DE

ECONOMIST

DE ECONOMIST.

DE

ECONOMIST

OPGERICHT DOOR

MR. J. L. DE BRUYN KOPS.

REDACTIE:

J. D'AULNIS DE BOUROUILL, N. P. VAN DEN BERG,
G. M. BOISSEVAIN, H. B. GREVEN, R. MACALESTER LOUP,
M. MEES, F. S. VAN NIEROP, J. K. W. QUARLES
VAN UFFORD, C. A. VERRIJN STUART.

1897.
EERSTE DEEL.

'S-GRAVENHAGE. — H. L. SMITS.
1897.

INHOUD.

JAARGANG 1897.

EERSTE DEEL.

Koloniale Kroniek, Koloniale Literatuur.

Nieuwe Uitgaven.

Economische Kroniek.

Handelskroniek.

Economische Nalezingen en Berichten.

VERBETERING.

Op bladz. 216 leze men in plaats der zinsnede, aanvangende op regel 10 van onderen, het volgende: De ordinaten nu geven aan, door deze getallen, hoeveel maal de verhouding der **belastbare** inkomens tot de **geschatte**, bij de opvolgende inkomens, grooter is dan diezelfde verhouding bij f 500 inkomen, wanneer deze laatste verhouding = 1 wordt gesteld. M. a. w. de abscissen geven aan de geschatte inkomens, de ordinaten de progressie enz.

RIJKSUITKEERINGEN AAN GEMEENTEN.

In de twee laatste afleveringen van den vorigen jaargang gaf ik eenige beschouwingen voor Rijksuitkeeringen aan gemeenten. Ik trachtte het beginsel te vinden, dat bij deze uitkeeringen tot richtsnoer moet dienen en kwam tot de slotsom, dat het beginsel moet zijn: den druk der uitgaven, die in het algemeen belang aan de gemeenten zijn opgelegd, dáár het meest te verlichten, waar hij het meest wordt gevoeld. De eerste vraag, die wij hebben te beantwoorden, is nu deze: welke zijn de oorzaken, die in de verschillende gemeenten de zwaarte van den druk bepalen?

De regeering, blijkens haar ontwerp, wil hier gelet hebben op drie factoren: het bevolkingscijfer, de verhouding tusschen belaste en onbelaste huurwaarden, en die waarin de gewone kosten van armenzorg tot de overige gewone uitgaven staan. Het bevolkingscijfer: naar gelang een gemeente meer zielen telt, geeft het ontwerp haar meer, ja belangrijk meer, per hoofd. — De verhouding tusschen belaste en onbelaste huurwaarden: naar gelang deze laatsten een grooter deel van alle huurwaarden uitmaken — zeggen wij liever: volgens zekere fictieën geacht worden uit te maken — is de uitkeering ruimer. — De evenredigheid tusschen de gewone kosten van armenzorg en de overige gewone uitgaven: zoodra deze meer dan 15 percent bedraagt, zal het Rijk een gedeelte der kosten van het armwezen vergoeden. Geen van deze criteria past in mijn stelsel. Een sterk bevolkte gemeente kan, vergeleken met andere plaatsen, een zeer welvarende zijn. De onbelaste huurwaarden kunnen een groot deel uitmaken van de totale huurwaarden, zonder dat de noodzakelijkheid tot ruime uitkeeringen daaruit volgt. En van de evenredigheid tusschen de gewone uitgaven voor het armwezen en de overige gewone uitgaven kan hetzelfde worden getuigd: ook zij geeft een zeer gebrekkige aanwijzing van de behoefte aan steun.

De druk, dien de uitgaven in het algemeen belang aan de gemeenten opleggen, schijnt mij veeleer afhankelijk van drie andere factoren: van het bedrag dier uitgaven, van de draagkracht der bevolking, en van de mate, waarin van deze draagkracht reeds tot dekking der overige uitgaven is partij getrokken. Dit laatste punt mag niet veronachtzaamd worden. Een kilogram is niet veel; doch voor hem, wien reeds ettelijke kilogrammen op de schouders zijn gelegd, kan het toevoegen aan dien last van een enkel kilogram zeer bezwaarlijk worden. Wil men nagaan, welke moeilijkheden voor een gemeente uit het bekostigen van de haar opgelegde uitgaven voortvloeien, dan behoort men na te gaan, hoe het bij haar te dezen opzichte is gesteld.

Niet elkeen is bereid dit toe te geven. Sommigen plaatsen zich op een standpunt, dat geheel van de huishoudelijke zorgen der gemeenten is afgewend; met die zorgen, dus spreken zij, heeft het Rijk niet te maken. Heeft eene gemeente hare financiën slecht beheerd, zoodat zij onder zwaren schuldenlast is gekomen, was zij rampspoedig bij ondernemingen, tastte zij mis bij het tot stand brengen van publieke werken — den Staat gaat niets van dat alles aan. Hij heeft uitsluitend te maken met den druk der bevolen uitgaven. Daarin mag en moet hij voorzien, maar het overige ligt buiten zijn gezichtskring, en behoort daarbuiten te blijven, zoolang de gemeente niet valt onder de groep der noodlijdende.

Hierop antwoord ik met een herinnering aan hetgeen in het vorige opstel omtrent het karakter der bevolen uitgaven is betoogd. Ook dan wanneer men niet zoover gaan wil als Prof. Buys in zijn boek over De Grondwet [1]), waar gezegd wordt dat „het onderscheid tusschen de belangen, welke den mensch toebehooren als lid van de Staats-, de provinciale en van de plaatselijke gemeenschap”, zich wel „op het papier laat aanwijzen”, doch niet „in het werkelijke leven wortelt en ook niet kan wortelen”; al gaat men niet zóóver, men zal toch moeten erkennen, dat de tegenstelling tusschen bevolen en niet bevolen uitgaven veel minder principieel is dan zij schijnt. Het standpunt van hen, die alleen op de eerstgenoemde

---

[1]) Deel II, bl. 189 en verv.

willen gelet hebben, is slechts te verdedigen, indien de theorie juist is, volgens welke de gemeentebesturen met betrekking tot onderwijs, politie, armwezen, eenvoudig betaalmeesters zijn van het Rijk; dan hebben zij, als iedere betaalmeester, recht om te vorderen, dat het Rijk hunne kassen vult. Deze theorie echter schijnt mij niet bestand gebleken voor kritiek; hare onhoudbaarheid treedt aan het licht, zoodra wij de uitgaven, waarvan gesproken werd, met eenige oplettendheid beschouwen. Maar welke kracht schuilt dan in de bewering, die aan het Rijk, bij de verdeeling der uitkeeringen, de bevoegdheid ontzegt, op plaatselijke omstandigheden acht te geven? Is dit ongeoorloofd, waarom laat men dan de geheele zaak niet met rust? Alleen door de moeilijkheden, die de bevolen uitgaven plaatselijk te weeg brengen, wordt het stelsel van Rijksuitkeeringen gerechtvaardigd.

Neen, zegt men, op plaatselijke omstandigheden willen wij wel letten, doch alleen de evenredigheid tusschen welgestelden en mingegoeden nemen wij daarbij in acht; want hoe ongunstiger die is, des te zwaarder zullen de bevolen uitgaven drukken. Dit schijnt mij halfheid of willekeur. Het element van den »druk« moet bij de bepaling van het aandeel van elke gemeente in de uitkeeringen een plaats bekleeden of niet; in het eerste geval moet alles in rekening worden gebracht, wat tot beoordeeling van den druk ter zake doet, in het tweede geval heeft men ook naar de evenredigheid tusschen welgestelden en mingegoeden niet te vragen. En wel daarom, zooals ik reeds betoogde, omdat die evenredigheid de mate, waarin de druk gevoeld wordt, niet geheel beheerscht; zij is slechts *één* der oorzaken, die daarop invloed hebben. Een regeling der uitkeeringen naar vaste beginselen eischt, dat men een van beide, het element van den druk geheel ter zijde stelt, of het ten volle in aanmerking neemt.

Maar dan zullen ook die gemeenten meer dan andere ontvangen, die door eigen schuld hare belastingen zagen aangroeien! Beschouwen wij deze bedenking van naderbij; eigen schuld — wat wil dat zeggen? Een gemeentebestuur gedroeg zich verkeerd; het is waar, de burgerij had mannen kunnen afvaardigen, die zich niet verkeerd zouden gedragen. Bij de verkiezingen had een nauwgezet onderzoek kunnen worden in-

gesteld naar de financieele bekwaamheden en inzichten der candidaten. De plaatselijke pers had dagelijks kunnen waarschuwen tegen onverstandige uitgaven, tegen het leenen voor posten, die door belastingen moeten gedekt worden, tegen financieele operatieën, waarbij aan het heden de toekomst werd opgeofferd. En omdat dit alles niet of in onvoldoende mate is gebeurd, zal men zeggen: de burgerij heeft het aan haar zelve te wijten, dat zij zooveel betalen moet? Ik ken een gemeente, waar een groote twintig jaar geleden een aanzienlijke 3 percents premieleening gesloten is op zoodanigen voet, dat men dientengevolge nog in het midden der twintigste eeuw jaarlijks ongeveer $4\frac{3}{4}$ percent over de geleende som zal hebben te voldoen. Wanneer over eenigen tijd schier niemand, die tot deze onereuse leening direct of indirect heeft medegewerkt, meer in leven is en de burgerij blijft klagen over haren druk, zal men haar antwoorden: waarover klaagt gij toch? Het was uw eigen werk!

Eigen schuld — wat wil men daaronder brengen? Sedert vele geslachten was de armenbedeeling te ruim; daardoor ontstond een bevolking van echte proletariërs, tot geregelden arbeid onbekwaam. Men erkent de door vroegere armbesturen begane fouten, maar weet, bij de bestaande armenwet, geen middelen om ze op afdoende wijze te herstellen. — Groote uitbreiding van het verkeer werd te gemoet gezien en belangrijke uitgaven werden gedaan, om te zorgen dat handel en scheepvaart de noodige hulpmiddelen zouden vinden. Maar het verkeer bleef nagenoeg wat het was, en de uitgaven zijn grootendeels verloren geld. — Aldus zou ik nog lang kunnen voortgaan. Eigen schuld is nu eens: schuld van het voorgeslacht, dan weder: schuld van hen, aan wie de burgerij hare belangen heeft toevertrouwd; soms ook: zeer verklaarbare dwaling. Hoe menige handeling schijnt bij uitstek oordeelkundig op het oogenblik, dat zij verricht wordt, maar geeft later teleurstelling. Eigen schuld is een groot woord; bij nadere beschouwing blijkt het hier niet veel meer te beteekenen dan ongeluk, tegenspoed. Sommige gemeenten zijn zoo gelukkig geweest in kritieke tijden bestuurd te worden door zeer bekwame mannen; aan andere is dat geluk juist niet te beurt gevallen. In zijn boek On Public debts maakt H. C. Adams de ware opmerking, dat een ge-

meente, die zich sterk uitbreidt, behoefte krijgt aan allerlei kostbare inrichtingen, die zij vroeger kon ontberen. Maar de uitbreiding en de nieuwe behoeften ontstaan soms van lieverlede; aanvankelijk schijnt elke uitgave, die zij veroorzaken, iets bijzonders, zoodat men haar door eene leening meent te mogen dekken. Eerst later bespeurt men, dat de gemeente een geheel nieuw tijdperk is ingetreden, dat aan een reeks van eischen moet worden voldaan, waarvan vroeger niemand droomde. Maar als men dat bemerkt, zijn de leeningen reeds overmatig aangegroeid. Is ook hier aanleiding om van eigen schuld te spreken? De uitbreiding kan zoo snel zijn gekomen, dat zij ieder verrast heeft. Zij kan ook zijn voortgegaan, waar grond scheen te bestaan om te gelooven, dat zij, voor de eerste jaren althans, haar hoogtepunt had bereikt.

Ik kan aan de bedenking, welker oplossing hier werd beproefd, niet veel kracht toekennen. Natuurlijk moet de regeling der uitkeeringen niet zoo worden gemaakt, dat als het ware een premie wordt gesteld op wanbeheer of verkwisting. Maar dit geldt de toekomst, en wij spreken thans van het verleden en het heden. Wij verlangen te weten of de druk, waaronder een gemeente verkeert, mede in aanmerking mag komen bij de bepaling van het deel, dat het Rijk haar thans van de bevolen uitgaven vergoeden zal: ook dan, wanneer de aanwas van dien druk had kunnen voorkomen worden? Mijne opvatting is, dat naar de oorzaken van den druk niet gevraagd moet worden, maar alleen naar zijn omvang, zijn gewicht. En dat dit laatste geschiedt, is een staatsbelang. Het is voor den staat geen onverschillige zaak, hoe het gesteld is met de plaatselijke financiën; reeds voor de werking zijner eigene belastingwetten heeft dit beteekenis. Hij kan het niet kalm aanzien, wanneer door overmatige plaatselijke heffingen sommige gemeenten hare meest gegoede ingezetenen verliezen, en daardoor voor de overblijvenden de toestand nog moeilijker wordt. Op het titelblad van dit tijdschrift, onder zijne vroegere redactie, stonden de woorden: tua res agitur. Die woorden kan men met het volste recht tot motto nemen, wanneer men over de gemeentefinanciën tot den staat spreekt. De percentsgewijze vergoedingstheorie herleidt de quaestie, die ons bezig houdt, tot een comptabel vraagstuk. In waarheid draagt

zij een politiek-sociaal karakter, en daaraan indachtig te zijn is de eerste plicht van ieder, die aan hare oplossing arbeidt.

Ik zou hier gaarne eindigen, want in het voorgaande is nagenoeg alles gezegd, wat voor mij hier de hoofdzaak is. Vermoedelijk echter wordt door hen, die van deze opstellen wilden kennis nemen, iets meer verlangd; een aanwijzing, zij het ook in breede trekken, van de regeling, die met de hier voorgedragen denkbeelden strooken zou. Het volgende moge dienen tot bevrediging van dit verlangen.

Men trachte allereerst een formule samen te stellen, die aanwijst of een gemeente, ik zeg niet tot de overmatig, maar tot de redelijk zwáár belaste behoort. Van datgene, waarvoor zij méér is belast, neme dan de Staat een zoodanig gedeelte over, als de beschikbare som zal toelaten De uitkeering zal wel in geen geval meer bedragen dan de bevolen uitgaven; gewoonlijk zal zij veel minder zijn. Zij is derhalve ook in dit systeem vergoeding van een deel dier uitgaven; doch de maatstaf der vergoeding zal niet worden gezocht in het bedrag der uitgaven, maar in den druk dien zij veroorzaken. De kennis van dien druk verkrijgt men door toepassing der formule.

Hoe moet deze luiden? Werd in elke gemeente een inkomstenbelasting geheven, werden overal, waar zij geheven wordt, de aangiften zoo nauwkeurig mogelijk gecontroleerd, en bestond er eenvormigheid in de regels, naar welke uit het inkomen het belastbare inkomen wordt afgeleid — of waren die regels slechts verschillend naar plaatselijke omstandigheden — dan zou de formule, die wij noodig hebben, daarop gegrond kunnen zijn. Men weet echter, dat dit een en ander niet zoo is. Wij hebben te zoeken naar kenmerken van belastingdruk, welker aanwijzingen niet afhangen van de beslissingen der gemeentebesturen of van de nauwgezetheid, waarmede naar die beslissingen gehandeld wordt.

Zijn zulke kenmerken te vinden? Om daarover licht te verkrijgen heb ik van een achttal gemeenten met te zamen ongeveer 1.100.000 inwoners en waar naar redelijke grondslagen, inkomstenbelastingen geheven worden, onderzocht, of er tusschen de opbrengst dezer belastingen en die der Rijksopcenten op het Gebouwd, het Ongebouwd en het Personeel verband

te ontdekken viel Ik nam tot uitgangspunt de opcenten, die Amsterdam in 1895 hief: 40, 10 en 80, en vroeg mij af: hoeveel percenten van het belastbaar inkomen had men in elk der acht gemeenten moeten heffen om zóóveel geld te verkrijgen, als door die combinatie wordt uitgedrukt? Bij voorbeeld: Haarlem verkreeg in 1895 uit

40 Opcenten van het Gebouwd .	f 47.751
10 " " " Ongebouwd	" 610
90 van het Personeel f 160.350,	
zoodat 80 zouden gegeven hebben	" 142.533
Dit maakt te zamen. . .	f 170.894.

De inkomstenbelasting bracht op f 289.924 en het percentage was 3 7. Hoeveel had dat percentage moeten zijn, opdat de opbrengst gelijk zou staan met bovengenoemde som van f 170.894?

De uitkomst, wanneer men begrijpt dat reeds de ongelijkheid der methodes van heffing volstrekte overeenstemming tusschen de cijfers onmogelijk maakte, was verrassend: een heffing als de hier bedoelde equivaleert in elk der acht gemeenten, uitgezonderd Rotterdam, met ongeveer $2\frac{1}{2}$ percent van het belastbaar inkomen. Ik vond namelijk (naar de rekeningen van 1895, voor Arnhem [1]) naar die van 1894) het volgende:

Amsterdam	2.34 pCt.	Utrecht	2.47 pCt.
Haarlem	2 18 "	Groningen	2.75 "
Leiden	2.56 "	Dordrecht	2 33 "
Rotterdam	3.15 "	Arnhem	2.34 "

De afwijking van Rotterdam is ten deele hieruit te verklaren dat de verhouding van het belastbare tot het geheele inkomen daar zeer laag is. Te Amsterdam was die verhouding (naar een statistiek van 1893) ruim 82, te Rotterdam (naar een opgave over 1894) nog geen 70 percent. Voor een ander deel kan zij hare verklaring vinden in de schattingen der huurwaarden, die te Rotterdam gezegd worden strenger dan elders te zijn geschied. Ik vind dus in deze afwijking niets bevreemdends en meen uit

[1]) Voor Arnhem raadpleegde ik natuurlijk het onlangs verschenen belangrijke werk van den heer H. J. Cordes, Overzicht van den financieelen toestand der Gemeente Arnhem over het vijfentwintigjarig tijdvak 1870—1894.

mijn onderzoek deze slotsom te mogen trekken: op de genoemde plaatsen komt het, tot aanwijzing van den algemeenen belastingdruk, vrij wel op hetzelfde neder, of men spreekt van eenmaal de maximum opcenten der grondlasten, 80 opcenten van het Personeel en eene inkomstenbelasting van $2\frac{1}{2}$ percent, of van tweemaal al die opcenten, zonder meer. Wanneer het op elk dier plaatsen geheven bedrag aldus wordt uitgedrukt: men heft er X maal die opcenten en bovendien nog een zóóveelste deel van die som, dan geeft men den betrekkelijken druk in elk dier gemeenten tamelijk nauwkeurig te kennen. Anders gezegd: X maal de genoemde opcenten (bijvoorbeeld anderhalf of tweemaal) ware hier een bruikbare formule voor ons doel.

Ik geloof niet, dat een en dezelfde formule dienst zou kunnen doen voor alle soorten van gemeenten; er zijn twee redenen, die mij dit hoogst onwaarschijnlijk doen achten. Ten eerste de verscheidenheid van toestanden; ten tweede, dat niet in alle soorten van gemeenten tegenover dezelfde lasten dezelfde lusten staan. In de groote steden betaalt men meer dan op het platteland, doch men geniet er ook meer voor zijn geld, omdat onderscheidene takken van dienst er beter verzorgd worden. Gelijk voor de Personeele belasting de gemeenten in klassen zijn verdeeld, zou men vermoedelijk klassen moeten maken voor de regeling der Rijksuitkeeringen. Maar wat zou beletten, dat men zoo handelde? Ik heb getracht te bewijzen, dat het geen ijdel werk is, naar kenteekenen van plaatselijken belastingdruk te zoeken. Konden zulke kenteekenen, met die betrekkelijke nauwkeurigheid die hier alleen verkrijgbaar, maar ook alleen noodig is, gevonden worden voor acht gemeenten, met een zielental uitmakende 23 percent van Nederlands geheele bevolking, dan zijn zij met eenigen goeden wil ook wel te vinden voor de overige gemeenten van ons vaderland. Ik stel mij voor, dat een schrander hoofdambtenaar, die de noodige gegevens daartoe verzamelde en zich met ernst aan de taak wijdde, eindigen zou met een schema gereed te hebben, dat hij zelf wel niet onberispelijk zou noemen, maar dat aan redelijke eischen zou voldoen.

Zoodra dat werk gereed, dus voor elke klasse van gemeenten een formule vastgesteld is, berekent men voor elke gemeente afzonderlijk, hoeveel geld (gemiddeld in de laatste drie jaren

bijvoorbeeld) een heffing naar die formule bij haar opgebracht zou hebben. Noemen wij deze som: het criterium-cijfer. Men berekent daarna wat in de gemeente direct is geheven en voegt daarbij de genoten Rijksuitkeering. Zoo verkrijgt men een tweede som, hooger dan de eerste, en van die tweede som wordt de eerste afgetrokken. Het verschil zal aanwijzen voor hoeveel de gemeente deelen zal in het voor Rijksuitkeeringen beschikbare bedrag.

Met andere woorden: men maakt een lijst van alle gemeenten en stelt daarnaast drie kolommen. In de eerste kolom wordt ingevuld het criterium-cijfer. In de tweede, wat aan opcenten en plaatselijke directe heffing verkregen is, vermeerderd met de tot dusver genoten Rijksuitkeering. De derde of laatste kolom behelst de verschillen tusschen kolommen I en II. Gaf de optelling van al die verschillen ongeveer f 11.000.000 — de som, die de regeering thans aan de gemeenten wil geven — dan zou, behoudens een complicatie, waarover ik straks zal spreken, iedere gemeente juist zóóveel krijgen als in kolom III achter haren naam stond. Maar dit zal wel niet gebeuren; het zal niet meer dan een ruim percentage kunnen zijn.

In overeenstemming met het ontwerp, zou ik de aan elke gemeente toegekende som bepaald willen zien per hoofd van hare bevolking. Dit schijnt mij een gelukkige gedachte, want op plaatsen, waar een groote toevloed is, bestaat deze gewoonlijk voor het meerendeel uit personen, die met handenarbeid hun brood moeten verdienen, die derhalve voor onderwijs en andere uitgaven zware eischen aan de gemeente stellen, zonder naar evenredigheid hare middelen te doen klimmen. Een van de nadeelen der fixatiewet van 1885 was hierin gelegen, dat op den ongelijken aanwas der bevolking in de verschillende gemeenten geen acht werd geslagen. Bij de nieuwe regeling, van welke beginselen zij verder ook moge uitgaan, zal men deze fout moeten vermijden.

Nog op een ander punt verdient het ontwerp te worden nagevolgd. Het schrijft voor (bij artikel 6) dat de uitkeering niet zal dalen beneden de som, waarover de gemeente krachtens de wet van 1885 beschikt. Dit voorstel heeft veel kritiek uitgelokt; men keurde het af, dat gemeenten, die door de bestaande regeling bevoordeeld zijn, in het genot dezer bevoordeeling

zullen blijven. Doch kan het anders? Is het mogelijk aan een gemeente inkomsten te ontnemen, die zij gedurende een lange reeks van jaren genoten heeft en waarop hare geheele huishouding is gegrond? Er zijn wel gevallen, waarin dit zonder groote bezwaren zou kunnen geschieden, doch tegenover die enkele gevallen staan vele, waarin het een hardheid zou zijn. Daarenboven, indien men dezen weg niet opgaat, komt men tot een stelsel, dat wel niemand in bescherming zal nemen; men komt tot nivelleering der gemeentelijke belastingen. De reden, waarom een gemeente des noods met minder uitkeering dan een andere zou kunnen volstaan, ligt dikwijls in de bedachtzame wijze waarop zij hare geldmiddelen heeft bestuurd: mag men haar de vruchten daarvan onthouden? Niet nivelleering zij het gevolg der nieuwe regeling, maar wegneming van overmatigen druk. Indien men de hooge lasten van sommige gemeenten bergtoppen, de geringe lasten van andere dalen mocht noemen, zou ik willen zeggen: de bergtoppen moeten verlaagd, de dalen niet opgevuld worden. Nemen wij een voorbeeld. Door nooit te leenen voor scholen enz. heeft een gemeente den aanwas harer schuld belet. Dientengevolge heft zij een matige inkomstenbelasting, in het geheel geen opcenten van het Personeel. Vervalt de minimumbepaling, dan zal niet alleen naar het door mij voorgestelde, maar naar ieder plan, dat rekening houdt met ongelijkheid van druk, eensklaps een groote verandering komen in dezen stand van zaken. De inkomstenbelasting zal misschien wel matig kunnen blijven, maar daarnaast zullen hooge opcenten op het Personeel geheven moeten worden. Men stelle zich de ontevredenheid voor, die daarvan in zulk een gemeente het gevolg moet zijn! In een vroeger gedeelte van dit opstel heb ik betoogd, dat men de ingezetenen van een plaats niet straffen mag voor het wanbeheer van hare vroegere bestuurders. Misschien gaat daarin niet ieder met mij mede. Doch wel zal men op algemeene instemming mogen rekenen, wanneer men beweert, dat het Rijk geen maatregelen mag nemen, die voor een gemeente de heilzame gevolgen van goed bestuur doen verloren gaan. Zulk een maatregel zou een nieuwe regeling der uitkeeringen zijn, waarin een bepaling als die van artikel 6 der aanhangige wetsvoordracht werd gemist. Een bepaling als deze ware ook noodig, wanneer men het stelsel van

percentsgewijze vergoeding der bevolen uitgaven toepaste, want ook in dat geval zou het voorkomen moeten worden, dat een gemeente minder ontving dan haar werd toebedeeld bij de wet van 1885.

Men zal hierop antwoorden, dat aan plotselinge vermindering der uitkeering door niemand wordt gedacht, slechts aan geleidelijke. Maar ook deze zou ik niet kunnen goedkeuren. Voor een gemeente, die slechts aan de minimumbepaling het behoud der vroegere uitkeering te danken heeft, zal, zoolang dit zoo is, de uit te keeren som niet in evenredigheid tot den aanwas der bevolking klimmen. Elders zal er regelmatige verhooging zijn, hier niet. Daarin ligt reeds een bezwaar, dat men niet gering mag schatten. Ook op plaatsen, waar de gemeentelijke belastingen niet drukkend zijn, beklaagden de ingezetenen zich bitter over de fixatie van 1885. En nu zou men nog verder willen gaan dan in 1885; niet fixeeren, maar jaarlijks verminderen? Het zou een storm van verontwaardiging doen opgaan in de gemeenten, die door zulk een maatregel werden getroffen. Doch geen Nederlandsch Parlement, uit welk stemrecht ook voortgekomen, hecht daaraan zijne goedkeuring.

Ik keer nu even terug tot mijne drie kolommen, waarvan de eerste voor de criterium-cijfers, de tweede voor de direct geheven belastingen benevens de uitkeering naar de wet van 1885, de derde voor de verschillen tusschen I en II bestemd zouden zijn. Omtrent de tweede kolom moet iets worden opgemerkt, dat, om den gang van het betoog niet te breken, tot dusver onaangeroerd werd gelaten. Er wordt op sommige plaatsen, naast de opcenten en de eigen directe belasting, een vrij belangrijke som indirect geheven, door vermomde accijnzen. Er is een vermomde accijnsheffing op gas, op water, wanneer de burgerij voor gas of water prijzen moet betalen, waarin een bate voor de gemeentekas begrepen is. De billijkheid eischt, dat met die vermomde accijnzen rekening wordt gehouden, want zij zijn belastingen, even goed als opcenten en hoofdelijke omslagen, al dragen zij niet dezen naam. Mij dunkt echter, dat het op eenvoudige wijze zou kunnen geschieden. Men bepale, dat voor iedere gemeente het in kolom II te vermelden bedrag zal worden verhoogd met een som,

die uitdrukt wat de gemeente aan baten uit (eigen of geconcessioneerde) gasfabrieken enz. genoten heeft. De vaststelling dezer baten naar billijke regels — regels die men misschien ten deele in de wet zou kunnen opnemen — ware toe te vertrouwen aan een commissie, samengesteld op een wijze, die hare onpartijdigheid verzekerde.

Er is, naar men ziet, in het hier voorgedragen stelsel eenige plooibaarheid. Zij bestaat op de twee hoofdpunten. De formule naar welke de criterium-cijfers moeten berekend worden, kan worden vastgesteld naar de plaatselijke omstandigheden van zóóveel groepen van gemeenten als men zal willen vormen, en met volledige inachtneming van het feit, dat stedelijke gemeenten van een zekeren omvang meer dan de plattelandsgemeenten voor den publieken dienst plegen te praesteeren. En de belastingbedragen in kolom II, van welke de criteriumcijfers moeten worden afgetrokken, ter berekening der som, waarvoor elke gemeente in de uitkeering deelen zal, kunnen desgevorderd met zekere posten worden verhoogd.

Maar thans doet zich een moeilijke quaestie aan ons voor. Ik zeg: aan ons, en bedoel daarmede allen, die zich met het onderwerp bezig houden, onafhankelijk van het stelsel, dat zij zijn toegedaan. Men verdeele de uitkeeringen percentsgewijs naar de bevolen uitgaven, of naar het regeerings-ontwerp, of naar den druk der plaatselijke belastingen boven een zeker peil; in elk dezer gevallen staat men voor deze vraag: wat moet gebeuren, als de toestanden veranderen? De regeering heeft gemeend die vraag onbeantwoord te moeten laten; daarover is zij zeer hard gevallen, en naar mijne aanvankelijke meening terecht. Het gaat niet aan, zoo sprak men, een regeling te maken, waarvan met zekerheid te voorspellen is, dat zij binnen weinige jaren verouderd zal zijn; bepalingen zijn noodig, die hare periodieke herziening voorschrijven en de beginselen aanwijzen, naar welke deze geschieden moet.

Maar tot ieder, die de Regeering op dit punt ernstig bestreden heeft, zou ik wel een even ernstig verzoek willen richten. Zet u eens aan den arbeid. Poog eens de leemte, die zoo scherp door u wordt afgekeurd, aan te vullen. Het is onverschillig, welk systeem van uitkeering gij aan uw onderzoek ten grondslag legt, want in ieder geval zult gij stuiten

op een bezwaar van groote beteekenis, en dat bezwaar, hoezeer verschillend van vorm, zal steeds hetzelfde zijn. Gij wilt geen blanco credieten aan de gemeenten ten laste van de schatkist openen; gij wilt haar geen belang geven bij een weelderige huishouding. De regeering wil dit evenmin. Maar evenals gij zal zij gezocht hebben naar afdoende middelen om dit kwaad te voorkomen, en klaarblijkelijk vond zij geen ander dan het nu gekozene: omtrent de herziening niets te bepalen. Ik vond ook geen ander middel. Lang heb ik gedacht, geslaagd te zijn, maar het bleek een illusie. Waart gij gelukkiger, zoo kom met uw vondst voor den dag; doch bezie haar vooraf met bijzondere nauwkeurigheid, want de kans is groot, dat gij iets geeft, wat reeds als waardeloos is ter zijde gesteld door hen, die met u zochten.

Men moet hier van twee euvels het minste kiezen. Zeker is het een nadeel, dat bij het regelen der Rijksuitkeeringen aan de gemeenten niet tevens gezorgd wordt voor hetgeen noodig is om de regeling in overeenstemming te doen blijven met veranderende toestanden; hoewel de bepaling der uitkeeringen per hoofd dit kwaad zeer zal temperen. Maar een veel grooter, ja een onberekenbaar nadeel zou het zijn, zoo daarbij het gevaar, waarop zoo even de aandacht is gevestigd, niet geheel werd afgewend, want dan zou in ons gemeentewezen een ziektekiem zijn gebracht, een kiem van bederf. Zoolang de mogelijkheid van dit te verhoeden niet op onbetwistbare gronden is aangetoond, schaar ik mij ten aanzien van deze zaak onvoorwaardelijk aan den kant der regeering en laat de herziening aan de toekomst over. Ik hoop niet dat de regeering onverzettelijk zal blijken bij de verdediging van haar ontwerp in het algemeen; maar wel, dat zij pal zal staan op dit punt: niet te bewilligen in eenig voorstel, waarvan de werking in de gemeenten zou kunnen zijn, dat het toezicht op de uitgaven verslapte, immers het dadelijk of verwijderd belang bij een goed beheer der geldmiddelen geringer werd.

In plaats van een herzieningsclausule, die wel nooit bevredigend zal uitvallen, zag ik veel liever iets anders in het ontwerp opgenomen: een stel voorschriften omtrent plaatselijke leeningen. Er is, en er wordt nog thans, te veel geleend; de treurige toestand, waarin sommige gemeentelijke financiën

verkeeren, is daaraan te wijten, dat men er niet tijdig de belastingen heeft verhoogd: dientengevolge werd later veel sterker verhooging noodzakelijk dan anders vereischt zou zijn geweest. Het stelsel van langdurige annuïteiten heeft dit kwaad in de hand gewerkt en zijne gevolgen verergerd. In de hand gewerkt, omdat dit stelsel voor het levende geslacht een goedkoop stelsel is; het brengt den druk der aflossingen voor het meerendeel op het nageslacht over. In zijne gevolgen verergerd, omdat de rentelast van eene leening, waaraan geen aflossing van een vast jaarlijksch minimum verbonden is, niet gestadig afneemt. Het zou wenschelijk zijn, dat een nieuwe wet op de Rijksuitkeeringen strenge bepalingen bevatte omtrent het aangaan van leeningen door gemeentebesturen. Zulke bepalingen zouden beter dan iets anders beletten dat toestanden als die, waarin thans voorzien moet worden, terugkeeren.

Ik besluit hiermede deze korte reeks van opstellen. Of het mij gelukt is nieuw licht te verspreiden over het daarin behandelde onderwerp, kan ik zelf niet beoordeelen. Maar ook hier moge het bekende woord van Stuart Mill toepassing vinden: There is always some good to be done by digging at the roots of truth.

N. G. Pierson.

HET DEENSCHE STELSEL VAN STAATSPENSIONNEERING VAN OUDE LIEDEN.

In Denemarken bestaat sedert 1891 een stelsel van pensionneering van oude behoeftige lieden van wege de Overheid, hetwelk de aandacht verdient van ieder die zich bezig houdt met het vraagstuk der verzekering tegen Invaliditeit en Oudendag. Het is van het Duitsche stelsel de tegenhanger. In Duitschland is sedert 1 Januari 1891 een verplichte verzekering der werklieden in werking, in de technische beteekenis des woords. Door middel van plakzegels, welker waarde in zekere evenredigheid staat met het verdiende loon, moet in Duitschland ieder werkman van zijn 17^{e} jaar af deel nemen aan een besparing ter wille van een pensioen, dat hem zal worden toegekend zoo hij invalide of 70 jaar oud wordt. Het bedrag van het pensioen staat in verband met de in dien vorm verrichte stortingen. Door de opbrengst der plakzegels als jaarlijksche inkomst te bezigen wordt kapitaal gezameld. Dit kapitaal wordt beheerd door instellingen, welke daartoe in het leven geroepen zijn. De zaak is zóó geregeld, dat men hoop heeft de uitgaven voor de pensioenen (met een betrekkelijk geringe Staatstoelage vermeerderd) op den duur uit de inkomsten te bestrijden.

Men wilde in Denemarken in 1891 de Duitsche wet niet navolgen. Het heeft mijne aandacht getrokken dat thans in Duitschland die handelwijze van Denemarken geprezen wordt door het vroegere lid van den Rijksdag W. Kulemann (Die Reform unserer Socialversicherung, 1894). Deze schrijft, na een uitvoerige kritiek van het Duitsche stelsel, dat indien men in Denemarken er maar toe besloten had om van overheidswege pensioenen aan de oude lieden te geven onafhankelijk van b e h o e f t i g h e i d, dat dan het Deensche stelsel zijn ideaal

wezen zou (bl. 68) en wel omdat in Denemarken geen onderscheid wordt gemaakt naar de vroegere sociale positie der pensioen-aanvragenden. In Duitschland zijn het de werklieden, en alleen de loonarbeiders, die pensioen krijgen. Wie niet in loondienst is geweest, krijgt geen pensioen. En dit zijn bijna alle gehuwde vrouwen, de pachters, de klein-ondernemers, de neringdoenden, de lieden, die arbeiden voor eigen rekening, gelijk de kruier, de schipper, de scharenslijper, de losse sjouwer, de venter. Dit klassenonderscheid wordt in Denemarken niet gemaakt. Volgens de Wet van 9 April 1891 heeft iedere Deen man of vrouw, na het 60ste levensjaar, wanneer hij buiten staat is zich of zijn kinderen het noodige tot onderhoud of tot verpleging bij ziekte te verschaffen, recht op een „Ouderdomsondersteuning", zonder eenige vroegere bijdrage zijnerzijds. Hier is ook geen sprake van een balans van inkomsten en uitgaven, geen sprake van een verzekeringsstelsel in eigenlijken zin. De onkosten worden eenvoudig bestreden uit de Algemeene Openbare Kas.

Dit Deensche Stelsel is door mij, toen ik in Augustus 1896 eenige dagen te Kopenhagen vertoefde, ter plaatse zelve onderzocht. Door den verdienstelijken Nederlandschen Vice-Consul, den heer W. M. Van Haarst, werden mij introductiën verschaft bij de stedelijke autoriteiten en bij den heer Ludwig Bramsen, lid van de Tweede Kamer (Folkething) en directeur eener assurantiemaatschappij te Kopenhagen. De heer Bramsen heeft steeds de vragen van het Sociaal Verzekeringswezen met bijzondere belangstelling gevolgd en bleek mij van alles wat daaromtrent in Denemarken was voorgevallen uitnemend op de hoogte te zijn. Ook den heer Rubin, hoofdambtenaar der Rijksstatistiek, den heer Cordt Trap, ambtenaar der gemeentelijke Statistiek, Prof. Westergaard, die bijzonderlijk aan verzekeringswezen zijn studiën wijdt, en den heer Raeder, Chef van het Armwezen te Kopenhagen, mocht ik ontmoeten. Al deze heeren hadden van de zaak, ook van de niet-Deensche wetgeving, veel studie gemaakt, en er tijdschriftartikelen, brochures en boeken over geschreven. Dank zij hun voorlichting kon ik in korten tijd veel wetenswaardigs opdoen. Hetgeen hier volgt is eene poging om wat ik te weten kwam aan mijn landgenooten mede te deelen.

I.

In Denemarken behoort de bevolking bijna geheel tot de Luthersche Kerk. Een kerkelijke Armenzorg en eene particuliere, gelijk in Nederland op ruime schaal worden uitgeoefend, zijn daar nagenoeg onbekend. De Armenzorg is er, voor zoover ik heb kunnen nagaan, steeds meer beschouwd als eene taak der Politie, in menig opzicht gelijk in Duitschland. De Deensche politie nu schijnt, naar sommige staaltjes, welke ik vernam, vrij wat meer bevoegdheden te bezitten dan de Nederlandsche. Zij schijnt die bevoegdheden soms te gebruiken op een wijze, welke er aan herinnert, dat Denemarken in de vorige eeuwen eene absolutistische Staatsregeling gehad heeft en eerst in 1849 eene constitutioneele Monarchie werd.

Bij het doordringen der nieuwere ideeën werd in Denemarken ook krachtiger de eisch gesteld van verbetering der Armenzorg. In de Deensche Grondwet is de Plicht van den Staat om Armenonderstand te verleenen erkend [1]). Doch die plicht is van publiekrechtelijken aard. Bovendien is zij voorwaardelijk, want wie aanspraak maakt op onderstand moet zich onderwerpen aan de door den gewonen wetgever te stellen voorwaarden. Deze voorwaarden nu werden in een reeks van speciale wetten en reglementen zóo vaag omschreven, dat ten slotte alles bleef afhangen van het goedvinden der administratie, d. i. van de politie, allereerst de omvang en de vorm der verleende ondersteuning, alzoo juist het voornaamste. Deze wetgeving is in 1891 tot één wet vereenigd (gecodificeerd); doch hoe uitvoerig de wet ook zij omtrent allerlei administratieve kwesties, de korte regel is, dat het Armbestuur beslist over bedrag en vorm van ondersteuning (in eigen woning, in ziekenhuis of in Armenhuis) (§ 29) [2]).

[1]) Deensche Grondwet § 84: «Wie zich zelven of de zijnen niet «onderhouden kan en met wiens verzorging niet een ander is be«last, heeft recht op openbaren Onderstand, mits zich onderwerpende «aan de verplichtingen, welke de wetten daaromtrent voorschrijven.»

[2]) De administratieve inrichting van het Deensche armenwezen kan men het best leeren kennen uit het werk van D. Tourbié, Dänisches Armenrecht, Berlin 1892. Wanneer ik in het vervolg van dit opstel Deensche wetsbepalingen in de Duitsche taal aanhaal, is de vertaling ontleend aan het werk van Tourbié.

Om een denkbeeld te geven van de autoritaire wijze, op welke de Armenzorg in Denemarken geregeld is, kan ik melden dat wanneer een plaatselijk armbestuur de opneming van een behoeftige in een Armenhuis heeft bevolen, deze persoon daartoe wordt gedwongen: „Setzt der Hülfsbedürftige seiner „Unterbringung in eine Armenanstalt Widerstand entgegen, so „kann die Armenverwaltung polizeilichen Beistand in Anspruch „nehmen. Kein Hülfsbedürftiger darf ohne Zustimmung der „Armenverwaltung die Versorgungsanstalt verlassen, in welcher „er untergebracht ist" (§ 39 der wet van 1891). Wegens overtredingen tegen de tucht, enz. gedurende het verblijf in het Armenhuis kan de arme door het Armbestuur zelfs tot gevangenisstraf of dwangarbeid (van hoogstens 6 maanden) worden veroordeeld (§ 41 der wet).

Daarbij komt dat voor ieder behoeftige, die onderstand van het Armbestuur erlangt, een rekening geopend wordt, op welke hij als schuldenaar wordt geboekt. Deze schuld wordt echter op zijne aanvraag doorgehaald, indien hij in de laatste 5 jaar geen ondersteuning meer ontvangen heeft (§ 37). Gedurende deze 5 jaar is de man niet gerechtigd een huwelijk te sluiten zonder toestemming van het Armbestuur. In de Kieswet staat bovendien, dat het kiesrecht verloren is, zoolang de rekening niet is aangezuiverd.

Tegenover een dergelijke Politie-armenzorg werd in Denemarken reeds lang de behoefte gevoeld aan iets anders. Men vond het in 1891 door een recht op ondersteuning te geven aan behoeftige lieden van 60 jaar. Deze ondersteuning zou geschieden buiten het Armwezen om. Zij zou niet den naam dragen van Armenonderstand. Wie haar ontvangt zou zijn kiesrecht niet verliezen. De wet heeft tot titel: „over ouderdoms-„ondersteuning van fatsoenlijke behoeftigen buiten het Arm-„wezen" („om alderdomsunderstottelse til vaerdige traengende „udenfor Fattigvaesenet"). Men wilde iets anders dan de Politie met haar toezicht, haar rekening-courant, haar armenhuizen, haar tuchtmiddelen, haar bevoegdheid om te weigeren. Men gaf een vaag omschreven recht. Wat er zal gegeven worden en in welken vorm, staat altijd nog ter beslissing van de openbare macht. In Kopenhagen zelfs zijn Armbestuur en de Ouderdomsondersteuning tot éénzelfden tak van administratie

vereenigd. Maar de ondersteuning heeft een fatsoenlijker tint, omdat de Wet ze verleent onder moeielijker te vervullen voorwaarden en omdat zij niet vergezeld gaat van de rechtsgevolgen van den gewonen onderstand.

II.

Dit resultaat is verkregen na eenigen strijd, welken ik thans schetsen ga.

Een wetsontwerp van een Lijfrentebank voor oude lieden (in den geest der Fransche Caisse Nationale de Retraite pour la Vieillesse) was verworpen in 1885. Tot een navolging der Duitsche Wet van 1889 op de Verplichte Verzekering tegen Invaliditeit en Ouden dag wilde men niet besluiten. De redenen zijn mij mondeling door den heer Bramsen medegedeeld. Men vindt ze ook vermeld in eene in 1890 te Kopenhagen door hem gehouden redevoering. („Sur quelle base pourrait-on créer une „caisse Nationale de retraite pour la vieillesse et l'invalidité? par L. Bramsen, Copenhague 1891). Zij zijn in hoofdzaak drieërlei. De verplichting van staatswege aan de ingezetenen opgelegd om hun penningen te besteden tot aankoop eener lijfrente is een te zware inbreuk op de individueele vrijheid. Men belemmert besparingen voor andere doeleinden. Het indringen van den Staat door middel van de Politie in de sfeer dier vrijheid werd in Denemarken niet gewenscht.

Ten tweede duchtte men van de Duitsche wetgeving het nadeel van klassensplitsing en klassenwetgeving. Daar de verplichte storting van premiën alleen kan worden ingevoerd ten opzichte van personen, die arbeiden in dienst van een patroon, moeten alle andere personen (getrouwde vrouwen neringdoenden, klein-ondernemers, pachters), hoewel zij later evengoed in behoeftige omstandigheden kunnen geraken, worden vrijgelaten.

En in de derde plaats overwoog men dat elk stelsel van verzekering van lijfrenten of pensioenen bepaalde rechten schept, welke loopen over zeer langen tijd, en dat het stelsel derhalve, eenmaal ingevoerd, in hoofdtrekken onvatbaar is om te worden veranderd. Kan men al berekenen hoevele pensioenen wegens

ouden dag te verleenen zijn, het getal pensioenen wegens invaliditeit is, wegens de onzekerheid van het begrip Invaliditeit zelf, niet voor berekening vatbaar. Het stelsel kan dus tot grove misrekeningen leiden. In Denemarken nu wenschte men meer de vrije hand te houden in zijn organisatie, en zich aan een dergelijk immobiel stelsel als de Duitsche pensioenverzekering niet vast te leggen.

Zoo kwam het dat Ludwig Bramsen in 1890 kon constateeren [1]: „Il ne s'est jamais manifesté chez la population „ni chez ses représentants ni chez le gouvernement la moindre „propension à demander une loi analogue à la loi allemande."

De politieke omstandigheden in 1890 hebben er toe geleid om zonder lang aarzelen de tegenwoordige regeling aan te nemen [2]. Een partij in den Rijksdag stelde een bierbelasting voor, welke met nog eenige kleine middelen 9 Millioen kronen zou opbrengen. Tot welk doel die som te besteden? Men was juist bezig de verspreide brokken der armwetgeving tot een geheel te brengen. Welnu, zoo zei men, laat die 9 Millioen besteed worden, buiten het eigenlijke Armwezen, aan staatspensioenen ten behoeve van alle onbemiddelde Deensche onderdanen van 62 jaar en ouder. Het tarief was in geld en in bepaalde sommen vastgesteld. Tegenover dit plan stelde eene andere partij op 9 Maart 1891 een ander: een leeftijd van 60 jaar; ondersteuning op kosten van de Gemeente met gedeeltelijke tegemoetkoming van den Staat; ondersteuning naar goedvinden der Gemeente in den vorm van geld, of van naturalien, of van verpleging in een gesticht.

Dit laatste plan werd Wet en is tegelijk met de nieuwe algemeene Wet op het openbaar Armwezen den 9 April 1891 afgekondigd. Al ware het niet uit den inhoud, dan zou men reeds uit dien datum het onderling verband opmaken. De wet op de ondersteuning van oude lieden werkt thans in Kopenhagen sedert 1 Januari 1892, en in het overige Denemarken sedert 1 Juli 1891.

---

[1]) T. a. p., bl. 5.

[2]) Zie het opstel van den heer Cordt Trap in de Jahrbücher für Nationalokonomie u. Statistik (1892, bl. 70).

III.

Om de werking der Wet te beoordeelen, moeten wij de voorwaarden kennen, aan welke de 60jarige moet voldoen om aanspraak te hebben op ondersteuning:

1°. de behoeftigheid mag niet het gevolg zijn van een wanordelijken of verkwistenden levenswandel of in het algemeen van eigen schuld;

2°. de arme mag in de laatstverloopen tien jaren vóor de indiening zijner aanvrage geen Armenonderstand ontvangen hebben en niet zijn veroordeeld wegens landloopen of bedelen.

Omtrent den omvang en den vorm is bepaald: „Es gebührt „sich dasz die Unterstützung den Bedarf des nothwendigen „Unterhalts des Unterstützten und seiner Familie oder der „Kur und Pflege in Krankheitsfällen ausmache; im Uebrigen „kann sie aber sowohl in Geld wie in Naturalien bestehen „und, wenn die Umstände dafür sprechen, in der Unterbrin„gung in besonders dazu bestimmte, oder ähnliche, Anstalten".

De ondersteuning wordt verstrekt uit de kas der Gemeente, waar de behoeftige woont, met verhaal voor ¾ op de Gemeente, alwaar zijn Domicilie van onderstand is gevestigd volgens de algemeene Armenwet.

Om aan de gemeenten te hulp te komen, vergoedt de Staat de helft der uitgaven, doch niet meer dan 2 millioen kronen (± f 1.320.000) 's jaars [1]), en wel in de eerste drie jaren niet meer dan 1 millioen kronen per jaar. Deze Staatstoelage wordt onder de gemeenten in verhouding tot hunne uitgaven verdeeld en mag de helft van ieders uitgaaf niet overschrijden (§ 9).

De bedoeling van een en ander is aan de éene zijde de financieele aansprakelijkheid van den Staat te beperken, aan de andere zijde de gemeentebesturen belang te doen hebben bij matigheid in de toekenning der pensioenen of der ondersteuning in anderen vorm.

Raadplegen wij de Statistische Verslagen van het koninkrijk Denemarken, dan vinden wij de Staatsuitgaven ingevolge deze wet van 1891 slechts vermeld over 1892 en 1893. Te Kopenhagen werd mij medegedeeld, dat de verdeeling van de alge-

[1]) De Deensche Kroon heeft eene waarde van ongeveer f 0.66⁵. Men kan haar gemakshalve stellen op ⅔ Ned. gulden.

meene Staatstoelage over alle betrokken Gemeenten een geruimen tijd in beslag neemt, daar men aan het Departement van Binnenlandsche Zaken alle gemeenterekeningen bij elkander moet hebben om de repartitie tot stand te brengen. De Financieele Rijksstatistiek laat daarom op dit punt steeds lang op zich wachten.

In 1892 bedroeg de uitgaaf [1]):

ten laste van de Gemeenten . .	1.543.683	kronen.
" " " den Staat . . .	1.014.277	"
totaal . .	2.557.960	"

In 1893:

ten laste der Gemeenten . . .	1.570.931	kronen.
" " van den Staat . . .	1.392.154 [2])	"
totaal . .	2.963.085	"

Deze verzamelcijfers leeren ons betrekkelijk weinig. Veel belangrijker zijn de financieele verslagen der Gemeente Kopenhagen. Deze gemeente (die met hare voorsteden ongeveer 450.000 zielen telt, d. i. 22 pCt. van de geheele Deensche bevolking) gaf in

1892	445.194	kronen.
1893	571.733	"
1894	611.984	"
1895	683.527	"

De uitgaven zijn alzoo steeds klimmend. In de speciale rekening vindt men de getallen der ondersteunde gezinshoofden.

Deze waren:	in 1892 . . .	4.320
	1893 . . .	4.825
	1894 . . .	5.120
	1895 . . .	5.501

De ondersteuning werd voornamelijk *in geld* verstrekt.

---

[1]) Het *Statistisch Bureau* te Kopenhagen heeft in 1896 een gedetailleerd overzicht van de toepassing der wet over de jaren 1892 en 1893 openbaar gemaakt.

[2]) Op welken grond de officieele statistiek eene Staatstoelage van 392.154 kronen hooger aangeeft dan § 9 der wet van 9 April 1891 veroorlooft, heb ik niet kunnen ontdekken.

Zoo werd in 1895 569.505 kronen in geld besteed, en kostten daarentegen de ziekenhulp en de verpleging in gestichten

56.421
81.648
138.069 kronen te zamen.

Van de ondersteunde personen hadden de vrouwen verreweg het overwicht:

in 1895 mannen . . . 1659
vrouwen . . . 3776 [1])

Belangrijk vooral (om te vergelijken met de pensioenen der Duitsche Ouderdomsverzekering) zijn de cijfers der verleende geldsommen; verleend werden in 1894 de volgende uitkeeringen:

	aan gezinnen.	aan alleenloopende personen.
tot 50 kronen	11	244
van 50—100 kronen . .	112	1399
〃 100—150 〃 . .	250	1505
〃 150—200 〃 . .	220	338
〃 200—300 〃 . .	185	33
〃 300 〃 . .	26	
aantal uitkeeringen	804	3519

De gemiddelde ondersteuning was:

per gezin . . . . 173.98 kronen.
per alleenpersoon . 110.61 〃

Over het jaar 1895 wordt een dergelijke opgaaf niet aangetroffen. Vermoedelijk echter zijn de cijfers der gemiddelden geklommen. Immers verdeelt men de totaaluitgaven over alle ondersteunden, dan verkrijgt men

---

[1]) Nog veel sterker komt de bevoordeeling der vrouwen uit wanneer men bedenkt dat bij ondersteuning van een Gezin de steun gerekend wordt aan den man te zijn verstrekt.

Van de ondersteunde Gezinshoofden waren in 1895
999 mannen,
9 vrouwen,
en van de alleenloopende personen:
660 mannen, en
3767 vrouwen.

in 1892	een	gemiddelde	uitkeering	van:	103	kronen.
in 1893	"	"	"	"	116	"
in 1894	"	"	"	"	119	"
in 1895	"	"	"	"	124	"

Hoeveel in Kopenhagen wordt verleend bleek mij nog langs anderen weg. Men beseft dat, aangezien de wet niets omtrent den omvang bepaalt, de administratie zich zelve zekere regels heeft gesteld. Die van Kopenhagen verleent

hoogstens 20 kronen per maand aan mannen,
" 16 " " " " vrouwen

en in zéer bijzondere omstandigheden zou zij tot 25 kronen per maand kunnen gaan. Dat inderdaad verreweg het meerendeel der uitkeeringen zich bewegen tusschen 50 à 150 kronen 's jaars, blijkt uit éen der bovengenoemde opgaven. Slechts 26 van de 4323 uitkeeringen beliepen 25 kronen per maand.

De voortgaande stijging van de getallen en van de bedragen der uitkeeringen doet vermoeden, dat het maximum der Staatssubsidie aan de Gemeente ras zal zijn bereikt, zoo het niet reeds bereikt is, en dat alzoo alle verdere stijging uitsluitend ten laste komt der Gemeenten zelve.

De vraag of de Gemeenten niet gebukt gaan onder den stijgenden last werd mij in Kopenhagen als volgt beantwoord:

Daar de Wet slechts toestaat aan de zestigjarige behoeftigen het pensioen te verleenen mits zij in de laatste 10 jaren geen officieelen onderstand genoten hebben zou zulks, ten platten lande vooral, ten gevolge gehad hebben dat de Gemeentebesturen veel minder aanvragen dan vroeger ontvangen van personen van 50—60 jaar. Zij worden door particulieren geholpen om dien tijd door te komen, en daarna krijgt de Gemeente tot dusver de helft der uitkeering terug van den Staat. In deze twee opzichten zou het nieuwe stelsel dus goedkooper voor de Gemeenten uitkomen dan het oude, toen alle behoeftigen zonder onderscheid en ten volle ten laste der Gemeente kwamen. Met dien particulieren onderstand wordt inderdaad een weinig de hand gelicht. Zoo zou in Kopenhagen de Gemeente soms uit een bijzonder fonds steun verstrekken aan menschen tusschen 50 en 60 jaren, welke steun echter

administratief niet als onderstand wordt aangemerkt en dus het recht op pensioen niet verloren doet gaan.

IV.

De wet van 1891 is nog te kort in werking om reeds thans bepaalde gevolgen in het maatschappelijk leven, met name ten opzichte van het verschijnsel der Armoede, zóo duidelijk te doen optreden dat zij nauwkeurig kunnen worden aangeduid. Armoede is een verschijnsel dat evenmin met een tooverslag zich ontwikkelt als verdwijnt. Toen in 1891 het denkbeeld van Staatspensionneering werd voorgesteld, werd het ondanks hevige bestrijding aangenomen als een zet op het politieke schaakbord tusschen rivaliseerende partijen. Het werd echter tevens van meet af als een provisorische, oppervlakkige oplossing van het vraagstuk der Oudendagverzorging beschouwd. Mij werd door alle autoriteiten zonder onderscheid de vrees medegedeeld, dat de pensionneering een slechten invloed zou hebben op de eigen spaarzaamheid en de eigen zorg voor de toekomst, te meer omdat bij de toekenning der uitkeeringen rekening wordt gehouden met de eigen middelen der aanvragers. Wie gespaard heeft krijgt minder dan wie zulks niet heeft gedaan [1]). Ook zouden kinderen thans de zorg voor hunne ouders pogen te schuiven op de Gemeentelijke Overheid. De heer Bramsen deelde mij mede een vergadering eener coöperatieve bouwmaatschappij te hebben bijgewoond, alwaar voorgesteld werd de goede werkmanswoningen niet meer te verhuren aan menschen van 60 jaar, aangezien voor deze de Gemeente thans te zorgen had. Bij die gelegenheid zou gebleken zijn, dat de lagere klassen den nieuwen onderstand beschouwen als 't geen hij inderdaad is:

---

[1]) Van daar dat sommigen, o. a. de heeren Raeder en Rubin ijveren voor de toekenning van bepaalde in de wet genoemde geldsommen, onafhankelijk van de eigen besparingen der aanvragers.

In dien geest is ook in Engeland de Poor Law gewijzigd bij wet van 1894 (Vgl. mijn opstel in de Economist van Jan. 1896, bl. 30, over het Verslag der Engelsche Staatscommissie over Pensioenverzekering van Arbeiders).

een armenonderstand, al zegt de wet op het papier het tegendeel. Het voorstel werd daarom door dat deel der vergadering, dat uit fiere zelfstandige mannen bestond, met zekere verontwaardiging verworpen.

Meer en meer, zoo meende men, zou in de openbare meening de Staatspensionneering terugzinken tot hetgeen men Armenonderstand noemt. De feiten mogen door de woorden der wet worden verbloemd, doch in het werkelijk leven treden zij in hun ware licht op. Verbeeld u een behoeftig persoon van 60 jaar zich meldende aan een gemeente-secretarie om terecht te worden gewezen bij het bijeengaren der legitimatiepapieren, welke noodig zijn om met succes een aanvraag om pensioen bij de gemeente in te dienen: een 60 jarige vrouw. Niet al te gemakkelijk verkrijgt deze aanstaande pretendente haar inlichtingen. De stukken komen nu eindelijk in orde. Zij is Deensche van nationaliteit en, voor zoover uit de registers blijkt, heeft zij in de laatste 10 jaren geen armenonderstand ontvangen. Nu wordt haar dossier gezonden aan een districtsinspecteur, die na de antecedenten en den graad van behoeftigheid te hebben onderzocht een voordracht doet tot een uitkeering, stel van 100 kronen per jaar, d. i. iets meer dan f 1 per week. En dat zou nu in de oogen der bevolking geen Armenonderstand zijn!

Bij de beraadslagingen over de wet van 1891 heeft in Denemarken eene leus weerklonken welke de ware oplossing van het vraagstuk bevatten zou: »Hülfe zur Selbsthülfe.« Men bedoelde er mede dat de Staat aan allen, die zich zelve willen helpen, de rechtsvoorwaarden scheppe onder welke die hulp mogelijk is, aanmoediging alzoo van de eigen kracht, opening van de gelegenheid om deze eigen kracht te ontplooien, — geen rechtstreeksche subsidie uit de Algemeene Kas, die quasi als Recht verleend wordt en de eigen zorg dooft.

De voorstanders van dit stelsel meenen, dat het beter is velen tot zelfstandigheid op te leiden en anderen daarentegen te helpen met ongemaskeerde armenzorg, dan eene vermomde armenzorg tamelijk wel algemeen te maken en zóó allen neêr te drukken tot het lager peil van onzelfstandigheid.

Ik behoef mijne lezers wel niet te zeggen dat het hier een der diepste vragen van staatsbeleid en van sociale poli-

tiek geldt, — het vraagstuk der Armenzorg in zijn wijdste beteekenis.

Het is niet mijn voornemen, hierop verder in te gaan. Doch ik meen te moeten wijzen op eenige belangrijke geschilpunten met de Duitsche Invaliditeits- en ouderdomsverzekering, wat de practische resultaten betreft.

In Denemarken treedt de overheid (Staat of Gemeente) helpend op met een eenvoudig stelsel, rechtstreeks na persoonlijk onderzoek van ieder bijzonder geval, rekening houdend met de behoefte, zonder dat er eerst gevraagd wordt of de aanvrager behoort of behoord heeft tot den loonarbeidenden stand. De vrouwelijke bevolking ontvangt het meest.

Het Duitsche stelsel daarentegen is bijna alleen voor de mannen geschreven. De gehuwde vrouwen worden feitelijk uitgesloten. De dienstbode of de arbeidster, welke in het huwelijk treedt, kan haar gestorte premiën terug ontvangen zonder bijrekening van rente; doch zet zij de verzekering niet vrijwillig voort, dan is haar pensioenrecht weg. De staatsbijdrage in Duitschland bij ieder verleend pensioen is dus een bate aan de mannelijke bevolking.

Vergelijkt men de uitkeeringen van het Deensche stelsel met die in Duitschland, dan blijken voorloopig de Deensche veel talrijker te zijn en dientengevolge een veel hooger eindcijfer in geld aantegeven.

In Kopenhagen b. v. werd voor oudendagondersteuning uitgegeven in 1895 683.527 kronen: dit is per inwoner ongeveer 1½ kroon, of in Nederlandsch geld 1 gulden. In Duitschland daarentegen zal het nog lang duren voordat op een bevolking van 52 millioen zielen eene som van 1 gulden per hoofd of van ongeveer 90 millioen Mark wordt besteed. De reden ligt hierin dat de pensioenen slechts bij geconstateerde invaliditeit en op 70-jarigen leeftijd, voorts bijna alleen aan de mannelijke bevolking worden verleend, en dat eerst na eenigen tijd de bedragen zoodanig zullen geklommen zijn, dat zij de gemiddelde Deensche uitkeeringen overtreffen. Maar dan zal in Duitschland ook verreweg het grootste deel der pensioenen uit de eigen premiën der verzekerden worden betaald. Naar de tot dusver opgedane ondervinding rekent de Duitsche Regeering op den duur te zullen moeten bijdragen voor

32.000 ouderdomspensioenen
52.000 invaliditeitspensioenen

te zamen in rond cijfer 84.000 pensioenen, van de Rijkskas een uitgaaf vorderende van 50 Mark per pensioen of 42.000.000 Mark, of circa f 0.45 per inwoner. Gelijk men ziet, een vrij wat zwakker belasting der openbare kas dan in Denemarken. En hoe hoog zullen op den duur de uitgaven in het laatste land niet klimmen? Hieromtrent valt niets te zeggen. Men is er pas in het begin met eene proefneming, welke twee denkbeelden tracht te combineeren: Staatsarmenzorg en Recht op onderstand op den ouden dag.

In deze combinatie ligt eigenlijk de grondgedachte van het Deensche stelsel opgesloten. Wie het voorgaande met aandacht gelezen heeft, zal inzien wat vóor en wat tegen het Deensche stelsel pleit. Hij zal tevens wel willen inzien, dat de keus tusschen de verschillende stelsels, die mogelijk zijn, niet mag worden gedaan zonder ernstig onderzoek.

In Frankrijk zoekt men naar eene oplossing door een stelsel van vrijwillige verzekering bij eene Rijkslijfrentebank, als centrale instelling, terwijl voor die verzekering speciale wettelijke bepalingen in het leven geroepen zijn. Daarnaast wil men, blijkens eene op 27 Dec. 1895 in de Kamer van Afgevaardigden aangenomen motie, de Armverzorging herzien. Slechts op uiterst beperkte schaal, namelijk voor het Mijnwezen, is er een verplichte verzekering.

In Engeland heeft men op ruime schaal in de Poor Law eene stelselmatige Armverzorging. Op het gebied der Verzekering heerscht er nog het particulier initiatief, terwijl er de eigenaardige bepalingen, welke Frankrijk heeft, worden gemist. Een nieuwe Staatscommissie is ingesteld om het vraagstuk op nieuw te onderzoeken, na het Rapport dat in 1895 door een vroegere Commissie ten gunste van het bestaande stelsel is uitgebracht.

In Duitschland en in Denemarken zijn aan het vraagstuk oplossingen gegeven in verschillenden zin.

Eene poging in Zweden om daar het Duitsche stelsel in te voeren is in April 1895 afgestuit op den tegenstand der beide deelen van de Volksvertegenwoordiging.

Ook in Nederland, dat door zijn uitgebreide Kerkelijke Armenzorg zich van alle zooeven genoemde landen onderscheidt, wil men de Armenwetgeving herzien. Welke plaats daarnaast eene pensionneering van den ouden dag moet innemen: of zij den Deenschen vorm moet aannemen dan wel dien van een eigenlijke Verzekering; of voorts deze Verzekeringswetgeving moet zijn naar Fransch of naar Duitsch model, dit alles zal de toekomst moeten leeren.

Utrecht, Dec. 1896. J. d'Aulnis de Bourouill.

AMSTERDAMSCHE FORENSEN IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

Het aanhangige wetsontwerp tot herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen heeft de forensenkwestie weder aan de orde gesteld.

Zooals men weet, bepaalt het ontwerp daaromtrent in art. 10 sub E, dat de forensen zullen moeten betalen in den hoofdelijken omslag der gemeente waar zij niet wonen, maar wel hun bedrijf uitoefenen, voor vier twaalfde gedeelten van den aanslag over een vol jaar.

In de vrij sobere Memorie van Toelichting wordt hieromtrent alleen opgemerkt: 1° dat evenzeer als iemand bij twee gemeenten belastingschuldig wordt, wanneer hij een goed gedeelte des jaars in eene gemeente buiten zijn hoofdverblijf verblijft, — dit ook het geval behoort te zijn, wanneer hij in eene gemeente buiten zijn hoofdverblijf een kantoor of andere inrichting voor het uitoefenen van eenig bedrijf heeft en te dien einde die gemeente veelvuldig en regelmatig bezoekt.

En 2° dat het niet de bedoeling is de bijdrage voor 4 maanden te vragen van hen die geregeld, al is het nog zoo dikwijls, eene plaats bezoeken zonder er eenig gebouwd eigendom of deel daarvan in gebruik of medegebruik te hebben. In beursbelasting, markt- of staangelden, havengelden, kunnen de zoodanigen tot eene bijdrage volgens art. 240 f der Gemeentewet verplicht worden.

Dit klinkt mild, maar uit de redactie van art. 10 E. 4° blijkt dat de wet dit »medegebruik« zeer ruim opvat en daaronder brengt ieder die tot uitoefening van een bedrijf gedurende meer dan 90 dagen aanwezig is in een kantoor, winkel, werkplaats of andere vaste inrichting of tot vervulling eener dienstbetrekking. Derhalve zullen kleine beambten, kantoor- en winkelbedienden, ambachtslieden en zelfs arbeiders dikwijls in twee gemeenten moeten betalen. Dit kan onbillijk werken, daar juist voor deze personen niet zelden op een be-

paalde plaats moeilijk geschikte woningen zijn te bekomen en ook voor hen gegronde redenen, bijv. van gezondheid, kunnen bestaan, die tot het toch reeds kostbare uitwonen nopen. Stel een Amsterdamsch kantoorbediende moet voor zijne kinderen in andere lucht, bijv. Bussum, gaan wonen. Is dit het oogenblik om hem eene extra-belasting op te leggen? Tal van gemeenten zijn er waar dagelijks vele personen van elders hun werk komen verrichten, niet uit willekeur, maar omdat het moeilijk anders kan. En hun aantal zal nog grooter worden, wanneer de verkeersmiddelen worden aangevuld, de woningtoestanden verbeterd en men, evenals in het buitenland, de arbeiders op eenigen afstand ruimere woningen en een stukje grond verschaft. Geen enkel algemeen belang wordt gebaat door samenhokking binnen de gemeente waar men werkt. Wellicht zal men beweren dat zulke kleine belastingschuldigen niet zullen worden aangeslagen. Maar daarin zou men zich vergissen. Vele gemeenten beginnen reeds bij inkomens van f 400 aan te slaan en men zal vreemden allerminst sparen. Het gemis van indirecte belastingen dwingt onze besturen laag te beginnen.

Het komt mij daarom eenigszins twijfelachtig voor of met deze bepalingen de forensen-kwestie naar billijkheid zal zijn opgelost. Men had zich moeten bepalen tot de meer vermogende uitwonenden, waarom het toch wel te doen zal zijn, nl. de hoofden van het bedrijf en hun gemachtigden, maar de ondergeschikte personen vrijlaten. Overigens mogen de forensen dankbaar wezen als zij er met vier maanden belasting afkomen. De wind waait tegenwoordig uit een hoek die gunstig is voor de groote steden en minder gunstig voor het platteland. Daar de aanslag louter op eene fictie berust, had men in het stelsel der wet even goed 6, 9 of zelfs 12 maanden betaalplicht voor den zoogenaamden belastingschuldige kunnen aannemen. Het is eenvoudig eene vraag van discretie, want de forens komt en gaat in den regel het geheele jaar door. Anders is het wanneer iemand bijv. eenige maanden achtereen op zijn buitenverblijf vertoeft. Het is dan niet twijfelachtig dat hij beurtelings in twee gemeenten w o o n t en evenmin over hoeveel maanden hij in ieder van beide behoort te betalen.

Oppervlakkig zou men meenen dat de forensen-kwestie dag-

teekent van den jongsten tijd, omdat zij in nauw verband staat met den aanleg van verschillende spoorwegen en de min duidelijke redactie van sommige artikelen onzer betrekkelijk nieuwe Gemeentewet. Doch hierin zou men zich bedriegen. Er schijnt inderdaad niets nieuws onder de zon en ook hier geldt het „schon dagewesen”.

De vraag hoever men kan gaan met het belasten van uitwonenden heeft ook in vroegere eeuwen den wetgever veel last en hoofdbreken bezorgd.

Vooral geldt dit een gewest als Holland, eene stad als Amsterdam, waar de gemeene lasten meestal hoog waren en de handeldrijvende bevolking, ten deele uit vreemdelingen bestaande, aan velerlei wisseling is blootgesteld.

Natuurlijk zag men ook toen min of meer vermogende personen ongaarne vertrekken en trachtte hen, ook na hun vertrek, door allerlei middelen in de belastingen te doen bijdragen.

Zoo beklaagt zich in het hier volgende request een gewezen Amsterdamsch koopman, die om geheel particuliere redenen naar Antwerpen was verhuisd, over de toepassing van het Placcaat van Holland van 3 April 1677. Het valt niet te ontkennen dat dit staatstuk inderdaad zeer inhalige maatregelen nam.

Uit dit request blijkt ook hoe men onder den patricischen regeeringsvorm op vertrouwelijker toon tot de overheid sprak dan thans.

Het placaet van de E. Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslandt heb ick gecomuniceert aen verscheijde van mijne Vrienden. Welcke eenpaerichlijck Sustineeren en absolutelijck houden dat mij niet can racken als sijnde buijten haer E. Jurisdictie, de selve niet verder streckende als op de geenen die sich hebben geretireert in andere van hun E. Provintien daerine minder belast wert, off wel in andere plaetsen alwaer Sustineeren geëxcuseert te sijn, En om te ontgaen den twee honderste penningh van de Provintie van Hollandt off West Vrieslandt:

Mijn Opinie is dat de geene die sich hebben geritireert onder de Dominatie van den Coningh van Spagnien gants geexempteert sijn van 't selve placcaet, aengesien men op twee plaetsen personeelijck niet en can betaelen tot de contributie van den Oorlogh inde welcke Spagnien en Hollandt eenen selfden intherest hebben. En ick contribuere alhier in alle lasten, en volgens 't geene getaxeert ben; En hebbe mij niet

geritireert uijt Hollandt ten aensien vande twee honderste penningh, maer om diverse particuliere consideratien, alsoo al voor lange jaere inclinatie gehadt hebbe om te comen alhier bij mijn maechschap, en Vrienden wonen, Sijnde hier in Antwerpen twee mael getrout. Ick ben tot Amsterdam comen wonen uijt mijn vrije wille sonder gecontracteert te hebben met de Heeren Staten off met de Heeren Magistraten van Amsterdam hoe langen tijdt ick soude wonen, en sijnde een vrij landt soo can men comen en uijtgaen wanneer men 't geraeden vint, terwijl der geen contrarij placaten en sijn en wie isser die sich soude stabileeren in een plaetse van waer men sich niet soude connen retireeren als men wilde?

In 't jaer 1658 isser gemaeckt een tractaet van issue tussen Amsterdam en Antwerpen, sonder datt ijets van wedersijden wert betaelt, 't welck te kennen geeft dat men sich can retireeren sonder aen eenige contributie onderworpen te sijn als of men sich retireerde in andere provintien onder de Jurisdictie van de Heeren Staten General, gelijck Uijtrecht, Gelderlandt, Overijssel en Ommelanden alwaer wijnich wert betaelt ten respecte der Provintie van Hollandt: [1]) *En utsmede voor de geene die sich geretireert hebben in cleijne steden, dorpen. en hofsteden omtrent Amsterdam, alwaer noch daegelijcks comen hun affaires verrichten, Ende door desen middel te ontgaen de twee honderste penningh en grote onconsten die daar worden gecontribueert tot onderhout van 't landt*, of wel selfs voor de geene die sich geretireert hebben in Vlaanderen en Brabandt in de steden toebehoorende de E. Heeren Staten General als, Hulst, Breda, 's-Hertogenbosch, Bergen op Zoom &z maer niet op de Steden die onder de dominatie sijn vanden Coningh van Spagnien, en dat can oock niet verder strecken als op de landen, huijsen, en immeubelen maer niet op de Coopmanschappen. Terwijl d'eene Overicheijt geen macht of Jurisdictie heeft over d'onderdaenen van eenen anderen Heer ofte Prince die independent is, ende vervolgens over des selfs onderdaenen, persoonen en goederen niet verder connen statueeren als voor sooveele de selve goederen in haer territoir soude vast gesitueert sijn, sonder over meubele goederen ofte Coopmanschappen van sodanige haere subjetten niet sijnde, te connen disponeeren terwijl daermede de vrije Commercie soude geturbeert wesen, tegens 't gemeene recht der Volckeren — — —

Ende alsoo de Magistrat deser Stede Antwerpen mij Privilegien hebben verleent eer ick alhier ben gecomen, als oock van geleijcken den Gouveneur deser landen, soo sullen sij

---

[1]) De cursiveering der volgende regels is door mij geschied.

A. D. v. A. de C.

g'obligeert sijn mij te protegeeren ingevalle d'E. Heeren Staten soude pretendeeren mij te willen molesteeren in mijn persoon off goederen, 't welck niet can geloven haer E. intentie te wesen. Doch 't is goet sich te precautieneeren en daer op naerdere explicatie versoecken 't welck U.E. bidde te willen comuniceeren aen eenige Uwer Speciale Vrienden die van sodanige Saecken wel g'informeert sijn. — Mij dunckt oock (onder beter advis) dat men niet can gehouden sijn een placaet 't observeeren eer dat gepubliceert is, men can wel gehooraemen in 't toecomende maer niet voor 't gepasseerde; Dit placaet is gemaneert off ingestelt den 3 April 1677 en gepnbliceert den 23 ditto, ende men wil dat hij zal standt grijpen van den 31 Januarij 1671, 't welck een onmogelijche saeche is; Ingevalle men was gewaerschouwt geweest van Sodanigen voornemen door de Heeren Staten van Hollandt soo soude men sich naer advenant hebben connen reguleeren maer sonde nu willen dat men ter executie stelden, hetgeene sij mogelijck selfs niet en hebben geweten. De geene die in Hollandt sijn gebleven hebben middelen gehadt om aldaer te winnen, 't welck anderen, die geretireert sijn niet hebben connen doen, alsoo niet hebben connen genicten de gelegentheden en benefitien van 't Landt.

Ick heb wel een jaer en meer te vooren te kennen gegeeven dat ick 't Antwerpen sonde gaen wonen met mijn Huijsvrouwe om geruster te connen leven dat alsdoen ijedereen approbeerde en selfs verscheijde Heeren van de Magistraeten.

Versoecke hier op reflectie gelieft te nemen; en mij UE gevoelen daer over adviseeren sult mij besonderlijch verobligeeren.

Uit dit betoog kan men opmaken hoe reeds van oudsher de opvatting gold dat aanslag van uitwonenden in de *directe* belastingen zich behoort te bepalen tot voor zoover zij grondbezit of voortgezet gebruik van een huis of een gedeelte daarvan op het grondgebied van den belastingheffer hebben. Aan deze traditionneele rechtsopvatting blijft dus de Regeering in haar ontwerp getrouw, doch zij strekt m. i. het begrip van »gebruik« of »medegebruik« al te ver uit.

Zie over het bedoelde Placcaat Gr. Placc. B. III. bl. 1078: en Res. der Staten van Holland en West-Friesland van 3 April 1677. Het aangehaald request berust op het Amsterd. archief in eene verzameling papieren betreffende onderwerpen in besogne gesteld bij Heeren Gedeputeerden van Amsterdam ter Dagvaert in den Haag.

A. D. van Assendelft de Coningh.

Leiderdorp, Nov. 1896.

NIEUWE UITGAVEN.

Het protectionisme en zijne gevolgen,
door Dr. D. Bos.

„Bedenkt men —, dat de tegenwoordige vrijzinnige handels- „politiek reeds zoolang is gevolgd, dat zeer weinigen zich „meer uit eigen herinnering duidelijk de gevolgen van de „vroeger heerschende beschermende wetten voor den geest „kunnen stellen, dan wordt het duidelijk dat langzamerhand „voor een hardnekkigen aanval de gelegenheid gunstig wordt.”

Zóó spreekt de heer Bos in de voorrede van de uitstekende brochure, in het hoofd dezes vermeld. En uit hetgeen hij zegt, laat zich ook het vreemde verschijnsel verklaren, dat onder ons, ouderen van dagen, veel meer freetraders gevonden worden, dan onder de jongeren. Daarom kan het nuttig zijn, de aandacht op die brochure te vestigen, ook al is het, in een kort bestek, slechts mogelijk enkele punten daaruit aan te halen.

De schrijver gaat eerst na, of werkelijk onder het tegenwoordig régime, alles zóó slecht gaat, als de protectionisten zeggen. „Maar hoe is met die voorstelling dan te rijmen, dat het aantal fabrieken van 1880 tot 1895 is toegenomen van 2546 tot 4089, terwijl het vermogen der stoomwerktuigen in dienzelfden tijd van 36.621 paardenkrachten vermeerderde tot 70454.” Verder wijst hij er terecht op, dat in het vroegere centrum van de voorstanders van bescherming, Tilburg, de fabrieksnijverheid in wollen stoffen in bloeienden toestand verkeert [1]), en dat de bevolking aldaar in de laatste 16 jaar is toegenomen met 30 pCt.; dat in Twenthe de katoennijverheid zich steeds

[1]) Merkwaardig is ook, wat in Nov. l.l. voorviel in de Provinciale Staten van Noord-Braband, naar aanleiding van een protectionistische motie, die met groote meerderheid werd aangenomen. (zie N. Rott. Ct. van 20 Nov.) De burgemeester van Tilburg, de heer Janssen, verzette zich en zeide betreffende die plaats: «Het fabrikaat is gewijzigd, de fabrieken zijn ingericht naar den huidigen toestand. Zóó goed is in Tilburg op dit oogenblik de toestand, dat, wie werken wil, ook kan werken.» De heer Pollet, fabriekant aldaar, sprak ook tegen de motie.

uitbreidt [1]); dat in het geheele land de machinefabrieken volop werk hebben. Behalve hetgeen de schrijver aanhaalt, kan men hetzelfde van een groot aantal industriën zeggen. Het meest sprekend is de scheepsbouw. Wel worden de groote zeestoombooten veelal gebouwd in Engeland; maar voor den bouw van rijnschepen, van 500 tot 2000 ton laadvermogen, hebben onze scheepswerven in de laatste jaren volop werk, niettegenstaande het ijzer, waaruit die schepen gemaakt wordt, meest uit Duitschland komt.

„Dat het mogelijk zal zijn, om door beschermende rechten hier te lande een nijverheid aan te kweeken die tot dusver niet bestond, zal wel niemand tegenspreken.... maar tot bloei brengen en in bloei houden zeker niet.” Schrijver haalt aan, wat de heer C. T Stork in zijn bekend werkje heeft geleveerd, dat de aanvankelijk sterk beschermde katoennijverheid in Twenthe een sukkelend leven leidde, en de fabriekanten door hun gemakkelijke winsten geen aandrang tot groote krachtsinspanning gevoelden. Eerst toen de bescherming was afgeschaft kwam die industrie tot ongekenden bloei. „Een ieder die met verschillende takken van nijverheid.... bekend is, weet, dat ook hier alleen het heilige moeten tot inspanning drijft.”

Terecht zegt de schrijver: „Men kan de industrie trekken door de bestaansvoorwaarden gunstig te maken. Dit is te doen ten koste van anderen door van Staatswege aan de fabriekanten hooge winsten te verzekeren door hooge prijzen; maar ook evenzeer door andere voorwaarden, goedgeschoolde werkkrachten, uitstekende verkeersmiddelen in 't leven te roepen.” En op een andere plaats zegt hij: „wanneer de Duit-

---

[1]) Lezenswaardig is op dit punt het opstel van den heer A. Ledeboer (zelf groot fabriekant) in de Economist van Juli 1892, die betoogt dat onze katoenindustrie, juist na de afschaffing van de differentiëele rechten in onze Indiën, groot is geworden onder het systeem van vrijen handel, dat bij ons bestaat. «Waar kunnen de grondstoffen goedkooper aangevoerd worden dan in ons land, welks handel niet wordt belemmerd door hooge tarieven;.... waar zijn de voorwaarden van het bestaan voor den arbeider gunstiger dan in ons land, waar geen belasting op de granen hem het brood duur maakt, gelijk bij onze Duitsche naburen; waar geen belasting bijna gelijk aan de waarde van het artikel op zijn kop koffie rust, gelijk in Frankrijk.»

sche industrie en handel vooruitgaande zijn.... dan is ook te bedenken, dat Duitschland de vruchten plukt.... van zijn uitnemend industriëel en handelsonderwijs reeds gedurende een zeer lange periode." Dit laatste vond ik onlangs ook bevestigd in een consulair verslag van een der Engelsche consuls in Duitschland, toen hij vermeldde den enormen vooruitgang der chemische fabrieken in Duitschland vergeleken met den achteruitgang dier fabrieken in Engeland. Die consul wees op het uitnemend technisch onderwijs in Duitschland, waar de professoren er zich op toeleggen, om chemici geschikt te maken voor onderzoekingen die van nut kunnen zijn op praktisch gebied. Aan de fabrieken worden dan die jongelui, die hun studietijd volbracht hebben, toegelaten om, zonder salaris te trekken, in het laboratorium van de fabriek en ten koste van de fabriek zich bezig te houden met het nemen van proeven. Gewoonlijk wordt dan de conditie gemaakt, dat zulk een chemicus, als hij iets heeft uitgevonden, dit geheim moet afstaan aan de fabriek, waar hij de proeven nam, terwijl hij daarentegen, als de uitvinding blijkt winst te geven, een tantième van de winst krijgt. Aan sommige fabrieken is een zeer groot aantal van zulke jonge technologen verbonden.

Dat ons land voordeel trekt van zijn vrije markt met goedkoope grondstoffen en de, door de lage prijzen der levensbehoeften, goedkoopere loonen, en dat daardoor de vervaardiging alhier van hetgeen wij voor eigen gebruik noodig hebben, toeneemt, toont de schrijver met vele voorbeelden aan.

IN DUIZENDTALLEN GULDENS.

	Meer ingevoerd dan uitgevoerd.			Meer uitgevoerd dan ingevoerd.		
	gemiddeld in 1877/86	in 1894	in 1895	gemiddeld in 1877/86	in 1894	in 1895
Kleederen	1.665	876 [1])	1.497			
Modewaren	3.020	1.530	2.220			
Meubelen	111				308	461
Kramerij				479	4,971	2.820
Manufacturen van wol, laken, bukskings . . .	2.703	157	131			
Andere soorten	2.983				2.627	2.762
Aardewerk (fijn)				1.604	2.503	1.155
id. (gebakken) . .	1.015	722	948			

[1]) Dit cijfer voor 1894, zooals het ook in de statistiek voor-

De schijver spreekt over den bloeienden toestand van den handel. Dit is ten deele juist. De kleinhandel en de zoogenaamde grossierderij is in de laatste jaren enorm toegenomen. Dat ziet men aan de vermeerdering van het binnenlandsch verkeer vooral met stoombootjes, die zelfs tusschen de kleinere gemeenten en de groote handels-centra de zeilvaartuigen vervangen of aanvullen, terwijl elk stoombootje door het snellere varen oneindig meer vervoert dan het zeilschip. Dat meerdere verkeer heeft een dubbel voordeel. Vooreerst kunnen daardoor de binnenplaatsen zich veel beter voorzien van hetgeen zij noodig hebben, en tot veel goedkoopere prijzen dan vroeger, toen zij alles moesten koopen bij winkeliers op de plaats hunner inwoning, die grooter winst moesten berekenen wegens den geringeren omzet. Maar ten tweede hebben die plaatsen in het binnenland nu gelegenheid om voor hun landproducten of fabriekaten afzet te vinden in de grootere centra, en daardoor betere prijzen te maken. Wel zijn bij de grossiers (dit zijn zij die verkoopen aan winkeliers) door de groote concurrentie de winsten op elke transactie minder geworden; maar zeer velen vinden daarvoor compensatie in grooteren omzet.

Ook is het juist, als de schrijver afleidt uit de toename van de scheepvaart op het buitenland, en uit de vermeerdering van het totaal der in- en uitgevoerde goederen, dat het handelsverkeer sterk is toegenomen. Maar daaruit kan niet afgeleid worden, dat onze eigen handel is toegenomen, evenmin als uit de cijfers van invoer tot verbruik, en uitvoer uit het vrije verkeer. Want het is een bekend feit, voor hen die in den handel zijn, dat vrije goederen, d. i. goederen die aan geen invoerrecht onderworpen zijn, ook al zijn zij bestemd om doorgevoerd te worden, voor het

---

komt, moet fautief zijn, als men dit met het voorafgaand en volgend jaar vergelijkt.

Ik heb de sedert uitgekomen cijfers van 1895 er bijgevoegd. De lezer zal wel in aanmerking nemen, dat de cijfers van invoer in dat jaar alle relatief hooger zijn, omdat toen de betere contrôle op de aangiften bij invoer is ingevoerd.

De schrijver vergiste zich bij de cijfers van manufacturen — flanel. Daarbij is de meerdere uitvoer in de laatste 6 jaren steeds toegenomen, maar vergeleken met 1877/86 was het cijfer afgenomen.

gemak worden ingeklaard in consumtie. Bij uitvoer komen die goederen dan weer voor onder: uitvoer uit het vrije verkeer. Uit onze statistiek kan dus niet gezien worden hoeveel doorvoer er is. Alleen bij goederen, aan inkomende rechten onderworpen, is de statistiek van doorvoer eenigszins meer betrouwbaar. Onder die vrije goederen, die doorgevoerd worden, en onder invoer tot verbruik voorkomen, spelen granen en erts een groote rol. Toch is ook bij deze goederen, al worden zij dóórgevoerd, veel eigen handel van Holland. Een handelaar, die graan koopt dat onderweg is b. v. van de Zwarte Zee, verkoopt, vóór aankomst alhier, een gedeelte voor de consumtie alhier en een gedeelte naar Duitschland. Het laatste wordt, bij aankomst, direct overgeladen in het Rijnschip. Hier is dus eigen handel Het erts wordt, voor ver het grootste gedeelte, door handelaars alhier gekocht in Spanje of elders, en door hen verkocht naar Duitschland. Ook dit is doorvoer, verbonden aan eigen handel.

Maar ook het zuiver transitoverkeer, waarbij voor buitenlandsche rekening de goederen hier alleen worden overgeladen, is voor ons land van geen geringe waarde. Want vooreerst wordt daaraan verdiend in de havenplaatsen door hen, die de goederen lossen en laden, en door de leveranciers aan de schepen en het scheepsvolk. Maar bovendien ontstaat daardoor een veelvuldige en goedkoope gelegenheid, om uit het buitenland te krijgen, wat wij voor eigen gebruik noodig hebben, en om naar het buitenland te verzenden onze eigen producten van den landbouw en de nijverheid.

Wanneer men spreekt van groothandel, dan wordt daaronder meestal verstaan, b. v. hetgeen een groothandelaar in tabak, koffie en diergelijken doet, die deze goederen in het groot importeert, en ze sorteert naar de behoeften van zijn afnemers in het binnen- en buitenland. Ook begrijpt men daaronder wat kooplieden doen, die goederen of fabriekaten hier of elders koopen, en ze verzenden naar buitenlandsche, Europeesche of transatlantische, havens. Dien handel kan men uit onze statistiek niet zien Zoo is de eigen handel b.v. in manufacturen en andere fabriekaten voor transatlantische streken, in suiker, specerijen, tabak etc. te Amsterdam oneindig grooter dan te Rotterdam, niettegenstaande de in- en uitvoer in het

algemeen in de laatstgenoemde plaats veelmalen grooter is dan te Amsterdam. Wat den groothandel, den importhandel, betreft, daarin zijn onze havenplaatsen in de laatste jaren achteruitgegaan. Dit is trouwens in vele zeehavens het geval, omdat overal, veel meer dan vroeger, de consumenten, zonder tusschenkomst van handelaars, direct bediend worden door de producenten. — Maar ééne zaak is zeker, dat, wanneer de protectie in ons land werd ingevoerd, de groothandel nog veel meer zou afnemen dan nu.

De schrijver erkent natuurlijk, dat de landbouwers een harden strijd hebben door de lage prijzen van de landbouwproducten, doordien vele eigenerfde boeren hun land te duur gekocht hebben, dikwijls voor een groot deel met opgenomen geld; en doordien vele pachters nog lijden onder te hooge pachtsommen. Maar moeten de graanprijzen kunstmatig hooger gemaakt worden door een inkomend recht? De schrijver releveert, dat in 1894 in ons land waren:

1.159.286	HA.	wei- en hooiland.
34.556	„	warmoezerijen en tuinen.
21.629	„	boomgaarden en kweekerijen.
232.089	„	bosch.
871.792	„	bouwland.

„Door verhoogde graanprijzen zullen behalve het bouwland, al die [andere] belangrijke gedeelten van den vaderlandschen landbouw gedrukt gaan onder hoogere onkosten, zoowel voor eigen onderhoud als bij velen voor veevoeder, en de inkomsten worden geen cent hooger.” Maar bovendien zijn er anderen behalve de graanverbouwers die lijden. „De boterprijzen ondervinden den invloed van de aanvoeren van Australische boter [in Engeland].” Het eenige middel om de zuivelproducten weer in prijs te doen stijgen, is dat „de regeering bij elke K.G. boter of kaas, dat ons land verlaat, een zekere som aan de voortbrengers van die artikelen betaalt.” — Van de 861.792 HA. bouwland waren slechts 479.271 HA. met graan bebouwd Er waren 151.970 bepoot met aardappelen. „Het ligt dus voor de hand,” zegt de schrijver, „dat, bij het heffen van graanrechten, met alle recht in de streken, waar deze cultuur [van aardappelen] inheemsch is, zooals de Groninger en Drentsche Veenkoloniën op bescherming zal worden

aangedrongen in den vorm van uitvoerpremien op aardappelmeel, en dat te meer, omdat de onkosten voor de fabrieken, na de invoering van graanrechten, hooger zullen worden. De afdeeling Hoogezand—Sappemeer stelde deze vraag in 't vooruitzicht bij eventuëele aanneming van graanrechten.»

»Zoo zal men, na de bescherming van den eenen tak van 't landbouw bedrijf, geraken moeten tot de andere, niet alleen uit een oogpunt van billijkheid, maar omdat andere takken rechtstreeks schade door de eerste maatregelen ondervinden. Wie blijven onbeschermd? Dat zijn de takken van 't bedrijf, die de minste macht hebben. Zoo zou immers ook de turfboer moeten beschermd worden. Ook in dat bedrijf zijn lange perioden van slechte jaren voorgekomen. Maar dit bedrijf is niet voldoende te beschermen zonder invoerrechten op kolen, en die kan men ter wille van de geheele nijverheid onmogelijk belasten.»

Wanneer door het heffen van inkomende rechten de prijzen van granen en andere levensbehoeften verhoogd werden (en dat is het verlangen der agrariërs), dan zou dit natuurlijk het zwaarst drukken op de minstgegoeden. En wie zouden daarvan profiteeren? De eigenaars van land; en wel dadelijk, voor zoo ver zij zelve landbouwers zijn; de overige eigenaars later, als zij de pachten kunnen verhoogen.

Hoe is nu de toestand in de landen, waar de door sommigen verlangde protectie bestaat? De schrijver citeert, wat door den Minister Roëll vermeld werd over de klachten van landbouwers in Frankrijk, en wat een niet verdacht agrariër, Graaf Kanitz, in 1895 zeide over den toestand in Duitschland: »Verval van den landbouwstand en van de kleine neringdoenden; verarming en ontvolking van het platteland.»

De schrijver toont aan, dat de leus van de protectionisten, bevordering van den nationalen arbeid, dezelfde leus is, die de vrijhandelaars hebben. Maar de eersten trachten dit te bereiken, door met behulp van inkomende rechten te dwingen, dat alles hier te lande vervaardigd worde, wat ons volk noodig heeft. »Degene, die vrijheid van handel en verkeer wenscht, wil die goederen hier doen vervaardigen, die hier betrekkelijk het best kunnen worden voortgebracht, om in ruil daarvoor van het buitenland andere te betrekken, die dáár goedkooper worden voortgebracht dan hier mogelijk is. Daardoor komt het

geheele volk het gemakkelijkst en het best aan de benoodigdheden." Dat andere landen, ook die, waarvan wij goederen betrekken, hun grenzen sluiten voor zekere producten van ons. is schadelijk en lastig, maar behoeft ons volstrekt niet te weerhouden te profiteeren van het voordeel dat zij bepaalde goederen goedkooper kunnen leveren, dan wij ze zelf kunnen maken. Bij het eerste nadeel behoeven wij geen tweede te voegen" "Dat ons land in vele opzichten schade heeft geleden van het protectionistische stelsel der andere landen, zal niemand betwisten. Het is toch hatelijk, wanneer men eenmaal door jarenlang werken een goed debiet heeft verworven, een merk in het buitenland bekend en geëerd gemaakt heeft, dit door belemmerende tarieven te moeten verliezen en een ander afzetgebied te moeten zoeken, wat weer met nieuwe inspanning en kosten gespaard gaat."

Maar zullen wij onzen eigen toestand verbeteren, als wij de vreemde goederen buiten sluiten door inkomende rechten? "Het gaat er mee als met lastige buren. De een zet een ander een muur voor het venster en belet hem het uitzicht; maar zal de ander het voor zich zelf nu iets beter krijgen, als hij ook den buurman het licht onderschept? Het komt hem alleen op de kosten voor de muur te staan, en verder niet. En zoo is het ook met het beschermend stelsel." Door onze grenzen te sluiten voor vreemde goederen zullen wij enkele buitenlandsche industriën kunnen schaden, "evenwel met het oog op het klein gebied, dat ons landje toch altijd uitmaakt, niet zoo heel veel."

Terwijl de schrijver met alle kracht ijvert tegen beschermende rechten, oordeelt hij dat de regeering daarom niet moet stilzitten. "Waar andere staten overgingen tot het beschermend stelsel, dáár paste voor onze regeering allerminst een lijdelijke houding, zij had terzelfdertijd krachtig moeten optreden om de productie van binnenlandsche nijverheid en landbouw economischer en voordeeliger te maken. Een grooten factor daarvoor leveren de verkeerswegen." — Tal van productieve werken kunnen in ons land ondernomen worden tot verbetering van terreinen van duizende HA. Een energieke regeering zou dat productieve werk aanpakken, zooals onze oostelijke buren dat doen, kanalen graven, waar ze sedert jaren vurig verlangd worden, waterafvoer verbeteren. Hij raadt verder aan, meer voor

het landbouwonderwijs te doen, even als voor de voorbereiding van hen, die zich op handel en nijverheid willen toeleggen. "Het tweeslachtige van ons middelbaar onderwijs, aan de eene zijde bedoeld als een soort van industrieel onderwijs, maar tegelijk dienstbaar gemaakt voor degenen, die, het lager onderwijs te boven, naar algemeene ontwikkeling streefden, heeft, met alle waardeering voor de vele gunstige uitkomsten, die dat onderwijs gehad heeft en nog heeft, dit als voorbereiding van handel en industrie veel te wenschen overgelaten."

De plaatsruimte laat niet toe, meer uit de brochure over te nemen, al is ook het door mij aangehaalde eigenlijk veel te weinig om een goed denkbeeld te geven van de uitnemend praktische wijze, waarop de heer Bos dit onderwerp behandeld heeft. Ik hoop dat velen zullen aangemoedigd worden, het boekje te lezen.

De schrijver zegt in de voorrede, dat hij geschreven heeft, omdat, na de verwerping in de Tweede Kamer van de motie Dobbelman in het voorjaar van 1895, in verschillende Provincien van ons land de neiging tot protectie is toegenomen. Hij spreekt ook van de mogelijkheid "dat de nieuwe kiezers wel eens voor de dikwijls zeer verlokkende voorstellingen van het protectionisme konden bezwijken Met het oog op deze laatste overweging heb ik op de brochure van den heer Bos slechts ééne aanmerking, namelijk dat het overigens zoo voortreffelijk boekje te lang is om door het groote publiek gelezen te worden. 't Zou wenschelijk zijn, dat hij kon besluiten in een vlugschrift van 8 of 10 pagina's de resultaten van zijn onderzoek te geven, zóó dat het ook door de volksklasse gelezen kon worden.

Rotterdam, December 1896 M. Mees.

EENE INAUGUREELE ORATIE.

Mr. M. W. F. Treub. *De ontwikkeling der staathuishoudkunde tot sociale economie.*

De eerste opmerking, waartoe deze Rede mij aanleiding geeft, betreft haar bij uitstek subjectief karakter.

De voorstellingen van Mr. Treub worden ons wel is waar

gegeven als een aanwijzing van hetgeen i s. Maar in werkelijkheid zijn het alleen de indrukken, die personen en zaken op hem, in een bepaald stadium van zijn leven, gemaakt hebben.

In welke mate deze indrukken verschillen van die van anderen wensch ik in deze bladzijden aan te toonen en vestig daartoe in de eerste plaats de aandacht op eene redevoering, door den Edinburgschen hoogleeraar J. Shield Nicholson in 1893 ter bijeenkomst der British Association uitgesproken [1]). Daarin wordt betoogd, dat er, in Engeland althans, eene reactie valt op te merken ten voordeele der klassieke economie. Nicholson juicht die reactie toe. Zijns inziens bestond een der groote verdiensten van de orthodoxe economisten in hunne scherpe begrenzing van het onderwerp hunner wetenschap, in de zorgvuldige onderscheiding tusschen deze en de andere sociale wetenschappen. Eene onderscheiding, voegt de schrijver bij, welke noodig scheen om niet verward te raken in algemeenheden en gevoelstheoriën; niet echter, dat bij de behandeling der practische sociale vraagstukken ook niet andere beschouwingen dan de zuiver economische in aanmerking moesten komen, doch deze waren over te laten aan den rechtsgeleerde, den zedekundige of den staatkundige. Nu is er evenwel — schrijft Prof. Nicholson — een tijd geweest, dat, voornamelijk onder Duitschen invloed, pogingen werden aangewend om de grenslijnen der wetenschap te verbreken; de economist werd verheven in den toestand van universeelen philantroop en van algemeenen voorziener van panaceaën. Doch — zegt de schrijver — gelukkig voor de economische wetenschap, heeft dit ideaal van breedte zonder diepte geen algemeen gezag verkregen en wat er voor een oogenblik van kracht in is geweest is reeds afgesleten.

Ik voor mij laat nu voor een oogenblik de vraag daar, welke de goede richting is voor de economische wetenschap om zich te bewegen. Doch waar ik op wijzen wil is dit: dat volgens de voorstelling door Prof. Nicholson van de ontwikkeling der economische wetenschap gegeven, het niet Mr. Pierson is die in zijne opvattingen zijn tijd een kwart eeuw

[1]) Opgenomen in een bundel essays van den schrijver, dit jaar te Londen uitgegeven onder den titel «Strikes and Social Problems.»

ten achter is, doch wel Mr. Treub, die op een verouderd standpunt staat.

Dit neemt, natuurlijk, niet weg dat Mr. Treub kan beweren, dat Pierson dwaalt en de waarheid en de meerdere wetenschappelijkheid aan zijne zijde zijn. Hem kan het recht niet betwist worden de economische wetenschap op andere banen te willen leiden en te meenen dat hij darrtoe moet teruggaan op wat, ten minste in Engeland, genoemd wordt een overwonnen standpunt. Doch voor zijne uit de hoogte uitgesproken oordeelvelling en verwerping van Pierson's standpunt mist hij zeer zeker het recht wel; voor zijne schatting van Pierson in deze, zijn: gewogen en, wegens ouderdom, te licht bevonden, mist hij ieder deugdelijken grond.

In de tweede plaats kan het toch ook waarlijk niet ontkend worden dat Mr. Treub's voorstelling en veroordeeling van Pierson's standpunt als staathuishoudkundige mank gaat aan grove onjuistheid. Hierop is reeds elders gewezen [1]), en het mag overbodig geacht worden hier ter plaatse dit punt weder te behandelen. Aan de lezers van De Economist zijn Pierson's geschriften en zijne opvattingen zoowel der economie als wetenschap, als van de sociale vraagstukken van den dag wel bekend. Zij zullen in het beeld, dat hun van Pierson door Mr. Treub werd voor oogen gesteld, veeleer een caricatuur dan een welgelijkend portret hebben gevonden.

Wat echter hier wel, zij het dan ook zeer vluchtig, moet aangemerkt worden is, dat, gelijk terecht in een ingezonden stuk van X in het Handelsblad werd gezegd, Mr. Treub, evenmin als aan Pierson, aan de staathuishoudkunde in het algemeen recht heeft gedaan. Ik voeg bij: ook niet aan de staathuishoudkundigen.

Om dit in bijzonderheden aan te wijzen zou een zeer uitvoerig betoog vereischt worden. Ter staving mijner bewering zal dat echter wel niet noodig zijn. Ik verwijs alleen maar naar den terugblik in 1890 in ditzelfde tijdschrift door Mr. Pierson geworpen op het economisch denken en oordeelen in

---

[1]) Men zie b. v. in het «Handelsblad» van 29 November l.l. het artikel «Treub contra Pierson».

den lateren tijd [1]). Vergelijkt men dit stuk met hetgeen in Mr. Treub's oratie over hetzelfde onderwerp is geschreven, dan springt het in het oog aan hoevele onjuistheden de laatstgenoemde zich schuldig heeft gemaakt. Niet moeilijk zou het wezen ook andere schrijvers te noemen, die met hetzelfde oogmerk geraadpleegd kunnen worden. Doch met opzet verwijs ik naar Pierson's stuk, omdat daaruit tevens blijkt hoezeer ten opzichte van dezen zelf Mr. Treub zich in zijne voorstellingen heeft vergist, hoe slecht hij door hem is begrepen, tenzij men zou moeten zeggen: hoe gebrekkig hij door hem is gekend.

Of wordt niet Pierson door Mr. Treub voorgesteld als behoorende tot eene school waarvan hij schrijft: »Zoo was de staathuishoudkunde, die eene theorie der volkswelvaart had willen zijn, tot eene philosophie van den rijkdom geworden, tot een hardvochtige leer, die de minder begunstigden geen troost noch uitzicht op lotsverbetering kon bieden, maar hen slechts kon verwijzen naar de onveranderlijkheid en onverbiddelijkheid harer natuurwetten« [2]). Men plaatse echter deze woorden naast die, welke in gemeld Economisch Overzicht Pierson geschreven heeft van Bastiat: »Echte kinderen der negentiende eeuw luisteren niet meer naar hem, die niets gevoelt voor hunne aspiratiën, niet gekweld wordt door hetgeen hen pijnigt, niet worstelt met een macht, die hen nooit met rust laat. Zij staren op zijn optimisme als op een curiositeit. Voor zoover het socialisme hen niet bekeerd heeft, hebben zij toch het geloof verloren aan de zegeningen van het *laissez faire*, en de »natuurlijke orde« heeft in hun schatting dat goddelijk karakter verloren, dat een Bastiat daarin meende te ontdekken« [3]).

Van waar al die onjuiste opvattingen en voorstellingen bij Mr. Treub? Wij hooren hem Pierson's staathuishoudkundig werk veroordeelen, zoowel wat aangaat beginsel als methode [4]). Maar waarlijk, men vraagt zich soms, of niet eenvoudig ge-

[1]) Zie in De Economist 1890, bl. 607—38, Mr. N. G. Pierson. Economisch overzicht.

[2]) Treub, t. a. p. bl. 17.

[3]) De Economist, 1890, bl. 615.

[4]) Treub, t. a. p. bl. 22.

dacht moet worden aan één groot misverstand, dat hierin zijn oorprong vindt: dat die methode door Mr. Treub niet begrepen is. En men lette hierbij wel op dat deze methode niet is die van Pierson alleen, maar letterlijk de algemeene methode der staathuishoudkunde, uitgezonderd slechts de historische school, en nog wordt in de praktijk zij ook door deze niet geheel veronachtzaamd.

Deze methode, die der deductie, wordt gevolgd om te komen tot de kennis der economische wetten.

Een wet nu — schrijft Pierson — is een noodzakelijkheid, een wetsformule hare omschrijving. Sommige wetsformules duiden slechts een constant en daarom noodzakelijk verschijnsel aan, of de wijze waarop dat verschijnsel zich openbaren zou bij gemis van alle stoornis of belemmering. Andere duiden aan een werking, een invloed, de meeste econmische wetsformules dragen dat karakter.... Zij houden — vervolgt hij — een zeer eigenaardige verklaring in. Zij verklaren — zegt hij met Prof. Marshall — dat onder zekere voorwaarden een bepaalde gedragslijn van de leden e e n e r s o c i a l e g r o e p te verwachten is. En op de hier door mij gespatieerde woorden wordt door hem bijzondere aandacht gevestigd. Het maakt — zegt hij — de kern uit van iedere economische wet, dat een bepaalde gedragslijn door een "sociale groep" — dikwijls door meer dan ééne — gevolgd moet worden [1]).

Met andere woorden, de economische wetten zijn de natuurlijke wetten die de economische handelingen beheerschen. Zij leeren ons op economisch gebied het verband tusschen oorzaak en gevolg kennen. De groote beteekenis dier wetten is daarmede van zelf aangeduid, immers "licht te doen opgaan over practische onderwerpen, betrekking hebbende op de stoffelijke welvaart, is inderdaad het einddoel, waarmede de staathuishoudkunde wordt beoefend" [2]).

Maar volgens Mr. Treub schijnen de economische wetten een ander karakter te hebben. Hij spreekt van "de wetten van Malthus en Ricardo" volgens welke, bij uitbreiding van de bevolking "de grondbezitters voorbeschikt (waren) steeds rijker

---

[1]) Pierson. Leerboek, Deel I, 2[de] druk, bl. 22—23.
[2]) Pierson, Leerboek, I, bl. 8.

te worden, de werklieden aan het bestaansminimum in hun stand gebonden en de armen gedoemd tot honger en ellende, omdat het feit dat zij arm zijn bewijst, dat voor hen geen plaats is aan het banket des levens" [1]). En zoo komt hij er ook toe te zeggen, dat "de staathuishoudkunde tot theorie van den rijkdom verworden was" en te spreken van "het absolute en dogmatische karakter van de individualistisch-liberale school" [2]).

Op hem passen de woorden van Prof. Gide: "En ce qui concerne la loi naturelle, on se la représente sous l'image d'une puissance qui porte le glaive — comme la figure de la Loi dans les tableaux allégoriques — et qui veut être obéie. Or, la loi naturelle n'exprime rien de plus que certains rapports qui s'établissent spontanément entre les choses ou les hommes, rapports nécessaires, il est vrai, mais seulement si certaines conditions préalables sont remplies" [3]).

Tot onjuiste opvatting in deze moge echter door de klassieke staathuishoudkundigen zelven eenige aanleiding gegeven zijn. Men leze over dit punt de tweede paragraaf "De staathuishoudkunde en het ruilverkeer" in de Inleiding van den tweeden druk van Pierson's Leerboek. Door den schrijver wordt daar er op gewezen, dat Adam Smith ten onrechte de stellingen, door hem aan den ingang van zijn werk geplaatst, heeft voorgedragen als axioma's, in plaats van het te doen als uitkomsten, waartoe zijn onderzoek zou voeren. Pierson zegt echter tevens, dat voor wie de Wealth of nations opmerkzaam leest, de bedoeling niet onduidelijk kan wezen. "Maar — aldus besluit hij — had hij (Adam Smith) de bedoelde woorden (de woorden die Pierson hem in den mond legt ter verduidelijking zijner bedoeling) niet achterwege gelaten, dan zou het karakter van alle staathuishoudkundige problemen, het wezen der taak die de staathuishoudkunde volbrengen moet, duidelijker aan het licht getreden en veel ijdel twistgeschrijf voorkomen zijn."

Doch al moge hier gewezen zijn op eene omstandigheid,

---

[1]) Treub, t. a. p. bl. 17.

[2]) Treub, t. a. p. bl. 18 en 19.

[3]) Ch. Gide. Principes d'Economie Politique, 5e édition. Notions générales, bl. 12.

die — eenigermate althans — ter verontschuldiging kan strekken voor de onjuiste beoordeeling door Mr. Treub van Adam Smith en zijn school, hoe hij er toe gekomen is ook Pierson in zijne veroordeeling der klassieke staathuishoudkundigen op te nemen, blijft een raadsel.

Nog naar eene passage uit Pierson's Leerboek worde hier verwezen, of juister gezegd, naar een geheel hoofdstuk t. w. naar dat wat den titel draagt: „Leemten in de werking van het eigenbelang" [1]). Wij vinden daar de stelling voorgedragen, dat de menschheid economisch belang heeft bij handelingen, tot het tot stand komen van welke men zich op de werking van het eigenbelang niet geheel kan verlaten. Pierson voert dit aan ten bewijze dat, al is in eene maatschappij, waar het ruilverkeer zich krachtig heeft ontwikkeld, de ruilwaarde het kompas waarnaar de voortbrenging zich richt, dit kompas vele afwijkingen vertoont en het niet altijd te kennen geeft, welke richting de voortbrenging moet nemen in het belang van de menschheid, de maatschappij. En dan vervolgt hij zijn betoog door uiteen te zetten van welke kanten die noodige aanvulling der werking van het eigenbelang komen kan. Namelijk, uit den boezem der maatschappij zelve, doordat de liefdadigheid in de plaats treedt van het winstbejag. Voorts, en dit voornamelijk, van de zijde van den Staat. Aan dezen de taak om daar handelend op te treden, waar de particulier hiertoe den prikkel mist doordat aan die handelingen niet de noodige directe voordeelen verbonden zijn, terwijl toch in het algemeen belang ze economisch-productief zijn.

Het zijn zeer belangrijke bladzijden uit het Leerboek waarnaar ik hier verwijs, en te meer omdat, indien ik mij niet bedrieg, wij daar voor het eerst vinden een op de jongste waardeleer gegronde principieele bestrijding van het laisser-faire beginsel.

Liever dan nu verder voort te gaan met Mr. Treub's oratie te onderwerpen aan eene critische analyse, wil ik echter trachten een antwoord te vinden op de vraag, wat het wezen mag dat den nieuwen hoogleeraar geinspireerd kan hebben

---

[1]) Leerboek. Deel II. 3de afd. Hoofdstuk II, § 2, bl. 50/58.

bij de houding door hem aangenomen bij zijn optreden in dit ambt.

En dan waag ik de veronderstelling, dat wij in Mr. Treub den man hebben te zien, wiens eerzucht en streven het veeleer zou zijn een sociale hervormer te wezen dan de voorganger der studeerende jongelingschap ter verklaring der economische problemen en hierin dwaling van waarheid te onderscheiden.

Onderscheidene plaatsen zijner oratie schijnen dit onwederlegbaar aan te geven. Zoo, in het verband zijner rede, al dadelijk (bl. 26) zijne verwijzing naar Von Jhering, dat de autonomie der individuen zoowel als die der vereenigingen haar grens vindt bij het door de zorg voor het welzijn der maatschappij geleide oordeel van den staat; aan dezen het dwingend gezag is, aan dezen het oordeel daarover voor welke doeleinden hij het in toepassing wil brengen.

Zoo in het algemeen zijne verklaringen (b.v. bl. 28) dat hij wil doceeren eene Sociale economie, die »verband heeft te brengen tusschen staathuishoudkunde, moraal en recht.«

Eene sterke neiging toont hij daarbij tot het staats-socialisme. Blijkt dit reeds eenigermate uit de gemelde aanhaling van Von Jhering in het verband waarin hij die doet, meer nog is dit het geval waar hij schrijft (bl. 28) »De taak om economie en moraal tot elkaar te brengen, komt toe aan het recht, dat over het staatsgezag beschikt, om zijne regelen zoo noodig door dwang te doen eerbiedigen.«

Deze neiging tot staatssocialisme is intusschen een punt dat ik hier buiten sprake wensch te laten. De bijzonderheden van Mr. Treub's staatsrechterlijke theorien zijn hier niet aan de orde.

Ik neem, als het ware, slechts akte van die zucht tot maatschappelijke hervorming. En ik wensch het loffelijke in dit streven niet licht te achten en niet over het hoofd te zien, al heeft ook mij, als zoovelen, het pijnlijk getroffen dat — alle andere beschouwingen over dat deel der oratie daargelaten — de nieuwe hoogleeraar, die geroepen was de plaats in te nemen te voren vervuld door Mr. Pierson, er een behagen in scheen te scheppen aan het licht, dat hij wenschte te doen vallen op zijn taak, gelijk hij zich die dacht, nog meer relief te geven door het schetsen van een donkeren achtergrond, schets

die nochtans haar doel geheel voorbij streefde, omdat zij zoo in ieder opzicht onjuist was.

Maar terwijl ik dat streven in zijn waarde wensch te laten, meen ik dat er toch nadrukkelijk op gewezen moet worden, dat wij hier te doen hebben met eene zeer geprononceerde en zeer gevaarlijke begripsverwarring.

Leerrijk bij uitnemendheid om zich hiervan rekenschap te geven is eene vergelijking tusschen de taak en het werk van den staathuishoudkundige gelijk, naar zijne oratie, Mr. Treub die opvat en die waarvan ons de schets is geleverd door Prof. Alfred Marshall in het eerste boek van zijn Principles of Economics [1]). Marshall wordt, gelijk bekend is, tegenwoordig algemeen beschouwd en geacht als de eerste staathuishoudkundige van Engeland, en terwijl hij, eenerzijds, niet alleen kamergeleerde is maar in de behandeling van vragen van den dag steeds op echt Engelsche wijze levendig deel heeft genomen, heeft hij anderzijds het voordeel, niet aan al zijn landgenooten eigen, volkomen op de hoogte te zijn van de buitenlandsche literatuur. Dat daarenboven hij behoort onder de »echte kinderen der negentiende eeuw» zal door niemand, die ook maar eenigszins bekend is met zijne geschriften, betwijfeld worden. Voorts zij ook aangeteekend dat hij zijn »Principles» schreef na jarenlange voorbereiding, na gedurende het vierendeel eener eeuw al zijn tijd tusschen studie en deelneming aan het praktische leven verdeeld te hebben. Ten slotte eindelijk worde opgeteekend, dat zijn »Principles» groote waardeering hebben gevonden van de zijde van Adolf Wagner. Deze schreef bepaaldelijk over het punt dat ons thans bezig houdt: »More particularly I agree with Professor Marshall in the fundamental opinions which he sets forth in the first pages of the preface, and also in those chapters of the first book which treat of the growth of economic science, of the nature of economic laws, and of economic motives.» En zijn slotwoord — waarop, om meer dan ééne reden, het nuttig kan zijn hier de aandacht te vestigen — is: »In sum, this first volume establishes in just

[1]) Alfred Marshall. Principles of Economics. Deel I, London 1890. Sedert is eene 3de editie verschenen. Ik citeer echter uit den 1en druk.

and admirable fashion the continuity between classical English political economy and the science as it must stand to satisfy the demands of the present. It marks no revolution, but a progress, made with due regard to every advance in the science" [1]).

Welnu dan, in het achtste hoofstuk van dat eerste boek van zijn Principles en dat daarvan geeft de "Summary and conclusion" geeft Marshall aan wat naar zijne meening de wetenschap der economie omvat.

De staathuishoudkunde — schrijft hij — is de wetenschap die de menschelijke handelingen op het gebied van handel en nijverheid onderzoekt — "investigates man's action in the ordinary business of life". En de vragen resumeerende, die hierbij aan de orde komen, noemt hij: den invloed der economische vrijheid op de voortbrenging, de verdeeling en de ruilingen van rijkdommen; de gevolgen dier vrijheid ten aanzien der organisatie van handel en nijverheid, van de verdeeling van den arbeid, van de inrichting der geldmarkt, van den grooten van den kleinhandel, van de verhoudingen tusschen werkgever en arbeider. Hoe worden dientengevolge de waarden vastgesteld, de prijzen der stoffelijke zaken, renten en pachten, kapitaal-interest en loonen? Welke is de invloed op den buitenlandschen handel? Welk is het verband tusschen den prijs van eenige zaak en hare nuttigheid? Welke vermeerdering van geluk is te verwachten van vermeerdering der welvaart van een of andere klasse in de maatschappij? In hoever wordt de voortbrengende kracht eener maatschappelijke klasse belemmerd door het onvoldoende van haar inkomen? In hoever zou de vermeerdering van het inkomen eener maatschappelijke klasse, indien teweeg gebracht, kans hebben zich te handhaven door haar invloed ter vermeerdering van de voortbrengende kracht en van de verdiensten dier klasse? Voorts: hoever strekt in de werkelijkheid de invloed van economische vrijheid op eenige plaats, in eenigen maatschappelijken rang, of in een bijzonderen tak van nijverheid? Welke andere invloeden doen zich daar het meest gelden; welke is de inwerking der invloeden te zamen? Wat, in het bijzonder, is te verwachten van de economische vrijheid

---

[1]) Dr. A. Wagner. Marshall's Principles of Economics, in The Quarterly Journal of Economics, vol. V, Boston 1891.

ten aanzien van het tot stand komen van combinaties en monopolies, en welke zullen daarvan de gevolgen zijn? Hoe zullen op den langen duur de verschillende klassen der maatschappij worden aangedaan door de economische vrijheid; welke gevolgen zijn daarvan te verwachten in afwachting dat het eindresultaat wordt verkregen; welke is, in aanmerking genomen den tijd die tusschen de onmiddellijke en de latere uitwerking verloopen moet, de betrekkelijke beteekenis van beiderlei gevolgen? Hoe zal de druk van eenig belastingstelsel zich doen gevoelen? Welke opofferingen zal het vragen van de gemeenschap, welke opbrengst het verzekeren voor den Staat?

Ziedaar, volgens Marshall, het gebied waarop zich het economisch onderzoek moet bewegen, dat bij de tegenwoordige samenstelling onzer maatschappij gevorderd wordt.

Op den achtergrond dier vragen stellen zich echter — schrijft hij tevens — andere vraagstukken, die verschillen kunnen naar gelang van plaats en tijd, doch waarvan hij een opsomming geeft ten aanzien dergenen die, althans in Engeland, thans op den voorgrond treden. En dan noemt hij in hoofdzaak de volgende onderwerpen: wat te verrichten zij ter bevordering der goede gevolgen, ter vermindering der nadeelige gevolgen van de economische vrijheid; de onderscheidene belangen van hen die op verschillende wijzen haar invloed ondervinden; de middelen die aangewend zouden kunnen worden om tot een meer gelijkelijke verdeeling van rijkdommen te geraken, waarbij de vraag, of dergelijke middelen ook dan aanbeveling zouden verdienen, indien die zouden leiden tot vermindering van den algemeenen rijkdom; daarnevens ook deze vraag, hoe de last der belastingen over de verschillende klassen der maatschappij verdeeld moet worden. Een ander punt, dat hij noemt, zijn de bestaande vormen voor de verdeeling van den arbeid met de onderscheidene daarbij betrokken belangen. Voorts de verhoudingen tusschen particuliere en gemeenschappelijke werkzaamheid in het tegenwoordige stadium der beschaving, de staatsinmenging hetzij directelijk, hetzij indirect ter regeling der particuliere werkzaamheid; daarbij ook deze vraag, of de bestaande eigendomsrechten in al hun kracht gehandhaafd moeten worden, dan wel de oorspronkelijke redenen welke daarvoor bestaan hebben, geacht

moeten worden eenigermate hare beteekenis verloren te hebben. Eindelijk ook dit punt: of de bestaande methoden in zake het gebruik der rijkdommen volkomen gerechtvaardigd zijn, en de vraag in hoever door de zedelijke kracht der maatschappelijke opinie wenschelijke verbeteringen te brengen zouden zijn in de economische verhoudingen, waar staatsinmenging, tot dit doel aangewend, meer kwaad dan goed zou stichten. Eindelijk de vraag, in welk opzicht er verschil bestaat tusschen de onderlinge verplichtingen van volk tot volk en die van hen die tot één volk behooren onderling.

Doch al deze hier laatstgenoemde vraagpunten — er worde wel op gelet — worden door Marshall slechts geplaatst op den achtergrond van het eigenlijk economisch onderzoek; het zijn slechts de practische beweegredenen voor dat onderzoek. Hij onderscheidt zeer uitdrukkelijk tusschen de tweeërlei vraagstukken. De economie heeft ten doel, ten eerste, zelfstandige kennis te verzamelen; ten tweede, over dergelijke practische vraagstukken licht te doen opgaan. Maar — zegt hij — ofschoon wij goed doen, alvorens op eenige studie in te gaan, ernstig te overwegen welk het gebruik is dat wij daarvan kunnen maken, moeten wij bij ons werk niet directelijk het oog op dat gebruik gevestigd hebben. Aldus te werk te willen gaan wordt door hem nadrukkelijk afgekeurd. Zoo handelende, zegt hij, stelt men zich aan het gevaar bloot, de lijn der gedachte te onderbreken zoodra het onmiddellijke verband met het doel, dat wij op het oog hebben, ophoudt; het directe najagen van practische doeleinden leidt er ons toe brokstukken van allerlei soort van kennis aan elkander te verbinden, die geen ander punt van aanraking met elkander hebben dan het onderwerp dat ons op het oogenblik bezig houdt en die geen licht op elkander werpen. Onze geestelijke kracht gaat verloren door zulk springen van den eenen tak op den ander; niets wordt ernstig doorgedacht; geen werkelijke vooruitgang wordt gemaakt.

Het komt mij voor dat wij hier bij Prof. Marshall inderdaad gevonden hebben een critiek op het standpunt, dat Mr. Treub wil innemen, zoo passend en tevens zoo afdoend mogelijk.

Tegelijk echter verwijs ik ook hiernaar, dat wie met aandacht leest de Inleiding van Pierson's Leerboek er door getroffen zal worden, dat wij bij Marshall en Pierson te doen hebben met

twee mannen van één geest en ééne richting. Eéne aanhaling slechts om dit met een enkel woord te doen blijken. "Licht te doen opgaan over practische onderwerpen, betrekking hebbende op de stoffelijke welvaart, is inderdaad het einddoel, waarmede de staathuishoudkunde wordt beoefend — aldus, ik herinnerde hierboven er reeds aan, wordt door Pierson geschreven, doch de zin was daarmêe niet uit, ze luidde verder — en het heeft aan hare ontwikkeling nooit schade toegebracht, veeleer prikkel en voedsel gegeven, wanneer op dat einddoel werd gelet." En nu moge over het punt dat ik hier laatstelijk behandelde, Pierson niet zooveel als Marshall in bijzonderheden getreden zijn, ter zake doet dit natuurlijk niet af. De grondgedachte is bij beide schrijvers dezelfde, en wij weten bovendien uit Pierson's talrijke geschriften, dat inderdaad diezelfde beschouwingen, waarvan Marshall ons de opsomming gaf, ook bij hem den achtergrond vormen zijner economische studiën.

Maar ook alleen den achtergrond. Geen verwarring bij hem tusschen het eigenlijke onderwerp der economie en zooveel andere vraagstukken, waarop wel het economisch onderzoek licht kan werpen, doch die niet tot het gebied van dat onderzoek behooren.

Verwarring, juist daarom, zooals Marshall schrijft, zoo gevaarlijk ook — behalve nog dat ze onwetenschappelijk is — omdat hij, die zich wijden wil aan het werk van maatschappelijke hervorming, waar hij aan economische belangen raakt, waarlijk wel voor alles het economiech vraagstuk zuiver gesteld en op zich zelf doordacht mag hebben.

Ten slotte nog eene opmerking. Waar wij aldus vinden Mr. Treub staande tegenover èn Pierson èn Marshall en naast deze beiden ook Adolf Wagner, in welk licht moet ons daar Mr. Treub's verkettering van Pierson's standpunt voorkomen?

December 1896. G. M. Boissevain.

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANCIEN. — SUIKERACCIJNS. — INDISCH PATENTRECHT. — BEVLOEIINGEN. — BOTER EN MARGARINE. — HET VRIJE RUILVERKEER. — ARBEIDS- EN VEILIGHEIDSWET. — ARBEIDSCONTRACT IN BELGIE. — VERZEKERING TEGEN WERKLOOSHEID. — MUNTBILLETTEN. — VREEMDE PASMUNT.

Nederlandsche financiën. De Staatsuitgaven voor 1897, bij de indiening der begrooting geraamd op f 137.272,941.65 zijn na de behandeling in de Tweede Kamer vastgesteld op f 138.726.842 02^{5}. De belangrijkste verhooging betrof het departement van financiën ten gevolge van de aanneming der wetswerpen tot invoering van de nieuwe personeele belasting en tot vergoeding aan de gemeenten. Voor dit laatste doel is uitgetrokken f 770.000 en voor schattingskosten van 't personeel f 260.000 meer. Ook is op deze begrooting f 30.000 gebracht voor aanmunting van guldens, waaraan behoefte bleek te bestaan.

De begrooting van Waterstaat is o. a. verhoogd met f 50 000 voor verbetering van 't kanaal Gent—ter Neuzen, in gevolge de daartoe gesloten conventie met België, waarvan echter de Eerste Kamer de behandeling heeft uitgesteld; met f 20.000, als eersten termijn van een som van f 300.000 voor officieele vertegenwoordiging op de tentoonstelling te Parijs in 1900, en met f 100.000 ten behoeve van de bij de wet vastgestelde regeling der positie van 't voormalig Rijnspoorwegpersoneel.

De raming der middelen ad f 133.924.965 is verminderd met f 2.591.000. De personeele belasting is nl. geraamd op f 9.350.000, terwijl de zegelrechten verminderd zijn met f 51.000 wegens vervallen van het zegel op de aanslagbilletten en de kosten van schatting en telling, onder vermindering met f 110.000, tot een bedrag van f 55.000 op het dienstjaar 1897 worden gebracht (in de genoemde som voor het personeel is gerekend op f 150.000 voor ontheffingen, verminderingen, afschrijvingen

en oninbare posten). Voorts zijn de middelen verhoogd met een som van f 60.000, waartegenover evenwel een even groote uitgaaf staat, daar zij voortspruit uit een verhooging van het saldo van 't domeinfonds ten gevolge van het achterwege blijven in 1896 van een werk dat in 1897 zal worden verricht.

Het nadeelig saldo is ten gevolge van een en ander gestegen tot f 7.332 877.02[5].

Bij 't schriftelijk en mondeling debat over de middelen is in beide Kamers voornamelijk aangedrongen op afschaffing of althans vermindering van den wijnaccijns voor zooveel die van vruchtensappen wordt geheven, op afschaffing van den accijns op het geslacht, op afschaffing der Rijkstollen en op afschaffing der Staatsloterij.

Ten aanzien der eerste vraag toonde de Minister zich het meest tegemoetkomend. Hij zeide hiervan in zijn memorie van antwoord aan de Tweede Kamer o. a.:

In vorige jaren is herhaaldelijk aangedrongen op wijziging van de wet op den wijnaccijns in dien zin, dat de accijns van 20 cent per hectoliter, thans van de meeste inlandsche vruchtensappen geheven, vervalle of althans belangrijke vermindering onderga.

Telkens is de vraag overwogen of het mogelijk was aan dien aandrang gevolg te geven. Het bezwaar, waarop telkens werd gestuit, staat in verband met het sedert 1870 bestaande stelsel van heffing van den wijnaccijns, namelijk met het stelsel van verlengbaar krediet.

Dit stelsel geeft den wijnhandelaar gelegenheid om buitenlandschen wijn met krediet voor den accijns onder eigen beheer te houden (dus buiten entrepot en buiten een lokaal, door de administratie gesloten), dien zonder ambtelijk toezicht te versnijden en zelfs naar het buitenland uit te voeren met afschrijving van den accijns op de kredietrekening, die tusschen de administratie en hem gehouden wordt.

Het stelsel biedt groote voordeelen aan. Het voorkomt formaliteiten, die even belemmerend voor den wijnhandel als lastig voor de administratie zijn. Het voorkomt de noodzakelijkheid van een groot aantal particuliere entrepots, waarin niet gewerkt zou kunnen worden zonder toezicht, voor welk toezicht een zeer groot aantal ambtenaren beschikbaar zou moeten zijn. Dat

aantal zou ook daarom zoo groot moeten zijn, omdat men den wijnhandel toch niet zou kunnen beletten te werken op alle tijden die hij geschikt acht en omdat men ook kleine bergplaatsen, welker getal groot is, niet onmogelijk mag maken en dus ook voor het nagaan der werkzaamheden in die kleine bergplaatsen ambtenaren zou moeten beschikbaar houden.

Van de toepassing van het stelsel van verlengbaar krediet, waartoe in 1870 werd besloten op grond van het sterk toenemen der bedoelde bezwaren, heeft men een waarborg gezocht dat de ingevoerde wijn, waarvoor krediet wordt genoten, niet wordt vermengd met onbelasten of lager belasten inlandschen wijn.

Had die vermenging plaats zonder dat men haar kon ontdekken, dan zou de wijnhandelaar bij uitvoer afschrijving kunnen krijgen van hoeveelheden, waarvoor geen aanslag op de accijnsrekening had plaats gehad, zoodat een gelijke hoeveelheid buitenlandsche wijn, zonder dat er accijns voor betaald was, hier te lande in consumtie gebracht zou kunnen worden.

Om dit te voorkomen heeft men in 1870 alle inlandsche vruchtenwijnen onderworpen aan accijns tot gelijk bedrag als den buitenlandschen wijn. Een uitzondering is alleen gemaakt voor den binnenslands vervaardigden onvermengden aalbessenwijn, waarmede later wijn van kruis- en boschbessen is gelijk gesteld. Deze vloeistoffen werden geacht weinig gevaar op te leveren. Maar in de andere zag men te groot gevaar, zoodat zij zijn belast, met uitzondering van de vruchtensappen vervaardigd voor eigen huiselijk gebruik, in hoeveelheden van ten hoogste 50 liter.

De vervaardiging van wijn uit binnenlandsche vruchten, waarvoor geene uitzondering bestaat, is dan ook aan formaliteiten onderworpen. Het bedrag van den accijns, gepaard aan die formaliteiten, is een belemmering voor het maken van appelwijn en dergelijke dranken.

Overtuigd van de noodzakelijkheid om het bovenomschreven stelsel van verlengbaar krediet bij de heffing van den wijnaccijns te behouden, heeft de Min. zich de vraag gesteld of dit stelsel bij voortduring de gevolgen moet hebben, die het nu heeft, namelijk dat groote hoeveelheid vruchten naar het buitenland worden gezonden om er daar drank uit te bereiden, dat een industrie die zich hier misschien tot zekere hoogte zou kunnen ontwik-

kelen, wordt belemmerd en dat groote uitbreiding van de teelt van boomvruchten wordt bemoeilijkt.

Het ware te betreuren als de accijnsheffing deze gevolgen na zich zou moeten sleepen.

Al kan nog niet stellig gezegd worden dat met behoud van het tegenwoordige stelsel van accijnsheffing kan samengaan een wijziging der bepalingen voor den inlandschen vruchtenwijn, zoo durft de Minister zich wel vleien, dat voortgezet onderzoek een bevredigende oplossing zal mogelijk maken.

De Min. verklaarde, dat hij 't op den hoogsten prijs zou stellen als hij tot een voorstel zou kunnen komen; en in 't mondeling debat verklaarde hij nog stelliger, dat er groote kans was, dat een voorstel komen zou. Intusschen stelde hij in zijn mem. v. antw. nog de vraag, of volledige afschaffing van den accijns op appelwijn te verdedigen zou zijn, met het oog op den bieraccijns, waar hij echter zelf tegenover stelde, dat misschien de appelwijn reeds voldoende door den suikeraccijns zou zijn getroffen.

Wat den geslachtaccijns betreft voerde Min. in zijn mem. v. antw. o. a. aan. dat deze accijns in werkelijkheid niet naar de waarde betaald wordt, omdat de waarde van het vee voor de aangifte algemeen wordt verminderd met de 7 ten honderd, die de ambtenaren bij de benadering moeten bijbetalen, maar bovendien ook met een grooter of kleiner bedrag met het oog op de moeilijkheid, die de ambtenaren zouden hebben om het benaderde vee van de hand te zetten. De grief, ook thans weder aangevoerd, dat van binnenlandsch vee feitelijk belasting wordt betaald van horens, huiden, afval, terwijl die artikelen bij invoer vrij zijn, verliest naar de Minister blijkbaar meende, door deze beschouwing wel iets van haar beteekenis. Echter verklaarde hij het zeker wenschelijk tot een andere regeling der heffing van den accijns over te gaan, die verschillen tusschen een volgens de wet verschuldigden en den werkelijk betaalden accijns deed vervallen of althans aanzienlijk beperkte en tevens een wettelijken aftrek voor de huid enz. toestond, in plaats van de verlaging van den accijns, die uit de praktijk voortvloeit. Maar 't was hem niet gelukt een doelmatige regeling te vinden.

Bij het mondeling debat diende daarop de heer Schepel een motie in, de wenschelijkheid uitsprekende van de afschaffing

van dezen accijns in 't belang van producent en consument, welke motie later zal worden behandeld. De Minister oordeelde met het oog op de eischen van de schatkist de afschaffing onmogelijk.

De Indische begrooting is na behandeling in de Tweede Kamer vastgesteld op f 142.028.809 in uitgaaf en f 127.773.578 in inkomst, zoodat het tekort steeg tot f 14.288.231. De uitgaven voor de verlegging van den spoorweg Tarik—Kalimas, zijn er bij amendement uitgelicht, ten fine van nader onderzoek. Een amendement tot strekking hebbende de reorganisatie van het boschwezen tot later uit te stellen, is verworpen.

Het Surinaamsche subsidie is verhoogd met f 27.738,58^{5}, het Curaçousche verlaagd met f 5780.

Suikeraccijns. De Tweede Kamer heeft 23 Dec. na driedaagsch debat de definitieve regeling van den suikeraccijns (het ontwerp is geresumeerd in de kroniek van Februari 1896) aangenomen. Tegen het daarbij voorgestelde systeem van exercice werd weinig bezwaar gemaakt. Maar tegen de trapsgewijze verlaging der premiën was veel verzet, dat belichaamd werd in een amendement, waarbij voorgesteld werd het bedrag voorgoed op 3 millioen als maximum vast te stellen en de restitutie per 100 Kilo te stellen op f 3, om die daarna per jaar met f 0,25 te doen dalen tot f 2 voor 't jaar 1901—02 en verdere werkjaren. Het wetsvoorstel wilde voor het eerstvolgende werkjaar een premie toekennen van f 2.300.000 maximum tegen f 3.50 per 100 Kilo, welk bedrag jaarlijks met f 0.15 per 100 Kilo en met f 100 000 in totaal zou dalen tot f 2.30 per 100 Kilo of f 1.500.000 in 1905—06 en volgende jaren. Het behoud van een premie van 3 millioen werd op verschillende gronden verdedigd, o. a. om het hooge middencijfer van accijnswinst in de laatste jaren, om de onmogelijkheid voor kleinere fabrieken om bij vermindering de concurrentie te kunnen volhouden, en om de duitsche concurrentie. De Minister voerde hiertegen aan, dat er geen reden was om de exorbitant hooge winsten der laatste jaren te handhaven en dat wij niettegenstaande de verlaging der premie toch nog tot de ergste zondaars blijven behooren. Overigens werd het voorstel eener hoogere totaal-premie, maar vooral ook dat om de premie per 100 kilo te doen dalen,

verdedigd met het oog op het belang van den landbouw. Opmerking verdiende hierbij, dat volgens een der verdedigers de Duitsche fabrikant o. a. boven den Hollandschen bevoorrecht is, omdat hij de beetwortelen f 2 50 en f 3 goedkooper betaalt, waaruit schijnt te volgen, dat de hooge suikerprotectie den landbouw niet helpt. Tegen den drang tot uitbreiding der cultuur had de Minister bijzonder bezwaar, omdat het niet in 't belang is te achten van den landbouw hem te drijven tot een cultuur, die uit zichzelf niet loonend is, maar die door staatsgeld loonend moet gemaakt worden. Intusschen waren zijn premie-cijfers per 100 Kilo gebaseerd op een productie van 66 millioen Kilo, waarbij gerekend was met de uitkomst van het campagnejaar 1894—95, terwijl voor 't campagnejaar 1896—97 gerekend kan worden op 100 millioen, volgens sommigen op 116 millioen Kilo. Dientengevolge werd een bemiddelend amendement ingediend dat rekende op een productie van 100 millioen. Het stelde nl. voor de premie het eerstvolgende jaar te bepalen op f 2.50 per 100 Kilo tot een maximum van f 2.500.000, en verder, gelijk in 't voorstel der regeering, jaarlijks de premie te verlagen met f 0.15 per 100 Kilo en in 't geheel met f 100.000, totdat zij zou gekomen zijn op f 1.700.000. Terwijl dit amendement dus jaarlijks 2 ton meer beschikbaar stelde dan het regeeringsvoorstel, was er tegelijk een prikkel tot uitbreiding der cultuur in gelegen, daar de jaarlijksche verlaging per 100 Kilo in dit systeem evenredig grooter is dan die der totaalpremie. Voor 't werkjaar 1905—06 is gerekend op een totaalpremie van 1.700.000 bij een premie van f 1.30 per 100 Kilo, alzoo op 133 millioen kilo. Ofschoon dus ook in dit stelsel de maximale premie eerst kan verkregen worden bij zeer groote uitbreiding der cultuur, verzette de Minister er zich niet sterk tegen. Toch toonde hij nog steeds van oordeel te zijn, dat de 100 millioen Kilo, waarop in deze campagne gerekend wordt, ten gevolge van tal van gunstige omstandigheden exceptioneel groot was, zoodat om ook volgende jaren een dergelijke productie te verkrijgen een veel grooter areaal met bieten beplant zou moeten worden.

Intusschen is dit amendement aangenomen met 47 tegen 37 stemmen, nadat verworpen was met 43 tegen 41 stemmen het amendement om de premie op f 3.000.000 te fixeeren, nog aan-

gevuld met een sub-amendement om dan ook die voor de raffinadeurs, die het ontwerp deed dalen van 5 ton tot 2½ ton, op eerstbedoeld bedrag voorgoed vast te stellen.

Nog was een amendement ingediend om te doen vervallen de bepaling, dat voor het berekenen der afschrijving van uitgeslagen suiker van 98 pCt. of hooger, 100 Kilo slechts voor 75 Kilo in aanmerking komt. Deze bepaling diende om te voorkomen, dat de sterk geprotegeerde fabrieken in concurrentie zouden treden met de raffinaderijen, wat mogelijk zou worden, als zij voor suiker van dergelijk hoog gehalte, die reeds zonder raffinage voor consumtie geschikt is, de volle premie erlangden. Het amendement werd verworpen met 58 tegen 26 stemmen.

Een voorstel om geraffineerde suiker met een invoerrecht van f 1 te treffen, dat geen ander gevolg zou hebben dan dat de veel gebruikte duitsche suiker f 1 duurder zou worden gemaakt, zonder dat onze raffinaderijen, die in de eerste plaats voor de Engelsche markt werken, die bescherming behoeven, werd verworpen met 55 tegen 31 stemmen.

Het gansche wetsontwerp werd aangenomen met 56 tegen 29 stemmen.

Vermelding verdient nog, dat een poging om bij deze wet tot trapsgewijze verlaging van den suikeraccijns te komen, niet mocht slagen. Het voorstel luidde:

„Jaarlijks, vóor den 1ⁿ Augustus, wordt bij de wet vastgesteld het bedrag van den suikeraccijns per 100 kilogrammen of per percent van het gehalte, dat in het daaraan volgende belastingjaar zal worden geheven. Daarbij zal op geen hoogere opbrengst mogen worden gerekend dan de som van f 9.100.000, vermeerderd met de premiën volgens § 2 van art. 67 over het volgend werkjaar uit te keeren.

„Ter berekening van het bedrag van den accijns, in de eerste zinsnede van dit artikel bedoeld, wordt tot maatstaf genomen de betaalde suikeraccijns, in de 12 maanden aan de indiening van het jaarlijksch wetsontwerp voorafgaande, waarvan de opbrengst bekend is, behoudens dat voor de beide eerste wetten, krachtens dit artikel uit te vaardigen, de opbrengst van het jaar 1896 tot maatstaf zal genomen worden.”

Uit mededeelingen, gegeven door den heer Pijnacker Hordijk bij het debat over dat voorstel, bleek, dat er sedert 18 Juni,

toen besloten was de behandeling van het wetsontwerp met het oog op mogelijke accijnsverlaging uit te stellen, tot dat er meer licht zou gekomen zijn in den financieelen toestand, de geneigdheid om mede te werken tot verlaging van den accijns zeer verminderd was. Sommige leden, in beginsel gestemd voor verlaging van den accijns en bereid daarvoor een offer uit de schatkist te brengen, zouden thans dat beginsel prijsgeven, omdat zij vreesden, dat dan de kans op grooter premie (welke vraag bij een later artikel immers eerst aan de orde kon komen) zou zijn verkeken, terwijl andere leden, mede voor verlaging gestemd, daartoe thans niet wilden medewerken, uit vrees de geheele wet in gevaar te brengen. Vandaar was afgezien van een voorstel om den accijns met bijv. f 7 per 100 kilo te verlagen. Sommige voorstanders der verlaging meenden in deze omstandigheden met het bovengemelde bescheiden voorstel te moeten meegaan; anderen zagen echter daarin te weinig heil omdat de verlaging te gering zou zijn om belangrijke toeneming van consumtie te doen verwachten. De Minister had overigens practische bezwaren tegen de jaarlijksche vaststelling. Het amendement werd verworpen met 58 tegen 15 stemmen.

De Eerste Kamer heeft de suikernoodwet (zie October-kroniek) op 28 Dec. aangenomen met 27 tegen 21 stemmen.

Indisch patentrecht. De regeling van het Indisch patentrecht in verband met de bedrijfsbelasting is niet tot stand gekomen, gelijk de Minister van Koloniën voornemens was (zie Kroniek van October 1896). In de Kamerzitting van 25 Nov. werd bezwaar gemaakt tegen die regeling als omslachtig en als kunnende leiden, met het oog op art. 37 der wet op de bedrijfsbelasting, tot dubbelbelasting, waarop aanhangig werd gemaakt een motie luidende:

„De Kamer

zich vereenigende met den door de Regeering aangenomen grondslag voor verdeeling tusschen het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische budget, van de opbrengst der belasting op het bedrijf der in Nederland zetelende maatschappijen, welke in Nederlandsch-Indië werken;

is van oordeel

dat die verdeeling behoort plaats te hebben, door middel

van een jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche bedrijfsbelasting, te beginnen over het jaar 1897, door de Nederlandsche aan de Nederlandsch-Indische administratie."

De Minister van Koloniën had zich inmiddels bereid verklaard in vereeniging met zijn ambtgenoot van Financiën een wetsontwerp in te dienen, een dergelijke regeling mogelijk makende, maar wenschte, in afwachting tot dat wet zou zijn geworden, de ontwerp-ordonnantie voorloopig in werking te brengen, om dadelijk aan de Indische Schatkist te doen toekomen een bedrag, waarop zij jaren gewacht had.

Bij de behandeling der begrooting van Financiën werd daarop door den Minister van Financiën medegedeeld dat reeds een wetsontwerp bij den Raad van State was ingediend, overeenkomstig de denkbeelden van den heer Hartogh, den voorsteller der motie. Toen deze dientengevolge bij de behandeling der begrooting van Koloniën den Minister van Koloniën verzocht af te zien van zijn voornemen om de patentordonnantie voorloopig in te voeren, verklaarde deze zich daartoe bereid, in de hoop dat de Kamer het wetsontwerp met spoed zou behandelen. De motie werd toen ingetrokken. Het wetsontwerp is echter nog niet ingekomen.

Bevloeiingen. Over de plannen om den landbouw in zake bevloeiingen van regeeringswege te steunen heeft de Minister van Waterstaat in zijn memorie van antwoord bij zijn begrooting nader gezegd: De thans gedane voorstellen ter zake der bevloeiingen zijn slechts als een eerste poging der Regeering te beschouwen om langs dezen weg practisch de verhooging van de productiviteit van den bodem te bevorderen. Dat ook op wetgevend gebied waarschijnlijk handelend zal moeten worden opgetreden, werd toegegeven.

Reeds is door de commissie voor de bevloeiingen een voorstel gedaan voor een wet, houdende bepalingen omtrent bevloeiingen, terwijl de ondergeteekende het onderwerp, met overlegging van dit voorstel, heeft aanhangig gemaakt bij de Staatscommissie voor de waterstaatswetgeving.

In bijzondere gevallen zal, zonder dat er sprake zal kunnen zijn van bevoorrechting van enkelen, directe steun kunnen

verleend worden aan hen, die eenig kunstwerk willen doen uitvoeren, noodig voor de bevloeiingen, en wel in het geval, dat daardoor het publiek belang zal worden gebaat. Of zoodanig geval aanwezig is kan aan het onpartijdig en deskundig oordeel der Heidemaatschappij worden overgelaten.

De ondergeteekende kan zich bij nader inzien wel vereenigen met het gevoelen van eenige leden, dat er geen voldoende aanleiding is voor de aanstelling van een afzonderlijke commissie. Bij het verleenen van subsidiën aan bestaande vereenigingen is de aanstelling van een commissie van contrôle op de besteding der gelden ook ongebruikelijk. Bij Nota van Wijziging is daarom art 156 van de ontwerpbegrooting afgevoerd.

In de discussie heeft de Minister hieraan toegevoegd, dat de subsidiën aan particulieren meer moeten strekken tot bevordering der verdere verspreiding van de bevloeiingen dan wel als rechtstreeksche steun. Bij de weinige bekendheid, die deze zaak nog in ons land heeft, moest aanvankelijk iets gedaan worden om haar meer bekend te doen worden. Is dat doel bereikt, dan, zeide de Minister, is het oogenblik gekomen om de subsidie, waarvan hier sprake is, te doen eindigen. De Minister zou overwegen, of het wenschelijk zal zijn te bepalen, gelijk hem gevraagd werd, dat om een ontwerp te doen opmaken, althans een deel der kosten ten laste der belanghebbenden gebracht werd. Ter rectificatie van het in de mem. v. antw. medegedeelde, voegde de Minister hieraan toe, dat het bedoelde ontwerp van wet nog niet in handen was gesteld der Staatscommissie, doch dat dit denkbeeld in overweging was.

Boter en margarine. De Belgische Commissie, ingesteld om maatregelen te beramen tegen knoeierijen in den boterhandel, stelt voor om bij de bereiding van margarine het gebruik van phenolphtaline verplichtend te stellen.

De afgevaardigden Manteuffel en Bachem hebben bij den Duitschen Rijksdag de margarinewet weer ingediend. Zij willen het verbod van het kleuren der margarine, waartegen de Bondsraad zich verzet heeft, behouden, en voor plaatsen met 5000 inwoners bepalen, dat margarine en natuurboter niet in dezelfde localiteit verkocht mogen worden.

Bij ons is bij Kon. boodschap van 3 Dec. 1896 een ver-

scherping der boterwet aanhangig gemaakt. Daarbij is voorgesteld het eerste lid van art. 2 der wet van 23 Juni 1889 (Stbl. nº 82) te lezen als volgt.

„Het is verboden een surrogaat van boter te leveren of het, hetzij in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats, hetzij bij het in het openbaar uitstallen, rondventen, ter levering rondbrengen of bezorgen van waren voorhanden te hebben, indien niet op de verpakking of bij gebreke daarvan op het surrogaat zelf het woord „margarine" of, is het met oleomargarine bereid, het woord „surrogaat" in duidelijke letters voorkomt en daarenboven indien het surrogaat in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden is, voor de bezoekers, indien het bij het uitstallen van waren in het openbaar voorhanden is, voor het publiek duidelijk zichtbaar is."

Een tweede Art. geeft aan de ambtenaren de bevoegdheid om ten behoeve van het monsters nemen van boter of daarop gelijkende waren, ook de middelen van vervoer en alle voorwerpen, waarin waren rondgevent, ter levering rondgebracht of bezorgd worden, of, hetzij in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats, hetzij bij uitstalling in het openbaar voorhanden zijn, te onderzoeken. De bevoegdheid tot het nemen van monsters bestaat niet, wanneer de op boter gelijkende waren als surrogaten van boter zijn aangeduid op een der in en krachtens artikel 2 voorschreven wijzen."

Een derde Art. maakt de publicatie van de namen der veroordeelde overtreders van facultatief imperatief.

De toelichting verklaart de noodzakelijkheid der in art. 2 der wet aangebrachte wijziging uit de moeielijkheid van het leveren te bewijzen. De ervaring heeft genoegzaam aangetoond dat een voorwaardelijk verbod van „levering" niet voldoende is om de Boterwet aan haar doel te doen beantwoorden. De levering toch bestaat in de enkele overgave van de waar (art. 667 B. W.). Doch hoe heeft die overgave in den regel plaats? De leverancier geeft gewoonlijk aan den verkooper of diens vervanger de boter over, binnenshuis, of wel, hij zet de waar eenvoudig in de gang neder. De overgave zal dus in verreweg de meeste gevallen ontsnappen aan het oog der krachtens art. 3 met de opsporing der bij deze wet strafbaar

gestelde feiten belaste ambtenaren. En al mocht de overgave door hen zijn waargenomen en bijgevolg door hun dit feit vermeldend proces-verbaal, of wel door te hooren getuigen bewezen kunnen worden, van de omstandigheid dat de verdachte waar niet op de in de wet voorgeschreven wijze als surrogaat of margarine is aangeduid zal het bewijs bezwaarlijk zijn te leveren, terwijl het bewijs dat de waar geen boter is in den zin der wet, zoo goed als onmogelijk is, daar de ambtenaren, wanneer de waar in het huis van den kooper is gebracht, niet bevoegd zijn buiten diens toestemming dat huis binnen te gaan en van de geleverde waar een monster te nemen.

„Behoorlijke contrôle blijkt dus inderdaad onmogelijk te zijn, zoolang naast het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden hebben, enkel het leveren van een surrogaat van boter, niet van het door de wet vereischte merk voorzien, verboden is.

„Ten einde aan dat bezwaar te gemoet te komen, wordt bij dit ontwerp een uitbreiding van het verbod voorgesteld door het tevens toepasselijk te verklaren wanneer een surrogaat van boter wordt rondgevent, ter levering rondgebracht of bezorgd, of in het openbaar uitgestald.

„Wanneer de boterbereider of boterhandelaar zijn waar rondvent of in het openbaar uitstalt, dan kan hem ten opzichte van die waar dezelfde verplichting worden opgelegd die volgens de bestaande wet geldt voor het geval dat de waar in een winkel of op een andere openbare verkoopplaats voorhanden is. Wanneer hij de waar bij zijne klanten rondbrengt of bezorgt, dan is hij op weg om te leveren en mag ook ten aanzien van deze waar althans met evenveel recht voldoening aan het voorschrift der wet worden gevorderd als ten aanzien van de waar die in een winkel voorhanden is. Intusschen zou de wet haar doel niet bereiken, indien, wanneer iemand waren rondventende of rondbrengende werd aangetroffen, ten aanzien van elk potje boter of surrogaat, dat in zijn bezit werd gevonden, het bewijs moest worden geleverd, dat hij dit rondventte of bij zijn klanten rondbracht en hij met het vervoer daarvan geen ander doel kon hebben. Daarom is het noodig, dat indien iemand wordt aangetroffen in het algemeen waren rondventende, rondbrengende of bezorgende, alle boter of daarop gelijkende waar die bij hem

wordt gevonden, hetzij in de hand gedragen of in zijn rijtuig, handwagen of manden voorhanden, aan de voorschriften der wet omtrent de aanduiding van surrogaten wordt onderworpen. Ten aanzien van alle op boter gelijkende waar die onder die omstandigheden bij hem gevonden wordt, kan zonder bezwaar hetzelfde geëischt worden dat de bestaande wet voorschrijft ten aanzien van op boter gelijkende waar die in een winkel voorhanden is. Hetzelfde mag gelden, ten aanzien van de waar die, ofschoon zelve niet in het openbaar uitgestald, bij dergelijke uitstalling voorhanden wordt bevonden, bijv. in een nog gesloten vat.

„Bij het ministerie van binnenlandsche zaken is de uitbreiding van het onderzoek bij de landbouwproefstations tot boter in overweging. Wordt tot deze uitbreiding overgegaan dan zullen producenten van boter en wellicht ook handelaren in dat artikel hunne waar onder openbare contrôle kunnen stellen. De afnemers zullen daardoor de bevoegdheid erlangen monsters op kosten van de verkoopers te laten onderzoeken. Die verkoopers zullen o. a. blootstaan aan intrekking hunner toelating tot verkoop onder openbare contrôle, waarvoor zij ongetwijfeld zullen trachten elke aanleiding te vermijden, inzonderheid wanneer de onder hun merk in den handel gebrachte waren juist daardoor een voorrang bij de afnemers zullen hebben verworven. Ook op den uitvoer naar het buitenland zal eventueel door den beoogden maatregel een gunstige invloed kunnen worden uitgeoefend. De uitkomsten van deze overwegingen zullen moeten worden afgewacht.

„De toevoeging aan het slot van het eerste lid van art 2: „en daarenboven, indien het surrogaat in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden is, voor de bezoekers, indien het bij het uitstallen van waren in het openbaar voorhanden is, voor het publiek duidelijk zichtbaar is", komt noodzakelijk voor, daar art. 2 der Boterwet wel verbiedt het in een winkel of op eenige andere openbare verkoopplaats voorhanden hebben van ongemerkt surrogaat, maar niet het plaatsen van een geheel naar den eisch der wet gemerkt surrogaat of van een daarmede gevuld vat of andere verpakking in dier voege, dat de bezoekers onmogelijk het merk kunnen zien. Een bepaling ter voorkoming van fraude, gelijk thans wordt voorgesteld, mag derhalve in de wet niet worden gemist.

Nu wordt voorgesteld ook uitstalling in het openbaar buiten openbare verkoopplaatsen aan het voorschrift van art. 2 te onderwerpen, behoort tevens gezorgd te worden, dat evenzeer bij zoodanige uitstalling de aanduidiug margarine of surrogaat niet alleen is aangebracht maar ook voor de belanghebbenden duidelijk zichtbaar is."

Het vrije ruilverkeer. Onder dezen naam heeft zich een vereeniging gevormd onder het bestuur der heeren N. G. Pierson, J. d'Aulnis de Bourouill, M. Mees, C. A. Verrijn Stuart, Herman Snijders, J. L. T. Groneman en U. G Schilthuis Jzn., die een circulaire heeft rondgezonden, welke luidt als volgt:

Hetgeen nog vóór weinige jaren zeer onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk werd geacht, sterke herleving van het protectionisme hier te lande, wordt allengs een werkelijkheid. Het getal dergenen, die maatregelen voorstaan tot "bescherming" van den nationalen landbouw of de nationale nijverheid, is niet gering meer in onze dagen. Sommigen spreken het onverholen uit, dat zij de leer van het vrije ruilverkeer voor verouderd aanzien. Anderen zijn, naar zij voorgeven, in beginsel voorstanders van den vrijen ruil gebleven, doch de loop der dingen, de buitenlandsche wetgeving bovenal, dwingt hen tot het toelaten van "enkelen afwijkingen" van de aangenomen leer. Zij verlangen geen volledige toepassing van het beschermend stelsel, maar slechts "bijzondere maatregelen", gerechtvaardigd door "bijzondere omstandigheden"; geen medegaan, maar slechts een rekening houden met den stroom des tijds. Zij gelooven dat zij meer dan de voorstanders van den vrijen ruil het gezond verstand laten spreken. Zij willen, dat men niet blind zij voor de eischen van het practische leven, de behoeften van het oogenblik.

Er zijn ook mismoedigen. Tot dusver genoot in de streken, waar geen of weinig graan, of alleen graan als veevoeder wordt verbouwd, het stelsel van bescherming geringen steun. Wat kunnen de vee- en zuivelboeren er ook bij winnen? Maar de vee- en zuivelboeren hebben door protectionistische maatregelen in naburige landen zooveel verloren, dat velen mismoedig zijn geworden en er allengs toe komen zich onder de protectionisten te scharen. Onder het oude stelsel zijn zij achteruit gegaan; wie weet wat hun het nieuwe kan brengen! Zij willen ook den vreemdeling wel eens bestreden zien met de wapenen, waarmede hij hun zulke pijnlijke slagen toebracht. En zoo gebeurt het, dat in streken van ons land, die vroeger bolwerken van den vrijen handel waren, de leer der bescherming veld wint.

Mogen zij, die aan het oude vaandel getrouw zijn gebleven, dit alles lijdelijk aanzien? Beginselen, waaraan zij groote waarde hechten, worden als verouderd voorgesteld. De groote zegen, die voor de overgroote meerderheid der bevolking in lage prijzen van voedingsmiddelen is gelegen, wordt gering geschat. Een eerste schrede wil men doen op een weg, waarop (de ervaring leerde het overal) nooit een eerste wordt gezet, die niet door een tweede, een derde, een vierde wordt achtervolgd! Bescherming teelt bescherming. Wordt het eene artikel duur gemaakt, dan moet men eerlang het andere duur maken. Men gaat van zelf, door de macht der dingen voortgedreven, al verder en verder. Wij zijn niet blind voor de bezwaren, waarmede landbouw en veeteelt in onzen tijd te kampen hebben. Maar bij bescherming worde geen heil gezocht! Door dit middel aan te wenden, zou men den prikkel tot het bezigen van andere en betere middelen van redres verzwakken en in een groot aantal gevallen den toestand nog verergeren.

Dit laatste wordt niet algemeen ingezien. Velen zijn nog van oordeel, dat de nadeelen, die het buitenland ons door zijne beschermende rechten toebrengt, verminderen zouden, indien ook wij van onzen kant zulke rechten hieven. Doch waarin zou die vermindering van nadeelen kunnen bestaan? Men belemmert ons in den afzet onzer producten; ontegenzeggelijk is dit voor ons een bezwaar. Maar als degeen, die zich beklaagt over lage prijzen van hetgeen hij ter markt brengt, nog bovendien hooger prijzen dan thans moet betalen voor hetgeen hij koopt, zullen zijn klachten dan minder levendig worden? Als bij voorbeeld onze veefokkers, reeds benadeeld door lage veeprijzen, bovendien voor krachtvoeder en andere benoodigdheden meer geld moeten besteden, zal dit hun tot voordeel strekken? Als onze industrieelen, voor wie eenige groote landen thans zoo goed als gesloten zijn, duurder werktuigen of andere hulpmiddelen zullen hebben te bekostigen, zullen zij den Staat daarvoor dank hebben te weten? Bescherming is nooit iets anders geweest en kan nooit iets anders zijn dan bevoordeeling van enkelen op kosten van velen.

Men beweert wel, dat de bloei van den landbouw, door invoerrechten veroorzaakt, in handel en nijverheid welvaart verspreiden zal. Maar dat is een dwaling. Bloei van den landbouw verspreidt alleen welvaart, wanneer hij van zelf, dus niet kunstmatig, op kosten van het algemeen, is ontstaan. Iemand geld af te nemen en dat bij anderen over te brengen, al bestaat er grond voor de verwachting dat die anderen dat geld bij hem besteden zullen, is niet het middel om zijn welvaart te vermeerderen.

Beaamt gij dit alles in hoofdzaak, dan noodigen wij uit om door invulling, onderteekening en toezending aan het daarop vermelde adres van inliggend biljet lid te worden van de Vereeniging Het Vrije Ruilverkeer, welker statuten u hierbij worden aangeboden.

Arbeids- en veiligheidswet. De in een vorige Kroniek medegedeelde wijziging der arbeidswet, is in de beide Kamers zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De veiligheidswet is met 1 Januari in werking getreden. Tegelijk daarmede trad in werking een Kon. besl. van 23 Dec. (Stbl. nº. 228) regelende den werkking en de bevoegdheid der inspecteurs en adjunct-inspecteurs, belast met het toezicht op de werking van de arbeids- en nu ook van de veiligheidwet. Verder is bij Kon. besl. van 7 Dec. (nº. 215) vastgesteld de bestuursmaatregel ter uitvoering van de artikelen 6 en 7 der veiligheidswet, om in werking te treden een jaar na de afkondiging.

Arbeidscontract in België. De Minister van Arbeid in België Nyssens heeft een ontwerp van wet aanhangig gemaakt tot regeling van het arbeidscontract.

Art. 1 geeft de volgende bepaling: De tegenwoordige wet regelt het contract, waarbij werklieden zich verbinden te arbeiden onder 't gezag, de leiding en het toezicht van een hoofd eener onderneming, tegen een belooning, door dezen te verstrekken en berekend, hetzij naar evenredigheid van de hoeveelheid, de hoedanigheid of de waarde van het volbrachte werk, hetzij naar elken anderen grondslag tusschen partijen overeengekomen.

Tot de arbeiders worden gerekend te behooren meesterknechts, onderbazen en verder zoowel veldarbeiders als werklieden in handel en nijverheid, niet de dienstboden en de huisarbeiders (die arbeiden à domicile).

Artt. 3 en 4 spreken van de gehuwde vrouw en bepalen, dat deze zich zelfstandig kan verbinden, behoudens verzet van den man, ter kennis te brengen van het hoofd der onderneming. De vrouw kan zich hiertegen in beroep voorzien bij den kantonrechter, die beslist op verzoekschrift, partijen gehoord of opgeroepen.

De verplichtingen van den arbeider worden aldus opgesomd: 1e om het werk te verrichten met de zorg van een goed huisvader, in den tijd, ter plaatse en onder de voorwaarden,

door de overeenkomst of het gebruik bepaald; 2e om te handelen overeenkomstig de bevelen en voorschriften, die hem door het hoofd der onderneming of zijn opzichters gesteld zijn met het oog op de uitvoering van het contract; 3e om gedurende de uitvoering van het contract den eerbied voor de „convenances” en de goede zeden in acht te nemen; 4e om de fabrieksgeheimen te bewaren; 5e om zich te onthouden van al wat eigen veiligheid en die van zijn metgezellen kan schaden. De werkman is voorts verplicht de gereedschappen en het overschot der hem toevertrouwde grondstoffen in goeden staat terug te geven. Hij is aansprakelijk voor zijn schuld in geval van verkeerde bewerking, van misbruik der grondstoffen, of van achteruitgang van het materieel, de grondstoffen of de producten. Hij is niet aansprakelijk voor achteruitgang of slijtage, die gevolg zijn van normaal gebruik, noch voor verlies door toeval. Ook is hij niet aansprakelijk voor verkeerde bewerking, als het werk eenmaal is aangenomen.

De verplichtingen van het hoofd der onderneming zijn de volgende: 1°. om den arbeider te doen werken in den tijd, ter plaatse en onder de voorwaarden, bepaald door de overeenkomst of het gebruik, bepaaldelijk om te zijner beschikking te stellen de medewerkers, de gereedschappen en de grondstoffen, noodig voor de voltooiing van het werk; 2°. om met de zorg van een goed huisvader, en in weerwil van elk tegenstrijdig beding, te waken, dat het werk volbracht worde onder behoorlijke voorwaarden van veiligheid en gezondheid; 3°. om te waken voor de handhaving der goede zeden en voor de eischen der „convenance” gedurende de uitvoering van het werk; 4°. om het loon aan den arbeider te betalen op de wijze, door de overeenkomst of het gebruik bepaald; 5°. in geval hij zich verbonden heeft den arbeider te huisvesten en te voeden, om hem een behoorlijke huisvesting en voldoend voedsel te verschaffen.

Blijkens de toelichting wordt de verplichting om in te staan voor de veiligheid van den arbeider afgeleid uit het sub 2° genoemde. Is den arbeider een ongeluk overkomen dan kan hij een eisch tot schadevergoeding instellen, maar dan zal hij hebben te bewijzen, dat de ondernemer is tekortgeschoten in zijn zorg, die van een goed huisvader. Doch dit in afwachting van een speciale wet over ongevallen van den arbeid („réparation des accidents du travail”).

Over het eindigen van het contract wordt o. a. bepaald: »Bij gebreke, hetzij van overeenkomst of gebruik, hetzij, in voorkomende gevallen, van een bepaling in het fabrieksreglement, zijn partijen gehouden elkander zeven dagen van te voren te waarschuwen.«

Verzekering tegen werkloosheid. In de Juni-kroniek van het vorige jaar deelden wij het een en ander mede over de verzekering tegen werkloosheid te St. Gallen, die veel voor de toekomst beloofde. Aan deze belangwekkende proefneming is nu met één slag een eind gemaakt door het besluit van den gemeenteraad van 8 Nov. 1896, zonder noemenswaarde discussie genomen, om de proef met 1 Juli 1897 te staken. Wij merkten trouwens reeds op, dat er in arbeiderskringen zelf veel verzet was op verschillende gronden. Toch was het jaarverslag, loopende over het jaar van 1 Juli 1895 tot 1 Juli 1896 voor de voortzetting der proefneming niet ongunstig.

Werd daarin o. a. opgemerkt, dat de administratiekosten der kas 5610,85 fr. hadden beloopen en met de subsidie mee de gemeente dus ongeveer 11000 fr. had te betalen gehad, er werd bijgevoegd dat de verzekeringskas in hoofdzaak aan haar doel beantwoordde, en de gemeente bevrijd heeft van een gewoonlijk onvoldoende werkverschaffing, waarvan de kosten hetgeen er door bereikt werd, verre overtreffen. Dan gaat het rapport als volgt voort:

1. Het eerste jaar heeft in elk geval een reeks van verschillen van meening en van gebreken in het stelsel aan het licht gebracht: tegen de verplichte toetreding tot het verbond hebben zich verschillende klassen van kleine beambten en bedienden, ten deele te recht, deels ten onrechte, verzet. De betaling van premies ging bij vele werklieden zeer ongeregeld. De gelegenheid om ten hoogste 60 dagen te genieten van de uitkeering heeft oogenschijnlijk den lust om aangeboden werk aan te nemen, verslapt. Om deze reden zou een uitbreiding van het verzekeringsverbond met de beide aangrenzende gemeenten weldadig werken.

Deze verschijnselen waren echter te voorzien: zij kunnen grootendeels worden tegengegaan, en zij zijn zeker niet van dien aard, dat het noodig is een in beginsel goede instelling reeds na de eerste proefneming op te heffen.

2. In de eerste plaats moeten die werklieden, die in het geheel niet, of zelden gevaar loopen werkeloos te worden vóor de verzekering stelling nemen; oppositie van deze zijde heeft zich in het afgeloopen jaar kenbaar gemaakt. De doorvoerbaarheid van een verzekering tegen werkloosheid, die aan eigen kracht en eigen solidariteit der werklieden te danken wil zijn, en die geen instelling van weldadigheid wil wezen, is echter alleen dàn te waarborgen, wanneer de betergestelden in de bres springen voor degenen die, tengevolge van mindere capiciteiten, bij hen achterstaan. Voor de bekwame werklieden kon het resultaat niet verrassend zijn, maar toch is het, van een arbeidersstandpunt gezien, voorbarig, na één jaar van onvolkomen proefneming, tot opheffing van de kas te adviseeren.

De vertegenwoordigers van den gemeenteraad, zoowel als van de georganiseerde en van de ongeorganiseerde werklieden, kortom de geheele verzekeringscommissie, stelde den Raad dan ook voor om op grond van de verkregen resultaten de proefneming voor te zetten.

Ter aanvulling van hetgeen in de bovengenoemde kroniek is medegedeeld over de werking der kas gedurende de eerste 9 maanden van haar bestaan, kunnen overigens nog de volgende gegevens uit het rapport dienen. Het aantal ingeschrevenen was 30 Juni 1896 geklommen tot 4220, van wie echter in dat jaar 1185 worden geschrapt ten gevolge van overlijden, vertrek of uit een andere oorzaak, zoodat er 30 Juni 1896 3035 personen verzekerd waren, behoorende tot 133 beroepen. Gehuwd waren er 1861, ongehuwd 2250, weduwnaar 91 en gescheiden 18.

Aangaande den verzekeringsplicht zijn enkele beslissingen genomen. Niet tot toetreding verplicht zijn verklaard: de typografen, die goede eigen verzekeringsfondsen bezitten, dienstmannen en agenten wier verdiensten en werkloosheid door den aard van hun beroep niet goed geconstateerd kunnen worden, en de beambten der post-, telegraaf- en spoorwegondernemingen, die in den regel niet anders werkloos worden dan door eigen schuld. Daarentegen is de verzekeringsplicht uitgebreid tot de talrijke beambten in den koopmansstand.

Aan premiën is er gebeurd 21,674.30 frs. tegenover 19,004.15 frs. aan uitkeeringen gedaan. In de verschillende maanden van Januari tot Juli '96 zijn er geweest gevallen, waarin is uitge-

keerd resp. 353 (waarvoor noodig 4,500.25 frs), 954 (noodig 10,111.45 frs.), 536 (5,002.80 frs.), 269 (2;192.10 frs.), 175 (1,252.05 frs.) en 58 (445.50 frs.); te zamen dus 2345 gevallen.

Er waren onder de bovengenoemde 4220 ingeschrevenen 1027 buitenlanders die om vroeger gemelde redenen nog niet voor uitkeering in aanmerking konden komen. In het geheel hebben zich als werkloozen aangemeld 430 personen of een kleine 10 pCt. der verzekerden. Deze 430 personen hebben echter niet allen van de kas getrokken, aangezien 67 van de hen nog niet 6 of 12 maanden in St. Gallen hadden gewoond of zelf weder werk vonden. Alzoo hebben in het geheele jaar 363 man een uitkeering genoten. Daar er 1820 uitkeeringsdagen geweest zijn, heeft ieder der rentetrekkers gemiddeld gedurende 5 dagen een uitkeering ontvangen.

De bovengenoemde 430 personen kunnen verdeeld worden in 312 Zwitsers en 118 vreemdelingen of in 297 gehuwden, gehuwden, 103 ongehuwden, 2 gescheidenen en 28 weduwnaars.

Het rapport klaagt over de vele kunstgrepen om de kas te bedriegen. Acht personen werden geroyeerd, omdat zij 't al te schandelijk aanlegden.

Ook heeft de arbeidsbeurs, aan de kas verbonden, niet op groote resultaten kunnen bogen.

Zoo behoorde het tot de zeldzaamheden, als een werklooze zich vrijwillig aanbood om te werken; meestal moest hij daartoe worden opgeroepen. Wel werden er enkele aanvragen gedaan om gequalificeerden arbeid, doch bij onderzoek bleek, dat zij die zich daarvoor hadden opgegeven, enkel opperlieden en sjouwers waren. Zeer weinigen wilden buiten de gemeente werk op zich nemen, omdat zij zich daartoe niet verplicht rekenden. Hoewel dus de uitkomsten der arbeidsbeurs niet groot waren, zoo hoopt toch het bestuur, door de ervaringen en meerdere kennis wijzer geworden, in den komenden winter op betere wijze voor deze werkverschaffing te kunnen zorgen.

De gemeente heeft 2 frs. per verzekerde gestort of 6000 frs. Maar aangezien de premiën bijna voldoende waren om de uitkeeringen te bestrijden — men moet niet vergeten, dat velen, wier wachttijd 12 maanden was, wel premiën hebben betaald, doch nog niet in dit jaar recht konden verkrijgen op een uitkeering — is er slechts 4000 frs van uitgegeven. De over-

schietende 2000 frs, als ook de subsidie van het kanton (3000 frs) zijn dientengevolge als een post van inkomsten gebracht op de nieuwe begrooting.

Vrijwillige bijdragen, geschenken en legaten zijn er niet ingekomen.

Vermelden wij ten slotte de nieuwe begrooting voor 1896—97, die voor het eerst een vol jaar betreft, wat de uitkeeringen aangaat:

UITGAVEN.

Werkelijk verstrekte uitkeeringen:			
	Juli 1896	fr.	351.60
	Augustus "	"	1.004.10
	September "	"	514.85
Geschat (ook met het oog op de vreemdelingen):	October "	"	2.000.—
	November "	"	5.000.—
	December "	"	7.625.30
De eerste 6 maanden van het jaar geschat naar de uitgaven van het vorige jaar		"	23.504.15
	Uitgaven voor 12 mnd.	fr.	40.000.—

INKOMSTEN.

Premiën voor 12 mnd. (3000 verzekerden gemiddeld à fr. 8)	fr.	24.000.—
Batig saldo van het vorige jaar (fr. 2.283.45) .	"	2.000.—
Resteerende gemeentesubsidie van het vorige jaar	"	2.000.—
Nieuwe gemeentesubsidie.	"	6.000.—
Resteerende kantonnale subsidie van het vorige jaar	"	3.000.—
Nieuwe kantonnale subsidie	"	3.000.—
Inkomsten voor 12 mnd.	fr.	40.000.—

Al liet de werking der kas nog te wenschen over, het is zeker zeer te betreuren, dat de interessante proefneming ontijdig is gestaakt.

Muntbiljetten. Hierover zegt de Minister van Financiën in de Memorie van Antwoord bij zijn begrooting: „De uitgifte van muntbiljetten is, ingevolge art. 1 der wet van 27 April 1884 (Staatsblad n°. 98) en art. 9 der wet van 7 Augustus 1888 (Staatsblad n°. 122) beperkt tot f 15 millioen. Ten einde meer muntbiljetten van f 10 (waaraan inderdaad behoefte bleek te bestaan) te kunnen in omloop brengen, is bij Kon. besl. van 17 Febr. j.l. (Staatsblad n°. 28) bepaald, dat voor f 1 millioen in muntbiljetten van f 50 zal worden ingetrokken

en dat daarentegen eene gelijke nominale waarde in muntbiljetten van f 10 zal worden uitgegeven. Deze maatregel, die de hoeveelheid muntbiljetten van laatstgenoemden soort met 100.000 stuks zal doen toenemen, is thans in uitvoering. Overigens wordt gedaan wat mogelijk is, om het maximumaantal muntbiljetten in omloop te houden.

Dat dit door belangrijke slijtage, vooral van de eerste oplaag der muntbiljetten van f 10, eenigermate wordt bemoeilijkt, ligt voor de hand.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende het VIIde hoofdst. B der Staatsbegr. voor 1895 heeft de ondergeteekende medegedeeld, dat het streven naar een duidelijk watermerk, niet te eenvoudig van teekening, waarin een der beste waarborgen tegen namaak is gelegen, oorzaak is geweest van het drukken van de eerste oplaag der nieuwe muntbiljetten van f 10 op onsterk papier. Dit papier was vervaardigd uit grondstoffen, die, om het watermerk zichtbaar te maken, langer dan gewoonlijk waren gemalen.

Zoodra gebleken was dat het papier van de eerste oplaag te weinig sterk was, is getracht beter papier te doen vervaardigen, zonder den eisch van een duidelijk watermerk prijs te geven. Hoewel die pogingen niet zonder goeden uitslag bleven en het papier van de latere oplagen vrij wat beter is dan dat van de eerste, beantwoordt, blijkens de ervaring, ook nu het papier nog niet geheel aan de daarvoor te stellen eischen. Daarom worden sedert eenigen tijd proeven genomen ter vervaardiging van een geheel andere papiersoort, die volkomen geslaagd zijn, voor zooveel de sterkte en duurzaamheid van het papier aangaat, doch worden voortgezet, omdat het watermerk nog niet genoeg tot zijn recht komt.

Gelukt het om op deze wijze papier te verkrijgen, dat voor het doel ten volle geschikt is, dan zal met het drukken van muntbiljetten daarop ten spoedigste worden aangevangen.

Intusschen wordt gedaan wat mogelijk is om beschadigde biljetten zoo spoedig mogelijk door nieuwe te vervangen.

Vreemde pasmunt. Om aan 't euvel der vreemde pasmunt in Frankrijk een einde te maken is thans een wet aangenomen, die bepaalt, in aansluiting aan het decreet van 11 Mei 1807,

dat art. 135 C. P. (het desbewust uitgeven van monnaies colorées) toepasselijk is op de circulatie, buiten de grensdistricten, van pasmunt, die geen wettigen koers heeft, als ze niet gedekt is door een expeditie van den dienst der douane of der indirecte belastingen. Bij overtreding zal de pasmunt in elk geval worden verbeurd verklaard. De wederuitvoer naar het buitenland van verboden munten, die circuleeren buiten het vrije rayon, zal geschieden door middel van een geleibiljet, afgeleverd door het kantoor der indirecte belastingen, het naast gelegen bij de plaats der in beslagneming, onder de waarborgen voorgeschreven door art. 6 der wet van 9 Februari 1832.

In de Kamer was er nog al verzet tegen het wetsvoorstel, omdat arme lieden, die zonder er op te letten het slechte geld ontvangen, het slachtoffer kunnen worden, en althans, zoo zij al met zeer lichte straf vrijkomen, door de verbeurdverklaring materieele schade zullen lijden. Maar de Kamer nam het voorstel met groote meerderheid aan. De regeering geloofde niet sterk aan de mogelijkheid van onschuld bij wie betrapt zullen worden bij het uitgeven der vreemde munt.

HANDELSKRONIEK.

BEGROOTING VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID 1897. — JAARVERSLAG VAN DE KAMER VAN KOOPHANDEL TE HAMBURG. — COMMISSIE VOOR DE STATISTIEK VAN DE IN-, UIT- EN DOORVOER. — SCHEEPVAARTBEWEGING TE AMSTERDAM EN TE ROTTERDAM IN 1896.

Begrooting van Waterstaat, Handel en Nijverheid 1897. Aan het voorloopig verslag en de memorie van antwoord op de begrooting van Waterstaat, Handel en Nijverheid is het volgende ontleend:

Publicatie van aan de Kamers van Koophandel gerichte stukken. „Enkele leden hadden gevraagd waarom de door de Regeering aan de Kamers van Koophandel gerichte vragen of stukken niet worden gepubliceerd. Als voorbeeld waarom dit wenschelijk zou zijn, werd gewezen op den algemeenen maatregel van bestuur tot uitvoering der veilig-

heidswet. Het publiek had kunnen lezen wat hierover bij verschillende Kamers van Koophandel is voorgevallen, maar kende niet den inhoud der stukken, die het onderwerp van het debat uitmaakten. Men wenschte dat de Minister voor publicatie van zulke stukken zorg zou dragen. Deze antwoordde dat het publiceeren van het verhandelde in de Kamers niet behoort tot den werkkring der Regeering, en dat daarom de opmerking beter gericht ware aan het adres der Kamers, welke b. v. aan de verslaggevers van hare verhandelingen de stukken zouden kunnen mededeelen, welke tot die verhandelingen aanleiding geven."

Wij mogen hier de opmerking niet weerhouden dat de Kamers ten onzent geen orgaan ter harer beschikking hebben en bij het publiceeren van stukken, die bij haar inkomen of van haar uitgaan, geheel afhankelijk zijn van de meerdere of mindere welwillendheid van de redactiën der bladen, die dikwijls ook door beperkte plaatsruimte niet geheel vrij zijn. Het ware dunkt ons eene geringe moeite de eenigszins belangrijke stukken, waarop het advies der Kamer gevraagd wordt, in de Staatscourant op te nemen.

Opslag en overlading van dynamiet. Omtrent de bewaarplaats voor dynamiet op Rozenburg deelde de Minister mede dat 11 November al het daar aanwezig dynamiet verwijderd is, en dat daarop terstond de noodige stappen zijn gedaan om tot intrekking der vergunning te geraken. Dit is blijkens berichten in de dagbladen sedert dan ook geschied. Een veiliger — en met het oog op de eischen van het verkeer tevens bruikbare — overlaadplaats dan die aan de oostpunt van Rozenburg heeft de Minister niet kunnen vinden. Het bezwaar was daarenboven voor een groot deel opgeheven sedert het transport van groote hoeveelheden dynamiet is uitgesloten door de wijziging van het reglement op het vervoer van ontplofbare stoffen bij K. B. van 26 September 1896 (Stbl. 159). Volgens art. 6 toch van dit besluit mag geen zeeschip meer dan 30 ton ontplofbare stof vervoeren.

Verplichte examens voor stuurlieden en machinisten. Omtrent de indiening van een wetsontwerp tot invoering van verplichte examens voor stuurlieden en machinisten aan boord van koopvaardijschepen zegt de Memorie van Antwoord dat dit aan het departement van Waterstaat gereed

is gemaakt, doch dat het niet heeft kunnen ingediend worden, bij gemis aan de daartoe vereischte medewerking van een van 's Ministers ambtgenooten, namelijk, zooals gebleken is, den Minister van Binnenlandsche zaken, die principieel bezwaar blijkt te hebben, tegen invoering der verplichte diploma's.

Deelneming aan de Parijsche tentoonstelling in 1900. Eindelijk was op de begrooting uitgetrokken een post van f 10.000 voor het aanstellen van een Regeeringscommissaris voor de Parijsche tentoonstelling. De geheele kosten daarvan raamde de Minister op f 50.000. De regeering meende zich van officieele deelneming aan de wereldtentoonstelling in 1900 te moeten onthouden, op grond van herhaalde vota in dien geest van onze volksvertegenwoordiging. Om echter voor Nederlandsche belanghebbenden de gelegenheid open te stellen aan de tentoonstelling deel te nemen, is volgens het reglement der tentoonstelling het aanstellen van een Regeeringscommissaris noodig. Naar aanleiding van dezen post hadden verschillende industrieelen zich tot de Tweede Kamer gewend om er op aan te dringen dat Nederland aan deze huns inziens exceptioneele tentoonstelling wel officieel deel zou nemen. Dit heeft tengevolge gehad dat door 7 leden der Tweede Kamer een amendement is ingediend om, in plaats van voor een Regeeringscommissaris, een crediet uit te trekken voor eene Hoofdcommissie, waarvan de onkosten geraamd worden op f 300.000. Een eerste termijn van f 20.000 zou worden gebracht ten laste der begrooting 1897. Na uitvoerige gedachtenwisseling werd dit amendement in de zitting van 19 December 1896 met 44 tegen 26 stemmen aangenomen.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel te Hamburg. Het verslag dat de Kamer van Koophandel te Hamburg met 1° Januari heeft uitgegeven, zegt, dat het afgeloopen jaar voor Duitschland zich heeft gekenmerkt door levendige bedrijvigheid in bijna alle takken van industrie, en dientengevolge druk verkeer te land en te water, terwijl ook voor een groot deel de verhooging van den rentestandaard daaraan mag worden toegeschreven. Ook de Hamburgsche industrie, die steeds in beteekenis toeneemt, heeft in de verbetering ten volle gedeeld.

Die bedrijvigheid is te danken eensdeels aan de toename van

den uitvoer, maar voorts en wel voor het grootste gedeelte aan de verbetering der economische toestanden in Duitschland zelf. De consumtie in het rijk zelf is belangrijk toegenomen en dit heeft de industrie tot grooter werkzaamheid geprikkeld, welke van den eenen tak op den anderen zich voortplantte. De prijzen der fabrikaten zijn in het afgeloopen jaar niet, zooals anders bij bedrijvigheid in de industrie veelal het geval is, aanmerkelijk gestegen en daardoor is de winst voor de ondernemers, ook tengevolge van de verhoogde arbeidsloonen, over het algemeen slechts matig geweest; dit heeft echter zijn goede zijde omdat men daardoor bewaard wordt voor het gevaar van te groote productie en er meer kans is dat de verbetering blijvend zal zijn.

Met den landbouw zag het er minder rooskleurig uit en, evenals in alle rijken der oude wereld, heeft de graanverbouwende bevolking geleden onder lage prijzen, maar toch meent het verslag dat meer en meer blijkt dat de al te donkere schilderingen van dien toestand sterk zijn overdreven. Door intensieve bebouwing zijn de opbrengsten aanzienlijk grooter geworden, terwijl naast den graanbouw het verbouwen van andere meer loonende veldvruchten steeds toeneemt. Van tabaks- en wijnbouw waren de resultaten bepaald goed. Het schijnt ook, zoo zegt het verslag, dat de landbouwers het werken der agrariers, die zonder rekening te houden met de behoeften der andere arbeidende klassen, zelfs geheel in strijd daarmede, vorderen dat de Staat ten behoeve van den landbouw zoo vreemde als binnenlandsche mededinging zal buitensluiten, moede worden, en dat ook bij hen de overtuiging meer en meer veld wint, dat ook de landbouw zich moet schikken naar de wetten der economische ontwikkeling, die voortdurend verlaging van den prijs van het product beoogen, en dat ook voor dezen slechts veel te wachten is van verhooging en versterking van productiviteit en rekening houden met de veranderde omstandigheden.

Sprekende over de handelsbetrekkingen met vreemde mogendheden, zegt het verslag, dat de goede gevolgen van het handelsverdrag met Rusland zich al meer doen gevoelen. De tariefoorlog met Spanje heeft een einde genomen zonder dat daarom beide landen elkander behandelen op den voet der meest begunstigde natien. Er is dan ook nog weinig verbetering te bespeuren in de handelsbetrekkingen tusschen beide

landen, terwijl gewezen wordt op de belemmerende voorschriften omtrent certificaten van oorsprong in Spanje.

Op de betrekkingen met de Vereenigde Staten oefende de onzekerheid, waarin men verkeerde hoe de presidentsverkiezing zou uitvallen, een storenden invloed uit. En ook nadat de partij der vrije aanmunting van het zilver de nederlaag had geleden, is geen groote verlevendiging van zaken gekomen, daar de overwinning van Mc Kinley toch ook reden voor bezorgdheid opleverde met het oog op diens bekende ultra protectionistische neigingen. Omtrent de andere republieken der nieuwe wereld zij hier nog aangestipt, dat het vertrouwen in de toekomst van Mexico wederkeert en Hamburgsch kapitaal in aldaar aan te leggen plantages wordt gestoken. In Brasilie brak in den herfst, nadat de zaken reeds van begin des jaars lusteloos waren geweest, een ernstige crisis uit. In Argentinie daarentegen zijn teekenen van verbetering merkbaar, de schepen der vaste lijnen hebben zoowel uit als thuis in den regel volle ladingen. Wel is de uitvoer van verschillende goederen, die vroeger in groote hoeveelheden naar deze republiek verzonden werden (bier, gedistilleerd, suiker enz.) zeer verminderd, omdat deze thans in het land zelf worden geproduceerd, doch daartegenover worden thans weer andere goederen uitgezonden, waaraan voor een deel de behoefte ontstaan is door het opkomen dier nieuwe industrieen.

Omtrent den handel met Oost-Azie meent de Kamer dat van het uitzenden eener Commissie ten einde den handel en industrie van China en Japan te bestudeeren weinig is te wachten. Iets anders is het, wanneer belanghebbenden of groepen van belanghebbenden omtrent bepaalde punten inlichtingen wenschen. Omtrent de in den laatsten tijd veel besproken opvatting, dat de Engelsche handel en industrie gevaar zou loopen door de Duitsche concurrentie overal verdrongen te worden wordt gezegd dat die zeer overdreven is. In 1885 bedroeg de uitvoer van Duitschland 2915 millioen Mark, die van Engeland 4260 millioen, in 1894 waren die cijfers 3051 en 4320, in 1895 3424 en 4520 millioen. Wel is de verhouding dus eenigermate ten gunste van Duitschland veranderd, doch de omvang van den Britschen wereldhandel is altijd nog bijna een derde grooter dan die van het Duitsche rijk.

Omtrent het scheepvaartverkeer geeft dit verslag de cijfers nog slechts tot 1 December. Daaruit blijkt echter reeds dat er eene groote toename was; het getal inklaringen tot dien datum was 9985 schepen met 6.044.589 register ton, eene vermeerdering van 949 schepen en 160.843 ton. Daarbij moet in aanmerking genomen worden dat met 1° Juli 1896 eene nieuwe wijze van scheepsmeting is ingevoerd, waardoor de tonnenmaat van een schip belangrijk kleiner wordt

Het zou ons te ver voeren de verschillende onderwerpen, die in dit hoogst belangrijk handelsverslag behandeld worden, hier alle te bespreken, alleen zullen wij nog in het kort weergeven wat aan het einde gezegd wordt omtrent de bekende werkstaking.

Reeds in Augustus kwamen berichten van Engelsche reeders dat de bestuurders van de Firemen's and Docker's Union het voornemen koesterden in de verschillende groote havens van het continent eene internationale vereeniging van de bootwerkers in het leven te roepen, om door eene algemeene werkstaking over alle havens te gelijk inwilliging hunner eischen af te dwingen. Hoewel de Engelsche leiders gelijk in vele andere plaatsen ook te Hamburg al spoedig werden uitgezet, bleek weldra dat de beweging niet zonder gevolg was gebleven ook bij de Hamburgsche werklieden. Nadat in September en October aan de kolen- en graanwerkers hunnen eischen van loonsverhooging waren ingewilligd, kwamen in November de sjouwerlieden met zeer vèrstrekkende eischen. Ofschoon de werkgevers van oordeel waren, dat de loonen der sjouwerlieden, ook in verhouding met die van andere werklieden, vrij hoog waren, verklaarden zij zich aanvankelijk ter wille des vredes bereid toe te stemmen in eene loonsverhooging van 30 pf. voor dagloon en van 10 pf. voor uren overwerk. De bootwerkers wezen deze tegemoetkoming van de hand en legden 23 November het werk neder.

Weldra volgden ook de andere havenarbeiders hun voorbeeld. Voor een ieder — aldus zegt het verslag — die bekend is met onze onder sociaal democratische overheersching staande arbeiders en met hunne wijze van denken en handelen, was het reeds na enkele dagen duidelijk dat het hier niet gold eene gewone werkstaking om verbetering der voorwaarden waaronder gewerkt wordt. Zelfs de anders meest rustige en verstandige werklieden waren onvatbaar voor eenige redeneering. De beweging was

het uitvloeisel van een aan overmoed grenzend gevoel van overmacht over de werkgevers. Daarom moesten deze de tusschenkomst van een scheidsgerecht ter beslechting van den hen opgedrongen strijd weigeren — nog daargelaten de ongelijke samenstelling daarvan — en zulks te meer omdat was bekend geworden dat de aanvoerders der werklieden hadden aangeraden bij de minste tegemoetkoming van de werkgevers de werkstaking op te geven om ter gelegener tijd op nieuw te beginnen. Het gelukte de werkgevers, door arbeiders van elders te ontbieden, het werk in de havens aan den gang te houden, al ging zulks ook vooral in den beginne met groote moeilijkheden gepaard. Nadat de werkstaking drie weken geduurd had, riepen de werklieden de tusschenkomst van den Senaat in. Deze verklaarde zich bereid een onderzoek in te stellen, wanneer de werklieden het werk weder opgevat zouden hebben, en te trachten door gemeen overleg eventueele misbruiken uit den weg te ruimen. Met 7265 tegen 3671 stemmen werd echter door de werklieden het voorstel om de staking te beeindigen verworpen.

De strike heeft werkgevers en arbeiders, den geheelen handel en niet het minst de onbemiddelde klassen in Hamburg groot nadeel berokkend, en de gevolgen zullen zich nog langen tijd doen gevoelen. De vastbesloten houding der werkgevers heeft echter dit nut gehad dat zij de arbeiders tot ernstig nadenken zal stemmen over de vraag of diegenen, die hen er toe brachten het werk neer te leggen en de staking vol te houden, wel inderdaad belangelooze vrienden zijn, en of het niet beter zou zijn den weg te banen tot eene vredelievende verhouding met de werkgevers, gegrond op wederzijdsch vertrouwen en vriendschappelijke gezindheid ter eerlijke bevordering van de belangen van beide partijen.

Wanneer dat het geval is dan zullen zij zeker bij de werkgevers de meest welwillende tegemoetkoming vinden, en in dat geval zullen de zware offers, die de werkstaking geeischt heeft, niet te vergeefs zijn gebracht.

Commissie voor de Statistiek van den in-, uit- en doorvoer. Bij Koninklijk Besluit van 7 December 1896, n°. 141, is eene Commissie ingesteld aan welke wordt opgedragen:

het ontwerpen van een doelmatige naamlijst van de goederen

voor het samenstellen van de statistiek van den in-, uit- en doorvoer die maandelijks en jaarlijks door het ministerie van Financiën wordt uitgegeven;

het bepalen en jaarlijks herzien van de mede voor die statistiek aan te nemen officieele waarden der goederen.

De Commissie is voorts bevoegd, om ook omtrent andere punten de statistiek betreffende voorstellen te doen.

Voor de eerste maal zijn in die Commissie benoemd:

tot voorzitter Mr. N. G. Pierson, oud-Minister van Financiën te 's Gravenhage;

tot leden de heeren: O. W. G. Briegleb, koopman te Amsterdam, H. F. Bultman, voorzitter van het Nederlandsch Landbouw-Comité te Haarlemmermeer; Mr. H. van der Hoeven, secretaris van het College voor de Zeevisscherijen te Leiden, H. J. Hijmans, Directeur der Maatschappij voor uitvoer en commissiehandel te Amsterdam; J. H. Lieftink, voorheen makelaar te Amsterdam; W. Pluygers, commissionair te Rotterdam; J. H. Drielsma, Hoofdinspecteur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen bij het departement van financiën te 's Gravenhage en J. B. Story van Blokland, direkteur der direkte belastingen, invoerrechten en accijnzen te Rotterdam.

Scheepvaartbeweging te Amsterdam en te Rotterdam in 1896. De scheepvaartbeweging in onze beide groote zeehavens is in het afgeloopen jaar bizonder levendig geweest.

Te Amsterdam zijn aangekomen:

		Zeeschepen.	Inhoud ton bruto.
	1896	1850	1.969.946
	1895	1676	1.797.879
meer in	1896	174	172.085
		of 10 pCt.	bijna 10 pCt.

te Rotterdam:

		Zeeschepen.	Inhoud ton netto.
	1896	5974	4.974.116
	1895	5294	4.214.940
meer in	1896	680	759.176
		of bijna 13 pCt.	18 pCt.

Hierbij zij aangemerkt dat voor Amsterdam de inhoud is opgegeven in bruto tonnenmaat, voor Rotterdam in nettotonnenmaat. De Amsterdamsche Kamer van Koophandel neemt als verhoudingscijfer tusschen netto en bruto inhoud 1 : 1.375.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Coöperatie op Landbouwgebied. In "de Economist" van November jl., p. 885 en in "The Labour Gazette" [1]) dier maand, p. 348, was sprake van het in October te Parijs gehouden tweede internationaal congres voor coöperatie in het algemeen. In aansluiting daaraan en aan hetgeen hier te lande, o. a. in de van rijkswege uitgegeven "Verzamelingen van Verslagen betrekking hebbende op het Landbouwonderwijs" (waarover zie o. a. "de Economist" van Mei 1894, p. 356), over coöperatie is gezegd, komt het wenschelijk voor de aandacht te vestigen op een artikel over "Agricultural Coöperation in Ireland by the Rev. Father T. A. Finlay" in "The Economic Journal" van Juni 1896, het sedert Maart 1891 te Londen verschijnend tijdschrift van "The British Economic Association", waarop Mr. Pierson in "de Economist" van Juni 1891 de aandacht vestigde.

Mr. Finlay begint met er op te wijzen, dat de coöperatieve beweging in Ierland een geheel ander karakter draagt als die in Engeland. In dat land ging zij uit van de fabrieksarbeiders. In Ierland, dat slechts weinige fabrieken heeft, maar waar de bevolking grootendeels van landbouw, veeteelt en zuivelbereiding leeft, moest de coöperatie wel van den landbouwenden stand uitgaan.

Dit begreep een Iersch grondeigenaar de heer Plunkett. Reeds een twintigtal jaren geleden begon hij op kleine schaal in dien geest werkzaam te zijn. In 1890 bracht hij met den heer Anderson, die de Deensche wijze van boterbereiding in

[1]) In elk nummer van dat, voor alles wat met de arbeidersquaestie in verband staat zoo lezenswaardig, door ons in «de Econ.» van October 1894, p. 677, besproken en eerlang weder te bespreken «Journal of the Labour Department of the Board of Trade» is over coöperatie sprake.

Denemarken zelf had bestudeerd, na veel moeite en tallooze besprekingen de eerste Iersche fabriek voor boterbereiding op coöperatieven grondslag tot stand. De gunstige uitkomsten dezer eerste proef deden de zaak bijval vinden. In 1891 telde Ierland reeds 17, in 1892 25, in 1893 30, in 1894 33 fabrieken van dien aard. In 1895 waren er 67 van die fabrieken en andere coöperatieve vereenigingen, in het midden van 1896 reeds 110, terwijl er nog 74 in staat van wording waren. De geregistreerde vereenigingen telden in 1895 over de 10000 leden en de fabrieken verkochten voor 18500 pd. st. aan boter.

Weldra maakten de fabriekanten zich los van de vroegere opkoopers en richtten in 1892 eene "Irish Coöperative Agency Society" op, die wel aanvankelijk met groote moeielijkheden en verliezen te kampen had, maar deze in 1895 was te boven gekomen en haar werkkring steeds met voordeel uitbreidde.

In 1891 kon Mr. Finlay aan "the Statistical Society of Ireland" de uitkomsten mededeelen zijner bestudeering van de werking der coöperatie op landbouwgebied in Duitschland. Hij kon aantoonen dat de "Bauernvereine" er veel toe hadden bijgedragen om den toestand van den Duitschen landbouwer te verbeteren. Zij hadden hem in staat gesteld zijne zaden, meststoffen, landbouwwerktuigen enz. van goede hoedanigheid voor geringe prijzen aan te koopen; zijn vee en oogst op de voordeeligste wijze te verzekeren; zijn veeslag, varkens, pluimgedierte te verbeteren; zijn vee en oogst naar de beste markten te zenden zonder verplicht te zijn een deel der opbrengst aan tusschenpersonen af te staan; eindelijk zich te bevrijden van den greep der geldleeners door gebruik te maken van het coöperatief krediet volgens het stelsel van Raiffeisen of van anderen [1]). Hij meende dat deze voordeelen binnen het bereik waren van den Ierschen landbouwer zoo hij slechts goed daarop werd gewezen.

Destijds was hij nog onbekend met hetgeen de heer Plunkett in die richting reeds had tot stand weten te brengen, ont-

[1]) Men herinnere zich het artikel daarover van Mr. W. A. van Verschuer in «de Economist» van Juni 1886, p. 585, dat van den heer Hartog in «de Econ.» van Sept. 1887, p. 697 en meerdere stukken en berichten over landbouw-crediet.

dekte echter weldra dat deze, zonder met het Duitsche stelsel bekend te zijn, van dezelfde gezonde beginselen was uitgegaan en al spoedig goede resultaten had verkregen.

Op die en de later verkregen resultaten wordt dan verder gewezen, ook op het tot stand komen in 1894 der „Irish Agricultural Organisation Society." Deze maatschappij, waarvan de heer Finlay vice-president is, is ook coöperatief, maar niet om geld te maken, maar om het uit te geven. Hare aandeelhouders namelijk verlangen geen renten van de door hen bijeengebrachte kapitalen, maar besteden die kapitalen en de inkomsten daarvan, thans reeds 1200 pd. st. 's jaars bedragende, om aan het tot stand komen van coöperatieve vereenigingen ten bate der Iersche landbouwers bevorderlijk te zijn. De duur dier maatschappij is op vijf jaren bepaald. Na dien tijd rekent men dat overal in Ierland coöperatieve vereenigingen zullen bestaan, die dan geen leiding meer zullen behoeven, maar hunne gedelegeerden zullen zenden naar een „Algemeenen Raad," die al die vereenigingen zal vertegenwoordigen en voor alle belangen van den Ierschen landbouw zal optreden.

Ten slotte wijst de heer Finlay op den grooten vooruitgang in de coöperatieve beweging sedert het tot stand komen van bedoelde maatschappij en op de voordeelen daaruit reeds voor den Ierschen landbouwer voortgesproten.

Dat ook vele Nederlandsche landbouwers en veehouders het nut der coöperatie, van het samenwerkend handelen inzien, blijkt wel uit het meer en meer tot stand komen van velerlei coöperatieve vereenigingen op landbouwgebied. Dit blijkt ook uit het dezer dagen verschenen Jaarboek van den Nederlandschen Coöperatieven Bond. De toename kon echter, dunkt ons, krachtiger zijn. En daarom scheen het niet onnut te wijzen op hetgeen in Ierland beöogd en in weinige jaren verkregen werd en hoe de zaak daar werd geregeld.

Q. v. U.

DE AFSLUITING EN DROOGMAKING VAN DE ZUIDERZEE VAN EEN ECONOMISCH STANDPUNT BESCHOUWD.

Behoort de Zuiderzee te worden drooggemaakt?

Land aan het water te ontwoekeren was ten allen tijde in Nederland een bij uitstek nationaal bedrijf. Agrum agris copulantes vix mari concedunt ut terminum suum faciat, wordt reeds in een der oudste kronieken van de bewoners dezer landen gezegd. Genoodzaakt den laag gelegen grond tegen het water te beveiligen, was men er uit den aard der zaak reeds vroegtijdig op bedacht ook aanvallenderwijs optetreden: allereerst om den waterwolf des te krachtiger te kunnen bestrijden, de afslijting van het aan het water grenzende land en overstrooming bij hoogen vloed te voorkomen, en dan om nieuwe akkers aan te winnen. „Van water land te maken tot bewoning, voedsel en dienst der menschen, is, zooals in de octrooien tot bedijking door de Staten van Holland en West-Friesland verleend herhaaldelijk wordt verklaard, ten allen tijde als een goed werk beschouwd.”

Wat in den loop der tijden, vaak in benarde dagen, met gebrekkige hulpmiddelen en in weerwil van velerlei teleurstelling door onze voorvaderen in dit opzicht is tot stand gebracht, getuigt van een ondernemingsgeest en volharding, die door het tegenwoordig geslacht hoogstens kan worden geëvenaard, doch niet overtroffen. Gedurende den tachtigjarigen oorlog werden alleen in Holland benoorden het IJ niet minder dan 69 meeren en plassen door particuliere krachten drooggelegd, en ook daarna heeft men èn in Holland èn in de noordelijke provincien allerminst gerust. Tot in onze dagen is bijna onafgebroken op den ingeslagen weg voortgeschreden, zij het ook in deze eeuw dikwerf met behulp van den Staat of, zooals

bij het Haarlemmermeer, door dezen zelven. Het kon nauwelijks uitblijven, dat ten slotte het denkbeeld opkwam om ook den grootsten waterplas, de Zuiderzee, droog te leggen, en alleszins verklaarbaar is het dat dit plan, al werd het, toen het een vijftigtal jaren geleden voor het eerst werd geopperd, met schouderophalen begroet, herhaaldelijk weder te berde kwam, en door onze eerste waterbouwkundigen aan een ernstig en nauwgezet onderzoek werd onderworpen. Aan de Zuiderzee het land te ontnemen, waarvan zij zich vóór eeuwen met geweld heeft meester gemaakt, ligt als het ware in de lijn onzer historie.

Aantrekkelijk is het denkbeeld in hooge mate. Nederland zou op vreedzame wijze eene twaalfde provincie verwerven en eene provincie, die in vruchtbaarheid van den bodem voor geen der oude gewesten zou onderdoen. Eene oppervlakte van 212.000 hectaren zou worden aangewonnen. Zeeland is slechts 175.000 hectaren groot; Utrecht beslaat niet meer dan 138.000 hectaren. En van die 212 000 H.A. zouden 194.000 H.A. uit vruchtbaar land bestaan, eene uitgestrektheid aan voor cultuur geschikte gronden van ongeveer denzelfden omvang als Groningen en Overijssel bezitten, en vrij wat grooter dan in Drenthe of Limburg wordt aangetroffen.

De nieuwe provincie zou voor de Nederlandsche volkswelvaart, vooral mettertijd, eene winst van buitengewone beteekenis zijn. De bebouwing van de Zuiderzeevelden zal aan duizenden, arbeiders en ondernemers, een middel van bestaan geven, de opbrengst van den nationalen bodem belangrijk doen stijgen en nieuwe vraag doen ontstaan naar allerlei diensten en voortbrengselen, die aan handel en nijverheid ten goede zal komen. Eene rijke bron van welvaart zal worden geopend, waarvan de weerga in de geschiedenis onzer droogmakingen niet is te vinden. De Haarlemmermeer, de grootste der drooggemaakte polders, heeft nog niet één elfde van de oppervlakte, die de Zuiderzeepolders zullen bestaan. De meeren en plassen van Holland's Noorderkwartier, in de 16e en 17e eeuw drooggemaakt, daaronder begrepen de Zijpe, de Beemster, de Purmer, de Heer Hugowaard, de Schermer, zijn allen te zamen niet meer dan ruim 40.000 bunders groot. De van 1440—

1855 in Noord en Zuid-Holland drooggemaakte polders beslaan te zamen slechts 107.000 bunders. [1])

En behalve dat de exploitatie van de gronden voor de volkswelvaart veel belooft, [2]) is de droogmaking een werk van buitengewonen omvang, dat aan vele handen arbeid zal geven. Al zal het leggen der dijken en het uitpompen van het water met behulp van werktuigen van de nieuwste vinding geschieden en betrekkelijk geen groot aantal arbeiders eischen, de werktuigen zullen vervaardigd moeten worden, en aanzienlijke hoeveelheden rijshout, steenen en andere materialen zullen noodig zijn, die voortgebracht en aangevoerd zullen moeten worden. En is een polder eenmaal drooggelegd, dan zal voor het verkavelen en zwart maken der velden, het maken van wegen, vaarten en bruggen, het bouwen van woningen en schuren, kerken en scholen en andere openbare gebouwen, in één woord voor al wat noodig is om de onafzienbare vlakte voor haar doel bruikbaar en voor den mensch bewoonbaar te doen zijn eene buitengewone vraag naar vele goederen en naar arbeid van allerlei soort ontstaan.

Voor menigeen ligt reeds in dit laatste geen geringe reden tot aanprijzing van de onderneming. Wat in de aanvragen

---

[1]) Een staat dezer polders werd samengesteld door Dr. C. H. van der Boon Mesch: De droogmaking van het Haarlemmermeer. Tijdschrift ter bevordering van nijverheid XVIII pag. 337.

[2]) In een in 1848 verschenen werkje: De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ met kanalen van af den IJssel bij Arnhem, langs Amsterdam tot in de Noordzee, voorgesteld en aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland wordt ook nog als een der voordeelen van de droogmaking genoemd, dat al de stadsgrachten van Amsterdam alsdan drinkbaar water zouden opleveren. «De gelden, welke men ter verwezenlijking van de plannen tot het aanleggen van waterleidingen wilde bezigen, waren nuttiger aan de droogmaking der Zuiderzee besteed.»

Bij het in Amsterdam heerschend watergebrek zou de droogmaking, ware deze voorstelling juist, een heerlijke uitkomst voor het stedelijk bestuur zijn.

om octrooi tot bedijking, die in de zeventiende eeuw tot de Staten van Holland en West-Friesland werden gericht, steeds werd herinnerd: dat voor het gemeene land van Hollandt daaraan in alle manieren veel gelegen is, dat er groote werken bij de hand genomen worden, waardoor vele lieden, zoo met arbeiden en toemaken en bouwen in het land kunnen worden gehouden" — wordt thans op allerlei wijs herhaald. De nationale Zuiderzee Bond, door wakkere industrieelen opgericht om de Zuiderzee-Vereeniging in haar propaganda ter zijde te staan, schrijft in een kort woord aan het Nederlandsche Volk: Indien de droogmaking ter hand wordt genomen, zal gedurende een reeks van jaren in ons land de productie der steenbakkerijen, de rijshoutteelt, de binnenlandsche schippersvloot, de Rijnvaart, de industrie een ruim en gezond débonché hebben, zonder dat het na afloop plotseling aan een eind komt, terwijl gedurende dien tijd de zekerheid om tot behoorlijken prijs ruimen afzet voor de nationale producten te vinden door het geheele land, ook in den winter, aanleiding zal geven om land en bosch beter te doen bewerken en alle bedrijven, die ook slechts zijdelings samenhangen met scheepvaart en industrie gedurende dienzelfden tijd tot meerdere inspanning en dus tot meerdere welvaart zullen geprikkeld worden." De droogmaking zou in dit opzicht, vooral in den tegenwoordigen tijd, velen zeer gelegen komen. Er is, naar aannemers beweren, behoefte aan werk. In de laatste 30 jaren zijn omvangrijke werken van openbaar nut tot stand gebracht. Alle plaatsen van beteekenis zijn door een uitgebreid spoorwegnet onderling verbonden; voor het vervoer te water zijn nieuwe wegen gemaakt; en onze groote steden zijn om te voldoen aan den aanwas van bevolking belangrijk uitgelegd en voorzien van allerlei inrichtingen, die de moderne tijd eischt. Op deze periode van buitengewone bedrijvigheid is een tijdperk van betrekkelijke kalmte gevolgd. Nieuwe werken van beteekenis zijn niet ondernomen, en al dreigen dientengevolge nu niet — zooals een geestdriftig voorstander van de droogmaking, de Delftsche hoogleeraar Telders in eene door de Zuiderzee-Vereeniging uitgegeven rede oordeelde — "duizenden in den lande, industrieelen en fabrikanten, ingenieurs en opzichters, aannemers en werk-

bazen, ambachtslieden en rijswerkers, schippers en machinisten, arbeiders en polderjongens, die te zamen een groot kapitaal van kennis en arbeidsvermogen vertegenwoordigen tot de werkeloozen te behooren," het is aanneembaar dat enkele takken van bedrijf en klassen van arbeiders van dien toestand den terugslag ondervinden. De droogmaking van de Zuiderzee zou verlevendiging aanbrengen, en dit bijkomstig voordeel, dat niet als de vruchten van den Zuiderzeebodem eerst over jaren zou worden genoten, doch reeds door het tegenwoordig geslacht onmiddelijk zou worden geoogst, wordt, naar zich laat verklaren, door velen hoog gewaardeerd. Dat de arbeidsvraag, die de uitvoering der onderneming in het leven zou roepen, voornamenlijk de richting der nationale productie eenigszins zou wijzigen, doch haar waarschijnlijk weinig zou verhoogen; dat de arbeiders, die aan en voor de inpoldering zullen worden te werk gesteld, bij het uitblijven daarvan niet ledig langs heeren straten zullen slenteren; en dat de betere prijzen, die enkele ondernemers voor hunne voortbrengselen hopen te bedingen, uit de openbare kas zullen worden betaald, wordt meestal nauwelijks in aanmerking genomen.

Doch al is het openbaar belang, dat bij de onderneming is betrokken, in dit opzicht ook geringer dan de propaganda, die voor de droogmaking in den lande wordt gemaakt, vaak beweert; ook afgescheiden daarvan is de inpoldering der Zuiderzee ontegenzeggelijk een grootsch plan, dat, zoo overwegende bezwaren niet van de verwezenlijking terughouden, op de meest warme ondersteuning aanspraak mag maken.

I.

De bij Koninklijk besluit van 8 September 1892 benoemde Staatscommissie tot het instellen van een onderzoek omtrent eene afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee heeft in een uitvoerig verslag in het algemeen zich vereenigd met het ontwerp, dat door den heer Lely als ingenieur der Zuiderzee-Vereeniging is opgemaakt.

Volgens dit plan, [1]) waaraan de naam van zijn ontwerper

[1]) Zie het bijgaand kaartje, waarvan het cliché welwillend door het Nederlandsch Landbouwcomité aan den uitgever werd afgestaan.

met groote eere is verbonden, zal de Zuiderzee door een dijk, loopende van de Noord-Hollandsche kust over Wieringen naar Piaam in Friesland, worden afgesloten en van het aldus gevormde IJsselmeer of meer Flevo — de naam staat nog niet vast — een deel ter grootte van ongeveer 212.000 hectaren worden drooggelegd.

Deze oppervlakte zal bestaan uit vier niet aan elkander grenzende indijkingen, die ieder voor zich een polder zullen vormen en achtereenvolgens zullen worden drooggemaakt: een Noord-westelijke van 21.700 hectaren, een Zuid-westelijke van 31.520 hectaren, een Zuid-oostelijke van 107.760 hectaren en een Noord-oostelijke van 50.850 hectaren. Een aanwinst van ruim 192.000 hectaren vruchtbaar verkoopbaar land zal hierdoor worden verkregen.

Het werk kan, naar de Commissie oordeelt, in 36 jaren worden tot stand gebracht. De afsluiting van de Zuiderzee, die aan de droogmaking moet voorafgaan, kan in 9 jaren worden voltooid. De n. w. polder kan in het 17^{e} jaar, nadat met het werk een aanvang zal zijn gemaakt, voor verkoop of ingebruikgeving gereed zijn; de z. o. in het 27ste jaar, de z. w. in het 31ste jaar en de n. o. in het 36ste jaar.

De kosten van den afsluitdijk worden geraamd ruim f 41 millioen te zullen bedragen; die der vier inpolderingen ongeveer f 130 millioen, te zamen f 171 millioen. Hierbij komen nog voor werken van defensie f 10 millioen, voor schadeloosstelling aan de Zuiderzeevisschers, wier bedrijf door de droogmaking vernietigd zal worden, f $4\frac{1}{2}$ millioen, en voor kosten van verbetering van het Zwolsche diep f $3\frac{1}{2}$ millioen. Alles te zamen dus f 189 millioen.

Rente van het aan te wenden kapitaal is hieronder niet begrepen. Bij een rentevoet van $3\frac{1}{2}$ pCt. 's jaars, die de Staatscommissie als grondslag voor hare berekeningen aanneemt, zou het renteverlies bijna f 90 millioen bedragen, waardoor het totaal der kosten tot ongeveer f 279 millioen zou stijgen.

Neemt men aan, dat de gelden, die jaarlijks voor rente betaling noodig zullen zijn, eveneens uit leeningsgelden zullen worden betaald, of rekent men rente op rente tot aan het tijdstip, waarop de gronden volgens het plan voor uitgifte gereed zullen zijn, dan stijgt het renteverlies tot bijna f 126

millioen en de totaalsom der kosten tot ongeveer f 315 millioen.

Voorafgaande afsluiting is niet volstrekt noodzakelijk. Ook zonder den afsluitdijk is de droogmaking mogelijk. In dit geval zullen de dijken der vier polders zwaarder moeten zijn, doch een deel der gronden eer voor uitgifte gereed wezen, doordien onmiddellijk met de droogmaking zal kunnen worden aangevangen. De kosten der droogmaking zouden dientengevolge stijgen, doch het renteverlies zou geringer zijn. De eersten worden alsdan geraamd op f 212.700.000 of bijna f 24 millioen meer dan wanneer de afsluiting plaats vindt. Het renteverlies zou evenwel slechts f 67 millioen bedragen of, wanneer rente op rente wordt gerekend, f 80 millioen, zoodat het totaal der kosten in zoodanig geval f 293 millioen niet zou te bovengaan.

De slotsom is dat de drooggemaakte hectare, bij berekening van rente op rente, met afsluiting van de Zuiderzee gemiddeld f 1636 en zonder afsluitdijk gemiddeld f 1522 zal kosten.

Wordt alleen rente in aanmerking genomen, dan zullen de kosten per hectare in het eerste geval gemiddeld f 1449 en in het tweede gemiddeld f 1452 bedragen.

Wordt geene rente in rekening gebracht, dan zal de inpoldering met afsluitdijk gemiddeld f 982 en zonder afsluitdijk gemiddeld f 1105 per hectare kosten.

In het verslag is ook nog eene andere eenigszins afwijkende berekening opgenomen. De Commissie redeneert daarbij als volgt:

De vier polders zullen op verschillende tijdstippen drooggelegd en verkoopbaar zijn.

Onderstelt men dat de verkoop plaats vindt tegen een prijs, overeenkomende met het bedrag van hoofdsom en rente, dat alle gronden dooreengenomen kosten, dan zal, boven en behalve het uitgegeven kapitaal ook het bedrag der betaalde renten worden terugontvangen.

Zoo het kapitaal door geldleening is verkregen en de renten uit de gewone staatsinkomsten zijn bestreden, zou dus bij verkoop de opbrengst grooter zijn dan het voor de droogmaking der verkochte gronden geleende kapitaal.

Men zou niettemin bij verkoop van een deel der gronden de volle opbrengst tot aflossing van schuld kunnen besteden en dus, zoo de gronden, zoodra zij voor uitgifte gereed waren, tegen den bedoelden prijs werden te gelde gemaakt, uit de

opbrengst van een polder niet alleen het voor de droogmaking van dezen polder aangewende kapitaal, maar ook uit de teruggontvangen renten voorshands een deel van het voor de nog niet drooggemaakte gronden geleende bedrag kunnen delgen, of het bedrag dier renten voor de voltooiing dezer polders kunnen bezigen.

Men zou op deze wijze allereerst het geleende kapitaal geheel aflossen, alvorens aan de schatkist de door haar voorgeschoten rente terug te betalen; als het ware langs dien weg van de schatkist uit de opbrengst van verkochte gronden een renteloos voorschot verkrijgen tot het bedrag der door haar betaalde renten van het voor deze gronden opgenomen kapitaal; en het totale renteverlies zou dientengevolge uit den aard der zaak beneden de vorige raming blijven.

De kosten zouden volgens deze wijze van berekening, ingeval van inpoldering met afsluitdijk, slechts f 260 millioen of gemiddeld f 1350 per hectare bedragen, en ingeval van inpoldering zonder afsluiting, f 262 millioen of gemiddeld f 1360 per hectare.

Ten slotte wordt in het verslag ook nog becijferd wat de droogmaking zou kosten, zoo rente op rente wordt berekend en de polders, zoodra zij voor uitgifte gereed zijn tegen een prijs, overeenkomende met het bedrag, dat de gronden gemiddeld met rente op rente kosten, worden verkocht. De kosten zouden in dit geval bedragen, zoo de afsluitdijk wordt gelegd, f 312 millioen of gemiddeld f 1620 per hectare, en zoo de afsluiting niet plaats vond, f 293 millioen of gemiddeld f 1520 per hectare.

In hoeverre de onderstellingen, waarop deze berekeningen gebaseerd zijn, gewettigd zijn, zal later blijken. Voorshands bepaal ik mij tot het noemen der cijfers, waarvan eene korte recapitulatie waarschijnlijk niet onwelgevallig is.

De kosten worden geraamd:

Bij inpoldering met afsluiting.

	Totaal	gemiddeld per H.A.
Zonder rente	f 189.000.000	f 982
Met rente	f 278.835.725 of f 259.794.000	f 1449 of f 1350
Met rente op rente	f 314.909.627 of f 311.753.000	f 1636 of f 1620

Bij inpoldering zonder afsluiting.

	Totaal	gemiddeld per H.A.
Zonder rente	f 212.700.000	f 1105
Met rente	f 279.410.000 of f 261.718.000	f 1452 of f 1360
Met rente op rente	f 292.925.244 of f 292.509.000	f 1522 of f 1520

De kosten van publieke gebouwen, gemeentehuizen, post- en telegraafkantoren, scholen enz [1]) waarvoor de Staat zal moeten zorgen, zijn onder deze cijfers niet begrepen; zij worden geraamd f 5 per H.A. te zullen bedragen.

Aan het einde van haar onderzoek kwam de Staatscommissie met groote meerderheid van stemmen tot het besluit, dat de afsluiting en de droogmaking op eene wijze als door de Zuiderzee-Vereeniging is voorgesteld, in 's Lands belang behoort te worden ondernomen. Zes leden vereenigden zich niet met deze conclusie. [2])

Omtrent de wijze, waarop het werk eventueel ten uitvoer zou moeten worden gebracht, was geen verschil van gevoelen. Eenstemmig was men van oordeel, dat dit zou behooren te geschieden, niet bij wijze van concessie, maar door den Staat.

II.

De vraag of eene afsluiting van de Zuiderzee aan de inpoldering behoort vooraf te gaan is geenszins eene quaestie van ondergeschikte beteekenis, die alleen de uitvoering betreft.

Tusschen de beide plannen bestaat groot verschil, ook in omvang en strekking.

---

[1]) Voor het bouwen van woningen zal de Staat bovendien naar het voorstel der Commissie een voorschot van f 200 per H.A. geven, die de kooper of erfpachter door middel van eene annuiteit zal moeten terugbetalen.

[2]) Voor stemden de heeren W. F. Leemans, Mr. C. J. Sickesz, Dr. Th. H. Mac Gillavry, P. A. Bos, C. ten Bosch, J. Breebaart Kz., K. Eland, D. Fontein de Jong, A. M. J. Hendrichs, A. H. Hoekwater, Mr. Ph. A. Holsboer, H. C. van der Houven van Oordt, W. Hovy, Mr. B. H. Pekelharing, Dr. R. H. Saltet, Mr. H. Smeenge, J. M. Telders, S. J. Vermaes, A. J. Voorduin, A. C. Wertheim, en A. D. Zur Mühlen.

Tegen de heeren Mr. M. Mees, Mr. E. N. Rahusen, Mr. F. S. van Nierop, Mr. J. D. Veegens, J. W. Welcker, en J. M. F. Wellan.

De voorzitter der Commissie, de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid de heer C. Lely nam aan de stemming geen deel.

De heer W. van Konijnenburg werd door ziekte verhinderd de laatste bijeenkomst bij te wonen.

Met partieele droogmaking, zooals eene inpoldering zonder afsluiting wordt genoemd, wordt alleen landaanwinning beoogd.

Door voorafgaande afsluiting der Zuiderzee zal gelegenheid worden gegeven dezelfde oppervlakte onder gunstiger omstandigheden in te dijken en tevens eene uitgestrektheid van 145.000 hectaren van het overblijvende deel der zee in een zoet watermeer worden herschapen, waardoor de toestand van den waterstaat der omliggende provincien belangrijk zal worden verbeterd en andere gewichtige voordeelen zullen worden verkregen.

Op het meer, dat een vrij standvastig laag peil zal hebben, zullen de Vechtboezem, de Eem, de polders langs den Beneden IJssel, het Zwarte water, de Overijsselsche Vecht, de Linde enz. beter kunnen waterloozen dan op den afwisselenden stand der Zuiderzee, en het doorgaand lager peil van het meer zal eene verbeterde gelegenheid geven om schadelijke hooge standen van Friesland's boezem te voorkomen.

De bezuiden den afsluitdijk gelegen landen zullen geene stormvloeden te duchten hebben. De zeedijken, die hen thans tegen het water beveiligen, zullen, voorzooverre zij niet achter de indijkingen binnendijken worden, meerdijken worden en voortaan minder onderhoudskosten vorderen. De kosten voor de Drontherbedijking zullen kunnen worden bespaard, de veiligheid van de nieuwe polders zal beter verzekerd zijn, de polderlasten zullen lager zijn, de IJsseldijken beneden Wijhe zullen bij storm, gepaard met hoog opperwater, worden ontlast en de tegen de zee te verdedigen kustlijn zal belangrijk verkort worden.

Door de afsluiting zal zich in het afgesloten deel minder ijs vormen. De verschillende havens aan de Zuiderzee zullen in gunstiger toestand komen, en aan het sints jaren aanhangige vraagstuk van de verbetering van het Zwolsche Diep zal eene afdoende oplossing worden gegeven.

Ook voor de waterverversching van de drooggemaakte gronden van Noord-Holland en inzonderheid van Friesland zal de afsluiting van groote beteekenis zijn. De polders zullen bij het schutten zoet water ontvangen, waardoor het drinkwater van het vee op vele plaatsen langs de Zuiderzee zal verbeteren.

Daarbij zal het standvastige peil van het meer voor de scheepvaart voordeelig zijn, en het aangenomen peil op de schutting te Schellingwoude van gunstigen invloed wezen.

Voorts opent de afsluitdijk de mogelijkheid eene onafgebroken spoorwegverbinding tusschen Holland en de Noordelijke provincien tot stand te brengen, en sluit hij ingeval van oorlog het meer voor de vijandelijke marine. Inzonderheid voor de verdediging is hij bijna onmisbaar. Hij beschermt de stelling van Amsterdam tegen een aanval van gepantserde schepen en geeft gelegenheid om den vijand te verhinderen troepen uit Friesland en Noord-Holland over het IJsselmeer over te brengen.

En terwijl al deze voordeelen worden verkregen, zal tengevolge van de voorafgaande afsluiting de droogmaking regelmatiger en met minder risico kunnen worden uitgevoerd, de duur, die de uitvoering der werken met inbegrip van den dijk zal vorderen, niet belangrijk langer wezen en het totaal der kosten — wanneer de renten buiten rekening blijven — geringer zijn dan ingeval van partieele inpoldering.

En ten slotte zullen dan tevens de bezwaren, die in de Noordelijke provincien tegen vroegere ontwerpen tot indijking van het zuidelijk deel der Zuiderzee zijn gerezen, vervallen, en in plaats van den tegenstand de steun dezer gewesten worden verkregen wegens de voordeelen, die de afsluiting der Zuiderzee voor de dijkverdediging, waterverversching en verbetering der communicatie medebrengt.

Na ongeveer op deze wijze de beide plannen tegenover elkander gesteld te hebben — waarbij het risico verbonden aan het leggen van den afsluitdijk geringer wordt geacht dan dat van het maken van vier zeedijken — is de keuze voor de Commissie niet twijfelachtig. Partieele droogmaking kan haar niet bekooren. »Het groote werk krijgt, dus zegt zij, eerst zijne volle waarde en beteekenis door de voorafgaande afsluiting der Zuiderzee.« Liet men de groote voordeelen, die de afsluiting zou hebben aangebracht, verloren gaan, men zou »nog niet eens kunnen spreken van eene zuinigheid, die de wijsheid bedroog; want men zou feitelijk een duurder werk hebben gemaakt, dat minder winsten en voordeelen zou hebben opgeleverd.« Bij de beraadslagingen in de Commissie-vergaderingen werd dit door verschillende leden nog met meer klem betoogd. Partieele inpoldering werd genoemd werkverschaffing in den slechten zin van het woord, en de voorspelling werd gedaan, dat zoo een paar polders gereed zouden zijn, eene algemeene

afkeuring zich zou doen hooren, wanneer de afsluiting ware nagelaten Het gansche plan van de droogmaking staat of valt, naar een der sprekers verklaarde, met den afsluitdijk.

Droogmaking der Zuiderzee is dus volgens de Commissie inpoldering na voorafgaande afsluiting. De afsluitdijk en de vier polders vormen één geheel, dat in zijn geheel beoordeeld behoort te worden. De afsluitdijk is geen zelfstandig werk, maar een onderdeel, waarvan de kosten over de in te dijken gronden behooren te worden omgeslagen en gezegd worden teruggevonden te zullen worden, doordien, werd hij niet gelegd, de dijken der verschillende polders aanzienlijk hoogere uitgaven zullen vorderen.

Partieele indijking wordt zelfs niet subsidiair aanbevolen, voor het geval dat het uitverkoren plan wegens het risico verbonden aan het leggen van den afsluitdijk of den buitengewonen omvang der onderneming op onoverkomelijke bewaren mocht stuiten.

III.

Allereerst dient wel behoorlijk te worden vastgesteld wat de afsluiting en droogmaking vermoedelijk zullen kosten.

De raming, aan de hand van de begrooting van den heer Lely door de deskundige leden der Commissie met groote zorg opgemaakt, nemen wij, zooals van zelf spreekt, als juist aan. Het behoort niet tot onze taak hare cijfers, waaraan wij trouwens geen reden hebben te twijfelen, na te gaan, doch wel behooren wij te beslissen, of ook renten behooren in rekening te worden gebracht en rente op rente behoort te worden gerekend.

De Staats-Commissie laat zich hieromtrent niet pertinent uit. Zij berekent de kosten, zonder rente, met rente, en met rente op rente, en geeft als hare meening te kennen, dat de Staat een nuchtere financiëele politiek moet voeren en niet minder dan een particulier eene zoo zuiver mogelijke balans moet opmaken. Zij gaat zelfs verder en verklaart, dat de Staat de droogmaking niet zou mogen ondernemen als de balans niet met een voordeelig saldo sloot. Doch met dit alles wordt door haar nog geenszins toegegeven, dat eene zuiver commerciëele berekening met rente juist zou zijn. Zij herinnert dat

het Rijk tot dusverre bij de uitvoering van groote werken nog nooit rente op rente of zelfs rente heeft gerekend, en betwijfelt of de financiëele zijde van het Zuiderzeevraagstuk wel naar waarheid zuiver wordt voorgesteld, wanneer men den Staat de rekening laat opmaken, als betrof het eene industriëele onderneming. De Staat, dus zegt zij, is geen particulier. Hij geniet tot in lengte van tijd van de zich telkens vermeerderende en zich ontwikkelende indirecte voordeelen, die aan een particulier of aan een particuliere onderneming in geen enkel opzicht ten goede komen Tegenover het karakteristiek tijdelijke van renten staan de tot in een onbegrensd verschiet voldoende revenuën van den Staat.

Is dit betoog wel juist?

Dat de Staat tot in verre toekomst voordeel van zijne onderneming zal genieten is geen reden om de offers, waardoor dit voordeel verkregen zal worden, niet nauwkeurig vast te stellen. En al zouden renten de eigenaardigheid hebben slechts tijdelijk te zijn — hetgeen bezwaarlijk aan de Commissie is toe te geven — dit neemt niet weg, dat zij, zoolang zij verschuldigd zullen zijn, betaald zullen moeten worden en dus moeielijk geheel verwaarloosd kunnen worden.

Bij de beantwoording der vraag, of renten in rekening moeten worden gebracht, zou men, naar het mij voorkomt, hoogstens kunnen onderscheiden, naar mate de middelen tot bestrijding der kosten uit de gewone staatsinkomsten dan wel door leeningen gevonden zullen worden.

Naar economische en commerciëele regelen behoort de kapitaalrente tot de voortbrengingskosten, onverschillig of de ondernemer eigen kapitaal heeft gebezigd of kapitaal heeft geleend. En al is de Staat niet gewoon beschikbare gelden rentegevend uit te zetten, er zou, ook al werden de kosten der droogmaking uit gewone middelen bestreden, renteverlies kunnen zijn, in zooverre de voor de Zuiderzee besteedde gelden, waren zij hiertoe niet gebezigd, tot delging van staatsschuld hadden kunnen dienen of van de belastingschuldigen niet gevorderd hadden behoeven te worden, waardoor deze dan in de gelegenheid zouden zijn geweest meer te sparen.

Doch ik wil niet doctrinair zijn en ben bereid met deze eventualiteiten geen rekening te houden, omdat het toch niet

vaststaat dat deze gelden alsdan door den Staat niet waren gebezigd tot uitgaven, die evenmin renten afwierpen, of dat de belastingschuldigen hetgeen zij minder aan belastingen hadden te betalen, werkelijk hadden opgelegd en niet verteerd.

Lang er over te twisten wat in zoodanig geval behoorde plaats te vinden is echter onnoodig, want dat de kosten uit gewone middelen zullen worden bestreden is onaannemelijk. De Staat zou dan gedurende de droogmaking tot dit doel jaarlijks eene som van gemiddeld f 5 millioen moeten beschikbaar houden, of gesteld al dat het, zooals bij de laatstgenoemde wijze van berekening wordt aangenomen, gelukte de ingedijkte gronden, zoodra zij voor uitgifte gereed waren, voor den kostenden prijs te gelde te maken, althans gedurende de eerste 16 jaren gemiddeld ruim f $6\frac{1}{2}$ millioen voor het werk moeten bestemmen. De tijd der Indische baten, waaruit een groot deel der spoorwegen werd gebouwd, is voorbij en zal niet licht weder keeren. En de toestand der financien is niet van dien aard, dat op een jaarlijksch overschot van f $6\frac{1}{2}$ of 5 millioen kan worden gerekend, dat voor de droogmaking kan worden ter beschikking gesteld. Het kost den minister van financien in den regel reeds vrij wat moeite de middelen met de uitgaven in evenwicht te brengen. Ter wille van de droogmaking de belasting te verhoogen zal nauwelijks doenbaar zijn. Over den druk der belastingen wordt reeds, en inderdaad niet ten onrechte, zeer geklaagd, en vrij wat dringender volksbelangen dan de droogmaking der Zuiderzee, die geene geringe eischen aan de schatkist zullen stellen, — men zie slechts de programma's der politieke partijen — wachten nog op bevrediging. De volksvertegenwoordiging zal onder deze omstandigheden wel niet bereid worden gevonden voor voordeelen, die eerst na verloop van jaren zullen worden geoogst, van de belastingschuldigen grootere offers te vergen. Zij zal het tegenwoordig geslacht niet willen belasten om aan de nakomelingen in den vorm van eene drooggemaakte Zuiderzee een onbezwaard kapitaal na te laten. Veeleer zal zij het billijk achten, dat waar de laatsten de vruchten zullen genieten, zij ook, voorzooverre met een voorzichtig financieel beheer te verantwoorden, de lasten dragen. Het is dus eene utopie te gelooven, dat de kosten der droogmaking uit de gewone middelen zullen worden

gevonden. En waar het mitsdien vrij wel vast staat, dat zoo niet juist ten behoeve, in elk geval ten gevolge van de droogmaking aanzienlijke sommen zullen worden geleend, zullen de renten moeten worden betaald, en verhoogen zij — al is het Rijk ook niet gewoon bij de raming van openbare werken op renteverlies te letten — de kosten der onderneming.

De geschiedschrijver van de droogmaking van het Haarlemmermeer [1]), Jhr. Gevers van Endegeest, stelt de uitgaaf, die deze onderneming voor den Staat medebracht op f 13.789.377, doordien hij daaronder f 4.411.865 voor kosten en renten der tot dit doel gesloten geldleening begrijpt, en berekent dat de onderneming een nadeelig slot van f 4.412.115 heeft gelaten, hoezeer de kosten der werken, wanneer het renteverlies wordt buiten aanmerking gelaten, door de opbrengst der gronden en andere baten werden gedekt. Wie zich eene ware voorstelling wil maken van de kosten, die de droogmaking der Zuiderzee zal eischen, moet dit voorbeeld volgen. Het schitterendst betoog kan den last der rentebetaling niet wegredeneeren.

Dat de Staat bij de raming van kosten van openbare werken geene rente in rekening brengt, doet dus voor de beantwoording der vraag, die ons bezighoudt, weinig ter zake, doch al zou de door hem gevolgde wijze van rekenen in het algemeen gewettigd zijn, ook dan nog mag men niet voorbij zien, dat de droogmaking der Zuiderzee niet op één lijn kan worden gesteld met de werken, waarop men zich beroept. Deze werken strekten om te voorzien in eene publieke behoefte, die bevrediging eischte. Het openbaar verkeer vorderde den aanleg der spoor- en waterwegen. De laatste werpen geene directe baten af. Zij zijn vrij van tollen. Het renteverlies, dat tot de voltooiing van den Rotterdamschen waterweg of van het Merwede kanaal zou worden geleden, na te gaan, had weinig praktisch belang, want ook nadat zij tot stand gebracht zouden zijn, zou de schatkist daarin moeten voorzien. En waar de openbare werken ook directe inkomsten zouden afwerpen, was hunne rentabiliteit van ondergeschikte beteekenis. Of de aanleg der spoorwegen eenige millioenen meer of minder zou kosten, of en in hoeverre de opbrengst der verschillende lijnen zou opwegen

[1]) Over de droogmaking van het Haarlemmermeer III p. 178.

tegen de lasten, die de bouw voor den Staat zou medebrengen, was voor den aanleg niet beslissend.

De droogmaking van de Zuiderzee heeft een ander karakter. Al is zij geen zuiver industrieele onderneming, in zooverre niet beoogd wordt met den verkoop of de exploitatie der in te polderen gronden winst te behalen, zij is daarmede zeer verwant. Geen openbaar belang vordert hare uitvoering. Zij verschilt in dit opzicht zelfs van eene onderneming, waarmede zij overigens veel overeenkomst heeft: de droogmaking van het Haarlemmermeer. Dit werk, waarover met hollandsche bedachtzaamheid tweehonderd jaren is gedebatteerd — Leeghwater had in zijn bekend Haarlemmermeerboeck de droogmaking reeds krachtig voorgestaan — was noodig om aan de steeds voortwoekerende afslijting der omliggende landen een einde te maken. Het meer breidde zich voortdurend uit. Stormweder had de wateren reeds vóór de poorten van Amsterdam gebracht. Afgescheiden van de voordeelen, die de droogmaking zou geven, was het geboden haar te ondernemen, om ernstige schade voor den omtrek te voorkomen.

De Zuiderzee is rustiger van aard, ten minste gemakkelijker in bedwang te houden. Al is zij enkele malen ook buiten hare grenzen getreden, de veiligheid van het land eischt hare droogmaking niet. Hierover zijn alle deskundigen het eens. De droogmaking wordt alleen aanbevolen wegens de directe en de indirecte voordeelen, die zij belooft. Met het oog op de laatsten, op den gunstigen invloed, dien zij op de volkswelvaart en andere openbare belangen zal uitoefenen, behoeft de onderneming geen winst te laten. De Staat mag zelfs, wanneer hij de indirecte voordeelen, die zij in het verschiet stelt, in aanmerking neemt, zich voorshands eenig geldelijk verlies getroosten; doch de warmste voorstander van de droogmaking moet nog aantoonen, dat deze indirecte voordeelen van dien aard zullen zijn, dat het er niet toedoet of de kosten verscheiden millioenen meer of minder zullen bedragen, en dat het voor de belastingschuldigen onverschillig zou zijn of zij gedurende de inpoldering belangrijke sommen aan rente zullen moeten opbrengen. Het gaat dus niet aan de onderneming te aanvaarden, zonder dat men zich behoorlijk zal hebben rekenschap gegeven van de offers, die zij nu en later van de

natie zal vragen. In tegenstelling van hetgeen bij de meeste openbare werken plaats vond, wordt de droogmaking der Zuiderzee in hoofdzaak door het bedrag der kosten beslist. De lasten, die zij zal medebrengen, moeten dus zoo nauwkeurig doenlijk worden vastgesteld, en dit doet men niet, wanneer men uitsluitend de arbeidsloonen en kosten van aankoop van materialen en werktuigen in rekening brengt, doch de renten, die men van de op te nemen gelden zal moeten betalen, veronachtzaamt. Vooral niet, waar het werk van buitengewonen duur zal zijn en de renten eene som van groote beteekenis zullen uitmaken.

Uit dit alles volgt echter geenszins, dat de renten, zooals aanvankelijk bij de droogmaking van het Haarlemmermeer is geschied, ook uit leeningsgelden moeten worden betaald. De renten zijn een uitgaaf en een gevolg der onderneming en behooren dus tot hare kosten, om het even of zij uit gewone middelen dan wel uit de opbrengst van leeningen worden bestreden. Het verschil is slechts dat in het eerste geval de tegenwoordige belastingschuldigen reeds spoedig, nadat met het werk een aanvang zal zijn gemaakt, voor een deel der kosten zullen moeten opkomen, en dat in het laatste geval alle kosten, inclusief de renten, ten laste van het nageslacht zullen blijven. Waarschijnlijk zal het eerste plaats vinden. Het moge voor de belastingschuldigen een bezwaar zijn, dat mettertijd zelfs ernstig kan worden, en principieel mogen hiertegen dezelfde argumenten kunnen worden aangevoerd, als zooeven tegen de bestrijding der kosten uit de gewone middelen werden ontwikkeld, het zou niet weinig bedenkelijk zijn anders te handelen. De staatsschuld jaarlijks met het bedrag der gestadig aangroeiende rente te vermeerderen, zou financieel moeilijk te verantwoorden zijn, te meer daar men nimmer zeker is, dat het werk in den geraamden tijd zal worden tot stand gebracht.

Mag men dus aannemen dat de renten der leeningen uit de gewone staatsinkomsten zullen worden betaald, dan mag bij de raming van kosten de rentelast, dien de droogmaking zal medebrengen, niet uit het oog worden verloren. Renten van renten kunnen in dit geval evenwel buiten aanmerking blijven. [1]).

[1]) Bij het wetsontwerp tot bedijking en droogmaking van een gedeelte der Zuiderzee en het maken van een waterweg van Amster-

IV.

De renteberekening der Commissie is in verband tot den koers der staatsfondsen tijdens de vaststelling van haar verslag gebaseerd op den rentevoet van 3½ pCt. 's jaars.

Middelerwijl is de rentestand gedaald. De 3½ pCt. staatsschuld is in een 3 pCt. fonds geconverteerd, en mogelijk is het dat het peil der rente verder zal vallen. De geschiedenis leert dat in normale tijden bij het toenemen der welvaart de

---

dam naar de Waal, in April 1877 door de regeering ingediend, was behalve eene begrooting van de kosten der droogmaking ook eene globale raming van uitgaven en ontvangsten der onderneming gevoegd.

Geraamd werden de

Uitgaven:		
Voor de werken		f 116.000.000
Voor renten der geleende gelden		» 47.249.680
Voor aflossing van leeningen		» 94.100.000
		f 257.349.680
Ontvangsten:		
Gelden door leening verkregen	f 92.218.000	
Opbrengst der gronden (à f 1000 per hectare)	» 137.280.000	» 229.498.000
Nadeelig verschil . .		f 27.851.680

De regeering was dus ook van oordeel, dat bij dit werk de rentelast wel degelijk in aanmerking kwam.

In de memorie van toelichting schrijft zij evenwel, na den staat van ontvangsten en uitgaven kort als hierboven te hebben gerecapituleerd: «zoo men de renten der geleende gelden, die waarschijnlijk uit de gewone staatsinkomsten worden gevonden, buiten de berekening laat, zou in stede van voormeld nadeelig verschil, een overschot van f 19.398.000 worden verkregen, dat echter grootendeels door de vermeerderde uitgaven voor de defensie zou worden opgewogen».

Deze redeneering is niet logisch, doch er is tegen haar nog een ernstigere grief. In 1878 was het reeds noodig eene leening te sluiten, en in 1883 en 1884 geschiedde dit wederom. Is er meer noodig om te bewijzen hoe onbedachtzaam het zou zijn geweest de renten, die, zoo niet tot vermeerdering van schuld, in elk geval tot verhooging van belasting aanleiding zouden hebben gegeven, buiten aanmerking te laten?

rentestand neiging heeft te dalen. Reeds in de zeventiende eeuw vond in de vredejaren herhaaldelijk eene conversie der schuld van Holland en West-Friesland plaats. Prins Maurits bracht de rente van 6½ pCt. op 5 pCt., Johann de Witt in 1655 op 4 pCt., en bij het einde der eeuw bedroeg zij niet meer dan 2½ pCt. à 3 pCt. In de volgende eeuw, die over het algemeen rustiger was, steeg de koers der 3 pCt. Hollandsche obligatien vaak boven pari, in 1774 zelfs tot 110 pCt. De fransche omwenteling met al haar nasleep bracht uit den aard der zaak een geweldige reactie te weeg. Omstandigheden, die eene buitengewone vraag naar kapitaal doen ontstaan of de kapitaalvorming tegenhouden, doen den rentestand rijzen. Nadat evenwel de rust in Europa was hersteld, werd het verloop, zij het ook aanvankelijk langzaam, wederom hetzelfde als te voren. Eerst in 1845 vond eene trouwens zeer verklaarbare rijzing plaats, die tot het einde van den fransch-duitschen oorlog aanhield. De toepassing van de stoomkracht op ruime schaal, de bouw van spoorwegen, stoombooten en fabrieken, de aanleg van telegraaflijnen, en verschillende snel op elkander volgende oorlogen deden de vraag naar kapitaal sterk toenemen. In vijf en twintig jaren werd door den aanleg van allerlei middelen van versnelde gemeenschap meer tot bevordering van het verkeer tot stand gebracht dan in eeuwen op dit gebied was verricht. Reusachtige kapitalen werden in dien tijd tot dit doel beschikbaar gesteld, terwijl bijna gelijktijdig niet weinig kapitaal werd verwoest. Het korte tijdvak van het tweede fransche keizerrijk was getuige van zes groote oorlogen. Onder den invloed van den vrede en van de gestadige vermeerdering van kapitaal is echter in de laatste twintig jaren wederom eene daling van den rentestand ingetreden. [1]) De aanwas van kapitaal was in dien tijd bijzonder sterk, sterker dan de groei der bevolking [2]), en waar het

---

[1]) Dr. Julius Kahn. Geschichte des Zinsfusses in Deutschland seit 1815 und die Ursachen seiner Veränderung.

[2]) De engelsche statisticus Robert Giffen berekent dat het vermogen in het Vereenigd koningrijk van Groot-Brittanje en Ierland per hoofd der bevolking in 1845 pd. st. 143, in 1865 pd. st. 200, in 1875 pd. st. 260, en tien jaar later, schoon de landprijzen middeler-

nieuwe kapitaal, dat onafgebroken gevormd werd, voor de toepassing van nieuwe uitvindingen van beteekenis geen buitengewone vraag ontmoette, en ook betrekkelijk weinig kapitaal door oorlog werd vernietigd, moest het zich wel allengs minder gunstige voorwaarden laten welgevallen dan te voren konden worden bedongen. Zoo daalde de rentestand, en kon hij licht verder dalen en de verwachting van Paul Leroy Beaulieu [1]), Adolf Wagner [2]), d'Aulnis de Bourouill [3]) en andere staathuishoudkundigen van gezag zich wel eens verwezenlijken, dat de tijd niet ver verwijderd is, waarop de rentestand, zij het ook na eenige schommelingen, tot 2 pCt. en zelfs lager zal vallen.

---

wijl waren gedaald, pd. st. 270 bedroeg. Zie zijn werk The growth of capital.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika wordt het vermogen gerekend per hoofd der bevolking te hebben bedragen in 1850 $ 108, in 1860 $ 514, in 1870 $ 780, in 1880 $ 870 en in 1890 $ 1036 (Statistical abstract of the United States).

Omtrent de vermeerdering van het volksvermogen in andere landen vindt men eenige bijzonderheden in de Uebersichten der Weltwirthschaft van Dr. Franz von Juraschek. (1885—1889) pag. XVI.

Voor zooverre men uit de gegevens der successiebelasting, die evenwel slechts een gebrekkige maatstaf zijn, mag besluiten, schijnt de vermeerdering van het volksvermogen hier te lande in den laatsten tijd weinig belangrijk te zijn geweest. Intusschen is de rentestand, ook al onder den invloed van de kapitaalsvermeerdering in het buitenland, in het algemeen zeker sterk gedaald.

[1]) Paul Leroy Beaulieu. Essai sur la répartition des richesses et sur la tendance à une moindre inégalité des conditions. p. 257. «Nous regardons, quant à nous, comme très vraisemblable que dans un délai d'un quart ou d'un demi-siècle, l'intérêt des capitaux dans l'Europe occidentale tombe à 1 et demi ou 2 p. 100 pour les placements à long terme de première sécurité. Il faudrait que les contrées neuves, par exemple l'Afrique, fussent très promptement mises en oeuvre par les capitaux européens pour qu'on évitat cet avilissement de l'intérêt.»

[2]) Lehr und Handbuch der politischen Oekonomie I. § 167 (3e ed. pag. 392).

[3]) De daling van den rentestand, haar oorzaken en haar naaste toekomst. Economist 1888, pag. 803.

Op het besluit van den Staat ten aanzien van de droogmaking zal de rentestand van geen geringen invloed zijn. De rentelast, dien het werk reeds spoedig op de schouders der natie zal leggen, zal de regeering en volksvertegenwoordiging in elk geval lang doen aarzelen de onderneming te aanvaarden. De daling van den rentestand, waardoor de raming van kosten reeds met een zevende van het voor rente uitgetrokken bedrag kan worden verminderd, heeft de kansen der droogmaking doen stijgen, en met iedere verdere daling zal dit wederom plaats vinden.

Het renteverlies is echter niet alleen afhankelijk van den rentevoet, maar ook van den duur der uitvoering, en de Commissie let weinig of niet op omstandigheden, die de voltooiing van het werk konden vertragen. Zij neemt aan, dat de gronden in cultuur zullen worden gebracht op het tijdstip, waarop dit, zoo met het werk ongestoord wordt voortgegaan, mogelijk zal zijn. Doch allerlei gebeurtenissen, onvoorziene moeielijkheden, die zich bij de uitvoering kunnen voordoen, zelfs politieke omstandigheden, geheel vreemd aan de onderneming, kunnen in de vele jaren, die tusschen het begin en de voltooiing zullen verloopen, teleurstelling aanbrengen. Het is een gewoon verschijnsel, dat de uitvoering van groote werken meer tijd vordert dan aanvankelijk werd ondersteld, en in het bijzonder bij droogmakingen schijnt dit voor te komen. Honderd jaren geleden werd reeds door het Bataafsch Genootschap te Rotterdam deze prijsvraag uitgeschreven: Welke zijn de redenen, dat de droogmakingen veel langer duren en veel meer kosten na zich slepen dan men vooraf had berekend. De vraag had geen gevolg. Zij bleef onbeantwoord en het vraagstuk onopgelost. De verklaring, in lateren tijd door Baron van Lijnden van Hemmen gegeven, dat de wind, die de molens in beweging bracht, allengs in kracht zou zijn verminderd en korter zou aanhouden dan voorheen, kan niet bevredigen [1]). Want ook de droogmaking van het Haarlemmermeer, die door stoom geschiedde, duurde langer dan aanvankelijk was geraamd. In het tweede deel

[1]) Verhandeling over de droogmaking van de Haarlemmermeer, pag. 74.

van het werk van Jhr. Gevers van Endegeest: Over de droogmaking van het Haarlemmermeer wordt aan De vertragingen zelfs een bijzonder hoofdstuk gewijd, en het derde deel, dat acht jaren later verscheen, bevat wederom een hoofdstuk met het opschrift Vervolg der vertragingen, dat hierover handelt. Allerlei onvoorziene omstandigheden waren oorzaak, dat de droogmaking, die men meende in 12 jaren ten uitvoer te zullen brengen, eerst 7 jaren later gereed kwam. Men moge zich vleien, dat thans de droogmaking der Zuiderzee en de uitgifte harer gronden geleidelijk volgens het programma zullen plaats vinden; wie niet bedrogen wil uitkomen, doet wel met hetgeen het verleden leert, en, ik zou haast schrijven, ook wederom bij de sluis te IJmuiden werd ondervonden, rekening te houden. Al schijnt het ook doenbaar de droogmaking in minder dan 36 jaren tot stand te brengen, en al is deze termijn slechts gekozen om niet verplicht te zijn jaarlijks meer dan 10.000 hectaren uit te geven, licht kon het langer duren eer de gronden drooggelegd en rentegevend zullen zijn; en hoewel eene langzamere uitvoering van het werk of uitgifte van gronden het renteverlies niet evenredig zal doen stijgen, eene latere oplevering zal altijd, hetzij dan in mindere of in meerdere mate, èn het renteverlies èn de kosten van uitvoering verhoogen.

Zoo zijn er naast de goede kansen, die den druk van den rentelast konden verlichten, ongunstige die den duur konden verlengen.

V.

Hoe staat het nu met de baten der onderneming? Mag men aannemen dat de waarde der in te dijken gronden de kosten der droogmaking zal dekken, wellicht zelfs overtreffen, of zal de rekening met een verlies sluiten en zou dit verlies belangrijk kunnen zijn?

Indien wij niet eenvoudig op goed geluk ons zelven en onze kinderen voor langen tijd en tal van millioenen willen engageeren, dienen deze vragen onder de oogen te worden gezien. Een beraden financiëele politiek laat niet toe eene

onderneming, waarbij f 280 millioen gemoeid kunnen zijn, te aanvaarden, zonder zich zoo goed doenlijk van de uitkomsten, die zij voor de schatkist zal opleveren, rekenschap te hebben gegeven. Het is niet voldoende te weten dat door de droogmaking, behalve verschillende indirecte voordeelen, 190.000 hectaren vruchtbaren grond verkregen zullen worden. De ontginning van een goudmijn kan ook verlies geven. Wie met kennis van zaken wil oordeelen, dient zooveel mogelijk te onderzoeken, welke waarde de nieuwe polders zullen hebben, en, zoo deze niet nauwkeurig mocht zijn vast te stellen, als een verstandig ondernemer de gunstige en kwade kansen zoo goed doenlijk na te gaan.

De verkoopwaarde der gronden op het tijdstip, dat zij voor uitgifte gereed zullen zijn, is moeilijk onder betrouwbare cijfers te brengen. Waar de Staatscommissie zelve beweert dat de grootste deskundige op het gebied van waardeering van gronden zich daaraan niet zal wagen, uit vrees van zich in de oogen van ieder ander deskundige belachelijk te maken, en aan iedere schatting alle vertrouwen ontzegt, kan elke poging om de baten der onderneming op dezelfde wijze als hare lasten te ramen, vrij wel als een nutteloos werk worden beschouwd.

Eer laat zich, naar de Commissie meent, een denkbeeld van de productiviteit van den bodem vormen, en aan de hand van de schattingen van de commissiën, die indertijd belast waren met de herziening van de belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen, wordt dan ook de geldelijke opbrengst der nieuwe polders in het Verslag nagegaan en dooreengenomen op f 60.— per hectare 's jaars geraamd. En is deze schatting juist en wordt voor den grond bij de uitgifte een aan zijn opbrengstvermogen geëvenredigde waarde ontvangen, dan zal, zoo het werk volgens het programma wordt uitgevoerd en de benoodigde gelden tot den rentevoet van hoogstens 3½ pCt. 's jaars worden geleend, de rekening der droogmaking, zelfs bij eene berekening van rente op rente, met een voordeelig saldo sluiten. De Staat zou dan een actief verkrijgen, dat tegen de kosten zou opwegen, en zoo de renten der voor de onderneming geleende gelden uit belastingen zouden zijn betaald, eene trouwens alleszins gewettigde vergoeding erlangen voor het offer, dat gedurende

de uitvoering van het werk van de belastingschuldigen gevorderd zou zijn.

Of eene gemiddelde opbrengst van f 60.— per hectare zal worden verkregen, zal echter, naar de Commissie niet verzuimt op te merken, in hoofdzaak beslist worden door den loop der prijzen van de landbouwvoortbrengselen. En hiervan laat zich twintig à dertig jaren te voren weinig of niets met eenige zekerheid voorspellen. De nieuwe polders zullen in de eerste tien of twintig jaren na de uitgifte der gronden, wellicht zelfs langer voor blijvend grasland ongeschikt zijn. Aanvankelijk zal koolzaad worden verbouwd, daarna zullen waarschijnlijk tarwe, gerst, boonen, haver en klaver worden geteeld. De prijzen dezer producten zijn laag, tot een vroeger zelden gekend peil gedaald.

De tarwe, die als het voornaamste voedingsmiddel der West-Europeesche volkeren den toon voor de graanprijzen aangeeft, gold op de Engelsche markt in 1894 en 1895 niet meer dan gemiddeld 22 sh. 10 en 23 sh. 6 per quarter. Om dien middenprijs in de Engelsche prijsnoteeringen terug te vinden, moet men 150 jaren teruggaan. In 1743 en 1744 was de prijs 22 sh. 1 per quarter en het geld had destijds hoogere waarde dan heden. Men zou geneigd zijn hieruit de gevolgtrekking te maken, dat voorshands het ergste wel geleden zal zijn, te meer daar na 1894 wederom eenige prijsverheffing plaats vond, die in den laatsten tijd betrekkelijk nog al aanzienlijk was. Doch al volgt op regen ook zonneschijn, het is zeer wel mogelijk dat de periode van lage prijzen lang aanhoudt en eene nieuwe daling is in den loop des tijds geenszins uitgesloten. Zelfs eene verdergaande prijsverlaging, hoezeer op den huidigen dag niet waarschijnlijk, zou vroeg of laat mogelijk kunnen zijn. In 1879 zeide Shaw Lefevre, een economist van naam, bij de opening van de vergadering van de British Association te Sheffield: Zoo ik over een zoo moeielijk en duister onderwerp eene voorspelling dorst wagen, zou ik tot de meening overhellen dat de tarwe gedurende het laatste jaar het laagste peil heeft bereikt" [1]). — De middenprijs was des-

---

[1]) Journal of the Royal statistical Society, 1879 pag. 780.

tijds 45 sh. 5 per quarter. Sints dien tijd daalde hij tot de helft en lager.

Over de oorzaken der daling wordt verschillend geoordeeld. Oppervlakkig beschouwd ligt de verklaring voor de hand. De ontwikkeling der middelen van versnelde gemeenschap te land en te water in de laatste vijf en twintig jaren heeft de gelegenheid geopend, om in de overzeesche gewesten vruchtbare tot dusverre maagdelijke velden van onmetelijke uitgestrektheid en bij uitstek voor den tarwebouw geschikt in cultuur te brengen, en om de producten van het verre westen alsmede die van de binnenlanden van Rusland en van Britsch Indie voor betrekkelijk geringe kosten naar de havens van West- en Midden-Europa te vervoeren. Door een rijken bodem en lage loonen of het gebruik van stoomwerktuigen van de nieuwste vinding, waardoor vooral in Amerika in groote mate menschenarbeid wordt uitgewonnen, verkeeren deze uitvoerlanden ten aanzien van de kosten van productie in gunstige voorwaarden, terwijl het nadeel van den grooten afstand van de centrale Europeesche markten door eene uitnemende organisatie van het spoorwegvervoer en den bouw van stoomschepen met groot laadvermogen allengs tot geringere afmetingen werd teruggebracht. [1]). Dat onder deze omstandigheden de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Rusland, tijdelijk ook Britsch Indie, en in de laatste jaren Argentinie groote hoeveelheden tarwe voor lage prijzen konden aanvoeren en de marktprijzen daarvan den terugslag ondervonden, kan niet bevreemden.

Doch velen zijn met deze verklaring niet tevreden. Menigmaal wordt de daling aan andere oorzaken toegeschreven of althans ook aan andere omstandigheden niet weinig gewicht toegekend. Zelfs worden oorzaken van zeer uiteenloopenden aard genoemd. Schoon men veelal van meening is dat de oogsten in sterkere mate dan de bevolking vermeerderden, wordt dit geenszins algemeen toegegeven, althans niet voorzooveel

---

[1]) David A. Wells. Recent economic changes and their effect on the production and distribution of wealth and the well being of society, pag. 166 en vv. Crawford, An inquiry into wheat prices and wheat supply in het Journal of the Royal Statistical Society van Maart 1895.

de jaren 1880—90 betreft [1]), en de daling eer toegeschreven aan de invoering van hooge beschermende rechten in Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Italie, die de koopkracht dezer landen zouden verminderen, [2]) althans het debouché beperken; of wel, zooals de Duitsche agrariërs doen, geweten aan de manipulatien der beurs, die door blanco-verkoopen op termijn den prijs zou drukken [3]). En eindelijk wordt ook de toestand van

---

[1]) Eene betrouwbare statistiek der wereldoogsten van tarwe ontbreekt. Er zijn verschillende ramingen, die onderling niet weinig verschillen.

Staat van de wereldoogsten van tarwe.
(in millioenen engelsche bushels).

JAAR.	v. Juraschek Uebersichten der Weltwirtschaft.	Report of the Secretary of agriculture van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.	Report by mr. Peffer submitted to the senate committee on agriculture and forestry van de Ver. St. v. N. A.	Beerbohm's evening corn trade list.	Broomhall's corn trade year Book.
1870/80	gem. 1944				
1878/87	» 2108				
1881	» 2232				
1882					
1883	» 2017			2008	
1884	» 2217		2206	2200	
1885	» 2041		2040	2048	
1886	» 2063		2132	2128	
1887	» 2294		2160	2312	
1888	» 2200	2087	2145	2216	
1889	» 2090	1979	2032	2138	2174
1890	» 2109	2137	2104	2254	2284
1891		2293	2170	2378	2464
1892		2406	2185	2404	2441
1893		2485		2458	2512
1894		2591		2506	2562
1895		2475			2491

[2]) C. Wilbrandt. Die agrarische Frage in de Volkswirthschaftliche Zeitfragen der Volkswirtschaftlichen Gesellschaft in Berlin.

[3]) Welches sind die nach den abgeschlossenen Handels-Verträgen in Aussicht zu nehmenden Wege, um die heutige Lage des Getreidemarktes zu bessern? von Dr. Ruhland in de Zeitschrift des landwirthschaftlichen Central-Vereins der Provinz Sachsen. April 1895. Charles W. Smith. Lecture on the option, future and settlement systems of gambling in wheat, silver etc.

het muntwezen als een der oorzaken aangewezen. De daling van het zilver zou vóór de sluiting der Britsch Indische munten den uitvoer van Britsch Indie sterk hebben geprikkeld; de depreciatie van het Argentijnsche papiergeld zou in dezelfde richting werken [1]); en tengevolge van appreciatie van het goud zouden in Europa de prijzen zijn gedaald [2]).

Het bestek van dit geschrift zou zeer worden uitgebreid, indien wij de oorzaken, waaraan de daling al wordt toegeschreven, wilden onderzoeken, doch op het voorbeeld der Staatscommissie durf ik het onderzoek wel nalaten, althans zeer beperken, omdat zoo al invloeden van verschillenden aard tot de daling hebben medegewerkt, het niet twijfelachtig is dat de eerstgenoemde omstandigheid: de ontwikkeling der versnelde middelen van gemeenschap, waardoor de Europeesche markt het voordeel van de geringe productiekosten der verre gewesten deelachtig wordt, in elk geval wel de voornaamste is. Het kost thans minder moeite en tijd het graan van de binnenlanden van Argentinie naar de Engelsche havens te vervoeren, dan een eeuw geleden vaak gevorderd werd om de veldvruchten naar de locale markt van den omtrek te brengen. De stoomkracht heeft de kringen van von Thünen belangrijk uitgebreid. En waar waarschijnlijk ons mettertijd in dit opzicht nog menige verrassing wacht, zou een onderzoek of b.v. de heffing van beschermende rechten in Frankrijk en andere landen, of de uitgifte van papiergeld in Argentinie en ook — wat mij minder aannemelijk voorkomt — de termijnhandel in granen of goudappreciatie [3]) de daling zouden hebben verscherpt, omtrent den verderen loop van den prijs

[1]) Bear. Agricultural progress in the Argentine Republic in the Economic Journal 1895, pag. 520. Daarentegen schrijft William Goodwin, Wheat growing in the Argentine Republic aan de papierdepreciatie weinig invloed op den prijs der tarwe toe. «Uruguay, schrijft deze, has always maintained a gold currency, and it is a curious contradiction of the idea that wheat growing in the sister Republic depends entirely upon the gold premium, to find Uruguay able to grow some 750.000 quarters of wheat for export at a profit, when prices are at their lowest point.»

[2]) Broomhall's Corn trade year Book 1895.

[3]) Zie mr. N. G. Pierson. Goudschaarschte in de Gids, 1894.

nog weinig zekerheid geven. Met den aanwas van bevolking zal de behoefte wel stijgen, doch in weerwil van groote vermeerdering van het zielental is de prijs van bijna alle levensmiddelen min of meer gedaald, en zou hij, zoo als niet verder dalen, stabiel kunnen blijven. En al is naar beweerd wordt bij den stand van prijzen der laatste jaren geene belangrijke uitbreiding van de tarwecultuur in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika te wachten, eene geringe prijsverheffing of vermindering van kosten schijnt voldoende om haar te weeg te brengen [1]); en met de opening van het Panamakanaal of Nicaragua-kanaal zal aan de vruchtbare Pacifickusten gelegenheid worden gegeven om haar overvloed met minder kosten dan tot dusverre naar de Europeesche markt te vervoeren en den invoer te verhoogen. De uitbreiding van het Russische spoorwegnet, wellicht ook mettertijd de opening van den Siberischen spoorweg [2]), zullen aanleiding zijn, dat Rusland's uitvoeren vermeerderen. En Argentinie, dat bijna de grootte heeft, die West en Midden Europa te zamen beslaan, bevat eene vruchtbare landstreek van 240 millioen acres, waarvan volgens de laagste schatting 150 millioen acres zich uitnemend voor den tarwebouw leenen en naauwelijks 10 millioen acres onder den ploeg zijn gebracht. Bij eene opbrengst van slechts 10 bushels per acre zou meer dan de helft van den tegenwoordigen wereldoogst alleen op dit land, dat in een officieel orgaan der Engelsche Regeering The Journal of the Board of agriculture [3]) als een werkelijk El Dorado voor den tarweboer wordt beschreven, kunnen worden geproduceerd. Ik wil den Nederlandschen landbouwer niet onnoodig schrik aanjagen en voeg dus onmiddellijk hieraan toe, dat nog vele jaren zullen verloopen, alvorens deze oppervlakte in cultuur zal zijn gebracht. Een belangrijke vermeer-

[1]) Thorstein. B. Velden. Food supply and the price of wheat in the Journal of political Economy. Chicago. June 1893.

[2]) In de eerste jaren wordt uit Siberie geen aanvoer van tarwe verwacht. Dr. C. Ballod. Die wirthschaftliche Bedeutung von Siberien in de Jahrbücher für National Oekonomie und Statistik van September 1896.

[3]) September 1896, pag. 142.

dering der immigratie en eene groote uitbreiding van het spoorwegnet zullen moeten vorafgaan, en de politieke toestand van Argentinie laat een en ander niet spoedig verwachten Doch al wordt de tarwebouw betrekkelijk slechts langzaam uitgebreid, duidelijk is het dat de tijd nog „graanoverstroomingen" van gansch anderen omvang kan brengen, dan die waarover de Hollandsche maatschappij voor landbouw thans reeds klaagt. De lage prijsstand is dus naar alle waarschijnlijkheid geen verschijnsel, waarvan, zooals een duitsch agrarier Dr. Ruhland meent, het einde reeds nadert [1]). Al zijn de prijzen laatstens ook gerezen en al zullen ook voortaan prijsschommelingen niet uitblijven, het algemeen prijsniveau is gedaald en kon licht, zooals vrij algemeen wordt aangenomen, nog lang laag blijven. [2])

Is de droogmaking der Zuiderzee hiermede nu veroordeeld? Een lid der Staatscommissie, die sints jaren de beweging van het wereldverkeer naauwlettend had gadegeslagen, een vrijhandelaar in hart en nieren, achtte de toekomst voor den Nederlandschen landbouw zoo onzeker, dat hij op dien grond tegen de conclusie van het verslag stemde. Waar de ondervinding van de laatste jaren leerde, dat de middelen van gemeenschap steeds verbeterd werden en daardoor de kosten van vervoer afnemen, kon, naar hij oordeelde, voortdurend van meer verwijderde landen de aanvoer vermeerderen met het gevolg, dat de graanprijs verder zou dalen.

Ik wil aannemen, dat dit oordeel te pessimistisch is, den invloed, dien de aanwas van bevolking in de oude landen en vooral in de uitvoerlanden op het verbruik zal hebben, te gering schat, en niet voldoende rekening houdt met den waarschijnlijken vooruitgang der landbouwtechniek, waardoor de pachtwaarde, in weerwil van eene eventueele verdere daling van den prijs der landbouwvoortbrengselen, zou kunnen stabiel

[1]) Ueber das nahende Ende der auswärtigen Getreidekonkurrenz. Antrittsvorlesung an der Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zurich.

[2]) E. Levasseur. L'agriculture aux Etats-Unis, pag. 401. Thorstein B. Velden. l. c. pag. 379. Prof. Dr. M. Sering. Das Sinken der Getreidepreise und die Konkurrenz des Auslandes 1894.

blijven en zelfs rijzen. Ook thans reeds zijn de pachten geenszins in gelijke mate als de graanprijzen gedaald. [1]) Doch onbetwistbaar stemt de loop der prijzen bij de beoordeeling van het Zuiderzeevraagstuk tot voorzichtigheid en waarschuwt hij tegen ramingen, die thans reeds hoog mogen heeten. De gebeurtenissen der laatste jaren zijn niet bemoedigend. Zij herinneren ons, zoo wij het mochten vergeten, dat de toekomst risico's verbergt, die in rekening behooren te worden gebracht. En doen wij dit, dan schijnt vooral op den huidigen dag, nu wij na het verschijnen van het verslag van eene nieuwe daling getuigen zijn geweest, eene raming van het jaarlijksche opbrengstvermogen der Zuiderzeegronden op gemiddeld f 60 per hectare bezwaarlijk gewettigd.

Optimisten maken hierbij waarschijnlijk de opmerking, dat, zoo de begrooting van kosten van de werken niet tegenvalt, de droogmaking en de uitgifte van de gronden binnen den gestelden tijd plaats vinden, en de benoodigde gelden tegen den rentevoet van 3 pCt. worden geleend, reeds bij eene jaarlijksche zuivere opbrengst van gemiddeld f 45 per hectare in de rente van het in de onderneming gestoken kapitaal zal zijn voorzien en zelfs gelijke rente zal worden genoten over het gedurende de uitvoering aan rente betaalde bedrag. En dit is juist, doch zij behooren daarbij in aanmerking te nemen, dat, daargelaten of en in hoeverre op de vervulling dezer voorwaarden mag worden gerekend, uit de omstandigheid dat de gronden geacht mogen worden een zuiver opbrengstvermogen te zullen hebben, waarvan de waarde in het algemeen kan worden bepaald, nog geenszins volgt dat de schatkist deze waarde ook zal ontvangen.

Wie dit voorbijziet, zou zich deerlijk misrekenen.

VI.

De eerste polder is droog. Hoe zal de grond thans productief worden gemaakt? Zal de Staat dien voor eigen rekening exploiteeren of wel verpachten of verkoopen? En mag hij zich

---

[1]) J. Conrad. Landwirthschaft, in Von Schoenberg. Handbuch der politischen Oekonomie. 4e auflage II, pag. 226.

nu vleien alsdan dezelfde rente, hetzij opbrengst, pacht of koopsom, te zullen erlangen, als oude gronden van gelijke hoedanigheid en ligging geven?

De polder is voorshands een wildernis. Zoodra het water was geweken, zijn millioenen planten uit het slijk opgerezen, biezen en riet en wilgenboompjes en wilde andijvie, zoo hoog en dicht, dat er niet doorheen te komen is, tenzij men met beide armen de welige scheuten, die manshoogte ver te boven gaan, van een spreidt [1]).

Van eene uitgifte van den grond is nog geen sprake. Zij kan niet plaats vinden, voordat de noodige wegen zijn aangelegd, de grond behoorlijk is verkaveld en zwart gemaakt, tochten en sloten zijn herschoten en de bodem in staat zal zijn steenen gebouwen te dragen. Minstens twee jaren zullen daartoe moeten verloopen. Intusschen behoeft de grond niet improductief te blijven. Veelal helpen de aannemers de ondernemers den eersten tijd door te komen. Zij zijn in den regel de eerste landbouwers en zullen ook wel de pioniers der Zuiderzee zijn. Verpachting in het groot gedurende korten tijd aan enkele pachters of combinatien, die als voorloopige ondernemers op de meest eenvoudige wijze met gebruikmaking van lichte, primitieve gebouwen den bodem in cultuur brengen, zal bovendien licht noodig blijken. Volgens de Staatscommissie is dit evenwel geen bezwaar. In de maagdelijke kleigronden is zulk een groot depot van plantenvoedsel aanwezig, dat roofbouw niet alleen met gerustheid kan worden toegelaten, maar zelfs tot zekere hoogte voorgeschreven is.

Bij de begrooting van de kosten van de droogmaking wordt aangenomen, dat uit de opbrengst, die op deze wijze zal worden verkregen, de kosten van het herhaaldelijk op diepte brengen van de slooten en van hetgeen verder noodig is om het land in definitieven toestand op te leveren, kunnen worden bestreden, en dat de grond twee jaren, nadat de polder gereed zal zijn, verkoopbaar zal wezen.

De verkoop of uitgifte zal echter slechts geleidelijk kunnen geschieden. De Commissie neemt aan, evenals de Regeering in 1877

---

[1]) Zie de beschrijving van het drooggevallen Haarlemmermeer bij Gevers van Endegeest l. c. III, pag. 94.

deed, dat het niet wel doenlijk zal zijn, jaarlijks meer dan gemiddeld 10.000 hectaren uit te geven. Hieruit zal een niet onbelangrijk renteverlies ontstaan, waarmede in de begrooting der Commissie echter geen rekening wordt gehouden, omdat men vertrouwt, dat reeds iets vroeger met den verkoop van een gedeelte kan worden begonnen en dat de Staat de drooggemaakte doch nog niet verkochte gronden voor eigen rekening productief zal kunnen maken.

Om de uitgifte te doen slagen, zal de Staat zijne eischen niet te hoog mogen stellen. Een aanbod van 10 000 hectaren nieuwen grond 's jaars gedurende 19 achtereenvolgende jaren is buitengemeen groot. Daarover zijn alle deskundigen het vrij wel eens. Vreesde men niet de vermeerdering van renteverlies, dan zou er alle reden zijn de uitgifte over een langer tijdvak te verdeelen. De omvang van het aanbod en de wetenschap, dat de Staat ook in volgende jaren met gelijke gronden aan de markt zal komen, zullen de te bedingen koop- of pachtprijzen drukken. Op normale prijzen als door oudhoevigen grond van gelijken aard wordt verkregen, valt bezwaarlijk te rekenen. Te meer niet daar de drooggemaakte grond in den eersten tijd waarschijnlijk niet algemeen gewild zal zijn. De ervaring leert het dat het den eersten ondernemers ten gevolge van allerlei omstandigheden zelden voordeelig gaat, en het verblijf in de uitgestrekte polders, waarvan menig deel van de oude markten ver verwijderd zal zijn en waarin de communicatiemiddelen voorshands zullen achterstaan bij die der oude provincien, zal in de eerste jaren niet aangenaam zijn [1]). Zij, die zich er vestigen, zullen vele geriefelijkheden, die elders worden aangetroffen, ontberen en met menig bezwaar te kampen hebben, en niet een ieder heeft de geestkracht om daarvoor niet terug te deinzen. Gunstige voorwaarden zullen dus moeten worden aangeboden om de boeren bereid te vinden zich naar de voorshands nog vrij onherbergzame vlakte der Zuiderzee te verplaatsen en hun kapitaal in de exploitatie van den nieuwen grond te wagen.

Er zijn wel is waar velen in den lande, die werk zoeken

---

[1]) Jhr. Mr. I. W. H. Rutgers van Rozenburg. De Zuiderzee in Het Vaderland van 19 Juli 1876.

en de Zuiderzee zal hun eene welkome gelegenheid aanbieden om een middel van bestaan te erlangen. Doch al zullen dientengevolge de noodige arbeiders en ambachtslieden zich spoedig aanbieden, voor de bebouwing van den grond worden kennis en kapitaal vereischt. De 190.000 hectaren kunnen niet aan arbeiders worden uitgegeven. Ondernemers zullen niet gemist kunnen worden, en al pachten zij slechts den grond, zij behoeven althans een betrekkelijk niet gering bedrijfskapitaal. Voorwaarde van welslagen van het programma der droogmaking is dus, dat, zoodra de gronden voor definitieve uitgifte gereed zijn, ten minste binnen korten tijd daarna, een voldoend aantal landbouwers, voorzien van het vereischte bedrijfskapitaal, bereid zullen zijn de exploitatie te ondernemen en eene behoorlijke vergoeding voor den afstand van den eigendom of het gebruik van den grond te geven.

Hoe hiertoe nu te geraken?

Bij alle droogmakingen werd de bodem, voorzooverre die niet door de ondernemers zelve werd in cultuur gebracht, eenvoudig aan den meest biedende verkocht, zoodra hij voor bebouwing geschikt was. De koopers stichtten de noodige woningen, stallen en schuren, die voor het bedrijf noodig waren, en ondernamen zelve de exploitatie of verpachtten de door hen gevormde boerenplaatsen.

De Commissie wenscht dien weg niet te volgen.

Niet alleen financiëele redenen, doch vooral overwegingen van sociaalpolitieken aard nopen, naar de Commissie betoogt, om de gronden bij voorkeur niet te verkoopen, vooral niet te veilen, maar zoo mogelijk op andere wijze uit te geven. Een voorstel om den grond aan den hoogst biedende te verkoopen, zou naar zij schrijft, „niet gedaan kunnen worden zonder voorbij te zien en te miskennen alles, wat in den laatsten tijd is gedacht en geschreven over de verhouding tusschen eigenaren en gebruikers van den bodem, over de gebreken, die ons tegenwoordig pachtstelsel aankleven en over de middelen, die kunnen worden aangewend om een zooveel mogelijk welvarenden en ontwikkelden landbouwstand in het leven te roepen.” Zij wil daarom ook den nieuw aangewonnen grond niet als staatsdomein in pacht uitgeven, waardoor de Staat als landheer zou optreden. Zoo mogelijk komt deze wijze van

uitgifte haar nog minder raadzaam voor. Iedere regeling, waarbij toepassing van het gewone pachtstelsel zou noodig zijn, behoort haars inziens, zoo het kan, te worden vermeden. Om den afzet van den grond te verzekeren, wil zij verkoop en desnoods ook verpachting niet volstrekt uitsluiten, maar de uitgifte dient zooveel doenlijk te geschieden op zoodanige wijze, dat de grond kome in het bezit van den gebruiker. Het streven moet zijn, dat in de nieuwe polders zich een eigengeërfde boerenstand vestige en dat deze daar gevestigd blijve. Dit doel is, naar de Commisie oordeelt, niet te bereiken dan door den grond in erfpacht of beklemming uit te geven of, voorzooverre dit niet mocht doenlijk blijken, op grondrente te verkoopen of wel, zoo de grond in vollen en vrijen eigendom zal worden overgedragen, de verkoopvoorwaarden zoodanig in te richten, dat hij bij de uitgifte zoo min mogelijk in handen van uitwonende eigenaren komt.

De hoofdgedachte, die aan deze beschouwing ten grondslag ligt, is ongetwijfeld juist. Onbetwistbaar heeft de Staat bij de uitgifte van den grond op andere belangen te letten dan de particuliere ondernemer in den regel doet. Deze gaat alleen met zijn eigen belang te rade en verkoopt of verpacht den grond, naarmate hij van het een of van het andere voor zich zelven het meeste voordeel verwacht. Op het belang van den boer, die het land in den loop des tijds zal gebruiken, geeft hij weinig of geen acht. De Staat mag niet aldus te werk gaan. Hij heeft hoogere belangen en sociale plichten, die beiden hem den eisch stellen zooveel doenlijk zorg te dragen, dat op den nieuwen bodem zich een gezonde agrarische toestand ontwikkele. Het doel der onderneming wordt niet bereikt met land aan te winnen, waarvan de verkoop voor de schatkist voordeel laat. De droogmaking beoogt de nationale welvaart te verhoogen, en dit vindt niet plaats, wanneer het aan de bevolking, die zich in de Zuiderzee provincie zal vestigen, niet wel zal gaan; wanneer zij daar slechts een kommervol bestaan zal vinden, zoodat zij bij den minsten tegenspoed, die licht kan intreden, armlastig zou worden; wanneer in het nieuwe gewest een toestand geboren zou worden als in Friesland reeds wordt aangetroffen. En om dit te voorkomen is het noodzakelijk de voorwaarden,

waaronder de grond wordt afgestaan, zoo goed mogelijk te regelen.

Het moeielijke probleem, dat de Staat na de droogmaking zal moeten oplossen, wordt hierdoor echter hoogst ingewikkeld. De heterogene belangen van de schatkist en van de kolonisten, belangen, die ieder voor zich reeds niet weinig zorg eischen, zullen zoo moeten worden waargenomen, dat de eene niet aan de andere worden ten offer gebracht. Of het bij eene regeling der uitgifte als door de Commissie allereerst wordt beoogd, doenlijk zal zijn groote schade voor de schatkist te vermijden, of zelfs zonder op het belang van de schatkist sterk acht te slaan, de uitgestrekte provincie der Zuiderzee behoorlijk te koloniseeren, is voor twijfel vatbaar en vordert althans zeer nauwgezette overweging.

VII.

In het verslag der Staatscommissie straalt groote voorliefde door voor eene uitgifte in erfpacht of beklemming en een verkoop op grondrente.

De laatste wijze van uitgifte zou op den duur weinig of niet van een eenvoudigen verkoop verschillen, tenzij de bepaling van het Burgerlijk wetboek, dat de grondrente altijd, althans na 30 jaren afkoopbaar is, verviel. Economisch zouden de drie instituten dan vrij wel overeenkomen, zoodat wij ons kunnen bepalen tot het onderzoek of eene uitgifte in erfpacht tot het door de Commissie beoogde doel zal leiden.

Erfpacht is voor eene geringer som te verkrijgen dan eigendom, en kan dus een geschikt middel zijn om onder de landbouwers het aantal gegadigden voor den Zuiderzeegrond te vermeerderen, en vooral om den „kleinen luyden" gelegenheid te geven een deel in gebruik te erlangen. Zij verzekert ook, wanneer zij naar het denkbeeld der Commissie eeuwigdurend zal zijn, aan den erfpachter of zijn rechtverkrijgende al het voordeel, dat goede zorg of aangebrachte verbetering van den grond zal afwerpen, en zal mitsdien eer dan pacht tot duurzame verbetering van de productiviteit van den bodem aansporen. In zooverre is zij alleszins geeigend om een welvarende eigengeërfde bevolking in de Zuiderzee te verkrijgen.

Het oude rechtsinstituut, dat in den loop der eeuwen bijna in onbruik geraakte, in den laatsten tijd hoofdzakelijk

slechts bij de uitgifte van ongecultiveerden grond wordt toegepast, en bij onze oostelijke buren door den wetgever in 1850 zelfs in den ban werd gedaan, komt allengs wederom in aanzien. Velen beschouwen het als het middel, dat bij de oplossing van het agrarisch vraagstuk grooten dienst kan bewijzen, den landbouwer tegen de macht van den renteheffer of den kapitalist zal beschermen. [1]) En de pruisische wetgever liet in 1891 in de plaats van het verdreven instituut het

[1]) Thaer Rationelle Landwirthschaft § 131, had reeds voorlang erfpacht genoemd: «die erste Basis, worauf der allgemeine Wohlstand und der höhere Betrieb der Ackerbaugewerks gegründet werden kann.»

Emile de Laveleye. De la propriété et de ses formes primitives, 4e ed., pag. 517 noemt haar «une forme ancienne de la propriété, que les législateurs et les économistes ne doivent point négliger d'examiner, parcequ'elle peut apporter un élément de conciliation dans le débat engagé partout entre celui qui met la terre en valeur et celui, qui touche la rente.... Le beklemrecht, assurant aux cultivateurs la pleine jouissance de toute augmentation du produit est donc le plus énergique des stimulants. Il encourage l'esprit du perfectionnement, que le bail à court terme met à l'amende».

Volgens Adolf Wagner (Finanzwissenschaft I, § 230) is zij «ein wichtiger Massregel gesunder Socialpolitik. Denn sie kann zur Erhaltung oder Gründung eines tüchtigen Bauerstands dienen und auch kleinen Leuten (Arbeitern) zu Grundbesitz verhelfen ohne die Gefahr sie vom Grossgrundbesitz und Kapital bald wieder verdrängt zu sehen.

Buchenberger. Agrarwesen und Agrarpolitik (3e deel van Adolf Wagner Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie) I, pag. 204, is in het algemeen van de toekomst der erfpacht niet overtuigd, doch sluit zich, voor zooveel de colonisatie van groote domeinen betreft, bij de vorigen aan, en voegt daarbij eene mededeeling, waarvan het slot voorzeker nieuw is. «Desshalb ist schon in vorigen Jahrhundert bei Zerschlagung von Domänengütern zu Besiedelungszwecken die Vererbpachtung mit guten Gründen zur Anwendung gelangt, haben gewichtige Stimmen für diese Bezitesform bei der Wiederaufnahme der inneren Colonisation in jüngerer Zeit (in den dünnbevölkerten Latifundienbezirken des preussischen Nordens und Nordostens) sich ausgesprochen, hat man bei der Neubegründung von Bauernstellen in Mecklenburg im Bereich des Domaniums thatsächlich für die Erbpacht als ausschliessliche Besitsform sich entschlossen und bei der Besiedelung durch Trockenerlegung der Zuidersee gewonnenen Polders ebenfalls diesen Weg betreten.»

oeconomisch nauwverwante Rentegut toe, waarbij de eigendom wel op den verkrijger overgaat, doch onder den last van eene grondrente, die zoo partijen het overeenkomen, zelfs onopzegbaar en onaflosbaar zal zijn.

Met al haar goede eigenschappen is de erfpacht als alle menschelijke instellingen echter geenszins volmaakt. Een bezwaar is dat het goed zonder toestemming van den eigenaar niet kan worden gesplitst, hetgeen bij verkoop of ruil of boedelscheiding hinderlijk kan wezen. Zij geeft ook geen volstrekte zekerheid, dat het goed niet mettertijd in handen van kapitalisten komt, die de erfpacht eenvoudig als een middel van geldbelegging gebruiken, waarvan zij door verpachting rente trekken. In Groningen klaagt men reeds dat dit met een aantal beklemde hoeven plaats vindt [1]). En eindelijk zal eene uitgifte in erfpacht niet minder dan verkoop voor de schatkist nadeelig kunnen zijn. Een groot aanbod zal op den te bedingen canon en op de vergoeding, die, naar de Commissie voorstelt, voor de verwerving van het recht zal moeten worden betaald, van ongunstigen invloed zijn, en de Staat zou dientengevolge een grooter of kleiner deel van de grondrente, die het goed reeds bij de uitgifte afwerpt, derven.

Door eene regeling van het erfpachtsrecht deze bezwaren op te heffen, zal moeielijk gaan. De Staat zou licht van den regen in den drop vallen. Bepalingen, dat het goed niet zal mogen worden verpacht dan met goedvinden van het domeinbestuur, of dat de canon op gezette tijden zal worden herzien, zouden de erfpacht zeer weinig begeerlijk maken. Vooral de laatste, indertijd in overweging gegeven door den Staatsraad Moltzer [2]), ten einde de gemeenschap het voordeel van eene eventueele stijging van de grondrente te doen genieten, is voor den erfpachter nauwelijks aanneembaar. In de onzekerheid, welke pachtsom hij mettertijd zal moeten betalen, zal hij kwalijk geneigd zijn om voor het erlangen van het erfpachtsrecht een kopprijs ten bedrage van een vierde van de geschatte waarde te betalen, als de Commissie voorstelt van

---

[1]) Adviezen der Landbouw-commissie, pag. 150.

[2]) De Zuiderzee als proefveld voor onzen agrarischen Wetgever. De Gids, April 1893.

hem te eischen, en inderdaad ook gevorderd behoort te worden als zekerheid dat de erfpachter in dagen van malaise het land, na het verwaarloosd te hebben, niet abandonneert. Zelfs eene bepaling dat de pachtsom, die in dit geval drie vierde van de netto huurwaarde zou bedragen, zoo noodig in den loop des tijds door een agrarischen rechter zal worden herzien en op nieuw vastgesteld, zal hem niet gerust stellen. Ook de rechter kan ten aanzien van de schatting van de waarde dwalen, en een verstandig ondernemer zal niet buiten noodzakelijkheid verplichtingen aangaan, waarvan het bedrag door een derde zal worden bepaald. De uitkomsten van het landbouwbedrijf zijn reeds wisselvallig genoeg. Er is werkelijk alle reden, om de onzekerheid niet te vermeerderen.

Zelfs wanneer de canon onveranderlijk zou zijn, is het nog verre van zeker of erfpacht wel in den smaak van onze landbouwers zal vallen, wanneer de canon betrekkelijk hoog zal zijn, en voor de verwerving van het recht eene som ten bedrage van een vierde van de koopwaarde zal moeten worden betaald. Dat erfpachten, waarvan de canon vaak nominaal, althans laag is, gewild zijn, bewijst nog niet, dat zij dit ook zullen zijn, waar de canon bij daling van de huurwaarde, van deze weinig zou verschillen, ja haar zelfs te kunnen te boven gaan. In de Zuiderzee Commissie vond de erfpacht warme voorstanders, doch de geschiedenis van het instituut geeft reden tot twijfel. De erfpachter heeft meestal gestreefd den vollen en vrijen eigendom te verkrijgen, en meestal is hij daarin geslaagd. De schuldenlast, die nimmer gedelgd wordt, is velen niet aangenaam, reeds daarom niet omdat zij ter verzekering van de rechten van den blooten eigenaar den landbouwer in zijne vrijheid om het goed naar welgevallen te gebruiken, zij het ook nog zoo weinig, beperkt [1]. Zelfs in Groningen, waar het beklemrecht reeds lang inheemsch is, en naar algemeen getuigd wordt, weldadig heeft gewerkt, wenscht de beklemde meijer, hoezeer het beklemrecht in den regel gering is, de bevoegdheid het recht af te koopen. Eenige jaren geleden werd reeds door de Provinciale Staten tot de Regeering het verzoek gericht eene daartoe strekkende bepaling in het Burgerlijk Wetboek op te nemen. Waar geld op hypo-

[1]) W. Roscher. System der Volkswirthschaft II, § 70.

theek gemakkelijk is te verkrijgen, de rentestand is gedaald en de hoop op eene verdere daling hiermede is opgewekt, kon het licht bij de uitgifte van de Zuiderzeegronden blijken, dat erfpacht slechts bij uitzondering bruikbaar is, doch allerminst een geschikt middel is om èn de groote uitgestrektheid spoedig te koloniseeren èn voor de schatkist eene rechtmatige vergoeding voor den afstand van het gebruiksrecht te erlangen. Wie in staat is een vierde van de waarde te betalen, zal eigenaar willen worden, als landbouwer en als geldopnemer onafhankelijk willen zijn. Vooral groote landbouwondernemers, die niet gemist zullen kunnen worden, zullen niet geneigd zijn grond in erfpacht te nemen [1]).

VIII.

Zou Domeinverpachting, door de Commissie zoo streng veroordeeld, bij behoorlijke regeling niet in vele opzichten aan den gestelden eisch kunnen voldoen? Ik heb te dien aanzien ook getwijfeld, doch nadere overweging bracht in mijne zienswijze eenige verandering.

Volstrekte zekerheid, dat geene ongewenschte verhoudingen tusschen landheer en landgebruiker zullen ontstaan, is niet te verkrijgen, tenzij de Staat de beschikking over den grond aan zich behoudt en geen zakelijk recht, hetzij dan eigendom of erfpacht, verleent, dat aan den verkrijger de macht overdraagt op van een sociaalpolitisch standpunt niet goed te keuren voorwaarden het gebruik aan derden af te staan. Alleen dan, wanneer de Staat slechts een persoonlijk gebruiksrecht geeft, m. a. w. alleen bij verpachting, zal hij het in zijne hand hebben en houden de voorwaarden, waaronder de landbouwer het gebruiksrecht zal uitoefenen, op alleszins billijke wijze te regelen en zoo noodig in den loop des tijds daarin wijziging te brengen. En verpachting heeft daarbij het voordeel, dat voor de verwerving van het gebruiksrecht geen kapitaal wordt vereischt, en dus al het voor het landbouwbedrijf in de nieuwe polders beschikbare kapitaal voor de

[1]) Zie Mr. S. van Houten. Het recht van beklemming uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd in de Nieuwe bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving. 1861, pag. 836.

exploitatie gebezigd zal kunnen worden; en last not least dat de Staat, al moet hij zich, naar waarschijnlijk is, aanvankelijk ook met een betrekkelijk geringe pacht vergenoegen, niet voor altijd afstand doet van zijne aanspraak op volle vergoeding der grondrente, die in de nieuwe polders eerst geleidelijk hare normale hoogte zal bereiken.

Het pachtstelsel heeft het in den laatsten tijd hier te lande hard te verantwoorden. Er wordt en niet ten onrechte niet weinig kwaad van gezegd. De vermeerdering van het productief vermogen van den grond, zelfs het onverminderd behoud daarvan bevordert het niet. Er is steeds gevaar dat de pachter, wiens belang medebrengt in den dikwerf korten duur van zijn gebruiksrecht het grootst mogelijke voordeel van den grond te trekken, zich weinig bekommeren zal of de opbrengst in de toekomst daardoor ook mocht verminderen. En bij de hoog opgedreven huren en lage prijzen der landbouwvoortbrengselen is het gevaar grooter dan ooit, dat hij allereerst trachten zal, zij het ook ten koste van den grond, zich zelven tegen verlies te vrijwaren. Onder een oordeelkundig domeinbestuur kan echter de werking van het stelsel in menig opzicht verbeterd worden, zoo dat de rechtmatige grieven voor een groot deel vervallen [1]). Indien het domein na ingewonnen advies van een pachtcommissie de huur op een billijk cijfer vaststelt, zonder te vragen of wel het uiterste is bereikt, wat bij de scherpe mededinging der landbouwers wellicht kon worden verkregen, en geen al te beperkende bepalingen omtrent vruchtopvolging maakte, maar goed toezag bij de keuze van den pachter, die beteren waarborg in zijn persoon kan geven dan

---

[1]) Van de Pruisische domeinverpachting schrijft Meitzen Boden Preussen's III, 419. «Sie haben eine wichtige Rolle in der Entwickelung der vaterländischen Landwirthschaft vertreten. Sie haben bis auf die neuste Zeit zu den besonders intelligent betriebenen Wirthschaften gehört und einem grossen Theile ihrer Leiter bei ausserordentlich grossen Aufwendungen und Verbesserungen gleichwohl in der Regel erhebliche Reichthümer geschaffen". Volgens Wagner, Lehr und Handbuch der politischen Oekonomie, 3e ed., Deel 2, pag. 442 wordt dit oordeel ook thans nog algemeen gedeeld.

een uitvoerig pachtcontract, en het bedrijf naging; wanneer voorts — hetgeen alles doenlijk is — als regel werd aangenomen, dat de pachter, die het land goed verzorgt, bij afloop van de huur op verlenging daarvan aanspraak zal hebben, zonder dat verbeteringen door hem aangebracht tot verhooging van den huurprijs zullen leiden, dan zou er wel geen groot bezwaar zijn een deel der Zuiderzeegronden in pacht uit te geven. Onder al hetgeen over het pachtstelsel gezegd en geschreven is, mag niet worden voorbij gezien wat de Landbouwcommissie schreef: dat de huurboer op zich zelf ongetwijfeld evenzeer recht van bestaan heeft als de landbouwer-eigenaar, en dat in normale verhoudingen, wanneer vaste gewoonten den bekwamen huurder continuatie van huur verzekeren, de huur volstrekt geen nadeel is, integendeel het middel, waardoor energieke, maar onbemiddelde boerenzoons vooruit kunnen komen of althans een bestaan kunnen vinden in het voorvaderlijk bedrijf." [1])

Hoe dit echter zij, men kan zich moeielijk vleien, dat het gelukken zal in 19 jaren alle perceelen der Zuiderzee op aanneembare voorwaarden te verkoopen of in erfpacht uit te geven. De Staat zal, of hij wil of niet, gedwongen worden een deel der gronden, ook na het tijdperk der voorloopige exploitatie, te blijven verpachten. Het gevaar, dat hij dientengevolge in de noodzakelijkheid kon komen op den duur zelf te exploiteeren — een gevaar, waarop de Staatscommissie wijst — acht ik niet groot. Mocht een enkele maal eene hofstede onverhuurd blijven — veel behoeft het niet voor te komen — dan zal wel raad zijn te schaffen; maar waar is het, dat het uit een politiek oogpunt niet gewenscht is, dat de bevolking van een gansch gewest voor een groot deel uit domeinpachters bestaat. Het belang der pachters kan licht met dat van het domeinbestuur in botsing geraken. En daarbij zou de schatkist nog in den bouw van woningen en schuren moeten voorzien, waarmede, naar wij zagen, de niet geringe uitgaaf van f 200.— per hectare gemoeid zou zijn. Doch wie de droogmaking wil, zal deze bezwaren, wier omvang en duur moeielijk vast te stellen zijn,

---

[1]) Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland, 4° deel, pag. 97. Verzameling van adviezen der landbouwcommissie, pag. 144.

voor lief moeten nemen. Hij zal reeds tevreden moeten zijn, wanneer het spoedig gelukt een voldoend aantal zaakkundige pachters met het noodige bedrijfskapitaal op behoorlijke voorwaarden te vinden.

IX.

Ook verkoop zal bezwaarlijk uitgesloten kunnen blijven, en voor eene intensieve bebouwing van den grond en niet het minst voor de ontwikkeling van de bevolking van het nieuwe gewest kan het niet anders dan voordeelig zijn, dat geen gering deel van den bodem in handen komt van welgestelde landgebruikers, die als eigenaren alle belang hebben om geen middel onbeproefd te laten, dat de productiviteit van den grond kan bewaren en verhoogen, en hunne medeingelanden door hun voorbeeld daartoe op te wekken.

Ik erken het bezwaar, dat — al zou de Staat den grond slechts verkoopen aan landbouwers, die zelven het land zullen gebruiken, en de koopprijs in annuiteiten betaalbaar worden gesteld, opdat landaankoop door kapitalisten niet als middel van geldbelegging zou worden gebezigd — de bodem niettemin mettertijd in handen kan komen van uitwonende en inwonende eigenaren, — de laatsten zijn somwijlen de ergsten — die den grond verpachten; en ik weet geen afdoend middel om dit bezwaar te ondervangen. Eene bepaling, waarbij den kooper en zijnen opvolgers het recht werd ontzegd den grond te verhuren, tenzij met toestemming van het domeinbestuur, zou het aantal gegadigden voor den grond zeer verminderen en op den te bedingen koopprijs niet weinig nadeelig werken. Wellicht kon eene herziening van de wettelijke regeling van het pachtcontract — de droogmaking laat den wetgever daartoe voldoenden tijd — de nadeelen van de pacht opheffen of verminderen, doch mag men de deskundigen gelooven, dan doet men wel de verwachting te dien aanzien niet te hoog te spannen. Schreef de Landbouwcommissie reeds in haar advies betreffende het pachtcontract en het gebruik van den grond, dat „van wettelijke maatregelen in het algemeen tot verbetering van de thans geldende rechtsverhoudingen ten aanzien van het gebruik van den grond weinig heil te wachten is”, de jongste vergadering van

de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek en de aan haar uitgebrachte praeadviezen hebben deze uitspraak vrij wel bevestigd. Ook het middel, door den heer Moltzer aan de hand gedaan, [1]) die aan den pachter het zoogenaamde beneficium competentiae wil verleenen, getuigt meer van de edele bedoelingen van den geneesheer dan dat het baat zal aanbrengen. Het kon integendeel eer werken als een premie op onbekwaamheid, onvoorzichtigheid en gebrek aan ijver, en eene bron van twist tusschen landheer en pachter worden.

Zou verkoop bij de uitgifte der Zuiderzee-velden evenwel uitgesloten moeten worden, wijl verpachting op deze wijze mogelijk werd, men zou alsdan allicht beter doen de visschen in het bezit van het water maar niet te storen. Want vroeg of laat zal het wel blijken dat aan de overige wijzen van uitgifte niet minder bezwaren, zij het ook van anderen aard, zijn verbonden, zoodat verkoop van groote uitgestrektheden noodig of wenschelijk wordt.

Intusschen men doet verkeerd, zooals in den laatsten tijd vaak geschiedt, alleen het oog te vestigen op de keerzijde van het pachtstelsel. Behalve dat het den landbouwer, die zich in de nieuwe provincie wil vestigen, gelegenheid laat het gansche hem ten dienste staande kapitaal voor de exploitatie van den grond te bezigen, zal het ook uit de steden kapitaal naar de Zuiderzee brengen, en in kwade tijden, die niet zullen uitblijven, den landgebruiker althans voor een deel ontheffen van het risico van het bedrijf.

Waren de eigengeerfden in den regel welgezeten burgers, en mocht men zich vleien dat zij dit ook zouden blijven, dan was er nog reden om zoo mogelijk geene pachters naast hen toe te laten, maar de eigengeerfden lijden vaak aan een wel is waar andere, doch niet minder ernstige kwaal. Hun eigendom is niet zelden belast. Bij den aankoop of bij de boedelscheiding, waarbij het vaderlijk erfdeel werd toebedeeld, is het goed veelal met schuld bezwaard, en velen gaan daaronder zoozeer gebukt, dat zij in jaren van misgewas of lage prijzen buiten machte zijn het land behoorlijk te verzorgen. Hun toestand is in zoodanig geval ongunstiger dan die van menig pachter, en

[1]) Landbouw en kapitaalbelegging.

de bodem lijdt niet licht meer schade dan van een eigenaar, die om zelf staande te blijven hem verwaarloost of het uiterste van hem vergt.

Wel verre van een nadeel achtte de Landbouwcommissie het »voor den landbouw een geluk, wanneer de kapitalisten een deel van den grond in handen hebben. Het is bevorderlijk, dus schreef zij, aan eene geregelde ontwikkeling, indien in ongunstige tijden dat bezit zich kan uitbreiden om weder door de werking van natuurlijke oorzaken te worden ingekrompen, wanneer het den landbouwer goed gaat. Door aankoop van grond geven de kapitalisten, vooral in een tijdvak van gedruktheid, den landbouw een niet genoeg gewaardeerden steun« [1]).

Gedurende 19 jaren jaarlijks groote uitgestrektheden te gelde te maken, zal echter, wil men zich ten slotte niet met spotprijzen tevreden stellen, vooral in weinig gunstige tijden een moeilijk werk zijn. En niet minder moeilijk valt het zich thans reeds een eenigszins nauwkeurig denkbeeld te maken van de prijzen, die alsdan bedongen zullen worden.

Bij het wetsontwerp tot droogmaking der Zuiderzee, in 1876 door de regeering ingediend, werd de opbrengst op gemiddeld f 1000.— per hectare geschat. Eene maatschap tot droogmaking van het zuidelijk deel der Zuiderzee had kort te voren concessie tot het indijken van dit deel met eene staatssubsidie van f 43.700.000 aangevraagd. Door die inpoldering zou een oppervlakte van 176.000 hectaren verkoopbaar land worden verkregen.

Naar aanleiding daarvan schreef de heer Rutgers van Rozenburg in het reeds vermeldde artikel in Het Vaderland. »De Staat, als hij liever dan die premie of f 44 millioen te geven, zelf de droogmaking onderneemt, welke naar de raming eener Staatscommissie moet kosten f 123.500.000 of met het renteverlies gedurende de constructie f 179 millioen [2]), dient aan te nemen, dat de verkoop van gronden f 135 millioen of per hectare

[1]) Adviezen der Landbouwcommissie, pag. 144.

[2]) Met inbegrip der kosten wegens verlies van renten en rente van rente ad 5 pCt., was het totaal der kosten geraamd op f 184.197.000, dus iets hooger dan door den heer Rutgers van Rozenburg wordt aangenomen.

f 766.50 opleveren kan. Naar het mij voorkomt, maakt men zich, dit of iets wat er naar gelijkt, zich voorspiegelende, een hersenschim, en ten spijt van de kans dat men mij bespotte of weder uit de hoogte antwoordde met de vraag of men dan in Nederland in deze eeuw met best land behoeft verlegen te zijn, meen ik dat men zelfs op de helft van f 135 millioen als opbrengst der te verkoopen gronden niet rekenen mag.... Werden dus 16 jaren achtereen minstens 11.000 hectaren jaarlijks aangeboden, het aanbod zou niet alleen spoedig de vraag overtreffen, maar nemers zouden weldra ontbreken. De gronden, het dichtst bij den voormaligen oever zouden aardig wat opbrengen, die verder afgelegen allengs minder en voor die meer naar het midden zouden binnen kort kwalijk koopers te vinden zijn."

Dit oordeel is merkwaardig, omdat het uitgesproken werd in den gouden tijd, toen land het hoogst werd gewaardeerd, door een man, ervaren in inpolderen, die als directeur der Amsterdamsche Kanaalmaatschappij kort te voren de IJpolders voor hooge prijzen had te gelde gemaakt [1]) Hiermede vergeleken schijnt zijne schatting erg pessimistisch; doch al is, wat ik aannemen wil, zijne schildering te donker, wie zich voor teleurstellingen wil vrijwaren, moet den invloed van een groot en langdurig aanbod niet gering achten. De lage prijzen zullen wel is waar kapitalisten uit de steden lokken, waardoor een vergaande daling kon worden tegengehouden, doch ook zij zullen rekening houden met de aanhoudende werking van komende veilingen en slechts bereid zijn kapitaal in de Zuiderzee te beleggen, wanneer zij den grond goed en gemakkelijk kunnen verhuren. En zoo de Staat ook op deze en op andere wijze grond uitgeeft, konden zij licht moeite hebben goede pachters te vinden; terwijl zoo de Staat dit niet zou doen, het nadeel van het groote aanbod

---

[1]) In polder I (Wijkermeer) werden verkocht 1000 hectaren tegen gemiddeld ruim f 2000 per hectare;

in polder II 1200 hectaren tegen gemiddeld f 2046 per hectare;

in polder III 1100 hectaren tegen gemiddeld f 2868 per hectare;

in polder V en VI, waar zich een strook veen bevindt, 334 hectaren tegen f 1800 per hectare.

zich ongetwijfeld sterk zou doen gevoelen. Genoeg om te bewijzen, dat de uitgifte der gronden een buitengewoon beleid zal vorderen.

De IJpolders — zij zijn slechts 5.500 hectaren groot — werden bij kleine gedeelten van 500 tot 600 hectaren met tusschenpoozen van een half jaar geveild. Bij de Zuiderzee zal men dien weg niet kunnen volgen. De Haarlemmermeer, die evenwel slechts een elfde van de oppervlakte heeft, welke de Zuiderzeepolders zullen beslaan, werd in twee jaren verkocht, maar de voor de Haarlemmermeer bedongen prijzen doen vermoeden, dat de snel op elkaar gevolgd zijnde veilingen ongunstig op den prijs hebben gewerkt [1]), en de teleurstelling, door eenige koopers ondervonden, was van dien aard dat het waarschijnlijk niet raadzaam zou zijn geweest spoedig verdere veilingen te houden.

X.

Zelfs al wordt, zooals de Commissie ten slotte voorstelt en ongetwijfeld aanbeveling verdient, geene wijze van uitgifte uitgesloten, die den afzet kan bevorderen, ook dan nog kon het licht ondoenlijk blijken jaarlijks 10.000 hectaren op aanneembare voorwaarden uittegeven. In dit geval zou de Staat verplicht zijn een grooter of geringer deel der drooggemaakte gronden voorloopig zelf te exploiteeren.

---

[1]) Staat van verkoopprijzen van het Haarlemmermeer.

16	Aug.	1853	784	H.A.	voor	gemiddeld	f	733	per	H.A.
23	»	»	1273	»	»	»	-	583	»	«
28	Oct.	»	514	»	»	»	-	680	»	»
29	Nov.	»	583	»	»	»	-	420	»	»
20	Febr.	1854	3263	»	»	»	-	416	»	»
18	Mei	»	3510	»	»	»	-	386	»	»
27	Sept.	»	1432	»	»	»	-	530	»	»
29	Nov.	»	1269	»	»	»	-	459	»	»
3	Mei	»	1201	»	»	»	»	411	»	»
15	Juni	»	1498	»	»	»	»	499	»	»
20	»	»	1507	»	»	»	»	448	»	»
		Totaal	16842	H.A.	voor	gemiddeld	f	473	per	H.A.

Zie ook het Verslag der Zuiderzee-Commissie, pag. 151.

De Staatscommissie ziet hierin weinig bezwaar. Op de nieuw drooggemaakte gronden, waarin een buitengewoon groot depot van plantenvoedsel is neergelegd, is in den eersten tijd bemesting niet noodig en zelfs niet gewenscht. De Staat zou dus met een betrekkelijk eenvoudige cultuur kunnen volstaan, en hiertoe acht de Commissie het domeinbestuur alleszins bekwaam. „Met degelijke deskundige mannen aan het hoofd, dus schrijft zij, wordt in naburige rijken met niet geringe voordeelen door gemeenten en gewesten en den Staat zelven de waarlijk ook niet gemakkelijke boschcultuur gedreven. Zeer stellig zal onder deskundige leiding de bebouwing der nieuwe Zuiderzeegronden tijdelijk door den Staat kunnen worden ondernomen, wanneer het blijken zal dat eene langzame geleidelijke uitgifte van den nieuwen bodem gewenscht of noodig is.”

Het is te hopen dat, mocht staatsexploitatie noodzakelijk blijken, het domeinbestuur aan deze gunstige verwachtingen zal beantwoorden. In Pruisen, waar zoodanige exploitatie van domeinen niet ongebruikelijk was, is sints 1810 bepaald, dat zij, behalve bij boschen, op iedere wijze vermeden moet worden en slechts in geval van uiterste noodzakelijkheid met bijzondere machtiging van den koning geoorloofd zal zijn. Zoozeer had de ervaring bewezen, dat de Staat de minst geschikte landbouwer is [1]). De bruto-opbrengst was gering, omdat de ambtenaren de noodige vrijheid van beweging misten, om van alle omstandigheden partij te trekken, en de kosten waren hoog, omdat de staatsadministratie niet zuinig is en de onontbeerlijke contrôle van arbeiders en ondergeschikte ambtenaren geene geringe uitgaven na zich sleept. En de landbouw is een bedrijf, dat zelfs bij groote vlijt en zuinigheid slechts matige winsten afwerpt.

Ik vrees, dat de uitkomst bij ons niet beter zou zijn, zelfs al werd de exploitatie aan een afzonderlijke afdeeling van een der departementen van algemeen bestuur opgedragen. Staatsadministratie met de daaraan onafscheidelijk verbonden contrôle is steeds omslachtig. En al zal in den aanvang de

---

[1]) Rau. Grundsätze der Finanzwissenschaft, III § 104. — Ad. Wagner. Finanzwissenschaft, 3e Aufl. pag. 540.

cultuur betrekkelijk eenvoudig zijn, dit voordeel vermindert en houdt ten slotte op, wanneer de staatsexploitatie gedurende eenigen tijd zou moeten worden voortgezet. Zelfs wanneer het gelukken mocht jaarlijks 10.000 hectaren definitief uit te geven, zal, voor zooverre men niet mocht slagen combinatiën te vinden, die groote uitgestrektheden voorloopig in pacht nemen, de Staat moeten aanvangen met zelf te exploiteeren. In het gunstigste geval zullen tien jaren noodig zijn om den zuid-ooster polder, die 95.000 hectaren groot is, geheel te plaatsen en vrij wat langer kon het aanhouden. Dat de exploitatie al dien tijd op voorloopigen voet kon worden voortgezet, is niet aannemelijk. De tijd zal aanbreken, dat behoorlijke woningen en schuren noodig zullen zijn, en de bouw daarvan zal stellig, al wordt de afdeeling kunsten en wetenschappen van het ministerie van Binnenlandsche zaken ook niet gehoord, in handen van staatsambtenaren vrij wat meer kosten dan wanneer zij door de landbouwers worden tot stand gebracht. Dan zullen tot behoud of vermeerdering van het productief vermogen van den grond ook allerlei maatregelen van geringere of grootere beteekenis wenschelijk worden, die verplichten zullen nieuw kapitaal in de Zuiderzee te steken. De eenige cultuur, die den Staat kan worden toevertrouwd, is de hoogst extensieve boschcultuur; zij vraagt weinig kapitaal en weinig arbeid, voornamelijk slechts geduld, dat de Staat in groote mate bezit. De natuur eischt bij haar zeer weinig bijstand. De bekwaamste houtvester kan den groei der boomen slechts weinig bevorderen. Maar daarom mag men zich op de ervaring met boschcultuur verkregen, ook niet beroepen. Onder den titel: ein nationalökonomisches Hauptprincip der Forstwissenschaft schreef Roscher een keurig essai, waarin het groote onderscheid tusschen boschteelt en andere cultures duidelijk wordt uiteengezet en overtuigend wordt aangetoond, wat niet beter dan met zijne eigen woorden kan worden weergegeven, dat »wenn man bedenkt dass eine gute, zeitgemässe Forstwirthschaft hinter einer ebenso guten, zeitgemässen Landwirthschaft hinsichtlich der Intensität ihres Betriebes immer um einige Stufen, vielleicht Menschenalter und Jahrhunderte zurücksteht, so wird man es begreiflich finden, das für jene auch eine Menge socialer Einrichtungen noch passend, ja

unentbehrlich sein können, welche die Landwirthschaft bereits längere oder kürzere Zeit entwachsen ist. [1])

XI.

Wanneer de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan zijne ambtgenooten mocht voorstellen aan het advies der Staatscommissie gevolg te geven, zal de minister van financiën allicht de vraag opperen of partieele indijking niet de voorkeur verdient.

Partieele indijking vordert van de schatkist eene wel niet geringe, doch in elk geval veel beperktere verbintenis dan het plan der Commissie inhoudt. De vier polders zullen, wanneer de afsluiting niet voorafgaat, vier zelfstandige werken zijn, die niet noodwendig achtereenvolgens behoeven te worden ondernomen. Zelfs wanneer men met de droogmaking niet zou aanvangen, tenzij men vertrouwde met de indijking der vier polders onafgebroken voort te zullen gaan, ook dan nog zou deze wijze van uitvoering het voordeel hebben dat men, mochten de kosten tegenvallen, of bij de uitgifte der gronden bezwaren worden ondervonden, of redenen van politieken of economischen aard het ongewenscht doen zijn de inpoldering onafgebroken voort te zetten, na de voltooiing van iederen polder een rustpunt vindt, met de verkregen ondervinding kan te rade gaan of het gewenscht is onverwijld met de indijking van een volgenden polder een aanvang te maken, en zoo noodig zonder overwegend bezwaar en groot renteverlies kan pauseeren. Het engagement, dat het werk in dit geval voor den Staat zou medebrengen, zou aanmerkelijk geringer zijn, een gansch ander karakter hebben, dan dat hetwelk het plan van de Zuiderzeecommissie hem oplegt. De Noord-westelijke polder, waarmede begonnen zou kunnen worden, zal 18.500 H.A. beslaan en in tien jaren voor f 28 millioen kunnen worden tot stand gebracht. De Noord-oostelijke polder, groot 48.400 H.A. zal ongeveer f 72 millioen vorderen. De Zuid-oostelijke,

---

[1]) Ansichten der Volkswirthschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte, I, pag. 297. Zie ook System der Finanzwissenschaft pag. 44.

groot 98.000 H.A. zal ruim f 129 millioen eischen, en de kosten van den Zuid-westelijke worden op ruim f 50 millioen geraamd. Met een kapitaal van f 28 millioen zou op deze wijze een aanvang kunnen worden gemaakt, en de uitgifte der 18500 H.A., die men zou verkrijgen, zou, mocht zij in twee jaren niet slagen, zonder groot bezwaar over een langer tijdvak kunnen worden verdeeld. Men zou niet gehaast worden door het vooruitzicht, dat binnen korten tijd wederom nieuwe gronden zullen zijn ingepolderd, waarvoor ook zou moeten worden gezorgd. Men zou de uitkomsten, die de eerste inpoldering zou geven, kalm kunnen afwachten alvorens verder te gaan, en naar deze uitkomsten zou beslist kunnen worden of met eene volgende inpoldering een aanvang zal worden gemaakt, gelijk wederom de resultaten van deze kunnen leeren of op den ingeslagen weg verder kon worden voortgeschreden.

Dat de kosten der droogmaking op deze wijze hooger zouden zijn dan wanneer de afsluitdam wordt gelegd, is verre van zeker De polderdijken zullen het zeewater moeten keeren en dus zwaarder moeten zijn. De Commissie raamt de kosten zonder renteverlies op f 212 700.000 of bijna f 24 millioen hooger dan wanneer haar plan zal worden uitgevoerd, en het is mogelijk dat, wanneer de vier polders niet achtereenvolgens worden drooggelegd, de kosten nog iets zullen stijgen. Doch het verschil in kosten is werkelijk niet van beteekenis. Wanneer het renteverlies in aanmerking wordt genomen, zijn de kosten van beide plannen vrij wel gelijk, en het gevaar dat het renteverlies de raming zal overtreffen, is, indien het plan der Commissie wordt gevolgd, onbetwistbaar veel ernstiger.

De afsluitdijk moge voor den waterstaat groote voordeelen aanbieden, uit een financieel oogpunt is hij een bezwaar van gewicht. Hij maakt de droogmaking tot een onverbreekbaar geheel van buitengewonen omvang en verhoogt hiermede het risico der onderneming. Ongerekend het renteverlies en de bijkomende werken zal hij f 41 millioen kosten. De verbetering van de waterverversching en waterloozing van de aan de Zuiderzee grenzende landen en alle verdere voordeelen wettigen deze uitgaaf niet. De heer Lely verklaart zelf in de vijfde nota der Zuiderzee-Vereeniging, dat zij, buiten verband tot de droogmaking beschouwd, niet van dien aard zijn, dat daarvoor

de visscherij der Zuiderzee kan worden opgeofferd, en de visschers zullen met f 4½ millioen worden schadeloosgesteld. Het is mogelijk dat de voordeelen, die moeielijk onder cijfers zijn te brengen, aldus te laag zijn geschat, en eer, naar de Commissie meent, geacht mogen worden gelijk te staan met de gekapitaliseerde rente gedurende de drooglegging voor de kosten van de afsluiting te betalen; maar in beide gevallen zijn deze kosten in hoofdzaak niet anders te beschouwen dan als voorbereidende kosten der droogmaking, die uit de opbrengst der intepolderen gronden zullen moeten worden teruggevonden en, ook teruggevonden zullen worden — zoo de verwachting dat de 190.000 hectaren achtereenvolgens in den geraamden tijd zullen worden ingedijkt en in cultuur gebracht, zich inderdaad verwezenlijkt. Met den afsluitdijk aanvaardt de Staat dus de verplichting het werk te voltooien op straffe van de daaraan besteedde kosten, of een min of meer belangrijk deel niet terugvergoed te erlangen en zelfs, zoodra de dijk zal zijn gelegd, de droogmaking aan te vangen en onafgebroken voort te zetten op poene van voor de ten behoeve van de afsluiting opgenomen gelden rente te betalen, zonder de vruchten daarvan ten volle te genieten.

Laat het nu, naar in het verslag wordt gezegd, slechts eene quaestie van temperament zijn of men de onderneming, zooals zij door de Commissie wordt voorgesteld, aandurft, er behoort buiten eenigen twijfel groot optimisme toe, om haar niet geringe kwade kansen licht te tellen. De baten, die uit de uitgifte der gronden in de schatkist zullen terug vloeien, blijven altijd, hoe men ook rekent, bezwaarlijk met eenige nauwkeurigheid te becijferen, en het risico, dat hieruit voortspruit, wordt zeer belangrijk, wanneer meer dan 190.000 hectaren zullen moeten worden uitgegeven. En al wil men ook aannemen, dat de begrooting niet zal tegenvallen, onzeker blijft de duur der onderneming. Zelfs, wanneer bij het werk teleurstellingen, die zoo zelden uitblijven, niet worden ondervonden, kan de voorgenomen jaarlijksche uitgifte van tienduizend hectaren, al geschiedt zij ook op verschillende wijzen, op bezwaren stuiten, die nopen de uitgifte, wellicht ook de droogmaking over een langer tijdvak dan geraamd wordt, te verdeelen. Het gevaar is vooral groot, wanneer de uitgifte in een ongun-

stigen tijd mocht vallen, met een dalende markt voor landbouwproducten mocht samentreffen. Blijken de koopprijzen of erfpachten, die de Staat kan bedingen, een niet gering verlies te laten, en mochten voor den nieuw ingedijkten grond ook moeielijk pachters op behoorlijke voorwaarden zijn te vinden, zoodat de Staat gedwongen wordt groote uitgestrektheden in eigen beheer te nemen, dan kon men wel eens tegen wil en dank gedwongen worden om zich voorshands te bepalen tot de voltooing van de inpoldering, waarvan de bedijking was begonnen. Zelfs wanneer het in het belang der schatkist zou zijn, met de uitgifte, voor zooverre eenigszins doenlijk, geregeld voort te gaan, kon van agrarische zijde vroeg of laat eene beweging ontstaan, die uit vrees dat eene verdere uitgifte van gronden hare belangen mocht schaden, de landprijzen drukken en de arbeidsloonen doen stijgen, zou aandringen vooral geen haast te maken, en bij den invloed van het platteland, die, naar het voorbeeld van Duitschland en Frankrijk leert, onder een uitgebreid kiesrecht eer toeneemt dan vermindert, de Regeering zou nopen met hare inzichten rekening te houden. Ook evenementen van politieken of financieelen aard kunnen het tijdelijk ongewenscht maken meer dan het hoog noodige voor de Zuiderzee van de schatkist te vorderen. In den langen tijd, dien de droogmaking zal eischen, kunnen dus allerlei gebeurtenissen plaats grijpen, die de afwikkeling der onderneming vertragen, en elke vertraging verlengt den duur van den geenszins geringen rentelast van het in den afsluitdijk en de overige werken gestoken kapitaal.

De Commissie ziet hierin geen reden tot aarzeling. Zij geeft toe dat de baten, die de schatkist uit de opbrengst der gronden zal ontvangen, moeielijk met eenige nauwkeurigheid te ramen zijn, doch al zou de onderneming ook een te kort laten, het zal naar haar oordeel altijd ruim gedekt worden door de voordeelen der afsluiting en de indirecte baten, die de volkswelvaart van de droogmaking zal genieten.

Het is mogelijk, dat deze verwachting zal uitkomen, wanneer noch bij de uitvoering van het werk noch bij de uitgifte van de gronden teleurstellingen van beteekenis worden ondervonden. Maar voor de vele kwade kansen en den grooten omvang der onderneming biedt zij weinig marge.

Het is geenszins uitgesloten, dat zij, afgescheiden van de zorg, die zij baren kan, bij het afsluiten der rekening, ook al slaat men de indirecte winsten hoog aan, verlies zal laten [1]). En al zal mettertijd, wanneer de doorgestane

[1]) Merkwaardig is dat vele, zoo niet de meeste droogmakingen voor de eerste ondernemers en hunne naaste opvolgers groote verliezen hebben medegebracht. In het meesterwerk van Mr. G. de Vries, Het Dijks- en molenbestuur in Holland's Noorder kwartier onder de grafelijke Regeering en de Republiek wordt te dien aanzien menig treffende bijzonderheid gemeld. Niettegenstaande de kosten van droogmakingen van enkele Noord-Hollandsche polders gemiddeld f 800 à f 1000 per morgen hadden bedragen, konden vele dier gronden langen tijd geen noemenswaardigen prijs erlangen. In de Zijpe waren perceelen, die als stuivers en rosenobles-landen bekend stonden, omdat zij voor dien prijs verkocht waren. In de Heer Hugowaard konden de hofsteden langen tijd nauwelijks in koop opbrengen, wat zij aan betimmering en beplanting hadden gekost. Ettelijke partijen waren daar omstreeks 1669 en 1677 voor f 50 à f 100 het morgen verkocht, en verhaald wordt, dat men omstreeks 1684 er ernstig over gedacht heeft de Rekenkamer te verzoeken den polder weder te mogen laten onderloopen, ten einde dien voortaan als vischwater te gebruiken. In 1728 klaagde de Wijde Wormer, dat men het land aldaar niet kwijt kon worden, al wilde men ook geld toegeven. De Schermer beweerde terzelfden tijd, dat de huren nauwelijks voldoende waren om de lasten te dekken. In de Engewormer, waar de kosten van bedijking en droogmaking tot f 1300 het morgen gestegen waren, waren, zooals men in 1741 berekende, de landen sedert 1691 door elkaar voor niet hooger dan f 42.75 per morgen verkocht. Het verlaten en spasteken van gronden was dientengevolge in menigen drooggemaakten plas geen zeldzaamheid. Integendeel, het kwam zoo veelvuldig voor, dat de Staten den 6[den] Maart 1751 aan Schouten en gerechten gelasten bij de overdracht van land, die te hunnen overstaan plaats vond, borgtocht te vorderen voor de betaling der lasten gedurende de eerste zes jaren, en bij gebreke van dien tot de overdracht niet mede te werken. Vele gronden werden in die dagen aan het Domein geabandonneerd.

Dat een dergelijke toestand zich ook in de Zuiderzee zou kunnen voordoen, acht ik onaannemelijk. De pachtwaarde is in onzen tijd veel hooger dan in de vorige eeuw en zal niet licht weder tot het oude peil dalen.

moeielijkheden zijn vergeten, en de voor de onderneming aangegane schuld geheel of gedeeltelijk zal zijn geamortiseerd, het nageslacht, dat de kwade dagen niet medemaakte, dankbaar gestemd zijn door het waardevol bezit der drooggemaakte Zuiderzee en de welvaart, die zij verspreidt; de Regeering, die het werk zal ondernemen, is niet verantwoord, wanneer zij uitsluitend of hoofdzakelijk het oog vestigt op een wellicht ver verwijderde toekomst, waaromtrent van te voren altijd kwalijk te oordeelen valt, en niet allereerst zich rekenschap geeft van de gevolgen, die de onderneming voor de tegenwoordige belastingschuldigen en hunne naaste opvolgers kon hebben; wanneer zij zich niet de vraag stelde of de taak, die zij zou aanvaarden, gedurende de uitvoering niet betrekkelijk te groote offers van de natie kon vergen, wegens haar omvang te eeniger tijd ongelegen kon komen, en bezwaarlijk in den geraamden tijd naar behooren kon worden ten einde gebracht.

Dat in dien stand van zaken de vruchtbare velden der Zuiderzee nog lang onder het water bedolven zullen blijven, is geene gewaagde onderstelling. Aanvankelijk schijnen de feiten haar zelfs te bevestigen. De Regeering heeft nog van geene geneigdheid doen blijken om het plan, dat de Commissie haar voorstelt, te aanvaarden of zelfs ernstig te overwegen. De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft alleen twijfel uitgesproken of de Natie het werk verlangt. En onder de maatregelen, die van den Staat worden gevraagd, is door geen der politieke partijen, hoe breed zij ook met het oog op de naderende verkiezingen hare eischen formuleerden, aan de droogmaking der Zuiderzee eene plaats ingeruimd. Het uitgewerkte hervormingsprogramma der Liberale Unie, dat naar de eigen getuigenis van het Bestuur eene lange reeks van wenschen voor vele jaren bevat, zinspeelt zelfs niet op haar bij de omschrijving der maatregelen, die ter ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid noodig worden geacht. En waar de Zuiderzee-Vereeniging en haar schildknaap de Nationale Zuiderzeebond voor eene droogmaking na voorafgegane afsluiting ijveren, zal partieele indijking vooreerst niet nader worden overwogen en weinig voorstanders vinden.

De droogmaking der Zuiderzee is dus een vraagstuk, waarvan de oplossing zich vooreest niet laat verwachten, tenzij de

Regeering en Volksvertegenwoordiging geen bezwaar zouden hebben als eene eerste bijdrage f 50 à 60 millioen voor de afsluiting en bijkomende werken te bestemmen, ook al zou de indijking der polders slechts langzaam, des noods zelfs met groote tusschenpoozen volgen; òf wel zich allengs de overtuiging mocht vestigen, dat ook door den grooten waterplas geleidelijk partieel te veroveren een grootsch en voor het Vaderland nuttig werk zou worden verricht.

Amsterdam,
November 1896.

F. S. van Nierop.

IS HET MOGELIJK DOOR INVOERRECHTEN DEN NATIONALEN ARBEID TE BEVORDEREN?

De vraag aan het hoofd van dit opstel geplaatst, is van Adam Smith af door tal van mannen, die zich hebben bezig gehouden, met de studie der wetten, die het maatschappelijk verkeer beheerschen, in ontkennenden zin beantwoord. Toch blijft zij niet alleen aan de orde, maar in een aantal groote staten wordt zij door de meerderheid van hen die geroepen zijn de wetten te maken, bevestigend beantwoord, gelijk blijkt uit de handelswetgeving dier staten. Ook in ons land wordt door velen een bevestigend antwoord op die vraag gegeven, en daarom een wijziging van onze handelswetgeving in protectionistischen geest nagestreefd.

Het mercantilistische stelsel, dat in de 17e eeuw het verkeer der volken in hoofdzaak beheerschte en welks voorstanders in uitvoer het eenige nut zagen van den buitenlandschen handel, is door de wetenschap veroordeeld. Maar velen hebben zich aan de begrippen, die er aan ten grondslag liggen, nimmer geheel kunnen ontworstelen. Het mercantilisme is in eenigszins gewijzigden vorm herleefd in het moderne protectionisme; ook dit gaat uit van de stelling, dat uitvoer een volk verrijkt, invoer het daarentegen verarmt, dat men de welvaart bevordert, door zoodanige wetten, die ten gevolge hebben, dat hetgeen een volk behoeft, door dat volk zelf vervaardigd wordt. Voor zoover de voorstanders van dat stelsel zich rekenschap geven van hun streven, en dit niet enkel steunt op een strijd voor eigen belang of het belang van zekere groepen in de samenleving, zullen zij wel niet meer alle denkbeelden

der mercantilisten over den in- en uitvoer van edele metalen willen onderschrijven. Maar de grondslag hunner leer is dezelfde; bij de ruiling wordt eene partij bevoordeeld, (de verkooper) de andere bewijst een gunst, (de kooper). En in verband met het in de laatste 25 jaren sterk op den voorgrond tredend nationalisme, bewijst men gunsten liefst uitsluitend aan zijn eigen volk. Waar men toestaat anderen daarin te doen deelen, daar is het op den grondslag van het: niets om niets, waarop de meeste handelsverdragen gebouwd zijn.

Nu het te voorzien is, dat de vraag "protectionisme of vrije handel" bij onze aanstaande verkiezingen een belangrijke rol zal spelen, komt het mij voor, dat eene korte uiteenzetting van het vraagstuk nuttig kan zijn. Niet zoo zeer om nieuwe gezichtspunten te openen, als wel om de herinnering van sommigen te verlevendigen, gebrekkig onderzoek van anderen aan te vullen, weifelaars te helpen om te komen tot eene overtuiging. Immers met misgrepen van de wetgeving op het gebied van het ruilverkeer is de welvaart van ons vaderland gemoeid.

Laat ons beginnen met ons voor te stellen een maatschappij in haar eenvoudigsten vorm bij den oorsprong van het ruilverkeer, toen van ruilmiddel nog geen sprake was. Immers de tusschenkomst van het ruilmiddel, het geheele ingewikkelde samenstel van geld en credietwezen heeft wel onschatbare diensten aan de menschheid bewezen, maar heeft tegelijk een helder inzicht in de grondslagen van het ruilverkeer moeilijk gemaakt en veler blik daarop verduisterd. Om een duidelijk inzicht te krijgen in den aard en de werking der ruilingen, moet men dus het ingewikkelde, samengestelde ter zijde stellen en zich verplaatsen in den eenvoudigsten grondvorm, waaruit het ruilverkeer is ontstaan. Stellen wij ons daarom voor twee stammen, die in elkanders buurt wonen en die tot op een gegeven oogenblik hunne kleeding en de werktuigen, waarmede zij hun land bewerken, zelven vervaardigen. Veronderstellen wij verder, dat sommige mannen van den eenen stam de ervaring opdoen, dat de werktuigen voor de bearbeiding van den bodem door de mannen van den anderen stam beter en

met minder arbeid vervaardigd worden. Tegelijk echter blijkt, dat men in dien anderen stam minder vaardig is in het maken van kleedingstukken. Men gaat nu werktuigen ruilen tegen kleedingstukken. Met welk gevolg? Stel dat men vóór de ruiling in den eersten stam 14 dagen besteedde aan het maken van een der bedoelde werktuigen en 2 dagen aan de vervaardiging van een kleedingstuk en in den anderen 10 dagen voor het werktuig en 3 dagen voor het kleedingstuk behoefde en, dat de stammen vervolgens ruilen 5 kleedingstukken tegen 1 werktuig. Dan verkrijgt de eerste stam vervolgens zijn werktuigen door het vervaardigen van kleedingstukken in 10 dagen en de andere zijn kleedingstukken door het vervaardigen van werktuigen in 2 dagen. Beide stammen hebben dus voordeel bij den ruil. Daarbij komt nog, dat de eene stam, die wegens natuurlijken aanleg of, omdat de grondstoffen meer in zijn bereik waren, meer vaardigheid bezat in het maken van werktuigen, die vaardigheid meer zal ontwikkelen en dus de kleedingstukken van den anderen stam op den duur met nog minder arbeid zal verkrijgen. Hetzelfde geldt van dezen ten aanzien van de kleedingstukken. In dezen eenvoudigen vorm gesteld, moet het vraagstuk voor ieder duidelijk zijn. Wanneer een der stamhoofden op het denkbeeld kwam dien ruil te belemmeren, op grond van de meening, dat het een nadeel was voor zijn stam, dat de werktuigen of de kleedingstukken niet meer door zijn stamgenooten zelven vervaardigd werden, dan zoude hij klaarblijkelijk in dwaling verkeeren, een dwaling zoo sterk, dat zij nauwelijks te begrijpen ware. En toch zoude hij niets anders doen, dan wat de voorstanders van bescherming der nationale nijverheid willen doen. Maar de dwaling dezer laatsten is niet zoo gemakkelijk als zoodanig te herkennen. Immers in de internationale ruilingen tusschen de volken worden goederen niet meer onmiddellijk tegen goederen geruild. Men ruilt zelfs niet meer tegen goud en zilver, maar tegen wissels. Hierdoor wordt het vraagstuk voor velen verduisterd. Maar in den grond der zaak blijft de ruiling haar karakter behouden. Middellijk ruilt het eene volk tegen het andere niets anders dan goederen, of het ontvangt goederen in ruil voor bewezen diensten, (b. v. transportkosten, scheepsvrachten) of ook ter kwijting van vroeger aangegane schulden

of van de rente daarvan-, of eindelijk tegen overdracht van vorderingen, die het heeft op anderen (effecten). Ik zal dit straks nader aantoonen.

Vooraf eene andere opmerking. Vele protectionisten (z. g. fair-traders) zeggen: gij zoudt gelijk hebben, als de ruiling van beide kanten werd vrijgelaten. In dat geval zouden ook wij die vrijheid willen handhaven. Maar wij wenschen fair-play. Wij willen den vreemdeling behandelen gelijk hij ons behandelt. Beletten de regeeringen van de andere staten door hooge rechten onzen nijveren aan hare onderdanen te verkoopen of bemoeilijken zij dien verkoop, dan willen wij, dat onze regeering hetzelfde doet ten aanzien van de producten, die wij uit het buitenland ontbieden.

Deze »fair-traders«, zooals ook in ons land voorkomen, zouden willen, dat b. v. Groot-Brittanje invoerrechten hief van Amerikaansche tarwe en meel, omdat de Vereenigde Staten de Engelsche garens, de Engelsche rails en zooveel andere Engelsche fabrieks-producten met invoerrechten belasten. Ontegenzeggelijk wordt de Engelsche industrie door die rechten benadeeld. Het is echter nog de vraag of Groot-Brittanje zich zelf of het buitenland zoude benadeelen door het voorbeeld der Vereenigde Staten te volgen.

Om dit te onderzoeken, keeren wij terug tot de twee volksstammen, van welke wij veronderstelden, dat zij ruilhandel dreven in werktuigen en kleedingstukken. Nemen wij aan, dat een der stamhoofden aldus redeneert: »die werktuigen werden vroeger door mijn volk vervaardigd, ik wensch het te dwingen dat weder te doen; althans wensch ik voor mijne stamgenooten, die voor dezen arbeid vele natuurlijke voordeelen (b. v. gemakkelijk te verkrijgen ijzer of overvloed van grondstoffen) missen, die hunne naburen bezitten, de ongelijke omstandigheden te effenen. Voortaan zal ieder die een werktuig aan iemand van mijn stam in ruil geeft, aan mij, stamhoofd, 3 schepel graan moeten afstaan. Nemen wij aan, dat een schepel graan eene waarde van 3 arbeidsdagen vertegenwoordigt.

De ruiling zoude dan plaats hebben met de volgende uitkomst.

1 werktuig ruilen de stamgenooten van dat hoofd voor 5 kleedingstukken, die hun kosten . . . 10 dagen arbeid
Aan hun hoofd betalen zij voortaan 3 schepels graan = ... 3 〃 〃

te zamen . . . 13 dagen arbeid.

Moesten zij zelve het werktuig maken, dan zoude het hun 14 dagen arbeid kosten. De ruiling kan dus nog plaats hebben.

Maar nu neemt het andere stamhoofd een gelijk besluit ten aanzien van de kleedingstukken. Hij eischt voor ieder kleedingstuk, dat van den anderen stam in zijn gebied wordt gebracht ½ schepel graan Dan zoude de toestand deze worden:

Iemand van den stam, die werktuigen vervaardigt, gaat met een werktuig naar den anderen stam. Het werktuig kost hem, gelijk wij zagen . . . . 10 dagen arbeid.
Maar hij moet, om aan den eisch van het vreemde stamhoofd te voldoen, medenemen 3 schepel graan = ... 3 〃 〃

te zamen . . . 13 dagen arbeid

Hij neemt zijn 5 kleedingstukken mede naar huis, maar moet nu nog eens aan zijn eigen stamhoofd leveren 2½ schepel graan = 2½ 〃 〃

te zamen . . . 15½ dag arbeid

voor de 5 kleedingstukken, die zijn eigen stamgenooten in 15 dagen kunnen vervaardigen.

Gaat een man van den anderen stam met kleedingstukken uit, dan staat voor hem de zaak aldus:

de 5 kleedingstukken vertegenwoordigen een arbeid van 10 dagen
De 5 × ½ schepel graan, die hij aan het vreemde stamhoofd moet leveren . . . . 2½ 〃

12½ dag.

de 3 schepel graan, die hij bij zijn te huiskomst aan zijn eigen stamhoofd moet leveren . . . . 3 〃

te zamen . . . 15½ dag.

Het kost den een dus 15½ dag om zijn werktuig van den vreemden stam in te ruilen, dat hij onder zijne stamgenooten voor 14 dagen verkrijgen kan en der ander evenzeer 15½ dag om de kleedingstukken van elders te halen die zijn stamge-

nooten in 14 dagen kunnen vervaardigen, behalve het tijdverlies aan de reis verbonden. Beide blijven dus voortaan te huis en de ruiling heeft niet meer plaats. De daad van het eerste stamhoofd maakte voor de betrokken partijen de ruiling minder voordeelig, maar niet onmogelijk, de daaropvolgende daad van het tweede stamhoofd maakte er een eind aan, tot schade van beide partijen, die voortaan nu wel zelve hunne werktuigen en hunne kleederen vervaardigen, maar deze verkrijgen ten koste van grootere moeite.

Nu zal men misschien zeggen, dat het moderne ruilverkeer tusschen de volken niet alleen het onderscheiden van de werkingen, die plaats grijpen, moeilijk heeft gemaakt, maar ook die werkingen zelven van aard heeft doen veranderen, m. a. w. dat wat geldt voor een eenvoudig ruilverkeer tusschen twee stammen, niet geldt voor dat tusschen volken, die hunne ruilingen vereenen op geheel andere wijze, door munt en munt-metaal, door wissels, door effecten. Hier komen wij dus aan de vraag straks door mij aangeroerd: worden inderdaad tusschen volken goederen ten slotte tegen goederen, of bewezen diensten geruild? Deze vraag wordt door de protectionisten in ontkennenden zin beantwoord.

En het kan niet anders. Immers, wie die vraag in toestemmenden zin beantwoordt, kan geen protectionist zijn. Bescherming van den nationalen arbeid door tariefwetgeving is onmogelijk in de oogen van ieder, die begrijpt, dat door den invoer van graan, van kleederen of van gezaagd hout uit het buitenland te belemmeren aan de fabrikanten van vele zaken, die het buitenland van ons betrekt, het leven zuur wordt gemaakt. Hij ziet in, dan men daardoor slechts arbeid verplaatst, de eene industrie bevoordeelt ten koste van de andere of van anderen.

Veronderstellen wij, dat een land, dat de grondstoffen voor zijne nijverheid en het voedsel voor zijne bevolking op eigen bodem aantreft, zijne grenzen sluit voor alle buitenlandsche goederen, niet door hooge rechten, maar door verbod van invoer. De uitvoer blijft natuurlijk vrij en de fabrikanten zullen trachten te blijven leveren op de markten, die zij tot dien tijd bedienden. Al vast ontmoeten zij daarbij een groot bezwaar. De spoorwegen en de binnen-scheepvaart die vroeger

hunne vrachten konden regelen naar eene handelsbeweging van de havenplaatsen naar het binnenland en omgekeerd, en die nu slechts eene eenzijdige beweging vinden van het binnenland naar de havens, moeten, willen zij niet met schade hun bedrijf voortzetten, die vrachten verhoogen. Maar, erger nog, de schepen, die de uitvoerproducten naar het buitenland moeten voeren, vinden daar geen retourvrachten en moeten dus dubbele vracht eischen. Niet vele industrieën zullen onder die omstandigheden de concurrentie kunnen volhouden op de buitenlandsche markten. Maar nemen wij aan, dat er zijn, wier producten in het buitenland zoo gezocht zijn, zoo onontbeerlijk, dat de onvermijdelijk hoogere prijs er voor wordt betaald. Het kan ook zijn, dat het buitenland niet of in veel mindere mate de grondstoffen bezit, voor de vervaardiging dier producten noodig. Nu komt de vraag, op welke wijze ontvangen deze fabrikanten betaling? Wel, zal men geneigd zijn te antwoorden, op de gewone wijze. Zij trekken wissels op hun afnemers en verkoopen die aan hun bankiers, of wel, zij verzoeken om toezending van wissels op hun eigen land. Maar nu doet zich het feit voor, dat die wissels op het buitenland door niemand meer gevraagd worden, want niemand heeft meer iets in het buitenland te betalen. Het aanbod van wissels vindt geen tegenwicht. En evenmin vinden de buitenlandsche correspondenten der fabrikanten wissels op het land, dat zijne grenzen sloot, want niemand heeft er iets te vorderen.

Gevolg: daling van alle buitenlandsche wisselkoersen in dat land, evenredige rijzing in het buitenland van den wisselkoers op dat land, tot zoolang, dat de bankiers in het bewuste land voordeel kunnen behalen door invoer van goud of zilver, dat zij dan kunnen betalen met de wissels van de fabrikanten gekocht, of wel de bankiers in het buitenland er goud heen zenden en daardoor vorderingen bekomen, waardoor zij gelegenheid krijgen de wissels, die men hun vraagt, af te geven. Een nieuwe belemmering voor den uitvoer van goederen is dan inmiddels ontstaan. De fabrikanten, die gewoon waren hun wissels op het buitenland te verkoopen, zeggen wij tegen 100, ontvangen onder de veranderde omstandigheden misschien 98 en moeten hun prijzen wederom verhoogen om de vroegere winsten te behouden, of zich met minder winst tevreden

stellen. Maar, nu kan dan toch, dank zij dien invoer van edel metaal, (waarvan natuurlijk verondersteld wordt, dat hij niet verboden is) de uitvoer van goederen zijn gang gaan.

Maar wederom doet zich een ander bezwaar voor. Er komt een groote voorraad edel metaal in het land, veel meer dan noodig is voor het verkeer. Het overtollige vindt zijn weg naar de circulatie-bank (of -banken) en het bankpapier, dat deze er voor in ruil geeft, daar het voor de circulatie niet noodig is, keert onmiddelijk bij haar terug ter aflossing van credieten. De circulatie-bank ziet dus haar metaalvoorraad steeds vermeerderen, haar uitstaande credieten steeds inkrimpen. Zij tracht daarom door verlaging van de rente nieuwe credietvraag te doen ontstaan.

De bankiers, die na hun schulden aan de circulatie-bank te hebben afgedaan, geen weg meer weten met overtollig bankpapier of hun saldo's bij de circulatiebank onbenuttigd moeten laten, trachten mede door renteverlaging hun overtollige kasmiddelen vruchtdragend te maken. Door de lagere rente verlokt, nemen velen crediet. Allerlei nieuwe zaken worden begonnen, allerlei speculatiën ondernomen en, daar de oorzaak, vermeerdering van den edel-metaal voorraad, steeds aanhoudt, gaat dit voort in steeds klimmende mate. Alle prijzen, alle loonen, alle huren stijgen. De fabrikanten, die hun fabrikaat in het buitenland moeten afzetten moeten steeds meer betalen voor grondstoffen, loonen enz., en het aantal, van hen, die den strijd volhouden, wordt steeds kleiner, totdat alle uitvoer ten slotte nagenoeg onmogelijk geworden is. Het buitenland zal inmiddels getracht hebben de dure artikelen of elders te zoeken of zelf te maken of zich met surrogaten tevreden te stellen, kortom zich van de vroegere behoefte los te maken. Men zal misschien hiertegen willen aanvoeren, dat mijn onderstelling, totaal verbod van invoer, zich niet zal voordoen, en dat de gevolgtrekking daarom niet juist is. 't Eerste is waar, 't laatste niet. Totaal verbod van invoer zal wel door geen regeering worden uitgevaardigd. Daarom zal ook het door mij geschetste uiterste gevolg, algeheele belemmering van uitvoer, uitblijven. Maar, dit mag men veilig aannemen: wanneer de actie op den invoer minder absoluut is, zal de actie op den uitvoer zich wel minder hevig doen gevoelen,

doch die werking blijft nimmer achterwege. Van den omvang der bemoeilijking van invoer zal ook de mate der belemmering van uitvoer afhangen. Bij een matig terugdringen van den invoer zullen het eerst die goederen niet meer kunnen worden uitgevoerd, die met geringe winst werden omgezet en die een kleine verhooging van wisselkoers of vracht niet kunnen dragen. De zwaksten zullen het eerst tegen den muur gedrongen worden.

Een volk kan echter, zal men mij tegenwerpen, voor uitgevoerde goederen betaling in effecten erlangen, wanneer de omstandigheden daarvoor gunstig zijn. Zeer zeker, en dit geschiedt ook door welvarende volken op groote schaal. Maar, vooreerst is niet aan te nemen, dat invoer van effecten in de plaats zal komen van invoer van goederen, wanneer deze door hooge invoerrechten wordt tegengegaan, tenzij de plaatsing van kapitaal in handel, nijverheid en landbouw, daardoor minder vruchtdragend werd, zoodat men aan plaatsing in buitenlandsche schuldbrieven, in sterkere mate dan anders 't geval zoude zijn, de voorkeur zoude geven. Dat nu, zouden allerminst zij een voordeel achten, wier streven is, de binnenlandsche nijverheid te beschermen. Maar, dan zouden toch ook, na korten tijd door de coupons dier effecten de vorderingen op het buitenland weder toenemen, waardoor uitvoer van goederen naar 't buitenland tegengewerkt, invoer van 't buitenland bevorderd zoude worden. Men zie hierover verder het 4e hoofdstuk van Piersons Leerboek § 2.

Indien het mogelijk ware, door een tarief van hooge invoerrechten het ideaal te bereiken, dat de protectionisten zich voorstellen, dan moest Frankrijk, waar de wetgeving in 1892 in sterk protectionistischen geest is gewijzigd, daarheen nu goed op weg zijn.

Dat ideaal is in 't kort te omschrijven als volgt:

De invoeren, zooveel mogelijk beperkt, zoodat het eigen land moet voorzien in de behoefte der inwoners, zonder daarvoor afhankelijk te zijn van den vreemdeling, de overstrooming met buitenlandsche producten, gelijk men 't zoo gaarne noemt, gekeerd, zelf zooveel mogelijk leveren aan het buitenland, zoo weinig mogelijk in ruil ontvangen.

Is Frankrijk dat doel nader gekomen?

De statistiek moet daarop het antwoord geven.

Zie hier wat zij leert:

In Frankrijk werd ingevoerd tot verbruik. ([1])

in 1892 voor eene waarde van frs. 4188 millioen
〃 1893 〃 〃 〃 〃 〃 3854 〃
〃 1894 〃 〃 〃 〃 〃 3850 〃
〃 1895 〃 〃 〃 〃 〃 3750 〃

De invoer tot verbruik is dus van 4188 millioen tot 3750 millioen francs verminderd en de protectionisten zouden daaruit de gevolgtrekking kunnen maken, dat het hun gelukt is den nationalen arbeid te bevorderen, omdat Frankrijk voor een bedrag van 438 millioen francs minder uit het buitenland heeft betrokken. Maar, zij zouden dan niet in aanmerking nemen dat van 1892 tot 1895 de prijzen der ingevoerde goederen gedaald zijn. De waarde der in 1893 ingevoerde goederen is 2,1 pCt. lager dan deze zoude geweest zijn naar de prijzen van 1892, de waarde der in 1894 ingevoerde goederen is wederom 6,5 pCt. lager dan zij naar de prijzen van 1893 zoude geweest zijn en die van de in 1895 ingevoerde, slechts 0,6 pCt. hooger, dan berekend naar de prijzen van 1894 ([1]).

Indien men nu de invoeren over de vier jaren, waarover de vergelijking loopt, herleidt naar de prijzen van 1892, dan komt men tot de volgende uitkomst:

Invoer tot verbruik, herleid naar de prijzen van 1892.

1892 . . . . frs. 4188 mill.

1893 frs. $\frac{3854}{0.979}$ millioen = 〃 3937 〃

1894 〃 $\frac{3850}{0.935 \times 0.979}$ millioen = 〃 4206 〃

1895 〃 $\frac{3720}{1,006 \times 0.935 \times 0.979}$ mill. = 〃 4040 〃

Bedenkt men dan verder, dat Frankrijk in 1895 een goeden graan-oogst had, en dit dientengevolge de invoer van graan, die in 1894 eene waarde van 363 millioen francs vertegenwoordigde, in 1895 met 201 millioen francs kon gedekt worden,

---

([1]) Zie bulletin de statistique et de législation comparée Juli 1896, «commerce spécial.»

dan zal men moeten erkennen, dat de hooge tarieven het doel, dat men er mede beoogde, volkomen gemist hebben.

Gaan wij nu na, wat de statistiek leert ten aanzien van den uitvoer uit het vrije verkeer:

Deze vertegenwoordigde

in	1892	eene	waarde	van	frs.	3461	millioen
"	1893	"	"	"	"	3236	"
"	1894	"	"	"	"	3078	"
"	1895	"	"	"	"	3374	"

of, herleid tot de prijzen van 1892, naar den volgenden maatstaf:

1893 0,8 pCt. verhoogd bij 1892,
1894 6 " verlaagd " 1893 en
1895 0,4 " verlaagd " 1894 vergeleken,

		naar de prijzen van 1892,
1892	. . . .	frs. 3461 millioen
1893	$\frac{3236}{1.008}$	" 3210 "
1894	$\frac{3078}{1.008 \times 0.94}$ . . .	" 3249 "
[1]) 1895	$\frac{3374}{1.008 \times 0.94 \times 0.996}$	" 3575 "

Wij zien dus in de twee jaren volgend op 1892 eenige vermindering in den uitvoer, in 1895 daarentegen eene niet onbeduidende verheffing, waardoor evenwel, indien men rekent met de werkelijke cijfers, het totaal van 1892 niet weder wordt bereikt, terwijl, na herleiding tot de prijzen van 1892, dat totaal met ruim frs. 100 millioen overschreden zoude zijn.

Na de invoering van het sterk protectionistische tarief van 1892 in Frankrijk is dus gevolgd eene vermindering van den invoer en een ongeveer even sterke vermindering van den uitvoer. Immers:

Waarde van den invoer in 1892 . . . . . . 4188 millioen frs.
" " " " " 1893—95 gemiddeld per jaar 3229 mill., herleid naar de prijzen van 1892 . . . . 4061 " "
Verschil . . . . 127 millioen frs.
= ± 3 pCt.

---

[1]) Bul. de stat. et de lég. comp. Juli 1896.

Waarde van den uitvoer in 1892 . . . . . . 3461 millioen frs.
" " " " " 1893—95 gemiddeld per jaar 3229 mill., herleid naar de prijzen van 1892 . . . . 3345 millioen frs.
Verschil . . . . . . 116 millioen frs.
= ± 3.35 pCt.

Op deze verminderde handelsbeweging kunnen andere invloeden dan die van het tarief hebben gewerkt, zoowel invloeden, die strekken tot uitbreiding als tot inkrimping. Men moge een sterk vermoeden hebben omtrent verband tusschen dien achteruitgang en het tarief, een vermoeden, dat voor velen met zekerheid gelijk staat, maar het positieve bewijs is niet te leveren

Maar onomstootelijk vast staat, op grond van de bovenaangehaalde cijfers, dat het protectionistisch tarief in Frankrijk geheel en al in gebreke is gebleven de gevolgen te weeg te brengen, die zijn voorstanders er van verwacht hebben. De fransche nijverheid, als geheel beschouwd, heeft er niets bij gewonnen Frankrijk heeft iets minder goederen uit het buitenland betrokken, maar ook ongeveer evenveel minder aan het buitenland geleverd. M. a. w., gesteld, dat het verbruik in Frankrijk gelijk gebleven is, dan heeft de Fransche nijverheid als geheel, voor zoover zij meer heeft gefabriceerd ten behoeve van het binnenland, minder gewerkt voor het buitenland. En de franschen hebben allen te zamen dat zeer twijfelachtige voordeel duur moeten betalen. Zonder twijfel zal men kunnen wijzen op industrieën, die groote voordeelen hebben getrokken uit de protectie, die daardoor meer werklieden hebben kunnen in dienst nemen. Maar voor zoover dit het geval is, moet in even sterke mate in andere industrieën achteruitgang zijn gekomen. Immers de totaal-productie van Frankrijks nijveren is niet toegenomen, kan niet toegenomen zijn in die drie jaren, tenzij het verbruik in het land sterk is vermeerderd, 't geen niet is aan te nemen bij een bevolking die niet toegenomen is en die, ten gevolge der protectie alles duurder moet betalen.

De omvang van de voortbrenging van een land wordt bepaald door 3 factoren:

a. het binnenlandsch verbruik,

b. de hoeveelheid uitgevoerde voortbrengselen, te verminderen met

c. de hoeveelheid ingevoerde voortbrengselen.

Noem de totaal productie van het land S., dan is $S = a + b - c$.

Indien b evenveel vermindert als c vermeerdert, dan is het duidelijk dat de waarde van S dezelfde blijft.

En nu mogen zij, die voorstanders zijn van protectie in ons land in de verwachting dat daardoor sommige bedrijven tot meerderen bloei zullen worden gebracht, wel eens letten op het onvermijdelijk daarmede gepaard gaand gevolg: achteruitgang en kwijning in andere bedrijven Wel bedenken mogen zij, dat achteruitgang en kwijning van een bedrijf beteekent: waardevermindering of vernietiging van kapitalen er in gestoken, lijden voor de menschen, die voor hun levensonderhoud van den bloei van het bedrijf afhangen. En wie dit bedenkt, kan niet anders dan erkennen, dat in handhaving van onbelemmerd verkeer met het buitenland een ethisch beginsel gelegen is, het beginsel, dat de staat aan allen gelijke bescherming verschuldigd is en dat het onrecht is, kunstmatigen bloei in het leven te roepen in eenige bevoorrechte bedrijven, waarvan onvermijdelijk anderen de kosten moeten betalen.

Wij hebben gezien, dat de fransche nijverheid in 1893—95 bij gelijk gebleven binnenlandsch verbruik niet meer goederen kan hebben voortgebracht dan in 1892. Wij hebben gezien, dat er alle reden is om te veronderstellen, dat dit verbruik is afgenomen, tengevolge van hoogere prijzen. Kan het nu zijn, dat dezelfde voortbrenging vruchtbaarder is geweest voor allen die er aan deelnamen: landbouwer en boeren-arbeider, fabrikant en werkman, allen te samen en als geheel beschouwd, doordien de buitenlandsche concurrentie is verminderd?

Ten aanzien van hetgeen naar het buitenland verzonden is, kan van meerdere winst geen sprake zijn. Immers die goederen traden als vroeger in volle concurrentie met de buitenlandsche fabrikaten en zelfs onder ongunstiger omstandigheden tengevolge van de verhooging van alle prijzen in het binnenland.

Ten aanzien van de goederen, die in Frankrijk gebleven zijn dan? Indien het zoo ware, dan zoude dat meerdere voordeel toch alleen kunnen zijn bekostigd door het fransche volk zelf,

voor zoover het niet tot de voortbrenging heeft mede gewerkt.

Maar het is niet wel aan te nemen, dat het zoo is. Immers het verbruik regelt zich naar de koopkracht van het volk. Worden de goederen duurder bij gelijk gebleven koopkracht, dan vermindert het verbruik; alleen bij toegenomen koopkracht kunnen hoogere winsten behaald worden. Ook in dit opzicht weegt voordeel van sommigen op tegen nadeel voor velen. Het voordeel is voor de sterken, de groote grondbezitters, de fabrikanten, die syndicaten kunnen vormen, het nadeel voor de zwakken, die hun bedrijf zien verkwijnen en hun levensonderhoud duurder moeten betalen.

Groningen, Febr. 1897. G. Mesdag, Jacz.

EEN NIEUWE STOOMVAARTLIJN.

Onder bovenstaanden titel heeft de heer J. B. R. in de Decemberaflevering van de Economist eenige belangrijke opmerkingen ten beste gegeven naar aanleiding van mijn voorstel in de Economist van October ll. tot oprichting van een lijn tusschen Java en de Perzische Golf over Bombay.

De heer R. meent dat het gedeelte Bombay—Perzische Golf van deze lijn dient opgeofferd aan de behoefte die er bestaat aan een lijn Amsterdam—Bombay. Hierdoor zou de nieuwe lijn dan een onderlinge verbinding vormen tusschen Batavia, Bombay en Amsterdam. De redenen, die voor het doelmatige van deze keuze worden aangevoerd zijn zeker zeer de aandacht waard, doch het groote bezwaar zoude mijns inziens zijn, dat de Perzische Golf havens alsdan geheel buiten het plan zouden blijven (want overlading van Javaproducten te Bombay zou niet aan het doel beantwoorden) en het komt mij voor dat juist deze havens voor den uitvoer van Java van belang zijn. Ook wat retourvracht betreft is in den aanvang meer lading te verwachten van Bassorah en Bouchir dan van Bombay.

Een lijn Amsterdam—Bombay is echter zeer gewenscht en de vraag doet zich voor of niet in alle hier besproken behoeften kan worden voorzien door met vereende krachten op te treden en wel door naast de lijn Java—Bombay—Perzische Golf er ook een van Amsterdam naar Bombay op te richten. Deze laatste lijn zoude dan tevens, met overlading te Bombay, een gemeenschap onder hollandsche vlag tot stand brengen tusschen Nederland en de Perzische Golf. Beide

lijnen zouden elkander aanvullen. De uitvoer van Nederland naar de Perzische Golf heeft zich in de laatste jaren aanmerkelijk uitgebreid en bestaat nu uit geregelde en vrij belangrijke zendingen katoenen goederen (shirtings, cambrics, bontgeweven goed, dekens, prints en twills) kaarsen, verduurzaamde levensmiddelen, dranken, sigaren en een aantal kleinere artikelen, de laatste voornamelijk voor de Toko te Teheran. Overlading te Bombay is voor deze goederen geen bezwaar. Ook thans wordt overgeladen te Londen en menigmaal bovendien te Bombay.

De uitvoer van de Perzische Golf naar Nederland bestaat uit gerst, rijst, tarwe, dadels, ijzeroxyde (voor Duitschland), tapijten. Deze handel heeft zich reeds zeer verlevendigd en heeft het meermalen mogelijk gemaakt om òf een geheele lading (rijst en gerst) voor Holland samen te stellen, òf de boot, na gedeeltelijke lossing te Londen, met de overige lading naar Amsterdam of Rotterdam te bestemmen. Het is echter niet altijd doenlijk om op een gegeven tijdstip voldoende lading voor zulk een reis bijeen te brengen en daar overlading te Londen, wegens de kosten van lichten en verlies in gewicht, te bezwaarlijk is, komt menige zaak niet tot stand, die bij een geregelde directe dienst mogelijk zoude zijn: overlading is toch minder kostbaar te Bombay dan te Londen en daar beide lijnen zeker wel door denzelfden agent te Bombay zouden bediend worden, kan men er op een meer zorgvuldige behandeling rekenen waardoor wichtverlies tot een minimum beperkt zou blijven.

De heer R. wijst op de activiteit waarvan het buitenland getuigt waar het Java betreft. Dit is evenzeer het geval in de Perzische Golf. Waarlijk, er is haast bij wil men zich nog voor een deel verzekeren van hetgeen in de naaste toekomst op het gebied van scheepvaartverkeer met het Oosten tot stand zal komen Vóór eenige jaren kwam een voorstel in behandeling dat ten doel had een gemeenschap tusschen een Nederlandsche haven en de Perzische Golf waarbij ook aan Bombay als tusschenhaven gedacht werd. De betrokken reederij was niet ongenegen tot een proef, doch het geheele plan verviel toen er sprake van bleek te zijn om verouderde booten, met welke men eigenlijk geen raad wist,

voor dien dienst te bestemmen. Uit de gemaakte becijfering bleek, dat zij onmogelijk zouden kunnen mededingen tegen de in deze vaart zijnde moderne Engelsche booten met gering kolenverbruik en groote laadruimte [1]). Nieuwe booten wilde men echter niet aanleggen en het gevolg is geweest, dat, in plaats van de voorgestelde Nederlandsche lijn, nu een Schotsche reederij (de Clanline) de zaak heeft aangevat waartoe zij geschikte booten chartert wanneer eigen materieel te kort schiet. Bovendien heeft ook de British & Colonial S. N. Cy reeds sedert een paar jaren een vrij geregelden dienst tusschen Londen en de Golfhavens: de meeste dezer booten lossen op de uitreis aan de Kaap en gaan in ballast naar de Golf. Deze Maatschappij heeft dus bevonden dat Bassorah beter aan haar doel beantwoordt dan Bombay. Op de t'huisreis doen deze booten, evenmin als die van de Clanline, Bombay aan.

Naast deze lijnen zet de Anglo-Arabian en Persian S. N. Cy haren maandelijkschen, directen dienst tusschen Londen, Marseille en de Perziche Golf geregeld voort.

Van Bremen uit heeft men getracht een lijn tot stand te brengen met Bassorah als eindpunt en zonder Bombay aan te doen, doch na eenige reizen heeft men den dienst moeten staken voornamelijk door minder goed beheer in de Golf waar agenten zonder eenige plaatskennis of ondervinding waren aangesteld.

Met geheel Duitschland aan den Rijn als achterland kan een Nederlandsche haven licht datgene doen, waarin Bremen is tekort geschoten vooral wanneer Bombay in het vaarplan wordt opgenomen.

---

[1]) De «Anglo-Arabian & Persian S. N. Cy» heeft voor hare Perzische-Golf lijn de volgende drie booten doen bouwen:

		Gross Reg. tonnen.	Nett. Reg. tonnen.
Arabistan	geb. in 1893 . . .	3194	2045
Turkistan	» » 1894 . . .	4060	2612
Baluchistan	» » 1896 . . .	2409	1529

De zeven booten van de British & Colonial S. N. Cy, die in 1896 haren Perzische Golf dienst waarnamen, dateeren alle van het jaar 1892 en zij meten tusschen 1764 en 1793 nett. Reg. tonnen. Deze booten zoowel als die van de Anglo-Arabian en Persian S. N. Cy, zijn alle van staal gebouwd en hare machines zijn triple expansion.

Doch al deze besprekingen zijn van luttel waarde indien de »Nederland«, de »Rotterdamsche Lloyd« en, haar beider creatie, de Paketvaart, er geen ernstige aandacht aan schenken. Bij de Directies dier Maatschappijen ligt de beslissing. Zij vormen tezamen een combinatie, die op scheepvaartgebied in Nederland eenig genoemd mag worden en die, waar 't het Oosten betreft, elke voorgestelde lijn doet staan of vallen. Het is nutteloos zich de zaken anders voor te stellen. Zeker, men kan pressie uitoefenen, maar waar deze niet den vorm aanneemt van een voldoend waarborgfonds daar zal deze pressie al bizonder krachtig en eensgezind moeten zijn om iets uit te werken. »De helft is meer dan het geheel.« Wenscht de heer R. een lijn van Nederland en Java uit naar Bombay, ik ook zou dit liever zien dan niets tot stand te zien komen. Hij houde mij echter ten goede wanneer ik meen, dat zijn voorstel eer een uitbreiding dan een inkrimping van het mijne is. Als het mogelijk is door veel te vragen althans iets gedaan te krijgen dan denk ik dat de twee voorstellen wellicht gelijktijdig ter sprake kunnen komen.

De »Nederland« en de »Rotterdamsche Lloyd« zouden de lijn Amsterdam—Bombay op zich kunnen nemen en de Paketvaart die van Java over Bombay naar de Golf kunnen bezorgen.

Dat de aandacht op nieuw gevestigd werd op een verbinding tusschen Nederland en Britsch-Indië is een verblijdend teeken. Op het gebied van den soliden handel, zonder onzinnige speculatie, is ons uit Azië steeds veel goeds gekomen, meer dan uit eenig ander werelddeel en elke poging om in die richting uitbreiding te geven aan Nederlands handel en nijverheid, heeft aanspraak op den steun van hen, die door hun positie en werkkring geroepen en in staat zijn daartoe het meest mede te werken.

In mijn voorstel tot het oprichten van eene lijn van Batavia over Bombay naar de Perzische Golf heb ik aangedrongen op een subsidie van den Staat in denzelfden vorm als deze verleend wordt aan de meeste lijnen der Paketvaart Maatschappij. Is dat te veel gevraagd wanneer Frankrijk, Duitschland, Engeland en zelfs het kleine België hetzelfde doen? Het beginsel

van den vrijen handel en het persoonlijk initiatief wordt er wel niet door in gevaar gebracht: in Engeland, waar men aan deze zaken zeker even streng vasthoudt, worden jaarlijks zeer belangrijke sommen besteed aan subsidie voor stoomvaartlijnen en wel in den vorm van postcontracten. Met groote landen kan Nederland zich niet meten, doch men is bij ons te lande ook gewoon zich met minder tevreden te stellen. België is er in geslaagd om aan Antwerpen het bezit te verzekeren van geregelde lijnen naar nagenoeg alle wereldstreken en het voornaamste middel daartoe is geweest een kleine tegemoetkoming van den Staat, in den laatsten tijd voornamelijk door vrijstelling van loods-, vuur- en bakengelden. In België geeft men menigmaal zulk een steun slechts voor een bepaald aantal jaren; totdat de lijn voldoende levensvatbaarheid verkregen heeft.

Aan Staatssubsidie is de verplichting verbonden voor de lijn om zich aan een bepaalde dienstregeling te houden waardoor de handel het voordeel verkrijgt van een stipt geregelde vaart.

Als er in Nederland niets gedaan wordt voor een lijn van Java naar Bombay, met of zonder voortzetting naar de Perzische Golf, dan is het te vreezen dat de ruim gesubsidieerde Messageries Maritimes of wellicht de British India S. N. C. te eeniger tijd zal besluiten hare lijn Perzische Golf—Bombay door te trekken naar Batavia [1]). In vreemde handen, het behoeft geen betoog, zou deze lijn van veel minder waarde zijn voor de Koloniën.

Doch een meer onmiddelijk gevaar bedreigt de voorgestelde lijn van Java, indien niet spoedig blijkt dat er met ernst werk van gemaakt wordt, en wel de mogelijkheid van een lijn onder Engelsche vlag tusschen Singapore, Bombay en de Golf. Daartoe is alles gereed. Reeds een paar reizen zijn gemaakt met te Singapore thuis behoorende booten en de uitkomst was zeer bevredigend. De hoofdlading van Singapore bestaat uit Jowiehout

[1]) De mededeeling in de «Telegraaf» dat de Messageries Maritimes besloten heeft een lijn Calcutta—Batavia te openen, moet op een misverstand berusten; bij de Directie dier maatschappij bestaat daartoe geen plan.

voor Bassorah [1]); de lading terug uit dadels. Indien de voorgestelde lijn van Java naar de Golf tot stand komt dan zal het gemakkelijk vallen deze Singapore onderneming te doen ophouden of, beter nog, haar in zich op te nemen en wel door de thans door haar in de vaart gebrachte booten voor de nieuwe lijn te charteren; hetgeen te meer wenschelijk zoude zijn omdat de Paketvaart naar het schijnt nog altijd geen voldoende vloot heeft om nieuwe lijnen met eigen materieel te bevaren. In het gedachte geval zouden de booten der nieuwe lijn Singapore kunnen aandoen; althans in den aanvang en indien Java niet het te Bassorah benoodigde Jowiehout tegen denzelfden prijs als Singapore kan leveren.

Indien een lijn met Singapore als eindpunt vasten voet krijgt, dan zal het later voor Java hoogst moeielijk zijn de verloren relatiën met Perzië te herwinnen.

Als uitgangshaven in Nederland heeft men de keuze tusschen Amsterdam en Rotterdam dus, zooals kortelings is aangetoond, tusschen de Nederlandsche haven van handel en die van doorvoer. Als het zoover is zal moeten blijken wat hier het zwaarste moet wegen. Te Amsterdam is de Vereeniging "Holland—Bombay" gevestigd en de Zaanstreek betrekt veel rijst en lijnzaad van de Perzische Golf en Bombay: van Rotterdam uit bestaat veelvuldiger, sneller en goedkooper gemeenschap met Nederland's achterland. Welke van deze factoren kan het meeste bijbrengen tot het tot stand brengen en in stand houden der voorgestelde lijn?

Dat bewoners der Hoofdstad zich in deze eens werkelijk aan het hoofd mochten stellen.

Londen, December 1896. A. Hotz.

---

[1]) Behalve dadelpalmen (dunne, korte balken) levert de kuststreek van de Perzische Golf geen timmerhout en aanvoer van het binnenland is te kostbaar. Nagenoeg al het benoodigde hout wordt dus ingevoerd, en wel van Zanzibar en de Westkust van Britsch-Indië voor zoover het bouwvak betreft, en van Noorwegen voor timmerwerk en dadelkisten: van de laatste worden er tusschen ¾ en 1 millioen gevuld en uitgevoerd.

Djattiehout zou zeker in de Golf en waarschijnlijk ook te Bombay een goeden afzet vinden.

NASCHRIFT.

De Kamer van Koophandel en Nijverheid te Batavia heeft zich dezer dagen tot de Kamers te Amsterdam en Rotterdam gewend met de mededeeling, dat zij de Nederl. Indische Regeering verzocht heeft subsidie te verleenen aan de voorgestelde lijn naar Bombay en de Perzische Golf en zij heeft genoemde Kamers uitgenoodigd dat verzoek bij de Regeering in Nederland te ondersteunen.

Indien aan dezen door den handel te Batavia geuiten wensch gehoor gegeven wordt, eerst door de beide voornaamste Kamers van Koophandel in Nederland en dien tengevolge door de Regeering en de Staten-Generaal, dan zal ook zeker de Paketvaart Mij genegen zijn er practische uitvoering aan te geven. En mocht er dan nog een waarborgfonds vereischt worden, dan zal dit zonder twijfel tezamen gebracht kunnen worden niettegenstaande de teleurstelling, die men, zooals thans gebleken is, ondervonden heeft met den proefdienst van Java op China en Japan, die mislukt is maar die in niet het minste verband staat met de voorgestelde lijn op Bombay en de Perzische Golf.

NIEUWE UITGAVEN.

Bijdragen tot de Statistiek van Nederland. Uitgegeven door de Centrale Commissie voor de Statistiek. IV. *Onderzoek naar de geschiedenis en werkzaamheid der Vakvereenigingen.* 's Gravenhage, VAN WEELDEN EN MINGELEN, 1896. f 0.90. — (LXVI en 234 bladz.).

Door de Centrale Commissie voor de Statistiek werd in 1894 de bovengenoemde volgreeks geopend met eene »Statistiek der arbeidersvereenigingen« [1]). De Commissie wenschte, in navolging van het Engelsche Labour Department, op dit punt het ten onzent nog nagenoeg maagdelijk terrein der sociale statistiek te betreden, eensdeels omdat de vraag in hoeverre en op welke wijze de gemeenschapszin onder de arbeiders zich hier te lande heeft geuit, haar voorkwam in niet geringe mate de aandacht te verdienen; anderdeels omdat een onderzoek naar het vereenigingsleven onder de arbeiders als van zelf den weg baant voor verdere sociaal-statistische onderzoekingen.

De uitkomsten van dit onderzoek werden onder meer voorafgegaan door een historisch overzicht van de werkzaamheid der algemeene werkliedenbonden. De bewerking van deze statistiek had intusschen der Commissie de overtuiging geschonken, dat het wenschelijk was het onderzoek ten opzichte van de zoo belangrijke groep der vakvereenigingen nog verder voort te zetten. De aard dezer vereenigingen toch brengt mede, dat haar werkzaamheid meer bepaaldelijk gericht is op de bevordering van de materieele welvaart der tot het vak behoorende werklieden, door het uitoefenen van invloed op de regeling

[1]) Zie Economist 1894, bladz. 596 vv.

van het loon, den arbeidsduur en de verdere voorwaarden van den arbeid. Het belang uit een economisch oogpunt van de werkzaamheid dezer vereenigingen wordt dan ook thans algemeen erkend. Hare bemoeiïngen in dit opzicht konden echter bij het eerstbedoeld onderzoek, dat geen historisch karakter droeg, niet voldoende tot haar recht komen. Nevens die der algemeene werkliedenbonden, bij het vorig onderzoek behandeld, verdiende dus ook de geschiedenis en werkzaamheid der vakvereenigingen en van de centrale vakorganisaties, de vakbonden, in het licht te worden gesteld. In het vierde deel van haar volgreeks heeft de Commissie thans de uitkomsten van dit onderzoek gepubliceerd.

De inrichting van het werk sluit zich aan bij die der vroegere statistiek der arbeidersvereenigingen. Even als toen zijn de ontvangen inlichtingen in een algemeene lijst gemeentesgewijs naar de provinciën gerangschikt. Voorts gaat aan deze lijst ook thans weder een uitvoerige inleiding vooraf, beschrijvende: doel en inrichting van het onderzoek, de geschiedenis der wetgeving ten onzent omtrent het recht van vereeniging, de werkzaamheid der verschillende vakbonden, van het nationaal arbeidssecretariaat en van de Roomsch-Katholieke vakorganisaties, voor zoover daaromtrent hetzij uit mededeelingen van de betrokken besturen, hetzij van elders, betrouwbare gegevens konden worden verzameld; en waarin ten slotte in enkele tabellen de algemeene uitkomsten van het onderzoek worden samengevat.

Uit deze laatste tabellen blijkt, dat het onderzoek 668 vereenigingen omvatte. Het vroeger onderzoek had slechts 226 vakvereenigingen aan het licht gebracht. Het belangrijk verschil dezer beide cijfers, niettegenstaande tusschen beide slechts 2 jaren liggen, vindt ten deele zijn grond in de ruimere beteekenis thans aan het woord vakvereeniging gegeven (iedere vereeniging van vakgenooten is in het onderzoek betrokken, ook al strekte zich haar doel uitsluitend tot onderlinge ondersteuning, ontwikkeling of ontspanning uit, in welk geval zij voor het vroeger onderzoek gerekend werd bij de vereenigingen tot onderling hulpbetoon, of tot nut en vermaak), doch ten deele zeker ook in de geweldig snelle uitbreiding in de laatste jaren van het aantal vakvereenigingen en vereenigingetjes ten

onzent. Deze moge blijken ook hieruit, dat van de 325 vakvereenigingen wier oprichtingsjaar bekend werd, niet minder dan 245 na 1885 bleken te zijn ontstaan; en voorts, dat in de enkele maanden, welke na het afdrukken van de lijst der vakvereenigingen met de bewerking van de overzichten der vakbonden verliepen, nog van niet minder dan 160 vakvereenigingen en afdeelingen van vakbonden het bestaan bleek, meerendeels in 1896 ontstaan.

Aan de recapitulatieve tabellen ontleenen wij voorts nog, dat het aantal vakvereenigingen in de gemeenten met 20.000 of meer inwoners (479) veel grooter is dan in de overige gemeenten (189), en eindelijk dat, naar de vakken, de talrijkste vakvereenigingen voorkomen onder de typografen (56), timmerlieden (56), tabakbewerkers en sigarenmakers (54), metaalbewerkers (50), de personen behoorende tot het spoorwegpersoneel (48), de kalk- en steenbewerkers (32) en de broodbakkers (31), welke 7 vakken te zamen 327 vakvereenigingen telden, of ongeveer de helft van het totaal.

Wat de vakbonden betreft, ondervond de Commissie steun van een zestal op zich zelf staande vakbonden, van het nationaal arbeidssecretariaat en van de R. K. vakorganisaties, doch bij de overige vakbonden geen medewerking. Dat zoo betrekkelijk vele bonden hunne medewerking weigerden is zeker te betreuren. Toch zou het, waar zelfs de, bij onze vereenigingen vergeleken zooveel meer ervaren, Engelsche trade-unions tegenover een soortgelijk onderzoek aanvankelijk een wantrouwende houding aan den dag legden [1]), meer geweest zijn dan men redelijkerwijs verwachten mocht, indien onze vakbonden aanstonds het onderzoek hadden gesteund.

Intusschen is getracht omtrent de geschiedenis ook van de niet tot het onderzoek medewerkende bonden zooveel mogelijk de noodige gegevens te verzamelen. Dientengevolge kon van 13 vakbonden, van het arbeidssecretariaat, dat hoofdzakelijk uit

---

[1]) Het in 1887 verschenen bluebook over de trade-unions bevatte slechts omtrent 18 vereenigingen met 196341 leden de gegevens. Daarentegen worden in het vóór enkele weken verschenen achtste rapport, dat de jaren 1894 en 1895 omvat, reeds niet minder dan 1250 vereenigingen, die te zamen 1330104 leden telden, behandeld.

vertegenwoordigers van vakbonden is samengesteld, en van de R. K. vakorganisaties de inrichting en werkzaamheid meer of minder volledig worden beschreven.

Onder deze overzichten trekken wegens hunne meerdere volledigheid vooral de aandacht die betreffende de Typografenbond (de oudste onzer Nederlandsche trade-unions) de Timmerliedenbond en de Diamantbewerkersbond. Laatstgenoemde bond neemt zeker eene zeer bijzondere plaats in, zoowel met betrekking tot het ledental als tot het bedrag der contributie. Met zijn 7500 leden beheerscht deze bond onmiskenbaar de verschillende diamantbewerkers-vereenigingen, terwijl het hoog bedrag zijner contributie (naar de loonhoogte varieerend van f 31 tot f 57 per jaar) den bond in staat stelt aan zijne eischen een geduchte kracht bij te zetten. In de twee jaar van zijn bestaan kon de Bond dan ook reeds een loonsverhooging van in doorsnee 20 pCt. en een verkorting van den werktijd met 2 uur per dag tot stand brengen, terwijl bovendien aan verschillende bezwarende voorwaarden, vroeger aan de arbeiders gesteld, en die eene indirecte korting op het loon vormden, een einde werd gemaakt.

Ook met betrekking tot andere vakbonden heeft het onderzoek een aantal bijzonderheden, van belang voor de sociale en economische geschiedenis der laatste 25 jaren hier te lande, aan het licht gebracht. In verschillende vakken blijkt van onmiskenbare verbetering in de positie der werklieden, dank zij de werkzaamheid der vakvereenigingen. Toch zouden deze veel grooter kracht hebben kunnen ontwikkelen, wanneer niet te veel was uit het oog verloren, dat het bindend element voor de vakvereenigingen (thans in den engeren zin der Engelsche trade unions genomen) gelegen is in de solidariteit der economische belangen van de vakgenooten, en uitsluitend daarin. Eerst wanneer onze werklieden, zij het dan ook door schade en schande, zullen geleerd hebben de juistheid te erkennen dezer waarheid, in Engeland en elders, waar toch verschillen in religieuse en politieke overtuiging niet minder diep dan bij ons in het volksleven hebben ingegrepen, reeds vóor lang beleden, zal voor de vakvereenigingen ook in ons land nog een schoone toekomst zijn weggelegd.

S.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKSMIDDELEN. — BEDRIJFSBELASTING EN INDISCH PATENTRECHT. — SUIKERWETGEVING. — VEILIGHEIDSWET EN ARBEIDSWET. — KAMERS VAN ARBEID. — BEROEPSSTATISTIEK. — WERKLOOSHEID. — COÖPERATIE IN NEDERLAND. — MERCHANDISE MARKS ACT. — ENGELSCHE POSTERIJEN. — DUITSCHE STAATSSCHULD. — PRUISSISCHE BELASTINGSTATISTIEK. — RUSSISCHE FINANTIEN. — TURKSCHE FINANTIEN. —

Rijksmiddelen. De opbrengst der rijksmiddelen in 1896 was f 123.029.000 tegen f 120.497.000 in 1895, f 118.279.000 in 1894. Vergeleken met het vorige jaar was de opbrengst der voornaamste rubrieken:

Directe belastingen . .	f 35.584.000	tegen	f 34.963.000
Indirecte 〃 . . .	- 20.337.000	〃	- 21.422.000
Invoerrechten.	- 8.437.000	〃	- 6.779.000
Accijnzen	- 43.849.000	〃	- 42.858.000
Loodsgelden.	- 1.845 000	〃	- 1.600 000
Posterijen	- 8.463.000	〃	- 7.981.000
Telegrafen.	- 1.385.000	〃	- 1.401.000
Domeinen	- 2.372.000	〃	- 2.457.000
Waarborg	- 265.000	〃	- 242.000

Men ziet uit dit staatje, dat een bijzonder hooge opbrengst gaven: invoerrechten, loodsgelden en posterijen. De eerste hebben de raming nog met 1 millioen overschreden. Rekent men, dat in het jaar 1895 de nieuwe wet nog slechts 5 maanden in werking was, dan zou men naar de evenredigheid dier 5 maanden tot een totaalopbrengst zijn gekomen van f 7.940.000. De stijging is dus ongeveer een half millioen. De loodsgelden gingen nimmer zoo sterk vooruit (in 1894 was de opbrengst dezelfde als in 1895, in 1893 f 1.439.000, in 1892 f 1.390.000). Evenzoo de posterijen, die in 1894 opbrachten f 7.789.000, in 1893 f 7.430.000, in 1892 f 7.221.000. De telegrafen daarentegen blijven maar om hetzelfde cijfer

zich bewegen: in de jaren 1891 tot en met 1896 was het hoogste cijfer f 1.409.000, het laagste f 1.348.000. De vooruitgang der accijnzen was zeer bevredigend. Ze stegen alle nl. suiker met f 422.000, wijn met f 32.000, gedistilleerd met f 65.000, zout met 65.000, bieren en azijnen met f 66.000, vleesch met f 137.000. Het vorige jaar was voor verschillende accijnzen trouwens niet zeer gunstig, zoodat het totaal toen f 135.000 terugging; o. a. gedistilleerd met f 232.000, zout met f 53.000, welke beide middelen thans den teruggang hebben ingehaald. Het zout heeft intusschen de bij de verlaging van dezen accijns geraamde opbrengst van 1½ millioen nog niet geheel bereikt. De belangrijke stijging bij bieren en azijnen schijnt een normaal verschijnsel te worden, thans met een mede niet onbelangrijke stijging van gedistilleerd gepaard. De stijgende opbrengst van den wijnaccijns bracht die op 't bedrag van 1893 en 1890 terug, de hoogste jaren tot nog toe. Van den suikeraccijns liep de opbrengst sints 1891 als volgt: f 7.712.000, f 7.763.000, f 8.735 000, f 9.031.000, f 9.245 000, f 9.667.000.

Het hoogste cijfer waartoe de accijnzen het ooit gebracht hebben voor Piersons hervorming was in 1892, toen zij echter maar f 677.000 hooger kwamen dan nu.

Een minder gunstig figuur maakten de indirecte belastingen, die trouwens het voorafgaande jaar een bijzonder goede uitkomst toonden. De zegel-, registratie- en hypotheekrechten die in 1894 gaven resp. f 3.319.000, f 4.545.000 en f 399.000, stegen in 1895 tot f 3.447.000 f 4.723.000, en f 439.000, doch gingen thans terug tot f 3.358.000, f 4.640.000 en f 451.000. Het slechtst maakten het de successierechten die f 11.586.000 opbrachten en daarmede 3 ton bleven beneden de raming en f 1.236.000 onder de opbrengst van 1895. Vergelijkt men het cijfer met een reeks voorafgaande jaren, dan ziet men, dat het in den regel op dezelfde hoogte stond van 1886 af, dobberende tusschen 11 en 12 millioen. De uitkomsten van 1891 en 1892, f 13.667.000 en f 15.084.000 waren dus exceptioneel.

Van de directe belastingen gaf de grondbelasting f 12.056.000 tegen f 11.917 000, de normale stijging. Hooger waren de jaren 1890, 1891 en 1892 vòòr de verlaging, doch het bedrag

van 1889 is reeds overschreden. Het personeel gaf over het kalenderjaar f 75.000 meer, dus f 11.594.000. De vermogens- en bedrijfsbelasting kwamen resp. f 173.000 en f 231.000 hooger dan het vorige jaar en f 150.000 en f 400.000 hooger dan de raming. Dit geldt echter de kalenderjaren. Wat de 8 maanden van 't belastingjaar betreft, was de opbrengst der vermogensbelasting f 4.912.000 tegen f 4.865.000, der bedrijfsbelasting f 2.621,000 tegen f 2.468.000.

De middelen hebben de raming overtroffen met 3¼ millioen. Men weet dat de Minister van Financiën over 1896 op een tekort rekende van 2½ millioen. Dat zal dus wel in een overschot verkeeren.

Bedrijfsbelasting en Indisch patentrecht. Thans is ingediend een wetsontwerp, waarvan in de vorige kronieken sprake was betreffende "Regeling van de jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche belijfsbelasting aan de Nederlandsch-Indische geldmiddelen."

Art. 1 bepaalt: Van de som, wegens uit eigen hoofde verschuldigde belasting op bedrijfs- en andere inkomsten, in een belastingjaar ontvangen van in Nederland gevestigde naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve en andere vereenigingen, die haar bedrijf geheel of ten deele in Nederlandsch-Indië uitoefenen, wordt een gedeelte uitgekeerd aan de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië. Geen uitkeering geschiedt van belasting, als ze in Nederlandsch-Indië geen ander bedrijf uitoefenen dan het aangaan van overeenkomsten, door tusschenkomst van gemachtigden, tot brand-, zee-, levens- en andere verzekeringen.

Art. 2 bepaalt: Het in art. 1 bedoelde gedeelte bedraagt:

a. ⅔ van de in het afgeloopen belastingjaar ontvangen som, verschuldigd door de vennootschappen en vereenigingen, welker bedrijf of, is er sprake van meer bedrijven, hoofdbedrijf bestaat in de uitoefening van landbouw, mijnbouw of fabrieksnijverheid in Nederlandsch-Indië, en den verkoop in of buiten Nederlandsch-Indië van de verkregen voortbrengselen, het exploiteeren of bezitten en verhuren van spoorwegen, tramwegen en andere vervoermiddelen te lande in Nederlandsch-Indië, het vervoeren van personen en goederen tusschen ge-

deelten van den Indischen Archipel of tusschen dien Archipel en landen buiten Europa, zoomede alle andere vennootschappen en vereenigingen, welke geacht kunnen worden haar bedrijf, of, is er sprake van meer bedrijven, haar hoofdbedrijf uitsluitend in Nederlandsch-Indië uit te oefenen;

b. ½ bij de vennootschappen en vereenigingen, welke kantoren of andere vaste inrichtingen ten behoeve van haar bedrijf in Nederlandsch-Indië bezigen, doch niet te rangschikken zijn onder de sub *a* bedoelde

Art. 3. Het uit te keeren bedrag wordt telken jare, zoo spoedig mogelijk nà 30 April op voordracht der Ministers van Financiën en van Koloniën bij Koninklijk besluit vastgesteld.

Art. 4: Het bedrag der uitkeering wordt verminderd met het totaal waarvoor, wegens in Nederlandsch-Indië betaald patentrecht, ingevolge de artikelen 37 of 39 der wet van 2 October 1893 (Staatsblad n°. 149) in het afgeloopen belastingjaar in Nederland ontheffing van belasting is verleend aan hier te lande gevestigde naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve en andere vereenigingen.

Het in artikel 1 bedoeld bedrag wordt mede verminderd met ⅔ of ½ van de uit eigen hoofde verschuldigde belasting op bedrijfs- en andere inkomsten die in het afgeloopen belastingjaar aan de in artikel 1 bedoelde vennootschappen of vereenigingen is teruggeven.

Art. 5. Van het bedrag aan belasting op bedrijfs- en andere inkomsten volgens de artikelen 1 en 2 dezer wet berekend voor het belastingjaar 1896—97 wordt slechts ⅓ uitgekeerd.

Wat de uitzondering van art. 1 betreft, zegt de toelichting: Wat deze vennootschappen geacht kunnen worden in Indië te verdienen is van te gering belang om ze te begrijpen onder de regeling van art. 2. Voor deze vennootschappen en vereenigingen zal een aanvulling van de Indische patentvordering noodig blijven, in den zin van hetgeen is opgenomen in art. 3 der concept-ordonnantie.

De bepaling van art. 4 is onder andere noodig met het oog op de in Nederland gevestigde naamlooze vennootschappen, die thans reeds in Indië in het patentrecht zijn aangeslagen, doordat zij hier te lande niet volgens tabel IX der vroegere

Nederlandsche patentwet werden aangeslagen. Na het in werking treden der wet zullen deze nog restitutie van bedrijfsbelasting kunnen krijgen op grond van artikel 37 der wet op de bedrijfsbelasting en het zou onbillijk zijn, naast die restitutie, ook nog een deel van de bedrijfsbelasting aan Indië uit te keeren, waar reeds patentrecht geheven is. De bedoelde vennootschappen zullen, na de totstandkoming der wet, in Indië van patentrecht worden vrijgesteld. Het artikel zal dus te haren aanzien werken als overgangsbepaling.

Het tweede lid van dit artikel is noodzakelijk, wijl zich het geval kan voordoen dat door een der in artikel 1 bedoelde vennootschappen of vereenigingen hier te lande bedrijfsbelasting is betaald, die later is moeten worden teruggegeven ten gevolge van een uitspraak des rechters (terugvordering van onverschuldigd betaalde belasting), of een der in de artikelen 24, 29 of 43 der wet van 2 October 1893 (Staatsblad nº. 149) bedoelde uitspraken of ontheffingen. Het is duidelijk dat van dergelijke door de Nederlandsche administratie wel geïnde maar later weder teruggegeven bedragen aan de geldmiddelen van Nederlandsch-Indië geen gedeelte kan worden afgestaan.

Suikerwetgeving. De Eerste Kamer heeft op 28 Jan. de suikerwet aangenomen met 25 tegen 16 stemmen Een nieuw element werd in het debat gebracht door den heer Godin de Beaufort, die uit internationaal oogpunt het oogenblik slecht gekozen achtte om van stelsel te veranderen en tot vermindering van protectie over te gaan. Afgaande op mededeelingen in de fransche Kamer meende hij, dat een suikerconferentie in 't vooruitzicht was, daar mededeeling was gedaan van een voorstel van Oostenrijk-Hongarije voor dergelijke bijeenkomst. Nu zouden wij, oordeelde hij, sterker staan, als wij niet reeds vrijwillig, waar andere natiën steeds de premien verhoogen, onze premiën verlaagden en het stelsel van sapaanslag prijsgaven.

De Minister van Financiën bestreed deze opvatting voornamelijk met de opmerking, dat als het eenmaal kwam tot internationale afschaffing der premiën, zij 't meest te lijden zouden hebben, die het meest beschermd hadden Ook had de ondervinding van vroegere conferenties niet geleerd, dat die

landen, die zich 't minst met protectie hadden afgegeven, het zwakst stonden. Men had er steeds belang bij ook hen tot een internationale overeenkomst te doen toetreden, die het minst geven, omdat de voornaamste kracht zit, niet zoozeer in hetgeen men op het oogenblik geeft, maar in de bevoegdheid tot geven. Overigens kon de Minister verzekeren, dat de kans op een internationale overeenkomst zeer gering was. Een uitnoodiging was nog van geen land uitgegaan, en alles had zich bepaald tot voorloopige besprekingen geruimen tijd geleden reeds gehouden, van één staat met een tweetal andere staten, die nog volstrekt geen uitzicht op verwezenlijking van het denkbeeld openden.

In Frankrijk was in dezelfde dagen in behandeling het wetsontwerp, waarvan sprake was in de Kroniek van November jl. Een poging is daarbij gedaan door den heer Siegfried om de belasting op de consumtie met $\frac{1}{4}$ te verminderen, van 60 tot 45 fr. De Kamer besloot tegen het advies der regeering, der douane-commissie en der begrootingscommissie tot in overweging neming, maar verwierp het voorstel daarna uit vrees voor een crisis. De heer Jaurès deed een voorstel om de raffinaderij tot een staatsmonopolie te maken, dat natuurlijk ook verworpen werd. Het beginsel der exportpremiën werd aangenomen met 295 tegen 198 stemmen. Dat om een uniforme exportpremie van 2 fr. 50 aan te nemen werd niet in overweging genomen. Een voorstel om de gelden voor de premiën te vinden door een droit de raffinage van 4 fr. werd voorgesteld maar weer ingetrokken. Het voorstel Jaurès dat om te voorkomen, dat de speculatie van de nieuwe regeling voordeel trok, bepaalde, dat de premie zou ingaan met 1 Febr. 1897 en niet zou werken voor de suikers, tusschen 1 Sept. 1896 en 1 Febr. geproduceerd voor uitvoer, werd in overweging genomen, maar daarna met uiterst kleine meerderheid, 252 tegen 241, verworpen.

Art. 1 bepaalt nu verder, dat de uitvoerpremie zal bedragen 4 fr. per 100 kilo geraffineerde suiker, te betalen aan uitgevoerde ruwe suikers, titreerende 96 minstens voor riet- en 97 minstens voor bietsuiker. De premie wordt 3 fr. 50 voor suikers van 65 tot 98 of 97 pCt., 4 fr. 50 voor kandij, geraffineerde suiker in brooden of lompen en basterden, f 4 voor geraffineerde suiker in korrels of kristallen.

Vervolgens werd aangenomen de détaxe van 2 fr. 25 per 100 kilo geraffineerd uit de koloniën in den Atlantischen Oceaan en 2 fr. 50 per 100 kilo geraffineerd uit de andere fransche koloniën, rechtstreeks in Frankrijk ingevoerd, en in verband daarmede een détaxe van 2 fr. voor de inlandsche suikers, die naar de havens gevoerd worden ter raffinage, als ze verder dan 250 kilom. daarvan verwijderd zijn. Aangenomen werd art. 4, het recht op geraffineerde suiker bepalende op 4 fr. en een fabricagerecht van 1 fr. instellende voor suikers, die niet geraffineerd worden. De surtaxe bij den invoer werd, overeenkomstig de voorstellen der Commissie bepaald op 9 fr. voor ruwe suiker, 10 fr. voor geraffineerd en 23 fr. 80 voor kandij.

Om bedrog te verkomen bij de ontvangst der beetwortels heeft men verder goedgevonden te bepalen, dat er bij elke weegschaal in de fabrieken een zelfregistreerend toestel moet zijn en dat ambtenaren belast zullen worden met de taak om de wegingen na te gaan en het schoonmaken der wortels daarbij te controleeren.

Nog was bijna aangenomen, niettegenstaande ernstig verzet der regeering, een voorstel om de premien alleen te geven aan fabrieken, die voor minstens drie vierde met Franschen werken.

Als andere natiën haar premiën verlagen, zal de regeering bevoegd zijn ditzelfde bij decreet te doen.

Veiligheidswet en arbeidswet. Bij Kon Besl. van 7 December 1896, is vastgesteld de algemeene maatregel van bestuur, bedoeld bij de artikelen 6 en 7 der Veiligheidswet.

Hij bestaat uit twee afdeelingen. De eerste behandelt de eischen, waaraan fabrieken en werkplaatsen ingevolge art. 6 der wet moeten voldoen.

§ 1 regelt de vrije luchtruimte voor elken arbeider in verband met de hoogte van de werklokalen. Met het oog hierop worden de werklokalen onderscheiden in twee categorieën. De eerste omvat de min of meer gevaarlijke of schadelijke bedrijven, wederom in twee rubrieken, waarin opgesomd worden verschillende bedrijven, die òf vergiftige stoffen verwerken of voortbrengen, òf uit anderen hoofde schadelijk voor de gezondheid zijn. (Zie hierachter.)

Omtrent de eerste categorie wordt bepaald dat indien de gemiddelde hoogte 3 M. of meer bedraagt, er een vrije luchtruimte voor elken arbeider van ten minste 6 M^3. moet zijn. Bedraagt de gemiddelde hoogte 2.10 M. of meer, maar minder dan 3 M., dan mag de vrije luchtruimte voor elken arbeider niet kleiner zijn dan de uitkomst der formule:

$$L = \frac{2.40\ h}{h - 180}.$$

Bedraagt de gemiddelde hoogte minder dan 2.10 M., dan mag de vrije luchtruimte voor elken arbeider niet kleiner zijn dan 25 M^3. Dit, als ze voor 1 Jan. 1897 in werking gebracht zijn Worden ze na dien tijd in werking gebracht dan wordt geëischt 7 in plaats van 6 M^3. en in de laatste formule 2.80 in plaats van 2.40.

Voor de bedrijven der tweede categorie wordt, in plaats van 6 en 7 M^3. 5 en 6 M^3. geeischt, worden de 2.40 en 2.80 der bovengenoemde formule 2 en 2.40 en wordt in het eerste geval 20 in plaats van 25 M^3. geeischt (L beteekent de vrije luchtruimte in M^3., h de hoogte in cM.).

Voor de toepassing worden de lokalen, die zoodanig in open verbinding staan met een werklokaal, dat de gemeenschap niet kan worden afgesloten, geacht een geheel uit te maken met dat werklokaal, indien de opening, welke de gemeenschap vormt, een doorsnede heeft van ten minste zoovele malen 800 cM^2. als het aantal arbeiders in bedoelde lokalen bedraagt, met dien verstande, dat de doorsnede in geen geval kleiner zij dan 1.80 M^2.

§ 2 bepaalt ten aanzien van luchtverversching, dat het koolzuurgehalte der lucht in de werklokalen niet meer mag bedragen dan 4 p. m., tenzij het koolzuurgehalte wordt vermeerderd door verbrandingsproducten, in welk geval het ten hoogste 6 p. m. mag bedragen. Deze eisch geldt niet voor gist- en spiritusfabrieken, branderijen en brouwerijen.

§ 3 behandelt de verlichting en eischt zooveel mogelijk gelijkmatige verlichting en mogelijkheid van afsluiting van het directe zonlicht.

Op plaatsen, waar het bedrijf wordt uitgeoefend van: bor-

duren, diamanten of andere edelgesteenten bewerken, goud of zilver smeden, graveeren of houtsnijden, instrumenten maken, letterzetten, machinaal breien, naaien, teekenen, stikken, uurwerken maken of herstellen, moet de verlichting overeenkomen met een lichtsterkte van ten minste 15 Londensche normaalkaarsen op 1 M. afstand en op plaatsen, waar andere bedrijven worden uitgeoefend, die goed licht vereischen, moet de verlichting overeenkomen met een lichtsterkte van ten minste 10 Londensche normaalkaarsen op 1 M. afstand.

Onder de bepalingen van § 4 over het voorkomen van brand en van ongevallen bij brand stippen wij o. a. aan: de rookgeleidingen of inrichtingen, waardoor warmte wordt voortgebracht of verspreid, uitgezonderd die tot verwarming door stoom of warm water, moeten op zoodanigen afstand van houtwerk of andere brandbare stoffen zijn geplaatst, dat geen gevaar voor ontbranding bestaat; op een afstand van ten minste 0.3 M. boven deze rookgeleidingen en inrichtingen moet een bescherming van ijzergaas of van ander onbrandbaar materiaal worden aangebracht, indien daarboven gedroogd wordt en er gevaar bestaat, dat daarop vallende voorwerpen in brand geraken.

De lichtvlammen, die op een afstand van 0.75 M. of minder van brandbare zolderingen zijn geplaatst, moeten van warmtekeerende schermen zijn voorzien; de brandbare voorwerpen, die op zoodanigen afstand van lichtvlammen zijn geplaatst dat gevaar voor ontbranding bestaat, moeten doelmatig zijn beschut.

Bijzondere bepalingen worden gegeven omtrent gangen, trappen en deuren, meest alleen geldend voor fabrieken en werkplaatsen, waar in den regel meer dan 50 personen verblijven. Hierin moet o. a. als de vloer meer dan 3.50 M. boven den beganen grond is gelegen en de belendingen geen goede gelegenheid tot ontvluchting aanbieden, behalve de hoofdtrap, een tweede trap of een doelmatige noodtrap buiten het lokaal aanwezig zijn

Is de fabriek (waar meer dan 50 personen verblijven) in werking gebracht na 1 Jan. 1897, dan moet de buitendeur naar buiten draaibaar of, indien dit niet mogelijk is, zijwaarts verschuifbaar zijn; dit geldt ook voor de fabrieken en werkplaatsen, waarin licht brandbare stoffen worden bewerkt of aanwezig zijn.

In of nabij de werklokalen, waar licht brandbare of ontplofbare stoffen worden bewerkt, aanwezig zijn of ontstaan, moeten brandbluschmiddelen beschikbaar zijn.

§ 5 over kleedkamers en schaftlokalen, bepaalt o. a. dat er voor de verschillende seksen, verschillende kleedkamers moeten zijn, tenzij uitsluitend bovenkleeren worden afgelegd. Wanneer in fabrieken en werkplaatsen, in werking gebracht vóór 1 Januari 1897, geen voldoende localiteit voor kleedkamers aanwezig is, moet een naar seksen gescheiden gelegenheid, waar de kleeren kunnen worden opgeborgen, aanwezig zijn.

In de werklokalen der eerste rubriek van de eerste categorie mag niet worden geschaft en de daarin arbeidende personen moeten, wanneer zij in de fabriek of werkplaats schaften, daartoe gelegenheid hebben in een doelmatig, behoorlijk verlicht, zindelijk gehouden, naar seksen gescheiden en 's winters voldoend verwarmd lokaal, dat niet in directe verbinding mag staan met de werklokalen.

In § 6 wordt o. a. gezegd dat de privaten en urinoirs — tenzij deze waterclosets zijn, die geen stank verspreiden — buiten de werklokalen moeten zijn geplaatst of daarvan gescheiden door zoodanig geventileerde portalen dat geen hinderlijke stank in de werklokalen waarneembaar is. Indien in op 1 Jan. 1897 bestaande fabrieken en werkplaatsen noch het een noch het ander kan geschieden, dan moeten de privaten en urinoirs geventileerd en de afvoerpijpen van doelmatige luchtkeeringen zijn voorzien.

De tweede afdeeling behandelt de verplichtingen, waaraan hoofden of bestuurders van fabrieken en werkplaatsen ingevolge art. 7 der wet moeten voldoen.

§ 7 geeft eenige voorschriften ter bevordering van zindelijkheid, waaronder dat wanden en zolderingen minstens eens in de 15 maanden behoorlijk gereinigd moeten worden, en dat er waschgelegenheden moeten zijn bij de werklokalen in de eerste rubriek der eerste categorie en in die, waar de arbeiders aan groote warmte, stof of vuil zijn blootgesteld, — § 8 voorschriften ter bevordering van een dragelijke temperatuur § 9 tot het verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof. In de werklokalen, waaruit de afvoer niet voldoende kan ge-

schieden, moeten voor de arbeiders doelmatige respirators, indien daardoor de nadeelige gevolgen kunnen voorkomen worden, ter beschikking worden gesteld.

§ 10 bevat een 38tal voorschriften betreffende het voorkomen van ongevallen door werktuigen, werktuigdeelen, drijfwerken, gereedschappen of electrische geleidingen, door vallen, door vallende voorwerpen, kokende of bijtende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen of door ontplofbare stoffen.

In verschillende dezer voorschriften wordt eenvoudig geeischt »doelmatige« beschutting en bescherming, ter beoordeeling van den inspecteur.

Waar door het afvliegen van splinters, schilfers of vonken gevaar bestaat voor oogverwondingen, moeten doelmatige veiligheidsbrillen worden verschaft.

De werktuigen, die door een krachtwerktuig in beweging kunnen worden gebracht, moeten onafhankelijk daarvan kunnen worden stilgezet, terwijl, indien dit door een riemuitzetter geschiedt, deze behoorlijk vastgezet moet kunnen worden.

Indien het drijfwerk van verschillende bedrijven door één krachtwerktuig wordt gedreven, moet in elk dier bedrijven het drijfwerk afzonderlijk en doelmatig kunnen worden stilgezet of afgekoppeld of, wanneer dit niet mogelijk is, uit elk der bedrijven den machinist een sein kunnen worden gegeven om het krachtwerktuig onmiddellijk te stoppen.

Van uit elk werklokaal, waarvan het drijfwerk niet in dat lokaal kan worden stilgezet en waarin het krachtwerktuig niet is geplaatst, moet den machinist een sein kunnen worden gegeven om het krachtwerktuig onmiddellijk te stoppen.

Vóór het in gang zetten van een krachtwerktuig moet steeds een sein worden gegeven, dat duidelijk waarneembaar is overal, waar door dat krachtwerktuig drijfwerk of werktuigen worden gedreven.

Het smeren van drijfwerk en het opleggen der riemen — waar zulks gevaar kan opleveren — moet bij stilstand geschieden, tenzij de aard van het bedrijf dit niet toelaat, in welk geval het smeren zoodanig moet kunnen geschieden, dat het — bij inachtneming der gewone voorzichtigheid — weinig of geen gevaar oplevert.

Waar drijfwerk of werktuigen door een krachtwerktuig in beweging worden gebracht of waar kokende of bijtende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen of ontplofbare stoffen worden verwerkt, moeten doelmatige middelen voor eerste hulp bij ongevallen aanwezig zijn.

§ 11 verbiedt het verblijven in ruimten, waar het onvermijdelijk is, dat hooge of lage temperaturen, schadelijke dampen, gassen of stof voorkomen, langer dan door den inspecteur is voorgeschreven. Als zoodanig worden beschouwd eesten, droogstoven en droogmachines van een temperatuur van meer dan 40° C., werklokalen van de eerste rubriek der eerste categorie en verder kalkmalerijen en derg kalkblusscherijen en slijperijen langs den drogen weg.

§ 12. Door den inspecteur kunnen voorschriften worden gegeven tot het verstrekken van goed drinkbaar water in de gevallen, dat niet in of nabij de fabrieken en werkplaatsen aan hen, die daarin verblijven, op hun aanvraag goed drinkbaar water, gekookte of andere geschikte niet geestrijke drank in voldoende hoeveelheid wordt verstrekt.

De slotbepalingen luiden: De inspecteur kan ten aanzien van het in de §§ 7 tot en met 12 bepaalde en eveneens, wanneer naar zijn oordeel het in die paragrafen voorgeschrevene niet of niet voldoende wordt nageleefd, aan hoofden of bestuurders van fabrieken en werkplaatsen nadere voorschriften geven.

Dit besluit treedt in werking een jaar na den dag zijner afkondiging.

In verband met deze bepalingen is noodig gevonden een wijziging van het Kon. Besl. van 14 Juni 1891 (n°. 147), gewijzigd bij Kon. Besl. van 11 Aug. 1892 (n°. 199), ter uitvoering der arbeidswet. Dit is geschied bij Kon. Besl. van 21 Jan. 1897 (n°. 46), dat thans nader bepaalt, in welke werklokalen het verboden is een kind beneden de 16 jaar of een vrouw arbeid te doen verrichten.

O. a zijn de gevaarlijke en schadelijke bedrijven, waarin het doen arbeiden van zulke personen verboden is, tenzij na geneeskundige verklaring, in overeenstemming gebracht met art. 1 van bovenvermeld besluit. (vgl. boven)

Bedoeld zijn **A.** werklokalen, waar:

1. arsenicumverbindingen worden bereid;

2. cyanverbindingen, die giftig zijn, bereid of verwerkt worden of ontstaan;

3. kwik of kwikverfoeliesel wordt verwerkt of sublimaat of kwikhoudende verfstoffen worden bereid;

4. loodwit, loodsuiker, menie of chromaatstoffen worden bereid;

5. Spaansch groen wordt bereid;

6. witte phosphor wordt verwerkt;

7. zinkwit wordt bereid;

8. schadelijke dampen ontstaan, als die van ammoniak, arseen-, chloor- of fluorwaterstof, chloor, houtgeest, kooloxyd, loodoxyd, nitreuse verbindingen, phosphor, zinkoxyd, zwaveligzuur, zwavelkoolstof, zwavelwaterstof;

B. van de dampkringslucht verontreinigd kan worden door stof van:

1. borstelmakerijen en bezembinderijen;
2. bronzerijen in letter- en steendrukkerijen;
3. kaarderijen van vezelstoffen;
4. kalk-, cement-, tras-, krijtmalerijen en -zeefterijen;
5. kalkblusscherijen;
6. lettergieterijen en steriotypie-inrichtingen;
7. letterzetterijen;
8. lompensorteerderijen;
9. ruwerijen;
10. schorsmalerijen;
11. sigarenmakerijen;
12. slijperijen langs den drogen weg van metalen, glas of andere stoffen;
13. specerijmalerijen en -zeerterijen;
14. steenhouwerijen;
15. stroohulzenfabrieken;
16. viltmakerijen;
17. vlas- of hennepbrakerijen, -zwingelarijen en -hekelarijen.

Kamers van Arbeid. Aan de Tweede Kamer is het volgende adres gericht:

In verband met het adres door de ondergeteekenden C. Muijsken

en F. H. van Malsen, voorzitters der particuliere arbeidsraden te Amsterdam en 's-Gravenhage, met den mede-ondergeteekende Mr. C. A. Elias als secretaris, namens de particuliere arbeidsraden en Kamers van Arbeid te Amsterdam, Bolsward, Dordrecht, Franeker, 's-Gravenhage, Haarlem Leiden en Zutphen, dd. 17 Febr., tot de Kamer gericht, hebben zij de eer, erkentelijk voor de welwillende kennisneming van gemeld adres, zich nogmaals tot u te wenden, nu een gewijzigd ontwerp van wet op de instelling van Kamers van Arbeid door de Regentes bij u is ingediend.

Hoewel toch dit gewijzigd ontwerp van wet in verschillende opzichten door hen met instemming werd begroet, meenen zij op de noodzakelijkheid en wenschelijkheid van eenige wijzigingen daarin te moeten aandringen.

Vooraf zij echter vergund er met nadruk op te wijzen, dat een spoedige totstandkoming der wettelijke regeling dringend noodzakelijk is. In de kringen der belanghebbenden wordt sedert jaren reikhalzend naar de wettelijke oprichting van Kamers van Arbeid uitgezien. Belangrijke uitkomsten zullen eerst worden verkregen, indien de instelling wortel heeft geschoten. Doch dan worde zij ook zoo spoedig mogelijk geplant. Daar is nog een reden, die tot spoed noopt: de geruime tijd, verloopen sinds een wettelijke regeling op dit gebied voor de eerste maal bij u werd aanhangig gemaakt, heeft op de werkzaamheid en de resultaten der particuliere, dus voorloopige instellingen ontegenzeglijk een ongunstigen invloed gehad en het is zeer te vreezen, dat de kwijnende toestand, waarin die instellingen bij langere voortduring der onzekerheid van wettelijke regeling zeer zeker zouden geraken, als bewijs zou worden aangevoerd voor de verkeerde meening, dat de Kamers van Arbeid niet noodzakelijk zouden zijn.

Tot het nieuwe ontwerp zelve komende werd met genoegen gezien, dat artikel 2 den ruimeren werkkring, waarop in het voormelde adres werd aangedrongen, thans duidelijk aangeeft. In ernstige overweging wordt echter gegeven sub c van dit artikel te laten vervallen het woord „gezamenlijk". Ook zonder dergelijk verzoek moeten de Kamers op dit gebied werkzaam kunnen zijn en zijn ook de particuliere Arbeidsraden en Kamers inderdaad met gunstig resultaat werkzaam geweest. Het behoud

van dit woord zou ten gevolge hebben, dat de Kamers vaak ook gefingeerde verzoeken zouden moeten uitlokken of zeer in haar werkzaamheid zouden belemmerd worden.

Met grooten nadruk zij voorts nogmaals gewezen op de meening, voorgestaan in meergemeld adres, voorzoover betreft de definities van de woorden „patroon" en „arbeider" in artikel 3 ook van het gewijzigd ontwerp gegeven.

Commissarissen van vennootschappen blijven o. a. als patroons beschouwd, terwijl de meesterknechts, onderbazen, opzichters enz. onder de arbeiders gerangschikt zullen worden. Het kan niet anders of zitting nemen dezer categorieën van personen moet het vertrouwen in de Kamers van Arbeid schaden. Commissarissen van industrieele naamlooze vennootschappen zal het meestal aan de noodige practische technische kennis ontbreken om het vereischte vertrouwen bij de arbeiders te wekken. In veel grootere mate echter zullen onderbazen, meesterknechts, opzichters enz. dat vertrouwen missen; in het dagelijksch leven staan dezen gewoonlijk veel scherper tegenover de arbeiders dan de patroons zelf.

Waar meesterknechts enz. in de Kamers als arbeidersleden worden gekozen, zou die keuze aan pressie van den kant der patroons worden toegeschreven. Soms misschien terecht. Maar ook ongegronde verdenking in dit opzicht zou het vertrouwen in de onpartijdigheid der Kamers verlammen. Dat bedoelde personen als bekend met de belangen van patroons en arbeiders juist de beste elementen voor de Kamers van Arbeid zouden zijn kan niet worden toegegeven.

Noch patroons, noch arbeiders zullen die bewering kunnen onderschrijven en wel op grond daarvan, dat de bedoelde personen niet als arbeiders geteld kunnen worden, omdat zij gemakkelijker dan dezen den strijd om het bestaan voeren en dat zij evenmin onder de patroons geteld kunnen worden, omdat zij niet als dezen met het geheele samenstel van de industrie vertrouwd moeten zijn. Uitsluiting van de verkiesbaarheid blijft om deze reden het aangewezen middel geacht worden om geenerlei nadeel voor de werking der Kamers te doen ontstaan. Dat dan niet allen, die in de nijverheid medewerken, in de Kamers vertegenwoordigd zouden zijn, schijnt geen bezwaar. In het ontwerp is hetzelfde

het geval ten aanzien van de kleine patroons, die zonder knechts werken.

Ook op wijziging van art. 12 (ad 11 oud) meent men te moeten blijven aandringen.

De redactie immers van het ontwerp bevat niet zoozeer de noodzakelijke bepalingen, dat de arbeiders de arbeidersleden en de patroons de patroonsleden der Kamers zullen moeten kiezen. Het ontbreken eener dergelijke bepaling opent de gelegenheid tot het verkrijgen van Kamers van Arbeid, die niet zullen bestaan uit een gelijk getal arbeiders en patroons. En dat bij een zoodanige samenstelling haar partijdigheid zal worden toegeschreven, zou niet te verwonderen zijn. Bij eenige pressie, die, hoe misplaatst ook, niet altijd zal uitblijven, zal de voorgestelde bepaling het gevolg hebben, dat patroons als arbeidersleden zitting nemen en daarmede zullen het nut en de werkkracht der betrokken Kamer geheel weggenomen kunnen worden.

Met leedwezen werd ten slotte vernomen, dat vastgehouden wordt aan het denkbeeld, dat zelfs geen zeer matige presentiegelden aan de leden der Kamer zullen worden verstrekt, zelfs ook niet voor hun werkzaamheden op tijden, waarop volgens plaatselijk gebruik in de verschillende bedrijven wordt gearbeid en dus beroepsbezigheden verzuimd moeten worden. Het lidmaatschap der Kamers zal geen sinecure zijn; brengt het nu bovendien geldelijk nadeel mede, dan zal het moeielijk zijn steeds de geschikte elementen in de Kamers als leden zitting te doen nemen niet alleen, maar ook zullen commissiën uit de Kamer voor onderzoek van allerlei zaken moeielijk bij elkander te krijgen zijn.

Over het geheel heerscht er wat te groote zuinigheid in het ontwerp, tenzij onder «bureau-onkosten» verantwoord zullen mogen worden uitgaven, die gewoonlijk niet daaronder begrepen zouden worden, als bv. die voor onderzoek naar bestaande werkloosheid en haar gronden, welke veel kosten met zich brengen.

Beroepsstatistiek. In het laatste jaarverslag der postspaarbank werd medegedeeld, dat er maatregelen in overweging waren, om te geraken tot de samenstelling eener stelselmatige

beroepsstatistiek, betrekkelijk alle inleggers bij de Rijkspostspaarbank; een statistiek, welker inrichting verband zou houden met de door de centrale commissie bewerkte, algemeene beroepsstatistiek voor het gansche Nederlandsche volk.

Het »Hbl.« kon thans mededeelen, dat bedoelde maatregelen nu zijn vastgesteld, en ten gevolge daarvan voortaan ter directie der Rijkspostspaarbank de nieuw toetredende inleggers gesplitst worden in 8 rubrieken, t. w.:

1. Personen, werkzaam in nijverheidsbedrijven (klassen I—XVI der beroepstelling);

2. Personen, werkzaam in den landbouw (klasse XVII der beroepstelling);

3. Personen, werkzaam bij visscherij, incl. kweekerij en jacht (klasse XVIII der beroepstelling);

4. Personen, werkzaam in handelsbedrijven (klassen XIX—XXIV der beroepstelling);

5. Personen, uitoefenende vrije beroepen, werkzaam bij het onderwijs (excl. het openbaar, dat begrepen is onder ambten of bedieningen), bij verpleging of verzorging van armen enz. (incl. Rijksinrichtingen); dan wel uitoefenende ambten of bedieningen;

6. Personen, verrichtende huiselijke diensten (huis- en stalbedienden en dergelijke); klasse XXVIII der beroepstelling;

7. Losse werklieden en andere, niet in een bepaald beroep arbeidenden;

8. Gepensioneerden (uit openbare, kerkelijke of particuliere kassen) en personen, zonder ambt, bediening, beroep of bedrijf (klasse XXXV der beroepstelling).

Voorts zal nog, hier en daar, een onderverdeeling plaats vinden.

De groepen 1—4 zullen gesplitst worden in: a. personen, die de hoedanigheid bezitten van hoofd van een bedrijf; b. personen, die in dienstbetrekking met eenige directie of contrôle belast zijn, en c. personen, in dienstbetrekking en behoorende tot de gewone werklieden.

De groepen 6, 7 en 8 zullen voorloopig niet onderverdeeld worden.

De groep 5 zal gesplitst worden in:

a. personen, behoorende tot de klasse der werklieden (zooals

suppoosten, ziekenoppassers, huismeesters, kantonniers, sluiswachters, nachtwachten, opzichters, matrozen, kerkknechten enz.);

b. overige personen.

Verder worden de inleggers nog onderverdeeld in meerderen minderjarigen, alsmede in mannelijke en vrouwelijke; terwijl de minderjarigen, verblijf houdende in gestichten, of daardoor uitbesteed, mede afzonderlijk zullen worden vermeld.

Voorts worden de vereenigingen, die haar kassen bij de Rijkspostspaarbank beleggen, in enkele rubrieken onderverdeeld, naar haar d o e l.

In verband met die indeelingen zijn aan de 246 postkantoren in den lande, benevens de daaronder ressorteerende 1023 bij- en hulpkantoren, nieuwe formulieren toegezonden vòor de zoogenaamde „verklaringen”; stukken, te onderteekenen door de personen, die, hetzij op eigen naam, hetzij ten behoeve van een ander, een spaarbankboekje willen verkrijgen en welke dienen moeten zoowel tot latere comptabele verificatie, door middel van de zich daaronder bevindende handteekeningen, als tot het constateeren van de juridische identiteit der inleggers.

Wanneer nu de besturen der zg. particuliere spaarbanken in den lande — het goede voorbeeld volgende, dat door de Rijksinstelling werd gegeven — in gelijken zin wilden handelen, dan kon, langs den weg door de postspaarbank ingeslagen, een jaarlijksch overzicht tot stand komen, dat voor ieder, die bij het leveren van beschouwingen en het maken van gevolgtrekkingen, op sociaal gebied, gaarne een vasten bodem betreedt, gewis van groot nut zou wezen.

Werkloosheid. Te Amsterdam heeft de Raad, na verwerping van een voorstel om f 5000 te voteeren ten bate der werkloozen, een commissie ingesteld ter overweging om maatregelen tot leniging van den nood der werkloozen. Ook deze commissie kwam met een voorstel aan om een som gelds, f 10.000 te schenken aan de particuliere commissie tot leniging van den nood. De Raad echter verwierp ook dit voorstel, voornamelijk wegens strijd met de armenwet. De commissie zette inmiddels haar arbeid voort, in de eerste plaats ten

doel hebbende onderzoek en in de tweede plaats 't aanbevelen van practische maatregelen tot vermindering der werkloosheid. Men besloot o. a. werkgevers te verzoeken zooveel mogelijk werk te doen verrichten en zooveel mogelijk Amsterdamsche werklieden te bezigen, en verder B. en W. te verzoeken de burgerij uit te noodigen werk tot herstel en onderhoud van woningen en huisraad niet uit te stellen tot den zomer.

In de Werkmansbode deed de heer Heldt mededeeling van een paar pogingen uit den boezem der werklieden zelven om de werkloosheid uit eigen middelen te bestrijden. De Amsterdamsche afdeeling van den Timmerliedenbond besloot de leden die werken, gedurende de wintermaanden 25 cents te doen betalen ter ondersteuning van hen die niet werken. De tweede poging is nog slechts in den vorm van een voorstel, aanhangig gemaakt door het hoofdbestuur van den Ned. Meubelmakersbond voor 't congres van dien bond. Het strekt tot het uitspreken der wenschelijkheid van een weerstandskas op de volgende grondslagen: **a.** storting van 1 cent per week; **b.** indien een lid een jaar lid der afd. zijnde buiten schuld buiten werk geraakt, geeft hij daarvan kennis aan zijn bestuur, dat een onderzoek instelt en de resultaten daarvan mededeelt aan 't hoofdbestuur; **c.** uitkeering van f 1 per dag tot een maximum van f 24 per jaar, ingaande 8 dagen na ontslag; **d.** de contributie wordt geacht te zijn ingegaan met 25 Dec. 1896 en de uitkeering kan beginnen op 25 Dec. 1897; **e.** het congres beslist over belegging der gelden.

Coöperatie in Nederland. Volgens het jaarboek van den Coöperatieven Bond tellen wij tegenwoordig 218 consumtieve, 290 productieve coöperatieve vereenigingen, 59 bouwvereenigingen en 28 coöperatieve vereenigingen, die spaar- en voorschotkassen, levensverzekeringen enz. beheeren. Van de 218 consumtievereenigingen zijn er 55 winkelvereenigingen, 3 vleeschhouwerijen, 22 bakkerijen, 12 brandstoffenvereenigingen, 122 landbouwvereenigingen tot aankoop van meststoffen, zaden enz. en 4 diversen. Van de 290 productievereenigingen waren 266 zuivelfabrieken, 2 kleermakerijen, 2 drukkerijen, 10 landbouwvereenigingen voor verkoop van land- en tuinbouw artikelen en 10 diversen.

Op 1 Januari 1896 waren er 493 coöperatieve vereenigingen. De coöperative zuivelfabrieken waren toen 180 in getal.

Merchandise Marks Act. Het Engelsche Lagerhuis heeft met 153 tegen 97 stemmen verworpen een voorstel om deze van 1887 dateerende wet dus te wijzigen, dat voortaan alle ingevoerde goederen den stempel »made abroad« zouden moeten dragen. De wet was in 1891 dus uitgebreid, dat de goederen gestempeld moesten worden met den naam van het land van herkomst. Geheel tegen de bedoeling in is dit een reusachtige reclame geweest voor buitenlandsche artikelen, die zich door goedkoopte aanbevelen, zoodat de maatregel wel verre van de britsche nijverheid te beschermen, den invoer aanmoedigde en den winkelstand leerde onmiddellijk van het buitenland de gewilde artikelen te betrekken, met voorbijgang van de Engelsche tusschenhand. Het made in Germany is sinds dien voor Engelands nijverheid een schrikbeeld geworden. Nu trachtten eenige leden onder leiding van den heer Vincent, die kwade gevolgen te keeren door niet meer den naam van het land als stempel toe te staan, maar alleen vage aanduiding »abroad« te vorderen. Zoowel de regeering als de oppositie vonden dat te gek en het wetsontwerp werd spoedig onder nogal wat hilariteit begraven. Inmiddels werd de practische raad gegeven voor deugdelijk Engelsch goed reclame te maken door de vrijwillige stempeling: »made in England.«

Engelsche posterijen. Een niet onbelangrijke wijziging is te beginnen met 1 Februari in het Engelsche posttarief aangebracht. Voornamelijk zijn de postwissels goedkooper gemaakt. Tot nog toe kostten die 4 d. van 2 tot 4 pd. st., 5 d. tot 7 pd. st., 6 d. tot 10 pd. st.; voortaan is het tarief 3 d. tot 3 pd. st. en 4. tot 10 pd. st. Afgeschaft is het tarief van 2 d. voor postwissels tot 1 pd. st., dat naar men meent niet gemist zal worden, omdat het postbewijs van 1 pd. anderhalve stuiver kost. Ook het tarief voor internationale postwissels is verlaagd en wel in dier voege, dat het tarief van 1 sh., in plaats van tot 5, tot 6 pd. st. zal gelden en dat van 1½ sh. tot een bedrag van 10 pd. st. toe (thans van 7 tot 10 pd. st. 2 sh.). Telegraphische wissels, tot nu toe kostende behalve telegram-

kosten 4 d. tot £ 1, 6 d. tot 2, 8 d. tot £ 4, 10 d. tot £ 7 en 1 sh. tot £ 10, worden 4 d. en 6 d. resp. voor sommen tot £ 3 en £ 10. Daarbij wordt de faciliteit verschaft, dat de telegraphische order betaalbaar kan worden gesteld door een bank; of ook dat zij ten huize van den geadresseerde kan worden uitbetaald. Voorts zijn de bepalingen omtrent strafport minder streng gemaakt, is het verbod om op de adreszijde van briefkaarten en pakketkaarten te schrijven opgeheven; zijn de geoorloofde afmetingen van brieven en pakketten vergroot, en enkele faciliteiten meer.

Duitsche Staatsschuld. Het bij den duitschen Rijksdag ingediende wetsontwerp betreffende de conversie der 4 pCts. rijksleening in een 3½ pCts. fonds stemt in alle hoofdbepalingen overeen met de conversie-wet voor de Pruisische consols. Wie binnen een bepaalden termijn, welke op ten minste 3 weken moet worden gesteld, niet uitdrukkelijk het tegendeel verklaart, wordt geacht met de conversie genoegen te nemen. Tot 30 September zal de rentevoet nog 4 pCt. zijn; vóór 1 April 1905 mag het rijk de leening niet aflosbaar stellen en na dien datum kan dit alleen bij de wet geschieden. Slechts op een paar punten is er afwijking: het zegelrecht, voor aankoop van een fonds verschuldigd (der Anschaffungsstempel), wordt bij deze conversie niet geheven. En de rijkskanselier mag het geld, noodig voor afbetaling dergenen die aan aflossing boven conversie de voorkeur geven, zich verschaffen òf door eene nieuwe leening (met coupons voor meer dan 4 jaren) òf door schatkistbons. De memorie van toelichting behelst in het wezen der zaak hetzelfde als die voor de Pruisische wet. De conversie loopt over een nominaal bedrag van 450 millioen mark.

Den 20n Januari was het tijdperk verstreken, dat de houders van 4 pCt. Pruisische consols de keuze hadden om tot conversie in 3½ pCt. toe te treden, of aflossing aan te vragen. Van de meer dan 4 milliarden werden slechts 210.650 M. ter aflossing aangeboden.

Het voorstel tot instelling van een Ausgleichsfonds is niet aangenomen. Reeds in de commissie, waarnaar 't ontwerp verwezen was, ontmoette dit denkbeeld verzet, en de

regeering verdedigde het zwak. Toen bleef het desbetreffende ontwerp beperkt tot de verplichte amortisatie. Het huis van afgevaardigden nam het aan in den vorm, waarin de commissie het gegoten had, d. w. z. verplichte amortisatie van ½ pCt. over 't jaar 1897—98 en van ⅗ pCt. over volgende jaren (het ontwerp stelde voor een gelijkmatige amortisatie van ½ pCt.). De bepaling van art. 3, waarin oorspronkelijk het Ausgleichsfonds van 80 millioen geradiceerd was, werd nu dus gewijzigd, dat als het overschot op de staatshuishouding grooter was, het overige ten volle bestemd zou worden voor verdere delging of zoo noodig voor verrekening op reeds bewilligde leeningen.

Pruisische belastingstatistiek. Volgens de statistiek der inkomstenbelasting is over het loopende jaar het in deze belasting belastbare inkomen voor 127.180.743 M. aangeslagen tegen 123.433.466 M. in 't vorige jaar. Het aantal aanslagen is 2.654.444 tegen 2.605.183 in 't vorige jaar. De bevolking was 31.349.283 tegen 30.812.583. Vrij van deze belasting waren 21.058.510 (tegen 21.156.404) wegens inkomen onder de 900 M. (benevens 8303 buitenlanders) en wel in de steden 7.462.675 (tegen 7.500.747) en op het platteland 13.603.778 (tegen 13.662.906). De aanslagen omvatten 8.46 (854) pCt. der geheele bevolking en wel in de steden 7.572.501 (tegen 7.541.453) en op het platteland 1.080.014 (tegen 1.061.839) verder 1929 juridische personen. Voor een inkomen van hooger dan 3000 M. zijn aangeslagen 331.901, waarvan in de steden 251.958. Het gezamenlijk inkomen der aangeslagenen is 6.586.052.635 M. en wel in de steden 5.183.279.309 M., op het land 1.402.773.326 M. Het gemiddelde inkomen is dus 2660,26 M. in de steden, 1761,80 M. op het land, dooreen 2294,45 M. Het Bezirk Wiesbaden blijft bovenaan met zijn 3497,51 M, het laagst Arnsberg met 1671,11 M. Berlijn heeft 2754,58 M. en klom dus weder een weinig boven vorige cijfer van 2728 M. (vgl. Kroniek van Maart 1896. Van de verschillende Bezirke hebben de steden de hoogste gemiddelden in Wiesbaden 4252 M. (4128), Aken 3520 (3448), Keulen 2973 M. (2842); het platteland en Breslau 2512 M. (2443) en Magdeburg 2111 M. (2213).

Wat de vermogensbelasting betreft, telde men 1 166.745 aanslagen tegen 1.152.332 aanslagen of 3.72 (3.74) pCt. der bevolking, en wel in de steden 528.305 (520.192) en op het land 638.440 (632.440). Met een inkomen van niet meer dan 3000 M. 892.641, van meer 274.184. Onder de eerste zijn er 232.205, omvattende 771.509 personen, die vrij zijn van inkomstenbelasting, doch een vermogen van meer dan 6000 M. bezitten. Het gezamenlijke belastingplichtige vermogen is 64.025.178.053 M. (tegen 63.917.805.052 M.) en wel in de steden 38.350.422.308 en op het land 25.673.755.745. Het gemiddelde vermogen in de eerste 92.591, op het land 40.213, dooreen 54.874. En vermogens van meer dan 500.000 M. bezitten 1,15 (1,19) pCt. der aanslagen. Van de aangeslagenen met meer dan 3000 M. inkomen is het vermogen in de steden 30.957.348.208 M., op het land 11.703.638.784, totaal 42.661.007.053 M. 42.600.050.002 M.) Dit vermogen is aldus te splitsen: actief 21.765.561.576 M. kapitaalvermogen, 22 486.980.301 grondbezit met bedrijfskapitaal, 8.612.682.316 M. bedrijven van handel, nijverheid, mijnexploitatie, 113.717.772 M. "Rechte und Gerechtigkeiten", passief: 10.317.369.712 M.

Russische financiën. De Russische begrooting raamt de gewone ontvangsten op 1.318.311.495 R. tegen 1 239.471.695 R. over 1896 en de buitengewone op 3.808.627 R. tegen 122.076.299 R.; de Staatsuitgaven op 1.284.858.862 R. tegen 1.231.088.414 R. gewoon en 129.112.196 R. tegen 130.459.58 R. buitengewoon. Bij de ontvangsten nog 91.795.936 R. rekenende uit de beschikbare kasgelden, komt de Minister van financiën tot een sluitende begrooting op een som van 1.413.971.058 R. Onder de uitgaven komt de dienst der leeningen voor met 269.116.694 R. Gestegen zijn vooral de uitgaven voor openbare werken nl. 226 tegen 196 millioen R. Aan buitengewone werken is uitgetrokken voor den Siberischen spoorweg 64 millioen, voor andere spoorwegen 54 millioen en voor locaalspoorwegen 10½ millioen R. De buitengewone ontvangsten zijn zooveel minder omdat de post: verkoop van Staatsdomeinen, die over 't loopende jaar geraamd werd op bijna 120 millioen, tot bijna niets is teruggebracht. Hooger inkomsten worden verwacht vooral van regalia: 110 tegen 76 millioen en van

Staatsdomeinen: 329 tegen 294 millioen; hierin zit de hoogere opbrengst der spoorwegen, waardoor op de gewone inkomsten een overschot van ongeveer $33\frac{1}{2}$ millioen is berekend. De directe belastingen zijn geraamd op 97 tegen 104, de indirecte op 555 tegen 539 millioen.

In zijn toelichtende memorie weidt de Minister van Financien uit over de voordeelen van beschermende rechten en over den ontzaglijken vooruitgang der Russische industrie; de geheele productie van deze laatste wordt thans op 2 milliard roebels geschat, d. i. een half milliard meer dan de waarde van de geheele opbrengst van den landbouw. Ook handhaaft hij zijn besluit om de munthervorning uit te voeren, ten einde den roebel in goud te fixeeren, wat, naar hij doet uitkomen, slechts een voortzetting is van hetgeen reeds gedaan is door de vrije inwisseling van den papieren roebel tegen goud tot de waarde van *één* roebel 50 kopeken. Kort daarop trouwens verscheen de volgende ukase, waarvan wij den tekst aan de N. Rott. Ct. ontleenen:

„Om een einde te maken aan de ongemakken welke de omstandigheden en de macht der dingen teweeg hebben gebracht in den geldsomloop van het land, hebben Wij u gelast bij den Rijksraad een uitgewerkt voorstel aan een speciale commissie in te dienen, hetwelk strekt om aan ons muntstelsel nieuwe grondslagen te geven in overeenstemming met den tegenwoordigen toestand, alsmede om de uitgifte van biljetten door de Bank van Rusland te reglementeeren.

„Wegens zijn belangrijkheid en zijn ingewikkeldheid, kan dit vraagstuk nog langdurige beraadslagingen vereischen.

„Lettend op de dringende noodzakelijkheid om den aanmaak te hervatten van gouden munten en om een einde te maken aan de onzekerheid welke onder de bevolking verwekt wordt door het gemis aan overeenstemming tusschen de nominale waarde van de goudstukken en den prijs waarvoor zij tegen credietbiljetten worden ingewisseld, hebben Wij het goed geacht, in afwachting van het door Ons te nemen definitieve besluit na afloop van het onderzoek door den Rijksraad, gouden munten te laten aanmaken waarop de prijs staat vermeld zooals die is vastgesteld bij ons keizerlijk decreet van den 8en Augustus 1896.

„Diensvolgens, en in overeenstemming met het ingediende ontwerp, hetwelk door een speciale commissie is onderzocht, gelasten Wij u:

„1°. Zonder eenige wijziging te brengen in de hoeveelheid fijn of het gehalte of het gewicht of de afmetingen der gouden munten, zooals zij vastgesteld zijn bij de wet (Muntwet, artt. 8, 9, 12, 17, 19 en 21), te doen aanmaken imperialen en halve imperialen, op welke, als aanwijzing van den prijs. vermeld zal staan op de eerstgenoemde 15 roebels en op de andere 7 roebels 50 kopeken, overeenkomstig de door Ons tegelijk met deze ukase goedgekeurde beschrijving.

„2°. Na den aanmaak van de gouden munt op de grondslagen, hierboven sub 1a aangegeven, deze gouden munt in den omloop te brengen."

Deze werd gevolgd door het volgende bevel:

„Ten aanzien van de verbintenissen, aangegaan in gouden roebels, en van de betaling aan de schatkist van de douanerechten en andere in goud betaalbaar gestelde belastingen zullen de imperialen en de halve imperialen, vermeld in Onze ukase van den 3en Januari 1897 worden aangenomen de imperialen naar den maatstaf van 10, de halve imperialen naar dien van 5 roebels goud."

En eindelijk werd gepubliceerd de volgende beschrijving van de gouden munt.

„De voorzijde vertoont de beeltenis, in profiel, van den linkerkant, van Z. M. den Keiser, met het randschrift: Nikolaas II bij de gratie Gods Keizer en Autocraat van alle Ruslanden.

„De achterzijde van de munt vertoont het keizerlijk wapen met, daar beneden, de volgende opschriften: op het stuk van 1 imperiaal 15 roebels en het jaar van aanmunting; op het stuk van 1 halve imperiaal 7 roebels 50 kopeken en het jaar van aanmunting; terwijl op den rand ingegrift staat de hoeveelheid fijn metaal welke het stuk inhoudt."

Turksche financiën. De Sultan van Turkije beijvert zich in den laatsten tijd maatregelen te nemen om orde te brengen in de financieele huishouding van den Staat, voornamelijk om de hem dreigende financieele controle der mogendheden te

ontgaan. Hij heeft daartoe voor de eerste maal een degelijke begrooting van in- en uitgaven doen samenstellen en alvorens die te bekrachtigen, haar aan 't oordeel van den directeur der Ottomansche Bank onderworpen. Tot zijn bezuinigingsmaatregelen behoorde het plan om het leger aanzienlijk te verminderen en het te beperken tot op 150,000 man in tijd van vrede Ook heeft de Sultan de rekenkamer weer opgericht en deze met de controle op de uitgaven en met een onderzoek naar 's lands middelen belast. Deze wijzigingen en een zuivering onder het ambtenaarspersoneel zouden den toestand merkbaar verbeteren.

Het rapport, dat daarop door Sir Edgar Vincent over den financieelen toestand is uitgebracht, klinkt nog zoo ongunstig niet. De ontvangsten uit alle middelen hebben sinds 1890 gemiddeld 17.600.000 pd. bedragen, terwijl de gewone en buitengewone uitgaven 18.600.000 pd. beliepen, zoodat er een gemiddeld tekort was van 1.000.000. Van de uitgaven is omstreeks 2.130.000 toegewezen aan de internationale commissie van de openbare schuld. De hoofdkanker van het beheer zijn de hooge uitgaven voor Oorlog, meer dan in eenig Europeesch Rijk, en de gebrekkige methode van inning der belastingen, waardoor vele misbruiken zijn ontstaan. Aan het slot van het rapport wijst sir Edgar Vincent er op, dat de financieele moeilijkheden van Turkije veel geringer zijn dan die van Egypte in 1883. In dat jaar kon op geen enkel hoofdstuk der Egyptische begrooting een bezuiniging van beteekenis aangebracht worden: her leger was tot zijn minimum gereduceerd, en meer dan de helft van al de inkomsten werd verslonden door de buitenlandsche schuld. In Turkije daarentegen is ruimschoots gelegenheid tot bezuiniging en tot vermeerdering der inkomsten.

Als het financieele vraagstuk in Egypte niet moeilijker ware geweest dan dat waarvoor de Turksche Regeering thans staat, zegt het verslag, dan zou de strijd tegen het bankroet daar niet zes jaren geduurd hebben, maar in zes maanden met succes volbracht zijn. Het financieele vraagstuk behoeft slechts eerlijk onder handen genomen te worden om het evenwicht te herstellen.

De maatregelen, die de rapporteur aanbeveelt, komen in

het kort hierop neer: 1°. Vermindering van uitgaven voor het leger. 2°. Onderdrukking van den smokkelhandel. 3°. Geregelde betaling van de ambtenaren. 4°. Vermindering van het administratieve personeel. 5°. Verhooging van de salarissen voor belangrijke posten. 6°. Verhooging van de directe belastingen. 7°. Behoorlijke jaarlijksche en maandelijksche verslagen en het geregeld publiceeren daarvan. 8°. Uitbreiding van de macht van den Minister van Financiën, zoodat hij het recht heeft alle onregelmatige uitgaven te straffen en alle aanvragen om buitengewone betalingen, die niet behoorlijk verantwoord zijn, te weigeren.

Het daarop gepubliceerde budget over het volgend jaar stelt de uitgaven op 18.430.000 L T. en berekent het overschot op 81.912 L T., doch zonder buitengewone uitgaven, die juist in de laatste jaren het meeste geld verslonden. Om tot dit resultaat te komen is voor de middelen het gemiddelde van de jaren 1892—94 als grondslag genomen, doch met verhooging van de tienden met 10½ pCt. (onder mededeeling, dat het plan bestaat deze belasting tot een grondbelasting om te werken) en van de schapenbelasting met 200.000 L T. tot een bedrag van 1.938.000 L T. (20 para per stuk). De bedrijfsbelasting is geraamd op 500.000 L T., eenerzijds 100.000 meer door betere contrôle-maatregelen bij de heffing, maar anderzijds 350.000 minder, omdat de aziatische boeren, evenals reeds de europeesche, zullen worden vrijgesteld. De douanerechten zijn voorzichtigheidshalve gesteld op 2 millioen L T. of 160.000 minder dan het bovenbedoelde gemiddelde. Men hoopt ze echter te verhoogen door wijziging van handelstractaten en invoering van monopolie. De civiele lijst is sedert de Troonsbestijging van dezen Sultan met 575.400 L T. verminderd.

Allerlei berichten doen de ronde van onderhandelingen tusschen de Mogendheden over een officieel toezicht op de Turksche financiën of over een door de Mogendheden te waarborgen leening, maar iets positiefs is daaromtrent niet beslist.

HANDELSKRONIEK.

VERSLAG DER RIJKSCOMMISSIE TOT HET EXAMINEEREN VAN STUURLIEDEN TER KOOPVAARDIJ OVER 1896. — STAAT DER NEDERLANDSCHE KOOPVAARDIJVLOOT OP 31 DEC. 1896 EN DE SCHEEPSBOUW IN NEDERLAND GEDURENDE HET AFGELOOPEN JAAR. — SCHEEPVAARTBEWEGING IN 1896 EN 1895. SCHEEPVAARTBEWEGING IN VREEMDE HAVENS IN 1896. — ZEERAMPEN AAN SCHEPEN VAN DE NORDDEUTSCHE LLOYD OVERKOMEN. — INVOEREN VAN LANDBOUWPRODUCTEN IN GROOT-BRITTANNIE IN 1894, 1895 EN 1896. — FAILLISSEMENTEN IN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA EN CANADA.

Verslag der Rijkscommissie tot het examineeren van stuurlieden ter koopvaardij over 1896. Uit het verslag van de Rijkscommissie tot examineeren van stuurlieden ter koopvaardij blijkt dat ook in het afgeloopen jaar wederom een zeer groot aantal candidaten zich aanmeldden tot het verkrijgen van een diploma als stuurman. Het verslag geeft daarvan de volgende cijfers.

Hoofddiploma:

		Programma A Geexamin.	Programma A Gesl.	Programma B. Geexamin.	Programma B. Gesl.
Groote Stoomvaart	1e stuurm.	38	25	3	2
	2e „	12	8	1	—
	3e „	35	20	11	7
Groote Zeilvaart.	1e „	10	4	—	—
	2e „	45	21	—	—
	3e „	126	72	4	2

Aanvullingsdiploma:

		Programma A Geexamin.	Programma A Gesl.	Programma B. Geexamin.	Programma B. Gesl.
Groote Stoomvaart	1e stuurm.	1	1	—	—
	2e „	1	—	1	1
	3e „	81	58	2	1
Groote Zeilvaart	2e „	1	—	—	—
	3e „	5	3	3	3

Aan het examen volgens Programma B worden hooger wetenschappelijke eischen gesteld: in de meeste gevallen wordt dit dan ook afgelegd door candidaten, die reeds in het bezit van een Programma A zijn. Behalve de bovengenoemden

werden nog geexamineerd 2 candidaten voor een diploma voor de Kleine Vaart, die beide slaagden. In het geheel werden dus geexamineerd 382 candidaten waarvan 230 of 60 pCt. slaagden.

De Commissie wijst er voorts in haar verslag op dat het zeer vaak den candidaten aan practische kennis ontbreekt. Zij schrijft dit daaraan toe dat de candidaten in het algemeen te korten tijd buitengaats varen. Hierbij komt nog dat — althans voor de lagere rangen — de eischen van het examenreglement geen waarborg geven, dat die tijd in eene kwaliteit aan boord is doorgebracht, die de gelegenheid geeft om practische kennis op te doen; zoo kwam het bij eenige candidaten voor dat zij wel buiten gaats hadden gevaren doch als hofmeester, eene betrekking waarin men natuurlijk weinig in de gelegenheid is zich de praktische ervaring te verschaffen, die van den 3n stuurman geeischt wordt. Ten slotte wijst de Commissie op de noodzakelijkheid eener wettelijke regeling van het zeevaartkundig onderwijs. Vooral met het oog op de scholen in het Noorden van ons land, waarvan door zeer veel candidaten wordt gebruik gemaakt en die in den regel lang niet over die hulpmiddelen kunnen beschikken, welke de scholen in de groote steden ten dienste staan.

Staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1896 en scheepsbouw in Nederland gedurende het afgeloopen jaar. De Staatscourant van 19 Januari bevat den staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1896. De volgende gegevens zijn daaraan ontleend, terwijl wij ter vergelijking de cijfers van verleden jaar bijvoegen.

De Nederlandsche koopvaardijvloot bestond uit:

	31 Dec. 1896	612	schepen metende	293.498	ton.
	31 Dec. 1895	567	„ „	298.212	„
meer op	31 Dec. 1896	45	schepen en	4.286	ton.

Hiervan waren:

Stoomschepen

	31 Dec. 1896	172	schepen metende	196.938	ton.
	31 Dec. 1895	161	„ „	188.820	„
meer	31 Dec. 1896	11	schepen en	8.118	ton.

Zeilschepen:

31 Dec. 1896	440 schepen metende	96.560	ton.
31 Dec. 1895	406 〃 〃	100.392	〃
31 Dec. 1896	34 schepen meer en	3832	ton minder

Uit de vaart kwamen in 1896:

	3 stoomschepen metende	3.432	ton.
	37 zeilschepen 〃	13 730	〃
Totaal	40 schepen metende	17.162	ton.

tegen in 1895:

	11 stoomschepen metende	13.428	ton.
	48 zeilschepen 〃	13.487	〃
Totaal	59 schepen metende	26.915	ton.

Voor de eerste maal ontvingen zeebrieven in 1896.

	13 stoomschepen metende	11.791	ton.
	72 zeilschepen 〃	9.916	〃
Totaal	85 schepen metende	21.707	ton.

tegen in 1895:

	16 stoomschepen metende	18 285	ton.
	29 zeilschepen 〃	5.194	〃
Totaal	45 schepen metende	23.479	ton.

Binnen 's lands waren gebouwd:

Stoomschepen:

1896	3 metende	3.444	ton.
1895	4 〃	1.977	〃
in 1896	1 schip minder en	1.467	ton meer.

Zeilschepen:

1896	65 metende	5.022	ton.
1895	26 〃	3.979	〃
meer in 1896	39 schepen en	1.043	ton.

Totaal.

1896	68 schepen metende	8.466	ton.
1895	30 〃 〃	5.956	〃
meer in 1896	38 schepen en	2.510	ton.

Buiten 's lands gebouwd:

Stoomschepen:

1896	10 metende	8.347	ton.
1895	12 〃	16.307	〃
minder in 1896	2 schepen en	7.960	ton.

Zeilschepen:

	1896	7 metende	4.894	ton.
	1895	3 "	1.215	"
meer in	1896	4 schepen en	3.679	"

Totaal:

	1896	17 schepen metende	13.241	ton.
	1895	15 " "	17.522	"
in	1896	2 schepen meer en	4.281	ton minder.

Uit die cijfers blijkt dat vooral wat het aantal schepen betreft onze koopvaardijvloot vrij belangrijk is vooruit gegaan. Opmerkelijk is het dat aan 56 tjalken, met een gezamenlijken tonneninhoud van 3.764 ton, gedurende 1896 voor de eerste maal zeebrieven werden uitgereikt. Deze zijn alle binnen'slands gebouwd en in het geheel bedroeg op 31 December 1896 het aantal dier schepen hier te lande 217 met een inhoud van 14502 ton; de zeilschepen die van het buitenland zijn ingevoerd waren 4 barken en 1 galjoot.

Omtrent den aanbouw van schepen bestaan bij ons te lande weinig officieele gegevens. Toch is het bekend dat dit eene uitgebreide industrie is. Wij hebben daarom gemeend dat het van belang kon zijn daaromtrent voor zooveel mogelijk eenige cijfers te verzamelen. Het te Rotterdam verschijnend dagblad „Scheepvaart" nu geeft in zijn nummer van 31 December jl. de opgaven van de vaartuigen, zoo zeeschepen als binnenschepen, die in 1896 van de verschillende werven in ons land zijn te water gelaten; daaruit is de onderstaande staat samengesteld.

In 1896 werden te water gelaten te Rotterdam:

2 stalen achterwielers (326 ton).
2 stalen schroef-zeestoomschepen (999 ton).
4 stalen vischsloepen.
15 stalen sleepbooten.
5 stalen barges.
1 baggermolen.
2 stoomschepen voor binnenvaart.
1 schroefhopper en zuiger.
1 houtschuit.

AMSTERDAM.

2 stalen schroefzeestoomschepen (2193 ton).
2 stalen sleepbooten.
10 " hoppers.
3 " pontons.
1 " flottielje vaartuig voor de Ind. Marine.
2 stoomsloepen.
5 dek- en pakschuiten.
1 loodskotter.

VLISSINGEN.

1 pantserschip voor de Marine (3400 ton).
1 stalen mailboot (4262 ton).

ALBLASSERDAM.

4 rijnschepen (6050 ton).

ALKMAAR.

3 goederen stoombooten.
1 beurtscheepje.
verschillende ijzeren vletten.

AALZUM.

1 tjalk.
houten en ijzeren pramen.

ALFEN A/D RIJN.

5 zandpramen (250 ton).
1 petroleummotorboot.
open en overdekte aken.

BOLNES.

9 stalen rijnlichters.
2 " vischsloepen.

CAPELLE A/D IJSSEL.

8 ijzeren en stalen sleepkanen (12342 ton).

DEDEMSVAART.

1 ijzeren tjalk (106 ton).
ijzeren en stalen vletaken.

EDAM.

1 ijzeren tjalk (44 ton).

GOUDERAK.

1 ijzeren kraak (160 ton).
1 〃 tjalk (101 ton).
paviljoenschuiten en aakjes.

HASSELT.

2 houten loodsschoeners.
3 ijzeren tjalken (370 ton).

HOOGEZAND.

3 stalen schoeners (840 ton).
1 〃 sleepkaan.
5 tjalken.
4 zandbakken.
1 kof.
10 rijnschepen.
5 stalen stoombooten.
1 〃 sleepboot.

KATWIJK A/ZEE.

4 houten bomschuiten.

KINDERDIJK.

5 schroefstoombooten.
1 salonraderboot.
1 zeesleepboot.
2 stalen zandzuigers.
3 〃 klepbakken.
4 ijzeren sleepkanen (4410 ton).

KRIMPEN A/D IJSSEL.

13 rijnschepen van ijzer en staal (15467 ton).

LOBITH.

3 zeilaken (681 ton).
2 baggeraken (98 ton).
1 lichter (70 ton).
1 veerpont.
3 sleepkanen (1850 ton).

Martenshoek.

7 stalen tjalken (817 ton).
1 〃 zeilaak.

Ouder Amstel.

1 houten dekschuit (50 ton).

Papendrecht.

2 lichters (200 ton).
1 stalen stoomboot (120 ton).
1 〃 sleepboot.
1 dekschuit en 2 open schuiten.

Raamsdonk.

3 ijzeren klippers (470 ton).
lichters, aken, boeiers.

Slikkerveer.

10 rijnschepen (ijzeren en stalen, 12408 ton).
4 elevatorbakken (1000 ton).
4 schroefstoombooten (284 ton).

Stormpolder.

2 ijzeren paviljoenschuiten (150 ton).
1 klipper (89 ton).
boeiers en jachten.

Veendam.

1 ijzeren rijnschip (164 ton).
1 〃 schuit (50 ton).
2 〃 tjalken (155 ton).

Vlaardingen.

1 houten logger (75 ton).

Waspik.

4 ijzeren rijnschepen (2330 ton).
3 〃 zeilschepen (525 ton).
5 klippers (955 ton).
boeiers-, zeil- en hevelaken.

ZWARTSLUIS.

15 ijzeren en stalen tjalken (1436 ton).
1 stalen jacht (40 ton).
2 rijnschepen (290 ton).
1 aakschip (65 ton).

ZALT-BOMMEL.

4 stalen rijnschepen (2510 ton).
2 〃 zeilschepen (180 ton).
4 〃 klippers (770 ton).
1 〃 aakschip (280 ton).
verschillende kleinere vaartuigen.

Uit die opgaven ziet men onder anderen welk een belangrijk aantal rijnschepen in ons land gebouwd worden, een groot gedeelte voor Duitsche rekening.

Eindelijk voegen wij hieraan nog toe de onderstaande cijfers, waaruit blijkt dat ook op de Engelsche werven groote bedrijvigheid heeft geheerscht.

In Groot-Brittannie liepen van stapel:

	schepen.	Reg. tons.
1892	690	1.160.400
1893	545	868.783
1894	622	1.073.208
1895	630	1.028.708
1896	941	1.494.597

Scheepvaartbeweging in 1896 en 1895. De Scheepvaartbeweging in de verschillende Nederlandsche zeegaten in 1896 en 1895 was als volgt:

UIT ZEE.

	1895.			1896.		
	Stoom-schepen.	Zeil-schepen.	Totaal.	Stoom-schepen.	Zeil-schepen.	Totaal.
Brouwershaven . .	3	10	13	2	13	15
Hellevoetsluis . .	82	65	147	102	70	172
Nieuwe Waterweg	5068	399	5467	5855	402	6257
IJmuiden.	1669	143	1812	1895	128	2023
Nieuwediep. . . .	79	95	174	39	12	51
Vlie	308	105	413	411	88	499
Zierikzee	1	41	42	—	91	91
Vlissingen	824	30	854	825	36	861

NAAR ZEE.

	1895.			1896.		
	Stoom-schepen.	Zeil-schepen.	Totaal.	Stoom-schepen.	Zeil-schepen.	Totaal.
Brouwershaven . .	3	2	5	2	3	5
Hellevoetsluis . .	74	67	141	99	67	166
Nieuwe Waterweg	5048	419	5467	5797	405	6202
IJmuiden.	1676	141	1817	1883	132	2015
Nieuwediep . . .	71	98	169	42	10	52
Vlie	296	119	415	402	95	497
Zierikzee	—	50	50	—	97	97
Vlissingen	820	27	847	835	38	873

Daaruit blijkt dus dat in alle Nederlandsche zeegaten met uitzondering van Nieuwediep de scheepvaartbeweging is toegenomen, in verschillende zelfs zeer belangrijk.

Scheepvaartbeweging in vreemde havens in 1896. In onze vorige Kroniek gaven wij de cijfers van de scheepvaartbeweging te Rotterdam en Amsterdam in 1896. In aansluiting daaraan volgen thans de cijfers van het verkeer in eenige voorname buitenlandsche havens gedurende het afgeloopen jaar in vergelijking met 1895, terwijl wij tevens die voor Amsterdam en Rotterdam nogmaals bijvoegen.

	1895.		1896.		meer minder	1896.
	Aantal.	Tonnenmaat.	Aantal.	Tonnenmaat.	Aantal.	Tonnenmaat.
Londen	53.916	14.991.294	56.810	15.819.740	+ 5,3 pCt.	+ 5,5 pCt.
Liverpool	19.457	8.675.049	20.212	8.715.424	+ 3,8 »	+ 0,4 »
Hull	5.412	2.624.554	5.705	2.752.474	+ 5,4 »	+ 4,8 »
Cardiff	15.353	7.891.223	14.954	8.259.355	— 2,6 »	+ 4,6 »
Glasgow	9.894	3.138.871	10.096	3.273.769	+ 2 »	+ 4,2 »
Antwerpen	4.653	5.363.569	4.958	5.820.669	+ 8,8 »	+ 8,5 »
Duinkerken	2.559	1.389.717	2.692	1.511.367	+ 5,2 »	+ 8,7 »
Marseille	7.955	4.860.133	8.150	5.274.904	+ 2,4 »	+ 8,5 »
Amsterdam	1.676	1.281.669	1.850	1.432.695	+ 10 »	+ 11 »
Rotterdam	5.199	4.177.478	5.974	4.974.116	+ 14,9 »	+ 19 »

Zeerampen aan schepen van de Norddeutsche Lloyd overkomen. Naar aanleiding van het vergaan van den „Salier" bevat „das Rhemschiff" een opgaaf van de schepen van de

schepen van de Norddeutsche Lloyd, die tengevolge van zeeramp verloren gingen sedert 1870 te zamen 9 schepen en wel 1870 ss. Union bij de kust van Schotland, 1873 König Wilhelm bij Nieuwediep, 1875 Deutschland voor de Theems, 1879 Condor in de Oostzee, 1880 Hansa bij Terschelling, 1885 Oder bij Sakotra, 1891 Eider Zuidkust van Engeland, 1895 Elbe in het Engelsche Kanaal en nu de Salier bij Kaap Corrubeo.

In hetzelfde tijdsbestek verloor de Hamburg Amerikaansche zes groote stoomschepen: 1875 ss. Schiller, 1876 ss. Goethe, 1877 ss. Saxonia, 1882 ss. Herder en ss. Lothringia, 1893 Cimbria.

Invoer van landbouwproducten in Groot-Brittannie in 1894, 1895 en 1896. De onderstaande cijfers voor de invoeren in 1896, 1895 en 1894 van eenige Hollandsche exportartikelen in Groot-Brittannie zijn getrokken uit de maandstatistiek over December door den Board of Trade uitgegeven, waarin tevens de totaalcijfers voor het afgeloopen jaar benevens die der beide voorgaande jaren zijn opgenomen.

	1894.	1895.	1896.
	cwts.	cwts.	cwts.
Geslacht vleesch.			
Nederland	109 331	151.117	164.012
Ver. Stat. v. N. Amerika	34.315	37.301	60.610
andere landen	46.111	49 050	55.503
totaal . . .	189.757	237.468	280.125
Geslacht schapenvleecsh.			
Duitschland	7.017	6.56	3.610
Nederland	199.969	167.228	229.283
Australie	1.439 502	1.670.968	1.853.129
Argent. Republiek . .	585.729	715.296	801 733
andere landen . . .	62.849	51.381	7.403
totaal . . .	2.295.066	2.611.435	2.895.158
Geslacht varkensvleesch.			
Nederland	133.526	245.726	244.344
Belgie	30.585	27.150	39.208
andere landen	16.272	15.408	15.859
totaal . . .	180.383	288.284	299.411

	1894. cwts.	1895. cwts.	1896. cwts.
Margarine boter.			
Noorwegen	10.330	9.377	10.158
Nederland	1.045.330	878.827	861.887
Frankrijk	29.052	28.132	30.523
andere landen . . .	24.613	23.832	23.366
totaal . . .	1.109.325	940.168	925.934
Boter.			
Zweden.	266.306	310.809	323.829
Denemarken	1.102.493	1.162.770	1.228.784
Duitschland	137.755	113.338	107.825
Nederland	165.157	191.201	234.469
Frankrijk	424.645	454.843	467.601
Nieuw Zuid Wales . .	34.581	45.837	7.777
Victoria.	190.398	212.797	154.865
Nieuw Zeeland . . .	65.626	53.262	56.373
Canada	20.887	38.949	88.357
Ver. Stat. v. N. Amerika	29.996	66.932	141.553
andere landen . . .	136.991	175.924	226.514
totaal . . .	2.574.835	2.825.662	3.037.947
Kaas.			
Nederland	298.693	305.920	292.988
Frankrijk	52.969	56.393	45.676
Australie	54.378	92.759	55.149
Canada	1.142.104	1.150.018	1.234.297
Ver. Stat. v. N. Amerika	672.347	500.419	581.187
andere landen	45.654	28.310	35.238
totaal . . .	2.266.145	2.133.819	2.244.535

Uit onderstaand verzamelstaatje ziet men de toename of vermindering der invoeren in Engeland uit Nederland in 1896 vergeleken met 1894 en tevens het percentsgewijs aandeel van ons land in den totaal invoer in 1896.

	toename of vermindering in 1896 tegen 1894.	aandeel van Nederland in den totaalaanvoer in 18896.
Geslacht vleesch	+ 50 pCt.	58 pCt.
〃 schapenvleesch	+ 14 〃	7 〃
〃 varkenvleesch.	+ 83 〃	81 〃
Margarineboter . . .	— 17 〃	93 〃
boter	+ 41 〃	7 〃
kaas	— 1 〃	13 〃

Eindelijk zij hier nog vermeld dat de waarde van de invoeren dier verschillende artikelen uit Nederland en Groot Brittannie wordt opgegeven als volgt (pd. st.)

	1894	1895	1896
geslacht vleesch. . . .	236.648	320.821	346.770
〃 schapenvleesch .	453.097	370.746	515.864
〃 varkensvleesch .	316.474	568.869	556.527
margarineboter	2.834.804	2.371.711	2.304.335
boter	831.951	939.326	1.156.736
kaas	760.835	774.790	734.641

Omtrent de totale handelsbeweging van het Vereenigd Koninkrijk vinden wij in die statistiek nog de volgende cijfers (pd. st.)

	1896	1895	verschil
invoer. . .	441.807.335	416 689.658	+ 25.117.677
uitvoer . .	239.922.209	225.890.016	+ 14 032.193
wederuitvoer.	56.466 465	59.942.391	— 3.475.926

Faillissementen in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Canada. Aan een statistiek uitgegeven door The Bradstreet Company — een informatiebureau dat zijn hoofdzetel te New-York heeft — ontleenen wij de volgende bizonheden.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika was het aantal faillissementen:

	aantal		actief		passief
1896 . .	15.112	doll.	148.297.256	doll	247.052.343
1895 . .	13.013	〃	88.115.530	〃	158.842.445
1894 . .	12.721	〃	79.755.067	〃	149.595.434
1893 . .	15.560	〃	262.417.532	〃	402.427.818

Het aantal faillissementen in de Vereenigde Staten was dus in 1896 16 pCt. meer dan in 1895, maar toch nog minder dan in 1893. Vooral het gezamenlijk passief was in genoemd jaar belangrijk hooger dan in het afgeloopene. Het gezamenlijk actief was in 1896 60 pCt. van de passiva (in 1893 65 pCt.) terwijl dit gemiddeld 50 à 52 pCt. is. Dit wordt daardoor verklaard dat in tijdperken, dat bizonder veel faillissementen voorkomen, ook firma's haar betalingen moeten staken, welke in andere tijden hadden kunnen blijven staan.

Het percentage der firma's en maatschappijen die failliet gingen was in verhouding tot het totaal

in 1896	. . .	1.40 pCt.
1895	. . .	1.23 "
1894	. . .	1.21 "
1893	. . .	1.50 "

Voor Canada vinden wij de volgende cijfers:

	aantal		actief	passief
1896	2205	doll.	6.793.257	16.369.576
1895	1923	"	6.299.177	15.793.559
1894	1873	"	11.947.253	23.985.283
1893	1781	"	7.388.692	15.690.404

Het aantal der faillissementen in 1896 geeft aldaar dus eene vermeerdering van bijna 15 pCt. tegen 1895; het gezamenlijk passief is echter slechts weinig grooter dan verleden jaar.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Nog eens „De Oranjebond van Orde." Ten vervolge op het daaromtrent in „de Economist" van November jl. gezegde, zij nog op het volgende gewezen. Half December werd ons eene, door „Ita" onderteekende, voor 20 cts. bij Schalekamp, v. d. Grampel en Bakker te Amsterdam verkrijgbare, in een afgrijslijk leelijken omslag gebonden brochure toegezonden, getiteld: „Hoe verdwijnt het roode spook?" De inhoud, warm geprezen o. a. in het „Dagblad v. Z.-H. en 's Gravenhage" van 30 December, is heel wat degelijker en belangrijker dan het uiterlijk deed verwachten. Ita's motto als het ware of zijne stelling is: „Zonder sociale liefde kan het roode spook niet worden verdreven." Dat roode spook is de geest van wanorde, die op de malaise in landbouw, handel en nijverheid, en op de in vele plaatsen bestaande werkloosheid wijst om haat aan te kweeken tusschen de bezittenden en de minder door de fortuin bedeelden. Ita nu wijst op hetgeen door den Oranjebond van Orde en door de zustervereenigingen in Groningen (en Friesland) wordt verricht in het belang dier minder bedeelden. Hij had daarbij ook kunnen wijzen op zoo vele stichtingen en verrichtingen van het Nut, op Toynbee-vereenigingen, Christelijke Volksbonden, vereenigingen voor Armenzorg, tot tegengang van werkloosheid, enz. enz., als bewijzen dat de hoogere standen zich wel degelijk het lot der lagere aantrekken en voortdurend op verbetering der positie van deze bedacht zijn. Vervolgens meer bepaald komende tot den „Oranje-

bond van Orde", zegt Ita: "Zijn doel is verzoening te brengen "tusschen hoog en laag, sociaal gevoel voor onverschillig-"heid, wakkerheid voor lauwheid, liefde voor haat, welvaart "voor malaise en zedelijke orde voor onzedelijke wanorde in "de plaats te brengen. Dit doel wil hij bereiken langs een "dubbelen weg: het aankweeken van een beteren geest en het "bevorderen van sociale hervorming door daden." Vervolgens wordt geschetst wat de Oranjebond van Orde reeds in die beide opzichten verrichtte en wat hij verder hoopt tot stand te brengen. Daarover treden we thans in geene bijzonderheden omdat daarover vrij uitvoerig sprake was in den November-Economist. Maar met aandrang wordt de lezing der bovenvermelde, met warmte geschreven brochure aanbevolen, niet slechts omdat daarin, gelijk op blz. 22 wordt gezegd, "in een "klein bestek een duidelijk inzicht wordt gegeven in hetgeen "de Oranjebond van Orde wil, deed, voorbereidt en eindelijk, "met gemeene krachten, tot stand hoopt te brengen", maar vooral omdat daarin duidelijker dan in ons artikel geschiedde, gewezen wordt op het verheven moreel streven van dien Bond.

Ons artikel gaf zoowel 's Bonds Eerevoorzitter, den heer P. B. Bruijn van Rozenburg, als zijn voorzitter, tevens redacteur van 's Bonds orgaan "Sta Pal!", Jhr. J. Hora Siccama van de Harkstede, aanleiding tot bespreking. De eerste deed dit in de "Nieuwe Apeldoornsche Courant" van 12 December. Na te hebben gezegd dat hij op het artikel wijst, ook omdat "de Economist" te Apeldoorn schier geheel onbekend is (zeker nog al kras voor eene zoo aanzienlijke gemeente met zoo vele ingezetenen uit den gegoeden stand, met eene Hoogere Burgerschool en onderscheidene andere goede scholen), en bespreekt vervolgens voornamelijk wat door ons was in het midden gebracht tegen het op zijn voorstel bij de stichtingen te Apeldoorn toegepast beginsel van het direct toekennen van persoonlijken eigendom van huis en hof. Wat hij, warm voorstander van dat beginsel, daarvoor thans opnieuw aanvoert, verdient ongetwijfeld gezette overweging, doch kan in deze "Nalezing" niet worden besproken. Hij houde ons echter de betuiging ten goede dat we onze bezwaren door zijn nieuw betoog niet wederlegd achten.

In "Sta Pal!" van 12 December noemt de heer Siccama het een voorrecht dat de Oranjebond van Orde eindelijk eens in een wetenschappelijk tijdschrift werd besproken en neemt geheel over wat we tegen het stelsel van direct ingaanden persoonlijken eigendom aanvoerden, doch zegt voor het oogenblik op die aanmerkingen niet te willen ingaan. Hij waardeert het echter zeer dat wat de bond doet en voorbereidt in "De Economist" werd toegelicht en der algemeene belangstelling aanbevolen. Die aanbeveling wordt hierbij gaarne herhaald, omdat alles wat "verzoening kan brengen tusschen hoog en laag", en daarnaar o. a. streeft de Oranjebond van Orde, onze sympathie heeft.

In "de Economist" van November was ook sprake van eene nog slechts op het papier bestaande stichting van den Oranjebond van Orde: "de Utrechtsche Arbeidskas" en van Mr. Veldman's critische beschouwing daarover. Tot aanvulling van het daar gezegde worde verwezen naar de uitvoerige artikelen in het "Dagblad v. Z.-H. en 's Gravenhage" van 21 en 22 Jan.: "Iets over arbeidskassen." Nu het arbeidersvraagstuk, speciaal dat van verzekering van den arbeider tegen alle mogelijke ongevallen, zoozeer aan de orde is, mag op die wijze van verzekering tegen de gevolgen der werkloosheid ook wel inzonderheid de aandacht worden gevestigd. Vermoedelijk zal daarvan ook wel sprake zijn in "De Mentor, populair orgaan voor verzekering en aanverwante vakken", dat sedert kort onder redactie van Mr. Veldman en anderen verschijnt. Er was sprake van in de rede op 30 Januari jl. te Amsterdam gehouden door den heer P. L. Tak over de werkloosheid en de middelen die er tegen zijn aan te wenden en bij de daarop gevolgde discussie, waarvan de dagbladen dier dagen (zie o. a. "Het Vaderland" van 3 Februari) een overzicht gaven.

Q. v. U.

Werk en brood. Onder dezen titel gaf de heer F. van Eeden een warm geschreven opstel in De Gids van Februari, waarvan de slotsom is, dat door het vestigen van Rijkshoeven de werkloosheid moet bestreden worden. De schrijver zag voorbij, dat deze maatregel kapitaal vereischt. En kapitaalverplaatsing kan nooit iets baten tegen werkloosheid; zij kan haar slechts doen overgaan in een ander bedrijf: het bedrijf, waaraan kapitaal onttrokken of onthouden wordt. Werden de denkbeelden van den heer van Eeden toegepast, dan zou daarenboven het inkomen der maatschappij geringer worden; het eind zou wezen: meer werk voor minder brood.

Er is nog iets dat de schrijver voorbij ziet. Zeker is het te betreuren, dat met groote welvaart bij enkelen gepaard gaat armoede bij velen. Maar om de beteekenis van een orgaan te doorgronden, moet men niet eenzijdig het oog richten op een enkele van zijne werkingen, op alle moet worden acht geslagen. Dit geldt ook van maatschappelijke instellingen. Indien men de oorzaken van ongelijkheid slechts kan wegnemen door spaarzaamheid en ondernemingsgeest te dooden en een gelijkheid te doen ontstaan, die allen in de diepste ellende dompelt, zal het verwijderen dezer oorzaken dan aanbeveling verdienen? Dit gewichtig punt werd door den heer van Eeden niet onderzocht.

„Men behoeft niet te zijn een specialiteit, een man van 't vak, om het recht te hebben de hier volgende dingen te zeggen," zoo leest men in den aanhef van het stuk. O neen: doch men moet eenige studie hebben gemaakt van de zaken, die men behandelt, om interessante dingen te zeggen. De heer van Eeden zal niet tegenspreken dat voor den arts physiologische kennis onmisbaar is. Maar hij, die als arts optreedt voor maatschappelijke kwalen, kan soortgelijke kennis niet ontberen. Er is een physiologie der maatschappij, en het bleek niet, dat de schrijver van Werk en Brood daarvan kennis nam.

P.

Door de **Internationale Vereeniging voor Vergelijkende Rechtswetenschap en Staathuishoudkunde** te Berlijn is de volgende prijsvraag uitgeschreven:

> Eene vergelijkende uiteenzetting van de beginselen, die met betrekking tot het verkrijgen van gronden en de vestiging zijn gevolgd in de koloniën der voornaamste staten, met aantooning van de economische gevolgen daaruit voortspruitende. (Eine vergleichende Darstellung der Grundsätze, welche in den Kolonien der wichtigsten Staaten hinsichtlich des Bodenerwerbs und der Ansiedlung befolgt worden sind und die wirtschaftlichen Folgen derselben).

Op het beste antwoord is een prijs uitgeloofd van 1600 Mark.

De antwoorden moeten vóór 1 April 1898 toegezonden worden aan den 1en Secretaris der vereeniging Dr. Kronecker, Berlin W. Kurfürstendamm 241; zij moeten gesteld zijn in het Duitsch (met Latijnsche letter), Fransch of Engelsch; mogen niet met den naam van den schrijver voorzien zijn, maar moeten met een kenspreuk geteekend en vergezeld zijn van een gezegeld couvert, dat dezelfde kenspreuk tot opschrift heeft en den naam en het adres van den schrijver bevat.

De prijs kan onder meerdere mededingers verdeeld worden.

De publicatie van een antwoord of van een of meerdere gedeelten daarvan, vóór dat de beslissing over het toekennen van den prijs openbaar gemaakt is, sluit den arbeid van de mededinging uit. Niet bekroonde antwoorden moeten door den schrijver binnen een jaar na die openbaarmaking teruggevraagd worden, anders worden zij het eigendom van de vereeniging, die dan het recht heeft ze anoniem uit te geven of te vernietigen.[1]

Het bekroonde antwoord wordt het eigendom der vereeniging, met alle rechten op uitgave en vertaling, en wordt door haar gepubliceerd.

De commissie van beoordeeling, die hare taak zooveel mogelijk vóór 1 April 1899 volbrengt, bestaat uit de Heeren Z. H. Hertog Johan Albrecht zu Mecklenburg (Potsdam), Dr. Paul Kayser,

[1]) De inzender heeft het recht bij de inzending een adres op te geven, waar zijn antwoord, ingeval dit niet bekroond wordt, moet worden teruggezonden.

Senaatspresident in het Rijksgerechtshof (Leipzig), Prof. Dr. Carl v. Stengel (Munchen), James Bryce, oud-minister (Londen), Prof. Dr. Charles Lyon-Caen (Parijs), Staatsraad Prof. Dr. A. Brunialti (Rome), Prof. Dr. P. A. v. d. Lith (Leiden), Prof. Dr. E. Philippovitch, Edler von Philipsberg (Weenen), geheimraad Prof. Dr. F. F. Martens (Petersburg), markies de Dalmau de Olivart, oud-hoogleeraar; Prof. W. J. Ashley (Cambridge, Harvard University V. S. Amerika).

PROGRESSIE BIJ DE GEMEENTELIJKE HOOFDELIJKE OMSLAGEN NAAR HET INKOMEN.

In het aanhangige wetsontwerp tot regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten en tot herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen, wordt in art. 10 D o. a. voorgesteld art. 243 der gemeentewet te wijzigen in dien zin, dat bij den hoofdelijken omslag naar het inkomen of naar de vertering het bedrag der aanslagen percentsgewijze gelijkelijk moet worden berekend over het totaal van het inkomen of de vertering, na aftrek van een bij de belastingverordening te bepalen, voor alle aanslagen op gelijken voet berekend bedrag voor noodzakelijk levensonderhoud.

Zou die wijziging zijn te beschouwen als eene verbetering? — Verscheidene organen der pers en daaronder niet alleen de geavanceerde, hebben gezegd „neen", 't zou zijn eene beperking van de autonomie der gemeentebesturen; andere hebben gemeend „ja", maar de regeering gaat te ver De vraag toe te lichten met gegevens uit de practijk, is het doel van dit opstel.

Daartoe hebben gediend de gemeentelijke hoofdelijke omslagen der provincie Groningen. Naar de vigeerende verordeningen is ontworpen een staat, waarop voor elke gemeente eene opeenvolging van zoogenaamde belastbare inkomens, verkregen door de geschatte inkomens te vermenigvuldigen met het daarvoor aangewezen cijfer der progressieschaal of te verminderen met het daarvoor door de verordening bepaald bedrag. De aanslag van elk geschat inkomen wordt gevonden door het hieruit berekende belastbaar inkomen te vermenigvuldigen met een voor iedere gemeente jaarlijks bij het opmaken van het primitief kohier vast te stellen cijfer (per-

centage van heffing), voor 1896 mede in den ontworpen staat aangegeven, naast het hoogst geschatte inkomen over dat dienstjaar.

Wel is waar waren voor de samenstelling van dezen staat niet alle verordeningen even geschikt, zoodat, om een uniform overzicht te krijgen, in enkele gevallen eenigszins moest worden geschipperd, maar deze kleine onnauwkeurigheden doen niets te kort aan de bruikbaarheid voor het doel: een vergelijkend overzicht te geven van de progressieschalen, bij de verschillende Groningsche gemeenten in werking (blz. 232—233).

Om dit doel nog beter te bereiken is naar de gegevens, aan dezen staat ontleend, geconstrueerd eene graphische voorstelling van eenige (de lijnen voor al de 57 gemeenten op één blad zouden te veel zijn verward) zeer uiteenloopende progressieschalen. Van de gemeenten konden die zonder noemenswaardige afwijkingen van de verordeningen worden weergegeven. Alleen diende ik mij eenige vrijheid te veroorloven omtrent de vermogensbelasting. Vooreerst moest deze ter wille van de vergelijking worden opgevat als inkomstenbelasting. Om daartoe te geraken is aangenomen, dat het vermogen 4 pCt. revenuen afwerpt. En bovendien dat niet f 12.500, als vallende buiten de vermogensbelasting, gelijkstaat met f 500 inkomen, maar f 13.000, het belastbare minimum.

In het diagram zijn op de as der abscissen van af den oorsprong op regelmatige afstanden afgezet de inkomens van f 500 tot f 14.000. De as der ordinaten (wegens de progressieschalen van Kloosterburen en Uithuizermeeden in twee ongelijke helften) is verdeeld in gelijke deelen, aangeduid eveneens van af den oorsprong, door de getallen van 1 tot en met 35. De ordinaten nu geven aan, door deze getallen, hoeveel maal de belastbare inkomens grooter zijn dan de geschatte (deze beide woorden gebruikt in den boven door mij aangegeven zin), wanneer namelijk wordt uitgegaan van de onderstelling, dat de inkomens van f 500 bij alle progressieschalen ook worden belast naar f 500 (proportioneel) en de hoogere zooveel maal sterker, als uit den staat gemakkelijk is te berekenen. M. a. w. de abscissen geven aan de geschatte inkomens, de ordinaten de progressie. Zoo opgevat moesten dus in het diagram worden geplaatst bij den oorsprong (der

coördinatenassen) het inkomen f 500 en het progressiecijfer 1. Wat is geschied. De curven stellen nu voor de progressieschalen.

Nog eene opmerking vooraf. De klimming der curven is ten deele willekeurig. Neem de abscissen korter en de curven rijzen sneller. Verkort de ordinaten en gij verkrijgt het omgekeerde. Absoluut hebben dus de curven weinig waarde. Maar ter vergelijking van verschillende progressieschalen onderling zijn ze vertrouwbaar en hoogst merkwaardig.

Welnu, wat leeren deze krommen als met een oogopslag? Dat hier bestaan zeer zonderlinge en zeer sterke verschillen. Vooreerst wat de absolute rijzing betreft. Terwijl toch de eene gaat tot $2\frac{1}{2}$ klimt de andere tot 35. Maar dit is niet het voornaamste. Ten opzichte van de betrekkelijke rijzing bestaan niet minder in 't oog vallende verschillen. De curve voor Groningen (evenals die voor de vermogensbelasting) klimt aanvankelijk vrij snel, buigt zich daarna meer en meer om en nadert ten slotte de richting der abscissen als limiet. Verscheidene andere gaan nagenoeg, die van Onstwedde geheel, schuin recht naar boven of ook wel in zigzag, terwijl die voor Bellingwolde de hoofdkromming zelfs naar beneden heeft. Moet deze vrucht der gemeentelijke autonomie worden toegeschreven aan een behoorlijk inzicht, bij de plaatselijke wetgevers, in de regeling der gemeentebelastingen, gepaard aan grondige kennis van locale toestanden of wellicht aan wat anders?

Ter beantwoording dezer vraag vooraf eene andere: wat is eene redelijke progressie? Men zegt eene die beantwoordt aan het beginsel belasting naar draagkracht, naar gelijkheid van offer of van leedgevoel. En dan meenen sommigen, dat daaraan wordt voldaan door van elk inkomen af te trekken het bestaansminimum, om de rest proportioneel te belasten [1]). De curve voor Middelstum is daarvan een voorbeeld. Ook die der vermogensbelasting, doch hier versterkt door eene zwaardere heffing van vermogens boven de twee ton en eene lichtere van die beneden f 15.000, waardoor in hare curve eene nieuwe rijzing ontstaat bij de abscis van f 8000 inkomen.

---

[1]) Zie o. a. Mr. N. G. Pierson. Leerboek der Staathuishoudkunde II p. 524 en Stuart Mill's Staathuishoudkunde, door Mr. J. Oppenheim, II p. 289 v.v.

Dat het zuivere Bentham-stelsel niet beantwoordt aan bovengenoemd beginsel, al kan dit niet juist mathematisch worden aangetoond, blijkt reeds hieruit, dat hetzelfde bestaansminimum op verre na niet voor alle inkomens dezelfde beteekenis heeft [1]). Aangenomen echter, dat eene andere en sterkere progressie billijk is, dan rest nog de vraag, hoe zij moet zijn ingericht, om aan de draagkracht-theorie te beantwoorden.

Ik denk er niet aan op dit vraagstuk in te gaan, waar de bekwaamste economen en mathematici geen kans zien haar behoorlijk op te lossen. En gaarne geef ik toe, dat Macculloch's uitspraak omtrent belastingen („Whoe'er expects a faultless tax to see, espects what neither is, nor was, nor e'er shall be") veel meer nog is van toepassing op progressieschalen. Maar daarmede is nog niet toegegeven dat deze zouden zijn overgeleverd aan onbeperkte willekeur. Integendeel. Want waarover men moge verschillen, in zoover zijn, naar ik meen, alle redelijke voorstanders van progressie het eens, dat „de belasting ten aanzien van de kleinere inkomens aanmerkelijk sneller moet stijgen dan die inkomens zelf. Die snellere stijging behoort evenwel, naarmate de inkomens grooter worden, te verminderen, zoodat het aanvankelijk zeer versnelde tempo van de opklimming der belasting geleidelijk verflauwt en van dat der vermeerdering van het inkomen ten slotte zoo weinig meer afwijkt, dat het verschil voor de practijk zonder bezwaar mag worden verwaarloosd” [2]).

Velen zijn van oordeel, en mijns inziens terecht, dat deze conclusie steunt op de theorie van het laatste toevoegsel (final utility) „da ja regelmäszig nur diese Mehreinkommensbeträge den weniger nothwendigen, leichter ein zu schränkenden Bedürfnissen dienen, und andererseits, dasz es schlieszlich eine Gränze giebt, von der ab auch letzteres nicht mehr zutrifft, d. h. von der ab höhere Einkommensbeträge aufhören eine Unterscheidung dieser Art überhaupt zu zulassen, da in den höchsten Beträgen ein sehr groszes Einkommen regelmäszig etwa

---

1) Mr. N. G. Pierson erkent dit zelf, t. a. p. bl. 520. «Hier ligt», zegt hij: «eene moeielijkheid, die nooit geheel te overwinnen is.» Zie ook bl. 465.

2) Mr. Treub. Belasting naar draagkracht. Economist 1890 p. 271.

gleich entbehrlichen Genüssen oder aber der Capitalisirung dient, und dasz also der etwa gleich hohe Procentsatz solcher höchsten Einkommensbeträge — m. a. W. die Degressions- oder Regressionsform der Steuerprogression — die allein berechtigte ist" [1]).

De noodzakelijkheid der progressie tot het verkrijgen van gelijkheid van offers moge nu "meer zijn eene quaestie van gevoel en overtuiging dan van streng wetenschappelijke bewijsbaarheid" [2]), dit verband, eenmaal aangenomen, dient de progressie stellig te voldoen aan de minimum-eischen, in de hierboven geciteerde woorden zoo duidelijk neergelegd.

Het algemeene karakter van progressiecurven zal dus dit moeten zijn, dat zij aanvankelijk bij de kleinste inkomens het sterkst stijgen, doch zóó, dat spoedig eene geleidelijke ombuiging ontstaat, ongeveer als die van een cirkelboog. Komt men op die wijze successievelijk bij de hoogere inkomens, waar het sparen (Capitalisirung) gemakkelijker wordt, dan verliest de boog langzamerhand van zijne kromming en nadert ten slotte de richting der abscissen als limiet, waarmee voor de practijk het vervolg der curve zonder bezwaar mag worden gelijk gesteld, m. a. w. de progressie mag ophouden.

Toetsen wij aan dezen eisch de verschillende progressieschalen van het diagram, dan zien wij de beide gemerkte lijnen (—·—·—), voor de stad Groningen en de vermogensbelasting, hieraan behoorlijk beantwoorden, behalve dat die der vermogensbelasting een kleinen knik bezit bij de abscis van f 8000 inkomen. Ook op de curven voor Middelstum en Appingedam valt in dit opzicht weinig aan te merken, behalve dat de stijging daar aanvankelijk niet groot is en de geheele progressie zeer matig, vooral bij Middelstum, dat het zuivere Bentham-stelsel toepast.

Veel minder goed voldoen de lijnen voor Leens en Usquert. Die voor Leens stijgt recht door tot f 2500 met een progressiecijfer van 7,66, die voor Usquert eenigszins gebogen tot f 3000 met een progressiecijfer van 9,66. Van daar stijgt de laatste

---

[1]) Fr. I. Neumann. Die Progressive Einkommensteuer im Staats- und Gemeinde-Haushalt. Leipzig 1874 p. 146.

[2]) A. J. Cohen Stuart. Belasting naar draagkracht. Economist 1890. p. 275.

nagenoeg rechtdoor tot f 10,000 met een progressiecijfer van 15. Her hoogst geschatte inkomen (f 28,000) heeft tot progressiecijfer 19.

De curve voor Uithuizen stijgt bijna met eenparige snelheid tot een inkomen van f 8600 met een progressiecijfer van 7,5, om dan ineens op te houden en verder de richting der abscissen te volgen. Het schijnt dat de progressie daardoor overgaat in evenredigheid. Voor het totaal inkomen is dit ook zoo, echter geenszins voor het „laatste toevoegsel", zooals volgens eene rationeele progressie toch behoorde het geval te zijn. Dit springt in het oog als men den aanslag berekent van elke duizend gulden laatste toevoegsel, liggende bijv. tusschen de inkomens f 4600 — f 5600 — f 6600 — f 7600 — f 8600 — f 9600 etc. Het blijkt dan dat daarvan successievelijk wordt betaald f 49,30, f 56,55, f 63,80, f 70,05 en vervolgens van alle hooger gelegene, beginnende met dat tusschen de inkomens f 8600 en f 9600, slechts f 43,50. Eene belangrijke degressie dus, maar naar den verkeerden kant.

Kloosterburen heeft blijkbaar een vrij rationeel gebogen lijn, die echter geweldig progressief is, in 't bijzonder tot f 4000 toe. Dit inkomen heeft een progressiecijfer van 31,80, f 3000 van 29,40, f 2000 van 25 en f 1500 van 20, terwijl van daar de lijn in rechte richting daalt tot f 600 met een progressiecijfer van 2. Dat deze buitensporigheid kan worden volgehouden vindt haar grond in het feit, dat de progressie tot f 1500 dadelijk zoo sterk is doorgevoerd, dat nog vele middelmatige en alle hoogere inkomens daarin deelen en elkaar als 't ware den last helpen verlichten.

Ook Adorp heeft eene sterke progressie, maar gaat slechts tot f 3000, terwijl de hoogst aangeslagene er is geschat op een inkomen van f 6000. Ook daar eene sterke ongeveer rechte stijging, maar zóó, dat nog vele inkomens er de bezwaren van ondervinden en, evenals te Kloosterburen, elkaar den last helpen verlichten. Om dezelfde reden, als bij Uithuizen is aangetoond, ontstaat ook hier, op de plaats, waar de progressie ophoudt, plotseling eene belangrijke degressie naar den verkeerden kant, voor zoover betreft het laatste toevoegsel. De 3e f 1000 inkomen toch betaalt er f 60 en de volgende alle f 36.

Geheel anders te Uithuizermeeden. Terwijl Kloosterburen reeds bij f 1500 een progressiecijfer heeft van 20 en Adorp bij f 3000 van 15 heeft Uithuizermeeden bij f 1500 nog maar 5,66 en bij f 3000 8,66. Dit schijnt betrekkelijk gematigd. Is echter het tegendeel, want dezelfde progressie gaat recht door tot het cijfer 30 bij f 12.000. Wat is het gevolg? Dat voor de meervermogenden deze schaal vrij wat drukkender wordt dan die zelfs van Kloosterburen, want daar vielen in de wel is waar zeer sterke, maar tevens aanvankelijk snelle progressie, nog tal van inkomens, die elkaar den last hielpen verlichten, terwijl hier de druk van de talrijke welgestelde middelklasse stelselmatig is afgewenteld op de weinige meervermogenden, in 't bijzonder op de meest gegoeden. Van de 270 aanslagen toch vallen 254 beneden het progressiecijfer 10 en 16 er boven, waarvan weer slechts 6 boven het progressiecijfer 15 en slechts 1 (met het progressiecijfer 28) boven 20,75 Op die wijze is het mogelijk gebleken, om in eene gemeente, waar de hoofdelijke omslag overigens niet bovenmatig moet worden geacht, deze kunstmatig drukkend te maken voor eene bepaalde klasse van ingezetenen. Het gevolg is dan ook dat van f 12.000 moet worden betaald f 972 of 8,1 pCt. en van f 1000 f 10,80 of 1,08 pCt.

Ik houd het er voor, dat geen gezin in genoemde gemeente meer verteert dan f 3000 per jaar. De rest der inkomens kan dus worden gespaard, gekapitaliseerd. Ik wil echter aannemen, dat dit sparen nog ten deele gepaard gaat met eenige opoffering van genot. Van f 5000 kan op een dorp echter zóó royaal worden geleefd, dat de rest van het inkomen kan worden gekapitaliseerd, zonder genotoffers mag men zeggen. Hieruit zou voortvloeien, dat de duizenden guldens inkomen boven f 5000 eene proportioneele draagkracht vertegenwoordigen en dus gelijkelijk moesten worden aangeslagen [1]). Te Uithuizermeeden moet echter van de 6e f 1000 inkomen worden betaald f 73.57^5 en van de 12e f 140.40, dat is circa het dubbele.

Ik zal het geduld van den welwillenden lezer niet verder op de proef stellen, door ook nog de andere curven te be-

[1]) Ditzelfde aanbevolen door W. Roscher, System der Finanzwissenschaft. 1889 p. 205.

spreken. Alleen zij gewezen op dit algemeene kenmerk, dat de meeste betrekkelijk weinig afwijken van eene rechte lijn. Inderdaad zijn er niet weinigen te plattenlande, die meenen dat eene rationeele progressie van 't begin tot het eind regelmatig moet klimmen. Uit het voorgaande moet echter worden afgeleid, dat daarbij de middelklassen worden ontzien ten koste van de meervermogenden, eene neiging, bij onze vroedschappen onlangs ook opgemerkt door den heer Warren [1]).

Gneist [2]) verklaart zulke verschijnselen uit het feit, dat tot dusver de meeste raadsleden te plattenlande juist behooren tot de klassen, die er van profiteeren. „Die Betheiligten werden zwar empfindlich", zegt hij, „wenn man darauf hindeutet, und versicheren ihre äusserste Interesselosigkeit. Allein unter allen Interessenfragen waltet die Philosophie des Unbewussten wohl am starksten in den Steuerfragen".

Het komt mij voor, dat Gneist overdrijft en dat men in allen gevalle niet mag generaliseeren In casu zal veel moeten worden geschreven op de rekening van reine onwetendheid, en van allerlei personaliteiten, waarvan de bewoners der groote steden zich nauwelijks eene voorstelling kunnen vormen. Daar komt bij, dat het tegenover de kiezers zeer democratisch schijnt de progressie op te drijven enkel voor de meest vermogenden. Hoe dit maar al te vaak op vexatie uitloopt, schijnt tot dusver niet te worden ingezien door de lagere volksklassen, die er anders niet zelden mede de dupe van worden, vooral als het kapitaal er door wordt verdreven of geweerd.

Intusschen, Philosophie des Unbewussten, reine onwetendheid, personaliteiten of jacht naar populariteit, de resultaten komen op hetzelfde neer. En geene andere conclusie kan hieruit volgen, dan deze, dat het uitstekende, maar niettemin gevaarlijke wapen der progressie, althans niet zonder behoorlijke veiligheidsmaatregelen, blijve toevertrouwd aan de plaatselijke besturen van het platteland.

Er is gezegd, zeer juist, maar dan wordt beperkt de autonomie der gemeentebesturen. Ik moet in gemoede verklaren

---

[1]) A. J. Warren: Opmerkingen over de regeling der gemeentefinanciën. Groningen 1896 p. 82.

[2]) R. Gneist. Die Preussische Finanzreform. Berlin 1881 p. 70.

dat ik mij verbeeld daarvoor evenveel eerbied te hebben als de beste, daarvan evengoed in te zien de bijna niet genoeg te waardeeren lichtzijden. Maar daarom make men er niet van eene doctrine, een »noli me tangere«. Wanneer komen de lichtzijden van »selfgovernment« aan den dag? Als het betreft onderwerpen, die een plaatselijk bestuur beter kan beoordeelen dan het centraal gezag en dat zijn er vele. Ook als het betreft de uitvoering van tal van wetten, waarbij kennis van plaatselijke toestanden een onmisbaar vereischte is.

»Wat zoo tot stand komt«, zegt de heer Warren [1]) terecht, »geeft in ieder geval de bevrediging van eigen werk. En terwijl de gekozenen, ten einde het vertrouwen der kiezers niet te verliezen, zich wel zullen wachten onnoodig te raken aan hunne gevoelige plek, hun beurs, zien deze, wat bij het rijk niet mogelijk is, hunne belastingpenningen binnen den kring hunner eigene gemeente aangewend en jaarlijks verantwoord voor noodzakelijke uitgaven, zien zij de onmogelijkheid of ongewenschtheid van bezuiniging en leeren berusten in het noodzakelijke«.

Het komt mij voor, dat hier inderdaad de gevoelige plek is aangeroerd, maar slechts van eene zijde, de mooiste. Gneist [2]) beziet haar, practisch als hij steeds is, van de andere. »Unter heutigen Verhältnissen bedeutet diese Autonomie in der Mehrheit der Gemeinden den Majoritätsbeschluss einer Kleinbauernversammlung oder einer Gemeindevertretung von kaum 10 Personen, von der es abhängen soll, ob jeder Einwohner 1, 2, 5, 10 pCt. oder mehr seines Gesammteinkommens für die Gemeinde herzugeben hat. In diesen Majoritätsbeschlüssen waltet zum Theil der Zufall, in der Regel aber der bewusste oder unbewusste Zug der Interessen.« Deze woorden zijn geschreven met het oog op Pruisische toestanden. Zijn ze zoo geheel van onpas voor de onze?

En moet men zich dan niet verwonderen, dat zelfs practische bladen als de Nieuwe Rotterdamsche Courant [3]) en de Gemeentestem [4]) vertrouwen, dat het kwaad zichzelf zal corri-

[1]) t. a. p. p. 9.

[2]) t. a. p. p. 104.

[3]) Zie het nommer van 2 October 1896.

[4]) » » » » 30 November 1896.

geeren, doordat de plaatselijke besturen, wijs geworden door schade, „voortaan in het welbegrepen belang hunner eigen gemeente er voor zullen zorgen de groote fortuinen niet zoo zwaar te belasten, dat zij deze uit de gemeente verbannen?” Alsof dat verhuizen altijd maar zoo gemakkelijk ging en de meesten niet als met duizend banden zijn gebonden aan den eens gekozen of door den loop der omstandigheden aangewezen woonplaats. Niet op de verhuizing der meergegoeden dient de bestrijder van overmatige en irrationeele progressie zich in de eerste plaats te beroepen, maar op het recht. Die verhuizing is wel is waar niet zonder belang, maar hangt dikwijls meer af van andere oorzaken dan van de progressie. En dit wordt in het algemeen door de raadsleden dan ook zeer goed ingezien.

Verder wijst men op de Kroon, „die het altijd in hare macht heeft, hare goedkeuring te onthouden aan eene belastingverordening, waarin de progressie zóó sterk wordt doorgevoerd, dat zij bijna tot confiscatie zou leiden.” Ook prof. Oppenheim [1]) hechtte indertijd aan de goedkeuring van het centraal gezag op de belastingverordening. Wat is dan van dat toezicht gebleken? En nu beroep ik mij op wat ik boven mededeelde omtrent de vigeerende progressieschalen bij de gemeenten der prov. Groningen, die alle koninklijk zijn goedgekeurd. Wel is mij bekend, dat verleden jaar de Minister van Houten de versterking der progressie te Assen verhinderde en dat in 1889 hetzelfde is geschied door den Minister Mackay met de gemeente 't Bildt, maar wat bewijzen deze beide gevallen tegen al de progressieschalen der Groninger gemeenten? Ik zou zeggen dit, dat Hartman [2]) zich zeer gematigd uitdrukte, toen hij schreef, dat „de gemeenten in dit opzicht eene zeer groote vrijheid genieten” [3]). Maar bovendien, al mocht zich

[1]) Mr. J. Oppenheim. Het Nederlandsch Gemeenterecht. p.p. 305 en 306.

[2]) H. G. Hartman Jz. Bestuur en administratie der gemeenten in Nederland I p. 196.

[3]) Hetzelfde verschijnsel heeft zich voorgedaan in Pruisen, waar «die Centralbehörden sich von der Verantwortlichkeit für diese Bestätigung immer weiter zurück gezogen haben.» Zie o. a. Gneist. t. a. p. p. 106.

menigvuldiger dan tot dus ver herhalen, wat te Assen en 't Bildt is geschied, zou men dan tevreden kunnen zijn? Ik zou zeggen, allerminst, waar in het parlementair regeerstelsel de inzichten van het uitvoerend gezag zich alle paar jaar kunnen omkeeren, niet het minst in de periode die ons voor de deur staat.

En toch brengt die periode wellicht mede, dat meer nog dan tot dus ver krachtige waarborgen worden vereischt voor de handhaving van het recht »wanneer het blijkt, dat het der vroedschap is te doen om de bevoorrechting van velen ten koste van weinigen.« Natuurlijk lang niet voor alle gemeenten, maar toch voor verscheidene. Hier veel meer dan elders wachte men zich voor politieke extrêmen. Terwijl deze in de Staten-Generaal, afkomstig uit de meest uiteenloopende districten van het land, elkaar neutraliseeren, aanvullen dikwijls en bij gevolg een heilzamen invloed uitoefenen, worden zij, naast elkaar gezeten in de meerderheid eener vroedschap, gevaarlijk.

Vooral nu de hoofdelijke omslag is geworden de sluitpost der gemeentebegrootingen. Sedert de vaststelling onzer gemeentewet hebben de gemeenten eene vlucht genomen »verrassend en heilzaam, maar waarop niet is gerekend bij de regels ten aanzien der voorziening in hare geldelijke behoeften getroffen. Deze gaan uit van een gemeenteleven op veel bescheidener schaal.« Buiten de wet om hebben de plaatselijke besturen zich nu zelf gered, door den hoofdelijken omslag naar het inkomen te maken tot de bron, waaruit de steeds aangroeiende te korten worden gedekt. Zelfs blijkt reeds hier en daar, evenals bij vele Pruisische gemeenten, de neiging hem te maken tot impôt unique. Ook daar viel het de gemeenten moeielijk op eene bevredigende wijze te voorzien in de snel stijgende uitgaven en heeft men zich geholpen door den hoofdelijken omslag, soms in den vorm van opcenten op de Staatsklassenbelasting en geklassificeerde inkomstenbelasting, te maken tot hoofdbron van inkomsten [1]). Niet alleen om er nieuwe, ongedekte uitgaven mee te bestrijden, maar zelfs om er de bestaande opcenten op de grondbelasting door te

[1]) Fr. J. Neumann. Ertrags- oder persönliche Steuern vom Einkommen und Vermögen. 1876 p. 102.

vervangen, hetzelfde wat in de laatste jaren is voorgesteld bij eenige Groninger gemeentebesturen. En dit ondanks het feit dat de hooge kosten van aanleg en onderhoud der talrijke kunstwegen, grootendeels zijn ten goede gekomen aan de grondeigenaars (hier nagenoeg allen eigengeërfden) en grootendeels zijn en worden bestreden uit de gemeentekas.

Is het niet even absurd de verhooging of invoering eener Staatsbelasting, onder contrôle van verantwoordelijke ministers en van de beide kamers onzer Staten-Generaal, te beschouwen als eene hoogstgewichtige zaak, terwijl zelfs aan de kleinste gemeente-vertegenwoordiging wordt overgelaten, door meerderheidsbesluiten ieder ingezeten met veel hoogere belastingen te drukken zonder eene krachtige contrôle? Meerderheidsbesluiten, waarbij de taxpayer alles behalve is de taxlayer. [1])

Mij dunkt, er behoeft niets meer van te worden gezegd. Vrij algemeen wordt ingezien, dat hier inderdaad eene leemte bestaat, die groote afmetingen kan aannemen, worden er niet bij tijds behoorlijke maatregelen genomen.

Welke die zullen zijn? Deze vraag werd ook gedaan in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over de kieswet. De Minister antwoordde, dat geene bijzondere waarborgen zouden worden voorgesteld, maar dat wel eene stellige bepaling was opgenomen in het wetsontwerp tot herziening van het gemeentelijk belastingstelsel, omtrent de mate, waarin de hoofdelijke omslagen progressief mogen worden ingericht. Uit het later ingediende wetsontwerp weten wij, dat hiermede is bedoeld het Bentham-stelsel.

Het komt mij voor, dat deze eenvoudige maatregel in vele opzichten zeer heilzame gevolgen zoude hebben, in zoover daardoor eventueel de druk weer zou worden teruggebracht op den taxlayer. De autonomie kon dan verder ongerept blijven en stellig veel vrijer zich ontwikkelen, dan bij eene meer ingrijpende centrale contrôle.

Eene andere vraag is of men met de invoering van het

---

[1]) Tot welke schromelijke gevolgen dit stelsel voor de gemeenten leiden kan, leeren vooral de Vereenigde Staten van N. Amerika. Zie o. a. Fr. Ratzel. Die V. Staaten v. N. Amerika II 1e druk p. 512, 2e druk p. 625. Contemporary Rev. 1881 II p. 725.

Bentham-stelsel niet te ver terug zoude gaan en de middenstand te zwaar worden gedrukt. In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, betreffende het wetsontwerp tot herziening van het gemeentelijk belastingstelsel (zie p. 38) wordt dit nader aangetoond, door overlegging van de uitkomsten van een onderzoek, door een der leden ingesteld ten opzichte van de heffing van een progressieven hoofdelijken omslag in eene weinig welvarende gemeente, in vergelijking met de wijziging, welke die regeling bij aanneming van het regeeringsvoorstel zou moeten ondergaan. Hetzelfde is door mij becijferd naar gegevens, ontleend aan het primitief kohier van den hoofdelijken omslag over 1896 van de gemeente Uithuizermeeden en uitgedrukt in den hier volgenden vergelijkenden staat, waarin de aanslagen zijn berekend naar evenredigheid, naar de progressie dezer gemeente zelf, naar die der gemeente Groningen, naar het Bentham-stelsel en naar eene regelmatig opklimmende progressie, waarbij de heffing in procenten varieert van 1 tot 5 tusschen de inkomens van f 500 tot f 3500 en verder proportioneel blijft.

Inkomens.	Proportioneel.	Progressie Uithuizermeeden.	Progressie Groningen.	Aftrek bestaans minimum ad f 450.	Eenparige progressie van 1 tot 5.
f 500	f 10.64	f 1.35	f 1.92	f 1.57	f 3.50
- 600	- 12.77	- 2.70	- 3.84	- 4.71	- 4.83
- 800	- 17.02	- 6.75	- 10.26	- 10.99	- 7.84
- 1000	- 21.28	- 10.80	- 16.68	- 17.26	- 11.55
- 1300	- 27.66	- 18,90	- 26.69	- 26.68	- 19.11
- 1600	- 34.05	- 25.65	- 36.95	- 36.10	- 27.44
- 2000	- 42.56	- 35.10	- 51.32	- 48.65	- 42.00
- 2500	- 53.20	- 51.30	- 67.36	- 64.34	- 63.87
- 3000	- 63.84	- 70.20	- 84.68	- 80.04	- 90.30
- 4000	- 85.12	- 121.50	- 123.17	- 111.43	- 140.00
- 5000	- 106.40	- 184.95	- 160.37	- 142.82	- 175.00
- 6000	- 126.68	- 259.20	- 200.15	- 174.21	- 210.00
- 7000	- 148.96	- 349.65	- 242.49	- 205.60	- 245.00
- 8000	- 170.24	- 448.20	- 287.39	- 236.99	- 280.00
- 9000	- 191.52	- 576 45	- 329.09	- 268.38	- 315.00
- 10000	- 212.80	- 702.00	- 372.07	- 299.77	- 350.00
- 11000	- 234.08	- 831.60	- 416.33	- 331.16	- 385.00

Vergelijkt men de aanslagen volgens deze verschillende stelsels, dan blijkt de meeste overeenkomst te bestaan tusschen die volgens de Benthamsche progressie en volgens de progressie der gemeente Groningen. Een gelijkmatige aftrek van f 450 heeft tot gevolg, dat alleen de inkomens van f 600 f 800 en f 1000, met de daartusschen gelegene, iets zwaarder worden gedrukt dan volgens de Groningsche schaal. Al de overige zouden iets minder worden getroffen en wel in klimmende mate naarmate de inkomens grooter worden.

Het verschil van de Benthamsche progressie en die van Uithuizermeeden is veel belangrijker. Daarmede vergeleken zouden al de inkomens tot ongeveer f 3500 zwaarder worden belast, die boven f 3500 gedeeltelijk worden ontheven. Maar wij hebben ook gezien, dat de progressie van Uithuizermeeden voor de grootere inkomens de meest vexatoire is van heel de provincie Groningen.

In het voorbeeld van het Voorloopig Verslag schijnt het Bentham-stelsel veel onbillijker te werken. Blijkbaar is daar echter de gelijkmatige aftrek voor het bestaansminimum niet hoog genoeg genomen. Met het Bentham-stelsel toch kan men evengoed en zelfs beter dan met vele vigeerende, zuivere progressiën den laagsten aanslag verlichten naar verkiezing. Alleen als men met de belastbare inkomens zeer laag afdaalt en bijgevolg de aftrek wegens het bestaansminimum gering wordt, zullen ook de terstond op de laagste volgende lagere inkomens belangrijk worden bezwaard. Maar dit is grootendeels eene quaestie van schatting. Waar inkomens van f 200 en f 300 zijn aangeslagen, daar moet de taxatie wel belangrijk lager zijn dan feitelijk de inkomens bedragen. Anders ware de aanslag niet mogelijk. Trekt men te weinig af dan krijgt men in 't oog loopende onbillijkheden, maar dit ligt aan de toepassing, niet aan het stelsel. In het door mij gegeven voorbeeld gaf een aftrek van f 450 eene progressie, in procenten der heffing varieerende van 1 tot 10. De daardoor verkregen resultaten zijn inderdaad eene belangrijke schrede op den goeden weg.

Intusschen kan mijns inziens niet worden volgehouden, dat hiermede geheel is voldaan aan den eisch, belasting naar draagkracht, althans niet als men rekening houdt met de practijk. De beteekenis van het bestaansminimum is zeer verschillend

voor de lagere en voor de middelklassen. Men zou, wilde men met het Bentham-stelsel een geheel bevredigende oplossing geven, het bestaansminimum successievelijk moeten doen stijgen vanaf de laagste tot de hoogere inkomens. Maar in welk opzicht week men dan nog af van de eigenlijke progressie, waartegen men bezwaar heeft? [1])

Wil men de beperking, die er ligt in het Bentham-stelsel, niet aanvaarden, dan wordt het veel moeilijker daaromtrent voorschriften te geven. Prof. Oppenheim [2]) scheen het „voor den wetgever onmogelijk a priori, ten aanzien van de progressieschaal, den steen des aanstoots banden aan te leggen." De Gemeentestem (N° 2357) geeft in overweging een grens te stellen, bijv. deze, dat de helling in procenten niet sterker mag varieeren dan van 1 tot 5. Ik heb nagegaan hoe met een dergelijk voorschrift een bevredigend resultaat ware te bereiken, maar het is mij niet mogen gelukken op die wijze voor Uithuizermeeden een betere schaal te ontwerpen dan de Benthamsche.

Om dit te verduidelijken verwijs ik naar het hierboven staand vergelijkend staatje. In de laatste kolom daarvan staan vermeld de aanslagen volgens eene eenparige progressie van 1 tot 5 voor inkomens van f 500 tot f 5500 en met een evenredigen aanslag voor de hoogere. Het resultaat schijnt mij geheel onvoldoende. De hoogere inkomens mogen op die wijze iets zwaarder kunnen worden getroffen dan bij het Benthamstelsel, de lagere worden het ook. En dit is een groot gebrek. Nu kan men zeggen, verlaag dan den factor van vermenigvuldiging voor die lagere inkomens; maar zoodoende zou men bewerken, dat de eindpunten der progressieschaal zich van

[1]) In meergemeld voorloopig verslag wordt bij herhaling een voor allen gelijke aftrek, wegens noodzakelijk kosten van levensonderhoud, genoemd degressie, in tegenstelling met progressie. Dat zulks onjuist is behoeft geen betoog, waar het eenige verschil in beteekenis dezer beide woorden strikt genomen dit is, dat progressie oneindig kan opklimmen en re- of degressie teruggaat van een bepaald aanvangspunt. Hecht men aan een naam, dan zou men het Bentham-stelsel dus pro- en niet degressief moeten noemen.

[2]) Mr. J. Oppenheim. t. a. p. p. 306.

elkander verwijderden m. a. w. de progressie werd versterkt en bij gevolg het voorschrift overschreden.

Geeft men aan de curve een anderen meer rationeelen vorm, d. w. z. opwaarts gebogen, aanvankelijk snel rijzende en later minder en minder, dan verlicht men wel is waar den druk voor de laagste inkomens, maar tegelijkertijd voor de hoogere, want men vergete niet, dat de eindpunten der curve vast staan. Dit aangenomen zou bedoelde opwaartsbuiging tot voordeel hebben, dat de laagste inkomens werden ontheven; maar tot nadeel, dat de druk voor de hoogere meteen werd verlicht en die voor de middelklasse verzwaard, beide tegen de bedoeling. Hoe men de zaak dus keert of wendt, bij eene zoo zwakke progressie als hier bedoeld, zal men voor de Benthamsche bezwaarlijk eene betere in de plaats kunnen stellen. Wel is dit mogelijk indien de heffing in procenten sterker zou mogen varieeren, maar bestaat daarop uitzicht?

Vooreerst wordt algemeen erkend, dat de gemeentelijke inkomstenbelasting minder progressief moet zijn dan die van den Staat. Behalve dat bij de gemeenten de omgekeerde progressie (die in vele indirecte belastingen ligt en dan een tegenwicht vordert) niet wordt aangetroffen, worden voor dit gevoelen verscheidene andere argumenten aangevoerd, die ik hier niet zal herhalen [1]). Wanneer men nu weet, dat de heffing in procenten bij de vermogensbelasting tot een inkomen (4 pCt. van het vermogen) van f 8000 varieert tusschen 1 en 7,7, tot f 40.000 tusschen 1 en 12 en tot f 400.000 tusschen 1 en 13, dan zou het toch wel zeer inconsequent zijn van onzen hoogsten wetgever, als hij de gemeenten toeliet veel van het voorstel der Gemeentestem af te wijken, althans voor zoover betreft de betrekkelijk lage inkomens, als waarmede men te plattenlande in den regel alleen te doen heeft. Maar bovendien, zou men dan ook weer niet juist de deur openstellen

[1]) Zie o. a. W. Roscher t. a. p. p. 745. A. H. J. Heynsius. De inkomstenbelasting in de Nederlandsche en Pruisische gemeenten p. 110. Mr. K. A. Godin de Beaufort. Preadviezen voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek 1893 p. 170 en A. Wagner. Die sogenannten directen Steuern in Schönberg's Handbuch der Politische Oeconomie 1885 III p. 43.

voor het kwaad, dat men wil vermijden: de gelegenheid voor den middenstand, om zijn plichtmatig aandeel in den druk der belasting ten deele af te wentelen op enkele meergegoeden, door de progressiecurve recht of met de kromming naar beneden te trekken?

Daarom komt het mij voor, dat eene beperking, die alleen de uitersten aangeeft, waartusschen zich de progressie mag bewegen, geheel onaannemelijk is. Wil men het Benthamstelsel niet alléén aanvaarden, dan zie ik geen anderen uitweg, dan dat men daarnevens de bevoegdheid verleene eene andere progressie in te voeren, die van a—z is voorgeschreven bijv. voor al de inkomens boven f 600, aan de plaatselijke besturen overlatende de lagere aan te slaan naar eigen oordeel en in verband met plaatselijke toestanden. Een uitweg trouwens, waartegen, dunkt mij, uit een practisch oogpunt geen bezwaren kunnen bestaan.

Februari 1897. J. Bs. Westerdijk.

Hoogste inkomen *1896.*	Percentage.	Inkomens =	*200*	*250*	*300*	*400*	*500*	*600*	*700*	*800*	*900*	*1000*	*1500*	*2000*	*2500*	*3000*	*4000*	*500*
6000	1,20	Adorp . . .				40	100	180	280	480	720	1000	2250	4000	6250	9000	en verder ×	
4450	0,60	Aduard . .				425	750	1175	1800	2300	2900	3550	8000	16000	22000	28000	40000	525
15000	1.31	Appingedam.				100	200	320	460	620	800	1000	2075	3300	4625	5900	8500	109
9000	0,90	Baflo . . .			225	400	625	900	1400	2000	2700	3250	6750	11500	15000	19125	27000	350
14000	2,14	Bedum . .				120	175	240	315	400	495	600	1050	1700	2375	3300	5200	750
16000	2,75	Beerta. . .			150	280	450	660	910	1120	1310	1500	2550	4000	5400	7200	11200	142
16200	1,83	Bellingwolde.			170	260	380	510	670	840	1040	1250	2250	3500	5000	6750	12000	200
6250	1.38	Bierum . .				80	200	360	560	720	900	1100	2400	4200	5750	8400	15200	2125
24000	1,18	Delfzijl . .					300	620	960	1300	1650	2010	3960	6150	8610	11310	16560	2231
9500	2,00	Eenrum . .			90	160	250	360	490	640	810	950	1800	2900	4250	5850	9800	1475
12000	1,90	Ezinge .			75	140	250	420	630	880	1170	1500	3000	5000	6750	9000	14000	200
13800	3,61	Finsterwold .			150	280	450	630	770	920	1080	1250	2250	4000	5500	7500	12000	en v
144000	2,005	Groningen					150	300	300	800	800	1300	2080	4000	5250	6600	9600	1250
6500	4,30	Grootegast .	50	50	90	140	200	270	350	440	540	700	1800	3400	4750	6600	10800	1500
11000	2,80	Grijpskerk .					100	200	300	400	500	700	1500	2500	3400	4500	7000	1000
18000	1,32	Haren . .				100	202	306	412	520	630	742	1332	2106	2662	3776	5451	785
19000	2,85	Hoogezand .				80	121	171	231	300	378	466	982	1717	2692	3723	5600	775
2800	2,00	Hoogkerk .			60	160	300	480	700	960	1260	1600	3150	5200	7000	9300	14400	2000
4880	4,45	Kantens . .				10	50	100	200	300	400	500	etc. telkens f 500 aftrekkende					
7300	1,86	Kloosterburen				36	50	120	280	480	720	1000	3000	5000	6850	8820	12720	1620
11500	3,10	Leek . . .		60	100	220	320	450	600	700	850	1000	1900	3000	4400	6000	en verder ×	
14000	0,93	Leens . . .				80	150	240	350	480	630	800	1950	3600	5750	7650	12200	1650
14000	2,00	Loppersum .					125	180	245	320	405	500	1125	2110	3012	4290	6720	990
3700	6,40	Marum . .	20	31	45	100	175	270	350	440	540	700	1800	3400	4875	6600	10800	1500
14000	1,35	Meeden . .			210	360	550	720	910	1100	1300	1600	2550	3600	4750	6000	8800	1200
11000	3,14	Middelstum .				100	200	300	etc. telkens f 300 aftrekkende.									
15800	2.19	Midwolda .			90	200	350	480	630	800	990	1200	2320	3600	4870	6600	10000	1350
3500	2,20	Muntendam .			150	300	400	540	670	800	990	1200	2550	4400	6000	8100	12800	1850
5000	3,25	Nieuwe Pekela			100	150	300	400	600	700	900	1000	1900	3100	4200	6000	10000	1500
21500	1,80	NieuweSchans				90	200	300	420	560	720	900	2100	3400	4750	6600	10800	1450
8000	1,40	Nieuwolda .					350	480	630	800	990	1200	2330	3600	4880	6300	9400	1275
13500	3.49	Noordbroek .			100	200	300	400	600	700	900	1100	2000	3100	4300	6000	10000	1500
3800	1,50	Noorddijk .			120	240	400	600	840	1120	1440	1800	3450	5600	7500	9900	15200	2000
7000	1,33	Oldehove. .				100	250	450	700	1000	1350	1750	3375	6500	9375	12750	21000	2725
1750	4,25	Oldekerk . .		75	97	160	250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6250	8400	en verder	
3400	4,10	Onstwedde .			90	160	250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6000	9000	16000	en v
8500	4,40	Oude Pekela			25	75	175	275	375	500	650	800	1575	2350	3062	3900	5500	725
58500	2,25	Sappemeer .					100	200	300	400	500	700	1500	2500	3400	4500	7000	1000
15000	1,20	Scheemda .				240	350	480	630	800	990	1200	2625	4000	5625	7500	12000	1750
10000	1,96	Slochteren .			90	200	350	480	630	800	990	1200	2330	3600	4880	6300	9400	1275
8700	3,80	Stedum . .				240	330	420	530	640	810	1000	2250	4000	5630	7500	12000	en v
11000	3,20	Ten Boer .			120	200	300	420	560	720	900	1050	1950	3100	4500	5700	8300	1100
5250	3.60	Termunten .			120	200	350	480	630	800	900	1200	2330	3600	4880	6300	8800	1150
12000	1,45	Uithuizen .				100	200	300	400	500	700	800	1600	2700	3600	4800	7400	1050
11000	1,35	Uith.-meeden					100	200	300	500	600	800	1700	2600	3800	5200	9000	1370
8400	3,10	Ulrum . . .				220	300	390	490	640	810	1000	2250	3500	4630	6000	9000	1250
28000	1,30	Usquert . .				45	75	150	245	360	495	700	1425	2400	3250	4350	6400	850
13000	4,64	Veendam. .				50	150	253	356	460	566	673	1225	1808	2420	3063	4438	577
4600	2,20	Vlagtwedde .			150	280	450	660	910	1120	1310	1500	2630	4000	6250	9000	16000	en v
26150	1,34	Warfum . .				120	200	300	490	720	990	1300	2700	4600	6000	7650	10800	1400
11800	1,784	Wedde . .				120	200	300	420	560	720	900	2100	3800	5380	7200	11600	1560
7500	9,59	Wildervank .				50	70	90	120	160	220	280	530	930	1300	2000	2900	420
16000	3,00	Winschoten .				150	297	468	663	882	1125	1392	2627	4137	5258	7050	9500	1350
9000	1,75	Winsum . .			90	160	250	360	490	640	810	1000	1875	3000	4375	6000	10000	1500
8000	1,55	't Zandt . .			120	180	250	330	420	520	630	750	1500	2500	3625	5250	9000	1375
8500	3,25	Zuidbroek .				120	200	300	420	560	720	900	1950	3600	5000	6900	11200	1500
6800	1,44	Zuidhorn . .					250	360	490	640	810	1000	2250	4000	6250	9000	14000	2000
	1,00	Vermogens-belasting .					200	625	875	1250	1500	1875	3375	5000	6500	8125	11250	1437

6000	7000	8000	9000	10000	11000	12000	13000	14000	15000	16000	17000	18000	19000	20000	
62500	72500	etc.													
13340	15860	18460	21140	23900	26520	29180	31880	34620	37400	40060	42740	45440	48160	50900	etc.
43500	52500	61000	69750	78750	88000	en verder × 8.									
9600	11900	14400	17100	20000	23100	26400	29900	33600	37500	41600	45900	50400	55100	60000	etc.
17520	20720	24160	27540	31200	34760	38640	42380	46480	50400	54400	etc.				
en verder × 4.															
28500	36750	46000	54000	60000	en verder × 6.										
28000	33990	40660	46870	53760	60420	67280	73710	80920	87600	94380	101260	108240	115320	122500	etc.
19500	24500	28800	34200	40000	45100	50400	55900	61600	en verder × 4,4.						
27000	32900	39200	45900	50300	60500	68400	76700	en verder × 6.							
der × 3.															
15600	18900	22400	25650	29000	32450	36000	39650	43400	47250	51200	51200	58500	58500	66000	etc.
en verder × 3.															
13200	17500	21600	27000	en verder × 3.											
9982	12312	14842	17575	22042	22042	28702	28702	36162	36162	44422	44422	53482	53482	63342	etc.
10200	12950	16000	19350	23000	26950	31200	35750	40600	45750	49120	52530	55980	59470	63000	etc.
en verder × 4.															
19680	23240	26880	30600	34400	37950	41520	45110	48720	52350	56000 en verder × 3,5.					
21000	25900	31200	36900	42000	47300	52800	58500	64400	70500	76800	83300	90000	96900	104000	etc. × 5.2.
13680	17360	21440	25920	30800	36080	41760	47840	54320	en verder × 3,88.						
en verder × 3.															
15600	19600	24000	28800	34000	38500	43200	48100	53200	57000	62400	66300	72000	76000	82000	etc. × 4.1.
17100	20930	24960	29160	33500	37950	42480	47060	51660	56250	60800	65280	69660	73910	78000	etc.
en verder × 3,7.															
en verder × 3.															
18600	22400	26400	30600	35000	en verder × 3,5.										
15900	18900	22400	25650	29000	31900	35400	38350	42000	45000	48000	51850	54900	57950	61000	etc. × 3.1.
en verder × 3.															
24000	28000	32000	36000	40000	en verder × 4.										
33900	40950	48400	55800	62500	69300	76200	83200	90300	97500	104800	112200	119700	127300	135000	etc. × 6.75.
2,8.															
der × 4.															
9000	10850	12800	14850	17000	en verder × 1.7.										
13200	17500	21600	27000	en verder × 3.											
24000	31500	40000	49500	56250	63250	70500	78000	85750	93750	en verder × 6,25.					
15900	18900	22400	25650	29000	31900	35400	en verder × 2,95.								
der × 3.															
14100	17150	20800	24300	28500	32450	36000	39650	43400	47250	51200	55250	59400	63650	68000	etc.
14100	16800	19600	22050	24500	27500	30000	33150	35700	38250	40800	44200	46800	49400	52000	etc. × 2,65.
13800	18200	22400	en verder × 3.												
19200	25900	33200	42700	52000	61600	72000	en verder × 6.								
16500	21000	en verder × 3.													
11100	13650	16400	19350	22500	25300	28200	31200	34300	37500	40800	44200	47700	51300	55000	etc.
7464	9104	10947	12910	14993	17196	19519	21962	24525	27208	30011	32934	35977	39140	42423	etc.
der × 4.															
17400	21000	24800	28350	32000	35640	39360	43160	47040	51000	54800	58820	62820	66880	71000	etc.
19920	24640	29760	35100	40000	en verder × 4.										
5900	8000	10200	13000	15000	17500	20000	20000	23000	23000	26500	26500	30000	30000	34000	etc.
16800	20300	24000	27900	32000	35750	en verder × 3,25.									
en verder × 3.															
19500	25550	en verder × 3,66.													
18000	21000	24000	27000	30000	33000	36000	39000	42000	45000	48000	51000	54000	57000	60000	etc.
27000	en verder × 4,5.														
17500	20625	23750	28750	33750	38750	43750	48750	53750	58750	63750	68750	73750	78750	83750	etc.

KOLONIALE KRONIEK.

KOLONIALE LITERATUUR.

Van Heutsz, van Nunen *en anderen over de Reorganisatie van het Binnenlandsch Bestuur in N.-Indië.* — Reinier D. Verbeek *en anderen over het gewijzigd ontwerp eener Mijnwet voor N.-Indië.* — *Uitbreiding van directe Stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben.* — Van der Kemp *en* Kielstra *over* Louw's *Geschiedenis van den Java-oorlog.* — *Brieven van Dr. en Mevrouw* Adriani.

Reorganisatie van het Binnenlandsch Bestuur op Java en Madoera. Wenschen en Wenken van een oud-Kontroleur B. B. medegedeeld door P. J. F. van Heutsz, Assistent-Resident. (Amsterdam, J. H. de Bussy, 1896). Zoo luidt de titel eener lezenswaardige, goed geschreven brochure over een, men weet het uit de Koloniale Verslagen, uit de discussiën over de Indische begrooting, uit menig persproduct, sedert lang aan de orde zijnd vraagstuk.

Aanleiding tot zijne schets gaf den Schrijver het verhandelde in onze Tweede Kamer in October 1895 naar aanleiding der Indische begrooting voor 1896. Hij begint met mede te deelen, met instemming, wat in het Voorloopig Verslag van kennelijk bevoegde zijde over de organisatie van het binnenlandsch bestuur op Java was opgemerkt, en, niet met instemming, wat de Minister van Koloniën daarop antwoordde.

Ten slotte der »Inleiding« p. 14, zegt de Schrijver dat hij eerst wil nagaan, »wat de controleur op Java« (de buitenbezittingen laat hij, als daarmede minder bekend, schier geheel buiten bespreking [1]) »geweest is, wat hij thans *is* en

[1]) Nu en dan, vooral in het slothoofdstuk, is er echter wel sprake van.

"wat hij in de tegenwoordige omstandigheden moet en kan "zijn, om daardoor als van zelf te geraken tot eene uiteen-"zetting onzer opvattingen van de noodzakelijke hervorming "van het binnenlandsch bestuur." Zelf jarenlang de verschillende rangen doorworsteld hebbende, vleit hij zich dat zijne beschouwingen over den tegenwoordigen toestand, dien hij, met vele anderen, onbevredigend acht, eenig licht zullen doen opgaan.

In de vier eerste hoofdstukken wordt geschetst wat de controleur bij het binnenlandsch bestuur was: 1° vóór het cultuurstelsel, 2° tijdens den bloeitijd van dat stelsel tot aan de reorganisatie van 1866, 3° tot aan 1878, 4° nà 1878. In dat 4e hoofdstuk wordt zijn werkkring en ambtelijke positie omschreven en gesproken over de noodzakelijke hervormingen. In het 5e hoofdstuk wordt een schets gegeven van den werkkring van den controleur "overeenkomstig de eischen van den tijd" en wenschen te kennen gegeven. In hoofdstuk 6: "Reorganisatie van het binnenlandsch bestuur", is achtereenvolgens sprake van de beginselen, de reorganisatie, de financieele en de moreele gevolgen. Hoofdstuk 7 handelt over "de opleiding der aanstaande Oost-Indische ambtenaren", waarbij, zie p. 174 en 175, gepleit wordt vóór opleiding uitsluitend in Nederland, vóór opheffing der afdeeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia [1]) en vóór het verheffen der z.g. "Indische Instelling"

[1]) Uit het in de «Vragen des Tijds» van Augustus jl. gepubliceerd geheim rapport aan de Indische Regeering van den toenmaligen Directeur van Onderwijs, P. H. van der Kemp, van 4 April 1892, weet men dat deze hoofdambtenaar destijds reeds die opheffing ernstig ter sprake bracht, doch de zaak nog niet rijp achtte voor beslissing. Zie over dat stuk «de Indische Gids» van September, p. 1373.

Betreffende dat vraagstuk raadplege men o.a. ook de artikelen van Tendeloo in «de Ind. Gids» van December, van Ilcken in de «Vragen des Tijds», enz. terwijl men in «de Ind. Gids» van Februari jl. p. 247, kan lezen dat van der Kemp's denkbeelden in Indië bijval vinden. Over het stuk van den heer van der Kemp was ook sprake in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Indische begrooting voor 1897, f° 8. Enkele leden drongen aan op opheffing van afdeeling B van bedoeld Gymnasium, zich daarbij

te Delft tot eene naar 's Gravenhage over te brengen „Rijks-instelling voor de beoefening der Polynesische Wetenschappen."

In het slothoofdstuk wordt eenigermate een resumé gegeven van het in de vorige hoofdstukken geleverd betoog, althans de slotsom van dat betoog in zekeren zin aangegeven. Op p. 189 wordt gezegd :

„De reorganisatie van het binnenlandsch bestuur, zij het dan

---

beroepende op v. d. K.'s stuk. Werd de afdeeling B in stand gehouden, dan achtten zij het wenschelijk aan de meest geschikte leerlingen beurzen te verleenen tot het doen eener reis naar Europa.

Blijkens f° 15/16 der Memorie van Antwoord antwoordde de Minister, dat het denkbeeld van den heer v. d. K. in Indië in ernstige overweging was genomen, niet om bezuiniging, maar in 't belang van den dienst. De slotsom was dat er van was afgezien, omdat de opheffing een groot ongerief zou zijn voor de ingezetenen van N.-I. Van het verleenen van studiebeurzen wacht de Minister weinig heil.

Niettegenstaande die ministerieele verklaring blijft het «Handelsblad» die studiebeurzen aanbevelen. Zie het nummer van 2 Februari jl., waarin de door den heer Margadant in zijn: «Het Regeeringsreglement van N.-I.» (II, 15) ter zake geuite denkbeelden worden bestreden.

Over het stuk van den heer van der Kemp zie men ook «de Ind. Gids» van 1896, p. 1373, 1377 en 1943.

Met het oog op het bekend Kon. besluit van 13 Januari 1854, n° 64 (Ind. Stbl. n° 18), houdende verbod tegen het openbaarmaken enz. van tot de gouvernementsarchieven behoorende stukken, zonder daartoe uitdrukkelijk van gouvernementswege te zijn gemachtigd, is door sommigen bevreemding betuigd dat de heer v. d. K. tot de openbaarmaking overging zonder tevens te zeggen dat hij daartoe machtiging gevraagd en verkregen had. Zij die den heer v. d. Kemp kennen, weten te goed dat hij èn als eerlijk man, èn als man van wetskennis de bepalingen van dat Kon. besluit niet over het hoofd zou hebben gezien. Hij achtte het dan ook onnoodig uitdrukkelijk te zeggen dat hij had gedaan wat hij als oud-ambtenaar verplicht was te doen. Nu echter twijfel geopperd is en hij op de wenschelijkheid werd gewezen daaraan allen grond te ontnemen, machtigde hij mij op mijn verzoek openlijk te zeggen, ofschoon hij dit eigenlijk overbodig achtte, dat hij wel degelijk machtiging tot het openbaarmaken van dat en andere stukken gevraagd en verkregen had.

ook voorloopig alleen op Java en Madoera, zal eene zware taak zijn Zij zal in zich moeten bevatten eene herziening der werkzaamheden van Europeesch en Inlandsch bestuur en van de contrôle, met betere verdeeling van den arbeid en vereenvoudiging in schrijf-, reken- en statenwerk, naast eene andere indeeling in gewesten en afdeelingen [1]), met behoud van het regentschap als eenheid van onderverdeeling, eene vermeerdering en verbetering van het personeel op de bestuursbureaux, gepaard aan eene overal voldoende voorziening in notariaat en venduwezen [2]) en ten slotte afschaffing van onnoodige rangen bij het inlandsch bestuur [3]), vermeerdering van het hulppersoneel der districtshoofden op alle bestuurshoofdplaatsen [4]).

Des schrijvers streven was, z. p. 192, aan te toonen, „dat eene krachtige reorganisatie van het binnenlandsch bestuur... is een eisch van het oogenblik en van hooge waarde voor de toekomst onzer Kolonien.” Hij trachtte duidelijk te maken, dat deze reorganisatie moet en kan voldoen aan de volgende desiderata: 1° dat zij blijft binnen de grenzen... door den financieelen toestand gesteld... zoodanig dat zij de begrooting van uitgaven niet bezwaart zonder equivalent bij de middelen; 2° dat zij... meer en beteren arbeid levert met minder Europeesch personeel, door betere verdeeling van dien arbeid; 3° dat zij de positie, den werkkring en de toekomst van den ambtenaar van het binnenlandsch bestuur verbetert en wanverhoudingen, ten nadeele van den dienst doet verdwijnen, of die althans meer nivelleert.”

Voor de bijzonderheden moet naar de brochure zelve, kennelijke vrucht eener grondige bestudeering der zaak, worden verwezen. Hier worde nog slechts op het volgende gewezen. Bij herhaling drukt de schrijver op het gewicht der betrekking van controleur als schakel tusschen het hooger Europeesch en het inlandsch bestuur, om volledig met land en volk be-

[1]) Z. p. 114.
[2]) Z. p. 96 e. v.
[3]) Z. p. 130.
[4]) Z. p. 131.

kend te worden en om toezicht te houden [1]). Hij doet uitkomen dat zij eerst door de werking van het cultuurstelsel, later door onderscheiden andere bestuursmaatregelen, veel te veel zijn geworden besturende, aan de schrijftafel gebonden ambtenaren. Daarbij zijn hunne vooruitzichten op promotie zeer gering en worden zij veelal eerst assistent-resident op een leeftijd dat, tengevolge van veeljarige geestdoodende drukke werkzaamheden, hun energie grootendeels is uitgedoofd.

Ten einde tot een beteren toestand te geraken, dient p. 56, „de werkkring van den „controleur”, als leerschool voor den „besturenden ambtenaar” te worden gewijzigd en zijne positie als controleur te worden veranderd en verbeterd.” Daarvoor is, p. 60, in de eerste plaats noodig „de afscheiding van contrôle en administratie, [2]) de verbetering der verhouding tusschen de verschillende rangen van het Europeesch bestuur, vereenvoudiging en betere verdeeling van den arbeid.” Van welke praemissen bij de wenschelijk geachte reorganisatie dient te worden uitgegaan, wordt op p. 80 geschetst. Vervolgens, p. 82, wordt betoogd, dat die beginselen, mits goed toegepast, moeten leiden tot eene afdoende hervorming.

Onder de hervormingen, door den heer van Heutz voorgesteld, behoort deze, dat hij het gewestelijk secretariaat wil maken tot een rang tusschen assistent-resident en resident. Hij kan zich daarbij beroepen, zie p. 90, op den steun, welken dat denkbeeld reeds een dertigtal jaren geleden vond bij den heer E. de Waal.

Na residentiesgewijze te hebben geschetst hoe de bestuursinrichting volgens hem zou behooren te zijn, zegt de schrijver, p. 129, dat men zou moeten komen tot een kader van [3]): 24 residenten, hoofden van gewestelijk bestuur, [4]) 24 secretarissen van gewesten, [4]) 92 assistent-residenten hoofden van

[1]) Z. o. a. p. 64, vooral 67, 68. Vergelijk daarmede ook wat Prof. de Louter op p. 90 der derde uitgave zijner «Handleiding» over het teedere en gewichtige van het ambt van controleur zegt.

[2]) Zie ook p. 158. «De reorganisatie moet absolute scheiding van «bestuur» en «controle» in haar devies voeren.

[3]) Wij bepalen ons tot de voorgestelde formatie van het Europeesch peroneel.

[4]) Thans 22.

plaatselijk bestuur [1]), 108 controleurs bij het binnenlandsch bestuur, [2]) van welke 80 bij assistent-residenten, 24 bij residenten.

Onder het hoofd: „Financieele gevolgen", p. 141, wordt uitgerekend, dat de voorgestelde reorganisatie schier geen meerdere uitgaven zal ten gevolge hebben, ja, op den duur zelfs tot vermindering van uitgaven zal leiden, p. 149.

De „Moreele gevolgen", p 150, zijn echter veel hooger te schatten. „In de eerste plaats de betere gang van zaken, de betere behartiging van alle belangen, ook van de ingezetenen. Betere verdeeling van arbeid en voorkoming van nutteloozen arbeid" enz. „Door de betere promotie der bestuursambtenaren, de meerdere zekerheid hunner toekomst, zal een belangrijk voordeel worden verkregen, dat zich in alle onderdeelen van den dienst gunstig zal doen gevoelen." Als normaal, p. 158, zal men kunnen komen tot een diensttijd van 10 jaren als controleur (thans 17 à 18), 8 jaren als assistent-resident (thans 10 à 12), 2 à 3 jaren als besturend Secretaris, en 4 à 5 jaren als resident, om op den gemiddelden leeftijd van 48 à 50 jaren den dienst met een voldoend pensioen te kunnen verlaten.

Ongetwijfeld zullen, als dat bereikbaar is, de vooruitzichten der ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur heel wat verbeteren. En waar, zegt de Schrijver op p. 163, zooveel moreele voordeelen, als de door hem geschetste, aan de door hem aanbevolen reorganisatie verbonden zijn, en de financieele gevolgen door inkrimping aan de andere zijde vrij wel worden genivelleerd, „daar mag niet langer worden gedraald om ten dezen te doen wat voor de hand ligt en wat, zonder gevaar voor politieke verwikkelingen of oeconomische schokken, zal kunnen plaats vinden."

Uit de Koloniale Verslagen, uit de discussiën over de Indische begrooting, uit menig stuk in tijdschriften, dag- en weekbladen, weet men dat sedert lang op reorganisatie van het binnenlandsch bestuur in Ned.-Indie, inzonderheid op Java, wordt aangedrongen. Dat ook de Regeering daarop bedacht is, blijkt uit de opdracht gegeven aan den oud-resident, het

---

[1]) Thans 73.

[2]) Thans 180.

onlangs afgetreden lid in den Raad van N.-Indie Mullemeister, bij wien ook de heer van Heutsz die zaak in goede handen acht. Het kan echter niet anders dan nuttig zijn dat de Regeering, behalve van het rapport van den heer Mullemeister, nu ook zal kunnen kennis nemen van het zoo logisch, zoo goed ineengezet, met zooveel zaakkennis geschreven, kennelijk zoo goed doordacht betoog van den heer van Heutsz. Slechts hij die zelf bij het binnenlandsch bestuur in Indie heeft gediend en met dien gewichtigen tak van dienst in alle bijzonderheden bekend is, zal kunnen beoordeelen of van Heutsz stellingen alle opgaan, of zijne denkbeelden en voorstellen alle practisch uitvoerbaar zijn. Maar juist daarom achten wij het eene voor Indie gelukkige omstandigheid, dat de sedert lang aanhangige reorganisatie van het binnenlandsch bestuur waarschijnlijk ter beslissing zal komen onder een Gouverneur-Generaal als Jhr. van der Wyck, die zelf alle rangen bij dat bestuur doorloopen hebbende, beter dan anderen in staat is met volledige zaakkennis de noodige voorstellen ter beslissing aan het opperbestuur voor te leggen.

Maar of die reorganisatie spoedig tot stand kome of niet, de heer van Heutsz heeft o. i. in elk geval de verdienste een krachtig, flink betoog vóór die reorganisatie te hebben geleverd, en een goed ineensluitend, goed toegelicht plan eener nieuwe organisatie te hebben ontworpen.

Blijkens »de Indische Gids« van November jl. is hetzelfde onderwerp, gelijktijdig met den heer van Heutsz, ook ter hand genomen door den heer J. P. Th. van Nunen. Zie diens artikel: »Iets over de bezoldigingen en pensioenen der burgerlijke ambtenaren in Indie.« [1]) Volgens dezen schrijver zijn, zie blz. 1675, zoowel de traktementen als de pensioenen van sommige hoofdambtenaren in Indie hooger dan noodzakelijk schijnt [2]) en daarentegen voor het

[1]) Gaarne wordt tevens de aandacht gevestigd op zijn lezenswaardig artikel in «de I. G.» van September jl.: «Iets over de beteekenis van Indiö voor Nederland.»

[2]) In eenigermate gelijken zin werd ook in de N. Rott. C. van 20 Oct. jl. door den gepens. O. I. hoofdambtenaar de Munnick

gros der ambtenaren beneden de eischen, welke redelijkerwijze daaraan gesteld mogen worden. Hij gaat daarom na of het niet mogelijk zou wezen een en ander meer gelijkmatig te verdeelen, „waarbij met het oog op den minder gunstigen toestand der Indische financien voorop dient te staan, dat door betere organisatien ter zake de lasten voor de schatkist niet of niet noemenswaard mogen worden verhoogd."

Hoe hij dat oogmerk meent te kunnen bereiken, leze men in het artikel zelf na. Wij treden daaromtrent niet in bijzonderheden, wijzen slechts op het volgende. In verschillende opzichten stemmen de beide schrijvers overeen, o. a. wat betreft de wenschelijkheid om de controleurs in de gelegenheid te stellen spoediger den assistent-residents-rang te behalen. In van Nunen's artikel is meer spraak van de Buitenbezittingen dan 't geval was in de brochure van van Heutsz, die zich meer tot Java bepaalde. Deze bepaalde zich meer uitsluitend tot de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, terwijl van Nunen, p. 1680, ook nagaat welke reorganisatie wenschelijk moet worden geacht bij de ambtenaren ressorteerende onder het Departement van Justitie [1]). Overgaande tot de bespreking van de pensioenen der burgerlijke ambtenaren, p. 1682,

---

aangedrongen op vermindering van het aantal ambtenaren en op hervorming van het centraal bestuur in Ned. Indië. — In de mailberichten van Januari was sprake van reorganisatieplannen betreffende het gouvernement van Sumatra's Westkust, de afschaffing der betrekking van Gouverneur van dat gewest, enz.

[1]) Zie daarover o. a. ook de vier belangrijke artikelen van Mr. F.: «Rechterlijke organisatie in N.-Indië» in «Het Vaderland» van 24—31 October 1894, geresumeerd in «De Ind. Gids» van Dec. '94, p. 1900, en de brochure «De rechtspraak in N.-I. en speciaal die over den inlander», waarin o. a. betoogd wordt (zie ook «Ind. Gids» van Januari jl., p. 86) dat er geen kans op verbetering van de rechtsbedeeling van den inlander is zoolang de landraadvoorzitters allen voor de inlandsche rechtspraak verloren gaan als zij promotie willen maken, weshalve (o. a. door het «Handelsblad») wordt aangeraden ze met periodieke traktementsverhoogingen bij de inlandsche rechtspraak te laten tot zij rijp zijn voor eene benoeming bij keuze bij het Hoog-Gerechtshof. Zie ook de breedvoerige analyse dier brochure door Mr. C. P. in het «Dagblad van Z. H. en 's Gr.» van 4 Nov. jl.

vestigt hij er al dadelijk de aandacht op „dat de bestaande pensioenregeling in ieder geval in zooverre onbillijk is, dat het zwaartepunt wat betreft het bedrag van het pensioen hoofdzakelijk gelegd is in het bedrag der bezoldiging gedurende de laatste twee jaren genoten.” Hij haalt treffende voorbeelden aan van de groote verschillen waartoe dit leidt voor ambtenaren van gelijke kunde en gelijken diensttijd, maar waarvan de een het geluk had eene hooge betrekking te verkrijgen, welke aan den ander ontging. Hij stelt daarom eene regeling voor waarbij het pensioen, naarmate van het bedrag van het traktement, berekend wordt naar den maatstaf van het gemiddeld gedurende de laatste 4, 7 of 10 jaren genoten traktement. Hetgeen daardoor zou worden bespaard op de pensioenen der hoogst geplaatste ambtenaren, zou hij willen besteden om de pensioenen der mindere ambtenaren eenigszins te verbeteren. Ten einde geen verkregen rechten of aanspraken te krenken, geeft hij in overweging, p. 1684, de door hem aanbevolen vermindering van traktement en van pensioen van sommige hoofdambtenaren eerst te doen ingaan bij de benoeming van nieuwe titularissen, „omdat aan wettelijke bepalingen niet mag gegeven worden eene terugwerkende kracht.” (Erkend wordt dat voor zulk een overgangsmaatregel wel het een en ander zou te zeggen zijn. Er moet echter op worden gewezen dat het dan heel wat jaren zou duren alvorens de aanbevolen vermindering van traktement en pensioen volkomen effect zou sorteeren en dat, zoo inmiddels de aanbevolen verhooging van traktement en pensioen der mindere ambtenaren dadelijk zou ingaan, de schatkist met niet onbelangrijke uitgaven zou worden bezwaard.) De heer van Nunen beseft dat de zaak niet gemakkelijk is te regelen en raadt daarom ten slotte aan de benoeming eener commissie, „die èn over de pensioenen èn over de bezoldigingsregeling der burgerlijke ambtenaren in haar geheelen omvang zou moeten dienen van advies, en die samengesteld zou moeten wezen uit personen, die, uit den aard hunner vroegere betrekking, ieder meer speciaal op de hoogte zijn van een bepaald onderdeel van den algemeenen dienst, terwijl ook deel der commissie zou moeten uitmaken de wetenschappelijke adviseur, die reeds eenige jaren geleden ter hulp werd geroepen om na te gaan wat men van de voort-

durende klimming der pensioenen in de toekomst nog te vreezen heeft. De voorstellen dier commissie zouden dan aan de Indische Regeering om advies kunnen worden gezonden, met uitnoodiging om dat advies binnen een bepaalden tijd te geven, en daarna door het opperbestuur een definitieve beslissing kunnen worden genomen.»

De wenk, om de zaak op die wijze commissioriaal te maken, komt ons behartigingswaardig voor. Het is een lange weg, maar een die tot practische uitkomsten kan leiden. Eene reorganisatie als in de beide hierboven besproken stukken beoogd en waarop reeds zoo lang door velen is aangedrongen, welke ook de aanleiding was der aan den heer Mullemeister gegeven opdracht, zal waarschijnlijk niet tot stand kunnen komen zonder bij sommigen althans grieven op te wekken. Wordt de commissie samengesteld als door den heer van Nunen wordt voorgesteld, dan kan men verzekerd zijn dat aller belangen, zoowel van hen die bij de reorganisatie schade zullen lijden als van hen die er voordeel uit zullen hebben, rijpelijk zullen worden overwogen. En voor den Minister van Koloniën, die de voordracht tot reorganisatie aan de Kroon zal moeten doen, zal het veel waard zijn daarbij te kunnen steunen op het advies van eene uit kundige, ondervindingrijke mannen bestaande, oordeelkundig samengestelde commissie.

In de stukken van de heeren van Heutsz en van Nunen en van zoovele anderen die vóór hen over het onderwerp schreven, in de voorstellen van den heer Mullemeister, in die van den Minister van Dedem en de daarop gevolgde rapporten en adviezen, in de meermalen gegeven wenken om, ook om te komen tot bezuiniging en vereenvoudiging, uitbreiding te geven aan de bemoeienissen der inlandsche ambtenaarswereld (ook door eene verstandige, vooruitziende politiek geboden) enz., enz. zou de commissie waarschijnlijk materiaal genoeg vinden om, zonder op nieuw tijdroovende onderzoekingen in Indië in te stellen, binnen betrekkelijk korten tijd goed afgeronde reorganisatieplannen aan 's Ministers oordeel te onderwerpen.

In ieder geval is men, dunkt ons, aan de heeren van Heutsz en van Nunen dank verschuldigd voor hunne pogingen om de noodzakelijkheid dier reorganisatie op nieuw te betoogen en voor de practische wenken daarbij door hen gegeven.

Dien dank verdient ook, dunkt ons, de ongenoemde schrijver, die, na in 1893 in de „Indische Gids" een opstel te hebben gepubliceerd: „Engelsch-Indische ambtenaren en hun Nederlandsch-Indische collega's", in de jongste December-aflevering van dat tijdschrift een zeer uitvoerig stuk plaatste: „Over 't binnenlandsch bestuur op Java en Madoera. De taaksopvatting," waarin o. a. breedvoerig wordt betoogd dat de Engelsche bestuursopvatting de onze behoort te zijn. Z. p. 1834. Bij veel meer opmerkingswaardigs, trof het ons ook dezen Schrijver met warmte te zien opkomen vóór eene opleiding der Indische ambtenaren in Nederland.[1]) Z. p. 1851. Wij moeten ons er echter verder toe bepalen eenvoudig op het belangrijk, zeer lezenswaardig betoog van dien ongenoemde de aandacht te vestigen.

Van meerdere stukken over het onderwerp zou melding kunnen worden gemaakt. Uit het medegedeelde blijkt echter reeds voldoende dat er sedert jaren, maar vooral in den laatsten tijd, heel wat stemmen opgaan, roepende om eene reorganisatie van het binnenlandsch bestuur in Ned.-Indie en om wijziging in de opleiding tot Indische ambtenaren. Aan adviezen ontbreekt het der Regeering daarbij gewis niet. Moge zij, die, blijkens de voorstellen van Minister van Dedem, blijkens de opdracht aan den heer Mullemeister enz., sedert lang op die reorganisatie bedacht is, weldra uit al die adviezen eene keuze kunnen doen. En moge deze strekken tot heil van Ned.-Indie.

De ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur in N.-Indie heeft eene heerlijke, edele, hartverheffende taak te vervullen en kan veel bijbrengen tot heil, tot ontwikkeling van land en volk.[2]) Maar daartoe moet hij voor die taak goed opgeleid zijn, de gelegenheid hebben land en volk goed te leeren kennen. Aan het verkrijgen dier kennis schijnt bij de tegenwoordige organisatie, nu de ambtenaar te veel aan zijn bureau is verbonden, te dikwerf wordt verplaatst, te veel in den weg

---

[1]) Zie over de opleiding der ambtenaren voor den Ind. dienst ook de artikelen van Dr. D. W. Horst in «De Ind. Tolk van het Nieuws van den Dag», nr 233 en 234.

[2]) Zie dit ook aangetoond in het keurige boekje: «Een reisje van Salatiga naar Tebing-Tinngi door Sie-Anoe, met aanbevelend woord van Dr. K. W. van Gorkom» (Epe, Hooiberg), dat verdient gelezen te worden door alle ouders, die voor hunne zoons eene carrière zoeken.

te staan. Eene reorganisatie, welke aan die en andere euvels te gemoet komt, schijnt dus in het publiek belang geboden.

De Gouverneur-Generaal van der Wijck, die zelf zoovele jaren bij het binnenlandsch bestuur diende en daarbij alle rangen doorliep, schijnt juist de man om die zoo wenschelijke reorganisatie tot stand te brengen. Moge hem dat gelukken.

Bij die reorganisatie dient men ook bedacht te zijn op een gewichtig punt van groote politieke beteekenis, waarvan in de hierboven besproken stukken geen of bijna geen sprake is doch waarop het »Handelsblad« van 4 Februari jl., in het artikel: »Inlanders als ambtenaren«, zeer terecht de aandacht vestigt.

Het blad herinnert er aan dat èn krachtens het Kon. besluit van 10 September 1864, n° 47 (Stbl. n° 93, Ind. Stbl. 194) èn volgens de woorden van den Minister Fransen van de Putte inboorlingen van N.-Indie, mits voldoende aan de door dat besluit gestelde vereischten, tot ambtenaar benoembaar zijn. Het verwijst verder naar hetgeen de heer Margadant in zijn »Het Regeering-reglement« mededeelt omtrent het gebeurde met de inlanders Ismangoen en den Christen-Ambonees Manupassa, die, eerst aspirant-controleur op Celebes, later, omdat men hem niet bij het binnenlandsch bestuur wilde bevorderen, geplaatst werd als waarnemend administrateur van de afdeeling Koba op Bangka, ten bewijze dat men in Indie kennelijk geen inlanders bij het binnenlandsch bestuur wil. Is dit zoo, zegt 't »Handelsblad«, laat men dan ronduit tot den inlander zeggen: laat u eerst als Nederlander naturaliseeren, dan staat ge geheel met Europeanen gelijk. Maar laat het besluit van 1864 ten opzichte der inlanders geen doode letter blijven.

Het geldt hier een gewichtig punt. Niet slechts het besluit van 1864, maar ook onze zedelijke plicht tegenover den inlander dwingt ons hem te beschaven en op te leiden tot het goed besturen van zijn land. Wordt den beschaafdsten onder de inlanders een billijk aandeel in dat bestuur gegeven, aan hunne eerzucht zal zijn voldaan en, het mag althans worden verwacht, zij zullen aan het Europeesch bestuur gehecht blijven. De moeilijkheid is echter, men weet het, dat men zich niet kan schikken in het denkbeeld dat een Europeaan onder een inlander zou komen te staan, wat het geval zou kunnen zijn

zoo men toeliet dat inlanders bij het binnenlandsch bestuur opklommen en besturende ambtenaren werden. Dat de Europeaan, die zich de meerdere van den inlander gevoelt en acht, dezen ongaarne als ambtenaar boven zich zou zien, achten wij begrijpelijk. Maar is het meer dan een vooroordeel? En is het niet de roeping en de plicht der Regeering en een eisch der rechtvaardigheid tegenover de inlanders, dat zij trachte dat vooroordeel uit te roeien? En zou daartoe ook kunnen medewerken dat men aan de inlanders, die door kunde en geschiktheid in aanmerking kwamen voor opname of promotie in 's lands dienst, de verplichting oplegde zich eerst als Nederlanders te laten naturaliseeren en daardoor geheele gelijkstelling met Europeanen te verkrijgen?

Uit „De grondslagen van het Britsch-Indisch beheer" van Verkerk Pistorius en van der Lith, [1]) p. 259, weten wij dat men in Britsch-Indie voor dezelfde moeilijkheid staat, welke wij ondervinden. „Inderdaad is de toelating van inlanders in den geregelden dienst [2]) een der moeilijkste vraagstukken, voor welke Engeland zich in Indie geplaatst ziet; een vraagstuk, dat nog ingewikkelder wordt door het gebrek aan sympathie, dat tusschen het overheerschende en het onderworpen ras bestaat", enz.

Moge het onzen staatslieden gelukken voor die moeilijkheid eene goede oplossing te vinden.

Bij het bespreken, in „de Economist" van Augustus jl., p. 607, van de in April jl. ingediende ontwerp-Mijnwet werd de verwachting geuit, dat de heer Reinier D. Verbeek, de bekende stijder voor eene zeer vrijzinnige mijnwetgeving, het niet zou laten bij eene bestrijding van het ontwerp in eenige dagbladartikelen. Die verwachting is verwezenlijkt. Half October jl. zag zijne brochure: „Het gewijzigd ontwerp eener mijnwet voor Nederlandsch-Indië" bij M. Nijhoff te 's Gravenhage het licht. Daarvoor is het lastig kwarto-

---

[1]) 's Gravenhage, M. Nijhoff. 1876. Zie mijne Kol. Kron. van Dec. 1878.

[2]) The covenanted Service. Zie p. 255 e. v. hoe men daarvoor uitsluitend in Engeland, wat natuurlijk voor de inlanders een groot bezwaar is, wordt opgeleid.

formaat gekozen omdat de Schrijver het nuttig heeft geacht, ter vergemakkeling van het overzicht, bij de bespreking van de artikelen van het wetsontwerp, telkens naast elkander af te drukken den tekst van het ontwerp-van Dedem, van het gewijzigd ontwerp-van Dedem (of ontwerp-Bergsma) en van hetgeen hij in de plaats daarvan voorstelt.

Verbeek's nieuwe brochure, waarin hij telkens naar zijne bestrijding, in „de Indische Gids" van Augustus 1893, van het ontwerp-van Dedem verwijst, is, gelijk te verwachten was, eene krachtige bestrijding van het thans ingediend, slechts in weinig opzichten gewijzigd en zijns inziens niet altijd verbeterd ontwerp. Waar hij verbeteringen meent te bespeuren, waar hij meent dat aan zijne wenken en opmerkingen gevolg is gegeven, geeft hij dit telkens aan. Maar ook telkens wijst hij er op, dat de ontwerper, hoewel zeggende de uitmuntende Pruisische mijnwet als voorbeeld te hebben gekozen, daarvan in vele gewichtige punten, niet alleen wat den duur der concessie en den cijns betreft, afweek.

Het groote gebrek van het wetsontwerp is, volgens hem, p. 2, „dat men ook nu weder verzuimd heeft om, alvorens zich aan den arbeid te begeven, zich een helder beeld te vormen van de taak die te vervullen viel, van den aard en den omvang van het onderwerp dat men zich voornam te regelen en van het doel hetwelk met deze wet bereikt moet worden Hierin ligt dan ook wel de verklaring, dat in de schriftelijke boodschap, waarmede het ontwerp aan de Tweede Kamer wordt gezonden, weder als motief voor de indiening de niets zeggende overweging wordt herhaald: „dat het wenschelijk is bij de wet bepalingen vast te stellen tot regeling van de mijnontginningen in Ned.-Indie", terwijl er had moeten staan: „om bij de wet de delfstoffen te noemen waarover in Ned.-Indie de rechthebbende op den grond niet het recht heeft te beschikken, alsook, in verband daarmede, de regelen vast te stellen, volgens welke deze delfstoffen kunnen worden opgespoord en het recht van ontginning daarover kan worden verkregen en uitgeoefend."

Geene goede mijnwet, zegt hij, waarbij niet van die beginselen wordt uitgegaan. En daarom stelt hij, na bestrijding

van veel van hetgeen in de Memorie van Toelichting is gezegd, wijziging van art. 1 en van menig ander artikel van het wetsontwerp voor.

Wij voelen geen vrijheid ons daarmede lang bezig te houden en wijzen slechts op enkele punten uit zijn belangrijk betoog.

Krachtig wordt wederom opgekomen vooral, zie blz. 5 e. v. en 40, tegen het voorstel, art. 14, om mijnconcessiën slechts voor 75 jaren te verleenen, in plaats van, gelijk Napoleon reeds wilde, de mijnen in vollen eigendom af te staan [1]), en tegen dat, art. 36, om, behalve een jaarlijksch vast recht, een jaarlijkschen cijns van 3 pCt. van de netto opbrengst te heffen, welke volgens de derde alinea van het artikel tot 28 pCt. zal kunnen klimmen. Men leze de uitvoerige bestrijding van dit voorstel op p. 72 e. v., waar men veel belangrijks, ook omtrent de mijnwetgeving omtrent dit punt in andere landen, zal aantreffen. Verbeek's conclusie is dan ook nu, even als vroeger [2]), p. 92: "De mijnbouw dient niet anders belast te worden dan elke andere tak van industrie. De heffing van cijns door den Staat is af te keuren. Wenscht de Regeering echter toch cijns te heffen, dan is eene cijnsheffing overeenkomstig de bruto-opbrengst te verkiezen boven die naar de netto-opbrengst."

Bijzonder fel vooral, zie p. 75, 88 e. v., komt hij daarbij op tegen het bij de slotzinsnede van art. 36 gedane voorstel om een cijns te heffen van 28 pCt. van de netto-opbrengst, zoodra alle ontginningskosten door de bruto-opbrengst worden opgewogen. Hij heet dit eene "meer dan verbazing wekkende bepaling", wijst, ten betooge dat hij wat het ontwerp netto-opbrengst heet "fictief" mag noemen, op hetgeen volgens de Memorie van Toelichting n i e t in rekening mag worden gebracht, en vraagt dan, met het oog op de woorden der M. v. T., dat zulk eene heffing "billijk" schijnt: "Waarom acht men juist voor Ned.-Indië billijk, wat men overal elders schreeuwend onbillijk of zelfs belachelijk zou noemen?"

In hunne adressen van 28 September en 1 October zijn de heeren F. C. en A. Stoop, Directeuren der op Java werkende

---

[1]) Over die vraag leze men ook de artikelen in het «Journal des Economistes» van Mei en October 1855.

[2]) «Ind. Gids», 1895, p. 506.

bloeiende »Dordtsche Petroleum-Maatschappij«, ook met kracht tegen die bepaling opgekomen. Bij het bespreken van een dier beide adressen in het »Handelsblad« van 10 October heet Verbeek het wetsontwerp èn om die èn om andere bepalingen onaannemelijk [1]). In het »Dagblad van Z.-H. en 's Gravenhage« van 28 October wordt die cijnsbepaling ook door Jhr. Mr. J. Beelaerts van Blokland krachtig bestreden. Dit doet ook de heer R. A. van Sandick in het in Januari jl. herboren »Tijdschrift der Ned. Maatschappij ter bevordering van Nijverheid«, p. 23.

Ook ons komt eene cijnsheffing als die voorgesteld in de slotzinsnede van art. 36 exorbitant en in hooge mate onbillijk voor.

Bij het bespreken der Billiton-zaak (zie o.a. »de Economist« van Juli 1892, p. 532) gaven wij te kennen het niet onredelijk te vinden, en dit geldt vooral zoolang het stelsel bestaat dat eene mijnconcessie slechts voor een zeker getal jaren wordt verleend, dat de Staat, d. i. de natie deele in de zuivere winsten welke de zaak afwerpt, wanneer die een zeker peil te boven gaan. Als concessie-aanvrager voor de Ombilienzaak hebben we ook immer zoodanig aandeel aangeboden. Het kwam ons niet onbillijk voor dat de Staat, die de exploitatie, dus ook alle voordeelen, aan zich had kunnen houden, de gemeenschap in de winsten deed deelen, wanneer die wezenlijk zouden blijken hoogst aanzienlijk te zijn. Maar natuurlijk hadden we slechts wezenlijk zuivere winsten op het oog, geene waarbij, zie Verbeek p. 88, bij de berekening der netto-opbrengst zooveel niet in rekening zou mogen worden gebracht wat men bij eene gewone boekhouding wel degelijk in rekening zou brengen om na te gaan òf en hoeveel winst was behaald. Wij begrijpen wel dat men met sluwe, gewetenlooze concessionarissn te doen zou kunnen krijgen, die wellicht hunne boekhouding zóó zouden weten in te richten dat schijnbaar geene of slechts eene geringe zuivere winst werd behaald. Maar zoude door doelmatige bepalingen, door bedreiging met hooge boeten enz. niet kunnen worden gezorgd dat zij die den Staat zouden

---

[1]) Zie het eene adres en Verbeek's artikel er over ook in »de Ind. Gids» van November, p. 1703. Zie ter zake ook »de Ind. Gids» van Februari jl., p. 234 en 235.

willen trachten te verschalken in het rechte spoor bleven? terwijl tegelijkertijd aan de eerlijke industrieelen, die door hun vlijt en ondernemingsgeest, hun kennis en hun kapitaal hunne zaak tot grooten bloei hadden weten te brengen, gewaarborgd werd dat zij ook daarvan de rechtmatige vruchten zouden plukken?

Bij het ontwerpen van bepalingen als de hier besprokene, heeft men kennelijk altijd het oog op de zeer aanmerkelijke winsten door de Billiton-concessie jarenlang afgeworpen. [1]) Maar men vergeet hoevele jaren het duurde alvorens die onderneming winsten afwierp. Men vergeet vooral, zie Verbeek p. 73 en elders, hoevele der verleende mijnconcessies niet worden bewerkt of met verlies werken.

Evenals aan den heer Verbeek en anderen komt het dan ook ons wenschelijk voor dat het voorstel gedaan bij de slotzinsnede van art. 36 der ontwerp-mijnwet in nadere overweging worde genomen. Tegelijkertijd overwege men nog eens ernstig de bezwaren door Verbeek tegen dat artikel in zijn geheel, tegen het voorstel van art. 14 om de concessie slechts voor 75 jaren te verleenen in plaats van de mijnen in eigendom af te staan, en tegen zoo menige andere bepaling van het wetsontwerp ingebracht.

Het komt ons voor dat de heer Verbeek aan de zaak eene zeer degelijke studie heeft gewijd, welke niet ongelezen mag worden gelaten door hen die op het lot van het wetsontwerp invloed kunnen uitoefenen.

Inzonderheid voor de belangrijke vraag: of mijnconcessien voor een zeker getal jaren dan wel in vollen eigendom behooren te worden afgestaan, zal men daarbij met vrucht kunnen kennis maken met een werkje, dat ons eerst voor korten tijd onder de oogen kwam, en waarop we even de aandacht wenschen te vestigen. We doen dit te eerder omdat we ons niet kunnen herinneren het immer in Verbeek's stukken vermeld te hebben gezien, ook niet in zijn theoretisch werk: „De Mijnwetten in Ned.-Indie getoetst aan de beginselen van het mijnrecht en

---

[1]) De gedachte aan die winsten verhinderde het verleenen der aangevraagde Ombilien-concessie. De loop, dien deze zaak nam, rechtvaardigt, dunkt ons, den twijfel of daarmede in 's lands belang werd gehandeld.

van de mijnhuishoudkunde», besproken in onze Kol. Kron. van December 1879.

Bedoeld wordt het op 28 Juni 1861 te Leiden door den heer W. C. J. van der Moore verdedigd academisch proefschrift: «Historisch overzigt der wetgeving op de mijnen in de verschillende Staten van Europa» Blijkens de Voorrede was het plan de beginselen na te gaan waarop de Indische mijnverordeningen berusten, daarbij tevens de beginselen aangevende waarvan de Europeesche mijnwetten zijn uitgegaan. Die taak bleek echter te omvangrijk voor eene dissertatie. Daarom geeft de schrijver alleen zijn «Historisch Overzigt», waarvoor zijne hoofdbronnen zijn: «Blavier, Jurisprudence des Mines en Allemagne» en «Delebecke, Traité sur la législation des Mines en France, Belgique etc.». In zijn uitvoerig «Overzigt» citeert de schrijver echter nog tal van andere werken. In de «Inleiding» wordt het belang eener goede mijnwetgeving betoogd, en geschetst hoe deze was bij Assyriers, Egyptenaren, Grieken en Romeinen, die het privaat eigendom der mijnen erkenden. Vervolgens is sprake van de mijnwetgeving tijdens de middeleeuwen. Tot het eigenlijk «Hist. overzigt» komende, is eerst uitvoerig sprake van de mijnwetgeving in Duitschland, inzonderheid in Pruisen, Engeland, Frankrijk en tal van andere landen, ook Amerikaansche. Daarbij wordt o. a. gezegd, z. p. 153 noot: vrijheid van exploitatie is noodig voor den bloei der mijnindustrie, en herinnerd (gelijk Verbeek ook doet) dat reeds Napoleon het afstaan der mijnen in vollen eigendom voorstond.

Eenige der stellingen achter de dissertatie zijn ook aan het mijnwezen gewijd en kenmerkend voor de vrijzinnige richting, welke de schrijver voorstond. Zoo de 5e: «Concessien, slechts voor een bepaalden tijd verleend, werken den bloei der mijn industrie tegen.». En de 6e: «Het toezicht der Regering mag zich niet uitstrekken tot inmenging in de huishoudelijke aangelegenheden van de exploitatie.»

De dissertatie van den heer van der Moore, ofschoon de wijze van bewerking en de vertaling soms te wenschen overlaat, zal nog met vrucht kunnen worden geraadpleegd door hen die mochten verlangen een overzicht te lezen van de mijnwetgeving in schier alle landen der wereld omstreeks 1860.

Zij zullen er tevens uit zien, hoe hetgeen toen wet was zich trapsgewijze uit het vroegere heeft ontwikkeld.

Hoe die wetgeving thans in tal van landen is, heeft men kunnen lezen in de interessante Bijlage, door den Minister van Kolonien aan zijn wetsontwerp toegevoegd. »De Ind. Gids« van Mei en Juni gaf wel het wets-ontwerp en de Memorie van toelichting, maar liet die Bijlage om den grooten omvang weg. In deel 52, Januari—Juni 1896, van het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indie echter vindt men zoowel het wetsontwerp als de Memorie en die Bijlage.

Dat tijdschrift gaf nog meer over het onderwerp. De pers hier te lande maakte het zich over het wetsontwerp niet druk. »De Ind. Gids« van Juni en Juli had slechts een paar artikelen van de »N. Rotterd. Crt.« en van het »Handelsblad« te resumeeren. Maar, gelijk te verwachten was, het nieuwe wetsontwerp kwam weer ter sprake in de afdeeling Nederland der Maatsch. v. Nijv. en Landb. in N.-Indie.

Naar aanleiding eener Nota daarover van den oud-hoofdingenieur van het mijnwezen in N.-i., P. van Dijk, had in de bestuursvergadering dier afdeeling van 27 Mei eene voorloopige discussie over het onderwerp plaats. Het relaas daarvan vindt men op p. 104 e. v. van het Augustus—Octobernummer van het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indie. Daaruit blijkt o. a. dat de voorgestelde groote participatie van den staat krachtige bestrijders, doch ook enkele verdedigers vond. De zaak is eerst nader behandeld in twee in December en Januari jl. gehouden bestuursvergaderingen der afdeeling. Het volledig verslag van het verhandelde, waarvan de kennisneming ongetwijfeld leerzaam zal zijn omdat het gevoerd werd tusschen onderscheidene, met Indie in verschillende opzichten goed bekende, ondervindingrijke personen, zal men dus eerst over eenige weken, retour d'Inde, in het Indisch Nijverheids Tijdschrift te lezen kunnen krijgen. Maar o. a. uit »het Vaderland« van 6 Januari [1]) en uit »de Insulinde« (in welk

[1]) Men zie in dat blad van 19 Januari ook een rondschrijven van den chef van het mijnwezen in N. I. over aanvragen om vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen. Zie daarover ook «de Ind. Mercuur» van 9 en 23 Januari, p. 14 en 39.

blad men meer er over had mogen verwachten) van 5 en 19 Januari leerden wij daaromtrent toch reeds iets Er bleek toch uit dat het vast recht van 50 cents per hectare vrij algemeen te hoog werd geacht en dat men meende dat van participatie van den Staat in de overwinst eerst sprake zou mogen zijn nadat de onderneming zich inderdaad geheel zou hebben vrijgewerkt.

Thans had het debat slechts in bestuursvergaderingen plaats. Van een interessant debat tusschen de heeren Verbeek en van Dijk als waarvan we in »de Economist«, van Juli 1895, p. 561, gewaagden, was dus thans geen sprake.

Maar ook al had dat debat plaats gehad, de hierboven besproken brochure-Verbeek is ongetwijfeld het degelijkste stuk dat over het nieuw ontwerp-mijnwet het licht zag en verdient o. i. ten volle de aandacht van regeering en volksvertegenwoordiging [1].

Uitbreiding van directe stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben. Niemand die deze stelling sedert lang zoo onvermoeid verdedigt als de heer O. Kamerlingh Onnes. Streed hij eenige jaren geleden meer bepaald voor verbetering in onze handelsstatistiek (zie o. a. zijne brochures: »Verbetering onzer Handelsstatistiek« [2]) en »De Handelsstatistiek in de praktijk. Directe stoomvaartverbinding met Britsch-Indië« [3]), later bepaalde hij zich meer uitsluitend tot het betoogen der wenschelijkheid om meer directe stoomvaartverbindingen te verkrijgen. Hij deed dit reeds in die tweede brochure, later in menig ander stuk. Na o. a. in de »Vracht- en Scheepvaartberichten van Hoijman & Schuurman« te Amsterdam artikelen te hebben geschreven, b. v. in 1894 »Den blik naar Oost-

---

[1]) Zoo even verscheen het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de ontwerp-mijnwet. We kunnen slechts aanteekenen dat vele der hierboven tegen het ontwerp ingebrachte bezwaren ook in dat staatsstuk worden besproken.

[2]) Waarover z. o. onze aankondiging in Econ. van 1889, 519 (z. o. p. 721 en 839) en Mr. Verrijn Stuart's recensie in de Bijdragen v. h. «Statistisch Instituut» van 1889, p. 153.

[3]) Waarover zie o. a. «de Ind. Gids» van Nov. 1890, p. 2261.

Azie" [1]), richtte hij in 1895 een eigen tijdschrift op: "Internationale gegevens. Mededeedeelingen en cijfers voor handel, nijverheid en scheepvaart. Weekblad ter bevordering van onafhankelijke overzeesche verbindingen." Dat tijdschrift hield echter geen stand, misschien omdat tegelijkertijd, zie "Economist" 1895, p. 57, tot stand kwam het "Archief van handel en nijverheid, verzameling van wettelijke en administratieve voorschriften, mededeelingen en berichten omtrent handel en nijverheid," bewerkt en uitgegeven door de heeren de Marez Oyens, van Citters, Cohen Stuart en Reepmaker [2]), welks bewerkers over tal van gegevens, ook inzonderheid voor onze kolonien van belang, konden beschikken, welke den heer Kamerlingh Onnes niet, althans niet in zoo ruime mate, ten dienste stonden.

Hij wendde zich toen weder tot Hoyman & Schuurman's "Exportblad" en geeft daarbij sedert Juni ll. een in het fransch gesteld en van illustraties en kaartjes voorzien Supplement, dat, in een afzonderlijken, met de kleuren onzer vlag getooiden omslag, tot titel voert: "La Hollande dans la lutte commerciale de nos jours." Het eerste nummer heeft tot ondertitel: "Amérique du Sud", bevat echter slechts eene "Introduction", waarin het een en ander over het doel der publicatie wordt gezegd, een "Avis au lecteur", waarin o. a. toezending van stukken wordt verzocht, en verder tal van opgaven, adressen, enz. Het 2e nummer van dat Supplement was meer bepaald aan Amsterdam, het 3e aan Rotterdam gewijd. Aan de hand van het zoo belangrijk jaarverslag der Rotterdamsche Kamer van Koophandel [3]), wordt in dat laatste gewezen op den verbazenden vooruitgang van Rotterdam als handelsplaats sedert de opening van den Nieuwen Waterweg, worden onderscheiden cijfers medegedeeld, wordt betreurd dat de pogingen om eene directe stoomvaartverbinding tusschen Rotterdam en Zuid-Amerika tot stand te brengen zoo spoedig zijn gestaakt, enz.

[1]) Waarover o. a. ook was geschreveni n de zeer interessante, in de Ned. Staatscourant van 23 Maart 1888 opgenomen Memorie van een te Shanghai gevestigd Nederlander over de mogelijkheid om den handel tusschen Nederland en China te ontwikkelen.

[2]) Waarover zie o. a. telkens ook het rechtskundig tijdschrift «Themis.»

[3]) Waarover zie «de Econ.» van Sept. jl., p. 714.

Naar het doel, waarvoor de heer Kamerlingh Onnes ijvert, wordt, het is bekend genoeg ook door vele anderen gestreefd. Wijlen onze hooggeachte Prins Hendrik streefde er naar toen hij ijverde voor het tot stand komen eener rechtstreeksche stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Nederl.-Indie en tusschen Vlissingen en Engeland. Met welk uitnemend resultaat, heeft men o. a. kunnen lezen in de stukken, vermeld in onze Kroniek in „de Economist" van Juli 1895, p. 549, welke het licht zagen bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan der Maatschappij „Nederland." Wijlen de oud-kapitein ter zee, Staatsraad Jansen streefde er naar toen hij in zijn: „Een brug over den Oceaan" en andere stukken ijverde voor eene directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welke, het is bekend, weldra tot stand kwam, evenzeer als eene directe stoomvaart tusschen Nederland en onze bezittingen in West-Indie.

In de laatste jaren is meer bepaald sprake van uitbreiding onzer stoomvaartverbindingen in het Oostelijk halfrond. De pogingen der N. I. Paketvaartmaatschappij om met Australie, China en Japan in geregelde verbinding te treden, waarover men telkens leest, schijnen echter nog niet te slagen. Moge die Maatschappij zich echter niet te spoedig uit het veld laten slaan. Met het zoo uitgebreide China, waar anderen een zoo voordeeligen handel drijven, met het zoo vooruitstrevende Japan [1], met Austrālie, moeten toch winstgevende handelsbetrekkingen zijn aan te knoopen.

In eene andere richting schijnt evenwel de kans op spoedig slagen grooter. Wel bestaat er, zie „Handelsblad" van 17 October jl , volgens den heer Reelfs, lang onze Consul te Calcutta, thans Consul-Generaal te Melbourne, weinig uitzicht op uitbreiding onzer handelsbetrekkingen met Britsch-Indie en ontraadt hij dus Kamerlingh Onnes' plan van eene directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Britsch-Indie. Maar meer heil wordt verwacht van eene Stoomvaartlijn Java—Bombay—Perzische Golf. Men herinnert zich het artikel daarover van den heer Hotz in „de Economist" van October jl.,

[1]) Zie daarover o. a. Shaw, «Over de opkomst van Japan», Ind. Gids van Jan. jl., p. 136; zeer lezenswaardig stuk.

die, wijzende op onzen ouden handel met Perzie, meent dat die zou kunnen herleven zoo de Paketvaart-Maatschappij eene geregelde stoomvaart begon. Wel beval J. B. R. in »de Economist« van December, p. 955, [1]) aan liever uitbreiding te geven aan de bestaande lijn Amsterdam—Batavia en wordt er ook in de dagbladen op gewezen dat de Nederlandsche Maatschappijen, al dan niet in connectie met de Paketvaart-mij, de lijn Bombay—Perzische Golf zouden kunnen bedienen. Maar te Batavia schijnt men meer heil te verwachten van ds door den heer Hotz aanbevolen lijn Java—Bombay—Perzische Golf. Althans in de dagbladen van Januari jl. kon men lezen dat de Bataviasche Kamer van Koophandel daarvoor den steun der Kamers van Koophandel te Amsterdam en te Rotterdam had ingeroepen [2].

Dat deze zich de zaak zullen aantrekken mag worden verwacht Uit de zoo belangrijke, geregeld in de »Handelskroniek« in dit tijdschrift besproken Jaarverslagen dier Kamers blijkt toch telkens hoezeer zij zich voor uitbreiding van directe stoomvaartlijnen, als moetende leiden tot vermeerdering van handel, interesseeren.

Zoo even was sprake van het, althans tijdelijk, staken der poging tot het in het leven roepen eener directe stoomvaartverbinding

---

[1]) Zie ook Ind. Gids v. Jan. jl. p. 119.

[2]) Z. n. aanleiding van een en ander ook «de Ind. Gids» van Jan. 1897, p. 108: «Thee- en koffiehandel in Perzië», en «de Economist» van Februari jl., p. 158, waar de heer Hotz eene combinatie aanbeveelt tusschen de Nederlandsche maatschappijen en de Paketvaart. De eersten zouden de lijn Nederland—Bombay, de andere die Java—Bombay—Perzische Golf kunnen bezorgen. Men lette ook op hetgeen hij zegt ten betooge dat eene spoedige beslissing ter zake noodig is ten einde niet weder door anderen te worden voorbijgestreefd. Dat die waarschuwing terecht werd gegeven, blijkt uit hetgeen het «Handelsblad» van 5 Maart te lezen gaf: dat de Duitsche Stoombootreederij der Kingsinlijn bij aan den Rijksdag gerichte memorie zich bereid had verklaard om *zonder subsidie* een geregeld stoombootverkeer met China te onderhouden en daarbij in het belang van West-Duitschland de verplichting op zich te nemen om de 4 weken Rotterdam bij de uit en thuisreis aan te doen.

tusschen Ned.-Indie en China en Japan, waarvoor, zijn wij wel ingelicht, de in het vorig jaar afgetreden Minister-Resident in Japan, Graaf van Bylandt, zich veel moeite heeft gegeven. Hoe ook anderen daarvoor ijveren, is o. a. bekend uit het zoo belangrijk, van zoo helderen blik getuigend jongste jaarverslag der Nederl. Kamer van Koophandel te Londen, waarin o. a., zie ook „Economist” van Maart 1896, p. 246, op het uitbreiden onzer handelsbetrekkingen met China werd aangedrongen. Dit geschiedde ook in het zoo lezenswaardig stuk, dd. Tientsin (China) 12 December 1896, van den heer F. Corsten: „De toekomst van onzen handel met China”, opgenomen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant” van 23 Januari jl., 1e blad A. In dat blad van 15 October jl had de heer Corsten de noodzakelijkheid betoogd der verbetering onzer consulaire vertegenwoordiging in China, een punt, men weet het, meermalen, en niet zonder eenig goed gevolg, in ons Parlement en ook door onzen Sinoloog, Prof. Dr. J. J. M. de Groot, ter sprake gebracht. Thans betoogt hij dat onze Indische, inzonderheid onze Sumatra-Petroleum de basis moet worden van de uitbreiding onzer handelsbetrekkingen met China [1]), zegt waarom de aanvoer moet plaats hebben in kisten en blikken, niet in tankschepen; wijst er op dat Nederlanders, niet vreemdelingen, gelijk nu nog te veel het geval is, onze belangen in China moeten behartigen, en dat directe stoomvaart tusschen Nederland en China wenschelijk is.

Veel van hetgeen de heer Corsten in zijn zoo lezenswaardig stuk aanvoert, komt ons voor ook te gelden voor Japan, met welk rijk wij vroeger belangrijke, thans bijna geheel verloopen handelsbetrekkingen onderhielden.

Mogen zijne wenken veler aandacht trekken. Moge de vereeniging „Het Buitenland” er in slagen in tal van vreemde handelsplaatsen flink opgeleide Nederlandsche jongelieden te plaatsen opdat onze producenten en handelsmannen zich niet tekens tot vreemdelingen moeten wenden. Mogen onze Stoom-

---

[1]) Z. o. Ind. Gids v. Jan. '97, p. 109, wat onze Cons.-Gen. in China, Haver Droeze, zegt over den invoer van petroleum en hout uit N.-Indië in China. Zie daarover ook het «Handelsblad» van 24 Nov. jl.

vaartmaatschappijen zich door het aanvankelijke niet slagen niet te spoedig uit het veld laten slaan en voortdurend op uitbreiding van nieuwe directe stoomvaartverbindingen bedacht zijn. Mogen onze handelaars en producenten steeds naar nieuwe débouchés blijven zoeken, en zich niet te spoedig door aanvankelijke mislukkingen laten ontmoedigen.

»Die niet waagt, die niet wint.« De Britten, Duitschers, Noord-Amerikanen zouden niet zulke overheerschende positie in den wereldhandel hebben verkregen, wanneer zij geen energie, geen volharding hadden betoond, wanneer zij niet op zijn tijd hadden weten te wagen. Onze vaderen tijdens de Republiek hebben dit ook weten te doen. Met welk schitterend gevolg, is bekend.

Zou het tegenwoordig geslacht niet althans een deel der eminente positie, welke Nederland in vroegere eeuwen in de handelswereld innam, kunnen terugwinnen?...

In het bovenstaande wezen we er op dat er gelukkig nog Nederlanders zijn, die daaraan niet wanhopen. Meerdere bewijzen daarvoor zouden kunnen worden aangehaald. Men denke o. a. aan de herhaalde, van verschillende zijden aangewende pogingen om onze handelsbetrekkingen met de Zuid-Afrikaansche Republiek uittebreiden, waartoe laatstelijk weder in de »Nieuwe Rotterdamsche Courant« van 10 Februari ll. op het tot stand komen eener directe stoomvaartverbinding tusschen Nederland en Lourenço Marquez werd aangedrongen [1]. Maar al genoeg schijnt gezegd tot waarmaking der stelling, waarmede we aanvingen: **Uitbreiding van directe stoomvaartverbindingen moet vermeerdering van handel ten gevolge hebben.** Zouden zich geene syndicaten van handelaars en industrieelen kunnen vormen, welke, door althans een deel der kosten gedurende een zeker getal jaren te waarborgen, het voor de stoomvaartmaatschappijen mogelijk maakten zonder al te groot risico nieuwe stoomvaartverbindingen te openen?...

In »de Economist« van Augustus 1895, p. 571, werd het

[1]) Dit geschiedde ook in het lezenswaardig, uit Johannesburg geschreven stuk van den heer H. Prins, opgenomen in de N. R. C. van 28 Februari.

eerste, in 1894 door het Bataviaasch Genootschap uitgegeven deel besproken van het belangrijk werk: „De Java-oorlog van 1825 tot 1830 door P. J. F. Louw." Het tweede deel schijnt nog niet het licht te hebben gezien. Maar wel hebben wij melding te maken van eenige hier te lande naar aanleiding van dat eerste deel verschenen stukken, welke Louw's mededeelingen op niet onbelangrijke wijze aanvullen.

De heer Louw had toegang tot de te Batavia aanwezige archiefstukken en heeft daarvan, blijkens zijn werk, een ruim en oordeelkundig gebruik gemaakt. Maar van uit Batavia kon hij natuurlijk geen inzage nemen van de in Nederland aanwezige archieven. Dit konden wel de heeren P. H. van der Kemp en E. B. Kielstra, beiden, blijkens meerdere hunner vroegere geschriften, ijverige napluizers van oude stukken.

In de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-Indie" van het Kon. Instituut van 1896 en '97 schreef de heer van der Kemp naar aanleiding van Louw's werk een drietal artikelen: „Dipanegara, eene geschiedkundige Hamlettype"; „Brieven van den Gouverneur-Generaal van der Capellen over Dipanegara's opstand, zoomede eene wederlegging van den Minister Elout;" „De economische oorzaken van den Java-oorlog van 1825—30" [1]). Het eerste dier stukken gaf den heer Kielstra aanleiding tot zijn artikel in „De Tijdspiegel" van November jl.: „Eenige personen uit den Java-oorlog."

Van die stukken wenschen wij in 't algemeen slechts te zeggen dat zij Louw's werk, door beide mannen over 't geheel zeer geprezen, in eenige opzichten niet onbelangrijk aanvullen en hier en daar verbeteren, over sommige personen en zaken een nieuw licht verspreiden en opmerkingen bevatten, welke den heer Louw bij het voortzetten van zijn gewichtigen arbeid van nut kunnen zijn, ook omdat, terwijl Louw in zijn eerste deel slechts den aanvang behandelt, in hunne stukken meermalen van het geheele verloop van den oorlog sprake is.

Bij het eerste stuk van den heer van der Kemp, dat voor

[1]) Zie in den aanhef van v. d. K.'s artikel welk groot aantal stukken hij voor deze studiën benuttigde.

velen stellig eene ware verrassing is geweest, wenschen wij een oogenblik langer stil te staan.

Zijne vele, in deze Kroniek zoo dikwerf besproken werken en artikelen, altijd zeer leerzaam omdat zij van zijne groote kennis, zijn helder oordeel, zijne ijverige bronnenstudie getuigen, zijn in den regel geen onderhoudende lectuur omdat hij veelal dorre onderwerpen (dor althans in veler oog) behandelt. Maar zijn „Dipanegara, eene geschiedkundige Hamlettype" is een stuk, welks lezing ook uit een literarisch oogpunt een waar genot oplevert. Voor velen was het zeker eene verrassing te vernemen dat dezelfde van der Kemp, die dikke, volgens sommigen moeilijk te doorworstelen boeken geschreven had over Quarantaine- en Epidemievoorschriften, Weduwen- en Weezenfondsen, Zoutmonopolie, enz. enz., tevens een ijverig bestudeerder was van Shakespeare en zich aangetrokken had gevoeld om een parallel te trekken tusschen des dichters Hamletfiguur en den Javaanschen prins, wiens naam onafscheidelijk aan den Java-oorlog verbonden is.

In zijn Voorbericht zegt de heer van der Kemp, die in zijn ambtelijken werkkring in de gelegenheid was geweest heel wat over Dipanegara en de oorzaken van den opstand en over den oorlog zelven te hooren, dat hij zijne naar aanleiding van Louws werk opgevatte nadere bestudeering staakte na kennisneming van de werkelijk schoone babad of kroniek, door Dipanegara geschreven en nu voor het eerst door Louw gepubliceerd. „Reeds tamelijk wel met de Dipanegara-litteratuur bekend, trof mij dit stuk te meer, wijl ik er eene nieuwe bevestiging in vond van de gedachte, die bij mij reeds zoo dikwerf opgekomen was, namelijk dat, volgens de verschillende beschrijvingen, Dipanegara's karakter zoo buitengewoon geleek op eene groote dichterlijke schepping, waarmede ik redelijk vertrouwd was." Iedere gelegenheid aangrijpende om in de kennis van Shakespaere's Hamlet dieper door te dringen, had hij met belangstelling kennis genomen van de beschouwingen van den voortreffelijken Duitschen geleerde, Prof. M. Loening: „Die Hamlet-Tragödie Shakespaeres" [1]). „Het kwam mij voor,

[1]) In «de Gids» van Nov. 1895 besproken door den Groningschen hoogleeraar B. Symons, ook door v. d. K. onder zijne vele bronnen vermeld.

zoo zegt hij verder, dat van Dipanegara geen beter beeld viel te scheppen, geen duidelijker, beter geteekende voorstelling viel te maken, dan door de resultaten van Loenings studie te leggen naast een aantal vertrouwbare mededeelingen, die tot ons gekomen zijn omtrent de persoonlijkheid van den Javaanschen prins. Door zulk een eenvoudige parallel meende ik meer eenheid en leiding te kunnen brengen in de verspreide aanwijzingen over Dipanegara's doen en laten, en zou, naar ik mij vleide, eensdeels de belangstelling gewekt worden voor de producten eener Javaansche letterkunde, waarvan zeer zeker niemand de hooge waarde zal miskennen, en anderdeels een hulde te meer gebracht zijn aan het dichterlijk genie, dat zijne karakters niet slechts voor alle tijden, doch ook voor alle hemelstreken schiep, en dat aldus op zijne werken den stempel van het klassieke drukte."

Het een en ander leidde tot eene studie, waardoor op het karakter, op het doen en laten van Dipanegara een gewis voor velen verrassend licht wordt geworpen en waardoor onze sympathie voor dien door zoovelen verongelijkten prins wordt opgewekt.

Terecht schreef dan ook de heer Kielstra: "Het karakter van Dipa Negara is door den heer van der Kemp zorgvuldig ontleed. Wij zien de ziel van den opstand, in afzondering opgevoed en daardoor tot zekere hoogte onverschillig voor de wereldsche zaken; tot zwaarmoedigheid geneigd, traag in het besluiten; niet de man om het initiatief te nemen, maar wel om zich dat te laten opdringen: in zijne opvattingen van eer en plicht zeer afwijkend van die, welke aan het in hooge mate immoreele Djocjosche hof geldende waren" enz.

Kielstra streeft er verder voornamelijk naar om op meerdere der gedurende den Java-oorlog op den voorgrond tredende personen meer licht te doen vallen (een licht dat voor meerderen hunner lang niet altijd gunstig was) dan van der Kemp in zijne Hamletstudie had gedaan. Deze deed dit meer in zijne beide latere studien, waarvan ons vooral die over "De economische oorzaken van den Java-oorlog" belangrijk en leerzaam voorkomt. Maar in zijne eerste studie, welke een geheel op zich zelf vormt, is Dipanegara bepaald de hoofdpersoon en het trekken eener parallel tusschen den Deenschen en den

Javaanschen prins hoofddoel. Dat daardoor een zeer lezenswaardig stuk ontstond, werd reeds gezegd. Het Instituuts bestuur deed dan ook wel door van der Kemp's Hamletstudie, behalve in de „Bijdragen" ook afzonderlijk uit te geven. Moge het stuk vele lezers vinden. Men zal er eene zeer merkwaardige Javaansche persoonlijkheid, en tevens „eene geschiedkundige Hamlettype" door leeren kennen.

In de Kol. Kroniek, opgenomen in „de Economist" van Juli—Augustus 1896, blz. 601, werd de wensch uitgesproken dat de brieven van den heer Adriani, afgevaardigde van het Ned. Bijbelgenootschap naar Posso op Oostelijk Celebes, en van zijne echtgenoote openbaar mochten worden gemaakt. Weldra bleek dat ook anderen dien wensch hadden gekoesterd. Wij mochten toch de Augustus-aflevering ontvangen van de door het Bijbelgenootschap uitgegeven „Berichten over de Bijbelverspreiding", waarin uittreksels uit een groot aantal van die brieven, handelende over hunne reis over Java, waar zij alle zendingsposten bezochten, door de Minahassa en over hunne eerste bevindingen te Posso, „het hun aangewezen arbeidsveld", werden opgenomen. In het inleidend woord der Redactie wordt o. a. gezegd: „Tot één geheel verwerkte brieven van beiden dragen het opschrift: „van Dr. en Mevr. A." Van Mevr. A., geboren Gunning, alleen komen slechts een paar brieven voor. Aan ons verlangen is dus niet geheel voldaan. Het literarisch genot, dat we den lezer hadden toegedacht, zal minder zijn nu hij niet die aardige, levendig geschreven bijdragen tot de kennis van land en volk, de opmerkingen over personen en zaken gelijk zij der schrijfster in hare niet voor openbaarheid bestemde brieven aan familieleden en vriendinnen uit de pen vloeiden, in haren oorspronkelijken vorm te lezen ontvangt. Maar misschien deed de Redactie wijs, ook teneinde de schrijfster, die geen roeping gevoelt voor het publiek te schrijven, niet af te schrikken, met slechts uit hare brieven over te nemen wat strekken kan tot aanvulling van wat Dr. A. over de zending, over zijn werkkring, over land en volk schrijft. Wat hiervan ook zij, wij begroeten die brieven als niet onbelangrijke, dus nuttige bijdragen tot de kennis van land en volk, en hopen dat, gelijk uit het slotwoord der Redactie mag worden opge-

maakt dat het geval zal zijn, met het publiek maken van die brieven zal worden voortgegaan. Het is bekend dat de ijverige, sedert eenige jaren te Posso gevestigde zendeling Alb. C. Kruyt reeds menig stuk over dat land in de „Mededeelingen van het Ned. Zendeling-genootschap" en elders heeft gepubliceerd. Het zal interessant zijn daarnaast ook te kunnen lezen wat de heer Adriani en zijne vrouw over land en volk in dat nog weinig bekende gedeelte onzer bezittingen te zeggen hebben.

Brieven van Mevrouw Adriani kan men ook nu en dan lezen in het door haren broeder, den Utrechtschen predikant Dr. J. H. Gunning geredigeerde weekblaadje „Pniël" (uitgever G Los te Leiden). „Pniël" o. a. van 13 Februari jl. bevatte het levendig geschreven verhaal van den door haar alleen met eenige inlanders, daar haar man verhinderd was mede te gaan, ondernomen tocht naar het meer van Posso.

Ter aanvulling der noot op p. 600 van den hierboven vermelden Economist, zij hier nog aangeteekend, dat Dr. Adriani in „de Ind. Gids" van Juli 1896, p. 1087, geantwoord heeft op de critiek door den heer de Clercq uitgesproken over Kruyt's „Grammaticale Schets van de Bareetaal."

J. K. W. Quarles van Ufford.

NIEUWE UITGAVEN.

Mr. N. G. Pierson's *Muntleer* en «*Muntpolitiek*», beoordeeld door Jhr. Rochussen, Amsterdam, C. L. van Langenhuyzen, 1897.

Het zou onhoffelijk zijn, indien ik van dit boekje, waarvan mij een present-exemplaar door den schrijver werd toegezonden, hier geen melding maakte. Maar de heer Rochussen houde mij ten goede, dat ik niet treed in een anti-kritiek, daar deze, om aan haar doel te beantwoorden, nagenoeg alle onderdeelen der muntleer zou moeten aanroeren. Ik vrees, dat ik daarbij weinig anders zou kunnen doen dan herhalen wat ik in mijn leerboek heb gezegd. „Op het daar ontstoken licht”, zegt de schrijver in zijn Voorwoord tot den lezer, „kunt gij niet veilig afgaan.” Laat het zoo zijn, maar ander licht te geven is mij niet mogelijk, en het zou naar mijne opvatting dwaallicht zijn.

De heer Rochussen en ik verschillen van elkander op de meest essentieële punten. Stellingen die mij toeschijnen tot de belangrijkste te behooren op muntgebied, worden door hem met nadruk verworpen, als „volslagen misverstand”. Over de wenschelijkheid om te komen tot een bimetallieke Unie denken wij eenstemmig; echter niet over de mogelijkheid daarvan, en bij onze verdediging van hetzelfde denkbeeld is ons uitgangspunt, is onze geheele methode van redeneeren, verschillend. Reeds in het Voorwoord komt dit uit. De „overtuiging” van den heer Rochussen is, „dat het gewicht van dit onderwerp .... met geen mogelijkheid kan worden overschat.” De mijne brengt een kalmer waardeering van het vraagstuk met zich mede.

Volkomen terecht, van zijn standpunt, waarschuwt de schrijver tegen mijne begrippen over muntwezen. Van het mijne moet ik hetzelfde doen tegen die van den heer Rochussen. Een van ons beiden is zeer stellig op een doolweg. Het is niet aan mij om uit te maken, wie van ons; ik kan slechts verklaren, dat

ik na veeljarige studie, waarbij zeer bekwame voorlichting mij niet ontbroken heeft, tot geen andere slotsommen kon komen dan de in mijn Leerboek neergelegde. Moest ik een derden druk schrijven, ik zou meenen al het afgekeurde te moeten herhalen, en meestal in dezelfde bewoordingen.

Dan zou ik vermoedelijk de leer der ruilmiddelen ook weder op dezelfde wijze behandelen. Men kan haar behandelen op verschillende wijzen. In onzen tijd, nu op muntgebied zooveel verwikkelingen zich voordoen, komt het mij voor, dat men haar het best behandelt naar de historische methode. Men wijst dan aan, hoe het muntwezen der voornaamste landen zijne gestalte verkregen heeft en brengt den lezer, althans wanneer men in de rangschikking eenigszins gelukkig is, van lieverlede voor steeds moeilijker problemen. De lezer ziet de problemen ontstaan, de verwikkelingen worden geboren als onder zijn oog. Hij neemt ook waar, dat dezelfde verschijnselen in zekere gevallen telkens terugkeeren: de wet, die ze beheerscht, trekt daardoor zijne aandacht en wordt door hem begrepen. Ook maakt hij zich met technische uitdrukkingen vertrouwd; de wereld van het muntwezen is ten slotte voor hem geen vreemde wereld meer. Er kleven aan elke methode bezwaren en die, waaraan de historische onderhevig is, meen ik wèl te kennen. Maar de voordeelen, die zij oplevert, schijnen mij grooter. Ik heb een andere methode beproefd, maar zij liet mij onvoldaan.

Den heer Rochussen voldoet mijne methode in het geheel niet; hij trachtte echter niet de redenen op te sporen, die mij haar verkiezen deed, en de bedenkingen die hij oppert, komen mij niet gewichtig genoeg voor om mij te doen gelooven, dat ik heb misgetast. Gaarne, evenwel, wil ik dit punt op nieuw in overweging nemen.

Tot besluit twee verzoeken aan den schrijver. Ten eerste om wat meer zorg bij het overnemen mijner woorden; blz. 10 staan op vier regels twee fouten, beide zinstorend. Ten tweede om wat minder uitroepteekens achter het door mij geschrevene bij het aanhalen daarvan. Het aantreffen van zulke teekens ontstemt, en uitingen van verbazing zijn geen argumenten.

P.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKS- EN GEMEENTE-FINANCIËN. — SUIKERWETGEVING. — ONGEVALLEN VERZEKERING. — DUITSCHE ARBEIDERS-VERZEKERING. — EMPLOYERS LIABILITY ACT. — BAKKERSARBEID. — FRANSCHE FINANCIËN. — ZWITSERSCHE BANKPOLITIEK. — MC KINLEY'S REDE.

Rijks- en gemeente-financiën. In het gewijzigd wetsontwerp tot regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten is het stelsel der uitkeeringen geheel onveranderd gelaten. Slechts wordt er een bepaling aan toegevoegd: „Boven de uitkeering, bedoeld in artt. 1 tot en met 8, ontvangen de gemeenten van het Rijk over elk jaar een uitkeering ten bedrage van een vierde van de som der jaarwedden, voor den burgemeester en den secretaris vastgesteld. Deze uitkeering gaat het bedrag van zeshonderd gulden niet te boven.” De toelichting motiveert de uitkeering met de hoogere eischen, die meer en meer aan de burgemeesters en secretarissen worden gesteld voor de veelzijdige diensten bij de uitvoering van wetten en administratieve regelingen en bij het inwinnen van informatiën door de gemeentebesturen. In deze uitkeering moet een prikkel liggen om de bezoldigingen dezer titularissen, waar noodig, nader te regelen en den tegenstand van gemeenteraden tegen tractementsverhooging te verminderen. De hiertoe vereischte kosten worden berekend f 295.000 te zullen bedragen.

Bij de toelichting van het overige stelsel der uitkeeringen wordt nog opgemerkt, dat de regeering elke herziening of nadere uitvoering van organieke wetten buiten het ontwerp heeft willen houden. De beslissing over meerdere of nieuwe tegemoetkoming in de kosten van middelbaar of hooger onderwijs moet na aanneming van de financieele regeling bij de eerstvolgende begrooting ter sprake komen. Reeds in beginsel is

de billijkheid erkend om aan gemeenten, die nog geen subsidie voor haar gymnasium ontvingen, een subsidie te verleenen. Ook bestaat het voornemen om de regeling van de subsidies voor de hoogere burgerscholen aan een herziening te onderwerpen met het oog eensdeels op de tegenwoordig daarvoor noodige uitgaven, anderdeels op de mate, waarin zij, behalve aan de gemeentebesturen, tevens aan ingezetenen van omliggende gemeenten ten goede komen. Nog wordt ten aanzien van de bijdrage in de kosten van armenzorg opgemerkt, dat een principieele beslissing omtrent de beginselen van armenzorg niet beoogd wordt; dat de uitkeering een herziening van de organieke wetten niet in den weg staat, en dat de voorgestelde uitkeering niet behouden behoeft te blijven bij herziening van de armenwet.

De bepalingen omtrent het belastinggebied der gemeenten worden, zonder noemenswaarde wijziging, hier en daar verduidelijkt. Ten aanzien der directe belastingen wordt nu bepaald: zij mogen met of zonder aangifte geheven worden naar schatting van of klassificatie overeenkomstig het totaal inkomen of de totale vertering, of ook volgens een berekening van het inkomen of de vertering naar grondslagen, ontleend aan den uiterlijken staat. De verdere bepalingen dienaangaande, bepaaldelijk die omtrent progressie, worden in hoofdzaak gehandhaafd, doch met wat meer latitude voor de gemeentebesturen. Het bedrag der aanslagen, heet het nu, moet percentsgewijze gelijkelijk worden berekend naar het totaal van het inkomen of de vertering, na aftrek van een bij de verordening te bepalen, voor alle aanslagen gelijk of in verband met het aantal leden van het gezin, voor wier onderhoud de belastingschuldige wettelijk verplicht is te zorgen, op gelijken voet berekend bedrag voor noodzakelijk levensonderhoud. Afwijking van dezen regel is geoorloofd, wanneer de bestaande verordeningen of bijzondere omstandigheden daartoe aanleiding geven, mits de verdeeling der lasten daarbij niet aanmerkelijk verschilt van die, welke bij opvolging van den regel zou worden verkregen.

De twee bijzondere belastingen wegens gebouwde eigendommen, die worden toegestaan, worden eenigszins nader omschreven. De belasting nl. wegens de eigendommen, aan de openbare straten of wegen belendende, mag geheven worden naar grondslagen, volgens welke in billijke evenredigheid een

bijdrage gevorderd wordt in de kosten van aanleg en onderhoud, voor de verlichting en voor afvoer van water en vuil van de in de belasting vallende eigendommen. De belasting wegens de eigendommen en hun aanhoorigheden, gelegen in bepaalde gedeelten der gemeente, mag alleen wegens de na invoering der belastingen gebouwde perceelen worden geheven. In geval van buitengewone opcenten op de grondbelasting wordt bepaald, dat de vermindering der hoofdelijke omslagen van de ingezetenen, die in de grondbelasting zijn aangeslagen, met die buitengewone opcenten imperatief is in plaats van facultatief. De bepaling der gemeentewet, dat de kohieren der hoofdelijke omslagen en andere directe-belastingen, door B. en W worden opgemaakt en vastgesteld door den Raad, wordt mede toepasselijk verklaard op de beide bijzondere belastingen wegens gebouwde eigendommen bovengenoemd.

Suikerwetgeving. Na de suikerwet in de fransche Kamer de wet op de melassen. Volgens deze wet wordt in het douanetarief de post »melasse voor de distilleerderij« gesteld op 30 centimes in 't algemeen en 20 centimes in 't minimum tarief per graad zuivere saccharine op de 100 kilogram, terwijl ze bij aanvoer uit de fransche koloniën en bezittingen vrij is. Het recht wordt verlaagd tot 10 centimes voor de vreemde melasse, die vóór 1 Febr. 1897 onderweg is. Een verdere bepaling zegt, dat melassen, die minstens 44 pCt. zuivere saccharine bevatten, voor 14 pCt. van haar gewicht op rekening der fabrikanten, die het procédé der osmose niet gebruiken, worden afgeschreven, als ze naar de distilleerderij of naar den vreemde verzonden worden of voor landbouwdoeleinden bestemd zijn.

De beteekenis van deze bepalingen kan men opmaken uit de volgende toelichting van de Temps, die ze doet kennen als een ware curiositeit van het protectionisme. Reeds in 1887 bepaalde de wet dat de fabrikanten voor melassen, die nog minstens 44 pCt. saccharine bevatten, een detaxe van 14 pCt. zouden erlangen, als zij ze uitvoeren of naar een distilleerderij brengen. Deze bepaling strekte om te voorkomen, dat zij voordeel zouden zien in ontsuikering der melasse, die voor de distillateurs tot grondstof kon dienen. Voor het jaar 1887

onder viguenr der in 1884 verleende premiën zagen de fabrikanten er voordeel in tegen groote kosten de suiker te halen uit dat naproduct. De kosten waren niet zoo groot als de voordeelen. die de overponden gaven. Na 1887 hield dat op, tot voordeel van de schatkist. Maar nu kwam het bezwaar, dat aldus de suikerbieten concurrentie kwamen aandoen aan de bieten, die speciaal voor de distillatie gekweekt werden Het buitenland was al van melasse oververzadigd, zoodat aan uitvoer niet meer te denken was, daarentegen invoer in de plaats trad. De alcoholfabricage begon te klagen, dat de alcoholbieten en de alcoholindustrie opgeofferd werden ten profijte der suikerindustrie. Er werd een overproductie van alcohol aangemoedigd, die de prijzen drukte. Vandaar nu de noodzakelijkheid, om nieuwe tolboomen op te werpen tegen de vreemde melassen, en om nieuwe debouchés te zoeken voor de nationale melassen. Men tracht nu dat doel te bereiken door verhooging van invoerrecht en door de detaxe uit te breiden ten gunste van de melassen, dienende voor landbouwdoeleinden. Dit laatste wil zeggen: voor veevoeder. De alcoholfabricage was echter nog niet tevreden, maar verlangde afschaffing van elke detaxe voor de melassen, die naar de distilleerderij gingen Hiervan wilde de Kamer echter niet weten, uit vrees den toestand van voor 1887 te herleven. Maar van den anderen kant was zij niet blind voor 't gevaar, dat zij door 't toestaan der detaxe bij bestemming van de melasse voor „landbouwdoeleinden" het inrichten van geheime distilleerderijen in de hand zou werken. Toch besloot zij dat gevaar te loopen ter wille van de nationale alcohol.

In Duitschland jammert men thans reeds over de gevolgen der wet van 1896. De vereeniging van ruwsuikerfabrikanten is tot de overtuiging gekomen, dat zij op een onmatige wijze de overproductie bevordert en heeft een adres aan den Bondsraad ingediend om op wijziging aan te dringen. Het bestuur dezer vereeniging schat, dat het loopende campagnejaar 18.350.000 centenaars zal opleveren, terwijl er van 't vorige nog 1.890.748 over is, zoodat op een voorraad van 20.240.000 centenaar wordt gerekend, terwijl men aanneemt, dat slechts 14 millioen voor consumtie en export noodig is. Er zal dus zijn een surplus van 6 millioen centenaar, terwijl ook voor

volgende jaren een minstens even groote productie door de bepalingen der wet wordt uitgelokt. Men doelt daarbij op de bepalingen van § 75 over 't contingent, inhoudende dat dit cijfer bepaald wordt naar 't gemiddelde der hoogste twee geproduceerde massa's in de laatste drie jaren bij de groote, en naar het hoogste productiecijfer over de laatste vijf jaren bij de kleine fabrieken. Het bestuur wenscht wijziging van die bepaling in dien zin, dat het contingent zal gesteld worden op het productiecijfer van het laatste jaar. De remedie is klaarblijkelijk onvoldoende.

Inmiddels wordt medegedeeld, dat in het Oostenrijksche parlement een ontwerp zal worden ingediend om de belasting van 13 op 17 fl. per centenaar te verhoogen.

Ongevallenverzekering. — Het lang verwachte ontwerp tot „wetttelijke verzekering van werklieden tegen de gevolgen van ongevallen in bepaalde bedrijven" is bij Kon. boodschap van 15 Febr. bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt.

Verzekeringsplichtige bedrijven naar dat ontwerp zijn:

1°. die, waar ter gedeeltelijke of geheele uitoefening van het bedrijf eenig krachtwerktuig wordt gebruikt met uitzondering van die, uitgeoefend met vaartuigen; 2°. die, waar ontplofbare stoffen vervaardigd, vervoerd, bewaard of gebruikt worden; 3°. het schippersbedrijf met schepen, welke in de regel van de eene plaats hier te lande naar een andere plaats hier te lande varen, en dat met schepen, welke uitsluitend de rivieren en binnenwateren bevaren en tevens geregeld van buitenslands komen of naar buitenslands bestemd zijn; 4°. het veerschippers bedrijf; 5°. de visscherij op rivieren en binnenwateren; 6°. de spoor- en tramwegondernemingen; 7°. de bouwvakken; 8°. het aard- en grondwerkersvak; 9°. het leggen van electrische geleidingen; 10°. de mijnen; 11°. de glazenwasscherijen; 12°. de slachterijen; 13°. de werven; 14°. het schoorsteenvegersbedrijf; 15°. het lossen en laden van schepen.

De sub 7°. bedoelde bouwvakken zijn: het heiers-, lei- en rietdekkers-, loodgieters-, zinkwerkers-, metselaars-, schilders-, smids-, steenhouwers-, steenzagers, stukadoors- en timmermansvak.

Het schippersbedrijf is niet verzekeringsplichtig indien het

wordt uitgeoefend met één schip van niet grooter inhoud dan 60 M^3., of indien het wordt uitgeoefend met een of meer schepen, gerechtigd tot het varen onder de vlag van een land, waar de bemanning van onder Nederlandsche vlag varende schepen niet wordt opgenomen in een wettelijke ongevallen-verzekering.

Spoor- en tramwegondernemingen, waarvan de zetel in het buitenland is gevestigd en waarvan de exploitatie geschiedt zoowel op Nederlandsch als op vreemd grondgebied, zijn niet verzekeringsplichtig, indien het personeel van in Nederland gevestigde spoor- en tramwegvereenigingen, waarvan de exploitatie ook in dat vreemde land geschiedt, daar niet verzekeringsplichtig zijn.

De verzekering heeft plaats voor ongevallen, in de uitoefening van het bedrijf overkomen, tenzij ze geen lichamelijk letsel of stoornis der geestvermogens tengevolge hebben. De aanspraak op schadeloosstelling vervalt voor hem, die het ongeval met opzet heeft veroorzaakt of aan wien het ten gevolge van zijn dronkenschap overkomen is. De nagelaten betrekkingen hebben echter, zoo 't ongeval dan den dood ten gevolge heeft, wel recht op schadeloosstelling. Aan den anderen kant hij die tot de nagelaten betrekkingen behoorende, opzettelijk of in dronkenschap het ongeval heeft veroorzaakt, weder niet. De verzekeringsplicht geldt niet voor hen, wier jaarloon gemiddeld f 1200.— overschrijdt.

De verzekering geschiedt bij de Rijksverzekeringsbank, waarvan de kantoren der posterijen kantoren zijn. Het bestuur dezer bank bestaat uit een directeur en twee leden, onder contrôle van een raad van toezicht en beroep, bestaande uit 5 leden met een bezoldigden secretaris.

De verzekering geschiedt door den werkgever en te zijnen koste. De bijdragen worden betaald naar het »Kapitaldeckungsverfahren« en bij wijze van collectieve verzekering. Daartoe zullen de verzekeringsplichtige bedrijven bij bestuursmaatregel verdeeld worden in gevarenklassen naar evenredigheid van het gevaar dat zij voor de verzekering opleveren, waarbij het maximum gevaar voorgesteld wordt door een honderd percent, terwijl in elke gevarenklasse aan de bedrijven een verschillend gevarenpercentage kan worden toegekend. Bij bestuursmaatregel

wordt dan het tarief vastgesteld, aanwijzende voor elk gevarenpercent de verschuldigde premie per één gulden loon. De op te brengen som bestaat uit de koopsommen der volgens de wet uit te keeren renten, de overige schadeloosstellingen, de administratiekosten; het in drie jaren terug te betalen voorschot, aanvankelijk door den Staat te verleenen voor oprichtingskosten, schadeloosstellingen en een half jaar administratiekosten, en eindelijk een reservefonds. Het tarief wordt herzien na elke om de 5 jaar op te maken wetenschappelijke balans.

De uitkeering bestaat in de eerste plaats uit genees- en heelkundige behandeling, of vergoeding daarvoor volgens regelen bij bestuursmaatregel te stellen. Is de verzekerde lid van een fonds, dat een uitkeering verleent, en is hij gedurende langer dan 6 weken gedeeltelijk of geheel ongeschikt tot werken, dan keert de bank hem bovendien als schadeloosstelling uit 26 maal de bijdrage, de week voor 't ongeval aan genoemd fonds betaald. Vervolgens wordt uitgekeerd een rente na die 6 weken, zoolang de geheele of gedeeltelijke ongeschiktheid duurt, en wel 70 pCt. van het dagloon bij geheele ongeschiktheid, en een deel dezer rente naar verhouding tot de behouden geschiktheid tot werken, bij gedeeltelijke ongeschiktheid. Bij overlijden wordt uitgekeerd 10 pCt. van het jaarloon voor begrafeniskosten en verder een rente aan de nagelaten betrekkingen. De weduwe ontvangt 30 pCt. totdat zij hertrouwt. Ook de man eener verzekerde vrouw, die tengevolge van een ongeval overlijdt, ontvangt die 30 pCt., als hij zelf tot werken ongeschikt is en niet reeds zelf een rente trekt. De kinderen ontvangen een rente tot hun 15e jaar en wel elk kind 15 pCt. zoolang de moeder leeft, anders 20 pCt. Dit geldt ook voor wettelijk erkende kinderen. Ook ouders, en bij hun ontstentenis grootouders ontvangen een rente, en wel van 30 pCt. als de overledene hun kostwinner was, tot den dood van den langstlevende; dit geldt ook voor schoonouders, doch te hunnen opzichte houdt de verplichting op in gevallen waarin volgens B. W. de onderhoudsplicht ophoudt (art. 377 sub 1 en 2) De weduwe of weduwnaar die hertrouwt, ontvangt dan nog als afkoopsom een bedrag in eens van tweemaal de rente.

Het maximum der gezamenlijke rente voor nagelaten betrekkingen (weduwe of weduwnaar en kinderen) is 60 pCt. terwijl

ook ouders, grootouders en schoonouders, als er andere nagelaten betrekkingen zijn, slechts aanspraak hebben op zooveel dat het maximum van 60 pCt. niet wordt overschreden.

De uitbetalingen geschieden aan de kantoren der posterijen. De rente is tot een bedrag van f 156 onvervreemdbaar, niet vatbaar voor pand of beleening, niet vatbaar voor beslag of arrest.

Verschillende quaestiën beslist of het bestuur der bank, of de raad van beheer en toezicht, op welke van de beslissingen van het bestuur beroep is. Van beslissingen van den raad is weder beroep bij de Kroon. Controleurs zullen toezicht houden op de naleving der wet.

Met de invoering dezer wet vervalt de aansprakelijkheid van den werkgever volgens artt. 1401—1405 B.W. en 423—427 W.K. Zijn aansprakelijkheid volgens artt. 1406 en 1407 wordt beperkt tot het geval, dat het ongeval in de uitoefening van 't bedrijf geschied is en hij door den strafrechter is veroordeeld voor een der misdrijven in de titels XIX, XX en XXI van Boek II W. Sr. De Rijksverzekeringsbank is dan voor het verzekerde bedrag gesubrogeerd in de rechten van den verzekerde.

Duitsche arbeidersverzekering. Het wetsontwerp tot wijziging van de wet tegen de gevolgen van invaliditeit en ouderdom, waarvan in de September-Kroniek sprake was, is thans eenigszins omgewerkt bij den Rijksdag aanhangig gemaakt.

De kring der personen die aan de bepalingen der nieuwe wet, nu Invalidenversicherungsgesetz geheeten, onderworpen zijn, is eenigszins beperkt. Uitgezonderd worden wie slechts in enkele tijden van het jaar, niet langer dan twaalf weken, loonarbeid verrichten, en overigens zelfstandig of onbezoldigd werkzaam zijn. Ook zal de Bondsraad bevoegd zijn, vreemdelingen die slechts voor een zekeren tijd verlof hebben, in Duitschland te wonen (bijv. de Poolsche werklieden die een deel van den zomer in Pruisen veldarbeid verrichten), van den verzekeringsplicht vrij te stellen.

De tegenwoordige wet kent vier loonklassen: I tot 350 mk. jaarlijksche inkomen; II van 350 tot 550 mk.; III van 550 tot 850 mk.; IV meer dan 850 mk. Er zal nu een 5e klasse

bijkomen voor hen die meer dan 1150 mk. 's jaars verdienen. De bijdragen zijn voor de eerste klasse verminderd van 14 tot 12, voor de tweede van 20 tot 18 pf., en voor de loonklasse V vastgesteld op 36 pf. Ook worden zegels uitgegeven geldig voor langeren termijn. Behalve deze gewone zegels, die tegen betaling aan alle postkantoren verkrijgbaar zijn, en waarmede de wekelijksche bijdrage van den verzekerde voldaan wordt door ze op een Quittungskarte te plakken, moeten zij die zich vrijwillig verzekeren zonder dat zij vallen in de categorieën door de wet vastgesteld, nog een Zusatzmarke bijplakken. Deze laatste bepaling zal nu vervallen, en ook zal de vrijwillige verzekering niet langer beperkt zijn tot de tweede loonklasse. Recht op uitkeering van de helft der bijdragen wordt toegekend aan vrouwen die een huwelijk aangaan, weduwen en nagelaten kinderen als ze 200 weken (vroeger 235 weken) bijdragen hebben betaald.

De wachttijd, de termijn gedurende welken men bijdragen moet hebben gestort, om aanspraak te hebben op uitkeering, wordt verkort. Deze bedraagt nu 5 jaren van 47 weken voor de invaliditeitsrente en 30 van 47 weken voor de ouderdomsrente. Van 235 en 1410 wordt dit aantal weken nu teruggebracht tot 200 en 1200. De aanspraak op invaliditeitsrente wordt eenigszins gemakkelijker gemaakt: ze zal reeds dan bestaan wanneer de loontrekkende niet meer in staat is, een derde gedeelte te verdienen van het loon dat een normaal vakgenoot trekt. Bij de berekening der invaliditeitsrente geldt niet meer het minimum van 60 mk. voor alle loonklassen; in de tweede wordt dat 90, in de derde 120, in de vierde 150, in de vijfde 180; daarentegen wordt de rente in verband met de gestorte bijdragen niet meer zoo sterk verhoogd als vroeger: het resultaat is dus dat de renten die uitgekeerd worden binnen de eerste twintig jaren hooger zullen worden dan tegenwoordig, de later uitgekeerde daarentegen lager. De eerste zal namelijk stijgen voor elke week met 2 (vroeger 4), in de eerste, 3 (vroeger 6) in de tweede, 4 (vroeger 8) in de derde, 5 (vroeger 10) in de vierde en 6 pf in de vijfde klasse.

In de organisatie der verzekeringsbanken worden wijzigingen gebracht, die decentralisatie beoogen. Voorts zullen de banken

de bevoegdheid hebben, de geneeskundige behandeling van alle verzekerden op zich te nemen, waartoe zij in eenigszins andere betrekking tot de ziekenfondsen komen dan tegenwoordig. Het toezicht op het beheer van het vermogen der verzekeringsbanken wordt op verschillende wijzen verscherpt.

De gewichtigste wijziging van het wetsontwerp betreft de andere verdeeling van den rentenlast. Tegenwoordig wordt het bedrag der uit te keeren renten over de verzekeringsbanken verdeeld in verhouding tot de zegels die zij ontvangen hebben. In de praktijk is echter gebleken dat dit laatste een zeer onvoldoende maatstaf is. Sommige banken hebben veel geld overgehouden, andere zeer weinig, of kwamen zelfs te kort. Ter vermijding van deze ongelijkmatige verdeeling der lasten wordt nu voorgesteld, de helft van de uit te keeren renten (het oorspronkelijk voorstel was een derde) over alle verzekeringsbanken te verdeelen, naar verhouding van het vermogen dat ze op 31 December van het vorige jaar bezaten, en de andere helft ten laste van de betrokken bank te laten komen.

Employers Liability Act. Het tegenwoordige Engelsche ministerie moet voornemens zijn wederom een wetsontwerp in te dienen over dit onderwerp, volgens het stelsel, dat de patroon aansprakelijk is voor alle ongevallen, dus naar het schijnt zonder bevoegdheid van contracting out, waarover het vorige ontwerp is gestruikeld. Bij de Trade Unions is een enquête ingesteld over de quaestie, aan welke soort van regeling op dit terrein de voorkeur werd gegeven. De voornaamste vier vraagpunten waren de volgende: 1°. is voorkomen van meer belang dan vergoeden? Hierop antwoordden meer dan een millioen leden bevestigend, geen enkele ontkennend, terwijl van 5000 onzekere antwoorden inkwamen; 2°. zal men zeker zijn van doelmatige voorzorgsmaatregelen in een stelsel van gedwongen verzekering? Vijfduizend antwoordden ja, meer dan een millioen neen, terwijl 3000 ten gunste van het Duitsche stelsel waren gestemd; 3°. kunnen doelmatige voorzorgsmaatregelen verkregen worden langs anderen weg dan door een wet op de aansprakelijkheid der patroons? Vijfduizend antwoordden ja, bijna een millioen neen, terwijl 30.000 twijfelachtige antwoorden gaven; 4°. waren de bepalingen in de wet van den minister Asquith

(d. i. aansprakelijkheid van den patroon, zonder bevoegdheid om er bij contract afstand van te doen) de beste? Meer dan een millioen antwoordden toestemmend, slecht 1 à 2000 ontkennend, terwijl een kleine 6000 eenigen twijfel opperden. Het stelsel der ongevallenverzekering is dus door de overgroote meerderheid der Trade Unionists veroordeeld.

Bakkersarbeid. De heer Pyttersen heeft een wetsontwerp ingediend tot het tegengaan van overmatigen arbeid in brood-, beschuit-, koek- en banketbakkerijen en broodfabrieken, dat waarschijnlijk wel niet bestemd is om nog in de loopende wetgevende periode tot wet te worden verheven. Wel vleit de heer P. er zich meê, blijkens deze woorden uit zijne toelichting: „Is men het eens over het beginsel dat „bij de verdeeling van werktijd en rusttijd de krachten der machineriën en de eischen der concurrentie, niet de krachten van den werkman en de eischen der ontwikkeling van hem en zijn gezin tot maatstaf worden gesteld”, (mr. van Houten, de Staatsleer van Thorbecke, bladz. 76), zoodat op den Staat de plicht rust regelend op te treden, waar de belangen van den werkman en die van zijn gezin worden benadeeld, dan zal men het over de wijze, waarop deze regeling moet worden getroffen, over de onderdeelen, spoedig eens zijn.” De ondervinding hier en elders bewijst echter dat dergelijke regelingen niet zoo eenvoudig worden geacht De heer P. verdedigt overigens zijn voorstel niet alleen in 't belang van den werkman maar ook in 't belang van het publiek, dat recht heeft op zoo zuiver mogelijke bereiding van het brood. Het particulier initiatief is z i. onvoldoende om het gewenschte resultaat te doen bereiken Opmerking verdient intusschen, dat de drie groote coöperatieve bakkerijen te 's Gravenhage besloten hebben den nachtarbeid af te schaffen en zich bereid verklaren om voorlichting te geven hoe dat kan geschieden.

Het wetsvoorstel omvat alle werkzaamheden in of voor het bedrijf van brood-, beschuit-, koek- en banketbakker en in broodfabrieken verricht. Verboden wordt arbeid van kinderen onder 14 jaar. De arbeid mag niet vroeger dan 6 uur 's ochtends beginnen, 's Maandags om 3 uur. Verboden is de arbeid tusschen Zaterdags nachts 12 en Maandag ochtends 3 uur. Per-

sonen onder 18 jaren mogen niet langer dan 10 uren per dag werken, des Zaterdags hoogstens 14 uur, ouderen niet langer dan 12, des Zaterdags hoogstens 18 uur. In bijzondere gevallen kan door den burgemeester schriftelijk vergunning worden verleend de eerste 5 werkdagen 2 uur langer te werken, welke vergunning hoogstens twee maal 's jaars voor niet langer dan twee weken kan worden gegeven. Voor Israelieten is ten aanzien van de Sabbatsrust een bijzondere bepaling gemaakt.

Fransche financiën. Het vroeger bewerkte samenstel van maatregelen tot hervorming der fransche belastingen is door de regeering opnieuw voorgesteld (zie Juni 1896 en Dec. 1896).

Thans zijn vier ontwerpen ingediend:

Het eerste ontwerp vervangt de personeele belasting op het mobilair door een belasting naar woninghuur, dienstboden, paarden en rijtuigen, die frs. 92 millioen zal opbrengen of frs. 6 millioen meer dan thans geïnd wordt. Deze belasting komt overeen met de vroeger ingediende (zie Juni-Kroniek), aftrek gevende van een gelijk, naar plaatselijke gesteldheid afwisselend en voor het aantal kinderen toenemend, bedrag van de huurwaarde.

Het tweede ontwerp handhaaft de belasting op deuren en vensters, welker afschaffing thans, naar de regeering zegt, onmogelijk is geworden, omdat zij gedwongen is haar plan tot belasting der Fransche rente te laten varen. De aanslag zal echter minder zwaar zijn: de opbrengst zal fr. $16\frac{1}{2}$ millioen minder bedragen. Ongeveer de helft der woningen zal wegens lage huurwaarde worden vrijgesteld. Dat tekort zal gedekt worden door de 6 millioen van het eerste ontwerp en door de verhooging der belasting op de gebouwde eigendommen van 2.60 tot 4 pCt.

Het derde ontwerp staat den gemeenten een vierde van de hoofdsom der grondbelasting op ongebouwde eigendommen af, welke som de gemeenten moeten gebruiken om andere lasten te verlichten. Zij bedraagt frs. 26 millioen.

Dit verlies zal gedekt worden door heffing van een belasting van buitenlandsche fondsen (abonnement), welke $3\frac{1}{2}$ millioen zal opbrengen; door vermeerdering van het recht van overgang

van papier aan toonder en van het recht op overdracht van papier op naam, opbrengst frs. 15½ millioen.

Het vierde ontwerp schrijft aftrek voor de grondbelasting van het bedrag der hypothecaire schulden voor. d. w. z. bepaalt dat de hypothecaire schuldeischer de grondbelasting van het met hypotheek bezwaarde goed heeft te betalen.

Deze maatregel zal een tekort van 3 millioen geven, omdat hij niet toegepast kan worden op het Crédit foncier, dat reeds belasting op zijn obligatiën betaalt. Ter dekking daarvan wordt het zegelrecht op chirographaire schuldbekentenisen van 5 tot 15 centimes verhooogd.

De gemeenten van minder dan 2000 zielen zullen door deze maatregelen in het bijzonder gebaat worden.

De regeering is voorts nog van plan 13 millioen meer uit de successierechten te halen, ten einde de mutatierechten op landerijen te kunnen verminderen.

Inmiddels zijn door verschillende kamerleden voorstellen aanhangig gemaakt om tot vermindering van grondbelasting te komen.

Reinach stelde de geheele afschaffing der belasting op het ongebouwd voor tegen verhooging van den accijns op gedistilleerd van 156 tot 226 fr. Een aantal andere leden stelde voor alle aanslagen van 15 fr. en minder kwijt te schelden en op de hoogere 15 fr. te korten.

Aan het aanvankelijk voornemen om de belastingvoorstellen tegelijk met het budget te behandelen kon weder geen gevolg worden gegeven.

Zwitsersche bankpolitiek. Het stelsel van een centrale bondsbank is bij volksstemming in Zwitserland verworpen. Van de 700.000 stemgerechtigden zijn er 440.139 opgekomen; er stemden 192.551 voor en 247.588 tegen, in 9 cantons de meerderheid voor, in 16 tegen. In 1891 hebben daarentegen bij volksstemming over 't beginsel van een staatsbanknotenmonopolie zich 16 cantons daarvoor en 9 daartegen verklaard. Men wil, dat de meerderheid zich nu tegen de wet heeft uitgesproken, deels omdat cantonnale belangen meer op den voorgrond zijn getreden, deels omdat men wel een banknotenmonopolie, maar daarom nog niet een door den Bond beheerde

bank wil. De tegenstanders der staatsbank zullen nu trachten te sturen naar een particuliere centrale circulatiebank.

Mc Kinley's rede. De rede, waarmede de nieuwe president der Unie zijn ambt aanvaardde, zegt over de vraagstukken van handels- en financieele politiek o. a. het volgende:

»De verantwoordelijkheid, verbonden aan de hooge betrekking tot welke ik geroepen ben — te allen tijde van groote beteekenis — wordt nog verzwaard door den toestand waarin handel en nijverheid verkeeren, waardoor tot werken gezinde arbeiders werkloos zijn en nuttige ondernemingen verliezen lijden. Ons land lijdt onder beroeringen op het gebied der nijverheid waarvan het spoedig moet worden bevrijd. Ons financieel stelsel heeft eenige herziening van noode. Ons geld is thans zeer goed, maar het moet niet verder worden bedreigd. Het behoort in zijn geheel te worden gesteld op een duurzamen grondslag, niet blootgesteld aan gemakkelijke aanvallen, en zóo, dat zijn stabiliteit boven twijfel of betwisting blijft. Onze gezamenlijke ruilmiddelen moeten blijven staan onder het oppertoezicht van de regeering der Unie. De verschillende soorten van ons papieren geld geven aanleiding tot voortdurende verlegenheid, en ik acht het daarom noodzakelijk een stelsel aan de hand te doen dat, zonder het circuleerend medium te verminderen of een premie te stellen op inkrimping, een geneesmiddel zal verschaffen voor de bestaande regelingen, welke tijdelijk zijn van aard en in de jaren van onzen bloei vervangen hadden moeten zijn door wijzer voorschriften. Als de vereischte staatsinkomsten verzekerd zijn, kunnen wij overgaan tot zoodanige wijzigingen in onze financieele wetgeving als, aan ons geld veiligheid en volumen verschaffend, op de regeering niet langer de verplichting leggen een zoo groote goudreserve bijeen te houden, met de hieraan verbonden verleidingen tot speculatie. De financieele wetten behooren intusschen niet veranderd te worden zonder een duidelijke uiteenzetting van de deugdelijkheid der voorgestelde wijzigingen.

»Als het Congres het nuttig acht een commissie te benoemen met de opdracht spoedig de herziening ter hand te nemen van onze wetten betreffende de aanmunting, de banken en het papiergeld, en aan deze onderwerpen het onbevooroordeeld

onderzoek te wijden dat hun gewicht vereischt, dan zal ik van harte daartoe medewerken. Als de macht wordt gelegd in handen van den President, is het mijn voornemen een commissie te benoemen van aanzienlijke, goed-ingelichte burgers van verschillende politieke partijen, die vertrouwen zullen inboezemen wegens hun geschiktheid en speciale bewaamheid. Het verslag, door die commissie uit te brengen, zou algemeen steun vinden, en de financieele aangelegenheden zouden ophouden het onderwerp van partijstrijd uit te maken. De zaak is een proefneming waard en zou zegenrijk zijn voor geheel het land.

„Aan het vraagstuk van het internationale bimetallisme zal spoedig en ernstig de aandacht worden gewijd. Het zal mijn voortdurend streven zijn, dat bimetallisme te verzekeren door samenwerking met andere groote handelsmogendheden. Totdat de zaak op het standpunt is gekomen waarop de pariteit tusschen goud- en zilvergeld verkregen wordt, en gehandhaafd kan worden door de onderlinge waardeverhouding van de beide (ongemunte) metalen, moet met alle beschikbare middelen gezorgd worden dat de waarde van het reeds aangemunte en in de toekomst nog aan te munten zilver gehandhaafd worde op den voet van gelijkheid met het goud.”

De president verklaart zich tegen vermeerdering van staatsschuld en voor verhooging van inkomsten, waar dit noodig is, en dat niet door vermeerdering van binnenlandsche belastingen maar door het tarief van invoerrechten.

„Het voornaamste uitgangspunt van het verkrijgen van inkomsten uit invoerrechten, is de zorg voor Amerikaansche belangen en arbeid. Bij de algemeene verkiezing heeft de bevolking zich verklaard voor een wetgeving welke bescherming en aanmoediging geeft aan de nijverheid en de ontwikkeling des lands. Ik hoop ernstig en verwacht, dat het Congres zoo spoedig als eenigszins doenlijk zal zijn, een billijke, redelijke, behoudende en rechtvaardige belastingwet zal vaststellen welke, voor de openbare behoeften voldoende middelen verschaffend, tevens steun zal geven aan iedere soort van bedrijf en onderneming. Tot deze politiek zijn wij allen gehouden door de stem des volks.

„De alles beheerschende plicht van het Congres is, een einde te maken aan de tekorten door het herstel eener be-

schermende wetgeving, welke altijd de beste steunpilaar is voor de schatkist. Het aannemen van zulk een wet of wetten zou de regeering binnen- en buitenslands krachtiger maken, en veel doen om het wegvloeien te voorkomen van de goudreserve ten behoeve van de aflossing van het papieren ruilmiddel, welke wegvloeiing gedurende verscheiden jaren zeer groot is geweest.

„Bij de herziening van het tarief behoort in het bijzonder de aandacht te worden gewijd aan het weder-invoeren en uitbreiden van de wet van 1890, huldigend het beginsel van wederkeerigheid, welke zeer bevorderlijk was aan onzen buitenlandschen handel op nieuwe markten voor hetgeen wij te veel hebben aan landbouwproducten en nijverheidsvoortbrengselen. De korte proef, met die wet genomen, rechtvaardigt volkomen verdere proefnemingen, alsmede het uitbreiden van de discretionaire macht ten aanzien van het sluiten van handelstractaten, waarbij als doel steeds voor oogen moet worden gehouden het openen van nieuwe markten voor de voortbrengselen van ons land, door het toestaan van voorrechten aan de producten van andere landen welke wij noodig hebben maar zelf niet kunnen voortbrengen, hetgeen niet een verlies van arbeid voor ons eigen volk insluit, maar vermeerdering van werkzaamheid.”

Nog belooft de president door middel van wegevende maatregelen paal en perk te stellen „aan alle vereenigingen van kapitaal, als trusts of op andere wijze georganiseerd, met het doel om naar willekeur de handelstoestanden onder de burgerij te beheerschen.”

Het Congres is tegen 15 Maart bijeengeroepen voor de tariefwetgeving.

HANDELSKRONIEK.

TRACTAAT VAN HANDEL EN SCHEEPVAART TUSSCHEN NEDERLAND EN JAPAN. — HANDELSTRACTAAT TUSSCHEN NEDERLAND EN DEN ORANJE VRIJSTAAT. — INVOERING VAN EEN WETTELIJKEN TIJD. — GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET TOT WIJZIGING DER ARTIKELEN 748 EN 755 VAN HET WETBOEK VAN KOOPHANDEL BETREKKELIJK DEN TIJD VOOR LOSSEN EN LADEN VAN BINNENSCHEPEN. — MANCHESTER KANAAL. — IN- EN UITVOERHANDEL VAN DE VEREEN. STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

Tractaat van Handel en Scheepvaart tusschen Nederland en Japan. Bij Koninklijke Boodschap van 1 Febr. 1897 is aan Tweede Kamer der Staten-Generaal ter goedkeuring aangeboden een verdrag van Handel en Scheepvaart tusschen Nederland en Japan met daarbij behoorend Protocol, den 8 September 1896, door wederzijdsche gevolmachtigden te 's Gravenhage geteekend. De verdragen, die tot dusverre onze betrekkingen met Japan regelden zijn de tractaten van 30 Jan. 1856, 16 October 1857 en 18 Augustus 1858, benevens de conventie tusschen Nederland, Frankrijk, Groot Brittannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika eenerzijds en Japan anderzijds den 25en Juni 1866 te Yeddo gesloten. Reeds sedert geruimen tijd werd door de Japansche Regeering bij de verschillende Westersche mogendheden aangedrongen op wijziging der tractaten, waardoor hare autonomie op meer dan een punt belangrijk was beperkt. De pogingen daartoe dateeren van 1877, en in 1882 werden te Yeddo met de vertegenwoordigers der mogendheden over eene algeheele herziening der tractaten onderhandelingen geopend. Deze bleven lang slepende, tot in Juli 1894 de Japansche Regeering er in slaagde om met Groot Brittannië een verdrag te sluiten. Hierbij wordt bewilligd in de afschaffing der consulaire rechtsmacht en verzekeren beiden Staten, behoudens de vastlegging van een tarief van invoerrechten voor een aantal artikelen in Japan, elkander over

en weer de behandeling op den voet der meest begunstigde natie. Het geheele Japansche Rijk wordt voor Britsche onderdanen opengesteld. Sedert zijn ook door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Italië, Rusland, Denemarken, België, Zweden, Noorwegen, Duitschland en Frankrijk met Japan verdragen gesloten. In geen dier tractaten wordt de consulaire rechtsmacht, de groote grief der Japanners, gehandhaafd, zoo ook niet in het onze, doch daar staat tegenover dat de Japansche Regeering zich verbindt de verdragen niet in werking te zullen doen treden, alvorens de reeds sedert eenigen tijd gereed zijnde, geheel op Europeeschen leest geschoeide wetboeken zullen zijn ingevoerd. Dit laatste blijkt uit eene bij de stukken gedrukte nota van den Japanschen vertegenwoordiger. Het tractaat treedt in werking een jaar nadat de Japansche Regeering daartoe den wensch zal te kennen gegeven hebben doch nimmer vóór 16 Juli 1899.

In de tractaten met Groot-Brittannië, Frankrijk en het Duitsche Rijk heeft Japan er in toegestemd zijn tarief van invoerrechten voor een aantal artikelen vast te leggen.

Onze Regeering had getracht zulks ook voor enkele artikelen — petroleum en ruwe suiker — te verkrijgen doch de Japansche Regeering hield vast aan haar beginsel om geen conventioneel tarief te sluiten dan met landen welker handelsbeweging met Japan zekeren omvang heeft, en voor handelsartikelen van eenigszins beteekenende omzet. Uit een als bijlage overgelegden staat nu blijkt dat ons handelsverkeer met Japan van zeer geringen omvang is, namelijk:

	ALGEMEENE INVOER. in Nederland uit Japan.	ALGEMEENE UITVOER. uit Nederland naar Japan.	
1891	10.879.528	11.543	K. G.
1892	5.233.011	965	"
1893	15.734.474	1.323	"
1894	6.693.311	11.496	"
1895	26.189.464	30.589	"

Onze Regeering moest zich dus vergenoegen met het beding dat de tariefsgunsten, die nu of later aan een derden staat verleend worden, ook op de voortbrengselen van Nederland en zijn kolonien van toepassing zullen zijn.

Daarbij komt dat, zooals de memorie van toelichting zegt,

waar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Rusland — de groote belanghebbende bij den petroleum invoer — van het bedingen van een tariefsgunst voor dat artikel hadden afgezien, er voor de Nederlandsche Regeering geen genoegzame grond bestond harerzijds daarop aan te dringen. En wat betreft ruwe suiker, zijn wij in elk geval gewaarborgd tegen elke differentieel ongunstige behandeling in Japan. Daarbij wordt er op gewezen dat men in den laatsten tijd in Japan ook is gaan raffineeren, en dat de productie en de kwaliteit der suiker, die Formosa produceert niet van dien aard is, dat men althans voor 's hands de buitenlandsche ruwe suiker zou kunnen missen Die geruststellende beschouwing omtrent het gevaar van hooge rechten op den invoer van onze koloniale suiker in Japan werd echter, blijkens het voorloopig verslag, in de afdeelingen der Tweede Kamer weinig afdoende geacht. De vrees werd daar gekoesterd dat Japan de suikercultuur op Formosa door heffing van hooge invoerrechten op vreemde ruwe suiker zal trachten te bevorderen.

Eindelijk zij hier nog vermeld art. 17 behelzende dat de bepalingen van dit tractaat, *voor zooverre de wetten het toelaten*, toepasselijk zullen zijn op al onze kolonien en buitenlandsche bezittingen. De Japanners zullen met betrekking tot hunnen handel, hunne schepen, koopwaren en de door hen te betalen douanerechten, aldaar alle dezelfde rechten genieten, die zijn of in het vervolg mochten worden verleend aan de meest begunstigde natie, met uitzondering van de speciale gunsten, welke verleend zijn of mochten worden aan de inlandsche staten van den Oosterschen Archipel voor hunne scheepvaart en voor den invoer hunner producten in de Nederlandsche Oost-Indische Kolonien.

Handelstractaat tusschen Nederland en den Oranje Vrijstaat. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is eveneens ter goedkeuring aangeboden een tractaat van vriendschap en handel tusschen Nederland en den Oranje Vrijstaat den 9en April 1895 door wederzijdsche gevolmachtigden te 's Gravenhage geteekend. De reden dat dit ontwerp thans eerst wordt ingediend is de aanvankelijke verwerping van het tractaat door den Volksraad van den Oranje Vrijstaat, die echter

den 23en Mei j.l. op zijn besluit is terug gekomen. De Regeering van dezen staat had den 23en September 1893 het vorige handelstractaat — van 14 November 1874 — opgezegd. De grond daarvoor was dat de in dat tractaat voorkomende meest begunstigings clausule niet bestaanbaar werd geacht met de in 1889 tusschen den Oranje Vrijstaat en de Kaapkolonie gesloten tol-unie. In het algemeen is die meest begunstigings clausule in het nieuwe tractaat wel behouden, doch een nieuw artikel bepaalt dat deze niet toepasselijk is op maatregelen ter bevordering van het grensverkeer met aangrenzende Staten, koloniën of landstreken, terwijl ook die clausule geen aanspraak zal geven op begunstigingen door den Oranje Vrijstaat aan Staten, koloniën of landstreken in Zuid-Afrika bij wijze van tolverbond verleend of te verleenen, noch afbreuk doen aan het onbeperkte recht van dien Staat om met zulke Staten, Kolonien of landstreken een tolverbond te sluiten en hun daaronder begunstigingen toe te staan. Het tractaat bepaalt ook dat de onderdanen van een der contracteerende partijen in het gebied der andere, ten aanzien van fabrieks- en handelsmerken dezelfde bescherming zullen genieten als de eigen onderdanen en die der meest begunstigde vreemde Natie. Eindelijk is ook de arbitrage clausule opgenomen met bepaling dat ieder der beide partijen één scheidsman zal benoemen en dat deze beide reeds dadelijk een derden zullen aanwijzen, die zal beslissen ingeval van verschil van gevoelen tusschen de beide eersten. Deze bepaling is opgenomen ter tegemoetkoming aan de bedenking, welke bij de behandeling der handelsverklaring met Portugal van 5 Juli 1894 gemaakt werd tegen de aanwijzing van den derden arbiter eerst wanneer zich tusschen de beide gekozen scheidslieden verschil van gevoelen heeft geopenbaard. In het geval dat de beide gekozen scheidslieden het niet eens kunnen worden over den door hen aan te wijzen derden is echter niet voorzien.

Invoering van een wettelijken tijd. De memorie van antwoord op het wetsontwerp tot invoering van een wettelijken tijd (zie de handelskroniek in de afleveringen Juni, September en December 1896) is verschenen. Voornamelijk wordt daarin

de keuze van den Midden-Europeeschen tijd verdedigd; de Minister wijst er nogmaals op, dat van aannemen van den Amsterdamschen tijd geen sprake kon zijn, omdat de spoorwegen hun dienstregelingen niet naar die tijdrekening kunnen inrichten, zoodat de invoering van dien tijd als wettelijken niet de gewenschte eenheid zou brengen, maar het verschil bestendigen tusschen den spoortijd en dien van het dagelijksch leven. En wat nu betreft de keuze tusschen den Greenwich en den Midden Europeeschen tijd wordt er op gewezen dat de wensch naar den laatsten als wettelijken tijd hier te lande door velen is geuit, terwijl daarentegen aan den door het vorig ministerie geuiten wensch om den Greenwichtijd aan te nemen niet is voldaan. Daarbij schijnen de gronden, die ten gunste van eenige vervroeging van het arbeidsleven pleiten als hygienisch gunstig en als leidende tot besparing van kunstlicht den doorslag te hebben gegeven. De Minister handhaaft echter de bepaling van art. 3 dat, waar in wetten, algemeene maatregelen van bestuur, of Koninklijke besluiten, vóór het in werking treden dezer wet afgekondigd of bekend gemaakt, een bepaald uur wordt genoemd, dit na het in werking treden dezer wet geacht wordt een half uur later te zijn gesteld. Hiertegen was in vele afdeelingen bezwaar gemaakt, de Minister blijft echter bij zijn meening dat de treinenloop zoozeer in het maatschappelijk leven ingrijpt dat eene vervroeging van het laatste zonder daarmede gepaard gaande vervroeging van den eersten groot ongerief zou veroorzaken. De opmerking die ook gemaakt was dat de spoorwegmaatschappijen haar treinenloop moeten regelen naar de eischen van het maatschappelijk leven en niet omgekeerd wordt in de memorie van antwoord niet beantwoord. Alleen wordt opgemerkt dat het wetsontwerp strekt om de eenheid van wettelijken tijd in Nederland in te voeren, niet om het maatschappelijk leven hier te lande met 40 minuten te vervroegen. Zeker is dit niet de strekking der wet, doch zij zou dit gevolg kunnen hebben en waar wij nu in de memorie van antwoord lezen: „het hygienisch voordeel van het leven en werken bij zonlicht boven het leven en werken bij kunstlicht zal wel niet worden ontkend” is het te betreuren dat dit gevolg door de bepaling van art. 3 zal teniet worden gedaan, nog daargelaten het terecht geopperde bezwaar dat

dit voorschrift in de praktijk tot allerlei bezwaren en vergissingen zal aanleiding kunnen geven.

Gewijzigd ontwerp van wet tot wijziging der artikelen 748 en 755 van het Wetboek van Koophandel betrekkelijk den tijd voor lossen en laden van binnenschepen. In de Kroniek in de Maart aflevering van verleden jaar werd melding gemaakt van de indiening van een wetsontwerp tot herziening der bepalingen van ons wetboek van Koophandel met betrekking op den laad- en lostijd voor binnenschepen. Bij de behandeling in de afdeelingen was van verschillende zijden bedenking gemaakt tegen het stelsel van dat ontwerp, dat de regeling van den tijd voor laden en lossen en van het bedrag van het overliggeld zou geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur. Ten einde althans eenigszins hieraan te gemoet te komen heeft de Minister een gewijzigd ontwerp ingediend, waarbij thans wordt vastgesteld de grondslag, waarnaar de duur van laad- en lostijd bepaald en het overliggeld moet berekend worden met overlating van de vaststelling der daartoe betrekkelijke schalen en tarieven aan een algemeenen maatregel van bestuur. Als zoodanige grondslag wordt genomen de grootte van het schip. In het voorloopig verslag was verdedigd het stelsel der nieuwe Duitsche wet op de binnenvaart, krachtens hetwelk het aantal laad- en losdagen wordt bepaald in verband met het gewicht der lading. De Minister kan met die zienswijze niet instemmen en grondt zich daarbij op rapporten van de Commissie voor de handelspolitiek welke ter griffie zijn nedergelegd ter inzage voor de leden der Tweede Kamer, doch niet bij de memorie van antwoord afgedrukt, zoodat wij de gronden, welke die commissie voor hare zienswijze aanvoert, niet kunnen vermelden. Ook de bepaling, krachtens welke de termijn van laden en lossen zal ingaan daags nadat de schipper verklaard heeft daartoe gereed te zijn, wordt niettegenstaande daartegen verschillende bedenkingen waren geopperd door den Minister gehandhaafd, waarbij hij zich wederom beroept op de bovengenoemde rapporten. Het is ons niet bekend in hoeverre er overwegende bezwaren bestaan, die zich verzetten tegen publicatie van dergelijke adviezen van de commissie voor de handelspolitiek. Wel meenen

wij dat belanghebbenden en belangstellenden buiten de leden der Tweede Kamer het zeer op prijs zouden stellen, indien de Minister door de adviezen bij de stukken af te drukken ook hun de gelegenheid schonk daarvan kennis te nemen.

Eindelijk verdedigt de Minister het bij het overgelegde tarief aangenomen stelsel om het bedrag van het overliggeld te berekenen naar de grootte van het schip en betoogt dat zulks niet in strijd is met het door onze jurisprudentie vrij wel aangenomen stelsel, dat overliggeld niet het karakter heeft van poenaliteit doch van vergoeding voor langer gebruik van het schip.

Manchester-Kanaal. Het gebruik dat van het Manchester-kanaal gemaakt wordt neemt volgens de mededeelingen in de laatste vergadering van aandeelhouders geregeld toe.

De tonnenmaat der naar zee gaande schepen was:

1894.	686.000	ton.
1895.	1.087.000	"
1896.	1.510.000	"

De inkomsten gedurende datzelfde tijdperk waren:

1894. . . .	97.096	pond	sterling.
1895. . . .	137.474	"	"
1896. . . .	182.330	"	"

In- en uitvoerhandel van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De invoeren in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika hadden in 1896 eene waarde van 680.556.233 dollars, tegen 801.669.347 in 1895.

De uitvoeren daarentegen bedroegen in 1896 1.005.878.417 dollars, tegen 824.860.136 in 1895.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Middelen in Suriname. Uit het overzicht van de opbrengst der middelen in Suriname over 1896 blijkt dat het totaal der middelen in 1896 heeft bedragen f 1.842.410; in de jaren 1886 tot 1895 bedroegen de middelen respectievelijk 1.232.740, 1.401.954, 1.324.399, 1.450 487, 1.532.317, 1.495.167, 1.573.028, 1.721.334, 1.802.635, 1.826.551. Vergeleken bij 1895 was er dus nog een stijging van ongeveer f 16.000,— wat te meer van beteekenis is, indien in aanmerking genomen wordt dat de »Compagnie des mines d'or de la Guyane Hollandaise« welke in het Lawagebied eene concessie van ongeveer 70.000 H.A. heeft, in November 1895 het geheele bedrag van f 35.000 voor een jaar concessie moest betalen, en in 1896, tengevolge der verordening van 3 November 1896 (G. B. N°. 44) slechts voor een kwartaal t e g e l i j k behoefde te betalen; wat voor 1896 dus gaf eene vermindering van f 26.500.—. De concessierechten tot het ontginnen van delfstoffen brachten op f 94.245 tegen f 93.499 in 1895, dus nog ongeveer f 1750.— meer dan in 1895, niettegenstaande de mindere betaling door bovengenoemde compagnie. De g o u d p r o d u c t i e is in 1896 echter geringer geweest, daar aan belasting op goud slechts ontvangen werd f 61.488 tegen f 74.178 in 1895 aan belasting op goud en uitvoerrecht. Tot 1 Aug. 1895 werd uitvoerrecht geheven; sedert dien tijd een belasting op het g e v o n d e n goud.

De invoerrechten brachten in 1896 op f 953.549 tegen f 928.996 in 1895. In 1876 brachten die op f 284.767, in 1886 f 408.612 en in de volgende jaren respectievelijk f 541.936, f 522.314, f 719.544, f 714.647, f 734.148, f 841.988, f 925.030, f 928.996 in 1895 en f 953.549 in 1896. Van alle niet speciaal in het tarief genoemde artikelen wordt geheven

10 pCt., wat met het oog op de bepaling dat als waarde wordt aangemerkt de factuurprijs verhoogd met 0 pCt., gelijk staat met 12 pCt. In 1895 was de waarde der goederen die ingevoerd werden (de waarde berekend naar den inkoopprijs der goederen vermeerderd met de onkosten van verpakking, assurantie, commissieloon en vracht tot de aankomst te Paramaribo) f 5.203.029, onder welk bedrag begrepen zijn de goederen die vrij van invoerrecht zijn. Aan invoerrecht werd toen ontvangen f 928.996 of f 17.85½ pCt. der waarde. Van sommige zaken wordt 20 pCt: zelfs meer dan 100 pCt. geheven: zoo in 1895 van gedistilleerd bij een invoer van f 157.238 waarde, een invoerrecht van f 198.362; bier bij invoerwaarde van f 180.216, een invoerrecht van f 37.940; rijst bij invoerwaarde van f 376.205 een invoerrecht van f 89.572. De opbrengst der concessierechten tot exploitatie van balata onderging een geringe vermindering en daalde van f 34.227 in 1895 tot f 28.479 in 1896.

De overige ontvangsten geven geen bijzondere reden tot opmerkingen.

DE NIEUWE LANDRENTEREGELING VOOR DE PREANGER-REGENTSCHAPPEN.

Bij ordonnantie van 6 Juli jl., Ind. Staatsbl. nº. 126 [1], werd, krachtens verkregen Koninklijke machtiging, een nieuwe landrenteregeling voor de Preanger vastgesteld, die, in vele opzichten, groote toejuiching verdient.

Zij voldoet nagenoeg geheel aan de, in een artikel in dit tijdschrift, van Februari 1889, aan een billijke regeling gestelde drie eischen, nl. **a**. dat de bruto-opbrengst, als grondslag, vervangen wordt door een belastbare opbrengst, verkregen door van de bruto-opbrengst, per bouw, voor alle soorten van sawahs een gelijk bedrag af te trekken; **b**. dat de aanslag individueel zal geschieden; **c**. dat zij zal worden vastgesteld voor tien jaren en er dus vastheid in komen zal.

Bovendien zijn als voordeelen te beschouwen, **d**. dat ook de vischvijvers, als gronden waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend, in den landrente-aanslag zijn opgenomen; en **e**. dat die gronden, zoomede de drooge velden, tuinen en nipabosschen zullen worden aangeslagen door vergelijking of gelijkstelling met den aanslag van de sawahs.

Tegenover die lichtzijden staan echter ook schaduwzijden; tegenover al het bovenvermelde wat toejuiching verdient zijn in de ordonnantie ook bepalingen aan te wijzen die niet zijn overeen te brengen, hetzij met de billijkheid, hetzij met een eenvoudige, rationale administratie.

Daarop de aandacht te vestigen mag, naar te hopen is althans, geen nutteloos werk worden geacht; vooral niet met het oog op het, in het laatste Kol. verslag medegedeelde, feit dat de invoering van de ordonnantie zal plaats hebben

---

[1]) Als bijlage hierachter afgedrukt.

op een nader door den Gouverneur-Generaal vast te stellen tijdstip.

1. Een eerste bezwaar betreft den grondslag van den aanslag.

Zeer rationeel en practisch en geheel te rechtvaardigen is ongetwijfeld het denkbeeld om, ter bepaling van de belastbare opbrengst van sawahs, van het geldswaardig bedrag van de bruto-opbrengst af te trekken de waarde van tien pikols padie, in plaats van de „productiekosten”, zooals in de in 1878 door de regeering gegeven voorschriften bevolen werd.

Van alle sawahs, goede en slechte zonder onderscheid, zal zoodoende een voor allen gelijk bedrag worden afgetrokken, dat maar zeer weinig van de vaste productiekosten zal verschillen.

Geenszins te verdedigen is echter om, ter bepaling van de bruto-opbrengst, alleen rekening te houden met *één* padieoogst en dus de *tweede gewassen* buiten rekening te laten.

Art. 8 van de bovenvermelde van regeeringswege gegeven voorschriften voor de in te stellen onderzoekingen voor een betere landrente-regeling schrijft voor:

> „Tot het vinden van de bruto-opbrengst wordt in aanmerking genomen de hoeveelheid padie, die, naar de uitkomsten van den oogst der drie laatste jaren, bij behoorlijke bewerking, kan worden verkregen en de gemiddelde opbrengst der tweede gewassen, welke na de padie worden verbouwd, over gelijk tijdvak”;

terwijl diezelfde regeering, in 1881, in een circulaire, bij monde van haar hoofdinspecteur te kennen gaf, dat het wel van zelf spreekt, dat, bij het wijzigen van de aanslagcijfers, ook op het verbouwen van tweede gewassen dient te worden gelet

> „daar de billijkheid toch door meerdere factoren wordt bepaald, dan tot regeling van de landrente in 1872 werd noodig geacht”,

waarbij alleen rekening werd gehouden met het hoofdgewas.

Door dus, zooals in de ordonnantie geschiedt, alleen rekening te houden met *één* padieoogst wordt gehandeld in strijd met de billijkheid, wat trouwens wel van zelf spreekt.

Konden alle sawahs voor de tweede maal beplant worden dan zou het heffen van landrente over slechts een padieoogst voor niemand te nadeelige gevolgen hebben.

Dat is echter niet het geval.

Er zijn gronden die, hetzij door gebrek aan irrigatiewater, hetzij uit hun aard nooit met tweede gewassen beplant kunnen worden, waarvan natuurlijk het gevolg zal zijn, dat deze gronden over hun geheele opbrengst, die, waarop wel tweede gewassen kunnen geteeld worden slechts over een deel van hun opbrengst aangeslagen zullen worden, wat wel niet ontkend zal kunnen worden hoogst onrechtvaardig te zijn.

De billijkheid eischt dus dat de sawahs verdeeld worden in die welke wel, en in die welke niet met tweede gewassen bebouwd kunnen worden en de belastbare opbrengst van de eerste rubriek met een zeker bedrag wordt verhoogd.

En wanneer dan, ter bepaling van het bedrag van die verhooging, gehandeld wordt als in art. 9 wordt voorgeschreven voor den aanslag van de droge velden, dan zullen geen omslachtige onderzoekingen meer ingesteld behoeven te worden naar de opbrengst en de productie-kosten van die tweede gewassen.

Wanneer wordt aangenomen dat er, bij alle sawahs die met tweede gewassen beplant kunnen worden, een gelijke verhouding bestaat tusschen de voordeelen, die de padieoogst afwerpt en die uit de daarna te telen, tweede gewassen kunnen verkregen worden, en door de personen, in art. 9 genoemd, wordt bepaald met welk deel van de vastgestelde belastbare opbrengst, de opbrengst van die tweede gewassen gemiddeld is gelijk te stellen, dan zal die belastbare opbrengst van de sawahs slechts met dat gelijke tantième, $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ b. v., verhoogd behoeven te worden om tot een billijken aanslag te geraken.

Een dergelijke gelijkstelling wordt in Nederland toegepast bij de grondbelasting.

Voor de gebouwde eigendommen is, in 1873, als belastbare opbrengst vastgesteld niet de zuivere — maar de onzuivere huurwaarde, zonder aftrek van de kosten van onderhoud, omdat die aangenomen worden voor alle woonhuizen $\frac{1}{4}$ te bedragen van de huur en het dan voor den belastingschuldige, bij het vaststaand belastingcijfer, volmaakt hetzelfde is of de huurprijs met dat bedrag verminderd wordt — zooals tot 1873 geschiedde, — dan wel of de onzuivere huurwaarde als grondslag behouden wordt en het te heffen percentage die vermindering ondergaat.

Tot verdediging van die onzuivere huurwaarde, als grondslag van den aanslag, voerde de minister van financien [1]) o. a. het volgende aan:

„Ik erken dat de onzuivere en de aldus (d. i. door aftrek van ¼) verkregen zuivere huurwaarde geen volmaakt juiste grondslagen zijn voor de grondbelasting; maar ik vraag welke andere kan men dan daarvoor in de plaats stellen? Men kan bij een dergelijke belasting niet op een goudschaaltje wegen; er moeten gemiddelden worden genomen en algemeene regelen worden gevolgd. Het is onmogelijk voor elk kadastraal perceel eerst te schatten de onzuivere huurwaarde om dan nauwkeurig na te gaan wat daarvan afgetrokken moet worden om een zuivere huurwaarde te krijgen. Wil men dergelijk volkomen resultaat dan zou elk jaar dat werk herhaald moeten worden en dan ging elk begrip van kadaster verloren. — — — — —

Men moet kiezen of deelen; wil men een grondbelasting naar de gemiddelde opbrengst, die voor een tal van jaren in de kadastrale stukken wordt opgenomen, dan kan men, bij het berekenen van die gemiddelden, onmogelijk voor onderhoudskosten verschillende bedragen aannemen, gegrond op den toestand van elk perceel op een gegeven oogenblik.”

Alles nu wat in bovenstaande woorden wordt aangevoerd tot verdediging van een gelijke aftrek voor onderhoudskosten is geheel van toepassing op een gelijke verhooging, van de belastbare opbrengst van sawahs, voor de opbrengst van de tweede gewassen.

Gerustelijk mag toch aangenomen worden dat de kosten van reparatie en onderhoud, bij de verschillende woonhuizen, in de verschillende jaren, in Nederland, zeker niet minder uiteenloopen dan het geval is bij de jaarlijksche opbrengst van de tweede gewassen van sawahs, op Java en Madura.

De onbillijkheid gelegen in het niet in rekening brengen van de tweede gewassen, bij de vaststelling van de belastbare opbrengst van de sawahs is dus op zeer eenvoudige wijze weg te nemen, en wel door aan art. 5 een alinea toe te voegen van ongeveer den volgenden inhoud:

---

[1]) In de zitting van de Tweede Kamer van 4 Juli 1873.

Van sawahs die, na den padieoogst, met tweede gewassen beplant kunnen worden, wordt de belastbare opbrengst met een, voor alle gelijk, deel daarvan verhoogd, waarvan het bedrag wordt vastgesteld door de personen in art. 9 aangewezen.

Een tweede, niet minder gewichtige, bedenking tegen den grondslag van den aanslag is gelegen in het voorschrift, dat het te heffen percentage afhankelijk moet zijn van den economischen toestand.

Bij een zakelijke belasting toch, als de landrente, de "grondbelasting" zooals de regeering haar noemt, zoowel in het Kol. Verslag van 1890 als in art. 1 van deze ordonnantie, is alleen rekening te houden met het te belasten object.

"Zakelijke belastingen", zegt de heer Mr. J. P. Sprenger van Eijk [1]) "worden geregeld zonder dat iets anders dan hetgeen als belastbare opbrengst of waarde van het belastbaar voorwerp wordt beschouwd, in aanmerking komt.

"De belasting is enkel afhankelijk van de zaak. Met een persoon heeft zij niets anders te maken, dan dat er iemand wordt aangewezen, die haar betalen moet. — —

"Een zakelijke belasting wordt geheven onaangezien den persoon van eigenaar of bezitter."

Het rekening houden met den economischen toestand der verschillende desa's, met het doel natuurlijk om, waar grootere welvaart heerscht ook een hooger percentage te heffen, zou dan ook in hooge mate onrechtvaardig zijn

De mate van welvaart van de bevolking hangt toch, behalve van het inkomen uit den grond, alleen af van hetgeen verdiend wordt, met het uitoefenen van een handel, beroep, bedrijf, handwerk, ambacht of nering, alle welke verdiensten getroffen worden door de belasting op het bedrijf.

Diezelfde verdiensten nu nog eens in rekening te brengen tot verhooging van de grondbelasting, zou, voor de grondbezitters, die tevens voor eenig beroep of bedrijf in de bedrijfsbelasting zijn aangeslagen, beteekenen voor dat beroep of bedrijf dubbel aangeslagen te worden; en voor hen, die alleen landrente hebben te betalen, een verhooging in dien aanslag omdat het anderen wel gaat.

[1]) «De rijks- en gemeentefinancien in Nederland» 1891.

Niet alles wel is waar wat de inlander verdient, behalve door zijn landbouw, wordt getroffen door de bedrijfsbelasting. Ook wat hij verdient als werkman in het landbouwbedrijf van een Europeaan of vreemden oosterling is vrij, evenzoo wat hij verdient met zeker werk nu en dan te doen, zonder dat hij eigenlijk gezegd kan worden van dat werk een beroep of bedrijf te maken.

Maar wanneer uit dien hoofde, in zekere streek, eenige meerdere welvaart heerscht en het bestuur van oordeel is dat op dien grond de landrente daar wat hooger kan zijn dan in desa's, waar die gelegenheid tot geldverdienen niet bestaat, dan zou met de eene hand worden teruggenomen wat met de andere gegeven was; nl. de vrijstelling van die verdiensten van de bedrijfsbelasting, iets wat onmogelijk kan liggen in de bedoeling van de regeering.

Het rekening houden met den economischen toestand, bij het vaststellen van het bedrag van den aanslag, kan dus slechts leiden tot het begaan van groote onbillijkheden.

Bovendien, wanneer van het inkomen uit beroepen en bedrijven een gelijk percentage wordt geheven, welke reden of aanleiding zou er dan kunnen bestaan om van het inkomen, dat de bezitter uit zijn grond trekt, als einddoel, als désideratum, de heffing van een ongelijk percentage voor te schrijven?

Mocht het, uit de buitengewone inspanning die het kost om de verschuldigde gelden bijeen te brengen, blijken dat in streken waar geen handel of industrie bestaan en waar dus de mate van welvaart eenig en alleen van den landbouw afhangt, het voorgeschreven maximum-percentage niet geheven kunnen worden omdat daardoor het grondbezit te zeer zou worden gedrukt, dan eischen recht en billijkheid dat percentage ook elders niet te heffen, omdat de landbouw alleen het daar dan evenmin zou kunnen dragen.

Maar er is meer!

Zoowel art. 1 van deze ordonnantie als art. 1 van die van 1886 Stb. n° 78, regelende den aanslag van de verponding, verdeelt de gronden, waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend in twee rubrieken, nl. in gronden vallende onder de bepalingen van de verponding en landrenteplichtige.

Wanneer nu het eene deel van die gronden nl. die, vallende

onder de bepalingen van de verponding, voor een, voor allen gelijk bedrag wordt aangeslagen, waarom zou dan bij de heffing van een gelijksoortige belasting van de andere rubriek van gronden, die in nagenoeg gelijken rechtstoestand verkeeren, een ongelijk bedrag geheven moeten worden, afhankelijk van den economischen toestand?

Waarom?

Het argument geen westersche begrippen toepassen op oostersche toestanden kan hier niet gelden, want de bovenvermelde feiten zijn juist aan den Indischen toestand ontleend.

Er bestaat eindelijk tegen dat voorschrift om bij de vaststelling van de te heffen percentages rekening te houden met de economische toestanden nog een bezwaar van geheel anderen aard; het alles afdoende bezwaar dat het niet mogelijk is het juist in toepassing te brengen.

De economische toestanden, die in de verschillende desa's bestaan, zijn niet in cijfers uit te drukken. De mate van welvaart in de onderscheidene desa's kan niet voorgesteld worden als tot elkander te staan in reden van zooveel tot zooveel. Slechts in onbestemde omschrijvingen, afhankelijk dan nog van de subjectieve opvattingen van de onderzoekers kan het hoofd van gewestelijk bestuur er mede in wetenschap worden gesteld.

Niettemin verplicht zijnde er rekening mede te houden zal dat bestuurshoofd er werkelijk maar een slag in moeten slaan; een vaste maatstaf, een tarief aantoonende hoeveel bij deze of geene economischen toestand betaald zou moeten worden is niet samen te stellen.

De deur zal zoodoende worden opengezet voor groote willekeur, daar de beslissing natuurlijk afhankelijk zal zijn van de subjectieve meeningen en beschouwingen van verschillende personen.

In een woord de geheele regeling zal door het voorschrift, dat de aanslag afhankelijk moet zijn van den economischen toestand, op losse schroeven worden gezet en het stevig houvast, dat de bestaande aanslagcijfers en de belastbare opbrengst aanbieden, losgelaten en prijsgegeven.

Als désideratum echter op den voorgrond stellende de heffing van een gelijk percentage van het inkomen van den grond, zoo spreekt het wel van zelf dat er, bij het bestaan van zoo

groote verschillen in den aanslag, als op Java en Madura het geval is, niet aan gedacht kan worden zulk een gelijke heffing dadelijk voor te schrijven. Er kan slechts naar gestreefd worden die te eenigertijd te bereiken.

Zal de perequatie van de aanslagcijfers in de grondbelasting in Nederland pas na ommenkomst van 70 jaren zijn tot stand gekomen — op Java en Madura zal er wellicht nog een grooter aantal jaren mee heengaan.

Maar het einddoel moet zijn de heffing van een gelijk percentage.

Voor het oogenblik is een billijke, rationeele regeling volkomen verzekerd door, als punt van uitgang, vasthoudende aan de bestaande aanslagcijfers, d. i. aan de percentsgewijze verhouding die blijkt te bestaan tusschen die cijfers en de geconstateerde belastbare opbrengst, de aanslagcijfers die daarvan het gevolg zijn, voor elk tienjarig tijdvak met 25 pCt. te verhoogen totdat den maximum-aanslag zal zijn bereikt.

Van dien regel zal echter afgeweken dienen te worden wanneer het, bij den aanvang van het eerste tienjarig tijdvak, blijkt dat er desa's zijn, waar de bestaande aanslag buiten alle verhouding laag is, èn met het oog op den vastgestelden minimum-aanslag èn in verband met de aanslagcijfers van de omliggende desa's.

In dat geval eischt de billijkheid de aanslag van die desa's met een grooter bedrag te verhoogen, ten einde zoodoende de zoo gewenschte gelijkmatigheid te verkrijgen in den aanslag van tot denzelfden kring behoorende desa's, en juist met het oog daarop geeft de 4de alinea van art. 8 daartoe dan ook de gelegenheid.

II. Een tweede bezwaar betreft de, in de artikelen 10—13 opgenomen, bepalingen omtrent de administratieve regeling van den aanslag.

Art. 10 is in hooge mate onduidelijk.

De landrenteplichtige gronden in elke desa worden perceelsgewijs opgemeten, zoodat de landrenteplichtige oppervlakte bestaat uit een aaneenschakeling van perceelen. Wat dus bedoeld kan worden met het opnemen in kohieren van „perceelen en landrenteplichtige gronden” is moeielijk te begrijpen.

In de tweede plaats rijst de vraag: wanneer in de tweede

alinea wordt voorgeschreven, dat door het hoofd van gewestelijk bestuur wordt vastgesteld en in de kohieren vermeld „het bedrag der belasting in elk perceel", welke vaststelling van de kohieren wordt dan in de eerste alinea bedoeld?

Wanneer verder uit art. 11 blijkt, dat daarin voorgeschreven wordt het opnemen van den individueelen aanslag in een tweede kohier dan zal het zeker wel aanbeveling verdienen om, ter voorkoming van verwarring, aan het hierbedoelde register den gebruikelijken naam van l e g g e r te geven.

Intusschen — het bovenstaande geldt slechts de redactie; grooter bezwaar is gelegen in de inrichting van het voorgeschreven register.

Het bedrag van den aanslag van de verschillende perceelen moet, volgens de 3e alinea, gelden voor tien jaren, behoudens de wijzigingen, voor zoo ver die noodig blijken, door duurzame vermindering in de belastbare opbrengst, bij toepassing van art. 13, dat is wanneer gronden ophouden landrenteplichtig te zijn, — en, bij gebleken onjuistheden in de metingen en berekeningen.

Er zijn echter nog meer wijzigingen, die ook in dat kohier vermeld zullen moeten worden nl. door den aanslag van nieuw ontgonnen gronden, door het beplanten van belastbaren grond met koffie en door het te niet gaan van koffie-aanplant.

Wordt aan het hoofd van gewestelijk bestuur de verplichting opgelegd de aanslagcijfers van elk perceel, in iedere desa, vast te stellen, dan zal hij natuurlijk ook moeten vaststellen de nieuwe aanslagcijfers, die het gevolg zullen zijn van al de wijzigingen, die in het kohier moeten worden ingeschreven.

Het gevolg van een en ander zal zijn, dat er maar weinig of geen desa's zullen worden aangetroffen, waarvan de resident niet verplicht zal zijn, ieder jaar, de in het kohier aangebrachte wijzigingen op nieuw goed te keuren, wat jaarlijks tot eindeloos geschrijf en geadviseer zal aanleiding geven en de tusschenkomst van het hoofd van gewestelijk bestuur bovendien zal noodig maken tot de vaststelling van cijfers, waarbij van goed- of afkeuring eigenlijk geen sprake kan zijn.

Wanneer toch eenmaal door den gouverneur-generaal, op voorstel van het hoofd van gewestelijk bestuur, zijn vastgesteld de te heffen percentages en daaruit afgeleid de aanslag-

cijfers per bouw, voor elk van de soorten van gronden, dan is daarmede het bedrag, in den zin van de zwaarte, van den aanslag bepaald.

Zijn die aanslagcijfers vastgesteld, dan zijn het die cijfers, die gedurende het geheele tienjarige tijdvak onveranderd blijven.

Uit een toepassing van die cijfers op de aanwezige uitgestrektheid blijkt wat door elke dessa betaald moet worden. Dat eindcijfer hangt dan alleen af van de bij meting geconstateerde uitgestrektheid. Hetzelfde geldt van de veranderingen die daarna jaarlijks in de belastingcijfers gebracht zullen moeten worden; ook die hangen eenig en alleen af van de vermeerderingen of verminderingen in de belastbare uitgestrektheid, die door meting worden geconstateerd, en wat door meting is geconstateerd behoeft niet door den resident te worden vastgesteld of goedgekeurd, wat hij ook, zonder nameting, niet zou kunnen doen.

Met die veranderingen in de belastbare uitgestrektheid, die natuurlijk nauwkeurig in de kadastrale registers worden bijgehouden en daaruit ten allen tijde blijken, behoeft, voor den landrente-aanslag alleen rekening te worden gehouden in de jaarlijks op te maken desakohieren; maar zij behooren niet t'huis in een register, dat voor tien jaren dienst moet doen en waarin dus alleen t'huis behooren cijfers, die gedurende tien jaren onveranderd blijven.

In een en hetzelfde register op te nemen de cijfers die den grondslag uitmaken van den aanslag en tevens daarin te boeken alle wijzigingen die, in den loop van tien jaren, jaarlijks plaats hebben, niet alleen in de uitgestrektheid, maar tevens, als een gevolg daarvan in de belastingcijfers, van elk van de landrenteplichtige perceelen afzonderlijk, moet bovendien onvermijdelijk leiden tot een administratie zoo ingewikkeld en aanleiding gevende tot zoo veel misstellingen en vergissingen, tot zoo grenzelooze verwarring, dat ten slotte geen sterveling er meer uit wijs zal kunnen worden; tot een arbeid ook die de krachten van den Controleur ver te boven gaat.

En met dat al zal dan nog juist ontbreken de onmisbare legger, waaruit, met een oogopslag voor elke desa blijken de factoren, die bij den eersten aanslag geleid hebben tot de vaststelling van de belastbare opbrengst, ten einde als punt

van uitgang te dienen bij de voort te zetten onderzoekingen voor een nieuwen aanslag (art. 19), en de aanslagcijfers per bouw, die de grondslag van alles zijn.

Het zal dus wenschelijk zijn art. 10 te vervangen door de volgende bepaling:

> Art. 10. De belastbare opbrengst en de factoren waaruit die is samengesteld; de door den Gouverneur-Generaal vastgestelde percentages en de daaruit afgeleide aanslagcijfers per bouw, voor elk van de soorten van gronden, worden opgenomen in een, voor elk district aan te leggen legger van den aanslag, waarin voor elke desa een blad wordt afgezonderd.
>
> Die cijfers gelden voor het jaar waarin zij zijn vastgesteld en voor elk van de volgende negen jaren.

Art. 11. De quintessens van dit artikel is gelegen in het voorschrift, dat aan elken belastingschuldige een uittreksel uit het desakohier, d. i. een aanslagbiljet wordt uitgereikt, houdende opgaaf van het bedrag door hem verschuldigd.

Het bedrag door elken belastingschuldige individueel te betalen kan bij geen mogelijkheid uit iets anders berekend worden dan uit de grootte van zijn grondstuk en het bedrag van den aanslag per bouw, vastgesteld voor de soort, waartoe het behoort.

De kennis van het bedrag van den aanslag der verschillende kadastrale perceelen — waaronder volgens art. 4 te verstaan zijn, de uitgestrektheden gronds van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg dezelfde productiviteit — heeft met die berekening volstrekt niets te maken en de, in dit artikel voorgeschreven uitrekening van die bedragen is eenvoudig monnikkenwerk. Men heeft er volmaakt niets aan. Het einddoel is de kennis van het bedrag van den aanslag van ieder grondstuk, uit een optelling waarvan de totale aanslag blijkt; welk nut kan er nu bij mogelijkheid in gelegen zijn om eerst te gaan uitrekenen het bedrag van den aanslag van een complex van bijeengelegen grondstukken, om daaruit later dan weer de aanslag van elk grondstuk af te zonderen, door een geheel andere berekening die met den aanslag van dat perceel volstrekt niets te maken heeft? Die geheele tusschenberekening is een volstrekt nuttelooze arbeid, die bovendien schrikbarend veel tijd kost.

Nog een tweede arbeid wordt in dit artikel voorgeschreven, die even nutteloos is en niet minder tot groote tijdverspilling moet aanleiding geven, nl. het doen verrichten van de repartitie der belasting, door de belastingschuldigen zelve, onder voorlichting en leiding van

> „Commissien bestaande uit ambtenaren en beambten van het binnenlandsch bestuur en zoo noodig van het kadaster, die daarvoor door het hoofd van gewestelijk bestuur worden aangewezen en die zelven de repartitie uitvoeren in de gevallen, dat de belanghebbenden het daarover onderling niet eens kunnen worden.”

Het spreekt wel van zelf dat de repartitie van den aanslag, dat is het vaststellen van de som, die voor elk grondstuk betaald zal moeten worden, moet geschieden naar den grondslag in de ordonnantie voorgeschreven. Een afwijking van dien grondslag mogen dus de commissiën niet toelaten. Of nu de belanghebbenden het onderling eens kunnen worden of niet — het einde moet steeds zijn dat van ieder grondstuk de aanslag moet worden vastgesteld uit zijn grootte en het eenmaal vastgestelde aanslagcijfer, per bouw, voor de soort, waartoe het behoort. Een inlander, geplaatst voor de Sawahvlakte, waarin zijn grond ligt en bekend gemaakt met het totale aanslagcijfer van die vlakte zal toch, dat totaalcijfer ongebruikt latende, omdat hij er volstrekt niets aan heeft, op geen andere manier zijn eigen aanslag kunnen uitrekenen, dan door te vragen naar het aanslagcijfer per bouw, en dat met de grootte van zijn grondstuk te vermenigvuldigen.

Die berekening nu voor alle grondstukken kan oneindig eenvoudiger en gemakkelijker geschieden op het kantoor van den Controleur, uit de gegevens hem door het Kadaster, in den aanvang van elk jaar toe te zenden, omtrent de uitgestrektheid van de in iedere desa aanwezige Kadastrale perceelen en de opgaven van de inlandsche hoofden en ambtenaren, omtrent de hoegrootheid van elks bezit in ieder van die perceelen.

Zooals blijkt uit de mededeelingen van de regeering, in het kol. verslag van 1891, heeft een genomen proef bewezen, dat die opgaven door de inlandsche hoofden „in overleg met de betrokken grondbezitters” opgemaakt kunnen worden, waardoor, zooals de regeering zelf daarbij opmerkt, hetzelfde

doel bereikt wordt als door een grondstuksgewijze kadastratie het geval zou zijn.

En met dat doen opmaken van die individueele opgaven, in overleg met de betrokken grondbezitters, wordt volmaakt hetzelfde doel bereikt, dat de regeering blijkbaar op het oog had met het doen vaststellen van de repartitie door de belastingschuldigen, nl. de belastingschuldigen zelf eenige bemoeienis te geven met het vaststellen van hun aanslag.

De aanslagcijfers per bouw eenmaal vaststaande, als een gevolg van de door den gouverneur generaal gearresteerde percentages, zoo zou ook de repartitie der belasting, door de belastingschuldigen, zooals de ordonnantie dat verlangt, uit niets anders kunnen bestaan dan juist uit het vaststellen van de grootte van ieders grondstuk; en volmaakt datzelfde geschiedt bij het samenstellen van de, in het kol. verslag bedoelde, opgaven in overleg met de belastingschuldigen.

Een en ander moet dus leiden tot de vervanging van art. 11 door de volgende bepaling:

> Art. 11. Uit de cijfers aantoonende de, in den aanvang van elk jaar aanwezige uitgestrektheid van de afzonderlijke landrenteplichtige perceelen en de, in overleg met de belastingschuldigen opgemaakte opgaven, van de inlandsche hoofden, omtrent de hoegrootheid van elks individueel bezit in elk van die perceelen, wordt, in verband met de vastgestelde aanslagcijfers per bouw, het bedrag bepaald van den aanslag van ieder grondstuk.
>
> Van dat bedrag wordt aanteekening gehouden in het voor elke desa, jaarlijks op te maken kohier, waaruit aan elken belastingschuldige een uittreksel wordt uitgereikt, houdende opgaaf van het bedrag door hem individueel verschuldigd.

In verband met de aanbevolen wijziging van de art^{n}. 10 en 11, vereischen de art^{n}. 12 en 13 mede eenige veranderingen en zouden die moeten luiden:

> Art. 12. Bij het begin van elk jaar, na dat waarin deze ordonnantie in werking treedt, worden de gronden, die in den loop van het vorig jaar landrenteplichtig zijn geworden, na opmeting en bepaling van bestuurswege, van de soort, waartoe zij behooren, in de kohieren opgenomen en in de belasting aangeslagen.

Art. 13. De gronden die hebben opgehouden landrenteplichtig te zijn worden, zoo noodig na opmeting, bij het opmaken van het nieuwe kohier daarin niet meer opgenomen.

Van de gronden, waarvan de belastbare opbrengst duurzame vermindering heeft ondergaan wordt de aanslag van bestuurswege gewijzigd.

Bovenstaande wijzigingen vereischen slechts weinig toelichting.

De eerste alinea van art. 12 is ongeveer gelijkluidend met die van de ordonnantie. De verwijzing naar het laatste lid van de artikelen 4, 6 en 9 vervalt, door hetgeen beneden zal worden opgemerkt omtrent de onjuistheid om te spreken van de indeeling van eenig perceel in een ander, hetgeen dus mede het geval is met de geheele 3de alinea.

Wat den inhoud betreft is verder de 2de alinea in zich zelve onjuist. Wanneer in de eerste alinea gesproken wordt van hetgeen bij het begin van elk jaar van het tienjarig tijdvak geschieden moet, en waardoor de aanslag zal vermeerderen, dan is het onjuist in de 2de alinea te zeggen, dat, in diezelfde jaren, de aanslag alleen gewijzigd zal worden door verbetering van gepleegde onjuistheden in de berekeningen en door vermindering van de belastbare opbrengst. Immers de in de eerste alinea voorgeschreven vermeerdering van den aanslag had dan evenzeer als reden van een wijziging vermeld dienen te worden.

Intusschen die tweede alinea kan veilig wegvallen.

De wijziging, die het gevolg zal zijn van den nieuwen aanslag, blijkt uit de eerste alinea, voor het verbeteren van een gemaakte fout zal het wel niet noodig zijn de vergunning in een ordonnantie neer te schrijven; terwijl de wijziging van den aanslag als een gevolg van duurzame vermindering van belastbare opbrengst, die tot vermindering van den aanslag zal leiden, meer eigenaardig tehuis behoort in art. 13, dat dan de beide redenen van vermindering van den aanslag zal bevatten, evenals art. 12 die van vermeerdering.

III. Eindelijk valt omtrent enkele artikelen nog het volgende op te merken.

Art. 4. Zoowel stijl als inhoud van dit artikel laten alles te wenschen over. Zooveel is zeker, dat het niet in overeenstemming is met de voorschriften voor de détailmetingen vastge-

steld bij Gouvts. besluit van 18 Juni 1870 (Bijblad nº. 4576).

Art. 43 van die voorschriften luidt:

„onder kadastraal perceel wordt verstaan zoodanig gedeelte van het bebouwde terrein, als door vaste, natuurlijke grenzen, als: wegen, rivieren, waterleidingen enz. is afgescheiden en over zijn geheele oppervlakte in denzelfden cultuurtoestand verkeert.

Als perceelgrenzen worden mede beschouwd galengangs (dijkjes) of andere zichtbare afscheidingen tusschen stukken land van denzelfden cultuurtoestand, maar van verschillende productiviteit.”

Als kadastraal perceel, als eenheid, is dus aangenomen, zoo als ook het Kol. verslag van 1891 mededeelt, „iedere aaneengesloten uitgestrektheid grond van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg dezelfde productiviteit”, zoodat de landrenteplichtige oppervlakte van elke desa bestaat uit een aaneenschakeling van zulke perceelen en er dus geen sprake kan zijn van een „onderdeel” van een perceel en evenmin van de „indeeling” van een stuk grond in een ander perceel.

Ieder stuk grond, hoe klein ook, van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg gelijke productiviteit is een zelfstandig perceel, een kadastrale eenheid.

Hoe later gehandeld behoort te worden, bij mogelijke splitsing van perceelen, als een gevolg van veranderingen in den cultuurtoestand en in de vruchtbaarheid van gronden of bij vereeniging van perceelen, door indeeling van een nieuw ontgonnen perceel, bij een aangrenzend, dat al bestaat — behoort thuis in de voorschriften van de bijhouding; evenzoo alles wat in de tweede alinea wordt voorgeschreven; maar, zooals uit den aanvang blijkt is het doel van dit artikel alleen om den grondslag voor de metingen aan te geven en dat zal duidelijk en volledig geschieden door de eenvoudige redactie van het Kol. verslag te behouden en art. 4 te doen luiden:

Art. 4. Ten dienste van de heffing worden de landrenteplichtige gronden perceelsgewijs opgemeten; wordende onder een kadastraal perceel verstaan iedere aaneengeslotene uitgestrektheid grond van denzelfden cultuurtoestand en van nagenoeg gelijke productiviteit, op het terrein door blijvende grenzen ingesloten.

Art. 6. Met het oog op hetgeen bij art. 4 is opgemerkt, dat er maar een soort van perceelen is, behoort ook in dit art. de 3de alinea weg te vallen, waarin weder gehandeld wordt over niet-ingedeelde perceelen.

Art. 9. Ter wille van de uniformiteit moet het wenschelijk worden geacht om, even als de sawahs, ook de hier bedoelde gronden niet in klassen, maar in soorten te verdeelen; terwijl het ongetwijfeld slechts aan een misverstand kan worden toegeschreven, dat in de 2de alinea gesproken wordt van het rekening houden met de waarde van sawahs, waar natuurlijk de belastbare opbrengst bedoeld wordt, want daarvan alleen wordt bij den aanslag van die sawahs melding gemaakt; terwijl van deze laatste velden de waarde even onbekend is als die van de andere gronden.

Wanneer verder de aanslag van drooge velden enz. zal geschieden door vergelijking of gelijkstelling met den aanslag van sawahs dan eischt de consequentie dat er ook geen ander maximum voor den aanslag wordt vastgesteld, dan voor de sawahs geschiedt.

Bedraagt in een streek 20 pCt. van de belastbare opbrengst van sawahs meer dan 20 gulden, per bouw, en wordt de opbrengst van de drooge velden geacht evenveel te bedragen als die van de sawahs, dan behooren deze velden natuurlijk voor hetzelfde bedrag te worden aangeslagen.

Met het oog eindelijk op het wegvallen van het laatste lid van art. 4 zullen dan ook in de 3de alinea van dit artikel de daarop betrekking hebbende woorden moeten wegvallen en die alinea alsdan luiden:

„De verdeeling der gronden, perceelsgewijs, in soorten geschiedt door de betrokken Eur. ambtenaren, enz."

Omtrent art. 18 valt nog aan te teekenen, dat de bepaling, dat voor den 20sten December van elk jaar het verschuldigde bedrag moet zijn afbetaald; zonder een strafbepaling op het verzuim weinig te beteekenen heeft.

De ordonnantie regelende de belasting op het bedrijf bepaalt, in het overeenkomstige artikel.

„Bij gebreke hiervan wordt een boete beloopen van 10 percent van het nog verschuldigde."

Wenschelijk is het diezelfde bepaling ook in deze ordonnantie op te nemen.

IV. Ten slotte nog een drietal bemerkingen omtrent bepalingen die in de ordonnantie gemist worden en toch dringend noodig moeten worden geacht.

Art. 20 luidt: „De gouverneur-generaal bepaalt districtgewijs het jaar, met den aanvang waarvan de, in deze ordonnantie vervatte, regeling in werking treedt.

Er wordt verder niets bepaald hoe het gaan moet in de overige districten op Java en Madura vóór dat de onderzoekingen op kadastralen grondslag ook daar zullen zijn afgeloopen.

Volgens het Kol. Verslag van 1890 werd met de onderzoekingen in Juni 1889 een aanvang gemaakt, door een gedeelte van het Kadasterpersoneel; terwijl in 1890 al het beschikbare personeel van het kadaster daar samengetrokken werd.

Op het einde van 1893 waren, volgens het Kol. verslag van 1894, de onderzoekingen in 12 districhten afgeloopen en in 6 onderhanden, zoodat aangenomen mag worden, dat in die 18 districten de onderzoekingen thans afgeloopen zullen zijn.

Neemt men nu in aanmerking dat aan de onderzoekingen in die 18 districten 6 jaar zijn besteed, dan zouden er ver over de honderd jaar moeten verloopen, alvorens in de overige 415 districten op Java en Madura een billijke landrenteregeling in de plaats zou treden van den geheel ongeregelden, op zoo hoogst onrechtvaardigen grondslag rustenden toestand van nu, wanneer op de voltooing van de onderzoekingen gewacht moest worden.

En dat kan toch wel niet in de bedoeling van de regeering liggen!

Een overgangsbepaling is dus onmisbaar te achten, waardoor ook de grondbezitters in die overige districten deelen zullen in de groote voordeelen van de nieuwe regeling, voor zoo ver dat al dadelijk mogelijk is.

Het is natuurlijk dat over de werkelijke zwaarte van den aanslag, in de verschillende desa's, pas een juist oordeel geveld zal kunnen worden als de onderzoekingen op kadastralen grondslag zullen zijn afgeloopen. Het zal daarom gewaagd zijn vóór dien tijd in de aanslagcijfers van die desa's andere veranderingen van eenig belang te brengen, dan die het gevolg zullen zijn van de verminderingen of vermeerderingen, die jaarlijks in de belastbare uitgestrektheid plaats hebben.

En juist in die omstandigheid dat, zonder zekere gegevens omtrent de uitgestrektheid, de bestaande aanslagcijfers veilig-

heidshalve onveranderd behooren te blijven, — zooals uit het laatste Kol. verslag blijkt zijn die cijfers dan ook voor goed gefixeerd — geeft het middel aan de hand om tot een voorloopige regeling te komen.

Wanneer toch de gefixeerde absolute aanslagcijfers, als punt van uitgang genomen worden en met de aanwezige gegevens omtrent uitgestrektheid en belastbare opbrengst wordt gehandeld als in de ordonnantie staat voorgeschreven omtrent de verkregen juiste gegevens, dan zal daarvan het gevolg zijn: een geregelde, ordelijke, uniforme administratie; de toepassing van een billijken grondslag, waardoor aan het groote onrecht, den bezitters van gronden met lage producties tot nu toe aangedaan, een einde zal komen; individueelen aanslag en fixiteit; tegenover welke groote voordeelen geen enkel nadeel is aan te wijzen.

Om dat doel te bereiken zouden in art. 1 de woorden „in de Preangerregentschappen" moeten worden vervangen door „Java en Madura, de vorstenlanden uitgezonderd;" in art. 2 aan de vrijstellingen uitbreiding gegeven, door daaronder ook de pardikandesa's enz. op te nemen en art 20 als volgt te doen luiden:

1. De gouverneur-generaal bepaalt districtsgewijs het jaar, met den aanvang waarvan de in deze ordonnantie vervatte regeling in werking treedt.

2. In de districten waar de kadastrale metingen nog niet hebben plaats gehad wordt daartoe gebruik gemaakt van de gegevens die beschikbaar zijn op de wijze als door den directeur van binn. bestuur zal worden voorgeschreven; met dien verstande dat daarna, in die districten, geen verandering wordt gebracht in de aanslagcijfers, per bouw, van ieder van de soorten van gronden, dan nadat die kadastrale metingen zullen zijn afgeloopen.

3. Zoodra in een district deze regeling in werking is getreden zijn te gelijk enz.

In de tweede plaats wordt in de ordonnantie een bepaling gemist omtrent de verhooging, die de aanslag zal dienen te ondergaan wanneer reeds aangeslagen drooge gronden bevloeibaar worden gemaakt door irrigatie-werken, op kosten van het gouvernement aangelegd.

Is het niet meer dan billijk te achten droogе velden, die

bevloeibaar worden gemaakt, door werken, door de bevolking zelve aangelegd, binnen den termijn van tien jaren, niet hooger aan te slaan, het ligt toch natuurlijk niet in de bedoeling van de regeering datzelfde te doen met de bovenvermelde gronden. Daaromtrent zou dus ook een bepaling in de ordonnantie dienen opgenomen te worden.

Eindelijk komt in de „Voorschriften tot uitvoering" de bepaling voor:

„De opmeting van drooge gronden, die buiten de kadastrale metingen vallen, geschiedt van bestuurswege.

„Buiten de kadastrale metingen vallen gronden, die na de ontginning spoedig weer verlaten worden, omdat verminderde vruchtbaarheid van den bodem een langer voortgezette bebouwing niet loonend zou maken."

Door die bepaling wordt de gogo- of hoemahteelt d. i. de zoo verderfelijke zwervende landbouw niet, zooals, in het belang van het staatsdomein en van den landbouw, zoo dringend noodig is, tegengewerkt en belet, maar bestendigd en zelfs van bestuurswege opzettelijk aangemoedigd en in de hand gewerkt.

Die z. g. wisselvallige velden toch zullen van bestuurswege worden opgemeten en in de landrente aangeslagen, doch alleen voor zoover zij bebouwd worden; waarvan het gevolg is, dat de gronden, die verlaten worden om ze tegen anderen te verwisselen vrijgesteld worden van den landrente-aanslag, waardoor alzoo van regeeringswege een premie wordt verleend aan die verwisseling van gronden, en dat, terwijl het bestuur het middel in handen heeft aan dien wisselbouw voor goed een einde te maken.

Ingevolge art. 4 van de nieuwe ontginnings-ordonnantie van Stbl. 1896 nº. 44 kan het bestuur de vergunning tot nieuwe ontginning verleenen onder zulke voorwaarden als het zelf dienstig acht; terwijl in de 3de alinea van art. 42 van de bovenvermelde voorschriften voor de détailmetingen de bepaling voorkomt

„bijaldien op de in art. 39 bedoelde velden (de z. g. wisselvallige velden) hier en daar ook eenige vrucht- of andere boomen voorkomen, zoo worden ze, bij de opmeting, toch onder de tegalvelden gerangschikt." d. i. dan

worden ze ook door het kadaster opgemeten en even als de andere drooge velden voor vast in de landrente aangeslagen, zonder bij het onbeplant laten afschrijving te ontvangen.

Wanneer dus in het vervolg door het bestuur geen enkele vergunning tot ontginning meer uitgereikt wordt dan onder de voorwaarde, dat er ook eenige vrucht- of andere boomen op geplant moeten worden, dan wordt aan dien wisselbouw een einde gemaakt.

Wanneer toch een inlander zijn grond eenmaal met vrucht- of andere boomen, ten genoege van het bestuur natuurlijk, dus behoorlijk beplant heeft en er in het vervolg landrente voor betalen moet, onverschillig of hij er ook nog jaargewassen op teelt, dan zal hij er wel niet toe overgaan dien grond te abandonneeren.

Mocht dat geval zich onverhoopt toch voordoen dan geeft de 3de alinea van datzelfde artikel van de ontginnings-ordonnantie het bestuur de bevoegdheid om, met het oog op het Staatsbelang, de vergunning tot nieuwe ontginning te weigeren.

Mocht de verspreide ligging van die gogovelden bezwaren opleveren om ze kadastraal op te meten, vooral om met juistheid de ligging op de kaarten te bepalen, dan zou vooraf, in overleg met de landbouwers, een regeling kunnen worden getroffen waarbij, binnen ieder desagebied, een aaneengesloten uitgestrektheid wildernis voor die gogo-teelt werd bestemd, en aan iederen planter zijn deel daarin aangewezen, met abandonneering van hun allerwege verspreid liggende grondstukken, die dan weldra weer wildernis en later bosch zouden worden.

Zulk een regeling werd reeds aanbevolen door den hoofdinspecteur Dr. Sollewijn Gelpke en ook te voren al met goed gevolg, in de residentie Japara in toepassing gebracht.

In ieder geval komt het niet rationeel voor dat de regeling van deze aangelegenheid geheel buiten de ordonnantie om geschiedt.

Het gevolg daarvan is echter nu, dat het terzijde stellen van die uitzondering ook geen wijziging in de ordonnantie zal behoeven te brengen.

Wanneer bovenstaande beschouwingen mochten leiden tot het aanbrengen van de aanbevolen wijzigingen in de ordonnantie, dan zou de jarenlang hangende landrente-quaestie volledig zijn opgelost.

den Haag, October 1896. L. Wessels.

BIJLAGE.

ORDONNANTIE 1896 Stbl. n°. 126.

Nieuwe landrente-regeling voor de Preanger.

Art. 1. In de residentie Preanger-Regentschappen, wordt, onder den naam van „landrente” belasting geheven van de gronden, — de nipa bosschen en de vischvijvers d. o. begrepen — waarop zakelijke rechten worden uitgeoefend en die niet vallen onder de bepalingen omtrent de verponding.

Artt. 2. Van de heffing zijn vrijgesteld:

a. nieuw ontgonnen sawah-velden, gedurende de eerste drie jaren na voltooing van den aanleg, zoomede gedurende eenzelfde tijdperk of korter, ter beoordeeling van het hoofd van gewestelijk bestuur, andere nieuw ontgonnen gronden, wanneer de aanleg terrasgewijs heeft plaats gehad of daaraan bijzondere moeielijkheden of kosten zijn verbonden geweest;

b. De gronden, uitsluitend dienende tot den openbaren eeredienst en tot den algemeenen dienst of in gebruik als algemeene begraafplaats dan wel als gemeene weide tot de dorpen behoorende.

Art. 3. Voor de heffing worden de gronden onderscheiden in twee soorten nl.

1. Sawahs,

2. drooge gronden, nipahbosschen en vischvijvers,

Art. 4. 1. Tot grondslag voor de heffing strekt voorts de, als resultaat der speciaal daartoe verrichte onderzoekingen en metingen, tot stand gebrachte splitsing, voor iedere desa afzonderlijk, van de gezamenlijke gronden van elke der in art. 3 genoemde soorten in perceelen; wordende onder een perceel verstaan een complex gronden, die nagenoeg dezelfde productiviteit hebben, zoomede ieder onderdeel daarvan, dat van de aangrenzende gronden geheel is afgescheiden door de perceelgrenzen, aangegeven in de voorschriften betreffende de metingen.

2. Voor zoo verre landrenteplichtige gronden niet bij een

perceel zijn ingedeeld, omdat zij eerst na de aanwijzing en meting der perceelen in ontginning zijn gebracht, komen zij, na voorloopige opmeting, afzonderlijk voor de heffing der belasting in aanmerking.

Art. 5. 1. Van sawahs wordt als landrente geheven een evenredig deel van de belastbare opbrengst.

2 Onder de belastbare opbrengt van sawahs wordt verstaan het geldswaardig bedrag der bruto-opbrengst van één padieoogst, na aftrek van tien pikols padie per bouw, alles berekend na indrooging.

3. De bruto-opbrengst wordt berekend naar de uitgestrektheid en de gemiddelde opbrengst per bouw.

4. Het geldswaardig bedrag wordt berekend naar de gemiddelde marktwaarde.

Art. 6. 1. Naar gelang harer productiviteit worden de sawahperceelen, binnen elk district, in overleg met de betrokken hoofden en bevolking, door onderlinge vergelijking tot groepen vereenigd.

2. De gemiddelde bruto-opbrengst per bouw wordt, voor elk dier groepen, bepaald naar de uitkomsten, bij de in art. 4 bedoelde onderzoekingen, verkregen van proefoogsten in eenige, door het hoofd van gewestelijk bestuur aan te wijzen, normale oogstjaren, met inachtneming tevens van plaatselijk in te winnen inlichtingen.

3. De gemiddelde opbrengst per bouw wordt, voor de sawahs, die behooren tot de in het laatste lid van art 4 bedoelde gronden, bepaald naar die van de gelijksoortige, tot een perceel vereenigde, sawahs van dezelfde desa.

Art. 7. 1. De gemiddelde marktwaarde der padi wordt door het hoofd van gewestelijk bestuur kringsgewijs vastgesteld naar de prijzen die, gedurende de jaren waarover vertrouwbare gegevens kunnen verkregen worden, betaald zijn in den tijd dat de verkoop der padi, naar het oordeel van het hoofd van gewestelijk bestuur, onder normale omstandigheden plaats had.

2. De streken waar geen verkoop van padi, in eenigszins beduidende hoeveelheid, plaats heeft worden, door het hoofd van gewestelijk bestuur, ingedeeld bij een der kringen waarmede zij, ten aanzien van de waarde der padi, geacht worden in overeenkomstige omstandigheden te verkeeren.

Art. 8. 1. Het als belasting te betalen gedeelte van de belastbare opbrengst der sawahs zal bedragen minstens 8 en ten hoogste 20 percent.

2. Het juiste percentage wordt dessasgewijs bepaald door den gouverneur-generaal, op voorstel van het hoofd van gewestelijk bestuur; welk bestuurshoofd, bij de opmaking van dat voorstel, rekening houdt met den économischen toestand en — voor zooveel noodig is voor een geleidelijken overgang tot den nieuwen aanslag, met het bedrag dat tot dus ver is betaald geworden.

3. De eventueel op te leggen verhoogingen van de belasting der sawahs zullen voor elk tijdvak, waarover zij worden vastgesteld, en voor elke desa niet meer bedragen dan 25 percent.

4. In buitengewone gevallen kan de gouv.-gen. gelasten een verhooging op te leggen van meer dan 25 percent.

5. De beoordeeling van den economischen toestand heeft plaats met behulp van districtsmonographiën, naar een door den directeur van binn. bestuur vastgesteld model, door Europeesche ambtenaren van het binn. bestuur vervaardigd.

Art. 9. 1. Van de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen zal niet minder dan f 0.25 en niet meer dan f 20.— per bouw aan belasting worden geheven

2. Het aantal klassen, waarin de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen voor den aanslag der belasting zullen worden verdeeld, alsmede het juiste bedrag per bouw, in iedere klasse, aan belasting te betalen worden districtsgewijs bepaald, door den gouv.-generaal op voorstel van het hoofd van gew. bestuur; welk bestuurshoofd, bij de opmaking van dat voorstel, rekening houdt met de belasting per bouw sawah in dezelfde streek, en met de waarde verhouding van de drooge gronden, vischvijvers en nipabasschen tot sawahs en van de eerste onderling.

3. De klasseering der gronden perceelsgewijs of, wat betreft de drooge gronden, vischvijvers en nipabosschen die behooren tot de in het laatste lid van art. 4 bedoelde gronden, afzonderlijk geschiedt door de betrokken Europeesche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur in overleg met de betrokken inlandsche bestuursambtenaren, met de desabestuurders en de landbouwers.

Art. 10. 1. De perceelen en de gronden die, volgens deze rdonnantie, bij hare inwerking treding landrenteplichtig zijn worden, voor elke desa, opgenomen in kohieren die daar het hoofd van gewestelijk bestuur worden vastgesteld.

2. Tevens wordt het bedrag der belasting, voor elk perceel en voor elk niet bij een perceel ingedeeld grondstuk verschuldigd, door het hoofd van gewestelijk bestuur vastgesteld en in de kohieren vermeld.

3. Dat bedrag geldt voor het jaar waarin het is vastgesteld en voor elk der volgende negen jaren, behoudens wijziging, voor zooveel noodig, bij gebleken onjuistheden in de metingen en berekeningen, bij duurzame vermindering van de belastbare opbrengst en bij toepassing van art. 13.

Art. 11. 1. De aaanslag der perceelen wordt, op de wijze door het hoofd van gewestelijk bestuur te bepalen, ter kennis gebracht van de rechthebbenden op de tot die perceelen behoorende gronden.

2. De repartitie der belasting geschiedt zoo veel mogelijk door de belastingschuldigen zelven.

3. Zij worden daarbij voorgelicht door Commissiën, bestaande uit ambtenaren en beambten van het binnenlandsch bestuur en, zoo noodig, van het Kadaster, die daarvoor door het hoofd van gewestelijk bestuur worden aangewezen en die zelven de repartitie uitvoeren in de gevallen dat de belanghebbenden het daarover onderling niet eens kunnen worden.

4. Van deze repartitie wordt aanteekening gehouden in een kohier, waaruit, na vaststelling door het hoofd van gewestelijk bestuur, aan elken belastingschuldige een uittreksel wordt verleend, houdende opgaaf van het bedrag door hem individueel verschuldigd.

5. Eveneens worden uittreksels uit de in art. 10 bedoelde kohieren verleend aan de belastingschuldigen voor de gronden, die niet bij perceelen zijn ingedeeld.

Art. 12. 1. Bij het begin van elk jaar na dat, waarin deze ordonnantie in werking treedt, worden de gronden, die in den loop van het vorig jaar landrenteplichtig zijn geworden, na voorloopige opmeting en bepaling van de gemiddelde opbrengst of klasseering, als bedoeld in het laatste lid van de artikelen 4, 6 en 9, in de kohieren opgenomen en in de belasting aangeslagen.

2. De aanslag ondergaat in de volgende jaren, voor zoover die vallen in het tijdvak, bij het laatste lid van art. 10 bedoeld, geen wijziging dan in de daar genoemde gevallen.

3. Het laatste lid van art. 4 is van toepassing op de belastingschuldigen voor de hier bedoelde gronden.

Art. 13. De gronden die hebben opgehouden landrenteplichtig te zijn, worden, zoo noodig na voorloopige opmeting, van bestuurswege, bij het begin van elk jaar van de kohieren afgevoerd.

Art. 14. 1. Voor sawahs, die gedurende het geheele jaar onbeplant zijn gebleven, wordt, op verzoek der belanghebbenden, voor dat jaar, door het hoofd van gewestelijk bestuur, ontheffing van landrente verleend.

2. Ook kan, door het hoofd van gewestelijk bestuur voor een, door hem te bepalen tijdvak van ten hoogste drie jaren, ontheffing van landrente worden verleend voor gronden, die, reeds landrenteplichtig zijnde, door aanleg van terrassen of andere bijzonder moeielijke of kostbare werkzaamheden in een beteren cultuurtoestand worden gebracht.

Art. 15. Voor sawahs, waarvan in eenig jaar, ten gevolge van deugdelijk geconstateerd misgewas, de opbrengst, verminderd met het geldswaardig bedrag van 10 pikols padi, niet meer bedraagt dan de helft van de in artikel 4 bedoelde belastbare opbrengst, wordt, op verzoek van belanghebbenden, voor dat jaar, door het hoofd ven gew. bestuur, de landrenteaanslag verminderd, in evenredigheid van de geleden schade.

Art. 16. Bij het bestaan van andere buitengewone en gewichtige redenen dan misgewas kan, zoowel van sawahs als voor andere gronden, ontheffing of vermindering van landrente worden verleend door den gouv.-generaal.

Art. 17. 1. De desahoofden innen de landrente, houden daarvan aanteekening en storten de ontvangen bedragen ter aangewezen plaats.

2. Zij genieten daarvoor acht ten honderd van de geinde som. Dat bedrag wordt hun bij elke storting uitgekeerd.

Art. 18. 1. Het hoofd van gew. bestuur stelt de vereischte regelen vast ten opzichte van de inning der landrente.

2. Voor den 20[en] December van elk jaar moet het verschuldigde bedrag zijn afbetaald.

Art. 19. 1. Overeenkomstig door den gouv.-generaal te geven voorschriften wordt, gedurende het tijdvak van 10 jaren, in art. 10 bedoeld, en gedurende elk volgend tienjarig tijdvak, het noodige gedaan ter voorbereiding van een nieuwen aanslag der landrente.

2. In elk nieuw tienjarig tijdvak geschiedt de heffing der landrente naar de in deze ordonnantie gestelde regelen, wordende dan op het eerste jaar van zoodanig tijdvak toegepast wat bepaald is omtrent het jaar, waarin deze ordonnantie in werking treedt.

Art. 20. 1. De gouv.generaal bepaalt, districtsgewijs, het jaar, met den aanvang waarvan de in deze ordonnantie vervatte regeling in werking treedt.

2. Voor de aldus aangewezen districten treedt dan te gelijk buiten werking de ordonnantie van 11 Dec. 1872 (Stbl. n°. 219b) met de sedert daarin aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Art. 21. 1. Deze ordonnantie is niet van toepassing op de gronden, op hoog gezach met koffie beplant, noch ook — behoudens het bepaalde in het derde lid van dit artikel — op de gronden vrijwillig met koffie beplant, vallende in de omschrijving van art. 1.

2. De op die gronden verkregen koffie blijft aan de verplichte levering aan den lande onderworpen.

3. De vrijwillig met koffie beplante gronden, waarop ook andere gewassen geteeld worden, kunnen geheel of gedeeltelijk, overeenkomstig door het hoofd van gewestelijk bestuur te geven voorschriften, worden onderworpen aan de heffing van landrente op den voet van deze ordonnantie.

En opdat enz.

STATISTISCHE GEGEVENS

omtrent het verband tusschen graanprijzen en invoerrechten op graan, alsmede tusschen tarweprijzen en broodprijzen.

Nu bij de aanstaande Kamerverkiezingen de strijd tusschen Bescherming der Nederlandsche graanproductie en Vrijen aanvoer van granen een belangrijke rol schijnt te zullen spelen, maak ik de hier nevensgaande statistische kaart openbaar, op welke men kan zien welken invloed de graanrechten in Duitschland op de graanprijzen hebben uitgeoefend en tevens welk verband er bestaat tusschen de prijzen van de tarwe en van het tarwebrood.

Op deze kaart, loopende van af het jaar 1862, wordt aangegeven de prijs van het kilogram tarwe (resp. gebuild tarwemelkbrood), en de prijs is uitgedrukt in Nederlandsche centen.

I.

De kaart behelst in de eerste plaats eene vergelijking tusschen de tarweprijzen te Londen en te Rotterdam tegenover den jaarlijkschen middenprijs in Duitschland. In Duitschland was, evenals in de genoemde havenplaatsen, tot 1 October 1879 de invoer van tarwe vrij, uitgenomen de drie jaren 1862, '63 en '64, toen een invoerrecht geheven werd van ongeveer $\frac{1}{4}$ Ned. cent per kilo (nl. 40 Pfennige per 100 kilogram), een recht zóó gering, dat het geen verwondering mag baren zoo zijn invloed aan statistische waarneming ontsnapt.

Daarna zijn in het Duitsche Rijk graanrechten geheven, en wel naar het volgend tarief (ik vermeld hier enkel het invoerrecht op de tarwe):

	Per 100 kilogram.	Per kilogram in Nederlandsche munt.
van 1 Oct. 1879—Juli 1885 .	1 Mark . .	f 0.00⁶
Juli 1885—1887	3 〃 . .	〃 0.01⁸
1887—Jan. en Maart 1892	5 〃 . .	〃 0.03
Sedert 1892.	3.50 〃 . .	〃 0.02⁵

Wijzen de feiten aan, dat tot 1880 de tarweprijzen in Duitschland gelijk waren aan die te Londen en Rotterdam, en dat daarna eene verheffing der prijzen in Duitschland valt waar te nemen, welke verheffing weder rijst of inkrimpt naarmate het invoerrecht verhoogd of verminderd wordt, — dan is, afgezien van alle theoretische bewijsvoering, de invloed van de invoerrechten voldoende door de feiten zelve bewezen.

Men vergelijke nu de .... lijn met de —·—.—·— lijn.

De·—·—.—lijn wijst tot 1884 den tarweprijs te Londen en en sedert 1884 den tarweprijs te Rotterdam. Zij is tot 1884 ontleend aan de graphische statistiek welke men vindt aan het slot van het werk van een der zorgvuldigste statistici dezer eeuw, den Engelschen geleerde W. Stanley Jevons, Investigations in currency and finance (Londen 1884). Sedert 1884 zijn mij de gegevens regelmatig verstrekt geworden door den heer van Stolk, directeur der Meel- en broodfabriek de Korenschoof te Utrecht, met inachtneming van den eisch dat zij in den loop der jaren steeds dezelfde hoedanigheid van tarwe betreffen.

Ten overvloede zijn deze gegevens sedert 1884 vergeleken met eene statistiek uit eene andere bron. In de Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (Jaargang 1896, bl. 612) heeft Prof. J. Conrad te Halle den loop der tarweprijzen van 1885 tot 1896 ter Londensche Beurs in eene graphische statistiek wêergegeven. De door hem gevonden lijn is op mijne kaart aangeduid door eene —+—+—+ lijn. Men ziet hieruit hoezeer de gegevens omtrent de tarweprijzen te Rotterdam met die van Prof. Conrad overeenstemmen.

Bezit men alzoo eenerzijds den loop der tarweprijzen in de havens van geheel vrij handelsverkeer, gelijk Londen en Rotterdam, aan de andere zijde bezit men de gegevens om eene lijn te teekenen van de jaarlijksche middenprijzen der tarwe in Duitschland. Deze gegevens zijn berekend door Dr. Müller-Berlin, algemeen secretaris van den Duitschen „Landwirthschaftsrath”, een adviseerend College der Duitsche Regeeringen over landbouwzaken. De gegevens zijn gepubliceerd op bl. 7 van Bijlage 3 der Verhandlungen des D. Landwirthschaftsraths, 5 en 6 Maart 1895 („Ueber Massregeln zur Hebung der Getreidepreise in Deutschland”). Zij loopen tot 1894. Voor

het jaar 1894 is de middenprijs door mij berekend uit gegevens, op bl. 14 derzelfde Bijlage. Voor 1895 is de middenprijs door mij overgenomen uit eene opgaaf van Prof. Conrad te Halle (Jahrbücher der Nat. ök. u. Stat. 1896, bl. 603). Volgens Dr. Müller waren de middenprijzen voor tarwe in de Pruisische Monarchie als volgt (in Nederlandsche munt, per kilogram):

1862	f 0.12^{8}	1870	f 0.12^{1}	1880	f 0.13^{1}	1890	f 0.11^{5}
1863	" 0.11	1871	" 0.14	1881	" 0.13^{2}	1891	" 0.13^{3}
1864	" 0.08^{1}	1872	" 0.14^{5}	1882	" 0.12^{4}	1892	" 0.11^{3}
1865	" 0.09^{7}	1873	" 0.15^{8}	1883	" 0.11^{1}	1893	" 0.09
1866	" 0.11^{7}	1874	" 0.14^{4}	1884	" 0.10^{3}	1894	" 0.08^{5}
1867	" 0.15^{4}	1875	" 0.11^{7}	1885	" 0.09^{7}		
1868	" 0.15	1876	" 0.12^{6}	1886	" 0.09^{4}		
1869	" 0.11^{6}	1877	" 0.13^{8}	1887	" 0.09^{8}		
		1878	" 0.12	1888	" 0.10^{4}		
		1879	" 0.11^{7}	1889	" 0.10^{9}		

Brengt men deze prijzen op kaart, dan blijkt terstond dat in 1880 een stijging boven den Londenschen prijs heeft plaats gehad, en dat deze afwijking grooter is geworden bij de vermeerdering der invoerrechten in 1885 en 1887, — terwijl daarentegen de afwijking weder geringer is geworden in 1892.

II.

Bestaat er verband tusschen de prijzen der tarwe en die van het tarwebrood?

Raadplegen wij weder de feiten.

De broodprijzen in Nederland sedert 1862 zijn bekend uit twee bronnen:

1°. de aanbestedingsprijzen van het gesticht Meerenberg, jaarlijks gepubliceerd in de Jaarcijfers: zij zijn op de kaart weergegeven door eene — — — — — — — — lijn;

2°. de mededeelingen van Mr. de Bruyn Kops in de Jaarcijfers der Vereeniging voor de Statistiek sedert 1881 en volgende. Deze gegevens, op de kaart weergegeven door de ——— lijn, loopen tot 1884. Zij zijn bij nader onderzoek mij gebleken vooral in de jaren 1862—1877 een meer vertrouwbare bron te zijn dan de aanbestedingsprijzen van Meerenberg. Sedert 1884 zijn zij door mij gecontinueerd

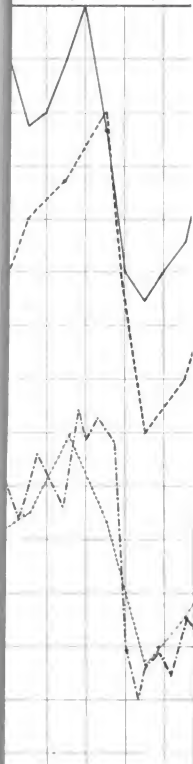
met behulp van de opgaven, welke de directeur van de Mij de Korenschoof te Utrecht mij regelmatig heeft doen toekomen. De prijzen uit Utrecht zijn die, waarvoor het kilogram gebuild tarwemelkbrood geleverd wordt aan de poort der fabriek zelve. Bij de depôthouders wordt de prijs met f 0.01 verhoogd (detailprijs). De opgaven uit Utrecht wijzen de fluctuatiën aan ook gedurende den loop des jaars.

De loop der lijnen wijst onmiskenbaar het nauw verband aan tusschen de prijzen van de grondstof en van het product. De ruimte tusschen beide komt op rekening van alle andere uitgaven (arbeidsloon, melk, gist, slijtage machinerieën, enz) Deze ruimte heeft bovendien de fabriek in staat gesteld om n de laatste jaren een dividend van gemiddeld ongeveer 6 pCt. uit te keeren.

Dit dividend, te berekenen over een kapitaal van f 300.000, is niet zoo groot, — in 1896 was het slechts 3 pCt.! — of het zal nagenoeg geheel verdwijnen, indien in Nederland de tarwe slechts één halve cent per kilogram duurder wordt, en de fabriek niet tegelijkertijd den prijs van haar brood met hetzelfde bedrag vermeerdert. Men verneemt wel eens de bewering dat de verhooging der tarweprijzen den broodprijs onveranderd kan laten daar zij kan worden verhaald op de winsten der broodbakkers; doch staan deze winsten niet onder den druk eener scherpe mededinging? Juist terwijl ik dit schrijf melden de bladen het Jaarverslag van de Leidsche Broodfabriek, een der meest winstgevende broodfabrieken van Nederland. Deze keerde over 1896 een dividend uit van 20 pCt. over een kapitaal van f 50.000. De aandeelhouders verdeelden dus een som van f 10.000. De fabriek leverde in 1896 1.842.037 kilogram brood, ongerekend de beschuit. Indien deze fabriek alzoo op elk kilogram brood één halve cent minder verdient, vermindert haar winst met f 9.210, en verdwijnt bijkans heel haar dividend.

Op economisch gebied circuleert menige legende, en hiertoe mag ook de voorstelling worden gerekend dat een verhooging van graanprijzen mogelijk is zonder gelijke verhooging van de prijzen des broods.

Utrecht. Prof. d'Aulnis de Bourouill.

VERKLARING

L: IN NED. CENTEN

. Stanley Jevons, Investigations in

volgens Prof Conrad te Ha

(volgens opgaven van D.r Müll

aarcijfers tot 1884 (berekend

eerenberg (Jaarcijfers)

DE REGELING DER PROGRESSIE BIJ GEMEENTELIJKE INKOMSTENBELASTINGEN.

De behandeling van het wetsontwerp tot »Regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten en herziening der algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen« heeft op nieuw de aandacht gevestigd op een der belangrijkste punten uit de theorie der inkomstenbelasting, namelijk op de regeling der progressie. Dit wetsontwerp, zooals het luidt na de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer, verplicht de gemeentebesturen tot toepassing van het zoogenaamde Benthamsche stelsel, in welk stelsel van elk inkomen eene vaste som wordt afgetrokken voor kosten van noodzakelijk levensonderhoud en van het overblijvend deel een constant percentage wordt geheven. Behalve de bevoegdheid de grootte van den aftrek te regelen in verband met de samenstelling van het gezin, wordt afwijking van den gestelden regel slechts toegestaan voor zoo ver de belastingbedragen door deze afwijking geene aanmerkelijke wijziging ondergaan. Na de verklaring door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de Tweede Kamer afgelegd, dat de bedoeling van deze laatste bepaling niet is eene ruimere progressie toe te laten, doch alleen aan de Regeering de vrijheid te geven eene belastingregeling goed te keuren ondanks onbeduidende afwijkingen van het Benthamsche stelsel, mist deze bepaling zoo goed als elke praktische waarde. Wordt het ontwerp tot wet verheven, dan zullen alle gemeentebesturen genoodzaakt zijn na 1 Januari 1901 hunne belastingverordeningen te persen in het keurslijf van het Benthamsche stelsel.

Bij het debat in de Tweede Kamer werd van verschillende zijden gewaarschuwd tegen het voorschrijven eener uniforme regeling voor alle gemeenten, waardoor het rekening houden met plaatselijke toestanden en verhoudingen voortaan zoo goed

als onmogelijk zal zijn gemaakt, en werd door de heeren Gerritsen, Hintzen en Goeman Borgesius een drietal amendementen voorgesteld, die alle de strekking hadden voor de gemeenten eene grootere mate van vrijheid te behouden. Geen dezer amendementen mocht echter eene meerderheid verwerven, en het regeeringsvoorstel werd, op dit punt ongewijzigd, aangenomen. Bij de beoordeeling van dezen uitslag moet behalve op den druk, die door de Regeering werd uitgeoefend door de bedreiging met intrekking van het wetsontwerp, tevens gelet worden op de omstandigheid, dat wellicht geen onderwerp zich zoo slecht leent voor eene behandeling door eene talrijke vergadering als het cijfervraagstuk, dat hier aan de orde was. Om de onjuistheid van een aangevoerd argument te kunnen aantoonen, is het bij een onderwerp als dit vaak noodig een bepaald voorbeeld in getallen uit te werken, waartoe in het debat de tijd natuurlijk ontbreekt. Dat bij de mondelinge behandeling een aantal onjuistheden onweersproken, een aantal misverstanden onopgelost bleven, kan dan ook geen verwondering wekken.

Het komt mij voor dat, ook na de in de Tweede Kamer gevallen beslissing, eene objectieve behandeling van de vraag, aan welke eischen de progressie bij eene inkomstenbelasting — en in het bijzonder bij eene gemeentelijke inkomstenbelasting — moet voldoen, en op welke wijze het mogelijk is door wettelijke bepalingen de gemeenten te dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, van belang kan worden geacht. Tot zulk eene zakelijke behandeling, waarbij de technische zijde van het vraagstuk op den voorgrond wordt geplaatst, zal in de volgende bladzijden eene poging worden gewaagd.

I.

Bij de vaststelling eener inkomstenbelasting is geen onderdeel der regeling voor de belastingschuldigen van zoo overwegend belang als de bepaling der belastingbedragen, die van de verschillende inkomens zullen worden geheven. Aan welke algemeene eischen eene goede regeling der betrekking tusschen inkomen en belastingbedrag moet voldoen, zal hier in de

eerste plaats worden onderzocht. Daarbij zal de vraag, of het wenschelijk is de belasting meer of minder sterk progressief te maken, onbesproken blijven.

De eenvoudigst denkbare regeling is zeker wel die, waarbij de verschuldigde belasting evenredig gesteld wordt met het inkomen, en dus van elk inkomen, groot of klein, hetzelfde belastingpercentage wordt geheven. Deze meest eenvoudige regeling is echter voor de praktijk geheel onbruikbaar, daar het in elk geval onmogelijk zal blijken te zijn van de zeer kleine inkomens zelfs het geringste belastingbedrag te heffen, zoodat, hoe ook de verdere regeling moge uitvallen, inkomens beneden een zeker minimum vrijgesteld moeten worden.

Dit minimum kan beschouwd worden als het bedrag vereischt voor de kosten van het volstrekt noodzakelijke levensonderhoud. Dat van hem, wiens inkomen onvoldoende is om in de meest noodzakelijke levensbehoeften te voorzien, geen belasting mag worden geheven, behoeft naar ik meen geen nader betoog. Maar ook hij, die ongevoelig mocht zijn voor dit billijkheidsargument, zal op grond van de overweging, dat aanslagen van inkomens beneden zekere grens even zoo vele oninbare posten zullen opleveren, de noodzakelijkheid van vrijstelling der zeer kleine inkomens moeten toegeven. Er bestaat derhalve eene grens, waar beneden men geen belasting wil, en in elk geval geen belasting kan heffen.

Waar deze grens moet worden getrokken, hangt af van de plaatselijke omstandigheden. In het algemeen zal zij in de groote steden hooger moeten worden aangenomen dan in de kleine steden en in deze laatste wederom hooger dan in de plattelandsgemeenten. Waar hij, die in Amsterdam van een inkomen van f 400 moet leven, zelfs niet aan de meest noodzakelijke levensbehoeften kan voldoen, zal in eene plattelandsgemeente de bezitter van een gelijk inkomen eene zekere mate van welstand genieten, en zelfs in staat zijn een zij het ook gering bedrag aan de gemeentekas af te staan. Hierbij moge opgemerkt worden, dat terwijl eene te lage vaststelling der grens waar beneden geen belasting wordt geheven zeker verkeerd is te achten, het te hoog trekken dezer grens evenzeer verdient te worden afgekeurd. Waar een inkomen toelaat, dat een klein bedrag wordt afgezonderd, zonder dat hierdoor

bezuinigd behoeft te worden op de uitgaven voor volstrekt noodige levensbehoeften, daar zou het verkeerd zijn dit inkomen geheel vrij te stellen. Het is toch van groot sociaal belang te achten, dat een zoo groot mogelijk deel der gemeentenaren een direct geldelijk belang heeft bij een zuinig beheer der gemeentefinanciën. De grens, waar de belastingheffing aanvangt, moet daarom niet te laag, maar ook in geen geval te hoog worden getrokken. Bij de vaststelling er van moet men zich alleen laten leiden door de vraag, van welk inkomen zonder bezwaar een zij het ook luttel bedrag kan worden geheven, en mogen andere overwegingen geen gewicht in de schaal leggen. Zoo mag de meerdere of mindere progressie, die men voor de hoogere inkomens wenschelijk acht, op de bepaling van de grens, waar de belastingheffing zal beginnen van geen invloed zijn. Een stelsel, zooals het straks te bespreken Benthamsche, dat er van zelf toe leidt de grens hooger te trekken dan noodig is, moet daarom stellig worden afgekeurd.

Aan den eisch tot vrijstelling der inkomens onder een zeker minimum paart zich onmiddellijk een tweede eisch nl. tot gedeeltelijke ontlasting der inkomens, die dit minimum slechts weinig overtreffen. Van eene regeling, waarbij deze inkomens met het volle belastingpercentage worden getroffen, zou een ondragelijke druk op de kleine inkomens het gevolg zijn. Stelt men de grens van de belastbare inkomens op f 350 en het belastingpercentage op 5 pCt., dan zou van een inkomen van f 400, f 20 zijn verschuldigd, en dus van de f 50 waarmede het inkomen is aangegroeid f 20 of 40 pCt. aan de gemeentekas moeten worden afgestaan, eene regeling die zeker door niemand verdedigd zal worden.

De noodzakelijk gebleken ontlasting der inkomens, die de grens van belastbaarheid slechts weinig overtreffen, kan op twee wijzen worden verkregen. Vooreerst door van alle inkomens het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, af te trekken en van het overblijvend deel een nader te regelen percentage te heffen. In de tweede plaats kan de ontlasting der kleine inkomens verkregen worden door eene regeling, waarbij deze slechts ten deele worden aangeslagen, en eerst waar het inkomen een zeker bedrag overschrijdt,

het volle belastingpercentage wordt geheven. Men spreekt dan wel van eene degressie, die op de kleine inkomens wordt toegepast.

Het is deze in de tweede plaats genoemde weg, die door vele gemeenten bij de regeling harer inkomstenbelastingen is gevolgd. Ten einde de waarde dezer methode te kunnen beoordeelen, moge hier als voorbeeld beschouwd worden de belastingverordening der gemeente Delft.

Inkomen	Bedrag waarover het inkomen wordt aangeslagen.	Aanslag bij eene heffing van 4 pCt.	Belasting geheven van de aangroeiing van het inkomen.
f 500	—	—	—
- 600	f 120	f 4.80	f 4.80
- 700	- 210	- 8.40	- 3.60
- 800	- 320	- 12.80	- 4.40
- 900	- 405	- 16.20	- 3.40
- 1000	- 500	- 20.—	- 3.80
- 1100	- 605	- 24.20	- 4.20
- 1200	- 720	- 28.80	- 4.60
- 1300	- 845	- 33.80	- 5.—
- 1400	- 980	- 39.20	- 5.40
- 1500	- 1125	- 45.—	- 5.80
- 1600	- 1280	- 51.20	- 6.20
- 1700	- 1445	- 57.80	- 6.60
- 1800	- 1620	- 64.80	- 7.—
- 1900	- 1805	- 72.20	- 7.40
- 2000	- 2000	- 80.—	- 7.80
- 2100	- 2100	- 84.—	- 4.—
- 2200	- 2200	- 88.—	- 4.—

Deze verordening bepaalt, dat inkomens beneden f 600 zijn vrijgesteld, dat van een inkomen van f 600 slechts f 120 met het volle belastingpercentage wordt aangeslagen, een inkomen groot f 700 over f 210 wordt belast enz., terwijl inkomens van f 2000 en hooger ten volle worden aangeslagen. Stelt men het belastingpercentage op 4 pCt., ongeveer overeenkomende met het percentage, dat in de laatste jaren is geheven, dan vindt men dat door de verschillende inkomens verschuldigd zijn de belastingbedragen, die in de 3[de] kolom worden aangetroffen.

Om in eene belastingregeling het juiste inzicht te verkrijgen, is het wenschelijk dat men niet alleen voor elk inkomen het verschuldigde belastingbedrag beschouwt, maar dat men tevens nagaat, hoe dit bedrag met het inkomen aan-

groeit. Dit kan geschieden door voor elk inkomen te bepalen het bedrag waarmede de belasting toeneemt, als het inkomen aangroeit met f 100, dus de belasting die van deze aangroeiing van het inkomen wordt geheven.

Past men deze berekening toe op de Delftsche belastingschaal, dan vindt men dat, terwijl de eerste 5 honderdtallen guldens zijn vrijgesteld, van het zesde honderdtal f 4.80 of 4.8 pCt. wordt geheven, van het zevende honderdtal 3.6 pCt., van het achtste 4.4 pCt., van het 9[de] 3.4 pCt. enz. van het twintigste honderdtal 7.8 pCt. en van alle volgende deelen van het inkomen slechts 4 pCt., welke uitkomsten te vinden zijn in de laatste kolom van bovenstaande tabel. De onregelmatigheid dezer cijfers springt in het oog. Hoe men ook over de wenschelijkheid eener meer of minder sterke progressie moge denken, zeker is het onbillijk van het 20[ste] honderdtal guldens van het inkomen 7.8 pCt. te heffen, en alle volgende gelijke deelen van het inkomen met slechts 4 pCt. te belasten. Als bij inkomens grooter dan f 2000 van elke aangroeiing van het inkomen slechts 4 pCt. aan de gemeentekas behoeft te worden afgestaan, gaat het niet aan van de aangroeiing van een kleiner inkomen een grooter offer te vragen.

Het valt niet moeilijk in te zien, dat de onregelmatigheid, die hier voor den dag treedt, een noodzakelijk gevolg is van het aangenomen stelsel van degressie, waarbij alle inkomens boven zekere grens met het volle percentage en kleinere inkomens slechts ten deele worden aangeslagen, en dat zij ook bij betere toepassing van het stelsel niet kan worden vermeden. Stel dat de inkomens boven f 2000 ten volle worden belast, bijv. met 5 pCt., en op de kleinere inkomens eene degressie wordt toegepast. Drie inkomens van f 1500, f 2000 en f 2500 zouden, als van alle inkomens het volle percentage werd geheven, belast worden met f 75, f 100 en f 125. Nu valt echter het inkomen van f 1500 onder het bereik der degressie, en wordt dus slechts ten deele belast. De belasting, die van dit inkomen is verschuldigd, bedraagt dus in elk geval minder dan f 75, stel bijv. f 60 (waarbij een aanslag over 80 pCt. is ondersteld). De aangroeiing van het inkomen van f 1500 tot f 2000 doet dan de belasting stijgen van f 60 tot f 100, dus met f 40 of met 8 pCt. van de vermeerdering van het

inkomen. Daarentegen zal bij aangroeiing van het inkomen van f 2000 tot f 2500 van de f 500, waarmede het inkomen is toegenomen, slechts f 25 of 5 pCt. moeten worden afgestaan. Hieruit blijkt voldoende dat, hoe ook de degressie wordt geregeld, bij het punt waar de degressie ophoudt steeds eene plotselinge daling ontstaat in het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven. Een zeer zware druk op de inkomens, die dicht bij dit punt zijn gelegen, is hiervan het gevolg. Neemt men in aanmerking, dat het punt waar de degressie ophoudt gewoonlijk niet ver van f 2000 verwijderd is, dan blijkt dat het de middelmatige inkomens zijn, die in dit stelsel onevenredig zwaar gedrukt worden ten bate der groote inkomens.

In het bovenstaande is, naar ik geloof, voldoende toegelicht waarom het stelsel van degressie, dat nog steeds door vele groote gemeenten — ook door de hoofdstad — wordt toegepast, onvoorwaardelijk moet worden afgekeurd. Dit kan te eerder geschieden omdat het beoogde doel, nl. ontlasting der inkomens, die het vrijgesteld minimum slechts weinig overtreffen, op veel volkomener wijze bereikt kan worden door, zooals hierboven reeds werd aangegeven, bij elk inkomen het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, onbelast te laten.

Op het eerste gezicht zal het wellicht onbillijk schijnen, dat ook van een zeer groot inkomen een zij het ook klein deel van alle belasting wordt vrijgesteld, en zullen sommigen dit — hoewel ten onrechte — als eene bevoordeeling der groote inkomens beschouwen. Men vergete echter niet, dat door den aftrek, die op alle inkomens wordt toegepast, het totaal belastbaar inkomen zal dalen, waardoor, ten einde dezelfde opbrengst te behouden, van het belastbaar inkomen een hooger percentage moet worden geheven. Deze stijging van het percentage nu zal voor de groote inkomens van meer invloed zijn dan de geringe aftrek, welken deze inkomens genieten, terwijl voor de kleine inkomens juist het omgekeerde plaats vindt.

Uit het vorenstaande blijkt, dat bij elke goedgeregelde inkomstenbelasting het bedrag, dat voor noodzakelijk levensonderhoud is aangenomen, van alle inkomens moet worden afgetrokken, en slechts het overblijvend deel mag worden be-

last. Deze aftrek behoort dus niet uitsluitend thuis in een bepaald progressiestelsel, maar vormt den grondslag, waarvan elke regeling behoort uit te gaan.

Het bedrag, dat voor kosten van noodzakelijk levensonderhoud wordt aangenomen, en dat blijkens het bovenbesprokene van elk inkomen moet worden afgetrokken, zal in het vervolg kortweg de aftrek en het overblijvend deel het belastbaar inkomen genoemd worden.

Er zal nu onderzocht worden of belastbare inkomens van verschillende grootte met hetzelfde percentage, dan wel met ongelijke percentages belast moeten worden. Ook bij dit onderzoek verdient het aanbeveling te letten op de belasting, die van elke aangroeiing van het inkomen wordt geheven

Door alle inkomens met hetzelfde percentage te belasten, verkrijgt men het zoogenaamde Benthamsche stelsel. In dit stelsel wordt van elk inkomen een vast bedrag afgetrokken en van het overblijvend deel een constant percentage geheven. Als voorbeeld van eene toepassing van het Benthamsche stelsel moge beschouwd worden eene regeling, waarbij de aftrek op f 400 en het percentage op 5 pCt. gesteld is. Men vindt dan:

Inkomen.	Belastbaar inkomen.	Aanslag.	Belasting, per f 100, geheven van de aangroeiing van het inkomen.	Percentage van het geheele inkomen.
f 400	—	—	—	0
- 500	f 100	f 5	f 5	1
- 600	- 200	10	- 5	1.67
- 700	- 300	- 15	- 5	2.14
- 800	- 400	- 20	- 5	2.5
- 900	- 500	- 25	- 5	2.78
- 1.000	- 600	- 30	- 5	3.—
- 1.500	- 1.100	- 55	- 5	3.67
- 2.000	- 1.600	- 80	- 5	4.—
- 5.000	- 4.600	- 230	- 5	4.6
- 10.000	- 9.600	- 480	- 5	4.8
- 100.000	- 99.600	- 4.980	- 5	4.98

Terwijl van elk inkomen de eerste 4 honderdtallen guldens zijn vrijgesteld, wordt van elk volgend honderdtal f 5 geheven.

Let men op het percentage, dat over het geheele inkomen is verschuldigd (laatste kolom), dan blijkt het geleidelijk toe

te nemen, doch steeds, ook voor de grootste inkomens, kleiner dan 5 te blijven. De stijging van dit percentage is in het begin zeer sterk, maar wordt langzamerhand zwakker om voor inkomens boven f 10.000 van geen beteekenis meer te zijn.

Ontegenzeggelijk verdient het Benthamsche stelsel de voorkeur boven de regeling, die bij toepassing eener degressie wordt verkregen. De getallen in de voorlaatste kolom, die de belasting aangeven, welke per f 100 van de aangroeiing van het inkomen wordt geheven, vertoonen niet meer zulke wonderlijke sprongen, als bij de Delftsche verordening het geval bleek te zijn. Toch is naar mijne meening, in het Benthamsche stelsel slechts een eerste stap op den goeden weg gedaan, en is dit stelsel nog voor groote verbetering vatbaar. Tot motiveering dezer uitspraak moge het volgende dienen.

In het Benthamsche stelsel wordt elk inkomen verdeeld in twee deelen. Van het eerste deel, dat geacht wordt gebruikt te worden om te voorzien in de volstrekt noodzakelijke kosten van levensonderhoud, wordt geen belasting geheven, terwijl het tweede deel ten volle wordt belast. Dus een plotselinge overgang van geheele vrijstelling op volle belasting.

Met de omstandigheid, dat op de deelen van het inkomen, die noodig zijn om den bezitter voor gebrek te behoeden, en waarvan op dien grond niets kan worden afgestaan, deelen volgen die bestemd zijn om te voldoen aan behoeften, wier vervulling wel niet volstrekt noodzakelijk, maar toch hoogst wenschelijk is, en waarvan dus slechts weinig kan worden betaald, wordt in het Benthamsche stelsel geen rekening gehouden. Als in het bovenbehandeld voorbeeld de aftrek van f 400 niet te hoog is gesteld, en dus van het 4de honderdtal guldens nog volstrekt geen belasting kan worden geheven, zal de volle belasting, waarmede het 5de honderdtal wordt getroffen, ongetwijfeld te zwaar drukken. En omgekeerd, wanneer mag worden aangenomen, dat van het 5de honderdtal zonder bezwaar het volle percentage kan worden geheven, dan volgt hieruit dat ook van het 4de honderdtal wel reeds een klein offer had kunnen worden gevraagd, en dat dus de aftrek op f 400 te hoog is gesteld. In het Benthamsche stelsel wordt de belastingheffer geplaatst voor de keuze, om of de inkomens, die het bedrag dat voor kosten van noodzakelijk

levensonderhoud is aangenomen slechts weinig overtreffen, bovenmatig zwaar te belasten, of deze inkomens door het aannemen van een te hoogen aftrek geheel vrij te stellen. Het is moeilijk te zeggen, welk van beide gevolgen als het minste kwaad is te beschouwen.

Het volgend voorbeeld moge dit nog nader toelichten. Men denke zich eene gemeente, waar de plaatselijke omstandigheden van dien aard zijn, dat van een inkomen van f 300 reeds eene kleine bijdrage aan de gemeentekas kan worden gevraagd, en de aftrek dus gevoegelijk op circa f 250 kan worden aangenomen. Is de aftrek vastgesteld en kent men tevens het bedrag, dat de belasting moet opbrengen, dan is daarmede ook het percentage bepaald dat van de belastbare inkomens moet worden geheven. Stel, dat in de bedoelde gemeente voor dit percentage bij een aftrek van f 250 5 pCt. wordt gevonden. De belastingbedragen worden dan:

Inkomen.	Belastbaar inkomen bij een aftrek van f 250.	Belastingbedrag bij eene heffing van 5 pCt. van het belastbaar inkomen en een aftrek van f 250.	Belastingbedrag bij eene heffing van 6 pCt. van het belastbaar inkomen en een aftrek van f 450.
f 250	—	—	—
- 300	f 50	f 2.50	—
- 350	- 100	- 5.—	—
- 400	- 150	- 7.50	—
- 450	- 200	- 10.—	—
- 500	- 250	- 12.50	f 3.—
- 600	- 350	- 17.50	- 9.—
- 700	- 450	- 22.50	- 15.—
- 800	- 550	- 27.50	- 21.—
...	...	.....	.....

De belastingbedragen, die bij deze regeling van de inkomens tusschens f 300 en f 800 worden geheven (zie 3de kolom), zijn — het valt niet te ontkennen — zeer hoog. Van een inkomen van f 600 wordt reeds bijna 3 pCt., van een inkomen van f 800 bijna $3\frac{1}{2}$ pCt. geheven. Is nu de belastingheffer van oordeel, dat deze druk moet worden verlicht, dan kan dit in het Benthamsche stelsel alleen geschieden door den aftrek te verhoogen. Verlaging van het percentage bij onveranderden aftrek toch zou de opbrengst der belasting doen dalen, en mag dus niet in aanmerking komen. Wenscht men van een inkomen van f 600 niet meer dan ± f 9, en van een inkomen

van f 700 niet meer dan ± f 15 te heffen, dan moet de aftrek op minstens f 450 gesteld worden De verhooging van den aftrek doet de som van alle belastbare inkomens dalen en maakt dus een hooger belastingpercentage noodig. Dit zal bijv. stijgen van 5 pCt. op 6 pCt., in welk geval men de belastingbedragen vindt voorkomende in de laatste kolom.

De ontlasting der inkomens van f 500 — f 800 is nu wel is waar bereikt, maar heeft tot onvermijdelijk gevolg gehad de geheele vrijstelling der inkomens van f 300 — f 500, dus van inkomens die zonder bezwaar een klein offer kunnen brengen. Is het aantal dezer inkomens groot, dan zal de gemeentekas hierdoor belangrijke schade lijden, welke schade moet worden goed gemaakt door eene aanmerkelijke verhooging van het belastingpercentage. Bedenkt men tevens, dat door de verhooging van den aftrek een groot deel der burgerij persoonlijk belang bij een zuinig beheer der gemeentefinanciën zal verliezen, dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat het Benthamsche stelsel geen voldoende elasticiteit bezit om zich naar de verschillende eischen te voegen, en in elk geval ongeschikt is als verplicht stelsel voor alle gemeenten te worden voorgeschreven.

Nu de gebreken, die in het Benthamsche stelsel voortvloeien uit den plotselingen overgang van vrijstelling op totale belasting der inkomensdeelen, zijn erkend, ligt het voor de hand hoe deze nadeelen kunnen worden vermeden, en valt het gemakkelijk de grondslagen aan te geven, waarop eene goede progressieregeling moet steunen.

Reeds werd er op gewezen, dat de aftrek zoo laag moet worden bepaald, dat deze werkelijk niet meer aangeeft dan de som noodig om te voldoen aan de volstrekt noodzakelijke levensbehoeften. Wordt aan dezen eisch vastgehouden, dan zullen de volgende deelen van het inkomen gebruikt worden om te voldoen aan behoeften, die van de volstrekt noodzakelijke slechts weinig verschillen, en zal van deze deelen slechts een matig percentage mogen worden geheven. Dit percentage moet geleidelijk aangroeien, totdat eene zekere maximum-waarde is bereikt. Elk volgend deel van het inkomen wordt namelijk gebruikt om te voldoen aan behoeften, wier vervulling minder

noodzakelijk is dan die, voor welke de voorafgaande deelen van het inkomen zijn gebruikt, zoodat van elk volgend deel een grooter percentage aan den fiscus kan worden afgestaan. Deze stijging van het percentage moet echter ophouden, zoodra deelen van het inkomen worden bereikt, die gebruikt worden voor uitgaven bij welke van noodzakelijkheid of zelfs van eene hooge mate van wenschelijkheid geen sprake meer is. Boven deze grens moeten alle deelen van het inkomen met het maximum-percentage worden belast. Het punt, waar deze grens moet worden getrokken, hangt in hoofdzaak af van de plaatselijke verhoudingen en bovendien van de mate van progressie, die men wenscht te bereiken. In plattelandsgemeenten kan de grens wellicht bij een inkomen van f 1000 à 2000, in de groote steden bij een inkomen van f 2000 à f 4000 worden getrokken.

Bij het ontwerpen eener belastingschaal moeten dus de volgende grondslagen worden aangenomen:

1. de aftrek, dat is het deel dat van elk inkomen onbelast blijft, waarvoor is aan te nemen de som noodig voor volstrekt noodzakelijke levensbehoeften,

2. de grens, waarboven elke aangroeiing met het maximum-percentage wordt belast,

3. het minimum-percentage, dat geheven wordt van de eerste f 100 (of in het algemeen van het eerste deel) van het belastbaar inkomen,

4. het maximum-percentage, waarmede elke aangroeiing van het inkomen boven de onder 2 genoemde grens wordt belast,

terwijl voorts voor een geleidelijken overgang van het minimum- op het maximum-percentage moet worden gezorgd. Het spreekt van zelf, dat de verschillende grondslagen, vooral de beide percentages, moeten worden vastgesteld in verband met het bedrag, dat door de belasting moet worden opgebracht. Dit kan het gemakkelijkst geschieden door aanvankelijk voor het maximum-percentage 1 pCt. te nemen. Blijkt dan de opbrengst der belasting bijv. slechts $\frac{1}{5}$ bedragen van de som, welke de gemeente noodig heeft, dan worden ten slotte alle percentages met 5 vermenigvuldigd.

De mate der progressie hangt, behalve van de grootte van den aftrek, in hoofdzaak af van de verhouding van het maximum- tot het minimum-percentage. Waar zoo straks naar

een middel zal worden gezocht om de progressie binnen matige grenzen te houden, daar zal dus dit middel te vinden zijn in de bepaling, dat deze verhouding eene bepaalde grenswaarde niet mag overschrijden. Toch verlieze men niet uit het oog, dat een laag aanvangspercentage het mogelijk maakt ook den aftrek laag te houden, waardoor het aantal belastingschuldigen toeneemt en de opbrengst der belasting stijgt. Het bleek zelfs, dat eene vermindering van het aanvangspercentage, als zij gepaard gaat met eene verlaging van den aftrek, in plaats van verzwaring, verlichting van druk voor de groote inkomens tengevolge kan hebben.

Op de grootte der progressie is bovendien van invloed de bepaling van de grens, waarboven de deelen van het inkomen met het maximum-percentage worden belast. Hoe hooger deze grens wordt getrokken, des te zwaarder offers zullen van de groote inkomens worden gevraagd.

Ter nadere toelichting van de wijze, waarop de boven uiteengezette algemeene beginselen moeten worden toegepast, zullen hier op den grondslag dezer beginselen een paar progressieschalen worden ontworpen.

In de eerste plaats moge beschouwd worden eene plattelandsgemeente, waar de plaatselijke omstandigheden van dien aard zijn, dat de aftrek op niet hooger dan f 250 behoeft te worden gesteld. De grens, waarboven elke aangroeiing van het inkomen met het volle percentage wordt belast, moge op f 1000 worden aangenomen. Voorloopig wordt het minimum- en het maximum-percentage op 2.2 pCt. en op 6 pCt. gesteld. Wanneer mocht blijken, dat deze percentages eene te lage of eene te hooge opbrengst geven, dan kunnen zij later in gelijke verhouding worden verhoogd of verlaagd.

Nadat in de eerste kolom van onderstaande tabel de verschillende inkomens zijn ingeschreven, worden in de tweede kolom de beide vetgedrukte getallen geplaatst: het aangenomen minimum-percentage (2.2) naast het kleinste inkomen (f 300), waarvan belasting wordt geheven, het maximum-percentage (6) naast het kleinste inkomen, dat de op f 1000 aangenomen grens overschrijdt.

Inkomen.	Percentage verschuldigd van de aangroeiing van het inkomen.	Belasting verschuldigd van de aangroeiing van het inkomen.	Aanslag.	Percentage verschuldigd van het geheele inkomen.	Aanslag bij toepassing van het Benthamsche stelsel en f 450 aftrek.	Aantal aanslagen.
	pCt.	*f*	*f*	pCt.	*f*	
250	—	—	—	0	—	
300	2.2	1.10	1.10	0.37	—	100
350	2.4	1.20	2.30	0.66	—	200
400	2.6	1.30	3.60	0.9	—	150
450	2.8	1.40	5.—	1.11	—	110
500	3	1.50	6.50	1.3	3	100
600	3.5	3.50	10.—	1.67	9	100
700	4	4.—	14.—	2. —	15	100
800	4.5	4.50	18.50	2.31	21	100
900	5	5.—	23 50	2.61	27	80
1000	5.5	5.50	29.—	2.9	33	80
1100	6	6. —	35.—	3.18	39	70
1200	6	6.—	41.—	3.42	45	60
1500	6	18 —	59.—	3.93	63	60
2000	6	30.—	89.—	4.45	93	40
3000	6	60.—	149.—	4.97	153	30
4000	6	60.—	209.—	5.23	213	20
5000	6	60.—	269.—	5.38	273	8
10000	6	300.—	569.—	5.69	573	1
25000	6	900.—	1469.—	5.88	1473	1

De tusschenliggende cijfers worden nu zoodanig gekozen, dat een geleidelijke overgang wordt verkregen, terwijl alle volgende plaatsen in deze kolom met het maximum-percentage worden ingevuld.

In de 3de kolom vindt men de belasting, die over de aangroeiing van het inkomen is verschuldigd. Elk cijfer in deze kolom wordt gevonden door het in de voorgaande kolom voorkomend percentage met de aangroeiing te vermenigvuldigen. Waar de aangroeiing juist f 100 bedraagt stemmen de getallen in de 2de en 3de kolom overeen. De aangroeiingen zijn hier met opzet ongelijk genomen, ten einde duidelijk uit te doen komen, hoe gehandeld moet worden als de belastingverordening klassen van ongelijke grootte kent.

Door achtereenvolgende optelling van de getallen in de derde kolom, vindt men in de 4de kolom de aanslagen, waarmede de verschillende inkomens worden getroffen. Van

een inkomen van f 300 is f 1.10 verschuldigd. Van een inkomen van f 350 is verschuldigd de belasting, die van een inkomen van f 300 wordt geheven, en bovendien de belasting, die van de aangroeiing is verschuldigd, dus f 1.10 + f 1.20 = f 2.30. Van een inkomen van f 400 wordt geheven f 2.30 (de belasting over f 350 inkomen) + f 1.30 (de belasting over de f 50 waarmede het inkomen is toegenomen), of te zamen f 3.60 enz.

Eindelijk vindt men in de 5[de] kolom het percentage, dat van het geheele inkomen wordt geheven. Zooals blijkt, klimt dit percentage geleidelijk van 0 voor inkomens van f 250 en minder tot 5.88 voor een inkomen van f 25000, terwijl het ook voor grootere inkomens steeds kleiner dan 6 blijft.

Het is niet van belang ontbloot de hier verkregen progressieschaal te vergelijken met die, welke gevonden wordt bij toepassing van het Benthamsche stelsel. Zooals hierboven reeds is opgemerkt, mag, als men van een inkomen van f 600 niet meer dan f 9 à f 10, en van een inkomen van f 700 niet meer dan f 14 à f 15 wil heffen, in het Benthamsche stelsel de aftrek niet kleiner dan f 450 worden genomen, waarbij voorloopig het percentage, dat van het belastbaar inkomen wordt geheven, op 6 pCt. wordt gesteld. Men vindt dan de aanslagen voorkomende in de voorlaatste kolom. Terwijl in de ontworpen regeling inkomens van f 300, f 350, f 400 en f 450 achtereenvolgens belast worden met f 1.10 — f 2.30 — f 3.60 en f 5 is men bij gebruik van het Benthamsche stelsel genoodzaakt deze inkomens geheel vrij te stellen. De belasting van een inkomen van f 500 daalt van f 6.50 op f 3. Inkomens van f 600 en f 700 worden in de beide regelingen ongeveer even zwaar getroffen. Eindelijk wordt van inkomens van f 800 en hooger in het Benthamsche stelsel meer (in de meeste gevallen f 4 meer) geheven dan in de op den grondslag van een aangroeiend belastingpercentage ontworpen regeling. Het verschijnsel doet zich hier voor, dat de hoogere aftrek, die in het Benthamsche stelsel het eenige middel is om te ontkomen aan een overbelasting der kleine inkomens, eene zwaardere belasting der groote inkomens ten gevolge heeft, dan bij toepassing van een aangroeiend percentage met kleineren aftrek. Men zal tegen de hier gegeven berekening wellicht aanvoeren, dat het onzeker is, of bij toepassing van het Benthamsche stelsel het per-

centage juist op 6 moet worden aangenomen. Dit percentage wordt bepaald door de voorwaarde, dat de beide regelingen gelijke opbrengst voor de gemeentekas moeten geven, en hangt derhalve af van het aantal inkomens in de verschillende klassen. Neemt men aan, dat de inkomens verdeeld zijn volgens de getallen voorkomende in de laatste kolom, dan is aan deze voorwaarde juist voldaan, en moet in het Benthamsche stelsel bij een aftrek van f 450 het percentage op 6 pCt. worden aangenomen. Nu zal een ieder moeten toestemmen, dat in deze kolom het aantal groote inkomens, in verhouding tot het aantal kleine, voor eene plattelandsgemeente vrij aanzienlijk is genomen. Was het aantal der groote inkomens kleiner ondersteld, dan zou het percentage hooger dan 6 pCt. moeten worden aangenomen, en zou het verschijnsel waarop gewezen werd, de zwaardere belasting der groote inkomens in het Benthamsche stelsel, zich in nog sterker mate hebben voorgedaan.

In het voorgaande voorbeeld werd het maximum-percentage op bijna het drievoud van het minimum-percentage gesteld. Toch werd, door reeds spoedig tot het hoogste percentage op te klimmen, eene vrij matige progressie verkregen.

Er moge nu nog een tweede voorbeeld volgen, waarin eerst bij een hooger inkomen tot het maximum-percentage wordt overgegaan, en aldus voor de groote inkomens eene sterkere progressie wordt verkregen. De verdeeling der klassen en het aantal inkomens in elke klasse worden genomen in overeenstemming met den in het jaar 1896 in de gemeente Groningen bestaanden toestand.

In de eerste plaats is eene progressieschaal A ontworpen, die zich zoo nauw mogelijk aansluit aan de tegenwoordig te Groningen bestaande regeling. Bij een aftrek van f 400 klimt het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven van 3 pCt. op 8 pCt., welk laatste cijfer eerst bereikt wordt bij een inkomen van f 24000. De aanslagen blijken slechts zeer weinig te verschillen van die, welke in het jaar 1896 te Groningen zijn geheven. Slechts is de aanslag in de 2[de] klasse een weinig hooger, daarentegen die in de hoogste klasse wat lager. De Groningsche belasting-

regeling blijkt dus vrij wel in overeenstemming te zijn met de beginselen, die in het voorgaande werden uiteengezet. De progressie is, vooral voor de hooge inkomens, zeer sterk.

Klasse.	Laagste inkomen der klasse.	Aantal aanslagen.	Progressieschaal A.		Aanslag over 1896.	Progressieschaal B.		Progressieschaal volgens het Benthamsche stelsel, aftrek = f 400, belastingpercentage = 5,28 pCt.
			Percentage verschuldigd van de aangroeiing.	Belasting verschuldigd van de aangroeiing.		Percentage verschuldigd van de aangroeiing.	Belasting verschuldigd van de aangroeiing.	
	f		pCt.	f	f	pCt.	f	f
1	500	1325	3	3.—	3.01	3.5	3.50	5.28
2	600	1193	4	7.—	6.01^{5}	4	7.50	10.56
3	800	727	4.5	16.—	16.04	4.5	16.50	21.12
4	1000	563	5	26.—	26.06^{5}	5	26.50	31.68
5	1300	327	5.2	41.60	41.70^{5}	5.25	42.25	47.52
6	1600	308	5.3	57.50	57.74^{5}	5.50	58.75	63.36
7	2000	233	5.4	79.10	80.20	5.75	81.75	84.48
8	2500	148	5.5	106.60	105.26^{5}	6	111.75	110.88
9	3000	128	5.6	134.60	132.33	6	141.75	137.28
10	3500	87	5.7	163.10	161.40^{5}	6	171.75	163.68
11	4000	72	5.8	192.10	192.48	6	201.75	190.08
12	4500	66	5.9	221.60	221.05	6	231.75	216.48
13	5000	39	6	251.60	250.62^{5}	6	261.75	242.88
14	5500	32	6.1	282.10	281.20	6	291.75	269.28
15	6000	26	6.2	313.10	312.78	6	321.75	295.68
16	6500	22	6.3	344.60	345.36	6	351.75	322.08
17	7000	22	6.4	376.60	378.94^{5}	6	381.75	348.48
18	7500	24	6.5	409.10	413.53	6	411.75	374.88
19	8000	19	6.6	442.10	449.12	6	441.75	401.28
20	9000	14	6.8	510.10	514.28^{5}	6	501.75	454.08
21	10000	11	7	580.10	581.45	6	561.75	506.88
22	11000	10	7.1	651.10	650.62^{5}	6	621.75	559.68
23	12000	9	7.2	723.10	721.80	6	681.75	612.48
24	13000	12	7.3	796.10	794.98^{5}	6	741.75	665.28
25	14000	4	7.4	870.10	870.17	6	801.75	718.08
26	15000	4	7.5	945.10	947.36^{5}	6	861.75	770.88
27	16000	5	7.6	1021.10	1026.56	6	921.75	823.68
28	18000	4	7.7	1175.10	1172.92^{5}	6	1041.75	929.28
29	20000	1	7.8	1331.10	1323.30	6	1161.75	1034.88
30	22000	—	7.9	1489.10	1477.68^{5}	6	1281.75	1140.48
31	24000	3	7.95	1648 10	1636.08	6	1401.75	1246.08
32	26000	—	8	1808 10	1798.48^{5}	6	1521.75	1351.68
33	28000	1	8	1968.10	1964.90	6	1641.75	1457.28
52	144000	1	8	11248.10	12848.04	6	8601.75	7582.08

Een voorbeeld van eene minder sterke progressie voor de gemeente Groningen vindt men in de schaal B. Daarbij klimt het percentage van $3\frac{1}{2}$ pCt. op 6 pCt., welk laatste cijfer reeds bij een inkomen van f 2000 wordt bereikt. Vergeleken met schaal A, geeft schaal B een iets zwaardere belasting van alle inkomens kleiner dan f 8000, doch een belangrijk lichteren druk voor alle grootere inkomens. Ter vergelijking zijn in de laatste kolom nog geplaatst de aanslagen bij toepassing van het Benthamsche stelsel, waarbij de aftrek op f 400 is gehouden. Voor het verkrijgen van dezelfde opbrengst moet het percentage dan op ongeveer 5.28 pCt. worden aangenomen. Het blijkt, dat bij deze laatste regeling de druk op alle inkomens kleiner dan f 4000 en vooral die op de kleinste inkomens belangrijk toeneemt. Wil men de inkomens van f 800 en f 1000 niet zwaarder aanslaan dan tegenwoordig het geval is, dan moet de aftrek tot minstens f 550 verhoogd worden. Deze verhooging doet echter het belasting-percentage stijgen tot ruim 6 pCt., waardoor de aanslagen van de groote inkomens hooger zullen worden, dan die welke bij toepassing van schaal B worden geheven. Ook hier doet zich dus weer het verschijnsel voor, waarop reeds meermalen werd gewezen.

De belastingschaal, die voor de vermogens-, en ook die welke voor de bedrijfsbelasting is aangenomen, steunt op de beginselen, die in het voorgaande werden uiteengezet. Alleen heeft de overgang van het minimum- tot het maximum-percentage hier niet geleidelijk maar in een enkelen sprong plaats. Herleidt men de vermogens naar een rentevoet van 4 pCt. tot inkomens, en ziet men af van de kleine onregelmatigheid in de belasting der vermogens van f 10.000 — f 15.000, dan kan de regeling, die bij de vermogensbelasting is aangenomen, aldus geformuleerd worden:

Van elk vermogensinkomen blijft de eerste f 400 onbelast, terwijl de volgende deelen van het inkomen belast worden eerst met $3\frac{1}{8}$ pCt., daarna (zoodra het inkomen grooter wordt dan f 8000) met 5 pCt.

Aan de voorwaarde van een geleidelijken overgang van het kleinste op het grootste percentage, wordt bij deze regeling

niet voldaan. Toch zal, zelfs bij het punt waar de sprong wordt gemaakt, het percentage, dat van het geheele inkomen is verschuldigd, geleidelijk blijven toenemen. Men vindt namelijk:

Vermogens inkomen.	Percentage verschuldigd van de aangroeiing van het inkomen.	Aanslag.	Percentage verschuldigd van het geheele inkomen.
....	....	......	....
f 7800	$3\frac{1}{8}$ pCt.	f 231.25	2.96 pCt.
- 8000	$3\frac{1}{8}$ "	- 237.50	2.97 "
- 8200	5 "	- 247.50	3.02 "
....	....	......	....

Hieruit blijkt dat, al moge een geleidelijke overgang van het kleinste op het grootste percentage de voorkeur verdienen, zelfs de meest plotselinge overgang geen onregelmatigheden van beteekenis doet ontstaan.

De resultaten, die in de voorgaande bladzijden werden verkregen, kunnen aldus worden samengevat:

In elke goed geregelde belastingschaal moet van elk inkomen de som, die geacht wordt noodig te zijn voor de noodzakelijke kosten van levensonderhoud, en waarvan de grootte in verband kan worden gebracht met de samenstelling van het gezin, onbelast blijven.

Van het overblijvend bedrag (het belastbaar inkomen) moeten de opeenvolgende deelen belast worden met een percentage, geleidelijk toenemende van eene minimum- tot eene maximumwaarde.

In de keuze van de verhouding dezer beide percentages en van de grens waar de heffing van het maximum-percentage begint, heeft men het middel de belastingschaal meer of minder progressief te maken.

Zelfs bij een plotselingen overgang van het kleinste op het grootste percentage (zooals bij de vermogens- en de bedrijfsbelasting) zijn de hieruit voortvloeiende onregelmatigheden van geen praktische beteekenis.

Het Benthamsche stelsel verdient in de meeste gevallen geen aanbeveling. Dit stelsel leidt, als men de kleine inkomens niet bovenmatig zwaar wil belasten, tot een te hoogen aftrek. Wordt eene zeer matige progressie wenschelijk geoordeeld,

dan moet deze verkregen worden door het verschil tusschen minimum- en maximum-percentage niet te groot te nemen en reeds spoedig tot de heffing van het maximum-percentage over te gaan, doch niet door toepassing van het Benthamsche stelsel.

II.

In de voorgaande bladzijden werd onderzocht, aan welke voorwaarden eene goed geregelde progressieschaal moet voldoen. De daarbij verkregen uitkomsten geven tevens, als van zelf, het antwoord op de vraag, door welke bepalingen de wetgever de gemeenten kan dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, zonder dat door deze bepalingen de vrijheid der gemeentebesturen, om met de zoozeer verschillende plaatselijke omstandigheden rekening te houden, te veel aan banden wordt gelegd.

Of het wenschelijk is dit doel door wettelijke bepalingen te willen bereiken, en of niet in de koninklijke goedkeuring, die elke gemeentelijke belastingverordening moet verwerven, een voldoende waarborg tegen buitensporige regelingen kan worden gevonden, zal hier niet besproken worden. Het amendement van den heer Gerritsen, dat aan de gemeenten, behoudens de koninklijke goedkeuring, geheele vrijheid in de regeling der progressie wenschte te laten, kan daarom buiten beschouwing blijven. Uitgaande van de onderstelling, dat een wettelijke band wenschelijk wordt geoordeeld, zal het antwoord gezocht worden op de vraag, hoe deze band moet worden gelegd.

Dat door eene verplichte invoering der Benthamsche regeling het beoogde doel op zeer onvolkomen wijze wordt bereikt, behoeft na de voorafgaande uiteenzetting slechts weinig toelichting meer. Het Benthamsche stelsel is wegens zijn volslagen gemis aan plooibaarheid geheel ongeschikt om als verplichte regeling aan alle gemeenten te worden voorgeschreven. Is eenmaal de aftrek naar de plaatselijke omstandigheden vastgesteld, dan is het totaal belastbaar inkomen bepaald en tevens het percentage, dat van de belastbare inkomens moet worden geheven, ten einde aan de gemeentekas een gegeven opbrengst te verzekeren. De vaststelling der belastingschaal herleidt zich

dan tot het uitwerken van een rekenkundig vraagstuk, waarbij het rekening houden met de plaatselijke verhoudingen geheel is buitengesloten. Een verlichting van druk voor de kleine inkomens is hier slechts te verkrijgen door eene verhooging van den aftrek, waarbij echter het middel vaak erger dan de kwaal zal zijn. Nog sterker wordt dit bezwaar, waar bestaande regelingen zullen moeten worden vervangen door de Benthamsche progressieschaal. In de meeste gevallen zal dan eene zwaardere belasting der kleine inkomens geheel onmogelijk blijken, en dus in verhooging van den aftrek — waardoor inkomens, die gewoon waren een klein offer aan de gemeentekas te brengen, geheel worden vrijgesteld — de eenig mogelijke uitweg moeten worden gezocht.

Bij het ontwerpen der bepalingen, die de gemeenten moeten dwingen de progressie binnen redelijke grenzen te houden, moet men, naar ik meen, uitgaan van de eischen waaraan blijkens het voorgaande elke rationeele progressie-regeling moet voldoen.

Vooreerst kunnen onregelmatigheden in de regeling der progressie worden tegengegaan door de bepaling, dat van elke aangroeiing van eenig belastbaar inkomen ten minste evenveel moet worden geheven als van de aangroeiing van een kleiner belastbaar inkomen met gelijk bedrag. Het bleek reeds, dat elke goed geregelde belastingschaal, zelfs bij de kleinst mogelijke progressie, aan dezen eisch zal voldoen. Met het stellen dezer voorwaarde wordt niet beoogd het verkrijgen eener mathematische elegantie, maar het bij uitstek praktische doel om door den dwang tot regelmatigheid het den gemeentebesturen onmogelijk te maken enkele gegoede gemeentenaren onevenredig zwaar te treffen.

Door de bovenaangegeven bepaling wordt wel eene onregelmatige, doch niet eene zeer sterke progressie buitengesloten. Dit laatste doel kan bereikt worden door te bepalen, dat van de aangroeiing van eenig inkomen in geen geval meer mag worden geheven dan een zeker veelvoud van het percentage, dat van het kleinste belastbaar inkomen is verschuldigd. Het bleek namelijk, dat de mate der progressie in hoofdzaak afhangt van de verhouding van het grootste tot het kleinste percentage, dat van de opeenvolgende aangroeiingen wordt geheven. Door de

keuze van het veelvoud is de wetgever in staat de grens van de geoorloofde progressie juist daar te trekken, waar dit door hem wenschelijk wordt geoordeeld. Wil men slechts eene zeer matige progressie toelaten, men stelle als grens het 2-voud. Wil men den weg tot eene sterkere progressie openhouden, zoo neme men als grens het 3- of 4-voud. In de eerste onderstelling zou nu het wettelijk voorschrift aldus kunnen luiden:

„Van elk bedrag, waarmede eenig belastbaar inkomen toeneemt, moet ten minste evenveel zijn verschuldigd als van de toeneming van een kleiner belastbaar inkomen met gelijk bedrag, en in geen geval meer dan het tweevoud van het percentage, dat van het kleinste belastbaar inkomen wordt geheven.”

Behalve van de verhouding tusschen het kleinste en het grootste percentage bleek de progressie ook af te hangen van het inkomen, waarbij dit grootste percentage wordt bereikt. Wil men de grenzen, waarbinnen de progressie moet worden beperkt, nog scherper trekken, dan zou het daarom wellicht in aanmerking komen tevens te bepalen, dat voor inkomens boven een zeker bedrag (of boven een zeker veelvoud van den aftrek) het percentage, dat van de toeneming van het inkomen is verschuldigd, niet meer mag klimmen.

Vergelijkt men de hier verkregen resultaten met het amendement van den heer Goeman Borgesius, dan blijkt dit amendement bijna volkomen te geven, wat in het voorgaande als wenschelijk werd gevonden. Alleen stelt het naast den zooevengenoemden eisch nog de voorwaarde, dat ook van geen belastbaar inkomen, als geheel beschouwd, een hooger percentage mag worden geheven dan het tweevoud van het kleinste percentage, dat van eenig belastbaar inkomen is verschuldigd. Het valt niet moeilijk in te zien dat, als van elk *deel*, waaruit een belastbaar inkomen bestaat, niet meer dan het genoemde tweevoud wordt geheven, ook het *geheele* belastbaar inkomen met niet meer dan dit tweevoud zal zijn belast, zoodat de bovengenoemde bijvoeging zonder bezwaar zou kunnen wegvallen. Waarschijnlijk was het de bedoeling dezer bijvoeging de noodzakelijke gevolgen van de hoofdbepaling duidelijk te doen uitkomen.

Het behoeft na het voorafgaande nauwelijks gezegd te wor-

den, dat de verwerping van het amendement-Borgesius in de zitting van 31 Maart l.l. met 47 tegen 36 stemmen, ondanks de heldere schriftelijke en mondelinge verdediging door den voorsteller, naar mijn oordeel moet worden betreurd. Gaat men in de Handelingen de argumenten na, met welke het amendement is bestreden, dan valt het moeilijk in deze argumenten eene voldoende verklaring van den uitslag der stemming te vinden. De bestrijding kwam in hoofdzaak van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Bij de voornaamste argumenten, die door dezen bewindsman werden gebruikt, moge hier nog kortelijk worden stilgestaan.

Herhaaldelijk deed de Minister het voorkomen, alsof eene goede regeling der progressie verkregen kan worden hetzij door een stijgend belastingpercentage, hetzij door het geven van een aftrek aan alle inkomens, alsof echter eene vereeniging dezer beide beginselen tot eene falsificatie van het stelsel zou leiden. In het voorgaande bleek echter, dat een aftrek die op alle inkomens wordt toegepast, niet uitsluitend thuis behoort in het Benthamsche stelsel, ja dat zonder dezen aftrek elke regeling niet te verdedigen onregelmatigheden moet vertoonen. Het eigenaardige van het Benthamsche stelsel moet gezocht worden in de gelijkheid van het percentage, dat van de belastbare inkomens wordt geheven. Wordt van deze gelijkheid afgeweken, dan mag, dit moet worden erkend, Bentham's naam niet meer aan de regeling worden gegeven. Van eene vervalsching van het stelsel is echter geen sprake. Zelfs bleek het, dat de consequente doorvoering van de gedachte, die de grondslag van het Benthamsche stelsel is, noodzakelijk moet leiden tot een klimmend belastingpercentage. Dezelfde gedachtengang, die er toe brengt de eerste deelen van het inkomen geheel vrij te stellen, moet er toe leiden van de volgende deelen nog niet dadelijk het volle percentage te heffen.

Het Benthamsche stelsel kent alleen geheele vrijstelling en volle belasting, het is het stelsel van alles of niets, dat elke fijnere nuanceering uitsluit. Het is een instrument, dat slechts twee toonen weet voort te brengen, terwijl in het stelsel van den heer Borgesius ook de tusschenliggende noten kunnen worden aangeslagen.

In het Benthamsche stelsel moet alles gevonden worden in

de grootte van den aftrek. In de eerste rede van den Minister leest men: »in de hoogte van welken aftrek alles te vinden is, wat uit het oogpunt van billijkheid gedaan moet worden.« De voorgaande bladzijden hebben geleerd, dat deze stelling niet bestand is tegen eene nadere beschouwing van de verschillende gevallen, die zich in de praktijk van het gemeentelijk belastingwezen voordoen.

Het krachtigst wapen in den strijd tegen het amendement werd door den Minister ontleend aan de mogelijkheid tot sterker progressie, die door het voorstel wordt geopend. De vrees voor eene sterke progressie deed zeker vele leden hun stem aan het amendement onthouden. [1])

---

[1]) Deze vrees werd wellicht bevorderd door de telkens herhaalde uitspraak van den Minister, dat de aftrek in het Benthamsche stelsel kan werken als eene progressie 1 : 4, welke verhouding bij aanneming van het amendement-Borgesius zou worden 1 : 8. Hoe de progressie in het Benthamsche stelsel kan worden uitgedrukt door de verhouding 1 : 4 is mij niet recht duidelijk. Waarschijnlijk denkt de Minister zich eene regeling, waarbij de aftrek op f 300 en het belastingpercentage op 4 pCt. is gesteld. Worden nu klassen aangenomen, die met f 100 opklimmen, dan is f 400 het kleinste inkomen waarvan belasting wordt geheven. Van dit inkomen is verschuldigd f 4 of 1 pCt., terwijl van de grootste inkomens bijna 4 pCt. wordt geheven, zoodat het percentage dat van het geheele inkomen wordt betaald klimt in de verhouding 1 : 4. Als ik de uitspraak van den Minister juist begrijp, dan zou deze verhouding kunnen gelden als maat der progressie.

Dat deze verhouding onmogelijk als zoodanig kan worden gebruikt, blijkt onmiddelijk als men haar nog eens berekent in de onderstelling, dat de klassen niet met f 100 maar met f 50 opklimmen, terwijl de verdere regeling onveranderd blijft. Het kleinste inkomen, waarvan belasting wordt geheven, wordt dan f 350. Hiervan is verschuldigd f 2 of $\frac{4}{7}$ pCt., en de bedoelde verhouding wordt $\frac{4}{7}$: 4 of 1 : 7. Onderstelt men dat, zooals in vele Friesche gemeenten voorkomt, reeds van een belastbaar inkomen van f 10 belasting wordt geheven, dan vindt men zelfs eene verhouding 1 : 31. Eene kleine wijziging in de verdeeling der klassen zonder verandering in den loop der progressie doet derhalve de verhouding stijgen van 1 : 4 op 1 : 31 Als de opvatting van den Minister juist ware, dan zou zulk een wijziging in de klasseverdeeling vrij wat gevaarlijker zijn dan het voorstel van den heer Borgesius, en zou het zaak zijn tegen het opvoeren der progressie door het aannemen van kleine klassen maatregelen te nemen!

Toch geloof ik, dat bij een juist inzicht in de beteekenis van het voorstel, ook zij die aan eene zwakke progressie de voorkeur geven, het amendement als eene verbetering zouden hebben beschouwd. Het bleek toch, dat door den hoogen aftrek, die in het Benthamsche stelsel moeilijk vermeden kan worden, dit stelsel de groote inkomens vaak zwaarder doet belasten, dan bij stijgend belastingpercentage en kleinen aftrek mogelijk is.

Intusschen werd door den voorsteller volmondig erkend, dat naast betere regeling der progressie tevens beoogd werd versterking der progressie mogelijk te maken in die gemeenten, waar de heffing van een gelijk percentage over alle belastbare inkomens de kleine inkomens te zwaar zal drukken. Welk een verzwaring van druk de invoering van het Benthamsche stelsel voor de kleine inkomens in vele gemeenten ten gevolge zal hebben, kan men nagaan als men ziet, dat in de volgende gemeenten, die reeds nu den aftrek voor noodzakelijk levensonderhoud op alle inkomens toepassen, het percentage dat van het overblijvend belastbaar inkomen wordt geheven bij de bestaande regeling stijgt: te Dockum in de verhouding 1 : 2, te Westdongeradeel als 2 : 5, te Dantumadeel als 1 : 3 en te Tietjerksteradeel zelfs als 1 : 5. Dat in deze gemeenten de heffing van een gelijk percentage over alle belastbare inkomens onmogelijk zal blijken te zijn zonder gelijktijdige verhooging van den aftrek, kan naar ik meen moeilijk in twijfel worden getrokken.

Behalve door den heer Borgesius werd ook door den heer Hintzen een amendement op het regeeringsartikel voorgesteld, met het doel eene ontlasting der kleine inkomens mogelijk te maken. In het amendement-Hintzen werd het Benthamsche stelsel in hoofdzaak behouden, maar verkregen de gemeenten de vrijheid op alle inkomens beneden het 10-voud van den aftrek eene degressie toe te passen, d. w. z. deze inkomens niet ten volle aan te slaan.

Hierboven werd reeds aangetoond, dat in elk stelsel van degressie bij het punt waar de degressie begint eene plotselinge daling zal voorkomen in het percentage, dat van de opeenvolgende deelen van het inkomen wordt geheven, waardoor de

inkomens, die in de nabijheid van deze grens zijn gelegen, bovenmatig zwaar belast worden. Dit blijft ook dan waar als, zooals in het amendement-Hintzen, van elk inkomen een vast deel onbelast blijft, en dus de degressie niet op het geheele inkomen maar op het belastbaar inkomen wordt toegepast. Zij bijv. de aftrek op f 400 en het belastingpercentage op 5 pCt. aangenomen, terwijl eene degressie wordt toegepast op alle inkomens kleiner dan f 3000. Drie inkomens groot f 2500, f 3000 en f 3500 zijn dan belastbaar over f 2100, f 2600 en f 3100 en worden in het Benthamsche stelsel aangeslagen met f 105, f 130 en f 155. Het eerste inkomen valt echter onder het bereik der degressie, en wordt dus slechts ten deele, stel over 80 pCt, aangeslagen. De drie aanslagen worden dan f 84, f 130 en f 155. De bezitter van een inkomen van f 2500, die zijn inkomen met f 500 ziet toenemen, moet derhalve van deze vermeerdering f 46 of 9.2 pCt. aan de gemeentekas afstaan, terwijl van de volgende f 500, waarmede het inkomen stijgt, slechts f 25 of 5 pCt. is verschuldigd. Een soortgelijk verschijnsel zal zich vertoonen bij elke regeling, waarbij eene degressie is aangenomen.

Blijkt derhalve, wat de techniek der regeling betreft, het voorstel van den heer Hintzen bij dat van den heer Borgesius achter te staan, het beoogde doel, het verhinderen eener overmatige progressie, wordt door het eerste voorstel op zeer onvoldoende wijze bereikt. Als toch in eene gemeente de aftrek op f 400 is bepaald, blijft de gemeente geheel vrij in de belasting van alle inkomens kleiner dan f 4000. Wil men de weinige groote inkomens, die deze grens overtreffen, zwaar belasten, dan heeft men slechts het belastingpercentage op bijv. 10 pCt. te stellen, en voorts de degressie zoodanig te regelen, dat ondanks het hooge percentage van de inkomens kleiner dan f 4000 slechts weinig wordt geheven.

De heer Hintzen zeide naar aanleiding van een dergelijk voorbeeld: „Ziehier nu een van die voorbeelden, waarmede men elk voorstel dat zijn grondslag aan grenscijfers ontleent, kan dooddrukken." Ik geloof echter, dat een poging om met een dergelijk voorbeeld het voorstel van den heer Borgesius te vermoorden weinig succes zou hebben.

Ook zegge men niet, dat eene regeling, als hier geschetst

werd, ondenkbaar is. Het gegeven voorbeeld toont aan, dat zelfs de grootst mogelijke progressie — en nog gemakkelijker elke minder sterke — in het stelsel-Hintzen mogelijk blijft. Acht men eene te hooge opvoering der progressie niet te vreezen, zoo late de wetgever aan de gemeenten geheele vrijheid van handelen. Wenscht men daarentegen deze vrijheid te beperken, men legge een band aan, die werkelijk bindt, en niet een die slechts de vrijheid van regeling belemmert, zonder zelfs de grootste misbruiken te kunnen tegengaan. Ik geloof dan ook dat de verwerping van het amendement-Hintzen niet moet worden betreurd. Niet dat ik zou willen ontkennen, dat bij aanneming de toestand voor vele gemeenten zoude zijn verbeterd Juist deze verbetering zou echter den toestand dragelijk hebben gemaakt, en daardoor de regeling wellicht voor geruimen tijd hebben bestendigd. Nu het regeeringsvoorstel ongewijzigd is aangenomen, is zulk eene bestendiging, naar ik geloof, niet licht te vreezen, en blijft de mogelijkheid bestaan, dat spoedig deze voor alle gemeenten zoo belangrijke aangelegenheid op bevredigende wijze zal worden geregeld.

den Haag, April 1897. A. E. Rahusen.

ECONOMISCHE KRONIEK.

RIJKS- EN GEMEENTEFINANCIEN. — BELASTINGSTELSEL. — GRONDBELASTING. — BEBOSSCHING VAN STAATSWEGE. — BEVLOEIINGEN. — ARBEIDSWET. — KAMERS VAN ARBEID. — LANDBOUW-CREDIET. — ORGANISATIE VAN HET HANDWERK. — MAXIMUM ARBEIDSDAG. — MUNTWEZEN.

Rijks- en gemeentefinanciën. Het wetsontwerp regelende de verhouding tusschen Rijks- en gemeentefinanciën is door de Tweede Kamer op 17 Maart in behandeling genomen en de discussiën zijn 1 April ten einde gebracht. Het stelsel der Rijksuitkeeringen is met geringe wijzigingen aangenomen. De vaste uitkeering per inwoner is in 't belang der minder bevolkte gemeenten gewijzigd door aanneming van een amendement dat het bedrag per inwoner (voorgesteld op f 0.50 tot 5000 zielen en f 2500 + f 1 voor elke inwoner boven de 5000 tot 20.000 zielen) bracht op f 1 tot de 20.000 zielen toe, en daarboven op f 20 000 + f 1.25 per inwoner boven de 20.000 (tegen f 17.500 en f 1.50 per inwoner volgens het regeeringsvoorstel). Berekend werd dat terwijl naar het regeeringsvoorstel het gefixeerde $\frac{4}{5}$ zou blijven gelden voor 576 gemeenten en dus slechts 545 zouden profiteeren, naar dit voorstel 781 gemeenten boven het $\frac{4}{5}$ zouden komen. In verband hiermede werd echter ook voorgesteld en aangenomen, dat het $\frac{4}{5}$ niet zou mogen worden overschreden bij gemeenten, die geen hoofdelijken omslag of andere directe belasting heffen. Het tweede element der uitkeering, de zoogenaamde vergoeding voor gemis aan accijnzen, bleef geheel en al ongewijzigd, ja ging zoo goed als onopgemerkt door. Ook het derde element, vergoeding van buitengewone armenzorgkosten, werd aangenomen, doch niet dan na ernstige bestrijding van de zijde van hen, die er strijd met den geest der armenwet in zagen of een onbillijkheid tegenover gemeenten, die door andere

uitgaven dan die voor 't armwezen zwaar gedrukt worden. Eenigermate werd de ongelijkmatige werking van deze subsidie getemperd door de aanneming van een amendement, dat, uitgaande van het grondbeginsel, dat kosten van armenzorg van f 0.80 per inwoner niet bovenmatig drukkend zijn te achten, bepaalde, dat de bijzondere vergoeding niet zal worden genoten in die gemeenten, waar in de laatste drie jaren dit bedrag per inwoner niet is overschreden, en dat in andere gemeenten, waar de toepassing van het stelsel der regeering zou leiden tot een tegemoetkoming in de kosten van armenzorg, die ze zou brengen tot beneden die 80 cents, de vergoeding slechts zal worden genoten tot zoodanig bedrag dat de kosten op dat peil worden gebracht.

De bijzondere vergoeding van ¼ der salarissen van burgemeester en secretaris tot een maximum van f 600 werd eveneens, echter niet zonder verzet, aangenomen.

Verworpen werd met 50 tegen 26 stemmen een amendement om bovendien nog de gemeenten te geven een vijfde gedeelte van de zuivere opbrengst der Rijksgrondbelasting op de ongebouwde eigendommen in de gemeente, waarmede dan echter rekening zou worden gehouden ter vermindering van de buitengewone subsidie voor armenzorg. De voorsteller berekende, dat de uitkeering door dit amendement zou stijgen met ongeveer f 650.000. De aanneming der amendementen, die wijziging brachten in de vaste uitkeering per inwoner, zal komen te staan op een meerdere uitgaaf van f 600.000 over de gemeenten beneden de 20.000 zielen, waartegenover staat een vermindering met f 170.000 over die boven de 20.000 zielen. Daarnevens zou eenige bezuiniging worden gewonnen op het tweede element der uitkeering, dat volgens het stelsel van het ontwerp daalt, naarmate het eerste stijgt. Ook het amendement op het derde element der uitkeering zal eenige bezuiniging medebrengen, maar betrouwbare berekeningen werden niet gegeven

In de voorgestelde regelen betreffende het plaatselijk belastingstelsel is een belangrijke wijziging aangebracht. Het voorstel om de gemeenten het recht te geven twintig buitengewone opcenten op de grondbelasting te heffen met restitutie op den hoofdelijken omslag der inwonenden, ten einde dus langs een omweg de uitwonenden te treffen, werd met 47 tegen 39

stemmen verworpen. Het voorstel om de zoogenaamde forensen te treffen door ze voor vier twaalfden in de directe belastingen te doen bijdragen, werd aangenomen, nadat een voorstel om gelegenheid te geven een afzonderlijke bedrijfsbelasting te heffen was verworpen. Het voorstel aangaande de rechten en loonen werd in hoofdzaak goedgekeurd; alleen werd afgestemd de bepaling, dat de tarieven van werken en inrichtingen, die niet vallen onder art. 238 der gemeentewet, de goedkeuring van Gedeputeerde Staten behoeven; ten aanzien van die, welke wel onder art. 238 vallen, werd aangenomen, dat ze niet hooger mogen zijn dan de kostende prijs, wanneer het werken of inrichtingen geldt, die door een wet of verordening aan de gemeente zijn opgelegd of waarvan 't gebruik imperatief is voorgeschreven, of die het verkeer dienen, behalve als dat verkeer binnen de grenzen der gemeente bepaald is. Een voorstel om de zaak ongeregeld te laten, gelijk zij thans is, werd verworpen. Mislukt zijn ook de pogingen om te vergunnen hoogere progressie dan de Benthamsche te brengen in de directe belastingen. Met 43 tegen 40 stemmen werd verworpen een amendement om een geleidelijke progressie te vergunnen, die op zou moeten houden bij een inkomen gelijk aan 5 maal het belastbaar minimum, en met 47 tegen 36 een amendement om geleidelijke progressie toe te laten naar een vaste regel van opklimming met dien verstande dat het percentage, te heffen van 't hoogst belastbare inkomen, niet meer dan tweemaal dat van het laagste zou bedragen.

Op 9 April is het wetsontwerp met 83 tegen 6 stemmen aangenomen.

Belastingstelsel. Van de wetsontwerpen tot verhooging van inkomsten, die nog aanhangig waren, heeft de Tweede Kamer dat tot wijziging van de wet op het recht van successie en overgang in behandeling genomen, alsmede dat op het effectenzegel, maar dat op de rijwielbelasting laten liggen.

De wijziging van het successierecht is beperkt tot de bepalingen die strekken om ontduiking te voorkomen en tot de verhooging van het overgangsrecht op onroerend goed, nagelaten door niet-ingezetenen. Dit laatste is door de Kamer niet onbelangrijk verhoogd, voor zoover de rechte lijn betreft. De regeering had

voorgesteld dit recht met 3½ pCt. te verhoogen, als compensatie voor de verlaagde grondbelasting en het verlaagde mutatierecht, zoodat het zou komen op 4½ pCt. in de rechte lijn en verder op 8½ pCt. De Kamer bracht het uniform op 8½ pCt., voor dat bijzonder geval dus het in de gansche wet geëerbiedigde verschil tusschen vererving in de rechte lijn en andere vervingen opheffende, niettegenstaande het ernstige verzet der regeering, die de speciale onbillijkheid ten aanzien van ingezetenen van Nederl. Indië en Nederlanders, buitenslands woonachtig, aantoonde. Een poging om het kwaad gedeeltelijk ongedaan te maken door een overgangsbepaling, die dat verhoogde recht slechts toepasselijk zou maken op onroerend goed, na de in werking treding der wet verkregen, mislukte, daar de meerderheid dat in strijd achtte met de genomen beslissing en met het karakter van het successierecht.

Wat nu de ontduikingen betreft, is de bepaling ten aanzien van aftrek van schulden dus geamendeerd:

„de schulden ten laste van den overledene mits aan de volgende voorwaarden zij voldaan:

van elke schuld moet in de aangifte het bedrag, de oorsprong, de tijd van het ontstaan en de naam van den schuldeischer worden vermeld;

van haar bestaan moet reeds vóór het overlijden het bewijs in rechte zijn te leveren geweest; in de aangifte moeten de autenthieke of onderhandsche geschriften of de andere middelen waarmede dat bewijs zou kunnen zijn geleverd, worden omschreven;

de onderhandsche geschriften die als bewijsmiddel worden vermeld, moeten reeds vóór het overlijden in de macht van den schuldeischer zijn geweest; dat de aangever overtuigd is dat zulks het geval was, moet in de aangifte worden verklaard;

in de aangifte moet worden verklaard dat den aangever niet gebleken is dat de daarin vermelde bewijzen werden opgemaakt of afgegeven om de betaling van successierechten te ontgaan. De schulden, waaromtrent deze verklaring niet naar waarheid kan worden afgelegd, worden beschouwd als „schuld, welke niet uit den boedel moet worden betaald”, in den zin van het in art. 28 voorkomende eedsformulier.”

Voor de overige bepalingen kunnen wij volstaan met verwijzing

naar de Kroniek van Sept. 1895, waar wij ze geresumeerd hebben. Ze zijn niet noemenswaard veranderd. Slechts valt op te merken, dat de termijn van één jaar voor 't overlijden in de bepaling dat schenkingen binnen dat tijdsverloop aan zekere personen gedaan, beschouwd worden als legaat, verkort is tot 180 dagen. Dezelfde termijnsverkorting is aangenomen voor 't geval van een onverdeeldheid, opgelost door een scheiding, waarbij de overledene een van zijn leven afhankelijk vruchtgebruik of periodieke uitkeering heeft verkregen.

Het wetsontwerp is op 17 Maart aangenomen met 46 tegen 20 stemmen.

De verhooging van het effectenzegel (zie Kroniek van Juni 1895) werd op 6 April onveranderd aangenomen, echter met de bepaling dat zij in werking zal treden op een nader bij de wet te bepalen tijdstip. Uit het debat bleek namelijk, dat de Minister bereid was een voorstel tot opheffing der Rijkstollen in te dienen, als deze wet was aangenomen. Men leidde daaruit af, dat de financieele toestand de verhooging dezer belasting niet noodig maakte, en gaf er daarom de voorkeur aan haar eerst in werking te doen treden, als de afschaffing der Rijkstollen daarmede gepaard ging.

Vermelden wij hier ten slotte dat ook het wetsontwerp tot regeling van de jaarlijksche uitkeering uit de opbrengst der Nederlandsche bedrijfsbelasting aan de Nederlandsch-Indische geldmiddelen (zie Februari-Kroniek) met algemeene stemmen is aangenomen op 10 Maart en dat op 6 April is verworpen met 35 tegen 28 stemmen een motie, waarin de afschaffing van den accijns op het geslacht werd geëischt.

Grondbelasting. De Tweede Kamer heeft met op een na algemeene stemmen op 12 Maart aangenomen het reeds lang hangende wetsontwerp betreffende de herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen (vgl. Kroniek van October 1895). Het stelsel, door de regeering voorgesteld vond bijval, voor zoover fabrieken en dergelijke inrichtingen betreft, niet tot woonhuis dienende, waarvan de belastbare opbrengst zou gesteld worden op 6 pCt. der waarde, en voor zoover de woonhuizen betreft, wier belastbare opbrengst zou bepaald worden op de gemiddelde jaarlijksche huurwaarde over

de jaren 1892—96 (eerst was voorgesteld 1891—95). Doch veel verzet ontmoette de schatting der gebouwen, tot hoeven behoorende, waarvan de regeering voorstelde de opbrengst te schatten op $3\frac{1}{2}$ pCt. der waarde, die waarde berekend naar de kosten, die de stichting van dergelijke gebouwen zou mede brengen, met inachtneming der waardevermindering. Op de bedenkingen in 't voorloopig verslag, waarin èn 't percentage veel te hoog werd geacht èn bewezen werd dat de stichtingskosten geen maatstaf zijn voor de waarde van 't bedrijf, werd het artikel bij memorie van antwoord dus gewijzigd: De belastbare opbrengst van gebouwde eigendommen tot hoeven behoorende, voor zoover niet tot woning ingericht, wordt gesteld op een en half percent van het bedrag, naar de gebruiken der streek noodig voor de stichting van bergplaatsen, stallen en werkplaatsen, voldoende voor de uitoefening van het bedrijf in zijn bestaanden omvang.

Hiertegen nu opperde de commissie van rapporteurs de bedenking, dat het moeilijk ging bij de talrijke landhoeven, die tegelijk tot woning en ten bate van 't bedrijf strekken, scheiding te maken tusschen de woonvertrekken, die naar huurwaarde waren te schatten, en de bedrijfsruimten, waarop deze schatting toepasselijk zou zijn. De Minister meende, dat dit zeer wel zou gaan, maar in 't openbaar debat vond de bedenking weerklank. Wel werd eenerzijds voorgesteld het stelsel der regeering te handhaven maar met verlaging van de $1\frac{1}{2}$ tot 1 pCt., anderzijds tot het stelsel van 't aanvankelijk ontwerp terug te keeren, echter ook met verlaging van de $3\frac{1}{2}$ tot 1 pCt., maar beide amendementen vonden weinig bijval tegenover het voorstel der rapporteurs om de nu voorgedragen wijze van schatting op de geheele landhoeven toe te passen. Ten slotte werd het artikel aangenomen met 59 tegen 18 stemmen in de navolgende redactie: »De belastbare opbrengst van gebouwde eigendommen tot hoeven behoorend, wordt voor zooveel zij tot gebruik van hem die het bedrijf uitoefent, bestemd zijn, gesteld op $1\frac{1}{2}$ pCt. van het bedrag, naar de gebruiken der streek noodig voor de stichting van woningen, bergplaatsen, stallen en werkplaatsen, voldoende voor de uitoefening van het bedrijf in zijn bestaanden omvang.»

Alzoo wordt voortaan een hoeve of boerenwoning niet meer

naar de werkelijke waarde geschat, maar naar hetgeen een niet bestaande woning zou kosten, in overeenstemming met den omvang van 't bedrijf des boers (niet met den omvang zijner familie) naar de gebruiken der streek (niet naar 't vermogen van den bewoner).

De overige artikelen van 't wetsontwerp gaven tot nagenoeg geen opmerkingen aanleiding.

De Regeering heeft nader een wetsontwerp ingediend tot wijziging van artikel 41 der wet van 1870 op de grondbelasting. De bedoeling is om de gunstige bepaling van dat artikel, krachtens welke voor de droogmakerijen of bedijkingen van buitengewone kostbaarheid en van grooteren omvang dan 500 HA. de termijnen voor de regeling of de nieuwe regeling der belastbare opbrengst kunnen worden verlengd, ook toepasselijk te verklaren op droogmakerijen en bedijkingen van minderen omvang. Op de bestaande droogmakerijen en bedijkingen is deze bepaling niet toepasselijk, maar in het wetsontwerp is een overgansbepaling opgenomen voor ondernemingen, die binnenkort met het werk een aanvang zullen maken, indien nà 31 Maart a. s., doch vóor het in werking treden dezer wet, tijdig een aangifte is gedaan.

Bebossching van Staatswege. In den vorm eener suppletoire begrooting voor het departement van financiën is een wetsvoorstel aanhangig gemaakt om voor f 38.509,58 aan te koopen van de maatschappen Kootwijk en Kootwijksbosch 622 HA. heide à f 25 en 2064 HA. stuifzand à f 7, met het doel om die gronden van Staatswege te bebosschen. De Nederlandsche Heidemaatschappij zal zich met de exploitatie belasten. Zij raamt de ontginningskosten op f 85 per HA., en rekent dat na twee voorbereidingsjaren jaarlijks ongeveer 100 HA. tot bosch zullen kunnen aangelegd worden. Het eerste jaar zal f 7000 besteed worden om drie boerderijen tot een boschwachterswoning te maken met drie arbeiderswoningen.

In de toelichting wordt o. a. gezegd, dat in den loop dezer eeuw wel veel woeste grond tot bouw- en weiland is gemaakt en ook wel heide in bosch omgezet, maar dat, nu de relatief beste gronden voor 't eerste doel bestemd zijn en de roggeprijzen laag blijven, vooreerst niet veel meer in die richting te

wachten is. Voorts dat wel nog voortdurend heide tot bosch, hoofdzakelijk dennenbosch, wordt gemaakt, in de laatste jaren zelfs de lust daartoe zeer is aangewakkerd, deels door den gunstigen invloed der Nederlandsche Heide-Maatschappij, deels door den goeden prijs, die voor 40- à 50-jarige, in de Belgische mijnen bruikbare dennenboomen gemaakt wordt, maar dat juist deze omstandigheid ten gevolge heeft, dat groote dennenbosschen jong gesloopt worden en er een soort van boschbouw ontstaan is, die eigenlijk roofbouw is, omdat hij geen duurzaam bosch ten doel heeft, maar den grond, na een- of tweemaal mijnhout te hebben voortgebracht, tot heide laat terugkeeren.

Ook wanneer dit niet zoo spoedig gebeurt, hebben bosschen hier te lande toch weinig kans op duurzaamheid in handen van particulieren. Zal dus woeste grond, die door aard of ligging niet tot andere ontginning uitlokt, op groote schaal tot bosch worden aangelegd, zonder het bijna zekere vooruitzicht van te eenigertijd weer heide te worden, dan is de Staat, meent de Minister, zoo niet alleen, dan toch het best in de gelegenheid om dat te doen.

De eerste stappen in deze richting zijn reeds, met goedvinden van de Wetgevende Macht en met aanvankelijk gunstigen uitslag, gedaan door het ondernemen eerst van de bebossching van een groot heideveld onder Chaam en Gilze, dat door aankoop van 157 hectaren onder Alfen en Riel vergroot is, vervolgens van de bebossching der duinen onder Schoorl.

In deze richting behoort naar het gevoelen van den Minister, te worden voortgegaan door bebossching van woesten grond, die voor lagen prijs te verkrijgen is, niet deugt voor ontginning op andere wijze en zoo groot is, dat de kosten van beheer van het toekomstig bosch laag kunnen zijn.

Op oeconomische en hygienische gronden en met verwijzing naar hetgeen elders geschiedt, wordt dit verder aanbevolen.

De Kamer nam op 7 April het wetsontwerp met algemeene stemmen aan.

Bevloeiingen. Overeenkomstig het bij de begrooting van waterstaat (zie Kroniek van J a n u a r i) beslotene, bevat thans de Staatsc. een Kon. besluit van den volgenden inhoud:

Aan de »Nederl. Heidemaatschappij« wordt opgedragen het bevorderen van bevloeiing ten behoeve van den landbouw, in het bijzonder door:

a. het opleiden van bevloeiingsopzichters aan een buitenlandsche »Wiesenbauschule" en de vorming van personen, geschikt om de behulpzame hand te bieden bij den aanleg en de instandhouding van vloeiweiden;

b. het verspreiden van de kennis der bevloeiingen onder de landbouwers, ook door het houden van voordrachten;

c. het, waar wenschelijk, kosteloos verstrekken van ontwerpen voor den aanleg van vloeiweiden aan belangstellende besturen, vereenigingen of particulieren;

d. het aanleggen op haar kosten, maar zoo mogelijk bij wijze van voorschot, van eenig kunstwerk, zooals een stuw- of inlaatbuis, zonder dat hierbij nochtans sprake kan zijn van bevoordeeling van enkelen;

e. het aanleggen van proefweiden, ten einde proefondervindelijk de weldadige gevolgen van goede vloeiweiden in het licht te stellen.

Door de »Ned. Heidemaatschappij« wordt jaarlijks, uiterlijk in de maand Mei, aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid een verslag ingediend, houdende uitvoerige mededeelingen omtrent al hetgeen door haar ten opzichte der punten a—e bovengenoemd is verricht. Mede wordt in dat verslag melding gemaakt van de financieele uitkomsten met den aanleg van bevloeiingswerken, door of met medewerking van de Maatschappij verkregen, en van de indirecte gevolgen, welke het optreden der Maatschappij op het toepassen van bevloeiing in het algemeen heeft. Eveneens wordt, voor elk der punten a—e bovenbedoeld, opgegeven hoeveel daarvoor in het verslagsjaar is uitgegeven en welke som daarvoor in het jaar, volgende op dat, waarin het verslag wordt uitgebracht, noodig wordt geacht.

De »Ned. Heidemaatschappij« zal de inlichtingen geven welke, haar door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid in zake bevloeiingen worden gevraagd en voor zooveel van haar afhangt de gelegenheid geven tot bezichtiging der vloeiweiden aan door genoemden Minister aan te wijzen personen.

Voor de uitvoering van de bovenomschreven taak wordt aan

de »Ned. Heidemaatschappij« voor het jaar 1897 een subsidie verleend van f 5300.

Arbeidswet. Ter uitvoering der wijziging, in de Arbeidswet aangebracht (zie Kroniek van November jl.), is het volgende Kon. besl. uitgevaardigd (Stbl. 78) en 3 April in werking getreden.

Art. 1. Als arbeid eener vrouw boven den leeftijd van zestien jaren, op welken het verbod van het eerste lid van art. 7 der Arbeidswet niet van toepassing is, wordt aangewezen in een boterfabriek: 1°. het karnen; 2°. het wasschen der boter; 3°. het zouten der boter; 4°. het kneden der boter.

De voorwaarden, die bij den in dit artikel genoemden arbeid moeten in acht genomen, zijn: *a.* dat de arbeid behoort tot de dagelijksche bezigheden der vrouw behoudens dat deze wegens ziekte kan vervangen worden door een andere vrouw; *b.* dat in het tijdvak van 1 Maart tot 1 November die arbeid niet anders wordt verricht dan tusschen 5 en 8 uur des voormiddags en tusschen 4 en 6½ uur des namiddags en in het tijdvak van 1 November tot 1 Maart niet anders dan tusschen 5 en 8 uur des voormiddags; *c.* dat door de vrouw dien dag geen arbeid wordt verricht als in het volgende artikel genoemd.

Art. 2. Als arbeid eener vrouw boven den leeftijd van zestien jaren op welken het verbod van het eerste lid van art. 7 der Arbeidswet niet van toepassing is, wordt aangewezen in een kaasfabriek: 1°. het doorhalen der melk in den kaasbak; 2°. het in den kop zetten en daarin keeren der kaas; 3°. het doeken en randen der kaas; 4°. het uitspoelen der doeken; 5°. het reinigen der voorwerpen, welke dien dag bij den in dit artikel genoemden arbeid zijn gebruikt.

De voorwaarden, die bij den in dit artikel genoemden arbeid moeten worden in acht genomen, zijn: *a.* dat de arbeid behoort tot de dagelijksche bezigheden der vrouw behoudens dat deze wegens ziekte vervangen kan vervangen worden door een andere vrouw; *b* dat die arbeid niet anders dan tusschen 8 en 11½ uur des voormiddags en tusschen 1 en 2½ uur des namiddags wordt verricht; *c* dat door de vrouw dien dag geen arbeid wordt verricht als in het voorgaande artikel genoemd.

Kamers van arbeid. De Tweede Kamer heeft in haar zitting van 10 Maart het ontwerp van wet op de Kamers van arbeid met algemeene stemmen aangenomen nadat in een debat van vele dagen eenige over 't geheel niet ingrijpende wijzigingen waren aangebracht.

In art. 1, behandelende oprichting en oprichting der Kamers is deze wijziging aangebracht, dat niet terstond op handelingen in strijd met wet, bestuursmaatregel of reglement opheffing volgt, maar eerst ontbinding wordt uitgesproken, en opheffing eerst geschiedt, als de nieuw gekozen Kamer bij de handeling, die haar ontbinding ten gevolge had, volhardt.

Het doel is thans als volgt in art. 2 omschreven:

De Kamer van arbeid heeft ten doel de belangen van patroons en werklieden in onderlinge samenwerking te bevorderen, door:

a. het verzamelen van inlichtingen over arbeidsaangelegenheden;

b. het dienen van advies aan de hoofden der Departementen van algemeen bestuur en de besturen van provinciën en gemeenten, heizij op aanvrage van die autoriteiten, hetzij uit eigen beweging, ten aanzien van alle onderwerpen, welke de belangen van den arbeid raken;

c. het dienen van advies en het ontwerpen van overeenkomsten en regelingen op verzoek van daarbij belanghebbenden;

d. het voorkomen en vereffenen van geschillen over arbeidsaangelegenheden, ook, voor zoover noodig, door te bewerken dat een scheidsrechterlijke uitspraak tusschen de partijen tot stand kome.

Ter nadere uitwerking van het in art. 2*a* opgedragene en ten einde in 't belang van den arbeid periodieke publicatie van gegevens te bevorderen, is in 't artikel, dat het uitbrengen van een jaarverslag gelast, de nadere bepaling opgenomen:

„Bij algemeenen maatregel van bestuur wordt bepaald, in hoeverre en naar welke regelen de Kamer, afgezien van het verslag, verplicht is inlichtingen als bedoeld in art. 2*a*, te verzamelen en op te zenden aan den Minister van Waterstaat. De aldus bijeengebrachte inlichtingen worden geordend, en, voor zoover zij daarvoor geschikt blijken, periodiek openbaar gemaakt en in afdruk aan de Kamers toegezonden."

Ten aanzien van art. 2*c* is nog de bepaling opgenomen:

»De Kamer voldoet slechts dan aan een tot haar ingevolge art. 2*c*, gericht verzoek, indien zij oordeelt, dat dit strekken kan tot bevordering van het doel in den aanhef van art. 2 aangegeven.» De bevoegdheid van de minderheid om een afzonderlijk advies uit te brengen is uitdrukkelijk erkend.

Over de formuleering van 2*d* ontstond eenige strijd nadat een art. betreffende de tusschenkomst van het bestuur tot het verkrijgen van een scheidsrechterlijke uitspraak, in geval de tusschenkomst van den verzoeningsraad tot niets geleid heeft, door de regeering was teruggenomen. Men wilde nu ook uit art. 2*d* schrappen, wat daar van 't bewerken van een scheidsrechterlijke uitspraak was gezegd. Doch 't bleek geenszins de bedoeling te zijn de scheidsrechterlijke uitspraak uit te sluiten toen art. 28 werd ingetrokken, slechts om te voorkomen de opvatting, dat daartoe alleen toevlucht zou kunnen worden genomen, als de pogingen van den verzoeningsraad waren mislukt. De bedoeling bleef bestaan om in elken stand van 't geschil gelegenheid te laten, zoo daarvoor gronden waren, een uitspraak van scheidsmannen in te roepen, waarbij dan nog uitdrukkelijk werd geconstateerd, dat ook overeenkomstig het Wetb. v. B.-Rv. en de Recht.-Org. een enkele scheidsman kon worden gekozen of partijen tot een kantonrechter hunner keuze zich konden wenden. Bovendien was nog een bepaling aangenomen, dat ook vrouwen in zulk een geval tot scheidsrechter zouden kunnen worden gekozen. De meerderheid handhaafde de aangevallen woorden van 2*d*.

In de bepalingen omtrent den verzoeningsraad is overigens deze wijziging gekomen, dat het geschil niet eerst voor de geheele Kamer behoeft te worden gebracht, maar dat het bestuur eerst tracht, indien het meent dat het geschil van eenvoudigen aard is, dat in der minne te beëindigen.

Lang is bij art. 3 gestreden over de vraag, wie patroons en wie werklieden zijn. Het doel der meerderheid was meesterknechts van de werklieden uit te sluiten. Verschillende pogingen om juist te omschrijven, welke de uitgesloten personen zouden zijn, faalden. Men kwam er toen toe telkens aan het Kon. besluit, houdende oprichting eener Kamer, over te laten te bepalen wie »wegens het hun opgedragen gezag over anderen of wegens den aard van hun werkzaamheden» niet onder de

werklieden zouden worden begrepen. Tevens werd echter bepaald, dat het Kon. besluit zou kunnen bepalen wie „wegens den aard hunner werkzaamheden” met patroons zouden worden gelijkgesteld. Een poging om de formuleering gelijkluidend te maken, d. w. z. hier ook in te lasschen de woorden „of wegens het hun opgedragen gezag” ondervond ernstig verzet: men wilde de mogelijkheid om meesterknechts, opzichters en dergelijken onder patroons op te nemen, absoluut uitsluiten.

In art. 5 werd uitdrukkelijk geconstateerd, dat de patroons ook slechts patroons, de werklieden ook slechts werklieden mogen kiezen. Daar intusschen volgens art. 8 verkiesbaar zijn, wie gedurende drie van de laatste tien kalenderjaren, die aan hun verkiezing voorafgingen, als patroons of als werklieden werkzaam waren, is de mogelijkheid van verkiezing van een meesterknecht of een patroon door werklieden niet uitgesloten.

Vandaar dat een bepaling noodig was dat wie tot lid van meer dan één Kamer, of door de patroons en door de werklieden tot lid van dezelfde Kamer wordt gekozen, verklaart in welke Kamer of voor welke plaats hij wenscht zitting te nemen of te blijven nemen.

Wat de kosten betreft, is eenige aanvulling aangebracht Naast de toelage van bureelkosten voor den secretaris, de verplichting der gemeente om de kiezerlijsten te bekostigen en om voor een verwarmd en verlicht lokaal te zorgen, het recht op vergoeding van reiskosten voor secretaris en leden der Kamer en voor den Voorzitter van den verzoeningsraad, is ook een recht op schadeloosstelling erkend voor het bijwonen der vergaderingen, dat met de kosten van openbaarmaking der verslagen van den verzoeningsraad komt ten laste van het Rijk. Vergoeding van reiskosten en schadeloosstelling voor het bijwonen der vergaderingen wordt niet toegekend, wanneer de vergadering op een Zondag of een algemeen erkenden Christelijken feestdag gehouden is.

Landbouwcrediet. De commissie, door het Landbouw-comité belast met onderzoek van het vraagstuk van het Landbouwcrediet, bestaande uit de heeren Mr. N. G. Pierson, Voorzitter,

H. F. Bultman, P. F. L. Waldeck, Mr. A. Slotemaker, F. B. Löhnis, Armand Sassen, J. Bs. Westerdijk, F. F. 's Jacob, Jhr. Mr. W. H. De Savornin Lohman en Mr. A. Ferf, Secretaris, heeft rapport uitgebracht.

Dit uitvoerig stuk komt tot de conclusie om het navolgende besluit te nemen.

1. Het Nederlandsche Landbouw-Comité machtigt zijn bestuur om het tot standkomen te bevorderen van district-comité's voor het landbouwcrediet, zich uitstrekkende (naar dat het in elk bijzonder geval wenschelijk zal blijken) tot een geheele provincie, tot een deel daarvan, of tot gedeelten van meer dan één provincie.

Het drukt den wensch uit, dat deze comité's hun invloed zullen aanwenden tot de oprichting en daarna tot de onderlinge samenwerking, van coöperatieve vereenigingen:

a. al dan niet tevens vereenigingen zijnde, die zich belasten met den aankoop van benoodigdheden voor landbouw en veeteelt ten behoeve van haar leden;

b. werkende binnen een beperkten kring;

c. op zoodanigen voet ingericht, dat zij kunnen voorzien, en blijkens het bedrag van ieder aandeel ook willen voorzien, in de behoefte aan persoonlijk en voor het meerendeel binnen eenige maanden afloopend crediet, zoowel van kleine als van andere landbouwers;

d. met beperkte, doch verder dan het nominaal bedrag van ieders deelneming reikende, aansprakelijkheid der leden;

e. haar winsten, na toekenning van 4 percent aan het gestorte kapitaal en een ruim percentage der overwinst aan de reserve (zoolang deze een zekere verhouding tot het gestorte kapitaal niet heeft bereikt), op zoodanigen voet verdeelend, dat de helft aan de leden komt, naar evenredigheid van het door elk gestort bedrag, de wederhelft, naar evenredigheid van de som aan rente en provisie, die aan ieder lid over het verloopen jaar in rekening is gebracht;

f. en die, door het nemen en spoedig volstorten van aandeelen, zoowel bij de credietbehoevenden in haar kring als bij anderen aan te moedigen, een kapitaal trachten te vormen, dat in een gunstige verhouding staat tot de som der voorschotten.

Bij het verslag, door alle leden onderteekend, is een nota gevoegd van de heeren Waldeck, Slotemaker, Löhnis, Sassen en Westerdijk, die zich wel met vele beschouwingen kunnen vereenigen, maar de conclusie eenigszins anders wenschen, omdat zij er de voorkeur aan geven niet in de eerste plaats aan te bevelen een nieuwen vorm van credietbank, maar, rekening houdende met de ervaring elders, zoowel de Volksbank Schulze-Delitzsch als de Dorpsbank volgens Raiffeisen elk voor het haar passende terrein.

Zij geven het Landbouw-comité in overweging den wensch uit te drukken, dat de comités voor het landbouwcrediet hun invloed zullen aanwenden tot de onderlinge samenwerking van coöperatieve vereenigingen, die:

a. al of niet tevens vereenigingen zijnde die zich belasten met den aankoop van benoodigdheden voor landbouw en veeteelt ten behoeve van haar leden;

b. twee typen zullen vertoonen al naar gelang der behoeften van de streek, waar zij zullen tot stand komen, en wel:

1e. voor streken, waar het groot landbouwbedrijf overheerschend is, werkende over een niet te uitgebreiden kring en zich vereenigend tot een Bond met centrale kas; met een flink aandeelenkapitaal; met beperkte doch verder dan het nominaal bedrag van ieders deelneming reikende aansprakelijkheid der leden; haar winsten, na toekenning van 4 pCt. aan het gestorte kapitaal en een ruim percentage der overwinst aan de reserve (zoolang deze een zekere verhouding tot het gestorte kapitaal niet heeft bereikt) op zoodanigen voet verdeelend, dat de helft aan de leden komt, naar evenredigheid van het door elk gestort bedrag, de wederhelft naar evenredigheid van de som aan rente en provisie. die aan ieder lid over het verloopen jaar in rekening is gebracht;

2e. voor streken waar in hoofdzaak het klein landbedrijf wordt aangetroffen, werkend voor een beperkten kring, met een zeer gering aandeelenkapitaal of zonder aandeelenkapitaal, maar met een aanzienlijk, ondeelbaar reservekapitaal; met onbeperkte aansprakelijkheid der leden en zich zoo spoedig mogelijk vereenigend tot een bond met een centrale kas, die zich belast met het geven van inlichtingen bij het oprichten van nieuwe dorpsbanken, het verschaffen van werkkapitaal tegen matige

rente, het in deposito nemen der tijdelijke overtollige gelden der aangesloten vereenigingen en het uitoefenen van toezicht op de administratie dier vereenigingen.

Ten slotte geeft de heer Armand Sassen in een afzonderlijke nota, met eenige wetenswaardigheden omtrent buitenlandsche wetgevingen, nog een uiteenzetting van zijn bijzonder standpunt waar hij zich niet vereenigen kan met de absolute stelling, dat staatshulp niet gewenscht is. Hij wenscht zich niet, gelijk het verslag, volstrekt te verklaren tegen elken geldelijken steun van staatswege, noch zich aan te sluiten bij de verklaring, dat staatshulp verkrachting is van het coöperatief beginsel. Hij wenscht in dit opzicht niets te praejudiceeren, overigens voorloopig staatshulp niet beslist aanbevelende, maar met de geheele commissie verlangende met het particulier initiatief een proef te nemen.

Verschillende bijlagen geven interessante mededeelingen over den feitelijken stand van zaken.

Organisatie van het handwerk. Het in de November-Kroniek behandelde pruisische ontwerp van wet op de organisatie van het handwerk heeft belangrijk gewijzigd, den Rijksdag bereikt. Hoofdzaak is van die wijzigingen, dat de daar vermelde Handwerksausschüsse, de districts-comité's, die zouden staan tusschen de gilden en de handwerkskamers, zullen vervallen, en verder, dat de dwang tot oprichting van gilden, Innungen, wat minder sterk spreekt. De Zwangsinnung wordt niet opgegeven, maar zal slechts daar worden bevolen, waar de meerderheid van drijvers van eenzelfde ambacht gestemd is voor dwang, mits overigens het ressort van de Innung zoo begrensd zij, dat geen lid ten gevolge van zijn woonplaats verhinderd is aan het genootschapsleven deel te nemen, en het getal der betrokkenen voldoende zij voor de vorming van een vereeniging. Als dan 't verzoek gericht wordt tot de administratie, dan spreekt zij de verplichting uit tot instelling van de Innung. Intusschen kan door de administratie nog daarvan worden afgezien, als zij van oordeel is, dat door andere instellingen voldoende voor de bevordering van de gemeenschappelijke belangen van het handwerk gezorgd wordt. Dit is dus tot op zekere hoogte een overwinning voor het particuliere initiatief.

De handwerkskamers zullen nu, met het wegvallen der Ausschüsse gekozen worden door de handwerkslieden, die in Zwangsinnungen, vrije gilden, Gewerbevereine of andere dergelijke vereenigingen verbonden zijn, wat de beide laatstbedoelde categorieën betreft, voor zoover de meerderheid der leden tot het handwerk behoort. De Kamers worden meer speciaal belast met het geven van voorschriften ter uitvoering der wettelijke bepalingen op het handwerk, het uitvoeren der wetten en wettelijke bepalingen, het bevorderen van instellingen, waarvoor locale krachten tekort schieten, eindelijk met het indienen van jaarverslagen. De speciale vertegenwoordiging der gezellen bij deze Kamers in gezellen-comité's valt weg.

De bepalingen omtrent het leerlingwezen zijn weinig veranderd. Die omtrent de proeven van bekwaamheid zijn dus gewijzigd, dat commissiën voor de gezellenproef bij de Zwangsinnungen steeds zullen bestaan, bij de vrije gilden slechts als de handwerkskamer daartoe machtiging geeft. Voorts zullen van staatswege bij vakscholen en dergelijke inrichtingen commissiën voor proeven van bekwaamheid worden ingesteld, en voor zoover die nog niet voldoende zijn, kunnen de handwerkskamers nog tot hetzelfde doel commissiën instellen.

In de toelichting wordt met bijzonderen nadruk op den voorgrond gesteld, dat de eisch van vele handwerkslieden en hun organen om de vergunning tot het uitoefenen van een ambacht of handwerk afhankelijk te maken van een proef van bekwaamheid (Befähigungsnachweis) is afgewezen, als ondoelmatig en onuitvoerbaar. Echter vreezen velen, dat het daarop toch uit zal loopen, daar het eigenlijk de eenige rechtvaardiging is van de instelling van Zwangsinnungen.

Maximum-arbeidsdag. Men heeft in den Duitschen Rijksdag een discussie gevoerd over den 8-uur arbeidsdag. Zonder resultaat natuurlijk, maar niet zonder belang. Namens de sociaaldemocraten werd voorgesteld, dat alle loonarbeid zou beperkt worden tot 8 uur in handwerk, industrie, handel en verkeerswezen. Hiertegenover stelde het centrum voor, overwegende, dat het een der plichten van het staatsgezag is tijd, duur en aard van den arbeid zoo te regelen, dat voor de arbeiders het behoud hunner gezondheid, de eischen der zedelijkheid, hun huishou-

delijke behoeften en hun recht op wettelijke gelijkheid (keizerlijk rescript van 4 Febr. 1890) bewaard blijven, zoo spoedig mogelijk den Rijksdag een wetsontwerp voor te leggen met het doel den werktijd der arbeiders boven 16 jaren in fabrieken tot hoogstens 63 uren per week te beperken.

Van beide zijden werd betoogd, dat de beperking van den arbeidstijd geen vermindering van productie tengevolge zou hebben blijkens de ondervinding, met den vrouwenarbeid reeds opgedaan. Doch van wege het centrum werd er op gedrukt, dat men trapsgewijze moest te werk gaan, en dat men zich tot het fabriekswezen moest bepalen. Hiertegenover werd door nationaal-liberale sprekers betoogd, dat het voorstel van het centrum practisch weinig beteekende, daar in 90 pCt. der groot-industrieën reeds een normale werkdag van 10 uur, dus 60 uur in de week bestond, en dat ten aanzien der overige bedrijven de bevoegdheid van den Bondsraad, om den overmatigen arbeid te beperken voldoende was, al werd dan ook tevens beweerd, dat de Bondsraad van die bevoegdheid niet altijd een doeltreffend gebruik maakte, gelijk bij de Bäckereiverordnung gebleken was. De grootindustrieeel vrijheer von Stumm was tegen den normalen arbeidsdag, omdat het onjuist was dat de productie dezelfde bleef bij beperking van arbeidsduur en omdat Duitschland tegenover 't buitenland in ongunstiger conditie zou komen. De spreker voor de vrijzinnige volkspartij zag de beste oplossing in volledige erkenning van 't vereenigingsrecht der arbeiders, die dan zelf wel voor trapsgewijze vermindering van arbeidstijd zouden zorgen.

Na een tweedaagsch debat werd de volgende motie aangenomen: »De verbonden regeeringen te verzoeken 1° een onderzoek in te stellen in 't bijzonder door ondervraging van de arbeidsinspectie, de besturen en artsen der ziekenkassen, zoo mede door vergelijking van de statistiek der ziekenkassen en der invaliditeitsinstellingen, in welke bedrijven door onmatigen duur van den dagelijkschen arbeidstijd de gezondheid der arbeiders in gevaar wordt gebracht; 2° op grond van dit onderzoek, vooral waar er gevaar voor de gezondheid aanwezig is, ter uitvoering van § 120 onderdeel 3 van de Gewerbeordnung door doeltreffende veranderingen den arbeidstijd te regelen.

Eenigen tijd later is er discussie gevoerd over de bakkerij-verordening, naar aanleiding van een voorstel der conservatieven om den Bondsraad te verzoeken de door hem op 4 Maart 1896 uitgevaardigde verordening te herzien. »Op een wijze, die strookt met de rechtmatige belangen van het bakkersvak« voegde Von Stumm er bij. De discussie eindigde intusschen met de aanneming eener motie om over te gaan tot de orde van den dag. Deze motie werd breed gemotiveerd aldus: »overwegende, dat in de zittingen van 22 en 23 April verleden jaar en 13 Januari van dit jaar door sprekers van verschillende partijen, uitmakende de meerderheid van den Rijksdag, de behoefte aan een verandering van die verordening uitdrukkelijk erkend is; overwegende dat door den Bondsraad een onderzoek over de werking der verordening en over de grieven daartegen gelast is; overwegende eindelijk, dat dat onderzoek nog niet gesloten is en derhalve noch de Bondsraad noch de Rijksdag reeds in staat zijn te beoordeelen, welke wijzigingen naar de verschillende toestanden in de verschillende landsgedeelten noodzakelijk en doelmatig zijn, om aan de rechtmatige belangen van patroons en gezellen genoegdoening te geven en daardoor een duurzame bevredigende regeling tot stand te brengen.«

De Staatssecretaris Von Bötticher had n.l. medegedeeld, dat hij reeds den 23en September van het vorige jaar, nadat van verschillende zijden hevige klachten vernomen waren over de verordening (die op 1 Juli '96 in werking getreden is), een rondschrijven aan de bondsregeeringen had gericht, om zoo mogelijk vóór midden Januari 1897 rapporten te laten inzenden over eventueele klachten, om indien het mogelijk was, met het oog op den korten tijd dat de verordening in werking was, op laatsgenoemd tijdstip reeds een overzicht van die bezwaren te leveren. De meeste staten, Pruisen, Beieren, Wurtemberg, vooraan, meenden inderdaad dat men nog geen oordeel over de werking der verordening kon vellen, en Pruisen, Saksen, Wurtemberg en Reuss j. L. waren er beslist tegen, nu reeds een wijziging daarin aan te brengen. Overigens zijn de meeningen van belanghebbenden, voor zoover die ingewonnen konden worden, verdeeld. Hij voor zich zou wel meenen dat het artikel betreffende den arbeidstijd op de dagen vóór zon- en feestdagen, wijziging behoeft.

Herinneren wij dat de voornaamste bepalingen der bedoelde verordening luiden als volgt:

De bepalingen zijn toepasselijk op bakkerijen en banketbakkerijen waarin 's nachts tusschen half negen en half zes gezellen of leerlingen aan den arbeid zijn.

De onafgebroken arbeidstijd van een gezel mag niet langer duren dan 12 uren, of, met inbegrip van een schafttijd van minstens een uur, 13 uren. In beginsel mag een gezel niet meer dan zevenmaal 12 of 13 uren 's weeks geregeld arbeiden. Buiten den gewonen werktijd mogen echter enkele bepaalde diensten van hem gevorderd worden, maar niet meer dan een half uur achtereen. Tusschen twee werkdagen in moet den gezel onafgebroken rusttijd van minstens 8 uren verzekerd worden.

Deze bepalingen zijn in zoover ook van toepassing op de leerlingen, als de werkdag voor den leerling in het eerste jaar 2, in het tweede 1 uur korter moet zijn dan voor den gezel, en de onafgebroken rusttijd evenveel langer.

Uitzonderingen op de beperkende bepalingen ten aanzien van den arbeidsuur mogen zoowel voor gezellen als leerlingen gemaakt worden:

a. op die dagen waarop de overheid vergunning geeft tot overwerk, wegens bijzondere behoeften tengevolge van feesten, enz.; deze vergunning mag echter slechts 20 dagen in een jaar gegeven worden;

b. daarenboven op twintig andere dagen, door den patroon zelf vast te stellen.

Ook op zulke dagen — met uitzondering van die voorafgaande aan het Kerst-, Paasch- en Pinksterfeest, — moeten de onafgebroken rusttijden, bovengenoemd, onverkort blijven.

De werkgever moet zorg dragen dat in de werkplaats worden opgehangen: een afdruk van deze verordening, en een kalender waarop de data waarop overwerk plaats heeft, nog dienzelfden dag met een duidelijk merkteeken (streep of gaatje) aangewezen worden.

Daar waar 's Zondags minstens 24 uur vrijgegeven wordt, te beginnen met uiterlijk Zaterdagavond 10 uur, mogen de werktijden op de twee voorafgaande dagen verlengd worden

elk met 2 uur boven het hiervoor vastgestelde cijfer. De onafgebroken rusttijden blijven echter ook dan onverkort.

De eerstgenoemde bepalingen ten aanzien van den werktijd zijn niet toepasselijk op bedrijven, waar in den regel niet meer dan ten hoogste driemaal 's weeks gebakken wordt, of waar dit slechts in bijzondere gevallen plaats heeft (hiertoe ook vergunning te verleenen door de overheid, maximum 20 nachten 's jaars).

Muntwezen. In Japan is een wet aangenomen, om tot den gouden standaard over te gaan. De wet behelst o. a. de volgende bepalingen:

De nieuwe munteenheid zal zijn een gouden dollar van 900 fijn en 0.75 gram fijn goud, precies de helft van den gouden doller of yen, geschapen bij de wet van Mei 1871. De munten zullen zijn stukken van 5, 10 en 20 dollars of yens. Het 20-dollar stuk zal dus 15 gram zuiver goud bevatten en $16\frac{2}{3}$ gram wegen (evenveel als het 10-dollar stuk van 1871). De bestaande zilveren yen zal wettig betaalmiddel blijven voor een tijdvak waarvan de duur thans nog niet vastgesteld is, maar in elk geval zal tot de intrekking niet overgegaan mogen worden dan zes maanden na aankondiging. Die intrekking zal zich uitstrekken over een tijdvak van 5 jaren, gedurende het welk de zilveren yen geleidelijk tegen goud zal worden ingewisseld tegen de pariteit van 1 goud = $32\frac{248}{1000}$ zilver. De Japansche Munt zal voor de aanmunting van zilver gesloten zijn, en voor die van goud geopend van den dag der afkondiging van de nieuwe muntwetgeving af. De zilveren pasmunt zal, gelijk nu, blijven bestaan uit stukken van een halven dollar, 20 en 10 dollarcents, van 800 fijn.

Deze regeling is zeer onverwacht gekomen. In 1893 heeft de Regeering in Japan na de staking der zilver-aanmunting in Britsch-Indië, een commissie benoemd om te onderzoeken en rapport uit te brengen omtrent de volgende vraagpunten:

1°. de oorzaken en werkingen van de jongste wijzigingen in de verhouding tusschen goud en zilver;

2°. de uitwerking dier wijziging op Japan;

3°. of die wijziging noodig maakt de hervorming van het Japansche muntstelsel, en zoo ja, dan aan te geven den

nieuwen standaard, die moet worden ingevoerd en de wijze, hoe dat zal geschieden.

Die commissie van 15 leden, samengesteld uit de voornaamste Japansche geleerden, kooplieden, bankiers, enz., kwam na langdurig meeningverschil tot de conclusiën: dat de wijziging in de verhoudingen tusschen de beide metalen tot dusverre voor Japan voordeelig is geweest en er daarom thans geen noodzakelijkheid bestaat om het muntstelsel te wijzigen. Deze conclusie werd met algemeene stemmen, op één na, aangenomen. Met acht tegen zeven werd er echter aan toegevoegd, dat in de toekomst de noodzakelijkheid voor zulk een wijziging zou kunnen ontstaan, en van deze acht werd door zes, bij deze eventualiteit, de gouden standaard, door de overige twee leden het bi-metallisme aanbevolen.

Het schijnt, dat de reden waardoor de regeering plotseling besloten heeft tot den gouden standaard over te gaan, deze is, dat men een beroep moet doen op de europeesche geldmarkt en meent dat niet met succes te kunnen doen, zoo men niet overgaat tot den gouden standaard. Volgens de Japan Weekly Gazette zal Japan 7 millioen pd. st. noodig hebben voor uitbreiding der vloot, en heeft de binnenlandsche leening van 't vorige jaar oewezen dat van de binnenlandsche geldmarkt niets te wachten is.

Het bericht van de aanneming van den gouden standaard werd met een niet onbelangrijke daling van den zilverkoers begroet, die echter niet blijvend was. Uit mededeelingen toch over de Japansche circulatie in de Times en de Economist bleek, dat een beperking der zilvercirculatie en uitstooting van het witte metaal geenszins te wachten is. In het tijdperk van 1872 tot 1895, werd in de Times uiteengezet, had Japan voor 171.11 millioen yen zilver ingevoerd, doch 171.67 millioen yen uitgevoerd, had het per saldo dus geen zilver opgenomen. Eerst in 1896 mag, volgens schrijver, Japan's zilverinvoer grooter zijn geweest dan de uitvoer, doch hij meent, dat de gouden muntstandaard Japan geen aanleiding kan geven zilver af te geven, integendeel zal het nog moeten koopen. Want tegenwoordig is in het land hoofdzakelijk papier in omloop, naar schatting 200 à 230 millioen yen; de bevolking van 43 millioen zielen is grootendeels arm, zij heeft, evenals in Indië,

behoefte aan munt in de grootte van een yen of halve yen (d. i. tot den tegenwoordigen wisselkoers van 2 of 1 shilling). Wil dus Japan van papier tot goud overgaan, dan zal het voor het klein-verkeer veel pasmunt noodig hebben, dus veel zilver moeten aankoopen.

Voorts vond men in »The Economist" van 20 Maart een brief van den correspondent uit Yokohama, waaruit eveneens blijkt, hoe gering de munt-circulatie in Japan is en hoe weinig vrees dus behoeft te bestaan voor een uitstooting van zilver.

De correspondent die toen nog niets scheen te vermoeden van de ophanden zijnde wijziging in het muntwezen, geeft de volgende cijfers van 1 Dec. 1896 aan (die, wat de papier-circulatie betreft, niet veel uiteenloopen met de opgaaf in de Times):

	Yen.
Onwisselbare bankbiljetten der Bank van Japan	174.768.000
Bankbiljetten der Nationale Bank	17.806.000
Gouvernements papieren geld.	9.484.000
Gouden en zilveren munten	76.396.000
	278.454.000

Verder ontleent de schrijver nog aan de Staats-Courant een lateren weekstaat van de Bank van Japan, dien van 16 Januari van dit jaar, waaruit blijkt, dat toen de banknoten-circulatie bedroeg 187.680.000 yens, tegen een zilver-reserve van 39.268.000, een goud-reserve van 46.600.000 yens (van welk laatste bedrag volgens schrijver vermoedelijk nog een groot deel te Londen wordt gehouden door de agenten der Bank van Japan aldaar).

HANDELSKRONIEK.

VOORGESTELDE WIJZIGING VAN HET TARIEF VAN INVOERRECHTEN IN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. — VERZOEKEN BESCHERMENDE RECHTEN TE HEFFEN BIJ INVOER VAN MEEL EN VAN LIJNKOEKEN. — INSTELLING VAN EEN BEROEPSCONSULAAT TE SHANGAI. — RIJNVAART.

Voorgestelde wijziging van het tarief van invoerrechten in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Door het Committee of ways and means is eene nieuwe tariefwet bij het Congres aanhangig gemaakt, naar den voorzitter van genoemde Commissie kortweg genoemd Dingley tariff. Het doel der wet is, zooals in den titel staat "to provide revenue for the government and to encourage the industries of the United States." Gelijk wij hieronder zullen zien voor die artikelen, welke als uitvoerartikelen voor Nederland voornamelijk van belang zijn, herstelt het tarief in de meeste gevallen weer de rechten, die volgens het Mc. Kinley tarief werden geheven; men zal zich herinneren dat dit sterk protectionistische tarief in 1894 voor tal van artikelen vrij belangrijk verlaagd werd. De voorstellers nu beweren wel dat het nieuwe tarief lang zoo ver niet gaat als het Mc. Kinley tarief, doch daargelaten dat, als gezegd, een onderzoek en vergelijking van de verschillende posten dit beweren logenstraft, blijkt, zooals terecht wordt aangetoond in een artikel in the Economist van 27 Maart, de strekking uit de berekeningen, die de voorstellers zelve maken van de vermoedelijke bate voor de schatkist. Deze toch zou niet minder dan bijna 112.000.000 dollars bedragen en wel als voor de onderstaande posten:

Chemicaliën.	3.500.000
Kramerijen en glaswerk.	4.000.000
Metalen	4.000.000
Hout	1.750.000
Suiker.	21.750.000
Tabak.	7.000.000
Landbouwproducten	6.300.000
Sterkedranken	1.800.000
Katoenen stoffen	1.700.000
Vlas en hennep (ook bewerkt)	7.800.000
Wol en wollen stoffen	44.500.000
Zijde en zijden stoffen	1.500.000
Papier	60.000
Diversen.	6.200.000
Totaal. . . .	111.860.000 doll.

In het fiscale jaar 30 Juni 1895 — 30 Juni 1896 werd ontvangen aan invoerrechten 156.100.000 en, waar bovenstaande cijfers berekend zijn over de invoeren in hetzelfde tijdvak, bedraagt de verhooging dus circa 70 pCt. Berekende men dat tot nog toe circa 23⅓ pCt. moest betaald worden, dan wordt dit nu circa 35½ pCt.

Wij zullen thans evenals indertijd, toen in 1894 het Mac Kinley tarief verlaagd werd, nagaan welke de rechten zijn, die geheven zullen worden van onze voornaamste Nederlandsche exportartikelen (zie kroniek September 1894.) Ter vergelijking meenen wij dat het niet ondienstig is daarbij te voegen de rechten volgens tarief vóór de Mac Kinley wet, volgens deze en volgens het gewijzigd tarief in 1894. In verband daarmede vermelden wij, voor zoover zij in onze statistiek zijn te vinden, de cijfers der uitvoeren van Nederland naar de Vereenigde Staten over het tijdperk van het inwerking zijn dier verschillende tariefwetten, dus over de jaren 1890—95. Waar mogelijk namen wij daarvoor de cijfers van den algemeenen uitvoer (A. U.); voor de artikelen daarin niet met name of bestemming naar de Vereenigde Staten vermeld, die van den uitvoer uit het Vrije Verkeer (U V. V.). Al zullen wij ook de laatsten zijn om als onvoorwaardelijk juist aan te nemen de cijfers onzer officieele handelsstatistiek, eenige relatieve waarde ter vergelijking zal daaraan toch niet worden ontzegd.

Jenever (290) [1]) Vóór 1891 waren de rechten D. 2 per gallon. Het Mac Kinley tarief verhoogde ze tot D. 2.50, in 1894 werden zij verlaagd tot 1.80 D. en thans worden zij weer opgevoerd tot 2.50 D. per gallon.

De uitvoer van jenever met afschrijving of teruggave van accijns was naar de Vereenigde Staten (U. V. V.)

1890 . . .	1.359.281	liter.
1891 . . .	921.618	»
1892 . . .	1.068.059	»
1893 . . .	706.868	»
1894 . . .	862.089	»
1895 . . .	752.473	»

Tabak (212) Vóór de Mac Kinley wet was het recht op tabak in bladen, niet gestript, van D. 0.35 tot D. 0.75 per Amerikaansch pond. Dit werd in 1891 verhoogd tot 2 Dollar en in 1894 weer verlaagd tot D. 1.50. Volgens het nu voorgestelde tarief zal geheven worden voor blad tabak geschikt voor dekblad, niet gestript, D. 2 per pond, gestript D. 2.75 per pond; voor sigaren D. 4.50 per pond en 25 pCt. ad valorem.

De uitvoeren van tabak naar de Vereenigde Staten waren (A. U.)

1890 . . .	4.211.548	kilogram.
1891 . . .	699.995	»
1892 . . .	2.829.762	»
1893 . . .	1.556.479	»
1894 . . .	2.883.083	»
1895 . . .	1.856.008	»

Bij die cijfers houde men in het oog dat vóór de afkondiging van het Mac Kinley tarief met het oog op de aanstaande verhooging van rechten zeer groote hoeveelheden werden ingevoerd en dat daardoor het jaar daarop de invoer natuurlijk den terugslag daarvan ondervond. De cijfers voor 1890 en 1891 zijn daardoor abnormaal.

Boonen (240). Het recht was voor 1891 10 pCt. ad valorem, de Mac Kinley wet bracht het op D. 0.40. per bushel van 60 Amerikaansche ponden. In 1894 werd het recht gebracht op 20 pCt. ad valorem, terwijl nu D. 0.50 per bushel zal geheven worden. Wanneer men de waarde van een hecto-

[1]) De cijfers achter de namen der goederen verwijzen naar de betrekkelijke artikelen van de Dingleybill.

liter boonen van 80 kilo op f 13 stelt dan komt men tot ongeveer de volgende cijfers voor het recht per hectoliter.

Vóór 1891 10 pCt. = f 1.30.

Mc. Kinley wet f 1 per bushel van 27 kilo dus van 80 kilo = ± f 3.

tarief 1894 20 pCt. = f 2.60.

nieuw tarief f 1.25 per bushel = f 3.75.

De cijfers van uitvoeren naar de Vereenigde Staten van boonen, erwten, linzen, wikken waren (A. U.)

1890	637.778
1891	50.962
1892	226.263
1893	653.310
1894	46.879
1895	35.650

Vlas (323,324). Het vlas dat van hier naar de Vereenigde Staten wordt uitgevoerd is grootendeels niet gehekeld. Thans vrij, zal daarvan volgens het nieuwe tarief 1 d. c. per pond moeten betaald worden. Voor gehekeld vlas wordt het recht van 1½ ct. per pond weer gebracht op 3 ct. evenals volgens het Mac Kinley tarief.

De uitvoer van vlas en hennep naar de Vereenigde Staten was (A. U).

1890.	203.810	kilogram.
1891.	155.642	»
1892.	201.534	»
1893.	108.018	»
1894.	314.015	»
1895.	65.661	»

Lijnzaad (253). Het recht, dat in 1894, van 30 d. c. per bushel van 56 amerikaansche ponden teruggebracht was tot 20 d. c., wordt nu weer opgevoerd tot 30 d. c.

De uitvoeren naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.).

1890	40.600	kilogram.
1891	13.020	»
1892	3.000	»
1893	1.500	»
1894 [1])	42.366	»
1895	68.400	»

[1]) De Statistiek over 1894 geeft voor uitvoer 4.236.675 kilogram. Het ligt voor de hand dat dit cijfer dat buiten alle verhouding is met de andere jaren waarschijnlijk verkeerd is. Daarenboven wordt als

Planten, bollen enz. (251). Vóór 1891 vrij, belastte het Mac Kinleytarief planten, boomen, struiken met een recht van 20 pCt. ad valorem. In 1894 werden zij weder op de lijst der vrije artikelen gebracht. Het nieuwe tarief nu heft van planten, boomen, struiken, wijngaardranken, bloembollen van elke soort, bestemd om in de open lucht te groeien of anderszins, voor zoover daarin niet in eenig ander artikel der wet voorzien is, een recht van 30 pCt. ad valorem.

De uitvoeren van planten, boomen, enz. naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.)

1890	442.227	guldens.
1891	340.079	»
1892	617.840	»
1893	533.659	»
1894	546.788	»
1895	586.991	»

Kaas (237). Vóór 1891. 4 d. c. per Amerikaansch pond, werd het recht door de Mac Kinley wet verhoogd tot 6 d. c. per pond. In 1894 werd het tot 4 d. c. teruggebracht, het nieuwe tarief heft wederom 6 d. c.

De cijfers van de uitvoeren naar de Vereenigde Staten waren (A. U.).

1890	615.424	kilogram.
1891	823.207	»
1892	1.728.052	»
1893	1.705.487	»
1894	1.214.617	»
1895	1.139.060	»

Haring (259). Tot nog toe was bij de verschillende tariefwijzigingen het recht op gezouten haring onveranderd $\frac{1}{2}$ d. c. per pond gebleven. Dit wordt thans verdubbeld en gebracht op 1 d. c. per Amerikaansch pond.

Uitgevoerd werd naar de Vereenigde Staten (A U).

---

waarde dier 4.236.675 Kg., berekend tegen f 12.— per 100 Kg., opgegeven f 508.401. Daar nu dit waardebedrag correspondeert met 42.366 Kg. en niet met het in de statistiek gegeven cijfer van 4.236.675, hebben wij gemeend het eerste te moeten aannemen als meer verband houdende met de andere jaren; 1894 was in geenen deele een jaar van zoo grooten uitvoer van lijnzaad naar de Vereenigde Staten.

1890	615.424	kilogram
1891	823.207	»
1892	1.728.052	»
1893	1.705.487	»
1894	1.214.617	»
1895	1.139.060	»

Groenten. Voor versche groenten was het recht vóór 1891 10 pCt. ad valorem. het Mac Kinley tarief bracht het op 25 pCt., in 1894 werd het teruggebracht op 10 pCt. gelijk vroeger en de thans ingediende tariefwet verhoogt het weer tot 25 pCt. (256). Ingemaakte groenten betaalden vóór 1891 35 pCt., volgens het Mac Kinley tarief 45 pCt, volgens het tarief 1894 30 pCt. en volgens het nieuwe 40 pCt. ad valorem (241).

De uitvoeren van groenten naar de Vereenigde Staten waren (U. V. V.).

	Ingemaakte.	Versche.
1890.	230.715 Kg.	140.421 Kg.
1891.	156.450 »	43.807 »
1892.	260.240 »	2.000 »
1893.	386.291 »	niet vermeld.
1894.	108.400 »	10.269 Kg.
1895.	243.050 »	6.124 »

Chocolade en cacao. (282). Zoowel vóór als krachtens het Mac Kinley tarief en ook bij de wijziging in 1894 bleef het recht voor deze artikelen steeds onveranderd op 2 d. c. per Amerikaansch pond. Dit wordt thans vrij aanmerkelijk hooger. Chocolade en cacao ter waarde van hoogstens 12 d. cent per pond betaalt $1\frac{1}{2}$ ct. per pond en 10 pCt ad valorem; ter waarde van 12 tot 35 cent per pond 3 cent per pond en 20 pCt. ad valorem, en wanneer de waarde hooger dan 35 cent per pond wordt geschat 50 pCt. ad valorem.

De uitvoer naar de Vereenigde Staten was (U. V. V.).

1890	157.591	kilogram.
1891	637.798	»
1892	246 768	»
1893	136.723	»
1894	168.797	»
1895	106.781	»

Suiker. (208). Het nieuwe tarief heft voor suiker niet boven n° 16 Hollandsche standaard, stroop of melassen van niet boven de 75 graden polarisatie 1 d. cent per amerikaansch

pond, en voor elke graad of gedeelte daarvan hooger polarisatie $\frac{3}{100}$ cent per pond daarenboven; voor suiker boven n° 16 Hollandsche standaard, en alle geraffineerde suiker $1\frac{875}{1000}$ d. c per pond; melassen niet boven de 56 graden 3 d. cent per gallon, van 56 graden en daarboven 6 d. cent per gallon. Suikers enz., afkomstig uit eenig land dat direct of indirect eene premie bij export geeft, betalen daarenboven een recht tot hetzelfde bedrag als die premie.

Volgens het Mac. Kinley tarief was invoer van suiker tot en met n° 16 Hollandsche standaard vrij, daarboven betaalde men $\frac{1}{2}$ d. cent per Amerikaansch pond en bovendien $\frac{1}{10}$ d. cent meer, bij invoer uit een land dat een hoogere premie bij uitvoer gaf op geraffineerd dan op ruw. Ingevolge de tariefwijziging in 1894 werd geheven van alle suikers een recht van 40 pCt. ad valorem, voorts van die boven n° 16 Hollandsche Standaard daarenboven $\frac{1}{8}$ d. cent per am. pond, plus $\frac{1}{10}$ d. c. voor suikers afkomstig uit een land waar direkt of indirekt eene uitvoerpremie gegeven wordt.

Voor de uitvoeren van suiker naar de Vereenigde Staten vinden wij de volgende cijfers (A. U.)

	Ruwe.		Alle andere.	
1890. . . .	1.624.067	Kg.	448.246	Kg.
1891. . . .	1.688.996	»	391.484	»
1892. . . .	1.352.123	»	750.903	»
1893. . . .	5.874.040	»	2.862.266	»
1894. . . .	3.006.994	»	4.024.155	»
1895. . . .	3.341.364	»	5.255.606	»

Het staat te vreezen dat de uitvoeren van suiker naar de Vereenigde Staten onder het nieuwe tarief zeer zullen worden belemmerd.

Rijst. (231). Voor dit artikel wordt ook het recht weer gelijk aan dat volgens het Mac Kinley tarief. Dit verlaagde het recht voor gepelde rijst van $2\frac{1}{4}$ op 2 d. c. per amer. pond; in 1894 tot $1\frac{1}{2}$ d. c. teruggebracht, wordt het nu weer 2 d. ct. Voor ongezuiverde rijst was het recht, dat door het Mac. Kinley tarief van $1\frac{1}{2}$ op $1\frac{1}{4}$ d. c. was gebracht, in 1894 verlaagd tot $\frac{8}{10}$ d. c. per am. pond en wordt nu weer $1\frac{1}{4}$ d. cent.

Voor de uitvoeren van rijst naar de Vereenigde Staten vinden wij in onze Statistiek (A. U.).

1890	464.225	kilogram.
1891	120.770	»
1892	9.156	»
1893	462.095	»
1894	3.501.250	»
1895	779.871	»

Bij onderzoek is ons echter gebleken dat door de Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaartmaatschappij werd vervoerd

1892	9.046	kilogram.
1893	2.588	"
1894	4.316.287	"
1895	992.422	"

Het cijfer der Rijksstatistiek voor 1893 moet dus bepaald op eene vergissing berusten, tenzij de overblijvende 460.000 K.G. dat jaar over andere lijnen zouden verscheept zijn. Dit is echter niet waarschijnlijk; men ziet dat zelfs voor 1894 en 1895 de hoeveelheid door bovengenoemde maatschappij vervoerd grooter is dan het totaalcijfer der jaarstatistiek.

Koffie. (516). blijft vrij evenals onder de verschillende vorige tariefwetten.

De uitvoeren daarvan naar de Vereenigde Staten waren (A. U.).

1890	1.846.643	kilogram.
1891	1.058.848	»
1892	2.952.196	»
1893	1.907.360	»
1894	3.291.363	»
1895	2.159.739	»

Lompen (626) en tin (654) blijven eveneens vrij.

De cijfers voor de uitvoeren dezer artikelen waren

	Lompen (A. U.).		Tin (U. .V. V.)	
1890. . . .	1.179.114	Kg.	882.765	Kg.
1891. . . .	1.517.133	»	606.555	»
1892. . . .	2.437.827	»	689.810	»
1893. . . .	5.213.600	»	590.025	»
1894. . . .	2.914.178	»	1.344.416	»
1895. . . .	1.951.456	»	3.794.838	»

Voor de volgende artikelen eindelijk, die van hier naar de Vereenigde Staten worden uitgevoerd, geeft onze statistiek geen afzonderlijke cijfers.

Cacaoboter (283). Vóór 1891 was het recht 25 pCt. ad

valorem; het Mac Kinley tarief bepaalde het op $3\frac{1}{2}$ d. c. per amer. pond, in 1895 bleef dit onveranderd, thans wordt het gebracht op 6 d. cent.

Glycerine (23). Het recht op ruwe glycerine bij het Mac Kinley tarief van 2 op $1\frac{3}{4}$ d. c. per amer. pond verlaagd, werd in 1894 gebracht op 1 d. c. Voor geraffineerd werd het toen van $4\frac{1}{2}$ op 3 d. c. per amer. pond gebracht. Het nieuwe tarief brengt hierin geen verandering.

Pijpen (451) gewone aarden). Het recht hierop wordt weder 15 d. c. per gross evenals volgens het Mac Kinleytarief; vóór 1891 was het recht 35 pCt. ad valorem, in 1894 werd het, mits ze op niet meer dan 50 d. c. per gross geschat werden, op 10 pCt. ad valorem gebracht.

Schilderijen (446). Voor het Mac Kinley tarief 30 pCt. ad valorem, werd het recht in 1891 teruggebracht tot 15 pCt. In 1894 werden zij gebracht op de lijst der vrije artikelen, thans zal wederom 25 pCt. ad valorem geheven worden.

Diamanten. Ruwe diamanten bleven vrij (531). Geslepen diamanten en edelgesteenten niet gezet (428) die volgens het tarief van 1894 25 pCt. ad valorem betaalden (Mac Kinley tarief 10 pCt.) betalen nu 15 pCt. ad valorem, gezet wordt het recht verhoogd van 30 pCt. (Mac Kinley tarief 25 pCt.) tot 50 pCt. ad valorem.

Evenals in het vorige tarief wordt eindelijk bepaald dat voor alle niet met name genoemde grondstoffen zal betaald worden 10 pCt. ad valorem, en voor niet genoemde fabrikaten 20 pCt.

De wet is in het Huis van Afgevaardigden aangenomen, evenals ook een amendement om het nieuwe tarief reeds met 1 April 1897 in werking te doen treden. Volgens de berichten uit Amerika schijnt het echter twijfelachtig of voor deze laatste bepaling eene meerderheid in den Senaat zal kunnen gevonden worden. De wet had als datum 1 Mei genoemd.

Verzoeken beschermende rechten te heffen bij invoer van meel en van lijnkoeken. De vereeniging van Neder-

landsche meelfabrikanten heeft zich geadresseerd tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal om te verzoeken dat zal worden overgegaan tot heffing van een invoerrecht van f 1.— per 100 kilo op tarwebloem. Volgens adressanten zou de Nederlandsche maalindustrie den strijd niet kunnen volhouden tegen het meel, dat uit Frankrijk wordt uitgevoerd, en dat hier goedkooper aan de markt kan worden gebracht, omdat de Fransche molenaars eene uitvoerpremie zouden genieten. Bij invoer van tarwe toch in Frankrijk moet betaald worden 7 frs.; dit recht wordt gerestitueerd wanneer men eene correspondeerende hoeveelheid meel uitvoert. Nu wordt in Frankrijk aangenomen dat 100 kilo tarwe uitlevert 67½ kilo meel, en krijgt men bij uitvoer dezer hoeveelheid meel het recht berekend tegen 7 frs. terug. Onze molenaars beweren echter dat 100 kilo tarwe meer meel geeft en wel 75 kilo, zoodat hierin reeds voor de Fransche molenaars een bonus van 1.03 fr. zou verscholen zijn. Daar komt nu nog bij dat niet ten allen tijde de prijs van tarwe in Frankrijk het volle bedrag van 7 frs. hooger is, terwijl toch de molenaar 7 francs restitutie krijgt. Dit zou zelfs voor de Fransche molenaars een belangrijk voordeel opleveren. Het eenige wat thans nog eenigszins het overvoeren van vreemde markten met Fransch meel tegenhoudt is dat men de 7 francs bij uitvoer van meel alleen terug krijgt, wanneer men het bewijs overlegt dan in dezelfde zone eene correspondeerende hoeveelheid tarwe is uitgevoerd. Frankrijk is daartoe verdeeld in vijf zones en de bewijzen, die moeten worden overlegd zijn de zoogenaamde acquits à caution.

Hoewel dus voornamelijk deze concurrentie van Fransch meel als aanleiding wordt opgegeven vragen de molenaars toch in het algemeen een recht op alle meel van waar ook herkomstig.

In de voornaamste Kamers van Koophandel wier ondersteuning gevraagd was vond deze poging onzer molenaars om eene beschermeng hunner industrie in het leven te roepen weinig bijval. De Tweede Kamer stelde het in handen van de Regeering met verzoek om inlichtingen. Veel kans dat het verzoek wordt ingewilligd gelooven wij dat voor's hands niet bestaat.

Ook verschillende fabrikanten van lijn- en raapzaadolie en

koeken in Nederland hebben zich gewend tot Hare Majesteit de Koningin Regentes met verzoek, die maatregelen te doen nemen, welke noodig zijn om zoodanige verandering in de fiscale wetten van Rusland, Duitschland en Noord-Amerika, of in die van ons land tot stand te brengen, dat daardoor hun tak van Nijverheid niet slechts uit zijn kwijnenden toestand worde opgeheven, maar ook voor geheelen ondergang bewaard. Aldus de woorden van het adres; uit eene daarbij gevoegde memorie blijkt dat, al hebben zij zulks niet met zooveel woorden uitgesproken, adressanten verlangen dat een inkomend recht op lijnkoeken zal geheven worden

In het Nederlandsch Landbouw-Weekblad van 20 Maart 1897 komt de heer F. Duivis Jz. te Koog a/d Zaan zelf ook koekenfabrikant op tegen die strekking. Hij wijst er op dat het aantal koeken in 1896 in Nederland vervoederd niet ver beneden 200.000.000 zal zijn, waarvan ongeveer 40 000.000 uit het buitenland aangevoerd; stijgt de prijs f 1., tengevolge van het heffen van een invoerrecht tot dat bedrag, dan kost dat dus den gezamenlijken veehouders 2 millioen gulden. En afgescheiden van het grof onrechtvaardige daarvan, zegt de schrijver terecht, zullen ook de koekenfabrikanten na enkele jaren van voorspoed mede slachtoffers worden, doordien zij komen te staan tegenover een boerenstand, die jaren lang te veel is belast. Ook hier dus, als bij alle invoerrechten, ten slotte nadeel voor allen.

Instelling van een beroepsconsulaat te Shangai. Bij de Tweede Kamer der Staten Generaal is een wetsontwerp ingediend om f 15.000 toe te staan voor bezoldiging van een beroepsconsul te Shangai, die met 1 Juli e. k. zal benoemd worden. Tevens wordt eenige wijziging in het consulaire corps voorgesteld. Te Londen nl. was Nederland tot nog toe vertegenwoordigd door een bezoldigd consul generaal en een bezoldigd consul, thans wordt voorgesteld aldaar te benoemen een consul generaal op eene jaarwedde van f 12 500 en een leerlingconsul op eene jaarwedde van f 1200, plus hetzelfde bedrag als vergoeding voor verblijf met het oog op den hoogen levensstandaard in Londen. Eindelijk is het tractement van

den nieuw benoemden consul generaal te Singapore gesteld op f 14000, daar het niet noodig voorkwam den nieuw-benoemden titularis al dadelijk hetzelfde tractement (f 15.000) toe te kennen als zijn voorganger, die vele dienstjaren had.

Rijnvaart. De Staatscourant van 30 Maart behelst de Statistiek der Rijnvaart over 1896 volgens de opgave van het kantoor Lobith. Wanneer wij daarnaast voegen de cijfers van verleden jaar dan geeft 1896 eene belangrijke vermeerdering zoals uit onderstaande blijkt:

Ingeklaard:

	1895	1896	in 1896 meer	minder
Rotterdam . . .	538.958	588.082	49.124	—
Amsterdam . . .	99.101	108.068	8.967	—
Dordrecht . . .	87.658	86.002	—	1.656
Nijmegen . . .	28.430	30.228	9.798	—
Tiel.	21.191	18.801	—	2.390
Arnhem	17.035	25.054	8.019	—
Gorinchem . . .	21.934	34.407	12.473	—

Uitgeklaard.

Rotterdam . . .	3.450.869	4.691.340	1.240.561	—
Amsterdam . .	143.214	200.691	57.477	—
Dordrecht . . .	44.303	77.365	33.062	—
Nijmegen . . .	192	292	100	—
Tiel	—	17	17	—
Arnhem. . . .	1.051	375	—	676
Gorinchem . . .	—	—	—	—

Totaal.

Rotterdam . .	3.989.827	5.279.512	1.289.686	—
Amsterdam . .	242.315	308.760	66.445	—
Dordrecht . .	131.961	163.367	31.406	—
Nijmegen. . .	28.622	30.520	1.898	—
Tiel.	21.191	18.818	—	2.373
Arnhem . . .	18.087	25.429	7.342	—
Gorinchem . .	21.934	34.407	12.473	—

Behalve het verkeer met bovengenoemde havens keerden nog naar andere Nederlandsche havens.

	Ingeklaard.	Uitgeklaard.	Totaal.
in 1896 . . .	1.533.672	65.648	1.599.320
» 1895 . . .	1.534.851	57.085	1.591.936

Het geheele Rijnvaartverkeer van Nederlandsche havens in 1896 is dus 1.416.435 ton meer geweest dan in 1895.

Het totaal verkeer der Belgische havens was.

in 1896	. . .	1.940.728
» 1895	. . .	1.571.765
dus » 1896	. . .	368.963 ton meer.

Wat het vlotverkeer betreft, kan medegedeeld worden dat in 1896 uit Duitschland in Nederland zijn binnengekomen 58 houtvlotten (tegen 56 in 1895), waarvan de totale inhoud was 24426,6 ton (tegen 22714,4 in 1895). Hiervan waren bestemd naar Rotterdam 2196 ton, naar Dordrecht 716,6 ton en de overige naar andere Nederlandsche havens niet met name genoemd.

Van Nederland naar Duitschland passeerden 6 vlotten met een inhoud van 1662,9 ton, tegen verleden jaar 5 met een totaal inhoud van 2079,5 ton. De 6 vlotten in 1895 van hier naar Duitschland kwamen alle uit Amsterdam.

ECONOMISCHE BERICHTEN EN NALEZINGEN.

Aan
de Redactie van De Economist.

Geachte Redactie,

Aan het slot van zijne in de Maart-aflevering van De Economist voorkomende aankondiging van mijn geschrift: Mr. N. G. PIERSON's Muntleer en »Muntpolitiek«, richt die Schrijver tot mij een tweeledig verzoek, in de eerste plaats: »om wat meer zorg bij het overnemen mijner woorden; blz. 10 staan op vier regels twee fouten, beide zinstorend.«

Op die blz. regel 3 van boven is inderdaad onopgemerkt gebleven èn door mij èn door dengene die mij in het corrigeeren der drukproeven heeft bijgestaan, de drukfout: »nemen« voor »noemen«, terwijl, ten gevolge van een schrijffout in de kopy, aldaar bl. 3 en 4 te lezen staat: »waardeverhoudingen« in de plaats van »waardeveranderingen.«

De heer Pierson ziet den zin dien de aangehaalde plaats voor hem heeft, door die beide misstellingen gestoord. Dit legde mij den plicht op ze aan te wijzen en te verbeteren, in voege als door middel van een verbeterblad is geschied.

Ik heb echter ook het recht, geachte Redactie, U te verzoeken dit schrijven in uwe eerstvolgende aflevering te willen opnemen. Want het verzoek van den heer Pierson, zooals het tot mij werd gericht, moet op velen uwer lezers den indruk hebben gemaakt van eene vermaning om zich met aanhalingen geen vrijheden te veroorloven.

Vergun mij U tevens eenige exx. van het verbeterblad ter beschikking te stellen, onder mededeeling dat het, voor allen die in het bezit zijn van mijn geschrift, gratis verkrijgbaar

is bij den uitgever, C. L. Van Langerhuijsen te Amsterdam, en den ondergeteekende.

Hoogachtend heb ik de eer mij te noemen

's-Gravenhage, Uw Dw.
26 Maart 1897. ROCHUSSEN.

De Ombilienkolen. Voor korten tijd berichtten sommige Indische bladen dat de Ombilienmijn niets meer opbracht. Wel vermeldde kort daarop de »Sumatra Courant« dat dit bericht »kant noch wal« raakte (zie »Vaderland van 6 April), maar bijzonderheden ontbraken. Deze nu kunnen wij geven. Wij mogen daarvoor gebruik maken van ons door den heer IJserman, gewezen chef dier kolenexplotatie, verstrekte, uit officieele bronnen geputte, hem uit Indië toegezonden cijfers, waaruit gelukkig het volkomen ongegronde van die alarmeerende berichten blijkt.

In 1894 bedroeg de kolenproductie in tonnen 72451, in 1895 107.864, in 1896 126.282, in Januari en Februari 1897 11.033 en 10.289 ton.

Wat de uitgaven in het kolenveld betreft, de totaalkosten der kolen daalden van f 438.180,28 in 1895 tot f 400.715,30 in 1897, of de totaalkosten per ton van f 4.07 tot f 3.17.

Wat de werkkrachten betreft, in 1895 bedroeg de sterkte van het Europeesch personeel 23, in 1896 25 man. In 1895 waren gemiddeld dagelijks op het werk 1378 dwangarbeiders en 114 vrije lieden. In 1896 waren die cijfers 1284 en 91, in Januari 1897 1.339 en 87 in Februari jl. 1337 en 81. In 1895 was de hoofdelijke productie per dag 0.242, in 1896 0.314 ton

Meerdere cijfers achten wij onnoodig. De gegevene vullen op niet onbelangrijke wijze die in het Koloniaal Verslag aan omdat zij van recenter datum zijn.

Er blijkt uit dat het niet alleen onwaar is, wat ook hoogst onwaarschijnlijk klonk, dat de Ombilienmijn niets meer opbrengt, maar dat de productie gestadig toeneemt en de productiekosten steeds minder worden.

De bladen, welke het onjuiste, trouwens reeds spoedig in Indië zelf weersproken bericht overnamen, vooral die welke daaruit stof putten voor min gunstige beschouwingen, zullen

nu, mag worden vertrouwd, ook wel de hierboven gegeven juistere cijfers onder de aandacht hunner lezers brengen.

Na in „de Economist” van Augustus 1896, blz. 609, melding te hebben gemaakt van sommige ongunstige berichten omtrent „de gouvernements-Ombilien-kolenontginning op Sumatra,” was het ons een genoegen thans op de boven gegeven, van vooruitgang getuigende cijfers te kunnen wijzen.

Quarles van Ufford.

HOE AMSTERDAM OUDTIJDS DE BELANGEN DER MEDISCHE POLITIE BEHARTIGDE.

Toen Ds. W. Sluiter, predikant te Eibergen, in de laatste helft der 17de eeuw in zijn »Buitenleven« zong:

«Als ik mijn kamerken mag sluyten,
En houden al 't gewoel daer buyten,
En doen mijn eigen werk alleen,
Dan ben ik allerbest te vreen.
Daar hebb' ik al, waer hert en oogen
Sich lieflik mee verlusten mogen;
Daar pronkt mijn allerbest cieraet.
Wat raekt mij, hoe 't 'er buyten gaet!

Of daer de straten dan vol drek zijn,
Of daer de poorten maer een hek zijn,
Of voor elk huys een mestvaelt is,
Wat geeft mij dat voor hindernis?
Moet ik somtijds daar over stappen,
Ik weet niet, of op marm're trappen,
Of op een glatgeslepe steen,
Al sachter soude zijn te treen,»

sprak hij daarmede voor zijn' tijd niets ongewoons uit. Weliswaar had de »dichter« als Schriftgeleerde en die overigens in zijne geschriften toont een zuiver bijbelsch man te zijn, Deut. 23: 12 en 13 zich moeten herinneren (»Gij zult ook eene plaats hebben buiten het leger en daarhenen zult gij uitgaan naar buiten. En gij zult een schopje hebben, benevens uw gereedschap; en het zal geschieden, als gij buiten gezeten hebt, dan zult gij daarmede graven, en u omkeeren en bedekken wat van u uitgegaan is«) en tevens aan 2 Koningen 10: 27 moeten denken (»zij braken ook het huis van Baäl af en maakten dat tot heimelijke gemakken«), maar ..... 't kwam nu eenmaal zoo in 't rijm van pas en om de eischen der hygiëne bekommerde zich de dominé van dien tijd al even weinig als bijna al zijne tijdgenooten.

Ook de gemeentebesturen (vroedschappen) van dien tijd achtten de openbare gezondheid geenszins een »voorwerp van de aanhoudende zorg der Regeering.« De geschiedboeken van schier iedere Nederlandsche stad toonen dit duidelijk aan en bewijzen klaarlijk, dat op dit gebied ook ten huidigen dage heel wat te leeren valt bij volkeren der grijze oudheid, o. a. bij de oude Romeinen. Het rioolstelsel van Rome toch, dat reeds kort na de stichting dier stad (753 v. C.) werd aangelegd, bewijst dat de technicus, die zulke plannen ontwierp, eerst dacht en daarna deed, en mede, dat de stedelijke regeering van dien tijd, die voor zulke kostbare werken niet terug deinsde, bewust of onbewust de koe bij de horens durfde pakken zonder te vragen (gelijk zoovele gemeentebesturen van onzen tijd) of de »onderneming« wel zal rendeeren. Men is in onzen tijd zóó gewend geworden van schier alles eene dubbeltjes-kwestie te maken, dat die dubbetjes-kwestie ook al het vraagstuk der volksgezondheid beheerscht. Hulde brengen wij in dit opzicht aan de praktische mannen der oudheid, die in velerlei opzicht de hygiënische belangen van het volk beter behartigden dan vele gemeentebesturen van den huidigen dag.

Hoewel het spoelstelsel voor ons niets begeerlijks heeft — de lezers van »de Economist« weten zulks uit ons vroeger schrijven in dit tijdschrift — achten wij het in verband met het onderwerp onzer bespreking niet van belang ontbloot het rioolstelsel van Rome met een enkel woord te omschrijven.

Tal van kleinere kanalen monden uit op twee groote of hoofdkanalen. Deze zijn zoo diep gelegen, dat zij met den bodem onder het gewone nivau van den Tiber liggen, waarmede eene blijvende doorspoeling van het rivierwater gewaarborgd werd, en om te voorkomen dat dit voordeel niet door het nadeel van de terugwerking der stroom zou geschaad worden had men de volgende maatregelen genomen: *a.* het verval dezer riolen was zoo aanzienlijk, dat de kracht van het geloosde water (en vuil) die van den inwerkenden stroom overtrof, *b.* de monding der riolen stond niet rechthoekig op de rivier, maar zóó dat de stroomrichting der rivier een scherpen hoek maakte met de richting van het afloopende water, *c.* de riolen waren naar de monding heen nauwer, waardoor èn de aandrang van den stroom verminderde èn de kracht van het

verval toenam, d. de riolen hadden, om de kracht van den terugwerkenden stroom te breken, verscheiden krommingen. Om eenigermate een denkbeeld van de grootte van het eene riool (Cloaca Maxima) aan te geven, dient dat de ouden geboekstaafd hebben, dat men er wel met een beladen wagen door kon rijden en Agrippa moet er eens met een boot door zijn gevaren naar den Tiber. Dat het onderhoud van die grootsche werken, die onder toezicht van eene bijzondere commissie (Curatores Cloacarum) stonden, heel wat uitgaven vorderde, bewijst wel het feit, dat daarvoor eene afzonderlijke belasting werd geheven, Cloacarum geheeten. Maar — en dit zeggen wij inzonderheid aan het adres van de spoelstelselmannen — trots de deugdelijke constructie en niettegenstaande al de voorzorgsmaatregelen om vervuiling dezer riolen te voorkomen, bleek den bodem voortdurend met een dikke laag bezonken vuil bedekt.

Wij zeiden dat sommige volkeren der oudheid de belangen der volksgezondheid naarstiger behartigden dan menige vroedschap van eeuwen daarna. Ook Amsterdam levert daarvan een voorbeeld, dat met het oog op en in verband met onze hedendaagsche hygienische toestanden wel der beschouwing waard is, ook al is het waar, dat onder de Nederlandsche steden bezwaarlijk een tweede zal zijn aan te wijzen, die in de jongste 50 jaar meer voor de belangen der volksgezondheid deed dan Amsterdam, waarvan men, gelijk nu nog van 's-Gravenhage, indertijd met alle recht kon zeggen:

Een zwavelige zwalm, een zwamziek zwerk omzwacht
Met zwijmelzwoele wolk de zwalpend zwarte gracht;
Een zwabbelende splijtzwamzwerm zwelgt, zwijgend als het graf,
In zwellensweelde, zwaaiënswee, den zwadderzwang'ren draf.

Reeds bij besluit van 17 September 1481 werd bepaald, dat „niemand, hij zij wijf of man of kint eenigh vuylnisse mag brengen op de vesten of aen de muren van der stede, noch ook syn gevoeg daer aen of daerop mag doen”, terwijl den ouders en vrienden werd bevolen nauwer toe te zien, dat ook hunne kinderen zich hierin niet aan eenige overtreding schuldig maakten. Eene boete van drie pond werd op de overtreding dezer bepaling bedreigd. Het schijnt, dat deze maatregel ge-

trouw nageleefd werd, althans in de eerstvolgende zestig jaren werden geene nieuwe maatregelen tegen het ver- of bevuilen van de muren of vesten door de Regeering noodig geacht.

Al vroeg schijnt men voor de verzameling van het huisvuil op sommige punten der stad bakken te hebben geplaatst, waarin de ingezetenen hunne asch en vuilnis konden brengen, gelijk ten huidigen dage in nog vele plaatsen gebruikelijk is, — een gebruik, dat afkeuring verdiend, omdat *a.* meestal meer vuilnis bij dan in die bakken wordt geworpen en *b* de lediging dier bakken veelal zeer ongeregeld, niet tijdig en zeer onvoldoende geschiedt. Op 23 Februari 1542 werd een besluit uitgevaardigd tegen hen, die »steygeraerde ende andere vuylnisse haelden uit de vullensvaten en andere plaetsen bij der Stede daertoe geordonneert, doende daermede haer eygen profijt en wille, dewelcke nochthans deze stede wel behoeftigh is."

Ook aan het onderhoud der straten en wegen werd toen reeds de aandacht gewijd. Op 13 Juni 1554 werd door »Schout, Schepens en gebuyeren van Ouder- en Nyeuwer-Amstel mitsgaders de Burgermeesters ende Regeerders der Stede van Amstelredamme als Ambachtsheeren van der Nyeuwer-Amstel bevolen, dat het baggeren of modderen van klei uit den Amstel (om daarmede veenich en onvrugtbaer lant vrugtbaar te maecken) niet meer mocht geschieden, aangezien daardoor de wegen en dijken geheel ontgrond en het algemeen belang benadeeld werd.

Echter niet alleen om het z. g. ontgronden (en daardoor het loswerken van de dijken en paden of wegen op die dijken) te voorkomen, diende deze maatregel. Blijkens eene bepaling van de Heeren van den gerechte van 15 Maart 1568 mocht geene modder, darie of aarde uit de stadswateren gehaald dan bij expres consent van de heeren Burgemeesteren der stad. De boete op de overtreding dezer order bedreigd, bedroeg 6 Carolusgulden en verbeurtverklaring van de pramen of schuiten, waarmede het feit was bedreven. En behalve deze straf van den modderman of modderaar, werd nog 12 Carolusguldens boete opgelegd aan hem, op wiens last het modderen was geschied. Alleen mocht men voor bemesting van eigen landerijen of ophooging of verbetering van eigen dijken tot op een bepaalden afstand van den wal bagger ophalen. Zoo ook was

het verboden van elders modder (bagger) in te voeren dan met vergunning van Burgemeesteren deser stede met duidelijke opgave van de plaats van herkomst.

Gelijk ook thans nog in vele steden het geval is, dat metselaars, grondwerkers en andere bouwondernemers, zich van grond, puin, enz. op de meest gemakkelijke wijze zoeken te ontlasten door het maar ergens op straat te deponeeren, zoo ging het ook oudtijds. Daarom werd in het belang der publieke orde en reinheid op 12 Augustus 1568 bevolen, dat die "aerde, afgebroke steen, puijn ofte andere materie" gedragen moest worden in schuyten en dadelijk naar buiten de stad moest worden vervoerd, zoodat men er ook geene puinvaalten en dergelijke op particuliere erven op na mocht houden.

In 1579, werden bij besluit van 20 Februari, meer krachtiger maatregelen genomen "tegens het werpen van Vuylnis op 's Heeren Straaten, en in de Canaalen." 't Is der moeite waard dit besluit in zijn geheel aan te halen:

"Alsoo mijne Heeren van den Gerechte bevinden groote ongeschiktheyt ende misbruyck te gebeuren door d'onreynigheyt van dreck ende andere vuyligheyt, dewelcke op der Straten, ook voor der goeder luyden deuren, ende anders over al buyten privaten en vullens-vaten geleyt ofte gewurpen wort door de vileynigheyt ofte quaetwilligheyt van jonge ende oude menschen, die sulx plegen buyten alle redenen, eere ofte schaemte. D'welck een schandelick dinck is in een goede stede, te sien. Soo is 't, dat mijne Heeren van de Gerechte, omme de voorzeyde onbetamelyckheyt voortaen te beletten, verbieden eenen igelijcken jonck ende out, wie hij sy, eenigh vullens, dreck ofte andere onreyne materie te leggen ofte werpen op de Straten, ofte voor imants huysen of elders de vullens-vaten daertoe geordonneert: noch oock haer gevoegh te doen buyten den privaten, mits daer toe veel gemeene privaten soo aan de mueren deser stede als aan bruggen ende elders tot deser stede groote kosten gemaakt zijn." (Er waren dus in 1579 reeds openbare privaten te Amsterdam). "Ende dit al op pene van dertigh stuyvers elke reyse te verbeuren: 't appliceeren de twee derdeparten tot behoef van den Heere, ende een derdepart tot profijte van den aenbrenger; ende de boeten, by de kinderen verbeurt, te verhaelen aen de ouders,

of dat deselve kinderen andersints daer af arbitralicken gecorrigeert sullen werden tot goetduncken van den Gerechte."

Dat men echter voor de bestrating zelve nu juist niet de meeste zorg droeg, bewijst wel eene resolutie van de heeren van den Gerechte van 26 Januari 1593, waarbij er aan wordt herinnerd, dat die heeren "wel eertijds hebben gestatueert, dat alle de Straten tot kosten deser Stede souden werden gerepareert, mits dat voor elck huys jaerlijks sekere penningen daer toe betaelt souden worden", doch er wordt aan toegevoegd: "'t welck nochtans niet en is nagecomen." Daarom werd in deze resolutie bepaald, dat "van nu voortaan" alle doorgaande (dus niet-doodloopende of blinde) straten en stegen ter breedte van "daer — twee — sleden — elck anderen — konnen — wijcken" door de stad gerepareerd en onderhouden souden worden, onder voorwaarde dat van ieder perceel in de hoofdstraten (Warmoesstraat, Zeedijk, Nieuwendijk, Kalverstraat, enz.) en langs sommige openbare wateren of op sommige openbare markten of pleinen 2 stuivers, van huizen in stegen en dwarsstraten 1½ stuiver en van huizen aan de vesten 1 stuiver per jaar moest worden betaald.

In 1596 begon men er eindelijk eens aan te denken, dat ook de z. g. nachtwerkers, d. w. z. zij, die bij nacht zich met het ruimen van particuliere privaten onledig hielden, aan orde en regel moesten worden gewend. Eene resolutie van 4 Sept. 1596 bewijst zulks. Daarin wordt gezegd, dat men bevindt, dat er "groote ongereltheyt gepleegt werd bij de gene, die binnen deser stede werden gebruyckt om de privaten te reynigen". Daarom werd bepaald, dat deze lieden voortaan gehouden zouden zijn de schuiten, waarin de privaatstof gedragen werd, langs den wal moesten gelegd worden met "een ganck" (een loopplank) over de schuit, zoodat men niets van die privaatstof in het water kon laten vallen. En de geladen schuiten mochten niet in de stadswateren, maar moesten buiten de palen geledigd worden. Waar en wanneer moest die lediging geschieden? "Bij eb, op stroom des morgens." Men ziet daaruit, dat het privaatvuil ook toen, gelijk nog in tal van achterlijke steden, aan den stroom werd toevertrouwd; die moest die rottende massa maar onschadelijk maken! "Schoon ende reijn", zegt genoemde resolutie, moesten

de schuiten weer binnen de stad worden gebracht! Voorts werd den nachtwerkers bevolen, dat zij de "wercken", waarmede zij waren aangevangen, ten spoedigste moesten afwerken, "sonder de selve te mogen laten steken, en ook sonder meer loon te mogen eischen dan eenmaal voor den aanvang van het werk was bedongen, alles op eene boete van "twaalf gulden bij hen eenige der voorsz. poincten contra-veniërende telcke mael te verbeuren, ende daer en boven gegeesselt of arbitralick gestraft te werden." En opdat het reinigen der privaten niet dan op "behoorlicke" tijden zou geschieden, werd nog bepaald, dat van half Maart tot half September van 10 uur 's avonds tot 3 uur 's morgens en de andere helft des jaars van 10 uur 's avonds tot 5 uur 's morgens de putruiming mocht plaats hebben

Aan de OPEN GOTEN langs de straten werd reeds bij besluit van 22 Juli 1605 een einde gemaakt.

Toen werd bepaald, dat, tot "meerder sieraet der selver Stede ende tot verhoedinge van de periculen, die uyt de Goten in de Straten leggende souden mogen ontstaen voor de luyden, dewelcke de Straten gebruicken, de goten uitkomende op de gemeene Straten, met "overwulvinge" (d. i. gewelven) moesten worden gedekt.

Hoewel op het niet-nakomen dezer bepaling eene boete van een "pont vlaems" was gesteld, schijnt men het met deze bedreiging niet zoo heel nauw genomen te hebben. Althans op 23 Maart van 1614 — dus negen jaar later — werd bevolen, dat alle de goten binnen de stad, die "dwars over de straten" liepen, "soo wel die open leggen als die met houte plancken (of er toen ook andere dan houten planken waren?!) gedekt waren, hersteld en met steenen gewelven onder de straat gemaakt moesten worden.

Zoo ook was reeds bij besluit van 6 Dec. 1612 bepaald, dat "van nu voortaen het schoon-maecken van de gooten inde voorsz. Stege" (nl. de Halstege) "zoowel bij Somer als bij Winter tijden, bij de ghemeene Bueren aldaer eendrachtelijck sal moeten begonnen werden een half ure naer het luyden van de Poort-clock, ende binnen een ure ghedaan sal moeten sijn."

Tegen het vervuilen van de openbare stadswateren was men meer en meer op zijne hoede. Vooral de vischhandelaren ge-

bruikten die wateren geregeld als bergplaats van doode visch. Daarom werd bij resolutie van 5 Dec. 1620 getracht daaraan een einde te maken.

Dit besluit luidt aldus:

„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte verstaen, dat vele en verscheijde visch-koopers hier ter Stede met bot en ander visch komende, henluyden vervorderen de doode bot ende ander visch met groote menuichte in den Ammerack (Damrak), omtrent de Visch-marckt deser Stede te werpen: ende dat oock eenige visschers met hare korven ende visch aen 't vlot leggende, hen niet en ontsien d' oude ende versletene korven in 't water beneffens het voorsz. vlot te laten sincken. Waer door het water, insonderheyt bij Somerteyt, soo vervuylt, stinckende en geinfecteert wort, dat de visch in de korven qualick levendigh ende goet gehouden kan worden, niet alleen tot seer groote prejuductie ende nadeel van de visch-kopers de Visch-marckt frequenterende, maer ook tot groote onlust ende quellagie van de luyden daer omtrent wonende. Soo is 't, dat deselve mijne Heeren, om daerinne te voorsien, geordonneert, gestatueert ende gewillekeurt hebben, ordonneeren, statuëren ende willekeuren mits desen, dat van nu voortaen gene vremde visch-koopers oft andere, alhier met bot ende andere visch marckende, hen sullen mogen vervorderen eenige doode bot ofte andere visch in den Ammerack omtrent de Vischmarckt te werpen; op pene van 't telckens twintigh stuyvers te verbeuren: Ende dat oock niemant de Vischmarckt frequenterende hem sal mogen onderwinden eenige oude ende versletene korven in 't water beneffens het vlot te laten sincken: op pene dat de contraventeurs mede op elcke korve 't elcken verbeuren sullen een boete van twintigh stuyvers.” —

In Juli 1623 besloten de Heeren van den Gerechte een vierde veem op te richten, ten doel hebbende zoowel het gerief van de kooplieden in de asch als de bevordering van den welstand der aschnering en het voorkomen van verdere misverstanden en hindernissen tusschen de aschwerkers, die jarenlang onverhinderd zich met aschwerken hebben geneert.

Herziening van gemeentelijke politie- en strafverordeningen was toen, zoo goed als ten huidigen dage, steeds weer noodig.

De naleving dier verordeningen liet ook toen steeds weer veel te wenschen over. Die ervaring deed men ook op met de bovengenoemde resolutie van 4 Sept. 1596. Op 29 April 1626 werd, onder herinnering, dat op 4 Sept. 1596 »goede ordre was gestelt geweest op 't reynigen van de Privaten,« gepubliceerd, dat »mijne Heeren van den Gerechte uyt verscheide klagten verstaen, dat de selve Keure gevilipendeert ende na sijne forme ende inhouden niet word geobserveert, tot groot ongerijf, stanck ende vuyligheyd van de Burgeren ende Inwoonderen deser Stede ende alsoo hoog noodig is daar inne voor-sien te werden. Daarom werd op nieuw »geordonneert, gestatueert ende gewillekeurt«, dat allen, die zich met het reinigen van privaten onledig hielden, de te reinigen privaten alleen mochten openen en reinigen in het bijzijn en onder toezicht van daarvoor aangewezen personen. Tevens werd verordend, dat die putledigers de privaatstoffen moesten brengen (lossen) »op stroom buyten de laeg van de schepen«. De bedoelde toezichthebbende personen moesten bezoldigd worden door hem (haar), die eene privaatput liet ledigen, met een bedrag dat door heeren Burgemeesteren was vastgesteld. Zij werden beëedigd en hunne instructie werd ter zelfder tijd vastgesteld. —

Steeds meer gingen de oogen open voor het schadelijke van alle ophoopingen van vuil.

In 1621, op 16 November, werd, »also mijne Heeren van den Geregte verstaan, dat binnen deser stede ende de Jurisdictie der selver op eenige plaatsen gehouden, gevoed ende met vuyle en stinckende materialen vet gemaeckt werden sekere groote quantieteyten van VERCKENS, waer deur de wateren daer omtrent soo ontsteken en vervuylt werden, dat deselve bij de luyden aldaer wonende niet gebruickt en konnen werden,« getracht ook daarin te voorzien door te bepalen, dat voortaan niemand meer dan 4 varkens mocht houden, en dan nog maar alleen op minstens »hondert gaerden« buiten de grachten der stad. Op het overtreden dezer bepaling was eene boete van zes gulden van elk varken bedreigd.

In 1623 (21 Januari) bleek het al weer noodig maatregelen te nemen tegen »de groote disordre en ongeregeltheyd« bij het »uyt-dragen van de Secreten, doordien de uyt-dragers de materie ofte vuyligheid« des nachts niet brachten waar het

behoorde gebracht te worden, maar het uitgoten in de burgwallen en grachten, waardoor die wateren zeer besmet werden „en de onlijdelijcke stanck en de onreynigheyd werd gecauseert.” Daarom werden de volgende bepalingen gemaakt: *a.* geene andere dan beëedigde personen mochten voortaan secreten uitdragen; *b.* de secreet-stoffen moesten of in het IJ of in den Amstel voorbij de runmolens gelost worden; *c.* de „toesienders”, zonder wier tegenwoordigheid geene privaten geledigd mochten worden, hadden nauw toe te zien, dat geene stoffen tusschen den wal en de schuit in 't water werd gegoten, terwijl zij verplicht werden zich nauwkeurig te vergewissen, dat de stoffen op de onder *b* aangegeven plaatsen werden gelost; *d.* de „meesters van de uyt-dragers” mochten niet met het ledigen eener secreetput aanvangen vóór de toezienders (opzichter) verwittigd waren van het uur, waarop de werkzaamheden zouden aanvangen; *e* het loon dezer opzichters zou nu voortaan bedragen vijftien stuivers per nacht; *f.* de opzichters werden verplicht minstens twee nachten per week rond te gaan „om te visiteren ende te verspieden of nergens niet contrarie van desen soude mogen werden gedaen.”

Bij besluit van 1 Sept. 1633 werd punt *b.* van de resolutie van 21 Jan. 1623 in dien zin gewijzigd, dat voortaan niet meer in den Amstel maar uitsluitend in het Y de faecale stof mocht gelost worden.

Ook nam men bij besluit van 30 Januari 1637 maatregelen tegen de vervuiling van den bodem door het bouwen van privaatputten aan bepaalde regelen te binden. Zoo werd o. a. bepaald, dat het fondament van iedere put van „ander-halve steen” moest zijn „en dan 't Secreet van een steen dick daer tegen”, of indien iemand geen fondament van „ander-halve steen” wilde leggen, moest ter dikte van „ander-halve steen de bodem met vaste aarde of klei aangestampt (dicht gestopt) worden. —

Op 27 Augustus 1639 was al weer een maatregel noodig tegen de vischkoopers, die zich al heel weinig om de reinheid der stadswateren bekommerden en, gaarne met de minste moeite gebaat, de gewoonte hadden de oude, versleten vischmanden eenvoudig aan het Damrak bij de Vischmarkt in 't water te laten zinken, waardoor „het water insonderheyt bij

Somer-tijt, seer vervuylt, stinckende, ende oock in sijn volle loop ende scheut belet wort." Eigenaardig en niet onvernuftig is de maatregel, die men daarbij nam om de overtreders dezer bepaling te kunnen kennen. Het besluit toch zegt: "Ende ten eynde de contraventeurs van dien te beter achterhaelt souden mogen worden, soo sullen alle rivier-visch-verkoopers gehouden sijn alle hare vischkorven met witte tienen (teenen of twijgen, waarvan de vischmanden waren vervaardigd) te doen teyckenen, ieder met syn merck: op de verbeurte van drie gulden op elcke korf, die na desen bevonden sal worden niet gemerkt te sijn." —

Aangezien herhaaldelijk klachten werden gehoord, dat op sommige punten der stad de riolen zoo laag werden gelegd, dat daardoor niet alleen bij hoogwater "maar oock bij weynig meer als gemeene vloet" de kelders vol liepen, werd bij resolutie van 9 Maart 1650 bepaald, dat op die punten geene riolen lager mochten worden gelegd dan de riolen van de openbare straat aldaar lagen. —

"Alsoo mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe" kwamen, "dat haer E. Willekeuren op het werpen van stroo, assche ende andere vuyle materialen in de Graften ende Burghwallen deser Stede geëmaneert, groflijck werden geinfringeert", werd op 26 Maart 1655 besloten, dat voortaan niemand eenig stroo, asch of andere stoffen in grachten of burgwallen der stad zou mogen werpen, maar die stoffen moest brengen in de daartoe aangewezen schuiten.

Dat die bepaling ook met het oog op het bevaarbaar houden van den Amstel, hoog noodig was, blijkt uit een besluit van 17 Juli 1659, dat, naar aanleiding van "dagelijxe" klachten over het "groot ongemak, 't welck aen de schepen, den Amstel bevarende, wordt toegebracht ende veroorsaeckt door de ondiepten langhs de kanten van deselve Riviere", bepaalde, "dat alle ende een igelyck, die van deser Stede wallen af binnen de hondert Gaerden langs d'eene ende d'andere sijde van de Riviere den Amstel wonen ofte aldaer Landen leggende hebben: Te weten, de Bewoonders van de Huysen ende de Eygenaers van de Landen, yder voor hare respective Huysen ende Landen, ter breete van deselve, van huyden binnen 3 weken uyterlijck, op hare eygene kosten de voorsz. Riviere

sullen diepen, en de vervolgens onderhouden aen de wal op een voet beneden 't Somer-water ende van daer voorts op drie voeten ter lenghte van 10 voeten na 't midden van 't water toe."

Wat bij resolutie van 14 Juni 1663 te Amsterdam gestatueerd werd, had reeds meer dan eene eeuw te voren elders de aandacht getrokken en boeten-bepalingen uitgelokt, o. a. te Utrecht, waar 9 Aug. 1535 het eerste "Placaat tegen het uytsteken van houten pypen van secreten over deser Stats grachten" afgekondigd. Het desbetreffend Amsterdamsch besluit luidt aldus: "Alsoo mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe komen, dat door de Riolen, in de Burgwallen uytkomende, binner deser Stede vele vuyligheyt werd gecauseert, soo is 't, dat hare E. E. om 't selve voor te komen geordonneert en gestatueert hebben, als haar E. E. doen mits desen, dat niemant van nu voortaen sal vermogen eenige nieuwe Riolen, komende uyt de Secreten, op de Burghwallen deser Stede corresponderende, te maken, op pene van honderd guldens, ten profijte van den Heere, en dat voorsz. Riolen datelijck zullen werden gedemolieert."

Dat men het met ophoopen van gistende en stinkende vuilnis binnen de stad nog altijd niet zoo nauw nam, bewijst wel de resolutie van 23 Nov. 1663, waarin gezegd wordt, dat, aangezien eenige lieden zich niet ontzagen met vaartuigen "STADSVUILNIS van de hoopen, soo buyten als binnen de stad leggende" weg te halen (m. a. w. te stelen), het een iegelijk werd verboden in het vervolg eenige vuilnis van die hoopen weg te nemen. Of die stadvuilnis dan toen, evenals ten huidigen dage, door de stad verkocht werd, vraagt men? Dezelfde resolutie geeft daarop het antwoord: die vuilnis werd gebruikt "tot verhoginge van de nieuwe Uytlegginge ofte 's Heeren straten".

Echter begon men meer en meer in te zien, dat die ophooping van vuil op den duur onhoudbaar was en.... waarschijnlijk werd nog meer de finantiëele zijde der zaak bezien. Althans wij vonden eene ordonnantie van 17 Maart 1666, die aanvangt met: "Alsoo bij de Heeren Thresorieren deser Stede den Heeren van den Gerechte bekent gemaeckt is dat hare E. van meeninge syn te verpachten 't Vuylnis en andere Vuylig-

heyt, die binnen dese Stadt op 's Heeren Straten en Backen vergadert werdt, en dat sich daaromtrent opdoen eenighe difficulteyten, die den voortgangh VAN SOO GOEDEN werck souden komen beletten, ten ware by mijne Heeren van den Gerechte daer inne wierde voorsien." Deze ordonnantie doet in velerlei opzicht kennen hoe men destijds over de openbare reiniging, de gemeentereiniging, dacht O. a. komen er de volgende bepalingen in voor:

a. Niemand mag voortaan eenige paardenmest, stroo, asch of andere vuiligheid in de grachten of op de straten en wallen der stad werpen, maar is gehouden deze stoffen te brengen in de schuiten of in de bakken, die daarvoor zijn bestemd, "op de verbeurte van 't Vuilnis ende daer-en-boven noch op pene van 6 guldens";

b. zij, die puin, aarde of eenige andere stoffen, geschikt voor ophooging, voor zich zelven wenschen te behouden, zullen deze stoffen hoogstens 3 dagen op de openbare straat mogen laten liggen;

c. alle paardenmest en in 't algemeen al de vuilnis, die in de publieke vuilnisbakken gebracht is, zal zijn ten bate van den pachter van de vuilnis;

d. niemand zal vuilnis buiten de stad mogen vervoeren, dan met een bewijs, daarvoor door den pachter der vuilnis afgegeven; blijkt het dat deze vuilnis, zonder dat bewijs vervoerd, het eigendom is van hem, die deze liet vervoeren, dan zal slechts die vuilnis zijn verbeurd, doch indien die vuilnis aan den pachter ontvreemd blijkt, zal mede de schuit, waarin die vuilnis is vervoerd, en 't gereedschap, dat op die schuit wordt bevonden, verbeurd zijn;

e. niemand mag uit de vuilnisbakken of van eenige andere plaats vuilnis weghalen dan met voorkennis van den pachter;

f. tot het doen van bekeuringen werden gemachtigd de pachter, diens "Medestanders en verder allen, die door den pachter voor dit doel zullen worden gebruikt; zoo ook alle collecteuren van andere pachters en zij, die toezicht hebben op de boomen (afsluitboomen), waar de schuiten met vuilnis passeeren."

Blijkens eene resolutie van 25 Augustus 1668, waarin wordt geklaagd, dat Reynier Dircsz., aangesteld "om op te passen,

dat op de Nieuwe-, Oude- en Papenbrug geene asch ofte vuilis en werd uitgestort", allerlei moeite ondervindt in het bewijzen van de door hem gedane bekeuringen, werd de boete op die bekeuringen veel verzwaard.

Dat het publiek zich echter over de reinheid der straten al heel weinig bekommerde en steeds weer nieuwe bepalingen van overheidswege noodig waren om op dit algemeen belang aan te dringen, blijkt ook uit een besluit van 7 Januari 1672, waarbij bepaald werd, dat alle eigenaren van erven verplicht zullen zijn voor hunne erven tot aan de stoepen behoorlijk op te hoogen en met "geele klinkers" te bestraten, terwijl bij die resolutie mede werd bepaald, dat niemand tegen eenige schutting (langs de erven) eenige "vuyligheid, asch, stroo of andere vuilnis" mocht storten, "op pene van 25 gulden 't elkens te verbeuren, als hij daarover bekeurt sal werden". —

Tot 1452 was het te Amsterdam gewoonte gebleven, dat schier iedereen zijn eigen varken mocht houden, dat — gemakkelijke en min kostbare methode van varkensmesten! — eenvoudig op straat werd gejaagd om zich met allerlei afval te voeden. Toen in dit jaar (op bevel der Regeering) de varkens hun terrein verloren, werden voor de monniken van 't klooster Sint Antonius gunstige uitzonderingen gemaakt; die heeren beweerden, dat het betamelijk was, uit eerbied voor Sint Antonius, de kloostervarkens vrij snuffelen te geven. En aldus geschiedde het: het vuil van 's Heeren straten, voor zooverre het in den smaak dier dieren viel, was voortaan privaat eigendom der kloostervarkentjes.

Bij willekeur van 21 Januari 1671 werden betrekkelijk het houden van varkens nieuwe bepalingen gemaakt, waarbij voor "de nieuwe vergrootingen van de stad in 't Blok (tot 't maken van Brandewijn-Branderijen gedestineert) benoorden 't pleyn van de Muyderpoort, belend door de Baangracht aan de oostzijde, de nieuwe Rapenburgsgracht aan de noordzijde, de Achtergracht aan de westzijde en 't voorschreven pleijn aan de zuidzijde" ook varkens mochten worden gemest, doch alleen na bekomen vergunning van de heeren Thesaurieren der stad. Bij besluit van 12 September 1679 werd, onder herinnering aan deze resolutie van Januari 1671, nog geämplieerd, dat op geene andere plaatsen binnen de stad varkens zullen

mogen worden gehouden, "veel min, dat men die langs de publicque Straten laat loopen, op pene van 6 gulden voor yder Varken, elders als ter voorschreven Plaatse gehouden of gevonden wordende 't elkens te verbeuren." De varkens van Sint Antonius verloren hiermede dus voor goed hun gebied.

Echter leverden ook de varkenshokken, die binnen dien aangewezen kring waren gebouwd, voortdurend bezwaren op. Zoo werd bij besluit van, 15 April 1672 geordonneerd, dat de brandewijn-branders hunne riolen, die in de grachten of burgwallen der stad uitmondden, onverwijld moesten "stoppen en dichtmaken, sonder hunne varkensdraf ofte vuyligheyt door deselve Riolen in de voorsz. Graften ofte Burgwallen te mogen losen, ofte door het inwerpen van dien deselve ondiep en troubel te maken, op peene van 100 gulden." En mede werd dezen lieden bevolen de plaatsen, die zij door het inwerpen of lozen van varkensdraf en vuiligheid hadden "ondiep ende onbequaem" gemaakt, op eigen kosten te diepen en bruikbaar te maken. Men meene echter niet, dat deze maatregel in de eerste plaats een gevolg was van het bewustzijn der Regeering, dat de openbare gezondheid door die watervervuiling bedreigd werd. Geenszins: de ververs hadden hun beklag bij de Regeering ingediend, dat door genoemde oorzaken de wateren "soodanig getroubleert (troebel), en ook scherp ende afbijtende werden gemaekt, dat de selve voor de Ververs geheel onbruikbaer staen te werden."

In 1673, 19 April, klaagden de Heeren van den Gerechte al weer, "dat de keuren, op 't uytwerpen van 't Vulnis op 's Heeren Straten en in de Kanalen van de Stad van tijd tot tijd ge-ëmaneerd, dagelijks meer en meer werden overgetreden tot groot discieraad van de Stad, incommoditeyt van de goede Ingesetenen van dien en vervuylinge van de wateren", waarom nu geordonneerd werd, dat voortaan niemand eenige vuilnis mocht storten op de openbare straat of in de kanalen der stad. Tegen de overtreding dezer bepaling werd eene boete bedreigd van zes gulden, terwijl tevens werd bepaald, dat indien eene dienstbare zich aan overtreding dezer ordonnantie schuldig maakte de heer of vrouw des huizes het recht hadden, de boete af te houden van de "Huure" (het loon) der dienstbode.

Op 30 Januari 1675 moest de keur van 23 Januari 1623,

waarbij bepaald was, dat alleen daarvoor door Burgemeesteren aangewezen en beëedigde personen privaatputten mochten ledigen, al weer met nieuwe bepalingen aangevuld en verscherpt worden, aangezien »door verscheyde quaatwillige Luyden« tegen deze keur gehandeld werd. —

Eene ordonnantie van 12 Mei 1679 heft nieuwe klaagliederen aan over »'t uytwerpen van 't Vulnis op 's Heeren Straten en in de Kanalen van de Stad.« Daarin wordt voor de zooveelste maal bepaald, dat voortaan niemand eenige vuilnis zal mogen werpen op de openbare straat, op eene boete van zes gulden, te betalen door de bewoners van de huizen, waaruit bedoelde vuilnis afkomstig was, terwijl die bewoners tevens gerechtigd werden die boete in te houden van (te korten op) de huur van hunne dienstbaren, ingeval deze de overtreding hadden begaan. En opdat er een scherper toezicht in zake het werpen van vuilnis op de openbare straat, enz. zou zijn, werden nu tevens de provoosten van de aalmoezeniers en »alle de Vulnis-bedienden, alsmede een ieder uyt de Gemeente of Inwoonders deser Stede« tot het doen van bekeuringen gemachtigd.

De maatregel op 21 Januari 1671 tegen het houden van varkens genomen, schijnt niet al te zeer in den smaak te zijn gevallen, althans bij ordonnantie van 12 September 1679 moest er den ingezetenen op nieuw aan herinnert worden, omdat herhaaldelijk overtredingen waren geconstateerd.

Bij ordonnantie van 7 Maart 1679 moest eene bepaling gemaakt tegen het beschadigen van de roosters der stadsriolen. Op het overtreden dier bepaling was bedreigd .... »opentlijk met geeselinge aan den lijve te sullen worden gestraft.«

In 1690 werden de »aschwerkers« in het gild van de waagdragers opgenomen, »als nu van eene natuure werdende.« —

Aanhoudend bleef men klagen over de wijze, waarop velen zich trachtten te ontdoen van het huisvuil. Toen ook de bewoners van de huizen van de westzijde van de Botermarkt weer met dergelijke klaagliederen tot de heeren van den Gerechte kwamen, werd op 28 Januari 1682 geordonneerd en gewillekeurd, dat voortaan niemand in de omgeving van de waag of aan het einde van de Regeliersgracht eenige vuilnis mocht storten of nêerleggen dan uitsluitend »op de schuine Luyffel (een hellend stortbord), die aldaar zou worden gemaakt

boven eene vuilnisschuit, die voor dat doel daar zou worden gelegd. Echter werd hier nog bij bepaald, dat deze luifel uitsluitend mocht worden aangewend voor vuilnis en dat bv. paardenmest op eigen erf in eigen mestbak moest worden geborgen.

Niet uit een hygienisch oogpunt, maar veel meer om materiale schade te voorkomen, werden steeds weer nieuwe maatregelen genomen tegen vervuiling van de openbare wateren. Dit blijkt o. a. zeer duidelijk uit eene waarschuwing van 12 Januari 1683, waarin het gevaar, dat rottende en stinkende wateren opleveren, niet eens genoemd wordt. Die waarschuwing luidt aldus:

„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe syn gekomen, dat dagelijks in de Oude-sijds Kolk, by de Schryers-hoek, veelderhande Vuyligheden, soo van leege Vaten, Hoepels, Asch als anders werd gesmeten, 't welk sig set voor de drempels of Deuren van de nieuwe gemaekte Schut-sluys en daar door belet dat de deuren van de selve Sluys ten tyde van hooge Vloeden na behooren niet konnen worden gesloten en digt gemaakt, en de wijle daar aan ten hoogste voor de stad en de goede Ingesetenen van dien is gelegen, dat de selve Sluys niet werd belemmert, en om te voorkomen de onheylen, die door het inbreken van het water soude konnen werden gecauseert, hebben mijne heeren van den Geregte, daar inne willende voorsien, goedgevonden bij desen eenen ygelijken te waarschouwen, dat van nu voortaan niemand sig sal hebben te bevorderen in de voorschreven Kolk eenige Asch, leege Vaten, Hoepels of andere vuyligheid, hoe die ook genaamt soude mogen syn, te werpen, op pene van vijftig gulden t'elkens te verbeuren bij die gene, die bevonden zal worden sulks te hebben gedaan, en sullen de Ouders voor hare Kinderen, de Meesters en Vrouwen voor haar Knechts en Meisjens moeten instaan, en de pene voldoen", enz. enz.

Bij ordonnantie van 27 Januari 1684 werd — alsoo mijne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe kwamen dat de keuren, op 't uytwerpen van 't Vuilnis op 's Heeren Straten en in de Canalen van de Stad van tijd tot tijt geemaneert, dagelijks meer en meer werden overgetreden, tot groote discieraat van de Stad, incomoditeyt van de goede

Ingesetenen van dien, en vervuylinge van de Wateren — bepaald „dat voortaan niemand eenige Vuylnis, Paardemis, Asse, of andere vuyligheyd sal vermogen uit te storten op 's Heeren Straten, of in de Canalen deser Stede, op pene van ses guldens, te betalen bij de bewoonders van de Huysen, uyt welke de contraventie geschied sal sijn, mits dat de Bewoonders van de huysen de voorschreven boeten sullen mogen korten aan de Huure van de dienstbode, die de contraventie gedaan sal hebben."

Vooral de Groenmarkt was in dien tijd een ware vuilnisbelt. De schippers en tuinlieden uit Haarlem Leiden en andere plaatsen schenen zich al heel weinig aan te trekken van de bestaande ordonnantiën betrekkelijk het werpen van vuilnis op de openbare straat en in de burgwallen. Althans bij ordonnantie van 21 Juli 1684 werd bepaald, dat al die schippers en tuinlieden, die met „groente, kool, wortels, rapen, boonen, ofte eenige andere aard en boomvruchten" ter graanmarkt kwamen, verplicht waren aan de „Opzichtersse of Reinigster" (eene vrouwelijke beambte dus) voor iedere schuit, die aan de markt kwam, drie stuivers te betalen, of in den winter, „bij besloten water", wanneer deze handelaren met wagens of sleden hunne artikelen aanvoerden, twee stuiver en per handslede een halve stuiver. Voorts werd iederen verkooper of verkoopster van groente, aard- of boomvruchten, die op deze markt uitstalde („voorzat") opgelegd aan de Opzichteresse drie stuivers per week te betalen. Daarvoor was de Opzichteresse verplicht te zorgen, dat de Groenmarkt des zomers om 10 uur en des winters om 11 uur der voormiddags „behoorlijk gereynigt en schoon geveegt" was. Voortaan mocht niemand meer „eenige Vuyligheijt, Groente, Boonschillen of iet diergelijks in 't Water ofte in de Burgwal werpen," terwijl mede werd verboden dat iemand ter Groenmarkt boonen dopte (van de peul ontdoen) anders dan in 't daarvoor aangewezen „Vuilnis-vat."

Bij ordonnantie van 13 Juli 1686 en bij die van 13 Sept. 1686 werd het bedrag dat de ter markt varenden aan de Opzichteresse of Reinigster der Groenmarkt moesten betalen verlaagd en werd het doen van bekeuringen uitsluitend aan den Marktmeester opgedragen. —

De rioleering van Amsterdam bleef nog altijd zeer gebrekkig, gelijk duidelijk blijkt uit eene resolutie van 20 December 1686. Daarin zeggen „mijne Heeren van den Gerechte", dat zij ondervinden, dat de houten riolen, die onder de „gemeene" (openbare) straat zijn gelegd, grooten hinder veroorzaken aan de huiseigenaren en aanhoudend noodzaken tot opbreken der openbare straat, wat aan werkloon en straatsteenen groote uitgaven vordert. Daarom werd alom bepaald, dat voortaan alle riolen, die onder de openbare straat liepen of daarin in 't vervolg gelegd zouden worden, niet van hout maar van steen moesten worden vervaardigd. De steensoort, waarvan de riolen moesten worden vervaardigd en mede de geheele constructie dezer afvoerkanalen werden mede in deze ordonnantie opgenomen.

Niettegenstaande steeds weer allerlei ordonnanties waren uitgevaardigd tegen het werpen van puin en aarde op de openbare straat — iets, waaraan ook de timmerlieden en metselaars van den huidigen dag niet afgestorven zijn — waren er steeds overtreders dier ordonnantiën gebleven. Daarom werd bij willekeur van 20 October 1688 bepaald, dat met ingang van 1 November d. a. v. ieder, die door 't timmeren of repareeren van eenig huis puin of aarde op de stadswallen of stadsstraten stortte, binnen acht dagen daarna op eigen kosten voor de wegbrenging moest zorgen naar de vijf volgende, daarvoor bestemde plaatsen: 1. bij 't Schurfhuis, op de binnenbarmte (binnenzijde der berm van de Schans; 2. op de stadssingel buiten de Raampoort, aan de noordzijde van de slijpmolen; 3. op 't stadsland, in de Braak buiten de Haarlemmerpoort; 4. aan de Oostzijde van den Amstel, over 't Oudevrouwenhuis, tusschen de Prinsen- en Keizersgracht; 5. aan de Nieuwevaart bij 't kruithuis, schuins over de Oosterkerk op de buitenbarmte.

Door die maatregel werd de openbare reinheid niet weinig bevorderd. —

Blijkens ordonnantie van 16 Maart 1690 moesten de heeren van den Gerechte een einde maken aan de „questien, die daar waren ontstaan tusschen de Waagdragers, Aschwerkers en Wegers, en Boekhouders van de Waage wegens het werken, weegen en opslaan van Pot- en Weedasch." Er werd nu bepaald, dat de mannen van het waagdragersgilde voortaan alle soorten van pot- en weedasch opslaan

en bearbeiden mochten, doch dat daarentegen de aschwerkers ook „gequalificeert werden om, gelijk de waagdragers, alle weegbare goederen te mogen bearbeiden, in en uit de schaal te werken, en dat zoowel d'een als d'ander met consent van de pachter van de waag, de assche in de Pakhuyzen en Kelders zullen mogen overslaan en wegen."

Op 2 Augustus 1695 besloten „mijne heeren van den gerechte" op nieuw „te ordonneeren en te statueren", dat voortaan niemand eenige Vulnis, Paarde- of Koemis, Drek, Hoy, Stroo, Asch, eenigerhande groente, Krengen, Pensen, ingewanden van Beesten, of eenige andere materie of vuyligheid zal vermogen uyt te storten, of te werpen op 's Heeren Straten, Burgwallen, in de Graften, of Kanalen deser Stede, nochte ook te vegen in de graften op pene van ses guldens."

Maar al die herinneringen aan gegeven ordonnantiën konden niet verhinderen, dat die bevelen „dagelijks meer en meer werden overtreden tot groot discieraat van de Stad, incommoditeit van de goede Ingezetenen van dien en vervuylinge van de wateren." Althans bij resolutie van 26 October 1700 werd al weer een besluit genomen tegen 't vervuilen van straten en grachten. In deze resolutie wordt allerlei vuil opgesomd: vuilnis, paarden- en koemest, drek, hooi, stro, asch, koolbladeren, boonschillen of peulen, salade of eenige groente, turfmolm, krengen, pensen, ingewanden van beesten, bloed of „eenige andere onreine Materie of Vuyligheyd." Mede werd bij dit besluit bepaald,

a. dat geene puin, aarde of krullen geworpen mocht worden in de stadskanalen of gelegd op de sluisen, op de bruggen of op de vleugels der bruggen, maar dat iedereen verplicht was voortaan zijne puin, aarde of krullen te bergen voor zijn eigen huis of op zijn eigen wal totdat het van daar werd gehaald (het schijnt dus dat reeds in dien tijd van stadswege ook deze stoffen op bepaalde tijden werden weggehaald);

b. dat houders van paarden gehouden waren „hun Mest en Vuyligheden" te bergen binnen hunne stallen of in mestbakken, of, indien zij wilden, dat deze stoffen van stadswege werden afgehaald, zoolang in wagens te bergen;

c. dat de Generale Opzichter en de Onder-opzichters bekeuringen betrekkelijk dit besluit mochten opmaken.

Dat vele Amsterdammers hartelijk instemden met het bovenvermelde liedeken van vader Sluyter, komt helder uit in eene ordonnantie van 24 Januari 1703, die te belangrijk, te kenschetsend is om haar niet woordelijk hier over te nemen. Zij luidt aldus:

»Mijne Heeren van den Gerechte in ervaringe gekomen zijnde, dat verscheide Menschen in de nieuwe Plantagie voor hare Tuynen elders groote Vaelten maken van Mest, Sant, Puyn of eenige anderen specien, en de selve langen tijd voor hare Tuynen en andere plaatsen houden en laten leggen, 't welk de Boomen en 't Grasgewas aldaar hinderlijk is, en de Menschen in hare vrije passagie belet, hebben goedgevonden te ordonneeren en statueren, gelijk als doen bij desen, dat niemand sal vermogen eenige Vaelten langer voor hare Tuynen of andere Plaatsen te houden, als de tijd van acht dagen, als wanneer sij de selve Vaelten van daar in haar Tuynen of elders sullen moeten verarbeyden, op eene boete van drie guldens.

Dat mede niemand sal vermogen het snoeysel van de boomen of andere ruygte, wat naam die ook mach hebben, voor de Tuinen of in de Greppels van de Paden aldaar van Stads wegen gemaakt, neder te smyten, maar sullen gehouden sijn het selve te brengen op de Houtwallen, voor soo veel die niet belegt sijn, tegen de Waterkant, mede op een boete van drie guldens.«

Ook het ruimen van secreetputten gaf voortdurend aanleiding tot allerlei klachten en misbruiken. Bij besluit van 30 Januari 1703 moesten, om daarin te voorzien, nieuwe en vernieuwde bepalingen worden gemaakt. Alsnu werd verordend, dat geene schuiten, bij het ruimen van secreten in gebruik, »loose poorten« (geheime uitloozingen) »waardoor de vuyligheid in de burgwallen komt te loopen«, mochten hebben, alsmede dat aan alle metselaars, timmerlieden, gravers (grondwerkers) en riool-schoonmakers ten strengste werd verboden de »vuyligheyd uyt de secreten« door riolen in de Burgwallen te pompen. Aan de toezichthebbenden bij de reiniging der stad werd gelast de ordonnantie »trouwelijk en naauwkeurig te agtervolgen«, en daar en boven de geladen schuiten te peilen en van dat peilen rapport uit te brengen aan Cornelis de Raet.

Waarover het stadsbestuur van Amsterdam klaagde in zijne keure van 6 April 1703, daarover wordt nog ten huidigen dage in schier alle groote steden des lands geklaagd: timmerlieden, metselaars, enz., die hunne puin, enz. op verboden plaatsen deponeeren, veroorzaken daarmede, dat van die hoopen het beste (het nog bruikbare) wordt ontvreemd, terwijl de rest blijft liggen om ten slotte ten koste van de gemeente te worden opgeruimd. M. a. w. „dat door het timmeren en repareren der Huysen, daaglijks veel Puyn en aarde op de Stads-Straaten en Burgwallen komt nedergelegt te worden, waar van de Eygenaars of andere particuliere Basen, dikwils het beste weg-haalen en tot haar eygen gebruyk behouden of verkoopen, laatende de aardachtige en slegte puyn door de Stad weghaalen, tot merkelijke schade van deselve”, gaf aanleiding tot de bepaling, dat voortaan niemand puin of aarde, die hij zelf wil gebruiken, langer dan tien dagen voor zijne deur zal mogen laten leggen. Na dien tijd, zeide de bepaling, zal „deselve van Stads-wegen werden weggehaalt.” „Puyn of aarde echter van kleyne karrewijen, welke daaglijks op de Stadswallen of Straaten komt gebragt te werden, zal van Stads-wegen werden afgehaald, opdat deselve niet in het Water of bij de Vullis gesmeeten werde.” Nicolaes Muiden, in eene renovatie van 1 July 1706 de Opziender van de Stads-Modderschouwen genoemd, benevens syne Bediende werden met het toezicht op de handhaving dezer bepalingen belast.

Was bij keure van 25 Januari 1675 bepaald, dat alleen beëedigde personen zich mochten bezig houden met het ledigen van privaten, „des ongeacht” wordt in de hernieuwde keure van 29 Januari 1717 gezegd, „bestaan veele persoonen sulks te doen.” Daarom werd die keur hernieuwd.

Ook aan het ruimen der sneeuw van de stadsstraten werd reeds gedacht. Bij ordonnantie van 9 Januari 1732 werd bevolen, „dat van nu voortaan een ygelyk de Straten voor hunne Huysen van de Sneeuw zal hebben te ontledigen, en het IJs af te bikken, en 't zelve te brengen of te werpen in de Wateren dezer Stede, op een boete van 1 gulden 10 stuyvers by de gebrekige te verbeuren; en werden tot de bekeuring ten dezen geauthoriseert de „Brantmeesteren van de respective Wyken en 's Heeren Dienaars.”

In 1739 werden heeren Burgemeesteren en Thesaurieren door de meeste eigenaars van speeltuinen en woonhuizen op het Hoedemakers- en Kuiperspad indachtig gemaakt, dat de slooten aldaar door het inwerpen van vuyligheyt soodanig zijn gevult, dat bij ongemak van Brand, hetgeen God verhoede, geen water voor de Spuyten zoude te bekomen zijn, en daar door alle de Huysen langs die paden in gevaar syn van aftebranden, sonder te kunnen worden geblust bij gebrek van water, behalven dat al die vuyligheyt in de Somertyd groote stank komt te veroorzaken." Genoemde eigenaars presenteerden daarbij aan het Stedelijk bestuur de onkosten yder pro rato van de grootte van ieders grondgebied te betalen.

Overeenkomstig dat voorstel werden daarop maatregelen genomen, die echter werden uitgebreid tot de slooten op het Ottorspad en het Menniste Eyland. —

Bij ordonnantie van 31 Januari 1775 werd op nieuw herinnerd aan vroegere keuren betrekkelijk het ledigen van secreetputten en werd, ter verscherping van vroeger bepaalde boeten, alsnu bepaald, dat zij, die, zonder daartoe beëedigd te zijn bedoelde putten ledigden behalve de vroeger gestelde boeten ook nog zouden moeten betalen het loon, dat de beëedigde nachtwerkers zouden hebben verdiend, indien deze de putruiming hadden verricht.

Ook was in 1758 (31 Jan.) reeds geordonneerd, dat niemand mest uit stallen mocht vervoeren, dan nadat hij zich had voorzien van een bewijs van vervoer van den Generalen Opziender van 't Vulnis, terwijl bij ordonnantie van 29 Januari 1760 regelen waren vastgesteld, waaraan vreemde schippers zich hadden te houden bij het laden van schapenmest of asch aan de stadsbelt.

Niet alleen echter in de maatregelen, die men oudtijds te Amsterdam nam om de reinheid van openbare straten en wateren te bevorderen, maar ook in tal van andere hygiènische voorschriften, die aldaar van af de vroegste tijden voor de openbare gezondheid werden gegeven, komt helder uit, dat de volksgezondheid een onderwerp was, waarmede de stedelijke regeering zich voortdurend onledig hield.

Zoo werd o. a. toezicht gehouden op de artikelen, die voor volksvoeding aan de markt werden gebracht.

Reeds op 14 April 1463 werd "gewillekeurt", dat geene buitenlieden vleesch ("doot vleysch" of vleesch van reeds geslachte dieren) binnen de stad mochten brengen om dat als versch aan den man te brengen; alleen des maandags was dezen lieden geoorloofd levend slachtvee aan te voeren.

Met het oordeel der vleesch-keurmeesters van dien tijd schijnen de slachters het ook toen niet altijd eens geweest te zijn. Blijkens eene keur van 29 April 1500 moesten, "omme alle toekomende questien, geschillen ende gekijven te schuwen sooveel mogelijcken is" de te slachten vette varkens "op 't mes, zonder schouwen" ten laste van den verkooper geslacht worden.

Op het destijds zoo geliefde volksvoedsel, dat bij groote hoeveelheden werd aangevoerd (door de "kielen met goud belaân)" werd, blijkens eene resolutie van 1 Sept. 1505, ook toen reeds eene keuring verordend. Nadat deze waar van een merk der keuring voorzien was (den "eersten brand" had ontvangen) moest zij ingepakt worden op eene breed omschreven wijze, te uitvoerig om in bijzonderheden aan te geven. Trots al de bepalingen echter bleven de waarborgen tegen bedrog zeer onbeteekenend. Daarom werden in Sept. 1563 den keurmeesters scherpere bepalingen gesteld en werd hen gelast "pertinent register" te houden van hunne verklaringen over door hen gekeurde haring, terwijl mede het keurloon werd bepaald, dat voor de eene helft door den verkooper en voor de andere helft door den kooper aan den keurmeester moest worden uitbetaald. Vooral de wijze, waarop de haring gepakt (getond of ingekuipt) werd in de 17e eeuw, heeft heel wat keuren en z. g. vernieuwde keuren uitgelokt, en dat een steeds verscherpt toezicht gedurende bijna twee eeuwen niet heeft kunnen verhoeden, dat het invoeren van allerlei bedorven waar bleef voortduren, bewijst wel de aanhef van eene ordonnantie, door de heeren van den gerechte der Stad Amsterdam op 31 Jan. 1695 uitgevaardigd. Die aanhef zegt, dat "mijne Heeren van den gerechte onderregt werden, dat veel onbequame en verrotte versche Haring en Bocking, mitsgaders soute Haring, die tot Peesjes Haring wert gerooct en doode Botjes alvorens uitgekeurt en weggeworpen te worden, wederom opgevist, ge-

rooktzijnde, aan de Gemeente werd verkoft, waaruit veel siekten en ongemakken te vreesen staan." Daarom werd bij deze ordonnantie bepaald, dat het opvisschen en drogen der "uitgekeurde (afgekeurde) verdorvene en weggeworpene Haring of dode Botjes, die voor een geringe prijs onder de goede Gemeente werd gedebiteerd" niet meer mocht geschieden. Eene boete van 25 guldens werd op de overtreding dezer bepaling gesteld.

Zoo ook werden in de 17e eeuw bepalingen op het keuren van zoutevisch in het leven geroepen. —

Omtrent de vleeschhal werden mede van ouds allerlei maatregelen genomen, die het publiek moesten waarborgen, dat men goede, voor de consumptie onschadelijke vleeschwaren kon koopen; en dat er in de hal op een zindelijk, rein aanzien prijs gesteld werd, bewijst wel de bepaling in de ordonnantie van 1 Februari 1582, waarin gezegd wordt, dat "de sleutelbewaarder gehouden zal wesen ernstelick te letten, datter geen vuyligheyt nochte onreynigheyt in de Halle gepleeght en werde, en dat deselve Halle bij igelyck dickwils voor zijn bancke gereynigt werde." Eene keur van October 1599 constateert, dat "deser Stede excijns ende 's Lants Impost dikwils gefraudeert" werd en dat "oock gesmoorde, doode of ongave ossen, verckens ende andere Beesten somtijden opgemaeckt, in tonnen geslagen, ofte andersints den goeden luyden verkoft ofte voorgebracht worden." Dit laatste werd alsnu ten strengste verboden, inzonderheid met het oog op "desen gevaerlicken tijt"; ook voor "eijgen eten" mochten dergelijke gestorven beesten niet gebezigd worden.

Eene ordonnantie van Januari 1625 bewijst dat er destijds reeds plaatsen waren aangewezen waar de gestorven dieren begraven (geborgen?) moesten worden, door een artikel, waarbij het loon voor dat begraven of bergen is geregeld, zegt, dat "ider quaet beest" in het Y(!) geworpen of onder de galg begraven zal worden.

Opmerking verdient vooral ook een statuut en willekeur van 3 Februari 1699, waarin op den voorgrond gezegd wordt, dat "mijne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam ondervonden hebben, dat bij hare Keuren op het schouwen der Varkens geëmaneert, niet genoegsaam werd tegen gegaan omtrent

het kopen, slagten en vervolgens consumeren van gortige of ongezonde Varkens, waaruyt nogtans veel ongemakken te dugten staan, en welgemelde Heeren daar in soo veel doenlijk willen voorsien." Bij dit statuut werd de wijze van keuring, het loon der keurmeesters en het kenmerk, dat de keurmeesters aan het goedgekeurde hadden te geven, duidelijk omschreven, terwijl gelast werd, dat "bij aldien het Varken niet goed en ongezond bevonden werd, de Kopers na voorgaande afkeuringe het Varken aan den Verkoper sullen moeten wederom geven, dog 't selve soo qualijk gestelt zijnde, dat het niet onder de goede Gemeente behoorde te werden vertiert, sullen de Vinders, alsmede de Spekkopers haar hebben te gedragen in conformite en naar de Keure op de afgekeurde en onbequame Beesten geëmaneert." Reeds 25 jaar vroeger (Febr. 1674) was bij een statuut bepaald, dat "niemand zal vermogen eenige Paarden, Koeijen, Ossen, Stieren of andere viervoetige Beesten, die haer natuerlijke dood komen te sterven, te villen als Hendrick Baltus, Paardenviller alhier ter stede." Die bepaling was noodig geworden daar "bij ervarentheyd ondervonden" was, dat eenige Amsterdammers sedert eenigen tijd ondernamen "Krengen, hier of omtrent dese Stadt vallende, te dooden, of wel gestorven sijnde, te villen en de Huyden, Bouten als anderszins te verkoopen." —

Dat men in de 17e eeuw varkens met spek voederde, zal velen zeer onwaarschijnlijk voorkomen. Toch gebeurde dit. Bij ordonnantie van 12 October 1658 werd verboden varkens in de stad te voeren, die met "vincken" van walvisch-spek gemest waren, "alsoo die varkens seer vuyl nae de traen stincken en onbequaem syn om van menschen gegeten te werden, mitsgaders groote oorsaeck geven tot sware en besmettelijcke sieckten." Zoo ook werd toen eene bepaalde plaats aangewezen, waar men de varkens moest markten, die met spoeling en met afval van stijfsel en brandewijn waren gemest en waarvan 't spek veel slechter werd geoordeeld dan van andere varkens. —

Ook werden reeds van het begin der 15de eeuw af tal van bepalingen gemaakt, die den koopers van brood waarborgen moesten, dat men deugdelijke en niet te lichte waar van z'n geld ontving, terwijl ook de fruithandelaars en de

verkoopers van boter, kaas, meel, gort, hoppe (bier) enz. aan bepaalde voorschriften werden gebonden. —

Omtrent het tappen (verkoopen) van gistende en sterke dranken waren reeds vroeg tal van bepalingen gemaakt, die ook toen al hoog noodig bleken, zooals o. a. eene ordonnantie van 18 Maart 1550 aanwijst, waarin verboden wordt dat tappers kleeren of andere panden in ontvangst nemen voor het gelag of de vertering, die gemaakt is. Ook toen waren er, die wel eens tapten zonder „vergunning" te hebben; bij velen namelijk die geenszins de verschuldigde impost hadden betaald, maar toch brutaal weg de krans (het bewijs en lokmiddel) dat zij wijn verkochten, uithingen. Ter bevordering van zondagsheiliging en zondagsrust werd op 25 Juni 1694 mede bepaald en verordend, „dat van nu voortaan geene herbergiers, tappers, waardinnen en koffieschenkers op zondagen of feestdagen, onder de predikatie, tot des middags twaalf uur en op bededagen den geheelen dag gelagen zullen zetten", enz. —

Dat het er met de heelkunde van dien tijd al zeer treurig uitzag, bewijst wel een verbod, dat 19 Juni 1549 werd uitgevaardigd en waartoe de aanleiding lag in het feit, dat verschillende chirurgijns (heelmeesters), die zich in de gasthuizen (ziekenhuizen) der stad begaven om aldaar liggende personen, die wonden of andere gebreken hadden, te „cureren" (geneeskundig behandelen) hunne kunst niet zoo openbaarden „als wel mochte en daerdoor Schamele luyden meer verdorven dan gehulpen synde te langer mosten leggen in de voorsz. Casthuyzen dan sy anders souden doen, en oock komt tot meerder laste van der stede Chirurgijn, die alsulcke verdurve waren alsdan moet aentasten ende helpen." Daarom werd alsnu verordend, dat geene chirurgijns voortaan eenig persoon in de stedelijke gasthuizen mochten behandelen, maar dit moesten overlaten aan den Stadschurigijn. Zeven jaar later werd de bepaling in het leven geroepen, dat van iedere heelkundige behandeling door den betrokken chirugijn onmiddellijk kennis moest worden gegeven aan den Schout. Bij ordonnantie van 4 Mei 1552 wordt het programma van de eischen omschreven, waaraan een chirurgijn bij het afteleggen examen zal moeten kunnen beantwoorden. — Ook de kwakzalverij door „landloopers ofte

Avonturiers" destijds zoo druk beoefend, werd bij die ordonnantie eenigermate beperkt. Deze lieden, "die gewoonlick sijn met salven, olyen, wateren, pulveren, wormkruid ofte andere speciën ofte compositien te komen binnen dezer Stede en hare vrijheid", mochten voortaan alleen op aangewezen punten van maandag tot dinsdagmiddag met hunne waren ter markt staan en niet dan nadat zij verklaard hadden van welke "materien of specien" zij hunne artikelen hadden vervaardigd.

Ook op het gebied der verloskunde toonde de Overheid van dien tijd, dat zij het algemeen belang behartigde. Eene willekeur van 7 Maart 1688 zegt o. a.: "alzoo mijne Heere van den Gherechte in ervaringen komen, dat vele Personen haar onderwinden de swangere Vrouwen in barens-noot als Vroet-vrouwen te bedienen, sonder daer toe genoegsame kennisse en bequaemheyt te hebben, sulcks dat uyt hare mishandelingen vele sware ongemacken en rampen komen te gebeuren." Een diploma van bekwaamheid als vroedvrouw werd bij deze willekeur als eisch gesteld, en in eene ordonnantie van 1 Maart 1675 werd nadrukkelijk bepaald, dat niemand dat diploma zou kunnen erlangen, dan nadat zij gedurende 3 à 4 leerjaren onder eene ervaren vroedvrouw zich praktisch had bekwaamd.

Wij zouden voorts op tal van ordonnantiën, bevelen, enz. kunnen wijzen, die eenparig getuigenis afleggen voor de waarheid, dat Amsterdam er steeds op uit was in velerlei opzicht voor de belangen der openbare gezondheid ernstiglijk te waken; het bovenstaande echter achten wij daarvoor reeds een bewijs, dat luide spreekt, vooral als men het Amsterdam van weleer vergelijkt met dat van den huidigen dag.

Utrecht, Febr. 1897. G. RENKEMA, EZN.

IS HET MOGELIJK DOOR INVOERRECHTEN DEN NATIONALEN ARBEID TE BEVORDEREN?

Onder bovenstaand opschrift komt in het Februari-nummer van dit tijdschrift eene verhandeling voor van de hand des heeren G. Mesdag Jacsn. waarin deze vraag beslist ontkennend beantwoord wordt.

Met het doel meer en helderder licht te doen vallen op deze kwestie, die zoo innig met onze nationale welvaart samenhangt, tracht de schrijver zijne meening te staven door eenige becijferingen en beschouwingen; en wanneer ik in deze regelen beproeven wil die te weerleggen, dan is het alleen omdat ik de overtuiging heb, dat ze onjuist zijn en dat onjuiste conclusiën in deze materie schadelijk kunnen zijn voor de welvaart onzer natie.

De geachte schrijver van oordeel dat ook in onze moderne maatschappij de bekende regel: „Les produits s'échangent contre les produits" ten volle van toepassing is, verplaatst ons „in een maatschappij in haar eenvoudigsten vorm bij den aanvang van het ruilverkeer, toen van ruilmiddel nog geen sprake was."

Twee naburige stammen voorzagen tot dusver in hun eigen onderhoud.

Bij den eenen stam vervaardigt men in 14 dagen een werktuig en in 2 dagen een kleedingstuk, bij den anderen in 10 dagen een werktuig en in 3 dagen een kleedingstuk.

De eerste stam heeft dus natuurlijken aanleg of bezit natuurlijke voordeelen om kleederen te maken, de tweede is om dezelfde redenen specialiteit in het vervaardigen van werktuigen.

Heeft er nu ruiling plaats van 1 werktuig tegen 5 kleedingstukken, dan profiteert dus de werktuigmaker 5 werkdagen en de kleermaker 4 werkdagen.

Doch nu gaan de stamhoofden de ruiling bemoeilijken: de

een vordert bij ruiling van een werktuig 3 schepels graan [1]). De ruiling is alsdan nog mogelijk, doch het voordeel van de ruiling is met 3 schepels-werkdagen verminderd.

Zoodra nu echter het andere stamhoofd tevens $\frac{1}{2}$ schepel graan vordert voor elk kleedingstuk, dan is door die laatste vordering volgens den schrijver de ruiling onmogelijk geworden.

De bedoeling van dezen, inderdaad zeer kunstig bedachten opzet, waarvan de fout door de gecompliceerdheid niet dadelijk in het oog valt, is om het bewijs te leveren, dat het ruilverkeer, nog mogelijk als één stamhoofd een niet-prohibitief recht heft, onmogelijk wordt als ook het andere stamhoofd een dergelijke maatregel neemt.

Door het geheel achterwege blijven van de ruiling zouden de beide stammen dan groote schade lijden.

Toegepast op onze hedendaagsche Maatschappij, en het is met dit doel dat de verhandeling geschreven is, beteekent het dus dit: Al wordt de uitvoer van Nederlandsche producten naar het buitenland bemoeilijkt, laat Nederland nooit den invoer van buitenlandsche produten tegengaan, want de ruiling zoude geheel onmogelijk kunnen worden, wat voor ons land nog ongunstiger zoude zijn dan de tegenwoordige toestand.

Een zeer belangrijke kwestie dus!

Eene beschouwing van de zaak à fond doet echter dadelijk zien dat in deze redeneering eene onjuistheid moet verscholen zijn, want dat de ruiling niet onmogelijk kan worden tenzij één of beide opperhoofden méér eischen dan het verschil in den kostprijs tusschen de twee stammen bedraagt.

De fout die de schrijver begaat is deze, dat hij éénzelfde persoon de inkomende rechten (wanneer ik het zoo noemen mag) in beide landen laat betalen.

De kleermaker moet behalve zijn vijf kleedingstukken die hij ter ruiling aanbiedt, nog drie schepels graan mede nemen voor het stamhoofd der werktuigmakers en bovendien bij zijne terugkomst nog eens $5 \times \frac{1}{2} = 2\frac{1}{2}$ schepel betalen aan zijn eigen stamhoofd.

---

[1]) Een schepel graan wordt gelijk gesteld met 1 arbeidsdag. In de verhandeling staat 1 schepel graan = 3 arbeidsdagen doch dit is kennelijk een drukfout.

Hij moet dus aanbieden 5 $\times$ 2 + 3 + 2½ = 15½ schepels-arbeidsdagen voor iets dat hij zelf in 14 dagen maakt, en zoude dus 1½ schepel schade lijden. Wanneer de werktuigmaker begint te ruilen moet hij geven 10 + 2½ + 3 = 15½ schepels-arbeidsdagen voor 5 kleedingstukken die hij zelf in 15 dagen kan maken, hij zou dus een ½ schepel verliezen.

Men zoude hiertegen in de eerste plaats kunnen aanvoeren, dat in onze Maatschappij het inkomend recht in den regel betaald wordt door den kooper, doch ik wil voor een oogenblik over dit verschil in usances tusschen onze Maatschappij en de wilden-wereld heenstappen.

Ook zoude men kunnen vragen: Wat gebeurt met de 3 en 2½ schepels graan die de hoofden telkens heffen? Worden die onder de stamgenooten verdeeld, de prikkel tot den ruil blijft dan bestaan. Zoover ik echter zien kan is de bedoeling dat de hoofden die houden. En nu stem ik den schrijver volkomen toe dat alsdan die rechten bijzonder schadelijk werken. Ik geloof dan ook dat zelfs het zéér protectionistische Frankrijk niet protectionistisch zoude geworden zijn, wanneer de bedoeling ware geweest, dat de opbrengst der invoerrechten in de privé-kas van den President der republiek zoude vloeien. Doch ook dit verschil in usances stap ik over.

Vervolgens zoude men de vraag kunnen stellen: Kunnen de redenen waardoor de stammen specialiteit waren in de vervaardiging van een bepaald artikel, namelijk de natuurlijke aanleg en de natuurlijke voordeelen, ook tegenwoordig in de beschaafde landen gelden als blijvende factoren om een artikel alleen in dat bepaalde land het goedkoopst te kunnen produceeren?

Het gemis aan natuurlijken aanleg, een groote factor bij van elkaar gescheiden levende wilde volksstammen, is in onze Maatschappij van veel minder gewicht, verliest althans zijn waarde als blijvende factor tot prijsverhooging van het product.

Wanneer een dergelijke toestand als de schrijver zich tusschen de twee stammen denkt zich in onze moderne Maatschappij zoude voordoen, zoude niets eenvoudiger zijn dan dat enkele kleermakers zich gingen oefenen in het werktuigmaken bij hunne naburen, en dat eenige werktuigmakers zich vestigden in het land der kleermakers, of omgekeerd. Wij zien dit in onze hedendaagsche Maatschappij veelvuldig gebeuren: onze

oliefabrikanten verplaatsen zich naar Duitschland, onze Margarineboterfabrikanten vestigen zich in België, onze Gistfabrikanten doen hetzelfde en onze Arachide-oliefabriek verplaatst zich grootendeels naar Frankrijk.

De natuurlijke aanleg is dus in de beschaafde landen geen factor meer om ergens een artikel blijvend goedkooper te doen fabriceeren dan in een ander land.

Wel is dit het geval met de natuurlijke voordeelen.

Men kan zich voorstellen dat bijvoorbeeld een metaal slechts daar het goedkoopst uit zijn ertsen te smelten is waar steenkolen en erts, gecombineerd genomen, het goedkoopst verkrijgbaar zijn.

Vele metalen (tin, koper, lood, enz.) zouden vermoedelijk in Nederland slechts tot duurder prijs kunnen worden geproduceerd dan in het buitenland en Nederland zoude mijns inziens verkeerd doen wanneer het door inkomende rechten eene blijvend te duur wekende industrie kunstmatig trachtte tot zich te trekken.

De laatste, doch te gelijk de ernstigste bedenking, die ik tegen het door den schrijver gekozen voorbeeld (ruiling bij wilde stammen) heb, is deze: Zooals wij zagen laat hij hem die begint te ruilen de beide inkomende rechten betalen, doch vergeet, dat dan de ander in het geheel geen rechten te betalen heeft, dus dat voor die persoon de ruiling dan bizonder voordeelig is. Wanneer nu de wilden twee werktuigen ruilen tegen 10 kleedingstukken, en dit met de hun aangeboren slimheid zoodanig overleggen, dat eerst de werktuigmaker 1 werktuig aanbiedt tegen 5 kleederen en direct daarop de kleermaker 5 kleederen aanbiedt voor een werktuig, dan behalen allen weer winst en is de ruiling weer even als vroeger mogelijk.

De winst van de betrokken personen in schepels graan of werkdagen uitgedrukt stelt zich dan als volgt:

	Werktuigmaker.	Hoofd der Werktuigmakers.	Kleermaker.	Hoofd der Kleermakers.
Eerste ruiling	$-\frac{1}{2}$	$+2\frac{1}{2}$	$+4$	$+3$
Tweede ruiling . . .	$+5$	$+2\frac{1}{2}$	$-1\frac{1}{2}$	$+3$
Winst bij ruiling van 2 werktuigen tegen 10 Kleedingstukken . . .	$+4\frac{1}{2}$	$+5$	$+2\frac{1}{2}$	$+6$

te zamen dus weer de oude $2 \times 9 = 18$ bespaarde schepelsarbeidsdagen, de ruiling is niet gestoord.

De schrijver bleef dus in gebreke het bewijs voor zijn stelling te leveren.

Het zij mij vergund ook enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van de stelling door den heer M. aangevoerd dat de ruiling ook in onze Maatschappij geschiedt »product tegen product« en de conclusiën door hem ook op dien grond getrokken uit de Fransche Statistiek van in- en uitvoer.

Gesteld een Parijzenaar koopt een Hollandsch rijtuig voor f 1000.— en zendt daarvoor aan den verkooper een Obligatie van f 1000.— of f 1000.— aan vervallen coupons. De stelling dat de ruiling geschiedt product tegen product is dan alleen waar, wanneer men effecten en coupons ook als producten beschouwt. Doch aangezien de uitvoer van die obligatie en die coupons niet door de douanen gecontroleerd wordt en dus een deel van de geruilde producten niet in de statistiek paraisseert, zal men mij moeten toestemmen, dat de statistiek volkomen onbetrouwbaar is.

Wat de zaak nog ingewikkelder maakt is, dat effecten of obligaties »producten« zijn die in zich zelf rentegevend zijn en die dus zelf jaarlijks weer coupons, dat is »producten«, opleveren. Wanneer die effecten aandeelen in mijnen of andere buitenlandsche industrieele waarden zijn, is de hoeveelheid producten die ze jaarlijks opleveren bovendien zeer verschillend. Zijn de dividenden op die aandeelen hoog, dan kan Frankrijk zonder finantieel terug te gaan veel buitenlandsche producten invoeren.

Wanneer ik nu bovendien straks zal aantoonen, dat het zeer goed mogelijk is dat een land grootere welvaart dan vroeger geniet, al blijven de cijfers van invoer en uitvoer ongeveer dezelfde, dan is uit al het voorgaande af te leiden, dat het uiterst moeielijk, zoo niet onmogelijk is, uit de cijfers van in- en uitvoer iets te besluiten omtrent de vermeerderde of verminderde welvaart van een land.

Het trof mij daarom, in de bewuste verhandeling, waarin getracht was aan te toonen, dat sedert de verhooging der rechten in 1892 in Frankrijk, de verhouding tusschen in- en uitvoeren ongeveer dezelfde was gebleven, deze woorden te lezen:

„Maar onomstootelijk-vast staat, op grond van de boven aangehaalde cijfers, dat het protectionistisch tarief in Frankrijk geheel en al in gebreke is gebleven de gevolgen te weeg te brengen, die zijn voorstanders er van gewacht hebben. De Fransche nijverheid, als geheel beschouwd, heeft er niets bij gewonnen."

Aangezien het hier eene zeer belangrijke kwestie gold stelde ik in de N. R. Ct. van 21 Februari den heer Mesdag de volgende vraag:

„Mag ik naar aanleiding van het in uw Eerste blad A van heden geciteerde uit de verhandeling van den heer G. Mesdag Jaczn. tot ZEd. het verzoek richten het volgende op te helderen?

Laat ons aannemen dat in het buitenland een zeker artikel tot zoodanigen prijs gemaakt kon worden, dan het in Frankrijk geheel concurreerend geleverd kon worden met het in Frankrijk gemaakte. In het Fransche verbruik zou dan voor een deel door de inlandsche industrie, voor een ander deel door de buitenlandsche industrie zijn voorzien.

Stel er werd een millioen francs van dat artikel in Frankrijk ingevoerd.

Sedert echter rechten op dat artikel werden geheven, is die invoer van frs. 1.000.000 opgehouden, maar is in de plaats daarvan getreden de invoer van de grondstof van het artikel. Gesteld verder de waarde van het artikel bestaat ongeveer voor de helft uit grondstof en voor ongeveer de andere helft uit arbeid.

Daar dat artikel even goedkoop in het binnenland te maken was, wordt de prijs op den duur niet hooger. Aanvankelijk is de concurrentie wellicht tijdelijk minder groot, doch ten slotte is de concurrentie door te groote uitbreiding van het bedrijf misschien tijdelijk te groot. In doorsnee herstelt zich echter de prijs tot op een standpunt dat een normale belooning van den arbeid weder bereikt wordt.

Het gevolg is dan, dat Frankrijk in plaats van frcs. 1.000.000 slechts voor frcs. 500.000 invoert.

Nu worden de ca. frcs. 500.000 productiekosten echter meer in Frankrijk verdiend en verspreiden daar welvaart.

Gesteld dat de Fransche ingezetenen nu voor frcs. 500.000 buitenlandsche producten koopen, velocipèdes, vruchten of andere artikelen. Het cijfer van invoer wordt dan weer frcs. 1.000.000.

Welke is dan de toestand geworden?

In Frankrijk wordt frcs. 500.000 meer verdiend en wordt door de bevolking frcs. 500.000 meer genoten.

Op de statistiek van in- en uitvoer heeft dit proces mijns inziens echter niet den minsten invloed. Is die meening juist, dan is ook die statistiek volkomen onbetrouwbaar als middel om daaruit den bloei of het verval van de industrie en van de nationale welvaart af te leiden.

Mocht de heer Mesdag dit punt kunnen ophelderen, dan zal hij met mij velen in den lande verplichten [1]."

Op die vraag is geantwoord door den heer Mesdag en door de redactie der N. Rott. Courant.

Beide antwoorden waren ontwijkend en roerden het hart van de zaak niet aan, ze waren geen oplossing van de gestelde vraag.

De heer M. voerde aan, dat het door mij gestelde geval wellicht mogelijk ware voor *één* artikel, doch dat het hier gold een systeem van bescherming, en dat, wanneer enkele bedrijven tot meerderen bloei gebracht werden, vele andere moesten schade lijden.

Dit is onjuist. Wanneer het door mij gestelde geval mogelijk is voor één artikel, dan is het tevens mogelijk voor alle andere artikelen die, om het eens zoo te noemen, tot hetzelfde type behooren. Ik stelde als type een artikel dat in een land even goedkoop kan worden gemaakt als in het buitenland, m. a. w. waarvoor geen "natuurlijke voordeelen" bestaan. Tot dat type behooren verreweg de meeste artikelen.

Het gaat bovendien niet aan te zeggen: "Dit is slechts waar voor één artikel, alle andere bedrijven lijden schade", zonder dat daarvoor het bewijs geleverd wordt. Ik apprecieer die meening als "persoonlijke opinie", doch ik had zoo gaarne gezien dat de heer M. zoude hebben kunnen aantoonen, dat die meening "onomstootelijk vast stond op grond van cijfers" ze zoude alsdan wetenschappelijke waarde gehad hebben.

Doch ik moet tot mijn spijt constateeren dat de schrijver geheel in gebreke bleef u i t d i e c ij f e r s iets te bewijzen.

[1]) Ik plaatste opzettelijk «circa» voor de getallen omdat een product niet alleen uit arbeid en grondstof kan bestaan, doch liet om de zaak niet onnoodig gecompliceerd te maken de andere factoren buiten rekening.

Een derde, daarmede samenhangende, stelling die de schrijver ontwikkelt komt mij ook geheel onjuist voor.

Hij geeft ons de formule $S = a + b - c$ waarin S de totale productie van een land, *a* het binnenlandsch verbruik, *b* de hoeveelheid uitgevoerde voortbrengselen en *c* de hoeveelheid ingevoerde voortbrengselen voorstelt.

Na aangetoond te hebben dat $b - c$ ongeveer onveranderd was gebleven zegt hij dit: volgens mijne meening kan in een protectionistich land waarvan de bevolking niet toegenomen is *a* niet grooter worden en dus kan S ook niet grooter geworden zijn.

Het zij mij echter vergund met bescheidenheid op te merken, dat juist de geheele kwestie in hoofdzaak draait om de hoegrootheid van *a*.

Wanneer in een land groote welvaart heerscht en er wordt veel verdiend, dan wordt er veel verteerd en wordt *a* veel grooter. In den regel wordt slechts een betrekkelijk klein gedeelte van die meerdere verdienste bespaard. Die *a* houdt onmiddellijk verband met de meerdere of mindere welvaart. Meer welvaart — meer vertering, minder welvaart — minder vertering.

De heer M. neemt aan dat *a* constant is gebleven en zegt dan: »dus kan de welvaart van Frankrijk niet verhoogd zijn.»

Het is natuurlijk gemakkelijk iets te bewijzen als men vooraf als vaststaand aanneemt datgene wat te bewijzen was.

De redactie der N. Rott. Courant intervenieerde in deze zaak door eene beschouwing te leveren, die evenmin antwoord gaf op mijne vraag.

In afwijking van de meening van den heer M. kon dat geacht blad niet aannemen, dat er een geval denkbaar zoude zijn waarin de ca. frcs. 500.000.— méér in Frankrijk zouden kunnen verdiend worden. Mijne fout zoude deze zijn, dat ik — maar zonder mij daarvan rekenschap te geven — onderstelde dat de arbeidskrachten en kapitalen, voor de meerdere productie noodig, vroeger ongebruikt gebleven waren.

Wat de kapitaalsrente aangaat zal deze opmerking in vele, niet alle, gevallen juist zijn en het is o. a. daarom dat ik ook sprak van c i r c a frcs. 500.000.—. Doch met betrekking tot de arbeidskrachten is die opmerking slechts juist, wanneer in Frankrijk vóór 1892 alle arbeidskrachten volop werk hadden.

Wel beweert dat blad, dat de arbeidskrachten, die voor de meerdere productie noodig zijn, vermoedelijk vroeger nuttiger zijn werkzaam geweest, en dat men ze eenigermate moet "omkoopen" (in de goede beteekenis van het woord) om in het minder winstgevende nieuwe bedrijf werkzaam te zijn, doch die bewering strookt niet met de werkelijkheid in een land als het onze waar zooveel aanbod van arbeidskracht is.

Zeer toevalligerwijze hoor ik, deze woorden neerschrijvende, het volgende bericht uit de N. Rott. Courant van 12 Februari voorlezen:

"Te Oud-Beierland moest gisteren een schip met steenkolen gelost worden voor den polder Oud-Beierland. Het aantal werkloozen, dat zich daarvoor aanbood, was zoo groot, dat men voor ongeregeldheden begon te vreezen. Het bestuur besloot toen door het lot te doen beslissen wie aan het werk mocht deelnemen, waarmede allen genoegen namen."

Het wil mij vóórkomen dat die werkloozen niet omgekocht behoeven te worden, evenmin als de 199 niet-benoemde sollicitanten die van de 200 solliciteerenden voor betrekkingen van f 400 of minder worden afgewezen. Ook meen ik dat in de Noordelijke provinciën van ons land, waar vele gemeenten den last der armenzorg, veroorzaakt door uitgebreide werkloosheid, slechts kunnen torschen met behulp van staatssubsidies, nog wel ongebruikte arbeidskrachten bestaan. En de vele mogelijke en onmogelijke middelen, die aanbevolen worden om werk te verschaffen, geven mij niet den indruk dat ook de voorstellers daarvan van meening zijn, dat dat werk verschaft moet worden om personen uit een meer winstgevend bedrijf "om te koopen".

Even onjuist is mijns inziens ook de door de Redactie der N. Rott. Courant uitgesproken meening, dat de industrie zich niet zoude kunnen uitbreiden zonder dat de prijs van het artikel blijvend werd verhoogd. In het algemeen kan juist aangenomen worden dat op hoe grooter schaal de productie plaats vindt hoe goedkooper het product kan geleverd worden. Dat de fabrikanten een "blijvende prikkel" zouden noodig hebben om hunne productie uit te breiden, is in den tegenwoordigen tijd van overprikkelende concurrentie moeielijk aan te nemen. Wel geloof ik, dat menig fabrikant bij de lezing

van dergelijke argumenten moeite zal gehad hebben om niet prikkelbaar te worden.

Nog even wensch ik terug te komen op de beschouwingen van den schrijver met betrekking tot den invloed, die een totaal verbod van invoer voor een staat zoude hebben, al hebben die beschouwingen voor ons land geen waarde, daar Nederland geen land is „dat de grondstoffen voor zijne nijverheid en het voedsel voor zijne bevolking op eigen bodem aantreft". In hoever dergelijke crisissen, als in de verhandeling geschetst, zouden ontstaan wil ik niet nagaan. De schrijver zelf zegt trouwens:

„Totaal verbod van invoer zal wel door geen regeering worden uitgevaardigd". Doch waar hij daarop laat volgen: „Waar de actie op den invoer minder absoluut is zal de actie op den uitvoer zich wel minder hevig doen gevoelen, doch die werking blijft nimmer achterwege", daar wensch ik te antwoorden, dat die conclusie niet juist is én omdat ze onlogisch, én omdat ze in strijd is met de ervaring.

Onlogisch omdat verbod iets heel anders is als beperking. Ik wijs hier op het voorbeeld van de twee stammen wier ruiling wel belemmerd doch niet verboden werd.

In strijd met de ervaring, want de door den schrijver geschetste zware crisissen hebben wij in de ons omringende protectionistische landen niet gezien. Het volgens den schrijver te verwachten verschijnsel bijvoorbeeld, dat de invoeren zoo zouden verminderen en de uitvoeren zoo sterk zouden moeten vermeerderen, dat de stoombooten in de havens ledig binnen zouden komen, om vol beladen met de voortbrengselen van het land de havens te verlaten wordt éclatant weersproken door het bekende feit, dat honderden ertsbooten met volle lading, voor Duitschland bestemd, te Rotterdam arriveeren, en ledig vertrekken.

De ervaring leert dus juist het omgekeerde, van wat volgens de theoretische beschouwingen van den schrijver plaats moest grijpen.

Alvorens dit opstel te eindigen zij het mij vergund er op te wijzen dat even als in deze, in de meeste verhandelingen, die over het vraagstuk van den vrijen handel geschreven worden, volgens mijn bescheiden meening te veel op den voor-

grond wordt gesteld het vraagstuk van den internationalen-vrijhandel, te weinig gelet wordt op de speciale conditie waarin Nederland door de protectionistische maatregelen van andere naties is gebracht.

Het stelsel van den internationalen vrijhandel hoe schoon en aantrekkelijk het moge zijn, het mist op dit oogenblik alle actualiteit.

Het groote vraagpunt is dit: Is het voor Nederland gewenscht zijne geïsoleerde vrijhandelspositie te behouden, of moeten opportuniteits maatregelen genomen worden? Kan het verstandig zijn aan krachtige industriën de inlandsche markt gedeeltelijk te laten ontnemen of ze door uitvoerpremiën van andere landen te laten stilzetten en vernietigen? Vragen van des te meer gewicht nu al meer en meer blijkt, dat geen voor export werkende industriën dat gemis aan arbeid en industrie zullen kunnen vergoeden, omdat telkens opnieuw aan onze industriën in de vreemde landen de mogelijkheid tot invoer wordt afgesneden.

Dat zijn vragen die actueel en die voor onze natie van groot belang zijn.

Discussies daarover kunnen nuttig zijn, doch verdedigingen van het internationaal vrijhandelstelsel, ze maken op mij den indruk alsof men bij de behandeling eener Oorlogsbegrooting een betoog leverde voor de afschaffing der legers.

Het veld van betoogen voor de internationale vrijhandelaren ligt niet hier maar in het buitenland, ligt in de staten die, helaas, begonnen zijn de protectionistische maatregelen te nemen. Mocht het hun gelukken aldaar hun leer ingang te doen vinden, mocht het mogelijk zijn dat hunne klemmende vertoogen de publieke opinie deden kenteren, mochten zij er in slagen de leuze van het internationaal vrijhandelsstelsel in de protectionistische staten te doen zegevieren, dan zeker zouden zij niet alleen den dank aller Nederlanders, doch den dank der geheele menschheid verdienen.

Doch hier in Nederland hebben die betoogen geen actueele waarde.

Vlaardingen 15 Maart 1897.

J. v. Dusseldorp A. Mzn.

ANTWOORD VAN DEN HEER G. MESDAG J^ZN.

Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid, mij door de redactie van dit tijdschrift aangeboden, om op bovenstaand opstel van den heer van Dusseldorp eenige aanteekeningen te maken.

De Schrijver zegt, dat mijn betoog, ontleend aan de veronderstelling van een ruil van werktuigen tegen kleedingstukken tusschen twee stammen onjuist zoude zijn, omdat deze ruil, door mij onmogelijk genoemd, indien een der beide partijen al het door de beide stamhoofden te zamen geëischte graan zoude moeten leveren, toch wèl mogelijk blijft, wanneer men aanneemt, dat ieder der partijen een deel van dat graan levert [1]).

Het is volkomen juist, dat die ruil in dat geval langer mogelijk blijft en het is ook niet te ontkennen, dat de praktijk aan de belanghebbenden dien uitweg wel zoude aanwijzen. Maar tegen mijn betoog bewijst dit niets. In het door mij gestelde geval zouden bij onbelemmerden ruil beide partijen te zamen $14 - 10 + 15 - 10 = 9$ dagen arbeid besparen.

Wordt nu de ruiling bezwaard met levering van graan, waarvan de productie minder dan 9 dagen arbeid vertegenwoordigt, dan kan zij nog met voordeel plaats vinden, indien de partijen ieder een deel van dat graan leveren. Zoodra echter meer graan wordt gevorderd heeft niemand belang meer bij de ruiling. Ik wenschte alleen aan te toonen, dat het stamhoofd, dat, omdat zijn collega den invoer van werktuigen bezwaart, zijnerzijds den invoer van kleedingstukken zóó be-

[1]) De heer v. D. heeft gelijk, dat op pag. 127 van mijn artikel ten onrechte een schepel graan met drie arbeidsdagen gelijk gesteld is. Uit het verband met hetgeen volgt blijkt, dat dit één arbeidsdag moet zijn.

moeilijkt, dat geen ruiling meer kan geschieden, zijn eigen stamgenooten benadeelt. Wat er geschiedt met het graan, dat de ruilende partijen moeten opbrengen, of de stamhoofden daarvoor sieraden inruilen, of wegen laten aanleggen, is eene zaak die wel het algemeen belang van de stammen raakt, maar die de ruilende partijen geheel koud laat.

De Schr. ontkent verder, dat in onze maatschappij de goederen dáár worden voortgebracht, waar dit met de minste moeite, dus met het meeste voordeel kan geschieden. M. i. ten onrechte. Er is geen enkele reden om te veronderstellen, dat goederen zouden worden ingevoerd, die men in het land zelf met meer voordeel kan vervaardigen. Men zoude kunnen spreken van eene "natural selection" van den arbeid, die men door onverstandige wetten wil trachten tegen te gaan. Graan wordt ingevoerd, omdat men zonder dien invoer zoude moeten overgaan tot bebouwing van armeren of meer ongunstig gelegen grond.

De heer v. D. wil de leer, dat "les produits s'échangent "contre les produits" alleen als waar erkennen, wanneer effecten en coupons ook als producten worden beschouwd. Nu is uit mijn artikel allerminst af te leiden, dat ik de gewichtige rol, die effecten en coupons in de vereffening der internationale ruilingen spelen, ontken. Maar, wie daaraan een argument wil ontleenen tegen de stelling, dat vermindering van invoer moet leiden tot vermindering van uitvoer, vergeet, dat de factor, effecten en coupons, niet voor willekeurige uitbreiding vatbaar is. Stellen wij, dat een volk den geheelen buitenlandschen handel en de regeling van zijne betalingen aan, zoowel als de inning zijner ontvangsten van het buitenland aan ééne administratie opdraagt. Nemen wij eenvoudigheidshalve aan, dat dit een rijk volk is, dat veel rente van effecten in het buitenland te vorderen heeft en geen rente aan het buitenland verschuldigd is. De balans dier administratie zoude zich dan kunnen vertoonen als volgt:

Buitenland

Debet		Credit	
Aan Goederen (bedrag van den uitvoer)	8	Per Goederen (bedrag van den invoer	10
" Coupons	2		
	10		10

Zoolang de vorderingen wegens coupons gelijk blijven, moet eene vermindering van de credit-post (invoer) met eene vermindering van de debet-post (uitvoer) gepaard gaan, of het evenwicht van de balans zoude verbroken worden. Nemen de vorderingen wegens coupons toe, terwijl de uitvoer onveranderd blijft, dan zal de invoer toenemen. De administratie zoude wel in plaats van goederen effecten kunnen ontbieden, maar alleen dan, wanneer zij die effecten in het land met voordeel zoude kunnen verkoopen. Of dat mogelijk is, hangt echter af van kapitaal-vorming, (en in dat geval geschiedt het ook nu) maar niet van willekeurige beperking van goederen-invoeren. Het komt mij voor, dat de heer v. D. op weg is de juistheid van deze redeneering in te zien. Zijn betoog brengt hem halverwege tot dezelfde conclusie.

De heer v. D. heeft geen vrede met de vergelijking,

S. (productie van een land) = *a* (binnenlandsch verbruik) + *b* (bedrag van den uitvoer) — *c* (bedrag van den invoer), met welke ik mijne redeneering illustreerde.

Als door vermeerderde welvaart het deel *a* grooter wordt, dan zal S. ook toenemen, zegt de heer v. D. Natuurlijk, zal dat het geval zijn. En de welvaart, dus ook *a*. zal toenemen door protectie, zegt de heer v. D. Dat is juist ons punt van verschil. Ik meen dat *a* veeleer zal afnemen, wanneer door uitsluiting of belemmering der concurrentie van het buitenland, alle prijzen stijgen.

Ten slotte nog een woord over de werkloosheid, de troefkaart van de protectionisten. Beschermende rechten, zoo wordt beweerd, zullen den bouw van fabrieken bevorderen, bestaande doen uitbreiden, meer land doen bebouwen en dáár zullen onze werkloozen werk en brood vinden, de sollicitanten voor baantjes van f 400 nuttige arbeiders worden. 't Is de vraag of onder die sollicitanten veel goede werkkrachten zouden zijn Maar, dit daargelaten, de heer v. D., die zoozeer de praktijk verheft boven de theorie, ziet voorbij, dat de praktijk van het protectionisme nog nergens in de wereld het vraagstuk van de werkloosheid ook maar een stap nader tot zijn oplossing heeft gebracht. De werkloozen, die zich nu in grooten getale aanbieden om behulpzaam te zijn bij het lossen van schepen, zullen zeker niet gebaat worden, wanneer, tengevolge van protectionistische

maatregelen, voortaan minder schepen in onze havens komen om gelost te worden. Maar de heer v. D. vergeet vooral, dat het er niet om te doen moet zijn, werk te verschaffen, hoe dan ook, maar wèl, den arbeid productief te doen zijn, en, dat een arbeid, die alleen kan geschieden, doordien hetgeen hij voortbrengt duurder wordt gemaakt door belasting van gelijksoortige buitenlandsche voortbrengselen, wel schijnbaar, maar niet in werkelijkheid productieve arbeid is. Indien arbeid het einddoel ware en niet het product, dan zoude de Staat niet beter kunnen doen, dan fabrieken oprichten en land doen bebouwen zonder zich te bekommeren om de uitkomsten dier productie.

Gron. April 1897. G. Mesdag Jzn.

NIEUWE UITGAVEN.

Mr. J. VAN SCHEVICHAVEN, van Leven en Sterven.

De Redactie van de Economist heeft mij een "korte aankondiging" verzocht van het boek van Mr. J. van Schevichaven: "Van leven en sterven."

Het is inderdaad moeilijk bij een werk van meer dan 400 bladzijden, dat over zooveel verschillende zaken handelt zich tot die opdracht te beperken. Ik wil echter gaarne trachten dit te doen, en mij te bepalen tot hetgeen mij het belangrijkst schijnt om opgemerkt te worden.

De vele verschillende zaken die in dit boek behandeld worden, bewijzen de belangrijkheid die het vak van levensverzekering tegenwoordig bereikt heeft. Reeds in vroeger jaren was dit het geval. Ik behoef hiertoe slechts te wijzen op het nog steeds zoo uitmuntende werk van Walford, The insurance Guide and Handbook van 1867. Maar het vak is toch veel ingewikkelder geworden en allerlei zaken, waarvan men destijds zelfs de gedachte niet had, komen thans op den weg van elken deskundige.

Dat de schrijver vele dier onderwerpen eens onder de oogen van het publiek heeft gebracht is zeker nuttig; dat hij dit gedaan heeft door voordrachten te houden was goed gezien ter bevordering van het belang der zaak in 't algemeen en van zijne eigen Maatschappij in 't bijzonder. Dat hij echter ze als voordrachten heeft uitgegeven is dunkt mij, te betreuren. Kortheid en bondigheid behoeven niet het karakter te zijn eener voordracht, maar voor een handboek zijn zij een vereischte. In met tusschenpoozen gehouden voordrachten is men dikwijls verplicht te herhalen en uit te wijden en dit karakter heeft nu helaas dit boek verkregen. Het zou bij bekorting in dezen tijd van "stoom" waarin niemand "tijd" heeft, zeker ook meer lezers hebben gevonden, ook doordien de prijs dan

lager had kunnen gesteld worden. Toch zijn wij den schrijver dankbaar dat hij de taak heeft op zich genomen en ten einde gebracht, die een vrij volledig, zij het wat pessimistisch, beeld geeft van het tegenwoordig leven der praktijk.

Het boek draagt den romantischen titel; „Van leven en sterven.” Is hiermede de inhoud juist aangeduid? Een kind moet een naam hebben, maar zou van dit kind des schrijvers niet duidelijker het karakter zijn aangegeven door den titel van b. v. „Over het bedrijf der levensverzekering?” Een ieder, die dan daarvan iets weten wilde, zou in eene bibliotheek zoekende dadelijk gevonden hebben wat hij zocht, terwijl hij achter den tegenwoordigen titel het bedrijf moeilijk vermoeden kan.

Het **eerste** Hoofdstuk behandelt de ontwikkeling der levensverzekering van den tijd der Romeinen tot op heden, ook wat ons land betreft, waarbij hij de groote verdiensten vooral van Johan de Witt in het licht stelt. Waar hij daarna over den strijd van Kersseboom en anderen met elkaar handelt, meent de schrijver, dat zulk „gekibbel” in geen enkel land in die mate wordt aangetroffen en: „dat ten onzent ook thans nog „veel te dikwijls een wetenschappelijke opmerking of een we„tenschappelijk betoog, door hen die het daarmede niet eens „zijn als een persoonlijke hatelijkheid wordt opgevat of wel „aan geheime motiven wordt toegeschreven.” Het is jammer dat de schrijver in zijn kring zulke ondervinding schijnt opgedaan te hebben. Op verschillende plaatsen in zijn boek doet hij dergelijke opmerkingen en geeft hij af op onbekenden. Dit maakt geen aangenamen indruk. Twijfel aan de goede trouw van anderen kan alleen verbittering te weeg brengen en kan geen nut hebben voor het doel dat hij zich met het schrijven van zijn boek stelde.

Wat overigens den strijd van Kersseboom c. s. betreft, ja, wij bemerken er thans niets meer van, omdat hij is uitgestreden. Zonder strijd zijn echter groote vraagstukken niet op te lossen. Door strijd worden de oogen geopend, worden in alle scherpte het vóór en tegen gesteld. Dat daarbij die oogen dikwijls zeer doen is onvermijdelijk, maar toch nuttig. Het is daarom niet juist te vragen gelijk de schrijver doet: „of het misschien niet

„een trek van de Hollanders in het algemeen is, dat zij zaken „niet van personen weten te scheiden en geen wetenschappelijk „debat kunnen voeren zonder boos en scherp te worden.„

Denken wij eens aan den strijd die zoovele groote mannen in het buitenland hebben moeten voeren, aan Galilei, aan Luther, aan Newton en zoovele anderen. Gaan wij daarbij eens na op welke heftige wijze thans nog b.v. in Duitschland over allerlei vragen gestreden wordt en men zal zich waarlijk niet verder over ons land beklagen.

Over het algemeen is de schrijver bitter weinig ingenomen met de levensverzekering in zijn vaderland. „Tot voor niet „zeer langen tijd bleef het bedrijf der levensverzekering ten „onzent achter bij wat het in de omringende landen was„, zegt hij. De conservatieve aard van ons publiek, de koninklijke besluiten van 1830 en '33 en de vrijheid door de buitenlanders genoten tegenover de eigen landslui, noemt hij als redenen. Sedert 1880 na de uitspraak van den Hoogen Raad zou echter de normale ontwikkeling eerst begonnen zijn.

Zeker is het dat de drie genoemde redenen de toename van verzekeringen zeer hebben belemmerd, maar het bedrijf der vóór 1880 bestaande Maatschappijen was weinig verschillend van het tegenwoordige; evenwel was van allerlei misbruiken ten opzichte van provisiën en reserveberekening toen niets bekend, zoodat het vak over het algemeen een wel zoo solide karakter had als tegenwoordig.

Hoe er gestreden moest worden tegen de buitenlanders is den nog jongen schrijver natuurlijk niet bekend en wellicht weet hij ook niet hoe de na 1880 opgerichte maatschappijen zich naar het voorbeeld dier oudere hebben opgebouwd en in vele opzichten de vruchten hebben geplukt van hetgeen deze met ontzaglijke moeite hadden veroverd en gezaaid. Een weinig minder laag nederzien, een weinig meer waardeering van het werk dier ouderen ware daarom gepast geweest in dit boek. Somtijds gaat de schrijver wel wat heel ver. Meent hij inderdaad, dat de toenmalige agenten een soort paria's waren of personen, die niet bizonder goed aangeschreven stonden? Gelooft hij inderdaad dat tegenwoordig in het buitenland het agent zijn voldoende is, „hem in ieders oogen tot een volkomen „betrouwbaar, fatsoenlijk man te maken.„? O heilige onnoo-

zelheid! Mijne ondervinding van agenten hier te lande en in de koloniën is nog altijd veel gunstiger dan van de mij bekende buitenlandsche en ik twijfel er niet aan dat zulks ook wel het geval zal zijn bij andere Nederlandsche Maatschappijen.

Verder in dit hoofdstuk verheugt de Schrijver zich dat eene Staatscommissie tot het ontwerpen van eene wet op het bedrijf „reeds” werd benoemd en verwacht met spanning het resultaat van haren arbeid. Hierbij heeft hij nagelaten te vermelden dat reeds in October 1883 eene Staatscommissie werd benoemd, [1]) die een uitvoerig rapport met concept-wet en bijbehoorende stukken inleverende, die in 1885 in de Staatscourant werden opgenomen. Dit concept was geschoeid op de toen en nog algemeen als de beste der bestaande wetten erkende Engelsche wet van 1870 en daaraan waren verbeteringen die de praktijk had doen inzien, toegevoegd. Volgens die concept-wet wordt zelfs door een der Maatschappijen hier te lande (de Nationale levensverzekering Bank) vijfjaarlijks haar wiskundig verslag uitgebracht, een bewijs dat zij voor de praktijk geschikt is. In mijne oogen voldoet zij dan ook aan alle eischen der openbaarheid. —

Het **tweede** Hoofdstuk behandelt de grondslagen der tegenwoordige Maatschappijen. Dit is een zeer belangrijk hoofdstuk. Uiteengezet wordt, wat een sterftetafel, wat levens- en sterftekans, wat gemiddelde levensduur is, om dan tot een heldere uiteenzetting te komen, van de berekening van premien en de beteekenis van den rentefactor. Vervolgens behandelt het den opslag op de premien tot dekking der onkosten, ook voor de premien die al of niet deelen in de winsten der Maatschappijen. Hierbij echter geeft de Schrijver een verkeerde voorstelling van den opslag voor de premien met aandeel in de winst. Hij zegt namelijk dat de Maatschappijen op de premien van hen, die in de winst deelen, daarvoor nog een extra opslag leggen. Dit is volkomen onjuist. De Maatschappijen hier te lande die winst toekennen, hebben niets op haar premien gelegd, maar de Maatschappijen, die premien zonder winst zijn gaan uitgeven, hebben van die bestaande premien een

[1]) Zij bestond uit de Heeren: Mr. W. S. van Reesema, Voorzitter, Professor A. J. van Pesch en Mr. J. W. H. M. van Idsinga, Secretaris.

7 à 10 pCt. afgetrokken voor het gemis van aandeel in de winst. Haar opslag op de netto premien is daardoor natuurlijk zeer laag geworden en zij zullen dus moeielijker haar onkosten kunnen dekken, dan wanneer zij de hoogere premien hadden behouden onder toekenning der winst naarmate van de uitkomsten der balans.

De Schrijver behandelt verder de provisien der agenten en wijst op de nadeelen der tegenwoordige gedisconteerde provisien, ook wel genaamd „provisie in eens af". In vroeger jaren, ik meen tot 1880 of '81 waren de Hollandsche Maatschappijen zeer afkeerig van dit stelsel, en terecht, zooals nu wordt toegegeven. De vreemde hier werkende Maatschappijen voerden het echter in en dit werd, meen ik, het eerst door de Algemeene Maatschappij van levensverzekering en lijfrente te Amsterdam bij hare oprichting nagevolgd. Deze heeft, als ik mij niet vergis, voor een groot deel haar succes te danken aan die hoogere betaling van agenten in het eerste jaar. Op den duur is echter de oude provisiebetaling voor de agenten voordeeliger. Zij verbinden zich ook meer aan de Maatschappijen en verzorgen tevens hun ouden dag. Het gevaar van verlies dier aanzienlijke uitgaven van het eerste jaar van verzekering voor de Maatschappijen bij royatie der verzekeringen en het aanleiding geven tot misbruiken maken die gedisconteerde provisien mede niet aanbevelenswaardig. Toch is het tegenwoordig dikwijls niet mogelijk zich er aan te onttrekken. In Frankrijk waar de grootste misbruiken zijn voorgekomen, zijn de Maatschappijen bezig te trachten een betere regeling in te voeren. Of zij zullen slagen staat te bezien.

De schrijver behandelt ook de reserveberekening met netto en met reservepremien. Deze bespreking is zeker voor leeken weinig geschikt.

Ik wil daarom hier niet over dit netelig vraagstuk uitweiden, maar alleen vermelden, dat het mij veel genoegen doet, wanneer de schrijver blz. 61 zegt: „Op de mogelijkheid van „een liquidatie moet elke maatschappij ten allen tijde bedacht „zijn", omdat daaruit m. i. de noodzakelijkheid volgt van een berekening der reserve volgens de netto methode.

Er is natuurlijk geen bezwaar en voor vele Maatschappijen is het zelfs noodig, dat de berekeningen ook worden gemaakt

volgens eene reservepremie-methode, maar om den juisten toestand te kennen en het bedrag dat een Maatschappij aan uitgegeven onkosten nog moet opverdienen, is vergelijking met de uitkomsten der berekeningen volgens de netto methode noodzakelijk. Daardoor alleen kan men te weten komen welk bedrag het kapitaal der Maatschappij op den datum der balansopmaking, zij het tijdelijk, verloren heeft.

De schrijver bespreekt daarna de afkoop en stelt zich daarbij op het standpunt, dat „datgene wat van de aan de Maat-„schappij betaalde premien feitelijk in kas blijft, met de „daarvan gekweekte rente, de reserve vormt," en tevens dat „van het gedeelte dat eenmaal uitgegeven is, natuurlijk niets „kan gerestitueerd worden." Dit is een zeer gemakkelijk standpunt voor een Maatschappij, die veel wil uitgeven. De reserve gelijk aan het overschot, wil zeggen dat deze een geheel willekeurig getal is en afkoop, afhankelijk van hetgeen de Maatschappij heeft uitgegeven, wil zeggen, dat de verzekerde in 't geheel geen waarborg heeft, dat hij bij zulk een Maatschappij ooit iets zal terug ontvangen. Dit standpunt kan dus niet juist zijn.

Of het „zoo goed als zeker is, dat van de gezamenlijke „gevallen van afkoop het meerendeel betrekking zal hebben „op verzekeringen van volkomen gezonde personen, die nog „een lang leven zullen blijken vóór zich te hebben," gelijk de schrijver meent, is een vraag, die wel eens een afzonderlijk en nauwkeurig onderzoek waard zou zijn. Er wordt gewoonlijk aangenomen, dat afkoopen voor de Maatschappijen, die de geheele reserve teruggeven onvoordeelig zijn. Ik ken echter een Maatschappij die het gedurende vele jaren gedaan heeft en toch in een bloeienden toestand verkeert; en nu het verzekeren zoo algemeen wordt hel ik tot de meening over, dat de factor van gezondheid op het staken der premiebetaling nog minder invloed dan vroeger uitoefent, en dus een Maatschappij, die slechts goede risico's aanneemt er niet door verzwakt wordt, als zij hooge afkoop verleent.

Het Hoofdstuk eindigt met eenige mededeelingen over beleening, vrije polis, extra premie en oorlogsrisico. —

Het **derde** Hoofdstuk behandelt de levensverzekering uit een ethisch en commercieel standpunt.

Het begint met de zedelijke gedachte der levensverzekering

aan te toonen en de bezwaren van godsdienstigen aard te wederleggen, verdedigt dan het maken van winst door de Maatschappijen en aandeelhouders, wijst het nut van het Maatschappelijk kapitaal aan, het verschil tusschen onderlinge Maatschappijen en die op aandeelen, en toont aan, dat zelfs onderlinge Maatschappijen het niet zonder kapitaal in den vorm van „Waarborgfonds" kunnen doen. De schrijver blijkt — niet onnatuurlijk — geen voorstander te zijn van het onderlinge stelsel. Vervolgens wordt vermeld, waarom de Maatschappijen op aandeelen winst aan hare verzekerden zijn gaan toekennen. Het komt mij voor, dat meer dan de door den schrijver genoemde redenen, de onderlinge mededinging der Maatschappijen de oorzaak van het toekennen van winst is geweest.

In het kort worden daarna de Amerikaansche Tontineverzekeringen behandeld; het onzedelijke van dit stelsel wordt aangetoond, daar het de welgestelden ten koste der in ongeluk gekomenen bevoordeelt en zich grondt op de door haar bij het sluiten der verzekeringen gegeven winstbeloften. De schrijver zegt, „dat deze beloften, door niet al te kieskeurige agenten „wel eens wat worden overdreven." Hij had van dit stelsel echter gerust kunnen zeggen, dat het er op aangelegd is om het publiek zand in de oogen te strooien; want dit is de oorzaak waarom in geheel Europa alle Maatschappijen zich er tegen hebben gekant, sommige regeeringen die Amerikanen hebben verbannen en groote processen zijn gevoerd.

Daarop wordt behandeld de noodzakelijkheid, dat, en de wijze waarop de Maatschappijen, het publiek van de voortreffelijkheid der levensverzekering trachten te overtuigen, de z.g. reclame, door adverteeren en door agenten, — waarbij het onderscheid tusschen reclame en concurrentie-middelen wordt uiteengezet en aardige staaltjes omtrent de verschillende wijzen om aandacht op zich te vestigen worden vermeld.

Terecht keurt de schrijver daarna eenige dwaze of gevaarlijke middelen van reclame af, zooals die, welke uit het noodeloos aanvragen der koninklijke goedkeuring op de tarieven of uit het voorspiegelen van uitkeering in alle gevallen, dus ook in geval van bedrog, kunnen gemaakt worden. Men geeft aan een op zoodanige wijze opgemaakte polis den naam van te zijn gesloten met „Unanfechtbarkeit," onaantastbaarheid.

De beste reclame is echter die van den agent door zijn optreden als tusschenpersoon tusschen de Maatschappij en het publiek. Hij is degene die aanspoort en handelt. De agent mag echter geene beloften doen, die buiten de hem verstrekte voorwaarden en tarieven vallen, waaruit voor de Maatschappijen groote onaangenaamheden zouden kunnen voorkomen en dikwijls voorgekomen zijn.

Er volgen daarna eenige wel wat al te somber getinte beschouwingen over coulant en incoulant zijn. Verder beschouwingen over agenten, die hun vak geringschatten en over de noodzakelijkheid, dat de agent een beschaafd man zij. Ik wil niet nalaten hier eenige zeer juiste woorden aan te halen, die aan het eervolle der agententaak gewijd worden:

"Door de belangen der Maatschappij goed te dienen, dient "de agent ook bijna steeds die der verzekerden, die bij hem "even zwaar moeten wegen. Maar dat wordt zelden ingezien, "ja, het bewustzijn daarvan schijnt bij sommige agenten in "het geheel niet te bestaan. Dezulken treden op en beschouwen "in den grond zichzelven als bedelaars.... Zoodra in het "hoofd van den agent voor eene dergelijke opvatting plaats "is, houdt hij op een goed agent te zijn. Want slechts dan "kan men overtuigen en overreden, wanneer men de zaak die "men voorstaat hoog stelt.... De agent zij steeds door-"drongen van de hooge moreele beteekenis der taak die hij "op zich genomen heeft.... Dit bewustzijn zal hem wapenen "tegen onheusche woorden en onbeleefde handelingen, die "hem van de zijde van menigeen te beurt vallen.... en de "zuiverheid zijner bedoelingen zal hem in staat stellen elken "ruwen aanval of hatelijke insinuatie op waardige en bezadigde "wijze het hoofd te bieden." —

Het **vierde** Hoofdstuk begint met te verhalen, hoe een agent moet werken en hoe hij er toe komen moet goed te werken door het persoonlijk bezoek. Met een aantal sprekende voorbeelden wordt dit aangetoond.

Zeer lezenswaardig voor de directien van vele Maatschappijen is hetgeen dan volgt over het toekennen van provisie aan niet-agenten, waardoor het verval van den agentenstand bewerkt wordt. Moge het daartegen geschrevene overal ingang vinden!

Ook over de nadeelen der makelaardij, zooals zij vooral in Frankrijk voorkomt, wordt een uitnemend woord gezegd.

Daarna volgt weder een treurzang over het publiek in Nederland, waarvan de meerderheid het bedrijf geringschat en wantrouwt! Ik ben langer in het vak dan de schrijver, maar moet verklaren, dat ik zijn opvatting niet kan deelen. De schrijver is erg zwaarmoedig op dit punt, evenals op vele andere, wat de lezing van zijn boek wel eens vermoeiend maakt. Zoo b. v. acht hij de boekhouding bij levensverzekering bizonder ingewikkeld (blz. 145). 't Is mij altijd toegeschenen, dat zij zeer eenvoudig is. Of wel, de kundigheden voor het vak vereischt, schijnen hem zóó verbazend vele, dat men zou gaan sidderen, er aan te denken ze zich eigen te maken!

Het vak is zeker omvangrijk, maar de hulpmiddelen zijn tegenwoordig óók vele en de medewerkers voor de verschillende takken der zaak gemakkelijk te vinden. Hoe geheel anders was dat in vroeger tijd, toen zelfs de wiskundigen ontbraken, geneeskundig onderzoek onbekend was, de statistiek gevormd, in één woord, het woord het vak opgebouwd moest worden. Ook op de achterlijkheid van ons land in de levensverzekering tot voor korten tijd, komt hij telkens terug. Waarin die destijds bestaan heeft in vergelijking met andere landen in dien tijd, zou wel wenschelijk zijn geweest mede te deelen, opdat dan tevens ware uitgekomen, waarin het hooge standpunt van tegenwoordig bestaat. Met de weêrlegging van vele geopperde bezwaren, b. v. dat de levensverzekering zoo duur is en die van vele vrouwen tegen het verzekeren: van het verkeerde van het uitstellen van het sluiten eener verzekering en met de vermelding van nog eenige andere hinderpalen er tegen eindigt dat hoofdstuk.

Het **vijfde** Hoofdstuk handelt over de levensverzekering en de geneeskunde, toont aan het belang der hygiène voor het vak en verder de noodzakelijkheid van het geneeskundig onderzoek van hen die aanvragen om zich te verzekeren. Dat het doel daarvan zou zijn, alleen te onderzoeken, of zekere persoon de levenskans heeft die de sterftetafel voor een normaal individu van zijn leeftijd aanwijst, schijnt mij niet juist. Het doel van het onderzoek kan alleen zijn om vast te stellen in welken gezondheidstoestand de aanvrager verkeert, waarna dan de

adviseerende geneesheer de levenskansen overweegt en zijne beslissing en die der Directie genomen worden. Het zou bovendien ook niet voldoende zijn als het onderzoek alleen moest aantoonen of de aanvrager den gemiddelden levensduur zal bereiken. Het gemiddelde van den door alle aanvragers later bereikten leeftijd zou alsdan ver beneden den gemiddelden levensduur blijven.

De Schrijver behandelt vervolgens de geschiedenis van het onderzoek van den geneesheer en de zooveel teleurstelling gevende, maar dikwijls voor den patient zoo nuttige afwijzingen van voorstellen tot verzekering, het aannemen met verhoogde premie en de huisdoktersberichten en doodsberichten, alsmede het geneeskundig geheim, dat aan de maatschappijen onnoodig zooveel last veroorzaakt. Tegenwoordig weigeren vele geneesheeren niet alleen om huisdoktersberichten af te geven, maar weigeren zelfs wegens het »geneeskundig geheim« de doodsoorzaak op te geven. Deze zal dan toch wel nooit als geheim aan den medicus zijn toevertrouwd! Sommige gemeentebesturen die toch zeker in 't geheel niet door het »geneeskundig geheim« gebonden zijn, volgen hen daarin trouw na, niet bedenkende, dat zij zoodoende het voor de Maatschappijen niet alleen onmogelijk maken hare statistische gegevens bijeen te brengen en te bewerken, maar het bedrog ten zeerste vergemakkelijken en zoodoende de misdaad in de hand werken.

Wat het huisdoktersbericht betreft, het schijnt mij toe dat de Schrijver daaromtrent niet de juiste opvatting huldigt. Men late het »onderzoek« aan den gewonen geneesheer der Maatschappij. Daaruit verkrijgt men dan het overzicht van den tegenwoordigen toestand van den patient. De huisdokter geve echter bericht omtrent het verleden, dat de gewone geneesheer onmogelijk kan ontdekken. De twee berichten zullen elkander dan aanvullen. Van den huisdokter worde ook geen bericht verlangd zonder toestemming van den patient en deze, niet de Maatschappij, verzoeke zijn huisdokter hetzelve af te geven Op die wijze zullen de bezwaren voor den huisdokter zijn opgeheven en tevens zijne taak niet verward zijn met die van den gewonen geneesheer der Maatschappij. Overigens houde én de Maatschappij én de huisdokter in het oog dat het doel niet is om allerlei »intieme aangelegenheden« te weten te

komen, maar alleen om de middelen te verkrijgen noodig ter juiste beoordeeling van het risico.

Ik kan mij overigens zeer goed vereenigen met hetgeen de Schrijver over de gevaren van bedrog mededeelt, die de geneesheeren door hunne weigeringen veroorzaken. Ik wil er wel bijvoegen dat de Directien, die toch zoovele geheimen van hunne verzekerden komen te weten, er zeker geen bezwaar in zouden zien zich tegenover de geneesheeren tot geheimhouding hunner mededeelingen, behalve, zoo noodig, tegenover de justitie te verbinden. Die geheimhouding nemen zij tegenover derden toch alreeds steeds in acht.

Het **zesde** Hoofdstuk behandelt het onderscheid tusschen levensverzekering-maatschappijen en begrafenisfondsen, de wijze van werken dezer fondsen, de misbruiken er aan verbonden, het bodenstelsel en de verzekering van kinderen. Daaromtrent wordt vermeld het gunstig oordeel dat het rapport der Staatscommissie gelukkig heeft opgeleverd ten opzichte dier verzekeringen, waardoor het vermoeden van opzettelijken moord, om de kleine uitkeeringen te kunnen bekomen, verdwenen is.

De schrijver is een groot voorstander van een afzonderlijke wet voor de levensverzekeringmaatschappijen en voor de begrafenisfondsen, indien het noodig mocht worden geacht een wet op de levensverzekering te maken.

Er bestaat zeker in de praktijk veel verschil in de uitoefening van het bedrijf tusschen een maatschappij en een fonds; ten opzichte van de zekerheid die zij aan het publiek moeten geven komen zij echter overeen, en de meerdere wettelijke bepalingen voor de Maatschappijen te maken zullen ook die der fondsen insluiten. De Staatscommissie van 1883 is dan ook na rijp beraad van haar aanvankelijk voornemen om een afzonderlijk (reeds gereed liggend) ontwerp voor de begrafenisfondsen in te dienen, teruggekomen.

Men moet in dit opzicht niet, zooals de schrijver doet, de Engelsche Wetgeving met de Hollandsche vergelijken. De Engelsche gaat van andere beginselen uit. Zij regelt alle onderwerpen stuksgewijze, terwijl op het vaste land van Europa door de wetgeving alles zoo veel mogelijk onder algemeene beginselen wordt gebracht.

In het **zevende** Hoofdstuk behandelt de schrijver het be-

langrijke vraagstuk van het staatstoezicht, waarvan hij de geschiedenis in de verschillende landen nagaat en zegt, dat zij, "die naar Staatstoezicht smachten", meestal niet weten wat zij wenschen. In den laatsten tijd, betoogt hij, is door vele zenuwachtigen ook hier te lande om Staatstoezicht gevraagd. Zij achten den Staat iets verhevens, dat billijk, rechtvaardig en zonder hartstocht is, maar vergeten de woorden van A. M. Maas Geesteranus in "Nederland—Lombok": "In "de praktijk is de Staat een heer, die achter een schrijftafel "zit, met veel of weinig boekengeleerdheid, en die voor"schriften maakt en uitvaardigt, die hij in 't geheel niet of "onvolledig en eenzijdig kent." Ook beklaagt Schrijver zich dat zij die Staatstoezicht wenschen gewoonlijk een kwetsenden toon tegen de Maatschappijen aanslaan, vergetende, dat lang vóór zij of de pers of het publiek er aan dachten, de Maatschappijen een wettelijke regeling voor het bedrijf verlangden.

In de meeste landen wordt vergunning voor de oprichting van een zaak van levensverzekering gevorderd en daaraan worden dan voorwaarden verbonden. Nu kan daarmede de Staatsbemoeiing eindigen, maar zij kan ook gedurende het bestaan der Maatschappij voortgezet worden. Dan geschiedt dit door een of meer ambtenaren of door een commissie, wat echter practisch onuitvoerbaar moet gerekend worden. Aan hun wenschen of luimen is dan de Directie, die het dikwijls veel beter weet dan de ambtenaren, onderworpen. Toen men den 6 Dec. 1887 zoodanig toezicht in Frankrijk wilde gaan invoeren, protesteerden dan ook 16 van de 24 fransche Maatschappijen er tegen met een uitstekend betoog (Blz. 220.) Verschillende voorbeelden worden daarna gegeven van de wijze, waarop de Maatschappijen aan banden worden gelegd. In Transvaal moet zonder extra premie het oorlogsrisico worden gedragen, in Zwitserland wordt de reserveberekening voorgeschreven, evenals in Noord-Amerika, waar die zelfs door de ambtenaren wordt verricht In Pruisen vordert men belegging in Pruisische Staatsfondsen. In Hongarije heeft men plan niet alleen de ambtenaren ten allen tijde inzage van de boeken te doen nemen, maar ook de kas door hen met die boeken te doen verifieeren.

Het nadeel van die staatsinmenging is vooral ook daarin

gelegen, dat de Staat wel controleert, maar niet verantwoordelijk is, terwijl de ernstigste finantieele gevolgen er uit kunnen voortkomen. De Directien dragen ondertusschen de verantwoordelijkheid.

Het publiek denkt natuurlijk, dat, als de Staat controleert, alles te vertrouwen is. Doch wat leert de geschiedenis? Dat in Amerika een aantal Maatschappijen door het staatstoezicht ten val gebracht zijn, dat in Frankrijk het schandelijk faillissement van het Credit Viager niet verhinderd is geworden, dat in Oostenrijk eene groote Oostenrijksche Maatschappij een te kort van 1.200.000 florijnen aantoonde. Het staatstoezicht verslapt de kracht der Directien, ontneemt haar den prikkel der concurrentie en vormt een gevaarlijken maatstaf van soliditeit.

In plaats van zoodanig staatstoezicht wenscht de schrijver een gedwongen, bij de wet georganiseerde openbaarheid, waardoor de controle aan het publiek wordt gelaten en de volle verantwoordelijkheid aan de directien. Hij wil echter geen opgaven doen geven, die aan een Maatschappij directe schade kunnen brengen of waarvan concurrenten zich zouden haasten te profiteeren, waaronder hij b. v. rekent het opgeven van het bedrag in elk land afzonderlijk gesloten. Ik kan echter niet inzien, waarom zoodanige werkelijk nuttige opgaven schadelijk kunnen werken.

Van zoodanige openbaarheid gaat een opvoedende kracht uit voor het publiek, dat in de zaak leert belangstellen en er kennis van verkrijgt. Dit is ten volle gebleken uit de uitnemende werking der wet van 1870 in Engeland, de zoogenaamde wet van Cave.

Ten onzent, waar geen wettelijke regeling van het bedrijf bestaat, waar zelfs de buitenlandsche Maatschappijen zonder eenige formaliteit kunnen werken en volkomen vrijheid heerscht, geven de Maatschappijen uit eigen beweging uitvoerige verslagen uit. De schrijver zou wenschen, dat daarin meer eenheid ontstond, opdat betere vergelijking en ontcijfering mogelijk ware. Nu, daarin ga ik geheel met hem mede, doch ik vertrouw dat het streven der verschillende jaarboekjes, die hunne lijsten ter invulling jaarlijks aan de Maatschappijen toezenden, langzamerhand wel slagen zal, dit te verkrijgen. Wij zijn in de laatste jaren ten opzichte der openbaarheid met groote stappen vooruit gegaan en als het zoo voortgaat zou het wel

kunnen zijn, dat tegen den tijd dat een wetsontwerp zal ingediend worden dit vrijwel overbodig zal zijn!

De schrijver acht het bijna niet denkbaar, dat, in ons land van vrijhandel, een staatstoezicht zou kunnen gehuldigd worden dat de vrijheid van bedrijf aan banden legt en hoopt ten slotte dat het zal blijken, dat men in Nederland de vrijheid van bedrijf nog even hoog stelt als de vrijheid van den handel.

Met dezen wensch zullen zeker allen zich kunnen vereenigen, wien het belang der levensverzekering in ons vaderland waarachtig en ernstig ter harte gaat. —

Het **achtste** Hoofdstuk handelt over rechtskundige vragen en begint natuurlijk met te wijzen op de geheel verouderde en gebrekkige wetgeving hier te lande. Daarna wordt betoogd, dat er geen geldelijk belang behoeft te zijn om eene verzekering op het leven bestaanbaar te maken, alhoewel men dit langen tijd als eisch stelde en er gewoonlijk een geldelijk belang is. Doch, al is het er niet, dikwijls ligt m. i. dat belang in de toekomst, zooals bij een jongmensch, dat zich verzekert, met het oog op lateren gehuwden staat; maar zonder eenig belang of doel een verzekering op iemand sluiten, zal toch wel niet anders kunnen beschouwd worden, dan als een speculatie, voor welke alle Maatschappijen bevreesd zijn. Zoodanige speculatie wordt het best verijdeld als de Maatschappijen de schriftelijke toestemming vragen van dengene op wien de verzekering zal gesloten worden.

Daarna wordt vermeld dat het contract tot stand komt door een brief der Directie dat de verzekering is aangenomen of door de onderteekening der polis. Of echter bij weigering om de polis te ontvangen de Maatschappij wel volle recht heeft op de terugbetaling der gemaakte kosten, zonder dat in het voorstel van verzekering daaromtrent een bepaling is gemaakt, durf ik niet te beslissen, doch het schijnt mij zeer twijfelachtig.

De schrijver betoogt daarna dat de premiebetaling tot aan het overlijden moet worden voortgezet om de Maatschappij tot uitkeering te doen gehouden zijn en leidt daaruit af, dat wanneer die premiebetaling niet is ten einde gebracht, volgens streng recht elke verplichting voor den verzekeraar vervalt en het dus onjuist is dat de reserve het eigendom der verzekerden zou blijven. Dit zou zeker juist zijn, wanneer niet

volgens datzelfde strenge recht de Maatschappijen gecontracteerd hadden om die reserve voor een deel of het geheel terug te geven bij staking van premiebetaling. Waarom zou het nu onjuridisch en onoordeelkundig zijn als de wetgever het afkoop geven verplicht maakte? Kan men als »vrijwillige concessie« blijven beschouwen iets wat bij contract werd toegezegd?

De schrijver bespreekt vervolgens de verschillende benamingen van hen die bij een verzekering betrokken zijn. Hij noemt verzekerde, hem, op wiens leven de verzekering wordt gesloten. Dit is niet overeenkomstig art. 304 W. v. K. Dáár is verzekerde hij, die het contract sluit. Vele Maatschappijen gebruiken de benamingen door schrijver aangegeven, maar daardoor ontstaat de verwarring, waarop hij wijst. Het komt mij beter voor de benamingen der wet te behouden, zoolang zij niet veranderd is.

Met de daarna volgende juridische beschouwingen van den schrijver kan ik ook niet geheel medegaan. De contractant of verzekerde is eigenaar der polis, maar kan bij een verzekering bij overlijden, als hij de persoon is wiens leven werd verzekerd, natuurlijk nooit recht verkrijgen op de verzekerde som, daar deze eerst na zijn dood wordt uitbetaald. Als eigenaar der polis kan hij die echter afkoopen, er voorschot op nemen, vrije polis er voor aanvragen, begunstigden stellen en overdragen. De begunstigde heeft alleen een toekomstig recht op de verzekerde som, dat hem echter door den contractant (verzekerde) kan ontnomen worden, wanneer niet bizondere voorzorgen daartegen zijn in acht genomen, zooals aanneming der begunstiging door den begunstigde en kennisgeving aan de Maatschappij. Hiermede staat gelijk het opnemen van den begunstigde in de polis dadelijk bij het sluiten der verzekering, wanneer er bij aangeteekend wordt, dat dit voor schuld aldus geschiedt.

Het pandrecht op eene polis is iets anders als overdracht of als begunstiging. Bij pandrecht blijft de contractant eigenaar, maar geeft de polis tijdelijk als waarborg uit handen.

Bij overdracht verliest hij daarentegen al zijn rechten. Pandgeving is daarom gebruikelijk voor afloopende schuldafdoeningen.

»Endosseering« van de toekomstige rechten van den begunstigde op een derde, komt geloof ik weinig voor. Het woord doet aan wissels denken, en het schijnt mij daarom beter om, als

dat kan, van overdracht te spreken. Een polis toch is geen wissel.

Bij overdracht der polis gaan de rechten, maar niet de verplichtingen over. De nieuwe eigenaar kan die op zich nemen, n.l. de premiebetaling, maar daardoor wordt hij nog niet contractant. Hij betaalt alleen in zijne plaats. Het contracteeren van dezen op zeker vroeger tijdstip kan nooit worden te niet gedaan.

Omtrent de onaantastbaarheid van de rechten van den begunstigde na overlijden van den persoon wien leven verzekerd was, deel ik de meening van den schrijver; die trouwens in overeenstemming is, met de beslissing van onzen Hoogen Raad, dat de verzekerde som geen deel uitmaakt van den boedel van dien verzekerden persoon.

De schrijver behandelt daarna het recht der legitimarissen tegenover den begunstigde der polis. Het Rumeensche wetboek schijnt daarover bepalingen te bevatten, waarmede de schrijver zeer ingenomen is. Gaarne zou ik die bepalingen als noot in zijn boek vermeld gezien hebben. Zij schijnen daarop neder te komen dat de premien ondersteld worden uit den boedel des erflaters te zijn gevloeid en daarom „hetzij in haar geheel, „hetzij voor zooverre zij inbreuk maakten op het wettelijk „erfdeel door hen teruggeeischt kunnen worden."

Ik zal mij niet vermeten over dit zoo moeilijk onderwerp dat buiten mijn vak ligt een meening uit te spreken. Ik wil alleen opmerken, dat ik het zou bejammeren, wanneer wettelijk mocht worden bepaald, dat iemand niet vrij zou zijn om zijn eigen vermogen (het inkomen schijnt althans veroorloofd) voor dit doel zoodanig te besteden als hem dit zal goeddunken. Het zou zeer te betreuren zijn vooral voor verzorging der echtgenoote, wanneer dergelijke terugbetalingen van premien mochten worden geeischt.

Wat ik daareven zeide is wellicht niet in overeenstemming met ons recht, maar in het practische leven is de feitelijke toestand thans toch zoo en moge zoo blijven. Een wijziging onzer wetgeving ten voordeele der gehuwde vrouw, ware nog beter:

De schrijver behandelt daarna de uitkeering bij zelfmoord, en neemt het m. i. juiste standpunt in, dat alleen in geval van bedrog niet moet worden uitgekeerd. Hij acht het stellen van een tijd binnen welken bij zelfmoord geen uitkeering zal

geschieden (bv. 3 jaren) noodzakelijk, maar wil de Directie vrij laten ook binnen dien termijn uit te keeren, wanneer van geen bedrog sprake is. Daar bedrog bij zelfmoord zoo uiterst moeilijk te onderzoeken en te bepalen is, geloof ik dat het veiliger is voor de Maatschappijen, om zich aan een vasten termijn te houden. Wel is, zooals schrijver opmerkt, zelfmoord in de algemeene sterftetafels begrepen, maar de Maatschappijen verzekeren meestal op ondervindingtafels en niet op algemeene. Ook zal er steeds een »keuze tegen de Maatschappijen« (selection against the office) bestaan. Men ziet hoe groot die is bij het verzekeren van lijfrenten. Ook wegens de verzoeking waaraan de Directiën bloot staan om uit »coulantheid« uit te keeren al is de zaak niet geheel in den haak, schijnt het mij beter om een vasten termijn van niet-uitkeering te stellen. Hoe dit zij, niet-uitkeering bij bedrog moet gehandhaafd worden, ook met het oog op verzekering door derden, die wellicht beter dan de te verzekeren persoon kunnen beoordeelen of deze zich aan zelfmoord schuldig maken kan. Evenzoo moet niet-uitkeering gehandhaafd worden bij overlijden door toedoen van derden.

Hoe verwonderlijk klinkt bij zulke overwegingen het verbod van art. 307 W. v. K. Mogen de Maatschappijen eigenlijk wel daarvan afwijken?

Het hoofdstuk eindigt met eenige beschouwingen over overlijden door doodstraf, duel, reizen, beroep, oorlogsrisico, verzwijging van ongunstige omstandigheden, dwaling, benevens over de zoogenaamde onvervalbaarheid en het boos opzet van derden. Waarom men bij verandering van beroep extra premie zou moeten gaan rekenen is mij niet duidelijk. Alle beroepen toch zijn in de sterftetafels opgenomen en het kiezen van een ander beroep om zich aan grooter sterfte bloot te stellen zal toch wel nooit voorkomen.

Het **negende** Hoofdstuk handelt over de concurrentie. De schrijver begint met te zeggen, dat het terrein gevaarlijk is, waarop hij zich begeeft, wegens zijn plicht tot onzijdigheid en onpartijdigheid. Het is inderdaad gebleken gevaarlijk voor hem te zijn, want die twee zaken heeft hij niet altijd naar behooren betracht.

Hij begint met de bespreking van de verschillende wijzen waarop Maatschappijen hare voordeelen tegenover tegenstanders

gronden, deze op groote winsten, andere op lage tarieven, andere op groote afkoopen. Bekwame agenten weten dit goed te doen uitkomen. Verkeerde middelen zijn, afstand van provisie aan hen die zich verzekeren, waardoor het bedrijf van agent bedorven wordt. Elk arbeider toch is zijn loon waard. Waarom de agent niet? In Frankrijk zijn de gevolgen er van zoo slecht geweest, dat de Maatschappijen besloten om een agent, die provisie afstond te ontslaan. De maatregel schijnt echter helaas mislukt te zijn. De uitkeering van winst heeft niet de „onverdeelde” goedkeuring van den schrijver. Hij ziet er iets van speculatie in. Zeker is zij dat wanneer, gelijk bij de Amerikaansche Tontine verzekeringen (zie b. v. noot blz. 306), winsten als zeker of nagenoeg zeker worden voorgesteld, die onmogelijk te behalen zijn en slechts tot teleurstelling leiden. Maar waar men de verzekerden laat deelen in een deel der winsten van de zaak, b.v. 25, 50 of 75 pCt., zooals die winsten zich uit de wiskunstige balans zullen vertoonen, en wanneer door de agenten slechts gewezen wordt op hetgeen aan winst in het verleden is bereikt, daar kan ik daarin noch speculatie, noch een ongeoorloofd middel van concurrentie zien. Zulk een concurrentiemiddel heeft dan ook wel degelijk waarde, al is het mogelijk er misbruik van te maken. Maar dit is ook het geval met andere middelen. En voor de Maatschappijen acht ik het toekennen van winst veel veiliger dan het verlagen der premien met een groot percentage b. v. 8 tot 10 pCt. Vooral blijkt het gevaarlijke hiervan door den in de laatste jaren plaats gevonden val in den te maken intrest van beleggingen. Herinneren wij ons ook de groote verliezen die de Fransche Maatschappijen hebben geleden door hare aftrekking van 10 pCt. van de premien in plaats van werkelijke winstuitkeering.

De schrijver waarschuwt ook tegen het geven van hooge afkoopsommen, het publiceeren van afkooptabellen, en in 't algemeen tegen het zich doen bevrienden van het publiek met het denkbeeld van afkoop. De agent spreke er zoo weinig mogelijk over. Hij moet afkoop als een zaak van ondergeschikt belang voorstellen, slechts wanneer de post anders wellicht verloren voor hem zou gaan, noeme hij bepaalde getallen. Posten, waarbij de afkoop zoozeer op den voorgrond treedt, doen vermoeden dat bij het sluiten der verzekering het voor-

nemen tot afkoop reeds in den kiem aanwezig is en zulke posten sluit een Maatschappij niet het liefst.

Het is een merkwaardige bladzijde, die blz. 317, waarin de angst voor afkoopen zoo duidelijk zichtbaar is bij den schrijver. Zou zij ook in verband staan met blz. 72, waarnaar hij verwijst. Zonder twijfel. Wij lezen bl. 73 dat het duidelijk is dat de afkoopsommen moeten gebaseerd worden op de aanwezige reserve. En de reserve is volgens hem (blz. 72) datgene, wat van de aan de Maatschappij betaalde premien met de daarvan gekweekte rente feitelijk in kas blijft, nadat uitkeeringen en onkosten zijn betaald. Geen wonder dus dat geen hooge afkoop kan gegeven worden, waar zulk eene verkeerde leer heerschende is en dat concurrentie door vergelijking van afkoopbedragen gevreesd en afgekeurd wordt.

Zeer behartigenswaardig is daarentegen hetgeen de schrijver schrijft over de zoo verkeerde opdrijving in de aan agenten toe te kennen provisie, om maar tot elken prijs posten te sluiten. De gevolgen van het opdrijven daarvan kunnen zeer zeker slechts ellendig zijn. De agent gaat derhalve na en raadplege des noods met deskundigen als hem een buitengewoon schitterende aanbieding wordt gedaan, of deze wel met het solide beheer eener Maatschappij is overeen te brengen. Hij neme de verantwoordelijkheid niet op zich verzekerden aan te brengen bij een roekeloos werkende Maatschappij en bedenke dat, als hij bij te schitterend loon geen schitterende uitkomsten verkrijgt, hij zeker spoedig ontslagen zal zijn. En dan is de plaats bij zijn oude Maatschappij bezet en staat hij op straat.

Dergelijke concurrentie onder Maatschappijen is zeer afkeurenswaardig en gevaarlijk voor haar tevens

Loffelijk acht schrijver de concurrentie in het aanbieden van waarborgen aan het publiek, omdat daardoor de soliditeit der Maatschappijen wordt verhoogd. Maar die soliditeit moet z. i. niet zoover gaan dat het een „oppotten„ wordt, een overdaad die tot niets dient „en den aandeelhouders en verzekerden „onthouden wordt. Hij wil die den verzekerden ten goede doen „komen en er den werkkring der Maatschappij mede uitbreiden. Dat is beter dan „een nutteloos aureooltje van rijkdom om „het hoofd eener Directie te doen stralen„ (bl. 325). Het komt mij voor dat de schrijver hier een zeer gevaarlijke leer predikt.

De groote naijver der Maatschappijen heeft de onkosten in de laatste jaren zeer verhoogd, zoodat het bij de meesten meer de vraag zal zijn: hoe komen wij tot een volle reserve? dan: hoe zullen wij oppotten? Maar bovendien welk nut heeft het om het opgepotte door uitbreiding in vreemde landen onder den man te brengen. Is het om, gelijk de schrijver zoo verdienstelijk acht: ten minste ook anderen "van zijn geld te laten profiteeren" Mij dunkt een Maatschappij doet beter met, behalve zijn aandeelhouders en verzekerden te bevoordeelen, ook wat "op te potten" tegen de kwaden tijden en in solide zaken te beleggen en op die wijze welvaart te verspreiden, dan het aan onnutte en meestal onrendable uitbreidingskosten te besteden, waarvan, zoοals de ondervinding leert, dikwijls slechts een aantal "paniers percés" uit het buitenland nut hebben voor hunne genoegens. Vooral niet zeer krachtige Maatschappijen bedenken zich wel vóór zij naar het buitenland gaan. Daar liggen voetangels en klemmen!

De schrijver behandelt vervolgens nog eenige andere punten, welke de concurrentie gebruikt om haar doel te bereiken, zooals uitvoerige jaarverslagen, openbaar maken van staten van geldbelegging, waartegen hij bezwaren heeft, die m. i. de praktijk niet bevestigt, pandrecht op de reserve, maatschappelijk kapitaal, waarbij hij terecht het optellen van dit kapitaal bij de reserve, om als reclame te gebruiken afkeurt; voorwaarden van verzekering. Na er op gewezen te hebben dat zonder de concurrentie de meeste der groote voordeelen voor het publiek misschien niet verkregen zouden zijn geworden, eindigt hij met .... een sprookje van twee koningen. De verklaring geeft hij duidelijkheidshalve aan het slot. Het is gericht tegen "vadsige zelfgenoegzaamheid en een lof op de buitenlandsche concurrentie."

Het **tiende** Hoofdstuk handelt over de deloyale concurrentie. Voorbeelden worden gegeven hoe de agent van een Maatschappij de bestaande verzekeringen aan een andere ontkaapt. De schrijver noemt dat "uitspannen" een niet-duidelijke vertaling van het duitsche "ausspannen". Door slechte geruchten van de Maatschappij te verspreiden, door afstand van provisie vooral, bereiken zulke kaperagenten hun doel. Vele verzekeringen bestaan dan niet meer dan één jaar, zoodat de Maatschappijen hare eerste onkosten niet kunnen opverdienen. En

door het zaaien van algemeen wantrouwen wordt het geheele vak benadeeld tot schade van allen. Scherp en juist wordt dit stelen door den schrijver blz. 354/5 veroordeeld. Door de Directien moet in de eerste plaats alles gedaan worden om het kwaad te kunnen stuiten. De goede agenten kunnen er ook veel toe meêwerken, door geen oordeel te willen uitspreken over concurrenten, behalve wanneer werkelijk bedrog in 't spel is, en de schrijver zou zelfs een bond tusschen hen aanraden om het goede doel te bereiken. Maar vooral de verzekerden moeten wijzer worden en dien afkapers de deur wijzen.

Staaltjes worden daarna gegeven hoe maatschappijen elkanders agenten ontkapen.

Voor zoover mijne ondervinding reikt komt het kwaad, hierboven beschreven, hier te lande nog weinig voor en ik hoop van harte dat het er nimmer vasten voet moge krijgen.

Waar de schrijver nu verder over een vriendschappelijke critiek tusschen de Maatschappijen, — die in Engeland zou bestaan, — en de »neiging« ten onzent spreekt om »elke »vriendschappelijk bedoelde, en in het belang van het vak »gemaakte critische opmerking omtrent een zusterafdeeling te »beschouwen als eene oorlogsverklaring en eene onedele han»delwijze«, ga ik niet met hem mede. Vriendschappelijke critiek is een onding voor Maatschappijen. Men neme de beleefde vormen in acht, maar menge geen vriendschappelijkheid in critiek, doch zegge ronduit en helder wat men meent en wat men er mede bedoelt. Ik weet wel dat er Maatschappijen zijn, die van »vriendschappelijke critiek« houden; maar in mijn oog is zij niets anders dan een fluweelen handschoen, die onvast en onjuist de zaken aanvat.

Ik kan dan ook in dat vechten der Maatschappijen, al is het uit »concurrentie-vrees«, zooveel kwaad niet zien. Hier te lande heeft het niets dan goed te weeg gebracht en de aangevallenen hebben zeer handig weten gebruik te maken van de opmerkingen der tegenstanders, alhoewel zij die in hun replieken sterk bestreden hadden. Het publiek is er echter wel bij gevaren en dat is de hoofdzaak. De openbaarheid der werkzaamheden is er bijna een voldongen feit door geworden.

Ik zie dit openlijk optreden tegen elkander dan ook veel liever dan het anonyme dat men in andere landen van het

Europeesch vasteland ontmoet, waar de couranten aanbieden voor geld de laagste dingen van tegenstanders te drukken. De schrijver keurt dat terecht ook ten sterkste af en geeft ook het eenige middel er tegen aan: "een consequent doodzwijgen." De schrijver klaagt er ten slotte over dat in Nederland, het: "een concurrent een vijand" nog dikwijls ten grondslag ligt aan de wederzijdsche gevoelens, en vraagt of het ten onzent ooit anders zal worden?

De Vereeniging voor levensverzekering heeft in deze zeker veel goeds gesticht, maar tot op zekere hoogte kan een concurrent nooit anders dan een vijand zijn. Evenwel, zeker is het dat er tegenwoordig tusschen de tegenstanders veel waardeering voor elkanders arbeid bestaat en waar dat het geval is, houd ik den toestand voor gezond, wanneer de naijverigen met eerlijkheid tegenover elkander te werk gaan. Dat moge hier te lande meer en meer het geval worden.

Het elfde en laatste Hoofdstuk heeft het over "de koningin "der aarde, de almachtige pers," en hoe zij hare plichten tegenover de levensverzekeraars vervult. "Nederlanders, die "weinig met buitenlandsche toestanden bekend zijn, zullen "zich slechts moeilijk een voorstelling kunnen maken van het "onvermoeid geknoei en het lustig visschen in troebel water, "waaraan die valsche dienaren der pers zich schuldig maken, "noch ook van de ijzeren volharding, waarmede zij zich vast-"klampen aan de personen of instellingen van welke zij "meenen dat iets te halen zal zijn." De schrijver vermeldt dan dat zulk knoeien en bedriegen nergens minder voorkomt dan ten onzent, maar beklaagt zich dat onze groote pers zich zoo weinig met het vak inlaat.

Wat moest de taak dier groote pers zijn? Daar levensverzekering een volksbelang is, moest zij vakmannen aan zich verbinden, het publiek inlichten omtrent de groote vragen op dit gebied, een opbouwende critiek uitoefenen en op verstandige wettelijke voorschriften aandringen. Verder moet zij onpartijdig zijn tegenover alle Maatschappijen. Zij kan op deze wijze onberekenbaar nut stichten. Zoo geschiedt het vooral in Engeland. In andere landen van Europa en in Amerika worden vele groote bladen betaald door Maatschappijen. Van heilzamen invloed voor het algemeen is dan natuurlijk geen sprake meer. Sommige

bladen leggen zich ook toe op geldafpersingen, waarvan schrijver een voorbeeld aangeeft. Die buitenlandsche pers houdt somtijds „formeele veldtochten” tegen vreemde maatschappijen. Men wil in het buitenland wel nut trekken van het goede van den vreemdeling maar hem niet als gelijke naast zich dulden en zien werken, zooals in Nederland, waar men hem geheel vrij laat. Dit is echter goed. Want zegt de schrijver: „Door kennis „te maken met buitenlandsche ondernemingen verruimt zich „de blik der binnenlandsche instellingen.” Dat ten onzent „de machtigste organen onzer pers zwijgen” over levensverzekering, schrijft schrijver daaraan toe, dat de wetgever dit bedrijf negeert en geene staten openbaar maakt die de dagbladen tot vergelijken napluizen en redeneeren brengen.” Dit geschiedt ook niet, maar daarentegen worden door de almanakken der vereeniging voor levensverzekering, die van den heer W. Gosler en anderen, jaarlijks tal van opgaven gedaan, waaruit een goed overzicht te verkrijgen zou zijn. De door schrijver gegeven oorzaak houd ik dus voor onjuist. Ik herinner mij ook, nu en dan in de groote bladen hoofdartikelen over levensverzekering gelezen te hebben, al waren het dan ook meer artikelen over wettelijke regeling, dan overzichten van het werken der maatschappijen. Wellicht is die geringe bemoeiing ten onzent toe te schrijven aan den kalmen gang van zaken. De Maatschapppijen werkten stil voort, en voldeden aan hare verplichtingen. Er was geen reden tot ongerustheid en dus ook niet tot buitengewone bemoeiing. Ik zie niet in waarom de groote pers zich zoo geregeld met het vak zou moeten bezighouden. Dat is de taak der vakpers.

De schrijver behandelt daarna de eischen der vakpers, die de ontwikkeling van het bedrijf, nieuwe zaken, belangrijke geschriften en wat in 't vak voorvalt behandelen moet. Een redacteur van een vakblad moet door en door op de hoogte zijn; voor polemiek zij er in zijn blad gelegenheid en hij geve zelfstandigen arbeid bv. door de verschillende Maatschappijen te bespreken. Bovendien zij hij onpartijdig en zijne critiek zij steeds opbouwend. Een vermakelijk staaltje geeft de schrijver daarna van de zoogenaamde „revolverpers” in het buitenland. Het is naar het leven geteekend evenals de verdere mededeelingen omtrent die lasterblaadjes, die als het ware met een revolver geld trachten af te persen aan de Directiën.

De schrijver bespreekt daarna kortelings onze Nederlandsche vakbladen, "wier integriteit" boven allen twijfel verheven is, maar waarvan de inhoud minder rijk is dan die van vele hunner buitenlandsche collega's. Hij schrijft dit toe aan den "zeer beperkten kring van lezers in een zeer klein land".

Het is zeker voor onze vakbladen uiterst moeilijk om gelijk te staan met de beste Engelsche of Duitsche bladen, maar zij staan toch geloof ik boven vele der middelmatige in die landen. Laten wij niet al te veel van hen eischen. Hoeveel meer personen houden zich in het buitenland met het vak bezig dan ten onzent, hoeveel meer gaat er om, waarover te schrijven valt. En hoe vervelend zijn dan nog vele dier buitenlandsche bladen! Hoe ellenlang en onuitstaanbaar dikwijls!

De schrijver ziet een en ander dan ook wel in en voegt onze Nederlandsche bladen voor hetgeen zij geven dan ook ten slotte een woord van hulde toe.

Met een enkel woord over de financieele bladen die ten onzent over levensverzekering schrijven en de jaarboeken, almanakken en tijdschriften, eindigt de schrijver zijn omvangrijk werk.

Uit het bovenstaande zal gebleken zijn, dat, hoewel ik het met den schrijver op verschillende punten oneens ben, ik zijn boek toch als een belangwekkende verschijning beschouw en ik het zeer waardeer, dat hij de zich gestelde groote taak heeft ten uitvoer gebracht. Het is een gelukkig verschijnsel voor de toekomst van ons vak, dat jonge mannen zich met zooveel ijver er op toeleggen als uit dit boek blijkt. Op verschillende plaatsen is het ook met warmte geschreven en alhoewel de schrijver lang in het buitenland vertoefd heeft, is dit aan zijn Hollandsch nagenoeg niet te bemerken. Het is echter zooals ik in den aanvang zeide wel wat lang en herhalingen zijn niet zeldzaam. Maar daardoor mogen vooral zij zich niet laten afschrikken het boek te lezen, die zich in de laatste jaren aan het vak zijn gaan wijden, willen zij een inzicht krijgen in de vele zaken, die het bedrijf der levensverzekering tegenwoordig betreffen.

Rotterdam, Januari 1897. A. S. van Reesema.

ECONOMISCHE KRONIEK.

CENTRALE COMMISSIE VOOR DE STATISTIEK. — GEVANGENISARBEID. — NEDERLANDSCH WERKLIEDENFONDS. — VOORKOMING VAN ONGELUKKEN. — BUREAUX DE PLACEMENT. — ENGELSCHE FINANCIEN. — ITALIAANSCHE FINANCIEN.

Centrale commissie voor de statistiek. In het in de Staats-Courant van 2 en 3 Mei meegedeelde verslag over 1896 van de centrale commissie voor de statistiek vindt men die werkzaamheden als volgt samengevat:

A. De werkzaamheden door de Commissie verricht, in opdracht van een der departementen van algemeen bestuur, zijnde:

1°. De bevolkingsstatistiek (Beroepsstatistiek in verband met de sterftestatistiek. — Sterftetafels. — Bevolkingsregisters. — Sterfte-atlas.)

2°. De onderwijsstatistiek.

3°. De gerechtelijke statistiek in strafzaken.

4°. De beroepsstatistiek van spaarbankinleggers.

5°. Verdere aanhangige onderwerpen.

B. De werkzaamheden door de Commissie zelfstandig ondernomen, zijnde:

1°. Periodieke uitgaven (Jaarcijfers en Maandcijfers).

2°. Geschiedenis en werkzaamheden der vakvereenigingen.

3°. Verdere aanhangige onderwerwerpen.

C. Verdere werkzaamheden der Commissie.

Wat de bevolkingsstatistiek betreft beveelt de Commissie aan verdere verzameling van materiaal, alvorens berekeningen omtrent de sterfte naar den leeftijd in de onderscheidene beroepen kunnen worden gemaakt; — publicatie van de sterftetafels van 1880—90, door dr. A. J. van Pesch bewerkt, met de door hem in den jaargang 1885 der Bijdragen gegeven Inleiding; — een herziening van de besluiten betreffende de bevolkingsregisters, waarbij de Commissie aanbeveelt het persoons-

kaartenstelsel, het eerst ontwikkeld door mr. N. J. E. de Voogt, welk stelsel zij in bijgevoegde ontwerp-besluiten en modellen belichaamt.

Ten aanzien der gerechtelijke statistiek heeft de Commissie eenige wijzigingen aanbevolen, met welke de Minister van Justitie zich in hoofdzaak heeft vereenigd, voornamelijk om bij de overtredingen van een wet ook opgenomen te zien de overtredingen van de koninklijke besluiten tot uitvoering dezer wet, wat vooral van beteekenis is bij wetten, als arbeidswet en veiligheidswet, die bijna al wat haar uitvoering betreft, aan koninklijke besluiten overlaten; voorts om onder de in de telkaarten genoemde wetten ook de veterinaire wetten en de kieswet op te nemen.

De Commissie deelt nog mede, dat zij in dit jaar (1897) de uitkomsten van het onderzoek van de behandelingen in de provinciale verslagen van het onderwerp der gemeentefinanciën aan den Minister van Binnenlandsche Zaken heeft ingediend; dat weldra de uitkomsten van het onderzoek naar de gevolgtrekkingen, welke uit de sedert een reeks van jaren in de landbouwverslagen medegedeelde gegevens omtrent den loop der koop- en pachtprijzen van landerijen kunnen worden afgeleid, het licht zullen zien; dat het onderzoek naar het verband tusschen armoede en nataliteit nog niet is beëindigd; dat het voorstel om een statistiek over de internationale veebeweging te bewerken, is aangehouden, ten einde vooraf te onderzoeken welke materie van internationale statistiek het meest in aanmerking komt om met de bewerking daarvan een aanvang te maken.

Gevangenisarbeid. De commissie van onderzoek in zake de afbreuk, door den arbeid in gevangenissen, rijkswerkinrichtingen en rijksopvoedingsgestichten aan den arbeid in de vrije maatschappij gedaan, bestaande uit de heeren Mr. A. Kerdijk, voorzitter, Mr. M. J. M. C. Kolkman, Dr. J. Th. Mouton, B. P. Huurman en Mr. J. Simon van der Aa, Secretaris, heeft rapport uitgebracht.

Er wordt, is bij dit onderzoek gebleken, drieërlei arbeid in gevangenissen verricht: arbeid ter voorziening in behoeften van het Rijk, arbeid voor rekening van het Rijk met afzet aan

particulieren, arbeid voor rekening van particulieren, hetzij rechtstreeks-verbruikers, hetzij werkgevers-wederverkoopers. Omtrent de ingekomen klachten valt het volgende in 't kort op te merken.

Ze golden niet den arbeid ter voorziening in behoeften van het Rijk, op uitbreiding waarvan eerder werd aangedrongen, maar dien, niet strekkende ter voorziening in behoeften van het Rijk zelf en vooral den arbeid voor particulieren, zoowel rechtstreeks-verbruikers als wederverkoopers.

Wat betreft den arbeid voor rekening van het Rijk met afzet aan particulieren, komt men vooral op tegen de vervaardiging van spartmatten, thans in de strafgevangenis te Leeuwarden, op uitgebreide schaal, en tegen den verkoop der matten tegen en beneden fabrieksprijs. Hieraan wordt de prijsverlaging dier matjes en de vermindering der handelswaarde van cocosmatjes toegeschreven. Voor 23 cent kan men ze niet leveren.

Wat den arbeid voor rekening van particulieren, rechtstreeks-verbruikers, betreft, wordt opgekomen tegen allerlei werkzaamheden, die nu en dan in gevangenissen worden verricht (herstellen van uurwerk, draaiwerk en andere), als vooral tegen de meer regelmatig voorkomende vervaardiging en herstelling van kleedingstukken en schoenwerk, alles tegen zeer lage prijzen Zoo wordt schoenwerk 20 à 30 pCt. goedkooper geleverd en wordt bv. voor maakloon van een beambtencostuum in de inrichting te Hoorn f 2.75 betaald en in de stad f 10.—. Ook het rondgaan van bewaarders om zulk werk op te halen of op te sporen, vond afkeuring; voor vage vermoedens, dat ze er zelf voordeel bij hebben, werd geen feitelijk gegeven of bewijs aangevoerd.

Talrijk en zeer verscheiden van aard zijn de bezwaren tegen arbeid voor rekening van werkgevers-wederverkoopers. Zoo op het gebied der mattenmakkerij: de concurrentie der fabrikanten wordt hier bezwaarlijk, de verdiensten gaan achteruit door verlaging van verkoopsprijzen en vermindering van debiet: aan den gevangenisarbeid wordt toegeschreven, dat gewone cocosmatten, vóor tien jaren f 1.—, voor enkele jaren f 0.70 à 0.65, thans f 0.45 worden betaald; de algemeene marktprijs ook van andere soorten wordt door de concurrentie gedrukt.

In de borstelmakerij achten zoowel werklieden als patroons hun belangen bedreigd door den gevangenisarbeid; zoo wordt door een werkgever in de strafgevangenis te Amsterdam voor f 0.84 het dozijn geleverd, wat per stuk den patroon-borstelmaker f 0.11 moest opbrengen; ook treden ontslagenen dikwijls als eigenwerkers op, waardoor de concurrentie in de vrije nijverheid zwaarder wordt. Op het gebied van passement-fabricage wordt medegedeeld, dat een tweetal werkgevers in de strafgevangenis te Arnhem en Breda groote hoeveelheden laten vervaardigen, meerendeels gewone, doch ook fijnere soorten en die tegen zeer lage prijzen van de hand zetten, waartoe zij het geheele land laten bereizen; de gevangenis-productie is vermoedelijk groot genoeg, om de vraag naar ordinaire soorten hier te lande te voldoen, waardoor het debiet in de vrije nijverheid beperkt blijft. Dergelijke klachten komen over tricotage, stroohulzen-fabricage, vervaardiging van houten speelgoed, verwerken van papier tot zakken. Omtrent invoer van artikelen, in buitenlandsche gevangenissen vervaardigd, werd nagenoeg niets met eenige zekerheid vernomen.

De beteekenis van deze klachten nagaande merkt de Commissie op, dat ze meer of minder eenzijdig en overdreven waren. Toch waren ze veelal niet onjuist of ongerechtvaardigd De fout school veelal in de omschrijving van het bezwaar en in de opgave van bijzonderheden dat bezwaar betreffende, in de voorstelling van den gang van zaken, die tot bezwaar aanleiding gaf, en van de gevolgen, daaraan verbonden of toegeschreven. Bij het toeschrijven van concurrentie, der vrije nijverheid aangedaan, wordt dikwijls uit het oog verloren, dat allerlei andere inrichtingen en instellingen van liefdadigheid enz. mede concurreeren en dat de invloed van productie op groote schaal of van invoer uit het buitenland allicht over het hoofd wordt gezien.

Bij de beoordeeling van verkoopsprijzen van in gevangenisarbeid vervaardigde voorwerpen wordt eenerzijds niet genoeg bedacht, dat vele dezer artikelen, willen zij aftrek vinden, ter wille van de bewerking, zooal niet van het gehalte, in den regel lager geprijsd moeten zijn dan dezelfde goederen uit de vrije nijverheid afkomstig, en blijkt anderzijds dat somtijds gevangenisproducten duurder zijn dan hetzelfde artikel uit de

vrije maatschappij. Bij de bespreking van de loonen, in gevangenissen betaald, wordt wel eens vergeten, dat boven het den arbeider toegekende door den werkgever nog een bedrag aan den Staat moet worden uitgekeerd. Bij berekening der voordeelen voor den werkgever wordt vergeten het risico, dat hij draagt van onervarenheid en onverschilligheid van den gevangene gelijk van verandering der markt. Voorts moet worden opgemerkt, dat veel arbeid in de gevangenissen slechts door vakmannen kan geschieden, die in de vrije maatschappij ook zouden concurreeren. En eindelijk stelt men zich den omvang en intensiteit en daarmee het productievermogen van den gevangenisarbeid te groot voor. Met dat al blijven de klachten genoeg beteekenen om ernstige pogingen ter tegemoetkoming te rechtvaardigen.

Haar eigen standpunt uiteenzettende, moest de Commissie uitgaan van 't beginsel dat de arbeid in de gevangenissen volstrekt noodzakelijk is, en dat die terecht imperatief is voorgeschreven door de wet. Bovendien eischen de algemeene humaniteit, het penitentiair en penologisch belang den arbeid, zonder welken de opsluiting in een redelooze kwelling van lichaam en geest, met verreikende gevolgen voor het individu en voor de maatschappij, zou ontaarden. Ook het maatschappelijk belang, zoowel het algemeene als het individueele van den gevangene, eischt den arbeid. Ook uit een financieel oogpunt zou opheffing van den arbeid zeer nadeelig zijn voor den Staat, dus voor de belastingschuldigen. Maar vooral ter wille van de mogelijkheid van bestaan en van rehabilitatie bij terugkeer van vele gevangenen in de maatschappij en ter wille van de opvoedende werking van de straf, wordt niet alleen arbeid, maar bepaaldelijk productieve arbeid vereischt.

Uit dien arbeid vloeit afbreuk voort, hetzij door onthouding van werk aan de vrije arbeidsmarkt of in het onthouden van werk aan den vrijen arbeid, gepaard met het brengen van producten op de handelsmarkt of ter beschikking voor particulier gebruik. Het eerstgenoemde heeft plaats bij arbeid voor rijksrekening ter voorziening in eigen behoeften. Het tweede zoowel bij arbeid voor rijksrekening, waarvan de producten ter beschikking van particulieren worden gesteld, als bij den arbeid voor rekening van particulieren, werkgevers-wederverkoopers.

Waar de noodzakelijkheid van den arbeid vaststaat en zelfs meer arbeid dan thans verricht wordt, wenschelijk is, terwijl andererzijds daaruit afbreuk aan de vrije nijverheid in meer of minder scherpen vorm voortvloeit, daar moet er mede worden volstaan, maar is het ook plichtmatig, met alle bereikbare middelen er naar te streven, deze afbreuk met inachtneming van de hooge belangen van dien arbeid tot de geringst mogelijke afmetingen en den minst schadelijken vorm te beperken.

Tot de middelen, die aanvulling of wijziging van het strafstelsel zouden vorderen, behooren deportatie, ontginning van woeste gronden en uitbreiding van huisdienst met beperking van het cellulair régime, doch bij deze middelen treden de belangen en eischen van het strafstelsel in geheel overwegende mate op den voorgrond. Alle drie de maatregelen zijn thans in de naaste toekomst niet voor verwezenlijking vatbaar.

Tot de middelen, die nieuw initiatief of nieuwe organisatie van de zijde der administratie vorderen, doch binnen de bepalingen van het bestaande strafstelsel toepassing kunnen vinden behooren de vervaardiging van artikelen voor dagelijksch gebruik voor lieden zonder of met zeer geringe koopkracht, alsmede de fabricage van goederen, die thans in betrekkelijk groote hoeveelheden worden ingevoerd en hier niet of niet dan op zeer beperkte schaal worden gefabriceerd. Bij beide middelen treden bijzondere of algemeene sociale belangen op den voorgrond. Een nader onderzoek naar de uitvoerbaarheid en naar de wijze van uitvoering is nog noodig. Een spoedige verwezenlijking laat zich niet verwachten.

Zonder wetswijziging en langdurige voorbereiding kunnen echter toepassing vinden de maatregelen tot uitbreiding van den rijksarbeid en invoering van een centrale leiding van den geheelen gevangenisarbeid. Uitbreiding van rijksarbeid omdat daardoor het minste nadeel ontstaat, de prijsquaestie wordt vermeden, de mogelijkheid van misbruiken wordt voorkomen, het gevaar van bevoorrechting vermeden, een einde wordt gemaakt aan de heerschappij van enkele groote werkgevers, en de mogelijkheid wordt opgeheven van concurrentie tusschen de gestichten onderling. Op grond van door haar ingesteld onderzoek neemt de Commissie zonder voorbehoud de mogelijkheid van uitbreiding van den rijksarbeid aan.

De invoering van centrale leiding van den gevangenisarbeid in zijn geheel acht de Commissie zeer urgent. Zij ontbreekt thans te eenenmale. Zij behoort uit te gaan van het dep. van justitie, met name de afdeeling gevangeniswezen. Een stel algemeene beginselen worde ontworpen, in de practijk beproefd en vastgesteld. Binnen de grenzen dier beginselen worde aan de afzonderlijke gevangenisbesturen de noodige vrijheid van handelen gelaten naar gelang van de omstandigheden van tijd en plaats. De rijksarbeid worde op den voorgrond geschoven en geleidelijk meer uitgebreid. Voor elken arbeid van particulieren, voor zoover deze niet of vooralsnog niet kan worden vervangen, hetzij door rijksarbeid, hetzij door een andere wijze van werken, worde vereischt de onderteekening van een contract van vaste werkgevers — of van een formulier van tijdelijke — volgens een algemeene markt. Elk contract worde vooraf aan het departement ter goedkeuring opgezonden. De uitoefening van den arbeid worde aan de centraliseerende controle van het departement onderworpen. Een speciale commissie van bijstand en advies, waarin naast practische deskundigen op het gebied van het gevangeniswezen, industrieelen en ontwikkelde werklieden dienen zitting te nemen, zou de taak der afdeeling gevangeniswezen aan het departement kunnen verlichten.

De Commissie stelt ten slotte voor:

A 1°. dat een centraliseerende leiding van den gevangenisarbeid van wege het depart. van justitie worde uitgeoefend;

2°. dat uitbreiding van den rijksarbeid met medewerking van andere departementen krachtig worde doorgevoerd;

3°. dat een commissie van bijstand en advies ter zake van den gevangenisarbeid, resorteerende onder het departement van justitie, worde ingesteld;

B. dat vervolgens vervaardiging van goederen ten behoeve van lieden zonder koopkracht en uitoefening van niet-inheemsche industrieën in overweging worden genomen;

C. dat, waar en wanneer dienstig, onderzoek in het buitenland worde ingesteld.

Nederlandsch werkliedenfonds. Uit de jaarrekening van dat fonds over 1896 blijkt, dat aan premiën is ontvangen

f 54.399,64, aan rente f 7639,65[5], totaal f 62.039,29[5], terwijl uitgekeerd is f 5.474,39[5], zoodat het saldo bedraagt f 56.564,90. Het saldo over 1895 bedroeg f 24.936,34[5], de onkostenrekening is f 106,67; de premiën-reserve volgens wetenschappelijke balans 31 December 1894 . . . . f 152.571,76[5]
en het zekerheidsfonds volgens die balans . „ 14.867,54

Er moet dus een waarde aanwezig zijn van f 249.074,22

In 1896 werd het volgend aantal polissen afgegeven:

A. (Wekelijksch pensioen met een uitkeering van f 100 bij overlijden) geene.

B. (Wekelijksch pensioen) 269.

C. (Uitkeering bij overlijden) 273.

D. (Uitkeering van een bedrag op 65-jarigen leeftijd) geene.

E. (Uitkeering van een bedrag op 65-jarigen leeftijd of na vroeger overlijden) 33.

In het geheel was het aantal polissen op het einde van 1896:

Tarieven.	Aantal polissen.	Uitkeering in eens.	Jaarlijksche uitkeering.
A	216	f 41.068,49	f 23.403,90
B	1397	—	202.150,40
C	3148	455.075,05	—
D	12	2.071,27	—
E	401	156.805,63	—
	5.174	f 655.020,44	f 225.554,30

In 1896 waren 15 personen pensioentrekkend tot een bedrag van f 2532,45.

Van de bovenvermelde in 1896 gesloten verzekeringen, werden door patroons of liefdadige instellingen gesloten:

B. 237; C 47; E 4.

Het groot aantal gesloten polissen onder B, (wekelijksch pensioen) — het bedroeg 175 méér dan in het vorig jaar en ruim ⅕ van het geheele aantal dat gesloten is in een tijdperk van 12 jaar — is te danken aan een schenking van een kapitaal, belegd in polissen, door iemand die zich uit de zaken heeft teruggetrokken, aan zijn werklieden.

De directie teekent hier dan ook bij aan, dat dergelijke milddadige schenkingen te zeer tot de zeldzaamheden behooren om daarop voor de toekomst optimistische verwachtingen te mogen bouwen.

Talrijke pogingen werden door de Directie aangewend, vooral bij werkgevers, om de pensioenverzekering te bevorderen, en herhaaldelijk meende men daarvan succes te zullen hebben, doch behalve het eene boven reeds gemelde geval stuitten onderhandelingen op nader bijgebrachte bezwaren af of bleven hangende.

De Directie merkt voorts nog op, dat zij niet uit het oog verliest de wenschelijkheid om hervormingen aan te brengen, ten einde de oorzaken weg te nemen, die de zoo gewenschte krachtige ontwikkeling van het fonds belemmeren, doch zij is er nog niet in geslaagd om daartoe middelen te vinden, zonder aan het fonds zijn philanthropisch karakter te ontnemen. Zij blijft echter voortdurend dit punt in overweging houden en zij hoopt er in te slagen te eeniger tijd in overleg met Commissarissen in dezen geest een voorstel te kunnen doen, dat het Hoofdbestuur en de leden der Nederlandsche pensioenvereeniging voor werklieden kan bevredigen.

Voorkoming van ongelukken. Op de jaarvergadering der Vereeniging ter voorkoming van ongelukken in fabrieken en werkplaatsen kwam aan de orde het voorstel om de contributie jaarlijks slechts te heffen tot een minimum van f 0.25, met kwijtschelding van het restant bedrag over dat jaar. Op dit voorstel was, blijkens een toelichting van den Voorzitter, van invloed de gunstige stand van de kas en de totstandkoming der veiligheidswet, ten gevolge waarvan de werkzaamheden voor het oogenblik konden blijven rusten en minder geld noodig is. Daar het evenwel mogelijk is, dat de Vereeniging nog nuttig zou kunnen werken, zou een ontbinding der Vereeniging niet gewenscht zijn.

De afgevaardigden van de afd. Rotterdam van het „Ned. Werkliedenverbond" en van het bestuur der Rotterdamsche Timmerlieden-Vereenigingen spraken den wensch uit, dat de Veiligheids-Vereeniging moge blijven voortbestaan, omdat nog vele leemten, ondanks de veiligheidswet, zijn op te merken ten opzichte van de karweien op bouwvakken, den scheepsbouw en het bootwerkersbedrijf, waarin nog vaak ongelukken voorvallen. De behartiging van die belangen werd het bestuur aanbevolen.

De Voorzitter, Dr. J. Th. Mouton merkte op dat de wet geen vrijheid laat het bouwvak als karwei buiten de wet te laten.

De werklieden betreurden overigens nog dat de veiligheidswet geen bescherming verleent, tenzij 10 of meer personen werken.

Op de vraag, op welke wijze deze Vereeniging zou kunnen bevorderen de betere beveiliging van het werkvolk op het werk, werd geantwoord, dat bv. de Vereeniging steun zou kunnen verleenen aan vakvereenigingen, die bij de gemeentebesturen opneming vragen van veiligheidsmaatregelen in de bouwverordeningen. En ook voor dat doel stelden de werklieden het voortbestaan dezer Vereening op hoogen prijs.

Namens de Rotterdamsche Timmerlieden-Vereeniging betuigde de afgevaardigde dan ook dank aan het Bestuur voor zijn bemoeiingen bij de tot standkoming der veiligheidswet en voor de gegeven wenken.

Het Bestuur verklaarde zich bereid de werklieden zooveel mogelijk behulpzaam te zijn wanneer zij bij de Regeering of andere collegiën op maatregelen aandrongen.

Het voorstel tot vermindering der contributie werd ten slotte aangenomen in dien zin, dat slechts $\frac{1}{10}$ van de tot dusver geheven contributie zal worden betaald.

Aan het einde der vergadering deelde de voorzitter mede, dat het Bestuur besloten heeft te trachten te bevorderen de uitvinding van inrichtingen tot voorkoming van ongelukken en een prijsvraag denkt uit te schrijven voor de uitvindingen tot bescherming van de werklieden in een of ander vak tegen ongelukken.

Het aantal leden en donateurs met jaarlijksche bijdragen bedroeg 1 Januari jl. 117.

De rekening en verantwoording over 1896 werd goedgekeurd met een batig saldo van f 954 —

De drie periodiek aftredende bestuursleden, de heeren F. H. Van Malsen, R. A. De Monchy en P. A. Bos werden met algemeene stemmen herkozen.

Bureaux de placement. Over dit onderwerp is in de fransche Kamer een zeer verbitterde discussie gevoerd. De regeling dezer kantoren van huur en verhuur van diensten

dateert nog uit het keizerrijk, toen ze afhankelijk gemaakt werden van een vergunning van den prefect van politie. Daardoor reeds droegen ze voor velen een hatelijk karakter terwijl de ondervinding leerde, dat vaak met de schromelijkste willekeur met die vergunning werd omgesprongen. Ernstige klachten over exploitatie der werklieden en meer speciaal van kantoor-, koffiehuis- en winkelbedienden werden herhaaldelijk over deze kantoren vernomen en ijverig van socialistische zijde gecolporteerd. Op een nieuwe regeling was reeds lang van vele zijden aangedrongen. Maar hoe? De socialisten wilden al deze kantoren opheffen en daarvoor in de plaats stellen instellingen van de gemeenten en vakvereenigingen, waarvan een ieder kostelooos gebruik zou kunnen maken. De meerderheid echter wilde niet op die wijzen de vakvereenigingen tot meerdere macht brengen en de belastingschuldigen de kosten laten dragen. De twee opinies stonden heftig tegenover elkaar en het eind was, dat een middenweg is ingeslagen, niet dan na herhaalde pogingen van de socialisten om hun beginsel te doen zegepralen. Ten slotte gaven zij hun hart lucht in een motie, die de nieuwe met 366 tegen 170 stemmen aangenomen wet brandmerkte als bestendiging van den handel „in blank menschenvleesch, duizendmaal schandelijder dan de slavenhandel."

Wat behelst nu de wet, waarover dit vernietigende oordeel werd uitgesproken?

Er zullen, zegt zij, zijn kostelooze en betalende kantoren. De kostelooze kantoren, gesticht door de gemeenten, de vakvereenigingen, de arbeidsbeurzen, de gezellenvereenigingen, de maatschappijen van onderling hulpbetoon, de liefdadigheidsvereenigingen en de armbesturen behoeven geen vergunning. Kantoren, waar betaald moet worden, behoeven zulk een vergunning wel, en wel van het gemeentebestuur, die de vergunning alleen geven kan aan personen van erkend zedelijk gedrag. De tegenwoordig bestaande kantoren moeten dit binnen 3 maanden aanvragen. Het gemeentebestuur oefent toezicht op deze kantoren uit, ziet toe, dat de orde bewaard wordt en de voorschriften der hygiene, alsmede die van een loyaal beheer in acht worden genomen. Het geeft daaromtrent zijn voorschriften en stelt het tarief vast. Voorts heeft het een jaarlijksch verslag aan het Office du travail in te dienen. Intusschen

is voor een gemeente boven 30.000 zielen de verplichting gevestigd een kosteloos kantoor van gemeentewege op te richten. Een voorstel om de verplichting in te voeren overal waar betalende kantoren zijn, alsmede dat om het recht te geven de betalende op te heffen, als het kostelooze goed werkt, werd verworpen. Hotelhouders, restaurateurs, wijnhuishouders en dergelijken mogen geen bureau de placement hebben. Nog is bepaald dat betaling niet vooruit gevorderd mag worden. Men behoeft alleen te betalen, als men geplaatst wordt en eenigen tijd overeenkomstig plaatselijk gebruik in de nieuwe betrekking gebleven is. Patroon en geëmployeerde moeten ieder de helft betalen. Een voorstel om een maximum tarief bij de wet vast te stellen werd verworpen. Misleiding wordt gestraft volgens art. 405 C. P. en komen dergelijke gevallen voor, dan moet 't gemeentebestuur de vergunning intrekken.

Die handel in menschenvleesch is nogal zoo erg niet.

Engelsche financiën. Bij de aanbieding der staatsbegrooting in het Engelsche parlement kon Sir M. Hicks Beach constateeren, dat handel en nijverheid en de opbrengst der belastingen steeds vooruitgaande waren, al was dan de vooruitgang ook het vorige jaar niet zoo groot als toen op het daaraan voorafgaande. De rijksinkomsten van 1896—97 hadden de raming met 3.470.000 overschreden. t. w., 103.950.000 pd. st. opgebracht bij een raming van 100.480.000 en bij 101.975.000 het vorige jaar, behalve 8.249.000 pd. st. aan bijdragen voor de plaatselijke begrootingen, welke som 883.000 hooger was, voornamelijk ten gevolge van de Agricultural Rating Act. De rijksuitgaven hebben bedragen 101.477.000 pd. st., zoodat er een surplus is van 2.473.000, geheel en al bestemd voor defensie-uitgaven. Voor 't volgend jaar worden de inkomsten geraamd op 103.360.000, de uitgaven op 101.791.000 pd. st. zoodat er een geraamd surplus is van 1.567.000. Hiervan wordt wederom bestemd voor de vloot 500.000 pd. st., voor versterking der Zuidafrikaansche garnizoenen 200.000 pd. st. en 366.000 voor eenige hervormingen in post- en telegraafdienst, terwijl het saldo van 503.000 noodig zal zijn voor verbetering van 't onderwijs in Schotland en Ierland en voor ontvangst der gasten bij de jubileumfeesten.

De omvang van den buitenlandschen handel was volgens de mededeelingen van den Kanselier der schatkist gestegen van 702.500.000 pd. st. in 1895 tot 738.000.000 in 1896. In 't afgeloopen fiscale jaar hadden de belastingen opgebracht: invoerrechten 21.254.000 pd st., accijnzen 27.460.000, pd. st., successierechten 13.963 000 pd. st,, zegelkosten 7.353.000 pd. st. inkomstenbelasting 16.650.000 pd. st., huisbelasting 1.510.000 pd. st, grondbelasting 920.000 pd st., netto profijt van posterijen en telegraphie 3.936.000 pd. st., gemengd 2.097.000 pd. st. kroonlanden 412.000 pd. st.

Van de invoerrechten had de thee opgebracht 3.800.000 pd. st. of 54.800 meer dan 't vorige jaar, tabak 11.013.000 pd. st. of 268.000 pd. st. meer, wijn 1.295.000 pd. st. of 40.000 pd. st. meer. De vermeerdering bij de accijnzen was 660.000 pd. st. waarvan voor bier (10.900.000 pd. st.) 181.000 pd. st., voor spiritualiën (16.038.000 pd. st.) 434.000. De bruto stijging was bij de posterijen 480.000 pd. st. bij de telegraphie 70.000 pd. st.

Een vergelijking makende met den toestand des lands toen de koningin de regeering aanvaardde merkte de minister op dat in 1836 de inkomsten des lands waren 52.800.000 pd. st., nu 112.000 000 pd. st. Toen was 71 pCt. verkregen door belastingen op levens- en genotmiddelen, nu 44 pCt. De totaalopbrengst der invoerrechten op 1135 artikelen destijds was maar 750.000 pd. st. meer, dan nu verkregen wordt van alcohol, thee en tabak. De handelsbeweging in 1836 omvatte een waarde van 125 millioen, waarin 67 millioen aan invoer, welk bedrag nu gestegen is tot 442 millioen; de uitvoer van binnenlandsche fabrikaten, toen 42 millioen pd. st., bedroeg nu 240 millioen pd. st. De beleggingen in de spaarbanken zijn gestegen van 18.780.000 tot 155 millioen; het aantal inleggers toen 1 per 43, was nu 1 per 5 inwoners. Er worden 22 maal zooveel brieven, 28 maal zooveel nieuwsbladen en pakketten verzonden. De uitgaven klommen in dienzelfden tijd van 50.800.000 pd. st. tot 109.780.000 pd. st. De uitgaven voor den civielen en militairen dienst stegen van 16.464.000 pd. st. tot 70.377.000 pd. st. De kosten van het leger vermeerderden van 8 tot 18¼, van de vloot van 4 tot 22 millioen. De onderwijsuitgaven, toen onbekend, bedragen nu 9½ millioen. Voor de nationale schuld werd toen 58 pCt. van de inkomsten

betaald of 29½ millioen, nu 28 millioen of 22 pCt. Toen werd 1.889.000 pd. st. geamortiseerd, nu 7.221.000 pd. st. De rente op de schuld beliep 21⅔ sh. per hoofd, nu 9 sh ; de geheele schuldenlast was destijds 33 pd. st. 9 s. 3 d. nu 16 pd. st. 6 s. per hoofd. De monarchie, beweerde Hicks-Beach verder, was niet alleen de beste, maar ook de goedkoopste in Europa. Dit bleek o. a. hieruit. In 1836 brachten de Kroonlanden 203.000 pd. st. op, nu 412.000 pd. st.; voor de civiele lijst ad 385.000 pd. st., moest toen worden bijgepast 182.000 pd. st., terwijl er nu een voordeel is van 27.000. Overigens kostten de leden der kon. familie toen 312.000 pd. st., de paleizen 40.000 pd. st., terwijl die sommen nu zijn 173.000 pd. st. en 39.000 pd. st. Summa summarum moest de natie toen betalen 534.000 pd. st., nu 185.000 pd. st.

De bovenbedoelde postal reforms zijn de volgende: 1°. de brieven zullen aan huis bezorgd worden door 't gansche land (thans worden er nog 16 millioen brieven 's jaars bezorgd naar plaatsen waar ze afgehaald moeten worden); 2°. telegrammen zullen vrij besteld worden binnen 3 mijlen van 't kantoor (thans 1), terwijl 't besteltarief verlaagd wordt van 1 sh. tot 3 d. per mijl boven den vrijen afstand; 3°. in de hoofdstad zullen des Zondags en des nachts alle telegraafkantoren open zijn; 4°. de waarborgsom voor 't openen van nieuwe telegraafkantoren wordt tot de helft gereduceerd; 5°. de pakketpost wordt goedkooper, zoodat het maximumcijfer, thans 1 sh. 6 d. (van 11 p.) wordt 1 sh. (voor 10 p.); het minimum blijft 3 d. voor 1 p., met stijging met 1 d. voor elk pond meer; 6°. het tarief voor monsters en boeken wordt vereenvoudigd tot een conform bedrag van 1 d. per 4 oz. en ½ d. voor elke 2 meer (boeken onder 2 oz. blijven ½ d.); 7°. het briefport voor 't buitenland en de koloniën wordt van 2½ tot 2 d. gereduceerd.

Italiaansche financien. In het Institute of Bankers heeft de heer C. Rozenraad een voordracht gehouden over de Italiaansche financiën, waaraan wij aan de hand van den correspondent der N. Rott. Ct. het volgende ontleenen.

Na een kort overzicht van de geschiedenis dier geldmiddelen sedert het ophouden van het laatste ministerie-Crispi, dat door zijn Afrikaansche onderneming de financiën, nauwlijks wat

hersteld, vrijwel in de war gestuurd had, ving hij aan met een overzicht van de eerste millioenenrede van Luzzatti in December 1896. Ter toelichting van de inrichting der begrooting stond hij eenigen tijd stil bij de beteekenis van den term movimento di capitali, die telkens voorkomt. Onder ontvangsten geboekt, beteekent „movimento di capitali", elke ontvangst, zonder vaste opbrengst, welke voortspruit uit den verkoop van eigendommen of uit nieuwe leeningen. En onder uitgaven: in verband met beleggingen van kapitaal, schulddelging, aflossing van leeningen, voorschotten van provinciën of gemeenten.

In den laatsten tijd, nu een strenger classificatie der begrootingen de gewone uitgaven stelt tegenover de gewone ontvangsten, heeft „movimento di capitali" een meer beperkte beteekenis gekregen. Onder ontvangsten geboekt beduidt het thans: inkomsten uit den verkoop van staatseigendom, of uit de terugbetaling van voorschotten aan andere departementen van staat. En onder uitgaven: bedragen, uitgetrokken voor de afbetaling van oude schulden, of voorschotten aan andere departementen van staat. Daarentegen vinden wij nu onder de gewone uitgaven alle betalingen voor openbare werken, ook staatsgebouwen, derhalve ook die voor spoorwegen, welke voormaals insgelijks onder „movimento di capitali" voorkwamen.

In zijn millioenenrede dan verklaarde Luzzatti, dat het tekort op de Italiaansche staatsbegrooting van 1895—96 bedraagt 68.666.315 lire, ongerekend 31.910.370 lire voor spoorwegen zoodat het geheele tekort voor dat jaar 100.576.685 lire bedraagt. Daarentegen toont de „movimento di capitali" een voordeelig saldo aan van 4.593.170 lire, zoodat de staatsbegrooting van 1895—96, zonder den oorlog in Eritrea, met een batig saldo zou zijn gesloten.

Voor 1896—97 rekent de minister op een overschot van 8.314.977 lire en, in elk geval, op een aanzienlijke vermindering der buitengewone uitgaven in Afrika. Van het gehoopte overschot zal de marine zeven milloen lire ontvangen, waardoor de marinebegrooting van Italië tot 105 lire zal worden opgevoerd.

Voor 1897—98 raamt de minister een evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven, ondanks de vermeerdering der oorlogs-

begrooting tot 246 millioen lire, welk evenwicht zal worden verkregen door bezuinigingen in verschillende departementen ten bedrage van 4½ millioen lire, alsook door de weerbelasting, gelijk ze in andere landen bestaat, en wier opbrengst in Italië op 3 millioen geschat wordt. De ramingen voor 1896—7 zijn door de ontvangsten gedurende de eerste acht maanden van het loopende dienstjaar (tot 30 Juni 1897) bevestigd. Zij beliepen namelijk 1.017.815.000 lire; beloopen de ontvangsten over de resteerende 4 maanden, naar dezelfde verhouding, 515.185.000 lire, dan zal er een overschot ontstaan van 2.277.500, instede van een geraamd deficit van 1.633.000 lire.

De financieele toestand van Italië is derhalve veel verbeterd, maar de verbetering kan slechts bestendigd worden, wanneer de circulatie op hechten grondslag geregeld wordt, wanneer emissiebanken haar eigenaardige rol vervullen, wanneer de naweeën der crisis uitgewischt worden. De Italiaansche Minister van Financiën ziet dit in. Zoolang het nationale bankbiljet niet stabieler wordt, zoolang zal het vertrouwen, binnenslands en buitenslands, niet terugkeeren. Toen de gedwongen koers afgeschaft werd (April 1883) stond het pari, of een weinig er onder. Maar sedert de emissiebanken haar noten niet langer tegen goud inwisselen, is het aan groote dobberingen onderworpen, de gedwongen koers bestaat de facto, zoo niet de jure, en sedert is het goudagio nimmer verdwenen. Dat agio, in 1893 tot 16, in 1896 tot 12⅝ percent gerezen, heeft in het eerste kwartaal van dit jaar geslingerd tusschen 4⅞ en 6 percent.

Om nu het crediet van Italië op vaster grondslag te vestigen heeft Luzzatti drieërlei ter hand genomen: reorganisatie der emissiebanken, regeling der circulatie, overeenkomstig 's lands behoeften, en garantie dier circulatie. Tusschen de drie bestaat er een nauw verband. Spr. ging daartoe de emissiebanken na, van het oogenblik dat er zes bestonden tot het tijdstip dat de bekende crisis dat getal tot de helft teruggebracht, ten gevolge van den val der Banca Romana op 10 Aug. 1893. De drie georganiseerde banken kregen toen het recht gezamenlijk 1097 millioen lire aan banknoten uit te geven, de nieuwe Banca d'Italia (met een kapitaal van 300 millioen lire) 800, de Banco di Napoli 252 en de Banco di Sicilia

25 millioen. De beide laatste hebben geen aandeelhouders. De Napolitaansche bank ontstond uit een samensmelting van liefdadigheidsgenootschappen en banken van leening, terwijl de Siciliaansche bank sedert 1843 een vertakking der Napolitaansche vormde.

De wet van 10 Augustus 1893 had bepaald, dat de banknoten der emissiebanken gedekt moeten zijn door een metaalreserve van 40 percent der circulatie, maar in die wet stond niet, of de houders der banknoten een voorkeursrecht op die reserve hadden. Er waren andere leemten, waardoor de houders, en casu quo de Staat, aan groote gevaren zouden blootgesteld worden, bijaldien een bankcrisis mocht ontstaan. Het eigenbelang van den Staat bracht derhalve mede krachtdadig tusschenbeide te komen, en tegen die gevaren te waken.

Daarom diende de regeering voorstellen bij het Parlement in, die de strekking hadden voor de emissiebanken een onverminderbare metaalreserve vast te stellen, als dekking voor de uitstaande banknoten. Voor de Banca d'Italia zou die minimumreserve 300 millioen, voor de Banco di Napoli 90½ millioen, voor de Banco di Sicilia 21 millioen lire bedragen, in het geheel dus 411½ millioen lire, geheel afgescheiden van de 40 percent dekking, in de wet van 1893 genoemd. Zelfs al daalde de circulatie in Italië tot onder de gewone limite door die wet gesteld, namelijk 864 millioen lire, dan nog zou de metaalreserve der emissiebanken 411½ millioen blijven beloopen. En in elk geval zou de dekking, proportioneel en zelfwerkend, van jaar tot jaar vermeerderen, van 40 tot ongeveer 48 percent.

Voor dat gedeelte der circulatie, hetwelk niet gedekt is door de onverminderbare reserve, zullen de houders van banknoten een volkomen voorrecht hebben op de certificaten, die de Staat aan de emissiebanken verstrekt tegen haar voorschotten in banknoten. Voorts zullen die houders, van 1 Juli 1897, een voorkeursrecht bezitten, a. op het goud- en zilvergeld in de banken, dat er overschiet na aftrek der dekking ad 40 percent voornoemd, en afgescheiden van de mimimum-metaalreserve; b. op de Italiaansche schatkistbiljetten en andere staatswaarden of fondsen, door den staat gegarandeerd, tegen de marktwaarde; c. vreemde wissels, niet inbegrepen in de

portefeuille, voor de metaalreserve afgezonderd; d. vorderingen voor voorschotten op onderpand; e. binnenlandsche wissels, in de vastgezette activa niet inbegrepen.

Gelijk reeds gemeld is, had de wet van 1893 bepaald, dat de circulatie der drie emissiebanken tot 31 Dec. 1897 1097 millioen lire niet mocht te boven gaan, en dat zij haar alsdan moesten verminderen, zóódanig, dat de circulatie, binnen vier jaren na 1 Jan. 1894, moest zijn teruggebracht tot 864 millioen lire in het geheel (Banca d'Italia 630, Banco di Napoli 190, Banco di Sicilia 44 millioen). In Augustus 1895 is er echter een nieuwe wet aangenomen, welke andere termijnen vaststelt.

Volgens die wet moeten de emissiebanken primo Januari 1899 de inkrimping van het papierengeld beginnen en haar eindigen in 1908. Volgens Luzzatti's voorstellen nochtans zouden de banken gehouden zijn de vermindering reeds dit jaar te doen intreden, en wel met 40.300 000 lire, daarna jaarlijks met 23.300.000 lire, tot de genoemde grens van 864 millioen bereikt zij. Dit zou reeds in 1906 geschieden en alsdan zouden de emissiebanken haar circulatie met 232 millioen verminderd hebben, ofschoon, gelijk gezegd, de metaalreserve daartegen 411½ millioen zoude blijven bedragen = 47.62 percent der circulatie op dat oogenblik.

Er zijn echter ook de staatsbiljetten, die de staat tot een beloop van 800 millioen mag uitgeven, zonder echter de bevoegdheid te hebben om meer dan 400 millioen uit te geven, tenzij het meerdere geheel gedekt zij door specie, waarvan de helft door de emissiebanken, de andere helft door den staat moet worden gefourneerd. Dan zijn er schatkistbiljetten buoni di cassa, van 1 en 2 lire, ten bedrage van 110 millioen en geheel gedekt door het zilvergeld, aan de landen der Latijnsche Muntunie onttrokken. Bij de wet van 10 Augustus 1895 zijn de 110 millioen verklaard deel uit te maken van de straks vermelde 200 millioen. De tegenwoordige regeering heeft nu voorgesteld de emissiebanken te ontheffen van haar verplichting om de overige 200 millioen (in specie) te fourneeren. Alsdan zou de Staat slechts 600 millioen lire staatsbiljetten in het geheel mogen emitteeren, waarvan tot dusver maar 510 millioen zijn uitgegeven (110 millioen tegen het zilvergeld voornoemd),

zoodat de regeering nòg 90 millioen lire mag uitgeven. Luzzatti wil nu van die bevoegdheid gebruik maken, niet alleen om de Banco di Napoli te helpen, maar ook om te verminderen het bedrag der verplichte voorschotten der emissiebanken aan den staat, namelijk 135 millioen lire (Banca d'Italia 100, Banco di Napoli 28, Banco di Sicilia 7 millioen lire). Hij stelt daarom voor de 135 millioen lire terug te brengen tot op 90 millioen (Banca d'Italia 85; Banco di Sicilia 5 millioen) en voor die 45 millioen staatsbiljetten uit te geven, tegen een depot van 20 millioen lire in goud en zilver bij de Cassa dei Depositi e Prestiti = 44 percent ongeveer.

Luzzatti stelt voor deze 45 millioen aan de Banco di Napoli te overhandigen, tegen een gelijk bedrag in goud door haar uit de reserve te lichten en bij de Cassa dei Deposito e Prestiti te storten. Met de 45 millioen in staatsbilletten zoude de bank Italiaansche staatsrente of andere daarmede gelijkstaande fondsen aankoopen, om daartegen certificaten uit te geven, welke alleen mogen dienen als garantie voor de houders der noten, door de Banco di Napoli uitgegeven. De aangekochte fondsen zouden, volgens raming, 1.957.500 lire per jaar rente opbrengen, waarmede de Banco gaandeweg het goud terugkoopen zou bij de voornoemde Cassa gedeponeerd, waartegen de Staat een evenredig bedrag aan staatsbilletten zou intrekken.

Na 23 of 24 jaren zoude het onttrokken goud weer in de Banco di Napoli teruggevloeid zijn, doch de instelling dan 45 millioen lire aan activa rijker zijn, zijnde het equivalent der verliezen door de onvoorzichtigheden der directie berokkend. Om ook haar Crédit Foncier te helpen stelt de Italiaansche regeering voor de bestaande vijf percents schuldbrieven van het C. F., aflosbaar in tien jaren, te converteeren in $3\frac{1}{2}$ percents obligatiën, gegarandeerd door den staat, losbaar in 50 jaren door jaarlijksche uitlotingen en vrijgesteld van elke belasting. De staatsgarantie is inderdaad slechts nominaal. Zij zal het C. F. echter in staat stellen, zijn verbintenissen na te komen niet alleen, maar ook allengs zijn verliezen goed te maken.

Ook de Crédits fonciers der Banco di Sicilia en der Banca d'Italia hebben evenwel verliezen geleden en berokkend, zijnde

de eerstgenoemde verplicht geweest 1.700.000 lire uit haar reserve te lichten en laatstgenoemde gedwongen om haar kapitaal met 30 millioen lire te verminderen tot 240 millioen nominaal, om de verliezen te helpen dekken, uit de roekelooze voorschotten (ca. 46 millioen) aan haar Crédit foncier ontstaan. Een en ander toont aan, hoe onvoorzichtig het van de regeering is geweest, om aan de emissiebanken te vergunnen in onroerende goederen te speculeeren. Deze treurige uitkomsten komen nog meer uit wanneer men de geschiedenis nagaat van het eigenlijke, in 1891 opgerichte, Istituto Italiano di Credito Fondiario. Met een gestort kapitaal van 40 millioen lire (100 millioen nominaal) heeft dit Italiaansche Crédit foncier van den beginne af goede winsten behaald, in 1896 1.913.011.22 lire, veroorlovend een dividend van 4½ pCt. Op 31 December jl. had het 58.070.721 lire op onroerende goederen voorgeschoten, waartegen het 23.027.000 lire aan 4½ percents hypotheekschuld had uitgegeven. Er zijn nu strafrechtelijke voorschriften gemaakt om een herhaling der roekeloosheden van het verleden te voorkomen, en als de hand eraan gehouden wordt, zullen de emissiebanken gaandeweg zich kunnen opbeuren, door de huizen en landerijen weder te realiseeren, die vroegere speculatiën haar gedwongen hebben van ineengezakte firma's en combinatiën over te nemen.

De heer Rozenraad erkent, dat emissiebanken geen vrijheid hebben zich in dergelijke ondernemingen te steken, maar hij geeft ook toe, dat de Italiaansche instellingen vaak gedwongen zijn geworden door de regeering, om voorschotten aan particulieren te doen, ten einde financieele rampen te voorkomen. die het gevolg waren van wilde speculatiën in onroerende goederen, op een tijdstip, dat iedereen wel rijk wilde worden met behulp eener bouwwoede, welke iedereen zeker nog versch in het geheugen ligt

Men moet echter de door die bouwspeculatiën aan de emissiebanken veroorzaakte moeilijkheden niet overdrijven. Onder de overgenomen perceelen en gronden zijn er vele, die een groote waarde bezitten en, na verloop van tijd, weder terecht kunnen komen. Ook zijn er vele gaandeweg gerealiseerd, gelijk de statistiek aangeeft. Op 20 Februari 1894 bedroegen de „immobilisatiën” der drie instellingen nog 636½ millioen lire, op 31

Oct. 1896 slechts 499 millioen, of ongeveer 400 millioen wanneer men de afgedane voorschotten aan de Crédit Fonciers aftrekt. Toch blijft zelfs 400 millioen een zware lastpost. De minister heeft wijs gehandeld door de liquidatie ervan aan een afzonderlijk departement bij de banken toe te vertrouwen, onder een eigen beheer, met staatstoezicht. Bedoeld departement zal een eigen winst- en verliesrekening hebben en het recht aflosbare schuldbrieven uit te geven.

Deze regeeringsmaatregelen, met uitzondering alleen van die betreffende de Banco di Napoli, enz. vereischen nog de goedkeuring der Italiaansche volksvertegenwoordiging, maar daaraan wordt niet getwijfeld.

Spreker stond vervolgens stil bij de belasting op de circulatie (1 percent) en den discontokoers, sedert 1895 op 5 percent gehandhaafd. Beide vindt spreker te hoog. Doch de belasting wil de regeering gaandeweg verminderen, naar gelang de banken haar vastgelegde activa doen krimpen. Wat den discontokoers in Italië betreft, de emissiebanken kunnen hierin niet concurreeren met de open markt te Genua en Milaan, waar primawissels tegen veel lageren koers disconteerbaar zijn dan te Rome, ofschoon de emissiebanken geautoriseerd zijn zulke wissels te disconteeren tegen een percent onder den officieelen koers. Men verwacht evenwel, dat de regeeringsmaatregelen ten gevolge zullen hebben, dat de discontokoers der emissiebanken dichter bij dien der open markt zal komen.

Volgens de Italiaansche staatsbegrooting voor 1896—97 is het rentebedrag, betaalbaar op de staatsschuld het volgende:

Perpetueele.	471.607.991	lire.
Aflosbare	93.201.897	„
Diverse schulden. . .	121 818.499	„
Totaal . . .	686.628.389	lire

(43.93 percent der staatsuitgaven).

Van het kapitaal der staatsschuld was 11.054.121.838 lire, met een rentelast van 495.875.274 lire, internationaal; en 1.899.388.648 lire, met een rentelast van 37.307 905 lire, binnenlandsche schuld. De werkelijke internationale schuld van Italië is echter slechts 7.584.969.138 lire, met een rentelast van 324.858.130, omdat 3.469.132.700 lire inge-

schreven schuld is, waarvan de rente niet in den vreemde betaalbaar is. Remises voor de coupons naar het buitenland werken natuurlijk nadeelig terug op den Italiaanschen wisselkoers, hetgeen echter geneutraliseerd wordt door de remises van 2 millioen Italianen in den vreemde voor Italië en door de ontwikkeling van zijn internationalen handel (invoeren in 1896 1174 millioen lire; tegen 1187 millioen lire in 1895; uitvoeren in 1896 1110 millioen tegen 1038 millioen in 1895), een ontwikkeling, welke de regeering in de hand werkt, met behulp der groote handelshuizen in het noorden, door een speciaal bureel voor handelsinformatiën en industrieele inlichtingen in en buiten Italië.

———

HANDELSKRONIEK.

BUREAU VOOR DEN INDUSTRIEELEN EIGENDOM. — WET TOT REGELING VAN LAAD- EN LOSTIJD VOOR BINNENVAARTUIGEN. — KLACHTEN OVER DIENSTREGELINGEN DER VERSCHILLENDE SPOORWEGMAATSCHAPPIJEN. — HET NIEUWE AMERIKAANSCHE TARIEF. — INLICHTINGEN VAN DEN MINISTER VAN FINANCIEN OP HET ADRES DER MEELFABRIKANTEN. — HANDELSBEWEGING VAN FRANKRIJK IN HET 1e KWARTAAL 1897.

Bureau voor den industrieelen eigendom. Aan het verslag van de werkzaamheden van het Bureau voor den industrieelen eigendom over het jaar 1896 ontleenen wij het volgende. Ter inschrijving voor Nederland werden ingezonden 684 merken, waarvan 420 uit Nederland en 264 uit andere Rijken als

Algerie	2
Belgie	33
Denemarken	2
Duitschland	113
Frankrijk	10
Groot Brittannie en Ierland	73
Italie	2
Oostenrijk	4
Rusland	2
Ver. Staten van N. Amerika	20
Zweden	2
Zwitserland	1

Het aantal merken verleden jaar ingezonden was beduidend grooter dan verleden jaar, wel een bewijs dat belanghebbenden het nut van het deponeeren hunner merken meer en meer gaan inzien; speciaal heeft daarop de nieuwe wet ook een gunstigen invloed uitgeoefend, zooals blijkt uit het volgende staatje dat het verslag geeft van het aantal ingezonden merken in de laatste tien jaren.

jaartal	Nederlandsche merken	Vreemde merken	samen
1887	161	159	320
1888	230	148	378
1889	205	102	307
1890	171	169	340
1891	238	103	341
1892	203	107	310
1893 (tot 1 December)	200	166	366
1 Dec. 1893-31 Dec. 1894	486	200	686
1895	307	181	488
1896	420	264	684
totaal	2621	1599	4220

Van 25 nieuw ingezonden merken werd de inschrijving door het Bureau geweigerd, en wel van 13 op grond van de vroegere inschrijving of inzending van hetzelfde of een in hoofdzaak overeenstemmend merk voor dezelfde soort van waren ten name van een ander, van 3 omdat zij een wapen bevatten van het Rijk of eenig ander publiekrechterlijk lichaam, van 2 omdat zij in strijd waren met de openbare orde, terwijl eindelijk 7 merken werden geweigerd als bestaande uit de in den handel algemeen gebruikte namen van de soorten der waar.

Het verslag wijst er op dat het opmerkelijk is dat belanghebbenden zelf zoo weinig op de hoogte zijn van de bepalingen der merkenwet. Zij bezorgen zich daardoor de schade tengevolge van de weigering der inschrijving, zooals zij die een wapen namen, terwijl men er ook voor kan waken dat men geen merk neemt, dat een ander reeds heeft ingeschreven, door zich van te voren tot het Bureau te wenden om inlichting. Voor f —.50 kan men daar onderzoeken of eenig merk reeds is gedeponeerd.

Bij de beslissing over al of niet inschrijving van een merk gaat het Bureau uit van het beginsel alleen dan te weigeren, wanneer naar zijn oordeel geen twijfel bestaat of de weigering is volkomen op de wet gegrond. In eenigszins twijfelachtige gevallen wordt tot de inschrijving overgegaan, het aan belanghebbenden overlatende des verlangend nietigverklaring te verzoeken.

Ten aanzien van slechts 4 van de 25 geweigerde merken

werd bij de Arrondissements Rechtbank te 's Gravenhage een verzoek ingediend om de inschrijving te bevelen. Voor 2 werd dit verzoek afgewezen en dus het Bureau in het gelijk gesteld; voor 1 werd de inschrijving bevolen, terwijl voor het 4e nog geen beslissing is genomen.

Van het internationaal Bureau te Bern werden 304 merken ter inschrijving ontvangen, 66 meer dan verleden jaar. Hiervan waren 69 Nederlandsche, die overeenkomstig art. 7 der wet aan het Bureau voor den industrieelen eigendom waren ingezonden, en 235 vreemde, en wel uit

België	16
Frankrijk	145
Zwitserland.	70
Italië.	4

Ten slotte deelt de Directeur nog mede dat door hem eene circulaire verspreid werd, waarbij belanghebbenden werden gewezen op het nut van raadpleging der bijlagen van de Nederlandsche Staatscourant, waarin de ingeschreven fabrieks- en handelsmerken maandelijks worden aangekondigd, en van het bijvoegsel „Les marques internationales” tot het „Journal” van het Internationaal Bureau te Bern, waarin de aankondigingen zijn opgenomen van de internationaal ingeschreven merken.

De uitslag dier verspreiding wordt bevredigend genoemd, in zooverre als in het afgeloopen jaar op de bedoelde bijlagen der Staatscourant bij het Bureau werden genomen 51 abonnementen en op het bijvoegsel tot het Journal 84 abonnementen. Ook vroegere jaargangen van beide zijn nog verkrijgbaar.

Over het algemeen, wordt gezegd, bleek ook dit jaar van eene gunstige werking der wet van 1893. Doordat het Bureau gebruik maakte van zijn bevoegdheid om merken, die slechts nabootsingen zijn, te weigeren, werden de belangen van derden, in den regel buiten hun weten, beschermd, wat den eerlijken handel ten goede kwam, oneerlijke concurrentie tegenging, en het publiek behoedde tegen bedrog.

Wet tot regeling van laad- en lostijd voor binnenvaartuigen. Het wetsontwerp tot wijziging der artikelen 748 en 755 van het Wetboek van Koophandel tot regeling van laad- en lostijd en het overliggeld voor binnenschepen (zie de

Kronieken in de afleveringen van Maart 1896 en 1897) werd 9 April in de Tweede Kamer aangenomen. Zooals men zich herinneren zal bepaalde het ontwerp dat, voor zoover daaromtrent geen overeenkomst getroffen is, de tijd van laden en lossen zou ingaan daags nadat de schipper verklaard heeft daartoe gereed te zijn. Door de Commissie van Rapporteurs nu werd voorgesteld een amendement om eene nieuwe alinea in te voegen, luidende:

Indien het cognossement of de vrachtbrief niet voor de geheele lading of een deel der lading houdt aan een bepaalde persoon, en den schipper geen nadere aanwijzing is gedaan, vervalt zijn verplichting tot het doen (dier) verklaring en gaat de tijd van lossen in daags na de aankomst van het schip of vaartuig.

Men vreesde namelijk dat zich in de praktijk bezwaren zouden kunnen voordoen bijaldien het cognossement niet luidt aan een bepaalde persoon. In het zeerecht bestaat die bepaling, en daar is het gewoonte om wanneer de ontvanger onbekend is de kennisgeving te doen plaats hebben door middel van eene advertentie in een nieuwsblad. Maar voor de binnenvaart kan men dat voorbeeld niet volgen, want, wat mogelijk is op groote plaatsen, wordt bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk, op kleine plaatsen in het binnenland. Wanneer nu aan den schipper geen adres is gegeven dan moeten de nadeelen daarvan rusten op den inlader, niet op den schipper. Dat te doen was de strekking van bedoeld amendement. De Minister verklaarde het over te nemen en de Kamer vereenigde zich er mede.

Klachten over dienstregelingen der verschillende spoorwegmaatschappijen. De Kamer van Koophandel en Fabrieken te Tiel wendde zich bij adres van 20 Februari 1896 tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal met verschillende klachten over de dienstregelingen der spoorwegmaatschappijen en met verzoek dat door een votum van de Tweede Kamer de macht tot controle op en wijziging van de dienstregelingen door de Regeering zoodanig worde toegepast, dat de wenschelijke veranderingen worden aangebracht in een toestand, naar welks verbetering het geheele Nederlandsche reizend publiek reikhalzend uitziet, en waarop het met recht mag aanspraak maken.

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid zond bij schrijven van 18 September 1896 eene nota van inlichtingen op dat adres, waarin hij mededeelt de verschillende klachten te hebben onderzocht, en tot de conclusie komt dat de bezwaren der Kamer te Tiel „gedeeltelijk op onnauwkeurige kennisneming van den loop der treinen berusten, of het gevolg zijn van overdreven eischen”.

Die nota werd in handen gesteld van eene Commissie uit de Tweede Kamer bestaande uit de heeren Van Alphen, Smit, Hennequin, Tydema, van Basten Batenburg die 2 April j.l. verslag uitbrachten.

Vooropstellende dat de klachten gegrond waren op den toestand, zooals die bestond tengevolge van de dienstregeling in Februari 1896, dat is dus de winterdienst 1895—96, heeft de Commissie met het oog daarop de gegrondheid der klachten onderzocht. En dan bevond zij dat in 16 van de 34 gevallen de gegrondheid der klacht hetzij uitdrukkelijk, hetzij feitelijk, door in de dienstregelingen aangebrachte voorzieningen en veranderingen door den Minister is toegegeven, terwijl zij nog meent dat ook in 4 andere gevallen de klachten niet ongegrond mogen genoemd worden.

Zij acht dus de bovenaangehaalde uitspraak van den Minister in geene deele juist. En naar aanleiding van de opmerking van den Minister dat geen nieuwe dienstregeling wordt vastgesteld, zonder dat is nagegaan, of de tegen de bestaande dienstregeling ingebrachte bezwaren voor oplossing vatbaar zijn en dat op die wijze er naar gestreefd wordt om den loop der treinen met de belangen van het verkeer zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen, zegt de Commissie dat naar hare meening bij de vaststelling der dienstregelingen zoo niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats de belangen van het verkeer en niet de belangen der maatschappijen, die daarmede in strijd kunnen zijn, van het standpunt der Regeering moeten in het oog gehouden worden.

De Commissie stelt dan ten slotte als haar conclusie voor den Minister te verzoeken, om telkens bij de vaststelling der spoorwegdienstregelingen na te gaan — ook zonder ingebrachte bezwaren — of de belangen van het verkeer in de eerste en voornaamste plaats daarbij zijn behartigd.

Het nieuwe Amerikaansche tarief. In onze vorige Kroniek hebben wij uitvoerig stil gestaan bij het nieuwe Amerikaansche Tarief, dat na aangenomen te zijn in het Huis van afgevaardigden nu bij den Senaat in behandeling is. De finantieeele Commissie uit den Senaat heeft haar rapport uitgebracht en daarbij verschillende veranderingen voorgesteld en wel hoofdzakelijk vermindering van tal van tariefposten; ook stelt zij voor de terugwerkende bepaling, die het Huis van afgevaardigden in het ontwerp gebracht had, te schrappen en te bepalen dat de wet in werking zal treden 1 Juli in plaats van 1 April. De wijzigingen door de finantieele commissie uit den Senaat in het ontwerp gebracht schijnen echter zeer hardnekkigen tegenstand te vinden bij een gedeelte der pers.

Inlichtingen van den Minister van Financiën op het adres der meelfabrikanten. Door den Minister van Financiën is eene uitvoerige en zeer doorwrochte nota van inlichtingen aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het adres der Nederlandsche Vereeniging van meelfabrikanten, houdende het verzoek tot het heffen van een tijdelijk inkomend recht op tarwemeel. In de eerste plaats algemeene inlichtingen omtrent het fransche stelsel van admission temporaire en vervolgens de bizonderheden van stelsel voor zooveel betreft tarwe verwerkt tot meel. De geheele geschiedenis der Fransche douanewetgeving op dit punt wordt daarin duidelijk uiteengezet.

Vervolgens wordt behandeld het adres van de vereeniging van meelfabrikanten aan de Tweede Kamer in verband met een adres van meelfabrikanten 11 Juli ingediend aan de Koningin Weduwe Regentes.

De Minister gaat in de eerste plaats na of inderdaad groote hoeveelheden Fransch meel worden ingevoerd, en komt tot de conclusie dat de groote vermeerdering van den invoer van meel in 1896 is ontstaan door grootere aanvoeren uit Amerika. Vervolgens wordt uitvoerig stil gestaan bij het bedrag dat de fransche meelmolenaars als premie zouden genieten, en bij het gevaar van de opheffing van het zonestelsel. Dit zou volgens den Minister niet zoo groot zijn, ten bewijze waarvan hij zich beroept op de woorden van den Franschen Minister Meline, die verklaarde niet tot die afschaffing te willen medewerken

zonder gelijktijdige maatregelen om tegen te gaan den handel in acquits welke den landbouw zoozeer benadeelt. De Minister meent dat er geen aanleiding is op het verzoek der meelfabrikanten in te gaan.

Handelsbeweging van Frankrijk in het 1e kwartaal 1897. De cijfers der in- en uitvoeren van Frankrijk gedurende het eerste kwartaal 1897 vergeleken met 1896 zijn als onderstaand in francs.

Invoer.	1897.	1896.	Meer / minder 1897.
Voedingsmiddelen	226.217.000	269 272.000	— 43.055.000
Grondstoffen . . .	649.392.000	609.243.000	+ 40.149.000
Fabrikaten	156.044.000	159.798.000	— 3 754.000
Totaal	1.031.653.000	1.038.313.000	— 6.660.000
Uitvoer.			
Voedingsmiddelen	135.784.000	142.826.000	— 7.042.000
Grondstoffen . . .	212.761.000	212.390.000	+ 371.000
Fabrikaten	431.334.000	443.838.000	— 12.504.000
Postpakketten . .	43.505.000	36.797.000	+ 6.708.000
Totaal	823.384.000	835.851.000	— 12.467.000

Zoowel de invoeren als de uitvoeren geven dus eene niet onbelangrijke vermindering.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Duur graan, meer werk? Onder dezen titel heeft de heer K. Czn. de Boer, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, een beknopte brochure van 24 bladz. in het licht gegeven, die in één woord uitstekend verdient te heeten. Nog juist bij tijds vóór de verkiezingen, komt de heer de Boer, in een vorm even beknopt als boeiend, de »landläufige« argumenten die ten gunste der invoering van graanrechten worden aangevoerd één voor één weerleggen, niet op grond van abstract-theoretische redeneeringen, doch telkens aanknoopende aan wat de nuchtere werkelijkheid leert. Zijn brochure is blijkbaar vooral aan het adres der werklieden-kiezers gericht en het is hartelijk te wenschen dat zij onder dezen op ruime schaal wordt verspreid. De werklieden in de eerste plaats zouden van invoering van graanrechten de slachtoffers worden.

Achtereenvolgens worden de gronden waarop de bewering, dat graanrechten werk zullen verschaffen, berust, behandeld. De graanbouw zal toenemen. De schrijver toont aan dat uitbreiding der graanbouw niet meer doch minder werk geeft, wanneer zij geschiedt ten koste van andere producten van het bouwland; en dat van omploegen van groenland géén kwestie kan zijn, om verschillende practische redenen: het meeste weiland is er ongeschikt voor, de boeren hebben er geen verstand van, het noodige kapitaal ontbreekt hun, het gebruiksrecht van den grond is te onzeker, de boerderijen zijn er niet op ingericht enz. Het feit dat sedert 1833 de verhouding van bouw- en grasland altijd, behoudens geheel onbelangrijke fluctuaties, is geweest als 43 tot 57 stelt den schrijver hier zeker in het gelijk.

Ongecultiveerde gronden zullen in gebruik genomen worden, in de eerste plaats die welke wegens de daling der graanprijzen zijn verlaten. Van dit verlaten van vroeger gecultiveerde gronden weten de protectionisten veel te verhalen. Het feit is echter dat die „verlaten gronden” eigenlijk alleen in hun verbeelding bestaan. Er hebben kleine wijzigingen plaats gehad. Doch de uitgestrektheid bouwland is van 1892—1894 met 7000 H.A. toegenomen, en de totale uitgestrektheid der gecultiveerde gronden was in 1894 grooter dan in eenig jaar te voren. Over latere jaren ontbreken nog de gegevens. En evenmin als de daling der graanprijzen de gecultiveerde gronden belangrijk heeft ingekrompen, zal de stijging der graanprijzen die van het gewenschte „matig” recht het gevolg zal zijn, tot uitbreiding der cultuur op de thans braakliggende schrale heidegronden leiden.

Ook het betoog dat de veeboeren bij graanrechten belang hebben omdat zij, al weder wegens het omploegen van weiland, hunne producten op minder overvoerde markten zullen kunnen plaatsen, wordt afdoende wederlegd door er op te wijzen dat 1°. dit omploegen niet geschieden zal, ook wegens het onafscheidelijk verband tusschen den omvang van graanbouw en veehouding dat plotselinge veranderingen onmogelijk maakt en 2°. indien al het bouwland ten koste van het weiland werd uitgebreid, de geringe vermindering van het aanbod van vee en zuivelproducten op de wereldmarkt welke daarvan het gevolg zou zijn de prijzen niet kan influenceeren.

Ten slotte worde hier afgedrukt de even juiste als bondige opmerking waarmede de bewering, dat de meerdere ontvangsten van den bouwboer, tengevolge van de kunstmatige verhooging der graanprijzen, de algemeene welvaart zullen verhoogen, wordt beantwoord. „De bouwboeren genieten het eerste voordeel, maar die leggen het geld niet op. Zij gaan dus aan het betalen, wij hebben straks gehoord wie het krijgen, timmerman, metselaaar, landheer enz., dit is dus de tweede categorie die de 30 millioen ontvangt. Ook hier blijft dit geld niet stil liggen; het komt al heel spoedig in handen van volgende bezitters, houtkoopers, steenfabriekanten enz. Zoo rolt dat geld, die 30 millioen, steeds maar door en per slot van rekening heeft ieder zijn deel van de vruchten der protectie.

„Dit is niet een carricatuur maar zuiver protectionistische rekenkunst en dit verklaart dat wonderlijk enthousiasme, waarmede sommigen hun geneesmiddel aanprijzen.

„Gingen zij hierbij uit van den anderen kant en begonnen zij bij hen, die door den inkoop van de duurdere granen precies 30 millioen minder voor andere zaken konden uitgeven en bedachten zij dat dus per slot van rekening de eene juist zooveel verloor als de ander won, dan zou de som niet uitkomen en dat is iets waarvan de protectionist niet houdt.... De invoering van graanrechten maakt ons volk geen cent rijker, alleen zouden wij den eenen laten betalen ten behoeve van den anderen.”

Het is moeilijk den inhoud dezer brochure beknopt weer te geven; men kan er eigenlijk niets van missen. Zij haar daarom ten slotte een ruimen kring van lezers gewenscht.

S.

Door de Centrale Commissie voor de Statistiek wordt een onderzoek ingesteld naar het **verband tusschen welstand, nataliteit en kindersterfte.** De uitkomsten van dit onderzoek met betrekking tot Amsterdam hebben onlangs als aanhangsel tot N°. 8 der „Maandcijfers” het licht gezien. Voor andere gemeenten wordt het nog voortgezet.

De 50 buurten der stad zijn in 6 groepen verdeeld naar den welstand, waarbij als maatstaf werd genomen het betrekkelijk aantal aanslagen in de gemeentelijke inkomstenbelasting, terwijl tevens werd gelet op het percentage der aanslagen wegens inkomsten van f 2400 en hooger, op de verhouding van het aantal kiezers voor de Tweede Kamer, op het aantal bewoners per bewoond huis bij de laatste volkstelling, en ook met de algemeene bekendheid betreffende den welstand der wijken werd rekening gehouden. Hieronder volgt de samenvatting der uitkomsten van het onderzoek.

GROEPEN.	Bevolking op 31 December 1892.	Kenteekenen van welstand. Aantal aanslagen in de gemeentelijke inkomsten-belasting 1892/1893, in pCt. der bevolking.	Kenteekenen van welstand. Aantal aanslagen boven klasse 10 in pCt. der bevolking.	Kenteekenen van welstand. Aantal kiezers voor de Tweede Kamer in 1893 per 1000 inwoners van iedere groep.	Kenteekenen van welstand. Aantal bewoners per bewoond huis (excl. gestichten) volgens de volkstelling van 1889.	Gemiddeld aantal geborenen gedurende de jaren 1891, 1892, 1893 en 1894 per 1000 inwoners van iedere groep.	Gemiddeld aantal gestorvenen gedurende de jaren 1891, 1892, 1893 en 1894 per 1000 inwoners van iedere groep. beneden 1 jaar.	Gemiddeld aantal gestorvenen gedurende de jaren 1891, 1892, 1893 en 1894 per 1000 inwoners van iedere groep. van 1—5 jaren.
1ste groep. .	51.542	2.3	0.12	9.6	19.0	41.3	7.0	3.4
2de groep. .	100.569	4.6	0.28	25.7	15.9	39.5	6.9	3.7
3de groep. .	119.121	8.6	1.26	45.0	14.0	36.7	5.9	2.9
4de groep. .	112.388	12.6	2.67	70.3	12.5	31.2	4.5	2.3
5de groep. .	33.448	16.2	4.91	83.1	8.6	25.1	4.2	1.8
6de groep. .	17.973	19.2	7.55	98.0	7.8	22.5	3.2	1.6
Amsterdam	435.041	9.2	1.80	48.0	13.2	34.9	5.7	2.9

Eene gewijzigde groepeering der wijken, niet naar den welstand doch naar de nataliteit bracht in het resultaat der berekening, dat met klimmenden welstand dalende nataliteit en dalende kindersterfte gepaard gaan, geen wijziging.

De sterfte der kinderen beneden het jaar berekenend niet per 1000 der bevolking, doch per 1000 geborenen vond de Commissie in de zes groepen de volgende cijfers: 170.33, 175.44, 160.43, 144.85, 167.61, 142.77. Voor geheel Amsterdam bedroeg dit cijfer 162.46. Ofschoon, begrijpelijkerwijze, de overeenstemming in den loop der cijfers betreffende nataliteit en welstand eenerzijds en kindersterfte anderzijds hier minder groot is, blijkt toch ook uit deze cijfers dat de kindersterfte daalt naarmate de welstand klimt en de nataliteit afneemt.

IETS OVER DE BEVOLKING VAN ROTTERDAM OVER 1896.

In November 1895 is aan de bureaux Bevolking en Burg. Stand te Rotterdam eene reorganisatie ingevoerd, waarbij naast doelmatiger en zuiverder bevolkingsboekhouding is gestreefd naar het verzamelen van gegevens, welke voor de meerdere kennis van bevolkingstoestanden en verhoudingen niet kunnen gemist worden.

Voor dat verzamelen is in de eerste plaats gebruik gemaakt van de stukken, welke voor de inwendige administratie tusschen de bureaux en onderbureaux gewisseld worden; vervolgens zijn aan de onderbureaux nog het samenstellen van sommige tabellen opgedragen, waardoor maandelijks materiaal verzameld wordt, dat dan in één overzicht wordt samengevat. Die maandcijfers zijn weder verwerkt tot een jaarstatistiek, waaruit hier eenige grepen gedaan worden.

Dat deze cijfers van één jaar eenige statistische waarde hebben, wordt niet beweerd; om die reden wordt dan ook niet een plaatsje in dit maandschrift verzocht, maar wel om aan te wijzen hoe het, zonder veel omslag, aan gemeentesecretariën mogelijk is om feiten en verhoudingen aan het licht te brengen, welke eene klimmende waarde bekomen, nu de sociale stroomingen zoowel op het Binnenhof als in de gemeentelijke raadhuizen haren invloed doen gelden.

Die cijfers, welke nog zeer in belangrijkheid zouden winnen als de tegenwoordige gebrekkige methode van bevolkingsboekhouding door een betere vervangen werd, dienen alleen dus, in het bizonder om aan te toonen welk een schat van statistisch materiaal in de registers van de Bevolking en den Burg. Stand verborgen ligt, in het algemeen als reclame voor het geheele statistische terrein, dat hier te lande nog grootendeels

braak ligt, in de hoop dat ook ten onzent eenmaal van die sociale observatoria mogen verrijzen, welke reeds in zoovele andere rijken bestaan.

Vooraf zij vermeld dat bij het verzamelen van gegevens betrouwbaarheid op den voorgrond is gesteld. Elke aangifte van den Burg. Stand wordt eerst aan het bevolkingsbureau geverifieerd en bij verschil tusschen de opgave van den aangever en de beschrijving in het bevolkingsregister wordt onderzocht totdat juistheid verkregen is.

Eveneens worden de beschrijvingsposten van ieder, die zich, onverschillig om welke reden, aan dat bureau vervoegt, als bij eene volkstelling behandeld, zoo noodig verbeterd of aangevuld.

Eindelijk is een afzonderlijk korps bevolkingscontroleurs opgericht, geheel zelfstandig werkende onder een hoofdcontroleur, dat tot taak heeft de bevolking plaatselijk op te nemen.

Op die wijze is zooveel mogelijk contact gebracht tusschen de zoo verwante administratien van den Burg. Stand en de Bevolking en ondergean de Bevolkingsregisters voortdurend zuivering en, vooral ten opzichte van de beroepen, aanvulling.

De tabellen, betrekking hebbende op godsdienstige gezindte in verband met doodsoorzaak, ouderdom, huwelijk, enz. blijven achterwege omdat, behalve bij de Katholieke en Israëlitische gezindte, ten deze eene nevelachtigheid bestaat, welke zuivere belijning niet mogelijk maakt.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
Het bevolkingscijfer van Rotterdam bedroeg op 31 December 1895	131365	144972	276337

Vermeerdering in 1896 door:

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
Geboorte . . .	5243	4912	10155
Vestiging. . .	8165	8001	16166
Totaal	13408	12913	26321

Vermindering in 1896 door:

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
Overlijden . .	2546	2491	5037
Vertrek. . . .	5865	5652	11517
Totaal	8411	8143	16554

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Totaal.
De werkelijke bevolking is dus in 1896 vermeerderd met	4997	4770	9767
en bedroeg op 31 December 1896 . . .	136362	149742	286104

Dat vermeerdering van bevolking op zich zelve nog niet wijst op toenemende welvaart behoeft geen betoog; de financieele draagkracht moet met die vermeerdering gelijkmatig stijgen. Dat zeer gewenschte verband doet zich hier echter niet voor: terwijl sinds 1888 de bevolking is toegenomen met ± 47 pCt. [1]), is het kiezerskorps, dat, zoo als bekend is, in dat tijdvak nagenoeg geheel voortkwam uit de ten volle aangeslagenen in de personeele belasting, slechts toegenomen met 15 pCt.

Tegenover deze cijfers kan echter gesteld worden dat, terwijl in 1888 de geheele uitgaven van het Burgerlijk Armbestuur, waaronder het Armhuis, de apotheek, enz. behooren, hebben gevorderd een som van f 72604.82, na aftrek der ontvangsten, deze uitgaven in 1895 hebben bedragen f 86856.—, derhalve vermeerdering van bijna 20 pCt.

De hier gegeven cijfers kunnen zeker niet dienen om een zuiver beeld van de economische ontwikkeling van Rotterdam te geven, maar zij toonen toch voldoende aan dat die sterke vermeerdering van bevolking geen onmiddelijken invloed uitoefent op toename of afname van de gemeentelijke finantieele draagkracht en dat er daarom wel reden bestaat om met eenige zorg die vermeerdering gade te slaan, die, voor het grootste gedeelte staande tusschen de kringen van belastingschuldigen en bedeelden, niet bijdragende in de kosten der gemeentehuishouding, geen weerstand heeft om aan eenigen tegenspoed het hoofd te kunnen bieden.

Die toename wordt gevormd door meerdere vestiging dan vertrek en meerdere geboorte dan overlijden.

In de volgende tabellen wordt de vestiging en vertrek nader bepaald.

---

[1]) Den 28^{en} Februari 1895 is Rotterdam vergroot met Kralingen en Charlois.

VESTIGING.

Burgerlijke staat.		Plaats van herkomst. van eene gemeente in de Provincie.	van eene gemeente buiten de Provincie.	van de Koloniën van den Staat.	van een vreemd land.	ambtshalve ingeschreven.	Totaal.	Totaal Generaal.
Ongehuwd.	M.	2390	2291	66	428	161	5336	10539
»	V.	2570	2220	8	303	102	5203	
Gehuwd	M.	1120	956	8	116	32	2232	4608
»	V.	1206	1003	10	123	34	2376	
Weduwnaar of weduwe	M.	76	63		9	4	152	532
	V.	179	158	7	26	10	380	
Gescheiden van echt	M.	11	7		3	3	24	52
	V.	15	11	1		1	28	
Totaal	M.	3597	3317	74	556	200	7744	15731
»	V.	3970	3392	26	452	147	7987	
Instellingen [1])	M.	124	242	46	9		421	435
»	V.	2	10			2	14	
								16166

VERTREK.

Burgerlijke staat.		Plaats van vestiging. in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	ambtshalve afgeschreven.	Totaal.	Totaal Generaal.
Ongehuwd.	M.	1453	1683	20	356	238	3750	7479
»	V.	1804	1526	10	288	101	3729	
Gehuwd	M.	675	553	6	152	74	1460	3011
»	V.	782	578	9	152	30	1551	
Weduwnaar of weduwe	M.	52	46	3	8	9	118	384
	V.	133	115	1	13	4	266	
Gescheiden van echt	M.	9	8		5	5	27	53
	V.	15	7		3	1	26	
Totaal	M.	2189	2290	29	521	326	5355	10927
»	V.	2734	2226	20	456	136	5572	
Instellingen [1])	M.	174	319	14	3		510	590
»	V.	37	41		2		80	
								11517

[1]) Bij Kon. Besluit van 27 Juli 1887 (Staatsbl. N° 142) zijn aangewezen de instellingen, die een eigen Bevolkingsregister, geheel afgescheiden van dat van de gemeente, zullen houden. De besturen

De kolommen in de tabellen van vestiging wijzen allen een grooter cijfer aan dan die in de tabellen van vertrek, behalve de kolommen van ambtshalve in- en afschrijving. Ook zijn eenige meerdere vrouwen van een vreemd land af- dan van daar ingeschreven.

De reden hiervan is niet ver te zoeken; in een havenstad als Rotterdam komen veel zwervelingen op avontuur, die meer belang hebben bij inschrijving om van de gemeentelijke instellingen van hulp en onderstand bij voorkomende gelegenheden te kunnen gebruik maken, dan bij afschrijving. Velen vinden het zelfs verkieselijker om hun spoor aan het waakzaam oog der politie te onttrekken. Dit nomadenvolkje, voor het grootste gedeelte ongehuwd, na verwant aan de bevolking, beschreven in de aangrenzende kolommen van in- en afgeschrevenen van en naar een vreemd land, maakt ook hierin een uitzondering op de meer stabiele bevolking dat het mannelijk geslacht sterker is vertegenwoordigd dan het vrouwelijke. In de kolommen „kolonien van den Staat" doet zich dit verschijnsel ook wel voor, maar de oorzaak van dit meerdere ruilverkeer van mannen is lichtelijk te bevroeden. Opmerkelijk is het voorts dat, terwijl de gemeente, zooals voor de hand ligt, hare immigratie voor het grootste gedeelte trekt uit hare nabijheid, uit de provincie Zuid-Holland, en eerst daarna de andere provincien volgen, die volgorde bij de emigratie juist omgekeerd is.

De toename van meerdere vestiging dan vertrek wordt naar verhouding het sterkst gevoed door gehuwden, zooals uit een volgende tabel blijkt.

Verhouding naar den burg. Staat tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

	Vestiging.	Vertrek.
ongehuwd	670	684
gehuwd	293	276
weduwnaars of weduwen	34	35
gescheiden van echt. .	3	5
	1000	1000

dezer instellingen doen, ingevolge dat Besluit, slechts eenmaal, bij den aanvang des jaars, opgave aan het gemeentebestuur van de sterkte dier afzonderlijk beschreven bevolking, waarbij alleen bij vestiging de plaats van herkomst en bij vertrek de nieuwe woonplaats vermeld wordt. Daarom wordt de bevolking van die alhier aanwezige instellingen bij de totaalcijfers verantwoord.

Of die toename als winst te beschouwen is? Dit zou het geval zijn als niet alleen de Bevolkingsregisters, maar ook de belastingkohieren met die immigratie gevuld werden. Veeleer is te vreezen dat deze gehuwden, niet meer zoo vlottend als de anderen en vertrouwend op de talrijke instellingen van hulp, in een groote stad aanwezig, besluiten te blijven waar zij zijn, ook al is hun toestand verre van rooskleurig.

De volgende tabellen wijzen den leeftijd aan van de vestiging en het vertrek, eveneens ingedeeld naar de plaats van herkomst en de nieuwe woonplaats.

VESTIGING.

Burgerlijke staat.	Plaats van herkomst.					Totaal.	Totaal Generaal.
	van eene gemeente in de Provincie.	van eene gemeente buiten de Provincie.	van de Koloniën van den Staat.	van een vreemd land.	ambtshalve ingeschreven.		
Ouderdom.							
Beneden 1 jaar . . M.	165	129	1	14	3	312	637
» » » . . V.	181	126		15	3	325	
1— 5 » . . M.	440	295	2	33	11	781	1641
» » . . V.	460	354	2	36	8	860	
5—10 » . . M.	328	275	7	31	5	646	1291
» » . . V.	347	262	3	26	7	645	
10—20 » . . M.	656	601	13	117	20	1407	2936
» » . . V.	776	654	5	68	26	1529	
20—30 » . . M.	1004	985	22	181	71	2263	4638
» » . . V.	1115	1032	6	171	51	2375	
30—40 » . . M.	509	536	22	98	54	1219	2382
» » . . V.	560	504	4	74	21	1163	
40—50 » . . M.	259	270	6	50	17	602	1157
» » . . V.	260	236	4	37	18	555	
50—60 » . . M.	138	136	1	18	12	305	599
» » . . V.	145	124		17	8	294	
60—70 » . . M.	66	65		11	5	147	305
» » . . V.	77	69		7	5	158	
Boven 70 » . . M.	32	25		3	2	62	145
» » » . . V.	49	31	2	1		83	
Totaal . . . . M.	3597	3317	74	556	200	7744	15731
» . . . . V.	3970	3392	26	452	147	7987	
Instellingen [1]) . . M.						421	435
» . . V.						14	
							16166

[1]) Zie de noot onder pag. 490.

VERTREK.

Burgerlijke staat.	Plaats van vestiging. in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	ambtshalve afgeschreven.	Totaal.	Totaal Generaal.
Beneden 1 jaar . . M.	100	64		13	4	181	370
» » . . V.	108	67		13	1	189	
1— 5 » . . M.	230	195		36	9	470	1047
» » . . V.	301	238		33	5	577	
5—10 » . . M.	191	161	1	40	7	400	857
» » . . V.	232	180	1	37	7	457	
10—20 » . . M.	430	577	8	97	27	1139	2158
» » . . V.	486	423	5	87	18	1019	
20—30 » . . M.	585	673	10	162	119	1549	3248
» » . . V.	837	660	7	140	55	1699	
30—40 » . . M.	304	294	4	88	92	782	1600
» » . . V.	376	328	4	82	28	818	
40—50 » . . M.	173	159	5	56	26	419	811
» » . . V.	184	155	3	38	12	392	
50—60 » . . M.	101	85	1	22	27	236	460
» » . . V.	114	91		18	1	224	
60—70 » . . M.	47	52		6	12	117	259
» » . . V.	72	57		7	6	142	
Boven 70 » . . M.	28	30		1	3	62	117
» » » . . V.	29	27		1	3	55	
Totaal . . . . M.	2189	2290	29	521	326	5355	10927
» . . . . V.	2734	2226	20	456	136	5572	
Instellingen [1]) . . M.						510	590
» . . V.						80	
							11517

In verband met hetgeen zooeven over de kolommen van ambtshalve in- en afschrijving gezegd is, trekt het hier betrekkelijk hooge cijfer van 20—30 jarigen, den zwerversleeftijd bij uitnemendheid, de aandacht.

Ook blijkt uit de vergelijking van de eerste twee kolommen van de tabel van vertrek dat huisgezinnen met jonge kinderen zich niet zoo ver verwijderen als huisgezinnen met oudere kinderen; tot het tiende jaar is toch naar verhouding het vertrek naar eene gemeente in de provincie veel sterker, dan naar eene gemeente buiten Zuid-Holland.

[1]) Zie voor de beteekenis van deze kolom de noot onder pag. 490.

Uit deze tabellen is het volgende overzicht getrokken dat de verhouding aantoont tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

		Vestiging.	Vertrek.
beneden 1	jaar	40.50	33.86
1— 5	〃	104.31	95.82
5—10	〃	82.07	78.42
10—20	〃	186.63	197.49
20—30	〃	294.83	297.25
30—40	〃	151.42	146.43
40—50	〃	73.55	74.22
50—60	〃	38.08	42.10
60—70	〃	19.39	23.70
boven 70	〃	9.22	10.71
		1000	1000

Dit overzicht bevestigt het hierboven reeds medegedeelde dat gehuwden niet dezelfde emigratiezucht hebben als de ongehuwden. De cijfers van vestiging van den leeftijd tot tien jaar, uitmakende de kinderen van de blijvende huisgezinnen, overtreffen toch die van het vertrek over dezelfde leeftijdsklassen, daarna heeft het omgekeerde plaats.

Nog nadere bevestiging leveren de volgende beroepstabellen.

VESTIGING.

BEROEPEN.	M.	V.	TOTAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of Bestuurder . . .	1398	50	1448
b. Hulppersoneel	791	104	895
c. Werklieden	857	67	924
Losse werklieden	653	49	702
Overigen	583	1443	2026
Zonder	3462	6274	9736
Instellingen [1])	421	14	435
Totaal	8165	8001	16166

VERTREK.

BEROEPEN.	M.	V.	TOTAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of Bestuurders . . .	1061	22	1083
b. Hulppersoneel	502	91	593
c. Werklieden	441	59	500
Losse werklieden	273	15	288
Overigen	386	1083	1469
Zonder	2692	4302	6994
Instellingen [1])	510	80	590
TOTAAL	5865	5652	11517

[1]) Zie de noot onder pag. 490.

Bij de samenstelling van deze en volgende beroepstabellen, alleen dienende om in hoofdlijnen de sociale positie aan te duiden, is de classificatie der beroepen van de beroepstelling van 31 December 1889 in het oog gehouden.

De toen in XXIV klassen verdeelde beroepen, behoorende tot de handels- en nijverheidsbedrijven, zijn hier, met het oog op de strekking van deze tabel, in één groep samengevat. De positie in het beroep is, even als in de beroepstelling, nader aangeduid: onder *a* zijn begrepen de personen die zijn hoofd, hetzij voor eigen rekening, hetzij als bestuurder voor rekening van een ander, van eene zaak, onderneming, enz.; onder *b* de personen in dienstbetrekking, belast met eenige directie, opzicht of contrôle of behoorende tot bureau- of kantoorpersoneel (opzichter, controleur, meesterknecht, enz.) terwijl onder *c* zijn gebracht de personen in dienstbetrekking en behoorende tot de gewone werklieden (handwerkslieden, fabrieksarbeiders, loopbedienden, enz.)

De overige klassen van de beroepstelling (klassen XXV—XXXV) komen hier voor onder de groep overigen, behalve klasse XXIX, losse werklieden en andere niet in één bepaald beroep arbeidenden, die hier, om de bizondere beteekenis van deze categorie, eveneens afzonderlijk vermeld wordt.

Uit deze tabellen is getrokken de volgende verhoudingstabel tusschen de gevestigde en vertrokken bevolking; die bevolking = 1000.

	Vestiging.	Vertrek.
Handel en Nijverheid		
a. Hoofd of bestuurder . . .	92	99
b. Hulppersoneel	57	54
c. Werklieden	59	46
Losse werklieden	44	26
Overigen	129	135
Zonder	619	640
	1000	1000

Dit overzicht geeft de weinig bemoedigende uitkomst dat dáár, waar een min of meer gevestigde positie is, het vertrek grooter is dan de vestiging en dat vooral de categorie losse werklieden het sterkst is toegenomen. De categorie zonder beroep wordt natuurlijk bijna geheel vertegenwoordigd door gehuwde vrouwen en kinderen.

De algemeene indruk van deze beschouwingen is dus dat

bij rijperen leeftijd en zekere onafhankelijkheid het vertrek grooter is dan de vestiging m. a. w. dat om een bestaan te vinden er meer naar Rotterdam komen dan van daar vertrekken.

In de tweede plaats is de bevolking toegenomen door meerdere geboorten dan overlijden, waarvan de volgende tabellen een overzicht geven.

GEBORENEN (De levenloos aangegevenen niet mede begrepen.)

Geborenen binnen de gemeente.						In de gemeente geboren niet behoorende tot hare werkelijke bevolking. (Reeds begrepen in de kolommen 5 en 6.)		Elders geboren, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente. (Niet begrepen in de vorige kolommen.)		Totaal geborenen, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente.	
Wettig.		Onecht.		Wettig en onecht.							
M. 1	V. 2	M. 3	V. 4	M. 5	V. 6	M. 7	V. 8	M. 9	V. 10	M. 11	V. 12
5045	4729	240	232	5285	4961	74	72	32	23	5243	4912

Levenloos aangegeven.						Overledenen binnen de gemeente.												In de gemeente overleden, niet behoorende tot hare werkelijke bevolking. (Reeds begrepen in de kol. 17 en 18).		Elders overleden, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente. (Niet begrepen in de vorige kol.		Totaal overledenen, behoorende tot de werkelijke bevolking der gemeente.	
Wettig.		Onecht.		Wettig en onecht.		Ongehuwden.		Gehuwden.		In weduwenstaat.		Gescheiden van echt.		Burgerlijke stand onbekend.		Totaal.							
M. 1	V. 2	M. 3	V. 4	M. 5	V. 6	M. 7	V. 8	M. 9	V. 10	M. 11	V. 12	M. 13	V. 14	M. 15	V. 16	M. 17	V. 18	M. 19	V. 20	M. 21	V. 22	M. 23	V. 24
225	193	39	42	[1] 267	[2] 239	1643	1498	741	515	217	497	7	14	5		2613	2524	115	72	48	39	2546	2491

[1]) Hieronder zijn drie vruchten, waarvan het geslacht onbekend is.
[2]) Hieronder zijn vier vruchten, van wie de burg. staat onbekend is.

GEBOORTEPLAATS DER OUDER PAREN. DE VADER.

DE MOEDER:	in de gemeente.	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	TOTAAL.
In de gemeente . .	2086 (175)	694	558	13	65	3591
In eene gemeente in de Provincie . . .	839 (157)	1981	562	12	28	3579
In eene gemeente buiten de Provincie .	653 (124)	637	1380	15	36	2845
In de Koloniën van den Staat		2	9	1		12
In een vreemd land	33 (9)	7	23	17	39	128
Totaal	3611 (465)	3321	2532	58	168	10155
	4076					

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER:

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
Beneden 20 jaar	7 (82)	94	23	42	1				249
20—25 jaar . . .	19 (185)	735	748	390	47	16	1	1	2142
25—30 » . . .	(101)	246	1282	977	232	43	10	7	2898
30—35 » . . .	(58)	20	325	963	696	170	65	23	2320
35—40 » . . .	(21)	3	37	186	756	490	129	61	1683
40—45 » . . .	(16)	1	3	26	152	333	198	62	791
45—50 » . . .	(2)			1	1	29	23	15	71
Boven 50 jaar. .								1	1
Totaal	26 (465)	1099	2418	2585	1885	1081	426	170	10155
	491								

De geboorten zijn weder bepaald naar de geboorteplaats en den ouderdom der ouderparen. De tusschen haakjes geplaatste cijfers betreffen de onwettige geboorten, voorwaar treurige cijfers, alle betrekking hebbende op vrouwen, die voor de grootste helft den 25 jarigen leeftijd nog niet bereikt hebben.

Onder deze categorie nemen de vrouwen, die buiten de gemeenten geboren zijn, naar verhouding de grootste plaats in en van dezen staan degenen, die buiten de provincie geboren zijn naar verhouding weêr iets hooger.

Dat die verhouding wijst op meerdere deugdzaamheid van de

Rotterdamsche meisjes is moeielijk aan te nemen; waarschijnlijk is hier aan meerdere onervarenheid bij hare zusters in de provincie te denken.

Van de geborenen hebben tot ouders 2086 of 20 pCt. geboren Rotterdamsche; 1981 of 19 pCt. elders in de provincie Zuid-Holland geboren en 1380 of 13 pCt. geborenen in andere provinciën. Van het Rotterdamsche bloed kan dus zeer zeker niet gezongen worden dat het van vreemde smetten vrij is.

De onwettige geboorten buiten beschouwing latende, blijkt ons dat het getal der in Rotterdam geboren vaders kleiner is dan dat der daar geboren moeders, welke verhouding bij de ouders, elders in de provincie Zuid-Holland of in andere provincien geboren, juist omgekeerd is.

De kolommen »in de kolonien van den Staat« en »in een vreemd land« zijn van te geringe beteekenis om daaraan beschouwingen vast te knoopen.

Al geven statistieken van één jaar nog geen materiaal voor conclusien, zoo trekt het toch de aandacht dat de tabel, betrekking hebbende op den ouderdom, niet die verhouding aangeeft, welke men allicht kon voorspellen.

Waar de vader ouder wordt, zou men toch eene oudere moeder verwachten, maar op deze verwachting maken de vaders van 30—35 jaar eene uitzondering, die met een buiten verhouding groot aantal vrouwen beneden 20 jaar gehuwd zijn. Ook wijst het aantal geboorten niet op een geleidelijke verhouding tusschen de leeftijdsklassen van de vaders en de moeders.

Beginnende met het hoogste aantal geboorten en dan geleidelijk afdalende zijn de leeftijdsklassen aldus:

Aantal geboorten.	leeftijd van den vader.	leeftijd van den moeder.
1282	25—30 jaar.	25—30 jaar.
977	30—35 »	25—30 »
963	30—35 »	30—35 »
756	35—40 »	35—40 »
748	25—30 »	20—25 »
725	20—25 »	20—25 »
696	35—40 »	30—35 »
490	40—45 »	35—40 »
390	30—35 »	20—25 »
333	40—45 »	40—45 »
325	25—30 »	30—35 »

Daar evenwel het totaal aantal der echtparen van elk dezer leeftijdsklassen niet bekend is, ontbreekt de grond voor verdere vergelijking; wel blijkt uit het volgende overzicht, al geeft dit zeer zeker geen zuivere maatstaf, dat de verhouding tusschen huwelijken en geboorten door bijzondere invloeden, als bijv. het neomalthusianisme, geen wijziging schijnt te hebben ondergaan.

gehuwd in	1890	1536	paren.	geboren	7267	kinderen.
	1891	1546	»	»	7713	»
	1892	1548	»	»	7726	»
	1893	1697	»	»	8156	»
	1894	1734	»	»	8025	»
	1895	1969	»	»	9652	»
	1896	2215	»	»	10155	»

Voor het nog open vraagstuk of en in hoeverre ouderdom en verwantschap van de ouders invloed hebben op het geslacht van het kind [1]) wordt getracht geleidelijk materiaal te verzamelen door de geboorten van jongens en meisjes afzonderlijk naar den ouderdom der ouders in tabellen samen te stellen. De graad van bloedverwantschap is echter hoogst moeielijk te bepalen en zou, werd dit bij aangiften afgevraagd, aan contrôle ontsnappen.

Alleen een gemeenschappelijke geboorteplaats der ouders, die ambtelijk geconstateerd kan worden, zou als eenige aanwijzing voor verwantschap kunnen dienen.

In de volgende tabel, aangevende den ouderdom der ouderparen bij geboorten van meisjes, zijn de getallen der ouderparen, die een gemeenschappelijke geboorteplaats hebben, tusschen haakjes geplaatst. Het plan is om op dezelfde wijze de geboorten der jongens te gaan bewerken.

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER:

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
Beneden 20 jaar	2	23 (20)	9 (4)	3					37 (24)
20—25 jaar . .	2 (4)	239 (118)	273 (104)	74 (19)	16 (7)	7 (1)	2		613 (253)
25—30 „ . .		79 (31)	422 (188)	331 (132)	87 (35)	17 (3)	3 (2)	2	941 (391)
30—35 „ . .		9 (5)	102 (33)	420 (180)	233 (121)	72 (13)	14 (6)	8 (1)	858 (359)
35—40 „ . .			11 (3)	81 (36)	227 (131)	164 (87)	54 (21)	16 (4)	553 (282)
40—45 „ . .		1	3	10 (5)	47 (18)	99 (53)	55 (23)	19 (4)	234 (103)
45—50 „ . .				(1)	1	9 (4)	6 (7)	5 (4)	21 (16)
Totaal . . .	4 (4)	351 (174)	820 (332)	919 (373)	611 (312)	368 (161)	134 (59)	50 (13)	3257 (1428)
									4685

[1]) Zie hierover een opstel in de Bijdragen van het toenmalige Statistisch Instituut, jaargang 1892 nº. 1.

In de volgende tabel zijn ter vergelijking de geboorten der jongens nevens M. — de geboorten der meisjes, onverschillig de geboorteplaats harer ouders, nevens V. geplaatst.

OUDERDOM DER OUDER PAREN. DE VADER:

DE MOEDER:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.	TOTAAL.
beneden 20 j. M.	5	51	10	39	1				106
» » V.	2	43	13	3					61
20—25 jaar M.	13	378	371	297	24	8		1	1092
» » V.	6	357	377	93	23	8	1		865
25—30 jaar M.		136	672	514	110	23	4	5	1464
» » V.		110	610	463	122	20	6	2	1333
30—35 jaar M.		6	190	363	342	85	45	14	1045
» » V.		14	135	600	354	85	20	9	1217
35—40 jaar M.		3	23	69	398	239	54	41	827
» » V.			14	117	358	251	75	20	835
40—45 jaar M.				11	87	181	120	39	438
» » V.		1	3	15	65	152	78	23	337
45—50 jaar M.						16	10	6	32
» » V.				1	1	13	13	9	37
boven 50 jaar M.								1	1
» » V.									
Totaal . . M.	18	574	1266	1293	962	552	233	107	5005
» . . V.	8	525	1152	1292	923	529	193	63	4685

Het spreekt van zelf dat deze tabellen alleen maar moeten aangemerkt worden als aantoonende de richting, waarin ten deze bouwstoffen worden verzameld.

De sterftetabellen in verband met de doodsoorzaken zijn nog niet geheel volledig. Wel worden door de zeer gewaardeerde medewerking van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in deze provincie gegevens verzameld, maar daaraan ontbreken nog de doodsoorzaken van de Rotterdammers, die buiten de gemeenten zijn overleden.

Naar den burgerlijken staat, ouderdom en geboorteplaats zijn de overledenen aldus verdeeld:

BURGERLIJKE STAAT.		Totaal.	Totaal Generaal.
Ongehuwd	M.	1595	3075
»	V.	1480	
Gehuwd	M.	734	1245
»	V.	511	
Weduwnaar of weduwe	M.	211	700
» » »	V.	489	
Gescheiden van echt	M.	6	17
» » »	V.	11	
Totaal	M.	2546	5037
»	V.	2491	
OUDERDOM.			
Beneden het jaar	M.	919	1679
» » »	V.	760	
1— 5 »	M.	351	704
» »	V.	353	
5—14 »	M.	72	164
» »	V.	92	
14—20 »	M.	66	124
» »	V.	58	
20—50 »	M.	400	743
» »	V.	343	
50—65 »	M.	310	574
» »	V.	264	
65—80 »	M.	348	817
» »	V.	469	
Boven 80 »	M.	80	232
» » »	V.	152	
Totaal	M.	2546	5037
»	V.	2491	
GEBOORTEPLAATS.			
In de gemeente	M.	1721	3312
» » »	V.	1591	
In eene andere gemeente in de Provincie	M.	467	992
» » » » » » »	V.	525	
In eene gemeente buiten de Provincie	M.	306	643
» » » » » »	V.	337	
In de Koloniën van den Staat	M.	2	7
» » » » » »	V.	5	
In een vreemd land	M.	49	82
» » » »	V.	33	
Onbekend		1	1
Totaal	M.	2546	5037
»	V.	2491	

BEROEP.		Totaal.	Totaal Generaal.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of bestuurder	M.	181	207
» » »	V.	26	
b. Hulppersoneel	M.	118	121
»	V.	3	
c. Werklieden	M.	346	358
»	V.	12	
Losse werklieden	M.	146	191
» »	V.	45	
Overigen	M.	76	121
»	V.	45	
Zonder	M.	1679	4039
»	V.	2360	
Totaal	M.	2546	5037
»	V.	2491	

Het valt in het oog dat het groote getal van overledenen, die zijn ongehuwd, in de gemeente geboren en zonder beroep zijn, wordt gevormd door de groote kindersterfte; de ouderdomstabel wijst aan dat de grootste helft der overledenen den twintigjarigen leeftijd nog niet bereikt heeft.

Omtrent de doodsoorzaken zij alleen dit vermeld dat 14 pCt. van het overlijden is veroorzaakt door het gevreesde ziektenummer 21 (acute ziekten der ademhalingswerktuigen), gevolgd met 10 pCt. door nummer 18 (keel- en longtering); twee ziektevormen, welke in de zomermaanden wel iets minder voorkomen, maar spoedig daarna weder hun hoog standpunt innemen.

Het zou zeker van belang zijn de sterftetabellen naar de doodsoorzaken met atmospherische, geologische en meteorologische toestanden in verband te brengen.

Zooals reeds uit de zooeven vermelde opgave gebleken is, is het aantal huwelijksvoltrekkingen in het afgeloopen jaar ongekend hoog geweest.

HUWELIJKEN TUSSCHEN									Huwelijken aangegaan met vergunning van de rechtbank. (Art. 5?0 Burg. Wetb.)	TOTAAL.
Jongmans en			Weduwnaars en			Gescheiden Mannen en				
Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.	Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.	Jonge dochters.	Weduwen.	Gescheiden vrouwen.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1806	72	26	146	92	11	41	10	10	1	2215

Is dit hooge cijfer als een kenmerk van buitengewone welvaart te beschouwen?

Al moge het voor een deel wijzen op eene lichtzinnige »tendance au mariage«, toch mag wel gezegd worden dat in het algemeen de man eene »vaste levensstelling« heeft, al is die in den regel niet veel meer dan die, welke bij de kieswet in een aangiftekiezer vereischt wordt; een maatschappelijke welstand van zeer bescheiden omvang.

De volgende beroepstabel bevestigt dit:

HUWELIJKEN.

BEROEPEN.	DE MAN.	DE VROUW.	TOTAAL.
Handel en Nijverheid:			
a. Hoofd of bestuurder. . . .	823	54	877
b. Hulppersoneel	356	11	367
c. Werklieden	522	22	544
Losse werklieden	250	35	285
Overigen	227	213	440
Zonder	37	1880	1917
Totaal	2215	2215	4430

Deze tabel leert dat 250 mannen of 11 pCt. behooren tot de categorie losse arbeiders, die niet in een bepaald vak werkzaam zijn, dus tot de minst zelfstandigen. De categorie zonder beroep heeft bijna geheel betrekking op de huwende mannen boven 60 jaar. Degenen, die in eenig bedrijf als ondergeschikten werkzaam zijn overtreffen het aantal van hen, die zich als hoofd of bestuurder aangeven, maar onder deze laatsten zijn er zeer velen, die met hun huwelijk een klein zaakje beginnen, die dus hier op den eersten regel van deze tabel vermeld worden, maar vaak naar den tweeden, derden of zelfs vierden regel dalen.

Dat de maatschappelijke positie van de huwenden in het algemeen niet sterk staat, blijkt uit de straks te publiceeren tabel van de bewegelijkheid der huwenden in verband met de klassen, waarin gehuwd wordt. Bij het trouwen bestaat in het algemeen eene neiging om zich groot voor te doen en toch is de grootste helft dier plechtigheden gesloten in den tijd, die voor kostelooze huwelijksvoltrekking is vastgesteld.

De volgende tabellen geven een overzicht van den ouderdom, onderling en individueel, waarin gehuwd is.

OUDERDOM DER HUWENDEN. DE MAN:

DE VROUW:	beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	50—55 jaar.	55—60 jaar.	boven 60 jaar.	TOTAAL.
Beneden 20 jaar	34	141	37	12	1						225
20—25 „	22	539	327	73	19	7					987
25—30 „		125	215	107	50	11	4	2	1	1	516
30—35 „		18	55	57	32	24	8	3	5	2	204
35—40 „		5	14	22	21	24	8	6	1	1	102
40—45 „			5	4	17	14	13	5	5		63
45—50 „		1		3	2	10	8	7	5	5	41
50—55 „				2	1	2	6	9	3	11	34
55—60 „						1	1	5	1	13	21
Boven 60 „							2	1	5	14	22
Totaal. . .	56	829	653	280	143	93	50	38	26	47	2215

OUDERDOM DER HUWENDEN.

BURGERLIJKE STAAT DER HUWENDEN.												
Jonge man .	M.	56	825	629	236	93	43	10	5	6	2	1905
» dochter	V.	225	984	485	171	64	34	16	11	3		1993
Weduwnaar .	M.		4	15	37	37	38	32	25	18	43	249
Weduwe . . .	V.		2	22	21	35	21	20	19	16	18	174
Gescheiden van echt	M.			9	7	13	12	8	8	2	2	61
	V.		1	9	12	3	8	4	4	2	4	47
Toepassing a. 550 B.W.	M.											
	V.							1				1
Totaal . .	M.	56	829	653	280	143	93	50	38	26	47	2215
» . .	V.	225	987	516	204	102	63	41	34	21	22	2215

Op 20—25 jarigen ouderdom schijnt de neiging tot het huwelijk het sterkst te zijn. Die leeftijd, gepaard met een daarbij behoorend optimisme, zullen er zeker niet weinig toe bijgedragen hebben om over bezwaren van meer prozaischen aard heen te stappen.

Van af dien leeftijd is verder een vrij regelmatige daling waar te nemen tot aan de categorie „boven 60 jaar"; wel is die leeftijdsklasse ruimer dan de andere, die slechts een vijfjarig tijdvak omvatten, maar toch is het betrekkelijk hooge cijfer opmerkelijk.

Heeft de poëzie het huwelijkscijfer in den 20—25 jarigen leeftijd opgevoerd, datzelfde heeft de proza waarschijnlijk gedaan bij de meer dan zestigjarigen.

Deze verhouding der leeftijdsklassen komt niet overeen met de reeds vroeger opgegeven verhouding der geboorten in ver-

band met den onderdom der ouderparen: de geboorten toch zijn het talrijkst bij ouders van 25—30 jaren, terwijl op 20—25 jaren het meest gehuwd is. Tenzij later mocht blijken dat 1896 ten opzichte van deze verhoudingen een abnormaal jaar is geweest, zal dit verschil waarschijnlijk hieraan toegeschreven moeten worden dat de echtparen van 20—25 jarigen leeftijd bij hun huwelijk over het algemeen de leeftijdsklasse 25—30 reeds zeer dicht genaderd zijn en bij de geboorte van een kind die klasse reeds bereikt hebben.

Door deze feiten over een reeks van jaren waar te nemen kan materiaal verzameld worden omtrent het vraagstuk van de vruchtbaarheid der huwelijken.

Het volgende overzicht geeft de verhouding aan tusschen de echtparen van gelijken ouderdom en die, waarvan de vrouw gemiddeld vijf jaren jonger is; het aantal dier echtparen = 1000.

het echtpaar	20—25	jaar	614;	de	vrouw	5	jaar	jonger	212
» »	25—30	»	245;	»	»	5	»	»	490
» »	30—35	»	65;	»	»	5	»	»	161
» »	35—40	»	24;	»	»	5	»	»	48
» »	40—45	»	16;	»	»	5	»	»	36
» »	45—50	»	9;	»	»	5	»	»	20
» »	50—55	»	10;	»	»	5	»	»	10
» »	55—60	»	1;	»	»	5	»	»	5
» »	boven 60	»	16;	»	»	5	»	»	19
			1000						1000

De opmerking, bij de beschouwing der geboorten gemaakt, dat het Rotterdamsche bloed met zooveel ander vermengd wordt, vindt bevestiging in de volgende tabel, aanwijzende de geboorteplaatsen der gehuwden.

GEBOORTEPLAATS DER HUWENDEN. DE MAN:

DE VROUW.	in de gemeente	in eene gemeente in de Provincie	in eene gemeente buiten de Provincie	in de Koloniën van den Staat	in een vreemd land	TOTAAL.
In de gemeente . . .	714	218	219	1	42	1194
In eene gemeente in de Provincie	192	134	115		8	449
In eene gemeente buiten de Provincie. .	195	105	189	1	22	512
In de Koloniën van den Staat.	2	1			4	7
In een vreemd land.	20	4	13		16	53
Totaal	1123	462	536	2	92	2215

Slechts een derde gedeelte der huwelijken betreft geborenen te Rotterdam; vervolgens trekt de aandacht het naar verhouding groote aantal in den vreemde geboren mannen, dat met Rotterdamsche vrouwen huwt en eindelijk dat de immigratie niet uit Zuid-Holland, maar uit de overige provincien hier zoo sterk vertegenwoordigd is.

Er huwden hier meerdere in Rotterdam geboren vrouwen dan daar geboren mannen, welk verschil is aangevuld door de elders in het rijk geborenen, maar naar verhouding bovenal door de in den vreemde geboren mannen.

Intusschen mag hier niet uit geconcludeerd worden dat de neiging tot het huwelijk sterker is bij de vrouwelijke — dan bij de mannelijke bevolking dezer gemeente.

Er wordt toch gewoonlijk gehuwd ter woonplaats van de vrouw, welke veelal ook hare geboorteplaats is.

De huwelijken van nagenoeg alle in Rotterdam geborene en daar wonende vrouwen zijn dus in deze tabel opgenomen, daarentegen bijna geen huwelijken van de in Rotterdam geboren en daar wonende mannen met elders wonende vrouwen

Om dezelfde reden is ook de volgende tabel, aanwijzende de vorige woonplaats der echtparen, d. i. de woonplaats vòòr het huwelijk op zich zelve niet voldoende.

Op aanvulling van deze leemte is de aandacht gevestigd.

VORIGE WOONPLAATS DER HUWENDEN. DE MAN:

de Vrouw.	in de gemeente	in eene gemeente in de Provincie	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	Totaal.
In de gemeente . . .	1851	130	109	7	25	2122
In eene gemeente in de Provincie	52					52
In eene gemeente buiten de Provincie. .	30					30
In de Koloniën van den Staat.						
In een vreemd land.	11					11
Totaal	1944	130	109	7	25	2215

De volgende tabellen geven een overzicht van den invloed, welke deze huwelijken op de bewegelijkheid hebben gehad.

NIEUWE WOONPLAATS DER HUWENDEN.

Huwelijksklassen.	in de gemeente.	in eene gemeente in de Provincie.	in eene gemeente buiten de Provincie.	in de Koloniën van den Staat.	in een vreemd land.	Totaal.
Eerste klasse. . . . (f 35.- huwelijksleges)	29	8	7		7	51
Tweede klasse. . . (f 20.- huwelijksleges)	162	24	28	7	12	233
Derde klasse. . . . (f 6.- huwelijksleges)	598	38	27		3	666
Overigen . . . . . . (Kostelooze huwelijksvoltrekking).	1212	39	11		3	1265
Totaal. . . .	2001	109	73	7	25	2215

VESTIGING TENGEVOLGE VAN HUWELIJK.

Plaats van Herkomst.		Ouderdom der huwenden.								Totaal.	Totaal Generaal.
		beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 50 jaar.		
Van instellingen [1])	M.										
» »	V.										
Van eene gemeente in de Provincie	M.	1	7	10	10	4				31	45
	V.	2	6	3	3					14	37
Van eene gemeente buiten de Provincie	M.	1	4	11	3	2	4			25	
	V.		6	3		2		1		12	
Van de Koloniën van den Staat	M.										
	V.										
Van een vreemd land	M.			3		1				4	5
» » » »	V.		1							1	
Totaal . . .	M.	2	11	24	13	6	4			60	87
» . . .	V.	2	13	6	3	2		1		27	

[1]) Zie de noot op pag. 490.

VERTREK TENGEVOLGE VAN HUWELIJK.

Plaats van Vestiging.		Ouderdom der Huwenden. beneden 20 jaar.	20—25 jaar.	25—30 jaar.	30—35 jaar.	35—40 jaar.	40—45 jaar.	45—50 jaar.	boven 60 jaar.	Totaal.	Totaal Generaal.
In instellingen [1] .	M.										
» » .	V.										
In eene gemeente in de Provincie . .	M.		13	10	3	1				27	135
	V.	13	44	34	7	7	2	1		108	
In eene gemeente buiten de Provincie	M.		5	3			1			9	75
	V.	2	30	18	6	5	3	1	1	66	
In de Koloniën van den Staat	M.										8
	V.		5	1	2					8	
In een vreemd land	M.		2	1						3	27
» » » »	V.	1	11	9	3					24	
Totaal . . .	M.		20	14	3	1	1			39	245
» . . .	V.	16	90	62	18	12	5	2	1	206	

De eerste tabel is niet bemoedigend; bijna de helft der in de eerste klasse voltrokken huwelijken heeft vertrek ten gevolge gehad. Wel zal dit verlies eenigermate vergoed zijn door elders gesloten huwelijken van gegoede Rotterdammers, die buiten hunne woonplaats eene vrouw gevonden hebben, maar geen der volgende klassen is naar verhouding zoo ongunstig.

Het getal huwelijken in elke klasse gelijk honderd stellende, blijkt ons dat zijn vertrokken:

in de eerste klasse 43 huwelijksparen (of enkel man of vrouw)
» » tweede » 30 » » » » » »
» » derde » 11 » » » » » »
» » kostelooze » 4 » » » » » »

Door huwelijken is dus, evenmin als door sterkere vestiging dan vertrek, zooals reeds opgemerkt is, het gemeentelijk vermogen vergroot.

Rotterdam moet die vermeerdering uit eigen hulpbronnen vinden en daarvan nog aan andere gemeenten mededeelen.

De wijze van dat mededeelen blijkt uit de twee andere tabellen, aangevende de vestiging of vertrek na het huwelijk; veel meer vrouwen zijn tengevolge van het huwelijk vertrokken dan ingekomen ook al wordt rekening gehouden met de immi-

[1]) Zie de noot op pag. 490.

gratie van vrouwen tengevolge van elders gesloten huwelijken met Rotterdammers.

Zouden wij, die drie tabellen in onderling verband beschouwende, de onderstelling mogen wagen dat die sterke aanvrage naar, om het zoo uit te drukken, vrouwelijk Rotterdamsch huwelijksmateriaal voor een deel toe te schrijven is aan overwegingen van meer stoffelijken aard?

Aannemende dat 1896 een normaal jaar is geweest, en niets verzet zich tegen deze onderstelling, dan maken de in dit opstel gegeven tabellen den indruk dat Rotterdam niet alleen in de naaste omgeving, maar ook buiten de provinciale en rijksgrenzen als een ruim arbeidsveld wordt beschouwd; dat de immigratie geen onmiddelijke materieele welvaart medebrengt, maar ook niet als een bepaalden schadepost moet aangemerkt worden; dat over het algemeen geen kapitaal maar arbeidskracht, veelal van geen hoog gehalte, wordt geimporteerd.

De weinig storende invloeden, waaraan de arbeid hier blootstaat, en de geregelde ontwikkeling van handel en scheepvaart geven aan die immigratie over het algemeen evenwel gelegenheid om een bestaan te vinden, hoewel niet ruim genoeg om in de gemeenschap bij te dragen.

Deze immigratie levert intusschen aan het Bevolkingsbureau naar verhouding de meeste moeite op; naar arbeid zoekende, vaak van werkkring verwisselende, vormt zij het grootste contingent van de 91.745 personen, die verleden jaar binnen de gemeente zijn verhuisd.

De ongedurigheid dezer nieuwelingen vermindert echter geleidelijk en gaat, naarmate zij hunne »zetting« gekregen hebben, tot de meerdere stabiliteit der oudere stadgenooten over

Zij maken zoo weêr plaats voor nieuwe toestroomingen, welke de gemeente en het Bevolkingsregister doorzwerven!

Rotterdam. Mr. DE VOOGT.

HET VERLEENEN VAN GELDELIJKE HULP BIJ DEN AANKOOP VAN VEE.

In haar »verslag over de uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland«, uitgebracht 4 Juni 1890, klaagt de Landbouwcommissie die bij K. B. van 18 Sept. 1886 N°. 28 was benoemd tot het instellen van dat onderzoek, dat het credietwezen ten platten lande uitermate onbevredigend is. Dit geldt voornamelijk van het personeel crediet, zegt zij, en dringt dit nader aan met deze woorden: »Algemeen is de klacht over gebrek aan kapitaal: gebrek aan kapitaal voor verbeteringen, gebrek aan bedrijfskapitaal, gebrek aan de noodige kas om in tijdelijke behoeften te voorzien. Vandaar weder te weinig vee, onvoldoende bemesting, of wat nog erger is, gedwongen verkoop van producten of vee op onvoordeelige tijdstippen, zelfs verkoop van mest of werktuigen of het verkoopen van de beste exemplaren van het vee, terwijl elders het gebrek aan contanten de landbouwers afhankelijk maakt van opkoopers of speculanten, die de markt weten te beheerschen.« [1])

Moge al, sedert de Landbouwcommissie haar resultaten wereldkundig maakte, veel geschied zijn dat haar thans misschien aanleiding zou geven haar oordeel eenigermate te wijzigen, zoo is, wat het speciale punt aangaat waarmede wij ons bezig te houden hebben, — den aankoop van vee —, nog alles wel bij het oude gebleven.

Nieuwsgierig naar den tegenwoordigen toestand van de credietverschaffing voor den veeaankoop, zocht ik voor verschil-

---

[1]) Zie «Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den Landbouw in Nederland» ingesteld door de commissie voornoemd, deel IV. p. 31 en 33.

lende deelen van ons land inlichtingen bij hen, die ik kon nagaan dat het best van de locale gesteldheid op de hoogte waren; hunne vriendelijke hulp stelde mij in staat mij over dien toestand eenigszins een beeld te vormen, waarbij ik tot de conclusie kwam, dat dit terrein nog schier geheel braak ligt.

Dat er misbruiken bestaan die algemeen verspreid en diep ingeworteld zijn, dat de kleine boer of de boerenarbeider (e n o p h e n h e b i k h i e r v o o r n a m e l i j k h e t o o g) als regel blootgesteld zijn aan de plunderzucht van woekeraars wanneer zij zich een stuk vee willen aanschaffen, is mij noch uit de mij persoonlijk verstrekte inlichtingen noch uit de „Uitkomsten” gebleken; wel moge men van hier en daar hooren verluiden dat niet alle handel geheel in den haak is en dat meer dan billijk is wordt geprofiteerd van de economische positie van den boer, doch nauwkeurige mededeeling van bepaalde feiten en cijfers die met meerder of minder juistheid in staat zouden kunnen stellen zich over den omvang dier misbruiken een, natuurlijk altijd approximatief, juist oordeel te vormen heb ik niet in de „Uitkomsten” kunnen vinden; zij werden mij evenmin gegeven in mijn particuliere mededeelingen [1]). Naar mijne meening zit trouwens de moeilijkheid

[1]) Men is geneigd, wanneer men van zekere toestanden een ongunstigen indruk verkregen heeft, maar al te vaak naar de feiten die toch de basis van alles behoorden te zijn niet verder te zoeken, indrukken met indrukken te versterken en met een zekere achterdocht hen te ontmoeten die hun oordeel liever opschorten tot de feiten hun licht hebben laten schijnen. Zoo vormt zich vaak de publieke opinie, die weldra onuitroeibaar wordt. Daarom vermijd ik hier opzettelijk den staf te breken over menschen en toestanden.

Dat men daarvoor niet met indrukken volstaan kan, maar juist noodig heeft zoowel naar tijd als naar plaats bepaalde feiten, zooveel mogelijk ook quantitatief te benaderen, is een waarheid die op uitnemende wijze in het licht werd gesteld door Dr. G. Schnapper-Arndt «Zur Methodologie sozialer Enquêten» (Frankfurt 1888) naar aanleiding van de enquête over den woeker op het platte land in Duitschland in 1886 en 1887 ingesteld door den Verein für Socialpolitik. De «Fragebogen», door dien Verein opgesteld — en waarbij die onzer Landbouwcommissie (deel IV. Bijlage B) allergunstigst

niet in het bestaan van voor den boer nadeelige vormen van credietverstrekking, maar hierin dat voor deze behoefte, den aankoop van vee, den boer, althans den kleinen, schier in het geheel geen voorziening — slecht noch goed — wordt geboden. Wel wordt in verschillende streken van het land op verschillende wijzen crediet (in ruimeren zin) verleend voor den veeaankoop, maar behalve dat die vormen niet altijd van dien aard zijn dat algemeene toepassing aanbevelenswaardig zou schijnen, heeft de kleine boer en de arbeider van die hulp toch in den regel nooit profijt.

Waaraan dit is toe te schrijven zal van zelf duidelijk worden bij de bespreking dier vormen van credietverstrekking waartoe ik thans overga. Ik zal daarbij gebruik maken van de opgaven voorkomende in de Verslagen over de „typegemeenten" (Uitkomsten, deel I—III) en van de mij onlangs verstrekte inlichtingen.

De eenvoudigste manier waarop men den boer of zijn arbeider in staat stelt zich vee aan te schaffen dat hij uit eigen middelen niet koopen kan, is natuurlijk het geven van crediet (in engeren zin). Die manier behoeft niet altijd voor hem onvoordeelig te zijn, maar is het toch, voor zoover het mogelijk is achter de voorwaarden van het contract te komen, volgens de eensluidende berichten meestentijds. Ik zeg: voor zoover het mogelijk is achter de voorwaarden te komen; want dergelijke contracten worden vaak met veekoopers en dergelijken gesloten, zelden of nooit met credietinstellingen; en de boer zelf verkeert dan dikwijls in zoodanige omstandigheden dat hij zijn financiëele operaties liever niet aan de klok hangt. In de „Uitkomsten" vond ik ten aanzien der gemeente Voorst ver-

afsteekt — had tot het bewandelen van den slechten weg maar al te veel uitgelokt. De resultaten verdienden dan ook niet — gelijk later door Thiel, den leider der enquête zelf erkend werd (Verhandlungen 1888 p. 45) —, den naam van wetenschappelijk, d. w. z. juist, althans voor hunne juistheid waarborgen verschaffend. Dat dit ook niet beoogd werd, en dat het bij de enquête niet om quantitatieve vaststelling doch voornamelijk om de kennis der vormen van den woeker te doen was, was een verdediging die Th. weinig kon baten, al was het alleen maar om den aanhef van den Fragebogen.

meld dat daar wel tegen 12 à 13 pCt. crediet gegeven werd. Crediet geven komt o. a. ook voor in Sloten, Berkel en Rodenrijs enz. Veel meer dan „on dit's" geven die berichten wel niet. Alleen dat men, daargelaten den omvang dier verschijnselen, hun aanwezigheid als bewezen mag aannemen, wordt toegelaten door het feit dat die berichten, als regel ieder over een enkele gemeente loopende, afkomstig zijn van menschen die de toestanden uit eigen aanschouwing kennen.

Bedenkelijker wordt deze credietverstrekking wanneer — wat vooral in het voorjaar pleegt te geschieden — vee zoogenaamd op boelhuizen wordt gekocht, waarbij dan vaak een zesmaandscrediet gegeven wordt.

Kleinere boeren, aldus schrijft men uit den Bommel (Uitkomsten LXVII, p. 7) bezwijken dikwijls voor de verzoeking om door op dergelijke wijze vee te koopen en à comptant van de hand te zetten, geld op handen te krijgen; en zoo daar als elders is deze operatie slechts een onderdeel van het stelsel van, zooals men het in Zevenbergen uitdrukte „den eenen zak met den anderen te lappen."

Dat hier kwade praktijken niet uit konden blijven, ligt voor de hand. Zoo kwamen in Friesland indertijd die veeboelgoeden veel voor en werd wel, — de verkooping geschiedde in een herberg — de plechtigheid veel later dan het aangekondigde uur geopend, „opdat, naar men wil," (aldus mijn berichtgever) „de koopers door drankgebruik ietwat opgewonden zouden zijn." Gelukkig schijnen die boeldagen, dank zij de werking der maatschappij van Landbouw in die provincie, veel minder voor te komen en daarmede een misbruik gekeerd te zijn dat noodwendig een kanker voor de welvaart moest worden. [1])

---

[1]) In Duitschland meende men dergelijke misbruiken slechts door het ingrijpen der wet te kunnen keeren. Bij de wet van 19 Juni 1893, die een belangrijke uitbreiding geeft aan de toen reeds bestaande maatregelen tegen den woeker, wordt aan § 367 van het Strafwetboek een nieuw N°. toegevoegd, waarbij met geldboete bedreigd wordt «wer den über das Abhalten von öffentlichen Versteigerungen und über das Verabfolgen geistiger Getränke vor und bei öffentliche Versteigerungen erlassenen Anordnungen zuwiderhandelt.»

Het karakter van winstbejag dragen ook niet zelden die contracten waarbij de boer van den koopman zijn vee op crediet koopt en dan tevens bepaald wordt dat de boer aan zijn credietgever het vee weer zal verkoopen. (Zie b.v. Mijdrecht en vooral Moerendaal.) Niet altijd behoeft dit tot misbruiken aanleiding te geven en men mag zich ook niet verhelen dat in menig geval de veehandelaar, ook al draagt hij niet het risico van het vee, geen onaanzienlijk gevaar loopt van zijn geld nimmer terug te zien, en in den waren zin des woords op hoop moet leven. Doch dáár zal het immoreele der contracten m. i. boven twijfel verheven zijn, waar, gelijk wel in Friesland heet te geschieden, de koopman ten eerste den boer voor 6 maanden tegen 10 pCt. crediet geeft en dan nog op het eind van den termijn eigenmachtig de som bepaalt waarvoor hij het vee terugneemt. Bij dergelijke contracten is de boer aan handen en voeten gebonden: aan een ander verkoopen kan, althans zal hij niet, het vee gaat dus niet ter markt en de eerlijkheid van den veehandelaar is voor hem de eenige bescherming tegen uitplundering. Ook in Zuidholland schijnt dit zgn. "koopen op obligatie" vrij verspreid. Vee dat van markt tot markt is vervoerd, en waarin "de pot zit," d. w. z. dat vatbaar is voor ziekte wegens geleden gebrek en ontbering, wordt daar aan den hulpbehoevenden landbouwer op de vermelde voorwaarden verkocht, en dit is niet zelden aanleiding dat de veehandelaar ten koste van den boer profiteert en deze bij hem in het krijt raakt.

Toe te juichen zijn natuurlijk die gevallen waarin de grondeigenaar aan zijn pachter geld schiet voor den aankoop van vee, mits ook gene de hulp die hij dezen verleent niet doe overslaan in een steun die verzwakt. Menschenkennis en zaakkennis zijn hier onmisbaar om niet in misplaatste of verkeerd aangewende naastenliefde vele belangen te schaden. Doch dat dergelijke hulp, die, verleend door den grondeigenaar, niet zelden ook diens eigen belangen kan dienen, zoo weinig voorkomt, en wel bijna zonder uitzondering geheel achterwege blijft waar zij gevraagd wordt van hem die tot den boer in geenerlei betrekking staat, mag zijn oorzaak wel vinden in het gebrekkige verhaalsrecht dat de wet en de omstandigheden aan den geldschieter op vee geven. Doch over dit punt aanstonds.

Nog op andere wijzen wordt hulp verleend voor de aanschaffing van vee. Zoo even zagen wij den boer *schuldenaar* worden van een zekere som tegenover den geldschieter en *eigenaar* van het met dat geld gekochte vee. Doch er zijn ook contracten mogelijk waarbij hij die de hulp verstrekt eigenaar blijft, terwijl de boer enkel houder wordt.

Zeer zeldzaam vond ik hier te lande den vorm van het *afbetalingscontract*. Bij wijze van uitzondering staat er iets van vermeld in de »Uitkomsten« in het verslag over de gemeente Gulpen (deel III, XCV p. 4). Toch schijnt dit contract in Duitschland veel gebruikt te worden en, is het zooals hieronder blijken zal, de basis waarop naar mijne meening, voor dit onderdeel van het landbouwcrediet veel goeds kan worden gedaan. Op zich zelf echter kan niet worden ontkend dat het afbetalingscontract, zuiver als Geschäft opgevat, zeer bezwarend kan zijn voor den boer en hem aan de mogelijkheid van vele onbillijkheden blootstelt.

Andere vormen waaronder de boer aan vee geholpen wordt terwijl de andere partij er eigenaar van blijft, zijn de *opstalling* en de *halfbouw*.

De opstalling omvat soms enkel wat het woord zelf aangeeft, soms ook komen er elementen bij die haar maken tot een tusschending tusschen de eigenlijke opstalling en de halfbouw.

De halfbouw komt veel overeen met wat de Duitschers *Vieheinstellung* of *Viehverstellung* noemen, een contract met eindelooze variatiën maar dat hierop neerkomt (in den regel althans) dat de boer het vee waarvan hij den halven prijs betaalt, op stal krijgt daardoor recht heeft op de mest en op een deel van de jongen, terwijl de eigenaar van het vee het andere deel der jongen ontvangt, en soms ook de keus heeft om het vee aan den boer te laten en dezen dan te doen betalen hetgeen hij van den prijs nog niet betaalde in verband met de vermeerderde waarde van het vee. Of dit contract den stempel van woeker draagt, hangt geheel van omstandigheden af: in Duitschand wordt er over geklaagd [1]); hier vernam ik weinig klachten, vermoedelijk hierom, omdat 1° de halfbouw, naar

[1]) Zie Fassbender: die ländlichen Spar- u. Darlehnskassenvereine 1890, en Bäuerliche Zustände in Deutschland in 1883 uitgegeven

het mij toeschijnt in ons land, niet zoo uitgebreid is, als de Vieheinstellung in die Duitsche streken waar kleine boeren de meerderheid vormen, en 2° bij onze opstalling, naar al mijne opgaven luiden, het risico — „de noed” (nood) zooals men in Friesland zegt — nêerkomt op het hoofd van den eigenaar.

Het volgende schreef mij een mijner vrienden van den Noorderzoom der Veluwe: „Het gebeurt nu en dan dat iemand die geen gelegenheid heeft tot het houden van vee, een of meer beesten bij een ander op stal heeft. Dit zijn dan lieden die geen geld hebben om een beest te koopen, maar zich verbinden het dier te verzorgen en te voederen, waardoor zij de beschikking krijgen over de melk en de mest. Is de koe gust „(drachtig)” ook dan moet degene die het dier op stal heeft, het voeden, maar het kalf is voor hem: worden er twee kalveren geboren, dan is er een voor den eigenaar tenzij

door den Verein für Socialpolitik. Belangrijke mededeelingen zijn ook te vinden in de verslagen der Hessische landwirtschaftliche Genossenschaften», zie bv. bl. 4 en 5 van het verslag over 1891, uitgebracht op het 31e congres te Mainz (Darmstadt Herbert 1892). Ook verschaffen de rapporten in «Wucher auf dem Lande» dat ik hierboven beprak, gegevens al schijnen ook deze hier evenmin als op andere punten volkomen vertrouwbaar (zie Schnapper Arndt t. a. p. p. 12, 2e noot). In het rapport over de omstreken van Trier, dat overigens veel aanleiding gegeven heeft tot gegronde kritiek (zie ook Zuns: der Wucher a. d. Lande eine Kritik des Fragebogens» enz. Frankf. 1888), — wordt o. a. op bl. 169 en 170 in extenso een contract met de omstandigheden waaronder het gesloten werd, medegedeeld dat op de duidelijkste wijze in het licht stelt hoe nadeelig voor den boer zulke overeenkomsten kunnen werken, en men vraagt zich daarbij alleen nog af of en, zoo ja hoe de boeren er toe komen bij voortduring zich aan dergelijke contracten te wagen.

Dezelfde wet die ik boven aanhaalde, gaf onder den drang der klachten tegen dezen vorm van handeldrijven, aan § 35 der Gewerbeordnung deze uitbreiding dat voortaan ook «der gewerbsmässige Betrieb der Viehverstellung (Viehpacht)», gelijk ook de veehandel in het algemeen, verboden kan worden «wenn Thatsachen vorliegen, welche die Unzuverlässigkeit der Gewerbetreibenden in Bezug auf diesen Gewerbebetrieb darthun.»

Ik deel deze bepaling mede enkel om hare merkwaardigheid, niet omdat ik haar zou durven goedkeuren.

natuurlijk een ander accoord getroffen is. De eigenaar heeft echter altijd het recht het dier te verkoopen; gewoonlijk zal hij daartoe overgaan, wanneer de koe, die als jong beest op stal is gebracht, genoeg in waarde is gestegen om hem in verband met de marktprijzen een behoorlijke winst te geven. Men noemt dit hier: "een koe op half gewin hebben." Juist dezer dagen kwam mij een geval ter ooren dat iemand den eigenaar gevraagd had het dier terug te nemen, want de schade was meer dan de winst geweest. Dit hangt echter van allerlei wisselende omstandigheden af: goed of slecht grasjaar, duur of goedkoop hooi enz."

Ongeveer op dezelfde wijze gaat het in sommige streken van Friesland, waar intusschen, — en dit mag ook van andere deelen van Nederland gezegd worden, — [1]) niet zelden de opstalling niet dient om te helpen hem die het dier op stal neemt, doch hem die het geeft. In vele gevallen toch geeft de eigenaar van de koe, wanneer hij geen gelegenheid vindt een stukje land te huren en het beest te laten weiden, zijn vee aan een ander op de stal of in de weide, waarvoor hij natuurlijk betalen moet. [2])

Ook in Zuidholland geschiedt wel wat zooeven van de Veluwe gezegd werd. Doch hier is men er niet mede tevreden, omdat de koopman de prijs van zijn dier zelf bepaalt, de meerdere of mindere opbrengst door opstaller en eigenaar gedeeld wordt, en deze laatste zich het recht voorbehoudt het vee ten allen tijde weg te halen zoodat hij den boer in handen heeft. Daarentegen schijnt de opstalling zooals die in Zuidholland bestaat doch, ten gevolge der gewijzigde behandeling van het land en de producten, allengs verdwijnt, die afkeuring niet te verdienen. Dit toch gaat aldus. "Wanneer vaarzen worden opge-

---

[1]) Zie bv. de «Uitkomsten» over Haarlemmermeer: II nº. XLI bl. 11.

[2]) Voor dit doel aangewend ziet men de opstalling of Viehverstellung zich reeds in de 8e eeuw ontwikkelen. De boeren waren in die tijden verplicht een deel van het vee hunner heeren bij zich te laten overwinteren, hetgeen een der gewichtigste factoren van de ontwikkeling van den veestapel in die dagen schijnt geweest te zijn. Zie Yamamoto, die Rinderzucht Deutschlands 1894 bl. 31.

stald bij bouwboeren, dan krijgen ze alleen stroo tot voedsel waardoor geen groote uitgaven worden geëischt en derhalve een kleine betaling gegeven wordt. Koeien die nog wat melk geven maar spoedig drooggaan en bestemd zijn voor latere vetmesting, krijgen krachtvoeder in lijnkoeken, boonen etc. en dit krachtvoer wordt door den eigenaar vergoed. — De kalfkoeien mits het zijn tijdkoeien (d. w. z. koeien die laat in Maart of in April kalven) staan gelijk met de laatstgenoemde varekoeien. Kalven zij bij den boer af, dan is het kalf voor den greep (d. i. voor den stal, dus voor den boer). Het risico van het afkalven is voor den eigenaar, en, blijft het dier bij hem op stal, dan behoudt hij de melk. Sterft het dier, dan wordt geen stalgeld of slechts een gedeelte daarvan betaald: die regeling staat meestal in verband met de opbrengst van het cadaver.” Tot zoover mijn zegsman.

Iets dergelijks als de halfbouw vindt men in Drente met schapen. Deze worden in een soort van huur afgestaan. Is het contract afgeloopen, dan krijgt de eigenaar of wel een bepaalde som in handen of wel een deel (b.v. de helft) der jongen, terwijl de huurder een zelfde aantal beesten en van gelijke qualiteit aan den verhuurder moet teruggeven als hij ontving.

Vooral deze laatste vorm, maar ook de eerder genoemde, herinneren aan den bail à cheptel [1]), met name voor zoover de schapenhuur in Drente betreft aan den cheptel de fer, en wijzen op een gemeenschappelijke afkomst.

Toch bestaat ten onzent de eigenlijke bail à cheptel niet. Zoorals bekend is onderscheidt de Code Civil (art. 1800, v. v.) vier soorten. a. De „cheptel simple” laat den verhuurder den eigendom en geeft hem recht op de helft der jongen, terwijl de huurder de andere helft krijgt maar ook, althans

---

[1]) Cheptel (spr. chétel), ook wel in het oud-fransch: catel, catal, chaptel, cattel, is één woord met het Engelsche cattle, dus vee, en komt van capitale of captale (laag Latijn). In vroeger eeuwen was het vee het voornaamste deel van iemands bezittingen. Tacitus schrijft reeds van het vee der Germanen van zijn tijd: «numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt» al vindt hij ook dat ze het Romeinsche oog weinig bevredigen, want: «ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis.» (Germania cap. 5.)

bij gedeeltelijk verlies, dit voor de helft draagt, wordende het totale verlies mits buiten de schuld van den huurder, door den verhuurder gedragen. **b.** De »cheptel à moitié» is te vergelijken met een commanditaire vennootschap: ieder brengt de helft der beesten in op gemeene winst en verlies, terwijl degeen die als »preneur» optreedt, — men zou hem beheerend vennoot en de andere partij sleeping partner kunnen noemen — het genot van melk en mest heeft, en het recht van den ander beperkt blijft tot de helft der wol en der jongen. **c.** De »cheptel de fer» bestaat tusschen verpachter en pachter en zit eigenlijk aan de landpacht vast. De pachter wordt hier evenmin als in het geval sub **a.** eigenaar, maar toch draagt hij het risico der kudde: hij moet een zelfde aantal beesten van gelijke soort op het einde der pacht achterlaten als hij ontving en hij moet bijbetalen wat ontbreekt. Vandaar dat men spreekt van bêtes de fer, immers het beslag »ne peut mourir à son seigneur»; een spreekwijze die men ten onzent in het »ijzeren vee sterft niet» en in Duitschland in den Eisern-Viehvertrag terugvindt. [1]) **d.** De »cheptel improprement dit», heeft plaats wanneer een of meer losse beesten worden opgestald, in welk geval de eigenaar alleen recht verkrijgt op de jongen.

Den oneigenlijken cheptel vindt men ten onzent, zooals gebleken is, wel; ook, bij uitzondering, den cheptel de fer; maar de cheptel simple en die à moitié komen niet voor. Om die reden wilde men in 1838 ten onzent aan een regeling niet aan. Het groote verschil tusschen die beide contracten en wat men ten onzent ziet, ligt vooral in de regeling van het risico, die in ons land nooit op hem die bloot gebruiker is schijnt afgewenteld te worden.

Intusschen, het heet dat ook in Frankrijk de bail à cheptel allengs verdwijnt. Men geeft als reden op de beperkende bepalingen die de wet aan dit contract stelt [2]).

---

[1]) Het Alg. Pruis. Landrecht I. 21 § 474 V. bepaalde dat de pachter van den hem toebehoorenden inventaris, het vee incluis, het risico draagt, en dat hetzelfde gold, «wenn der Pächter das Inventarium als eisern übernommen hat.»

[2]) Zie Mr. F. S. van Nierop. Europeesch Landbouwcrediet. Gids 1885 p. 439.

Marcadé [1]) motiveert die beperkingen der contractvrijheid aldus: „L'état de dénûment et d'ignorance des chepteliers les poussant à souscrire toute espèce de conditions pour obtenir un troupeau par les profits duquel ils espèrent se procurer le pain nécessaire à leur famille, la loi a dû se préoccuper de les protéger contre la rapacité de propriétaires assez inhumains pour spéculer sur leur misère." Zoo bepaalt bv. de wet, dat bij den cheptel simple in geval van gedeeltelijk verlies beide partijen, in geval van totaal verlies de eigenaar alleen de schade draagt: nu mag niet bepaald worden dat dit totaal verlies door den boer zal gedragen worden. En wat ziet men nu? Dat in geval van gedeeltelijk verlies (bv. door veeziekte) de boer, om zich van zijn aandeel in het verlies te ontslaan, het overgeblevene aan de besmetting blootstelt en zoo de geheele kudde doet ondergaan. Aldus werd het contract te bezwarend voor den eigenaar en raakte, zoo redeneert men, dientengevolge allengs buiten gebruik. Of niet door een andere, wèl door de wet toegelaten regeling van het risico aan den boer de prikkel zou kunnen ontnomen worden tot dergelijke voor den eigenaar schadelijke praktijken, m. a. w. of op de rekening der beschermende bepaling van Art. 1811 wel alles kan geschreven worden wat men er op zou willen brengen, laat ik hier buiten bespreking. Alleen zou men kunnen vragen — ook met het oog op ons land, waar dan toch de wetgever partijen volkomen vrij liet — of het buiten gebruik komen van deze soort van contracten niet in verband kan staan met de, zoowel met betrekking tot den landbouw als tot de middelen van verkeer, gewijzigde œconomische toestanden.

Ik heb in het bovenstaande getracht zoo getrouw mogelijk weer te geven welke vormen dienen den boer aan vee te helpen waar eigen middelen niet toereiken. Wanneer ik daarbij aan al die vormen niet mijn onverdeelde sympathie schonk, zoo moet dit vooral in die vormen [2]) op zich zelf gezocht worden en niet in de misbruiken die in de praktijk zouden bestaan. Zooals ik hierboven reeds zeide, heb ik niet den indruk ver-

[1]) Explication du Code Napoléon VI p. 552.

[2]) Van welke, met uitzondering van het credietgeven, de sociale beteekenis dan ook niet groot is.

kregen alsof inderdaad over misbruiken bij ons onderwerp veel te klagen valt. Alleen zou ik ten aanzien van Limburg een andere meening zijn toegedaan, alwaar ik geloof dat wel vele misbruiken heerschen, hetgeen merkwaardig samenvalt met het oordeel der Landbouwcommissie over die provincie (t. a. p. blz. 33), naar welk oordeel de credietwaardigheid der landbouwers, moge die in het algemeen niet achteruit zijn gegaan, in sommige streken, vooral in Limburg, wel is gedaald. Zoo zouden toch de omvang der misbruiken met de credietwaardigheid van den landbouwer tot elkander staan in omgekeerde reden.

De klachten over de onvoldoendheid der credietmidden en de daarvoor niet zelden veroorzaakte schaarschte van vee, houden naar mijne meening dan ook veel meer verband met het achterwege blijven van geschikte vormen van crediet, dan met slechte praktijten, m. a. w. de fout ligt minder in wat gedaan is dan in wat ongedaan bleef.

De boer en ook zijn arbeider heeft behoefte aan vee, al is het maar een enkele koe of een varken, het zij voor eigen gebruik of voor zijn bedrijf. Vermeerdering van levende have, wie zou het voor hen niet een zegen achten? In de „Uitkomsten" vond ik ergens gewezen op den gunstigen toestand der boeren-arbeiders die voor zich en hun gezin een varken mestten; en bovendien, wat zou bij trouwe zorg zulk een klein kapitaaltje, in dat varken vertegenwoordigd, niet een rente kunnen dragen, wanneer — ja wanneer de man dat kapitaaltje maar eens eerst in zijn hok had!

Maar hoe daaraan te komen? Zich persoonlijk wenden tot de menschen in de stad is hem onmogelijk, en de lieden uit zijn omgeving zijn niet genegen of in staat aan zijn wenschen te voldoen. Hoe gaarne menigeen ook misschien zou kunnen en willen helpen, de zaak blijft zooals ze was, en er gebeurt niets.

Nu is op zich zelf het brengen van het geld naar de plaats waar het met vrucht aangewend kan worden, niet zoo groote moeilijkheid. Wanneer andere en werkelijke bezwaren zijn opgeheven, dan ligt in het landbouwbankje of iedere willekeurige vereeniging die als tusschenpersoon wil dienst doen, het ontmoetingspunt tusschen den geldbelegger en den landbouwer.

En die werkelijke bezwaren nu zijn gelegen in de waarborgen die de geldschieter verlangt en recht heeft te verlangen, en die het keuterboertje niet geven kan. Want borgen zal deze wel zelden kunnen geven, of het zijn borgen van dezelfde soliditeit als de zijne; en onderpand heeft de geldschieter in het vee niet, daar immers het met zijn geld gekochte vee eigendom is van den boer en de wet niet toelaat dat het pand blijve in handen van den schuldenaar. De geldschieter kan wel zijn vordering executeeren op het goed van het boertje, maar dan gaat de verpachter nog voor en het is zeer de vraag of bij executie de opbrengst van het boedeltje niet door de executiekosten wordt opgeslokt. En dan, hoe staat men niet bloot aan het gevaar van kwade trouw! Immers kan de boer ongemerkt zijn vee aan een ander verkoopen, d. w. z. quasi-verkoopen en het van dien kooper in bruikleen houden, en van dit alles heel deftige akten opmaken — zooals toch menigmaal geschiedt zonder dat men daartegen iets vermag! — dan heeft men niet alleen niets om te executeeren, maar heeft nog bovendien veel kosten voor niets gemaakt en loopt men de kans op een proces tot schadevergoeding!

Inderdaad, wie verwondert er zich over dat de menschen liever hun geld in hun beurs houden dan het aan zooveel gevaren bloot te stellen, ook al cijfert men hun voor hoeveel goed zij er mede zouden kunnen doen?

Maar aan den anderen kant, ware het mogelijk den geldschieter de zekerheid te verschaffen waarop hij recht heeft, dan ware de mogelijkheid geopend zonder al te groote opofferingen, of zelfs ter geldbelegging over het geheele land kleine locale instellingen in het leven te roepen die voor hare omgeving van onberekenbaar nut zouden kunnen zijn.

Dat was het vraagstuk dat ik mij tot taak stelde om op te lossen. De aanleiding daartoe vond ik in een verzoek dat tot mij kwam van een soort van bankje dat te Zetten bestaat en dat onder het bestaande reglement met allerlei moeilijkheden te kampen had en kwade trouw vreesde.

Dit bankje gaat uit van de afdeeling Zetten van het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium, een afdeeling die met de krachtige en tevens gezonde hulp van een der meest

geachte ingezetenen der streek, reeds velen tot zegen strekte en dit in steeds ruimer mate belooft te doen.

Deze credietinstelling nu wilde kleine boertjes en arbeiders helpen aan geld opdat zij daarmede een varken zouden koopen om het te mesten ten einde het later met winst te kunnen verkoopen. Zelf had zij tegen matige rente een som van f 1000 opgenomen om daaruit de vraag naar voorschotten te voldoen; en zij smaakte het genoegen te zien dat, hoewel zij slechts in kleinen kring werkte, van haar hulp een gretig gebruik gemaakt werd en zij bijna het geheele jaar door verreweg het grootste deel dier som in kleine voorschotjes van f 10—f 25 had uitstaan. De rente die gevraagd werd was ongeveer 1 pCt. per maand; schijnbaar niet gering, doch waarbij dient in het oog gehouden te worden dat over het geheele kapitaal van f 1000.— een vaste rente moest betaald worden en dat — dit vooral is van belang — het voorschot werd kwijt gescholden wanneer het vee kwam te sterven. Dat men dan ook in die rente geen bezwaar zag, blijkt uit het ruime gebruik hetwelk ik zooeven zeide dat men van de bank maakte.

Toch ging de zaak niet naar wensch. Men had wel in het reglement gezet dat het met het voorschot aangekochte vee het eigendom bleef der bank en dat, wanneer bij den boer meer varkens op het hok stonden en een daarvan kwam te sterven, de bank zou mogen aanwijzen welke van de varkens zij als de hare zou wenschen te beschouwen, — maar men had hooren verluiden dat in rechten met dergelijke bepalingen weinig zou aan te vangen zijn, en hier en daar schenen er voorschotnemers te zijn die rustig de dingen zouden afwachten en geenszins deszins en willens waren hun verplichtingen tegenover de bank na te komen. Het gold hier dus een levensvraag en in den bestaanden toestand moest noodzakelijk wijziging komen.

Het plan dat ik aan die crediet-instelling voorlegde en dat zij geheel overnam, ga ik thans ontwikkelen. Ik doe dit hier ter plaatse omdat ik, zooals ik reeds zeide, van meening ben dat ook elders in dezelfde richting zou kunnen worden gearbeid, en in de hoop dat deze regelen daartoe eene aansporing mogen zijn.

De grondgedachte van het geheele plan is — behoef ik het nog te zeggen? — den geldschieter eigenaar te maken van het vee dat met zijn hulp gekocht wordt.

Wanneer ik hier het woord »geldschieter« gebruik, is dit dus ook eigenlijk minder juist. Immers tegelijk geldschieter te zijn en eigenaar van hetgeen met het geschoten geld is aangekocht, is niet mogelijk. Volgens art. 1792 B.-W. wordt de geldleener eigenaar van het geschoten geld en daarmede dus ook van het vee dat hij met dat geld koopt, en de geldschieter is gewoon schuldeischer, niet eens gedekt door privilegie; daarom kon het onze Zettensche bank heel weinig baten of ze al in haar reglement schreef dat zij eigenaar zou zijn van het vee met behulp van het voorschot aangekocht.

Maar men kan van den geldschieter voor het vee maken een eigenaar van het vee. En wel op deze wijze. De bank die den boer helpen wil, geeft hem zooveel geld als hij meent noodig te hebben voor den aankoop van bv. een koe of een varken; edoch zij leent hem dit niet, maar stelt het hem ter hand met de opdracht dit geld van haar te besteden voor den aankoop voor haar van het vee te zijner keuze. Heeft de boer het vee gekocht, dan moet hij een verklaring teekenen (strikt noodig is het niet, maar ik zal zoo dadelijk zeggen waarom het beter is), dat hij voor de bank het vee in zijn bezit houdt, totdat hij hetzij in eens hetzij in termijnen heeft afbetaald. Wil de boer verkoopen, dan moet hij daarvoor machtiging vragen van de bank: immers het is haar vee. Verkoopt hij nu, dan is hij haar mandataris of lasthebber en de opbrengst behoort, zoo althans niets naders is bepaald, weer ten volle aan de bank.

Ziedaar in grove trekken het plan dat, naar mijne meening, beter dan gewone geldleening de belangen waarborgt van hem die de boer wil helpen en dus tegelijk eerder tot het verleenen van hulp zal genegen maken, terwijl aan den anderen kant de boer in zijn vrijheid niet binnen enger grenzen wordt beperkt dan eerlijkheid en goede trouw zelf hem stellen.

Waarom? Letten wij daartoe eerst op de positie der bank [1]).

[1]) Eenvoudigheidshalve noem ik den »contractant ter eenre« maar bank, hoewel natuurlijk ieder particulier of iedere vereeniging dergelijke contracten sluiten kan. Dat het voornamelijk vereenigingen zullen zijn die aldus hulp verschaffen, ligt in den aard

Wij zagen hoe weinig waarborgen zij als geldschietster heeft. Maar blijft zij eigenaar, dan treedt voor haar geld het vee in de plaats, terwijl ze als geldschietster slechts een ongedekte vordering had zonder eenig recht tegenover het voor haar geld gekochte vee. Betaalt dus de boer per slot van rekening niet, dan heeft zij bij hem op stal staan haar vee dat wel in de meeste gevallen [1]) meer waard zal zijn dan zij er aanvankelijk voor uitgegeven heeft, zoodat zij haar kapitaal met rente terugkrijgt en de rest aan den boer als belooning voor de aan het vee besteede kosten en arbeid kan teruggeven.

Het is waar, wanneer de boer een pachter is, dan is ook dat vee, hoewel het niet zijn vee is, onderworpen aan het voorrecht dat de verpachter als zoodanig heeft. Het klinkt wel zonderling dat eén voorwerp dat niet aan den schuldenaar toebehoort en niet uitdrukkelijk voor diens schuld in pand is gegeven, aansprakelijk is voor de schulden van dien man of liever voor een bepaalde soort van zijn schulden. Maar de wet geeft nu eenmaal zulk een onbillijk recht aan den verpachter en laat geen andere hoop over dan dat deze het beneden zijn fatsoen zal achten onder bescherming der wet een derde die hem niets schuldig is aftenemen hetgeen enkel dien derde toekomt [2]).

---

der zaak. Wellicht zou het vooral op den weg der Coöperatieve vereenigingen tot den aankoop van landbouwbenoodigdheden liggen ook in deze richting het terrein harer operatiën uit te breiden.

[1]) Natuurlijk daling van prijzen daargelaten. Brengt bij verkoop het vee niet eenmaal zooveel op als het gekost heeft, dan lijdt de bank en de boer ook schade. Maar dit is nooit te keeren, terwijl waar de bank enkel geldschietster is, haar positie in dergelijk geval nog ongunstiger is.

[2]) Men weet hoe de bepaling in de wereld kwam. De Code Civil kende zulk een vèrstrekkend voorrecht niet. Volgens art. 2102, 1°, overeenkomende met de artt. 1185 4°, 1186—1189 van ons B. W., had de verhuurder alleen een recht op de goederen van den huurder. Slechts bij uitzondering was, naar art. 1753, de onderhuurder binnen bepaalde grenzen aan den verhuurder verbonden en kon deze (C. de Proc. civ. art. 820) ook op des onderhuurders goed in de gehuurde woning beslag leggen; terwijl art. 1813 aan den grondeigenaar het recht gaf aan te grijpen en voor zijns pachters schulden te verkoopen het vee dat door een ander aan dien pachter in huur (cheptel) gegeven was, mits die ander die

Doch hoe dit ook zij, wanneer de bank eigenaar blijft van het vee, dan is ze nooit in slechter conditie dan wanneer ze enkel geldschieter is, want dan is het vee waarvoor het geld geschoten is, natuurlijk eigendom van den boer en derhalve a fortiori onderworpen aan het voorrecht van den verpachter, die, hoe nauw zijn geweten ook is, er volstrekt geen bezwaar in behoeft te zien zijn voorrang op de opbrengst bij executie te doen gelden.

Wat evenwel het voornaamste voordeel is bij den gewijzigden stand van zaken is, dat de bank nu in veel gevallen den veehouder kan trekken voor den strafrechter en dat dus de bank daarin een waarborg voor de bewaring harer rechten krijgt, dien zij naar burgerlijk recht tegenover den in menig geval weinig solventen arbeider of kleinen boer — en juist voor zulken wordt naar hulp gezocht — vaak mist.

Art. 321 toch van het Wetboek van Strafrecht straft als verduisteraar hem die opzettelijk eenig goed dat geheel of ten

---

huur niet aan den eigenaar der pachthoeve had beteekend. Maar bij ons was men tijdens het maken der wet bang — en terecht — voor ondergeschoven akten; de huurder zou immers den verpachter die zijn inboedel komt executeeren, een akte van verkoop kunnen voorhouden! En alsof nu dit de oplossing der moeilijkheid was, — een moeilijkheid trouwens die toch niet enkel met betrekking tot den verhuurder maar tot ieder schuldeischer diende opgelost te worden! — schreef men in de wet dat de verhuurder zijn voorrecht kan doen gelden op wat hij bij den huurder vindt, onverschillig wie er de eigenaar van is. Wat den gewonen schuldeischer, die beslag legt onder zijn schuldenaar en daarbij treft het goed van een ander, blootstelt aan een veroordeeling tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad (althans wanneer hij wist dat het niet het goed van zijn schuldenaar was), wordt voor den verhuurder tot wettelijk recht verheven! Ja, hij mag niet alleen ongestraft beslag leggen maar executeeren ook!

Het nieuwe Duitsche Wetboek heeft het privilegie geheel tot de goederen des huurders beperkt (§ 559); zie de Motive II p. 404 v.; in aansluiting, naar aldaar wordt meegedeeld, aan de gevestigde jurisprudentie onder het Pruisische recht, al schijnt deze ook vroeger (zie Stahl's Rechtsphilosophie II p. 381 noot) er toe te hebben overgeheld de minder duidelijke bepalingen van het Pruisische landrecht (I. 21 § 395) uit te breiden in den geest onzer wetgeving.

deele aan een ander toebehoort en dat hij anders dan door misdrijf onder zich heeft, wederrechtelijk zich toeëigent. De straf is gevangenisstraf van ten hoogste 3 jaren of geldboete van ten hoogste f 60.—. Het is duidelijk dat waar de bank voorschotgever is, zij nooit door dat artikel kan beschermd worden, want haar voorschot wordt eigendom van den boer en deze kan met zijn varken, dat hij van zijn geld kocht, doen wat hij wil.

Maar dit kan de boer, die vee van de bank houdt, niet.

Stel dat nu de boer het vee aan een ander verkoopt zonder verlof van de bank, en het van dien ander in bruikleen houdt, — een maar al te dikwijls toegepast middel om crediteuren om de tuin te leiden, — dan zal de bank bij den Officier van Justutie klachte kunnen doen wegens verduistering; immers dat de boer door het stuk vee te verkoopen zich den eigendom daarvan toekende, of, zooals de wet zegt, zich dat toeëigende, en dat hij zulks deed zonder daartoe gerechtigd te zijn en dat hij zich van dit alles wel bewust was, zal wel bij niemand twijfel ontmoeten.

Hetzelfde is het geval wanneer hij het vee eenvoudig verkoopt zonder meer [1]) of het wegschenkt.

---

[1]) «Verkoopt», n.l. in den zin van het dagelijksch leven, niet in den juridischen zin, waarbij men enkel denkt aan het afsluiten van het koopcontract afgescheiden van de levering. Het enkele afsluiten van den koop wordt wel door sommigen (Mr. v. Ittersum in Tijdschr. v. Strafr. V. p. 342, Rechtb. Groningen W. n° 6554) als toeëigening beschouwd, doch, aangenomen zelfs dat voor toeëigening niet meer noodig is dan «een handeling in strijd met den aard van zijn bezit», valt m. i. hieronder het bloote verkoopen niet. Het afsluiten van een contract over een zaak verandert mijn verhouding tot die zaak niet in het minst. Moeilijker wordt het wanneer de houder met de zaak bij zich bv. van den eenen opkooper naar den anderen loopt (zie de vonnissen der Rechtbanken te Amsterdam en 's Gravenhage resp. in W. 6074 en 6918). Hier kwam wel zelfs het contract niet tot stand, laat staan de levering, doch men vergete niet dat de toeëigening bewezen moet worden en daarvoor zeer zeker de levering na koop afdoende is doch het bewijs dier toeëigening althans der poging daartoe ook kan voortvloeien uit andere daden die men met het

Over verpanden bestaat verschil van meening, doch ik aarzel niet mij aan te sluiten bij de heerschende meening, volgens welke beleening onder omstandigheden waarin men weet niet terug te kunnen betalen, als een daad van toeëigening is te beschouwen. Welk karakter de in pandgeving draagt moet derhalve in ieder afzonderlijk geval onderzocht worden. Wanneer gij bijv. van daag in groote geldverlegenheid verkeerende een stuk van waarde dat uw vriend u toevertrouwde, beleent om aan geld te komen, terwijl gij weet dat gij over een paar dagen, wanneer uw coupons vervallen, ruimschoots in staat zult zijn dat voorwerp weer in te lossen, dan kent gij u zeer zeker den eigendom van dat voorwerp niet toe, al maakt gij ook van de zaak een gebruik waartoe zij u niet gegeven is. Maar wanneer gij bij de beleening weet dat gij vóór het verstrijken van den termijn van inlossing, (als wanneer het goed onherroepelijk eigendom van den pandhouder wordt), niet in staat zult zijn het voorschot terug te betalen, dan bewijst uw handeling in verband met die omstandigheid dat gij niet enkel voor een oogenblik wildet profiteeren van de ruilwaarde die dat voorwerp had, maar dat gij die waarde voor goed in uw vermogen hebt overgebracht: m. a. w. dat gij u dat voorwerp hebt toegeëigend. [1])

---

goed pleegt, uit de wijze waarop men met het goed omgaat. Het zich door levering na koop voor goed ontdaan hebben van het bezit is dus wel één der bewijzen van de plaats gehad hebbende toeëigening, doch niet het uitsluitende.

[1]) Zie het arrest van den Hoogen Raad in W. nº 5678. In een zeer belangrijk artikel in het Tijdschr. v. Str. VI p. 38 v.v. verdedigt Mr. H. P. de Wilde de leer dat verpanding van eens anders goed niet is verduistering. Hij toont, geloof ik, zeer terecht aan dat het enkele doen van wat alleen de eigenaar doen mag geen toeëigening is: het vernielen, wegwerpen of verhuren eener zaak maakt den houder niet tot verduisteraar, hoewel de houder met de zaak handelt alsof het zijne eigene ware, en doet wat alleen de eigenaar mag doen. De handeling moet werkelijk dragen het karakter van zich den eigendom der zaak toekennen. Maar dit is onder omstandigheden ook de verpanding, [zeker niet het op aanvrage niet aan den eigenaar restitueeren, gelijk Mr. de W. meent op p. 59]. Dat dan het objectieve element van het misdrijf

Welnu, dit laatste geval zal zich juist meestal voordoen bij diegenen voor wie veebankjes als ik op het oog heb bestemd zijn om te werken: en mocht er al eens een welgestelde boer onder loopen, dan zal, ook al kan het Openbaar Ministerie niet het opzet der toeëigening bewijzen, de bank geen schade lijden, omdat zij met een civiele actie zich recht kan verschaffen.

Nu zal de strafactie op zich zelf aan de bank het haar onttrokken vee niet terugbezorgen: doch indien het vee nog te achterhalen is, heeft zij het recht het vee terug te koopen voor den prijs dien de houder betaald heeft, en indien deze op de terechtzitting als getuige verschijnt, zal met een enkel woord de zaak in het reine gebracht zijn zonder dat zij tot verdere moeilijkheden of zelfs tot een procedure behoeft aanleiding te geven.

In zooverre staat dus reeds de bank die eigenaar blijft in voordeeliger positie dan de geldschieter, want deze heeft zelfs niet dat beperkte vermogen (nl. van het vee te achterhalen). Maar, de groote veiligheid, aan de bank door de strafactie bezorgd, is hierin gelegen, dat zij aan een ieder die haar hulp verlangt, vermag voor te houden dat zij een zoo machtig wapen tot haar beschikking heeft; zoodat wie al in verzoeking mocht zijn oneerlijke handelingen te plegen, zich wel tien maal zal bedenken voor hij aan die booze verleiding het oor leent.

En wanneer dat zoo is, dan blijkt ook dat langs dezen weg

---

niet tot zijn recht zou komen, zie ik niet in. Werd toch voor de strafbaarheid vereischt dat de eigenaar het voorwerp niet meer kon terugkrijgen, dan ware het wat anders: doch dit gevolg is geen element van het misdrijf. De eenige vraag is hier, even als bij diefstal, wat toeëigening is: dit is het onttrekken aan den eigenaar. Of al met blijvend gevolg, is, ook evenals bij diefstal, onverschillig. Tegenover den dief heeft de eigenaar zeer zeker de revindicatie; toch eigende de dief zich toe. En dat de verpander, door terug te koopen, wanneer hij toevallig daartoe in staat geraakt, en door dan aan den eigenaar te restitueeren zijn daad ongedaan kan maken, is een opmerking die, ware zij juist, ook het misdrijf van diefstal onmogelijk zou maken, omdat de dief nog altijd het voorwerp op zijn plaats kan terugbrengen.

bereikt kan worden wat men langs dien van het eenvoudige voorschot niet bereiken kon. Nu toch heeft men ook een middel tegen hen die men wegens hun onvermogen civielrechtelijk niet bereiken kan. Deze wijze van contracteeren geeft derhalve een sterken waarborg tegen kwade trouw, en maakt bovendien dat men niet gelijk de gewone geldschieter, bevreesd behoeft te zijn met andere schuldeischers de karige opbrengst der executie te moeten deelen, stel al dat er na aftrek der kosten nog iets te verdeelen mocht overblijven. En dus zal men nu eerder menschen bereid vinden die hun geld durven toevertrouwen aan een bank die op dergelijke wijze haar zaken drijft, want bij het gewone voorschot moest zoowel de noodzakelijkheid met andere crediteuren in een schier waardeloos inboedeltje te concurreeren, als de waarschijnlijkheid dat het uit dien hoofde toch nooit tot een executie zou komen, m. a. w. dat het geschoten geld eenvoudig was à fonds perdu, en bovendien nog het gebrek aan bescherming tegen kwade trouw er van afschrikken geld te geven aan een instelling die voor dergelijke bezwaren stond.

Men verschaft dus door de bank eigenaar te laten, haar een alleszins rechtmatige zekerheid, dus ook aan hen met wier geld de bank moet werken, en geeft zoodoende aan het kapitaal eene schoone gelegenheid tot de behartiging van belangen die vroeger bij gebrek aan waarborgen onverzorgd bleven. Ook hier blijkt overtuigend hoe de mogelijkheid van een rechtsmiddel tegen den schuldenaar welbezien is in het belang van den schuldenaar zelven!

Het behoeft wel geen betoog dat hetgeen ik over de strafrechtelijke aansprakelijkheid ten aanzien van het met het geld der bank gekochte vee heb opgemerkt, evenzeer van toepassing is op het tot den aankoop daarvan verstrekte geld wanneer de boer die opdracht niet nakomt doch het geld voor andere doeleinden besteedt; [1]) en in gelijke mate op

[1]) Wel is van zeer bevoegde zijde volgehouden dat verduistering van geldsommen in de meeste gevallen niet mogelijk is omdat de lastgever bij het overreiken van het geld waarmeê zijn last moet worden uitgevoerd, daarvan tegelijk den eigendom overdraagt en de bewaarnemer volgens het B. W. de bevoegdheid heeft andere

het geld dat de boer voor het met machtiging der bank verkochte vee heeft ontvangen en dat althans voor een deel, aan haar toekomt. Natuurlijk zullen er gevallen mogelijk zijn waarin die strafrechtelijke aansprakelijkheid geen effect sorteert omdat het bewijs niet te leveren is, maar dit neemt niet weg de praeventieve werking der strafbedreiging, en dat is juist een voorname kurk waarop dergelijke veebanken behooren te drijven. Ook dit was anders waar de bank enkel geld schoot. Want ook al bepaalde zij, zooals te Zetten, dat het voorschot opeischbaar werd zoodra de boer het geld niet voor het opgegeven doel besteedde, zoo had zij daarmede toch niets anders dan eene civiele actie, en wat men daaraan heeft waar de Keizer zijn recht verliest, behoef ik werkelijk niet meer te herhalen.

Zien wij thans op de positie van den boer die gebruik maakt van de hulp van de bank, en houden wij daarbij in het oog dat het doel moet zijn hem evenveel vrijheid zoowel ten aanzien der aanschaffing als ten aanzien van den eventueelen verkoop van het vee te geven, als wanneer hij enkel voorschot van de bank had gekregen en dus eigenaar van het vee ware geworden. Wij zullen hem daartoe volgen van af het oogenblik dat hij zich bij de bank aanmeldt totdat hij zich van al zijn verplichtingen heeft gekweten.

De boer begint dan met op zijn verzoek zooveel geld van de bank te krijgen als noodig is voor het vee dat hij koopen wil. Natuurlijk is dit niet altijd van te voren met zekerheid

---

penningen in de plaats terug te geven, m. a. w. het depôt zich toe te eigenen, zoodat dan van wederrechtelijke toeëigening geen sprake kan zijn (Mr. Simons in T. v. S. III p. 289—307); doch het tegen deze bewering gerichte betoog van Mr. Besier, die m. i. terecht in het enkele mandaat om te betalen geen eigendomsoverdracht ziet en ten aanzien van de bewaargeving de min juiste, intusschen niet enkel door Mr. S. verdedigde opvatting van art. 1751 b B. W. weêrlegt (T. v. S. IV. p. 365—374), komt mij voor het onhoudbare van Mr. S's standpunt overtuigend te hebben aangetoond. Bovendien doet zich m. i. in het contract dat wij thans bezig zijn te beschouwen juist het geval voor, waarin zelfs Mr. S. geen bezwaar heeft verduistering aan te nemen (de uitdrukkelijke reserve van zijn eigendomsrecht door den lastgever).

te bepalen, vooral niet wanneer het vee op de markt gekocht moet worden, maar het zal wel nimmer veel moeite kosten ten naastenbij dit bedrag te bepalen.

Doch, letwel, hij wordt nu niet eigenaar van het geld doch gemachtigde, gemachtigde om voor de bank dat vee aan te koopen, hetwelk vermeld staat in het geschrift dat van het contract gemaakt wordt.

Door hem aldus te laten optreden, wordt op krachtige wijze de verzoeking tegengewerkt om het geld voor andere doeleinden te besteden; het is niet zijn geld dat hij mede naar huis neemt en waarmeê hij ter markt gaat, maar het geld van de bank; hij mag het gebruiken, maar alleen voor het aangewezen doel; gebruikt hij het niet daarvoor maar voor andere dingen, dan wordt hij strafrechtelijk aansprakelijk wegens verduistering. Dit was bij het gewone voorschot anders, gelijk wij zagen.

Tevens kan hij door met dit geld vee te koopen, dit vee nooit voor zich zelf verkrijgen maar bezit hij, zoodra als het ware dat geld in vee is veranderd, ook dit vee voor de bank.

En toch heeft hij de vrijheid om naar eigen keuze te koopen, zooals in het contract uitdrukkelijk moet worden gezegd.

Ter zekerheid echter van de bank alsook om den boer niet door een te lang bezit van dat vreemde geld in de verzoeking te brengen er voorloopig iets anders mede te doen, wordt tevens bepaald dat die volmacht binnen zekeren tijd verloopt, zoodat hij op den aangewezen dag het vee moet hebben aangekocht en daarvoor de verklaring hebben geteekend waarvan zoo aanstonds sprake zal zijn, of het geld aan de bank moet hebben teruggegeven. Het spreekt van zelf dat het van omstandigheden afhangt hoe lang die termijn moet genomen worden, doch het verdient aanbeveling dien als regel slechts zeer enkele, desnoods een of twee dagen te laten duren.

Ten einde allerlei omslag te vermijden, verbonden aan de formeele in verzuimstelling wanneer het contract daar niet in voorziet, wordt bepaald dat de boer die het geld niet voor den veeaankoop besteedde, bij het verstrijken van den termijn es ipso in verzuim is.

Dit, als het ware preliminaire, contract kan niet gemist worden: het treedt in de plaats van de geldleening en beoogt hem dezelfde vrijheid te laten alsof hij slechts een voorschot had

ontvangen. Men zou toch kunnen vragen of het niet eenvoudiger ware dat de bank zelf het vee kocht, en niet de boer voor haar als haar lasthebber. Doch het antwoord op die vraag zou zijn dat dit in de meeste gevallen èn voor de bank èn voor den boer te bezwarend en te omslachtig zou zijn; immers zou dan, wanneer het vee ter markt moet gekocht worden, — wat niet eens altijd het geval is, — steeds een bestuurslid der bank tegenwoordig moeten zijn, en verder zal wel in de meeste gevallen de ander zelf willen kiezen.

Heeft nu de boer het vee gekocht, dan gaat hij naar de bank en geeft het geld dat hij mocht overgehouden hebben aan haar terug; hij teekent daarbij tevens eene verklaring dat hij het dan daarin speciaal aangeduide en omschreven vee op de in die verklaring vermelde voorwaarden voor de bank in zijn bezit houdt, terwijl hij ten aanzien van het hem oorspronkelijk ter hand gestelde geld wordt gedéchargeerd.

Het teekenen dier verklaring is noodig om den boer nog eens goed in te scherpen dat hij niet eigenaar van het vee is en dus niet alles mag doen wat aan een eigenaar zou toestaan [1]). Aanvankelijk had ik gemeend dat ter vermijding van omslag hij die verklaring wel bij het oorspronkelijk contract zou kunnen teekenen, m. a. w. dat in één stuk zouden worden opgenomen de machtiging tot den aankoop van vee, de inbezitstelling van dit vee en de voorwaarden aan dat bezit verbonden; doch zoowel ter voorkoming van chicanes als om ook voor den boer alles weg te nemen wat hem zijn positie minder duidelijk zou kunnen maken, geef ik aan twee contracten de voorkeur. Omslachtiger wordt trouwens de zaak ook niet, want het is volstrekt niet noodig dat de man zijn verklaring gaat teekenen ten kantore van de bank; deze kan immers hare bestuursleden machtigen die verklaringen bij zich aan huis te laten teekenen zoodat de boer gaat naar het lid dat het dichtst in zijn buurt woont.

Nu heeft hij dus het vee. Maar onder welke voorwaarden heeft hij het? En hiermede staan wij voor een paar moeilijke vragen.

[1]) Om hem dit nog duidelijker te maken zou het misschien zelfs aanbeveling verdienen, art. 321 van het Wetb. v. Sr. (betreffende de verduistering) onder de contracten af te drukken.

Voor de regeling der voorwaarden hebben wij te letten èn op de soort van vee èn op het doel waarvoor hij het vee heeft willen hebben.

Wat het laatste aangaat, zoo kan hij het noodig hebben om het te fokken en later met winst te verkoopen of om het te behouden bv. als melkvee. Wordt het nu enkel voor den handel aangekocht, dan is het, strikt genomen, niet noodig dat hij er vóór hij het weder verkoopt, eigenaar van wordt, want als hij behoefte heeft het vee bv. na een maand of tien te verkoopen, dan kan hij, zooals wij straks zullen zien, aan de bank permissie vragen dit voor haar te mogen doen, en hetgeen hij boven zeker bedrag er van maakt, als winst in zijn zak te steken. In het andere geval is zijn doel natuurlijk allengs eigenaar te worden.

Ook, zeide ik, moet gelet worden op de soort van vee. Betreft het toch bv. varkens, dan is de prijs zoo gering dat de bepalingen die bij duurder vee nuttig en noodig zijn, hier tot ongewenschten omslag zouden aanleiding geven.

Al naar zich dus de behoefte doet gevoelen, maakt men van den boer een bruikleener, of laat hem een afbetalingscontract sluiten, welks einddoel is hem eigenaar te maken, terwijl dit met het bruikleencontract niet per se het geval behoeft te zijn.

a. Krijgt hij nu het beest in bruikleen, dan moet worden bepaald hoe lang dit duren zal. Want aan de eene zijde moet de bank niet naar willekeur het dier terug kunnen nemen, en aan de andere zijde moet het niet in de macht van den boer staan de bruikleenverhouding tot in het oneindige te rekken. In dat stuk vee toch steekt een deel van het kapitaal waarmede de bank haar zaken drijft; op een zekeren tijd moet de bank dit dus weer met zekere rente terug ontvangen. Verkoopt nu de boer het met consent van de bank, wanneer het voldoende gefokt is, dan loopt de zaak van zelf. Maar verplicht tot verkoopen is hij niet, en zoo zou hij dus het varken rustig bij zich kunnen houden. Daarom staat in het contract dat de bank op een bepaalden datum het recht heeft het vee terug te nemen, doch tevens dat de boer het recht heeft tegen betaling van een zekere som (zijnde het voor het vee besteede geld vermeerderd met de rente over den tus-

schentijd) [1]), het dier voor zich zelven te koopen, hetzij hij dit doet omdat hij het blijvend houden wil, hetzij omdat hij beter markt wil afwachten. Die datum moet zoo ruim gesteld zijn dat de boer, die het varken kocht om het te verkoopen, vóór de verschijning van dien dag de gelegenheid kan hebben gehad het van de hand te doen. Doch het kan zijn dat die gelegenheid zich nog niet voordeed maar weldra verwacht wordt; uit dien hoofde moet hem het recht gegeven worden op een uitstel van één, desnoods twee maanden, waarvoor hij aan de bank, die gedurende dien tijd haar kapitaal moet missen, een kleine vergoeding geeft, berekend naar de rente die — had men met een zuiver voorschot te doen — over dien tijd betaald zou moeten worden.

Wil hij nu gedurende de bruikleenverhouding het vee verkoopen, dan moet hij, zooals ik zoo even zeide, verlof van de bank hebben. Onder welke voorwaarden zij dit geeft zullen wij zoo aanstonds zien. Eerst moet ons bezig houden het geval

b. de boer krijgt het vee op afbetaling.

Bij velen staat deze wijze van contracteeren in een slechten reuk. Er zijn streken van Duitschland waar, (naar het oordeel althans door sommigen uitgesproken o. a. op den Verbandstag der Hess. Genossenschaften in 1892), juist dit de vorm is waarin veewoeker gedreven wordt; en al moge op dit gebied in Nederland dit contract nog weinig ingang gevonden hebben, op ander gebied zijn ze bekend genoeg, maar genieten alles behalve ieders sympathie.

En te recht. Degeen die het goed op afbetaling neemt, is aan handen en voeten gebonden overgeleverd aan le bon vouloir van den credietgever.

Op het evengenoemde congres werd o. a. gewezen op den truc dat, waar het vee bv. in 5 termijnen moet worden afbetaald, het altijd (?) zoo wordt geregeld dat de 1e termijn

[1]) Dit verhindert in het minst niet een zuiver bruikleen te zien in het onderhavig contract. Dit toch houdt daardoor niet op «om niet» te zijn, wat art. 1777 B. W. als essentiale van de overeenkomst van bruikleening voorschrijft. Verkiest de boer het varken niet voor zich te koopen, dan neemt de bank het eenvoudig terug, zonder dat de boer voor den tijd dat hij het hield iets aan haar behoeft te betalen.

vervalt op het oogenblik waarop de koe pas aan het melken is en juist gekalfd heeft; de man kan dan niet betalen en de koe komt bij den handelaar terug en daar de boer toch een stuk vee noodig heeft, krijgt hij een ander in ruil. Het volgend jaar gebeurt hetzelfde en zoo komt de man steeds dieper in de schuld.

Doch afgezien van dergelijke slimheden bij het sluiten van het contract, geeft het contract den eigenaar-schuldeischer een wapen in handen waarmede hij diepe wonden kan slaan.

Natuurlijk is een der voordeelen die het contract hem verschaft, dat hij nu een strafrechtelijke vervolging wegens verduistering uitlokken kan wanneer de houder het goed vervreemdt vóór de volledige afbetaling; hierop echter valt geen aanmerking te maken: hier is het geheel van de eerlijkheid van den houder afhankelijk of hij zijn vingers zal branden of niet.

Maar anders staat de zaak, waar afgescheiden van eenige kwade trouw aan de zijde van den houder de richtige nakoming van het contract wordt verhinderd. Zoodra toch de vervallen termijn niet betaald wordt, heeft gelijk in vele dier contracten bepaald wordt, de eigenaar het recht het goed weder tot zich te nemen, zoodat, wanneer bv. alle termijnen op één na betaald zijn, de schuldenaar die niet bij machte is bij de verschijning van dien laatsten termijn terstond te betalen, moet toezien dat men hem het goed, dat bijna zijn eigendom was geworden, uit zijn huis haalt. Ik zeg niet dat ieder schuldeischer bij zulke contracten op zoo woekerachtige wijze gebruik maakt van zijn dusgenaamd recht, en ik weet ook wel dat dergelijke bevoegdheden moeten dienen om den schuldenaar tot regelmatige afbetaling te prikkelen, maar de klachten zijn niet zeldzaam dat op dergelijke wijze de aspirant-eigenaar aan het kortste eind trok. En wanneer men dat recht des schuldeischers dan verdedigt met een beroep op het karakter van huur dat deze contracten dragen, (men spreekt in die contracten dan ook gaarne van verhuurder, en huurtermijnen!), dan vergeet men dat het afbetalingscontract daar al zeer weinig mede gemeen heeft. In de termijnen die iedere maand betaald moeten worden, moge al een klein deel huur zijn, op die huur komt een groote toeslag die een deel is van het kapitaal zelf dat bij gedeelten betaald wordt, en niet de rente er van. De zgn.

huurder betaalt bij iederen termijn dus veel meer dan enkel voor het gebruik, en, moet hij na eenige betalingen gedaan te hebben zonder eenige schadeloosstelling het goed teruggeven eenvoudig omdat hij niet verder betaalt, dan wordt hij op onrechtvaardige wijze benadeeld. Daarom komt het mij ook billijk en rechtvaardig voor dat de Duitsche wet op de afbetalingscontracten van 16 Mei 1894 bepaalt dat wanneer de schuldeischer op grond van het niet nakomen der verplichtingen aan zijde van den schuldenaar, op het contract wil terugkomen, hij aan de andere partij, natuurlijk behoudens zijn recht op vergoeding der schade, moet teruggeven de door haar gedane afbetalingen en dat de contractueele bepaling van het tegendeel nietig is.

Wij missen echter een dergelijke regeling en het is dan ook alleszins begrijpelijk dat bij velen onzer weinig ingenomenheid met deze contracten bestaat. Toch vergete men niet dat ze in goede handen, en met oordeel des onderscheids gebruikt, van onberekenbaar nut kunnen zijn [1]), daar zij de gelegenheid om de oeconomische voordeelen van een zaak te trekken geven aan hen die daartoe anders niet in staat zouden geweest zijn

---

[1]) Wanneer twee hetzelfde doen, dan is dat daarmee nog niet hetzelfde. De waarheid hiervan komt bij ons onderwerp duidelijk aan het licht. Een zelfde contract kan in het eene geval voor den boer zijn ondergang zijn, in het ander zijn voordeel, en veel is hier afhankelijk van de moraliteit der wederpartij.

Op het hiervoren reeds genoemde congres der Hessische landw. Genossenschaften in 1892 werd een feit genoemd dat dienaangaande beter spreekt dan lange betoogen. Vooral in de arme streken der Rijnprovincie werd, naar de mededeeling van Dr. Havenstein (Bonn) op dat congres, steen en been geklaagd over de Vieheinstellung, doch wat men ook probeerde, niets hielp; totdat eindelijk eenige vereenigingen besloten, dezen handel zelf te gaan drijven! «Sie machen, zegt dan Dr. H., das Geschäft nun genau so, wie es früher die Vieheinsteller machten, und die Erfolge die sie dadurch gemacht haben, sind ganz erstaunliche. Der Umsatz beziffert sich in einzelnen Kreisen und zwar in den allerärmsten auf Millionen... Der Vortheil, den früher der Wucherer hatte, fliesst also in die Kreiskasse und kommt wieder den einzelnen Mitgliedern zu Gute.»

en die nu uit de vruchten die de zaak oplevert de middelen vinden die zaak tot een eigen bedrijfskapitaal te maken.

En nu kan ik mij juist niet voorstellen dat veebankjes of andere landelijke inrichtingen die van deze contracten gebruik maken, dit zouden doen bezield door een geest van woeker. Men zal ook zien dat in de uitwerking van het contract alles vermeden is wat dien geest zou kunnen bevorderen.

Ik ben hier genaderd tot de vraag hoe nu de bank de afbetaling regelen en de afbetalingssom vaststellen moet. Bij deze berekening ben ik uitgegaan van de onderstelling dat de bank, trad zij zuiver als geldschietster op, zou berekenen een rente van 1 pCt. per maand. Deze rente is schijnbaar hoog, men zou haar dus ook lager kunnen stellen; alleen, ik heb bij het aannemen van dezen rentevoet gelet op wat feitelijk hier en daar bestond en van het gebruik maken der gelegenheid niet afschrikte, terwijl ik de rente mede zou willen doen strekken ter betaling der verzekering van het vee [1]). Men

[1]) Waartoe ik gaarne zou willen dat men hoe langer zoo meer overging. Vooral in de laatste jaren ontwikkelt zich de veeverzekering die vooral voor kleine boeren van het allergrootste belang is, ten onzent sterker. In het jongste Landbouwverslag (1895. 2e ged. p. 276—321) vonden voor 1892 en 1893 resp. ongeveer 338 en 378 veefondsen vermelding, welke cijfers echter reeds toen niet met de werkelijkheid overeenstemden en nu door een aanmerkelijk hooger cijfer worden overtroffen. Met uitzondering van zeer enkele onderlinge maatschappijen die over een groote uitgestrektheid (3 provinciën of meer) werken, zijn de meeste veefondsen locale vereenigingen, die intusschen zoowel wat de ziekten waartegen alleen, of waartegen niet verzekerd wordt, als wat de premiebetaling en het bedrag der uitkeeringen aangaat, een bonte verscheidenheid vertoonen. Inderdaad schijnen mij de moeilijkheden, aan de veeverzekering meer dan aan die tegen brand eigen, — als welke gelden de groote gevaren voor kwade trouw en van nalatigheid, de moeilijke controle, de bezwaren bij het bepalen der identiteit, en de regeling van den omvang der aansprakelijkheid — het best door onderlinge kleine, locale vereenigingen te overwinnen. Deze toch zijn niet gebonden aan het in dezen zeker niet gevaarlooze agentenstelsel, en zijn door de beperktheid van het terrein in staat een scherpe controle te oefenen, waartoe de aansprakelijkheid voor de verliezen van anderen bij voortduring

moet verder m. i. ook vooral niet bij een eerste proefneming beginnen met de rente die, om de geringheid der benoodigde aankoopgelden toch nooit groote sommen kan beloopen, te laag te stellen, omdat men de rente later gemakkelijker verlagen dan verhoogen kan; terwijl ook op het einde van het jaar aan de deelnemers een zeker deel der winst naar rato der betaalde rente kan worden uitgekeerd.

Welke zijn nu de verplichtingen van den boer die het vee op afbetaling ontving?

Ik stel mij dit nu zoo voor dat hij zijn termijnen bij vooruitbetaling voldoet, m. a. w. dat hij, stel dat het maandelijksche termijnen zijn, zijn recht op het bezit van het vee gedurende een maand ontleent aan het bij het begin dier maand betaald bedrag. De vooruitbetaling verdient hierom boven de nabetaling de voorkeur, omdat men er moeilijkheden mede voorkomt; al de last eener ontbindingsactie wordt er door gemeden; het bezit van iedere maand kan niet beginnen vóór de daarop vallende termijn is betaald, wordt m. a. w. afhankelijk gemaakt van de vervulling eener voorwaarde.

De som nu, die de boer in het geheel moet betalen om het

---

opwekt. Wanneer zij dan ook met voorzichtigheid de aansprakelijkheid regelen, zooveel mogelijk van ieder lid het geheele beslag verzekeren, nooit de volle doch slechts een deel der getaxeerde waarde uitkeeren, en trachten spoedig een reserve te maken, kunnen zij veel nut om zich verpreiden. Het is waar, hoe kleiner het terrein, hoe grooter het risico, doch hiertegen vermag veel het maken van een zooveel mogelijk uniforme regeling der onderscheidene fondsen, om deze alsdan te organiseeren tot een bond, waardoor de verliezen van ieder fonds voor een deel (bv. ¾ of ½) over de andere worden omgeslagen.

Coöperatieve aankoopvereenigingen, die op de hier door mij voorgestelde wijze den veeaankoop zouden willen bevorderen, zouden tevens de oprichting dezer veefondsen in de hand kunnen werken. Zij zouden misschien ook het vee bij zich zelven kunnen verzekeren, doch dit zou haar eigen administratie in vele gevallen boven de beschikbare krachten gecompliceerd maken; beter schijnen mij aparte fondsen, waarin dan de veehouder, zoodra hij van het vee eigenaar is geworden, als deelnemer optreedt in de plaats der vereeniging die hem het vee op afbetaling verschafte.

vee in eigendom te verkrijgen hangt natuurlijk af van den duur der afbetaling. Is de duur bv. een tijd van 10 maanden dan moet de afbetalingssom — altijd in de veronderstelling dat men, als het een zuiver voorschot gold, 1 pCt. p. m. zou berekenen — ongeveer 5 pCt. zijn boven het bedrag dat voor den aankoop van het vee is besteed.

Immers laat ons voor een oogenblik aannemen dat inderdaad een voorschot gegeven was dat in 10 maandelijksche termijnen zou afbetaald moeten worden, dan zou dit de volgende berekening geven:

Van het op 1 Januari verleend voorschot van f 100 wordt betaald

op 1 Februari f 10 met 1 pCt. over f 100 = f 11.—
op 1 Maart f 10 " 1 pCt. " f 90 = f 10.90
op 1 April f 10 " 1 pCt. " f 80 = f 10.80

enz.; zoodat op 1 November betaald is f 100 met aan rente f 4.50 welk laatste bedrag men voor de eenvoudigheid naar boven kan afronden tot f 5.—.

Dit op het afbetalingscontract overbrengende, krijgt men een afbetalingssom van f 105 waarvan de maandelijksche termijnen bedragen f 10.50.

Wanneer men het evenwel den boer zoo gemakkelijk mogelijk wil maken, d. w. z. hem zooveel mogelijk de voordeelen wil laten behouden die aan een zuiver voorschot verbonden zijn, waarbij hij wel in de meeste gevallen korter of langer uitstel van betaling van een termijn zal kunnen verkrijgen zonder dat daarmede terstond de geheele schuld opvorderbaar wordt, — dan moet men hem ook hier de gelegenheid geven een enkel maal de betaling van den termijn een maand te verschuiven. Opdat echter de bank hierdoor geen schade lijde, moet zij voor dat uitstel berekenen bv. 1 pCt., wat zij ook zou berekend hebben wanneer zij aan den man een voorschot gegeven had en hij om uitstel was komen vragen. Ook omgekeerd kan men den boer 1 pCt. laten aftrekken voor iedere maand dat hij een termijn vroeger betaalt dan hij moest. Om hem een prikkel tot sparen te geven en tevens het risico der bank te verminderen verdient dit zelfs alleszins aanbeveling.

Edoch, om op het verleenen van uitstel nog even terug te komen, te veel moet men daartoe niet de gelegenheid geven;

de bank moet niet aan het lijntje gehouden worden doordat de boer die bv. nog 9 termijnen van f 10.50 schuldig is, haar alle maanden een sommetje van f 0.94[5] (1 pCt. van de 9 nog verschuldigde termijnen) komt brengen. Is het uitstel bv. tweemaal verleend, dan moet zij het recht hebben op het contract terug te komen, en het stuk vee tot zich te nemen.

Ten einde nu evenwel te voorkomen de onbillijkheid waarop ik zoo straks wees, dat nl. door de bloote terugneming van het vee zonder eenige restitutie, de bank zich op onredelijke wijze zou verrijken, moet zij althans een deel der betaalde termijnen teruggeven; niet het volle bedrag der betaalde termijnen, want dat zou tot misbruiken aanleiding geven, terwijl het bovendien niet onmogelijk is dat zij, bv. doordat zij op ongelegen tijden met vee blijft zitten, schade lijdt. Om alle gekibbel over het al of niet lijden van schade en over de hoegrootheid daarvan af te snijden, is het daarom het beste vooraf vast te stellen dat, indien de bank het vee terugneemt, bv. de helft of een derde der reeds betaalde termijnen zal worden gerestitueerd.

Nu bestaat echter ook de mogelijkheid dat het vee tusschentijds komt te sterven. Het komt mij voor dat het billijk en ook praktischer is dat de bank dan de schade draagt. Zij kan zich trouwens daartegen verzekeren. Doch dan houdt ook van zelf de verplichting tot betaling der verdere termijnen op, en moet alles wat de boer betaald heeft aan hem worden teruggegeven: hierbij wensch ik geen splitsing te maken tusschen de huur en den toeslag welke laatste dient tot de verkrijging van den eigendom, en wensch ik niet dat de bank alleen dien toeslag teruggeeft; want men moet niet vergeten dat, vooral wanneer reeds de meeste termijnen betaald zijn, de arbeid van den boer de waarde van het vee in vele gevallen aanmerkelijk zal hebben verhoogd, en de bank daar dus feitelijk het profijt van trekt. Mocht dit profijt inderdaad zoo groot zijn dat de assurantiepenningen het voor den aankoop besteede bedrag eenigszins belangrijk overschreden, dan geloof ik dat de bank verstandig zou doen ook dit meerdere den man uit te keeren; hiervan een uitdrukkelijke bepaling in het contract op te nemen acht ik echter niet noodig.

Tot verzekering van haar rechten kan de bank bepalen dat

het op de hier omschreven wijze aangekochte vee moet worden gemerkt. Bepaalt zij dit, dan moet zij wanneer zij eventueel verlof geeft het vee te verkoopen, dit weer "vrij" maken.

Het is evenwel niet onmogelijk dat men bij de boeren zelf bezwaren tegen die merking ontmoet, omdat ze min of meer het karakter van wantrouwen draagt: daarom zou men kunnen volstaan met daar de merking te verlangen waar de boer ook vee van zichzelf op stal heeft staan; en in een zoodanig geval is dit verlangen dan ook alleszins gewettigd; terwijl, waar het zulke kleine veehouders betreft die hun vee alleen met behulp van de bank hebben verkregen, het bewijs der verduistering in den regel wel zoo gemakkelijk te leveren zal zijn dat men daarvoor de merking niet noodig heeft. Het is waar, zonder merking raakt men het spoor van het verduisterde vee zeer spoedig kwijt, doch of merking tegenover den derden houder heel veel rechten geeft meen ik te moeten betwijfelen; het zou mij evenwel te ver voeren hierover uit te weiden.

Nog één punt blijft mij in dit verband over om te bespreken. Ik bedoel nl. den verkoop van het vee vóór het oogenblik dat de boer er eigenaar van geworden is. Dit punt is niet zonder belang omdat juist met het oog op dien verkoop het vee in vele gevallen wordt aangeschaft.

Het spreekt van zelf dat de boer voor dien verkoop permissie moet hebben. Men zou kunnen vragen of hij niet tot dien verkoop gemachtigd zou kunnen worden tegelijk met het hem ter hand stellen van het geld voor den aankoop van het vee, althans bij het contract waarbij hij het vee in bruikleen of op afbetaling krijgt. Ik geloof evenwel niet dat dit aanbeveling verdient. Het zou wel niet alle voordeelen opheffen die aan dezen vorm van hulp verbonden zijn, daar toch het vee, zoolang het onverkocht is, blijft het eigendom van de bank en dus — met uitzondering van het voorrecht van den verhuurder (zie bl. 525) — onttrokken is aan het verhaalsrecht van de crediteuren van den boer; maar de groote waarborg dien deze vorm oplevert tegen kwade trouw aan de zijde van den boer zelf, zou er dunkt mij door verdwijnen, omdat deze zou kunnen antwoorden wanneer hem naar het dier gevraagd werd, dat hij het al lang had verkocht daar hij immers door de bank zelf gemachtigd was het te verkoopen.

Daarbij heeft bij de afzonderlijke, latere machtiging, de bank het voordeel gemakkelijker te kunnen weten waar het vee blijft en wat het opbrengt, en kan zij haar voorzorgen nemen dat de koopprijs die de boer ontvangt niet langer dan noodig is in zijn handen blijft. Zoodoende ook is, wanneer hij het geld niet afdraagt, de mogelijkheid van een strafrechtelijke vervolging ter zake van verduistering niet uitgesloten.

Omslachtig is deze afzonderlijke machtiging niet, vooral niet wanneer men ook hier weder bepaalt dat een enkel bestuurslid die machtiging kan uitreiken, en de veehouder dus niet gedwongen is naar het kantoor der bank te gaan. Meestal zal het vee ter markt verkocht worden, en dan kan men voor dien specialen marktdag de machtiging geven, zoodat hij des avonds of het geld of het vee moet toonen. En wordt het dier op stal verkocht, dan geschiedt de levering, in vele gevallen ten minste, toch eerst den volgenden dag, zoodat de veehouder de gelegenheid heeft in dien tusschentijd de machtiging te gaan vragen.

Hiermede heb, naar ik mij vlei, de zaak van alle zijden bezien en geen bezwaren onbesproken gelaten die bij den eersten aanblik zouden kunnen rijzen. Heb ik mijn doel bereikt, dan is de lezer overtuigd van het groote belang der vraag van doelmatiger hulpverschaffing bij den aankoop van vee, en is hij tevens gewonnen voor de hier voorgestelde oplossing. In ieder geval zou het mij eene voldoening zijn, indien deze regelen aanleiding mochten geven de kwestie in welke richting dan ook een schrede nader tot haar oplossing te brengen.

's Gravenhage. W. H. de Savornin Lohman.

Bijlage. CONTRACT A.

tusschen de Vereeniging . . . . .

en

. . . . . van beroep . . . . te . . .

Art. 1. De 2e ondergeteekende . . . . verklaart op . . . 18 . . van de 1e onderget., de Vereeniging, ontvangen te hebben de som van *f* . . . om daarmede vóór . . . 18 . . *a*) voor de Vereeniging te koopen . . . . naar zijne, des 2en onderget., keuze.

Art. 2. De 2e onderget. is zonder nadere in verzuim stelling verplicht op . . . . . 18 . . *b*) het ontvangen bedrag aan de 1e onderget., die daarvan eigenaar is gebleven te verantwoorden.

Hij verbindt zich daarbij tevens aan de 1e onderget. nauwkeurig op te geven welk vee hij heeft aangekocht en voor welk bedrag, met teruggave van hetgeen van het in art. 1 genoemd bedrag mocht zijn overgebleven; en daarbij een contract te teekenen houdende de nadere voorwaarden waarop hij dat vee voor de 1e onderget. onder zich houdt.

Bij gebreke hiervan heeft de 1e onderget. het recht het aangekochte vee onmiddellijk op te vorderen.

CONTRACT B.

tusschen de Vereeniging . . . . .

en

. . . . . van beroep . . . . te . . .

Art. 1. De 2e onderget. verklaart van af heden onder zich te hebben een . . . ., zijnde dit vee voor de 1e onderget. met haar geld aangekocht en aan haar toebehoorende; waartegenover de 1e onderget. hem ontslaat van alle verplichtingen voortvloeiende uit het tusschen hen gesloten contract (A) van . . . 18 . .

Art. 2. Hij verbindt zich voor het gebruik van dit vee en ter verkrijging van den eigendom hiervan, bij vooruitbetaling in 10 maandelijksche termijnen van *f* . . . . *c*), en bij uitstel dezer maandelijksche afbetalingen aan de 1e onderget. bovendien en zonder dat daartoe eenige in verzuimstelling noodig zij, te vergoeden 1 pCt. p. maand over het nog verschuldigd bedrag.

Art. 3. Wanneer de 2e onderget. 2 achtereenvolgende maanden in gebreke blijft met de afbetaling, heeft de 1e onderget. het recht

a) in te vullen zulk een datum dat de aanvrager één of meer dagen heeft voor den aankoop, zooveel tijd dus als het bestuur in ieder afzonderlijk geval noodig en gewenscht oordeelt.

b) in te vullen den in art. 1 laatstgenoemden datum.

c). Vergelijk hierbij bl. 538, v.v.

het vee terug te nemen onder gehoudenis van teruggave van ½ der reeds betaalde termijnen.

Art. 4. Hij heeft het recht meerdere of alle termijnen tegelijk te betalen, in welk geval hij bij iederen termijn 1 pCt. kan aftrekken voor iedere maand die hij dien termijn te vroeg betaalt.

Art. 5. Het is den 2^en^ onderget. uitdrukkelijk verboden het vee (dat aan de Vereeniging toebehoort) te verkoopen, weg te schenken, te verpanden of in bruikleen te geven. Het vee blijft in geval van faillissement van dien onderget. buiten diens boedel.

De 2^e^ onderget. is verbonden voor het vee behoorlijk zorg te dragen.

Art. 6. Op het oogenblik dat de laatste termijn is betaald, wordt de 2^e^ onderget. eigenaar van het vee.

Art. 7. Komt het vee tusschentijds te sterven, dan houdt de verplichting tot betaling der verdere termijnen op en worden, wanneer aan den 2^en^ onderget. geen schuld te wijten is, de reeds betaalde termijnen na aftrek van 3 pCt. aan hem terug gegeven.

Art. 8. De 2^e^ onderget. is verplicht het bestuur der Vereeniging of zijn leden te allen tijde op zijn erf of land toe te laten, en het vee van wege de 1^e^ ondergeteekende te laten merken indien dit harerzijds verlangd wordt.

C. MACHTIGING TOT HET VERKOOPEN VAN VEE.

Het bestuur der Vereeniging . . . . . .

machtigt bij deze . . . . . om voor haar het haar toebehoorend zich onder hem bevindend vee, met name . . . . (waarop betrekking heeft het contract B van . . . . 18 . . n° . .) te verkoopen voor een bedrag van *f* . . .

hetgeen hij zich verbindt aan het bestuur onmiddellijk na den verkoop, immers uiterlijk op . . . 18 . . af te dragen, zullende hij bij het verstrijken van dien termijn zonder nadere in gebreke stelling in verzuim zijn.

Tusschen partijen is overeengekomen dat hetgeen hij,.... boven het zooëven genoemd bedrag voor het vee ontvangt, niet aan het bestuur behoeft te verantwoorden.

Opmerking. Maakt men van het contract van bruikleening gebruik, dan worden de met de afbetaling in verband staande bepalingen vervangen door de volgende:

«De 2^e^ onderget. houdt het voor de 1^e^ onderget. aangekochte en aan deze toebehoorend vee in bruikleen tot....

Heeft hij niet voor of op dien dag machtiging ontvangen het vee te verkoopen en daaraan gevolg gegeven, en heeft hij evenmin gebruik gemaakt van de hierna te melden bevoegdheid, dan heeft de onderget. het recht het vee terug te nemen of zelf te verkoopen.

De 1e ondergeteekende geeft alsdan aan den 2en onderget. de waarde die op dat oogenblik naar de meening van het bestuur dat vee heeft, of datgene wat het bij verkoop opbrengt; alles evenwel na aftrek van het voor den aankoop besteede geld vermeerderd met zooveel maal 1 pCt. van dit bedrag als er maanden verstrijken tusschen den dag van dit contract en den hierboven genoemden datum.

De 2e onderget. heeft de bevoegdheid het vee van de 1e onderget. af te koopen door betaling van het voor den aankoop besteede geld met zooveel maal 1 pCt. als maanden zijn verloopen tusschen den dag van dit contract en dien waarop hij het vee van de vereeniging afkoopt.

Komt het vee buiten de schuld van den 2en onderget. tusschentijds te sterven, dan houdt iedere verplichting zijnerzijds op.»

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANCIËN. — DE SUIKER EN DE BESCHERMING. — HET LANDBOUW-COMITÉ EN BESCHERMENDE RECHTEN. — WERKLOOSHEID TE AMSTERDAM. — LANDONTGINNING. — DE DUITSCHE MARGARINEWET. — DE ACHT UREN DER MIJNWERKERS. — EMPLOYERS' LIABILITY.

Nederlandsche financiën. De verschillende nog aanhangige financieele wetten, nl. de successiewet, de wet op het recht van zegel en de regeling der financieele verhouding tusschen Rijk en gemeenten, zijn op 20 Mei door de Eerste Kamer aangenomen, de laatste twee met algemeene stemmen, de eerste met 30 tegen 15 stemmen. Bij deze heeft de Minister van financiën de verklaring afgelegd, dat het Kon. besluit tot vaststelling van den datum van invoering niet zal worden uitgevaardigd, alvorens omtrent de opcenten op het recht van overgang van onroerende goederen bij afzonderlijke wet is beslist. Die verklaring, zeide de Minister, leg ik stellig af in zoodanigen zin dat het niet te betwijfelen is of ook mijn opvolger zal daaraan gebonden zijn.

De Minister stelde zich, ook reeds bij de memorie van antwoord, op het standpunt, dat toen de Tweede Kamer eenmaal beslist had, dat dit recht in de rechte lijn even hoog zou zijn als in de zijlijn, hij geen reden vond zich principieel daartegen te verzetten. Integendeel, hij had daartegen geen bezwaar: alleen zou hij het recht hebben willen stellen op $7\frac{1}{2}$ en niet op $8\frac{1}{2}$ pCt. Over dat verschil stapte hij heen, doch hij had bezwaar tegen de heffing der 38 opcenten, die het recht zou opvoeren tot ongeveer 12 pCt., wat z. i. te hoog was. Daaromtrent, oordeelde hij, was eigenlijk bij de successiewet niet beslist, en alzoo zou hij bij afzonderlijke wet een beslissing uitlokken.

De suiker en de bescherming. De Vereeniging van Beetwortelsuikerfabriekanten klaagt in een adres aan de Tweede

Kamer, dat de nieuwe suikerwetgeving haar industrie aan den rand van den ondergang brengt.

„Reeds bij de behandeling der noodwet en der groote wet in den loop van dit en het vorige jaar, zegt het adres, is van alle zijden gewezen op het gevaar, gelegen in zeer verscherpte wetswijzigingen in Nederland, op hetzelfde oogenblik, dat het buitenland zijn beetwortelsuiker-industrie nog verder ging begunstigen;

„wat destijds op grond dier buitenlandsche begunstiging werd voorspeld, is geschied: de prijzen van beetwortelsuiker zijn gaandeweg gedaald en thans is voor suiker, zoo disponibel als op nieuwe campagne, niet meer te bedingen dan f 10.50;

„ten gevolge der bij de nieuwe wet plotseling sterk verminderde premiën zagen de fabrikanten zich alsnu verplicht den prijs der beetwortelen terug te brengen op f 8.50 nieuwe conditiën, een prijs, die echter aan de industrie niet alleen geen winst laat, maar bij behoud der tegenwoordige wetgeving zelfs beduidend verlies zal opleveren, te meer dewijl door art. 67 der Suikerwet de fabrikanten gehouden waren de productie der afgeloopen campagne ad 145 millioen KG. in te krimpen op 100 millioen KG. en de exploitatie-kosten dus dienovereenkomstig zullen stijgen;

„moeten alzoo vele landbouwers de vroeger loonende bietencultuur missen, ook zij, die wegens wisselbouw of andere omstandigheden genoodzaakt zijn bieten te blijven telen, zien thans die schoof gerangschikt onder hun overige niet loonende producten;

„aan de eene zijde alzoo een grondstof, welke voor verdere verlaging niet vatbaar is en aan den anderen kant een steeds dalende suikerprijs, tot welken het buitenland, dank zijn milde wetsbepalingen, nog met succes werken kan;

„het is duidelijk, dat de beetwortelsuiker-industrie in Nederland, tusschen deze twee vuren geplaatst, binnen korten tijd, indien de binnenlandsche wetgeving ongewijzigd blijft, met uitzondering misschien van een paar fabrieken, wier ligging uitermate gunstig is, onvermijdelijk ten ondergang is gedoemd — dit te eer, dewijl de wet uit kracht van art. 67 telken jare ongunstiger wordt en de marktprijzen van suiker na de bevrediging van Cuba nog meer kans bieden op verdere daling;

»wat van de verdwijning dier eertijds zoo bloeiende industrie de gevolgen zouden zijn, behoeft adressante u niet te schetsen, waar in uw Kamer door afgevaardigden van naam en van verschillende richting de beetwortelsuiker terecht is genoemd een nationaal belang;

»adressante durft echter vertrouwen, dat uw Kamer door tijdige maatregelen dit onheil zal weten af te wenden en komt daartoe tot u met de dringende bede, om art. 67 der wet van 29 Januari 1897, »Staatsblad« n°. 63, hetwelk slechts met geringe meerderheid werd aangenomen, bij wet voortgekomen uit het recht van initiatief, eerlang zoodanig te wijzigen, dat de beetwortelsuiker-industrie ook in ons vaderland moge behouden blijven.«

Inmiddels heeft de heer Muller op 21 Mei in de Eerste Kamer een interpellatie tot de regeering gericht over het uitvoerrecht op Javasuiker, dat niettegenstaande de steeds dalende prijzen, daar het product blijft drukken, in tegenstelling met de bescherming die de bietsuiker geniet. Hij vroeg of de regeering bereid was te overwegen, of de actueele prijs van suiker op Java in verband met de bestaande toestanden en vooruitzichten daaromtrent, niet een hernieuwde schorsing gebieden van het uitvoerrecht, en om daartoe alsnog een wetsontwerp aanhangig te maken.

Op grond van verschillende gegevens meende de Minister van Koloniën volkomen verantwoord te zijn om nog niet over te gaan tot den maatregel, door den heer Muller verlangd. Mocht gevaar dreigen voor de suikerindustrie, dan zou hij niet nalaten alsnog een wetsontwerp in te dienen. In den loop zijner rede deelde hij mede, dat hij intusschen over een gewijzigde regeling van het uitvoerrecht, ook op koffie, met de Indische regeering correspondeerende was. Een concept-ontwerp was in gereedheid gebracht, maar volledige overeenstemming was nog niet verkregen. De bedoeling van dit concept was het uitvoerrecht te heffen naar de waarde boven zekere limite. Daartoe zou tweemalen in het jaar de aangenomen marktprijs worden bepaald en 6 pCt. geheven worden over wat de suiker meer waard was dan dien limiteprijs.

Het Landbouw-Comité en beschermende rechten. De

commissie uit het Landbouw-Comité betreffende beschermende rechten heeft haar verslag over het al of niet heffen van beschermende rechten op landbouwproducten uitgebracht. Haar meerderheid kwam tot de volgende conclusie:

„Het heffen van invoerrechten op granen zal den landbouw in het algemeen in geen gezonderen toestand brengen, omdat:

a. zoodanige bescherming de energie van den landbouwer in het algemeen zal tegenhouden en slechts aan een klein deel van dien stand kan ten goede komen;

b. het heffen van een invoerrecht op een enkel product (tarwe) hem niet voldoende zal kunnen helpen en het bedrijf van den bouwboer in een verkeerde richting zal drijven;

c. het beginsel van bescherming tot meerdere bescherming leidt en dientengevolge niet alleen de landbouw, maar ook andere takken van nijverheid recht daarop kunnen doen gelden;

d. het niet bewezen is, dat de toestanden in protectionistische landen beter zijn dan hier te lande.

In het Landbouwcomité is deze conclusie aangenomen met 28 tegen 15 stemmen.

De commissie in haar geheel nam nog de volgende conclusie, die het landbouw-comité overnam:

„Het is noodig, dat de Regeering de Staatszorg voor den landbouw uitbreidt; gelijkstelling van den landbouw met andere belangen bevordert; middelen van verkeer steunt; proefnemingen tot ontwikkeling van verschillende cultures, als die van vlas, van zaden enz., subsidieert; het landbouwonderwijs bevordert; meerdere proefstations opricht; zuivelconsulenten en landbouwleeraren in meer beperkten kring, dan thans geschiedt, aanstelt; het vervoer van vee, van landbouwvoortbrengselen en landbouwbenoodigdheden vergemakkelijkt; de handelsrelatiën op landbouwgebied uitbreidt; knoeierijen van voedingsmiddelen, allereest door wijziging der boterwet, tegengaat; enz.”

Een derde conclusie luidende: „Afschaffing van accijnzen op suiker, vleesch, zout en andere belemmeringen voor binnenlandsche producten tegenover die van het buitenland is gewenscht.

„Zoolang dit niet kan geschieden, wordt het noodig geacht, dat herziening der tarieven geschiedt, omdat in sommige gevallen de Nederlandsche producten achterstaan bij de buitenlanders en een gelijkstelling als billijk mag worden beschouwd.”

De leden dr. G. W. Bruinsma, J. K. Rienks, J. J. van Weel, jhr. A. Michiels van Kessenich, A. van Leeuwen konden zich niet vereenigen met de conclusie I en hebben in een afzonderlijke nota hun afwijkende meening ontwikkeld en goedgekeurd het voorstel van een hunner medeleden, luidende: „Een invoerrecht op tarwe (en tarwemeel) is wenschelijk en wel in den vorm van een schaalrecht, waardoor de prijs van een hectoliter tarwe wordt gebracht op een minimum bedrag van f 7.50.”

De heer J. Rinkes Borger, die eveneens niet met conclusie I meeging, doch evenmin alle beweringen van deze 5 heeren onderschreef, zegt aan het slot van een door hem ingediende nota, dat er, met het oog op den treurigen toestand van den landbouw, z i. niets anders overblijft dan te doen, wat andere Staten doen, nl. den landbouw tijdelijk kunstmatig beschermen, waarbij hij geen termen vond om zich tot tarwe alleen te bepalen.

Nog heeft het landbouw-comité beraadslaagd over het vraagstuk van de centralisatie der landbouwaangelegenheden bij de regeering. Het debat had het volgende resultaat. Het voorstel van den heer Mansholt, de wenschelijkheid van een Ministerie uitsluitend voor landbouw, uitsprekende, werd met 22 tegen 16 stemmen verworpen. Vervolgens verklaarde het Comité zich met groote meerderheid, 34 tegen 4 stemmen, voor de instelling van een Ministerie van Landbouw en Nijverheid met een officieele vertegenwoordiging van den landbouw daarnevens.

Een ander voorstel tot oprichting eener afdeeling aan een der Ministeriën verviel hiermede.

Werkloosheid te Amsterdam. De commissie, dezen winter bij besluit van den Raad van Amsterdam benoemd om advies uit te brengen omtrent maatregelen ter beperking van de gedwongen werkloosheid en tot leniging van den nood, die van werkloosheid het gevolg is, heeft een rapport uitgebracht, waarvan wel het merkwaardigste dat is, dat zij omtrent den eigenlijken omvang der werkloosheid nagenoeg niets is te weten gekomen, ook door gebrek aan medewerking van belanghebbenden, en dat zij ook geen eigenlijke voorslagen speciaal

tot leniging van dezen nood heeft weten te doen. De commissie stelt daarom voor een algemeene enquête in te stellen en die aan te vangen bij de bouwvakken. Zij geeft als voorbeeld in overweging de volgende vragen te stellen:

I. Op welke wijze worden de werklieden in het vak te werk gesteld? Vaste en losse werklieden? Worden vaste werklieden 's winters geregeld aan het werk gehouden? Heeft de inrichting van bestekken en wijze van aanbesteding invloed op het aan het werk houden gedurende den winter?

II. Wat is de loonstandaard in het vak?

Wordt die algemeen aangehouden? In hoever wordt daarvan direct of indirect afgeweken bv. door gebruik van jongens en halfbekwame werklieden en door uitbesteding aan huiswerkers?

Welken invloed heeft het stukwerk op het loon?

III. Hoe zijn de loonverhoudingen tusschen Amsterdam, de omliggende steden en het platteland?

Is er geregelde toevloed van ambachtslieden naar Amsterdam?

Zoo ja hoe is de verhouding tusschen bekwame en halfbekwame werklieden en jongens? Is die toevloed vermeerderd door verhooging van den loonstandaard in Amsterdam?

Vertrekken werklieden van het platteland weder des winters? Wordt veel heel of halfgemaakt werk van buiten ingevoerd?

Oorzaak daarvan lage loonstandaard buiten de gemeente? Of zijn er andere oorzaken als korte levertijd in bestekken?

IV. Hoe is de verhouding der ambachtslieden tot arbeid buiten hun ambacht?

Hebben vele werklieden in het vak winterverdiensten uit werk buiten het vak? Worden in den drukken tijd halfbekwame werklieden met andere hoofdbezigheid tijdelijk aan het werk gesteld? Zoo ja, hoe is het met hun bekwaamheid?

V. Hoe is het met de organisatie in het vak? Bestaan er in het vak reeds vereenigingen? Wat is voornamelijk haar doel? Nemen zij maatregelen tegen werkloosheid en haar gevolgen?

B. en W. verklaren zich bereid tot zoodanig onderzoek mede te werken. Zij achten het 't best dat dit rechtstreeks door 't gemeentebestuur werd ter hand genomen. Het voornemen bestaat na ingewonnen advies der commissie van bijstand voor de statistiek omtrent de wijze van uitvoering, bij den gemeenteraad voorstellen in dien zin aanhangig te maken.

Landontginning. In de »Staats-Courant« van 8 Mei jl. zijn de statuten openbaar gemaakt van de Naamlooze Vennootschap »Landontginning«. Het doel der Vennootschap wordt in art. 1 aldus vermeld: »Het in cultuur brengen en exploiteeren van onroerende goederen, alsmede alles wat daarmede in verband staat.«

Het kapitaal wordt vastgesteld op f 20.000. Als directeur treedt op Mr. A. Kerdijk, als commissarissen Mrs. H. L. Drucker, A. F. K. Hartogh en M. J. Pijnappel. Verder blijkt, dat van de 13 aandeelhouders 8 leden der Tweede Kamer zijn en dat: »ingeval van winst de algemeene vergadering bepaalt of een dividend zal worden uitgekeerd en tot welk bedrag.«

Men heeft hier te doen met een proefneming, en wel met een onderneming, die geen winst beoogt, maar een sociaal doel heeft.

Het »Hbld.« heeft inlichtingen omtrent deze onderneming ingewonnen en deelt eenige nadere bijzonderheden mede, waaraan wij het volgende ontleenen.

In de maand Augustus jl. bezocht de heer Kerdijk enkele streken van »arm Friesland«; onder andere het bekende »België« en aangrenzende buurten in het oostelijk gedeelte van de gemeente Schoterland. Hij keeg den indruk, dat daar een bevolking woont, die — ofschoon voor het meerendeel, doordat de veengrond is opgeraakt, zeer verarmd en een schier onbeschrijflijk droevig bestaan leidend — daarom toch niet gedemoralieeerd is; die niets liever wenscht dan te werken, maar niet genoegzaam werk vindt, en die wederom een flinke en betrekkelijk welvarende arbeidersbevolking zou kunnen worden, indien slechts in de behoefte aan werk werd voorzien.

Op grond van deskundige adviezen kreeg de heer Kerdijk de overtuiging, dat hier de elementen aanwezig zijn voor een proefneming tot ontginning met goede kans van slagen en riep hij de medewerking in van eenige zijner mede-Kamerleden en anderen. En wel op de volgende grondslagen:

»De proefneming zou pl. m. 10 HA. grond omvatten, in cultuur te brengen en gedurende ten minste twee of drie jaren te exploiteeren voor rekening van een op te richten vennootschap. Daarna zou te beslissen zijn, of met die exploitatie voor eigen rekening ware voort te gaan, dan wel of de grond te parcelleeren ware in stukken van omstreeks 1 HA., elk te

voorzien van een eenvoudige maar deugdelijke arbeiderswoning met stal en bergruimte en vervolgens te verpachten. De heeren Löhnis en Lovink (die den toestand onderzocht hebben) waren ook van gevoelen, dat men voor die keus te rade zou moeten gaan met voorloopige ervaring; dat trouwens ten deele het eene en ten deele het andere zou kunnen geschieden: en dat eindelijk ook de wederverkoop van den grond niet behoeft te zijn uitgesloten.

„Terwijl bij eigen exploitatie elke hectare een kapitaal eischt van pl. m. f 800, zou een woning met toebehooren f 700 à 800 vorderen en zou bovendien op ten hoogste f 150 als voorschot voor een koe gerekend moeten worden. De raadslieden ter plaatse verklaren met klem, dat, buiten 3 pCt. voor het bedoelde voorschot, voor een hectare grond met woning een pacht van f 50 's jaars terstond zonder bezwaar te bedingen is van degelijke en betrouwbare arbeiders.

„Met het oog op het mogelijk vereischte maximum zou dus voor 10 HA. het kapitaal op f 17.500 moeten worden gesteld. Aangezien echter de aangegeven oppervlakte wellicht, bij zich voordoende gelegenheid tot aankoop, dient te worden overschreden, zou het te brengen zijn op f 20.000, te verdeelen in aandeelen van f 1000. Stellig zouden deze niet inéens moeten worden volgestort; en bij de onzekerheid, of men tot den bouw van woningen zal overgaan, is het zelfs de vraag, of het ooit tot volstorting komen zal.

„De uitvoering, het toezicht en de administratie waren twee ter plaatse bekende personen bereid, in het belang van de bevolking, op zich te nemen voor een zeer matige vergoeding; zij zullen, voor zoover noodig, gebruik maken van de wetenschappelijke voorlichting van den eerlang te benoemen Rijkslandbouwleeraar in de provincie Friesland...

„De bedoeling is, dat sommige werkzaamheden, waarvoor de ploeg gebezigd zou kunnen worden, in handenarbeid zullen worden verricht. In zóoverre zal dus niet zuiver oeconomisch gehandeld, maar vermeerdering van werk gezocht worden. Doch overigens zal, èn wat de keuze van arbeiders betreft èn in verdere opzichten, op den voorgrond staan ten doel, om met de daad te ervaren, wat bij wijze van geldbelegging tevens ten bate van de bevolking kan worden gedaan.”

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat de vennootschap een proefneming beoogt, zooals ook elders in Friesland, o. a. door den heer P. W. Janssen van Amsterdam, reeds geschiedt.

Tevens wil men echter de ervaring opdoen, of het in cultuur brengen ook voordeel kan opleveren voor den kapitalist, deels in een matige rente, deels in waardevermeerdering van den grond.

Reeds is bij voorbaat eenige grond aangekocht en in den afgeloopen winter ontgonnen. Zoo zijn thans reeds 3 HA. bepoot; in den aanvang waren 13 arbeiders daarmede bezig, thans 40.

De duitsche margarinewet. In de nieuwe margarinewet heeft de duitsche Rijksdag in strijd met de besluiten der commissie, met 142 tegen 100 stemmen de bepaling hersteld, dat in steden boven de 5000 inwoners margarine en boter niet in dezelfde winkelruimte mogen verkocht worden. Een voorstel om de »Anzeigepflicht« die aan de fabrikanten en slijters van margarine, margarinekaas en kunstboter wordt opgelegd, ook tot de boterhandelaars uit te strekken, werd verworpen.

De acht uren der mijnwerkers. Voor de vierde maal is in 't Engelsche Lagerhuis het wetsontwerp om voor de mijnwerkers den wettelijken arbeidsdag van 8 uren vast te stellen, gevallen.

In 1893 en 1894 was het in tweede lezing aangenomen, doch bracht het 't niet tot een derde lezing. Ditmaal is de tweede lezing met 227 tegen 186 stemmen verworpen. Van de mijnwerkers zelven blijven Durham en Northumberland hun verzet handhaven. De uitweg van local option werd ditmaal niet aanbevolen.

Employers' Liability. Eindelijk heeft de engelsche regee ring een nieuwe Employers' Liability Bill ingediend. Men herinnert zich, dat de maatregel der vorige regeering gestruikeld is over de quaestie van het contracting out, welke vrijheid het Lagerhuis wilde uitsluiten, uit vrees dat de werkman tot minder gunstige voorwaarden zou worden overgehaald, maar die het Hoogerhuis niet wilde laten varen.

In het nieuwe wetsontwerp is contracting out behouden,

doch met dien verstande, dat die bevoegdheid alleen zou bestaan als de voorwaarden beter waren, dan die volgens de wet, ter beoordeeling van den Registrar of friendly societies. Het beginsel der wet is overigens, dat, waar iemand onder zijn eigen verantwoordelijkheid en voor zijn eigen voordeel een bedrijf exploiteert waaruit gevaren ontstaan voor anderen, hij burgerrechtelijk aansprakelijk moet zijn voor de gevolgen. Intusschen is de wet maar toepasselijk verklaard op bepaald aangewezen bedrijven, nl. spoorwegen, fabrieken, mijnen, steengroeven en machinerieën, verder dokken, werven, kaden en pakhuizen, speciaal niet werkplaatsen (workshops), schepen en huiselijke diensten. Bij een ongeval begint de verplichte betaling na twee weken. Bij dood (als er erfgenamen zijn) of totale ongeschiktheid tot werken moet driemaal het jaarloon betaald worden, of minstens 150 pd. st., hoogstens 300 pd. st., en bij tijdelijke ongeschiktheid de helft van het weekloon tot een maximum van 1 pd. st. per week. Geschillen moeten beslecht worden niet door den rechter maar door arbitrage-commissies en waar die ontbreken, door een scheidsrechter op Staatskosten.

De grootste grieven tegen het wetsontwerp, die zich zoowel van de ministerieele als van de liberale zijde openbaarden, waren dat het stelsel op beperkte schaal zal werken en dat de doctrine van common employment onaangetast blijft. Wat de eerste grief betreft, verklaarde Sir Matthew White Ridley bij de tweede lezing, dat 6 millioen werklieden onder de wet zouden vallen en 7 millioen daarbuiten, onder welke laatste 2 millioen in werkplaatsen en 2.300.000 in huiselijke diensten. Men moest op dit gebied stap voor stap vooruitgaan. Overigens was de regeering bereid na te gaan of bijv. het bouwvak in de wet opgenomen kon worden. Tegen opneming van de zeevaart was bezwaar. Wat de leer van common employment betreft, schijnt de zaak zoo te staan. Naast deze wet, die niet den naam draagt van Employers' Liability Amendment Act, maar van Workmen's Compensation for Accidents Act blijft bestaan de Employers' Liability Act, die uitgaat van het beginsel, dat de werkman den werkgever kan aanspreken wegens schade door wilful and wrongful act or default van hemzelf of

iemand die onder hem gezag uitoefent. Naar deze wet staat de werkman machteloos als het leed hem overkomt door schuld van zijn medewerkman: dit is de leer van common employment, die nu met de nieuwe wet zal ehandhaafd blijven voor alle bedrijven, die niet onder haar heerschappij vallen. Volgens verschillende sprekers eischt dit stelsel ernstig herziening en de regeering verklaarde zich ten slotte niet ongenegen, als men bruikbare amendementen aanbood, te zien wat eraan te doen.

Nog was een bezwaar van velen, dat de wet geen bepalingen bevat ter voorkoming van ongevallen, ja, maatregelen in die richting volstrekt niet in de hand werkt.

De tweede lezing ondervond ten slotte geen ernstig verzet. Een deel der liberale pers ging hevig te keer, maar in 't Lagerhuis oordeelden de liberalen blijkbaar, dat een half ei beter is dan een ledige dop. En zoo is het wetsontwerp bij de derde lezing, die in 't begin dezer maand plaats vond, zonder belangrijke wijziging tot stand gekomen. De arbeiders trouwens bleken tamelijk ingenomen met het ontwerp als eerste stap en hadden niet zooveel bezwaar tegen de bevoegdheid van 't contracting out als bij het op een ander beginsel berustend ontwerp-Asquith. Een amendement om die bevoegdheid eruit te lichten is verworpen. Van een herziening ten aanzien der leer van common employment kwam niets. De eenige belangrijke wijzigingen, die werden aangenomen waren: die om onder heerschappij der wet te brengen wasscherijen, door stoom, water of mechanische kracht gedreven en bouwwerken van meer dan 30 voet hoog, als daarbij steigers of krachtwerktuigen gebruikt worden; die om den patroon ook voor onderaannemers aansprakelijk te stellen en die om de bevoegdheid open te laten in plaats van wekelijksche betalingen een som in eens te geven.

HANDELSKRONIEK.

NIEUWE BOTERWET IN FRANKRIJK. — CONSULAIRE VERSLAGEN. ATHENE, RIO DE JANEIRO. — HANDELSBEWEGING DER ARGENTIJNSCHE REPUBLIEK. — HANDELSBEWEGING VAN ZWITSERLAND — PATENTAANVRAGEN IN ENGELAND. — DE INKOMSTEN VAN HET KEIZER WILHELM-KANAAL. — VERKEER DOOR HET SUEZ-KANAAL.

Nieuwe boterwet in Frankrijk. In Frankrijk is 16 April 1897 een nieuwe wet afgekondigd behelzende zeer strenge bepalingen op de bereiding van en den handel in natuur- en kunstboter.

Volgens de bepalingen dier wet, die op dringen der landbouwers is aangenomen, zullen de fabrikage van en de handel in beide producten streng gescheiden moeten blijven. Daartoe was in de eerste plaats noodig eene wettelijke definitie wat boter, en wat margarine is. Ten dien einde verbiedt het eerste artikel der wet: "désigner, exposer, mettre en vente ou vendre, importer ou exporter, sous le nom de beurre, avec ou sans qualificatif, tout produit qui n'est pas exclusivement fait avec du lait ou de la crême provenant du lait ou avec l'un et l'autre, avec ou sans sel, avec ou sans colorant". Voorts noemt de wet margarine: "toutes les substances alimentaires autres que le beurre, quelles que soient leur origine, leur provenance, qui présentent l'aspect du beurre et sont préparés pour le même usage que le dernier produit." Die margarine mag niet, hoe ook, gekleurd zijn.

Boterfabrikanten mogen geen margarine fabriceeren noch hebben, evenmin als handelaren in boter. Inspecteurs hebben het recht de fabrieken of winkels, waar boter verkocht wordt,

binnen te treden en monsters van de voorhanden waar te nemen.

De fabrikanten van margarine zullen daarvan van te voren aangifte moeten doen. Alle plaatsen waar margarine wordt gefabriceerd, bewaard, of verkocht, moeten in letters van minstens 30 centimeters het opschrift dragen: »fabrique, dépot ou débit de margarine ou d'oléo margarine.

Margarinefabrieken zullen staan onder toezicht van door de Regeering te benoemen inspecteurs, wier tractement zal komen ten laste der fabrieken.

Margarine mag niet vervoerd worden dan in vaten, kisten enz., die alle aan zijden het woord margarine of oleo margarine dragen. In den groothandel zal daarop ook in duidelijke letters naam en adres van den fabrikant moeten staan.

In de winkels mag margarine niet verkocht worden dan in kubussen, op een der zijden eveneens een der beide genoemde woorden dragende en gewikkeld in omslagen, waarop dezelfde woorden alsmede naam en adres van den verkooper. Bij verkoop in kleinere hoeveelheden moeten deze ook gewikkeld worden in omslagen voorzien van dezelfde aanduidingen.

Op de markt mag margarine alleen verkocht worden op plaatsen, die daarvoor speciaal door de gemeentebesturen zullen worden aangewezen. De margarine die verkocht wordt mag niet meer dan 10 pCt. boter bevatten.

Consulaire Verslagen. Athene (16). De Consul-Generaal te Athene schrijft in zijn overzicht van den handel van Griekenland in het 3e kwartaal 1896 dat de ruilhandel van dit land met Nederland in den laatsten tijd zeer in bloei is toegenomen. De invoer toont zeer bevredigende cijfers, terwijl de uitvoer bij den dag eene grootere beteekenis aanneemt, die in Griekenland op hoogen prijs wordt gesteld. Hij schrijft dit voornamelijk toe aan het feit dat, terwijl Frankrijk en Rusland door hooge tarieven de invoeren belemmeren, de goederen hier vrij kunnen binnen komen. De invoer in Griekenland van Hollandsche nijverheids-artikelen ondervindt scherpe concurrentie van de Duitsche en Belgische

fabrikaten. Toch zijn de Nederlandsche importzaken niet teruggegaan, niettegenstaande volgens het verslag de Duitsche en Belgische huizen, die zich door den vooruitgang der betrekkingen met Holland bedreigd zien, geen bezwaar zien tot inwilliging van aanzienlijke prijsreductien en tot betalingsconditien, wisselend tusschen zes en acht maanden vervaltijd. De consul meent dan ook dat het niet kan uitblijven dat de aldus tot stand gekomen transactien vroeg of laat moeten instorten, eene crisis te weeg brengende, waaruit koopers en verkoopers niet dan met groote schade zullen geraken. De politieke gebeurtenissen in het Oosten in de laatste maanden zullen de kansen daarop zeker niet verminderen.

Rio de Janeiro. De Consul-Generaal te Rio Janeiro geeft in n° 21 der Consulaire Verslagen een verslag over 1893, '94 en '95. Het meest kenmerkende, dat de handelstoestand in die jaren aanbood, wordt genoemd de gewichtige verandering welke de importhandel onderging. Afgeschrikt door de voortdurende schommelingen van den voortdurend dalenden wisselkoers, zoowel als door de meer en meer veldwinnende protectionnistische politiek, die den invoer steeds met hooger rechten belastte, trachtten de groote importhuizen hunne voorraden te beperken en voerden zij slechts zooveel in om aan de behoeften van eenige weken te kunnen voldoen. Het gevolg daarvan was dat de tusschenhandel zich direkt met de buitenlandsche huizen in verbinding stelde, en de bestellingen deed zooals de onmiddelijke verbruiker die behoefde.

Voorts wijst de consul ook op de aanmerkelijke toeneming van den invoer van artikelen van eerste levensbehoeften, die alle door Brazilie niet alleen behoorden voortgebracht, doch zelfs uitgevoerd te worden, zooals rijst, zwarte boonen, maïs, gedroogd vleesch, enz. Als reden daarvan wordt opgegeven de slechte toestand van de communicatiemiddelen met het binnenland. Wanneer, althans in de nabij de kust gelegen Staten, alwaar het spoorwegnet zich dagelijks uitbreidt de landbouw op meer rationeele wijze werd gedreven, zou, meent de consul, de invoer dier artikelen al spoedig in uitvoer kunnen veranderen.

De statistieken, die het verslag geeft, loopen niet verder dan 1895. De consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika

aldaar geeft voor 1896 de volgende cijfers voor den uitvoer van koffie.

Naar de Ver. Staten:

New-York	1.201.817 balen.
New-Orleans . . .	51.242 "
Baltimore	12.995 "
totaal Ver. Staten	1.266.054 balen.

Naar Europa:

Hamburg.	918.998 balen.
Havre	541.835 "
Rotterdam	519.547 "
Trieste	362.501 "
Antwerpen	287.828 "
Genua	59.242 "
Marseille	58.767 "
Bremen	56.418 "
Londen	1.802 "
Alle andere. . . .	84.979 "
Totaal Europa	2.891.917 balen.
Totaal Generaal .	4.157.971 balen.

Handelsbeweging der Argentijnsche Republiek. De geheele handelsbeweging van de Argentijnsche Republiek vertegenwoordigde in 1896 een waarde van 227.728.966 piasters, tegen 213.792.570 in 1895 dus eene vermeerdering van 13.936.396 piasters.

Die vermeerdering is geheel tengevolge van toename der invoeren. De uitvoer in 1896 was zelfs 3.612.952 piasters minder, en wel voornamelijk tengevolge van minder uitvoer van hoornvee, huiden, lijnzaad, graan en quebrache hout. Hooger cijfer daarentegen geeft de uitvoer van wol, maïs en suiker.

Gesplitst naar landen van bestemming werd uitgevoerd naar

	1895.	1896.
Frankrijk	20.357.169	23.654.979
Engeland	14.694.783	14.388.761
Duitschland	13.323.324	13.332.785
Belgie	15.417.711	12.062.348
Brazilie	8.096.105	9.841.460
Ver. Staten van N.-Amerika .	8.947.165	6.401.362
Italie	3.518.087	3.897.059
Andere landen	34.582.494	32.092.213
Totaal . . .	118.936.838	115.670.964

Als gezegd waren de invoeren echter beduidend meer en geven deze in 1896 tegen 1895 eene toename van 17.202.270 piasters.

Gesplitst naar landen van herkomst vinden wij voor de invoeren de volgende cijfers.

	1895.	1896.
Engeland	39.524.270	44.729.966
Duitschland	11.162.549	13.895.065
Frankrijk	9.116.870	12.028.514
Italie	10.363.129	11.394.910
Ver. Staten van N.-Amerika . .	6.686.999	11.210.475
Belgie	7.441.356	8.453.200
Brazilie	4.095.665	5.152.621
Andere landen	6.464.894	5.193.251
Totaal . . .	94.885.732	112.058.002

Handelsbeweging van Zwitserland. De waarde van de invoeren in Zwitserland, die van 1890 tot 1894 van 933 millioen francs terug ging tot 882 millioen, steeg in 1895 weer tot 915 millioen en in 1896 tot 993 millioen francs. De uitvoer vermeerderde eveneens van 663 millioen in 1895 tot 688 in 1896.

Patentaanvragen in Engeland. Uit onderstaande cijfers blijkt welk een groot aantal aanvragen om patenten jaarlijks in Engeland worden ingediend.

1884	17.110
1890	21.309
1891	22.878
1892	24.179
1893	25.107
1894	25.386
1895	25.062
1896	30.194

Terwijl dus het aantal aanvragen in 1895 iets minder was dan in het daaraan voorafgaande jaar, geeft 1896 de verbazende toename van 5132 aanvragen. De voornaamste oorzaak daarvan moet gezocht worden in de ontwikkeling der rijwielenindustrie; meer dan 5000 uitvindingen hadden daarop in het afgeloopen jaar betrekking.

De uitkomsten van het Keizer Wilhelm kanaal. Het is altijd eene vraag geweest of het Keizer Wilhelm kanaal rendeeren zou of althans de kosten goed maken.

De ontvangsten bedroegen

1 Juli 1895—1 April 1896	674.547,23 Mark.
1 April 1896—1 April 1897	1.009.969,34 „

Daartoe brachten bij

	Stoomschepen.	Zeilschepen.
1895/96	518.441,41	156.105,82
1896/97	766.154,54	243.814,80

De ontvangsten voor 1896/97 waren geraamd op 2.271.000 Mark en bereikten dus niet de helft van het bedrag waarop gerekend was. Voor 1897/98 zijn de ontvansten belangrijk lager geraamd namelijk op 1.354.000 Mark. Men verwacht wanneer de langzame toename van het verkeer door het kanaal sedert de opening blijft aanhouden, dat dit bedrag aan ontvangsten bereikt zal worden.

Intusschen is dit in geenen deele toereikend tot dekking der uitgaven, die op 2.145.280 Mark geraamd worden, en zal het Rijk dus 791.280 Mark bij moeten passen.

Sedert September 1896 is een verlaagd tarief van kosten in werking getreden, dat ten gevolge heeft gehad dat het verkeer door het Kanaal zeer aanmerkelijk is toegenomen, zoodat

niettegenstaande het lagere tarief de ontvangsten zijn gestegen. Immers, met uitzondering van Februari, in welke maand de meeste Duitsche havens door ijs gesloten waren, waren de ontvangsten onder het nieuwe tarief de helft meer dan voordien. Men hoopt in Duitschland dat het tarief nog lager gesteld zal worden en verwacht daarvan dat het verkeer door het kanaal nog belangrijk zal toenemen.

Verkeer door het Suez kanaal. Het aantal schepen, die in 1896 door het Suez kanaal voeren, was 3409 met een inhoud van 12.039.859 ton bruto, tegen 3434 (11.833.637 ton) in 1895, en 3352 (11.283.855 ton) in 1894.

Daaronder waren

	1894		1895		1896	
	aantal.	inhoud.	aantal.	inhoud.	aantal.	inhoud.
Engelsche	2.386	8.326.826	2.318	8.382.075	2.162	8.057.706
Duitsche	296	887.363	314	997.029	322	1.120.580
Fransche	185	710.990	278	1.005.051	218	819.919
Nederlandsche	191	484.570	192	497.903	200	520.994

DE ECONOMIST.

DE

ECONOMIST

OPGERICHT DOOR

MR. J. L. DE BRUYN KOPS.

REDACTIE:

J. D'AULNIS DE BOUROUILL, N. P. VAN DEN BERG,
G. M. BOISSEVAIN, H. B. GREVEN, R. MACALESTER LOUP,
M. MEES, F. S. VAN NIEROP, J. K. W. QUARLES
VAN UFFORD, C. A. VERRIJN STUART.

1897.
TWEEDE DEEL.

'S-GRAVENHAGE. — H. L. SMITS.
1897.

INHOUD.

JAARGANG 1897.

TWEEDE DEEL.

Nieuwe Uitgaven.

Economische Kroniek.

Handelskroniek.

Economische Nalezingen en Berichten.

EEN PROTECTIONISTISCHE THEORIE DER WISSELKOERSEN.

De schrijvers over staathuishoudkunde van het vorig geslacht hebben zich wel groote illusies gemaakt, toen zij, na hun moedigen en scherpzinnigen strijd voor den vrijen handel, meenden het sophisme der bescherming tot in de verste schuilhoeken achtervolgd en met wortel en tak uitgeroeid te hebben. Dit was geenszins het geval, en op het oogenblik is meer dan ooit de tijd nog ver in het verschiet, waarop verhandelingen over deze wetenschap het vraagstuk der protectie stilzwijgend kunnen voorbijgaan of het in een aanhangsel bespreken, bij onderwerpen, die slechts van historisch belang zijn. Op de grenzen der staten zijn bolwerken van douanen opgericht, niet minder monsterachtig en verschrikkelijk dan die welke door de militairen van getrokken kanonnen en draaiende koepels worden voorzien. En het schijnt wel, dat voor deze bescherming der nijverheid, evenals voor de militaire defensie, nooit voldoende maatregelen kunnen genomen worden, want geen gelegenheid, die eenigermate een kans op goeden uitslag biedt, laat men voorbijgaan om te vragen naar nieuwe tarieven en naar verscherping der bestaande. Een uitstekend voorwendsel wordt tegenwoordig in enkele rijkere landen verschaft door den stand hunner wisselkoersen op andere minder voorspoedige landen en door den invloed, dien men meent, dat feiten als de ontmunting en depreciatie van het zilver of de invoering van den gedwongen koers van het papieren geld in een of anderen staat op de kansen van buitenlandsche concurrentie hebben. Dit vraagstuk begint de aandacht der protectionisten in Frankrijk te trekken, en zoo is de heer Edmond Théry, directeur van den *Economiste européen*, tot nu toe een voorstander van den vrij-

handel, hierdoor zelfs in zijne oude meening aan het wankelen gebracht. Hij besloot deze quaestie te behandelen, eerst in de kolommen van zijn tijdschrift, later in een afzonderlijk boekdeel, dat kort geleden is verschenen. [1]) Bovendien is hij nog uitgenoodigd door den heer Méline, destijds aanvoerder van de agrarische partij in de kamer van Afgevaardigden in Frankrijk, om deze stelling in eene bijeenkomst van genoemde partij uiteen te zetten. Te oordeelen naar de uitwerking, welke de voordracht op de toehoorders scheen te hebben, was niets natuurlijker, dan dat deze groep de praktische gevolgtrekkingen van de theorie van den directeur van den Economiste européen spoedig in haar programma opnam.

Op de volgende wijze zet de heer Théry dit vraagstuk uiteen:

Zoolang Frankrijk getrouw is gebleven aan het bimetallisme en het zilver daar en op het grondgebied van de andere staten der Latijnsche Muntunie vrij heeft kunnen circuleeren, in eene verhouding tot het goud van $15\frac{1}{2}$ tot 1, kon men zeggen, dat die beide metalen slechts een enkel vormden, omdat over een uitgestrekt gebied altijd het één in het ander volgens die vaste verhouding kon worden omgezet. De aldus verkregen onveranderlijkheid in hunne onderlinge waarde gaf vastheid aan den stand der prijzen en maakte, dat Frankrijk op het gebied van het muntwezen de belangrijke functie verrichtte van bemiddelaar tusschen landen met den enkelen gouden standaard, zooals het Vereenigd Koninkrijk, en landen met den enkelen zilveren standaard, zooals China, Indië, Mexico. Ernstig nadeel werd hierdoor van beide groepen landen afgewend, daargelaten nog van Frankrijk zelf. Maar in 1873 kwam hierin verandering. Het zilver daalde in waarde; Duitschland begon het te ontmunten en vond 't voordeeliger dit metaal in groote hoeveelheden in de Latijnsche Staten tegen eene verhouding tot het goud van $15\frac{1}{2}$ tot 1 dan op eene vrije markt tegen een lageren koers te verkoopen. Vooral door dezen maatregel van Duitschland was Frankrijk — om zijn voorraad goud te bewaren, dien het noodig heeft: op economisch gebied voor zijne betrekkingen met landen met gouden standaard, op

[1]) Edmond Théry, La crise des changes. Paris, 1894, pag. XXXI, 261.

politiek gebied als mogelijke oorlogsschat — genoodzaakt om in overleg met de andere staten der Muntunie eerst de vrije aanmunting van het zilver te beperken, later geheel te verbieden. En hieruit vloeide die reeks van handelingen voort, waardoor de Staten der Latijnsche Muntunie van den zuiveren dubbelen standaard overgingen tot een gekortwiekt bimetallisme. Maar in werkelijkheid is dit een enkele gouden standaard, vermomd door eene belangrijke circulatie van zilver, bestaande uit stukken die tengevolge van het verbod van vrije aanmunting een aanmerkelijk hoogere waarde hebben dan zij zouden moeten hebben volgens de hoeveelheid metaal, welke zij bevatten. Want terwijl te Londen het zilver tegen 32 pence het ons standard genoteerd staat, kent de wet van de Staten der Unie aan de vijffrancsstukken eene willekeurige waarde toe, welke zij pas zouden hebben, indien de materie, waaruit zij zijn geslagen, à 60.87 pence het ons standaard genoteerd was. Het ruwe metaal is daardoor 47,42 pCt. minder waard dan het gemunte. Behalve in de vermindering der productiekosten moet in tal van andere feiten de oorzaak van deze gansch ongekende daling van het zilver gezocht worden: de overgang van Duitschland tot den enkelen gouden standaard, het verbod van vrije aanmunting der vijffrancsstukken in de Staten van de Latijnsche Muntunie, korter geleden de intrekking van de Sherman Act in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en het verbod van aanmunting der ropijen in Indië; altegader feiten, welke de vraag naar het zilver hebben verminderd, 't aanbod vermeerderd en daardoor hebben bijgedragen om de ruilwaarde van het zilver tot het tegenwoordig standpunt terug te voeren. Het goud bleef alleen over om dienst te doen als internationale munt en werd duurder. En terwijl het eens in vereeniging met het zilver vrij circuleerde volgens de behoeften van de markt, wordt het tegenwoordig, nu het schaarsch is, door de rijkere landen in beslag genomen, genationaliseerd en tot staatsgevangene verklaard, zoodat de armere landen, die het noodig hebben voor hunne betalingen in het buitenland, het slechts op onvoordeeliger voorwaarden kunnen verkrijgen. Dit blijkt uit den hoogen wisselkoers in Staten met gedeprecieerd geld (zilver of papier), zoodals de Argentijnsche Republiek, Spanje, Portugal, Griekenland,

Italië, Indië, op landen met waardig geld, zooals Frankrijk en Groot-Brittannië.

Maar de loop der verschijnselen, zoo vervolgt onze schrijver, eindigt hier niet. De landen met gedeprecieerd geld ondergaan volstrekt niet zelve alleen al het nadeel uit de mindere deugdelijkheid van hun muntstelsel voortvloeiende. Integendeel; zij slagen er in dat terug te kaatsen op landen met waardig geld en aldus op kosten van deze de ontwikkeling hunner eigene industrie te bevoordeelen. Want in de eerste plaats is de buitengewone hoogte van het goudagio op den duur te bezwarend voor met schulden beladen landen, welker geld gedeprecieerd is, en dwingt deze vroeg of laat tot een meer of minder vermomd bankroet. De koers der schuldbrieven, die bijna alle in het buitenland geplaatst zijn, daalt en berokkent beduidend nadeel aan het kapitaal in portefeuille der schuldeischende landen; indien het al niet zóóver komt — waarheen dit trouwens noodzakelijkerwijs moet leiden en in Portugal al gekomen is — dat buitendien nog op andere wijze de schuld verminderd wordt. In de tweede plaats: het toenemen van het goudagio doet tegelijk met de stijging van den wisselkoers de prijzen van alle handelswaren toenemen, welke de staten met gedeprecieerde munt gewoon zijn uit Engeland, Frankrijk, België in te voeren. Dientengevolge wordt aan dezen invoer een onvermijdelijke grens gesteld ten voordeele van gelijksoortige bedrijven in de landen, waar die invoeren plaats hebben, maar ten nadeele van de uitvoerende landen, die de gevolgen ondervinden van deze inkrimping van afzet. Ten laatste — en dit is het belangrijkste punt van de door Théry verdedigde leer — de sterke rijzing van den wisselkoers geeft aan alle voor uitvoer werkende takken van nijverheid in landen met ongunstige wisselkoersen een belangrijk voordeel, omdat de voor export werkende industrieelen zich daardoor op de buitenlandsche markt kunnen tevreden stellen met een prijs, die zooveel lager is als op hunne eigene markt de wisselkoers ongunstiger is. En zoo gebeurt het, dat Frankrijk, Engeland enz. dagelijks meer te lijden hebben van de levendige mededinging, welke hun op neutrale markten of op hun binnenlandsche markt wordt aangedaan door de productie van die nieuwe of in verval geraakte landen, welke zij met hun kapitaal,

met den arbeid hunner ingenieurs en hunner ondernemers hebben bijgestaan om uit niets te verrijzen, of hebben voortgeleid op den weg van vooruitgang. Vele dezer landen zijn in buitengewoon gunstige natuurlijke omstandigheden, hebben edelmoedige ondersteuning genoten door buitenlandsch geld en buitenlandsche bekwaamheden, hebben geen inwendige beroeringen te vreezen, zooals een meer ontwikkelde staat, en zij beschikken tot lage loonen over arbeidskrachten. Om al deze redenen zijn zij in staat eene concurrentie aan te doen, die lastig genoeg is voor oudere en meer ontwikkelde landen. Indien zich nu hierbij nog voegen de voordeelige invloeden, welke het gevolg zijn van ongunstige wisselkoersen, die voor een groot deel door den toestand van hun eigen muntstelsel worden bepaald, is hunne mededinging niet alleen te vreezen, maar wordt zij verpletterend en zijn Frankrijk, Engeland, enz. onherroepelijk ten ondergang gedoemd.

De feiten bevestigen deze conclusies en toonen aan, dat terwijl de handelsbeweging van Frankrijk, Engeland, enz. naar de Argentijnsche Republiek, Portugal, Spanje enz. vermindert, die in tegengestelde richting toeneemt, naarmate het agio van het goud klimt. In het bijzonder hebben de Fransche landbouwers reden om zich te beklagen over deze concurrentie, welke hun wordt aangedaan door alle landen, die deze twee eigenschappen in zich vereenigen, dat zij op economisch gebied achterlijk zijn en daardoor een overwicht hebben op agrarisch terrein, en ten tweede dat hun muntstelsel minder goed in orde is en daardoor hunne wisselkoersen hoog zijn. Ter bescherming zijn de bestaande tarieven niet meer voldoende, omdat het voordeel, dat de hooge wissel den concurreerenden vreemdeling geeft, van dien aard is, dat het hem in de gelegenheid stelt zijne waren op de Fransche markt tegen een prijs te verkoopen, die nog altijd lager is dan die, welke beschouwd wordt een voldoende belooning aan den nationalen landbouwer te geven. Overigens verdient de nationale landbouwer des te meer de belangstelling, daar hij veel kapitaal in zijn grond heeft vastgelegd, waaraan hij niet terstond eene andere bestemming kan geven.

Om zijne meening duidelijk te maken geeft Théry het volgende voorbeeld. Gesteld dat eene steenkolenbedding door de

grenzen van de staten A en B in tweeën wordt gesneden. In staat A bestaat de circulatie uit goudgeld, in staat B uit gedeprecieerd geld, zilver of papier, dat ten opzichte van het goud 40 pCt. onder pari staat. In elk land krijgt eene afzonderlijke maatschappij concessie tot het aanleggen van mijnen. De materieele voorwaarden, waaronder beide ondernemingen werken, zijn volkomen gelijk: de afstand naar de markt, waar het product verkocht wordt, is dezelfde: gelijk is de hoeveelheid steenkolen welke wordt opgegraven en de diepte waaruit zij worden gedolven. Indien, alle bestanddeelen der voortbrengingskosten in aanmerking genomen, de steenkolen van A voor niet minder dan 10 francs in goud per ton kunnen verkocht worden, kunnen die van B, belast met dezelfde productiekosten, bij verkoop een prijs opleveren van 7.50 francs in goud, hetgeen overeenkomt met 10.50 francs in gedeprecieerd geld; want $7.50 + (7.50 \times 0.40) = 10.50$. Aldus zal de maatschappij, die haren zetel in B heeft, een voordeel boven de in A gevestigde genieten dat haar niet behoorde ten deel te vallen en alleen het gevolg is van het gedeprecieerde geld, waarvan B gebruik maakt. Want B kan zijne steenkolen 25 pCt. goedkooper van de hand doen dan A en toch nog een voordeel van 5 pCt. genieten. Men begrijpt hieruit, hoe onmogelijk het voor A is om te concurreeren en dat het recht heeft zich te beklagen over dezen stand van zaken, welke B in staat stelt op de verkoopsmarkt zulk een heftigen strijd te voeren, hoewel het bij de productie geen enkel bijzonder voordeel heeft.

In den toestand van A bevinden zich landen zooals Frankrijk, Engeland, België, voor zoover zij handel drijven met de Argentijnsche Republiek, Spanje, Portugal, Indië, enz. Voorzeker is het verschijnsel niet nieuw: het heeft al vroeger plaats gegrepen. Maar zoolang het geld slechts in enkele landen gedeprecieerd was, zooals in Rusland en Oostenrijk, beide sedert lang gewoon aan papieren munt, was het kwaad nog te dragen, daar het een beperkt gedeelte van onzen aardbol gold. Maar thans heeft de belangrijke daling van het zilver dit buitenmate verergerd, omdat de rijkere landen van Europa tegenover de uitgestrekte staten van Azië en Amerika komen te staan, wier geldwezen door genoemde gebeurtenis in de

war is gebracht, en dat nog wel op het oogenblik, waarop de Europeesche productie zich in de grootste moeilijkheden bevindt, zoowel tengevolge van den natuurlijken vooruitgang der nieuwe landen, als door den steeds heviger strijd tusschen arbeid en kapitaal. Door dit alles wordt men versterkt in het vermoeden van die treurige toekomst, welke Charles Pearson in den Engelschen Economist den meer beschaafden volken van het blanke ras dreigend heeft voorgehouden als uiterste consequentie van dien economischen strijd, waarin zij door de steeds toenemende punten van aanraking met de kleurlingen gewikkeld worden.

Hoe kan in dezen op den duur onhoudbaren toestand verandering worden gebracht? Er is slechts één radicaal geneesmiddel, waarop door H. Cernischi en zijne school is gewezen: terugkeer tot het bimetallisme. Indien Frankrijk alleen zijn Munt weer openzette voor het zilver, zou het deze moeilijke quaestie niet oplossen, maar niets anders doen dan zich alle welbekende nadeelen op den hals halen, die het bimetallisme meebrengt, zoo het tot een klein gebied is beperkt. Daarom moeten de voornaamste staten van de wereld, die bij de waardestijging van het zilver belang hebben, zich tot een bond vereenigen en algemeen den dubbelen standaard aannemen. De verhouding van 1 tot $15\frac{1}{2}$, welke op hun markt overheerschend zou worden, zou bewerken, dat ook in het overige deel der wereld dergelijke maatregelen zouden worden genomen. Het zilver zou weer genoteerd worden tegen 60.87 pence; de hooge wisselkoersen van landen met gedepreciëerd geld zouden bijna geheel verdwijnen, en de normale omstandigheden der geldmarkt van 30 à 40 jaar geleden zouden terugkeeren. Enkele staten zijn tegen deze wijze van oplossing gekant. Maar de loop der gebeurtenissen in vereeniging met de schade, welke zij daardoor ongetwijfeld zullen lijden, zal hen te eeniger tijd noodzaken haar aan te nemen. Engeland bv. heeft met dezelfde moeilijkheden te kampen als Frankrijk. Wanneer die erger worden, zal het om ze te ontgaan zijn monometallisme prijsgeven. Maar de Fransche Republiek kan niet kalm den tijd afwachten — die misschien nog ver in het verschiet is — waarop hare naburen, Engeland en Duitschland, berouw krijgen over hun muntpolitiek. Zij moet dadelijk voor haar behoud

de noodige maatregelen nemen en het eenige overblijvende redmiddel aangrijpen.

Uit een en ander blijkt, dat de bestaande douanetarieven niet meer voldoende zijn om den Franschen landbouw en nijverheid tegen de mededinging der landen met gedeprecieerd geld te beschermen en dat zij daarom naar evenredigheid van het voordeel, dat de hooge wisselkoersen aan deze landen verschaffen, moeten worden verscherpt. Zonder talmen dient derhalve een bijzonder douane-tarief ad valorem te worden samengesteld, welk tarief men een correctief tegen de wisselkoersen zou kunnen noemen en dat de inkomende rechten, geheven van de geïmporteerde handelswaren, zou verhoogen overeenkomstig de gemiddelde premie die de wissels op Frankrijk der verschillende landen, waarvan de goederen herkomstig zijn, genieten. Aldus zouden de voorwaarden, waaronder beide groepen van landen handel drijven, worden gelijk gemaakt en zou ons land gedekt zijn tegen alle schadelijke invloeden, waaraan het nu tengevolge van den algemeenen munttoestand bloot staat. Het zal een nieuwe inbreuk op de vrijhandelsleer zijn, maar de heer Théry, die bekent tot nu toe aan die leer getrouw te zijn gebleven, troost zich met de gedachte dat het leerstuk van den vrijhandel op reciprociteit berust en dat het daarom voor het tegengestelde moet plaats maken, zoodra de voorwaarde van gelijkheid ontbreekt. Het handelsverkeer vrij laten met landen, die dezelfde munt als Frankrijk hebben, kan goed zijn, maar dit te doen met alle landen is zooveel als zichzelf in den toestand brengen van een handelaar, die zijne betalingen doet met goed geld en verkoopt tegen geld van slecht allooi. De voorliefde voor den vrijhandel kan zoo ver niet gaan. De ontmunting van het zilver en de waardevermindering van dit metaal zijn zijne voornaamste vijanden. Hij zal niet herleven, dan wanneer deze door een alom aangenomen bimetallisme zijn verdwenen.

Ziedaar de leer van den schrijver, zoo wij hem ten minste goed hebben begrepen. Dat zij niet eenvoudig is, kan men haar niet ten laste leggen; wel, dat het haar ontbreekt aan nauwkeurigheid en dat zij in strijd is met de meest vaststaande beginselen der wetenschap. Het verwijt is niet van dien aard, dat de directeur van den Economiste européen het zich bij-

zonder veel zal aantrekken, omdat het de gewoonte is der protectionisten en van allen, die tot het protectionisme naderen, om weinig rekening te houden met deze beginselen en zich tegenover haar op feiten te beroepen. Doch wij zullen een gerust geweten hebben en van meening zijn, dat wij geen inbreuk maken op de regels der positieve methode, zoo wij, om een denkbeeld te geven van de waarde der conclusies, waartoe de schrijver komt, deze toetsen aan de eenmaal aangenomen leer. Deze leer toch is op waarneming gegrond. Ons onderzoek zal derhalve een toetsen van die conclusies aan de feiten zelve zijn.

Wij zijn van oordeel, dat Théry, bij de uiteenzetting zijner meening, in de sophistische fout is vervallen, welke men die der valsche oorzaak noemt. De stoornissen, welke de huishouding der kapitaalrijke volken in hare handelsbetrekkingen met meer achterlijke, met schulden beladen volken ondervindt, moeten niet hieraan worden toegeschreven, dat deze laatste gebruik maken van gedeprecieerde munt, maar aan andere omstandigheden. De ondeugdelijkheid van het geld kan hoogstens van voorbijgaanden invloed zijn, kan slechts de snelheid van het proces bevorderen, waaruit de zoo betreurde storingen voortspruiten, maar kan ze niet van grooter afmetingen maken, alleen misschien verhaasten, hetgeen van ondergeschikt belang is. En ondanks de verwarring, die elke verandering teweeg brengt, sluit het proces met een duurzaam voordeel voor de rijkere landen, met een even duurzaam verlies voor de met schulden beladen landen. Is er reden tot klagen dan bestaat zij niet voor de eerste, maar voor de laatste. Ten slotte zijn de aanbevolen geneesmiddelen niet bij machte, het ééne om iets meer te doen dan den loop der genoemde verschijnselen eenigszins te verzachten, het ander om iets anders te doen dan den stand van zaken nog te verergeren.

Gesteld dat er twee landen zijn, met gelijk standaardmetaal, A en B die geen andere betrekkingen van credit en debet hebben dan die het gevolg zijn van koop en verkoop van goederen. De quantitatieve verhouding, waarin deze goederen worden geruild, m. a. w. hunne internationale ruilwaarde, zal worden bepaald binnen de grenzen aangewezen door de respectieve productiekosten en in overeenstemming met de

wet van de wederkeerige vraag. Deze ruilwaarden zullen onder normale omstandigheden van dien aard zijn, dat zij de vraag over en weer gelijk maken, dat zij de handelsbalans, in dit geval geheel overeenkomende met de betalingsbalans, in evenwicht brengen, zoodat de wisselkoers in beide landen op pari blijft. Want zoowel in A als in B zijn vraag en aanbod der wissels, vereischt om de schulden in het buitenland af te doen, noodwendig aan elkander gelijk, en geen muntstuk zal de grenzen overgaan hetzij in de eene, hetzij in de andere richting.

Laten wij nu aannemen, dat, al het overige gelijk blijvende, B debiteur wordt van A voor een jaarlijkschen cijns. De schatkist van B zal natuurlijk maatregelen moeten nemen om de noodige overzending van waarden aan de schatkist van het naburige land te bewerkstelligen. Van alle gevallen, waarin betalingen in het buitenland moeten geschieden onafhankelijk van goederenruil, is het nu onderstelde het eenvoudigste. Daarom nemen wij dit als voorbeeld. Het gelijkt ook sprekend op het door zijne actualiteit zoo belangrijke geval van sommen, die naar het buitenland moeten gaan als rente of aflossing van aanzienlijke schulden, veroorzaakt door grootendeels improductief gebleken uitgaven. Hoewel de overzendingen tot zeer hooge bedragen, welke sommige minder rijke staten om deze reden naar andere staten moeten doen, niet op denzelfden juridischen grondslag rusten, gelijken zij uit een economisch oogpunt op betaling van een cijns.

Is de cijns eenmaal opgelegd, dan groeien de verplichtingen van B jegens A met het volle bedrag daarvan aan, en B zal — indien de eenmaal bestaande internationale ruilverhoudingen stand houden — een hoeveelheid goederen moeten uitzenden, ter waarde van het cijfer van den cijns. Maar dit alles is in werkelijkheid een weinig ingewikkelder. In B zal de vraag naar wissels het aanbod daarvan overtreffen, omdat zich bij de vraag der particulieren nog die van den staat voegt. Daarom stijgen de wisselkoersen in B, terwijl in A het tegengestelde plaats grijpt. Maar de schommelingen van den wisselkoers kunnen zich niet ver van de muntpariteit verwijderen, omdat zij de grenzen, welke worden aangewezen door de kosten van vervoer, verzekering enz. van het geld, niet kunnen overschrijden.

Het wordt eerlang voordeeliger edel metaal te zenden, zoodat de metaalvoorraad in B zal afnemen en die in A aangroeit. Nu dalen, als gevolg van de verplaatsing van edel metaal van het eene land naar het andere, de prijzen in B, zij stijgen in A. De goederenuitvoer van B naar A wordt gemakkelijker; moeilijker die in omgekeerde richting, zoodat B goederen tot een hooger bedrag uitzendt dan ontvangt en in dezen vorm ten minste een gedeelte van den cijns begint te betalen. Het overblijvende deel zal aanvankelijk nog met geld voldaan worden. De wisselkoersen zullen dan in B hoog blijven, omdat in dit land de vraag naar wissels het aanbod daarvan nog overtreft. Maar ten slotte komt door nieuwe geldverplaatsing daaraan een einde, de uitvoer wordt toereikend om behalve de goederen welke men ontvangt, ook den cijns geheel en al te betalen. Dan komen de wisselkoersen weer op pari, en herstelt zich tusschen de met elkaar in verbinding staande markten het evenwicht, dat door het opleggen van den cijns was geschokt.

Wie nu goed over deze verschijnselen nadenkt, bemerkt, dat ondanks alle verwikkelingen de gebeurtenis, die het herstel van het evenwicht der betalingsbalans mogelijk maakt, in werkelijkheid ongunstig is voor B, gunstig voor A. In A zal het verbruik der producten van B toenemen, in B dat der producten van A verminderen, want het bedrag der goederen, welke A van B ontvangt, is in waarde gelijk geworden aan het bedrag der goederen, die in tegengestelde richting gaan, plus den cijns. De aanvankelijke verzending van geld was het middel, waardoor dat mogelijk werd; daardoor werden nieuwe internationale prijsverhoudingen geschapen. Nu letten de protectionisten op de in A voor uitvoer werkende takken van nijverheid, welker gelegenheid tot afzet in B kleiner werd, en op die, welke thans met scherper concurrentie uit B te kampen hebben. De vrijhandelaars daarentegen wijzen hierop dat de daaruit voor sommigen ontstaande nadeelen van voorbijgaanden aard zijn en eerlang verdwijnen zullen door eene andere verdeeling van arbeid en kapitaal in de verschillende vakken; dat daarentegen B over een duurzame schade te klagen heeft, omdat het voortaan uit het buitenland op ongunstiger voet zal ruilen, hetgeen gelijk zal staan met vermindering van productiviteit

der nijverheid. Het is onnoodig, dat wij ons begeven in dezen strijd. Voor ons oogmerk is het genoeg te doen opmerken, dat de grootte der stoornissen, waarover A zich beklagen kan, ten slotte hiervan afhangt, in welke mate het evenwicht der betalingsbalans is verbroken; want daardoor alleen ontstond een verandering van de handelsbalans. Dat A meer goederen dan vroeger van B ontvangt en zijn eigen goederen er minder aftrek vinden, daaraan heeft alleen de cijnsbelasting schuld. In dit proces speelt het muntwezen (naar onze onderstelling in beide landen op goud gegrond), slechts een rol van ondergeschikt belang. Alleen dit moet worden toegegeven, dat door de gelijkheid van muntmetaal in beide landen het geld gemakkelijk van de eene markt naar de andere kan vloeien en dus de economische toestanden in de beide landen zich zonder te zware schokken naar den nieuwen stand van zaken voegen.

Doch stellen wij thans een andere hypothese. Onderstellen wij dat B, in plaats van goud, geld heeft dat niet uitgevoerd kan worden, bv. papiergeld. Indien daarvan eene hoeveelheid in omloop is niet grooter dan die van het goud in onze vorige stelling, zal er niets veranderen zoo lang de handelsbalans geheel samenvalt met de betalingsbalans en deze in evenwicht is; de goederen zullen op dezelfde wijze en op denzelfden voet worden geruild. De binnenlandsche prijzen hebben zich hiernaar geschikt, niet alleen in A met zijn gouden, maar ook in B met zijn papieren geld, en dit laatste, waarvan geen te groote voorraad voorhanden is, zal geen agio doen. Nu wordt B weder aan A een jaarlijkschen cijns schuldig, zoodat de betalingsbalans niet meer zal samenvallen met de handelsbalans en een deficit oplevert. De wisselkoersen, aanvankelijk op pari, worden daardoor ongunstig, aangezien de vraag naar wissels het aanbod daarvan overtreft met het volle bedrag van den cijns. Maar zij zijn, omdat er geen geld voor uitvoer geschikt gevonden wordt, bij hunne stijging niet meer afhankelijk van de muntpariteit, die in dit geval niet bestaat; zij zullen dus in korten tijd buitengewoon klimmen. Daar het verschil in de betalingsbalans niet in geld betaald kan worden, moet dit wel in goederen geschieden. Doch tot de bestaande prijzen is aan de wederkeerige vraag geheel voldaan en zal door A geen grootere hoeveelheid goe-

deren van B gebruikt worden. Daarom moet B, om vraag van A uit te lokken, prijzen stellen, die voordeeliger zijn voor het naburige land, maar die B zelf in slechter conditie brengen.

De plotselinge stijging der koersen is het middel, waardoor men tot deze oplossing komt. Zij verhoogt in B den kostprijs der van A ingevoerde artikelen en beperkt dus daarvan den invoer; tevens maakt zij de producten van B in A goedkooper en prikkelt daar het gebruik er van. Zoo komt er eene verandering in de handelsbalans. Het is echter duidelijk, dat die verandering ten slotte niet grooter zal zijn dan in het boven besproken geval, toen de circulatie uit goud bestond. De onmogelijkheid om het geld van B uit te voeren brengt geen wijziging in de einduitkomst en geeft dus geen reden om te onderstellen, dat de storingen ten goede of ten kwade, welke de beide landen ondervinden, ten slotte omvangrijker zullen zijn dan anders het geval zou zijn geweest. Indien het geld van B niet uitgevoerd kan worden, moet slechts het volgende worden toegegeven. Zoodra het volstrekt onmogelijk is het saldo van de balans op het eerste oogenblik met geld te betalen, zal het geheele proces zich plotseling met grootere snelheid ontwikkelen, zullen de wisselkoersen in eens tot eene buitengewone hoogte stijgen, de prijzen in korten tijd veranderen en zal er even spoedig wijziging komen in de wederkeerige vraag. Naarmate dit alles sneller geschiedt en er minder tijd overblijft om de noodige maatregelen te nemen, is ongetwijfeld deze verandering des te pijnlijker; niet alleen voor B, dat gedwongen is bij zijn handel op onvoordeeliger voet te ruilen, maar ook voor A, dat verplicht is om schielijk eene andere richting aan zijne nijverheid te geven. Maar men moet niet vergeten, dat de snelheid, welke genoemd proces moet hebben, ingeval het met schuld beladen land geen voor uitvoer geschikt geld heeft, aanmerkelijk wordt verminderd door het gebruik van effecten, die bij deze gelegenheid hunnen verzachtenden invloed doen gevoelen, gelijk zoo dikwijls wanneer de loop der economische verschijnselen te plotseling en te pijnlijk is.

In onzen tijd is er overvloed van effecten die in den handel met het buitenland de plaats van geld innemen, evenals ander papier dezen dienst verricht in het binnenland. Het stijgen der

wisselkoersen veroorzaakt in den regel eene verhooging van het disconto en van den rentestand, waardoor de koers van tal van effecten (staatsschuldbrieven, aandeelen in handelmaatschappijen, obligatiën) daalt en dit papier gemakkelijk uitgevoerd kan worden. Gelijk duidelijk is lost deze uitvoer het probleem niet op, omdat het niets anders is dan een voldoen aan oude verplichtingen door het aangaan van nieuwe, door het betalen van schuld met schuld. Maar toch bewijst hij goede diensten, nl. voorzoover vermeden wordt, dat de verzending van goederen plotseling toeneemt. Daardoor worden de prijsveranderingen ook nu vertraagd: hetgeen voordeelig is voor beide partijen. Het is waar, dat Théry zich ook beklaagt over de daling der effectenprijzen. Hij ziet daarin een nieuwe oorzaak van verlies voor de burgers van A voorzoover zij effecten bezitten, die reeds vroeger door de regeering of de industrieele ondernemingen van B zijn uitgegeven. Ongetwijfeld is hier een verlies, maar Théry begrijpt niet, dat deze schadepost slechts dient om een andere schade op de goederenmarkt te verhoeden of te verminderen. Bovendien vergeet hij, dat deze effecten, die nu zoo laag staan, vroeger misschien tegen een nog lageren koers zijn aangekocht (dikwijls was dit ook zoo) en dat in elk geval de koers weer zal stijgen, zoodra er verandering in dezen toestand komt. En verandering zal er komen, zoodra B zijne schuldbrieven in het buitenland tegen goederen gaat terugkoopen en zoodoende zijn schuld, door den cijns ontstaan, werkelijk, dat is in goederen, kwijt. Krachtige middelen ontbreken dus niet, waarmede de handel uit zich zelf, zonder tusschenkomst van den wetgever, de scherpe kanten van de door ons besproken veranderingen wegneemt, veranderingen welke overigens onvermijdelijk zijn, als zekere gebeurtenissen eenmaal plaats grijpen, op hoedanige wijze men ook tusschenbeide komt en welk muntstelsel de met cijns belaste staat ook heeft.

Eerlang ontstaat nu in B een agio op het goud, en naar verhouding daarvan stijgen er de wisselkoersen. Maar de (in papier uitgedrukte) prijzen der voor uitvoer geschikte goederen stijgen er niet, zoodat de voortbrengers der goederen lagere prijzen in goud bedingen. Daarin openbaart zich de ongunstiger voet van ruiling van B met het buitenland. Men kan nu in

zekeren zin naar waarheid zeggen, dat het goudagio bij de daarmede gepaard gaande hooge wisselkoersen in B den uitvoer bevorderen. Men houde echter wel in het oog, dat beide het gevolg zijn van de noodzakelijkheid, waarin B door den cijns is gebracht om meer dan vroeger te exporteeren. De hooge wisselkoersen scheppen wel bij de kooplieden een belang om meer uit te voeren; doch waren de wisselkoersen voor verhooging onvatbaar geweest — zooals in het eerst beschreven geval — dan zou dat belang op andere wijze zijn ontstaan. De beide gevallen verschillen in het wezen van de zaak slechts weinig van elkander. In het eerste geval ontstaat in B daling der in goud uitgedrukte prijzen door wegstrooming van muntmetaal, en zoo wordt er meer goederenuitvoer mogelijk. In het tweede geval ontstaat evenzeer daling der in goud uitgedrukte prijzen, maar dit openbaart zich in een minder eenvoudigen vorm. Het openbaart zich namelijk zoo, dat de in papier uitgedrukte prijzen stand houden, en het papier zelf tegenover goud een lagere waarde verkrijgt. Nu schijnen de gestegen wisselkoersen de oorzaak te wezen van den grooteren uitvoer, en als naaste oorzaak kan men ze laten gelden. Doch de ware oorzaak ligt dieper en is in beide gevallen dezelfde. In onze hypothese was deze oorzaak een cijns. Doch evenzoo als een cijns, werkt de betaling van rente voor in het buitenland aangegane schulden.

Aldus kunnen wij langzamerhand met gemak de door Théry bedoelde feiten beoordeelen, zonder de noodzakelijkheid te gevoelen om eenige verandering te brengen in de basis van de oude theorie over wisselkoersen en over buitenlandsche betalingen, eene omstandigheid die niet onverschillig is voor de bewonderaars van schoonheid en eenvoud. De in papier uitgedrukte prijzen in B stijgen niet, omdat in onze hypothese het onuitvoerbare geld er terzelfdertijd niet overvloediger wordt en de omstandigheden, die de waarde van het geld bepalen, nagenoeg geen verandering ondergaan: het totaal der circuleerende waarden, de hoeveelheid geld en de snelheid, waarmede het circuleert. De uitvoeren van B naar A nemen toe en de invoeren in B uit A verminderen, en vandaar ontstaan al die storingen in de beide landen die de heer Théry beschrijft. Maar deze feiten zijn het onvermijdelijk gevolg van

de wijzigingen die om de een of andere oorzaak de betalingsbalans heeft ondergaan en niet van het gebruik van slecht geld door B, dan alleen voor zoover dit op de snelheid van ontwikkeling van het proces van invloed is. De depreciatie van het binnenlandsche geld tegenover goud der met schulden beladen landen is niet de eindoorzaak van de boven omschreven verschijnselen, maar zij is met die verschijnselen een der talrijke feiten, die alle hun oorsprong nemen in eenzelfde gebeurtenis, de buitengewone snelle aangroeiing van de schuld van enkele staten, de overdreven aanwending tot improductieve doeleinden van in het buitenland geleend kapitaal. En daaruit vloeit voort, vooreerst de noodzakelijkheid om afstand te doen van het goede geld, dat het gemakkelijkst verplaatsbaar kapitaal is, en zich voortaan tevreden te stellen met geld dat geen internationale waarde heeft; ten tweede, om al de reeds aangewezen gevolgen, die dit op den internationalen handel heeft, te dragen, gevolgen die ongetwijfeld — ten minste gedeeltelijk en binnen de door ons aangeduide grenzen — schade berokkenen aan de schuldeischende landen. Dit is, als het ware, hun straf voor de verregaande vrijgevigheid, waarmede zij uit winzucht crediet hebben verleend aan nieuwe en achterlijke landen.

Ditzelfde betoog, hier gehouden met het oog op eene circulatie uit papier bestaande, zou moeten worden herhaald voor verschillende andere gevallen, bv. wanneer het land B den enkelen zilveren standaard had, of wanneer het in naam den dubbelen standaard, maar door de werking der wet van Gresham eene circulatie had van slechts één metaal, het gedeprecieerde. Kortheidshalve zullen wij ons bepalen tot dit tweede geval.

Onderstellen wij dus dat B den dubbelen standaard heeft. Zoolang de waardeverhouding tusschen de beide metalen op de vrije markt van A overeenkomt met die welke in B door de wet is aangenomen, verrichten zij hun dienst alsof zij slechts een enkel metaal vormden. Zoodra B betalingen in het buitenland heeft te doen, kan het zich zoowel van het eene als van het andere bedienen, op de wijze en met de gevolgen, die dit zou hebben, zoo het evenals A den gouden standaard had. Dank zij mogelijkheid om muntmetaal uit te voeren, blijven

de wisselkoersen binnen de grenzen aangewezen door de constante muntpariteit, en de binnenlandsche prijzen van B blijven op dezelfde hoogte als de internationale, terwijl het ontstaan van een agio wordt voorkomen.

Maar stellen we nu eens, dat de werkelijke verhouding tusschen de twee metalen plotseling niet meer samenvalt met de wettelijke en bv. het zilver in waarde daalt. Dan zal niet alleen het goud geheel door zilver worden vervangen, maar ook het totaal van de gemiddelde circulatie toenemen, totdat de koopkracht van het zilvergeld gelijk wordt met zijn ruilwaarde als metaal. Naar deze hypothese groeit de invoer van muntmetaal (zilver) aan, waardoor er een stoornis in de betalingsbalans ontstaat; de wisselkoeren stijgen, en de buitenlandsche prijzen evenzeer, zoolang, totdat de verhouding tusschen de zilver- en goudprijzen dezelfde is als die welke op dat oogenblik tusschen de beide metalen bestaat. Maar wat wint B er mee, wanneer dit geschiedt? Het zal meer moeten afstaan van zijne oogsten, van zijne machinerieën, van zijne voortbrengselen van nijverheid, om eene grootere hoeveelheid zilver in omloop te brengen, dat voorzoover het als geld moet dienst doen geen gebruikswaarde heeft, noch als deel van den verbruiksvoorraad noch als productiemiddel, en dat als ruilmiddel des te minder deugt naarmate het omvangrijker wordt in verhouding tot de koopkracht!

Hebben de prijzen in B. zich eenmaal naar de verlaagde waarde van het zilver geschikt, dan komt de betalingsbalans tot rust, tenzij een nieuwe oorzaak van stoornis zich voordoet. Zulk een oorzaak kan zijn: de verplichting tot betaling van cijns, of wat dezelfde werking heeft, van rente voor in het buitenland aangegane schulden. Dan zal echter niets anders gebeuren, dan gebeurd zou zijn, indien het land B. den enkelen gouden standaard had. Dit alleen moet men toegeven: wanneer de beide oorzaken van stoornis der betalingsbalans samenvallen, wanneer dus tegelijkertijd èn het zilver deprecieert èn nieuwe behoefte aan remise ontstaat, zal de stoornis grooter zijn, dan wanneer uitsluitend deze laatste oorzaak werkte. Door de depreciatie van het zilver kan dus het gevolg van een verbreking der betalingsbalans uit anderen hoofde worden verscherpt.

Gegevens zijn nu bijeengebracht ter beoordeeling van Thery's

voorstellen: internationaal bimetallisme, en, zoolang dit niet verkregen is, "rectificeerende" invoerrechten. Ongetwijfeld zouden de betrekkingen tusschen de armere, met schulden beladen en de rijkere, schuldeischende landen vergemakkelijkt worden, indien algemeen het bimetallisme werd ingevoerd door middel van een tractaat tusschen de voornaamste landen, Frankrijk, de Vereenigde Staten, Groot-Brittannië en Duitschland; zoodoende zou werkelijk eene verhouding van bv. tot $15\frac{1}{2}$ tusschen de beide metalen worden verkregen. Want de armere landen zouden dan een munt hebben, die gemakkelijk naar de rijkere uitgevoerd kon worden, en de verbreking der betalingsbalans zou niet worden versterkt, gelijk thans dikwerf het geval is. Maar hierdoor zou men niet de oorzaken, ja zelfs geen der oorzaken wegnemen, die de beide groepen van staten tot een aanhoudende inspanning noodzaken om hunne huishouding weer aan de nieuwe toestanden aan te passen, telkens wanneer door oorzaken buiten het muntwezen gelegen een ongelijkheid in de betalingsbalans is ontstaan. Dit doel kan slechts op één wijze bereikt worden, nl. door paal en perk te stellen aan de voortdurende toeneming van schuld der armere landen aan de rijkere; door de eerstgenoemden tot de overtuiging te brengen, dat zij het sluiten van leeningen niet moeten overdrijven, en de anderen, dat hij die de dwaasheden van anderen aanmoedigt, daarvan soms zelf lastige gevolgen ondervindt. Van hoe groot belang het voorstel van den heer Théry: terugkeer tot een algemeen aangenomen bimetallisme, uit een ander oogpunt ook wezen mag, in de door ons behandelde gevallen kan het geen aanspraak maken op den naam van geneesmiddel. Het is slechts een hulpmiddel (en niet het eenige) om de scherpe kanten van een economisch proces, dat onvermijdelijk is, als eenmaal zekere feiten zich voordoen, te verzachten.

Over de tarieven van invoerrechten die als correctieven tegen de wisselkoersen zouden moeten dienen, kan het volgende worden opgemerkt. Indien men er werkelijk in slaagde door dit middel den uitvoer uit de armere landen met gedeprecieerd geld naar de rijkere met goudgeld te beperken, zou het voor eerstgenoemde onmogelijk worden om hunne verplichtingen na te komen op gelijken voet als thans. Zij zouden gedwongen worden op nog ongunstiger voet te ruilen

om toch maar, ondanks de verscherping der tarieven, hun doel te bereiken, hun doel om een grooter verbruik hunner voortbrengselen in het buitenland uit te lokken. En wanneer hun door eene nieuwe verhooging der douanerechten andermaal de weg werd versperd, zou hun geen ander hulpmiddel meer ten dienste staan dan dat, waarover Théry zich beklaagt, dat het reeds in enkele staten toepassing gevonden heeft, nl. het bankroet. Wij weten niet of deze oplossing de burgers der schuldeischende staten aangenaam zou stemmen en hun verkieselijker zou voorkomen dan de storingen welke de goederenmarkt ondervindt, wanneer de landen die betalen moeten, aan hunne verplichtingen voldoen. Zeker is het, dat de heer Théry ook hiervoor bevreesd is en de onderlinge tegenstrijdig heid zijner verschillende opmerkingen niet inziet.

A. Zagnoni. [1])

---

[1]) Het bovenstaande artikel, dat voorkomt in het Giornale degli economisti van December 1894 en — ter wille der duidelijkheid vooral met eenige vrijheid in den vorm — voor ons tijdschrift vertaald werd door mr. J. J. van Konijnenburg, is lezenswaardig. Het put wel het onderwerp niet uit, maar werpt op sommige deelen daarvan een verrassend licht. Tot nu toe werd altijd aangenomen, dat in landen met oninwisselbaar papieren geld een goud-agio slechts ontstaan kan door twee oorzaken: door overmatige uitgifte van zoodanig geld, en door wantrouwen. Uit Zagnoni's betoog blijkt, dat nog een derde oorzaak hetzelfde gevolg kan teweeg brengen: een ongunstige betalingsbalans veroorzaakt door groote behoefte aan remise voor buitenslands aangegane schulden. In zoodanig geval is het agio niet een openbaring van daling in de waarde van het papier, maar van rijzing in de plaatselijke koopkracht van het goud, samenvallende met een ongunstiger geworden ruilvoet. Streng genomen, zou men deze oorzaak onder de eerste — overmatige uitgifte — kunnen brengen, in zooverre namelijk als de uitgifte ook dan kan gezegd worden overmatig te zijn, wanneer de behoefte is verminderd. Doch het juiste inzicht in de voorwaarden, onder welke een goud-agio moet ontstaan, wordt meer bevorderd, zoo men deze oorzaak afzonderlijk vermeldt, want zij draagt een zeer eigenaardig karakter.

In het algemeen ligt hierin de beteekenis van Zagnoni's studie, dat zij, vollediger en juister dan tot dusver is geschied, den invloed op het handelsverkeer van het ontstaan van groote schuldver-

bintenissen in verre landen doet kennen. Zooals hij zelf zegt, sluiten zijne beschouwingen zich nauw aan bij sedert lang vaststaande theorieën; doch hij werkt daaraan voort en geeft ons zoodoende iets te zien, dat vroeger niet of niet genoeg was opgemerkt.

De hoofdgedachte van zijn betoog laat zich ook aldus uitdrukken. Ontstaat een buitengewone en blijvende behoefte aan remise in een land met den gouden standaard, dan zal dat land een gedeelte van zijn goud moeten uitvoeren; het ruilmiddel wordt dan schaarscher, de prijzen dalen. Maar is het in omloop zijnde geld louter papier, zoo kan dit niet gebeuren. Het correctief der prijsverlaging kan zich dan niet voordoen. Bijgevolg wordt een ander correctief noodzakelijk, en dat is de rijzing der wisselkoersen in verband met het ontstaan van een goud-agio. P.

EUROPEESCHE KOLONISATIE IN DE TROPEN EN ONTGINNING VAN SURINAME.

In den aanhef van het aan het Kolonisatie-vraagstuk gewijd, in de »Economist« van April 1896 opgenomen artikel werd gezegd, waarom met het nader bespreken van het onderwerp niet langer werd gewacht op het zoo lang uitblijvend rapport der in 1892 in Suriname opgetreden Commissie.

Schier gelijktijdig met ons artikel, en wel op 18 April, zag dat rapport te Paramaribo het licht. Weldra mochten wij een ons uit Suriname toegezonden overdruk er van, opgenomen in het »Gouvernements Advertentieblad« van 28 April en 1 Mei, ontvangen, terwijl ook de in Mei afgetreden Gouverneur van Suriname, Jhr. Mr. T. A. J. van Asch van Wijck de goedheid had ons spoedig na zijn terugkeer in het vaderland een exemplaar van dat rapport ter hand te stellen.

Den belangrijken inhoud van dat stuk wenschen wij kortelijk te bespreken. Kortelijk, o. a. omdat het rapport, dat, zonder dat de Regeering er meer over zei dan de weinig zeggende woorden in de Mem. v. Antw. op 't Verslag der 2e Kamer over de begrooting van Suriname voor 1897, opgenomen is als bijlage I tot het Koloniaal Verslag over Suriname over 1896, ook reeds werd besproken in »de Indische Gids« van Juni 1896, p. 954 en in het »Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap« van dat jaar, p. 282, en ook in enkele dagbladen.

Aan de Commissie was opgedragen »om te onderzoeken en te adviseeren of kolonisatie van Europeanen, speciaal van Nederlandsche landbouwers naar Suriname, ook uit een koloniaal oogpunt, gewenscht is, aan welke eischen behoort te worden voldaan en welke steun behoort te worden verleend.«

De eerste vraag, welke de Commissie zich stelde, was deze:

"Is kolonisatie gewenscht"? De vraag, zoo zegt de Commissie, "of kolonisatie van Europeanen, speciaal van Nederlandsche landbouwers, naar Suriname ook uit een koloniaal oogpunt gewenscht is, lost zich op in de navolgende vragen: *a.* is zij gewenscht in het belang der kolonie en der kolonisten? *b.* is zij uitvoerbaar?"

Beide vragen worden bevestigend beantwoord, maar er wordt op gewezen, dat de verwachtingen niet te hoog gespannen moeten zijn, en dat, lettende op de vele mislukte kolonisatieproeven, aanvankelijk slechts eene in alle opzichten goed voorbereide proef met een twintigtal gezinnen zou moeten worden genomen. Eerst wanneer gebleken zou zijn dat deze het landbouwbedrijf met goed gevolg konden uitoefenen en daarbij gezond bleven, zou een tweede groep van een twintigtal gezinnen kunnen volgen, "en zoo vervolgens".

Daarbij wordt gewezen op den betrekkelijken staat van welvaart, waartoe de afstammelingen der vroegere kolonisatie aan de Saramacca zijn gekomen en waarvan bleek op 20 Juni 1895, toen zij plechtig hun 50jarig bestaan in Suriname herdachten. [1])

In § 2 wordt betoogd dat aan geene kolonisatieproef mag worden gedacht "indien men niet beschikken kan over eene voldoende uitgestrektheid lands, in alle opzichten geschikt tot vestiging van kolonisten".

De leiding der kolonisten, meent de Commissie, moet worden toevertrouwd aan "iemand die, zoowel door zijne bekendheid met den boerenstand en het landbouwbedrijf in Nederland en Suriname, als door zijne practische ontwikkeling, der kolonisten vraagbaak kan zijn".

De Commissie meent dat de proef door den Staat moet worden genomen [2]) en dat de kolonisten eerst volkomen zelfstandig en onbeperkt eigenaar van den door hen bewerkten grond zullen worden wanneer zij, zie p. 6, het bij wijze van voorschot genotene geheel zullen hebben terugbetaald.

---

[1]) Zie in het te Semarang verschijnend weekblad «Soerja Soemirat» van 7 September: «Nederlandsch kolonistenfeest.»

[2]) Anders dus dan de heer Pyttersen, die, zie Economist 1896, p. 303, slechts «bevordering van individueele kolonisatie» voorstond.

In § 6: „Vestiging van de kolonisten in Suriname”, worden verschillende wenken gegeven, waaraan de kolonisten zich zullen hebben te houden, willen zij op welslagen kans hebben. Daarbij is, sub g, sprake van de „geldelijke aangelegenheden.” In § 4 is aangenomen „dat het noodige land, behoorlijk bepolderd, door het gouvernement gratis ter beschikking van de kolonisten wordt gesteld”. Voor kosten van overtocht en van vestiging in Suriname, met inbegrip van levensonderhoud in de eerste 1½ jaar en van voorschot voor arbeidsloon gedurende 3 jaar, wordt f 4400 per gezin berekend. Wordt daarbij 3 pCt. enkelvoudige interest berekend, dan bedraagt de schuld na 10 jaren f 5720.—. Den kolonist zijn 20 jaren gegeven om zich van deze schuld te kwijten, waarmede hij eerst in het elfde jaar na zijne vestiging behoeft te beginnen. Hij zou die schuld ook kunnen kwijten door 20 jaren lang eene voor hem niet bezwarende annuiteit van f 384.47 te betalen. In normale omstandigheden wordt hij dus eerst na 30 jaren onbezwaard eigenaar der 30 akkers (± 13 H.A.) bij zijne vestiging ter zijner beschikking gesteld, met alles wat zich daarop bevindt.

Ten slotte van haar rapport zegt de Commissie: „Uit haar verslag blijkt dat zij meer doordrongen is van de wenschelijkheid eener kolonisatie met Europeanen, dan van haar mogelijkheid. Welslagen is slechts mogelijk als de kolonisten gezond blijven. Dat zij dit zullen doen, wordt wel algemeen verwacht, maar staat niet vast genoeg om de commissie te veroorloven de dadelijke uitvoering van een uitgebreid plan in zijn vollen omvang aan te bevelen. Vrees voor mislukking anders dan tengevolge van slechten gezondheidstoestand bestaat bij de commissie niet.

„De tot standbrenging dezer zaak eischt van het gouvernement geen ander noemenswaardig offer, dan afstand te doen van een stuk op loozing gebracht woest land groot genoeg om daarop eene goede proef te nemen. Want wat den verder gevraagden financieelen steun betreft, worde niet uit het oog verloren dat deze, van een staathuishoudkundig oogpunt gezien, zoo goed als zonder risico is. De Staat, de zaak ondernemende, kan moeilijk anders dan er bij winnen. Om dit duidelijk te maken, zij nogmaals gewezen op de aanwezige kolonisten [1]),

[1]) Van welke meerderen in de Commissie zitting hadden.

aan wier vestiging 50 jaren geleden nagenoeg zeven ton gouds ten koste gelegd werd" .... "Moesten de voorbereiding, de uitvoering en de leiding der nieuwe kolonisatie even gebrekkig worden als die der vorige geweest zijn, het ware misdaad over herhaling van de proef in ernst te spreken."

En toch heeft, zoo zegt de commissie verder, die mislukte proef aan de kolonie groot voordeel opgeleverd doordien reeds gronden in cultuur zijn gebracht en vele inlanders voor veeteelt en tuinbouw bij de boeren zijn ter school gegaan.

Gelukt de nieuwe proef, zoo zegt de Commissie ten slotte "hoe krachtig is dan niet het wapen dat aan Nederlandsche gezinnen voor den strijd om het bestaan in handen gegeven kan worden. In zedelijken en maatschappelijken zin zal de kolonie er wel bij varen. Uit een staatkundig oogpunt levert deze kolonisatie een der krachtigste middelen om bijtijds een tegenwicht te vormen tegen den steeds wassenden invloed van de vreemde elementen in deze kolonie.

"Kortom, van de ontwerpen en plannen om Suriname als Nederlandsche kolonie tot bloei te brengen, beschouwt de Commissie de hier besproken kolonisatie als een der krachtigste en rationeelste middelen tot hulp die Nederland kan aanwenden."

Het komt ons voor dat de Commissie goed heeft aangetoond welke gunstige gevolgen eene kolonisatie van Nederlandsche landbouwers voor Suriname zou kunnen hebben en dat zij er terecht op gewezen heeft dat daarbij met groot beleid en voorzichtigheid zal moeten worden te werk gegaan. En toch achten wij het begrijpelijk dat dit, met ongeduld verwacht en ruim een jaar geleden verschenen rapport betrekkelijk zoo weinig is besproken en dat van het uitvoering geven aan de daarin aangegeven denkbeelden niets wordt vernomen. Wij vinden daarvoor eene financieele en eene economische of humanitaire reden.

De Commissie meent "dat het noodige land, behoorlijk bepolderd, door het gouvernement ter beschikking van de kolonisten moet worden gesteld." Dat de regeering hier en in Suriname ook van die meening is, blijkt uit de wet van 20 Maart 1896, Stbl. n° 46, krachtens welke, ten koste van belangrijke geldsommen, terreinen in de nabijheid van Paramaribo

geschikt zullen worden gemaakt voor cultuur en vestiging van Nederlandsche kolonisten. Maar behalve dat de grond hun kosteloos ter beschikking zou worden gesteld, zou, volgens de berekening der commissie, gedurende de eerste drie jaren der vestiging in een bedrag van f 4400.— per gezin moeten worden voorzien. Nu berekent de commissie wel dat die financieele steun »zoo goed als zonder risico is« en dat de Staat de voorgeschoten gelden gemakkelijk kan terugkrijgen. Dit zal echter alleen het geval zijn wanneer de proef inderdaad goed gelukt en de kolonisten in het leven blijven.

Wij gelooven gaarne dat eene kolonisatieproef, genomen met al de voorzorgen waarvan de commissie spreekt, goed zal kunnen gelukken en ook in het belang der kolonie zal zijn. Maar wij vinden het begrijpelijk dat het gouvernement (want van particuliere zijde zal eene zoodanige kostbare proef wel niet licht worden genomen) vooralsnog aarzelt de noodige gelden voor het nemen van dergelijke proef bij de wetgevende macht aan te vragen. Men vergete toch niet dat voor Suriname nog jaarlijks een belangrijk subsidie op de staatsbegrooting moet worden uitgetrokken, een subsidie dat door de belastingschuldigen in Nederland moet worden betaald. In de belangrijke, in de dagbladen van 11 Juni onder onze aandacht gebrachte rede, waarmede de Gouverneur van Suriname op 11 Mei de vergadering der Koloniale Staten opende, wees hij er op dat op de door hem opgemaakte nieuwe begrooting een subsidiecijfer van f 255.388 had moeten worden uitgetrokken of ongeveer f 25 000 meer dan voor 1896 noodig is geweest En nu moge men de meening deelen van den steeds van ijver voor de ontwikkeling van Suriname blakenden oud-Gouverneur Jhr. Mr. van Asch van Wijck dat de kolonie met woeker zal teruggeven al wat er aan wordt besteed, zeker is het dat men daarbij slechts op weinige in de laatste jaren verkregen verbeteringen kan wijzen, meestal slechts gunstige verwachtingen kan voorspiegelen en dat schier al het geld daarvoor uit Nederland, hoofdzakelijk uit de Nederlandsche schatkist zal moeten komen.

Begrijpelijk dus dat de berekening der Commissie omtrent het hooge bedrag dat per gezin noodig zou zijn om de kolonisatieproef goed te doen gelukken eenigszins als een koudwater-

straal gewerkt heeft op het enthousiasme van hen die van die kolonisatie veel verwachtten.

Dit wat de financieele zijde der zaak betreft.

Over de economische zijde der zaak slechts dit weinige ten betooge dat het begrijpelijk is waarom zich hier te lande zoo weinig stemmen verheffen voor het geven van uitvoering aan de denkbeelden der Surinaamsche Commissie.

Uit de eerste brochure van den heer Pyttersen over dit onderwerp: »Door een rooden draad verbonden. Armverzorging. Emigratie. Suriname«, kan men zich herinneren (zie ons artikel in »de Economist« van Januari 1893, p. 78 en v.) dat het hoofddoel van zijn voorstel om de emigratie van Nederlandsche landbouwers naar Suriname te bevorderen was om de hier en daar in Nederland bestaande werkeloosheid te verminderen en tevens eenigermate in Suriname's behoefte aan werkkrachten te voorzien en die kolonie tot ontwikkeling te brengen. Nu ziet men evenwel dat de commissie ernstig aanraadt eene proef met niet meer dan een twintigtal gezinnen te nemen en die proef eerst te herhalen wanneer gebleken zou zijn (wat natuurlijk eerst na eenige jaren het geval zou kunnen zijn) dat die eersten het landbouwbedrijf met goed gevolg konden uitoefenen en daarbij gezond bleven. Terecht maant de commissie tot groote voorzichtigheid aan, maar men zal toegeven dat bij het opvolgen van hare wenken de emigratie van een zoo luttel getal gezinnen van geen, althans van slechts weinig beteekenis zal zijn om de alhier bestaande werkeloosheid te verminderen, terwijl het tevens heel wat jaren zal duren eer een genoegzaam aantal dier immigranten iets van beteekenis tot ontwikkeling van Suriname zullen kunnen bijdragen.

Begrijpelijk dus ook dat zij die van de emigratie van Nederlandsche landbouwers naar Suriname heel wat verwacht hadden voor de vermindering van werkeloosheid alhier en voor de ontwikkeling der kolonie, zich door het rapport der commissie teleurgesteld gevoelen en het nu maar het verstandigste vinden over de zaak te zwijgen.

Eene goed voorbereide, met alle mogelijke voorzorgen ondernomen kolonisatieproef met »picked people«, als de commissie aanraadt, zullen wij gaarne zien tot stand komen, omdat daaraan niet de bezwaren verbonden zijn, waartegen wij in

vroeger stukken over massale Europeesche kolonisatie in de tropen meenden te moeten waarschuwen. Gelukt de proef, zij zal kunnen leiden tot de ook uit een politiek oogpunt zoo wenschelijke versterking van het Nederlandsch element in Suriname en ook kunnen bijdragen tot de ontwikkeling der rijke, nog veel te weinig ontgonnen hulpbronnen dier kolonie.

Daarvoor echter verwachten we meer en spoediger resultaten van het tot stand komen der te 's Gravenhage te vestigen Maatschappij „Suriname”, waarvoor dezer dagen (begin Juli) de deelneming van het publiek in het maatschappelijk kapitaal van f 500.000, is ingeroepen. Bij besluit van den Gouverneur van Suriname van 4 Januari jl. is aan de heeren J. A. de Gelder, oud-lid in den Raad van Ned.-Indië, J. C. Jansen, oud-Minister van Marine, C. Lely, oud-Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, en Mr. H. W. F. Struben, Advocaat te 's Gravenhage, vergunning verleend tot het instellen van een geologisch en landbouwkundig onderzoek van een deel der kolonie Suriname, gelegen bezuiden Paramaribo, tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren. Aan de Maatschappij, aan welke de vergunning door genoemde heeren, die in het bestuur zitting zullen hebben, wordt overgedragen, zal concessie worden verleend tot een maximum van 550.000 H.A. op de door haar onderzochte gronden met uitsluiting van anderen De Maatschappij verkrijgt dus niet een eenvoudig op de kaart aangewezen, goeddeels onbekend terrein, maar eerst na het instellen van een volledig geologisch en landbouwkundig onderzoek in het zoo uitgestrekte gebied tusschen de beide genoemde rivieren, waar reeds met goed gevolg zooveel goud gegraven werd, wijst zij het terrein aan, waarvoor zij concessie verlangt. Voor verdere bijzonderheden zie men de verspreide prospectussen en de financieele bladen, o. a. de „Nieuwe Financier en Kapitalist” van 30 Juni jl., die o. a. terecht zegt dat de personen die zich aan 't hoofd der zaak hebben gesteld, dit niet zouden hebben gedaan als zij niet volkomen overtuigd waren dat de kans van welslagen gunstig is. Het tot stand komen der zaak is dan ook gelukkig verzekerd, ook al zou het aan het publiek aangeboden kapitaal van f 400.000 op 1 Juli niet terstond geheel zijn volteekend. Niet alleen toch dat van het geheele kapitaal van vijf ton reeds terstond f 100.000 was geplaatst,

maar alvorens de deelneming van het publiek in de resteerende 4000 aandeelen van f 100 werd ingeroepen, had zich een Syndicaat gevormd dat de plaatsing dier aandeelen waarborgde. Geen wonder dan ook dat, gelijk de dagbladen dezer dagen berichtten, het tot stand komen van dat Syndicaat in Suriname, voor welke kolonie de nieuwe Maatschappij van zoo onberekenbaar nut zal kunnen zijn, met groote ingenomenheid was vernomen.

Waar ernstige, bekwame mannen zich hebben vereenigd om zoodanige zaak tot stand te brengen, mag op het welgelukken worden vertrouwd, ook omdat de concessionarissen zich de medewerking van hoogst bekwame mannen hebben weten te verzekeren. Het heet toch dat de Leidsche hoogleeraar Martin, die eenige jaren geleden een voorloopig geologisch onderzoek in Suriname instelde en over zijne bevindingen belangrijke stukken publiceerde [1]), zich bereid zou hebben verklaard, zoo hij van de Regeering het noodige verlof kon krijgen, de verder noodige geologische onderzoekingen in loco te gaan instellen, terwijl de heer M. D. Havelaar, Ingenieur 1e kl. B. O. W. in Ned.-Indië, doch thans in Suriname belast met de uitvoering der belangrijke door hem ontworpen werken, vertegenwoordiger der Maatschappij te Paramaribo zou worden.

Door het tot stand komen van zoodanige maatschappij, van welke ook blijkens de rede waarmede (zie o. a. »het Vaderland« van 11 Juni) de Gouverneur op 11 Mei de Zitting der Kol. Staten opende, voor Suriname zooveel wordt verwacht en van welke een zoo krachtige stoot kan uitgaan om de rijke hulpbronnen van Suriname tot ontwikkeling te brengen, zal zeker een lievelingsdenkbeeld worden verwezenlijkt van den steeds volijverigen Secretaris onzer Maatschappij van Nijverheid F. W.

---

[1]) Zie daarover o. a. Tijdschrift v. h. K. N. Aardrijksk. Genootschap, 1884—87 passim, Economist 1885, p. 410, Ind. Gids van Febr. 1887 en Aug. '88, Spectator van 19 Febr. en 5 Nov. 1887 enz. Dat Prof. Martin zich voortdurend voor het geologisch onderzoek van Suriname bleef interesseeren, bleek uit de voordracht door hem op 31 October jl. in het Koloniaal Museum te Haarlem gehouden en waarvan een overzicht wordt gegeven op p. 12 van het in Juli jl. in 's Museum's «Bulletin» verschenen, bijzonder inhoudrijk en lezenswaardig «Verslag over het jaar 1896».

van Eeden, die sedert zoovele jaren voor die ontwikkeling ijvert, en op wiens hernieuwden aandrang tot »wetenschappelijk onderzoek» wij in »de Economist» van 1896, p. 639, de aandacht vestigden [1]). Verwacht mag dan ook worden dat weldra in het Nijverheids-tijdschrift of in het Bulletin van het Koloniaal Museum door den heer van Eeden een warm woord aan de nieuwe Maatschappij zal worden gewijd. [2])

Moge zij en in Nederland en in Suriname den steun ondervinden waarop zij zoo terecht aanspraak schijnt te mogen maken.

Zij zal ook krachtig kunnen medewerken tot versterking van het Nederlandsch element in Suriname. Evenals in de Zuid-Afrikaansche Republiek de Spoorwegmaatschappij meest met Nederlandsch personeel werkt, mag toch worden verwacht dat de Maatschappij »Suriname», voor alles wat geen koeliewerk is, voornamelijk Nederlandsch personeel in dienst zal

---

[1]) Ten vervolge daarop vestigen wij thans de aandacht op zijn, in zijne hoedanigheid van Directeur van het Koloniaal Museum te Haarlem in 's Museums «Bulletin» van Maart jl. geschreven artikel: «Eene Tentoonstelling van Ned. West-Indië in 1898.» Na het nut van zoodanige hiertelande te houden Tentoonstelling te hebben aangetoond, eindigt hij met «alle voorstanders van den vooruitgang van N. W.-I. uit te noodigen, het denkbeeld in gunstige overweging te nemen en hunne opmerkingen en wenken, ten nutte van dit onderwerp, ten beste te willen geven, om daardoor tot een deugdelijk programma en een gunstige uitkomst van ons streven te geraken.»

Zoodanige Tentoonstelling, waarover zie ook p. 51 van het «Bulletin van het Kol. Museum» van Juli jl., zou zeker heel wat kunnen bijdragen om «onze West» nader bekend te maken. Zij die zich de afdeeling West-Indië van de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam in 1883 herinneren, zouden dan kunnen zien of N. W.-I. sedert dien tijd is vooruitgegaan, dan wel of Suriname nog in den toestand van achterlijkheid verkeert, waarvan in 1890 (zie Hoekstra's artikel in het «Tijdschrift van het K. N. Aardrijkskundig Genootschap» 1891, p. 988) de Berlijnsche hoogleeraar Joest sprak.

[2]) In het begin-Juli verschenen «Bulletin», dat het Verslag over 't Kol. Mus. over 1896 bevat, is van die nieuwe Maatschappij nog geen sprake, maar wel wordt er menig aan Suriname gewijd woord in aangetroffen, waarop dringend de aandacht der Maatschappij «Suriname» wordt gevestigd.

nemen. Dit zal ook ten goede kunnen komen aan de bestaande of toekomstige kolonisten, die, voorzooverre zij in land- en tuinbouw en veeteelt geen voldoend bestaan konden vinden, dit allicht wel bij die Maatschappij zouden doen.

Vermoedelijk zal de Maatschappij het eerst beginnen met het geologisch onderzoek, omdat dit het spoedigst goede uitkomsten belooft en omdat van de uitkomst daarvan zal afhangen welke terreinen zij ter bewerking zal aanvragen. Maar gelijk wij zagen zal zij ook een landbouwkundig onderzoek instellen. Daarbij zal zij gewis ook letten op artikelen als dat voorkomende in het »Handelsblad« van 9 Juni jl., »de toekomst der Gomelastiek«. Daaruit ziet men dat tegenover sterk toenemende consumtie de productie in schier alle landen, met uitzondering van die in den Congostaat, sterk afnemende is, en zulks niettegenstaande, volgens mededeeling van den Engelschen gezant in Mexico, met de teelt van de »Castellao elastica« na 5 jaren tijds 300 pCt. winst zou te maken zijn. Moge dat artikel en ook dat over »Caoutchouc« in »de Ind. Gids« van Juni jl., p. 843, voornamelijk over de »balata's« handelende, de aandacht trekken niet slechts van de bestuurders der Maatschappij »Suriname«, maar ook van andere planters in onze Oost- en West-Indische bezittingen, inzonderheid ook van de Directie van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg.

Na deze uitweiding over de Maatschappij »Suriname« moeten wij nog even op het kolonisatie-vraagstuk, inzonderheid wat West-Indië betreft, terugkomen om, getrouw aan onze gewoonte, melding te maken van nog enkele daaraan gewijde geschriften.

Veel is het niet. Vermeld worde een in de »Vragen des Tijds« van October 1896 opgenomen artikel van den heer H. van Breem, dd Paramaribo April, dus gelijktijdig met het kolonisatie-rapport, welks inhoud den schrijver nog niet bekend schijnt te zijn geweest. In aansluiting aan den heer Pyttersen, geeft de heer v. B. een beknopt historisch overzicht van tal van mislukte kolonisatie-proeven, ontraadt Europeesche kolosatie anders dan op kleine schaal [1]) voor tuinbouw en vee-

[1]) Dit doet ook H. B. in het »Dagblad van 's Gravenhage« van 8 Mei jl., als eisch stellende dat de kolonisten toebereiden grond en woningen zullen vinden.

teelt. Kolonisatie met Javanen en Britsch-Indische koelies acht hij gewenscht.

In het "Handelsblad" van 27 Februari jl. verklaart de heer C. Busch, sedert 50 jaren cacaoplanter in Suriname, zich sterk tegen kolonisatie met Hollandsche boeren, die er onmogelijk wezenlijken landbouw kunnen uitoefenen. De thans bij Paramaribo gevestigde Hollandsche boeren, zegt hij, zijn schier allen in de kolonie geboren, dus geacclimatiseerd.

Dit bewijst dan toch, zouden wij zeggen, dat eene met de noodige voorzorgen genomen proef, als welke men op het oog heeft, kans van slagen heeft. Het bewijst ook, zoo dat nog bewijs noodig had, dat het Europeesch ras in de tropen in stand kan blijven, ofschoon, voegen wij er dadelijk bij, eerst na heel wat meer geslachten zal kunnen blijken of het zich zuiver weet te houden.

In de "Vragen des Tijd" van Januari jl. (zie ook "het Vaderland" van 14 Januari) schreef de heer van Wesenhagen [1]) over "Het verval der cultures in Suriname en de wenschelijkheid van opheffing." Hij dringt aan op beter behandeling der arbeiders, op vestiging van Javaansche gezinnen [2]) in bepaald voor hen gestichte desa's, op den aanleg van spoorwegen, op de immigratie van Europeanen, doch nimmer massaal, het daarbij betreurende dat een man als Professor Stokvis steeds de wenschelijkheid daarvan blijft betoogen, en herinnert daarbij aan Cateau van Rosevelt's woord: "het zou zijn een moord op groote schaal."

---

[1]) Dat deze steeds voortgaat in het openbaar van zijne belangstelling in «onze West» te getuigen, bleek ook uit de beide door hem in 1896 uitgegeven brochures: «Suriname. Iets over land en volk» en «Een en ander over de West.»

[2]) Bij de discussie over de begrooting voor Suriname in de Tweede Kamer op 10 December jl., bleek dat ook de Minister v. Kolonien een voorstander was van het vestigen van Javaansche gezinnen. Daarop was ook reeds in 1896 aangedrongen in een in het «Nieuws van den Dag» van 29 Augustus ondersteund adres van de «Vereeniging voor Suriname», waarover zie «de Ind. Gids» van September en October, p. 1364 en 1592. Het is bekend en bleek ook uit de bovenaangehaalde openingsrede van den Gouverneur dat onlangs weder 711 Javaansche immigranten, waaronder vele vrouwen, in Suriname aankwamen.

Ofschoon ook wij ons meermalen de vrijheid veroorloofden tegen Prof. Stokvis' betoogen bescheidenlijk op te komen, zij ons tegenover den heer van Wesenhagen, uit wiens woorden, misschien tegen zijne bedoeling, zou kunnen worden opgemaakt dat hij den hoogleeraar onder de voorstanders van zoodanige massale kolonisatie rekent, de opmerking vergund, dat die gevolgtrekking onjuist zoude zijn. Ten blijke daarvan worde slechts herinnerd aan des hoogleeraars in »de Economist« van April 1896, p. 308, aangehaalde woorden: »La colonisation sur une grande échelle, la colonisation des masses doit être rejetée«.

Op die woorden worde ook de aandacht gevestigd van Dr. Herman ten Kate, die in de in Juni verschenen jongste aflevering van het »Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap«, op p. 136, in eenige aan Paraguay in Zuid-Amerika gewijde regelen schreef: »Alle pogingen van kolonisatie met Europeanen of Australiërs zijn geheel of gedeeltelijk mislukt. Dit staaft mij weder in mijne overtuiging, dat massale kolonisatie door Europeanen in heete gewesten eene utopie is, n'en déplaise prof. Stokvis«.

Men moet den duivel niet zwarter maken dan hij is. Velen, ook ik, kwamen tegen Prof. Stokvis' theoriën op omdat men op grond zijner vroegere geschriften in hem een voorstander van zoodanige »massale kolonisatie« meende te moeten zien. Sedert hij echter in September 1895 in het »Institut Colonial International« zijne meening over het kolonisatievraagstuk nader uiteenzette en daarbij o. a. tot de in de aangehaalde woorden uitgedrukte conclusie kwam, mag men hem niet langer tot de voorstanders eener »massale kolonisatie« rekenen.

Over dat betoog van Prof. Stokvis zie men ook M. B.'s artikel in het »Bat. Nieuwsblad«, overgenomen in »Soerja Soemirat« van 7 en 14 November jl. Men leze er ook over wat Dr. Swart Abrahams op 29 December jl. in het Indisch Genootschap tegen Prof. Stokvis aanvoerde. Men zie daarover ook »Soerja Soemirat« van 6 Februari jl.

Dat Suriname, hoewel langzaam, vooruitgaat, bleek uit het Verslag over die kolonie over 1896, uit de stukken en discussiën over de begrooting voor Suriname in de beide Kamers

op 10 December [1]) en 27 Januari jl., uit de mededeelingen van den steeds van belangstelling in die kolonie blakenden oud-Gouverneur van Asch van Wijck in meerdere in het openbaar gehouden voordrachten gedaan, uit „de Economist" van Maart jl., p. 289 enz. De kolonie zal gewis sneller vooruitgaan zoo de kolonisatie met Europeanen en Javanen mocht slagen en zoo de Maatschappij „Suriname" mocht bereiken wat zij zich voorstelt.

Die vooruitgang is niet te wachten van onberaden, onvoorbereide pogingen tot kolonisatie met Duitschers of Italianen, als waarvan de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 5 en het Haagsche Dagblad" van 26 Mei jl. gewaagden.

Meer laat zich daarvoor verwachten van de Vereeniging: „Wie wil, die kan", wier statuten zijn opgenomen in de „Ned. Staatscourant" van 5 December 1896, tot welker medebestuurders o. a. behooren de heeren: Prof. B. J. Stokvis, Mr. F. J. Tyndall de Veer en Mr. A. C. Wesenhagen, en welker ontstaan goeddeels het gevolg is der pogingen van den heer H. Beth van 's Gravenhage, oud-planter in Suriname en schrijver der brochure: „Suriname. Goud-exploitatie. Nederlandsche kolonisatie. De emancipatie 1863. Aanvullingswet 1869. De groeitijd in verband met de Statistiek van Prof. van Geer". Die brochure en de oprichting dier vereeniging gaf aan het weekblad „Sta Pal!" aanleiding tot een artikel, dat in „Soerja Soemriat" van 30 Januari jl. overgenomen is. Daaruit en uit de statuten, ziet men dat de vereeniging zich voornamelijk kolonisatie van Suriname met Nederlanders, maar voorzichtig voorbereide kolonisatie ten doel stelt.

Tot zoover over het kolonisatie-vraagstuk wat West-Indie betreft. Nu nog, ten vervolge op hetgeen daarover in „de Economist" van April 1896 werd geschreven, iets over dat vraagstuk voorzoover Ned. Oost-Indië aangaat.

Wij beginnen met aan Dr. W. van Lingen, redacteur van

[1]) Waarbij o. a. tusschen den heer Pyttersen en den Minister gedebatteerd werd over de vraag of de particulieren, die Suriname topographisch en geologisch willen onderzoeken, al dan niet zullen worden ondersteund.

het te Semarang verschijnend weekblad „Soerja Soemriat”, onzen dank te betuigen daarvoor dat hij de goedheid had ons artikel uit „de Economist” van April 1896 (waarover zie ook het „Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap”, 1896, p. 191) in zijn geheel in zijn blad van 6 en 13 Juni 1896 over te nemen [1]. Daardoor toch kwam het onder de oogen van tal van personen, die waarschijnlijk niet tot de gewone lezers van „de Economist” behooren.

Wij hebben Dr. van Lingen voor meer dank te zeggen. Ons voornemen was, ten vervolge op het vroeger geschrevene, uit het blad „Soerja Soemirat”, dat ons steeds geregeld wordt toegezonden, na te gaan welke vorderingen zijn plannen tot het overbrengen van de op Java aanwezige hulpbehoevende Europeanen naar het land en het stichten van landbouwdorpen in het laatste jaar hebben gemaakt. Goeddeels heeft hij ons echter ontheven van de taak dit in de verschillende nummers van zijn weekblad na te gaan. In de afleveringen 5 en 6 toch van deel 53 van het „Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in N. O. I.” schreef hij een uitvoerig stuk: [2]) „Een vijfjarig streven. Nieuwe wegen tot welvaart voor Indo-Europeanen en tevens voor de moederlandsche maatschappij.” Door de lezing van dat stuk komt men op meer geleidelijke wijze dan door de lezing van zijn weekblad, waarin telkens ook andere onderwerpen worden behandeld, op de hoogte van het streven van de vereeniging Soerja Soemirat en van de door Dr. van Lingen gedachte inrichting van het Landbouwdorp. Na het in het vorig jaar daarover gezegde, zullen we daarover niet lang uitweiden, maar ons er toe bepalen er op te wijzen hoe Dr. van Lingen de stof nu behandelt, slechts op enkele punten meer bepaald de aandacht vestigende.

Hij verdeelt zijn artikel in vier hoofdstukken en voegt er onderscheiden bijlagen aan toe. In H. I: „Een stukje geschiedenis”, wordt verhaald hoe de overweging dat iets gedaan

---

[1]) In het nummer 19—20 van 1897 maakt hij ook melding van ons in het «Handelsblad» van 4 April aan Si Anoe's keurige boekjes: «Een reisje naar Tebing-Tinggi» enz. gewijd artikel.

[2]) Waarvan hij voor belangstellenden overdrukken beschikbaar houdt.

moest worden ten behoeve der vele, meer en meer in getal toenemende hulpbehoevende Europeanen in Indië leidde tot het oprichten van werkplaatsen voor Europeanen te Semarang en tot het in het leven roepen van de vereeniging en het weekblad Soerja Soemirat, waarin al spoedig het stichten van een Landbouwdorp werd aanbevolen. In H. II is sprake van »Resultaten van en verwachtingen voor het ambacht in Ned.-Indië.« H. III is getiteld: »De kleine landbouw«. De afdeelingen dragen de volgende opschriften: »A. De kleine landbouw een zegen der volkeren.« »B. De kleine landbouw een zegen voor Ned.-Indië.« »C. Is de Regeering van Ned.-Indië gunstig gestemd voor den kleinen landbouw?« Ja, blijkens onderscheidene aanschrijvingen, de bevordering der conversie van communaal in individueel bezit, de kolonisatieproef met oud-militairen te Poespo (waarover zie ook bijlage B) [1]), en den steun verleend aan het plan tot stichting van een landbouwdorp. In afdeeling D: »Het Landbouwdorp«, p 327 e. v., is sprake van zijn karakter, plaats van vestiging, proeve eener regeling van de positie der kolonisten, proeve eener begrooting, de te beoefenen cultures enz., de leiding van het Landbouwdorp, de opleiding van kinderen en jongelieden [2]) enz. De kennisneming van dat alles, ook van bijlage C, p. 386, is nuttig om te doen zien dat Dr. van Lingen bedacht is geweest op alles waarop bij de stichting van het door hem geprojecteerde Landbouwdorp gelet moet worden. Daarbij worde ook gelet op de in de bijlagen D en E opgenomen Nota's van den hoofdambtenaar op wachtgeld H. L. Ch. Te Mechelen en van den administrateur van 's Lands Bergtuin te Tjibodas H. Couperus, die beiden zijn ingenomen met zijn plannen tot het stichten eener landbouwkolonie en zijn denkbeeld om deze in de vlakte van Lembang in de Preanger, op eene hoogte van ongeveer 3500 voet te vestigen zeer gelukkig noemen Men leze ook op blz. 329 e. v. welke bijzondere voordeelen dat terrein aanbiedt.

[1]) En vooral ook het belangrijke artikel: «Eene kolonisatieproef» in «Handelsbl.» van 3 Maart jl., waarin de proef ontmoedigend wordt geheeten.

[2]) Zie daarover meer o. a. in «Soerja Soemirat» van 16 Januari jl.

In afdeeling E is sprake van: "Breedere plannen: het landbouwdorp slechts voor enkelen; invoering van den kleinen landbouw in ruimeren zin: uitgifte van perceelen van 30 tot 50 baoe aan geschikte personen, steun der Regeering, steun van het kapitaal, Maatschappij van klein landbouwcrediet, voor Europeanen, ook voor Javanen [1]).

Afdeeling F handelt over "immigratie uit het Moederland", welke Dr. van Lingen, evenals o. a. Prof. Stokvis en de controleur van Gennep, zie p. 366, ook 372, mogelijk, maar welke de Indische Regeering, zie p. 144 van het Koloniaal Verslag over 1895, en ook "Soerja Soemirat" van 20 Juni 1896, onraadzaam acht.

In zijn slothoofdstuk, p. 367 e. v., vat de schrijver zijn betoog samen, wijst er op dat zijn streven niet is philantropisch maar sociaal-economisch, waarschuwt tegen misverstand, en roept algemeene medewerking in.

Tot deze dorre opsomming van den hoofdinhoud van Dr. van Lingen's lezenswaardige verhandeling moeten wij ons bepalen, wijzen echter op enkele zinsneden daaruit, waaruit zijne bedoeling bijzonder duidelijk blijkt. In de afdeeling *a* van H. III, p. 312, uit hij de meening dat "de kleine landbouw, veel meer dan de beoefening van het ambacht, de aangewezen weg is om aan de afstammelingen der Europeanen in Ned. Indië een menschwaardig bestaan te verzekeren", en ontwikkelt dan hoe hij het begrip "kleine landbouw" gaarne opgevat zag.

In de afdeeling *d:* "Het Landbouwdorp", p. 327, ziet men dat het doel is den kolonist wel het gebruiksrecht voor zich en zijne erven te verzekeren, p. 336, maar niet hem grondeigenaar te maken. Opdat de gemeenschap in stand blijve, moet de grond haar blijven toebehooren. [2])

---

[1]) Wat het landbouwcrediet betreft, worde herinnerd aan de geschriften van Mrs. N. P. van den Berg, I. P. Moltzer en anderen, vermeld in «de Economist» van Mei 1887, p. 553. Latere stukken daarover kwamen ons niet onder de oogen. De zaak, in Europa ook steeds aan de orde (zie onderscheiden stukken in «de Economist», laatstelijk April en Juni 1897, p. 360 en 510), schijnt in Indië niet gemakkelijk goed te regelen.

[2]) Hetzelfde stelsel dus dat ik, optredende voor de Maatschappij van Weldadigheid, in «Erica» 1896 en '97 en in de «Nieuwe

Op p. 362 ontwikkelt Dr. van Lingen zijn denkbeeld betrekkelijk de door hem wenschelijk geachte »Maatschappij van klein landbouwcrediet«, een onderwerp waarover we, gelijk op de vorige bladzijde werd gezegd, in »de Economist« van Mei 1887, p. 553, onderscheiden stukken konden vermelden, maar waarover ons sedert dien tijd weinig onder de oogen kwam.

Tot zoover hetgeen we nu over Dr. van Lingen's belangrijke verhandeling wenschten in het midden te brengen.

Die verhandeling zag in het begin van dit jaar het licht. In het weekblad »Soerja Soemirat« der laatste maanden hebben wij te vergeefs gezocht naar het bericht dat het den steeds ijverigen Dr. van Lingen gelukt zou zijn landbouwdorpplan tot een begin van uitvoering te brengen. In dat blad van 27 Maart is het op de algemeene vergadering der vereeniging op 23 Maart uitgebracht jaarverslag opgenomen. Daaruit zien we wel dat Dr. van Lingen aan de vergadering kon mededeelen dat de Regeering, onder zeer vrijgevige voorwaarden, het gereboiseerde boschperceel Tjibogo, groot 180 baoes, gelegen op eene hoogte van 3600 voet in de nabijheid van Bandong voor de stichting van een landbouwdorp, en in alle opzichten voor zoo iets geschikt geacht, aan de vereeniging had toegewezen. Maar een bericht dat men een aanvang heeft gemaakt met de stichting van het landbouwdorp lazen wij nog niet. Het voor het eerste dorp noodige land heeft men nu. Het is bekend dat het voor de eerste jaren benoodigde geld ook reeds sedert het vorig jaar voorhanden is. Maar de »mennekens«, die het landbouwdorp zullen moeten bevolken, schijnen nog te ontbreken. Begrijpelijk dat Dr. van Lingen slechts met in alle opzichten flinke gezinnen aan het werk wenscht te gaan, omdat hem voor het welgelukken der zaak aan het goedslagen der eerste proef zeer veel gelegen is. Mogelijk ook wacht hij op de overkomst der kolonisten uit Europa, welke hij, wij zagen het vroeger, noodig achtte om tot onderwijzers in zaken van land- en tuinbouw en veeteelt te dienen. Maar wenschelijk is het zeker dat de zaak spoedig tot een begin van uitvoering kome, opdat de belangstelling, welke Dr. van Lingen er voor

---

Rotterdamsche Courant» van 12 Maart jl. tegenover de redactie van dat blad verdedigde.

heeft weten op te wekken, niet weder verflauwe. Daartoe zal kunnen medewerken wat we in datzelfde N° 13 van »Soerja Soemirat« lezen: dat de vereeniging van dien naam besloten heeft haar werkkring uit te breiden, en ook buiten Semarang afdeelingen te stichten. Te Buitenzorg trad al dadelijk eene krachtige afdeeling in het leven. Zijn die afdeelingen warm voor het kolonisatieplan, dan zijn zij, als plaatselijk goed met personen en omstandigheden bekend, zeker goed in de gelegenheid aan de verwezenlijking van zoodanig plan bevorderlijk te zijn.

Aan de stichting van het Landbouwdorp zal vermoedelijk ook bevórderlijk zijn, wat we in S. S. n° 19—20 lazen, dat Dr v. L. zich te Bandoeng heeft gevestigd, zeker tevens om zich geheel aan de leiding der zaak te kunnen blijven wijden. Blijkens S. S. n° 21 blijft hij toch hoofdredacteur van dat blad.

In het vorig jaar zeiden we genoeg over het doel van de vereeniging Soerja Soemirat en het streven van het blad van dien naam om daarop thans niet te behoeven terug te komen. Alleen zij er op gewezen, ook teneinde te doen zien dat het blad steeds voortgaat met te wijzen op belangrijke publicatiën in Nederland over gelijksoortige onderwerpen als waaraan het blad is gewijd, dat in de nummers 4—6 van den loopenden jaargang veel is overgenomen uit het artikel van den heer S. Kalff in »de Ind. Gids« van November en December jl.: »G. K. van Hogendorp en zijn kolonisatieplan« (dat wij, als enkel van historisch belang, in dit stuk onbesproken moeten laten), en in de nummers 14—16 veel uit het keurige, door het Nut uitgegeven boekje van den heer Bruinwold Riedel: Tuingrondverhuring aan »kleine luiden«.

Tot zoover wat we over Dr. van Lingen's publicatiën en zijn plannen te zeggen hadden.

Over het mede in »de Economist« van April 1896, p. 310, besproken kolonisatieplan van den heer J. L. van Gennep kunnen we met enkele woorden volstaan.

Zijne brochure van 1895: »De hoogvlakte van het Janggebergte op Java, de meest geschikte plaats voor de oprichting van een Sanatorium, een Krankzinnigengesticht en een Europeesche Landbouwkolonie« had heel wat opmerkingen, ook onzerzijds,

uitgelokt. Hij wederlegde deze en drong zijn betoog nader aan in zijn, in »de Ind. Gids» van Mei 1896 opgenomen artikel: »De wenschelijkheid tot exploitatie van de hoogvlakte van het Janggebergte. Met kaart». Zijn oorspronkelijk denkbeeld om op die hoogvlakte eene Europeesche Landbouwkolonie te stichten, laat hij daarbij goeddeels los (zie p. 18 van den overdruk) en bepaalt er zich voornamelijk toe de wenschelijkheid van de oprichting aldaar van een Sanatorium, en wel door eene particuliere maatschappij met gouvernementsondersteuning, te betoogen, alsmede de rentabiliteit der zaak aan te toonen.

Wat het »Handelsblad» naar aanleiding van dit nieuw betoog van den heer van Gennep in het midden bracht, kan men verkort lezen in »de Ind. Gids» van Juli 1896, p. 1063. In dat tijdschrift voor Augustus jl., p. 1287, verklaart Dr. C. L. van der Burg, ongetwijfeld een bevoegd beoordeelaar, zich in 't algemeen voor v. G.'s Sanatoriumplan, maar oppert toch nog al bezwaren en wijst op onderscheiden punten welke nog toelichting behoeven.

Wij volstaan met dit weinige over het plan-van Gennep, omdat het in de nieuwe phase welke het is ingetreden, met het kolonisatie-vraagstuk, waarmede we ons thans bezighouden, slechts in een verwijderd verband staat.

Daarentegen stond wel zeer rechtstreeks daarmede in verband de op 29 December 1896 in het Indisch Genootschap door Dr. Swart Abrahamsz gehouden voordracht over »de Kolonisatie van Europeanen in de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen.» Dat hij die kolonisatie, en daarmede alle Europeesche kolonisatie in de tropen, onmogelijk acht, dus lijnrecht staat tegenover Prof. Stokvis, blijkt uit de volgende, door hem verdedigde stellingen: »1°. dat de Europeaan, of liever de blanke mensch, in de heete luchtstreek zijn kolonisatie niet kan beginnen zonder de hulp van tropenbewoners; 2°. dat, wanneer hij de hulp van tropenbewoners daartoe gebruikt, dan fusie onvermijdelijk is, een fusie, die juist datgeen vernietigt wat hij wil behouden en uitbreiden, zijn Europeanisme, zijn blank zijn.» Voor het betoog dier stellingen, ook van des sprekers beschouwingen over de psychologische

zijde van het vraagstuk, moet, ook om dit artikel niet te uitvoerig te maken, naar de »Handelingen van het Indisch Genootschap« worden verwezen.

Uit al het hierboven aangevoerde blijkt voldoende dat het vraagstuk der Europeesche kolonisatie in de tropen nog steeds aan de orde is en dat men het omtrent de wijze van oplossing volstrekt nog niet eens is, maar tevens dat, wat inzonderheid Suriname betreft, er, buiten die kolonisatie, nog andere middelen zijn om die kolonie tot ontwikkeling te brengen.

J. K. W. Quarles van Ufford.

NIEUWE UITGAVEN.

G. M. Boissevain, *De munttoestand in 1897.* Amsterdam, J. H. de Bussy, 1897.

Bryan, de gevallen candidaat voor het presidentschap der Vereenigde Staten, zat eens in een tramwagen tusschen twee personen, die redeneerden over de muntquaestie. Hoe kunt gij het billijken, zeide de een, dat men zilver, voor 50 dollarcents per 412½ grein aangekocht, in gemunten staat voor 100 cents zal mogen uitgeven? Daarop richtte de ander het woord tot de aanwezigen en vroeg: wanneer ieder van 412½ grein zilver een dollar kan laten maken, wie van u zal die hoeveelheid dan voor minder dan een dollar willen afstaan? „Ik zou het doen", roept een jong mensch, naast zijn moeder gezeten. Maar de moeder zegt: „Geeft geen acht op hem; hij is een idioot; ik breng hem juist naar een gesticht."

Deze anecdote, door den heer Boissevain op blz. 46 van zijn geschrift medegedeeld en door hem aan een redevoering van Bryan ontleend, kenteekent den betoogtrant van den volksredenaar. Het is louter goochelspel met het woord „dollar". „Wanneer ieder van 412½ grein zilver een zilveren dollar kan laten maken, wie van u zal die hoeveelheid dan voor minder dan een gouden dollar willen afstaan?" Het eenige redelijke antwoord hierop zou zijn: dat hangt af van de waardeverhouding die tusschen den gouden dollar en den zilveren, wanneer deze vrij kan worden aangemunt, zal ontstaan. Is die verhouding niet zoodanig, dat beiden a pari tegen elkander worden verruild, zal men bijvoorbeeld voor een gouden dollar ten minste anderhalven zilveren dollar moeten geven, dan heeft de idioot gelijk.

In de volksvergadering, waar Bryan zijn anecdote voordroeg, zal zij wel veel succes hebben gehad. Door de quaestie zoo te

stellen als hij deed, glipte hij handig heen over hetgeen hij vast gelooft, maar nooit bewezen heeft; te weten, dat het voldoende zou zijn de Munt der Vereenigde Staten voor het zilver open te stellen, om den prijs van dat metaal, die thans 27 à 28 pence is, op te voeren tot nagenoeg 59; want dat is het punt, waarop het zilver komen moet, zullen de 412½ grein, waaruit de zilveren dollar geslagen is, bij vrije aanmunting op den duur een waarde hebben van een gouden dollar. Duidelijk toont de heer Boissevain aan, dat voor Bryan's verwachting geen grond bestaat. De argumenten, die onze schrijver aanvoert, zijn zoo stevig, dat ieder, die onbevangen oordeelt, ze wel onwederlegbaar zal noemen.

Het is een waar geluk, dat Bryan en zijne vrienden niet aan het bewind zijn gekomen; hun optreden ware een groote ramp geweest. Doch waarom bovenal? Omdat de heropening van de Munt der Vereenigde Staten voor het zilver duurzame nadeelige gevolgen zou hebben opgeleverd? Dat is mijne meening niet. Het gevaar, dat de beschaafde wereld in het algemeen en Noord-Amerika in het bijzonder ten vorigen jare bedreigde, lag niet in de heropening der Munt voor het zilver, maar was hierin gelegen, dat deze maatregel, naar zich liet voorzien, een tijdelijk karakter zou dragen. Zoodra men bespeuren zou wat de openstelling der Munt voor het zilver met zich bracht, zou de proefneming buiten eenigen twijfel zijn gestaakt. Indien Amerika onherroepelijk tot den dubbelen (dus inderdaad tot den enkelen zilveren) standaard overging, zou dit wel stoornis geven, maar geen blijvende stoornis. Na eenigen tijd zou alles zich naar den nieuwen toestand schikken, loonen, prijzen, wisselkoersen, en Europa zou er op den duur niet slecht bij varen. Het zilver zou natuurlijk niet op 59 pence komen, maar stijgen zou het zeker, en wanneer eenmaal al het goudgeld in Amerika door zilvergeld ware vervangen, standvastiger in waarde zijn dan nu. Verliezen zouden wel geleden worden door dezulken, die in Amerika vorderingen in „dollars" hadden uitstaan; maar vele schulden zijn in goud gecontracteerd, en voor zoover de op dezen voet gesloten overeenkomsten stipt werden nageleefd, zouden de schuldeischers geen nadeel lijden. Men denke nu echter niet meer aan het tijdperk van overgang, men denke aan hetgeen daarna zou volgen. Men stelle zich de

Vereenigde Staten voor als een land met den enkelen zilveren standaard. Ligt in die voorstelling iets schrikverwekkends? Ik zou niet weten waarom. Herstelden de Vereenigde Staten hun „dollar of the fathers", zij zouden met dat voorvaderlijke geld even voorspoedig kunnen zijn als zij het thans zijn met het goud.

Neen, het groote gevaar lag elders. De „dollar of the fathers" heeft niet de algemeene sympathie; een zeer sterke partij wil van het goud niet scheiden. En zoodra (naar de bekende wet van Gresham) het goud door het zilver op groote schaal zou dreigen verjaagd te worden, zou die partij zich krachtiger dan ooit doen gelden. Angst zou zij verwekken onder allen, die iets te verliezen hadden. En dan zou hetzelfde gebeuren wat geschied is in 1893; gelijk toen de Sherman Act, zou de wet, die de onbeperkte aanmunting van zilver had toegestaan, worden ingetrokken. Middelerwijl zou de hoeveelheid zilveren teekengeld weder aanmerkelijk toegenomen, het Amerikaansche muntwezen in sterker mate bedorven zijn.

Voor dat gevaar heeft de zegepraal van Mac Kinley de Vereenigde Staten behoed. Maar duurzaam behoed? Een van de belangrijkste gedeelten der brochure van den heer Boissevain dient om te betoogen, dat het gevaar niet voor goed geweken is. Van de 13½ millioen kiezers, die stemden, hebben 6½ millioen zich ten gunste van Bryan uitgesproken, en hoe licht kan zulk een groote minderheid aangroeien tot een meerderheid! Wat is het middel om het kwaad te keeren? Hoe te voorkomen, dat de Vereenigde Staten er toe besluiten op eigen hand den dubbelen standaard in te voeren, wat nooit tot iets anders dan tot verwarring of teleurstelling leiden kan? Onze schrijver is niet verlegen om een antwoord: internationale invoering van het bimetallisme, nog om andere redenen wenschelijk, is het eenige redmiddel. Met nadruk dringt hij daarom nogmaals op het voorbereiden van dien maatregel aan. De regeeringen der voornaamste Europeesche landen en die der Vereenigde Staten moeten gedelegeerden afvaardigen — louter principieele voorstanders, want hunne taak moet niet zijn te debatteeren over beginselen, maar over toepassing van beginselen — en die gedelegeerden moeten het ontwerp vaststellen van een internationale overeenkomst op den grondslag eener waardeverhouding tusschen de beide metalen, noch

van 15.5, het cijfer der Latijnsche Unie, noch van 33 à 34, dat der bestaande verhouding, maar van een getal dat ergens tusschen die twee gelegen is.

De verhouding van 15.5 wordt door den heer Boissevain afgekeurd. Haar tot grondslag te nemen, zou thans aanleiding geven tot vele onbillijkheden. Ik voeg erbij, dat het een crisis zou veroorzaken in het Oosten, gelijk daar nooit is doorleefd, en een sterken prikkel zou geven aan de zilverproductie.

Maar ook de bestaande verhouding van ongeveer 33 wil de schrijver niet aanvaarden. Van de ruim 4000 millioen dollars zilvergeld, die naar de begrooting van den Muntdirecteur der Vereenigde Staten thans in omloop zijn, wordt ongeveer de helft of 2000 millioen gevonden in de landen met gouden of hinkenden standaard. Werden die 2000 millioen versmolten en hermunt op den grondslag der actueele waarde, dan zou dat eene inkrimping van het omloopende geld met 1000 millioen dollars, twee en een half milliarden Nederlandsch, ten gevolge hebben! Men kieze dus een middencijfer, bijvoorbeeld 20. Dit zou den zilverprijs, nu 27 à 28, op ruim 47 pence brengen.

Wat hebben wij hiervan te denken? Drie dingen schijnen mij toe volkomen vast te staan. Ten eerste, dat Engeland nog geene geneigdheid toont om zijne principieele bezwaren tegen het bimetallisme te laten varen. Het denkbeeld, dat de Britsche regeering louter verklaarde bimetallisten tot een muntconferentie zou afvaardigen en hun deze hoop zou geven: als gij het samen eens wordt over een redelijk plan, kunt gij rekenen op mijn steun; dat denkbeeld, hoe aanlokkend ook, schijnt mij niet in overeenstemming met hetgeen de Britsche regeering zelve tot dusverre heeft gedaan en gesproken. — Ten tweede staat het vast, dat buiten Engeland's medewerking van de geheele zaak niets komen kan. Eene bimetallieke Unie, waarvan Engeland geen deel uitmaakte, zou daarenboven geen kans van slagen hebben. »Nicht ohne England«, is Duitschlands leuze; maar het moet ieders leuze zijn. En Frankrijk zal zijn goudvoorraad in de Bank, dien het als een soort van krijgskas beschouwt, nooit in gevaar willen brengen. Zoolang niet de volstrekte zekerheid is verkregen, dat Engeland zich bij de Unie aansluiten en haar krachtig steunen zal, is ook van Frankrijk geen medewerking te wachten. — Ten derde

staat het vrijwel vast, dat de Fransche bimetallisten hun *quinze et demi* nooit zullen loslaten. Zij worden toornig als men daaraan raakt. Bimetallisme en *quinze et demi* zijn in hunne voorstellingen zoo samengegroeid, dat Paul Leroy-Beaulieu, als hij in zijn *Traité* het bimetallisme bestrijdt, dit stelsel met de aanneming eener verhouding van 15.5 geheel vereenzelvigt. Wie in Frankrijk de openstelling der Munten voor het zilver bepleit, gaat daarbij stilzwijgend of niet stilzwijgend van de gedachte uit: het *quinze et demi* wordt gehandhaafd. Zonderling moge dit schijnen aan hen, die de zeer groote bezwaren tegen het aannemen dezer verhouding kennen; verklaarbaar is het nochtans. Ook dan, wanneer een verhouding van 20 werd aangenomen, zou dit schatten van geld kosten, want ieder vijffrankstuk zou van 22.5 op 29.03 gram zilver gebracht moeten worden. De sympathie voor het bimetallisme is in Frankrijk niet levendig; zij zou nog veel geringer worden, indien men wist, dat de toepassing van dit stelsel groote offers moest vergen van de reeds nu niet zeer wel gevulde schatkist

Ik moet hier even mijzelven in de rede vallen. Vóór eenige weken las ik in een onzer dagbladen een als hoofdartikel opgenomen stuk, waarin betoogd werd, dat de schade zoo bijzonder groot niet zou zijn, omdat, bij aanneming van den dubbelen standaard op een voet van bijvoorbeeld 20 tot 1, het zilver spoedig in waarde stijgen zou. Natuurlijk zou het zilver in waarde stijgen — in het onderstelde geval tot 47.15 pence per ons — maar juist dáárom zou het verlies zeer groot zijn. Kon men, eer de plannen tot uitvoering kwamen, nog schielijk al het benoodigde zilver tot 27 of 28 pence koopen, dan ware dit zeer voordeelig. Er zou ook dan nog wel groote schade zijn, want 6.53 gram zilver toe te voegen aan ieder vijffrankstuk is altijd een kostbaar bedrijf, maar de schade ware niet zoo groot, indien men 27 of 28, dan indien men 47.15 pence moest besteden. Dit laatste zou echter niet te ontgaan zijn, gelijk de schrijver van het bedoelde stuk goed begrepen heeft. Vreemd is het alleen, dat hij een oorzaak van grooter verlies voor een oorzaak van schadevermindering aanzag.

Ik keer terug tot mijne drie stellingen. Engeland laat zijne principieele bezwaren niet vallen; de andere landen gaan niet mede, zoolang Engeland zich onttrekt; en Frankrijk klampt

zich vast aan zijn *quinze et demi* Nu kan men zeer optimistisch zijn; men kan gelooven aan Engelands bekeering, die de bekeering van vele anderen ten gevolge zou hebben. Wat is dan echter gewonnen, zoolang Frankrijk zijn *quinze et demi* niet loslaat? Daarom vrees ik, dat voorshands van het algemeen bimetallisme niets komen kan. Ik zeg voorshands. Mocht het zilver weder aanmerkelijk in prijs stijgen, zoodat dit metaal als muntmetaal meer vertrouwen inboezemde, eerst dan zou het oogenblik gekomen zijn voor een hernieuwde poging tot vorming van een internationaal muntverbond op den grondslag van den dubbelen standaard. Thans evenwel vermag ik niet in te zien, dat een poging van dien aard tot iets goeds zou kunnen leiden.

Daarom is verstandige propaganda voor de leer van het bimetallisme geen ijdel werk, want iedere economische dwaling moet bestreden worden. Zij, die in de leer van den dubbelen standaard een ketterij zien, maken zich, dunkt mij, onjuiste of onvolledige voorstellingen van de oorzaken, die in het algemeen de waardeverhoudingen der dingen bepalen, en onjuiste of onvolledige voorstellingen aangaande zulk een gewichtig punt kunnen andere misvattingen ten gevolge hebben. En de geesten moeten voorbereid zijn, als het oogenblik om te handelen gekomen is. Dan mag niet de meening zijn vastgeworteld: het bimetallisme is een onding. Alles wat strekken kan om het verbreiden dezer meening tegen te gaan, moet dankbaar worden begroet, terwijl om dezelfde reden met den meesten nadruk moet worden opgekomen tegen elke verdediging van het bimetallisme, waardoor dit stelsel wordt vereenzelvigd met onnauwkeurige of half nauwkeurige, ten deele zelfs verouderde begrippen omtrent het geld en zijne functiën. Dit laatste is maar al te vaak geschied. Wij zouden in de publieke meening veel verder zijn met de zaak, die wij voorstaan, ware zij nooit anders verdedigd dan op de gronden, door Mees in zijne Academische verhandeling van 1869 aangevoerd, en met de bezadigdheid, daarbij door hem betracht. Wat vooral aan het bimetallisme kwaad heeft gedaan en nog doet, is de omstandigheid, dat in het buitenland vele zijner voorstanders warme protectionisten zijn. In België is het zoover gekomen, dat men zich daar eigenlijk geen rechte voorstelling meer kan maken van een bimetallist, die niet tevens protectionist zou wezen.

Alle freetraders zijn er onze tegenstanders. En in Duitschland is het weinig anders.

Ten aanzien van de meeste punten in het boekje van den heer Boissevain behandeld, denk ik met hem eenstemmig, doch niet ten aanzien van alle. Zoo deel ik niet in zijne opvatting van den eisch der »Waardevastheid«, die men pleegt te stellen aan het ruilmiddel.

Wanneer de voortbrengingsmoeite van alle, of ook slechts van zeer vele artikelen verminderde — zoo bepaalde ik het vraagstuk reeds vroeger [1]) — wat zou men dan wenschen, dat met het ruilmiddel gebeurde? Volgens sommigen (en dat is ook mijne meening) behoeft dan met het ruilmiddel niets te gebeuren; de prijzen der artikelen, die met minder moeite verkregen worden, moeten dalen. Naar deze opvatting voldoet het ruilmiddel aan den eisch der »waardevastheid", wanneer het niet zelf, door beurtelings overvloedig en schaarschte worden, tot prijsveranderingen aanleiding geeft. Zulke veranderingen zullen dan alleen ontspruiten uit oorzaken, in direct verband staande met de goederen.

De heer Boissevain oordeelt anders. Vastheid van waarde moet, naar zijne meening, worden opgevat als: vastheid van koopkracht. Neemt de voortbrengingsmoeite van alle andere zaken af, dan behoort zij ook af te nemen voor het muntmetaal. Twee argumenten worden door den geachten schrijver aangevoerd om steun te geven aan dit denkbeeld. (Zie bl. 67 en verv.)

Ten eerste zou het voordeel der algemeene productievermeerdering »voor ééne categorie van belanghebbenden vermeerderd worden, en voor de tegenovergestelde belanghebbenden verminderd", indien de loop van zaken zoo ware als ik dien wenschelijk heb gekeurd. De bedoeling is klaarblijkelijk deze. Neemt alleen de voortbrenging van goederen toe en dalen daardoor de prijzen, dan zal de goudproducent voor zijn product meer kunnen krijgen dan vroeger. Elken anderen voortbrenger zal dit niet zijn vergund: de industrieel zal zich wel tot lager prijs graan kunnen verschaffen, maar dit baat hem

[1]) Zie De Economist van 1896, bl. 376; ook mijn Leerboek, 2e druk, Deel I, bl. 645 en verv.

niet, daar hij voor zijn eigen voortbrengsel met lagere prijzen moet genoegen nemen.

Ik hoop, dat ik het argument goed begrepen heb, maar het overtuigt mij niet. Zeker, de goudproducent wint door het dalen der prijzen; doch ware zijne voortbrenging toegenomen, dan zou hij evenzeer gewonnen hebben, namelijk door die oorzaak zelve. En waarin bestaat de schade voor de anderen, indien de prijzen dalen? De fabrikant zal zich wel degelijk meer graan kunnen aanschaffen, want hij zal een grooter product ter markt brengen en daardoor een gelijke geldsom in handen krijgen als vroeger, welke geldsom hem de beschikking over een grooter hoeveelheid graan geeft. Daalden de prijzen niet, omdat de productievermeerdering zich tot het goud had uitgestrekt, zijn toestand zou er in geen enkel opzicht op verbeteren. Wel ware de geldsom, die zijne voortbrengselen opbrachten, dan grooter, maar alles wat hij zou willen koopen, zou betrekkelijk duur zijn gebleven. Ik kan niet inzien, dat in dit opzicht bij het stand houden der prijzen eenig belang der ondernemers is gemoeid. Vermindert allerwege de voortbrengingsmoeite, dan zal, om het even of die der goudproducenten daarin deelt, de welvaart toenemen, ook voor laatstgenoemden. De toeneming zal niet voor allen evenredig zijn, maar ook hierop heeft het al of niet standhouden der prijzen geen invloed.

Het tweede argument van den schrijver wensch ik in zijn eigen woorden terug te geven „De eigenaardige positie, waarin een ieder gebracht wordt die als ondernemer, hetzij in den landbouw, op nijverheidsgebied, of in den handel, aan het groote werk der voortbrenging deelneemt, is deze: dat hij in het wezen der zaak eene geldelijke verplichting op tijd aangaat, en wanneer dan gedurende het proces van het door hem ondernomen productiewerk de koopkracht van het geld vermeerdert, m. a. w. de waarde van het geld in verhouding tot alle andere waren toeneemt, dan berokkent hem dit verlies.”

Is dat juist? Wordt ook hier niet voorbijgezien, dat er vermeerdering van productie is? Een rijzing in de koopkracht van het geld brengt verlies te weeg, als haar oorsprong ligt bij het geld zelf, doch niet noodzakelijk in het geval, waarvan hier gesproken wordt. De positie is als volgt: de voort-

brengingsmoeite vermindert algemeen, echter niet voor het ruilmiddel. Ieder producent verkrijgt nu meer goederen, maar bedingt slechter prijzen. Het eerste vergoedt nu het tweede, zoodat de aangegane geldelijke verplichtingen zonder bezwaar kunnen worden nagekomen. Zegt men: de vergoeding kan overmatig of onvoldoende zijn, dan merk ik op, dat ook dan wanneer de prijzen dooreengenomen stand hadden gehouden, ongelijkheden in de uitkomsten der onderneming niet zouden zijn uitgebleven. He' eenige, wat men moet erkennen is, dat de kooplieden dan minder benadeeld zouden zijn geworden. Maar tegenover hunne belangen werpen die der arbeiders veel gewicht in de schaal.

Voor hen is waardevastheid van het geld naar mijne opvatting stellig verkieselijker dan waardevastheid naar de opvatting van den heer Boissevain. Naar deze toch kunnen de arbeiders eerst dan voordeel genieten van de vermeerderde uitkomsten der productie, als hunne geldloonen gestegen zijn. Naar gene daarentegen genieten zij onmiddellijk al het voordeel; dank zij de daling der prijzen, die in dit geval, niet in het andere, moet volgen. Mijn hoofdbezwaar tegen de opvatting, waartegen ik mij nu andermaal kant, is daarmede aangewezen. Vermindert de voortbrengingsmoeite algemeen, ook voor het ruilmiddel, zoodat dit laatste in grooter hoeveelheid wordt aangeboden, dan wordt een rijzing der geldloonen wenschelijk en onvermijdelijk; wenschelijk omdat anders de arbeiders niets winnen, onvermijdelijk, ingevolge de wetten van vraag en aanbod. Maar de werking van deze wetten is ten aanzien der loonen altijd min of meer onregelmatig. De verhooging van het geldloon zal hier te gering, ginds te groot zijn. Is het dan niet beter, dat zij overbodig wordt gemaakt, doordien iets anders gebeurt, doordien namelijk de prijzen dalen?

Ten onrechte zou, op grond van deze woorden, mij de meening worden toegeschreven, alsof ik vermeerdering der goudproductie onder alle omstandigheden nutteloos, ja schadelijk achtte. Als verkeer en bevolking toenemen en dit niet met een evenredige meerdere bezuiniging op het gebruik van geld samengaat, is het volstrekt noodig, dat er meer goud komt. Doch waarom? Omdat anders de prijzen zouden dalen door een oorzaak, niet bij de goederen, maar bij het goud

gelegen. Daling der geldloonen zou dan moeten volgen, en men weet hoe pijnlijk, hoe vol bezwaren, de weg is die daartoe voert. De eisch, dat het geld vast in waarde zij, wanneer hij nauwkeurig wordt opgevat, verbiedt niet, maar vordert, dat de goudproductie gelijken tred houde met de behoefte. Nooit mogen er prijsveranderingen zijn, die zich alleen uit oorzaken, niet bij de goederen gelegen, dus louter werkende op het ruilmiddel, laten verklaren: dit is de (natuurlijk nooit geheel te vervullen) eisch. Aan dezen eisch wordt slecht voldaan, wanneer toeneming van verkeer nieuwe behoefte aan ruilmiddelen schept, maar deze behoefte onbevredigd blijft. Volgens den heer Boissevain daarentegen is iedere algemeene daling der prijzen, ook dan, wanneer de daling geheel te verklaren zou zijn uit vermeerdering van de uitkomsten der voortbrenging, een bewijs dat er aan het ruilmiddel iets hapert. Slechts tegen deze meening kwam ik in verzet; men weet nu, op welke gronden.

Ik onderwerp die gronden aan het oordeel van den geachten schrijver. Het door mij aangeroerde punt is in de economische litteratuur te nauwernood behandeld. Men bepaalt zich gewoonlijk tot het uitspreken van den eisch der waardevastheid, zonder nadere formuleering; of wel, men voegt er bij, dat men waarde in den zin van koopkracht neemt, doch klaarblijkelijk zonder zich veel rekenschap te geven van hetgeen men zegt. De scherpere belijning van begrippen, die de nieuwere economie zich tot regel stelt, is op dit punt nog maar weinig toegepast. Juist daarom wilde ik de gelegenheid niet verzuimen om op nieuw de beteekenis van het vraagstuk te doen uitkomen.

Tusschen den heer Boissevain en mij bestaat een oud geschil; hij geloofde aan goudschaarschte, toen ik er niet of niet meer aan geloofde. De verbazende toeneming der goudproductie in de laatste jaren (van 4,614,000 onzen in 1883 tot 10,164,497 in 1896) bracht dit geschil tot een practische oplossing. Slechts ten deele evenwel. Mijn geachte vriend heeft zich teruggetrokken in een laatste verschansing; deze werd nu door mij aangevallen. Het boezemt mij belang in te weten, hoe mijn aanval door den verdediger wordt beoordeeld. De quaestie laat zich aldus in weinige woorden samenvatten: heeft men recht van een ongunstigen munttoestand te spreken, als er te weinig

goud komt om te beletten, dat de prijzen door vermindering der voortbrengingsmoeite dalen? Mijn antwoord was: neen, want onder de werking van deze oorzaak acht ik het wenschelijk, dat de prijzen dalen. De heer Boissevain geeft dit laatste niet toe. Daar ligt het geschil; in hoofdzaak het eenige, dat ons nog verdeelt.

Met dit geschil heeft de theorie van het bimetallisme niets te maken. Om haar te beamen, heeft men niet noodig aan goudschaarschte te gelooven, in welken ruimen of beperkten zin dit woord ook wordt opgevat.

Ik eindig met uit dit leerzaam boekje een bladzijde over te nemen (bl. 73)

„Als motto van mijn geschrift koos ik de woorden, waarmede Frankrijks tegenwoordige minister van buitenlandlandsche zaken, de heer Hanotaux, in zijne merkwaardige geschiedenis van den kardinaal de Richelieu de beteekenis aangeeft welke de monarchie voor Frankrijk heeft gehad. Haar werk, zegt hij, was de vervanging der muren die scheiden, door wegen, die naderbij brengen en vereenigen; hij voegt er bij: de moderne beschaving is eene effening (La civilisation moderne est un aplanissement).

„Ik pas die woorden toe op hetgeen het werk had moeten zijn van de groote evolutie der negentiende eeuw op industrieel en handelsgebied. Door haar werden aan den menschelijken arbeid de hulpmiddelen verleend om dezen tien- en honderdvoudig vruchtbaarder te maken; al de schatten die de aarde in haar schoot verbergt onder het bereik van den mensch gebracht; verdwenen de afstanden; en werden landen, tot nu toe schier ongenaakbaar, algemeen toegankelijk; werden het Oosten en het Westen vereenigd en al de voortbrengselen van den aardbodem ten dienste van ieder gesteld. Deze evolutie was voorbestemd om op economisch gebied de beschaving met reuzenschreden veld te doen winnen. Zij had eene effening moeten teweegbrengen in het materieele en sociale leven zooals tot heden ongekend is; de laatste scheidsmuren tusschen de verschillende volken moeten doen vallen, en overal eene opheffing moeten veroorzaken, ook der scheiding tusschen de maatschappelijke klassen.

„Doch in de laatste vijf en twintig jaren heeft deze evolutie

te worstelen gehad met een demonische kracht, die overal haar werk ondermijnt en haar belet haar beschavenden invloed uit te oefenen.

„Deze demonische kracht vertoont zich in tweeërlei gedaante Zij heet het Protectionisme, en het Dualisme op muntgebied.”

In krachtige trekken wordt dit thema door den schrijver uitgewerkt. Handelsvrijheid en bimetallisme, naar veler voorstellingen antagonisten, voor hem hebben zij ééne strekking. Hij wil geen scheidsmuren tusschen de volken. De krachten, die zulke muren oprichten of in stand houden, acht hij „demonisch.” En om ze te bestrijden, waar en wanneer zij zich ook vertoonen, staat hij altijd gereed. Voor „moedeloosheid” vindt hij „geen reden” Gelukkig, dat er zulke strijders zijn; hun geloofsvertrouwen is opwekkend.

Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman Azn., *Samenwerking op maatschappelijk gebied, inzonderheid door volksbanken*, Utrecht, 1895.

Het is wel wat laat, in 1897 een werk aan te kondigen, dat reeds in 1895 verschenen is. Maar het boekje van den heer Lohman is niet een vlugschrift, opgesteld om licht te geven over een dier vele quaestiën, die heden de gemoederen bezig houden en het morgen niet meer zullen doen; het is een boek van blijvende waarde, dat geraadpleegd behoort te worden, nu en later, door ieder, die zich met het onderwerp der volksbanken bezig houdt.

Een bekwaam jurist is hier aan het woord, doch tevens een goed econoom. Het eerste hoofdstuk, dat handelt over „den middenstand tegenover de ontwikkeling van het maat„schappelijk verkeer, en over de coöperatie in het algemeen „als den nieuwen vorm van een oud beginsel”, geeft daarvan vele bewijzen. Het karakter der coöperatie en de voordeelen, die zij verschaffen kan, worden hier op voortreffelijke wijze

aangeduid. De bedenking, dat de coöperatie de „tusschenhand” overbodig zoekt te maken, wederlegt de heer Lohman aldus: „De tusschenhand of tusschenhandel bestaat zoolang zij diensten bewijst aan de samenleving. De tusschenhandel is er echter niet om zijn zelfs wille. Want nam men dit aan, zoo zou dit op niets anders kunnen berusten, dan hierop dat iemand om zijn arbeid zou moeten betaald worden, ook al brengt die arbeid niets op. . . . De wereld is niet begonnen met een tusschenhand. Ieder voorzag oorspronkelijk in zijn eigen behoeften. De tusschenhand dagteekent van den tijd, toen niet meer ieder voor zijn eigen benoodigdheden zorgde en het voordeeliger werd te gaan produceeren, niet wat men zelf, maar wat anderen noodig hadden.” Misschien zal het eindpunt der ontwikkeling op het aanvangspunt gelijken. „Of dit echter geschieden zal, m. a. w. of er nooit voor eenigen tusschenhandel plaats zal overblijven, is een vraag, die alleen de toekomst kan oplossen. Het is zelfs zeer goed mogelijk, dat waar de tusschenhand bij het eene verbruiksartikel verdwijnt, de behoefte naar haar bij het andere verbruiksartikel zich in verdubbelde mate zal doen gevoelen. De omstandigheden zullen dit aanwijzen.” (Bl. 42).

Dit zijn eenvoudige waarheden, zal men zeggen. Niet zoo eenvoudig als zij zich voordoen. De dwaling, die hier bestreden wordt, is de dwaling bij uitnemendheid op economisch gebied. Men vindt haar terug in de leer der bescherming. Zij ligt ook ten grondslag aan de meest gangbare beschouwing omtrent werkverschaffing.

Na gesproken te hebben over coöperatie in het algemeen, spreekt de heer Lohman over coöperatie bij het credietwezen. Deze soort is niet schadelijk aan de tusschenhand, veeleer haar bondgenoote, zooals de schrijver wèl doet uitkomen. Hij treedt in een beschouwing der coöperatieve volksbank, welker wezen hij, in onderscheiding van de niet-coöperatieve, met groote helderheid blootlegt. Lezers, die geen juristen zijn, kunnen uit dit vertoog bijzonder veel leeren. In 1892 zijn te Amsterdam twee volksbanken opgericht, de eene niet, de andere wel coöperatief. De statuten dezer beide inrichtingen worden met elkander vergeleken en de verschilpunten opgehelderd.

Bijzondere zorg besteedt de schrijver aan de uiteenzetting

der beginselen, die bij de regeling van de aansprakelijkheid der leden kunnen worden toegepast. Hij meent, dat men de hoofdelijke aansprakelijkheid voor de credietbanken niet moet loslaten, maar tracht duidelijk te maken, hoe men de bezwaren daartegen kan opheffen. Of hij daarin volkomen geslaagd is? Ik geef toe, dat men de bezwaren verminderen kan, maar „opgeheven" kunnen zij, naar het mij voorkomt, nooit worden, en dit is voor mij een reden om, gelijk Luzzatti het in Italië deed, de hoofdelijke aansprakelijkheid, hoe ook geregeld, te verwerpen. De invoering der limited liability, waar zij nog niet bestond, is een stap in de goede richting geweest; meer en meer wordt dit erkend. Men denkt er niet meer aan, wanneer men een gewone bankinstelling opricht, de aandeelhouders tot het bedrag van hun gansche vermogen aansprakelijk te stellen voor de schulden der vennootschap. Waarom moet voor de volksbanken anders worden gehandeld? Waarom moet hier nog een beginsel worden toegepast, dat voor alle overige credietinrichtingen is prijs gegeven? Het nut daarvan kan ik niet inzien. Door de onbeperkte aansprakelijkheid vast te houden, vermindert men de kansen, dat de coöperatieve volksbanken zich vermenigvuldigen, en de bloei der Banche popolari van Luzzatti bewijst, dat dit middel onnoodig is om aan zulke banken crediet te verschaffen. Wel moet de aansprakelijkheid der leden verder reiken dan het bedrag hunner stortingen, verder zelfs dan het nominaal bedrag hunner deelneming, maar onbeperkt behoeft zij mijns inziens niet te wezen.

Maar dit punt is uitvoerig behandeld in het op 5 Maart ll. verschenen rapport der Commissie voor het Landbouwcrediet, uitgebracht aan het Nederlandsch Landbouw-Comité, zoodat ik het onnoodig acht verder daarover uit te weiden. De heer Lohman heeft dat stuk met mij onderteekend; ik mag dus aannemen, dat wij omtrent de regeling der aansprakelijkheid vrij wel tot eenstemmigheid zijn gekomen.

Als bijlagen van zijn boekje geeft de Schrijver een overzicht van de hier te lande in 1894 bestaande volksbanken, welker getal helaas nog gering is, en de statuten en reglementen der Coöperatieve Credietbank opgericht door de Maatschappij van den Werkenden Stand te Amsterdam.

Moge deze studie beantwoorden aan haar doel: propaganda

te maken voor instellingen, "die in haar eigen geschiedenis reeds hebben bewezen tot hoe grooten zegen zij voor de maatschappij kunnen strekken."

Mr. R. J. G. Boissevain, *Landbouwcoöperatie in Frankrijk. Een voorbeeld ter navolging. Academisch proefschrift.* Amsterdam, 1897.

Over coöperatie handelt ook het proefschrift, dat ik hierbij met een enkel woord wensch aan te kondigen.

In 1791 heeft de Fransche wetgever een dwazen stap gedaan. Den 14^{n} Juni van dat jaar is een wet afgekondigd, bestaande uit vier artikelen, waarvan het tweede aldus luidde: "Les citoyens d'un même état ou profession, les entrepreneurs, ceux qui ont boutique ouverte, les ouvriers et compagnons d'un art quelconque, ne pourront, lorsqu'ils se trouveront ensemble, se nommer ni présidents, ni sécrétaires, ni syndics, tenir des registres, prendre des arrêtés ou délibérations, former des réglements sur leurs prétendus intérêts communs." In naam der vrijheid, gelijkheid en broederschap werd dus een der kostbaarste vrijheden, dat der associatie, beperkt, op de gelijkheid inbreuk gemaakt — want patroons kunnen zich altijd veel gemakkelijker in het geheim met elkander verstaan dan arbeiders — en de broederschap tegengewerkt. Vooral de woorden: "prétendus intérêts communs" zijn kenschetsend.

Drie en negentig jaren heeft deze wet bestaan; eerst op 21 Maart 1884 is zij afgeschaft. Maar zij heeft twee tijdperken gehad, een tijdperk van verscherping en een van verzachting. Den 12 April 1803 werden zoowel patroons als werklieden, die een coalitie hadden gevormd, met straffen bedreigd; doch terwijl de patroons alleen strafbaar waren, indien zij door een coalitie de loonen "injustement et abusivement" trachtten te verlagen, waren de werklieden het reeds door de coalitie alleen; en dezen werden nog zwaarder gestraft dan genen. Onder Louis Philippe ging het niet beter dan onder Napoleon, ge-

tuige de wet van 10 April 1834 tegen de werkstakingen. Eerst in 1849 nam het tijdperk van verzachting een aanvang. Maar hoe gering was deze laatste in den beginne! Men kreeg gelijkheid van straffen voor patroons en werklieden, de woorden »injustement et abusivement» uit de wet van 1803 (nu art. 414 C. P.) verdwenen; en dit was alles. Ook de wet van 25 Mei 1864 was onvolkomen: zij verving de beruchte artikelen 414—416 door mildere bepalingen, doch het verbod van 1791 bleef bestaan. Hetzelfde geldt van een wet van 12 Maart 1868. Zij schonk, tot op zekere hoogte, het recht van vereeniging, maar de werklieden hadden daaraan weinig. »Nog altijd werd hun de bevoegdheid onthouden, zich vaste bestuurders te kiezen, reglementen te maken, kassen te vormen; eene bevoegdheid, die den Engelschen werklieden reeds jaren lang was toegekend. Nog eenige jaren zouden zij moeten wachten, voor zij in den gunstigen toestand van dezen zouden komen. De laatste jaren van het keizerrijk, noch de eerste jaren van de derde republiek waren geschikt tot hervormingen van dien aard.»

Deze woorden zijn niet ontleend aan het proefschrift van den heer Boissevain, maar aan dat van Mr. Is. Teixeira d'Andrade, dat in 1891 is verschenen en over de Fransche Wet op de Vakvereenigingen handelt. De beide werken vullen elkander aan. Het proefschrift van den heer Teixeira d'Andrade loopt in het algemeen over de wet van 1884, die aan al dat conservatief getob een einde maakte door de bepalingen van 1791 af te schaffen en te vergunnen dat »syndicats ou associations professionnelles, même de plus de vingt personnes, exerçant la même profession, des métiers similaires, ou des professions connexes, pourront se constituer librement, sans l'autorisation du gouvernement.» Het behelst ook een belangrijke geschiedkundige inleiding, die inzonderheid voor het tijdperk, voorafgaande aan de Revolutie, vrij uitvoerig is [1]), alsmede een beoordeeling van de algemeene werking der wet van 1884 en een overzicht van de voorstellen, die tot hare verbetering

[1]) Tot aanvulling raadplege men het schoone werk van P. Hubert Valleroux, Les Corporations d'arts et métiers et les Syndicats professionels en France et à l'étranger. Paris, 1885.

zijn gedaan. Daarentegen vraagt de heer Boissevain alleen naar de toepassing der wet op het gebied van den landbouw. Dat daarvan veel te vertellen viel, blijkt reeds uit den omvang van zijn werk, 224 bladzijden.

Men heeft bij de samenstelling der wet nauwelijks aan den landbouw gedacht, althans in de regeeringsbureaux. Artikel 3 van het ontwerp luidde nog, toen het voor de tweede maal in den Senaat werd behandeld, als volgt: »Les syndicats professionnels ont exclusivement pour objet l'étude et la défense des intérêts économiques, industriels et commerciaux.» Moet daar niet bij staan »et agricoles»? vroeg de heer Oudin. Wel zeker, luidde het antwoord, en terstond werden die woorden in het Artikel opgenomen. Maar van de 2322 syndicaten, die op 1 Januari 1889 bestonden, waren toen reeds 577 aan den landbouw gewijd en in 1894 was dit getal vermeerderd tot 1125!

Wil men weten wat deze vereenigingen uitrichten, hoe zij het aanleggen om bedrijfsbenoodigdheden te verschaffen aan hare leden, hun behulpzaam te zijn in den verkoop, in de bewerking hunner voortbrengselen, hoe zich bonden van landbouwsyndicaten hebben gevormd, kortom, hoe het beginsel der coöperatie op allerlei wijze door deze vereenigingen toegepast en de verdere toepassing daarvan door haar bevorderd wordt, men kan het tot in de kleinste bijzonderheden vermeld vinden in het werk van den heer Boissevain »Een voorbeeld ter navolging» heeft hij de Fransche landbouwcoöperatie genoemd. Het laatste hoofdstuk moet dienen om dit toe te lichten. Coöperatie op agrarisch gebied ontbreekt hier te lande niet, maar volgens onzen schrijver is zij nog onvolkomen, en hij tracht den weg aan te wijzen, waardoor zij tot hoogere ontwikkeling kan gebracht worden. Ik beproef het niet van dit alles een verslag te geven; mijn doel was uitsluitend, de aandacht der belanghebbenden en belangstellenden op deze monographie te vestigen. Zij verdient gelezen, meer nog, bestudeerd te worden, daar zij van zeer nauwgezet en diepgaand onderzoek de vrucht is.

Eén onderdeel heeft de schrijver opzettelijk onaangeroerd gelaten: het credietwezen. Op dat gebied heeft Frankrijk niets nieuws geleverd — de bankjes van Durand zijn slaafsche kopijen

van de welbekende Raiffeisensche instellingen — en een Commissie, benoemd door het Nederlandsch Landbouw-Comité, bracht over het landbouwcrediet onlangs een verslag uit. „Voor mij een aanwijzing", zegt de schrijver, „om mijn terrein in gemelden zin af te bakenen." Ik geloof, dat hij daaraan wel heeft gedaan. Het terrein, dat overbleef, was ruim genoeg.

Opmerkelijk, hoe in onze dagen de coöperatie in al hare vormen weder de aandacht trekt, en hoe ver wij verwijderd zijn van de denkbeelden, die in de Fransche wet van 1791 uitdrukking vonden. „Les citoyens d'un même état ou profession ne pourront former des réglements sur leurs prétendus intérêts communs". Moesten wij een keus doen, hetgeen gelukkig door niemand wordt verlangd, wij zouden thans geneigd zijn om voor te schrijven wat toen verboden werd.

N. G. Pierson.

De werking der Duitsche Wet van 22 Juni 1889 op de invaliditeits- en ouderdomsverzekering door Mr. J. B[n] d'Aulnis de Bourouill en Mr. H. B. Greven.

De Staatscommissie voor de verzekering tegen invaliditeit en den ouden dag is nog niet met haren arbeid gereed, maar dit kan reeds met zekerheid worden meegedeeld, dat zij niet tot een negatief resultaat zal komen. Toen de Commissie in het leven werd geroepen, werd beweerd, dat de ééne helft der Commissie bestond uit voorstanders, de andere helft uit tegenstanders van verplichte verzekering, maar reeds werd in de bladen vermeld — en ik heb reden om te vermoeden dat het bericht juist is — dat de groote meerderheid der Commissie zich ten gunste van verplichte verzekering heeft verklaard. Op welke grondslagen behoort echter dergelijke verzekering te worden ingericht — op welken leeftijd zal de pensioneering aanvangen — hoe hoog zal het bedrag van het pensioen zijn, — hoe hoog zullen de kosten zijn — wie zullen in die kosten bijdragen en naar welke verhouding?

Ziedaar eenige van de vele vragen, die zeker veel studie

en onderzoek vereischen en slechts gesteld behoeven te worden om te doen zien dat de Commissie, al werkt zij ook met behoorlijken spoed, geruimen tijd noodig heeft om een volledig rapport over het ingewikkelde vraagstuk saamtestellen.

Het spreekt van zelf dat ook omtrent de Duitsche wet van 22 Juni 1889 en hare werking een volledig onderzoek is ingesteld. Meer in het bizonder hebben twee leden der Commissie, de heeren mr. J. baron d'Aulnis de Bourouill, hoogleeraar te Utrecht en mr. H. B. Greven, hoogleeraar te Leiden, zich met dat onderzoek belast, en de resultaten van dat onderzoek hebben zij neergelegd in een hoogst belangrijk boekje, dat voor eenigen tijd bij de firma Breijer te Utrecht is verschenen en tot titel draagt: «De werking der Duitsche wet van 22 Juni 1889 op de invaliditeits en ouderdomsverzekering.» De beide hoogleeraren hebben ieder afzonderlijk nagegaan hoe die wet werkt, welke bezwaren bij de uitvoering worden ondervonden en welke middelen tot verbetering zijn voorgesteld. Hoewel de conclusien, waartoe zij komen, in sommige opzichten — vooral wat de details betreft — weinig van elkander afwijken, zoo hebben zij toch hunne uiteenzetting en indrukken niet tot één rapport verwerkt, maar elk een «bericht» opgemaakt, welke «berichten» beide in het bovengenoemd boekje zijn opgenomen.

Die verwachten in deze «berichten» te zullen lezen in hoeverre de in Duitschland bestaande organisaties ook in Nederland zouden kunnen worden toegepast, zullen teleurgesteld worden. Mr. d'Aulnis schrijft uitdrukkelijk in zijn Voorwoord: «Ik verzoek mijn lezers te willen in het oog houden, dat dit geschrift enkel een verslag is omtrent Duitsche aangelegenheden, geen pleidooi omtrent hetgeen in Nederland moet worden tot stand gebracht of nagelaten. Ware dit laatste het geval geweest, dan zou ik de vraag hebben moeten behandelen van welke gebreken het Duitsche stelsel kan worden gezuiverd, en of een stelsel in dien geest voor Nederlandsche toestanden past. Van dit alles heb ik mij onthouden ook omdat van mij, als lid der bij Kon. Besluit van 31 Juli 1895 nº 21 benoemde Staatscommissie in zake werkliedenpensioenregeling, opgedragen is dergelijke vragen elders dan in een openbaar geschrift te beantwoorden.»

Ongeveer op hetzelfde standpunt plaatste zich ook Mr. Greven, hoewel hij het niet uitdrukkelijk zegt. Slechts op één plaats gewaagt hij met een enkel woord van toepassing op Nederlandsche toestanden, nl in de § die meer speciaal handelt over de Duitsche organisatie, welke hij met de volgende woorden besluit:

„Andere landen, die op het voetspoor van Duitschland de verplichte verzekering gaan invoeren, zullen ongetwijfeld uit de aldaar opgedane ervaring leering trekken, en de organisatie van de onderscheiden vormen der verzekering zooveel doenlijk schoeien op gelijke leest. Maar hier te lande is de tijd nog niet gekomen om daarop nader in te gaan. De organisatie der verzekering tegen invaliditeit en ouderdom zal, naar men mag verwachten, zich nauw aansluiten aan de door de Regeering toegezegde verzekering tegen ongelukken; is dat het geval, dan zal, wat als hoofdreden voor de impopulariteit der wetgeving in Duitschland wordt opgegeven, zich ten onzent niet voordoen.”

Toen Mr. Greven zóó schreef, was de wet op de verplichte verzekering tegen ongevallen nog niet ingekomen, maar de hoogleeraar wist waarschijnlijk reeds, dat zou worden voorgesteld de oprichting van een algemeene rijksverzekeringsbank, gepaard aan een verplichting, den patroons op te leggen om hun personeel bij deze instelling en bij geen andere te verzekeren. Komt een wet in dien geest tot stand en wordt de voorspelling van Mr. Greven bewaarheid, dat er hier te lande een nauw verband zal worden gelegd tusschen de verzekering tegen ongelukken en die tegen invaliditeit en ouderdom, dan is daardoor het overnemen van de Duitsche organisatie van zelf uitgesloten.

Welke die Duitsche organisatie is wordt het duidelijkst uiteengezet door Mr. d'Aulnis in zijn „Eerste Hoofdstuk, Werking der wet”, waaraan ik het volgende ontleen:

„Verzekeringsdwang voor pensioenen onderstelt een gedwongen heffing van bijdragen of premiën. Hiervoor is in Duitschland het stelsel gekozen van plakzegels (Beitragsmarken; das Markensystem) in verband met jaarlijksche kwijtingskaarten (Quittungskarten).

„Het Duitsche rijk is gesplitst in 31 districten, grooten-

deels overeenkomende met de bestaande provinciën, en ieder voorzien van een „Versicherungsanstalt," een instelling welke rechtspersoonlijkheid bezit. Door de Versicherungsanstalt worden de inkomsten geind, de uitgaven gedaan, de geschillen beslist met betrekking tot de bevolkingsgroep, voor welke zij naar de territoriale indeeling werkzaam is. Deze instellingen vormen alzoo ieder een eigen kapitaal met een eigen reservefonds.

„Elke Anstalt geeft door middel van de postkantoren zegels uit, vermeldende den naam der Anstalt, het bedrag in geld en de loonklasse, waarvoor het zegel bestemd is. Er zijn namelijk vier loonklassen, te weten:

I klasse,	0— 350	Mark:	hiervoor	het	zegel	van	14	Pfennige
II	„	350— 550	„	„	„	„	„	20	„
III	„	550— 850	„	„	„	„	„	24	„
IV	„	850—2000	„	„	„	„	„	30	„

Zoodra een loontrekkend persoon 16 jaar is moet hij bij de politie een kaart halen, welke aan de binnenzijde ruimte bevat voor de opplakking van 52 zegels. De kaart vermeldt den vollen naam der arbeiders, zijn geboorteplaats, den datum zijner geboorte en de plaats der uitgifte. De werkgever is verplicht elke week een zegel op de kaart te plakken en mag de helft van het bedrag op het loon korten. Zoodra de kaart vol is wordt een nieuwe gehaald. De oude kaart moet ingeleverd worden uiterlijk drie jaren na de uitgifte. De kaart is het eigendom van den verzekerde. Hij kan ten allen tijde de afgifte er van eischen, en neemt haar mede bij verandering van werkgever. De bij het postkantoor of bij de politie ingeleverde kwijtingskaart wordt opgezonden naar het Versicherungsanstalt van het district. De zegels worden aldaar door stempeling voor verder gebruik ongeschikt gemaakt. De kaart wordt er bewaard. Wanneer de verzekerde zijn 71e jaar is ingetreden, worden zijne kaarten voor den dag gehaald; er wordt geconstateerd hoeveel zegels en tot welk bedrag zij door hem zijn gebruikt. Daarna wordt zijn pensioen berekend, edoch over niet meer dan dertig jaren. Invaliditeitspensioenen daarentegen worden berekend over alle weken, waarover bijdragen blijken te zijn gestort. Elk pensioen voorts

wordt vermeerderd met een toelage van 50 Mark uit de Rijkskas. . . . .

„De ouderdomspensioenen bedragen (zij worden over niet meer maar ook over niet minder dan 1410 weken berekend) indien steeds in dezelfde loonklassen premiën zijn gestort:

I klasse	: 1410 × 4 Pf. + 50 Mark	=	106,40 Mark.
II „	: 1410 × 6 Pf. + 50 „	=	134,60 „
III „	: 1410 × 8 Pf. + 50 „	=	162,80 „
IV „	: 1410 × 10 Pf. + 50 „	=	191.— „

„De invaliditeitspensioenen daarentegen (ingeval van premiën steeds in dezelfde loonklasse) bedragen na de Wartezeit van 235 weken (5 × 47 weken):

I klasse:	60 + 50 + (235 × 2 Pf.)	=	114,70 Mark.
II „	60 + 50 + (235 × 6 Pf.)	=	124,10 „
III „	60 + 50 + (235 × 9 Pf.)	=	131,15 „
IV „	60 + 50 + (235 × 13 Pf.)	=	140,55 „

„Voor de tweede klasse wordt eerst na 410 weken invaliditeitspensioen bereikt dat gelijk staat met het ouderdomspensioen dier klasse; voor de derde klasse na 920 weken; voor de vierde klasse na 723 weken.”

Daar echter voor de berekening van het invaliditeitspensioen elk jaar van premiestorting mederekent en voor de berekening van het oudendagspensioen nooit meer dan 30 jaren, zullen in het vervolg voor de ouden van dagen de invaliditeitspensioenen veel hooger worden dan de ouderdomspensioenen. Allengs zullen dan ook de ouderdomspensioenen verminderen en de invaliditeitspensioenen toenemen, want iemand die reeds een ouderdomspensioen heeft, kan ook, als hij later invalide is geworden, overgaan in de categorie voor invaliditeitspensioen, indien hem dat voordeeliger uitkomt.

Tegen het plakzegelstelsel en de geheele organisatie zijn — dat is bekend genoeg — tal van klachten gerezen, die door de beide geleerde schrijvers uitvoerig zijn onderzocht en beoordeeld. Juist terwijl zij bezig waren hun onderzoek in te stellen en daarover een verhandeling te schrijven, diende de Duitsche regeering een wetsontwerp in om aan eenige, meest technische, bezwaren tegemoet te komen. Bij den Rijksdag

heeft echter dat wetsontwerp een ongunstig onthaal gevonden, niet omdat men de meeste der aangebrachte wijzigingen geen verbeteringen vond, maar omdat men meer ingrijpende wijziging noodig achtte.

Maar al zijn vele der grieven tegen de bestaande regeling gegrond, mag daaruit de conclusie worden getrokken, dat de Duitsche wet als een geheel mislukte proefneming moet worden beschouwd en de grondslag, waarop het gebouw dezer verzekering is opgetrokken, veroordeeld is?

Mr. d'Aulnis helt er blijkbaar toe over die vraag bevestigend te beantwoorden; mr. Greven daarentegen is op dit cardinale punt van een lijnrecht tegenovergesteld gevoelen. »Bij de besprekingen over de werking der wet in den Duitschen Rijksdag sedert 1894 is — zoo schrijft hij — de vraag naar opheffing dier wet door niemand in ernst gesteld.« Namens het centrum verklaarde het lid Hitze dat, wanneer zijne partij indertijd tegen de wet heeft gestemd, dit geschiedde, »niet wegens bezwaar tegen de grondgedachte maar tegen de organisatie.« En de sociaal-democraat Singer verklaarde dat zijn partij niet het beginsel der wet bestrijdt maar tegen stemde, omdat zij de uitkeeringen te laag oordeelde. Zelfs de vrijzinnige partij, die indertijd in den omtrek van Neurenberg eene petitie tot intrekking der wet met ongeveer 250.000 handteekeningen wist te doen voorzien, verklaarde in 1896, bij monde van haar medelid Pachnike, dat zij thans een dergelijke adresbeweging niet meer zou op touw zetten, want »ieder jaar schiet de wet dieper wortel.« Uit dit laatste spreekt misschien meer berusting den sympathie. Maar de algemeene overtuiging schijnt toch te zijn, dat de strijd tegen de wet in kracht afneemt, ook buiten het parlement. Sittel kon verklaren, dat het beginsel der verplichte verzekering »tot gemeengoed van het rechtsbewustzijn« van het Duitsche volk is geworden; von Manteuffel zeide op 10 Juni jl., »dat er geheele landen in het Duitsche rijk te vinden zijn, waar men met de wet van 1889 ten volle instemt.« Verder beroept mr. Greven zich nog op Gebhard, die gewag maakt van een ommekeer in gunstigen zin in de beoordeeling van de geheele instelling en op dr. Bonne, die verklaart, dat in den kring zijner patienten uit den werkmansstand de »plakwet« zich mag

verheugen in eene »merklich wachsende Beliebtheit« — waaruit hij de conclusie meent te mogen trekken, »dat de wet van »de zijde van hen, die het onderwerp bestudeerd hebben, niet »alleen kritiek maar ook oprechte waardeering ondervindt.«

Wat is dan de reden dat Mr. d'Aulnis, voorzoover hij een oordeel uitspreekt, zich veel minder gunstig uitlaat en althans door zijne uiteenzetting bij zijne lezers den indruk moet vestigen, dat niet alleen de organisatie verkeerd maar ook de grondgedachte, welke aan de regeling ten grondslag ligt, foutief is?

Reeds in zijn voorwoord haalt hij aan het getuigenis van Dr. Bamberger, het bekende oudlid van den Rijksdag, die hem schreef: »Es ist jetzt zu schwer umzukehren und deswegen hört man dies Geständnisz über die Mängel des Gesetzes nicht so offiziell aussprechen, wie es in sehr groszen Kreisen Urtheilsfähiger fest steht. Jedenfalls bin ich sicher, dasz mir nicht ernstlich widersprochen wird, wenn ich sage: Käme das Gesetz heute zur Abstimmung, es würde mit groszer Mehrheit abgelehnt.«

Zeker is dat getuigenis niet zonder gewicht, maar er staat tegenover dat vele anderen, niet minder tot oordeelen bevoegd, er veel gunstiger over denken en dat ook de Minister von Bötticher in zijn rede van 25 Januari 1896 aan den eenen kant wel de gegrondheid van vele klachten heeft erkend, maar aan den anderen kant heeft beweerd, dat »die Klagen in neueren Zeit an Umfang abzunehmen scheinen«.

Maar zelfs al ware het niet tegen te spreken dat de wet, zooals zij thans luidt, niet meer zou worden aangenomen, dan kan dit toch blijkens de voorstellen tot verbetering, die zijn gedaan, niets anders beteekenen dan dat men thans tot het inzicht is gekomen, dat de organisatie veel eenvoudiger moet zijn, dat bij de uitvoering technische bezwaren zijn aan het licht gekomen waaraan men vroeger niet had gedacht, en eindelijk, dat men thans in velerlei opzicht de wettelijke regeling milder zou wenschen.

Dat er bezwaren van organisatie zijn valt niet tegen te spreken. Zeer duidelijk worden die door Mr. d'Aulnis ontwikkeld, waar hij schrijft: »De drie takken der sociale verzekering, die tegen ziekten, die tegen ongelukken en die tegen invaliditeit

en onden dag hebben eigen administratiën, scheidsgerechten, commissiën, ambtenaren. Hieruit schijnt, zoo geen rechtstreeksche verwarring, dan toch voor de verzekerden last voort te vloeien bij de vraag tot wie zij zich moeten wenden om raad en om beslissing, bovendien in den boezem der administratie veel omslag en geschrijf. Krachtige stemmen gaan op tot unificatie, vooral uit den ambtenaarsstand. Aan iederen tak zijn beginselen van organisatie ten grondslag gelegd, zóó verschillend van die der andere takken, dat de afgevaardigde Dr. Pachnike in den Rijksdag gewaagde van »het labyrinth der kassen", en meende dat slechts weinig menschen in Duitschland leven, die een nauwkeurige kennis der verzekeringswetten bezitten.«

Een kritiek, waarmede zeker de Nederlandsche wetgever, als het ook hier komt tot organisatie van de drie takken der verzekering, zijn voordeel zal doen. Maar kan ook in Duitschland het gebrekkige in de bestaande regeling niet hersteld worden? Gaarne geef ik den heer d'Aulnis toe, dat samensmelting om verschillende redenen moeielijk zal gaan, althans in het systeem dat bij onze naburen is aangenomen, maar zal niet reeds veel verbeterd zijn, indien men althans de rechtspraak opdraagt aan dezelfde colleges, en dezelfde ambtenaren zooveel mogelijk belast met verschillende werkzaamheden, met de verschillende takken van verzekering in verband staande? Zeker, dat zal dan nog alleen een unificatie zijn voor het »uitwendige« der zaak, maar die toch tot vereenvoudiging en vermindering van kosten moet leiden.

De grootste grief van d'Aulnis schijnt echter deze te zijn, dat in de Duitsche wet het beginsel van verzekering niet zuiver is gehouden. »De wet zelve, zoo schrijft hij, hinkt op twee gedachten: Verzekering en verzorging. Voorzoover de pensioenen berekend worden naar de betaalde premiën, is het beginsel van Verzekering gehuldigd. Doch het denkbeeld van Verzorging treedt op bij de Staatstoelage van 50 Mark bij ieder pensioen en bij de gewichtige overgangsbepaling, volgens welke in de eerste 30 jaren de personen, die 70 jaar worden, hoewel slechts sedert 1 Januari 1891 premiën hebbende betaald, een pensioen zullen ontvangen alsof zij deze dertig jaren lang betaald hebben. Geen wet op dit gebied is te ontwerpen of zij moet tal van tamelijk willekeurige termijnen, classificatien,

grensscheidingen, cijfers bevatten, doch wanneer de wet niet meer is de zuiver logische uitwerking van één gedachte, wanneer de wet meerdere beginselen tegelijkertijd huldigt, moeten die grenzen in nog meerdere mate afhangen van hoogst subjectieve opvattingen. Naarmate in vervolg van tijd politieke partijen sommige dier beginselen meer op den voorgrond zouden willen dringen, was in den lande agitatie te verwachten tot verandering der cijfers en classificatie, b.v. tot verhooging van de Rijksbijdrage, — tot verlaging van den leeftijd — tot uitbreiding van de pensioengerechtigheid tot neringdoenden, pachters en andere kleine ondernemers, — tot verruiming van het begrip invaliditeit, — tot afschaffing der loonklassen. Het stelsel opent een onafzienbaar terrein van zoogenaamde „hervormingsvoorstellen," bij welke van rechtmatige of overdreven grieven tegen de kunstige machinerie maar al te licht gebruik kan worden gemaakt om haar zelve zooveel mogelijk over boord te werpen, met dien verstande altijd dat men de uitdeelingen uit de staatskas behoudt, uitbreidt en verhoogt."

Is die critiek billijk? Ik geloof van neen. Waar is het, dat de wet een mixtum compositum is van twee denkbeelden: verzekering en verzorging, en de staatsbijdrage is den heer d'Aulnis blijkbaar een reden van groote ergernis, maar daarom heeft men nog niet het recht te spreken van een betreurenswaardig hinken op twee gedachten. Op den voorgrond stond natuurlijk, dat het in 's lands belang wenschelijk werd geacht, dat oude, invaliede werklieden, die lange jaren hunne beste krachten aan den dienst der nijverheid hebben gewijd, niet meer telkens en telkens voor de droevige noodzakelijkheid worden geplaatst om òf honger te lijden òf om een plaatsje te bedelen op de lijst der armenbedeelden.

Hoe nu dit doel te bereiken? De eenvoudigste weg was zeker de arbeiders bij de wet te dwingen van jongs af van hunne verdiensten zooveel af te zonderen, dat uit die premiën aan allen op zekeren leeftijd een behoorlijk pensioen kan worden betaald. Maar de eenvoudigste weg is niet altijd de beste. De groote vraag was of een dergelijke maatregel uitvoerbaar zou zijn, en zoo ja of zij met de billijkheid zou zijn overeen te brengen.

Welnu, ik vind het zeer natuurlijk, dat daarop het antwoord

is geweest: noch uitvoerbaar, noch billijk. Niet uitvoerbaar, omdat men geen groot rekenmeester behoeft te zijn om uit de cijfers, die nu reeds jaarlijks voor de pensioenverzekering worden gestort, tot de conclusie te komen, dat zelfs bij het verzekeren van zoo kleine pensioenen als de wet voorschrijft, de arbeiders niet bij machte zouden zijn om de kosten geheel voor eigen rekening te nemen — en dat hun althans door een dergelijke regeling een niet te verdedigen, ondragelijke financieele last op de schouders zou zijn gelegd.

Niet billijk, omdat het hier betreft een belang, niet uitsluitend voor de werklieden, maar ook een groot volksbelang, — omdat zonder eenige twijfel in de toekomst door de pensioenverzekering de armenzorg van overheidswege belangrijk zal worden ontlast, — omdat zoo niet het eenige, dan toch het hoofddoel van een dergelijke sociale hervorming is: verbetering te brengen in de maatschappelijke toestanden en in de maatschappelijke verhoudingen, en dit te bereiken zeer zeker wel ook een opoffering uit 's rijks schatkist waard is, — omdat een algemeene pensioenverzekering in de gevolgen moet leiden tot versterking van de energie en levenskracht, tot verheffing van den werkmansstand en daardoor ook de productieve kracht van de geheele natie wordt verhoogd, en eindelijk, omdat van een zoo ingrijpende maatregel niet alleen de werkende klassen, maar ook de meergegoede klassen — en de ondernemers en patroons natuurlijk in de eerste plaats — indirect in hooge mate profiteeren, al ware het alleen hierom omdat wij te samen leven in een organische gemeenschap, waarvan het eene deel niet ziek kan zijn zonder dat het andere lijdt.

Wat nu Mr. d'Aulnis veroordeelt als een hinken op twee gedachten, is niets anders dan een samenwerking van verschillende krachten tot bereiking van een schoon doel, tot bevordering van een groot volksbelang.

Der Reichszuschusz — is gezegd geworden — ist der Ausdruck des Interesses, das die Gesammtheit an die Lösung der socialen Frage hat. Dat vindt Mr. d'Aulnis blijkbaar heel belachelijk, want die woorden aanhalende laat hij er op volgen: „Ja, wanneer men in Duitschland voor eenige millioenen Marken zich de „sociale kwestie" van den hals had kunnen schuiven, ware men zeker niet te duur uit geweest. Doch deze

afkoopstheorie — bij welke het ware karakter der sociale kwestie wordt miskend — heeft tot jammerlijke teleurstelling geleid".

Ja, zoo letterlijk opgevat is die motiveering zeker bespottelijk. Er is geen enkel universeel geneesmiddel tot oplossing van de "sociale kwestie." Maar zoo zal het ook niet bedoeld zijn. Wat beoogd werd was volgens de keizerlijke boodschap van 1881 aan de ondgedienden in het industrieele leger te geven: "gröszere Sicherkeit und Ergiebigkeid des Beistandes, auf den sie Anspruch haben." Met andere woorden: één groote misstand in het sociale leven weg te nemen, althans iets te doen tot vermindering van de sociale ongelijkheid.

En als de hoogleeraar wijst op het gevaar, dat men, nu ééumaal het beginsel der staatsbijdrage in de wet is opgenomen, allengs meer zal vragen en het beginsel van eigen verzekering steeds meer op den achtergrond zal dringen, dan is mijn antwoord: moet een op zich zelf goede hervorming achterwege blijven, op grond dat latere wetgevers, op het eens gelegde fundament voortbouwende, wel eens in overdrijving zouden kunnen vervallen en meer van den Staat zouden kunnen vorderen dan door 's lands belang gewettigd wordt? Maar bovendien is de premisse, waarvan wordt uitgegaan, onjuist. Dat er later een wetgever komt, die staatsverzorging van oude werklieden geheel voor rekening van de schatkist op zijn program schrijft, is natuurlijk mogelijk, maar kan men in ernst meenen dat die mogelijkheid zou zijn uitgesloten, indien men in 1889 den druk der pensioenpremiën uitsluitend op de werklieden had gelegd? Zou dan niet de ontevredenheid zoo groot zijn geworden, dat het denkbeeld van geheele staatsverzorging juist veel meer ingang had gevonden?

Ook maakt mr. d'Aulnis zich aan overdrijving schuldig, als hij schrijft: "De uitkomst is geweest dat de "weldaad" met smaad is ontvangen." Ik weet wel, dat vele sociaal-democraten op deze hervorming laag neerzien, maar zelfs als in deze kringen moest gestemd worden over de vraag: zal de wet van 1889 weer worden afgeschaft, ik voor mij ben overtuigd dat de meerderheid er voor zou terugdeinzen om die vraag bevestigend te beantwoorden. Niet op afschaffing maar op uitbreiding der pensioensbedragen dringen zij aan.

Alleen dit wil ik toestemmen, dat zij, die vóór de ver-

plichte verzekering en vóór de Staatsbijdrage hebben gestemd alleen als middel tot bestrijding van de sociaaldemocratie, teleurgesteld moeten zijn, want waar is het, „dat de sociaaldemocratie volstrekt niet van hare aanhangers is beroofd, integendeel hare aanhangers heeft zien toenemen.” Als men dit er slechts bijvoegt: toegenomen niet ten gevolge van maar ondanks de nieuwe sociale wetten. Was het trouwens niet vooruit te zien, dat de verzekeringswetten alleen niet in staat zouden zijn aan de Duitsche sociaaldemocratie de doodsteek toe te brengen? Zijn er ook in Duitschland niet nog misstanden genoeg die het verklaarbaar maken dat een partij, die het evangelie der ontevredenheid verkondigt, bij velen instemming vindt?

En daarbij mag men ook dit niet uit het oog verliezen, dat wel de partij der sociaaldemocraten in aantal is toegenomen, maar in de laatste jaren haar revolutionair karakter bijna geheel heeft afgelegd. Ik zal niet beweren dat dit laatste geheel of zelfs grootendeels het gevolg is geweest van de wet van 1889, maar waar men van zekere zijde telkens en telkens herhaalt: De hervorming is mislukt, want de sociaaldemocratie is krachtiger dan ooit, daar mag men er toch van den anderen kant ook op wijzen, dat de sociale hervormingen er zeker wel toe hebben meegewerkt om de revolutionaire elementen in die partij terrein te doen verliezen. Maar bovendien: de vraag welke partij er door wint of verliest mag toch niet bij zoo gewichtige hervormingen de alles overheerschende zijn. Niemand kan zeggen of de sociaaldemocratie in Duitschland zonder de verzekeringswetten niet nog krachtiger zou zijn, maar dit is zeker: als een wettelijke maatregel verstandig en in 's lands belang is, dan zou ze niet mogen worden nagelaten op grond dat ze toch geheel onvoldoende zou zijn om een partij, die men bestrijdt, tot onmacht te brengen.

Indien de pensioensuitkeeringen maar hooger waren, dan zouden wij niet tegen de wet zijn, zeide Singer, het bekende sociaaldemocratische lid van den Rijksdag. Verklaarbaar is dit standpunt zeker, maar daarom nog niet gerechtvaardigd. Ik zal de cijfers, zooals volgens de Duitsche wet de uitkeeringen geschieden, niet verdedigen, maar de cijfers, die nu en dan, ook hier te lande, van sociaaldemo-

cratische zijde worden gesteld, zijn kortweg bespottelijk. f 8 per week voor allen op zestigjarigen leeftijd! Tegen een dergelijken eisch zou het kostenbezwaar, hoe zwaarwichtig ook, nog niet eens het grootste bezwaar zijn. Zelfs al ware dergelijke regeling financieel uitvoerbaar, dan zou zij onmogelijk zijn op economische en sociale gronden. In plaats van het kwaad dat men wil bestrijden zou men een nog grooter kwaad in het leven roepen. Tegen elke verplichte ouderdomspensioenregeling bestaat dit niet geheel weg te cijferen bezwaar, dat door de concurrentie van gepensioneerden de arbeidsmarkt altijd gevaar loopt eenigermate te worden gedrukt. Die valide en toch gepensioneerd is zal allicht zijn arbeidskracht aanbieden tegen een prijs, waarmede de niet gepensioneerde geen genoegen kan nemen. Maar zoolang de pensioneering begint op niet te lagen leeftijd en slechts een bescheiden bedrag als ouderdomspensioen wordt uitgekeerd, is dat bezwaar zoo groot niet. Overwegend wordt het echter zoodra men hooge of zelfs betrekkelijk hooge uitkeeringen gaat doen op een leeftijd, dat de meesten nog valide zijn en nog als concurrenten op de arbeidsmarkt kunnen optreden. Dat zal ook wel de hoofdreden zijn waarom men in Duitschland eerst op 70 jaar het pensioen laat ingaan en zelfs dan nog slechts een minimum-uitkeering verzekert. Nu spreekt het van zelf dat de uitkeering ook weer niet zoo laag mag zijn, dat voor velen het inroepen van de hulp van een armbestuur toch nog noodig wordt, maar juist is het principe, dat het invaliditeitspensioen als regel hooger is dan het oudendagpensioen. Geeft men meer aan hen, die niet alleen oud maar ook Arbeitsunfähig zijn, dan is het bovengeschetste gevaar niet te vreezen.

Op bovengenoemde gronden kom ik tot dezelfde conclusie als Mr. Greven. (zie bladz. 124) Niet in omverwerping der wet, maar in verbeteringen in de détails ligt het middel om hare goede werking te verzekeren en den overlast voor de bevolking zoo gering te maken als maar eenigszins mogelijk is. „Toch, — ook wanneer die verbeteringen zullen zijn tot stand gekomen is het niet ondenkbaar, dat men met politieke bijbedoelingen tegen de wet zal blijven agitatie voeren, en dat men nu en dan in het parlement zal waarnemen „het onverkwikkelijk tooneel van

grove speculatiën op de hartstochten der kiezers." Maar hierop kan men rekenen, dat naarmate de kiezers de heilzame werking der wet ondervinden, zij voor zulke grove speculatiën ongevoeliger zullen worden. Laat men uit vrees voor zulke machinatien, de verzekeringswet liever geheel rusten, de agitators zullen aan dit niets doen niet minder krachtige betoogen om op de hartstochten te werken, kunnen ontleenen. Men make den Staat sterk tegen de partijen, wier doel in omverwerping van de bestaande maatschappelijke orde gelegen is, door niets te verzuimen om, op den grondslag van het bestaande, den voet van leven der arbeidende klasse te verheffen. Daartoe kan de verplichte verzekering voor een belangrijk deel bijdragen. Wie zich daarvan overtuigd heeft, hij zal niet uit vrees, dat men steeds zal vragen naar meer, weigeren datgene te doen, wat in zijn vermogen ligt. Aan de vreesachtigen zal hij toevoegen: "fais ce que dois, advienne que pourra."

H. Goeman Borgesius.

Den Haag, 11 Juli 1897.

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANCIËN. — DUITSCHE MARGARINEWET. — PRUISISCHE AANVULLINGSBELASTING. — ORGANISATIE VAN HET HANDWERK. — FRANSCHE BELASTINGSTELSEL. — HET NIEUWE BANKPRIVILEGE IN FRANKRIJK. — FRANSCHE PENSIOENKAS. — PORTUGEESCHE FINANCIËN. — ENGELSCHE COÖPERATIE. — INTERNATIONAAL MIJNWERKERSCONGRES. — STRIJD OVER DEN WERKDAG VAN ACHT UUR.

Nederlandsche financiën. De Minister van Financiën heeft het wetsontwerp ingediend, dat hij bij de behandeling der successiewet in de Eerste Kamer heeft toegezegd, nl. beoogende de uitsluiting van de heffing van opcenten op het overgangsrecht op onroerend goed en uitstel der invoering van de nieuwe successiewet tot na aanneming van dit ontwerp.

Aan de Tweede Kamer is overgelegd de rekening en verantwoording, door den Minister van Financiën afgelegd ingevolge art. 12 der conversiewet, welke rekening en verantwoording door de Algemeene Rekenkamer in haar vergadering van 20 Mei jl. is opgenomen en gesloten. Volgens de kapitaalrekening is van de f 250.480.700 aan $3\frac{1}{2}$ pCts inschrijvingen en de f 123.008.800 aan $3\frac{1}{2}$ pCts obligatiën overgegaan in een 3 pCts Grootboek f 249.579.600, zijn uitgegeven f 3.533.300 aan 3 pCts obligaties krachtens art. 4 der conversiewet, is een bedrag van f 363.000 aan $3\frac{1}{2}$ pCts obligatiën overgegaan in 3 pCts inschrijvingen en zijn uitgegeven f 120.013.100 aan 3 pCts obligatiën in ruil voor $3\frac{1}{2}$ pCts dito. Blijkens de geldelijke rekening is f 3.533.500 in ontvang en uitgaaf geleden voor gevraagde aflossing (f 901.100 inschrijvingen en f 2.632.200 obligaties) is een provisie betaald van f 466.861,87^5, een zelfde som aan commissieloonen, f 43.112,96^5 voor kosten van aanmaak van obligatiën, formulieren en allerlei toelagen en is, tot dekking van het nadeelig saldo van f 976.836,71^5 beschikt over het bij de conversiewet ten laste van de begrooting over 1896 geopend krediet.

Duitsche margarinewet. De Bondsraad heeft eenige bepalingen vastgesteld ter uitvoering der margarinewet. Om de

herkenbaarheid van margarine en margarinekaas, voor handelsdoeleinden bestemd, te vergemakkelijken, wordt gelast bij de fabricage sesam-olie te gebruiken, en wel met toevoeging van 10 pCt. daarvan bij de vetten en oliën bij de bereiding van margarine, 5 pCt. bij de bereiding van margarinekaas. Verder zijn zeer minutieuse bepalingen vastgesteld betreffende de grootte en de plaats van de opschriften, alsmede van den rooden band, die moeten worden aangebracht op de vaten en emballages van margarine, margarinekaas en kunstvetten. De opschriften en fabrieksmerken moeten aangebracht worden door inbranden of opschilderen, in 't laatste geval met zwart op witten of gelen grond. Beide moeten aan twee verschillende zijden van de vaten voorkomen.

Pruisische aanvullingsbelasting. Uit een statistiek van de pruisische Ergänzungssteuer over 1896—97 blijkt, dat het hierin schatplichtige vermogen 64.02 milliard Mark bedraagt. Vrij van deze belasting zijn: *a.* 1.659.235 hoofden van gezinnen en alleenstaande personen omdat zij geen vermogen of slechts een van hoogstens 6000 M. bezitten, *b.* 262.148, wier vermogen tusschen 6000 en 20.000 M. doch wier inkomen niet meer dan 900 M. bedraagt, *c.* 2098, wier vermogen mede niet grooter is en wier inkomen tusschen 900 en 1200 M. bedraagt, doch die bijzondere gronden van vrijstelling hebben (weduwen, weezen enz.), *d.* 1196 met een vermogen tusschen 6000 en 10000 M., tijdelijk wegens onvermogen vrijgesteld.

De eerste 9 milliarden verdeelen zich over de volgende belastingplichtigen:

	Aanslagen.	Stad.	Land.
1. Milliard	26	17	9
2. "	75	53	22
3. "	123	78	45
4. "	171	115	56
5. "	223	156	67
6 "	286	200	86
7. "	384	280	104
8. "	400	285	115
9. "	602	474	128

Alzoo 2290 aanslagen, waarvan 1658 in de steden en 632 op 't platteland, omvatten een vermogen van 9 milliard. Bij de volgende 4 milliarden doet zich het eigenaardig verschijnsel

voor, dat er telkens 667 aanslagen zijn, waarvan 464 in de steden en 203 op 't platteland. Van 't 14e milliard tot het 20ste stijgt het aantal belastingplichtigen van 906 tot 2067, bij het 30ste is het 5721, bij 't 40ste 13.334, bij het 50ste 27.548. Bij het 58ste, 59ste en 60ste milliard heeft men weder telkens precies evenveel aanslagen nl. 50.000, en weder gelijkelijk 9667 in de steden en 40.333 op 't platteland. De laagste aanslagen, het laatste milliard en de daarbij te voegen 20 millioen omvattende, zijn 202.444 in getal en wel 106.213 in de steden en 96.231 op 't platteland. De groote vermogens vindt men voornamelijk in de steden Eerst bij het 44ste milliard begint het aantal landelijke vermogens dat der stedelijke te overtreffen. In 't geheel zijn er 1.166.745 schatplichtige vermogens, waarvan 528.305 in de steden en 638.440 op het platteland.

Organisatie van het handwerk. Bij behandeling van het wetsontwerp tot wijziging der Gewerbeordnung heeft de Rijksdag daarin nog eenige wijziging aangebracht (vgl. Kroniek van April jl.)

Volgens de besluiten van de tweede lezing zou een Zwangsinnung reeds dan opgericht kunnen worden wanneer in een Kring twintig bazen in de termen vallen om deel uit te maken van het gild. Op voorstel van Richter is besloten dat aan de autoriteiten wordt overgelaten, voor elken kring het minimum te bepalen van het aantal patroons, die een gilde kunnen vormen.

Verworpen werd een amendement, bepalende dat van 1 Januari 1905 af slechts die bazen leerlingen mogen houden die recht hebben op den titel van meester. Aangenomen werd echter met 166 tegen 126 stemmen een voorstel om voor het geheele handwerk den eisch van een proef van bekwaamheid in te voeren (Befähigungs-nachweis), wat de oorspronkelijke bedoeling der regeering is geweest, maar waarop zij niet heeft durven aandringen. Het voorstel is intusschen slechts aangenomen in den vorm eener resolutie om de verbonden regeeringen uit te noodigen daaromtrent in de volgende zitting een wetsontwerp in te dienen.

Bij de overgangsbepalingen werd aangenomen een amendement, tengevolge waarvan de bestaande geprivilegieerde beroepsvereenigingen (dat zijn die welke, krachtens artt. 100 e

en f der Gew. Ordnung, onder zekere voorwaarden bijdragen van bazen, niet-leden der beroepsvereeniging, mogen innen, wegens bepaalde onkosten door de vereeniging gemaakt en die aan het vak in zijn geheel ten goede komen) in gilden (Zwangsinnungen) omgezet kunnen worden, zonder dat daartoe een besluit van de meerderheid vereischt wordt.

Fransche belastingstelsel. De plannen tot hervorming van 't gansche stelsel der fransche belastingen, bij elke begrooting sints jaren voorgesteld en ook bij elke begrooting weer uitgesteld, zijn thans weder in behandeling gekomen en weder voorloopig teruggenomen (vgl. Kroniek van Maart jl.). Grondslag voor debat was naast de regeeringsvoorstellen het Commissoriaal rapport van den heer Krantz, dat vrijwel met de regeering medeging.

Daarin wordt in de eerste plaats voorgesteld de lang gewenschte vermindering der grondbelasting aldus te regelen. Een vierde van die belasting op de ongebouwde eigendommen zal, te beginnen met 1 Juli 1897, aan de gemeenten worden overgedragen. De gemeenten hebben dat bedrag in de eerste plaats aan te wenden tot afschaffing of vermindering der opcenten op de directe belastingen. Het dan beschikbare overschot kan de gemeente te harer keuze bestemmen: tot geheelen of partieelen afkoop van persoonlijke diensten, of tot kwijting van een deel van het contingent der mobilaire personeele belasting, of tot opheffing of vermindering der gemeentelijke opcenten op de grondbelasting en op de mobilaire personeele belasting. Voorts wordt bepaald, dat een herschatting van de verkoopwaarde der ongebouwde eigendommen zal plaats hebben door speciale commissies van classificatie. Op het rijksbudget zal door deze hervorming een tekort komen van 25 millioen. Hierin zal worden voorzien: 1°. door verhooging van de belasting op de inkomsten uit roerende waarden van 4 tot 4½ pCt., fr 8.335.050, 2°. door verhooging der belasting op de overdracht van aandeelen op naam van 50 centimes tot 1 fr., fr. 6.600.000 3°. door toepassing van het zegelrecht, het recht van overdracht en de inkomstenbelasting op niet geabonneerde buitenlandsche waarden fr. 10.550.000.

Een tweede rapport stelt voor de vervanging der mobilaire

personeele belasting en der belasting op deuren en vensters door een nieuwe belasting gegrond op de huurwaarde en geheven bij wijze van repartitie. De huurwaarde wordt berekend onder aftrek van een minimum, varieerende naar de bevolking der gemeente, onder aftrek ook van 't bedrag der huur van de leegstaande vertrekken. Het bedoelde minimum wordt berekend op een derde der gemiddelde huurwaarde per huisgezin, met bepaling, dat het 360 fr. voor Parijs, 180 fr. voor de steden boven 200.000 inwoners, en 160 fr. voor een rayon van 40 kilom. om Parijs zal bedragen. Aftrek van belasting zal worden vergund voor families, die meer dan twee minderjarige kinderen te haren laste hebben en verhooging voor familien, die meerdere dienstboden hebben. De contingenten der departementen in deze belasting worden gesteld op 11 pCt. van de som der belastbare huurwaarden.

Voorts wordt voorgesteld de grondbelasting der gebouwde eigendommen te stellen op 4 pCt. der huurwaarde.

Spoedig bleek bij de discussie in de Kamer, dat met de vele tegenvoorstellen en amendementen de behandeling niet ten einde kon worden gebracht. De regeering stelde daarom voor een wetsontwerp, om in het najaar een buitengewone zitting der algemeene raden te doen plaats hebben voor de regeling van de departementale budgetten, omdat vóór de zitting van Augustus de belastinghervorming, die grondslag moet zijn van die budgetten, niet kan afloopen De oppositie van rechts en links viel op dit ontwerp aan, als een stok om de regeering te slaan. Terwijl de regeering betoogde, dat het haar te doen was om de belastinghervorming in 't najaar te behandelen, verweet de oppositie haar, dat dit eenvoudig èn verdaging èn prijsgeving der hervorming beteekende. Art. 1 van dat wetsontwerp werd verworpen. De regeering onderwierp zich en zag hierin een bewijs, dat men voorloopig de belastinghervorming wilde laten rusten, terwijl de uiterste linkerzijde beweerde, dat het juist de bedoeling was de discussie onmiddelijk voort te zetten. De regeering aan haar uitlegging vasthoudende, diende dadelijk een ontwerp in om voorloopig de directe belastingen op den ouden voet te bestendigen, doch met de bepaling, dat de grondbelasting met een vierde zou worden verminderd, het overlatende aan latere wetten te bepalen, hoe

de reductie zou geschieden en hoe in het tekort zou worden voorzien. Cavaignac stelde onmiddellijk zijn voorstel tot invoering eener inkomstenbelasting hiertegenover, dat met slechts zeer kleine meerderheid verworpen werd.

Inmiddels is mede in Senaat en Kamer, nog hangende het wetsontwerp tot hervorming der gemeente-accijnzen, waarover beide lichamen het niet eens zijn. De Kamer nam het volgende erg eenvoudige ontwerp aan.

Art. 1. De gemeenten zullen de accijnzen op hygiënische dranken moeten afschaffen. Zij zullen, geheel of gedeeltelijk, de andere accijnzen kunnen afschaffen.

Art. 2. Zij zullen de hiervoor in de plaats komende belastingen moeten kiezen, onder voorbehoud van goedkeuring bij de wet.

De Senaat nam een veel ingewikkelder ontwerp aan met bijzondere bepalingen voor verschillende categorieën van gemeenten.

Wat Parijs betreft, verlaagt dit ontwerp den wijn-, cider- en bier-accijns met 4, 2 en 5 francs, hetgeen een vermindering van inkomsten van 36 millioen ten gevolge zal hebben. Deze zouden gevonden worden uit nieuwe belastingen welke de stad zou mogen heffen, te weten: 1°. vermeerdering met fr. 85.20 per hectoliter van den alcohol-accijns; 2°. invoering van een vergunningsrecht berekend naar den maatstaf van een vast recht van fr. 100 per tapper en van een proportioneel recht, ten bedrage van $\frac{1}{30}$ der huurwaarde; 3°. surtaxe op wijnen in vaten en flesschen, van een zeker gehalte; 4°. invoering van een belasting tot gelijk bedrag van die op paarden op rijtuigen, biljarten, rijwielen, sociëteiten en honden; 5°. 16 opcenten op de personeele belastingen.

Voor andere gemeenten wordt een maximum van heffing toegelaten, nl. 5 fr. per H.L. voor bier, en voor wijn en cider een maximun varieerend naar het zielenaantal der gemeenten, in zeven categorieën verdeeld, loopende dit maximum tusschen 0.55 en 2.25 fr. voor wijn en tusschen 0.35 en 1.25 fr. voor cider. Het zou echter vergund zijn deze accijnzen geheel af te schaffen en daartegenover die op alcohol te verdubbelen. Voorts zou een evenredig stedelijk vergunningsrecht geheven mogen worden tot een maximum van $\frac{1}{30}$ der gezamenlijke huurwaarde van de localen, en eindelijk opcenten op de directe belastingen

tot een maximum van 20. Was dit nog niet voldoende, dan zouden de gemeenten, onder voorbehoud van wettelijke goedkeuring, een proportioneele directe belasting mogen heffen.

Het nieuwe bankprivilege in Frankrijk. Na zeer langdurige discussie is in de Fransche Kamer het nieuwe bankprivilege, zooals het is voorgesteld, nagenoeg onveranderd aangenomen (vgl. Kroniek van December 1896). De discussie liep vooral over allerlei voorstellen om de Bank dienstbaar te maken aan het landbouwcrediet, of zelfs aan de belangen der werkloozen. Men weet dat voorgesteld is onder de operaties op te nemen het disconteeren van papier, aangeboden door syndicale vereenigingen, landbouw- en andere vereenigingen welker solvabiliteit bekend is. Achtereenvolgens werd nu voorgesteld voor dit papier genoegen te nemen met twee handteekeningen. of met twee handteekeningen althans dan genoegen te nemen, als 't gold papier van een landbouwvereeniging, waarvan alle leden solvabel en solidair aansprakelijk zijn; de Bank te belasten met het kosteloos behandelen van alle operatiën van later door de wet in 't leven te roepen instellingen van landbouwcrediet; haar op te dragen 500 millioen tegen ½ pCt. beschikbaar te stellen voor 't later te organiseeren landbouwcrediet. Dit alles werd afgestemd. De regeering stemde er intusschen in toe het nieuwe voorschot van 40 millioen te reserveeren en als speciaal fonds te beheeren totdat een wet de voorwaarden zou hebben vastgesteld, waaronder een of meer instellingen van landbouwcrediet zouden worden in 't leven geroepen en in werking gebracht. Dat weinig beduidend artikel werd aangenomen. Afgestemd werd nog een voorstel om de jaarlijksche uitkeering aan den Staat te bestemmen voor 't bestrijden van besmettelijke ziekten. De bepaling, dat bij verhooging der discontorente boven 5 pCt., de meerdere winst bij het fonds social gevoegd moet worden, is dus gewijzigd, dat ¼ gedeelte van dit surplus bij dat fonds social moet komen, en de rest aan den Staat vervalt. Het maximumcijfer der emissie werd op 5 milliard bepaald.

Nog werd voorgesteld een voorstel, dat de Bank door een wet zal kunnen worden gedwongen, in geval van mobilisatie, aan 't gouvernement te verschaffen hetzij door haar kas hetzij

langs den weg van emissie, al hetgeen het oordeelen zal noodig te hebben ten behoeve der nationale verdediging. De regeering had verklaard een contract met de Bank te hebben, waardoor in tijden van oorlog het belang van den Staat was verzekerd. Een voorstel om het contract over te leggen werd verworpen. Daarop volgde genoemd voorstel, dat echter na debat werd teruggenomen.

Fransche pensioenkas. In 1896 hebben er in de Caisse nationale des retraites 1.811 685 stortingen plaats gehad tot een bedrag van 37.913.362 fr. tegen 1.338.859 stortingen in 1895 met een bedrag van 32.638.154 fr. Het aantal inleggers bedroeg 100.664 in 1896. Van den aanvang der in werking treding af heeft de kas 352.185 pensioenen uitgekeerd en wel 138.878 van 2 tot 50 fr., 129.406 van 51 tot 200 fr., 33.468 van 201 tot 360 fr., 27.953 van 361 tot 600 fr., 17.805 van 601 tot 1200 fr., en 4.615 van 1201 tot 1500 fr. Van de pensioentrekkers zijn 202.526 mannen en 149.659 vrouwen. Op 31 December 1896 waren vervallen 148.897 pensioenen tot een bedrag van 28.620.580 fr., en liepen er dus nog 203.286 (109 233 mannen en 94.053 vrouwen tot een bedrag van 33.396.864 fr.

Portugeesche financien. In de Portugeesche begrooting voor 1897/98 zijn de ontvangsten geraamd op 52.865.478,450 milreis, d. w. z. (de milreis aangenomen op een rijksdaalder), op ongeveer 132.163.700 gulden. Hiervan wordt verwacht van: de directe belastingen f 31.069.000; zegel en registratie f 13.216.000; de indirecte belastingen f 64.281.600; opcenten f 2.715.000; domeinen en verschillende inkomsten f 12.034.000; en eindelijk van den post „compensatie van uitgaven" f 8.848.000.

Het gezamenlijke bedrag der uitgaven is becijferd op 55.563.304,953 milreis, d. i. ongeveer 138.908.000 gulden.

Derhalve beloopt het geraamde tekort: 2.697.826,503 milreis, d.i. ongeveer 6.744.500 gulden.

De uitgaven zijn als volgt verdeeld: algemeene kosten van den staatsdienst f 23.918.000; dienst van de geconsolideerde staatsschuld f 46.190.600; koersverschillen (agio) f 1.250.000;

ministerie van financiën f 9.378.600; ministerie van binnenlandsche zaken f 6.481.800; ministerie van eeredienst en justitie f 2.585.600; ministerie van oorlog f 14.637.000; marine en koloniën (moederland) f 7.627.700; idem (overzee) f 2.440.100; ministerie van buitenlandsche zaken f 955.800; ministerie van openbare werken, handel en nijverheid f 14.452.600. Hierbij komt aan uitgaven voor de Algemeene Deposito en Voorzorgkas f 147.300, makende een totaal van 130.700.000 gulden voor de gewone uitgaven. De buitengewone uitgaven zijn begroot op: f 270.000 voor het ministerie van financiën; f 400.000 voor het ministerie van oorlog; f 2.431.200 voor de ministeries van marine en koloniën (overzee); f 190.000 voor het ministerie van buitenlandsche zaken, en f 5.737.000 voor het ministerie van openbare werken, handel en nijverheid; te zamen dus f 8.828.700.

Het tekort van 2697 contos de reis of f 6.7 millioen zal nagenoeg gedekt worden door de binnenlandsche leening ad 1800 conto's (welke in voorbereiding is) en door bezuinigingen tot een bedrag van 885 contos voornamelijk op openbare werken. Ten slotte zou er dan nog een klein overschot zijn van 133 contos of f 332.500, daar gerekend wordt op 145 contos als extra-inkomst uit opgeheven kloosters.

In de 18.476 conto's de reis (f 46.190.600), uitgetrokken voor den dienst van de geconsolideerde staatsschuld, is voor rente en aflossing der buitenlandsche schuld begrepen 5512 conto's of f 13.780.000, waarvoor voor rente f 7.147.500, voor aflossing f 420.000, voor wisselkoersverlies f 3.785.000 en voor aandeel in de opbrengst der douane-rechten (tot aanvulling van den interest) f 2.427.500.

Bij die f 3.785.000 voor wisselkoers-verlies komt nog de som van f 1.250.000 voor agio (koersverschillen) wegens verschillende aankoopen in het buitenland, en ook nog het koersverlies bij den dienst der tabak-obligatiën, hetwelk 1393 conto's, dus f 3.482.500 beloopt. Portugal lijdt dus feitelijk door het agio een verlies dat voor het jaar 1897/98 gesteld moet worden op ten minste $8\frac{1}{2}$ à 9 millioen gulden.

Aangaande de bovenbedoelde leening-operatie — welke geschieden zal met de Classes Inactivas, d. i. het staatspensioenfonds — wordt gemeld dat zij telkens op 1 jaar betrekking zal hebben, en dat haar tot stand komen voor het eerste jaar

tot het bedrag van 1800 conto's zoo goed als verzekerd is, terwijl de minister van plan is voor het tweede jaar 1200, voor het derde 900 en voor het vierde 600 conto's, dus in het geheel 4500 conto's op te nemen. De Bank van Portugal zal 5½ pCts. obligatien van 90.000 reis per stuk, aflosbaar binnen 15 jaren, uitgeven, vermoedelijk tegen den koers van 88 pCt., voor de door de regeering bij het fonds telkens opgenomen bedragen.

De Minister deelde nog mede, dat de extra-uitkeering, waarop de fondsenhouders aanspraak hebben, nl. de helft van hetgeen de tol-inkomsten meer opbrengen dan 11.400 conto's, wel niet zoo veel zou bedragen als over 1895/96, maar dat toch het bedrag over 1894/95 wel zou worden bereikt. Spoedig echter bleek deze voorspelling ijdel, daar de tol-inkomsten beneden die van 't dienstjaar 1894/95 zijn gedaald.

Korten tijd na indiening der begrooting deed nu de Minister mededeeling van een heele reeks plannen ter verbetering van den financieelen toestand, waaronder ook een nieuw conversie-plan. De bijzonderheden zijn nog niet bekend, maar wat er van uitlekte nl. dat reductie der hoofdsom met zeer geringe rente-verhooging bedoeld werd, maakte een vrij ongunstigen indruk.

Engelsche coöperatie. Op de te Perth gehouden jaarvergadering der engelsche coöperatieve vereenigingen werd in het jaarverslag medegedeeld, dat het aantal in 1895 bedroeg 1711 met 1.414.186 leden, een aandeelenkapitaal van 16.165.667 pd. st., een omzet van 52.572.126 pd., een winst van 5.397.582 pd. en een belegging van 9.661.420 pd. Deze cijfers waren in 1896: vereenigingen 1741, leden 1.492.371, aandeelenkapitaal 17.646.624 pd. st., omzet 37.318.426 pd. st., winst 6.337.490 pd. st., belegging 10.632.346 pd. st. De aandacht werd er op gevestigd, dat het aantal winkelvereenigingen afnam. In 1894 waren er 1464, in 1895 slechts twee meer en in 1896 slechts 1453. Dit werd toegeschreven aan uitbreiding en samensmelting van bestaande vereenigingen, wat geheel lag in de lijn der beginselen. Ook werd opgemerkt, dat de coöperatieve landbouwondernemingen nog weinig slaagden, wat echter uitsluitend werd toegeschreven aan de crisis, die de landbouw doormaakte.

Wat overigens op de vergadering behandeld werd, is niet van genoeg algemeen belang om er hier melding van te maken.

Slechts verdient opmerking, hoe bleek dat in Engeland, niet minder sterk dan bij ons, een deel der publieke opinie zich tegen de coöperatie aankant. Een vereeniging van Schotsche handelaars heeft zelfs een coalitie tegen de coöperators op touw gezet, waardoor zij te Glasgow uitgesloten worden van den publieken inkoop bij opbod en afslag van verschillende waren, speciaal ook van vee. Tegen deze manier om de coöperators te boycotten werd op de vergadering geprotesteerd, terwijl het plan werd gevormd eigen schepen te charteren om vleesch uit Australië en Amerika te ontbieden.

In een rumoerige meeting van anti-coöperators werd ontkend, dat hier sprake kon zijn van boycotten. Men was niet tegen de ware en goede coöperatie, maar wel tegen den bastaardvorm van coöperatie. De coöperatieve winkels lokten de menschen maar door voorspiegeling van winst, maar in werkelijkheid betaalde men er de waren veel te duur. Daarom waren die inrichtingen schadelijk voor de maatschappij. Allerlei argumentaties, die men elders ook wel eens hoort.

Internationaal Mijnwerkerscongres. In Juni werd dat congres te Londen gehouden. Er waren 1.500.000 werklieden vertegenwoordigd, waarvan 400.000 van den Britschen Mijnwerkersbond, 90.000 van de Miners Federation (Durham en Northumberland) 100.000 van Zuid-Wales, 330.000 van Duitschland en 130.000 van Frankrijk. Weder werd de gewone strijd over den wettelijken werkdag van 8 uren gestreden, en wederom waren het Durham en Northumberland, die zich daartegen verzetten. Dezelfde districten en Zuid-Wales verklaarden zich tegen de motie, waarbij verklaard werd, dat de tijd gekomen is om living wages vast te stellen en daarvoor te gaan strijden. Uit de discussie over de aansprakelijkheid voor ongevallen bleek de ingenomenheid der engelsche vertegenwoordigers met het thans aanhangige wetsontwerp, waarvan in de vorige Kroniek sprake was. Van fransche zijde werd voorgesteld tot een internationale regeling der productie te komen. Een motie in dien zin werd aangenomen, zonder dat evenwel duidelijk werd gemaakt, hoe dit doel te bereiken. Wederom stemden Durham en Northumberland tegen. Eindelijk werd nog een motie aangenomen ten gunste van naasting der

mijnen door den Staat. Dezelfde moties komen vrijwel ieder jaar terug, en de beslissingen zijn steeds even weinig practisch, op enkele uitzonderingen na.

Strijd over den werkdag van 8 uur. In Engeland is een strijd over den 8-urigen werkdag uitgebroken, die een omvang schijnt aan te nemen, als van de grootste werkstakingen, waarvan de geschiedenis gewaagt. De beweging gaat uit van het machtige lichaam The Amalgamated Society of Engineers, die ruim 92000 leden telt.

De verhouding tot de patroons was sints Maart gespannen. In een smederij te Sunderland was quaestie gerezen over het in dienst hebben van een arbeider, niet tot de vereeniging behoorende; op de werven aan Tyne, Wear en Tees over de loonen; te Londen over 't overwerk. Het eerste geval leidde bijna tot een algemeene werkstaking, maar de zaak werd min of meer bijgelegd. In het tweede kwam men tot eenige loonsverhooging. In het derde kwam men tot het vergelijk, dat het overwerk bij een werktijd van 54 uren per week, tot 32, bij een van 53 uren per week, tot 36 per maand zou beperkt zijn, terwijl verder in geen geval langer dan 248 uren per maand gewerkt zou mogen worden, uitzonderingen toe te laten voor eenige gespecificeerde gevallen van noodzakelijkheid. In April echter verbond de Society zich met een reeks andere vereenigingen, waarvan de voornaamste is die der ketelmakers en scheepsbouwers, nu allen te samen 150.000 man omvattende, tot een gemengde commissie, die bij de Londensche ondernemers aandrong op den 8-urigen arbeidsdag, met behoud van het tegenwoordige loon. Een ontwijkend antwoord kwam in op 26 Mei, waarop 28 Mei namens de werklieden werd verklaard, dat hangende de overweging van het verzoek alle overwerk zou ophouden. De Londensche patroons maakten de quaestie aanhangig bij de Federation of Engineer Employers' Association, die antwoordde, dat het verzoek van de hand werd gewezen en die aandrong op het intrekken van het besluit omtrent overwerk.

De werklieden gingen er toen ook een algemeene zaak van maken en eischten bij alle firma's in geheel 't Vereenigd Koninkrijk den werkdag van 8 uren, die trouwens bij vele groote

firma's reeds bestond. Zoo sedert 1892 bij Johnson en Co. in Stratford en William Allan en Co. te Sunderland, sedert 1893 in de Salford Iron works, waar 1200 arbeiders werken. (Hier is de werktijd $8\frac{3}{4}$ uur, doch Zaterdags $4\frac{1}{4}$, totaal dus 48). Er waren nu dan ook 152 Londensche firma's die den eisch bewilligden, vooral door de weigering om overwerk te doen tot deze concessie genoopt. Tegenover een paar groote weigerachtige firma's, Thornycraft, Middleton en Co. met 1600 werklieden en Humphreys and Tennant werd tot een werkstaking besloten. Daarop sloeg de bovengenoemde federatie van patroons met die der scheepsbouwondernemers en die der ijzerindustrieelen de handen ineen en besloten ze op een 1 Juli te Manchester gehouden bijeenkomst de werkstaking bij een der tot deze verbonden behoorende firma's te beantwoorden met een *lock-out* van 25 pCt. van de leden der vakvereenigingen in 't geheele gebied dezer federatiën. Alzoo geschiedde toen op 3 Juli 4500 Londensche arbeiders bij weigerachtige patroons het werk neerlegden. De *lock-out* trof 30.000 arbeiders in 't Zuiden en Noorden van Engeland en tot aan de Clyde en in Belfast toe. Het antwoord der arbeiders was, dat 90 pCt. van hen daarop tot werkstaking besloten tegen 12 Juli, wat beteekent dat er 115.000 arbeiders den arbeid zouden nederleggen. Een aantal Londensche firma's gaven daarop toe, het eerst de P. en O. company voor haar dokken, daarna 7 andere, waarvan Singer en Co. de bekendste is, te zamen 7000 werklieden tellende. Andere echter zijn besloten vol te houden, vooral in het Noorden, vanwaar uit men de Londensche patroons stijft in hun verzet, ten einde zelf de arbeiders in bedwang te kunnen houden.

Het verdere verloop van den strijd wordt met veel belangstelling tegemoet gezien. Als men weet dat de *Amalgamated Engineers* een strijdkas hebben van 300.000 pd. st., begrijpt men, dat het een tijd kan duren. Opmerkelijk is, dat die firma's, die sints 1892 en 1893 tot den 8-uren-dag zijn overgegaan (in 1871 is de 9 urige arbeidsdag verkregen) betoogen er niets dan voordeel van gezien te hebben. De mannen werken flinker en gestadiger, vooral omdat zij tijd hebben vooruit goed te ontbijten, en de kosten aan licht en kolenverbruik zijn geringer.

HANDELSKRONIEK.

VERSLAG VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE VAN STAATSSPOORWEGEN OVER 1896. — VERSLAG VAN DE HOLLANDSCHE IJZEREN SPOORWEGMAATSCHAPPIJ OVER 1896. — VERSLAG VAN DE NOORDBRABANDSCH—DUITSCHE SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ. — VERBETERING VAN DEN WATERWEG VAN DORDRECHT NAAR ZEE. — DUITSCHLAND'S BUITENLANDSCHE HANDEL IN HET EERSTE KWARTAAL 1897. — STATISTIEK VAN ZEERAMPEN OP OF NABIJ DE KUSTEN VAN HET VEREENIGD KONINKRIJK.

Verslag van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen over 1896. De resultaten in het afgeloopen jaar waren over het algemeen niet ongunstig. De bruto opbrengsten van het vervoer stegen met 3.77 pCt., de stijging der exploitatiekosten was tegenover verleden jaar slechts 1.76 pCt. De totale opbrengsten, uit het vervoer voortspruitende, waren ongeveer f 740.000 hooger dan in 1895. Over de verschillende soorten van vervoer verdeelde zich de vermeerdering als volgt:

Reizigers	f 474.000
Bagage	21.000
Levende dieren . . .	49.000
Goederen	196.000

De vermeerdering der ontvangsten uit het reizigersverkeer was geheel te danken aan het vervoer op de Nederlandsche lijnen; op de lijn Luik—Limburg was die opbrengst zelfs lager dan verleden jaar.

De vermeerdering op de Nederlandsche lijnen werd bijna uitsluitend in het binnenverkeer der maatschappij verkregen, zooals blijkt uit de onderstaande cijfers

	in 1896.	
	minder.	meer.
Binnen verkeer . . .	—	f 610.000
Rechtstreeksch verkeer	f 84.000	—
Transiet verkeer. . .	—	31.000
Rondreisbiljetten . .	68.000	—
totaal . .	f 152.000	f 641.000
Verschil meer		f 489.000

Hier gaat nog af als boven gezegd de mindere opbrengst van de lijn Luik—Limburg ad f 15.000.

Van kilometerboekjes werden in 1896 verkocht

1e	klasse	10.782	stuks
2e	"	36.227	"
3e	"	31.687	"
totaal	. .	78.696	stuks

met een bruto opbrengst van f 1,613.872,50.

Uit den aard der zaak, zegt het verslag, heeft de invoering dezer kilometerboekjes een nadeeligen invloed moeten hebben, zoowel op de opbrengst van het rechtstreeksch verkeer binnen 's lands als op die der binnenlandsche rondreisbiljetten en van de abonnementskaarten; bij de laatste bedroeg die vermindering f 219.000.

In aanmerking nemende dat, door het nieuwe stelsel, vooral op korte afstanden, dus op die afstanden op welke het meest gereisd wordt, eene zeer aanmerkelijke vrachtverlaging is toegestaan en dat, niettegenstaande deze verlaging en het nadeel op het rechtstreeksch verkeer en op de rondreisbiljeten, de totale opbrengst met bijna f 500.000 is toegenomen, dan kan niet betwijfeld worden, meent het verslag, dat de genomen maatregel, zoowel voor het publiek als voor de Maatschappij, zeer gunstig heeft gewerkt en daaraan voor een goed deel de vermeerdering der ontvangsten van het reizigersvervoer en binnenverkeer te danken is.

In 1896 werden met de kilometerboekjes 1.607.188 reizen afgelegd, terwijl het aantal reizen met gewone kaarten in het binnenverkeer afgelegd verminderde met 915.000, zoodat het aantal vervoerde reizigers met ongeveer 692.000 toenam.

De vermeerdering van het reizigersvervoer in transietverkeer was uitsluitend te danken aan de vermeerdering van het verkeer van Engeland met Duitschland via Vlissingen, een gevolg zoowel van het in dienst stellen van de nieuwe stoombooten der maatschappij Zeeland als van verbeteringen van den dienst op het vaste land.

De opbrengst van het goederenvervoer was als gezegd f 196.000 meer dan in 1895, toen dit verkeer eene vermeerdering gaf van f 700.000 tegenover het daaraan voorafgaande jaar. Die toename in 1895 werd toegeschreven aan buitenge-

wone omstandigheden, als: stremming van de scheepvaart in de maanden Februari en Maart en aan lagen waterstand op de groote rivieren in den nazomer van dat jaar. Die omstandigheden deden zich in het afgeloopen jaar niet voor, en het verslag wijst er met voldoening op dat desniettegenstaande niet alleen de vermeerdering behouden bleef, maar de ontvangsten in 1896 zelfs die van 1895 nog overtroffen.

Het grootste deel der meerdere ontvangsten is te danken aan vermeerdering van het binnenlandsch verkeer; het verkeer met Duitschland, Belgie, Frankrijk en Engeland geeft eene geringe toename, terwijl de opbrengst van het transietverkeer verminderde.

De uitgaven van den dienst der exploitatie bedroegen

in 1896	f 4.775.637,50
" 1895	4.721.087,55
dus hooger in 1896 . .	f 54.549,95

De hoogere uitgaven werden hoofdzakelijk veroorzaakt door:

a. uitbreiding van het personeel tengevolge van de lijn Sittard—Herzogenrath;

b. de periodieke verhooging der bezoldigingen en dagloonen;

c. de verbetering van de kwaliteit der dienstkleeding van het personeel sedert 1 April 1896;

d. de uitbreiding van het goederenvervoer hetgeen meerdere uitgaven voor het afhalen, bestellen en overladen van goederen tengevolge had.

Na de verschillende afschrijvingen wordt 4 pCt. aan aandeelhouders uitgekeerd.

Verslag van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij over 1896. Evenals het zooeven besproken verslag wijst het verslag van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij over 1896 op bevredigende resultaten. De inkomsten overtoffen die van het vorig jaar, niettegenstaande niet gewezen kan worden op voor het vervoer gunstige omstandigheden gelijk in 1895. De gunstige uitkomst der exploitatie maakt dat voor het eerst weder sedert 1890 aan den Staat der Nederlanden een zij het slechts klein bedrag kan worden uitgekeerd. Wij hopen — aldus het verslag — dat op deze uitkeering

meerderen zullen volgen, doch betwijfelen dat dit het geval zal kunnen zijn, wanneer de concurrentie tusschen de spoorweg maatschappijen niet binnen redelijke grenzen wordt teruggebracht.

De ontvangsten van het reizigersvervoer vermeerderden met f 118.394.

Het aantal reizigers dat vervoerd werd (de verstrekte abonnementskaarten niet inbegrepen en de retourkaarten dubbel gerekend) was:

1896	12.466.944
1895	12.191.854
dus in 1896	275.090 meer.

Deze getallen zijn te splitsen als volgt:

1896.

	Lokaal verkeer.	Rechtstreeksch en transiet verkeer.	Te zamen.
1e klasse	769.393	84.702	854.095
2e 〃	2.629.575	242.413	2.871.988
3e 〃	8.309.724	431.137	8.740.861
Te zamen .	11.708.692	758.252	12.466.944

1895.

	Lokaal verkeer.	Rechtstreeksch en transiet verkeer.	Te zamen.
1e klasse	768.745	98.664	867.409
2e 〃	2.680.356	293.303	2.973.659
3e 〃	7.879.069	471.717	8.350.786
Te zamen .	11.328.170	863.684	12.191.854

Alzoo werden in lokaal verkeer 380.522 reizigers meer vervoerd in 1896 dan in 1895, in rechtstreeksch en transietverkeer 105.432 reizigers minder.

De verhouding tusschen lokaal- en rechtstreeksch- en transietverkeer was percentsgewijze

	1896.	1895.
Lokaalverkeer	93^{92}	92^{91}
Rechtstreeksch- en transietverkeer	6^{08}	7^{09}
	100	100

Omtrent het goederenvervoer vinden wij dat vervoerd werden in

1895	2.592.020	tonnen
1896	2.535.052	"
dus in 1896 . .	56.968	tonnen minder.

Deze cijfers zijn te splitsen als volgt:

1895.

	Lokaal verkeer.	Rechtstreeksch verkeer.	Transiet verkeer.
Bagage	7.954	3.114	—
Bestelgoederen. . . .	25.158	3.093	111
IJlgoederen.	35.811	20.048	315
Vrachtgoederen:			
Stukgoed	153.768	82.316	2.841
Wagenladingsgoed . .	460.397	1.771.512	25.582
te zamen . .	683.088	1.880.083	28.849

1896.

	Lokaal verkeer.	Rechtstreeksch verkeer.	Transiet. verkeer.
Bagage	8.765	2.916	—
Bestelgoederen. . . .	24.672	3.082	86
IJlgoederen.	35.342	20.089	230
Vrachtgoederen:			
Stukgoed	146.558	79.081	4.145
Wagenladingsgoed . .	479.706	1.705.358	25.022
te zamen . .	695.043	1.810.526	29.483

Uit deze cijfers blijkt dat in lokaalverkeer 11.955 ton meer werd vervoerd in 1896 dan in 1895, in transiet verkeer 634 ton meer, doch in rechtstreeksch verkeer 69.557 ton minder.

Eindelijk vermeldt het verslag dat in 1896 25 ongevallen plaats hadden bij 17 daarvan waren persoonlijke ongelukken te betreuren

Aan aandeelhouders wordt 4,25 pCt. uitgedeeld en aan den Staat ingevolge art. 33 van de spoorwegovereenkomsten f 57.222.36.

Verslag van de Noordbrabantsch-Duitsche Spoorweg-maatschappij. Het verslag van de Noordbrabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij over 1896—97 constateert dat de laatste

jaren het lokaal en rechtstreeksch personenverkeer zich meer en meer ontwikkelt, dat het goederenvervoer voortdurend in belangrijkheid toeneemt en dat de lijn Boxtel—Wesel een steeds gewichtiger schakel vormt in het internationale verkeer tusschen Duitschland en Engeland via Vlissingen--Queensboro

De bruto opbrengst gaf eene vermeerdering van f 45 655. De voornaamste factoren daarvan zijn het Engelsch—Noord-Duitsch mailtreinverkeer, dat van f 94.274 steeg tot f 112.048, en het goederenvervoer dat met ± f 25.000 toenam, hoofdzakelijk te danken aan de uitbreiding van het verkeer via Veghel—Haven en van uitbreiding der fabrieken te Goch.

De totaal opbrengsten waren:

	1895.	1896.
Voor personen. . .	f 252.515.64[5]	f 272.517.86[5]
" goederen . .	- 288.166.28[5]	- 313.819.16
	f 540.681.93	f 586.337.02[5]

De opbrengst van het personenvervoer in het verkeer met stations der Nederlandsche spoorwegen was minder dan in 1895, hetgeen wordt toegeschreven aan de invoering met 1 Augustus 1896 der kilometerboekjes voor lokaal verkeer en rechtstreeksch verkeer met de stations van de maatschappij tot Explotatie van Staatsspoorwegen en van de Nederlandsche Centraal Spoorwegmaatschappij.

Verbetering van den Waterweg van Dordrecht naar zee. De Staatscommissie tot het instellen van een onderzoek betreffende den Waterweg van Dordrecht naar zee heeft haar verslag uitgebracht. Zij komt tot de conclusie dat aan dien vaarweg redelijkerwijze de volgende eischen zijn te stellen:

a. dat schepen met een diepgang van hoogstens 67 d. M. onder gewone omstandigheden — namelijk uitgenomen bij zware stormen of mist — ten allen tijde, dus ook bij laag water, het zeegat kunnen binnenkomen en daar veilige reede vinden;

b. dat de minste diepte van het zeegat op het buitengedeelte 77 d. M., op het binnenwaarts gelegen gedeelte 72 d. M. onder laagwater zij, en de meeste diepte van den verderen waterweg 70 d.M. onder hoogwater.

Aan die eischen kan worden voldaan door drie vaarwegen,

te weten of door den Roompot, of door het Brouwershavensche zeegat naar het Krammer en verder door het Hellegat, of langs Hoek van Holland en door de Oude Maas.

De geraamde kosten bedragen:

	Aanleg.	Jaarl. onderhoud.
Voor den eersten	f 1.805.000	f 100.000
〃 〃 tweeden	- 1.720.000	- 98.000
〃 〃 derden	- 2.400.000	- 75.000

De Commissie is eenstemmig van oordeel dat in het belang van Dordrecht's zeevaart de laatste waterweg de meeste aanbeveling verdient. Voor aanleg daarvan is noodig het verleggen van de Noordgeul, het in voldoenden toestand brengen van een belangrijk deel van de Oude Maas, het verruimen van het doorvaartprofiel van de brug te Barendrecht en het uitbreiden van de verlichting langs dien waterweg. Ten behoeve van 's lands verdediging worden geen extra kosten geeischt, hetgeen bij de eerste vaarwegen wel het geval zou zijn.

Duitschland's buitenlandsche handel in het eerste kwartaal 1897. Het eerste kwartaal van 1896 bracht groote verlevendiging in het handelsverkeer van Duitschland met andere rijken. De handel met de meeste landen van Europa wees op belangrijke ontwikkeling en speciaal ook met de Vereenigde Staten kon groote toename van het ruilverkeer worden geconstateerd. In vergelijking met 1895 gaf het eerste kwartaal 1896 een toename van de waarde van den uitvoer met 117 millioen mark. In den verderen loop van 1896 hield echter deze verbetering geen stand.

In het eerste kwartaal 1897 hebben zoowel de tariefkwestie in de Vereenigde Staten als politieke verwikkelingen in Europa de uitbreiding van het handelsverkeer in den weg gestaan. Het eerste kwartaal 1897 was de waarde van Duitschland's uitvoer ruim 24 millioen mark minder dan in hetzelfde kwartaal van 1896. Dat het eindresultaat niet nog ongunstiger is, is het gevolg van groote uitvoeren van suiker naar de Vereenigde Staten, naar welk rijk trouwens ook andere goederen in groote hoeveelheden gezonden werden om nog vóór de verhooging der rechten binnen te zijn. Onderstaande cijfers geven de waarde

van de in- en uitvoeren gedurende het eerste kwartaal over de laatste vijf jaren in millioenen mark:

	Invoer.	Uitvoer.
1897	1114	830
1896	1058	854
1895	938	737
1894	990	677
1893	992	780

Statistiek van zeerampen op of nabij de kusten van het Vereenigd Koninkrijk Het aantal zeerampen op of nabij de kusten van Groot-Brittannie en Ierland in 1895—96 was 6872 of 684 minder dan in 1894—95 en 345 minder dan in 1893—94.

Het aantal gevallen van geheel verlies was 447 (212.228 ton), zijnde wat het aantal betreft 82 minder, wat de tonnenmaat betreft 58.588 hooger dan in 1894—95. Het was 167 wat het aantal en 2312 wat de tonnenmaat betreft minder dan het gemiddelde der laatste 20 jaren. Bij de schepen die in 1895—96 verloren gingen kwamen 1.808 personen om (1.334 van de bemanning en 474 passagiers.)

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Arbeidsduur in fabrieken en werkplaatsen. Waar vaak, en niet ten onrechte, klachten rijzen over het laat verschijnen van statistische en andere regeerings-bescheiden, is het dubbel aangenaam te kunnen wijzen op den spoed waarmede de Verslagen der Inspecteurs van den Arbeid, die ingevolge de wet van Juli 1895 voortaan om de twee jaar verschijnen, het licht hebben gezien. Deze zes verslagen toch, te zamen ruim 500 bladzijden groot en van een aantal tabellen voorzien, konden, hoewel meerendeels ult° April vastgesteld, reeds in de eerste dagen van Juli worden uitgegeven. Een voorbeeld dat tot navolging moge prikkelen!

Aan de verslagen, die over de jaren 1895 en 1896 loopen, ontleenen wij ditmaal, voor verdere bijzonderheden naar de verslagen zelf verwijzende, onderstaand overzicht van den arbeidsduur in fabrieken en werkplaatsen.

ARBEIDS-INSPECTIES.	AANTAL BEDRIJVEN WAAR 'S ZOMERS WERKZAAM WAREN:												
	beschermde personen gedurende:				overige personen gedurende:								ALGEMEEN TOTAAL.
	9 uur of minder.	9½ en 10 uur.	10½ en 11 uur.	TOTAAL.	9 uur of minder.	9½ en 10 uur.	10½ en 11 uur.	11½ en 12 uur.	12½ en 13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.	TOTAAL.	
1e inspectie.	34	149	446	629	18	131	371	174	46	5	—	745	1374
2e "	96	150	220	466	17	81	164	99	18	5	2	386	852
3e "	71	278	672	1021	17	155	407	347	111	13	30	1080	2101
4e "	31	97	183	311	10	72	107	24	10	2	1	226	537
5e "	77	181	349	607	18	112	274	210	80	12	18	724	1331
6e "	109	142	208	459	5	60	104	102	46	8	20	345	804
TOTAAL . .	418	997	2078	3493	85	611	1427	956	311	45	71	3506	6999

Bij deze cijfers zij aangeteekend dat zij betrekking hebben

op de bedrijven door de inspecteurs van den arbeid bezocht in de jaren 1895 en 1896 voor zooveel aangaat de 1e, 3e en 5e inspectie: en in de maanden Mei tot December 1896 voor de drie overige inspectiën.

Nieuwe sterftetafels. In de volgreeks der Centrale Commissie voor de Statistiek „Bijdragen tot de Statistiek van Nederland” hebben onlangs het licht gezien de door het lid dier Commissie Dr. A. J. van Pesch bewerkte sterftetafels voor Nederland over het tijdvak 1880—1890. Eene uitvoerige bespreking van dezen belangrijken arbeid valt buiten het kader van ons tijdschrift. Op één verschijnsel moge hier intusschen worden gewezen. Wanneer men de cijfers dezer nieuwe sterftetafels vergelijkt met die over het tijdvak 1870—1880, eveneens door den heer van Pesch en op geheel dezelfde wijze bewerkt en uitgegeven in den jaargang 1885 der Bijdragen van het Statistisch Instituut, dan blijken de sterfteverhoudingen, vooral voor de kinderen, in zeer belangrijke mate te zijn verbeterd. De gemiddelde levensduur der 0-jarigen is van de eerste op de tweede periode geklommen voor de jongens van 38.4 op 42.5 jaar, en voor de meisjes van 40.7 op 45.0 jaar, alles voor de bevolking van het geheele rijk· In de 20 groote steden klommen deze cijfers resp. van 33.5 op 38.2 en van 38.1 op 43.8 jaar. Natuurlijk worden deze verschillen geringer wanneer men op hoogeren leeftijd komt. Doch dat voor geen enkelen leeftijd een verschil in omgekeerden zin gebleken is, en zelfs voor de 50-jarigen de gemiddelde levensduur in het laatste tijdvak dien in het voorafgaande nog met ongeveer een jaar overtrof, legt zeker een zeer verblijdend getuigenis af van de ontwikkeling van ons volk in sanitair en economisch opzicht.

Verzekering en Armenzorg. De tweede aflevering der Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs brengt de resultaten van een door den rijkskanselier in 1894 ingesteld uitgebreid onderzoek naar den invloed der Duitsche verzekeringswetgeving op de armenzorg.

Gelijk men weet bestaat in Duitschland geen armenstatistiek. Een speciaal onderzoek naar aard en omvang der armenzorg, in 1885 ingesteld, werd tot dusver niet herhaald. De strekking

van die in 1894 voorgeschreven enquête was nu om, zooveel mogelijk in statistischen vorm, een antwoord te krijgen op deze vragen: 1° of de armenzorg door de werkliedenverzekering werd ontlast; 2° indien de armenzorg zich is blijven uitbreiden, aan welke oorzaken dit geweten moet worden, en 3° of de armenzorg nevens de verzekering aanvullend is moeten optreden ten opzichte der verzekerde werklieden. De ingekomen antwoorden lieten in sommige opzichten te wenschen over, en stelden niet in staat voor het geheele rijk een scherp antwoord op de gestelde vragen te geven. Toch werpen zij een in vele opzichten belangrijk licht op den invloed der Duitsche verzekeringswetgeving. Wij ontleenen er de volgende mededeelingen aan.

Ad 1um. De groote meerderheid der in het onderzoek betrokken armbesturen constateert, dat de armenzorg door de verzekeringswetgeving is verlicht. Wel is waar zijn het aantal bedeelden en de kosten der bedeeling niet verminderd, doch de toeneming zou, al kan dit dan ook niet met cijfers worden aangetoond, grooter geweest zijn indien de verzekeringswetgeving niet ware tot stand gekomen. Een klein aantal instellingen echter, vooral ten plattelande van Sleeswijk Holstein en in Hessen, verklaarde van verlichting van den druk der armenzorg niets te hebben bespeurd.

Wat de verschillende soorten der verzekering aangaat, heeft die tegen ouderdom en invaliditeit den grootsten, die tegen ongelukken den kleinsten invloed op de armenzorg gehad. Dit laatste wordt daaraan toegeschreven, dat de aan deze verzekering onderworpen personen reeds vroeger, op grond van den Haftpflicht der ondernemers, in vele gevallen verzorgd waren. De ziekteverzekering had, vooral ten plattelande, betrekkelijk weinig invloed op de armenzorg, omdat, krachtens de bepaling der wet, de arbeiders in den land- en boschbouw slechts krachtens bijzondere gemeentelijke verordeningen aan de verzekering kunnen onderworpen worden en ten plattelande in een groot aantal gemeenten dergelijke bepalingen nog ontbreken.

Ad 2um. In het algemeen zijn zoowel het aantal bedeelden als de kosten der bedeeling sterk toegenomen (te Berlijn bijv. klom het aantal bedeelden van 1884—1893 van 15 op 35 pCt. der bevolking, terwijl de kosten stegen van 544 op 663 mark per 100 inwoners). Als redenen hiervoor worden opgegeven

dat vele arbeiders (b.v. dienstboden, op zich zelf werkende ambachtslieden, arbeiders in den landbouw) buiten de verzekering staan; dat de uitkeeringen aan de verzekerden, de niet verzekerden minder afkeerig maken van bedeeling; de Pruisische wet van 1891 die de Landarmenverbände verplicht voor de verpleging van hulpbehoevende zieken te zorgen; de stijging in de prijzen der levensmiddelen; de stroom der plattelandsbevolking naar de steden en de hierdoor veroorzaakte werkloosheid, en in het algemeen de gedrukte economische toestanden.

Ad 3um. Een aanvullend optreden van armenzorg nevens de verzekering blijkt zeer veelvuldig voor te komen. Bij de verzekerden volgens de wet op de ongelukkenverzekering is dit vooral het geval met betrekking tot degenen die geen volledige rente ontvangen, en toch als gedeeltelijk invalide geen werk meer kunnen vinden.

Eenstemmig luiden de berichten met betrekking tot de ouderdomsverzekering. Het lage bedrag der uitkeeringen maakt hier in zeer vele gevallen aanvulling door bedeeling onvermijdelijk.

Al blijkt uit het onderzoek dat de verzekeringswetgeving het werk der armenzorg tot op zekere hoogte heeft verlicht en vergemakkelijkt, toch is de eindindruk niet deze, dat men de vraag, door den rijkskanselier gesteld »of tegenover den last welke door de sociaal-politieke wetgeving aan ruime kringen der bevolking is opgelegd, een min of meer gelijke verlichting van druk op ander gebied heeft plaats gehad«, volmondig bevestigend zou durven beantwoorden. *N. R. Ct.*

Verband tusschen welstand, sterfte en nataliteit. In aansluiting aan hetgeen te dezer zake in de Juni-aflevering van dit tijdschrift werd medegedeeld (zie blz. 485), moge hier met een enkel woord worden melding gemaakt van de »Sterftecijfers van de stad 's Gravenhage over de jaren 1885--1894« bewerkt door de heeren Dr. A. H. Pareau, J. Binnendijk en Dr. C. A. Verrijn Stuart, en uitgegeven door de Vereeniging tot verbetering van den gezondheidstoestand te 's Gravenhage. In dit werk toch zijn, voor het eigenlijk 's Gravenhage (zonder Scheveningen), de sterfteverhoudingen onderzocht voor de bewoners der zoogenaamde hofjes (die ongeveer 70 pCt. der Haagsche arbeiders-

bevolking omvatten) en voor de overige bewoners van den Haag, met inachtneming der verschillen in leeftijdsgroepeering van deze beide bevolkingsgroepen overeenkomstig de methode Körösi (zie Econ. 1896 blz. 961), waarbij de geheele Haagsche bevolking als standaard gold.

Het bleek dat de sterfte der hofjesbevolking (19.86 per mille) van die der overige bevolking buiten de gestichten (19.26) slechts weinig verschilde. Rekent men echter de gestichtsbewoners bij de hofjesbevolking dan wordt voor deze groep de sterfteverhouding 21.90. Voor de verschillende leeftijdsgroepen vond de Commissie de volgende sterfteverhoudingen, alle per 1000 gelijkbejaarden.

Leeftijdsgroepen.	Bevolking der hofjes (zonder de gestichten).	Bevolking der hofjes incl. (de gestichten).	Overige bevolking buiten de gestichten.
0— 1 jaar . . .	242.55	243.13	218.50
1— 5 jaar . . .	26.43	26.57	24.15
5—20 jaar . . .	3.31	3.99	3.24
20 jaar en ouder	15.88	20.33	16.48

De sterfte in de beide eerste leeftijdsgroepen is dus bij de hofjesbevolking belangrijk hooger dan bij de overige bevolking van den Haag. In de jongelings-periode is de sterfte voor beide bevolkingen ongeveer gelijk, terwijl voor de volwassen arbeiders de sterfte schijnbaar geringer is dan van de volwassen overige bewoners van den Haag. Intusschen mag wel worden aangenomen dat de gestichtsbevolking voor een groot deel uit de hofjes wordt gerecruteerd. Rekent men de gestichtsbevolking in haar geheel bij de hofjesbewoners dan wordt voor alle leeftijdsgroepen, doch inzonderheid voor die der volwassenen de sterfteverhouding verhoogd, en maakt in laatstgenoemde groep het verschil ten gunste der hofjesbevolking plaats voor een ten ongunste.

Ondanks hare ongunstiger sterfteverhouding neemt intusschen de Haagsche arbeidersbevolking, door meer geboorte dan sterfte, belangrijk sneller toe dan de overige bevolking van den Haag. Al kon de Commissie de geboortecijfers ook niet rechtstreeks in haar onderzoek betrekken, zij heeft toch langs een omweg kans gezien de nataliteit in en buiten de hofjes te berekenen. Zij vond dat op 1000 inwoners in de hofjes 43.20 geborenen voorkomen, en buiten de hofjes 28.03. Ook hier zijn de ge-

stichtsbewoners geheel bij de hofjesbewoners gerekend, en werd dus het ongunstigste geval gekozen. De totale sterfteverhouding voor hofjes- en gestichtsbevolking beliep 21.90, voor die daarbuiten 19.26 per mille. Het blijkt dus dat de ongunstiger sterfteverhouding der eersten meer dan gecompenseerd wordt door haar grooter nataliteit.

Wat de levenloos aangegevenen betreft, vond de commissie op 1000 hofjesbewoners in de 10 jaren 20.2 gevallen, en bij de overige bewoners buiten de gestichten bijna 15. Let men ook hier op de zoo belangrijk hooger nataliteit der eerste bevolkingsgroep, dan blijken de levenloos aangegevenen in verhouding tot de geborenen minder talrijk in de hofjes dan bij de overige bevolking. Een belangrijk feit dat tot nadenken stemt. S.

Mr. N. G. Pierson over de klassieke Engelsche Economen. In de Juni-aflevering van the Economic Journal komt het verslag voor van de den 24en Maart te Londen gehouden jaarlijksche vergadering van de British Economic Association. Bij die gelegenheid heeft, zooals men zich herinnert, Mr. N. G. Pierson, naar Engelsch gebruik, de after dinner speech gehouden. Aan het verslag dezer rede is het volgende ontleend.

De heer Pierson had als onderwerp gekozen de „klassieke Engelsche oeconomen," en begon met de opmerking dat de naam klassiek, dien zij droegen, niet geheel verdiend was. De eerste oeconomen moesten liever pioniers heeten. Zij werkten op de in den aanvang eenig mogelijke wijze, nl. ruw. Ricardo zou men een „blundering genius" kunnen noemen. Niet alles wat aan hem glinsterde was goud, doch er liep veel goud onder.

J. S. Mill bracht een humanitair element. Hij was de eerste die den toon van deernis aansloeg, door prof. Marshall herhaald, toen hij als eene der belangrijkste vragen waarmede de oeconomie te maken heeft, stelde „is het noodig dat een groot deel van het volk uitsluitend bezig is met arbeid die geen verheffend karakter draagt?"

Jevons, dien Mr. Pierson schetste als een der grootste Engelsche oeconomen wegens zijn onderzoek van het mechanisme van

vraag en aanbod, stelde niet alleen de werking dezer krachten in het licht, doch toonde tevens aan wat zij niet bewerken kunnen. Juist omdat hij een werk geschreven had vol mathematische beschouwingen, was hij aangewezen om het juiste gemiddelde te vinden tusschen socialisme en onbeperkt laissez aller. Hoe strijdig deze uitersten ook zijn, één ding hebben zij gemeen: beide berusten op onkunde van de werking der oeconomische krachten.

Bagehot zou men kunnen noemen den man van het gezond verstand. Hij heeft aangetoond welke voorwaarden vervuld moeten zijn, zullen de conclusies der abstracte oeconomie door de feiten worden bevestigd. Waar is het, dat Duitsche schrijvers van de historische school in gelijken zin hebben geschreven. Doch Bagehot heeft ingezien wat de Engelsche oeconomen hadden gepresteerd, en wat zij niet konden doen. Hij maakte niet de pretensie iets geheel nieuws te brengen.

In verband met Bagehot tot het bankwezen komende, merkte Mr. Pierson op, dat de Bank Act van 1844 tot op zekere hoogte kon gerechtvaardigd worden door de omstandigheid dat destijds de desposito's in verhouding tot de biljetten van minder beteekenis waren dan tegenwoordig. De wet moest echter steeds worden aangevuld door handhaving van een ongeschreven regel ten opzichte van het bedrag der reserve, die bestemd was om aan opvraging van deposito's het hoofd te bieden. Bagehot heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt voor de ontwikkeling der publieke opinie, welke dezen regel in acht moet nemen. Bij de Nederlandsche Bank is de zaak beter geregeld. De wet eischt hier dat er eene vaste verhouding besta tusschen metaalvoorraad en totale opeischbare schuld — biljetten en deposito's.

De naam van Cairness verbindt zich aan de zaak van den vrijhandel. Nederland is gedurende de laatste halve eeuw aan deze zaak trouw gebleven, en heeft zelfs vóor 20 jaar de differentieele rechten in de koloniën afgeschaft. Met eene beschouwing over de heilzame gevolgen onzer handelspolitiek besloot Mr. Pierson zijne rede.

Nadat het stuk: Europeesche kolonisatie in de tropen en ontginning van Suriname was afgedrukt, werd kennis genomen van het Verslag door de Koloniale Staten van Suriname over de ingediende begrooting uitgebracht en van de op 13 Juli door den heer Conrad, voorzitter der Maatschappij ter bevordering van Nijverheid, ter opening der algemeene vergadering, gehouden, goeddeels aan Suriname gewijde, in haar geheel in »het Vaderland« van 14 Juli opgenomen, rede. Ter aanvulling van het boven over Suriname gezegde, wordt op die beide stukken met aandrang de aandacht gevestigd. Op het eerste o. a. omdat men er uit leert, (zie b. v. »Het Vaderland« van 13 Juli) dat de Koloniale Staten, hoogelijk ingenomen met de aan de heeren de Gelder c. s. verleende concessie, bezwaar zien in de in die concessie opgenomen bepaling dat voor het geologisch en landbouwkundig onderzoek niet mogen gebezigd worden immigranten uit Nederlandsch- of Britsch-Indië. Op het tweede omdat men er uit ziet welke de groote beteekenis is van de beide Musea der Maatschappij van Nijverheid en wat die Maatschappij in den loop der tijden al voor Suriname en Nederlandsch West-Indië in 't algemeen deed en wat van de in 1898 te houden West-Indische Tentoonstelling wordt verwacht.

Q. v. U.

UITTREKSEL UIT DE TOESPRAAK VAN DEN HEER W. A. VIRULY VERBRUGGE,

gehouden op het Pomologisch Congres te St. Petersburg.

In 1894 werd te St. Petersburg een Internationaal Pomologisch Congres gehouden. Het verslag van het dáár verhandelde is eerst dezer dagen verschenen. Ons land was vertegenwoordigd door den heer W. A. Viruly Verbrugge, lid van de Tweede Kamer, en door den onlangs overleden, verdienstelijken Secretaris van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, den heer P. F. L. Waldeck. Het verslag is niet in den handel. Uit den aard der zaak bevat het veel, wat voor ons van minder belang is. Maar de toespraak, gehouden door den heer Viruly Verbrugge in een vergadering van alle congres-leden, geeft een zóó belangrijk overzicht van hetgeen ons land doet op het gebied van tuinbouw, dat de lezers van dit tijdschrift zeker gaarne een uittreksel uit die toespraak zullen lezen.

Na een korte inleiding zeide de spreker het volgende:

2°. Notre pays a le bonheur de vivre sous le régime du système du libre échange.

Nos droits d'entrée ne portent que sur très peu d'articles, et ne dépassent pas en général 5 pCt. de la valeur déclarée, ce qui revient peut-être à 2½ ou 3 pCt. de la valeur réelle [1]), tandis que nous n'avons des accises que sur l'alcool, le sucre, la bière, la viande, le vin et le sel, qui ne rapportent que

---

[1]) Na de wijziging, die de wijze van heffing van onze tariefwet in 1895 ondergaan heeft, is het hier gezegde niet meer van toepassing, en kan men rekenen, dat de waarde, waarover de rechten geheven werden, vrij wel met de werkelijke waarde overeenkomt. Niettemin blijft het natuurlijk juist, wat de spreker zeide, dat de werkelijke waarde van de ingevoerde belaste goederen, in de statistiek van vóór 1896, gerust op het dubbele gesteld kan worden van hetgeen de statistiek aangeeft. (Redactie.)

± 42 millions florins, tandis que nous ne percevons aucun droit de sortie.

Qu'est-ce qui résulte de cette situation?

Il en résulte que les statistiques que le Gouvernement publie sont très défectueuses et ne donnent qu'une vérité très relative; — mais, parce qu'elles reviennent chaque année, l'augmentation ou la diminution qui en ressortent font une vérité tant soit peu acceptable.

Plus j'ai travaillé sur les chiffres statistiques, plus j'ai éprouvé qu'on peut s'en servir avec quelque précaution, mais justes, je ne crois pas qu'ils le soient nulle part.

Certainement les statistiques de la population, des décès, des naissances, des mariages sont bonnes, mais tous les chiffres relatifs au commerce et à l'industrie sont défectueux.

Pourquoi nos douanes apporteraient-elles beaucoup de soins à cet égard?

Comme cela ne paye rien, elles enregistrent ce que l'importateur ou l'exportateur veut bien avoir la bonté de leur dire.

Et comme ceux-ci ont généralement un intérêt à déclarer le moins possible, je suis porté à croire que l'on peut doubler nos chiffres officiels.

Les Gouvernements qui ont le système de la protection, et qui lèvent des droits très forts sont à cet égard dans des conditions meilleures que la Hollande, ce que je ne leur envie nullement, — et je supporte avec résignation la désavantage où je me trouve parce que je crois sincèrement que, pour la Hollande, le système du libre échange et d'un minimum de droits d'entrée est une question de vie ou de mort, une question qui pour nous, comme nation, vivant par le transit, ne peut plus se nommer une question, c'est presque un axiome.

La Hollande restera libre échangiste ou selon moi périclitera.

Une autre chose résulte encore de note situation géographique. Une grande multitude de nos marchandises sont expédiées, par exemple, par l'Allemagne en Russie, et par la Belgique en France.

Eh bien, dans les chiffires de notre commerce avec l'Allemagne et la Belgique, se trouve une grande partie de notre commerce avec la Russie et la France, et voilà une nouvelle raison pour accepter nos statistiques avec beaucoup de réserves et beaucoup de prudence.

Nos importatlons s'élèvent à 18.000 millions de kilogrammes et nos exportations à 10,000 millions de kilogr., tandis que notre transit s'élève à 3,400 millions de kilogrammes.

Voilà des chiffres éloquents pour un petit État comme le nôtre.

Nos ports de mer ont vu entrer, en 1892, 9367 navires, dont 7.707 steamers et 1.660 voiliers, avec un tonnage de 17 millions de mètres cubes.

On comprend que les sorties représentent environ les mêmes chiffres.

Voyons maintenant quelle part prennent les produits pomologiques.

Je me sers du terme produits pomologiques parce que c'est la devise de ce Congres, mais je le prends dans le sens le plus large du mot.

J'y ai compris tout ce qui s'y rapporte de près et de loin.

La Hollande importe pour 2 millions de florins de fèves et de pois, et en exporte pour un peu plus; l'importation des légumes frais, principalement de la Belgique, se monte à 1 million 4 cent mille florins, et l'exportation, principalement pour la Grande Bretagne, à 21 millions deux cent mille florins. Des légumes salés ou conservés, l'importation s'élève à 20.000 florins, l'exportation à 620.000 florins.

Nous importons en fruits frais 27 millions de kilogrammes, en fruits conservés 51 millions de kilogr. et en exportons presque autant, et pour toutes les autres sortes de grains, excepté naturellement les céréales, comme froment et seigle, nos importations ont une valeur de 28 millions de florins, soit 321 millions de kilogrammes, et nous en exportons pour environ 10 millions de florins.

En arbres, principalement fruitiers, nous importons pour 300.000 florins et en exportons pour la somme très respectable de 5.300.000 florins.

On a calculé que plus de 176.000 personnes sont employées dans la pomologie et qu'elles sont payées plus de 46 millions de florins par an.

Certainement nous pourrions exporter davantage, car sur une superficie de 3.250,000 hectares nous comptons 33.000 h. a. pour la production des légumes et 23.000 h. a. pour les arbres fruitiers et jardins.

Nos maraîchers savent tirer trois ou quatre récoltes par an de leurs terrains, ce qui de fait augmente considérablement la quantité des hectares nommés.

Vous sentirez, Messieurs, que la production est trop grande pour notre petite population et que nous devons, par tous les moyens possibles, chercher des consommateurs hors de nos frontières.

Il est évident que ces produits ne peuvent être expédiés à l'état frais que dans les pays qui sont tout près de nous, et que l'Angleterre et l'Allemange sont, pour ainsi dire, indiquées pour jouir, à bas prix, de notre surabondance.

Mais il y a aussi d'autres moyens pour faire fructifier le labeur de nos producteurs.

La science et l'industrie donnent des moyens efficaces pour utiliser ce qui ne peut être consommé à l'état frais.

Comme dans tous les autres pays, nous séchons, nous salons, et dans l'art de faire des conserves je ne crois pas que nous soyons moins capables que les autres nations.

Aussi ce trafic a pris de grandes dimensions, et dans notre petit pays nous ne comptons pas moins de 29 grandes fabriques qui s'occupent des conserves en boîtes ou en bouteilles, 13 maisons dont 4 d'une grande importance préparent les fruits au sucre et à l'alcool et produisent des confitures délicieuses, tandis qu'il y a une petite centaine de fabriques de jus de groseilles et de divers autres fruits.

Il y a chez nous 32 fabriques qui ne font que saler des choux-fleurs et des cornichons, et une trentaine d'autres sèchent toutes sortes de légumes et de fruits. Dans plusieurs contrées les maraichers salent eux-mêmes et les tonneaux de légumes salés sont vendus par centaines.

Avant de venir ici, nous avons fait une enquête sur l'extension de cette industrie dans notre pays et notre attente a été surpassée de beaucoup.

Nous avons trouvé dans diverses communes plus de 80.000 couches pour la culture des concombres verts.

La production des raisins de table se pratique, par le temps qui court, du mois de mai jusqu'au mois d'octobre, principalement avec des châssis, qui ont une longueur d'au moins 180.000 mètres.

La culture des oignons de fleurs prend 1.200 hectares et nos jacinthes, narcisses et tulipes ont une réputation européenne.

Voilà en peu de mots l'image de notre patrie au point de vue de la pomologie.

Nos produits, je vous l'assure, sont des meilleurs et propres à figurer dans les expositions du monde entier, tandis que nous accepterons bien volontiers en retour vos pelleteries et vos autres produits.

Nous sommes une nation marchande par excellence, nous acceptons la concurrence, et ferons la guerre commerciale avec opiniâtreté.

L'échange et le commerce ne se font pas sans efforts persévérants, ne se font pas sans l étude des besoins et des désirs des nations — ils ne se font pas sans la guerre; eh bien, Messieurs, nous, nous voulons cette guerre pour le bonheur de tous. Non pas la guerre atroce qui détruit et ruine les peuples, qui porte la malédiction dans les rangs les plus élevés, ainsi que dans les rangs du peuple les plus humbles et les plus soumis; — qui porte la terreur et les pleurs dans les familles et fait trembler les mères pour leurs fils.

Non pas la guerre douanière avec des tarifs exclusifs, qui enrichissent peut-être quelques producteurs, mais qui ne peuvent être qu'une entrave au bien-être général, qui renchérissent les denrées et les écartent aussi bien de la chaumière du paysan, que des palais des classes les plus hautes.

Mais la guerre que nous souhaitons c'est pour être le premier dans la meilleure et la plus grande production dans l'intérêt de tous; — la guerre pour obtenir la couronne du vainqueur dans l'art d'arracher à la terre la plus grande production possible, et de faire marcher l'industrie dans la voie de conserver les aliments aux prix les plus bas, pour le bonheur des campagnes, aussi bien que des grands centres populeux desnations.

Nous prêchons cette guerre, pacifique mais difficile, parce qu'elle réunit, par ses bienfaits, tous les peuples, et engendre la vie et le bonheur, parce qu'elle fait fraterniser le producteur avec le consommateur, dont l'un ne peut subsister sans l'autre, parce qu'elle fait germer dans les âmes et surtout dans les cœurs des sentiments de bienveillance et de respect les uns pour les autres.

Importation générale 1892.

MARCHANDISES.	Poids. Kilos.	Valeur florins.
Fruits d'arbres frais	28.748.003	—
» » d'autres	47.529.217	—
Importation pour consommation directe (sans entrepot).		
Arbres, plantes, arbrisseaux, fleurs et oignons de fleurs . . . franc.	—	311.828
Légumes frais et secs	4.467.111 (à florins 30 100 kilos.)	1.340.134
Légumes conservés . . . 5 pCt.	—	18.941
Fruits frais ou secs (non pas prunes, figues, raisins de corinthe ou amandes) . . 5 pCt.	—	1.033.138
Fruits frais ou secs . . . franc.	184.659 (à florins 25 100 kilos.)	46.164
Fruits salés ou en conserves, à l'eau de vie, vinaigre ou saumure . . . 10 pCt.	—	12.136
Fruits conservés avec sirop ou sucre fl. 18 100 kilos.	5.427 (à florins 200 100 kilos.)	10.854
Oignons et semences de fleurs et semences de jardin . . . franc.	232.000 (à florins 100 100 kilos.)	232.000
Semences de foin . . . franc.	2.248.354 (à florins 30 100 kilos.)	674.507
Semences de trèfle et de spergule. . franc.	1.458.558 (à florins 43 100 kilos.)	627.180
Colza et navette . . . franc.	441.069 (à florins 320 30 kilos.)	4.704.736
Conserves	—	212.900

Exportation générale 1892.

MARCHANDISES.	Poids. Kilos.	Valeur florins.
Fruits d'arbres frais	34.779.235	—
» » autres	27.129.531	—
Semences	137.219.175	—
Exportation directe (sans entrepôt).		
Arbres, arbrisseaux, fleurs, oignons de fleurs	—	5.295.315
Légumes frais ou secs	70.781.199 (à florins 30 / 100 kilos.)	21.234.600
Conservés	935.361 (à florins 67 / 100 kilos.)	626.691
Fruits d'arbres, frais ou secs.	17.398.570 (à florins 5 / 100 kilos.)	869.928
Fruits, tout les autres	98.052 (à florins 25 / 100 kilos.)	24.513
Fruits salés ou conservés à l'eau-de-vie, vinaigre ou saumure	18.011 (à florins 112 / 100 kilos.)	20.173
Fruits conservés au sirop ou sucre . . .	11.247 (à florins 200 / 100 kilos.)	22.494
Oignons et semences de fleurs et semences de jardin	317.360 (à florins 100 / 100 kilos.)	317.360
Semences de foin	1.770.328 (à florins 30 / 100 kilos.)	531.098
Semences de trèfle	646.193 (à florins 43 / 100 kilos.)	277.863
Colza et navette	14.002.860 (à flor. 14½ / 100 kilos.)	2.030.415
Conserves	—	4.755.792
Commerce transitoire avec transbordement,		
Fruits d'arbres frais	4.367.013	—
» » autres	19.326.753	—
Commerce transitoire sans transbordement.		
Fruits d'arbres frais	8.167.675	—
» » autres	7.698.412	—

HET BENTHAMSCHE STELSEL GEAMENDEERD.

Wanneer men aftrek maakt voor het deel dat werkelijk tot levensonderhoud vereischt wordt, dan wordt alleen belasting geheven van het excedent daarboven; en indien dat excedent eene matige belasting niet kan dragen dan ligt de fout natuurlijk in te geringen aftrek.

(Handelingen St.-Gen. 1896—97 II bl. 1148).

Met de bovenstaande woorden verdedigde, bij de beraadslaging in de 2de Kamer over het wetsontwerp tot regeling der financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten, de Minister van Binnenlandsche Zaken het Benthamsche stelsel tegen het verwijt, dat kleine inkomens te zwaar zouden moeten belast worden.

Het komt mij voor dat deze redeneering des Ministers onjuist was. Immers de grief was, dat bij een juist cijfer van aftrek, een juiste grens derhalve waar de belastingheffing aanvangt, bij kleine inkomens een te zware druk kan bestaan, dien men niet bij machte is weg te nemen. Ging men nu op raad van den Minister het cijfer van den aftrek verhoogen, dan zoude wel de *ééne* fout verdwijnen, doch eene nieuwe fout ontstaan in zooverre als de aanvang der belastingheffing nu te hoog gesteld zoude zijn. De erkentenis daarvan ligt eigenlijk in de uitspraak des Ministers zelve besloten; hij toch stelde het geval dat het excedent eene matige belasting niet kan dragen terwijl de aftrek gemaakt is voor het deel dat werkelijk tot levensonderhoud vereischt wordt; natuurlijk kan nu het geneesmiddel niet liggen in het wijzigen van den aftrek.

Daar de Minister het geval stelde, mag ik aannemen dat het ook naar zijne meening geen casus non dabilis is. Het staat dus wel vast, dat in het Benthamsche stelsel bij

een juist cijfer van den aftrek de laagst belastbare inkomens soms te zwaar moeten getroffen worden. In het belangrijk artikel van Prof. Rahusen, voorkomende in de April aflevering van dit tijdschrift, werd daarop uitvoerig gewezen, en bracht deze omstandigheid den schrijver tot de uitspraak dat het Benthamsche stelsel in de meeste gevallen geene aanbeveling verdient.

Dit stelsel is nu echter juist onlangs door de wet voor alle gemeenten verplicht gesteld bij het inrichten harer belastingen, en het is mij om die reden nuttig voorgekomen te onderzoeken, of er niet een middel was om met behoud van dat stelsel aan het erkende gewichtige bezwaar te gemoet te komen.

Bij het Benthamsche stelsel hangt alles af van twee factoren, de aftrek en de percentage. Om zich daarvan rekenschap te geven schijnt het mij niet onbelangrijk om na te gaan welk bedrag in elke volgende klasse van inkomen méér moet betaald, dan hetgeen in evenredigheid tot de voorgaande klassen, zoude geheven worden.

Neemt men voor elke f 100 inkomen méér, een nieuwe klasse aan, dan zullen de bovenbedoelde bedragen, uitgedrukt in guldens, voor de opvolgende klassen, aanvangende van f 100 op f 200, uitgedrukt worden door de reeks:

$\frac{1}{1}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{5}$ enz.

en wel voor het geval dat de aftrek bedraagt f 100 en de percentage 1 pCt.

Zoo zal tusschen f 400 en f 500 de belasting verhoogd worden met $\frac{1}{4}$ gulden of 25 cents, tusschen f 500 en f 600 met 20 cents tusschen f 1300 en f 1400 met $\frac{1}{13}$ gulden of nog geen 8 centen. Wil men hetzelfde nagaan voor een grooter cijfer van aftrek en een hooger percentagecijfer, dan behoeft men slechts de getallen van bovenstaande reeks met beide deze cijfers te vermenigvuldigen.

Is bv. de aftrek f 400 en de percentage 5 pCt. dan worden bovenstaande getallen 20 maal zoo groot. Aanvangende bij een inkomen van f 400 op f 500, verkrijgt men dan: $\frac{20}{4}$ $\frac{20}{5}$ $\frac{20}{6}$ enz., of f 5.—, f 4.—, f 3.33 f 2.86 f 2.50 f 2.22 f 2.— enz. of uitgedrukt in percenten van het inkomen: 1.—, 0.67, 0.48, 0.36, 0.28, 0.22, 0.18.

Dergelijke becijferingen toonen duidelijk aan hoe de pro-

gressie in de allereerste klassen buitenmate sterk is om weldra in het niet te verloopen.

Wanneer de Minister wenscht het excedent ook in de laagste klasse niet onmatig te belasten dan kan het Benthamsche stelsel, zooals hij zich dat voorstelt aan zijn wensch niet voldoen. Bij een aftrek van f 400 en een percentage van 5 pCt. is een inkomen van f 400 geheel vrij, doch moet van elke f 20 daarboven f 1 aan den fiscus worden afgestaan. Ik acht zulks onmatig.

Wanneer men meent het Benthamsche stelsel theoretisch te kunnen verdedigen gaat men uit van de veronderstelling dat alle belastingschuldigen een gelijk bedrag voor noodzakelijke behoeften noodig hebben, en dat elk inkomen dat boven dat bedrag genoten wordt door allen gelijkelijk tot de vervulling van niet-noodzakelijke behoeften kan aangewend worden. In onze georganiseerde maatschappij is daarvan echter geen sprake.

In de eerste plaats, omdat waar de middelen tot instandhouding van het leven ontbreken, de liefdadigheid en de armenwet in het ontbrekende voorzien. Men kan dus wel vaststellen een bedrag dat voor noodzakelijke kosten behoort aangewend te worden, maar of zulks nu ook inderdaad geschiedt, of niet menigeen meer dan hem past zijn eerste inkomen voor andere doeleinden besteedt, mag betwijfeld worden. Voor dezulken zoude vrijstelling eigenlijk onnoodig zijn.

De noodzakelijke kosten zijn dus voor inkrimping vatbaar. Maar naar den anderen kant zetten zij zich binnen zekere grenzen uit, bij toeneming van het inkomen. Eén voorbeeld zal wel voldoende zijn om dit aan te toonen. Ik stel daartoe de vraag: behooren ingeval van ziekte de kosten voor geneeskundige hulp tot de noodzakelijke kosten voor levensonderhoud? Die vraag zal wel door ieder bevestigend beantwoord worden. Welnu, die kosten vallen weg voor hem die ze niet betalen kan omdat hij kosteloos geneeskundige hulp erlangt. Wie iets betalen kan, betaalt een kleinigheid in zijn „bos”. Wie niet in een „bos” is, ontvangt van zijn medicus, als zijn inkomen bescheiden is, ook een bescheiden nota. Maar voor wien het wel betalen kan klimt de post voor genees- en heelkundige hulp, met inbegrip van de rekening des apotheekers, tot een bedrag van meer betee-

kenis, zonder daardoor het karakter van noodzakelijke kosten voor levensonderhoud ook maar eenigzints te verliezen.

Men kan dus wel een cijfer vaststellen van het inkomen, dat geheel voor noodzakelijke kosten behoort besteed te worden, en waarvan men daarom geene belasting wil heffen; men kan dat cijfer zoodanig bepalen, dat het niet alleen noodig maar ook voldoende voor levensonderhoud is, maar men heeft niet het recht nu tevens te verklaren, dat datzelfde cijfer eveneens geldt voor hen die een grooter inkomen hebben.

Met die omstandigheid is geen rekening gehouden bij de formuleering van de eischen waaraan in het vervolg de gemeentelijke inkomstenbelastingen zullen moeten voldoen.

De vraag rijst echter of niet met inachtneming van die eischen toch het gewenschte resultaat te verkrijgen zij:

Ik wees er reeds op, dat het bedrag voor noodzakelijke kosten veel hooger zoude zijn dan gemeenlijk wordt aangenomen, indien niet aan hem, die ze niet betalen kan, tal van diensten kosteloos of beneden den kostenden prijs bewezen werden. Doch niet alleen aan den on- en minvermogende; de gemeenschap bewijst diensten aan allen; bovendien heeft een ieder het vrij genot van alles wat de gemeenschap in den loop der eeuwen ten gemeenen nutte heeft gesticht.

Als het inkomen gemeten wordt door de geldswaarde van hetgeen genoten wordt, dan behoort men elks inkomen, berekend volgens de gewone regelen, te verhoogen met een zekere som voor zijn aandeel in het vrij genot van de diensten en bezittingen der gemeenschap. Eerst daardoor zal men verkrijgen de juiste verhouding voor het berekenen van den aanslag.

Voor die verhooging van het inkomen mag geen belasting betaald worden; in de percentsgewijze berekening van den aanslag komt daardoor derhalve geene wijziging. Alleen de aftrek zal iets anders worden, waardoor naar mijne meening aan het denkbeeld, dat aan het Benthamsche stelsel ten grondslag ligt, eene volmaakt juiste toepassing verzekerd zal worden.

Ik wil door een voorbeeld mijne bedoeling duidelijk maken.

Stel dat bij de gewone toepassing van het Benthamsche stelsel de aftrek bepaald is op f 400, dan wordt voor een inkomen van f 500 betaald over f 100 dus over $\frac{1}{5}$ deel, voor

een inkomen van f 600 over f 200 dus over $\frac{2}{6}$. Voor f 700 wordt het over $\frac{3}{7}$ enz.

Is de percentage 5 pCt. dan wordt de aanslag dus

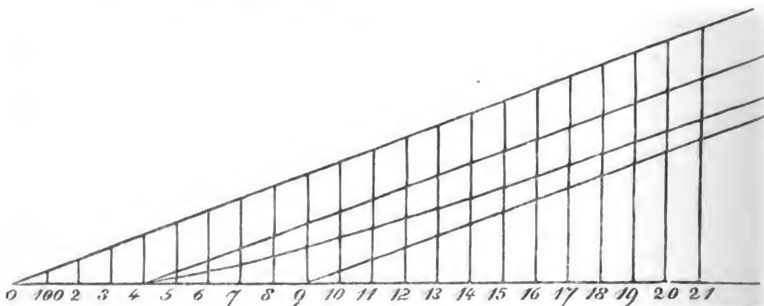
voor f 500 . . . . $\frac{1}{5} \times 500 \times 5$ pCt. = f 5.—
" - 600 . . . . $\frac{2}{6} \times 600 \times 5$ " = - 10.—
" - 700 . . . . $\frac{3}{7} \times 700 \times 5$ " = - 15.— enz.

Laat mij nu echter aannemen, dat voor de berekening van het deel van het inkomen waarover betaald moet worden, zoowel het inkomen als de aftrek verhoogd worden met bv. f 500. Dan zal voor een inkomen van f 500 betaald moeten worden over (500 + 500) — (400 + 500) dus over $\frac{1}{10}$ deel, voor een inkomen van f 600 wordt het (600 + 500) — (400 + 500) dus over $\frac{2}{11}$. Voor f 700 zal het zijn $\frac{3}{12}$ enz.

Is de percentage wederom 5 pCt. dan is de aanslag dus

voor f 500 . . . . $\frac{1}{10} \times 500 \times 5$ pCt. = f 2.50
" - 600 . . . . $\frac{2}{11} \times 600 \times 5$ " = - 5.45
" - 700 . . . . $\frac{3}{12} \times 700 \times 5$ " = - 8.75 enz.

Op graphische wijze doet zich het onderscheid der beide berekeningen als volgt voor:

Wanneer op de horizontale lijn de opvolgende inkomens telkens van f 100 worden uitgezet, en de verticale lijn bij 100 opgaande het percentagecijfer aangeeft, dan zal de bij O schuin naar boven getrokken lijn de volgende verticale lijnen zoodanig snijden, dat zij den aanslag voor elk opvolgend inkomen bij toeneming van f 100 voorstellen, indien er geen aftrek is. Trekt men bij 400 eene lijn schuin naar boven even-

wijdig aan de andere, dan zal deze van den aanslag afsnijden het deel dat bij een aftrek van f 400 vrijvalt. Doet men hetzelfde nogmaals bij 900 dan zal deze op hare beurt van den aanslag afsnijden het gedeelte dat vrij valt als de oorspronkelijke aftrek van f 400 met f 500 verhoogd wordt. Het overblijvende gedeelte van de verticale lijnen stelt dus den aanslag voor bij een totaal aftrek van f 900. De lijn nu, die, aanvangende bij 400 tusschen de beide anderen in schuin naar boven gaat geeft op de verticale lijnen den aanslag aan, indien bij een aanvankelijke aftrek van f 400, voor de berekening van den aanslag, zooals hiervoren is toegelicht, inkomen en aftrek ieder met f 500 verhoogd zijn.

Men ziet dat deze laatste lijn, die bij 400 de bovenste lijn raakt terstond eene richting aanneemt naar de onderste schuine lijn. Naarmate zij echter die lijn nadert, zal zij er meer en meer evenwijdig mede gaan loopen, met dit gevolg, dat zij hoe nabij ten slotte daaraan komende haar nooit zal raken. Wat men op deze wijze bereikt is dus dit, dat men bij het kleinste belastbare inkomen een aftrek toepast van f 400, doch dat men bij steiging van het inkomen ook het cijfer van den aftrek zeer geleidelijk laat toenemen tot een grens, die de f 900 nooit geheel bereikt.

Dit nu is naar mijne meening de zuivere toepassing van het denkbeeld, dat aan het Benthamsche stelsel ten grondslag ligt. Zooals ik boven meen aangetoond te hebben, is het bezwaarlijk te ontkennen, dat in onze geordende maatschappij, de noodzakelijke kosten, waarvoor men geen belasting wil heffen, afnemen bij het kleiner worden van de inkomens, en wel aanvankelijk bij de grootere inkomens onmerkbaar doch bij de kleinste inkomens vrij sterk. Die werkelijkheid wordt naar mij voorkomt door de kromme lijn in bovenstaand figuur volkomen getrouw gevolgd.

De richting van die lijn is blijkbaar afhankelijk van het bedrag van den aftrek en het bedrag waarmede het inkomen verhoogd wordt en wel wordt de strook waarbinnen de lijn zich beweegt bepaald door de hoegrootheid dier beide bedragen, terwijl binnen die strook de richting bepaald wordt door hunne verhouding onderling.

Om die lijn te bepalen kan men de formule zoeken, die

aangeeft wat voor elk inkomen van den percentsgewijs berekenden aanslag zal worden afgetrokken.

Noemen wij daartoe

het bedrag van den aftrek . . . a
het percentage cijfer . . . . . . p

dan wordt bij de gewone toepassing van het Benthamsche stelsel voor elk inkomen de percentsgewijs berekende aanslag verminderd met een bedrag $p \times a$.

Bij toepassing van het hiervoren aangegeven denkbeeld komt er een derde factor bij, namelijk het bedrag waarmede inkomen en aftrek verhoogd worden. Noemen wij dat bedrag i. Dan zal de formule

$$p \times (a + i) \times \frac{I}{I + i}$$

aangeven welk bedrag voor het inkomen I, van den percentsgewijs berekenden aanslag zal worden afgetrokken.

Met behulp van deze formule kan nu de juiste richting van de in vorenstaand figuur getrokken kromme lijn worden nagegaan. Wij vinden er door bevestigd dat de verhooging met het bedrag i op den aanvang der belastingplichtigheid geen invloed heeft. Immers voor het inkomen $I = a$ wordt de waarde der formule $p \times a$. Voor dat inkomen alzoo raakt de kromme lijn de bovenste der beide schuine lijnen. Evenzoo blijkt er uit, dat naar mate het inkomen grooter wordt, de kromme lijn de onderste der beide schuine lijnen nadert; immers naar gelang I grooter wordt in verhouding tot i nadert de formule de waarde van $p \times (a + i)$. Voor de groote inkomens staat het dus vrij wel gelijk als of een aftrek van $a + i$ ware toegepast.

Bij de kleine inkomens wordt nu echter bij een betrekkelijk lagen aftrek een veel geleidelijker progressie verkregen.

Nemen wij als voorbeeld een aftrek $a = f\,300$, bij een percentagecijfer $p = 5$. Stel nu voorts dat eene verhooging van het inkomen (en van den aftrek) worde toegepast $i = f\,500$.

Volgens bovenstaande formule wordt dan voor een inkomen I van den percentsgewijs berekenden aanslag afgetrokken

$$\tfrac{5}{100} \times (300 + 500) \times \frac{I}{I + 500} \text{ of } f\,40 \times \frac{I}{I + 500}$$

Voor een inkomen van I = f 500 zal bv. de aftrek bedragen f 40 $\times \frac{5}{10}$ of f 20.

In het volgend staatje staat in de eerste kolom vermeld het bedrag dat bij een gewone aftrek van f 300 en een percentage van 5 geheven wordt en in de tweede kolom wat geheven zal worden indien bovendien de verhooging van f 500 wordt toegepast, met vermelding achter elk bedrag welk percentage berekend over het geheele inkomen geheven wordt.

Inkomen	Aftrek f 300.—		Aftrek f 300.— Verhooging f 500.—	
f 400.—	f 5.—	1.25 pCt.	f 2.23	0.55 pCt.
- 500.—	- 10.—	2.— "	- 5.—	1.— "
- 600.—	- 15.—	2.50 "	- 8.18	1.36 "
- 700.—	- 20.—	2.86 "	- 11.67	1.67 "
- 800.—	- 25.—	3.12 "	- 15.38	1.92 "
- 900.—	- 30.—	3.33 "	- 19.29	2.14 "
- 1000.—	- 35.—	3.50 "	- 23.34	2.33 "
- 1100.—	- 40.—	3.64 "	- 27.50	2.50 "
- 3000.—	- 135.—	4.50 "	- 115.70	3.85 "
- 80000.—	- 3985.—	4.98 "	- 3960.25	4.95 "

Ik richt nu het staatje nog anders in, om te laten zien, onder verwijzing naar de woorden boven dit opstel geplaatst, hoe percentsgewijze het excedent getroffen worden zal, en tevens welke belasting van de laatsttoegevoegde f 100.— geheven zal worden.

Bij de gewone toepassing van een aftrek van f 300.— is zulks natuurlijk onnoodig aangezien elk excedent daar steeds met 5 pCt. getroffen wordt.

Door toepassing van de verhooging is er een geleidelijke stijging zooals het volgend staatje doet zijn.

Inkomen	Excedent	Aanslag	Percentsgewijs over het excedent.	Belasting der laatst toegevoegde f 100.
f 400.—	f 100.—	f 2,23	2,23 pCt.	2,23
- 500.—	- 200.—	- 5,—	2,50 "	2,77
- 600.—	- 300.—	- 8,18	2,73 "	3,18
- 700.—	- 400.—	- 11,67	2,92 "	3,49
- 800.—	- 500.—	- 15,38	3,08 "	3,71
- 900.—	- 600.—	- 19,29	3,21 "	3,91
- 1000.—	- 700.—	- 23,34	3,34 "	4,05
- 1100.—	- 800.—	- 27,50	3,44 "	4,16
- 3000.—	- 2700.—	- 115,70	4,29 "	4,90
- 80000.—	- 79700.—	- 3960,25	4,97 "	4,9997

Nu behoeft men dus niet den aftrek te hoog te nemen alleen om het excedent niet onmatig te belasten.

Indien het denkbeeld, dat ik kortelijk ontwikkelde, bijval vindt, zal zich de vraag voordoen of volgens de tegenwoordige redactie van art. 243 Gemeentewet eene belasting-verordening op deze wijze ingericht kan toegelaten worden. Voor eene bevestigende beantwoording dier vraag is veel te zeggen. Immers het voor alle inkomens gelijke bedrag waarmede zij verhoogd worden, vormt inderdaad een deel van het inkomen; zoodat tegen die verhooging geen bezwaar kan bestaan Evenzeer blijft men zich houden aan het voorschrift om een voor alle inkomens gelijk bedrag af te trekken.

De eenige reden van twijfel, kan slechts hierin bestaan dat men den percentsgewijzen aanslag berekent naar een inkomen I, terwijl men voor den aftrek dat inkomen (doch tegelijker tijd ook den aftrek) verhoogt met een bedrag i.

Is dit laatste niet geoorloofd dan gevoel ik dat mijn voorstel althans voor gemeenteverordeningen op dit oogenblik praktische beteekenis mist.

Toch zal het ook in dat geval, naar ik hoop zijn nut kunnen hebben, daar het, in aansluiting aan de denkbeelden reeds door Prof. Rahusen ontwikkeld, een nieuw en eenvoudig middel aan de hand doet om met behoud in hoofdzaak van het Benthamsche stelsel, daarin eene aanmerkelijke verbetering aan te brengen.

Haarlem, Juni 1897. JOH. ENSCHEDÉ.

DE ORANJEBOND VAN ORDE EN ANDERE SOORTGELIJKE STICHTINGEN.

Bij het bespreken, in "de Economist" van November 1896, van den "Oranjebond van Orde en zijne stichtingen" veroorloofden wij ons (zie aldaar blz. 834) op te komen tegen de "toekenning van onmiddelijk ingaanden eigendom aan de op de gronden der vereeniging gevestigde gezinnen." Gelijk te verwachten was en in "de Economist" van Februari jl., p. 210 [1]) werd geconstateerd, kwam de groote voorstander van dat beginsel, 's Bonds toenmalige eere-voorzitter Bruyn van Rozenburg tegen dat betoog op. Hij bepleitte zijn denkbeeld op nieuw in de "Nieuwe Apeldoornsche Courant" van 27 Januari jl. en blijkens het in dat blad van 30 Januari opgenomen jaarverslag der Apeldoornsche vereeniging "Gemeentebelang", waarvan de heer B. v. R. Voorzitter was, was ook die vereeniging vóór dat denkbeeld.

In dat blad van 24 Maart jl. wijst hij er op dat op een der in Juli dezes jaars te Brussel te houden congressen, bij het behandelen van vraagpunten betreffende goede en goedkoope arbeiderswoningen, o. a. deze vraag is aan de orde gesteld: "Moeten de woningen het eigendom blijven van den bouwheer of het eigendom worden van den bewoner? En in welke gevallen en onder welke omstandigheden dient dit laatste te geschieden? Is het verkieselijk om den eigendom van het onroerend goed over te dragen aan den bewoner zoodra hij het pand betrekt, dan wel eerst bij de betaling van den laatsten jaartermijn? Deze vraag behandelen uit een economisch, een fiscaal en een juridisch oogpunt" Mogelijk waagt hij eene beantwoording dier vragen of zal aan de debatten deelnemen.

[1]) Over welk artikel zie «Sta Pal!» van 27 Februari.

In Juli 1896 had de heer B. v. R. aan het Algemeen Bestuur van den Bond eene mij eerst onlangs onder de oogen gekomen „Memorie toegezonden ter verdediging zijner stelling „dat eigendom van huis en hof voor den arbeider en het „hulpbehoevende gezin ten platten lande is aangewezen als „middel ter bereiking van wat de „Oranjebond van Orde" „zich o. m. voorstelt: bestrijding der sociaal democratie, „zedelijke, geestelijke en stoffelijke opheffing van 't volk, en „'t daardoor scheppen van betere maatschappelijke toestanden „en verhoudingen "

Vooral die „Memorie," waarin zulk een groot aantal argumenten en autoriteiten voor het denkbeeld van eigendomstoekenning zijn bijeengebracht, komt mij hoogst belangrijk voor. Zij schijnt echter de meerderheid van het bondsbestuur niet van de juistheid van de inzichten van den heer B. v. R. te hebben kunnen overtuigen (evenmin als zij het mij zou hebben gedaan omdat daarin wel veel belangrijks vóór de eigendomstoekenning werd aangetroffen maar geene afdoende wederlegging der bekende, in mijn eerste stuk geciteerde bezwaren daartegen).

Hij adstrueerde zijne meening nader in de „Nieuwe Apeldoornsche Courant" van 12 December 1896 27 en 30 Januari 1897. Zie ook dat blad van 24 Maart, 24 April en 10 Juli [1]) Hij kon echter de meerderheid der bestuursleden niet in zijn inzicht doen deelen, en in Februari jl. berichtten de dagbladen, naar aanleiding van artikelen in het weekblad „Sta Pal", dat de heer Bruyn van Rozenburg was afgetreden als bestuurslid en als eere-voorzitter van den bond. In „Sta Pal!" van 13 Februari las men o. a.: „De stichtingen van Bescheiden Heidegeluk," waarvan de heer B. v. R. de geestelijke vader is, zijn gegrond op het stelsel van direct ingaanden persoonlijken eigendom. Aan het Dagelijksch Bestuur van den Bond is gaandeweg overtuigend gebleken, dat dit stelsel, hoe bekoorlijk ook in theorie, in de praktijk niet die waarborgen voor het geluk der individuën en de zekerheid van het aan-

[1]) In de beide laatste nummers bespreekt hij van Eedens betoog vóór Rijkshoeven (zie Gids van Febr. jl,) en zegt aan de zijde te staan van diens bestrijders van den Broek en anderen.

gewende kapitaal geeft, die er oorspronkelijk van werden verwacht." Het Dagelijksch Bestuur achtte zich dus tot het nemen van ingrijpende maatregelen verplicht en betoogde dit nader in "Sta pal!" van 20 Februari tegenover den heer B. v. R., die geschreven had dat niet zoozeer de omzetting van e i g e n d o m in h u u r hem tot uittreden genoopt had, als wel de omstandigheid dat daartoe was overgegaan alvorens het Algemeen Bestuur omtrent zijne bovenaangehaalde Memorie van Juli 1896 uitspraak had gedaan.

Meer daaromtrent wordt aangetroffen in het op de algemeene vergadering van den Oranjebond van Orde van 22 Mei jl. uitgebracht jaarverslag. Op pag. 8—9 van dat verslag leest men dat de Bond aanvankelijk den werkman tot eigenaar wilde maken. "Dan, de ervaring heeft geleerd dat dit veelgeprezen systeem in de praktijk op zoovele bezwaren stuit, dat het Bondsbestuur geen vrijheid vindt verder in deze richting voort te gaan. Het is een lot uit de loterij als men een werkman vindt, wien zonder schade èn voor hem zelf èn voor het kapitaal, hetwelk ten zijnen behoeve wordt aangewend, de directe in eigendom verkrijging kan worden toevertrouwd.... Zelfs in het beste geval is het bezit in-eigendom slechts in ideëelen zin beter dan het bezit in-erfpacht, werwaarts door het Bondsbestuur, met voorafgaande in-huurgeving, zal worden heengestuurd ten behoeve van diegenen; die als goede huurders bewijzen wat zij als erfpachters zullen zijn . . . ." "Naar dit stelsel zullen de Apeldoornsche stichtingen worden hervormd."

In het geschil tusschen den heer B. v. R. en het Dagelijksch Bestuur van den Bond over het tijdstip waarop tot die hervorming werd besloten en over de vraag of het Dagelijksch Bestuur bevoegd was ter zake eene beslissing te nemen alvorens het Algemeen Bestuur zijne meening had kenbaar gemaakt, treden wij liefst niet, omdat dat punten zijn van meer huishoudelijken aard die in den boezem der vereeniging dienen uitgemaakt. En in elk geval is de handeling van het Dagelijksch Bestuur gehomologeerd door het Algemeen Bestuur, dat in het Verslag, pag. 9 schreef: "Het Algemeen Bestuur acht de Bondsbelangen, bij verdere toepassing van het stelsel Persoonlijk Eigendom, in gevaar en tracht dit gevaar allengs

tot kleinere proportiën terug te brengen, omdat zijne verantwoordelijkheid er ten nauwste bij betrokken is."

Dat wij de ingevoerde hervorming zelve: het in huur of in erfpacht geven van huis en hof in plaats van het in eigendom geven daarvan, goedkeuren, volgt uit de opmerkingen welke wij ons in ons vorig artikel tegen die eigendomstoekenning veroorloofden. Maar met het Bestuur betreuren wij het zeer, hoezeer het ook begrijpelijk vindende, dat de heer Bruyn van Rozenburg, die zich voor den Bond, inzonderheid voor de stichtingen te Apeldoorn, zoo bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt, niet heeft kunnen besluiten zich in den nieuwen koers, welken de Bond meende te moeten inslaan, te schikken en zijne zorgen aan den Bond te blijven wijden.

Er is in deze geheele zaak meer dat wij betreuren.

Voor en tegen het beginsel van dadelijk ingaanden persoonlijken eigendom, eene belangrijke sociaal-economische quaestie, is meer te zeggen dan tot nu toe door den heer Bruyn van Rozenburg en zijne tegensprekers in meestal korte artikels in dag- of weekbladen en ook nu in het thans besproken jaarverslag van den Oranjebond is aangevoerd. Mogelijk wordt de heer Bruyn van Rozenburg door ouderdom en minder goeden gezondheidstoestand verhinderd zijne denkbeelden zoo krachtig te verdedigen als wel wenschelijk zou zijn. Maar voelt hij zich nog tot arbeiden in staat, dan zouden we hem wel in overweging willen geven te trachten zijne denkbeelden in een flink betoog, waarin het voor en tegen der zaak goed van alle zijden wordt bekeken, uiteen te zetten. Zoodanig betoog zou natuurlijk tegenspraak, in de eerste plaats van den Oranjebond, uitlokken. Maar het zou tot een grondig principieel debat aanleiding kunnen geven, dat de publieke meening omtrent de zaak vestigde.

Al had de Oranjebond thans zoodanig betoog van den heer Bruyn van Rozenburg niet te bestrijden, toch betreuren we het dat die Bond in het verslag, waarin vermeld werd dat het stelsel van persoonlijk-eigendoms-toekenning verlaten en dat van in huur- of in erfpacht-geving aangenomen was, niet uitvoeriger, grondiger heeft toegelicht waarom dat is gedaan. Door zoodanig betoog, desnoods in eene afzonderlijke bijlage, zou het jaarverslag, naar onze bescheiden meening, heel wat

in belangrijkheid gewonnen en bijgedragen hebben om dat vraagstuk tot klaarheid te brengen.

Maar we hebben meer grieven tegen den Oranjebond van Orde. Op hem is, naar onze bescheiden meening, wel eenigzins toepasselijk het: Qui trop embrasse, mal étreint. Uit ons artikel van November 1896 en het vervolg daarin in "de Economist" van Februari jl. pag. 209, blijkt dat de Bond zich er niet toe bepaalt door stichtingen als die te Apeldoorn direct en indirect werkzaam te zijn tot verbetering van de positie van den minderen man, doch dat hij tevens optreedt als bestrijder van het socialisme, verzoening wil brengen tusschen hoog en laag, dat doel wil trachten te bereiken door het aankweeken van een beteren geest en het bevorderen van sociale hervorming door daden, en dat een van die daden zou zijn het in het leven roepen van "Arbeidskassen." Vergelijkt men het hierboven besproken jaarverslag met het vorige, dan ziet men dat van alles zoo wat niets verwezenlijkt is. Op de eerste bladzijde van het jongste jaarverslag moet dan ook worden getuigd: "Hij (de Bond) kwam, trots omvangrijken, dikwijls, eigenlijk voortdurend zeer afmattenden arbeid, inderdaad al heel weinig verder."

Zou dit niet een gevolg zijn hiervan èn dat hij te veel op zijne horens nam èn dat hij aan het werk toog zonder voldoend uitgewerkt plan?

Waarom niet, zoo veroorloven wij ons te vragen, de stichtingen te Apeldoorn tot meer volmaking gebracht en uitgebreid alvorens er naar te streven soortgelijke stichtingen ook elders tot stand te brengen? Waarom althans zich niet, ten minste aanvankelijk, tot soortgelijke stichtingen bepaald en zich met zoovele andere zaken bemoeid?

Mogelijk antwoordt het Bestuur dat het bekende verschil van meening dat bestond tusschen de meerderheid van het Bestuur en den heer Bruyn van Rozenburg er vermoedelijk toe medewerkte om de pogingen om stichtingen van "Bescheiden Heidegeluk" te Almelo, Winterswijk en Amersfoort (zie Verslag pag. 7) te doen mislukken. Mijn weder-antwoord zou zijn: laat de Bond, nu die quaestie, ten gevolge van de uittreding van den heer Bruyn, van de baan is, zich geheel wijden aan de volmaking en uitbreiding zijner Apeldoornsche

stichtingen. Kan hij op het welslagen van die stichtingen wijzen, het zal hem later gemakkelijker vallen soortgelijke stichtingen ook elders tot stand te brengen. [1]) Maar hij bepale zich liefst tot die taak, stichte op die wijze nut, hale op die wijze den band tusschen de hoogere en de mindere klasse nauwer toe, bestrijde op die wijze indirect het „Roode Spook" dat haat aankweekt tusschen de bezittenden en de minder door de fortuin bedeelden, maar make het zich niet moeilijk, verspille zijne krachten niet door rechtstreeks tegen dat Roode Spook in het strijdperk te treden, dat gewoonlijk niet baat.

„Leeringen wekken, maar voorbeelden trekken," zoo dacht de Amsterdamsche philantroop P. W. Janssen, toen hij gelden beschikbaar stelde om te Jubbega in Schoterland in Friesland eene behoeftige maar nijvere bevolking in staat te stellen om (zie de beschrijving der onderneming door Alida in „Eigen Haard" van 26 Juni jl. gegeven) door landontginning een eerlijk stuk brood te verdienen. Zoo dachten ook (zie het artikel in het „Handelsblad" van 14 Mei en „de Economist" van Juni jl. pag. 551) het Kamerlid Mr. A Kerdijk en zijne vrienden uit de Tweede Kamer, die eene vennootschap: „Landontginning" tot stand brachten om, doende wat de heer Janssen deed, de nijvere doch arme bevolking van Schoterland aan werk en land te helpen. Zoo dacht ook de heer Bruinwold Riedel, die in zijn keurig, „door het Nut" uitgegeven boekje: „Tuingrondverhuring aan kleine luiden" tal van voorbeelden wist aan te halen van goede werking van zoodanige verhuring en op grond daarvan op uitbreiding van dat stelsel aandrong.

Uit het bovenstaande blijkt dat mijne ingenomenheid met de verrichtingen en het streven van den Oranjebond van Orde sedert het vorig jaar wel wat verminderd is. De oorzaak daarvan ligt voornamelijk in het op 22 Mei jl. uitgebracht jaarverslag, waaruit o. a. blijkt dat de Bond in den vorigen jaarkring schier niets tot stand bracht en waarin o. a. gemist wordt de vermelding hoe de verandering van bezit-in-eigendom in huur op het Hofveld te Apeldoorn werd geregeld, hoe de overgang van huur in bezit-in-erfpacht, waarheen het Bestuur wil, zal worden geregeld.

[1]) Volgens berichten in de dagbladen van Juli kocht de Bond daarvoor land in de nabijheid van Assen.

Moge het volgend jaarverslag van meerderen vooruitgang van den Bond, van meerder weten wat men eigenlijk wil, kunnen getuigen.

Boven veroorloofden wij ons de opmerking dat de Bond wel wat veel omhaalt, wel eens aan het werk gaat zonder voldoend uitgewerkt wel overwogen plan. We zouden kunnen wijzen op het gebeurde met de „Arbeidskas” (zie Economist van Nov. 1896, pag. 840 en Febr. 1897, pag. 211), welks eerste Reglement op deskundig advies heel wat wijziging moest ondergaan en waaromtrent thans in het Jaarverslag, pag. 7, wordt gelezen dat een nieuw concept „waarschijnlijk eerlang in nadere behandeling zal worden genomen.” We zouden kunnen wijzen op de „Erica-Stichting,” waaromtrent in het jaarverslag, pag. 13, moet worden erkend dat men zich misrekend heeft en dat van vruchten nog geene sprake kan zijn. Meer bepaald willen we wijzen op het in het Weekblad „Sta Pal,” van 13 Maart jl. en eenige volgende nummers geleverd betoog tegen „Staatsboschcultuur.” Men weet (zie „Economist” van April jl., pag. 354), dat het daartoe strekkend, uitnemend toegelicht wetsontwerp op 7 April na eene belangrijke discussie door de Tweede Kamer met algemeene stemmen werd aangenomen en als wet van 2 Mei jl. onder nummer 128 in het Staatsblad prijkt. De Heide-Maatschappij, die in haar Tijdschrift de Memorie van Toelichting en de gevoerde discussiën mededeelde, verdedigde het wetsontwerp warm en wees op de uitnemende resultaten welke staatsboschcultuur in Pruissen en andere landen gehad heeft. Anderen spraken in gelijken geest. „Sta Pal!” kwam er tegen op en meende dat de Staat hier zou doen wat des particuliers was. Toen de Directeur der Heide-Maatschappij Lovink er den redacteur van „Sta Pal!” op gewezen had dat hij in zijn betoog vergissingen gepleegd had, erkende deze eerlijk „wel eenigermate geschokt te zijn in zijne overtuiging dat de Staatshand verkeerd doet met in te grijpen,” maar bleef toch de voorgenomen uitbreiding van Staatsbemoeing bedenkelijk achten. Hij deed dit ook in „Sta Pal!” van 17 April bij de bespreking van den daarin opgenomen zeer belangrijken brief van den Voorzitter der Heide-Maatschappij Mr. C. J. Sickesz, die er o. a. op gewezen had

dat bij onze Staatsboschcultuur volstrekt het doel niet was dat alle ongecultiveerde heide tot bosch zou worden aangelegd waardoor aan particulieren de gelegenheid zou worden ontnomen heide tot bouwland aan te leggen, maar dat juist op die onafzienbare heidevlakten, welke de particulieren onbewerkt laten liggen, boschaanleg van Staatswege moet plaats hebben om die gronden in later tijd voor bouwland geschikt te maken. In antwoord zegt de redacteur van „Sta Pal!” o. a. dat, terwijl het Kootwijksche Zand hoogstens vraagt om bebossching, tal van andere heidestreken schreeuwen om geschiktmaking voor landbouwcultuur. ·Maar dat, zouden wij met den heer Sickesz zeggen, kunnen particulieren en gemeenten doen, terwijl het juist op den weg van den Staat ligt om te doen wat door particulieren niet kan worden gedaan.

De redacteur van „Sta pal!”, tevens Voorzitter van den Bond, eindigt den strijd met te zeggen, dat het hem niet spijt dien gevoerd te hebben en te vertrouwen dat daardoor een beter licht gevallen is op den Oranjebond van Orde. Ons zij met alle bescheidenheid de opmerking vergund dat uit het debat blijkt dat van de zijde van den Bond de strijd wel een weinig onvoorbereid werd aangevangen. Nu weten wij wel dat op pag. 764 van datzelfde nummer van „Sta Pal!” van 17 April wordt gezegd dat „de Bond niet aansprakelijk is voor wat ons blad in zijn „Niet officieel gedeelte” te berde brengt.” Maar de Redacteur van „Sta Pal!” is tevens Voorzitter van den Bond. Vrij begrijpelijk dus dat wat in het blad door de redactie wordt gezegd, wordt beschouwd als de meening van den Bond uit te drukken. Maar dit daargelaten, vergunne de heer Hora Siccama ons de bescheiden vraag of hij, den strijd tegen de „Staatsboschcultuur” aanvangende, wel gedachtig is geweest aan het woord van den grooten strateeg von Moltke: „Erst wägen, dann wagen.”

J. K. W. Quarles van Ufford.

DE STRIJD OVER DEN WERKDAG VAN ACHT UUR IN ENGELAND.

De dagbladen houden ons vrij wel op de hoogte van den strijd, die door eenige werklieden in Engeland gestreden wordt over den werkdag van acht uur. Maar het kan nuttig zijn, daarvan een en ander bijeen te brengen. De volgende bijzonderheden zijn ontleend aan het weekblad Fairplay, het meestgelezen blad bij allen, die met de scheepvaart in betrekking staan zoowel in, als buiten, Engeland. Het kan zijn, dat dit blad eenigszints partijdig is voor de werkgevers; maar de feiten, die het vermeldt, zijn waarschijnlijk juist.

In Juli is de strijd begonnen door eenige Trade-Unions, aan wier hoofd staat the Amalgamated Society of Engineers. Kortheidshalve wordt deze gewoonlijk aangeduid door de letters A. S. E. Het zijn de bankwerkers (niet de machinisten, zooals in vele Hollandsche couranten gezegd wordt) in de machinefabrieken. Zij besloten den werkdag van 8 uur te vragen in de werkplaatsen te Londen, en waar dit niet werd toegestaan ging men over tot een strike. Daarop werd door de werkgevers over geheel Engeland the Federation of Shipbuilding Employers, en the Iron Trades' Employers' Association, zijnde de fabriekanten, besloten, dat zij over geheel Engeland aan 25 pCt. van de werklui, die behoorden tot de Trade-Unions die te Londen gestaakt hadden, gedaan zouden geven, lock out. De werklieden behoorenden tot de ketelmakers en de scheepmakers, the Boilermakers' and Iron shipbuilders' Society weigerden mede te doen aan de beweging van de A. S. E.

Tot recht verstand der kwestie moet men in het oog houden, dat de stakers niet minder uren willen werken, maar meer loon willen hebben. De gewone werktijd is 63 uren in de

week. Daarvan gelden te Londen 54 uur, elders 53 uur, als *gewone* werkuren; de resteerende uren worden als *overwerk* hooger betaald, namelijk de eerste 10 uren tegen $1\frac{1}{4}$ maal, de verdere tegen $1\frac{1}{2}$ maal van het gemiddelde uurloon in proportie tot het weekloon. Nu verlangt het werkvolk, dat voor 8 uur per dag, of 48 uur per week, hetzelfde loon gegeven zal worden als vroeger voor 53 of 54 uren. Daardoor wordt dus niet alleen het gewone werkloon hooger, maar worden ook de overuren hooger.

Hoe énorm dat verschil is kan men nagaan uit de volgende berekening van het loon van bv. 36/. = f 21.60 per week van een bekwaam werkman, bankwerker, in Lancashire. Stel dat deze werkt 63 uur per week, dan kreeg hij:

53 uur (normale tijd) . . . . f 21.60
10 uur overwerk à 25 pCt. verhooging, is gelijk
$12\frac{1}{2}$ uur à f 21.60 per 53 uren . . . . - 5.10
Totaal. . . . f 26.70

Volgens het verlangen van de werklieden zal gerekend worden:

48 uur (normale tijd) . . . . f 21.60
10 uur overwerk = $12\frac{1}{2}$ uur
5 " " à $1\frac{1}{2}$ $7\frac{1}{2}$ "
20 uur à f 21.60 per week . f 9.--
Totaal. . . f 30.60

of ruim 14 pCt. verhooging. In Londen zou het verschil nog grooter zijn, omdat daar de gewone tijd 54 uur is.

Die verhooging wordt gevraagd, niettegenstaande sedert 1891 de loonen successievelijk verhoogd waren met 8 pCt.

Het argument is door de werklieden gebruikt, dat in 8 uur evenveel geproduceerd zal worden als vroeger in 9 uur, omdat gebleken is, dat in 9 uur evenveel kon gedaan worden als vroeger in 10 uur. Het spreekt van zelf, dat die meerdere inspanning bij korter werktijd, die meerdere productieve kracht, niet steeds doorgaat. 'Ook is als argument gebruikt, dat op de Rijkswerf te Woolwich de achtuur-werkdag met goed succes is ingevoerd, even als bij de *Thames Ironworks*. Daarop is geantwoord, dat bij een rijkswerf niet zoo nauw gezien wordt; en dat de andere werf om hetgeen men wilde bewijzen,

met toestemming van de werklui een proef genomen heeft onder speciale omstandigheden, met extra opzichters, en met zulke strenge regels, dat, wanneer dit in alle fabrieken werd toegepast, de Trade Unions zeker zouden klagen over „slave driving.” En verder dat die fabriek meer uit philantropie gedreven wordt, en geen dividend betaalt.

Men heeft ook gezegd, dat de werkgevers dan maar moesten aanbieden de werkuren te verminderen tegen proportioneele vermindering van loon. Maar bij vermindering van werkuren zou de fabrikant of zooveel meer werklieden moeten aannemen, hetgeen onmogelijk is; of hij zou de productie van zijn fabriek moeten verminderen, maar dan zou hij een enorme schade lijden, omdat zijn machines en het verdere kapitaal, dat hij in de fabriek heeft; zooveel minder zou opbrengen.

De „Federation” van de patroons schijnt er ernstig over te denken al het werk te staken, ook bij de scheepswerven, omdat toch de schepen niet afgemaakt kunnen worden, zoolang het volk in het machinevak niet weer begint. Maar bovendien schijnt het, dat de aanmatiging van de Trade Unions ook in andere opzichten ondragelijk wordt en het geregeld werken onmogelijk zal gaan maken. [1]

Merkwaardig is in dit opzicht een brief in de Times van Sir E. J. Reed, een autoriteit in het vak, die wel tot oordeelen bevoegd zal zijn, omdat hij, zooals hij zegt, 'gedurende meer dan 30 jaar de verantwoordelijkheid en het toezicht heeft gehad over het werk van gemiddeld een millioen pond sterling s'jaars, besteed aan scheepsbouw en machines. Hij keurt het af, dat de werklui zich mengen in het beheer. Hoe hoog hij den Engelschen werkman ook stelt, het is door de chefs, dat het werk naar Engeland komt. „Het is voornamelijk door de „bekwaamheid in het beheer van de chefs, zooals dat blijkt

---

[1]) Iemand die dezer dagen in Engeland was op een scheepswerf, was er getuige van, dat de nageljongens (dat zijn de jongens die de klinknagels gloeiend maken) het werk staakten, omdat naar hun oordeel een onbillijkheid gebeurd was in de bevordering van drie hunner. Daardoor kon het klinkwerk niet gebeuren, omdat niemand van het andere volk het werk van de nageljongens mocht doen.

„uit de teekeningen, specificatiën, voorwaarden van de contracten, dat naar Engeland die menigte orders gekomen „zijn, die anders naar andere landen zouden gegaan zijn.„ Hij zegt, dat het werk belemmerd wordt, als het werkvolk of de Trade Unions er stem in willen hebben of en waar nieuwe machines gebruikt zullen worden. Hij zegt verder: „Verschillende „schadelijke belemmeringen in de behoorlijke uitvoering van „contracten zijn mij bekend; en ik weet, dat op dit oogenblik „bouwmeesters en machinefabriekanten genoodzaakt zijn werk „te laten uitvoeren buitenslands, omdat zij niet willen en „kunnen toegeven aan onredelijke eischen en bemoeiingen van „eenige trade-unions.„

De ruimte gedoogt niet meer uit dien brief over te nemen. Maar uit alles, wat men leest over den strijd, die nu in Engeland gestreden wordt, blijkt duidelijk, dat de werkgevers wel verplicht zijn, al is het ten koste van enorme schade die zij lijden, te trachten een dam op te werpen tegen de tirannie van de Trade-Unions.

Rotterdam September 1897. M. Mees.

ECONOMISCHE KRONIEK.

MUNTVERSLAG. — DE BUIT VAN LOMBOK. — LANDBOUWCOÖPERATIE. — FRANSCHE BELASTINGEN. — MAATSCHAPPIJ VOOR ONDERLING HULPBETOON IN FRANKRIJK. — INTERNATIONALE ARBEIDSWETGEVING. — RUSSISCHE ARBEIDSWETGEVING.

Muntverslag. Aan het muntverslag over 1896 is het volgende ontleend:

In 1896 zijn aan 's Rijks Munt geslagen voor Nederland: 100,000 guldens, 600,000 kwartjes, 2 millioen dubbeltjes en 3 millioen cents-stukken, en voor Ned. Indië 1,230,000 kwartjes, 3,075,000 dubbeltjes, 60,400,000 cents-stukken en 1,120,000 2½ cents-stukken.

De guldens werden uit standpenningen vervaardigd. Daartoe werden 49,944 rijksdaalders en 140 guldens door de directie der Nederlandsche Bank aan het College toegezonden.

Het totaal gewicht der vuile specie, bedragende 1244,356 K.G., gaf een hoeveelheid fijn zilver van 1175,275⁷ K.G.

Daar voor de aanmunting van 100,000 guldenstukken slechts 945 K.G. fijn zilver noodig was, heeft het College 230.275⁷ K.G. onder bewaring gehouden.

De kosten van dezen muntslag bedragen:

a. aan versmolten specie	f 100,508.33⁵
b. aan muntloon	- 890.—
uitmakende een totaal van	f 101,398.33⁵

De nieuwe guldens werden naar de Nederlandsche Bank te Amsterdam overgebracht.

De zilveren pasmunt voor Nederland werd vervaardigd uit:

a. afgesleten zilveren pasmunt, voor nominaal f 245,000.—
b. voor verdere circulatie ongeschikte rijksdaalders, guldens, halve guldens en ¼-guldens Nederlandsch-Indië, te zamen . . . . - 7,795.75
c. gangbare rijksdaalders . . . . - 121,972.50
d. bijgepast in geld. . . . . - 1.74
e. koper voor bijzet, tot een gewicht van 589,042 K.G., aangekocht voor f 67.17 per 100 K.G. - 395.66

f 375,165.65

Hierbij komen nog de volgende uitgaven:

a. muntloon . . . . f 14,584.50
b. kosten van verifieeren en uitzoeken der toegezonden pasmunt . - 89.20
c. transportkosten van de nieuwe specie aan de betaalmeesters . . - 32.44[5]

- 14,706.14[5]

vormende te zamen een bedrag van . . . f 389,871.79[5]

Daar de nominale waarde dezer pasmunt bedraagt f 350,000, is het nadeelig saldo f 39,871.79[5], te verhoogen met de kosten van toezending aan het College van de te versmelten specie.

Aan afgesleten zilveren pasmunt werd aan het College toegezonden:

door de betaalmeesters voor een bedrag van. f 69,679.—
door de Nederlandsche Bank, hare Bijbank en Agentschappen voor . . . . - 156,509.20

f 226,188.20

bestaande uit: 653,782 kwartjes; 627,399 dubbeltjes en 56 stuivertjes; waarvan nog geschikt bevonden werden voor de circulatie en daarom bij den betaalmeestar te Utrecht overgebracht: 8501 kwartjes; 4690 dubbeltjes en 55 stuivertjes.

vormende te zamen een bedrag van. . . . f 2,597.—
zoodat aan onbruikbare pasmunt overbleef voor f 223,591.20

Onder bewaring van het College, als teruggehouden bij de vorige aanmunting berustte aan afgesleten zilveren pasmunt voor een bedrag van f 37,893.65; zoodat beschikbaar was een hoeveelheid afgesleten zilveren pasmunt voor een nominale waarde van . . . . f 261.484.85

Hiervan wenschte de Minister voorshands slechts voor een bedrag van f 245,000 te doen versmelten, bestaande uit: 645,281 kwartjes en 836,797.5 dubbeltjes.

Berekend naar het daarvoor sedert 1894 vastgestelde gehalte van 0,635,15 voor 27-centstukken en van 0,633,35 voor 10 centstukken, werd laatstgenoemde hoeveelheid pasmunt door den muntmeester overgenomen als inhoudende aan fijn zilver 1945.630 K.G.

Ter verkrijging van het ontbrekende fijn zilver zijn aangewend:

a. voor een bedrag van f 7795.75 aan voor verdere circulatie ongeschikte rijksdaalders, guldens, halve guldens en ¼-guldens Nederlandsch-Indië, wegende 77.152 K.G., met een inhoud fijn van. . . . . 72.595⁵ "

b. 48,789 rijksdaalders, wegende 1214.243 K.G., met een inhoud fijn van . . . . . 1146.558 "

c. aan pasgeld voor f 1.74, inhoudende . 0.016⁵ "

te zamen. . . . 3164.800 K.G.

hetwelk juist de hoeveelheid fijn zilver is, welke voor de aanmunting van f 150,000 aan 25-centstukken en van f 200,000 aan 10-centstukken vereischt wordt.

De kosten van de vervaardiging der centen voor Nederland bedroegen:

a. aan verbruikt brons 7500 K.G. à f 0.84⁵ .	f 6,337.50
b. aan muntloon	- 6,000.—
te zamen . . .	f 12,337.50

waarbij nog de verzendingskosten, ad f 69.15 moeten geteld worden.

De muntmeester heeft voor deze fabricage 11.500 K.G. gebruikt.

Gelijk reeds in het vorige verslag is vermeld, werd aan het College in het laatst van 1895 een aantal door het vuur geschonden rijksdaalders, afkomstig van den op Lombok gemaakten buit, toegezonden, ter omwerking is pasmunt voor Nederlandsch-Indië.

Die standpenningen, een nominale waarde vertegenwoordigende van f 586,979, zijn tot baren versmolten, waarvan het gewicht is bevonden 5,896.287 K.G. te bedragen. Bij de daarop gevolgde gehalteproeven zijn bedoelde baren gebleken een hoeveelheid fijn zilver te bevatten van 5,578.040 K.G.

Bij Kon. besl. van 23 Jan. 1896 werd machtiging verleend tot de vervaardiging van f 307,500 aan ¼-guldens en van f 307,500 aan $\frac{1}{10}$-guldens Ned.-Indië, waartoe een hoeveelheid van 5,583.708 K.G. fijn zilver geëischt wordt.

Het ontbrekende gewicht van 5.668 K.G. is door den muntmeester aangekocht tegen den prijs van f 54.50 per K.G., evenals 1.858.863 K.G. koper voor bijzet benoodigd, waarvoor door f 67.17 per 100 K.G. in rekening werd gebracht.

De kosten van deze aanmunting bedragen alzoo:

1°. de nominale waarde der uit Lombok ontvangen zilveren standpenningen.	f	586,979.—
2°. wegens versmelting dezer specie . . .	"	440.23[5]
3°. voor aankoop van 5.668 K.G. fijn zilver	"	308.90
4°. voor aankoop van 1,858.863 K.G koper	"	1,248.60
5°. voor muntloon.	"	24,189.18
te zamen	f	613,165.91[5]

gevende bij de nominale waarde van f 615,000 der aangemunte specie een batig saldo van f 1,834.08[5].

Door bemiddeling van den muntmeester is deze pasmunt in Februari en Maart naar Nederlandsch-Indië verzonden, waarvoor aan hem wegens kosten van verzending, assurantie en verpakking f 2480 werd uitbetaald.

De verficatie, versmelting en gehaltebeproeving der bovengenoemde rijksdaalders hebben aanleiding gegeven tot de waarneming van eenige belangrijke feiten, welke wij hier kortelijk vermelden.

Van die rijksdaalders waren 232,000 of f 580,000 nominaal verpakt in zakken van 200 stuks. De overige waren op zoodanige wijze door het vuur samengebakken of gesmolten tot een gewicht van 117.051 K.G., dat hun waarde slechts bij benadering was te schatten op f 6979, dat is per K.G. muntmetaal f 59.50.

De inhoud van vijf zakken, grootendeels grauwzwart gekleurde, geoxydeerde muntstukken, welke bij het uitstorten veel stof (in hoofdzaak afgescheiden koperoxyde) verspreidden, werd in een podlooden kroes onder houtskoolpoeder versmolten. Aan de goed omgeroerde smelt werd een potproef ontnomen, en daarna het vloeibare metaal uitgegoten tot een baar. Het

gewicht van deze baar, vermeerderd met het gewicht der geschepte proef, werd genoteerd als de netto opbrengst van 1000 versmolten rijksdaalders.

Op deze wijze werden 232 baren verkregen, wegende 5,773.674 K.G., dat is elke baar gemiddeld 24.886 K.G.

Van de overige verbrande muntmetaal werden verkregen 4 baren van 24.458 à 24.733 K.G., te zamen 98.329 K.G., en 1 kleinere baar van 16.503 K.G., terwijl de zoogenaamde smeltgreinen (metaalkorrels in de bedekkende houtskoollaag verspreid, en de residu's in de kroezen) nog twee baartjes opleverden van 6.017 en 1.764 K.G. Het totaal gewicht van baren en baartjes bedroeg 5,896.287 K.G.

Voor deze bewerking heeft de muntmeester ter vergoeding van kosten ontvangen f 440.23[5] zijnde f 0.07[5] per f 100 nominale waarde der toegezonden specie, overeenkomstig de voorschriften van het Kon. besl. van 18 Mei 1884 n° 28.

Op grond der gehalteproeven, op elke baar verricht, bleek de inhoud fijn zilver te zijn 5,578.040 K.G., dat is 946 duizendsten, een gemiddeld gehalte, dat abnormaal hoog mag genoemd worden, dewijl gewone rijksdaalders bij versmelting hoogstens 945 à 945.2 duizendsten opleveren.

De reden van dat abnormaal hoog zilvergehalte moet gezocht worden in het feit, dat men te doen heeft gehad met verbrande dat is geoxydeerde muntstukken. Deze toch hebben, bij behoud van hun zilverinhoud, een weinig koperoxyde in den vorm van schilfer of poeder verloren, zoodat bij menige versmelting van 1000 rijksdaalders, door de reduceerende werking der houtskool, een oxydvrij zilver-koperalliage is te voorschijn gekomen, waarvan het zilvergehalte 946 duizensten en hooger (tot 948.4) is bevonden, omdat er door mechanisch verlies een tekort aan koper was ontstaan.

De rekening toch leert, dat wanneer een gave rijksdaalder van 25 gram volkomen wordt geoxydeerd, deze in gewicht zal toenemen tot 25.347 gram. Verliest deze verbrande rijksdaalder nu langs mechanischen weg bijv. 0.147 gram koperoxyde, dan blijven over 25.200 gram geoxydeerd metaal, die, bij smelting en volledige reductie onder kool, een oxydvrij alliage opleveren, inhoudende 949,48 duizendsten.

Onder de verkregen zilverbaren waren er 128 welke een

zilvergehalte aangaven van 946 duizendsten en hooger, en 87 waarvan het gehalte zich bewoog van 945 tot beneden 946 duizendsten; de overige toonden een gehalte beneden 945 duizendsten, grootendeels te verklaren door de niet volledige reductie van het aanwezige koperoxyde.

Wat de fabricage der belangrijke hoeveelheid koperen pasmunt betreft, wordt medegedeeld dat de Minister van Financiën in Dec. 1895 te kennen had gegeven, dat zijn ambtgenoot van Koloniën met den meesten spoed koperen pasmunt wenschte te doen aanmaken, ten einde het maximum van de uitgifte, bij de wet van 24 December 1857 op tien millioen bepaald, in omloop te brengen. Van het aan dat maximum ontbrekende bedrag van f 1,780,630.75 verlangde de Minister voor f 1,300,000 aan centen en voor f 480,630.75 aan 2½-centstukken te doen vervaardigen.

De eerste opbrengst van 1-centstukken had plaats op 18 Februari, en ultimo December was voor een nominaal bedrag van f 604,000 aan 1-centstukken en van f 28,000 aan 2½-centstukken vervaardigd.

Het daartoe benoodigde koper werd, — met uitzondering eener eerste hoeveelheid van 35,000 K.G., welke de firma H. de Heus & Zoon te Rotterdam tot den prijs van f 67.17 leverde —, aangekocht bij partijen van 100,000 K.G., waartoe door den muntmeester bestekken werden opgemaakt en eenige fabrikanten uitgenoodigd op dien grondslag offertes te doen.

De gunningsprijzen der vier partijen bedroegen resp. f 66.46^5; f 65.66^5 f 66.16^5 en f 66.91^5; f 71.18, f 70.17^5 en f 72.68: en f 70.12^5. Voor de 2½-centstukken is 50,000 K.G. koper voor f 69.73^5 gegund.

De buitengewone aanmunting gaf aanleiding tot vaststelling van eenige nieuwe bepalingen, gelijk geschied is bij twee Kon. besluiten.

Bij het eerste, dd 27 Jan. 1896, is het muntloon voor aanmunting van koperen pasmunt van Nederlandsch-Indië vastgesteld, bij vervaardiging van: 2½-centstukken op 32, bij 1-centstukken op 52 en bij ½-centstukken op 87 cents waarvan aan de gezellen moet worden uitgekeerd: resp. 7,14 en 27 cents, en aan het Rijk f 0.02, alles per K.G. werks.

Onder dit muntloon behooren mede de kosten van levering der zakken en van de verpakking daarin, terwijl tevens de extra kosten, aan den muntmeester te vergoeden bij eventueele verpakking in vaten, werden vastgesteld op $1\frac{1}{2}$ cent per K.G. werks.

Het tweede Kon. besl. dd. 1 Febr. 1896, regelt de opbrengsten, waarbij is vastgesteld, dat de $2\frac{1}{2}$-centstukken bij 80,000 stuks, de 1-cent- en $\frac{1}{2}$-centstukken bij 100,000 stuks worden opgebracht.

Ook de contrôle van het gehalte der standpenningen, in den loop van dat jaar geslagen, vereischte bijzondere regeling. Wegens den geringen omvang toch dezer aanmunting, slechts 100,000 stuks, kon de resolutie van het Muntcollegie, dd. 7 Januari 1870 op het onderzoek der buspenningen van genoemden muntslag, slechts 50 stuks bedragende, niet van toepassing zijn. Want volgens die resolutie was de zoogenaamde volumetrische proef voorgeschreven, waartoe ten minste 1000 pitons of metaalcylindertjes, door een doorsnijder aan de buspenningen ontnomen, benoodigd zijn, terwijl elke buspenning bij guldens slechts vijf pitons oplevert.

Daarom werd op 22 December 1896 een nieuwe resolutie uitgevaardigd, waarbij is voorgeschreven dat, wanneer wegens het gering aantal pitons de volumetrische proef niet aanwendbaar is, de inspecteur, essaieur-generaal de bevoegdheid zal hebben om deze te pletten, in fragmenten te verdeelen en op de goed dooreengemengde knipsels een voldoend aantal gewone gehalteproeven in te wegen, ter bepaling van het gemiddelde gehalte der buspenningen.

De prijs van het zilver is dit jaar wederom hooger geweest dan in 1895, gemiddeld $\frac{15}{17}$ pence of 3.14 pCt., hetwelk per K.G. zilver een verschil maakt van ruim f 1.60.

De hoogste prijs is $31\frac{9}{16}$ geweest in Juli, de laagste $29\frac{3}{4}$ in November, hetwelk een prijsverschil oplevert van ruim drie gulden, de gem. $30\frac{3}{4}$ of f 53.92 bij levering alhier.

De waardeverhouding tusschen zilver en goud, in 1895 gemiddeld als 1 : 31.63, is gedurende 1896 teruggebracht tot gemiddeld 1 : 30.66.

Ten gevolge der aanmunting van 100,000 guldenstukken in de laatste dagen van Dec., kon de uitbetaling der toelage aan de muntgezellen niet zonder wijziging van het Kon. besl.

van 25 Mei 1880, plaats vinden. Het College meende, dat deze uiterst geringe aanmaak van zilveren standpenningen niet ten gevolge mocht hebben, dat den gezellen de toelage werd onthouden.

Op voordracht van den Minister van Financiën, is bij besluit van 2 Januari 1897 bepaald, dat over 1896, ongeacht de aanmunting van 100,000 guldenstukken, aan elk der tien gezellen de volle f 600 zou worden uitgekeerd, terwijl de drie aspirant muntgezellen ieder de toelage van f 200 ontvingen.

Tienguldenstukken werden niet aangemunt. De hoeveelheid verminderde met een bedrag van f 690.630, dat naar Indië werd uitgevoerd. Van de op Ult° de aanwezigen voorraad had de Bank f 23,898.980 in kas.

De metaalcirculatie aan het einde kan 1896 kan gesteld worden op:

	f	46,890,800.—	aan tienguldenstukken;
	„	131,361,622.—	„ zilveren standpenningen;
	„	8,276,190.20	„ zilveren pasmunt;
	„	1,982,500.—	„ bronzen pasmunt.
te zamen	f	188,511,112.20	tegen f 189,193,445.35 einde 1895.

In den loop van 1896 zijn aan het Muntcollege ter onderzoek aangeboden 8171 stukken, welke verdacht van valschheid waren. Hiervan behoorden 4230 stuks tot bezendingen uit Nederlandsch-Indië.

Van die stukken zijn bevonden:

Valsch 7810 waarvan 6183 rijksdaalders; 584 guldens, 302 ½ guldens; 580 kwartjes (Hieronder 5824 rijksdaalders grootendeels afkomstig van in 1896 uit Indie ontvangen bezendingen);

Geschonden 117, waarvan: 2 tienguldenstukken; 80 rijksdaalders; 21 guldens;

Gebrekkig 32, echt en gangbaar 212.

In 1896 zijn door het Muntcollege vijf rapporten, gedagteekend 28 Januari, 27 Maart, 5 Juni, 18 en 25 Augustus uitgebracht over diverse verdachte muntspeciën, afkomstig uit Nederlandsch-Indië, waarvan vele gedurende het jaar 1895 aldaar waren aangehouden. Zij werden door tusschenkomst van den Minister van Financien van wege het Departement van Koloniën in 5 bezendingen (de 16e à 20ste) overgemaakt.

De 16de bezending bestond uit: 359 rijksdaalders, en 34 guldens.

Echt bleken te zijn 16 rijksdaalders en 13 guldens, waarvan geschonden waren 3 rijksdaalders en 1 gulden.

Met valsche stempels geslagen waren 340 rijksdaalders, alle — uitgezonderd één, welke verzilverd koper was, — van hoog zilvergehalte, boven 900 duizendsten.

Voorts een gegoten rijksdaalder, houdende circa 690 duizendsten zilver: een dito, in hoofdzaak uit koper saamgesteld en verzilverd, en één van tin.

Van de guldens waren er 20 met valsche stempels geslagen en van hoog zilvergehalte; één gulden bestond uit tin en was gegoten.

De 17de bezending bestond uit: 206 rijksdaalders; 157 guldens; 139 halve guldens; 258 kwartjes; 39 dubbeltjes en 1 2½ centstuk; benevens 208 looden schijven met inscriptie.

Van die muntstukken waren echt maar geschonden een gulden en een halve gulden.

Met valsche stempels geslagen waren 99 rijksdaalders en 2 guldens, alle van hoog zilvergehalte (900 à 960 duizendsten), uitgezonderd één rijksdaalder van 1854, welke zilver- en kwikzilverhoudend was.

Van de in vormen gegoten muntstukken bestonden 43 rijksdaalders, 50 guldens, 5 halve guldens en 2 ¼-guldens Nederlandsch-Indië in hoofdzaak u t koper, of koper en zilver somtijds geällieerd met kleine hoeveelheden zink, tin, enz., meest alle aan de oppervlakte verzilverd.

Het 2½ centstuk Nederlandsch-Indië bestond uit koper, al al de overige gegoten stukken uit tin of tin en lood.

De 18de bezending bestond uit: 928 rijksdaalders, en 6 guldens; waarvan echt en gangbaar bevonden zijn 3 rijksdaalders, en echt doch geschonden 1 gulden.

De overige waren alle valsch, bestonden uit een alliage van zilver en koper van hoog zilvergehalte en waren geslagen met valsche stempels.

De 19de bezending bestond uit: 1564 rijksdaalders

Hiervan zijn 17 stuks echt gebleken, waaronder 3 geschonden.

Al de overige 1547 stuks waren valsch, bestonden uit een alliage van zilver en koper van hoog zilvergehalte en waren geslagen met valsche stempels.

De 20ste bezending bestond uit: 399 rijksdaalders; 208 guldens; 167 halve guldens; 323 kwartjes en 42 dubbeltjes.

Hiervan waren echt 62 rijksdaalders, waarvan 11 echter geschonden, benevens 4 guldens, 7 halve guldens en 1 ¼-gulden Nederlandsch-Indië, welke alle geschonden waren.

Van de valsche stukken waren 121 rijksdaalders en 20 guldens van hoog zilvergehalte en met valsche stempels geslagen; mede geslagen was een rijksdaalder van 1854, welke echter zilver- en kwikzilverhoudend werd bevonden.

Al de overige stukken waren gegoten.

Daarvan waren zilverhoudend in de kern: 81 rijksdaalders; 13 guldens; 4 halve guldens, en 4 kwartjes.

Verzilverd doch zilvervrij in de kern met koper als hoofdbestanddeel, waren: 4 rijksdaalders en 8 guldens.

Uit zink bestonden twee halve guldens en uit tin of tin en lood al de andere stukken.

De buit van Lombok. Behalve de in het Muntverslag (zie boven) reeds vermelde som van f 586,979 aan zilveren standpenningen, kwam binnen 's Rijks Munt nog een belangrijk gedeelte van den buit op Lombok behaald. Bij missive van 7 April 1896 werd door den Minister van Koloniën het gevoelen van het Muntcollege gevraagd over de wijze waarop in het meeste belang van Nederlandsch-Indië een zeker aantal gouden en zilveren munten, benevens een tal van voorwerpen uit goud en zilver: staven, blad, afval of fragmenten van sieraden, waren te gelde te maken. Dit alles toch behoorde tot den buit, in den oorlog met Lombok veroverd.

Het Muntcollege verklaarde zich bereid genoemde speciën en voorwerpen in ontvangst te nemen, ze te sorteeren en het goud met medewerking van den muntmeester, al of niet na versmelting, voor rekening van het Departement van Koloniën te verkoopen. Voor het zilver werd het 't voordeeligst geacht, dit te bewaren tot de eerstvolgende aanmunting van zilveren pasmunt voor Nederlandsch-Indië.

Deze voorstellen werden goedgekeurd en dit onderdeel van den schat van Lombok werd 20 April overgenomen van de Nederlandsche Bank, die het tot dusverre had bewaard.

Het bestond uit:

a. Wat het goud betreft:

2540 dubloenen of quadruple pistolen, waarde per stuk ongeveer f 39.—, te weten:

1070 van Spanje (1767—1824);
558 〃 Mexico (1820—1870);
912 〃 diverse Staten van Centraal- en Zuid-Amerika (1819—1879);
9 halve dubloenen (Spanje, Karel III);
116 kwart dubloenen (Spanje, Karel III, Karel IV, Ferdinand);
69 idem (Staten van Centraal- en Zuid-Amerika);
1 stuk van 100 realen (Spanje, Isabella),
53 stuks 〃 80 〃 (Filippinas, Isabella);
2 20-frankstukken (Frankrijk), deze waren opgegeven als Spaansche goudstukken;
9 sovereigns;
7 halve sovereigns;
238 Hollandsche dukaten, waarvan 166 van 1872, de overige van 1818—1841.

Vele goudstukken, zoo niet de meeste, waren gesleten, geschonden, of hadden door vuur geleden. Alle waren echt, behalve 3 dukaten van 1840, 1 van 1841 en 2 van 1837, welke in een andere munt dan de Nederlandsche waren geslagen.

Voorts 21,184 K.G. van diverse voorwerpen, staafjes, enz.

b. Wat het zilver betreft:

7800 dollars, pilaarmatten van Spanje, Mexico, Staten van Zuid-Amerika, Hongkong, enz.;
96 5-frankstukken (Frankrijk);
7 3 guldens;
2 dukatons;
717 Indische guldens (Willem I);
2125 geschonden rijksdaalders;

benevens 130,209 K.G. diverse voorwerpen, verbrande en samengesmolten rijksdaalders, fragmenten van sieraden, enz.

c. Wat betreft andere metalen:

2,620 K.G. waardeloos koper en ijzer.

Van de gouden munten werden door het Muntcollege voor

zijn muntverzameling overgenomen vijf dukaten voor de som van f 28.30, en door den directeur van het Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden steenen te 's Gravenhage twee dukaten, van 1831 en 1837, waarde f 11.25, benevens 9 Spaansche en Zuid-Amerikaansche goudstukken, waard f 86.

Van de zilveren munten zijn één 5-frankstuk en vier dollars (Spanje, Mexico, Bolivia) te zamen wegende 131 gram eveneens met verlof van een Minister van Koloniën, aan genoemden directeur overgegeven.

Op verzoek van den Minister van Binnenlandsche Zaken (dd. 27 Mei) en met toestemming van den Minister van Koloniën, werden de gouden en zilveren voorwerpen, fragmenten van sieraden, staven, enz. aan een nader onderzoek onderworpen door Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, directeur van het Rijksmuseum te Amsterdam, wat betreft de kunstwaarde, en door den heer Joh. van Dissel, docent aan de Indische inrichting te Delft, voor het ontcijferen der opschriften op genoemde voorwerpen. Over het lot dier voorwerpen was op het einde van 1896 nog geen beslissing genomen, zoodat ze onder berusting van het Muntcollege gebleven zijn, evenals de zilveren munten.

De gouden munten werden evenwel alle in den loop van het jaar opgeruimd.

Vooreerst 1070 Spaansche dubloenen, 9 dito halve en 116 dito kwart dubloenen van diverse uitgiften, tegen de goudgehalten 915,894 en 866¼ duizendsten, uitmakende te zamen $25{,}843^{434}$ K.G. fijn goud, of, ad f 1648 per K.G. fijn f 42,589 98. Deze stukken werden niet versmolten, maar als zoodanig verkocht op die enkele na, welke gediend hebben om het goudgehalte vast te stellen.

De overige groote goudstukken (dubloenen) 1470 in getal, afkomstig van Mexico, van Centraal- en Zuid-Amerikaansche Staten, werden tot baren versmolten, nadat een potproef het goudgehalte had vastgesteld op 870 duizendsten. Een hoeveelheid van $34{,}464^{39975}$ K.G. fijn goud werd aldus verkregen, welke tegen f 1635 per K.G. (zooveel minder dan f 1648 wegens de fineerkosten van goud beneden 900 duizendsten fijn) werd verkocht voor f 56,349.29. Dit geschiedde in Juni. De overige gouden munten werden in de maand October te gelde gemaakt, te weten: 166 dukaten van 1872, ad 982 duizendsten,

en 70 dito ad 980 duizendsten, te zamen opleverende 0.808^{231} K.G. fijn goud, ad f 1650 per K.G., uitmakende f 1333,57.

De 132 overige goudstukken werden samengesmolten, waarbij hun gehalte bleek te zijn 874½ duizendsten, zoodat aan fijn goud aanwezig was 0,764^{313} K.G., of ad f 1635 per K.G. f 1249,65.

Vóór het einde van 1896 is derhalve aan het Departement van Koloniën, als opbrengst der gouden munten verantwoord de som van f 101,522.50.

Landbouwcoöperatie. Men bericht uit Tiel de oprichting eener coöperatieve vereeniging voor fruit- en groentenhandel in de Betuwe.

Het doel der vereeniging, die den naam "de Betuwe" zal dragen en gevestigd is te Tiel, is: verbetering te brengen in den fruit- en groentenhandel in het binnen- en het buitenland, welk doel men zal trachten te bereiken door:

1°. het houden van toezicht op de hoedanigheid, hoeveelheid en verpakking der te verzenden waren;

2°. het verhandelen der waren in de oorspronkelijke verpakking;

3°. het nemen van alle maatregelen, welke den afzet kunnen bevorderen;

4°. het opsporen van nieuwe gelegenheden voor den afzet.

Ieder meerderjarig Nederlander kan lid der vereeniging worden tegen betaling van één gulden contributie; hij moet echter door het Bestuur of de algemeene vergadering als zoodanig worden aangenomen.

Het Bestuur bestaat uit vijf of meer commissarissen, die voor een bepaalden tijd door de Algemeene Vergadering worden gekozen. Door de Vereeniging worden in dienst genomen een directeur, controleurs, een handelsagent en kantoorpersoneel. De Direteur ontvangt zijn benoeming van het Bestuur; met hem in overleg benoemt het Bestuur het kantoorpersoneel, terwijl de controleurs uit een aanbeveling van de afdeelingsbesturen worden aangewezen.

De kosten, die de vereeniging heeft te maken, worden gevonden uit:

1. jaarlijksche bijdragen der leden,

2. een omslag te heffen over de bruto-opbrengst van de verhandelde waren,

3. buitengewone baten.

De algemeene vergadering wijst op voorstel van het Bestuur de middelen aan, waaruit een bedrijfskapitaal zal worden gevormd. Dat men de zaak op groote schaal zal beginnen, blijkt uit een mededeeling, dat men berekende ongeveer voor 60.000 gld. alleen aan manden en mandjes direct noodig te hebben.

Ten opzichte van het oprichten van afdeelingen is alleen bepaald, dat het Bestuur een nieuwe afdeeling kan erkennen, als zij uit minstens 20 leden bestaat.

Fransche belastingen. Ter aanvulling van het in de vorige Kroniek medegedeelde diene nog, dat het wetsontwerp, waarbij de grondbelasting op de ongebouwde eigendommen met een vierde van het totaalbedrag verminderd is, door de beide Kamers is aangenomen, echter met een amendement, waardoor tegelijkertijd over de wijze van ontheffing is beslist. De regeering had deze quaestie aanvankelijk aan een nader wetsontwerp willen overlaten, waarbij tevens de dekking van het tekort zou zijn geregeld. Een poging om over de dekking van het tekort ook thans te beslissen, mislukte, doch aangenomen werd dan het voorstel der heeren Flandin en Bozérian, de ontheffingen aldus regelende. Aanslagen van 10 fr. en minder worden geheel kwijtgescholden, die van 10 tot 15 voor $\frac{2}{3}$, van 15 tot 20 voor $\frac{1}{2}$ en van 20 tot 25 voor $\frac{1}{4}$. Die ontheffingen worden toegestaan op aanvraag der belastingschuldigen en op hun verklaring, dat zij in deze belasting voor geen andere bedragen elders zijn aangeslagen, en dat hun aanslagen in de personeele mobilaire belasting, voor zooveel het aandeel van het Rijk betreft, de 20 fr. niet overtreffen. Volgens berekening der voorstellers zouden van deze ontheffingen 7,600,000 op de 8,500,000 grondeigenaars profiteeren, en wel 5 millioen voor 't geheel, terwijl de geheele ontlasting zou beloopen 24,700,000 fr., zijnde juist een vierde gedeelte van het gansche bedrag der belasting.

Het budget voor 1898, dat is opgesteld zonder te rekenen op eenige der aanhangige financieeele hervormingen, is ge-

raamd op 3,413,916.088 fr. ontvangsten en 3,413,780,536 aan uitgaven, zoodat er een overschot zou zijn van 135,552 fr. Voor Frankrijk alleen is 't overschot geraamd op 19,206,257 fr. voor Algerië een tekort van 19,110,705. De dienst der schuld eischt 1,247,832,789 fr.; voor aflossing is uitgetrokken 96,039,660 fr. De buitengewone uitgaven zijn: 3,400,000 fr. voor scheepvaartwerken, 70 millioen voor spoorwegwerken, door de maatschappijen in annuiteiten terug te betalen, 10 millioen subsidie aan locaalspoorwegen en tramwegen, 2 millioen voorschotten door de Caisse des Dépôts et Consignations voor den dienst der militaire pensioenen, totaal 85,400,000.

Maatschappijen voor onderling hulpbetoon in Frankrijk. Sedert 1881 is een ontwerp in behandeling betreffende deze maatschappijen, dat voortdurend tusschen Kamer en Senaat heen en weer gaat zonder dat tot nog toe volkomen eenstemmigheid is verkregen. Men hoopt nu in den laatsten vorm, waarin het onlangs de Kamer heeft verlaten, een meerderheid daarvoor in den Senaat te zullen erlangen. Het is daarom thans misschien het geschikte oogenblik de beginselen van dit ontwerp uiteen te zetten.

Voorop zij gesteld, dat deze maatschappijen, behalve een twintigtal die als van openbaar nut door speciale decreten beheerscht worden, leven onder 't regime van 't besluit van 26 Maart 1852, dat de oprichting daarvan beveelt in die gemeenten, waar het nut er van erkend is, door de zorgen van maire en curé, na genomen besluit door den prefect, den gemeenteraad gehoord. In spijt van dit besluit zijn er echter langzamerhand een 10,000 maatschappijen ontstaan met 1,300,000 werkende leden buiten bemoeiing van maire en curé. Van deze zijn er 7300 administratief goedgekeurd, terwijl de overige leven onder 't stelsel van autorisatie. Het nieuwe ontwerp nu definieert voor 't eerst, wat een maatschappij van onderling hulpbetoon is, en 't schenkt ze rechtspersoonlijkheid. Art. 1 luidt: De maatschappijen van onderling hulpbetoon zijn vereenigingen van voorzorg, die zich voorstellen een of meer der volgende doeleinden te bereiken: haar deelhebbers en hun gezinnen ondersteuning te verzekeren in geval van ziekte, verwonding of verminking, hun pensioen te verzekeren, te hunnen behoeve

individueele of collectieve verzekeringen te sluiten voor het leven, na dood of bij ongevallen, in de begrafeniskosten te voorzien, en ondersteuning toe te kennen aan de ouders, weduwnaars, weduwen of weezen van de overleden deelhebbers. Zij kunnen bovendien ten bate hunner leden, vakcursussen en kostelooze bureaux van plaatsing vestigen, en toelagen toestaan in geval van werkloosheid, mits er in deze drie soorten van uitgaven door speciale bijdragen of ontvangsten voorzien zij. Art. 2: Als maatschappijen van onderling hulpbetoon worden niet beschouwd de vereenigingen, die onder eenige benaming een of meer der genoemde diensten organiseerende, bijzondere voordeelen bepalen ten bate van de een of andere categorie harer leden en ten nadeele der anderen. De maatschappijen van onderling hulpbetoon zijn gehouden aan alle deelhebbers dezelfde voordeelen te waarborgen zonder ander onderscheid dan dat voortvloeit uit de geleverde bijdragen en het gedragen risico.

De volgende artikelen regelen formaliteiten van oprichting en ontbinding en bevelen o. a. het deponeeren der statuten. Men onderscheidt voorts tusschen vrije en goedgekeurde maatschappijen. Aan de tweede zijn speciale voordeelen toegekend, waarvan de eerste afstand hebben gedaan. Deze voordeelen zijn de volgende: de gemeenten, of bij onvermogen de departementen, moeten haar vergaderlocalen, boeken en registers aanschaffen, alle akten betreffende de administratie zijn vrij van zegel en registratie; de Caisse des dépôts et consignations is verplicht haar papieren van waarde te bewaren en de coupons te verzilveren (dit alles is bevestiging van 't bestaande recht); voorts mogen zij staatsrente, schatkistbons, departementale of communale obligatiën van 't Crédit foncier en van de gegarandeerde spoorwegmaatschappijen koopen; giften en legaten van immobilia ontvangen en onroerend goed verwerven, met deze voorwaarde dat voor giften en legaten machtiging van den Raad van State zij verkregen, en de aankoopen in een buitengewone algemeene vergadering met drie vierden der stemmen zijn goedgekeurd. Wat dit laatste punt betreft, geldt ten aanzien van vrije vereenigingen, dat zij de onroerende goederen, voor haar dienst noodig, mogen koopen, en dat zij schenkingen en legaten van immobilia mogen aanvaarden, na

machtiging bij besluit en onder den last van vervreemding.

De goedgekeurde maatschappijen behouden het recht haar fondsen in rekening-courant te plaatsen bij de Caisse des dépôts et consignations. Het decreet van 1852 verplichtte ze tot deze plaatsing en verzekerde ze een rente van 4½ pCt. 't Gevolg is natuurlijk geweest, dat de Caisse op deze rekening langzamerhand ernstige verliezen is gaan lijden, die nog al oploopen, nu het saldo dezer rekening op 30 Dec. 1896 bedroeg 44,839,436 fr. aan vrije fondsen en 51,581,967 fr. aan pensioenfondsen. Thans is bepaald, evenals ten aanzien van de Caisse nationale des retraites, dat de te betalen rente jaarlijks bij besluit zal worden vastgesteld, maar om tegemoet te komen aan de bezwaren der maatschappijen die tegenover de tot nog toe geldende verplichting om haar fondsen op bepaalde wijze te beleggen op vergoeding voor 't mogelijk daaruit voortgesproten nadeel aanspraak maakten, is een bepaling aangenomen, dat het verschil tusschen de dus vast te stellen interest en die van 4½ pCt. op de rekening der maatschappijen, die goedgekeurd of als van publiek nut erkend zijn, zal worden goedgeschreven, naar evenredigheid van haar saldo bij de kas, op de begrooting van Binnenlandsche Zaken. Een zware last voor de schatkist.

De gevraagde goedkeuring moet binnen 3 maanden worden verleend en kan slechts geweigerd worden in twee gevallen, met beroep overigens op de rechterlijke macht, nl. 1° als de statuten niet in overeenstemming zijn met de wet, 2° als de statuten niet voorzien in ontvangsten evenredig aan de uitgaven voor pensioen of verzekeringen van 't leven, na doode of bij ongevallen. Te dezen aanzien organiseert de wet overigens een staatstoezicht en verplicht de maatschappijen, die een pensioen- en een verzekeringsstelsel op het oog hebben, tot het hebben van een speciaal fonds, dat mede bij de Caisse des dépots in rekening-courant staat, en dat met de gekapitaliseerde interest toeneemt. Daarbij is bepaald dat alleen pensioen mag uitgekeerd worden in den vorm van een jaarrente, niet in den vorm van uitgekeerd kapitaal. De Senaat had ook dezen laatsten vorm willen toestaan. Wel is toegestaan de verzekering van pensioen op livret individuel, met dien verstande, dat de aanstaande pensioentrekker zelf, door regeling zijner

stortingen zijn pensioen kan bepalen, resp. verhoogen, en bij 't verlaten der vereeniging zijn recht behoudt. Overigens blijft het vergund pensioenen uit te keeren van wisselend bedrag naarmate de toestand der kas veroorlooft, een stelsel, dat tegenwoordig velen in praktijk brengen.

Bepaalde subsidiën worden eindelijk toegekend aan de minder vermogende maatschappijen, die aan hun leden in geval van ziekte lagere uitkeeringen doen dan 5 fr. per dag of die hun pensioenen verzekeren van minder dan 360 fr. per jaar op kapitalen van minder dan 3000 fr. De rente nl. der dotaties en de subsidiën, die jaarlijks op de begrooting van binnenlandsche zaken te hunnen bate worden uitgetrokken, worden bestemd voor uitkeeringen 1° om het verleenen van pensioenen uit het speciale fonds of met livret individuel aan te moedigen, 2° om de loopende pensioenen van 1 Januari 1895 af aan te vullen, voor zoover zij niet hooger zijn dan 360 fr., 3° om in evenredigheid van het ledental toelagen te geven aan maatschappijen, die geen pensioenen verleenen. Jaarlijks zal hoogstens 8 pCt. van de dotatie's en subsidiën gepreleveerd worden ten bate van de maatschappijen, die door epidemieën of een andere overmacht niet in staat zijn haar verbintenissen na te komen. Vervolgens zal de repartitie van het geopende crediet geschieden volgens tabellen en regels, vastgesteld door den Minister van Binnenlandsche Zaken, gehoord het conseil supérieur, dat door 't ontwerp wordt georganiseerd.

Eindelijk geeft het ontwerp bevoegdheid tot vereeniging van verschillende maatschappijen, in de hoop dat het kwaad der te groote verbrokkeling daarmede zal worden geweerd.

Internationale arbeidswetgeving. In de maand Augustus is te Zurich een congres gehouden, waarin verschillende punten van arbeidswetgeving behandeld zijn door gedelegeerden van arbeidersvereenigingen uit verschillende landen. Het initiatief was uitgegaan van de Zwitsersche arbeiderswereld in de bedoeling, aansluitende aan het eerste internationale congres, van 't initiatief van den duitschen Keizer uitgegaan maar door geen tweede gevolgd, te streven naar internationale oplossing van de voornaamste vragen op 't gebied der arbeidswetgeving. De Voorzitter, de St. Gallez advocaat Scherrer,

deed in zijn openingsrede uitkomen, dat men noch dadelijk praktische resultaten kon bereiken, noch volstaan kon met te formuleeren, wat op dit oogenblik voor internationale regeling vatbaar scheen. Men behoorde propaganda te maken voor het denkbeeld van internationale regelingen, maar zich geenszins op het standpunt stellen, dat de arbeidswetgeving voor nationale regeling niet vatbaar was. Integendeel, de ontwikkeling der internationale wetgevingen was de voorwaarde voor het bereiken van internationale regelingen. Ten stelligste ontkende spr. dat Zwitserland speciaal op internationale regelingen aandrong, omdat het in zijn ingrijpende arbeidswetgeving de bezwaren van zelfstandige regeling ondervond. Integendeel, de toestanden hadden zich geheel in de fabriekswetgeving ingeleefd en Zwitserlands »Concurrenz-fähigkeit« leed er niet door; Zwitserland achtte zich dan ook geroepen in deze richting voort te gaan.

Het congres was bezocht door 376 gedelegeerden en 163 gasten, van welke uit het buitenland 153 gedelegeerden en 83 gasten.

Het eerste vraagstuk, dat aan de orde kwam, was dat der Zondagsrust. Hieromtrent werden de volgende stellingen aangenomen (redactie van den Oostenrijkschen sociaaldemocraat Pernerstorffer) 1° zondagsarbeid behoort verboden te zijn onder strafbepalingen voor alle loonarbeiders en aangestelden; 2° uitzonderingen mogen slechts gemaakt worden voor voortzetting van die werkzaamheden, die noodzakelijk zijn, om de hervatting van 't volledige bedrijf op Maandag te verzekeren, of waar het productieproces op technische gronden niet gestaakt kan worden, zoomede voor de werkzaamheden en bezigheden, waarvan de voortzetting noodig is, opdat het volk zijn Zondag voor beschaving en ontspanning bestemmen kan; nooit mag de arbeid bestemd worden om een tekort in productie te dekken; 3° uitzonderingen op 't verbod van zondagsarbeid mogen niet aan de willekeur van de overheid zijn overgelaten of op grond van vage aanwijzingen vastgesteld worden, maar moeten duidelijk door de wet worden bepaald; 4e arbeiders en aangestelden, die tot arbeid verplicht zijn, moeten om den anderen Zondag een vrijen dag hebben en voor 't gemis van hun eenen Zondag door een werkdag schadeloos gesteld worden. Speciaal werd

nog aangenomen, dat de rustdag een Zondag moet zijn en 36 achtereenvolgende uren omvatten moet. Bestrijding van dat stelsel was gekomen van de zijde der Engelsche sociaal-democraten, die geen zondagsrust begeerden met het oog op den Engelschen Zondag, maar in 't algemeen een rusttijd van 36 uren per week. Verschillende sprekers verdedigden naast de zondagsrust de verplichte zaterdagmiddagrust voor de arbeidsters met behoud van 't volle dagloon. Hiervan werd echter geen motie gemaakt. Het voorstel om als vijfde stelling op te nemen, dat bedingen om af te zien van zondagsrust van rechtswege nietig behooren te zijn, werd teruggenomen, uit 't voor ons liggende verslag blijkt niet waarom.

In de tweede plaats werd beraadslaagd over bepalingen tot bescherming van kinderen en jonge lieden. Leerplicht werd hierbij door de meerderheid beschouwd als noodzakelijk complement van verbod van arbeid. Bij sommige katholieken ondervond dit hevig verzet; daarentegen werd het verband o. a. verdedigd door den Abbé Daens, onder meer met de opmerking dat omtrent den geest, waarin 't verplichte onderwijs gegeven behoort te worden, niets behoeft te worden beslist. Veel verschil van gevoelen was er overigens over de vraag, tot welken leeftijd het onderwijs verplicht moest zijn. Een ander geschilpunt betrof de vraag, of 't arbeidsverbod voor den landbouw even absoluut moest zijn als voor de nijverheid. In de stellingen werd hierover heengegleden. Aangenomen werd ten slotte het volgende: 1° kinderen onder de 15 jaar moet elke „Erwerbsthätigkeit” verboden worden. Tot het voltooide 15de jaar zijn de kinderen verplicht de volksschool te bezoeken; 2° jonge lieden en leerlingen in den leeftijd van 15—18 jaar mogen dagelijks niet langer dan 8 uur te werk gesteld worden; na 4 uren onafgebroken arbeid moet een rustpoos van 1½ uur volgen; 3° binnen dezen arbeidstijd moet hun de gelegenheid verschaft worden algemeen voortgezet onderwijs en vakonderwijs te genieten; 4° op zon- en feestdagen is hun alle „Erwerbsthätigkeit zonder uitzondering verboden.

In de derde plaats de arbeid van volwassen mannen. In beginsel werd de maximum-werkdag van 8 uren aangenomen. Omtrent een voorstel daaraan de verplichting van een minimumloon te verbinden werd overgegaan tot de orde van den

dag. Aan den practischen eisch om geleidelijk tot den arbeidsdag van 8 uur te komen meende men door de volgende formuleering tegemoet te komen: 1e de invoering van een wettelijken maximalen arbeidsdag van 8 uren voor alle arbeiders en aangestelden in industrie, handwerk, handel en verkeer, in de groote landbouwnijverheid, zoomede in de staats- en gemeentelijke exploitatie is dringend geboden. Voor den landbouw zijn in oogsttijd uitzonderingen toelaatbaar; 2e van de regeeringen en wetgevinger wordt verlangd bij den tegenwoordigen stand der techniek en nadat in de verschillende bedrijven en landen met de verkorting van den arbeidstijd van 9 tot 8 uren de beste ervaringen zijn opgedaan, dat de dag van 8 uren als een na te streven doel aangemerkt worde; 3e waar de overgang tot den werkdag van 8 uren voor 't oogenblik niet mogelijk schijnt, moet met de ontwikkeling der techniek de overgang gevonden worden door invoering van een maximum arbeidsdag, die daaraan zooveel mogelijk nabij komt; 4e de wetgeving moet, voor zoover niet geheel bijzondere verhoudingen een ander optreden gebieden, voor alle industrieën denzelfden maximalen arbeidstijd invoeren; 5e zooverre de wetgeving uitzonderingen op den regel toelaat, moeten de voorwaarden hiervoor in de wet zelf nauwkeurig aangewezen en de toelaatbare maximaalduur van den overwerktijd per dag en jaar bepaald worden. Verworpen werd een amendement om stelling 4 te lezen: „De vaststelling van den arbeidstijd moet voor alle bedrijf afzonderlijk geschieden in evenredigheid met de verschillende intensiteit van den arbeid en het daardoor bepaalde verbruik van krachten. Verworpen werden evenzeer amendementen, die de strekking hadden den dag van 8 uren alleen voor de eigenlijke nijverheid aan te nemen.

Vrouwenarbeid kwam hierna aan de orde. Deze quaestie gaf tot zeer hartstochtelijke debatten aanleiding, waarbij tegenover elkander stonden christelijk-socialen en sociaaldemocraten. Van de zijde der eersten werd voorgesteld; dat de vrouwenarbeid, vooral de arbeid van gehuwde vrouwen behoorde te verdwijnen althans uit de grootindustrie, de mijnen en steengroeven. Het belang der familie werd daarbij op den voorgrond gesteld, maar van de zijde der sociaaldemocraten, Lilly Braun, Clara Zetkin, eindelijk Bebel werd daarin de bedoeling gevonden, de vrouw

in afhankelijke positie te houden. Zij zagen zeker in den vrouwenarbeid geen ideaal, maar meenden, dat in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand die arbeid volstrekt noodig was èn in 't oeconomisch belang der gezinnen èn om de vrouw onafhankelijk te maken. Dit standpunt zegevierde. De stellingen, die aangenomen werden, luidden als volgt: 1° het congres vordert een omvattende en doeltreffende beschermende wetgeving voor alle arbeidsters en vrouwelijke aangestelden in groot- en klein-industrie, handwerk, handel, transport- en verkeerswezen, zoomede in de bouwindustrie: 2° grondslag dezer wetgeving behoort te zijn de maximum-arbeidsdag van 8 uur en de arbeidsweek van 44 uur, zoodat de arbeid Zaturdags om 12 uur ophoudt en er een rust volgt van 42 uren: 3° streng verbod aan de patroons om werk mede naar huis te geven; 4° voor en na de bevalling moeten zij in de fabrieken 6 weken vrijaf hebben, terwijl wettelijk bepaald moet worden, in welke bedrijven zwangere vrouwen niet te werk gesteld mogen worden; in den vrijen tijd moeten zij door den Staat of de Gemeente schadeloos worden gesteld, welke schadeloosstelling niet lager mag zijn dan het gewone loon; 5° voor arbeidsters (ook arbeiders) in het landbouwbedrijf en voor dienstboden moeten alle voorschriften afgeschaft worden, die ze aan een bijzonder recht onderwerpen; 6° (formuleering van Völlmar met kleine meerderheid aangenomen tegenover hen, die ook huisarbeid dadelijk verboden wilden hebben) het congres ziet in den huisarbeid een wijze van te werk stelling, die ernstige sociale en hygienische euvelen ten gevolge heeft, en een groote belemmering is voor de vakorganisatie en voor een deugdelijke beschermende wetgeving, doch verwijst deze vraag ter behandeling naar een volgend congres; 7° het congres vordert voor vrouwen voor gelijken arbeid gelijk loon en acht het noodzakelijk telkens bij de openbare machten op toepassing van dezen grondregel aan te dringen.

Nachtarbeid en arbeid in voor de gezondheid schadelijke bedrijven. Aangenomen stellingen: 1° nachtarbeid, d. i arbeid tusschen 8 uur 's avonds en 6 uur 's ochtends moet aan arbeiders van beiderlei kunne en van elken leeftijd wettelijk verboden worden. Uitzonderingen zijn alleen voor volwassen mannen

toelaatbaar en voor die bedrijven, die uit technische gronden verplicht zijn door te werken, en dan alleen voor die werkzaamheden, die zulk een exploitatie eischen. Dit geldt ook voor die verordeningen, waarbij de nachtarbeid een integreerend deel van 't bedrijf is, waarbij echter de gezamenlijke arbeidstijd den wettelijken arbeidsdag niet overschrijden mag. De arbeiders mogen alleen met hun toestemming des nachts worden te werk gesteld. De wet moet de bedoelde bedrijven met name aanwijzen; 2° overwerk is niet vergund aan kinderen, vrouwen en jongelieden onder 18 jaar. Bij volwassen mannen is het bij uitzondering toe te laten, doch niet op uren, die als nachttijd worden beschouwd. Bij uitzondering en tijdelijk mag verlenging van den arbeidstijd plaats hebben, als het bedrijf door onvoorziene omstandigheden gestoord is, en hieruit voor ondernemer of arbeiders belangrijke materieele schade voortvloeit. Wegens drukte in zaken mag geen overwerk worden toegestaan; 3° bij industrieën, die uit haar aard onafgebroken voortzetting van 't bedrijf eischen moet in drie ploegen van 8 uur met de noodige afwisseling gewerkt worden. Om des Zondags een rusttijd van 24 uur te kunnen geven, moet een reserve ploeg te werk gesteld worden. — 1e. Voor de gezondheid schadelijke bedrijven moeten bij verordening worden aangewezen; 2e machtiging tot opening van zulk een bedrijf mag slechts vergund worden, als alle bij wet of verordening aangegeven maatregelen tegen de schadelijke invloeden vervuld zijn, waarbij speciaal moet worden geeischt, dat door de technische inrichting zoowel als door den aard van 't bedrijf het indringen van schadelijke stoffen in de lucht worde voorkomen; 3e het is volstrekt verboden kinderen, vrouwen en jongelieden onder 18 jaren in zulke bedrijven, alsmede in mijnen, te werk te stellen; 4e in deze bedrijven moet de dagelijksche werktijd korter zijn dan de wettelijke normale arbeidstijd, waarbij de verkorting van den arbeidstijd in overeenstemming moet zijn met den graad van schadelijkheid en de 8 uren nooit overschreden mogen worden; 5e er moeten van overheidswege periodieke onderzoekingen ingesteld worden naar den gezondheidstoestand der arbeiders; 6e de ondernemers zijn wettelijk aansprakelijk voor schade aan gezondheid en leven, waardoor de arbeiders in deze bedrijven getroffen

worden; 7e bij buitengewone gevaren voor de gezondheid in een tak van industrie, moet, wanneer daartegen technisch niets kan worden gedaan, het gebruik van de schadelijke stof verboden worden.

Ten slotte werd gesproken over maatregelen om de wetgeving tot bescherming van den arbeid tot haar recht te doen komen. In de eerste plaats werd noodig geacht een arbeidersinspectie, die zich over het gansche terrein van den arbeid, ook over huisindustrie en landbouw moet uitstrekken, met afzonderlijke inspecteurs voor den landbouw en vrouwelijke voor den vrouwenarbeid. Ze moeten zoo talrijk zijn, dat ze elk bedrijf eens per halfjaar kunnen bezoeken, en met recht om uitvoering aan hun bevelen te geven toegerust zijn. In de tweede plaats vrijheid van coalitie voor alle arbeiders. Ten derde het algemeene directe en geheime stemrecht voor alle vertegenwoordigende lichamen. Ten vierde gestadige agitatie voor arbeidersbescherming door vereenigingen en in de pers. Ten vijfde periodieke internationale Congressen, waarvan de besluiten zooveel mogelijk gelijktijdig in de verschillende parlementen aanhangig gemaakt worden. Ten zesde werd besloten, dat de wetgeving in de eerste plaats beoogen moet vaststelling van een minimumleeftijd voor kinderarbeid, verbod van nachtarbeid voor vrouwen en jongelieden, verbod van vrouwenarbeid in voor de gezondheid schadelijke bedrijven, verbod van Zondagsarbeid, invoering van een maximalen arbeidsdag. Eindelijk werd verlangd een internationaal bureau van den arbeid. Dat zou ten doel hebben: 1e de uitgave en verspreiding van alle wetten en officieele publicatiën nopens den arbeid in de drie hoofdtalen behalve in de oorspronkelijke taal; 2e de bearbeiding eener vergelijkende sociale statistiek; 3e de samenstelling van een jaarverslag met de werkzaamheid der wetgevende lichamen en der administratiën op dit terrein; 4e het verstrekken van inlichtingen en het mededeelen van litteratuur; 5e het bijwonen van congressen. Men sprak daarbij den wensch uit dat het bureau zou worden opgericht, zoodra drie landen daartoe bereid waren, en noodigde de Zwitsersche regeering uit hiertoe bij andere regeeringen de eerste stappen te doen. Overigens werd voorloopig een comité in Zurich samengesteld dat volgende congressen had voor te bereiden.

En eindelijk werd nog een motie aangenomen om de besluiten van 't congres ter kennis der regeeringen te brengen en de gedelegeerden, die lid zijn van een wetgevend lichaam, te verplichten daar voor die maatregelen, waaraan zij hun stem gegeven hadden, werkzaam te zijn.

Russische arbeidswetgeving. In Rusland is tegen 1 Januari 1898 bij ukase de maximum-arbeidsdag ingevoerd. De arbeid in de industrie is bepaald op 11½ uur per etmaal, en op 10 uur de Zaterdagen en de dagen, die een feestdag voorafgaan. Voor nachtarbeid, waaronder gerekend wordt arbeid die valt tusschen 10 en 4 uur, als in ploegen gewerkt wordt, en die tusschen 9 en 5 uur als in één ploeg gewerkt wordt, is het maximum werkuren gesteld op 10. Tevens is verboden de arbeid op Zondag en op 14 aangewezen feestdagen. Niet-christenen mogen des Zondags te werk gesteld worden, maar hebben recht op een anderen rustdag. Voor mijnarbeiders moet de tijd van neerdalen en opstijgen in den arbeidstijd begrepen zijn. Overwerk kan alleen in bijzondere gevallen worden toegestaan, waar de techniek der voortbrenging het eischt, en dan bij onderling overleg. In voor de gezondheid schadelijke bedrijven moet de arbeidstijd bij ministerieel besluit worden ingekort. Omgekeerd kunnen de ministers bijzondere bepalingen omtrent langeren arbeidsduur vaststellen voor bedrijven, waarin onafgebroken arbeid noodig is, ook voor buitengewone gevallen, dringende herstellingen enz.

HANDELSKRONIEK.

HET NIEUWE AMERIKAANSCHE TARIEF. — OPZEGGING DER HANDELSTRACTATEN MET DUITSCHLAND EN BELGIE. — JAARBERIGHT VAN DE CENTRALE RIJNVAARTCOMMISSIE. — SCHEEPVAART AMSTERDAM—ROTTERDAM.

Het nieuwe Amerikaansche tarief. In onze Kroniek in de April-aflevering bespraken wij de nieuwe tariefwet, die bij het Amerikaansche congres aanhangig was gemaakt, het zoogenaamde Dingley tariff. Zooals wij toen aantoonden had dit tarief eene vrij wel ultra protectionistische strekking. Bij de behandeling in den Senaat werd het op verschillende punten gewijzigd en ten slotte door beide huizen aangenomen.

Voor onze voornaamste uitvoerartikelen naar de Vereenigde Staten ziet men uit bijgaand staatje welke de rechten waren volgens het tarief van 1894, volgens het Dingley tarief, en volgens de nu aangenomen en in werking getreden nieuwe tariefwet.

	Tarief 1894.	Dingley tarief.	Nieuw tarief.
(289) Jenever per gallon	D. 1.80.	D. 2.50.	D. 2.25.
(213) tabak in bladen niet gestrept per pond	„ 1.50.	„ 2.—.	„ 1.85.
(240) boonen . . .	20 pCt. ad val.	D. c. 50 per bushel.	D. c. 45 per bushel.
(324) vlas niet gehekeld per pond	vrij.	D. c. 1.	D. c. 1.
(325) gehekeld . .	D. c. 1½.	D. c. 3.	D. c. 3.
(254) lijnzaad per bushel	D. c. 20.	D. c. 30.	D. c. 25.
(251) planten, bollen enz.	vrij.	30 pCt. ad val.	25 pCt. ad val.
(237) Kaas per Am. pond . . .	D. c. 4.	D. c. 6.	D. c. 6.
(260) Haring per Am. pond . . .	D. c. ½.	D. c. 1.	D. c. ½.

(257) Groenten versche	10 pCt. ad val.	25 pCt. ad val.	25 pCt. ad val.
(241) Groenten ingemaakte . .	30 pCt. ad val.	40 pCt. ad val.	40 pCt. ad val.
(281) Chocolade en Cacao per Am. pond . . .	D. c. 2.	*a.* ter waarde van hoogstens 12 d. c. per pond, 1½ d. c. per pond en 10 pCt. ad val. *b.* ter waarde van 12 tot 35 d. c. per pond, 3 d. c. per pond en 20 pCt. ad val. *c.* ter waarde hooger dan 35 d. c. per pond, 50 pCt. ad valorem.	*a.* ter waarde van hoogstens 15 d. c. per pond, 2½ d. c. per pond. *b.* ter waarde van 15 tot 24 d. c. per pond, 2½ d. c. per pond en 10 pCt. ad valorem. *c.* ter waarde van 24 tot 35 d. c. per pond, 5 d. c. per pond en 10 pCt. ad valorem. *d.* ter waarde hooger dan 35 d. c. per pond 50 pCt. ad valorem.
(209) Suiker . . .	Voor alle suikers 40 pCt. ad val. voorts van die boven n° 16 Holl. Standaard, daarenboven $\frac{1}{8}$ d. c. per am. pond, plus $\frac{1}{10}$ d. c. voor suikers afkomstig uit een land waar direkt of indirekt eene uitvoerpremie wordt gegeven.	Suiker niet boven n° 16 Holl. Standaard stroop of melassen van niet boven de 75 graden polarisatie 1 d. c. per am. pond en voor elke graad of gedeelte daarvan hooger polarisatie $\frac{3}{100}$ d. c. daarenboven; voor suiker n° 16 Holl. Standaard en alle geraff. suiker 1 $\frac{875}{1000}$ d. c. per pond; melassen niet boven 56 graden 3 d. c. per gallon, van 56 graden en daarboven 6 d. c. per gallon. Suikers enz. afkomstig uit een land dat direkt of indirekt een premie bij export geeft, betalen daarenboven een recht tot hetzelfde bedrag als die premie.	Suiker niet boven n° 16 Holl. Standaard stroop of melassen van niet boven de 75 graden polarisatie $\frac{95}{100}$ d. c. per am. pond en voor elke graad hooger daarenboven $\frac{35}{1000}$ d. c. en voor gedeelten van een graad in evenredigheid; voor suiker boven n° 16 Holl. Standaard en alle geraff. suiker 1 $\frac{95}{100}$ d. c. per pond: melassen van 40—55 graden 3 d. c. per gallon, van 56 graden en daarboven 6 d. c. per gallon.
(232) Rijst, gepelde per am. pond	D. c. 1½.	D. c. 2.	D. c. 2.
ongepelde . . .	D. c. $\frac{7}{10}$.	D. c. 1¼.	D. c. 1¼.
(529) Koffie . . .	vrij.	vrij.	vrij.
(648) Lompen . .	vrij.	vrij.	vrij.

(282) Cacaoboter	D. c. 3½.	D. c. 6	D. c. 3½.
(24) Glycerine ruwe per am. pond	D. c. 1.	D. c. 1.	D. c. 1.
gezuiverde d°	D. c. 3.	D. c. 3.	D. c. 3.
(459) Pijpen gewone aarden. .	10 pCt. ad valorem mits ze op niet meer dan 50 D. c. per gros geschat worden.	D. c. 15 per gross mits ze op niet meer dan 40 D. c. per gross geschat worden.	D. c. 15 per gross mits ze op niet meer dan 40 D. c. per gross geschat worden.
(454) Schilderijen	vrij.	25 pCt. ad valorem.	20 pCt. ad valorem.
(545) Diamanten ruwe	vrij.	vrij.	vrij
(435) geslepen niet gezet	25 pCt. ad valorem.	15 pCt. ad valorem.	10 pCt. ad valorem.
geslepen gezet	30 pCt. ad valorem.	50 pCt. ad valorem.	60 pCt. ad valorem.

Opzegging der Engelsche handelstractaten met Duitschland en Belgie. Het bericht in de afgeloopen maand dat Engeland zijn handelstractaten met Duitschland en België had opgezegd, heeft aanleiding gegeven tot tal van beschouwingen welke daarvan de reden mocht zijn. Eenerzijds werd het vermoeden geuit dat dit de eerste stap was voor eene wijziging in de tot nog toe door de Engelsche Regeering gevolgde vrijgevige handelspolitiek; speciaal met het oog op de scherpe mededinging tusschen de produkten van de Duitsche en de Engelsche nijverheid, meenden sommigen dat Engeland door beschermende rechten de produkten der Duitsche nijverheid van zijn markten zou trachten te weren. Anderen meenden dat de opzegging gedaan was om eene tolunie tusschen Engeland en zijne kolonien voor te bereiden.

Het schijnt dat noch het eene noch het andere het geval is, doch de reden van de opzegging daarin gelegen is, dat in die beide traktaten de bepaling voorkwam dat in de kolonien van Belgische respective Duitsche goederen geen hooger recht mocht geheven worden dan van gelijksoortige goederen van Engelschen oorsprong.

De zelfstandige Engelsche kolonien bezitten sedert tal van jaren ook eene volledige tolzelfstandigheid, en de latere Engelsche handelsverdragen bevatten dan ook alle eene bepaling, waardoor aan de kolonien vrijheid wordt gelaten zich al dan niet er bij aan te sluiten.

De handelspolitiek nu van verschillende Engelsche kolonien is eene andere als die van het moederland; zooals bekend, staat o. a. Canada de invoer van Engelsche goederen toe tegen een lager tarief dan voor vreemde goederen geldt.

Het schijnt dus dat de Engelsche Regeering voor hare zelfstandige kolonien ook tegenover België en Duitschland vrijheid van handelen wilde verzekeren, en dat geen protectionistische neigingen aanleiding gaven tot bedoelde opzegging.

Dat intusschen den Duitschers de schrik om het hart sloeg bij het vooruitzicht van een eventueele tariefoorlog met het Vereenigd Koninkrijk, is begrijpelijk wanneer men uit onderstaand staatje ziet welk een belang voor Duitschland de handel met Engeland en de Engelsche kolonien heeft.

Uitvoer van Duitschland.

	1895.	1893.	1891.
	1000 Mark.	1000 Mark.	1000 Mark.
totaal	3,317,900	3,092,000	3,175,100
waarvan naar Ver. Koninkrijk	675,520	669,160	678.930
Eng. Oost-Indië	44,640	46,930	33,080
Australië.	22,860	17,960	29,480
Kaap de Goede Hoop . .	12,030	10,300	5,300
Eng. West-Indië	1,020	990	1,090
Eng. Noord-Amerika. . .	16,320	17,540	17,020

Invoer van Duitschland.

totaal	4,120,700	3,901,700	3,150,800
waarvan naar Ver. Koninkrijk	536,360	564,800	565,160
Eng. Oost-Indië	162,120	178,800	156,990
Australië.	113,660	96,240	39,180
Kaap de Goede Hoop . .	17,100	16,960	17,250
Eng. West-Endië	8.420	6,560	6,530
Eng. Noord-Amerika. . .	2,060	3,820	4,310

Jaarbericht van de Centrale Rijnvaart Commissie. Aan het jaarbericht van de Centrale Commissie voor de Rijnvaart zijn de volgende bizonderheden ontleend.

Voor onderhoud en verbeteringswerken op den Rijn en de volgens het Rijntractaat daarbij begrepen stroomen werd uitgegeven in 1896

in Elzas Lotharingen . .	969,007.—	Mark.
Baden	1,938,764.56	〃
Beieren	691,556.—	〃
Hessen	530,050.62	〃
Pruissen.	2,390,118.17	〃
Nederland	1,484,809.—	〃
te zamen. . . .	8,004,305.—	Mark.

Het totaal verkeer op den Rijn zoo van de Duitsche havens onderling als van deze met Nederland en België was

in 1896 . . .	30.251.792 ton	
tegen 〃 1895 . . .	23.434.214 〃	
dus 〃 1896 . . .	6.817.578 ton	meer of 29 pCt.

Ten gevolge van den gunstigen waterstand op den Rijn in het afgeloopen jaar is het Rijnzeestoomvaartverkeer bijna verdubbeld.

Dit wordt onderhouden door 4 maatschappijen te zamen met 20 stoomschepen:

de Rhein- und Seeschifffahrts Gesellschaft te Keulen met 3 stoomschepen, waarvan 2 voor den geregelden wekelijkschen dienst op Londen en een voor vrachtvaart naar Oost en Noordzee havens.

Dampfschifffahrts Gesellschaft Neptun te Bremen met 14 stoomschepen, welke zooveel mogelijk regelmatig varen

naar en van Bremen	alle	8	dagen.
Hamburg	〃	5	〃
Kiel en Lubeck . . .	〃	10	〃
Stettin	〃	12	〃
Danzig	〃	14	〃
Koningsbergen . . .	〃	14	〃

3 Ebinger Dampfschiffs Rhederei met 2 stoomschepen ongeveer elke 14 dagen naar Pillau, Koningsbergen en Memel.

4 Dampfschifffahrts Gesellschaft Hamburg met een stoomschip naar Hamburg. Deze maatschappij laat nog twee stoomschepen bijbouwen.

Volgens aanteekeningen te Emmerich werden door deze stoomschepen het onderstaand aantal reizen gedaan in 1896

naar Duitschland

	259 reizen	met	106.258 ton
tegen in 1895	147 〃	〃	53.609 〃

van Duitschland

	256	〃	〃	90.562	〃
tegen in 1895	147	〃	〃	51.945	〃

Behalve deze stoomschepen wordt de direkte verbinding van de Rijnhavens met Londen en de havens aan de Noord en Oostzee ook nog met een vrij belangrijk aantal kleinere zeilschepen onderhouden.

Intusschen, hoezeer het Rijnzeeverkeer tegenover verleden jaar eenigszins is toegenomen, is de beteekenis daarvan toch nog zeer luttel in vergelijking met het geheele Rijnverkeer.

In 1896 passeerden te Emmerik

naar Duitschland

		Goederen.
23.769 schepen	(18.627 Nederlandsche)	met 6.264.723 ton.
van Duitschland		
23.420 schepen	(17.834 〃)	〃 3.289.632 〃

Scheepvaart Amsterdam Rotterdam. Uit de Statistiek der scheepvaartbeweging op de rivieren en kanalen in Nederland zien wij dat het verkeer tusschen Amsterdam en Rotterdam was als volgt.

Bij de Mallegatsluis te Gouda passeerden:

	Zeeschepen.		Binnenschepen.	
	Getal.	Inhoud.	Getal.	Inhoud.
1892 . . .	2	299	25.394	2.026.377
1893 . . .	6	1.103	20.835	1.453.045
1894 . . .	5	769	20.752	1.378.381
1895 . . .	2	488	23.372	1.615.994
1896 . . .	2	314	23.388	1.660.137

de Lek, bij de schutbrug te Vreeswijk passeerden, in beide richtingen:

	Zeilschepen.				Stoomschepen.			
	Geladen.		Ledig.		Geladen.		Ledig.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
1892	7.086	677.180	4.398	376.013	3.841	488.959	1.810	42.288
1893	12.551	1.104.188	6.109	579.871	4.149	523.020	2.337	54.983
1894	13.950	1.138.907	6.043	541.254	5.144	728.202	3.460	117.445
1895	10.880	873.692	5.667	544.539	4.428	632.809	2.759	92.125
1896	14.135	1.170.797	7.075	674.122	5.814	850.225	3.645	122.692

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Koop- en pachtprijzen van landerijen. Sedert 1882 komen in de landbouwverslagen geregeld zeer uitvoerige overzichten voor van de koop- en pachtprijzen van landerijen, ontleend aan opgaven der ontvangers van de registratie. Voor ieder perceel dat hetzij in het openbaar geveild of bij geregistreerd contract verhuurd wordt en ten minste 4 H.A. groot is (voor bollen- en tuingrond, boomgaarden of boomkweekerijen ten minste 1 H.A.) wordt onder meer vermeld de aard van het perceel, de uitgestrektheid en de koop- (resp. pacht-) som, bijgevoegde lasten inbegrepen.

Men heeft hier derhalve te doen met geheel betrouwbare gegevens, gepnt uit akten, op de juistheid waarvan nog bovendien in het belang der kadastrale boekhouding en van de heffing der registratierechten toezicht van regeeringswege wordt gehouden.

De Centrale Commissie voor de Statistiek heeft thans deze gegevens over de jaren 1882 tot en met 1896 bewerkt, en de uitkomsten als het 6e deel van haar volgreeks Bijdragen tot de Statistiek van Nederland bij de firma van Weelden en Mingelen tot den prijs van f 0.75 het licht doen zien.

Bij de bewerking, waarbij naar de landbouwstelsels, volgens de indeeling die ook voor andere statistieke gegevens in de Landbouwverslagen wordt gevolgd, en naar de provinciën werd onderscheiden, heeft de Commissie gemeend alle perceelen van minder dan 5 H.A. oppervlakte buiten aanmerking te moeten laten, omdat bij deze het al of niet aanwezig zijn van gebouwen geacht moet worden een te grooten invloed op den prijs uit te oefenen. Voorts moesten enkele andere perceelen om andere redenen bij de bewerking worden weggelaten. In de tabellen is telkens medegedeeld, zoowel het aantal perceelen als hunne gezamenlijke oppervlakte, omdat uit een statistisch oogpunt voor de beoordeeling der waarde aan een gemiddelde te hechten, de kennis van den omvang der waarnemingen, waaruit het gemiddelde is afgeleid, van veel belang is te achten.

Gedurende het behandelde 15jarig tijdvak in zijn geheel

genomen omvat het materiaal gemiddeld per jaar: wat de verkoopingen betreft 786 perceelen ter grootte van 13563 H.A. (of gemiddeld per perceel 17.25 H.A.) met eenen koopprijs van f 11,769,535, en wat de verhuringen betreft 1668 perceelen ter grootte van 34706 H.A. (of gemiddeld per perceel 20.81 H.A.) met eenen jaarlijkschen huurprijs van f 2,074,745.

Enkele cijfers mogen in den meest beknopten vorm een overzicht geven van de uitkomsten van het onderzoek.

A. Gemiddelde koopprijzen.

Vijfjaarlijksche tijdvakken.	Totaal.		Veehouderij.		Akkerbouw.	
	Gemiddelde koopprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.	Gemiddelde koopprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.	Gemiddelde koopprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.
	Gld.		Gld.		Gld.	
1882—1886 . .	905.05	100.—	1473.73	100.—	786.42	100.—
1887—1891 . .	897.18	99.13	1390.97	94.38	772.18	98.19
1892—1896 . .	811.93	89.71	1302.91	88.41	692.42	88.05

Gedurende het geheele vijftienjarige tijdvak vindt men dus eene doorgaande niet onbelangrijke daling der koopprijzen, zoowel bij veehouderij als bij akkerbouw.

B. Gemiddelde pachtprijzen.

Vijfjaarlijksche tijdvakken.	Totaal.		Veehouderij.		Akkerbouw.	
	Gemiddelde pachtprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.	Gemiddelde pachtprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.	Gemiddelde pachtprijs per H. A.	Verhoudingsgetallen.
	Gld.		Gld.		Gld.	
1882—1886 . .	61.98	100.—	76.87	100.—	56.18	100.—
1887—1891 . .	59.04	95.26	71.52	93.04	52.29	93.08
1892—1896 . .	58.43	94.28	69.75	90.73	52.63	93.68

Dus ook bij de pachtprijzen eene doorgaande daling, alleen bij den akkerbouw in het laatste vijfjarige tijdvak door eene geringe stijging vervangen.

Splitst men de cijfers voor akkerbouw nader, naarmate die op zand- of op kleigronden wordt gedreven, dan komt men tot de volgende uitkomsten.

Vijfjaarlijksche tijdvakken.	Gemiddelde koopprijzen per Hectare.				Gemiddelde pachtprijzen per Hectare.			
	Akkerbouw op zandgronden.	Verhoudingsgetallen.	Akkerbouw op kleigronden.	Verhoudingsgetallen.	Akkerbouw op zandgronden.	Verhoudingsgetallen.	Akkerbouw op kleigronden.	Verhoudingsgetallen.
	Gld.		Gld.		Gld.		Gld.	
1882—86	497.84	100.—	1216.65	100.—	35.50	100.—	64.76	100.—
1887—91	476.71	95.75	1153.04	94.77	32.60	91.83	60.87	93.99
1892—96	387.40	77.82	1137,27	93.47	33.31	93.83	59.87	92.45

Wat de gemiddelde koopprijzen betreft blijkt dus de daling bij den akkerbouw op zandgronden belangrijk grooter te zijn geweest, dan bij die op kleigronden; terwijl de daling der pachtprijzen, behoudens kleine verschillen, bij beide grondsoorten gelijkmatiger was. De trouwens niet belangrijke verhooging van de pachtwaarde der bouwgronden in het algemeen in het laatste vijfjarig tijdvak, waarop zoo even werd gewezen, blijkt thans hare oorzaak te vinden in eenige stijging bij de zandgronden, terwijl bij de kleigronden de daling aanhield.

Over het geheele behandelde tijdvak met gebruikmaking der hierboven medegedeelde verhoudingsgetallen den betrekkelijken loop der koopprijzen met dien der pachtprijzen vergelijkende, vindt men voor alle landerijen in totaal bij de koopprijzen eene daling van 10.29 pCt., dus eenigszins grooter dan bij de pachtprijzen (5.72 pCt.).

De verschillende hoofdtakken van het landbouwbedrijf onderscheidende, blijkt echter de verhouding zeer uiteen te loopen. Bij de veehouderij is de daling voor de koopprijzen 11.59 pCt., voor de pachtprijzen 9.27 pCt. Bij den akkerbouw op zandgronden voor de koopprijzen 22.18 pCt., voor de pachtprijzen slechts 6.17 pCt. Bij den akkerbouw op kleigronden daarentegen voor de koopprijzen 6.53 pCt., voor de pachtprijzen 7.55 pCt.

Een vereeniging van consumenten te Bordeaux heeft, met het oog op de verkiezingen in het volgend jaar, openbaar gemaakt een opgaaf van het verschil der **inkomende rechten in Frankrijk** tusschen 1880 en 1892, alles per 100 kilo's. In onderstaande cijfers zijn de eerste van 1880, de tweede die van 1892 volgens het minimum tarief. Uit landen die geen tractaat hebben is het tarief nog veel hooger.

tarwe	fr. 0.60	—	fr.	7.—
rogge	vrij	—	"	3.—
rijst	" "	—	"	8.—
aardappelen	" "	—	"	0.40
rozijnen en druiven . . .	" 0.30	—	"	25.—
boter	" 2.50	—	"	6.—
versche visch	" 5.—	—	"	20.—
gerookte "	vrij	—	"	15.—
ossen	" 0.60	—	"	10 —
kalveren	" 0.30	—	"	12.—
schapen	" 0.65	—	"	15.50
varkens	" 0.25	—	"	8.—
gezouten varkensvleesch. .	" 4.60	—	"	25.—
boter	" 2.50	—	"	6.—
lampolie	" 6.—	—	"	15.—
versche groenten	vrij	—	"	6.—
gedroogde "	"	—	"	3.—
versche vruchten	"	—	"	3.—
honing	"	—	"	10.—
eieren	"	—	"	6.—
wijn van 15° per hectoliter	" 5.—	—	"	14.—

(Eng. Economist, 21 Aug., p. 1208.)

Een wet tegen de kartels. De Oostenrijksche regeering heeft bij de Kamer van Afgevaardigden een wetsontwerp ingediend, dat, als een poging om de economisch nadeelige gevolgen, wel niet van alle kartels, maar toch van een belangrijke groep, zooveel doenlijk tegen te gaan, de aandacht verdient.

Volgens dit ontwerp zullen ondernemersbonden die door opheffing of beperking der vrije concurrentie op productie, prijs of verbruik van die artikelen welke (zoo als suikers, zout, petroleum, bier) aan belasting onderworpen zijn, invloed trachten te oefenen, aan staatstoezicht worden onderworpen. Met betrekking tot de overige kartels blijven de bestaande wettelijke bepalingen van kracht.

Ieder der genoemde kartels moet een notariëel opgemaakt statuut hebben, waarin de inrichting en werking in bijzonderheden worden omschreven. Dit statuut moet, evenals latere wijzigingen daarin aan te brengen, en alle kartelbesluiten betreffende produktie, prijs of verbruik, binnen een bepaalden, korten, termijn aan het Ministerie van Financiën worden medegedeeld, dat ook het recht heeft inzage te nemen van alle boeken en schrifturen de administratie van het kartel of de daarbij aan-

gesloten ondernemingen betreffende, en informatie in te winnen bij de bestuurders. Het Ministerie kan voorts de storting van een waarborgsom van ten hoogste f 200,000 vorderen.

Aan het Ministerie zal onder presidium van den Minister eene speciale commissie van 12 leden, voor de helft ambtenaren en voor de helft deskundigen, op de kartels toezicht houden. Deze commissie moet over ieder besluit tot vernietiging van een kartel of een kartelbesluit advies uitbrengen. Een zoodanig besluit kan genomen worden wanneer „op eene door den objectieven economischen toestand der betrokken nijverheidsstaten niet gemotiveerde, en de opbrengst der belasting of de draagkracht der bevolking benadeelende wijze, de prijzen van een zaak of dienst, ten nadeele van den consument opgedreven of ten nadeele van andere producenten verlaagd zouden worden." De Minister is aan het advies der commissie niet gebonden, doch moet vooraf een belanghebbende hooren. Ook bij verzuim van de noodige aangiften, of weigering om inlichtingen te geven worden zware straffen (geldboeten tot f 5000.—, opheffing van het kartel) bedreigd. Het doen van valsche opgaven wordt met boete (tot f 5000.—) en hechtenis (van 8 dagen tot 3 maanden) gestraft. Deelneming aan een verboden kartel of uitvoering van een verboden besluit wordt gestraft met hechtenis van 1—6 maanden en boete van f 200.— tot f 10000.—

Als een soort compensatie voor het strenge toezicht waaraan de bedoelde kartels worden onderworpen, worden hun overeenkomsten als rechtsgeldig erkend. Tot dusver misten „afspraken van Gewerbsleuten met het doel om den prijs van een goed ten nadeele van het publiek te verhoogen" volgens de Oostenrijksche coalitiewet van 1870 rechtskracht. Deze bepaling die op kartels en „Ringe" in het algemeen toepasselijk wordt geacht, zal nu voor de hierbedoelde kartels vervallen. Overigens blijven zij aan de genoemde wet onderworpen.

De memorie van toelichting, waaraan Prof. Menzel in Weenen niet vreemd schijnt te zijn, wijst er op, dat de aanstaande verzwaring der indirecte belastingen in Oostenrijk een bijzondere bescherming der consumenten tegen eene naast de rijks- en gemeentebelastingen optredende belasting door de kartels noodzakelijk maakt. De publieke opinie schijnt het wetsontwerp gunstig op te nemen.

WAARDEVASTHEID VAN HET RUILMIDDEL.

Bij de verschijning van het Juli — Augustus nummer van ons tijdschrift moesten wij onder de namen van de leden der Redactie die missen van twee medewerkers, wier uittreding in ons midden een groote leegte achterlaat. Vooral dat van Mr. N. G. Pierson, wiens groote werkkracht en werklust ook aan De Economist in zoo groote mate ten goede kwamen, zal door onze lezers zoowel als door onszelven ten zeerste gevoeld worden.

De reden van hun uittreden maakt echter dat er van leedwezen in deze toch geen sprake kan zijn. Werd Mr. Pierson geroepen om als Kabinet-formeerder op te treden en Mr. Goeman Borgesius om naast hem een der gewichtigste plaatsen in de Regeering te bekleeden, het was zeker voor beiden, hoezeer voor hen het gewicht van de hun opgelegde taak van overwegende beteekenis zij, een groote persoonlijke voldoening. En tevens was het een triomf voor De Economist. Immers is steeds door hare redactie, in aansluiting aan hetgeen reeds bij de oprichting van het tijdschrift bij Mr. J. L. de Bruyn Kops de leidende gedachte was, de vaan van het vrijhandelstelsel hoog gehouden en gekampt tegen beschermende rechten in het algemeen en graanrechten in het bijzonder, en zijn het in geen geringe mate hare beginselen in deze, voor welke bij den verkiezingstrijd Mr. Pierson weder zoo onvermoeid in de bres sprong, die er toe bijgedragen hebben om hem tot den aangewezen persoon te maken om de teugels van het bewind in handen te bekomen.

Maar scheidden de beide genoemden uit de redactie van de Economist, in hetzelfde nummer waarbij dit bleek, vinden wij hun namen toevalligerwijze vereend in de rubriek „Nieuwe Uitgaven." De daar door hen geleverde bijdragen, hunne beschouwingen naar aanleiding van de door hen behandelde ge-

schriften, zijn onder de tegenwoordige omstandigheden dubbel belangrijk.

Mr. Pierson besprak o. a. mijne jongste brochure over den munttoestand. Mij was het een groote voldoening te ondervinden dat mijn arbeid in het algemeen ten volle instemming bij hem had gevonden. Op één punt heeft hij mij echter aangevallen, mij tevens uitnoodigende zijne te dezen opzichte geopperde bedenkingen nader te behandelen. Aan die oproeping voldoe ik gaarne.

Ook is het onderwerp inderdaad van groot belang. Niet alleen toch, dat het een economisch vraagstuk betreft waarvan de theoretische beteekenis niet te miskennen valt. Maar de muntquestie, die onder den drang der bestaande omstandigheden steeds tot de practische vraagstukken van den dag behoort, wordt door dat economisch vraagstuk in niet geringe mate beheerscht.

Ik vertrouw dat daarom dan ook men het mij ten goede zal houden wanneer ik, wel zoo beknopt mogelijk, maar toch met eenige uitvoerigheid het onderwerp wensch te behandelen.

In de eerste plaats moet ik echter opmerken dat, naar het mij voorkomt, Mr. Pierson en ik ten aanzien van het door hem bedoelde punt veel minder ver van elkander af staan dan hij acht het geval te zijn.

Mr. Pierson schrijft (bl. 611), dat wanneer de voortbrengingsmoeite van alle, of ook slechts van zeer vele artikelen verminderde, met het ruilmiddel niets behoeft te gebeuren. Wel moeten de prijzen der artikelen, die met minder moeite verkregen worden, dan dalen. Doch het ruilmiddel voldoet daarom niet minder aan den eisch der „waardevastheid" omdat het niet zelf, door beurtelings overvloedig en schaarsch te worden, tot prijsveranderingen aanleiding geeft; omdat die veranderingen dan alleen ontspruiten uit oorzaken, in direct verband staande met de goederen. Verder (bl. 613) volgt intusschen: „Ten onrechte zou, op grond van deze woorden (van hetgeen door hem geschreven werd ter nadere toelichting zijner te voren uitgesproken meening) mij de meening worden toegeschreven, alsof ik vermeerdering der goudproductie onder alle omstandigheden nutteloos, ja schadelijk achtte. Als verkeer en bevolking

toenemen en dit niet met evenredige meerdere bezuiniging op het gebruik van geld samengaat, is het volstrekt noodig, dat er meer goud komt ..... Omdat anders de prijzen zouden dalen door een oorzaak, niet bij de goederen, maar bij het goud gelegen."

Welnu, onder verband van het hier toegevoegde aan de oorspronkelijk uiteengezette meening, accepteer ik deze volkomen. Maar ik heb ook niets anders gezegd. Immers ik schreef uitdrukkelijk,[1] dat door mij geen bedenking wordt gemaakt tegen de stelling, dat een overvloed van geldmiddelen die zoo groot zou wezen, dat de koopkracht van het geld er door wierd aangetast, evenzeer schadelijke gevolgen heeft als schaarschte, welke die koopkracht vermeerdert. Ik voegde verder hier alleen aan toe, dat daarin geen reden is te zien om het te betreuren, dat „naarmate de bevolking zich uitbreidt en de algemeene voortbrenging toeneemt, ook het ruilmiddel eene evenredige vermeerdering ondervindt:" en dan ook niet te kunnen toegeven, dat „wanneer onder dergelijke omstandigheden de productie der edele metalen toeneemt, eene hervorming van het muntwezen wenschelijk ware, die een tegenwicht zou opleveren tegen de algemeene vermeerdering van het ruilmiddel."

Ik sta dus wel degelijk aan de zijde van Mr. Pierson, waar het betreft de bestrijding der meening van hen, die een voordeel zien in zoodanige vermeerdering van het ruilmiddel als waardoor zijn koopkracht wordt aangetast. Ik acht met hem dergelijke vermeerdering niet gewenscht ter verhoeding van eene prijsdaling, die het rechtstreeksch en onmiddellijk gevolg zou zijn van vermindering der voortbrengingsmoeite.

Doch ik acht die vermeerdering van het ruilmiddel wèl gewenscht, wanneer en voorzoover de vermindering der voortbrengingsmoeite aanleiding geeft tot vermenigvuldiging der producten en koopwaren en, als middellijk gevolg, tot uitbreiding van het nijverheids- en handelsverkeer, opdat het aldus uitgebreid verkeer niet te kampen hebbe met een ongenoegzamen toevoer van ruilmiddelen, toevoer ongenoegzaam namelijk ter handhaving van het vroegere evenwicht tusschen vraag en aanbod daarvan.

Ook acht ik het van het allergrootste gewicht deze zijde der quaestie nooit uit het oog te verliezen.

---

[1]) De Munttoestand in 1897, bl. 66—67.

De »waardevastheid" van het ruilmiddel — ik zeg het Mr. Pierson met volle overtuiging na — wordt niet aangetast door eene daling der prijzen van eenige of vele artikelen, die veroorzaakt wordt door vermindering hunner voortbrengingsmoeite. Maar ik zou die formule nooit willen gebruiken zonder, ter verduidelijking, er onmiddellijk aan toe te voegen: wel echter, wanneer eene hieruit voortspruitende toeneming van verkeer niet gepaard gaat met eene daaraan evenredige vermeerdering van het ruilmiddel.

En nu kan ik het niet anders verstaan uit het betoog van Mr. Pierson, of deze toevoeging wordt wel degelijk ook door hem geaccepteerd. Alleen maar is tusschen hem en mij dit het verschil, dat hij den meesten nadruk legt op het eerste deel der formule, ik op het laatste. De oorzaak hiervan is een punt waarop ik dadelijk terug kom.

Vooraf echter stel ik er prijs op nog verder te doen uitkomen, dat waar Mr. Pierson aanleiding heeft meenen te vinden als mijn bestrijder op te treden, dit inderdaad voornamelijk op een misverstand berust.

Hij schreef ook nog, dat door mij vastheid van waarde zou opgevat zijn te beteekenen: vastheid van koopkracht in dien zin, dat, wanneer de voortbrengingsmoeite van alle andere zaken afneemt, zij ook behoort af te nemen voor het muntmetaal, waarbij dan verder door mij zou zijn toegevoegd, dat indien de loop van zaken zoo ware als door Mr. Pierson wenschelijk werd gekeurd, het voordeel der algemeene productievermeerdering voor *ééne* categorie van belanghebbenden vermeerderd zou worden, en voor de tegenovergestelde belanghebbenden verminderd.

Hier bestaat echter eenvoudig bij mijn geachten bestrijder eene verkeerde opvatting van het door mij geschrevene. De oorzaak der vergissing zal wel bij mij liggen en ontstaan zijn door onvolledige of onnauwkeurige uitdrukking mijner gedachte; maar het feit is niet anders.

Door Mr. Pierson werd geschreven in het hoofdstuk van zijn Leerboek waarnaar ik verwees, [1]) dat het een dwaling is

[1]) Leerboek I Hoofdstuk IV § 4 «Nadeelen van overmaat of schaarschte van ruilmiddelen.»

te spreken van een levenswekkende kracht, die van geldovervloed zou uitgaan. Dat deze zich wel zou openbaren in bepaalde bedrijven, maar in andere bedrijven depressie tot voorwaarde zou hebben, en dat allicht het bepaald de klasse der arbeiders zou zijn die tijdelijk in minder gunstigen toestand kwam; voorts, dat allen die van een vaststaand geldelijk inkomen moeten bestaan, doordat zij voor vele zaken hoogere prijzen te besteden zouden hebben, onder den loop van zaken zouden lijden. Het is deze categorie van belanghebbenden bij het al of niet stabiel blijven der prijzen die ik bedoelde, schrijvende dat zij, wanneer niet, naarmate de bevolking zich uitbreidt en de algemeene voortbrenging toeneemt, ook het ruilmiddel vermeerdert, door de vermeerdering der algemeene productie zooveel te meer gebaat worden, terwijl daarentegen het voordeel dier vermeerdering voor de tegenovergestelde belanghebbenden vermindert. De reden ligt voor de hand. Wanneer wel de algemeene voortbrenging, doch niet tevens in evenredige mate het ruilmiddel vermeerdert, en dus het geld op zich zelf in waarde toeneemt, wat alsdan onvermijdelijk is, dan moet aan hen, die een vast geldelijk inkomen genieten, een zooveel te grooter aandeel uit de algemeene vruchten der voortbrenging toevallen. Dit opmerkende, werd echter door mij geene bestrijding geleverd van Mr. Pierson's stelling, alleen maar aangetoond dat in het geval, tegenovergesteld aan het door hem gedachte, een soortgelijk nadeel ontstaat als dat waarvan hij sprak, de rollen echter omgekeerd zijnde.

Resumeerende, vestig ik de aandacht op het door Mr. Pierson ten slotte (bl. 614—15) geschrevene t. w. „De quaestie laat zich aldus in weinige woorden samenvatten: heeft men recht van een ongunstigen munttoestand te spreken, als er te weinig goud komt om te beletten, dat de prijzen door vermindering der voortbrengingsmoeite dalen? Mijn antwoord was: neen, want onder de werking van deze oorzaak acht ik het wenschelijk, dat de prijzen dalen." Welnu, deze uitspraak is ook de mijne. Doch ik voeg er aan toe: mits maar niet de prijzen eene verdere daling ondergaan doordat er te weinig goud komt, of op andere wijze het ruilmiddel ongenoegzaam wordt, om te voldoen in de behoefte daaraan ontstaande door de uitbreiding van het verkeer, waartoe de vermindering der voortbrengingsmoeite leidt,

of zou kunnen leiden indien niet juist daardoor hiertoe een beletsel ontstond.

Het ongeluk is intusschen, dat men het niet in zijn hand heeft de toevoer van het ruilmiddel precies zoo te regelen als men het zou wenschen. Het gevaar bestaat altijd, dat op een gegeven oogenblik de productie der edele metalen niet volkomen evenredig is met wat noodig ware om dien meest gewenschten toestand in het leven te roepen. En, laat ons het hier dadelijk aan toevoegen, het gevaar bestaat niet minder, dat door verkeerde maatregelen ten aanzien der regeling van het muntwezen, de toestand nog meer bedorven wordt dan noodig ware.

En dan ontstaat deze vraag: wat is schadelijker, een eenigszins overmatige, of een onvoldoende toevoer van nieuw ruilmiddel?

Op deze vraag nu, meen ik dat inderdaad door Mr. Pierson en mij niet een volkomen éénstemmig antwoord wordt gegeven. Hiermeê staat in verband, wat ik reeds opmerkte, dat door hem den klemtoon wordt gelegd op: het niet aantasten der „waardevastheid" van het ruilmiddel door prijsdaling, die veroorzaakt wordt door vermindering der voortbrengingsmoeite; door mij op het wèl aantasten dier „waardevastheid" door prijsdaling, veroorzaakt door vermeerdering van het verkeer.

Hij ziet meer gevaar in overmatigen toevoer van het ruilmiddel, ik in onvoldoenden toevoer.

Volledigheidshalve slechts merk ik op — want ik ducht niet dat mijn geachte bestrijder dit mij zou toevoegen — dat hier geen plaats is voor het verwijt, dat, wanneer overmaat van ruilmiddel geen kwaad is, 't eenvoudigst is zijn toevlucht te nemen tot papierengeld dat in het oneindige vermenigvuldigd kan worden. Neen, de meestmogelijke waardevastheid van het ruilmiddel is het ideaal, en die wordt het allerminst gevonden bij papierengeld. De quaeste is alleen: waarvoor moet met de meeste angstvalligheid gewaakt worden, dat er geen sprake kan zijn van vermindering van de koopkracht van het metalen ruilmidddel door oorzaken welker oorsprong ligt bij het geld zelf, dan wel van soortgelijke vermeerdering van deze. En dan, ik herhaal het, is mijn antwoord, dat vermeerdering van de koopkracht van het ruilmiddel een nog grooter kwaad is dan vermindering.

Waarom? Hier worde vóór alles herinnerd aan de voorname reden der wenschelijkheid van de "waardevastheid" van het geld. Deze ligt, ten eenre, in de buitengewoon groote plaats die in de tegenwoordige maatschappij door de geldelijke overeenkomsten van allerlei aard wordt ingenomen. Men denke aan de staatsschulden en de leeningen van spoorwegmaatschappijen of andere industrieele ondernemingen, aan de hypothecaire schulden, de pachtcontracten en huren, en aan die talloos andere geldelijke overeenkomsten, op korter of langer termijn gesloten, waarop het gansche raderwerk der bestaande maatschappelijke organisatie berust, waardoor alleen de tegenwoordige samenwerking van kapitaal en arbeid is mogelijk geworden en de tegenwoordige voortbrenging is bereikt. Welnu, al deze overeenkomsten van geldelijken aard zijnde, wordt door iedere verandering in de waarde van het geld eene aan haren omvang evenredige verplaatsing van rijkdom veroorzaakt.

En zeker, de rechten der bij alle overeenkomsten tegenover elkander staande twee partijen zijn even heilig en evenzeer eerbiedwaardig, maar indien er aan één van beide zijden een "unearned increment" moet ontstaan, een voordeel dat buiten de berekening ligt, dan is het in het algemeen belang dat dit zij bij den debiteur en niet bij den crediteur. Want het voordeel van den eenen is in dit geval, onvermijdelijk, het nadeel van den anderen, en dit nadeel kan beter geleden worden door den crediteur dan door den debiteur. Immers, men lette er wel op wat — daargelaten de bijzondere persoonlijke belangen der beide partijen, die, nog eens zij het gezegd, evenzeer eerbiedwaardig zijn — hier tegenover elkander staat; het is, aan de ééne zijde, het kapitaal, aan de andere zijde de arbeid. De arbeid, wel te verstaan, van allen die een werkelijk aandeel nemen in de voortbrenging, van den ondernemer zoowel als van de verschillende bezoldigde of loontrekkende arbeiders. En ofschoon het, ter wille van de algemeene voortbrenging, stellig geen onverschillige zaak is of het kapitaal meer of min geremunereerd wordt — hoe ruimer die remuneratie is, hoe meer kans er is op verdere kapitaalvorming wat weder de algemeene voortbrenging ten goede komt — zoo is het toch van nog meer belang dat aan de vruchten van den arbeid geen afbreuk worde gedaan, want niets prikkelt meer den ondernemingsgeest

dan ruime belooning van den arbeid, niets tempert en doodt dien zoozeer als bezwaring van den arbeid met overmatige lasten.

Bovendien is er nog iets: t. w. dat uit den aard der zaak, in de meeste gevallen althans, een gelijke verandering in de waarde van het geld minder gevoeld zal worden wanneer die strekt ten nadeele van het kapitaal, dan in het tegenovergestelde geval. Laat de waarde van het geld een zekere vermindering ondergaan, de remuneratie van den kapitalist, of mogelijk ook nog zijn bezit, zal daardoor slechts evenredig verminderd worden. Maar een even groote toeneming van de waarde van het geld kan de geheele winst van den ondernemer wegnemen of zijn volslagen ruïne veroorzaken. Een voorbeeld van het laatst gedachte geval: een landbouwer koopt eene hoeve en neemt daarop voor 50 pCt. van de koopsom hypotheek; na twintig jaar is de waarde van het geld op de helft gevallen, nu is het vermogen van den geldschieter gehalveerd; maar is de waarde van het geld in dezelfde verhouding toegenomen, dan is de landbouwer volkomen geruïneerd.

De voorname reden van de wenschelijkheid der „waardevastheid" van het geld ligt, ten andere, in de omstandigheid dat het geld voor alle koopwaren en diensten waardemeter of, juister gezegd, waarde-denominator is. En nu zullen wel op den duur de prijzen en loonen zich regelen naar de reëele waarde van het geld, zal in hunne bepaling met verandering in die waarde rekening gehouden worden; maar het is een algemeen erkend feit, dat die wijzigingen volstrekt niet altijd gelijkmatig geschieden.

Te dezen opzichte nu, acht Mr. Pierson dat inzonderheid onderscheiden moet worden tusschen de kooplieden en de arbeiders. Hij schrijft, dat naar mijne opvatting van waardevastheid — lees: van het hier door mij aangegeven verschilpunt — „de arbeiders eerst dan voordeel kunnen genieten van de vermeerderde uitkomsten der productie, als hunne geldloonen gestegen zijn.". . . . „Vermindert de voortbrengingsmoeite algemeen, ook voor het ruilmiddel, zoodat dit laatste in grooter hoeveelheid wordt aangeboden, dan wordt een rijzing der geldloonen wenschelijk en onvermijdelijk, ingevolge de wetten van vraag en aanbod. Maar de werking van deze wetten is ten aanzien der loonen altijd min of meer onregelmatig. De verhooging

van het geldloon zal hier te gering, ginds te groot zijn. Is het dan niet beter, dat zij overbodig wordt gemaakt, doordien iets anders gebeurt, doordien namelijk de prijzen dalen?"

Het is mij moeilijk de redeneering van Mr. Pierson op dit punt op den voet te volgen, omdat, als hierboven gezegd, het verschilpunt tusschen ons door hem niet geheel juist is opgevat. Ik acht echter dat die redeneering neerkomt op het volgende: Gegeven een zekere vraag en aanbod van arbeid. Nu moet er echter, naar de eene of andere richting, eene wijziging ontstaan in de waarde van het geld. Zal dan voor de arbeiders het voordeeliger zijn wanneer dit geschiedt in de richting van vermeerdering of van vermindering van de koopkracht?

Op die vraag zal Mr. Pierson antwoorden: in de richting van vermeerdering der koopkracht, want dan dalen de prijzen en zal het onveranderd gebleven geldloon aan de arbeiders ruimer beschikking geven over goederen, terwijl, vermoedelijk, bij vermindering van de koopkracht van het geld het geldloon geen evenredige verhooging aan die der prijzen van de goederen ondergaat; in ieder geval, dergelijke loonsverhooging wordt dan overbodig en dit is beter.

Mijn antwoord, daarentegen, is, dat de gedachte wijziging in de waarde van het geld voor de arbeiders te verkiezen is in de richting van vermindering van de koopkracht, omdat, wanneer het waar is, wat ik niet betwist, dat de geldloonen bij algemeene wijziging der prijzen in die beweging niet aanstonds en allicht ook op den duur niet evenredig deelen, dit voornamelijk hierin zijn oorzaak vindt, dat zoodanige prijsbeweging niet zonder invloed blijft op de verhouding tusschen vraag en aanbod van arbeid, maar, zooals hierboven is gezegd, vermeerdering in de koopkracht van het geld den ondernemingsgeest belemmert en dientengevolge een nadeeligen invloed moet hebben op de vraag naar arbeid, terwijl daarentegen vermindering dier koopkracht dien noodlottigen invloed niet heeft en zelfs veeleer in tegenovergestelde richting werkt. De kans is daarom groot, dat, wanneer bij algemeene vermindering der voortbrengingsmoeite ook het ruilmiddel in grooter hoeveelheid wordt aangeboden, in geval van algemeene prijsverhooging de loonen nog meer zullen stijgen dan de goederen, en altijd de toestand der arbeiders de

meeste verbetering zal ondergaan; maar heeft daarentegen dergelijke vermeerdering van aanbod van het ruilmiddel geen plaats, dan ontstaat het gevaar dat vooral de loontoestand betrekkelijk ongunstig zij.

Ter verdediging van de meening, welke tegenover de mijne staat, wordt veelal erop gewezen, dat in de periode der jongste algemeene prijsdaling, d. i. in de laatste twintig of vijfentwintig jaar, de loonen in het algemeen tamelijk stabiel zijn gebleven, zelfs hier en daar nog verbeterd zijn. En stabiliteit van loonen bij lagere prijzen der levensbehoeften; dit is immers ook juist die toestand waarvan Mr. Pierson spreekt als van een beteren, dan gevonden wordt bij stabiele of stijgende prijzen wanneer de geldloonen moeten stijgen om de arbeiders in eene voordeelige stelling te brengen.

Maar mij dunkt, alles komt in deze aan op de verhouding van prijzen en loonen. En daarom moet door hen, die hunne beoordeelingen willen gronden op de waarneming der feiten, niet alleen gelet worden op den stand van zaken in één bepaald tijdvak, maar ook een vergelijking gemaakt worden met den toestand onder andere omstandigheden. En dan wijs ik er op dat in het derde vierendeel dezer eeuw, het tijdvak onmiddellijk vooraf gegaan aan dat der jongste prijsdalingen, de prijzen veel minder wijziging hebben ondervonden dan in het latere tijdvak en die wijziging voorzooveel ze plaats vond er eene is geweest van prijsverhooging, doch dat dit ook juist geweest is het tijdvak van doorgaande en zeer aanzienlijke verhooging van de geldloonen. Bekend zijn de studien die van dit onderwerp zijn gemaakt o. a. door Sir Robert Giffen [1]); het blijkt daaruit duidelijk dat het eerste der twee tijdvakken voor de arbeiders zeker niet het minst gunstige is geweest.

Deze uitkomst, trouwens, is geheel in overeenstemming van hetgeen op economische gronden verwacht mocht worden.

[1]) Cf. vooral de hoofdstukken «The progress of the working classes in the last half-century» en «Further notes on the progress of the working classes» geschreven in 1883 en 1886, voorkomende in het 2e deel van zijn Essays in Finance, en zijne in 1888 in the R. Statistical Society gehouden lezing over «Recent changes in Prices and Incomes compared.»

De oorzaak van den maatschappelijken vooruitgang van de tweede helft dezer eeuw ligt in de vermindering der voortbrengingsmoeite van producten en koopwaren in het algemeen en in de daarmede samenvallende vermeerdering der rijkdommen; de vruchten hiervan moesten in groote mate aan de arbeiders ten goede komen. Slechts in de tweede plaats kon op dezen gang van zaken invloed worden geoefend door den toestand van het ruilmiddel. Onvoldoende toevoer daarvan was zeker een oorzaak van tegenwerkende kracht, overmatige toevoer — indien die plaats vond — moest ook wel schadelijke gevolgen hebben, maar toch vergelijkenderwijs het minst voor de arbeiders.

Voorts moge ook het volgende worden opgemerkt. Wanneer men den toestand wil beoordeelen naar de uitwendige verschijnselen, dan dient ten aanzien der loonen niet enkel op het peil van dezen gelet te worden, maar moet ook de vraag onderzocht worden, hoe bij een gegeven loonstandaard het staat met werkloosheid en wat dies meer zij.

Belangrijk nu is te dezen opzichte hetgeen Dr. F. von Juraschek over dit onderwerp, als de uitkomst zijner waarnemingen betreffende den lateren tijd, mededeelt in zijne Inleiding tot de door hem bewerkte nieuwe uitgave van Von Neumann-Spallart's „Uebersichten der Weltwirtschaft". „In der günstigen Periode 1870/73 — vangt de schrijver aan — hört man fast aus keinem Teile der civilisirten Welt von Arbeitslosigkeit. Die Gelegenheit zum Erwerbe ist allenthalben ungemein leicht geboten." Maar „schon 1874 nehmen aber die Reduktionen der Arbeitszeit in den Fabriken und die Entlassungen der Arbeiter ihren Anfang." En wij hooren dan verder hoe die werkloosheid in 1876/77 haar eerste maximum bereikte, in 1879 weder begon af te nemen, eerlang echter op nieuw toenam en eigenlijk, zij het dan ook met eb en vloed, een der gewichtigste economische verschijnselen van den jongsten tijd is gebleven.

Dese stand van zaken, die trouwens een ieder uit eigen waarneming gebleken moet zijn, geeft dunkt mij duidelijk aan, dat, indien al in het laatste vierendeel dezer eeuw het peil der loonen geen vermindering onderging, hierdoor nochtans geen bewijs wordt geleverd voor de voortreffelijkheid, ter wille

der arbeidersbelangen, van daling der prijzen bij waardeverandering van het geld. [1])

Van de behandeling van het theoretische vraagstuk, door Mr. Pierson gesteld naar aanleiding mijner jongste brochure, meen ik thans te kunnen afstappen. Doch er is een ander vraagstuk, zich daarbij aansluitende, dat evenzeer besproken moet worden. Dit betreft de mate waarin de algemeene prijsdaling van de laatste vijfentwintig jaren zou veroorzaakt zijn door vermindering van de voortbrengingsmoeite der producten en koopwaren, en die waarin, integendeel, daarvoor de oorzaak gezocht moet worden in omstandigheden direct betrekking hebbende op het ruilmiddel zelf.

Ik vrees dat ten aanzien van dit punt mijne meening, waarlijk, nog altijd wel eenigszins verschilt van die van Mr. Pierson. Ik geloofde — schrijft hij — aan goudschaarschte, toen hij dit niet meer deed, voorts: dat de verbazende goudproductie in de laatste jaren dit geschil nu tot een practische oplossing heeft gebracht.

Wel, eerlijk gezegd, ik erken die practische oplossing ook op het tegenwoordige oogenblik nog niet.

De term „goudschaarschte" is er al een zeer ongelukkige, en wie hem in den huidigen strijd over de muntquaestie het eerst heeft gebruikt, heeft onwillekeurig veel verwarring gesticht. De zoogenaamde goudschaarschte is altijd betrekkelijk geweest. Absoluut schaarsch was het goud zelfs in de zeventiger jaren niet, maar wel was de toevoer van nieuw goud toen ten

---

[1]) Onder het schrijven van het bovenstaande valt mijn aandacht op een bericht voorkomende in het Handelsblad van 10 September. Het betreft mededeelingen van den heer van Frankenberg, lid van den gemeenteraad te Brunswijk, over de vraag: of de verzekering van werklieden tot vermindering van de armenzorg heeft geleid. Die vraag wordt bevestigend beantwoord, edoch «De gunstige gevolgen hebben zich echter tot dusver bepaald tot een daling van het getal bedeelden. De uitgaven zijn niet gedaald, een gevolg van toenemende werkloosheid in de groote steden, de stijging der prijzen van levensmiddelen en ook van den levensstandaard, wat ook op den omvang der bedeeling terugwerkte.»

Zulk eene conclusie teekent den toestand.

eenenmale onvoldoende om uitvoerbaar te maken de uitstooting van het zilver als standaardmunt en den overgang tot den enkelen gouden standaard, waartoe zoovele staten toen besloten, zonder in de verhouding tusschen vraag en aanbod van het ruilmiddel in de goudlanden eene verstoring te brengen, die onvermijdelijk leiden moest en ook werkelijk in die landen geleid heeft, tot vermeerdering der koopkracht van het ruilmiddel door oorzaken, niet bij de goederen gelegen.

En, zeker, thans te spreken van goudschaarschte, terwijl de productie gestegen is op het dubbele van die der zeventiger, en ongeveer 50 pCt. meer bedraagt dan die der vijftiger jaren, 't ware reine dwaasheid. Geenszins is evenwel daardoor uitgemaakt, dat die productie nu ook voldoende is om de voorziening in den tegenwoordigen gebrekkigen munttoestand mogelijk te maken door algemeenen overgang tot den enkelen gouden standaard. Indien in het Oosten, in de eerste plaats Britsch Indie werkelijk den gouden standaard aanneemt, voorts nevens Japan ook de andere Aziatische landen goud zullen gaan trekken; in het Westen de Ver. Staten van Amerika hun met papieren ruilmiddel overzadigd ruilmiddel in goeden toestand zullen brengen met handhaving van den gouden standaard, eerlang ook Mexico dezen aanneemt en de Zuid-Amerikaansche Staten de gouden-speciebetalingen hervatten; in Europa de landen met den hinkenden standaard het overtollige en in meer dan één opzicht zoozeer gevaarlijke zilveren teekengeld tegen goud gaan verwisselen; — de tegenwoordige goud-productie zal het niet toelaten zonder eene vernieuwde prijsdaling, waarvan de oorzaak niet bij de goederen gezocht zal moeten worden.

Ja 't is de vraag of, zelfs zooals de toestand tot nog toe gebleven is, zegge terwijl schier overal nog in een volkomen onvoldoenden munttoestand werd berust, toch, het eene jaar door het andere genomen, die speciale prijsdaling niet nog voortdurend nieuwe vorderingen heeft gemaakt. Vorderingen, omdat de goudproductie, hoezeer ook vermeerderd, steeds onvoldoende bleef om vraag en aanbod van het ruilmiddel in evenwicht te houden.

Hoe kunt gij — vroeg onlangs The Economist (altijd onder de goudmonometallisten plus royaliste que le roi) aan Sir Robert

Giffen [1]) — hoe kunt gij beweren, dat in de laatste vijfentwintig jaar oorzaken betreffende het ruilmiddel zelf van overwegenden invloed zijn geweest ter bepaling van den stand der prijzen? Wij weten toch allen, dat de goudproductie in de laatste vier of vijf jaar alleraanzienlijkst is toegenomen en nu het dubbele bedraagt van die der jaren 1878/83; toch zijn de prijzen thans niet hooger dan destijds, maar integendeel nog 25 percent beneden die van het einde van 1883. Het is volkomen juist; The Economist vergat slechts ééne zaak, t. w. dat, hoezeer de goudproductie ook toegenomen zij, dit geen oorzaak van prijsstijging kon zijn wanneer de vraag naar het metaal nog meer vermeerderde, en het blad lette er niet op, dat juist in de allerlaatste jaren nieuwe en zeer belangrijke vraag naar goud gekomen is, behalve nu en dan van de zijde der Ver. Staten, van die van Oostenrijk en Rusland.

Met de cijfers der productie alleen, kan geen bewijs geleverd worden ten aanzien van den invloed, door nieuwe toevoeren der edele metalen op den stand der prijzen uitgeoefend. Naast het aanbod staat de vraag, waarmeê evenzeer rekening gehouden moet worden, al heeft men te dien opzichte te doen met een factor, waarvan, behoudens buitengewone gevallen, de beteekenis niet onder cijfers te brengen is. De omvang der vraag naar goud voor Rusland ter vorming van den noodigen metaalvoorraad ter inwisseling der uitstaande billetten, kan beoordeeld worden. Maar wie zal zeggen met hoeveel de goudvoorraad van landen als Engeland, Duitschland, enz. in de laatste jaren vermeerderd had moeten worden om, in verband met andere omstandigheden, het evenwicht tusschen vraag en aanbod te handhaven.

Ten andere is ook, wat betreft den invloed der vermindering van de voortbrengingsmoeite der goederen, wel de richting aan te geven waarin die op de prijzen invloed moet oefenen, doch niet de mate. En dit is te moeilijker omdat — ik heb er hiervoor reeds op gewezen — wij in deze te doen hebben met, wel is waar, een rechtstreeksche oorzaak van daling der

---

[1]) The Economist dd. 14 Augustus l.l. «Bimetallism in the Report of the Agricultural Commission.»

prijzen, doch tevens met eene omstandigheid die leidt tot verdere prijsdaling wanneer niet de ontwikkeling van het verkeer, welke daardoor ontstaat, gepaard gaat met ruimeren toevoer van het ruilmiddel.

Trouwens, eene dergelijke complicatie van oorzaken en gevolgen kan ook plaats vinden wanneer de eerste oorzaak der prijsbeweging ligt in omstandigheden, betrekking hebbende niet op de goederen, maar op het ruilmiddel zelf. Ruimere toevoer van het ruilmiddel is, op zich zelf, geen voordeel. Maar het kan dit worden wanneer en naar de mate waarin, hetgeen van bijkomende omstandigheden afhankelijk is, dientengevolge de voortbrenging en het verkeer alsdan in het algemeen toenemen. Zeer wel is het zelfs mogelijk dat, immers ten aanzien van de algemeene belangen, van de maatschappelijke welvaart, het eindresultaat dan onbetwistbaar gunstig is; zegge, dat de middellijke gevolgen van den vermeerderden toevoer van het ruilmiddel dan een veel grooter weldaad zijn dan dat de omiddellijke gevolgen, veroorzaakt doordat de waardevastheid van het geld werd aangetast, een nadeel zijn.

Ik verwijs hier naar de gevolgen van de goud en zilver aanvoeren in Europa, in de XVIe en in de eerste helft der XVIIe eeuw veroorzaakt door de ontdekking van Amerika. Herinneren we ons in algemeene trekken hunne beteekenis.

De bekende statisticus William Newmarch kwam dienaangaande, bij gelegenheid zijner bespreking van den omvang en de gevolgen der nieuwe goud-toevoeren uit Californie en Australie van 1848 tot 1856 [1]) tot de conclusie, dat in Europa in 1640 toen de prijsstijging der goederen haar climax had bereikt, deze slechts 200 percent bedroeg, niettegenstaande eene vermeerdering van den goud- en zilvervoorraad driemaal zoo aanzienlijk, t. w. met 600 percent. Tot dezelfde slotsom kwam ook onlangs de Vicomte d'Avenel. [2])

Zoo ooit dan staan we hier tegenover eene onbetwijfelbare

[1]) In «A History of Prices» van Thomas Tooke en William Newmarch,» deel VI afd. VII.

[2]) «Histoire économique de la Propriété, des Salaires, des Denrées et de tous les prix en général depuis l'an 1200 jusqu'en l'an 1800» par le Vicomte G. d'Avenel. Men zie aldaar deel I, 1e Hoofdstuk.

wijziging in de waarde van het geld door oorzaken op het ruilmiddel zelf betrekking hebbende en dat wel tegenover eene vermindering in de koopkracht. Doch tevens vinden we hier een onovertrefbaar voorbeeld van den neutraliseerenden invloed, ten aanzien van de waardevastheid van het ruilmiddel, van de vermeerdering van het verkeer tegenover dien van ruimeren aanvoer van het muntmetaal. En dat, per slot van rekening, de economische revolutie van de XVIe en XVIIe eeuw een der zegenrijkste gebeurtenissen is geweest voor de algemeene welvaart waarvan de geschiedenis melding maakt, zal wel door niemand worden tegengesproken.

Maar is dan bij algemeene prijsbewegingen het zeer moeilijk oorzaken en gevolgen in het juiste verband te brengen, en zoo ook in het geval dat ons thans bezighoudt, d. i. ten aanzien der prijsdaling van den laatsten tijd de grenslijn te trekken tusschen de tweeërlei oorzaak, die welke bij de goederen en die welke bij het ruilmiddel gelegen is; wanneer slechts wij niet uitsluitend letten op een enkel verschijnsel, voorts ook te rade gaan met vergelijking van verschillende bewegingen, en eindelijk tevens acht geven op de uitwerking der prijsbeweging, dan meen ik dat het toch wel mogelijk zal wezen tot conclusien te komen die, al hebben ze dan geen mathematische zekerheid, toch als zeer waarschijnlijk zijn aan te nemen.

Wij staan, ter beoordeeling van de algemeene prijsdaling der laatste vijfentwintig jaren in de goudlanden, tegenover het feit dat er op het gebied van landbouw, nijverheid en transportwezen groote veranderingen hebben plaats gevonden ten aanzien der voorwaarden van de voortbrenging, die, zonder in bijzonderheden dienaangaande te treden, gekarakteriseerd kunnen worden als beteekenende een groote vermindering der voorbrengingsmoeite. Dit moest leiden tot eene beweging in de richting van prijsverlaging. Maar tevens tot uitbreiding der algemeene voortbrenging en van het verkeer. Dientengevolge werd noodig ook vermeerdering van het ruilmiddel, indien niet, door verstoring van het vroegere evenwicht tusschen vraag en aanbod daarvan, op de prijsdaling, vrucht van de vermindering der voortbrengingsmoeite, een nieuwe prijsdaling geënt zou worden, gevolg van den onvoldoenden toevoer van het ruilmiddel.

Doch de bedoelde vermindering der voortbrengingsmoeite dagteekent niet van den aanvang van het tijdvak der prijsdaling. Ze was eveneens een karaktertrek van het onmiddellijk daaraan vooraf gegane tijdvak. Eveneens; ook evenzeer? Hierover mogen de meeningen verschillen, zoozeer doen ze dit echter niet, dat in het onderscheid dienaangaande het zwaartepunt der wijziging van toestand te zoeken zij. Wel echter is er een ander onderscheid tusschen de twee tijdvakken, waaromtrent verschil van meening zelfs niet mogelijk is. Het is, dat van het einde der veertiger tot het begin der zeventiger jaren op ruime schaal het zich steeds uitbreidend verkeer gevoed werd door toestrooming van nieuw muntmetaal. Ook daarin nu, neemt men het goud en zilver te zamen, is sedert geen wijziging van toestand gekomen. Doch wel brachten de munthervormingen, die in de eerste zeventiger jaren aanvingen, eene volkomen verandering te weeg in de verdeeling van het muntmetaal. Terwijl nu voortaan de zilverlanden onder den invloed bleven verkeeren van eene aanhoudende en zelfs andermaal toegenomen toestrooming van hun muntmetaal, hadden daarentegen de goudlanden te worstelen met inkrimping van hun ruilmiddel. En moge die betrekkelijke schaarschte zich al langzamerhand minder hebben doen gevoelen, eensdeels doordat de prijzen de daardoor veroorzaakte daling ondervonden hadden en op een lager peil kwamen, anderdeels doordat, in de allerlaatste jaren, de goudproductie aanzienlijk toenam, aan hetgeen nu eenmaal geschied is verandert dit natuurlijk niets, maar bovendien — gelijk hier boven gezegd is — zelfs ten aanzien van den toestand gelijk die nu geworden is, kan toch nog altijd de stand van zaken niet bevredigend geacht worden.

Ziedaar naar mijne opvatting de juiste schets van den loop van zaken in de tweede helft dezer eeuw. Een loop van zaken die duidelijk aangeeft, dat van de jongste daling der prijzen de oorzaak niet te vinden is bij omstandigheden betrekking hebbende op de goederen, ten minste niet hoofdzakelijk, maar veeleer, althans voor een groot deel, bij dezulken die betrekking hebben op het ruilmiddel.

De juistheid dezer opvatting wordt ook, naar het mij voorkomt, bevestigd door de gevolgen der prijsbeweging van het jongste tijdvak der economische geschiedenis.

Indien de prijsdaling der laatste vijfentwintig jaren hoofdzakelijk het resultaat ware geweest van vermindering der voortbrengingsmoeite, dan had juist dit tijdperk zich moeten kenschetsen door eene vermeerdering van verkeer als vroeger ongekend, door eene toeneming van den algemeenen rijkdom en eene ontwikkeling der algemeene welvaart, te voren ongeëvenaard. Doch wij weten dat te dezen opzichte het laatste vierendeel dezer eeuw eer ongunstig dan gunstig afsteekt bij het voorgaande; getuige o. m. de telkens herhaalde depressiën op het gebied van handel en nijverheid, alsmede het herleven van het protectionisme, wat voor een deel juist het gevolg is geweest van de nadeelen der prijsdaling gelijk die zich heeft geopenbaard; getuige ook, bepaaldelijk wat betreft den toestand der arbeiders, de feiten betrekking hebbende op den loontoestand waarop ik hiervoor heb gewezen. Slechts in één opzicht valt op de economische verschijnselen van het laatste tijdvak te wijzen als onbetwistbaar gunstig, namelijk wat aangaat de ontwikkeling van het Oosten, de plaats door dit deel der handelswereld in den allerlaatsten tijd veroverd. Maar daar hebben wij te doen met zilver-landen.

Dit alles overwegende kan ik tot geen andere conclusie komen dan deze, dat in de goud-landen gedurende de laatste vijfentwintig jaar, hoe machtig zich ook toen de invloed ten goede heeft doen gevoelen van de vermindering der voortbrengingsmoeite, deze heeft tegengewerkt moeten worden door een tegenovergestelden invloed, en dat zich aldus heeft geopenbaard dat de prijsdaling in die landen voor een goed deel is veroorzaakt door een bij het ruilmiddel zelf zijn oorsprong vindende vermeerdering van de koopkracht daarvan.

Ik kan dit alles hier ter plaatse slechts aangeven, niet het in bijzonderheden ontwikkelen.

Ten slotte wensch ik echter toch de aandacht te vestigen op twee verschijnselen, die van verschillende zijden mijne stelling toelichten.

Het eerste betreft den feitelijken toestand van het ruilmiddel in een der goudlanden t. w. in ons eigen land.

Ziehier, opgemaakt met behulp der jaarverslagen van het Munt-college en van de Nederlandsche Bank, een overzicht van het totaal bedrag der omloopende geldmiddelen in Neder-

land van 1864 tot 1896 telkens op het einde des jaars. Alleen de daarin voorkomende post der muntbilletten in circulatie is eenigszins bij benadering aangenomen moeten worden, maar al kunnen de cijfers van dit bestanddeel der totale circulatie op geen volkomen juistheid aanspraak maken, zoo wordt de einduitkomst daardoor toch niet geviciëerd.

Jaar	Bankbilletten	Muntbilletten	Munt tot incl. 1874 zilver; sedert 1874 zilver en goud.	Totaal bedrag
		in duizentallen guldens.		
1864	97.876	7.000	92.886	197.762
1865	107.138	7.000	90.799	204.937
1866	111.258	7.000	90.353	208.611
1867	122.650	7.000	87.986	217.636
1868	140.490	7.000	86.419	233.909
1869	128.361	7.000	86.518	221.879
1870	147.844	8.100	93.111	249.055
1871	160.143	7.500	93.146	260.789
1872	159.820	7.600	111.642	279.062
1873	170.034	6.800	101.947	278.781
1874	178.771	6.900	94.756	280.427
1875	189.228	6.980	106.347	302.555
1876	192.063	6.110	111.361	309.534
1877	200.119	6.206	112.315	318.640
1878	187.992	6.340	110.762	305 094
1879	190.369	6.049	105.387	301.805
1880	197.975	6.525	102.679	307.179
1881	195.545	7.927	100.313	303.785
1882	189.139	9.800	99.169	298.108
1883	187.719	9.700	96.075	293.494
1884	193.508	9.800	92.584	295.892
1885	192.434	14.000	87.894	294.328
1886	213.516	13.700	86.442	313.658
1887	200.609	12.500	85.813	298.922
1888	205.124	11.300	84.774	301.198
1889	211.055	11.400	85.351	307.806
1890	195.161	12.000	84.809	291.970
1891	195.483	13.000	81.705	290.188
1892	197.547	14.000	79.305	290.852
1893	201.809	14.000	81.747	297.556
1894	202.943	14.000	82.559	299.502
1895	206.084	14.000	81.074	301.158
1896	201.037	14.500	80.123	295.660

Het blijkt uit dit staatje, dat in de zestiger en de eerste zeventiger jaren de omloop der geldmiddelen in Nederland

aanzienlijk is toegenomen. Van 1864 tot 1877 bedraagt de vermeerdering ruim 60 percent. Maar het maximum, toen bereikt, is sedert nooit weer voorgekomen. Er is sedert 1877, dat is in de laatste twintig jaren, niet alleen stagnatie maar zelfs inkrimping der geldcirculatie. En deze is te sterker wanneer wij bedenken, dat het totaal van 318^{64} millioen per einde 1877 beteekende f 81,20 per hoofd der bevolking, dat van 295^{66} millioen per einde 1896 slechts f 59.80.

De circulatie van 197^{76} millioen per einde 1864 kwam uit op f 56,70 per hoofd der toenmalige bevolking. Wij zijn dus laatstelijk weder bijkans teruggevallen op dat bedrag, en percentsgewijze berekend per hoofd der bevolking staan wij tegenover eene vermeerdering van 43^{2} percent van 1864 tot 1877 en daarna van 1877 tot 1896 tegenover eene vermindering van 26^{3} percent. Van waar dit hoogst belangrijke verschil?

Door de Nederlandsche Bank zelve zijn in den lateren tijd twee maatregelen genomen, die tot inkrimping der billetten-circulatie hebben geleid: de bevordering van het gebruik maken van bankassignatiën, en het vergemakkelijken van het houden van rekening-courant met de bank. Doch let men op de cijfers betreffende deze twee diensten, zooals die voorkomen in de weekstaten der bank, dan blijkt het dat hier ten hoogste sprake kan zijn van eene vermindering der billetten-circulatie met 5 millioen; geen cijfer dus dat groot gewicht in de schaal legt. Voorts heeft in de latere jaren ook het gebruik van cheques als betaalmiddel en het stelsel van onderlinge verrekeningen eenig veld gewonnen. De invloed hiervan worde niet miskend. Doch hoe hoog men dien ook schatte, de beteekenis der gemelde inkrimping van den omloop der geldmiddelen wordt daardoor wel eenigszins verminderd, niet echter te niet gedaan.

Blijft echter de vraag, of die inkrimping der geld-circulatie gevolg of oorzaak is geweest der daling van de prijzen der goederen. En dan, acht gevende op de vermeerdering dier circulatie in het voorgaand tijdperk, kan m. i. het antwoord niet twijfelachtig zijn en is hier wel degelijk de vinger gelegd op een *oorzaak* van prijsdaling.

Ook worde er wel op gelet, dat in deze er geen sprake kan zijn van een localen toestand, want hadden plaatselijke

omstandigheden al tijdelijk dergelijke uitwerking kunnen hebben, onder den invloed der internationale handelsbeweging ware redres onvermijdelijk geweest.

Het tweede verschijnsel waarop ik de aandacht vestig, betreft de uitkomsten der landbouw-nijverheid in de Ver. Staten.

Ik laat hier volgen, overgenomen uit het officiëele Statistical Abstract of the U. S, de bijzonderheden betrekking hebbende op de drie hoofdproducten van 1875 tot 1895, waarbij ik, om niet te uitvoerig te worden, mij bepaal tot de opgaven om de vijf jaar, welke opgaven op zich zelf ook volkomen normale uitkomsten betreffen.

Jaar.	Productie. Bushels.	Beteelde oppervlakte. Acres.	Waarde van den oogst. Dollars.	waarde p. Bushel. Doll. cents.	Gemiddelde opbrengst p. acre. Bushels.	waarde v. d. opbrengst p. acre. Dollars.
			MAÏS.			
1875	1.321.000.000	44.841.371	555.445.930	42.0	29.5	12.39
1880	1.717.434.543	62.317.842	679.714.499	39.6	27.6	10.91
1885	1.936.176.000	73.130.150	635.674.630	32.8	26.5	8.69
1890	1.489.970.000	71.970.763	754.433.451	50.6	20.7	10.48
1895	2.151.138.580	82.075.830	567.509.106	26.4	26.2	6.91
			TARWE.			
1875	292.136.000	26.381.512	294.580.990	100.8	11.1	11.17
1880	498.549.868	37.986.717	474.201.850	95.1	13.1	12.48
1885	357.112.000	34.189.246	275.320.390	77.1	10.4	8.05
1890	399.262.000	36.087.154	334.773.678	83.8	11.1	9.28
1895	467.102.947	34.047.332	237.938.998	50.9	13.7	6.99
			HAVER.			
1875	354.317.500	11.915.075	129.499.930	36.5	29.7	10.87
1880	417.885.380	16.187.977	150.243.565	36.0	25.8	9.28
1885	629.409.000	22.783.630	179.631.860	28.5	27.6	7.88
1890	523.621.000	26.431.369	222.048.486	42.4	19.8	8.41
1895	824.443 537	27.878.406	163.655.068	19.9	29.6	5.87

Wij vinden hier voor de drie producten te zamen, het gemiddelde van de jaren 1875 en 1880 tot uitgangspunt nemende, in 1895 eene vermeerdering van beteelde oppervlakte van ruim 44 percent en daarentegen een achteruitgang in de waarde van den oogst van ruim 15 pCt.

Mr. Pierson schreef ter wederlegging van mijn betoog ten

aanzien van het bijzonder belang van den nijverheidsondernemer bij het vermijden van rijzing der koopkracht van het geld, als volgt: (bl. 612—13) „Een rijzing in de koopkracht van het geld brengt verlies te weeg, als haar oorsprong ligt bij het geld zelf, doch niet noodzakelijk in het geval, waarvan hier gesproken wordt. De positie is als volgt: de voortbrengingsmoeite vermindert algemeen, echter niet voor het ruilmiddel. Ieder producent verkrijgt nu meer goederen, maar bedingt slechter prijzen. Het eerste vergoedt nu het tweede, zoodat de aangegane geldelijke verplichtingen zonder bezwaar kunnen worden nagekomen.”

Welnu, ik zal wel in geen uitvoerige behandeling van het medegedeelde staatje behoeven te treden om aan te toonen, dat de door Mr. Pierson veronderstelde positie niet die is waarin de Amerikaansche landbouwer is gebracht. En nu weet ik wel dat, wat Europa betreft, de prijzen der landbouwproducten geen maatstaf zijn voor den algemeenen gang van zaken op nijverheidsgebied, omdat die producten in ons werelddeel tijdelijk een buitengewoon hoog standpunt hadden bereikt onder den invloed van omstandigheden waaraan hun ruime toevoer uit vreemde gewesten, zeer ten bate der algemeene welvaart, juist een einde heeft gemaakt. Maar mijn cijfers betreffen niet den landbouwtoestand in Europa, doch integendeel dien van een der voornaamste landen van welke het exceptioneele kwaad voor den Eropeeschen landbouwer is gekomen en de redding voor het algemeen. Die cijfers geven alleen aan wat voor den Amerikaanschen landbouwer de beteekenis is geweest der prijsdaling ten zijnent.

Vergelijk ik die uitkomst met de door Mr. Pierson uiteengezette theorie, dan kan ik daaraan alleen deze conclusie verbinden: dat hier wordt gewezen op een rijzing in de koopkracht van het geld, welker oorsprong ligt bij het geld zelf. Het eenige wat ik hier heb willen aangeven.

Amsterdam, September 1897. G. M. Boissevain.

ENKELE OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN DE ONLANGS VERSCHENEN STATISTIEK DER BEDRIJFSBELASTING.

In de October aflevering van Jaargang 1895 van dit tijdschrift verschafte de redactie aan steller dezes gastvrijheid voor enkele beschouwingen ontleend aan de toen juist verschenen statistiek betreffende de bedrijfsbelasting voor het dienstjaar 1 Mei 1894—30 April 1895. Wel waren de toen omtrent die belasting in de »Bescheiden betreffende de geldmiddelen" opgenomen cijfers slechts voorloopig, doch zij waren de eerste die omtrent de nieuwe belasting werden gepubliceerd en schenen nauwkeurig genoeg om eene vergelijking met het toen nog niet lang geleden onder algemeene instemming ten grave gedaald patentrecht mogelijk te maken.

Inderdaad bleek toen, dat de bedrijfsbelasting voor den minderen man eene enorme ontlasting had gebracht — er zij slechts aan herinnerd, dat het aantal belastingplichtigen op de 1000 inwoners van 91 tot 48 slonk — doch de vraag rees of de toen gepubliceerde voorloopige en slechts over èèn jaar loopende cijfers wel een voldoend betrouwbaar beeld van de werking der nieuwe heffing konden verschaffen.

Met verlangen zag men dus uit naar de resultaten van het tweede jaar, doch het in September 1896 verschenen deel der »Bescheiden» bracht slechts teleurstelling. Het behelsde wel eene verbetering van de reeds in het vorig jaar gepubliceerde gegevens maar omtrent den nieuwen dienst 1895—96 werd niets gepubliceerd, ofschoon omtrent den dienst 1895—96 der vermogensbelasting wel mededeelingen werden gedaan. Het scheen alsof men het bij de nu eenmaal gepubliceerde cijfers wilde laten en voortaan omtrent het tweede gedeelte onzer inkomstenbelasting geen mededeelingen meer zouden worden gedaan.

Gelukkig echter is deze vrees beschaamd, het thans verschenen deel der Bescheiden bevat enkele opgaven omtrent den dienst 1895—96 der bedrijfsbelasting en ofschoon deze eerst ongeveer 15 maanden na afloop van het dienstjaar het licht zien, stellen zij toch den in de zaak belangstellenden lezer in de gelegenheid om zich omtrent den loop dezer heffing in de beide eerste jaren van haar bestaan een voorstelling te vormen.

Daar nu de Bescheiden met de meeste officieele publicatiën gemeen hebben dat slechts weinigen ze koopen en noch minder personen van den inhoud kennis nemen, meende schrijver dezes geen geheel onnutten arbeid te verrichten met op enkele der meest in het oog vallende cijfers een oogenblik de aandacht te vestigen.

Vooral voor hen die zich omtrent de financieele draagkracht van het volk nog illusiën scheppen is raadpleging dier cijfers van gewicht.

Men herinnert zich, dat de vermogensbelasting in het tweede jaar van haar bestaan een teruggang vertoonde, die schoon van weinig beteekenis 0.62 pCt. en sedert weer ingehaald — de dienst 1895—96 gaf een accres van 1.88 pCt., 1896—97 van 0.47 pCt. toch geenszins een gunstig verschijnsel opleverde.

Gelukkig is bij de bedrijfsbelasting van zulk een teruggang geen sprake geweest. Was het gezamenlijk bedrag der kohieren in 1894—95 f 4.878.451.18, in 1895—96 was dit cijfer f 4.950.904.96[5], eene vermeerdering dus van 1.49 pCt. die zeker niet gering is, wanneer men bedenkt, dat de bevolking in 1894 met 1.32 pCt. in 1895 met 1.33 pCt. is toegenomen.

Zoo groot is deze vermeerdering echter niet, of het gemiddeld bedrag dat gedurende beide dienstjaren per inwoner aan bedrijfsbelasting betaald is moeten worden is vrij wel hetzelfde gebleven, al vertoont dit cijfer zooals uit onderstaand staatje zal blijken voor sommige provinciën een min of meer belangrijk verschil.

Ten einde een vergelijking mogelijk te maken tusschen den druk der inkomsten- en der verteringsbelasting is in de laatste kolom dezer opgave vermeld, hetgeen gedurende het tijdvak 1 Mei 1895—30 April 1896 per inwoner aan personeele belasting (hoofdsom en rijksopcenten) verschuldigd is geworden.

PROVINCIEN.	Bedrijfs-belasting.		Vermogens-belasting.		Totaal beide belastingen.		Personeele belasting.
	1894/95	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*	*1895/96*
N.-Brabant	0.56^{5}	0.53	0.74^{5}	0.74^{5}	1.31	1.27^{5}	1.82
Gelderland	0.60^{2}	0.64	1.55^{5}	1.56^{5}	2.15^{7}	2.20^{5}	2.56
Z.-Holland	1.46^{5}	1.47^{5}	2.13^{5}	2.13^{5}	3.60	3.61	3.47
N.-Holland	2.07	2.05^{5}	1.86	1.87^{5}	3.93	3.93	3.58
Zeeland	0.47^{5}	0.49^{5}	0.78	0.77	1.25^{5}	1.26^{5}	2.38^{5}
Utrecht	0.93	0.92^{5}	2.76^{5}	2.83^{5}	3.69^{5}	3.76	3.50^{5}
Friesland	0.34^{1}	0.33^{5}	0.74	0.71	1.08^{4}	1.04^{5}	2.01
Overijssel	0.59^{5}	0.58^{5}	0.91^{5}	0.91^{5}	1.51	1.50	1.71^{5}
Groningen	0.47^{5}	0.47	1.06	1.06^{5}	1.53^{5}	1.53^{5}	2.51^{5}
Drenthe	0.20	0.21^{5}	0.44	0.45	0.66	0.66^{5}	1.28^{5}
Limburg	0.50	0.51	0.42	0.42	0.92	0.93	1.57
Het Rijk	*1.03*	*1.03*	*1.45*	*1.45^{5}*	*2.48*	*2.48^{5}*	*2.71^{5}*

Zooals men ziet loopen de getallen niet zeer uiteen, slechts in Overijssel, Noord-Brabant en Friesland is eene vermindering. Laat deze zich voor eerstgenoemde provinciën wellicht verklaren uit den teruggang der naamlooze vennootschappen; in Friesland, waar zoowel voor de bedrijfs- als voor de vermogensbelasting achteruitgang valt te constateeren, zal de steeds toenemende verarming dier provincie wel haar invloed doen gevoelen.

Nu bewijzen deze cijfers op zich zelf niet veel. Voor de beoordeeling van den in een streek bestaanden belastingdruk en de daar heerschende welvaart is het niet voldoende, dat men weet wat aldaar gemiddeld per inwoner aan belasting gevorderd wordt, maar is het tevens van belang, dat men kent èn het gemiddeld bedrag per aanslag èn vooral het aantal aanslagen op de 1000 inwoners. Gelukkig laat de inrichting der statistiek toe om de hiervoor vereischte berekeningen te maken. Het gemiddeld bedrag per aanslag bedroeg:

PROVINCIEN.	Bedrijfs-belasting.		Vermogens-belasting.		Totaal voor beide belastingen.	
	1894/95	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*
N.-Brabant	16.13	14.93	56.72^{3}	56.67^{5}	72.85^{5}	71.60^{5}
Gelderland	14.50^{5}	14.75	92.94^{5}	$94.—^{5}$	107.45	108.75^{5}
Z.-Holland	24.85^{5}	24.14^{5}	106.44·	105.45	131.30	129.59^{5}
N.-Holland	30.07^{5}	28.67^{5}	109.32^{5}	111.02	139.40	139.69^{5}
Zeeland	10.62	10.98^{5}	47.90^{5}	47.14	58.52^{5}	58.12^{5}
Utrecht	17.69^{5}	17.16^{5}	123.55^{5}	125.95^{5}	141.25	143.12
Friesland	10.64	10.46^{5}	50.47	48.83	61.11	59.29^{5}
Overijssel	17.10^{5}	16.20^{5}	79.59^{5}	80.41	96.70	96.61^{5}
Groningen	12.17^{5}	12.08^{5}	52.94^{5}	53.34^{5}	65.12	65.43
Drenthe	8.33	8.09	44.85	45.99^{5}	53.18	54.08^{5}
Limburg	13.15^{5}	13.19^{5}	52.57^{5}	53.72^{5}	65.73	66.92
Het Rijk	*21.22*	*20.58*	*88.43*	*88.90*	*109.65*	*109.48*

terwijl op de 1000 inwoners waren aangeslagen:

Provinciën.	Bedrijfs-belasting. 1894/95	Bedrijfs-belasting. 1895/96	Vermogens-belasting. 1894/95	Vermogens-belasting. 1895/96	Personeele belasting. 1895/96
N.-Brabant	35.1	35.5	13.1	13.2	148.5
Gelderland	41.5	43.5	16.7	16.6	152.5
Z.-Holland	59.—	61.1	20.07	20.2	149.5
N.-Holland	68.5	71.5	17.02	16.9	157.5
Zeeland	44.7	45.4	16.3	16.3	191.—
Utrecht	52.8	54.1	22.3	22.5	136.—
Friesland	32.3	32.3	14.7	14.5	155.—
Overijssel	34.8	36.2	11.4	11.4	141.—
Groningen	39.1	39.—	20.09	20.—	148.—
Drenthe	24.4	26.5	9.9	9.8	127.5
Limburg	38.3	39.—	8.02	7.8	115.—
Het Rijk	*48.5*	*50.1*	*16.4*	*16.4*	*149.5*

Deze uitkomst is bevredigend, althans voor de bedrijfsbelasting. Eene vermeerdering van het aantal aangeslagen op de 1000 inwoners wijst op toenemende nationale welvaart, deze wordt zelfs waarschijnlijk, wanneer het daarnevens gemiddeld bedrag per aanslag niet daalt, maar stijgt. Nu is dit laatste bij de bedrijfsbelasting schijnbaar niet het geval. Tegenover een stijging bij de vermogensbelasting van f 0.47, staat hier een daling van f 21.22 op f 20.58 dus van f 0.64. Deze vermindering is echter slechts schijnbaar en hoofdzakelijk het gevolg van de mindere belasting die in 1895—96 van de naamlooze vennootschappen en daarmede gelijkgestelde lichamen gevorderd kon worden.

Trekt men toch voor beide diensten van de totale opbrengst der kohieren af, hetgeen gevorderd is van alle belastingplichtigen, die niet behooren tot de inwoners van het Rijk, de Nederlandsche Staatsambtenaren in den vreemde en de buitenslands gevestigden, die hier te lande geregeld een bedrijf uitoefenen [1]), dan blijkt dat, in 1895—96 van de inwoners van het Rijk f 3.946.987 gevorderd is tegen f 3.753.433 in

[1]) De 45 Nederlandsche Staatsambtenaren die in de staten, waar zij verblijf houden, in het genot zijn van het privilege der exterritorialiteit kunnen veilig met inwoners van Nederland worden gelijk gesteld. De door de buitenslands gevestigden, die hier te lande geregeld een beroep uitoefenen, verschuldigde belasting, is tengevolge van de inrichting der statistiek niet te becijferen. Het aantal dezer personen is echter gering respect. 326 en 336.

1894—95 of met andere woorden, dat het gemiddeld bedrag per aanslag van f 16.60 of f 16.69 gestegen is, eene stijging die wel is waar veel minder bedraagt dan die welke bij de vermogensbelasting viel te constateeren maar die toch in alle gevallen op vermeerderde welvaart wijst.

In de tweede plaats trekt het de aandacht dat de „gesplitste" inkomstenbelasting, al is zij ook niet bloot een aanvullingsbelasting voor de meer gegoeden toch op verre na niet zoo diep naar beneden grijpt als de Personeele belasting. Een verschil van 50.1 en 16.4 aanslagen op de 1000 inwoners met 149.5 aanslagen spreekt te duidelijk.

Nu is het niet onmogelijk, dat de nieuwe Personeele belasting voor den kleinen man een belangrijke ontheffing brengt maar dit schijnt desniettemin wel vast te staan, dat eene verwezelijking van het meermalen verdedigd denkbeeld om het zwaartepunt onzer directe heffingen van de verterings naar de inkomstenbelasting over te brengen, moeilijk mogelijk zal zijn zonder een belangrijke verhooging van het tarief èn bij de bedrijfs- èn bij de vermogensbelasting.

Bij de herhaaldelijk geuit wordende klachten over te zwaren druk van het platte land tegenover de steden ware het van belang om na te gaan in hoeverre deze grief, waar het de vermogens- en bedrijfsbelasting geldt, gegrond is.

Ongelukkig is dit bij de bestaande inrichting der statistiek niet mogelijk. Het eenige wat becijferd kan worden is het gemiddeld bedrag per aanslag, en de gemiddelde som welke per inwoner in de bedrijfsbelasting gevorderd wordt, alsmede het aantal aanslagen op de 1000 inwoners in beide belastingen.

Er blijkt namelijk dat gevorderd is:

Gemeenten.	Gemiddeld bedrag der bedrijfsbelasting per inwoner.		Gemiddeld bedrag per aanslag in de bedrijfsbelasting.	
	1894/1895.	*1895/1896.*	*1894/1895.*	*1895/1896.*
Amsterdam	3.25^{5}	3.21^{5}	39.50^{5}	37.60^{5}
Rotterdam	2.65^{5}	2.33^{5}	36.01	35.77^{5}
's Gravenhage	2.99	2.86^{5}	32.75	29.90^{5}
Utrecht	1.49^{5}	1.50^{5}	21.33	20.33^{5}
Groningen	1.19	1.23	16.48	16.77
Haarlem	1.71	1.63	23.63^{5}	22.49^{5}
Arnhem	1.83	1.91^{5}	23.63	23.79
Totaal	*2.69*	*2.58*	*33.74*	*32.25^{5}*
Het geheele Rijk	*1.03*	*1.03*	*21.22*	*20.58*

Per 1000 inwoners werden aangeslagen:

Gemeenten.	Bedrijfsbelasting.		Vermogensbelasting.	
	1894/1895.	*1895/1896.*	*1894/1895.*	*1895/1876.*
Amsterdam	82.4	85.5	15.9	15.5
Rotterdam	73.8	65.—	16.6	16.—
's Gravenhage	91.4	95.5	33.9	34.—
Utrecht	70.—	74.—	23.3	23.5
Groningen	72.3	73.—	23.6	23.—
Haarlem	72.3	72.5	27.05	25.5
Arnhem	77.5	80.5	30.1	31.—
Totaal	*79.5*	*80.—*	*21.1*	*21.—*
Het geheele Rijk	*48.5*	*50.1*	*16.4*	*16.4*

Nu bewijzen deze cijfers voorzeker niet, dat de druk der inkomstenbelasting ten platten lande minder zwaar wordt gevoeld dan in de groote bevolkingscentra; maar dit staat toch vast, dat de bedrijfsbelasting grootendeels op die gemeenten drukt, dat zij voor meer dan 3/5 door dáár gevestigde belastingplichtigen moet worden opgebracht [1]).

Uit den aard der zaak trekt bij eene inkomstenbelasting ook de verdeeling van de inkomens belangstelling. Op dit punt behelzen de »Bescheiden« gelukkig eenige opgaven die het mogelijk maakten om in onderstaand staatje een overzicht te geven van de verdeeling dier inkomens gedurende de beide dienstjaren 1894—95 en 1895—96. Bij de raadpleging houde men in het oog, dat bij personen, die niet in de vermogensbelasting zijn aangeslagen, de bedrijfsbelasting in den regel eerst geheven wordt bij een arbeidsinkomen van f 650 of meer en dat dus inkomens beneden dat bedrag meestal aan de administratie onbekend blijven. Voor aangeslagenen in de vermogensbelasting geldt hetzelfde voor bedrijfsinkomsten beneden f 250.

Voorts is ter vergemakkeling van het overzicht uitgegaan van de misschien betwistbare, doch door den wetgever nu eenmaal aangenomen, hypothese, dat van het vermogen dooreengenomen 4 pCt. rente wordt gemaakt. Een in kolom 8 of 9 opgenomen

[1]) Het totaal bedrag der kohieren in deze belasting bedroeg in 1894—1895 f 4.878.451 en in 1895—1896 f 4.950.904. Voor de zeven gemeenten boven de 50000 inwoners bedroegen deze cijfers respect. f 2.986.299, f 3.004.879.

inkomen van f 1600 wijst dus op een aanslag in de vermogensbelasting over f 40000. Tevens moet in het oog worden gehouden dat in de vermogensbelasting reeds over een vermogen van f 13000 of een inkomen uit vermogen van f 520 een aanslag wordt opgelegd. De eenigzins zonderlinge groepeering der inkomens was noodzakelijk door de inrichting der statistiek der vermogensbelasting, die met die der bedrijfsbelasting geen verband houdt.

BEDRAG VAN HET INKOMEN.	BEDRIJFSBELASTING.						VERMOGENS-BELASTING.	
	Aantal aangeslagenen, die *niet* in de vermogens-belasting zijn aangeslagen.		Aantal aangeslagenen, die in de vermogens-belasting zijn aangeslagen naar een vermogen van f 13000—f 20000.		Aantal aangeslagenen, die in de vermogens belasting zijn aangeslagen naar een vermogen van f 20000 of meer.		Aantal aangeslagenen.	
	1894/95	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*	*1894/95*	*1895/96*
beneden 650	9	*24*	3853	*3944*	*177*	173	23678	*23733*
650— 800	78672	*82239*	*1267*	1241	*58*	50		
800— 1000	38831	*39894*	*1795*	1781	61	*63*	16196	*16564*
1000— 1200	23593	*24462*	*2301*	2232	85	*87*		
1200— 1600	25370	*25964*	3639	*3676*	124	*154*	8931	*8972*
1600— 2000	9905	*10504*	2324	*2395*	99	*100*	5853	*5974*
2000— 3000	12483	*12530*	*5352*	5320	*255*	251	7960	*8156*
3000— 4000	*3619*	3562	2951	*3038*	187	*221*	4145	*4167*
4000— 6000	*1692*	1676	2594	*2716*	294	*304*	4166	*4282*
6000— 8000	376	*413*	1120	*1141*	*173*	158	2108	*2150*
8000—12000	159	*166*	732	*789*	*207*	210	1916	*1963*
12000—20000	39	39	319	*363*	*247*	241	1410	*1458*
20000—30000	8	*9*	*77*	65	111	*120*	*645*	635
30000—40000	2	*3*	16	*27*	41	*50*	*262*	261
40000—60000	*3*	2	5	*11*	*31*	30	*214*	213
60000—80000	„	„	„	„	14	*20*	73	*75*
boven 80000	„		„		*29*	15	115	*117*
Totaal . .	194761	*201487*	28345	*28739*	2193	*2247*	77672	*78700*

Ongunstig kunnen deze cijfers zeker niet heeten, althans niet voor de groote massa der belastingplichtigen, die enkel in de bedrijfsbelasting worden aangeslagen. Hun getal toch nam toe met 6726 of met 3.57 pCt. Nu zijn voor de door

de vermogensbelasting getroffenen de verhoudingscijfers niet zoo gunstig, doch ook hier valt een accres te constateeren. Het aantal aanslagen in de vermogensbelasting steeg toch met 1028 of 1.33 pCt., dat der personen, die terzelfder tijd èn in de bedrijfsbelasting èn in de vermogensbelasting werden aangeslagen met 448 of 1.47 pCt.

Opmerkelijk is het voorzeker dat het getal personen welke tot deze categorie behoort bij voortduring zoo gering blijft. Van de 78700 ingezetenen, die een vermogen van 13000 of meer bezitten slagen slechts 30986 er in om door arbeid f 250 of meer te verdienen. Desniettemin blijft — en dit mogen de 14 personen, die f 20000 of meer verdienen zonder in de vermogensbelasting te zijn aangeslagen, wel bedenken — het bezit van eenig vermogen maar al te noodig om een bedrijfsinkomen van eenige beteekenis te kunnen verwerven. Slechts 2308 personen, die niet in de vermogensbelasting zijn aangeslagen, slaagden er gedurende het belastingjaar 1895—96 in om f 4000 of meer te verdienen, terwijl van de aangeslagen in de vermogensbelasting 6260 zoo gelukkig waren.

Waarlijk rijke personen waaronder verstaan worden lieden, die over een inkomen van f 12000 of meer beschikken, zijn er in Nederland betrekkelijk slechts weinig. Immers genoten in het zooevenbedoelde dienstjaar slechts 995 personen zulk een bedrijfsinkomen en waren slechts 2759 over f 300000 of meer in de vermogensbelasting aangeslagen. Daar nu van de zooeven genoemde 995 nog 942 in de vermogensbelasting waren aangeslagen — de bedragen waarvoor zijn niet bekend — is men naar alle waarschijnlijkheid niet te pessimistisch, wanneer men het aantal »rijken« op ± 3100 stelt.

Dat onder deze omstandigheden scherpe progressieve heffingen slechts teleurstelling kunnen opleveren schijnt duidelijk.

Het ligt in den aard der zaak, dat dergelijke meer gedetailleerde opgaven alleen van de meest belangrijke categoriën van belastingplichtigen kunnen worden verstrekt. Daar industrie en handel intusschen in steeds toenemende mate den ondernemingsvorm der naamlooze vennootschap kiezen, terwijl de strijd over het nut der coöperatie steeds levendiger wordt, volgt hieronder nog een overzicht van de inkomsten dezer lichamen gedurende de beide belastingjaren 1894—95 en 1896—97.

Belastbaar inkomen.	Naamlooze vennootschappen. 1894/95	1895/96	Commanditaire vennootschappen op aandeelen. 1894/95	1895/96	Coöperatieve vereenigingen. 1894/95	1895/96
beneden f 1000	111	*145*	3	*6*	24	*35*
van 1000— 5000	226	*276*	7	*8*	25	*31*
» 5000— 10000	123	*153*	6	*9*	*9*	8
» 10000— 30000	151	*182*	9	*14*	2	*4*
» 30000— 50000	61	*72*	*5*	2	*2*	1
» 50000— 100000	56	*61*	*7*	6	»	1
» 100000—1000000	*58*	55	2	2	1	1
1000000 of meer . . .	6	6	»	»	»	»
Totaal	792	*950*	39	*47*	63	*81*

Vermeerdering van het aantal belastingplichtigen is bij iedere categorie te bespeuren. Daar staat echter tegenover, dat het totaal bedrag der door de naamlooze vennootschappen verschuldigde belasting vrij sterk verminderd is en van f 990005.40 in 1894—95 tot ongeveer f 852172.57^5 in 1895—96 is terug geloopen.[1]) Het gemiddeld bedrag van het belastbaar inkomen is dan ook van f 50000 tot f 35880 verminderd. Ook bij de cooperatieve vereenigingen doet zich dit verschijnsel voor, zij het dan ook in mindere mate. Terwijl het aantal belastingplichtige vereenigingen van 63 tot 81 steeg, verminderde het gemiddelde inkomen van ± f 6550 tot f 6142. Ook bij andere categoriën van belastingplichtigen valt hetzelfde op te merken bijv. bij de buitenlandsche vennooten in Nederlandsche vennootschappen en bij buitenlandsche ondernemingen, die herhaaldelijk stoffen, sieraden en dergelijke artikelen toezenden aan particulieren hier te lande (Bon Marché en dergelijken). Bij deze laatste soort van belastingplichtigen was de teruggang zelfs vrij aanzienlijk. Tegenover 34 aanslagen met een belastbaar inkomen van f 85505.50 in 1894—95 stonden thans 38 aanslagen met een inkomen van slechts f 58267.10, een teruggang, die wellicht onze winkeliers zal kunnen troosten over den bloei der coöperatie.

Daarentegen nam zoowel het aantal als het inkomen der

---

[1]) Volgens staat XIII van het XXIIe stuk der Bescheiden zou er juist een zeer sterke vooruitgang zijn te bespeuren en de door deze lichamen verschuldigde belasting in 1895—96 niet minder dan f 3.065.368 bedragen. Daar echter het bedrag der belastbare uitkeeringen in dit jaar slechts f 34.086.903 bedraagt, heeft men blijkbaar met een cijferfout te doen.

buitenlandsche assuradeurs en buitenlanders, die hier tijdelijk een bedrijf of beroep uitoefenen toe, terwijl het gemiddeld inkomen der reederijen, 41 in 1895—96 tegen 38 in het vorig jaar, van f 1464.19 tot f 1542.21¹ steeg [1]).

Dat Nederland nog steeds een voordeelig arbeidsveld oplevert voor vreemde handelsreizigers bewijst het toenemend aantal dezer belastingplichtigen — 2065 in 1895—96 tegen 2013 in het vorig jaar. De f 30975 die deze personen aan den fiscus moesten offeren vormen een belasting, die door de ingezetenen wel met onverdeelde sympathie zal worden begroet.

Bij de vele voordeelen die eene inkomstenbelasting tegenover eene verteringsbelasting van het genre van ons Personeel vertoont, valt het toch niet te ontkennen, dat zij op twee punten bij die belasting ten achter staat. In de eerste plaats eischt zij van de met hare toepassing belast zijnde personen in veel hooger mate intellect en onpartijdigheid — eigenschappen die men niet bij ieder mensch vereenigd aantreft —; in de tweede plaats geeft zij veel meer aanleiding tot fraude of juister gezegd is het ontdekken van fraude hier veel bezwaarlijker.

Nu kan een statistiek uit den aard der zaak weinig licht verschaffen omtrent het aanwezig zijn van intellect en onpartijdigheid, maar omtrent de eerlijkheid der Nederlandsche belastingplichtigen bevatten de „Bescheiden" curieuse gegevens. Althans wat de bedrijfsbelasting betreft, want omtrent de vermogensbelasting bewaart de administratie een weinig goeds voorspellend stilzwijgen.

Medegedeeld wordt namelijk het aantal aanslagen opgelegd overeenkomstig en met afwijking der eigen aangiften. Nu staat het zeker niet vast, dat iedere aanslag die met afwijking der eigen aangifte wordt opgelegd, tevens het bewijs zou leveren dat de aangever zich ten eigen bate „vergist" zou hebben, maar toch, wanneer veel aanslagen van de aangiften afwijken en het aantal met succes bekroonde reclames gering is, pleit dit niet voor de waarheidliefde van het publiek.

---

[1]) Ook voor de naamlooze vennootschappen die zich met scheepvaart onledig houden was het jaar 1895—96 voordeelig. De percentsgewijze verhouding tusschen de uitdeelingen en het gestort kapitaal bedroeg 6.14 pCt., tegenover 4.46 pCt. in 1894—95.

Per 1000 aanslagen werden vastgesteld:

Provinciën	*Dienst 1894/1895.* overeenkomstig de aangifte.	*Dienst 1894/1895.* met afwijking van de aangifte.	*Dienst 1895/1896.* overeenkomstig de aangifte.	*Dienst 1895/1896.* met afwijking van de aangifte.
N.-Brabant	624	376	602	398
Gelderland	732	268	627	373
Z.-Holland	667	333	659	341
N.-Holland	613	387	563	437
Zeeland	635	365	600	400
Utrecht	649	351	620	380
Friesland	647	353	646	354
Overijssel	743	257	647	353
Groningen	595	405	553	447
Drenthe	757	243	707	293
Limburg	459	541	500	500
Het geheele Rijk	645	355	611	389

Met uitzondering van Limburg, waar intusschen nog steeds de helft der aanslagen als onjuist ter zijde wordt gelegd, ziet men overal eene toename der aanslagen, waarbij van de eigen aangifte wordt afgeweken.

Neemt men nu aan, dat alle gevallen waarin eene commissie van aanslag of raad van beroep restitutie verleend heeft, betrekking hadden op aanslagen die met afwijking der aangifte waren tot stand gekomen — eene onderstelling die onjuist is, want de raden van beroep zullen ook wel eens een ambtshalve opgelegden aanslag verminderd hebben —, dan blijkt hetvolgende.

Aantal gevallen op de 1000 aanslagen waarin een met afwijking van de aangifte vastgestelden aanslag weder is moeten worden verminderd.

Provinciën	*Dienstjaar 1894/95.*	*Dienstjaar 1895/96.*
Noord-Brabant	121	72
Gelderland	96	71
Zuid-Holland	77	76
Noord-Holland	118	82
Zeeland	52	52
Utrecht	87	57
Friesland	50	27
Overijssel	82	37
Groningen	105	42
Drenthe	24	35
Limburg	84	46
Het geheele Rijk	93	70

In het geheel werd restitutie verleend in 1894—95 in 2844 gevallen door de commissie van aanslag en in 549 gevallen

door de raden van beroep. In 1895—96 daalden deze cijfers tot 2510 en 441 en dat niettegenstaande de vrij sterke toename der aangiften, welke als onjuist werden voorbijgegaan.

Men moet wel een weinig optimistisch gestemd zijn om dat resultaat gunstig te achten. Tegenover toenemende fraude, of wil men liever onnauwkeurigheid, bij het doen der aangifte, staat en dit is gelukkig wel is waar een daling van het aantal gevallen waarin de met den aanslag belaste commissiën zich aan overschatting schuldig maakten, maar toch blijft ook dit cijfer betrekkelijk hoog.

Een gunstig verschijnsel is het daarentegen en dit pleit zeer zeker voor de afwezigheid van fiscaliteit bij de aanslags commissiën dat het publiek in deze organen blijkbaar vertrouwen stelt. Immers wordt slechts zeldzaam gebruik gemaakt van de gelegenheid om de juistheid van den aanslag door een van de administratie zoo geheel onafhankelijk college als de raad van beroep te doen onderzoeken.

Wel is waar is het aantal gevallen dat men bij de raden van beroep in appel is gekomen niet bekend — de statistiek vermeldt alleen het aantal keeren, dat die colleges met succes geadieerd zijn, maar, wanneer men bedenkt, dat de poena temere litigantium, die volgens artikel 30 der wet op de bedrijfsbelasting bij ieder niet met succes bekroond appel wordt opgelegd, in 1894—95 slechts f 1862.72⁵ en in het volgend jaar f 2679.74⁵ bedroeg en het aantal door de belastingplichtigen gewonnen reclames slechts respectievelijk 549 en 441 was op een totaal getal aanslagen van 229,895 en 240,555, dan ligt de conclusie toch voor de hand, dat appel tot de zeldzaamheden behoort, dat de met den aanslag belaste organen niet worden gewantrouwd. [1] Voor het gevaar, dat de administratie de inkomsten-

[1]) Bij de vermogensbelasting daarentegen nam het aantal met succes bekroonde reclames bij den Raad van beroep sterk toe. Tegenover 78 reclames in 1894—95 stonden 506 in 1895—96. In overeenstemming hiermede daalde de opbrengst der boeten voor afgewezen reclames van f 2704.47⁵ tot f 2405.44. Dat dit cijfer zonder meer nog geen bewijs is van toenemende, laat staan overdreven, fiscaliteit zal wel geen betoog behoeven. Of fiscaliteit bestaat, is uit de in de «Bescheiden» gepubliceerde gegevens niet op te maken.

belasting bezigt als een middel tot spoliatie van politieke tegenstanders, een gevaar, dat vooral in Frankrijk wordt gevreesd en dààr de hervorming van het belastingstelsel tegenhoudt, behoeft men ten onzent gelukkig vooralsnog niet beducht te zijn.

Het zou te veel gevergd zijn van het geduld der lezers, wanneer de ondergeteekende nog op meerdere plaatsruimte aanspraak zou willen maken. Uit het bovenstaande blijkt reeds, dat de statistiek der bedrijfs- en vermogensbelasting een mijn oplevert die slechts behoeft te worden ontgonnen om belangrijke resultaten te kunnen opleveren. Een zaak is daarvoor echter noodig, namelijk dat bij de samenstelling dezer statistiek in het oog wordt gehouden, dat beide belastingen, al moge hare uitvoering dan ook aan verschillende „dienstvakken" zijn toevertrouwd in nauw verband met elkander staan, feitelijk toch slechts ééne inkomstenbelasting vormen. Eerst wanneer dit zal zijn ingezien, wanneer tusschen de statistische gegevens van beide belastingen het noodzakelijk verband zal zijn gebracht, zal het mogelijk zijn de inkomstenstatistiek te doen worden wat zij moet zijn, en in andere landen ook reeds is, een betrouwbare thermometer van de volkswelvaart. Of dit ooit zal gebeuren? De toekomst alleen kan hierop het antwoord geven.

's Gravenhage, Sept. 1897. C. SEGERS.

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE FINANTIËN. — LANDBOUWBELANGEN. — MUNTWEZEN. — DE RIJKS-POSTSPAARBANK. — INTERNATIONALE COÖPERATIEVE BOND. — DE ENGELSCHE BANK EN HET ZILVER. — SUIKERWETGEVING. — TRADE UNIONS — DE STRIJD OVER DEN WERKDAG VAN 8 UUR.

Nederlandsche finantiën. Blijkens de begrootingsrede van den Minister van Finantiën is het tekort van het jaar 1895, verleden jaar op f 695.939 begroot, tot f 839.105 gestegen. Daarentegen is het tekort over 1896, toen op 2½ millioen begroot, omgezet in een vermoedelijk overschot van f 1.870.000. De middelen overtroffen de raming met f 4.700.000, terwijl de uitgaven, dank zij de conversie en vrijvallende uitgaven bijna 5 millioen minder beliepen. Over 1897 zal er een vermoedelijk tekort zijn van f 5.100.000. Aanvankelijk was het geraamd op f 3.347.000, later na invoering van de nieuwe personeele belasting op f 7.332.000. De personeele belasting valt echter nog tegen, zoodat zij voor 1898 op f 8.700.000 in plaats van f 9.350.000 geraamd wordt. Ook andere middelen, zooals het successierecht, stellen over 1897 teleur, zoodat de Minister niet verder durft gaan dan het vertrouwen te uiten dat de opbrengst der middelen de raming bereikt. De beperking van het tekort is een gevolg van vrijvallende uitgaven.

Een overzicht gevende van de laatste jaren, zegt de Minister:

„De jaren 1892—96 waren in hun geheel gunstig. In dat vijftal jaren was er telkens beurtelings een overschot en een tekort:

1892. . . .	f 1.974.247.94½	
1893. . . .		f 8.118.105,85½
1894. . . .	- 1.645.603,01½	
1895. . . .		- 839.105.50
1896 (geraamd)	- 1.870.699,10	
	f 5.490.550.06	f 8.957.211.35½

„Het totaal der tekorten over de jaren 1893 en 1895 over-

treft dat der overschotten over de drie andere jaren met f 3.466.661.29½. Neemt men in aanmerking, dat in die vijf jaren f 14.805.305 besteed zijn voor den Rotterdamschen Waterweg, de verlegging van den Maasmond, den aanleg van het Merwede-kanaal en dien van Staatsspoorwegen, uitgaven, die men gewoon is onder de buitengewone te rangschikken, dan blijkt het saldo tekort van ruim f 3.400.000 over de jaren 1892—1896 zeer gering te zijn. Het bedraagt weinig meer dan 23.4 percent der zooeven genoemde som. Met uitzondering van de aflossing der obligatiën Nederlandsche Rijnspoorweg-Maatschappij, in 1892, zijn alle uitgaven in deze berekening opgenomen; dus ook de buitengewone aflossing van schuld aan de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij in 1893 ten bedrage van f 2.145.966.68 en de kosten der nieuwe geweren, waarvoor in 1895 en 1896 ongeveer f 5.200.000 zijn besteed. Echter niet de bekende post van f 1.386.000, door het Departement van Oorlog in vroegere jaren uitgegeven, maar nog niet verevend.

„Voor het dienstjaar 1898 zijn de middelen geraamd als volgt:

De zoogenaamde gewone op. . . .	f 121.905.380.—
De overige op	- 12.526.970.—
Te zamen. . .	f 134.432.350.—
Het totaal bedrag der uitgaven op . .	- 141.743.746.06
Het geraamd tekort bedraagt dus . . .	- 7.311.396.06

„Tot een juiste vergelijking met vorige jaren worde in aanmerking genomen, dat onder de uitgaven is opgenomen een som van f 1.000.000 wegens kosten der verbetering van het kanaal Gent-Terneuzen. Ingevolge art. 11 der overeenkomst met België van 29 Juni 1895, goedgekeurd bij de wet van 29 Jan. 1897, Stbl. n° 62, wordt deze som door België teruggegeven. Zij komt dus ook onder de middelen voor. Trekt men haar van deze laatste af, zoo verkrijgt men voor de middelen een geraamd bedrag van f 133,432.350, of f 2.038.385 meer dan geraamd is voor 1897. De gewone zijn f 2.123.615 hooger, de overige f 85.230 lager gesteld dan ten vorigen jare."

Hooger geraamd worden speciaal de suikeraccijns met f 1.300.000 (op f 10.400.000), de invoerrechten met 5 ton, posterijen met f 352.000, loodsgelden met f 250.000, grond-

belasting met f 149.000, vermogens-belasting met f 50.000 (dus 7 millioen), bieraccijns met f 25.000, vleeschaccijns met f 30.000, registratierechten met f 50.000, hypotheekrechten en waarborg elk met f 15.000, telegrafie met f 59.000. Daarentegen personeel f 650.000 minder, zoutaccijns f 25.000 minder, successierecht stationnair.

Voor het tekort van f 7.311.000 komen op buitengewone werken f 216.000 voor een gebouw der postspaarbank, f 1.877.000 voor spoorwegen en f 1.032.500 voor den Maasmond, waartegenover staan als buitengewone inkomsten f 120.300 teruggave van de postspaarbank, f 82.000 bijdrage Rotterdam voor den Waterweg en f 90.000 bijdrage van N.O. deel van Noord-Brabant in de kosten van den Maasmond, blijvende voor rekening van het Rijk f 2.833.000. Rekent men nu dat 3 millioen vrijvalt op de uitgaven, dan zal er een gewoon tekort zijn van f 1.477.000. Hoofdoorzaak van dit tekort is, dat er blijkt f 3.618,000 noodig te zijn boven het gefixeerde $\frac{1}{5}$ voor rijksuitkeering aan de gemeenten.

„Ter versterking der inkomsten, zegt de Minister, zullen verschillende voorstellen gedaan moeten worden. Daar verhooging der directe belastingen uit den aard der zaak niet in aanmerking komt, richt zich het oog van zelf op het tarief van invoerrechten, welks toepassing in den u bekenden geest (dit sloeg op de aankondiging in de troonrede, dat „met behoud der bestaande grondslagen" door wijziging van het tarief aan versterking der rijksinkomsten aandacht zou worden gewijd) reeds is ter hand genomen. Ook van andere middelen kan de opbrengst vermoedelijk stijgen, zonder dat zij daarom te drukkend worden. Dit alles is in onderzoek." Nadere mededeeling van voornemens ontbreekt.

Wat de verschillende begrootingen betreft, wordt bepaaldelijk bezuinigd op Oorlog, dat den aanmaak van geweren staakt en voornamelijk daardoor f 1.370.000 bespaart, terwijl Marine, dat voor loodswezen en personeel meer noodig heeft, in 't geheel f 49.000, Buitenlandsche Zaken f 16.000 minder vraagt en voor Nationale Schuld f 152.000 minder noodig is. Meer vragen Hoofdstuk II f 27.000, Justitie f 5000, Binnenlandsche Zaken f 34.000, Waterstaat (buiten de gelden voor 't kanaal Gent—Terneuzen) f 177.000, goeddeels voor posterijen,

Koloniën, dat voor Suriname meer, doch voor Curaçao minder noodig heeft, f 51.000.

Ter beoordeeling der verschillende begrootingen moet verder worden in acht genomen, dat de voorgenomen concentratie van landbouwbelangen bij het Departement van Binnenlandsche Zaken verschillende uitgaven, die vroeger op de hoofdstukken VII B, VIII en IX voorkwamen, naar hoofdstuk V heeft doen overgaan en in een tweetal afdeelingen van dat hoofdstuk zelf, Medische Politie en Onderwijs, wijzigingen heeft doen aanbrengen. Om een juiste vergelijking met het vorige jaar mogelijk te maken, werd dit bij het zooeven medegedeelde overzicht in aanmerking genomen. De daar aangegeven verhoogingen of verlagingen zijn zoo becijferd, alsof de nu ten laste van hoofdstuk V komende uitgaven voor landbouwzaken reeds in 1897 ten laste van dat hoofdstuk werden gebracht.

Tot en met 1891 zijn alle tekorten aangezuiverd. Aan 't saldo der leening van 1892 ad f 13.120.000 en aan 't overschot van 1894 ad f 1.645.000 is nog geen bestemming gegeven. Die sommen moeten dienen tot afboeking der tekorten over 1892, 1893 en 1895, te zamen f 29.060.000.

De Indische begrooting sluit met de volgende cijfers: middelen in Nederland f 21.558.708, in Indië f 113.645.500. totaal f 135.204.203; uitgaven in Nederland f 28.559.715, in Indië f 117.590.449, totaal f 146.150.164, tekort f 10.945.961. De middelen zijn f 7.430.000, de uitgaven f 3.403.000 hooger geraamd dan over 1897. Wat de inkomsten betreft zijn hooger verkoop van koffie f 2.730.000, van tin f 1.270.000, landrente f 900.000, verponding f 223.000, andere belastingen f 200.000, accijnsen f 595.000, verpachte middelen f 308.000, staatsspoorwegen f 46.300, boschwezen f 228.000, zoutverkoop f 120.000, posterijen en telegrafie f 246.000. Hoogere uitgaven zijn voornamelijk te wijten aan de invoering der opiumregie die over geheel Java, Madura en Lombok zal geschieden f 1.395.000, aanschaffing en vervoer van opium f 261.000, aandeel in uitgaven wegens uitgifte of beleening van bewijzen van vlottende schuld f 500.000, inkoop, vervoer en bewaring van koffie f 1.205.000, buitengewoon personeel tot tegengang van clandestien vervoer f 73.800, verkoop van koffie in Neder-

land f 271.000, recherche-vaartuigen voor Atjeh f 400.000, reorganisatie van 't bestuur in de Z. en O. afd. van Borneo f 44.000, tin-exploitatie op Banka f 650.000. Lager is o. a het eindcijfer van oorlog f 644.000, de Oembielien-exploitatie f 100.750, zoutmonopolie en de uitgaven van briquetteering f 90.000. Aan buitengewone werken wordt gevraagd f 5.332.000 voor spoorwegen, (— f 277.000) voor Probolinggo—Panaroekan, Tarik—Soerabaya en Batavia—Bekassie, f 300.000 voor de Solo-vallei, f 839.000 voor andere bevloeingswerken. De exploitatiekosten der spoorwegen zijn begroot op f 6.438.000 (+ f 509.000).

Wat de middelen betreft valt nog op te merken, dat reeds in de troonrede een maatregel ten aanzien van 't uitvoerrecht op suiker wordt aangekondigd. Dat wordt bij de Indische begrooting herhaald, onder bijvoeging, dat daarover met de Indische regeering in overleg is getreden en in verband daarmede over het denkbeeld om de in- en uitvoerrechten van de Oostkust van Sumatra en Lombok te brengen op het peil van het algemeene tarief. Het voornemen bestaat om de pacht der Chineesche dobbelspelen ook in de Lampongs in te voeren. Van de Oembielien-exploitatie wordt gerekend op een inkomst van f 1.570.000 tegen een uitgaaf van f 1.264.000. Als aandeel in de winsten der Billitonmaatschappij wordt op slechts f 250.000 gerekend. Het plan bestaat de gouvernements kina-onderneming tot een proeftuin terug te brengen. Het koffie-monopolie wordt in de afd. Panaroekan afgeschaft. Er wordt f 5000 aangevraagd voor demonstratievelden, om betere begrippen ingang te doen vinden omtrent een rationeele cultuurwijze van den inlandschen landbouw, vooral van den rijstbouw.

Omtrent vroegere jaren wordt medegedeeld, dat het tekort over 1895, verleden jaar begroot op f 9.126.000, is teruggebracht tot f 8.290.000, maar dat het nadeelig saldo over 1896 geraamd op f 8.991.000 met f 3.277.000 stijgen zal door de hoogere Atjeh-uitgaven en de meerdere kosten der tin-exploitatie (deels ten gevolge van de voorschriften der gewijzigde comptabiliteitswet) niettegenstaande koffie f 1.600.000, landrente 650.000, andere belastingen f 700.000 meer opbrachten. Over den loopenden dienst wordt een stijging der inkomsten met f 2.600.000 verwacht, waartegenover echter een stijging van uitgaven staat van 2½ millioen voor Atjeh en f 1.700.000

voor inkoop, vervoer en bewaring van koffie. Het saldo tekort tot en met 1896 bedraagt f 18.030.000. Hierbij zal over 1897 komen f 16.800.000, over 1898 f 10.945.000.

De Indische begrooting is overigens nader bij nota van wijziging verhoogd en wel met f 115.000 voor invoering van een bestuurs-regeling op Nieuw-Guinea en met f 45.930 voor overneming van in- en uitvoerrechten in eenige Lingga-Riouwsche landschappen. Tegenover deze laatste uitgaaf staat een raming van middelen ad f 38.000, terwijl het plan bestaat eenige rechten te verhoogen om ze te brengen op het peil van 't algemeen tarief. Door een en ander stijgt het tekort tot f 11.068.891.

Landbouwbelangen. De regeering heeft het wenschelijk geacht de zorg voor de Landbouwbelangen in één hand te centraliseeren en heeft daartoe bij de begrooting een voorstel gedaan. Zij licht dat als volgt toe:

„Bijna overal trad met het veldwinnen der overtuiging, dat er ook van overheidswege meer dan tot dusver in het belang ven den landbouw moest worden gedaan, tegelijkertijd de noodzakelijkheid op den voorgrond, om de regeeringsbemoeiingen, op dezen tak van volksbestaan betrekking hebbende, zooveel mogelijk in één departement saam te trekken. In de meeste naburige landen is die centralisatie dan ook reeds tot stand gekomen. Zoo o. a. in Frankrijk, Pruisen, Oostenrijk, Engeland, België en Denemarken. In Nederland daarentegen is nog altijd de zorg voor landbouwbelangen nagenoeg over alle departementen verdeeld. Van de acht departementen zijn er zes, die met landbouwzaken in aanraking komen, maar er is niet een minister, aan wien meer in het bijzonder de zorg voor den landbouw in zijn geheelen omvang is opgedragen, die te waken heeft, dat maatregelen in onderling verband worden beraamd, dat op de verschillende behoeften en op de zelfs tegenstrijdige belangen van de verschillende streken des lands worde gelet, dat de voor den landbouw beschikbare middelen op de meest doeltreffende wijze en voor die doeleinden, waarvan het meeste nut kan worden verwacht, worden aangewend, en die te waken heeft, dat niets worde verzuimd wat met het oog op 's lands belang strekken kan, om den Nederlandschen landbouw intensief krachtiger te maken door

het particulier initiatief te steunen en de voorwaarden, waaronder op dit gebied de strijd om het bestaan wordt gestreden, te verbeteren.

„Naar die overtuiging der regeering mag die toestand niet langer blijven voortbestaan. Zij onderschrijft de woorden van den vorigen minister van buitenlandsche zaken „dat de verantwoordelijkheid, die over verschillende hoofden van departementen loopt, niet al die waarborgen aanbiedt, die men met betrekking tot een zoo gewichtig belang als de landbouw, indien het mogelijk is, gaarne geboden zal zien.” Alleen door concentratie is dat euvel weg te nemen. Dat is ook de meening zoowel van de vroegere „landbouwcommissie” als van het tegenwoordige „landbouwcomité.” Wordt de zorg voor bovengenoemde belangen aan één departement toevertrouwd, dan zullen allen, die zich over landbouwzaken tot de regeering hebben te wenden, weten, tot wien zij zich hebben te vervoegen, zal niet meer de eene minister hen naar den anderen kunnen verwijzen, zal er één minister zijn die voor de afdoende behartiging van alle landbouwbelangen de verantwoordelijke man is. En die minister zal, gesteund door deskundig personeel, die belangen in onderlingen samenhang kunnen behartigen; hij zal b.v. regelingen kunnen ontwerpen, waardoor het landbouwonderwijs en wat daarmede samenhangt op wettelijken grondslag wordt opgetrokken, waardoor willekeur bij het geven van subsidiën zooveel mogelijk wordt voorkomen, waardoor aan de vertegenwoordiging van den landbouw een vaste vorm wordt gegeven. Hij zal ook bij het beramen van maatregelen niet angstvallig behoeven te vragen; behoort dit onderwerp wel tot mijn departement? en zal zich sterk gevoelen in de overtuiging dat van hem, en van hem in 't bijzonder, al datgene wordt verwacht, wat, zonder dat op de inkomsten van den Staat een te hooge wissel wordt getrokken, in het werkelijk belang van den landbouw met goed gevolg kan worden beproefd.”

De vraag stellende: een departement van landbouw of een afdeeling aan een der departementen, zegt zij:

„Na ernstige overweging heeft zij aan het laatste de voorkeur gegeven.

„Zij wil geenszins de mogelijkheid ontkennen dat later de behartiging van de landbouwbelangen een zoo grooten omvang

kan krijgen, dat daarom de oprichting van een afzonderlijk departement gewettigd wordt, maar voor het oogenblik acht zij dien omvang niet van dien aard, dat zij gerechtigd zou zijn een dergelijk voorstel te doen.

„Bij het nagaan van de verschillende posten, die ter bevordering van landbouwbelangen zijn uitgetrokken, zal dit waarschijnlijk vrij algemeen worden toegegeven.

„Wel is waar vindt men in enkele landen een afzonderlijk departement van landbouw, maar men mag daarbij niet vergeten dat uit den aard der zaak in groote landen in Frankrijk en Engeland de nookzakelijkheid van meerdere splitsing zich veel spoediger doet gevoelen.

„De regeering is daarbij overtuigd, dat door het concentreeren der landbouwbelangen bij een der bestaande departementen aan alle billijke verlangens kan worden voldaan. Wel is waar zal in den ministerraad geen minister zitting hebben die zich uitsluitend bemoeit met de zaken van landbouw, maar de minister aan wien voortaan de beharti ing der landbouwbelangen zal worden opgedragen, zal wel degelijk zijn ook minister van landbouw, al voert hij niet dien titel.”

Op de begrooting van Binnenlandsche Zaken zijn nu overgebracht de posten op de begrooting van Waterstaat betreffende subsidie aan het Landbouwcomité, subsidie voor de bevloeiingen, kosten van boteronderzoek, toezicht krachtens het phylloxeratractaat, kosten voor verslagen en verdere subsidiën; die op de begrooting van Finantiën betreffende het domeinbeheer en de rentambten en betreffende de bebosschingen; die op de begrooting van Oorlog betreffende subsidiën van de verbetering der paardenrassen.

Aan het hoofd van de afdeeling „Landbouw” zal geplaatst worden een directeur-generaal, niet een administratief ambtenaar, maar iemand die van landbouwzaken, theoretisch en practisch, bijzondere studie heeft gemaakt en het vertrouwen van den landbouw geniet. Zijn positie zal dan ook niet zijn gelijk aan die van een afdeelingschef van binnenlandsche zaken, maar ongeveer gelijk worden aan die van den directeur-generaal der posterijen.

Hij zal staan onder de onmiddellijke bevelen van den verantwoordelijken minister, maar de onmiddellijke chef zijn van

de onder hem geplaatste ambtenaren, en meer in het bijzonder belast worden met het ontwerpen en voorbereiden van maatregelen, in het belang van den landbouw te nemen.

Ofschoon de Minister van Binnenlandsche Zaken overtuigd is, dat, bij aanneming van zijn reorganisatie-voorstellen, nieuwe voorstellen tot bevordering van landbouwbelangen niet lang zullen kunnen uitblijven, en ofschoon hij bij zijn optreden als minister reeds enkele plannen in die richting nagenoeg gereed vond, zoo heeft hij echter gemeend, zich bij deze begrooting van ingrijpende voorstellen op landbouwgebied te moeten onthouden, daar hij er hoogen prijs op stelt, daarover eerst met den te benoemen directeur-generaal der nieuwe afdeeling in overleg te treden.

Muntwezen. Op de begrooting voor Nederland is f 22.000 aangevraagd voor den aanmaak van muntbiljetten van ramehpapier. De proeven, daartoe genomen, zijn volgens mededeeling des Ministers, goed geslaagd; het is mogen gelukken uit rameh papier te maken, waarin het watermerk duidelijk zichtbaar is en dat ook voldoet aan de eischen voor geldswaardig papier ten opzichte van sterkte en duurzaamheid te stellen.

Voor Indië is noodig geacht het maximum der uit te geven koperen pasmunt, bij de wet van 24 Dec. 1857 (Stbl. nº. 173) bepaald op f 10.000.000, te verhoogen tot f 15.000.000, gelijk het bedrag aan zilveren pasmunt, bij die wet op f 12.000.000 bepaald, reeds vroeger nl. bij de wet van 21 Juli 1890 (Stbl. nº 125) is verhoogd tot f 17.000.000. Daartoe is een wetsontwerp ingediend, in de toelichting waarvan de Minister o. a. zegt:

Wel is het geheele bedrag van f 10.000.000 nog niet naar Nederlandsch-Indië verzonden, maar dit zal het geval zijn zoodra de laatste aanmunting, welke in Januari 1896 is aangevangen, zal zijn afgeloopen.

Ofschoon daardoor voor het oogenblik in de meest dringende behoefte is voorzien, verdient het aanbeveling nu reeds een verhooging van het bij de wet vastgestelde maximum voor te dragen, ten einde, zoodra het noodig is, tot een nieuwe aanmunting te kunnen overgaan.

Het is toch duidelijk dat voor een bevolking als die van

Nederlandsch-Indië, welke, vooral op Java en Madura, sterk is toegenomen en nog steeds toeneemt, het in 1857 voorloopig bepaalde maximum der in omloop te brengen hoeveelheid koperen pasmunt niet meer voldoende is om op den duur in de werkelijke behoefte aan pasmunt te kunnen voorzien. Door de uitbreiding van het aantal ondernemingen, zoo van land- als van mijnbouw, ook in de bezittingen buiten Java en Madura, neemt de vraag naar pasmunt steeds toe. Om daaraan te kunnen voldoen moet de Regeering de bevoegdheid hebben meer pasmunt te laten aanmunten dan de bestaande wet toelaat.

De Rijkspostspaarbank. Uit het door de »Staatscourant» openbaar gemaakte verslag over 1896 blijkt o. a. het volgende:

Inleggers en inlagen. — Het aantal inleggers of uitgegeven boekjes bedroeg: in 1896 89.677 nieuwe boekjes, tegen 76.497 in 1895 en geheel afbetaald 27.641 boekjes, tegen 25.115, zoodat op 31 December in omloop waren 561.989 boekjes, tegen 490.963 op denzelfden datum van 1895. Het aantal in omloop zijnde boekjes vermeerderde dus in 1896 met 62.026 stuks, of met 12.4 pCt.; in 1895 met 11.4 pCt. Het totaal der inlagen over het geheele Rijk en per 1000 zielen bedroeg op ultimo December f 5.893,77, tegen f 4.841,88½ een jaar te voren. Over het dienstjaar 1896 is derhalve de stijging van het totaal bedrag der inlagen per 1000 zielen aanmerkelijk hooger dan in vorige verslagen kon worden vermeld. Vermoedelijk is hierop van grooten invloed geweest de verhooging van het maximum rentegevend tegoed.

Het getal en het gezamenlijk bedrag der inlagen waren 916.519 met f 28.640.484, tegen 790.842 met f 23.219.972 in 1895; dus meer in 1896 125.677, met f 5.420.511. Het gemiddelde van elke inlage bedroeg f 31.25, tegen f 29.36 in 1895.

In verhouding tot het geheele aantal inlagen is het aantal inlagen in postzegels, in 1895 6.9 pCt. bedragende, in 1896 opnieuw verminderd met 0.4 pCt. Ook het gezamenlijk aantal inlagen beneden f 10 verminderde weder, nl. met 0.9 pCt. Die verminderingen beliepen in 1895 respectievelijk 0.5 pCt. en 1.7 pCt.

Terugbetalingen. — Het getal en het bedrag der terugbe-

talingen beliepen in 1896 348.451 met f 21.191.322, tegen 309.512 met f 17.727.430 in 1895; dus meer in 1896 38.939 met f 3.463.891. Over 1896 bedroegen de terugbetalingen 29.1 pCt. van de som der inlagen over dat jaar, vermeerderd met het saldo tegoed over de vorige jaren. Die verhouding bedroeg in 1896 29 pCt. Het gemiddeld bedrag van elke terugbetaling bedroeg in 1896 f 60.81½ tegen f 56.95 in 1895.

Rente tegoed. — De som der uitgekeerde en bijgeschreven rente bedraagt f 1.229.442, of f 193.816 meer dan in 1895; met inbegrip van die som, wegens bijgeschreven rente, bedroeg het gezamenlijk tegoed der inleggers aan het einde van 1896 f 52.863.487, of f 8 678.604 meer dan 1895.

Belegging. — Wegens belegging van gelden werd in 1896 een gezamenlijke rente verkregen van f 1.594.135, of 364.693 meer dan bijgeschreven werd. Dit bedrag is f 132.951 meer dan in 1895. Het gemiddeld rentebedrag, over 1896 verkregen, was 3.14 pCt., tegen 2.93 pCt. in 1895.

De marktkoers van het geld was in 1896 belangrijk hooger dan in het vorige jaar. Uiterst zelden daalde de prolongatie-rente beneden 2½ pCt., en enkele malen klom zij zelfs tot 5½ pCt. Ten gevolge van die omstandigheid werd er door de Rijkspostspaarbank, wegens dit onderdeel harer beleggingen, over 1896 een gemiddelde rente verkregen van 3.57 pCt., tegen 2.25 pCt over 1895.

Bedrijfskosten. — In den loop van 1896 werd terugbetaald: een som van f 197.690, wegens de door 's Rijks schatkist gedane voorschotten, loopende over het jaar 1895. De kosten per operatie bedroegen in 1896 f 0.15½, tegen f 0.19½ in 1895; die per inlegger beliepen over 1896 f 0.35 tegen f 0.38½ over 1895.

Progressie betrekkelijk de maand Januari. — Ook nu weder toont de maand Januari een toeneming van de inlagen, grooter dan de vorige jaren en het gemiddelde der vorige maanden: 1896 f 2.778.905, tegen in 1895 f 2.210.704 en in 1894 f 1.982.814.

Werklieden-inleggers. -- De gemeente Amsterdam buiten rekening latende, wijst de verhouding, bestaande tusschen 't algemeen-totaal der boekjes, aan het einde van het jaar 1896 in omloop, en het getal der daarvan een onderdeel uitmakende

boekjes, welke op gemeld tijdstip ten name van werklieden stonden, ongeveer dezelfde percentage aan als in het voorgaande jaar (22 pCt. tegen 22.7 pCt. in 1895).

Aankoop van Nationale Schuld ten behoeve van inleggers. — Van de bij de nieuwe wet aan de inleggers verleende bevoegdheid om, door tusschenkomst van de Rijkspostspaarbank, Nationale Schuld aan te koopen, werd door 77 hunner gebruik gemaakt, te wier behoeve aan Nationale Schuld in verschillenden vorm in het geheel een nominaal bedrag van f 40.800 aangekocht werd.

Bevordering van het sparen op de scholen voor lager onderwijs. — In het belang van het sparen op de scholen voor lager onderwijs, dat in 1895 en 1896 weinig vooruitgang aantoonde, hebben onderscheidene hoofden van dergelijke scholen (zoowel bijzondere als openbare) op een ruimere verkrijgbaarstelling der speciale spaarbankzegels aangedrongen, en hebben zij meer in het bijzonder den wensch geuit, dat de depôthouders van frankeerzegels ook met de uitgifte dier speciale zegels mochten worden belast. Aangezien het evenwel bleek, dat tegen de invoering van een dergelijken maatregel overwegende bezwaren bestonden, is getracht de gelegenheid tot het verkrijgen van laatstbedoelde zegels op andere wijze ruimer te maken. Aan alle hoofden van scholen voor lager onderwijs in den lande (zoowel bijzondere als openbare) werd daarom de vraag gesteld of het hun niet mogelijk zou wezen om, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van het gemeentebestuur of der besturen van anderen aard, waaronder zij ressorteeren, zich een kleinen voorraad spaarbankzegels aan te schaffen, ten einde die desverlangd aan hun leerlingen, tegen betaling, uit te reiken. Ook is, ten deze de medewerking van de arrondissements-schoolopzieners, van de district-schoolopzieners en van de inspecteurs voor het lager onderwijs ingeroepen Van een groot aantal der bedoelde hoofden van scholen werd de toezegging ontvangen, dat zij — van de heilzame strekking der zaak doordrongen — gaarne in bedoelden zin hun medewerking zouden verleenen. De uitkomsten van deze medewerking zullen eerst in het volgend jaarverslag onder cijfers kunnen gebracht worden.

Het gemiddeld saldo-tegoed der inleggers in het gansche Rijk beloopt over 1896: f 94.06½, tegen f 88.37½ over 1895;

een progressie, weinig grooter dan die, welke bij vergelijking van 1895 met 1894 viel waar te nemen. Nog altijd doet zich dus, meent de Directie, 't verblijdend verschijnsel voor, dat het gemiddeld tegoed laag genoeg is gebleven, om daaruit de conclusie te kunnen trekken, dat de Rijkspostspaarbank aan haar eigenlijke roeping en aan het doel, dat den wetgever voor den geest stond, toen hij haar in 't leven riep, bij voortduring ten volle beantwoordt.

Internationale Coöperatieve Bond. De derde jaarvergadering van dezen Bond is in de maand September te Delft gehouden in het Agneta-park, de stichting van den heer van Marken, die verleden jaar te Parijs het congres hierheen had genoodigd en het thans heeft gepresideerd. Vooral engelsche en fransche coöperators waren opgekomen, ook eenige Italianen en Belgen en een enkele Duitscher en Noord-Amerikaan.

De inleidende vergadering kenmerkte zich door een welkomstwoord van den Minister Pierson, die op het conserveerende en het moreele karakter der coöperatie wees, het in haar prees dat zij op eigen kracht steunde en niets van den Staat verlangde, maar die ook waarschuwde tegen overschatting, daar niet de geheele industrieeele wereld op coöperatieven voet kan worden ingericht. Verder door een breed opgezette en breed uitgewerkte openingsrede van den heer van Marken, waarvan de grondgedachte deze was, dat het beginsel der coöperatie, goed opgevat en volledig toegepast, bestemd was om in de sociale evolutie, in 't midden waarvan wij staan, te werken als de zuurdeesem, die de geheele maatschappij doordringende tot verzoening kan leiden van kapitaal en arbeid, tot organisatie van de verschillende soorten van arbeid, tot dienstbaarmaking van het kapitaal aan den arbeid en tot het bezweren van het revolutionnaire gevaar.

Onder de verschillende vraagstukken, die op het congres behandeld werden nam weder een breede plaats in dat van winstdeeling, waarbij ditmaal de twee vormen van „co-partnership" en „profit-sharing" afzonderlijk werden beschouwd. Verschillende fransche afgevaardigden trachtten aan de discussie een wending te geven in socialistischen zin en de coöperatie te beschouwen als een noodzakelijk element om tot de zegepraal

van het socialisme te geraken. Van engelsche zijde hield men voet bij stuk en vatte men de zaak practisch op. Een motie werd aangenomen om in alle bij de alliantie aangesloten landen een actieve propaganda te organiseeren voor het beginsel van "co-partnership" van den arbeid, ten einde de publieke opinie te overtuigen van de voortreffelijkheid van een beginsel, dat meer nog dan "profit-sharing" bestemd was den arbeid bij de voortbrenging tot zijn recht te doen komen. Lang en breed werd overigens gesproken over de vraag, of het nuttig was een definitie van "co-partnership" en "profit-sharing" te geven. Definities werden voorgesteld, maar als te eng of te eenzijdig weder ter zijdegesteld, en ten slotte deed men het zonder definitie.

Een andere vraag was deze, welke houding de regeeringen behoorden aan te nemen tegenover de coöperatie. In een langademige motie werd het denkbeeld belichaamd, dat de regeeringen zich onzijdig moesten houden, doch alle hinderpalen uit den weg moesten ruimen, die haar vrije ontwikkeling in den weg staan. Werd daarbij de wenschelijkheid eener vrijgevige wetgeving uitgesproken, ten einde de coöperatie te bevorderen, men droeg zorg er uitdrukkelijk bij te verklaren, dat men geen directen steun van den Staat in den vorm van subsidies verlangde. Bij dit onderwerp zochten de fransche socialisten een verklaring van 't congres uit te lokken, waardoor tegen de fransche regeering en haar h. i. te bemoeizuchtige wetgeving, positie werd genomen. Na een verwarde discussie bepaalde men zich tot het uitspreken van den wensch, dat niet door de wetgeving dwang ten gunste van een bepaalde winstdeeling zou worden uitgeoefend.

Een meer practische discussie werd gevoerd over de vraag, of het wenschelijk was op het platteland zooveel mogelijk alle takken van coöperatie in dezelfde vereeniging samen te vatten. Met het oog op de samenstelling der maatschappij ten plattelande bleek men daar over 't algemeen wel voor te zijn, bepaaldelijk wat betreft de samenkoppeling van gezamenlijken inkoop voor landbouwdoeleinden en de consumtieve coöperatie. Toch toonde de discussie dat de toestanden te verschillend waren om een al te algemeene conclusie te rechtvaardigen. De motie, die ten slotte de verschillende gevoelens samenvatte luidde:

„Het congres, van oordeel, dat voor de bevordering van het coöperatief beginsel onder de plattelands-bevolking het noodig is rekening te houden met de verschillende toestanden en de meest geschikte tijdstippen voor de uitvoering te kiezen in de onderscheidene landen, meent niettemin, dat het belang der landelijke bevolking vordert alle takken van coöperatie in een centraal verband te vereenigen, — met uitzondering alleen van de crediet-coöperatie, die steeds een geheel afzonderlijke en zelfstandige organisatie moet behouden, ook waar zij rechtstreeks of onmiddellijk met den centralen bond in aanraking is.

„De algemeene dienst moet omvatten den aankoop, collectief, van grondstoffen, zaaizaad, mest- of andere producten voor de exploitatie van den bodem, evenals den gemeenschappelijken aankoop van verbeterde werktuigen, als ploegen, eggen enz., wat het landbouwwerk minder kostbaar en tegelijk meer winstgevend zou maken.

„Vervolgens zou men zich hebben bezig te houden met den aankoop van alle noodige behoeften voor het materieel bestaan voor de bevolking en de voedering van het vee.

„De collectieve verkoop der landbouw-producten moet zooveel mogelijk geschieden door de voortbrengselen bijeen te voegen naar de soort, om ze gezamenlijk op de markten der groote steden, of bij veiling te verkoopen.

„Op die wijze zal de landelijke bevolking niet alleen goedkooper leven en de hoogste opbrengst verkrijgen voor haar producten, maar de oeconomische toestand der landbouwers zal er ook door opgeheven worden en dit zal rechtstreeks bijdragen tot het algemeen welzijn van de landelijke bevolking.”

Ten slotte werd gesproken over de handelsbetrekkingen tusschen de verschillende coöperatieve vereenigingen. Van fransche zijde werd hier voorgesteld een beurs voor coöperatieve handelsproducten te Parijs op te richten, waaraan de bekende Flürschheim een stelsel vastknoopte van internationalen ruil van producten, dat de tegenwoordige wijze van handeldrijven met zijn credietmiddelen zou kunnen vervangen. Men dreigde hier weder geheel in socialistisch vaarwater te komen, doch ten slotte werden deze fransche eischen ter zijde gesteld met de opmerking, dat het congres over de oprichting eener nationale beurs niets te beslissen had. Men had echter geen bezwaar

uit te spreken de wenschelijkheid dat spoedig een Parijsche beurs kon worden opgericht als onderdeel van een groote internationale organisatie ter bevordering der handelsbetrekkingen. Overigens werd de volgende motie aangenomen:

„Het congres spreekt den wensch uit, dat in elk land een centraal coöperatief handelsbureau worde opgericht, tot hetwelk men zich wenden kan en dat deze bureaux voor verschillende coöperatieve handelsartikelen, alle plaatsen op een speciale lijst, die door het leidende bureau, te Londen gevestigd, worden openbaar gemaakt en rondgezonden aan de onderscheidene coöperatieve centrale bureaux van elk land.”

Op de vraag, of 't congres ook practisch voordeel voor de Nederlandsche coöperatoren heeft afgeworpen, moge de volgende mededeeling in „Ons Belang” antwoord geven.

„Op het internationaal congres te Delft waren verscheidene monsters boter, granen en peulvruchten tentoongesteld. Van de Friesche fabrieken o. a. uit Roordahuizen en Grouw. De Geldersch-Overijselsche Bond was vertegenwoordigd door een negen- à tiental, de Zuid-Nederlandsche Bond door een viertal monsters. De Engelsche vertegenwoordigers verklaarden den smaak naar genoegen te vinden, doch wezen er vooral op, dat de boter droog diende gekneed te zijn. Voorloopige toezeggingen der coöperatieve vereenigingen nit Leeds, Sunderland, Londen en Manchester betreffende afname zijn gedaan. Naar wij vernemen, zal de levering door middel van de Handelskamer van den Nederlandschen Coöperatieven Bond moeten geschieden en zullen binnenkort monsters, voorzien met het handelsmerk van dien Bond, opgezonden worden. Als leveringsprijs werd onderling overeengekomen te noteeren: 3 kronen beneden hoogste Kopenhaagsche noteering. Moge 'n regeling getroffen kunnen worden, waarbij alle bij den Bond rechtstreeks of middelijk aangesloten fabrieken, mits goede qualiteit leverend, kunnen profiteeren! Als de vooruitzichten worden verwezenlijkt, kan het congres op een voor ons land gewichtig en schoon, practisch resultaat bogen.”

De Engelsche Bank en het zilver. In de eerste helft van September verschrikte de Times de Engelsche geldmarkt met den alarmkreet, dat de Engelsche Bank zich bereid had

verklaard zilver te koopen tot een vijfde deel harer reserve.

Het blad zelf was over de mededeeling zoodanig ontsteld, dat het in der haast vergeten was, wat eigenlijk in de Bank Act staat. Wel wist het heel geleerd te doceeren, dat met reserve niet bedoeld was, wat in de wandeling de reserve genoemd wordt, maar de voorraad munt en metaal in het issue department tegenover de banknotenuitgifte. Maar het voegde er bij, dat waarschijnlijk besloten was een vijfde in zilver te nemen en niet een vierde, zooals de bankwet toelaat, om rekening te houden met de schommeling in de zilverprijs, daarbij geheel vergetende, dat de bankwet vergunt een vierde van 't bedrag aan goud in zilver te hebben en dat dit een vierde natuurlijk juist hetzelfde is als een vijfde van 't geheele bedrag aan munt en muntmetaal. Hoe het zij, de Times noemde het haar medegedeelde voornemen der Bank-directie een ware revolutie en al was de Bank sterk genoeg om ook dezen nieuwen schok te verduren zonder zelfs te verwikken, achtte zij het toch in hooge mate roekeloos dus met haar crediet te spelen.

Wat er nu eigenlijk van deze geruchten aan was bleek spoedig op de halfjaarlijksche vergadering der Bank, waarin verklaard werd, dat van de Bank op 29 Juli een schrijven was uitgegaan aan de regeering, als antwoord op haar vraag, wat de Bank bereid was te doen om, zonder met den gouden standaard te breken, mede te werken tot waardeverhooging van het zilver, ten einde Frankrijk en Amerika in staat te stellen tot vrije aanmunting over te gaan. Dit teneinde een antwoord te kunnen geven op voorstellen, door de gedelegeerden van Frankrijk en Amerika aan de Engelsche regeering voorgelegd. In het schrijven nu van de Bank-directie was eenvoudig verklaard dat de Bank bereid was te doen, wat haar vrijstond krachtens de wet van 1844, nl. een vijfde van den voorraad munt en muntmetaal tegenover de banknotenuitgifte in zilver te hebben, onder voorwaarde altijd, dat de Fransche munt weder voor vrije zilveraanmunting zou openstaan en dat de prijzen bevredigend waren. Dit klonk natuurlijk al zeer weinig verontrustend, en ten overvloede werd nog op desbetreffende vragen geantwoord, dat nog geen zilver was gekocht, en dat de Bank zelf met de voor de muntquaestie uitgezonden Amerikaansche gedelegeerden

niet onderhandelde. Toch werd er in de vakbladen nog een tijdlang een scherpe polemiek gevoerd en de houding der bank van de zijde van monometallistische fanatici scherp afgekeurd. Ten slotte echter ging de storm voorbij, toen men begreep, dat de door de Bank gestelde voorwaarden aan haar bereidverklaring alle practische beteekenis ontnamen. Ook zag men in dat kwam het er eens toe, de aankoop voor eens van de betrekkelijk kleine hoeveelheid zilver al zeer weinig zou helpen om den prijs op den duur te releveeren.

Suikerwetgeving. Zoo goed als in onze koloniën heeft in de engelsche suikerproduceerende koloniën deze nijverheid te worstelen met de concurrentie van de met exportpremiën begunstigde suikers. Door den Minister Chamberlain was een commissie ingesteld om te rapporteeren over den nood dezer industrie en de middelen van redres. Dezer dagen bracht zij rapport uit. Eenstemmig stelt zij eenige maatregelen voor, hoofdzakelijk .ten doel hebbende de economische toestanden op de eilanden in 't algemeen te verbeteren nl.: 1° het vestigen der arbeidersbevolking als boeren-eigenaars op kleine grondstukken, 2° het grondvesten van kleinere bedrijven van landbouwnijverheid en verbetering der cultuurwijzen, 3° verbetering der verkeersmiddelen tusschen de verschillende eilanden, 4° bevordering van een fruithandel op New-York en misschien later op Londen, 5° een voorschot uit de Rijksschatkist voor de stichting van centrale fabrieken op Barbados. De commissie acht het billijk, dat het Rijk voor een en ander zich uitgaven getrooste. Zij wil voor de sub 2, 3 en 4 bedoelde doeleinden jaarlijks 27.000 pd. st. gedurende tien jaren toestaan. Voor de centrale fabrieken zal 120.000 pd. st. noodig zijn. Verder 30.000 pd. st. voor de nederzetting van boeren-eigenaars op sommige eilanden en 60.000 pd. st. om de vlottende schuld der eilanden af te doen. Eindelijk nog een bijdrage van 20.000 pd. st. gedurende 5 jaar om sommige eilanden tegemoet te komen in hun verplichte uitgaven.

De Voorzitter, Sir Heny Norman, acht echter dit alles maar palliatieven. Van de overtuiging uitgaande, die de commissie verkregen had, dat de nood der industrie slechts voor een uiterst gering deel aan slecht beheer, bijna geheel aan de

concurrentie der »bounty-fed sugars« te wijten was, en derhalve zeker zou aanhouden, en dat verder vervanging van de suikerindustrie door andere slechts zeer ten deele mogelijk was, zag hij geen anderen uitweg dan het invoeren in Engeland van »countervailing duties,« dus van een invoerrecht op suiker uit landen die een open of bedekte premie verleenen, tot het bedrag van die premie. De andere commissieleden Sir David Barbour en Sir Edward Grey wilden echter niet de britsche consumenten ter wille der West-Indische bevolking met hooger suikerprijzen belasten.

Trade Unions. Dit jaar vergaderden de Trade Unions te Birmingham, en zooals gewoonlijk stond de werkdag van 8 uur weer op het programma. De strijd der Engineers die steeds voortwoedt, gaf daaraan bijzondere actualiteit. Reeds in de openingsrede van den president Stevens werd warme sympathie voor die beweging uitgesproken, en onmiddellijk daarop volgde een motie van instemming met het streven der werklieden naar den werkdag van 8 uur. Vervolgens werd met 923.000 tegen 141.000 stemmen aangenomen, dat de wet den arbeidsduur tot 8 uur per dag in alle bedrijven en bezigheden behoorde te beperken.

Nog een speciale resolutie werd aangenomen ten gunste van den wettelijken 8-uren-dag voor de mijnwerkers, onder 't gewone verzet van Durham en Northumberland. En eindelijk resoluties ten gunste van de verleden jaar door Dilke aanhangig gemaakte bill tot beperking der werkuren in winkels, (beoogende geheele sluiting op Zondag, sluiting om 1 uur op een der dagen, verder driemaal in de week om 7, op de overige dagen resp. om 9 en 10 uur) en ten gunste van een wetsontwerp om huiselijke diensten op 70 uren per week te beperken.

Ten aanzien der Compensation Act werd een motie aangenomen, waarin werd verklaard, dat die op bekrompen en onvoldoende grondslagen rustte. Er was echter een sterke strooming, die gunstiger oordeelde en beweerde, dat als zij maar van een liberale regeering was uitgegaan, zij met lof zou zijn overladen.

Een voorstel om 't volgend jaar een internationaal congres van vakvereenigingen te houden werd met 317.000 tegen 202.000

stemmen verworpen. Het aantal vereenigingen ervoor was echter grooter dan dat ertegen.

Ten aanzien van kinderarbeid werd een resolutie aangenomen om die tot 15jarigen leeftijd te verbieden en nachtarbeid tot 18jarigen. Verleden jaar werd zulk een besluit genomen met 394 tegen 363 duizend, thans met 595 tegen 274 duizend. Scherpe woorden werden gesproken tegen het half-time-systeem. Echter ondervond de motie ook ernstig verzet, vooral van vertegenwoordigers der wevers, die op de wenschelijkheid wezen van het tijdig leeren van een vak.

Verder werd overwerk absoluut veroordeeld en de eisch gesteld, dat een vrouw na haar bevalling 6 maanden van arbeid in fabrieken en werkplaatsen vrij moest zijn.

De nationalisatie-resolutie wordt voortdurend uitgebreider. De eisch was nu dat genationaliseerd worden: land, mijnen, mijn-royalties, „rents” spoorwegen, waterwegen, en gemunicipaliseerd water, kunstlicht en tramway-ondernemingen. Tevens werd weer eens terloops beslist dat alle middelen van productie, distributie en ruil gesocialiseerd moesten worden, zooals het nu heet.

De veroordeeling van „non-union labour” ging ditmaal zoover dat men niemand verkiesbaar verklaarde in het parlementaire comité, die gedurende het jaar, aan 't congres voorafgaande, als particulier steun had gegeven aan de voortbrenging van zaken, waarbij „non-union labour” was verricht. Aangenomen met 578 tegen 306 duizend.

Gevraagd werd indiening van een wetsontwerp voor pensioenen voor alle werklieden. Ten aanzien der werkloozen werd aangegenomen een motie, dat ten einde het vraagstuk der werkloosheid op te lossen, aan de steden de bevoegdheid moest worden gegeven, in verband met de Artizans Dwelling Act, om des noods met drang, alle land te koopen, noodig voor het bouwen van woningen of het telen van voedingsmiddelen voor het volk.

Geklaagd werd over onvoldoende werking van het Arbeidsdepartement bij de Board of Trade. Men wenschte uitbreiding en wilde dat de werkzaamheid van het departement zich zal uitstrekken tot enquêtes naar de oorzaken van 't verval van zekere bedrijven, naar de mogelijkheid van redres,

of als daarvan geen sprake was, naar de mogelijkheid om nieuwe bedrijven in de plaats in werking te brengen, het verzamelen van inlichtingen omtrent voorwaarden, waaronder de industrieën buitenslands werken; het oprichten en in werking brengen van verzoeningsraden en scheidsgerechten.

Een levendige discussie werd gevoerd over verschillende voorstellen om een federatie van alle trade-unions tot stand te brengen met het oog op 't verschaffen van onderlinge hulp bij arbeidsgeschillen. In beginsel werd dit aangenomen en besloten een commissie te benoemen om een schema te maken. Intusschen is men vroeger ook reeds eens zoover geweest, maar 't schema, dat later ter tafel kwam, is toen afgestemd. Of 't nu beter zal gaan, is de vraag. De sympathie voor de Engineers sprak luide in meer dan een redevoering ten gunste van een combinatie om steeds elkander te helpen, maar er ontstond reeds dadelijk groot verschil van gevoelen, toen 't aankwam op proportioneele toekenning van invloed en op 't opmaken van een schaal van betaling over de verschillende Unions.

De strijd over den werkdag van 8 uren. Deze strijd, waarover sprake was in de Juli—Aug. Kroniek woedt nog steeds voort. Hij had zijn ups en downs. Nu en dan gaven eenige patroons toe, maar aan den anderen kant waren er ook weer Londensche patroons, die eerst hadden toegegeven en daarna tot den werkdag van 9 uren terugkeerden. Er waren ook patroons in verwante vakken, die hun arbeiders wegzonden, speciaal ketelmakers en scheepsbouwers. Half September waren er een 45000 zonder werk, begin October 59000. De federatie der patroons had een manifest uitgegeven, waarin zij beweerden, dat de strijd niet zoo zeer de 8 uren gold, als de vraag, wie de baas zou zijn in de ondernemingen, de patroons of de werklui. Van den kant der werklieden werd tegen deze bewering opgekomen.

Zoo stonden de zaken, toen door den heer William Mather den eigenaar der Salford Iron Works, die den werkdag van 8 uren hebben, een voorstel tot bemiddeling werd gedaan. Hij stelde nl. voor, dat afgevaardigden van het patroonsverbond en van de Amalgamated Society of Engineers bijeen

zouden komen om te beraadslagen over de volgende voorwaarden: de werkweek wordt op 48 uren gesteld, met afzonderlijke bepalingen voor overwerk en andere uitzonderingsmaatregelen; verschillende kleinere geschilpunten betreffende het werken met ploegen en de machines worden geregeld; het patroonsverbond zal niets doen om de vereeniging der werklieden tegen te werken, en geen leden der vakvereeniging minder goed behandelen dan ander werkvolk.

De patroons wilden hier niet van weten. De heer Siemens liet zich tegenover een redacteur der Daily News uit, dat zij volkomen onafhankelijk waren van de Society en met non union men konden doorwerken, en dat Mather op hem den indruk maakte van den vos, die zijn staart verloren had en die nu alle vossen wilde overreden den hunnen op te offeren.

Na 't mislukken eindelijk van deze poging mengde de Board of Trade zich in 't geschil en bood hij volgens de bepalingen der Conciliation Act zijn bemiddeling aan. De Commissioner of Labour confereerde tot dat doel met bestuursleden van beide partijen. Voorloopig zonder resultaat. De patroons kwamen bijeen om een motie aan te nemen ten gunste van de 54 werk-uren, onder verklaring dat de 48 uren noodlottig voor de industrie zouden zijn, en alle patroons die hadden toegegeven opwekkende tot de 54 uren terug te keeren. Onder die omstandigheden leidde de conferentie van den heer Llelewyn Smith met den Voorzitter tot niets. Maar ook diens conferentie met Barnes, secretaris der Engineers, had geen resultaat, daar naar 't gevoelen van Barnes de beoogde bemiddelingsvoorstellen het hart der quaestie niet raakten. Daarop echter zijn de onderhandelingen weder voortgezet door den minister Ritchie zelf, en aanvankelijk thans met dit succes, dat voorloopig wederzijds besloten geen nieuwe strikes en nieuwe lock-outs te beginnen. Zoover van de zeer geheim gehouden onderhandelingen uitlekte, kostte het groote moeite het eens te worden over den omvang der quaestiën, waarover het scheidsgerecht zou beslissen. Eerst onder de patroons zelf daar de Londensche er niet van wilden weten, dat alleen het Londensche geschil zou worden beslist. Kwam men tot verkorten werktijd, dan moest die over 't geheele land gelden, opdat

niet de Londensche patroons bij anderen zouden achterstaan. In dit opzicht gingen de werklieden met hen mee. Het grootste geschil tusschen de werklieden en hen was echter, dat eerstgenoemden eenvoudig de vraag van den 8 uren dag beslist wilden zien, terwijl de patroons de quaestie van beperking van arbeidsdag aan een scheidsgerecht wilden onderwerpen maar in verband met de loonsbetaling en bovendien ook andere quaestiën het gezag in de werkplaats betreffende, beslist wilden zien. Intusschen hielden de geruchten aan, dat men tot overeenstemming zou komen, toen 7 Oct. het bestuur der patroonsfederatie bijeenkwam en een drieledige resolutie openbaar maakte, die aan de hoop op een schikking den bodem insloeg. Zij verklaarde: 1e dat het vraagstuk der 48 uren nogmaals zorgvuldig overwogen was en men tot het besluit was gekomen, dat een vermindering van werkuren in „engineering" en de verwante bedrijven niet toelaatbaar was; 2de dat een gewichtig punt in geschil het beheer van de werkplaats was, en dat de federatie in dit opzicht volkomen vrijheid voor haar leden eischte; 3de dat onder die omstandigheden elke inmenging van derden geen nut had en daarom niet kon worden aangenomen.

Men vreest nu uitbreiding van den strike, ook tot andere bedrijven. Zij kwam tot nu toe den werklieden reeds op meer dan 200.000 pd. st. te staan.

HANDELSKRONIEK.

STATISTIEK VAN DEN IN- EN UITVOER VAN NEDERLAND OVER 1896. — VERSLAG VAN DE POSTERIJEN EN TELEGRAFIE 1896. — EXPLOITATIE DER INTERCOMMUNALE TELEFOONVERBINDINGEN DOOR HET RIJK. — VERSLAG VAN DEN STAAT DER ZEEVISSCHERIJEN 1896. — CONSULAIRE VERSLAGEN. KAAPSTAD, BUENOS-AYRES, HONGKONG.

Statistiek van den in- en uitvoer van Nederland over 1896. Aan de Handelsstatistiek over 1896, die thans is verschenen, wordt het volgende ontleend:

Invoer.

	Algemeene Invoer. Kilogr.	Invoer tot verbruik. Guldens.
1892	15.710.657.008	1.284.194.907
1893	16.378.127.269	1.408.723.754
1894	17.628.651.779	1.460.839.516
1895	17.843.392.888	1.443.839.400
1896	20.516.977.258	1.634.930.703

Uitvoer.

	Algemeene uitvoer. Kilogr.	Uitvoer uit het vrije verkeer. Guldens.
1892	9.008.771.352	1.133.931.270
1893	9.599.861.215	1.116.617.933
1894	10.542.251.014	1.114.739.317
1895	10.630.289.287	1.178.079.087
1896	12.777.043.049	1.337.449.863

Uit de cijfers over 1896, vergeleken met 1895, blijkt dat de algemeene invoer is vermeerderd met ruim 14,98 pCt., de invoer tot verbruik met 13,23 pCt., de algemeene uitvoer met bijna 20.20 pCt., de uitvoer uit het vrije verkeer met bijna 13.53 pCt.

Het percentsgewijze aandeel in de waarde van den totalen invoer tot verbruik was

Granen	27,37	pCt.	Zaad	3,56	pCt.
Drogerijen	15,81	"	Steenkolen . .	3,52	"
IJzer en ijzerwerk .	7,29	"	Staal, Staalwerk	3,33	"
Koper en koperwerk	5,42	"	Koffie	3,05	"

Van den uitvoer uit het vrije verkeer:

Granen	16,25	pCt.	Manufacturen. .	3,45	"
Drogerijen	14,69	"	Koper en koperwerk	3,14	"
IJzer en ijzerwerk .	5,11	"	Eetbare margarine	2,36	"
Geraff. suiker . .	3,72	"	Papier	2,07	"

Verslag van de posterijen en telegrafie 1896. Aan het door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid uitgebracht verslag over den staat der posterijen in 1896 is het volgende ontleend.

Het aantal gewisselde stukken bedroeg 284.899.895 in 1896 tegen 265.520.400 in 1895 waarvan

	1896	1895
gewone brieven	85.233.266	79.032.511
briefkaarten	43.205.509	40.427.073
nieuwsbladen en gedrukte stukken	133.096.623	123.976.823

Het bedrag der waarden aan de post toevertrouwd ter overmaking voor zoover bekend, bedroeg f 251.666.042 tegen f 235.267.250 in 1895.

Hieruit blijkt dat het aantal behandelde stukken in 1896 met ruim 19 millioen stuks is toegenomen, en het overgemaakte geldswaardig bedrag ruim 16½ millioen gulden meer bedroeg in 1896 dan in 1895.

Het aantal verzonden binnenlandsche en verzonden en ontvangen buitenlandsche postpakketten bedroeg in 1896 4.636.262 tegen 4.498.514 in 1895. Ter gelegenheid van het St. Nicolaasfeest (2—7 December) werden 225.700 pakketten verzonden.

Het batig saldo van den postdienst in 1896 zal vermoedelijk bedragen f 1.856.668 tegen f 1.466.436 in 1895.

Het aantal telegraafkantoren in Nederland bedroeg einde 1896 881, zijnde 24 meer dan einde 1895. In 1896 werden behandeld 4.583.798 telegrammen tegen 4.633.257 in 1895. De opbrengst was

in 1896	f 1.463.711,51
in 1895	f 1.475.713,91½

Voor aanleg en exploitatie werd uitgegeven

in 1896 . . . . f 2.505.659,16
in 1895 . . . . f 2.213.631,20

Daaruit blijkt dus dat het telegrafisch verkeer in 1896 tegenover 1895 is afgenomen. Moet dit toegeschreven worden aan de concurrentie van den telefoon? Wij gelooven het niet. Waar het verkeer en vooral de behoefte aan spoedige communicatie in onzen tijd zoozeer is toegenomen en nog jaarlijks toeneemt, is niet alleen plaats voor telegraaf èn telefoon, maar zou het te verwachten zijn dat het gebruik van beiden toenam. Wij gelooven veeleer dat de reden van de vermindering van het gebruik van den telegraaf gezocht moet worden in het te hooge tarief. De invoering van het stuiversport heeft het brieven vervoer alom dermate doen stijgen, dat niettegenstaande het goedkooper tarief de gezamenlijke inkomsten toch zijn toegenomen. Zulks zou bij lager binnenlandsch telegraaftarief onzes inziens ook het geval zijn en het publiek zou er baat bij vinden.

Exploitatie der intercommunale telefoonverbindingen door het Rijk. In verband met de wet van 2 Mei 1897 (Stb. n° 121) geschiedt te rekenen van 1 October 1897 de exploitatie van de intercommunale telefoonverbindingen van Rijkswege. Een Koninklijk Besluit van 16 September 1897 (Stbl. 200) behelst bepalingen omtrent het van die telefoonverbindingen te maken gebruik. Daarin wordt bepaald dat hij, die tot het voeren van een intercommunaal telefoongesprek wordt toegelaten, bevoegd is zich gedurende drie minuten met den opgeroepene te onderhouden. Wanneer hij zulks verlangt kan de termijn met 3 minuten verlengd worden. Na zes minuten mag het gesprek, telkens voor drie minuten, alleen voortgezet worden, indien zich geen andere personen tot het voeren van een gesprek hebben aangemeld. Voor een gesprek van drie minuten of minder tusschen 's middags 12 en 4 uur wordt betaald 50 cent: gedurende den overigen tijd van openstelling der kantoren 25 cent. Voor elke verlenging van 3 minuten of minder wordt hetzelfde berekend. Voor een dringend gesprek wordt het dubbele van een gewoon gesprek voldaan. De betalingen

geschieden vóór het voeren van een gesprek; bij opheffing van de verbinding, omdat aan de oproeping geen gehoor is gegeven, wordt de helft van het betaalde teruggegeven. De geabonneerden van een plaatselijk telefoonnet, die van hunne perceelen uit intercommunale verbindingen wenschen te kunnen aanvragen, voldoen boven het gewone tarief aan het Rijk een vast bedrag van vijf gulden per jaar (over 1897 wordt dit niet in rekening gebracht) en storten voor de kosten der te voeren gesprekken een door of van wege den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te bepalen som in voorschot. Hierop worden gekort de kosten van alle gesprekken van uit hunne perceelen gevoerd. De Staat neemt met betrekking tot den telefoondienst geenerlei aansprakelijkheid op zich.

Verslag van den Staat der Zeevisscherijen 1896. Aan het verslag door het College van Zeevisscherijen aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid uitgebracht over 1896, ontleenen wij het volgende.

Het College ontving afschrift van een door de vereeniging ter bevordering van de belangen der Zeeuwsche oesterindustrie tot den Minister van Financien gericht adres, hiertoe strekkende dat, te rekenen van 1 April 1896, de pacht voor de oesterperceelen op de Iersche en Bergsche bank tot de helft mocht worden verminderd en dat „van Staatswege een onderzoek moge worden ingesteld naar de oorzaken van de vermindering van de hoedanigheid van de oesterbanken.”

Daar het behartigen van de belangen der Zeeuwsche oestercultuur niet tot den werkkring van het college behoort, kon dit, waar de Minister van Financien niet om advies vroeg, zich niet met de zaak inlaten. Het verslag zegt echter dat de indruk, dien het adres maakt, en die ook van elders bevestigd werd, is, dat werkelijk de groote belangen der vaderlandsche oesterindustrie ernstig worden bedreigd. Dit kan ook opgemaakt worden uit het volgende schrijven van een der groote oesterhandelaren te Londen. „Wat den handel in Hollandsche oesters op onze markt betreft, moet ik u in de eerste plaats doen opmerken dat die zaken niet best gaan; er is weinig navraag naar oesters. Daarbij komt dat vele in Engeland gekweekte soorten zeer goed voldoen en veel hebben

opgeleverd en waarschijnlijk nog wel eenigen tijd veel zullen blijven opleveren. De Hollandsche oesters daarentegen zijn een geruimen tijd van inferieure kwaliteit, klein, en toch hoog in prijs geweest, en het gevolg hiervan is dat de menschen in de 2 of 3 laatste jaren geleerd hebben 't zonder Hollandsche oesters te doen. Nadat ze vroeger als 't ware een onmisbaar artikel schenen te zijn, is er nu geen bizonder verlangen meer naar. Ik ben bevreesd dat de Hollandsche oesters haar oude plaats op onze markt niet meer zullen kunnen terugkrijgen, voordat zij ze door hare oude hoedanigheden weer heroveren; dat wil zeggen: zij zullen weer groot en mooi moeten zijn voordat er opnieuw groote navraag naar komt."

Wanneer deze opvatting juist is zijn de vooruitzichten voor onze oesterkweekers niet verblijdend. Naar aanleiding van het in den aanvang vermeld adres is den wetenschappelijken adviseur in visscherijzaken opgedragen een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van den beweerden slechten groei en daaruit volgende mindere kwaliteit en groote sterfte der Zeeuwsche oesters.

Omtrent den zalmvangst vinden wij vermeld dat aan de voornaamste markt die te Kralingsche veer werd aangevoerd:

1896	49.470	stuks.
1895	48.486	"
1894	57.458	"
1893	75.175	"
1892	65.481	"

De prijzen die betaald werden waren:

	Hoogste prijs per ½ kilo.	Laagste prijs per ½ kilo.
1896	f 4,—	f 0,45
1895	3,25	0,45
1894	3,25	0,60
1893	2,95	0,55
1892	3,05	0.40

Van de in 1896 te Kralingsche veer aangevoerde zalmen waren

48.264	zalmen van de Ned. rivieren	wegende 719.754	halve K.
1.206	vreemde zalmen	" 7.716	" "
49.470	zalmen met een gezamenlijk	gewicht van 727.470	halve K.

Behalve te Kralingsche Veer, verreweg de voornaamste Nederlandsche markt voor zalm, wordt deze echter nog aangevoerd te Ammerstol, Dordrecht, Gorinchem, Hardinxveld en Woudrichem. Onder de daar aangevoerde zalmen zijn echter een aantal, die aan het Kralingsche Veer andermaal verkocht worden, zoodat men door optelling van de aanvoercijfers van al de verschillende markten een te hoog totaal zou krijgen.

In 1896 werden aan de verschillende markten aangevoerd:

Ammerstol . .	3.845	zalmen.
Dordrecht . .	1.204	"
Gorinchem . .	1.588	"
Hardinxveld . .	1.885	"
Woudrichem. .	470	"

Omtrent de haringvisscherij lezen wij in het verslag dat eene poging, vóór den aanvang van het seizoen gedaan, om weder eene algemeene haringjagerij tot stand te brengen, op niets uitliep, doch tot gevolg had dat er eenige kleine combinaties tot stand kwamen, met het doel om voor gezamenlijke rekening te laten jagen.

Enkele der voornaamste reederijen gaven daarentegen last aan sommige hunner schippers, om een jaagreis te doen alleen voor eigen rekening; andere weer droegen den schippers op om de eerst gevangen haring via Leith naar huis te zenden, terwijl er ook reeders waren die hun schippers volkomen vrijheid van handelen lieten. Eene groote onregelmatigheid in de aanbrengst der nieuw gevangen haring was van dit alles het gevolg. De aanvoeren met jagers in de zendingen via Leith gaven dikwijls na aftrek der kosten verlies, terwijl de schippers, die buiten elke combinatie staande voor eigen rekening binnen kwamen, moesten ondervinden dat de markt door de aanvoeren van jagers en de zendingen via Leith een zoo laag standpunt had bereikt, dat ook voor hen de vangst slechts verlies kon geven. De kwaliteit der eerste aanvoeren liet over het algemeen veel te wenschen over. Ook het verder verloop van de visscherij kenmerkte zich evenals het begin door groote onregelmatigheid. Als doorsnee prijs voor 1896 is aan te nemen f 9.50 per ton, een cijfer, dat zeer ongunstig afsteekt tegen verleden jaar, toen de doorsneeprijs f 12.80 per ton was.

De haringhandel met het buitenland leverde weinig bevredigende resultaten op. Tengevolge van den zachten winter 1895—96 hadden de Zweedsche haringvisschers geregeld hun bedrijf kunnen uitoefenen, en, daar deze tot zeer lage prijzen aanbiedingen kunnen doen, konden houders van Hollandsche haring hun voorraad moeilijk van de hand zetten, hetgeen tengevolge had dat bij de opening van het nieuwe seizoen nog belangrijke restanten van 1895 aanwezig waren. Ditzelfde verschijnsel deed zich ook elders voor en dientengevolge was de aftrek aan haring naar het buitenland niet bevredigend; het einde des jaars bracht echter eenige verbetering, doordat de Noorsche zomervisscherij nagenoeg mislukte.

Consulaire Verslagen. Kaapstad. De Consul-Generaal te Kaapstad de heer B. H. de Waal begint zijn verslag over 1896 (Cons. Verslagen n° 35) met er op te wijzen dat de Jameson inval de belangstelling in Nederland voor alles wat Zuid-Afrika betreft weder levendig heeft wakker geschud, en hoopt dat men in Nederland niet, zooals wel eens vroeger gebeurd is, weder al te snel verkoele. Volgens den schrijver is het nadeel van de in de laatste twintig jaar periodiek geuite belangstelling in Zuid-Afrikaansche toestanden en zaken, dat men, wat de bereiking van praktische resultaten betreft, dikwijls de allerslechtste oogenblikken uitkiest. In het algemeen gesproken is de Nederlandsche handel en industrie in Zuid-Afrika meestal te laat in het veld gekomen; wanneer de room van de melk af was begon men in Nederland zijn aandacht op die landen te vestigen.

En voor een land als Nederland, vervolgt hij, is het juist van zoo bizonder veel waarde om het eerst in het veld te zijn. Dan is er met gering kapitaal nog iets te beginnen, dan is de concurrentie nog niet zoo scherp, dat zij mannen van ondervinding vereischt, en juist op het punt van geld en geschikte menschen komt in den handelsstrijd de kracht uit van een groot tegenover een klein volk. Dat er iets waars in die redeneering ligt, wij zullen het niet ontkennen, in haar geheel wenschen we die echter voor rekening van den geachten schrijver te laten. Men zou anders o. a. kunnen vragen of niet juist, waar een nieuw veld moet ontgonnen worden, de onder-

vinding van elders den juisten weg zal aanwijzen, dien men heeft in te slaan.

Voorts meent de Consul-Generaal dat men over het algemeen bij het oprichten van zaken of ondernemingen in Nederland geneigd is ze in het begin op te bekrompen schaal in te richten. Daardoor wordt dikwijls een slecht fondament gelegd en wanneer men dan naderhand »bij stukken en brokken« daarop voortbouwt blijft het geheel zwak en bouwvallig.

Ook in het afgeloopen jaar (1896) zegt de Consul-Generaal werd de herhaaldelijk uitgesproken meening bij mij bevestigd dat er voor Nederland's handel en nijverheid in Zuid-Afrika nog wel wat te doen valt. Sommige firma's in Nederland werden met correspondenten aldaar in aanraking gebracht met het gevolg dat herhaaldelijk goede zaken werden afgesloten. Ook een paar reizigers, die firma's in Nederland vertegenwoordigden, werden met handelshuizen in aanraking gebracht en verkregen bevredigende resultaten. Ook hierbij waarschuwt de heer de Waal nogmaals dat men in Nederland dergelijke zaken niet op al te bekrompen schaal moet inrichten. Wanneer eenige fabrikanten of handelaren gecombineerd een geroutineerd handelsreiziger gevonden hebben, die voldoende met de Engelsche taal bekend is, rekene men de onkosten vooral niet te laag. »Vooral om een nieuw artikel ingang te doen vinden bij het publiek«, zoo lezen wij in het verslag, »moet heel wat opgeofferd worden aan advertenties en daarin komt men met een paar honderd gulden niet ver. De zaken, die in Europa vergemakkelijkt worden door het drinken van een borreltje en het rooken van een goede sigaar, eischen hier in deze landen, waar het geld zooveel minder waarde heeft en zooveel gemakkelijker uitgegeven wordt, dikwijls een luncheon en een flesch champagne, en dat kost hier minstens een pond of wel twaalf gulden.«

Omtrent den omvang van den Nederlandschen handel op Zuid-Afrika bestaan geen betrouwbare gegevens, om de bekende reden dat de officieele statistiek slechts als uit Nederland ingevoerd geeft wat in Nederlandsche havens is geladen in schepen, die naar Kaapstad gaan. Over het algemeen echter gelooft de Consul-Generaal dat de handel tusschen Nederland en Zuid-Afrika is toegenomen hoewel er nog ruimte voor uitbreiding

bestaat. Voorts geeft de Consul verschillende wenken omtrent de te volgen route en andersins voor personen, die van plan zijn naar Zuid-Afrika te emigreeren. Menschen die een handwerk goed verstaan kunnen werk vinden, „menschen die geen vak verstaan, of, zooals zij dat gewoonlijk uitdrukken, alles kunnen aanpakken, raad ik niet om naar Zuid-Afrika te komen."

De aanvoeren van vee, zegt het verslag, zouden veel belangrijker geweest zijn, wanneer de stoomschepen, die het vee in Nederlandsche havens aan boord nemen, niet daarna Engelsche havens moesten binnen loopen alvorens de reis naar Zuid-Afrika te aanvaarden. De Engelsche autoriteiten toch verboden het aan boord nemen van vee in Nederlandsche havens aan de geregeld op Kaapstad varende lijnen en gaven als reden daarvan op het in Nederland heerschende mond- en klauwzeer. Te vergeefs werd door den Consul-Generaal bij de agenten der verschillende stoombootlijnen aangedrongen op de wenschelijkheid een of meer stoombooten van een Nederlandsche haven direkt naar Zuid-Afrika te expedieeren, nadat zulk een schip eerst een deel zijner lading in een Engelsche haven had ingenomen. Dientengevolge moesten de bestellingen van vele liefhebbers van Hollandsch vee onuitgevoerd blijven.

Tot slot van zijn verslag geeft de heer de Waal eenige statistieken van in- en uitvoeren der Kaapkolonie in 1896 en 1895.

Buenos-Aires. Hetzelfde nummer bevat een verslag van den Consul-Generaal te Buenos-Aires, den heer L. van Riet, waarin deze den import van eet- en drinkwaren, tabak en petroleum in de Argentijnsche Republiek behandelt.

Gelijk op vele andere overzeesche markten zoo hebben ook in de Argentijnsche Republiek comestibles, alcoholische dranken en stearinekaarsen onder de Nederlandsche import artikelen steeds een eerste plaats ingenomen. De invoeren dier goederen zijn in de laatste jaren belangrijk achteruitgegaan, een gevolg van de ontwikkeling der binnenlandsche nijverheid, welke juist op het gebied van die artikelen beteekenis verwierf.

Suiker wordt in de Argentijnsche Republiek bijna niet meer geimporteerd, doch integendeel geexporteerd. De uitvoeren bedroegen in de laatste twee jaren achtereenvolgens 84 en

22026 tonnen, terwijl de invoeren beliepen 5620 en 2071 tonnen. Van de in 1895 geimporteerde hoeveelheden kwamen uit Duitschland 1384, uit Belgie 7, uit Frankrijk 4096, uit Nederland 41 en uit Groot-Brittannie 61 tonnen. Tegenwoordig worden bijna alleen Fransche suikers geimporteerd; de invoeren uit Nederland hebben geheel opgehouden.

Nog steeds worden belangrijke hoeveelheden kaas ingevoerd, al heeft ook de Argentijnsche zuivelindustrie zich belangrijk ontwikkeld. De invoeren waren in 1895 621420 en in 1896 729068 kilogram. Een belangrijk deel daarvan komt uit Nederland. Daar de inlandsche kaas veel goedkooper is dan de geimporteerde, is het van belang dat de Nederlandsche exporteurs, willen zij hun afzet in Argentinie behouden, puike, versche en gesorteerde kwaliteiten zenden.

De invoeren van rijst bedroegen in de laatste twee jaar achtereenvolgens 22583 en 18406 tonnen. Onze rijstmolens schijnen met de Engelsche en Duitsche fabrieken niet te kunnen mededingen, hetgeen misschien voor een deel is toe te schrijven aan het ontbreken eener direkte stoomvaartverbinding, waardoor de verzending van uit Nederland duurder wordt.

Van jenever waren de invoeren in 1895 28.198 dozijn flesschen en 226.820 liter, in 1896 129.340 dozijn flesschen en 148.289 liter. In 1895 geeft de statistiek als uit Nederland komende 12.116 kisten van 12 flesschen en 37.674 liter. Uit Duitschland werd geimporteerd 162.688 liter; volgens sommigen komt deze uit de Hamburger fabrieken, anderen daarentegen beweren dat die jenever grootendeels uit ons land komt, en dat men het artikel alleen via Hamburg verzendt om aldaar in demijohns gevuld te worden, welke flesschen in Hamburg goedkooper zijn dan bij ons.

De invoeren van Havannahtabak waren in 1895 71530 en in 1896 73225 kilogram, die van andere tabaksoorten respectievelijk 891.000 en 932.000 kilogram. De Argentijnsche fabrieken verwerkten in 1896 ruim 7 millioen kilo tabak, waarvan dus ruim 900.000 kilo geimporteerd was en hieronder ruim 25.000 kilo Sumatra tabak. Niettegenstaande 31 December 1896 in de Argentijnsche Republiek 651 tabaksfabrieken bestonden worden toch nog belangrijke hoeveelheden sigaren geimporteerd en wel

	1895.	1896.
Havanna sigaren . . .	17.838 K.G.	102.554 K.G.
andere soorten	240.321 "	332.603 "

Verreweg de meeste sigaren, die geimporteerd worden, komen uit Italiaansche en Zwitsersche fabrieken. Alle pogingen om een belangrijken en geregelden aanvoer van Hollandsche Sigaren naar Argentinie te leiden zijn tot dusverre mislukt.

De invoeren van stearinekaarsen waren in 1895 192.240 en in 1896 264.144 kilogram. De invoeren van dit artikel waren vroeger veel belangrijker, maar zijn achteruitgegaan als een gevolg van de ontwikkeling der Argentijnsche nijverheid.

Ten slotte wijst de Consul-Generaal er nog op dat de malaise, die in den handel sedert het begin des jaars heerschte, nog is verergerd. Ten gevolge van het mislukken van den laatsten oogst zijn vele huizen in het binnenland in gebreke gebleven remises te zenden, waardoor een aantal firma's te Buenos-Aires in moeilijkheden zijn geraakt.

Hongkong. De Consul-Generaal te Hongkong de heer F. J. Haver Droeze geeft een verslag over de openstelling der Westrivier in Kwangtoeng (China) voor den buitenlandschen handel en over den handel met transito certificaten met het binnenland. Buiten de plaatsen die voor den handel zijn opengesteld worden namelijk door de Chineesche autoriteiten onder verschillende benamingen allerlei provinciale of plaatselijke belastingen geheven op den verderen invoer en doorvoer naar het binnenland. En dat daarbij ook misbruiken heerschen spreekt in China van zelf. Nu staat het echter volgens het verdrag van Tientsin Europeeschen kooplieden vrij om goederen van de voor den handel opengestelde havens dieper het binnenland in te voeren, wanneer zij daartoe in een dier havens een transitopas aanvragen en bij het ontvangen daarvan in eens de belasting betalen, die de goederen van verdere belasting vrijstelt. Het was dikwijls moeilijk dergelijke passen te krijgen en de Chineesche autoriteiten hielden zich niet aan de bepaling dat van goederen met een dergelijke pas of certificaat vervoerd geen extra belasting meer mocht geheven worden. Na herhaalde en krachtige vertoogen van den Britschen Minister-Resident schreef in November 1896 de Tsung Li Yamen de

provinciale autoriteiten aan dat het recht van vervoer onder transito pas moest worden erkend, en dat die goederen van betaling van alle verdere belasting moesten worden vrijgesteld, hoe ver ze ook in het binnenland worden ingevoerd. De gevolgen daarvan meent de Consul-Generaal, zullen na de opening der Westrivier van groote beteekenis blijken te zijn.

Voor den Nederlandschen handel en nijverheid gelooft hij niet dat, wat uitvoer betreft, die opening vooreerst eenig voordeel van belang zal opleveren.

Wat invoer van white en grey shirtings betreft, zal het veld zich verruimen en wordt dus ook aan de Nederlandsche nijverheid de gelegenheid geboden haar afzetveld te vergrooten. Voorts verwacht hij dat grootere hoeveelheden der mindere soorten van geraffineerde suiker haar weg naar het binnenland van China zullen vinden, en, daar de raffinaderijen te Hongkong voor een zeer groot deel Javasuiker verwerken, zal de vraag daarnaar toenemen. Het voornaamste voordeel zal echter wel blijken te zijn de steeds toenemende invoer van Nederlandsch Indische petroleum, waarvan de heer Droeze groote verwachtingen heeft.

Als Bijlagen zijn bij het verslag gevoegd:

I. Kaart aangevende de plaatsen, die in Zuid-China voor den buitenlandschen handel zijn geopend.

II. Kaart van de Westrivier en de Delta der Cantonrivier.

III. Kaart van de provincie Kwangsi.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Aan eene mededeeling van het Reichsversicherungsamt te Berlijn zijn de volgende gegevens betreffende de werking der **Duitsche ouderdoms- en invaliditeitsverzekering** in 1896 ontleend.

Door de 31 verzekeringsinrichtingen en de 9 bijzondere kassen werd betaald voor ouderdomspensioen 27,412,939 Mark, en voor invaliditeitspensioen 21,101,179 Mark. Van het totaalpensioenbedrag komen derhalve 57 pCt. op rekening der ouderdoms- en 43 pCt. op die der invaliditeitspensioenen. In het voorafgaand jaar was de verhouding 63 : 37, en het laat zich voorzien dat spoedig het bedrag der invaliditeitspensioenen, dat der ouderdomspensioenen overtreffen zal.

Van de ouderdomspensioenen werd 10,714,318 Mark, en van de invaliditeitspensioenen 8,405,010 Mark door het rijk bekostigd. In verhouding tot de bijdragen der verzekerden bedroeg het aandeel van het rijk bij de ouderdomspensioenen 64 pCt. en bij de invaliditeitspensioenen 66 pCt.

Voor restitutie van bijdragen werd 1,975,358 Mark betaald, waarvan 1,458,107 wegens huwelijk, en 517,252 wegens overlijden.

Wat ten slotte betreft de gemiddelde belasting per hoofd der verzekeringsplichtige bevolking, deze beliep in totaal 4.24 Mark, en wel voor ouderdomspensioen 2.40 Mark, en voor invaliditeitspensioen 1.84 Mark.

Loonen en werktijden in Engeland. Verschenen is het vierde jaarlijksch verslag van het Engelsche Labour Department over de wijzigingen in de loonen en werktijden in het Vereenigd koninkrijk, het jaar 1896 omvattend. Wij ontleenen daaraan enkele opgaven.

De gegevens berusten op mededeelingen van werkgevers en werkgeversbonden, trade unions, plaatselijke autoriteiten en verdere belanghebbenden. Met betrekking tot de loonsverhoogingen geldt, dat als zoodanig slechts worden beschouwd wijzigingen in de belooning per uur of week van een gegeven soort werklieden, afgescheiden van wijzigingen in het door dezen verrichte werk. Wijzigingen in het gemiddeld loon van een aantal werklieden die voortvloeien uit verandering niet in het loontarief, doch in de verhouding van het aantal hooger tot het aantal lager betaalde werklieden; promoties of persoonlijke toelagen, en wijzigingen in het loon die vergezeld gaan van overeenkomstige wijzigingen in den werktijd of van veranderingen in den aard van het werk, blijven dus buiten beschouwing. Ver-

geleken worden de loonen bij het begin en bij het eind des jaars; veranderingen die daar tusschen vallen rekenen niet mede.

Het onderzoek omvat bedrijven waarin ongeveer 8.500.000 werklieden arbeiden. Ziehier de hoofdcijfers voor de laatste vier jaren.

LOONEN.

	1893	*1894*	*1895*	*1896*
Aantal verhoogingen	508	608	624	1471
» verlagingen	198	171	180	136
» werklieden gebaat door verhoogingen.	797378	496626	173848	940969
» » getroffen door verlagingen.	1023967	1406084	1269617	536654
Totaal berekend bedrag per week der verhoogingen (£)	59590	17495	7303	41352
Totaal berekend bedrag per week der verlagingen (£)	47164	62586	35514	14760
Gemiddeld bedrag waarmede per saldo het weekloon per hoofd der daarbij betrokken werklieden is gerezen (+) of gedaald (—).	s. d. + 0.5½	s. d. — 1.4¼	s. d. — 1.3½	s. d. + 0.10½

ARBEIDSDUUR.

VAKKEN.	Aantal werklieden betrokken bij wijzigingen in den arbeidsduur.				Gemiddelde vermindering van den arbeidsduur per week en per hoofd, in uren.			
	1893	*1894*	*1895*	*1896*	*1893*	*1894*	*1895*	*1896*
Bouwbedrijven	13265	10162	12600	79730	1.40	2.38	1.46	0.06
Mijnen en steengroeven.	250	1957	2344	674	1.67	3.41	3.80	3.07
Metaal en machine-industrie en scheepswerven.	4292	4496	3304	7395	2.41	7.70	0.02	1.28
Textiel-industrie . . .	2021	989	436	125	1.87	4.57	2.64	3.85
Kleermakerij	7840	962	298	2721	2.02	4.97	2.17	0.62
Verschillende and. vakken	5288	12279	1715	12569	2.34	4.14	2.43	3.71
Werklieden in dienst van het openbaar gezag. .	1693	46313	2038	5057	4.49	4.02	5.32	2.65
Totalen en gemiddelden.	34649	77158	22735	108271	1.99	4.04	1.94	0.73

Het aantal werklieden is in 1896 zoo hoog, omdat in de bouwbedrijven de werktijd, in verband met eene eenigszins andere verdeeling van het werk, iets werd verlengd.

Omtrent het geleidelijk veldwinnen van den achturen-dag kunnen ten slotte de volgende cijfers inlichten.

	1893	*1894*	*1895*	*1896*
Werklieden in dienst van particulieren, voor wie de achturendag werd ingevoerd. . . .	1304	8690	163[1])	565
Idem: weer werd afgeschaft	—	—	723	263
Werklieden in dienst van het openbaar gezag voor wie de achturendag werd ingevoerd . .	229	43400	869	923

[1]) Voor 55 van dezen werd in Maart 1897 weder een langere werktijd ingevoerd.

S.

PROEVE EENER BEREKENING VAN DE KOOPWAARDE DER GRONDEN IN NEDERLAND BIJ DEN LANDBOUW EN DE VEEHOUDERIJ IN GEBRUIK.

In de Economist van 1885, blz. 273 e. v. werd van mijne hand een opstel opgenomen, omtrent hetzelfde onderwerp, als waarover ik thans eene uitgebreide becijfering wensch te geven. Toen liep mijn overzicht slechts over de jaren 1880 tot en met 1884, terwijl ik nu de waarde van de bouw- en graslanden, uit de ter mijner beschikking staande gegevens, berekend heb over de tijdvakken 1872 tot en met 1879,

1880 „ „ „ 1884 en

1885 „ „ „ 1893.

De gemiddelde prijzen over de jaren 1880 tot en met 1884 bedroegen volgens mijne berekening (zie Economist 1885 bl. 279 voor bouwland f 1184, en voor grasland f 1553 per H.A. welke respectievelijk f 1154 en f 1572 had moeten zijn.

Daar deze prijzen echter liepen over een tijdvak, waarin de marktwaarde van vele landbouwproducten reeds aanmerkelijk gedaald was, lag het min of meer voor de hand, dat ook toen reeds eene depressie in den prijs der landerijen zoude hebben plaats gevonden. Ik achtte het van groot belang hieromtrent een onderzoek in te stellen en te trachten, zooveel mogelijk opgaven te verzamelen, die een betrouwbaar overzicht konden geven van de prijzen van bouw- en graslanden, die in den loop der jaren 1870 tot 1880 waren besteed.

Daarom heb ik al de gegevens omtrent gehouden publieke veilingen genomen, die over 1872—1880 in de gemeentelijke Landbouw-verslagen waren opgegeven en die door H.H. Notarissen of Ontvangers van Registratie ten behoeve van het Landbouw-verslag welwillend waren verstrekt. Van deze gegevens werd evenwel in het algemeen Landbouw-verslag over Nederland tot 1880 een zeer beperkt gebruik gemaakt, en

werden daarin alleen de voornaamste opgaven medegedeeld. De Gemeente-verslagen zelf moesten dus worden onderzocht, waarvan mij echter de jaargangen 1870 en 1871 ontbraken, zoodat van de weinige mededeelingen, welke over die beide jaren in het meergenoemd Landbouwverslag over Nederland voorkwamen, wel gebruik is gemaakt, doch die van weinig of geen invloed konden zijn. Om die reden meende ik de uitkomsten te moeten rekenen als te zijn gevonden uit de opgaven over 1872 tot en met 1879. Het aantal betrouwbare gegevens over genoemd 8-jarig tijdvak was volgens mijn oordeel echter in genoegzaam aantal voorhanden, om tot voldoend nauwkeurige gemiddelden te komen, die tot basis konden dienen voor eene betrouwbare vergelijking met de tijdvakken 1880/1884 en 1885/93, in welke jaren in het Landbouwverslag een overzicht werd opgenomen van de pubieke verkoopingen. De opgaven werden door H.H. Ontvangers van Registratie voor dit doel verstrekt, doch eerst sedert 1882 officieel en naar bepaald voorschrift gegeven. Verkoopingen van landerijen beneden 4 H.A. zijn daarvan uitgesloten, omdat de prijzen van deze kleinere oppervlakten dikwijls al te veel van bijkomende omstandigheden afhankelijk zijn en daarvoor dikwijls veel hoogere prijzen besteed worden, dan met de gemiddelde waarde voor soortgelijke gronden overeenkomt.

Ik meende deze voorafgaande — zij het dan ook kleine — beschouwing verschuldigd te zijn, zoomede de mededeeling, dat mijne berekeningen in geen opzicht als absoluut nauwkeurige uitkomsten beschouwd mogen worden; alleen acht ik mijne cijfers van genoegzaam belang, om te dienen ter vergelijking, in hoeverre de waarde van landerijen nà het achtjarig tijdvak 1872—1879 gewijzigd is.

Heb ik mijne berekening, opgenomen in de Economist van 1885, niet anders dan als eene proeve beschouwd willen zien, dus als eene eerste poging om eenig resultaat te verkrijgen uit de aanwezige opgaven, ook de nu volgende uitkomsten mogen niet anders worden opgevat, al kan ik ook de verzekering geven, dat aan den arbeid alle zorg is besteed en dat zoowel de berekeningen op eenvormige wijze zijn geschied, evenals de voorhanden gegevens naar den zelfden maatstaf zijn gekozen. Vooral aan het behartigen van deze laatste twee factoren ligt volgens mijn oordeel veel gelegen.

Vooreerst toch moeten buiten berekening blijven die eigendommen, waarbij woeste gronden in die mate aanwezig zijn, dat daardoor de gemiddelde prijs per H.A. beneden het peil blijft van den laagsten prijs, die voor bouw- en grasland in zoodanige gemeente of streek bedongen wordt. Maar ook deze laatstbedoelde laagste prijs mag niet altijd ter berekening van den gemiddelden prijs per H.A. voor een bepaalde streek worden aangenomen, evenmin als dit met den hoogst betaalden prijs het geval kan zijn. Er dient toch op gelet te worden, dat de gemiddelde prijs voor kleigronden niet verlaagd wordt, doordien hierbij prijzen van zandgronden worden genomen, noch ook, dat de gemiddelde prijs voor zandgronden verhoogd wordt, door hierbij prijzen, voor kleigrond besteed, in rekening te brengen. Het is dus noodig, dat vooreerst de gemiddelde prijzen van beide grondsoorten zoo nauwkeurig doenlijk afzonderlijk worden bepaald, wil men zooveel mogelijk fouten ontgaan, welke men uit den aard der zaak, onmogelijk alle kan opheffen of ontloopen. Bij de berekening van gemiddelde prijzen voor graslanden stuit men evenwel veel minder op de genoemde bezwaren dan bij bouwland, echter ook hier moet eenige omzichtigheid in acht worden genomen. Doordien het dikwijls niet mogelijk is om voor de graslanden een afzonderlijke prijs te bepalen, omdat het aantal opgaven daarvan soms te gering is, wordt men wel genoodzaakt de gemiddelde prijs voor bouw- en grasland als gelijk te beschouwen en aan te nemen. Gelukkig is dit voor ons doel van weinig invloed, daar het feit, waarop wij hier doelen, zich hoofdzakelijk bepaalt tot enkele streken op zandgronden met meer extensieve kultuur, waar de veehouderij als onafscheidelijk aan den landbouw verbonden is en de vaste graslanden van iedere boerderij een nagenoeg evenredig deel uitmaken, en dus ook met de bouwgronden als één geheel verkocht worden. Dit is dan ook de oorzaak, dat verkoopingen van bouw- en grasland, elk afzonderlijk, in die streken niet altijd en genoegzaam voorkomen, om als maatstaf te mogen dienen ter berekening van de gemiddelde waarde van het grasland als afzonderlijk geheel. Zoodoende mag dan ook werkelijk beschouwd worden, dat de gevonden gemiddelde, maar gelijke prijzen, de waarde betreffen van de gecombineerde bedrijven. Waar wij dus voor bouw- en grasland een zelfde prijs hebben moeten nemen, kan

van een noemenswaardige fout dan ook weinig of geen sprake zijn. In de hier bedoelde streken heeft evenwel in de jaren 1872—79 en vermoedelijk reeds eenige jaren vroeger, een ongezonden toestand bestaan, waarop wij later terugkomen.

In de veehouderijstreken is de uitgestrektheid van bouwland zoo gering, dat het nemen van denzelfden prijs van bouwgrond, zooals die voor grasland gevonden werd, zonder invloed blijft.

Een van de bezwaren, waarop wij in het bovenstaande meenden te moeten wijzen, kan men echter grootendeels ontwijken, indien men bij de berekening der prijzen, de gemeenten, waar verkoopingen gehouden werden, indeelt bij de landbouwstelsels, waaronder zij behooren, welke wijze van doen dan ook in het Landbouw-verslag wordt gevolgd. Deze indeeling, door dr Staring, na veel moeite en zorg, als de heerschende stelsels van Landbouw aangewezen, is als volgt;

a. Veehouderij;

b. Drieslagstelsel en Twentsche Roggebouw, als meer extensieve landbouw op diluviale zandgronden;

c. Geestbouwerij en Vlaamsche bouwerij, benevens de Rijenteelt — als intensieve landbouw op de zandgronden, zoodat *b* en *c* te zamen den landbouw op de zandgronden vertegenwoordigen;

d. de landbouw op de kleigronden als:

Korenbouwerij op zee- en rivierklei en de diluviale klei in Limburg, Tarweteelt op rivier- en zeeklei, Zeeuwsche Tarweteelt en Polderbouw. —

Nu doet het zich hierbij, wel is waar, meermalen voor, dat eene gemeente gerangschikt b. v. onder Korenbouwerij, — dus gelegen in een kleistreek — voor een klein deel uit zandgrond bestaat en dus niet geheel onder het stelsel Korenbouwerij, maar voor een klein deel b. v. onder het Drieslagstelsel gelegen is.

Om eenige voorbeelden te noemen, treft men dit aan in de provincie Groningen, onder de gemeente Wedde, waar het dorp van dien naam gelegen is onder het Drieslagstelsel — dus op zandgrond — terwijl het dorp Blijham onder Korenbouwerij gelegen is. Zoo liggen in Friesland de gemeenten Weststellingwerf en Schoterland voor een deel op zandgrond waar het Drieslagstelsel in zwang is, voor een ander deel onder Vee-

houderij. In Overijsel liggen Wijë en Olst voor een deel op zandgrond, voor een ander belangrijk deel op kleigrond, zoodat het eene deel onder het Drieslagstelsel, het andere deel onder Korenbouwerij gerangschikt moet worden. In Zeeland liggen Heille, St. Kruis, St. Jansteen en Zuiddorpe voor een deel onder Zeeuwsche Tarweteelt, voor een ander deel onder Vlaamsche bouwerij; het eene deel dezer gemeenten bestaat dus uit klei-, het andere deel uit zandgrond.

Met deze kennis voor oogen, kan men dan ook uit de bedongen prijzen, — op weinige uitzonderingen na, — opmaken onder welk stelsel eene verkooping gebracht moet worden, om zoodoende zooveel mogelijk te voorkomen, dat de gemiddelde prijs voor de kleigronden te laag, die voor de zandgronden te hoog wordt berekend.

Op een der onvermijdelijk te begane fouten dienen wij nog te wijzen. Deze is gelegen in het nog al te dikwijls voorkomend geval, dat men van de gehouden verkooping, behalve de grootte der landerijen en den bedongen prijs, slechts vindt opgegeven „eene boerderij met huis en landerijen” òf „land, tuin en erf met gebouwen” òf men leest „boerderij, bestaande uit huis en erf met bouw-, weide- en hooiland” en waarbij men dus niet omschreven ziet, hoeveel H.A. daarvan als vaste weide of hooiland en hoeveel H.A. als bouwland beschouwd moeten worden.

Waar nu de prijzen van vaste graslanden en van bouwland vrij aanzienlijk verschillen, kan het wel niet anders, dan dat hierdoor eenige fouten ontstaan.

Gelukkig echter, dat op de kleigronden met hun wisselbouw, de graslanden op de meeste plaatsen onder dezen wisselbouw begrepen zijn en dus de vaste graslanden verreweg in de minderheid zijn, zoodat ook hier de te maken fout veelal van geringe beteekenis is.

Hiervoren hebben wij er reeds op gewezen, dat het in sommige gevallen noodzakelijk was, voor bouw- en grasland denzelfden prijs aan te nemen. Waar echter voldoende gegevens waren, om den gemiddelden prijs voor grasland afzonderlijk te berekenen en deze nog al belangrijk afweek van den gemiddelden prijs van het bouwland, moest zooveel mogelijk

voorkomen worden, dat door deze niet voldoende gespecificeerde opgaven, het bouwland te hoog berekend werd. Dit heb ik als volgt trachten te voorkomen.

Uit de beschikbare gegevens werden eerst, voor elk stelsel, de gemiddelde prijzen berekend van het bouwland en het grasland afzonderlijk en dit zoowel van elk der verkochte eigendommen als voor het geheele stelsel. Dit laatste gemiddelde werd nu met den gemiddelden prijs van elk der afzonderlijk gehouden verkoopingen vergeleken, en zoodoende kon met voldoende zekerheid beslist worden, of de niet gespecificeerde eigendommen voor het grootste deel uit gras- dan wel uit bouwland bestonden. Voor Zeeland moest bovendien worden gelet op de calamiteuze polders.

Zoodoende meende ik de grootste fouten te ontwijken en ofschoon nu niet geheel voorkomen kon worden, dat het bouwland misschien iets te hoog berekend werd, was daarvan van den anderen kant het gevolg, dat het grasland iets te laag berekend kon zijn. Dit laatste is natuurlijk veroorzaakt doordien onder de overgebrachte eigendommen, die in prijs onder een bepaald stelsel het naast aan grasland kwamen, toch ook het minder geldend bouwland aanwezig was. Over het geheel genomen kunnen dus, volgens mijne meening, ook de hierdoor ontstane fouten niet van overwegenden invloed zijn.

Voor en aleer hier naar de tabellen verwezen wordt, dient nog te worden opgemerkt, dat de waarden van bouw- en grasland te zamen en afzonderlijk berekend zijn, naar den maatstaf van het gemiddeld aanwezige aantal H.A. bouw- en grasland in de jaren 1881 tot en met 1893. Dit is geschied, om gemakkelijk te doen zien, hoe groot het verschil in totale waarde was, indien het aantal H.A., zoowel van het bouw- als van het grasland in al die jaren gelijk was gebleven. Tevens is in achterstaande tabel II eene fout hersteld, die in de tabel in de Economist van 1885 blz. 277 is blijven staan en waarbij de waarde van het grasland in Zeeland, onder Zeeuwsche Tarweteelt, f 1424.— bedraagt, terwijl die f 1824.— per H.A. had moeten zijn.

Na bovenstaande uitweidingen kunnen wij thans achtereenvolgend de aan het slot voorkomende tabellen bespreken,

welke ons een overzicht geven van de waarde der gronden, zooals die door mij gevonden zijn.

Tabel II bevat zoodanig overzicht, als:

a. gemiddelde prijs van bouw- en grasland afzonderlijk en van beide dooreengenomen;

b. de totale waarde dezer landerijen en in dezelfde volgorde, en wel over de tijdvakken 1872 tot en met 1879
1880 〃 〃 〃 1884
1885 〃 〃 〃 1893
en 1880 〃 〃 〃 1893;

c. een overzicht van het aantal H.A. bouw- en grasland te zamen en afzonderlijk als gemiddeld aanwezig in de jaren 1881 tot en met 1893.

Deze afdeelingen (a, b en c) zijn daarbij gerangschikt naar de reeds hiervoren genoemde stelsels, zoowel voor elke provincie afzonderlijk, als in totaal. Hierdoor wordt een vergelijkend overzicht van den gemiddelden prijs onder elk stelsel, waar deze in verschillende provincien in zwang is, gemakkelijk gemaakt.

Ofschoon over het geheel blijkt, dat gaandeweg eene vermindering in den prijs der gronden heeft plaats gevonden, zijn er toch gevallen aan te wijzen, waar juist het tegenovergestelde wordt gezien. Ook is het in het oog loopend, dat de waardevermindering in het tijdvak 1880 tot en met 1884, vergeleken met 1872 tot en met 1879, algemeen veel grooter was, dan in het tijdvak 1885 tot en met 1893 vergeleken met het daarop onmiddelijk voorafgaande. Dit is niet te verwonderen. Sedert 1840 tot en met 1880 was men, gemiddeld genomen, aan hooge korenprijzen gewoon geraakt en bedong men voor de tarwe dooreen meer dan f 10 per HL. Deze prijs bedroeg zelfs in het tijdvak 1871—1880 voor tarwe f 10.98, voor rogge f 8.11, terwijl men in de jaren 1840—71 gemiddeld f 10.21 en f 7.41 respectievelijk voor tarwe en rogge bedongen had.

Men was dus met een klimmenden, althans zich steeds herstellenden, hoogen prijs vertrouwd geworden en was gaandeweg eene geldbelegging in landerijen als eene zekere gaan beschouwen. De prijzen dezer laatste waren daardoor onevenredig hoog geworden en op den duur zouden ongetwijfeld velen, zelfs bij de hooge graanprijzen, den druk van te duur land

hebben moeten ondervinden. De wensch om boer te zijn en een eigen plaats of boerderij te bezitten was, tijdens die hooge korenprijzen, als het ware een ideaal geworden en ongelukkig lieten al te velen zich misleiden, om met een te klein eigen kapitaal eene boerderij te koopen. Hypotheek werd al te vrijgevig verschaft, zoowel door kapitalisten als door familie en bekenden, terwijl niet bedacht werd, hoe spoedig eene reactie kon intreden.

Vele boerderijen moesten in de laatste periode van de dure jaren reeds verkocht worden, omdat de hooge koopsom van het land geen loonend bedrijf meer toeliet. Daarop kwam de daling der landbouwproducten en dit gevoegd bij het meer algemeen ontwakend besef, dat de grond veel te hoog in prijs was opgedreven, veroorzaakte als het ware een paniek.

Het aantal liefhebbers om eene boerderij te koopen verminderde in sterke mate en de prijs der landerijen kreeg een groote knak.

Dit was echter in hoofdzaak het geval met de bouwplaatsen; de greide (gras) plaatsen bleven onder gunstiger conditie wat de prijzen der zuivelproducten aangaat, zoodat de daling in prijs van de laatstgenoemde landerijen ook minder groot was. Eene vrij in het oogloopende uitzondering maken daarop echter de graslanden onder het Drieslagstelsel, voor zooverre deze als vaste graslanden beschouwd en verkocht werden.

Terwijl hier de bouwlanden gemiddeld met ongeveer 22 pCt. in waarde verminderden, was de prijs voor grasland met ruim 28.5 pCt. gedaald Dit op zich zelf staand verschijnsel is in hoofdzaak veroorzaakt, doordien de boeren op de zandstreken, gedurende het voorafgaande tijdvak, zooveel mogelijk rogge verbouwden, om deze tegen den toen te bedingen hoogen prijs te verkoopen. Menig perceel van het beste grasland werd daarvoor in beslag genomen, waarop, na gescheurd te zijn, eerst haver werd geteeld, van welke z.g. greidhaver men steeds van een hooge opbrengst verzekerd is, als het gewas ten minste door geen te grooten tegenspoed getroffen wordt. Zoodoende bleef hoe langer zoo minder goed grasland aanwezig en moest het overblijvende dus reeds daardoor over het geheel minder waardig zijn.

In het tijdperk van hooge graanprijzen 1872—79 schijnt

daarenboven veel grasland afzonderlijk te zijn verkocht en dit is geen wonder, want de vraag daarnaar was groot. Men wilde den landbouw gaarne uitbreiden, maar had daarbij behoefte aan grasland om het noodige vee te houden, terwijl, zooals wij boven zeiden, vele perceelen grasland aan de ploeg waren opgeofferd. Van deze begeerte om graslanden te bezitten, werd natuurlijk door de verkoopers van landerijen zooveel doenlijk gebruik gemaakt. Dit was oorzaak, dat grasland zooveel mogelijk afzonderlijk werd verkocht en bij de boerderij niet meer grasland werd gelaten, dan bepaald noodig was. Deze laatste bracht dan nog zeer voldoenden prijs bij verkooping op, terwijl het grasland tegen buitengewone prijzen van de hand ging.

Hierbij komt echter nog een ander feit. De graslanden, die den boer op de zandgronden van hooi voorzien, zijn meestal de laagstgelegene, die in het late najaar en den winter gewoonlijk onder water staan en eene flinke snede, zij het dan ook weinig voedzaam, hooi opleveren. De betere regeling van afstrooming, door het graven van afvoerkanalen, het tot stand komen van waterschappen en vele andere middelen, die in de jaren, welke van eene bijzondere welvaart van de landbouwers getuigden, ten behoeve van den waterafvoer waren tot stand gekomen, zijn oorzaak geweest, dat deze meer of minder drassige hooilanden zijn drooggelegd, en daardoor in opbrengst verminderden.

Daarna zien wij, dat tijdens de jaren 1885—93 vergeleken met de periode 1880—84 de bouwlanden en de graslanden gelegen onder het Drieslagstelsel — respectievelijk met 1 pCt. en 10.3 pCt. zijn gestegen. Ook dit is weder een op zichzelf staand feit. Dit zal in hoofdzaak een gevolg zijn, van het meer algemeen gebruik maken van kunstmest, waardoor het mogelijk werd de algemeene toestand der graslanden gelegen, onder hetzelfde stelsel als hiervoren besproken, veel te verbeteren. Daardoor werd verkregen, dat de weiden voedzamer gras opleverden, terwijl de hooilanden, die eerst door de ontwatering veel hadden geleden, tengevolge van de behandeling met kunstmest, niet alleen van voedzame planten werden voorzien, maar ook weder een voldoende snede hooi gaven. Mede behoefde de verbouw van rogge niet te worden ingekrompen, daar ook op de bouwlanden met kunstmest werd gewerkt, terwijl boven-

dien van den veestapel zooal niet meer, dan toch een krachtiger, mest verkregen werd. Het gebruik van kunstmest liet daardoor mede toe, dat hier en daar stroo kon werden verkocht, waaraan men vroeger niet durfde denken.

Ging dus de prijs van rogge al dalen, een grootere opbrengst deed dit verlies voor een groot deel dekken, terwijl het stroo in waarde steeg en men dit mede voor een deel te gelde kon maken.

Nog een ander voordeel bracht het gebruik van kunstmest aan, doordien de prijzen van compost zeer gedrukt werden, hetgeen, vooral in de laatste jaren, op zeer gevoelige wijze zich heeft doen openbaren, doch ook reeds voldoende merkbaar was in de jaren 1885—93 vergeleken met 1880—84 en 1872—79.

In Groningen b.v. bracht de compost per 10 last (17700 KG) gemiddeld op in de jaren:

1872 tot en met 1879 f 88.34
1880 tot en met 1884 f 80.10
1885 tot en met 1893 f 66.63, in 1894 was de gemiddelde prijs reeds gedaald tot f 51.12, in 1895 zelfs tot f 38.08[5].

Dat ook de prijzen van stalmest, waar men die voor den landbouw uit de kleistreken betrekt, in evenredigheid gedaald zijn, mag zeker niet betwijfeld worden.

Deze verlaging in prijs van den mest en het gebruik van kunstmest had eene groote besparing in onkosten ten gevolge en was het duidelijkst merkbaar in die streken, waar veel mest gebruikt wordt. Om dit te doen zien, laat ik hier twee opgaven volgen van gebruikte mest in de jaren 1870—80 en gedurende de laatste 10 à 12 jaren. Beide opgaven hebben betrekking op boerderijen (A en B) onder het stelsel Rijenteelt, elk groot ± 15 H.A., waarvan gemiddeld 3.50 H.A. grasland en het overige bouwland is. In het eerste tijdvak 1870—80 werd per jaar gemiddeld gebruikt:

A. aan gekochte stalmest	f 1000.—
mest van eigen vee, 10 stuks à f 25 per kop.	- 250.—
20 last stratendrek (compost) met vracht . .	- 200.—
Totaal. . .	f 1450.—

B. 6 vrachten aangekochte stalmest	f	600.—
mest van eigen vee, 8 stuks à f 25 per kop .	-	200.—
20 last stratendrek (compost)	-	200.—
Totaal. . .	f	1000.—

In de laatste 10 à 12 jaren — tweede periode gemiddeld per jaar:

A. aan kainiet	f	180.—
aan slakkenmeel.	-	65.—
aan chilisalpeter.	-	200.—
stalmest van eigen vee, 10 stuks à f 25 per kop.	-	250.—
aangekochte stalmest . . . . :	-	300.—
Totaal. . .	f	995.—
B. aan kunstmest samen	f	741.—
stalmest van eigen vee	-	100.—
Totaal. . .	f	841.—

A en B eerste periode dus gemiddeld voor f 1225 mest per jaar. A en B tweede opgave dus gemiddeld f 918 mest per jaar, of een verschil van gemiddeld ruim f 300 per jaar of f 20 per H.A.

Hierbij komt nog, dat men door het gebruik van kunstmest, als onder A en B genoemd, minstens even goed bouwland verkrijgt, als vroeger slechts mogelijk was, door het omscheuren der graslanden, terwijl deze laatste door het gebruik van kunstmest bovendien in hooge mate verbeterd werden.

In de veenstreken, waar de afgegraven hooge venen — de dalgronden — worden ontgonnen tot bouw- en grasland, wordt de compost uit de steden nog steeds als de mest bij uitnemendheid beschouwd, om genoemde gronden in kultuur te brengen.

Vroeger, in de jaren tot omstreeks 1880, was ter ontginning van 1 H.A. gemiddeld aan compost of stratendrek noodig f 400 à f 450, in de laatste periode bovenbedoeld voor f 150 à f 200. Het zal dan ook niemand bevreemden, dat tengevolge van een en ander, de vroeger minder waardige bouwgronden zoodoende hoogere waarde verkregen. Hierdoor kan dan ook verklaard worden, dat in sommige streken onder het Drieslagstelsel de bouwgrond, na eerst (in 1880—84) eene

daling te hebben ondergaan, in het tijdvak 1885—93 weder duurder betaald werd, dan zelfs in de jaren 1872—79 het geval was, hoewel over het geheele stelsel verdeeld de prijs lager is gebleven (Zie tabel I, II en III) dan in 1872—79. Dusdanige prijsverhooging is in het oogloopend het geval geweest in de provincie Drente, waar dan ook de landbouw op de afgeveende hooge venen een belangrijke uitgestrektheid in beslag neemt en van jaar tot jaar zich uitbreidt. Men neme daarbij in aanmerking dat de opbrengsten in het algemeen toenamen: terwijl de verbouw van aardappelen, als het meest loonende gewas, steeds toenemende was en van gemiddeld 8085 H.A. in 1871—80 tot 10960 H A. in 1893 was gestegen. Deze teelt nam toen reeds bijna ⅓ van al het bouwland (34800 H.A.) in beslag, en daar de gemiddelde opbrengst per H.A. van bedoeld gewas van 148 H.L. in 1871—80 tot 192 H.L. in 1881—90 en tot 226 H.L. in 1891—93 vermeerderde, kan men hierin, in verband met het voorafgaande, voor een goed deel den sleutel vinden, dat de gemiddelde prijs der bouwlanden in het tijdvak 1885—93 in Drente zelfs hooger was, dan in het tijdvak 1872—79.

De landbouw werd speciaal in dit gewest gaandeweg intensiever, hetgeen nog blijkt uit de navolgende opgaven.

In Drente brachten rogge en haver meer op dan voorheen en wel

1871—80	rogge	15.5	H.L.,	haver	29.3	H.L.
1881—90	„	17.7	„	„	29.8	„
1891—93	„	19.6	„	„	33.7	„

welke beide gewassen gemiddeld 17500 en 2700 H.A. in beslag namen. Alleen de opbrengst van boekweit verminderde, en wel, van 19.3 H.L. in 1871—80 tot 16.3 H.L. in 1881—90, terwijl in 1891—93 slechts 14.5 H.L. per H.A. geoogst werden; op dit verschijnsel komen wij later terug. Van laatstgenoemd gewas echter werden gemiddeld niet meer dan 2000 H.A. verbouwd.

De opbrengsten zijn trouwens in het geheele land niet onbeduidend toegenomen, hetgeen voldoende kan blijken uit de laatste 4 kolommen van tabel IV.

Wij vreezen echter, dat door deze vooruitgang in de opbrengsten en de goedkoopere bewerking en bemesting van den grond, eene verhooging in prijs van bouwland, als door ons gevonden werd voor het tijdperk 1885—93 ook voor de provincie

Drente niet gerechtvaardigd is, wil men althans het drukkende van den toestand niet bestendigen.

Zooals wij reeds opmerkten doet tabel IV ons zien, dat de opbrengst der gewassen — met uitzondering van de boekweit — algemeen eene steeds toenemende is geweest, ofschoon in geen enkele provincie deze toename zoo sterk was als in Drente.

Behalve de prijsverhooging van bouwland vergeleken met die in 1872 tot en met 1879, die wij voor Drente gevonden hebben, wordt in de landbouwende streken nog slechts eenmaal een prijsverhooging waargenomen, en wel in de provincie Utrecht, hetgeen echter aan meer speculatieve doeleinden moet worden toegeschreven. Maar ook hier kwamen verbeteringen in den waterafvoer tot stand, terwijl beplantingen van de slechtste bouwlanden met houtgewas, het hunne tot bovengenoemd verschijnsel hebben bijgedragen. Een hoogere prijs voor bouwland in 1885 tot en met 1893 dan in 1880 tot en met 1884 valt meer te constateeren, doch ook hier nagenoeg uitsluitend op de gronden met meer extensieve kultuur.

Beschouwen wij daarvoor tabel I. Wij zien dan, dat dooreengenomen in de veehouderijstreken, zoowel als op de zand- en kleigronden, een voortdurende daling van den bouwgrond heeft plaats gehad. Scheiden wij echter de zandgronden in die met intensieve en meer extensieve kultuur, dan ziet men, wat men zeker niet had durven denken, dat gemiddeld genomen uitsluitend de zandgronden met extensieve kultuur in de laatste periode weder eene verhooging in prijs hebben ondergaan, zoodat de bouwgronden aldaar in 1880 tot en met 1884 gemiddeld de laagste prijs opbrachten.

Hetzelfde zien wij met de graslanden; hiervan was de prijsverbetering op de zandgronden met extensieve kultuur zelfs zoo groot, dat dooreengenomen een hoogeren prijs voor de graslanden op de zandgronden in totaal daarvan het gevolg was.

Wijst dit alles niet op eene verbetering in de kultuur op de hoogere zandgronden, duidt dit alles niet aan, dat deze gronden den koopers uitzicht beloven, dat zij tot hoogere kultuur te brengen zijn, terwijl op de gronden met meer intensief bedrijf de ontmoediging en daarmede een dalende koopprijs bleven voortduren? Men mag hierbij echter niet over het hoofd zien, dat de kleine bedrijven van 1—5 H.A. op de

zandgronden met meer extensieve kultuur, overwegend groot in aantal zijn. Dit is, wel is waar, reeds sedert onheugelijke tijden het geval, maar de kleine bedrijven nemen op de zandgronden nog van jaar tot jaar in aantal toe, zoowel tengevolge van ontginning als splitsing van grootere bedrijven. Waar op de vruchtbare gronden boerderijen van omstreeks 20 tot 70 H.A. het meest gewenscht zijn, is het kleinere bedrijf ten zegen op de schalere zandgronden. Zij, die over een matig kapitaal beschikken kunnen, zijn eerder te bewegen een klein bedrijf op de zandgronden te koopen en dit te verbeteren, dan pachter te zijn op een grooter bedrijf, zelfs op vruchtbaarder grond gelegen.

Maar ook droegen het steeds toenemend gebruik van kunstmeststoffen en de dalende mestprijzen, waarop wij zoo even wezen, ongetwijfeld er toe bij, om de concurrentie bij aankoop van een boerenbedrijf weder op te wekken. Of dit verstandig is, is een andere vraag.

Wij zullen hierna zien, in hoeverre de verlaging van de grondprijzen zich verhoudt tot de vermindering van de geldelijke opbrengst in producten, ten einde zoodoende te kunnen beoordeelen, of eene verhooging van den bodemprijs sedert het tijdvak 1880 tot en met 1884 gerechtvaardigd is of niet.

Eene daling in den prijs van ier, zooals bij de compostprijzen het geval was, werd bij die vloeibare meststof niet in die mate waargenomen.

De prijzen daarvoor in Groningen per 10 last (17.700 K.G.) bedongen, waren als volgt:

in 1872 tot en met 1879	. . .	f 31.78
" 1880 " " " 1884	. . .	- 32.86
" 1885 " " " 1893	. . .	- 30.93,

maar bleef nu dalende, zoodat in 1894 f 16.68, in 1895 slechts f 11.87 als gemiddelde prijs bedongen werd. Deze meer constante prijzen der ier wijzen er op, dat voor deze meststof meer koopers waren, dus meer concurrentie bestond. Hieruit volgt, dat men de graslanden, waarop de ier het meest gebruikt wordt, ook op zoodanige wijze trachtte te verbeteren, omdat zoodoende beter vee gehouden kon worden wat men dan meer

en meer als melkvee, inplaats als voorheen hoofdzakelijk als mestproducenten ging beschouwen.

Maar ook het gebruik van granen als krachtvoeder kwam bij den lagen stand der prijzen op nieuw meer en meer in zwang, nu hooge prijzen de boeren niet verlokten deze aan de markt te brengen, zoodat ook daardoor eene meer rationeele veefokking mogelijk werd. Hiermede ging een vooruitgaande varkensteelt gepaard. Inzonderheid legde men zich toe op het mesten van z.g. exportvarkens voor Engeland, die in hoofdzaak van de zandstreken betrokken worden.

Een en ander had ten gevolge, dat op de zandstreken meer dan ooit aan de zuivelproductie werd gedacht, zoodat in de laatste jaren tal van meer of minder kleine boterfabriekjes op de zandgronden werden opgericht, waarvan verreweg de meesten op coöperatieven grondslag. Vooral dit laatste is daarbij van groot gewicht.

Op de zandgronden, waar men een rationeeler landbouw in verbinding met de veeteelt en zuivelbereiding gaat drijven en zich onttrekt aan de oude sleur, zal de crisis dan ook eerder doorgeworsteld zijn dan op de landbouwdrijvende kleigronden — indien men slechts bij den aankoop van land, wij wezen er reeds op, matiging betracht.

Door het bovenstaande worden volgens onze meening, de hier en daar soms verrassende feiten, welke ons bij het nazien van de cijfers, opgenomen in de tabellen II, I en III, zeker in het oog moesten vallen, voldoende verklaard.

Alleen de prijzen van zandgronden in Utrecht, die in 1880—1884 en zelfs in 1885—1893 hooger waren dan in 1872—1879 kunnen wij moeielijk verklaren. Voor zooverre wij kunnen nagaan, zijn hier vele gronden op speculatie gekocht, hetgeen inzonderheid het geval was onder de gemeenten Baarn, Soest, Maarn, Doorn, Driebergen, Zeist en de Bilt. Ook onder Leersum, Rijsenburg en Amersfoort werden hooge prijzen betaald. De gemiddelde prijs was evenwel, blijkens tabel I in de jaren 1885—1893 lager, dan in het voorgaande tijdperk 1880—1884.

Voor Noord-Holland waren de opgaven betreffende de zandgronden met extensieve kultuur zoo gering, dat wij genoodzaakt waren over 1880 tot en met 1884 de gemiddelde prijzen over 1872—1879 te behouden, ofschoon zeer zeker eene vrij belangrijke daling geconstateerd had moeten worden, hetgeen

uit de prijzen over 1885—1893 voldoende blijkt. Daar hier echter slechts 4100 H.A. als zoodanig aanwezig zijn, is de gemaakte fout altijd zeer gering ten opzichte van het geheel.

In het tabel VI hebben wij de gemiddelde prijzen van bouw- en grasland met de verhoudingscijfers opgenomen van elke provincie afzonderlijk.

Bij het nazien dezer cijfers valt het ons op, dat alleen voor de provincien Drente, Overijsel en Noord-Brabant, na een dalenden prijs van den grond in 1880 tot en met 1884, weder eene stijging valt waar te nemen. Uit het vorenstaande kan men voldoende verklaren, welke oorzaken daarbij voor Drente in de eerste plaats in het spel zijn geweest, welke gedeeltelijk ook voor de provincie Overijsel geldende zijn. Bedenkt men daarbij dat in Noord-Brabant, behalve de verbetering der prijzen onder het Drieslagstelsel, ook nog eene vrij groote prijsverhooging van den grond plaats vond onder het stelsel Tarweteelt, tengevolge van de aldaar sterk toenemende en verbeterde suikerbietenkultuur, dan zal ook de uitzondering, die voor deze provincien te constateeren valt, begrijpelijk worden. Trouwens bedroeg de verbetering voor Noord-Brabant slechts 0.5 pCt., voor Overijsel 2.5 pCt.

Dat in Gelderland en Limburg, waar de landbouw respectievelijk voor 49 en 52 pCt. op de diluviale zandgronden gedreven wordt, geen prijsverhooging over het geheel wordt waargenomen zooals dit bij de drie vorengenoemde provinciën het geval en waar de gemiddelde prijs in 1880 tot en met 1884 het laagst was, moet verklaard worden uit de omstandigheid, dat hier op de zandgronden de verhouding van het grasland tot het bouwland — vooral in Limburg — een minder gunstige is.

Wel wordt in beide provincien, doch inzonderheid in Limburg, kunstmest in steeds ruimer hoeveelheid, in gebruik genomen, maar hier moet te veel veevoeder en hooi van elders worden aangevoerd, terwijl op de Veluwe en de andere schrale zandgronden in Gelderland, zeker veel meer dan elders, het vee als mestproducent moet worden gehouden, om zich met kracht op de zuivelbereiding te kunnen toeleggen en zich daarvan de voordeelen te verzekeren.

Ofschoon minder direct met ons onderwerp in betrekking

staande, geven wij in tabel VII een overzicht van het aantal stuks vee, dat in de verschillende provincien op de zandgronden met extensieve kultuur per 100 H.A. gehouden wordt.

Hieruit zien wij, dat in den loop van 20 jaren in deze verhoudingen, weinig of geen verandering te constateeren valt. Daar evenwel de opbrengsten van het bouwland gestadig vermeerderden, bewijzen juist deze cijfers, dat door aankoop van mest, en zeer zeker hoofdzakelijk van kunstmest, deze verbeterde kultuur is verkregen.

De aanzienlijke prijsvermindering in Zeeland moet mede zeer in het oog loopen en kan niet alleen verklaard worden door de groote reductie in den prijs der kleigronden, waaruit de bodem echter voor ± 95 pCt. bestaat. Die prijsvermindering wordt echter verklaarbaar als men in aanmerking neemt, dat de veeteelt in deze provincie van geringen omvang is en er op de 138.800 H.A. slechts 36.600 H.A. grasland aanwezig zijn. Bovendien zijn de prijzen der gronden gelegen in de Calamiteuse polders sterker in prijs gedaald dan de overige.

Vergelijkt men den gemiddelden bodemprijs in Zeeland, in het tijdperk 1872—79, met dien in dezelfde jaren in Noord- en Zuid-Holland gemiddeld besteed (Tabel VI), waar ten gevolge van de weinige woeste gronden en het overwegend aantal H.A. uitnemende graslanden, de bodemprijzen het hoogst waren, dan komt men tot het besluit, dat de prijzen in Zeeland bovenmatig waren opgedreven. Eene zeer gevoelige daling kon dus in het bijna uitsluitend landbouwdrijvende Zeeland niet uitblijven en moest, juist tengevolge van de hoog ontwikkelde kultuur, bij eene daling der marktprijzen, hier zeker het sterkst worden waargenomen.

Zelfs de bijna met Zeeuwsche klei overeenkomstige gronden van de Zuid Hollandsche eilanden en in Noord Brabant (zie tabel II Zeeuwsche Tarweteelt, kolom 1872—79) bleven van 300 tot 400 gulden per H. A. beneden die in Zeeland.

De zeer intensieve teelt in de provincie Zeeland, sinds jaren met aanzienlijke voordeelen en met zorg gedreven, heeft van de Zeeuwsche boeren en landeigenaren zonder twijfel al te grage koopers van grond gemaakt en hun zoodoende een booze part gespeeld.

Het spreekt van zelf dat ook andere dan de reeds genoemde

oorzaken, ten deele wellicht van geheel plaatselijken aard, in het spel zijn geweest, ook zullen onnauwkeurigheden, waarop wij reeds in het begin van dit opstel wezen, van eenigen invloed zijn, die hier en daar een afwijking van den regel, het dalen van den prijs in de achtereenvolgende tijdvakken, in het leven hebben geroepen. Wij achtten het evenwel voldoende de voornaamste oorzaken ter sprake te brengen, om de meest in het oog loopende afwijkingen zooveel mogelijk te verklaren.

Wij meenden, dat ons overzicht niet volledig zoude zijn, als wij de oorzaak der daling van de prijzen der landerijen niet nader in het licht deden treden. Deze oorzaak is, zooals aan iedereen bekend kan zijn, de steeds dalende marktwaarde van nagenoeg alle landbouwproducten. Hiervan bevat tabel V een overzicht.

Uit de tabellen I, II en III hebben wij gezien, dat de daling der bodemprijzen in het eerste tijdvak na 1872—79, vrij plotseling en in het oogloopend heeft plaats gevonden. Op de kleigronden bedroeg dit voor bouwland 22 pCt., op de zandgronden dooreengenomen 21 pCt. Later gingen de bouwlanden op de klei nog 6.4, op de zandgronden 4.2 pCt. achteruit, hoewel zij zich op de zandgronden, met extensieve kultuur, met gemiddeld 1 pCt. herstelden. Het is nu de vraag, of deze achteruitgang met de lagere marktprijzen gelijken tred heeft gehouden of niet.

Daarvoor hebben wij niet alleen noodig te weten welke landbouwartikelen, en hoeveel deze elk voor zich, lager waren, maar ook hoe de verhouding was der teelten van de voornaamste gewassen op de klei- en zandgronden elk afzonderlijk. Daarvan geeft ons tabel VIII een overzicht.

Wij zien daaruit, dat ten hoogste door: de tarweteelt 10.5 pCt., de rogge 23.6, de haver 14.8, de aardappelen 17.8 pCt. van al het bouwland werd ingenomen. Dit doen ons de eerste 3 kolommen zien, terwijl de 8 overige ons een overzicht geven van de verdeeling dezer gewassen op de klei- en de zandgronden, waaruit ons dan blijkt, dat tarwe een speciaal gewas is voor de klei, de rogge en de boekweit voor het zand, terwijl haver en aardappelen op beide grondsoorten in niet zeer uiteenloopende verhouding verbouwd worden.

Voor de overige gewassen is mede met een oogopslag te

zien welke speciaal op de klei, welke op de zandgronden geteeld worden.

Beschouwen wij tabel VIII nader (4 laatste kolommen) dan zien wij, dat de tarwe weinig meer dan $\frac{1}{6}$ deel der teelten uitmaakt op den kleigrond, zoodat de achteruitgang der tarweteelt niet meer dan $\frac{1}{6}$ deel van dien bouwgrond treft. De verminderde marktwaarde der tarwe sedert de jaren 1871—80 met 41 pCt. in de jaren 1882—93 mag dus niet als eenige of voornaamste oorzaak voor de daling der grondprijzen worden aangenomen.

Het is daarom noodig om het gemiddelde te nemen van de prijzen van die produkten, welke voornamelijk op de kleigronden en op de zandgronden worden geteeld en daaruit te berekenen, welke geldelijke opbrengst per H.A. werd verkregen, en wel van elk dezer gronden afzonderlijk.

Wij mogen daarbij niet uit het oog verliezen de uitgestrektheid der teelten, zoodat wij daarbij de gegevens hebben te volgen, voorkomende in tabel VIII. Hieruit blijkt ons, dat van het aantal H.A. bouwland, 50 pCt. klei- en 46 pCt. zandgrond is, zoodat in de jaren 1881—93 op 50 H.A. kleigrond 8.6 H.A. tarwe, 3.8 H.A. rogge, enz. worden verbouwd. Op 46 H.A. zandgrond kwamen voor 19.2 H.A. rogge, 5.8 H.A. haver, 4.7 H.A. boekweit enz. (zie tabel VIII).

De verhouding der teelten loopt dus nogal uiteen. Om nu tot een zuiveren grondslag te geraken, dienen wij na te gaan, hoeveel H.A. bouwland zich in de landklei- en hoeveel zich in de zandstreken bevinden waar landbouw het hoofdbedrijf is ten einde te berekenen de uitgestrektheid van de verschillende gewassen, op elke 100 H.A. kleigrond en zandgrond, in de verschillende te onderzoeken tijdvakken geteeld. Daarna hebben wij na te gaan, hoe groot de gemiddelde opbrengst was gedurende deze perioden, zoowel op klei als op zand, terwijl ook de gemiddelde prijzen van de voornaamste producten bepaald moeten worden. Met deze gegevens kan dan de opbrengst per H.A., zoowel op klei-, als op zandgrond berekend worden, waardoor wij een zeer belangrijken maatstaf verkrijgen om te vergelijken òf en in hoeverre de daling der bodemprijzen tred heeft gehouden met die van de geldelijke opbrengst van de landbouwproducten.

De uitkomsten van deze becijfering hebben wij in tabel IV te zamen gevat.

Uit deze berekeningen zien wij, dat de opbrengst der gewassen in 1881—93 vergeleken met die in 1871—80 op de klei met 16.6, op de zandgronden met 14.5 pCt. daalde, terwijl de bouwgrondprijzen in dienzelfden tijd verminderden op de klei met 25.2 en op het zand met 22.5 pCt.

Waar dus klachten worden vernomen, dat de landbouwers geen bestaan meer kunnen vinden op hunne bedrijven, mag althans in het tijdperk in 1881—93, de oorzaak niet gezocht worden in een te geringe daling der bodemprijzen in verhouding tot de dalende marktwaarde van de landbouwproducten.

De oorzaak zit dan ook dieper en is in hoofdzaak te vinden in het verleden, toen iedereen boer wenschte te worden en de prijzen der landerijen buitensporig werden opgedreven. Onze grootouders, wellicht onze ouders, zijn door hunne onbedachtzaamheid de oorzaak dat de landbouw tegenwoordig met moeielijkheden te kampen heeft. Zij zijn de oorzaak, dat hunne kinderen in weelde, neen te midden van overdaad, zijn opgevoed, wat deze laatsten als het ware een behoefte is geworden. Boer te zijn was het ideaal, land te bezitten het algemeen begeeren. Op de toekomst werd niet gelet, sedert 1840 was er meermalen eene daling in de productenprijzen waargenomen, om steeds spoedig plaats te maken voor eene rijzing. Waarom zoude dit in het vervolg niet eveneens zoo zijn? Maar ook waren er kapitalisten, die het geld in grondbezit veel zekerder achtten, dan in Amerikaansche spoorwegen, waaraan millioenen zijn verloren, terwijl de Nederlandsche bodem door steeds stijgende prijzen zekerheid scheen te geven voor eene solide geldbelegging. Zoo trad ook het kapitaal op als concurrent en wij gelooven in ernst, dat menig landbouwer, die thans huurder is, zich zal verblijden deze of gene boerderij aan den kapitalist te hebben overgelaten en niet zelf het bedrijf te hebben gekocht. Hij was dan heden zeker doodarm, terwijl hij thans als huurboer, zij het dan ook niet ruim, een bestaan heeft gevonden, in elk geval zijn kapitaal heeft gered.

Gelukkig schijnt de grootste strijd voorloopig gestreden te zijn en schijnen de moeilijkste jaren te zijn doorgeworsteld. Laten de landbouwers zich echter thans wachten de bodemprijzen weder op te drijven. De les is voldoende geweest en niemand

kan zeggen wat de toekomst zal baren. Laten vooral de greideboeren (veehouders en zuivelbereiders) voorzichtig zijn. De zuivelprijzen hebben zich nog steeds op een meer normaal niveau gehouden, of zijn althans op verre na niet zooveel in prijs gedaald, als sommige landbouw-producten, waaronder in de eerste plaats de cerealiën of granen.

De veehouder schijnt thans aan de beurt te komen, indien hij geen tijdige voorzorgen neemt. Vooreerst heeft hij te kampen met de meer en meer bemoeielijkte invoer van zijn vee, in de meeste rijken van Europa. Daarenboven dreigt hoe langer zoo meer de concurrentie met overzeesche gewesten met kracht op te treden. De invoer toch van bevroren en geconserveerde vleeschwaren schijnt bijna met den dag toe te nemen. In Argentinië legt men zich met de borst toe op de veeteelt en neemt de uitvoer van geslacht vee hand over hand toe. De uitgestrekte weidevelden geven daartoe gelegenheid. Op dit feit is onlangs door de Engelsche Landbouw-Enquête Commissie in het bijzonder gewezen, hetgeen door onze veehouders wel gehoord mag worden, om daarnaar te handelen. Argentinië is in zijn opkomst en voor de veeteelt bijzonder geschikt. De uitvoer van in bevroren toestand gehouden vleesch neemt van jaar tot jaar in sterke mate toe, hetgeen door de vermeerderde, verbeterde en goedkooper transportgelegenheden niet te verwonderen is

Deze uitvoer uit Argentinië bedroeg, tegenover een geheel onbeduidende invoer het navolgende:

Levende dieren en Vleesch.	in 1889.	in 1895.	Waarde in Pesos goud = f 2.40 (rond) 1895.	
			Pesos.	Gulden.
1. Paarden, ezels en muilezels	—	43404 stuks	695.600 =	1.569.400
2. Varkens	—	5572 »	61.600 =	147.900
3. Schapen	—	429.946 »	129.300 =	3.101.600
4. Runderen	139637 stuks	408.126 »	7.003.200 =	16.807.700
5. Bevroren schapen ..	16.533.000 K. G.	41.882.000 K. G.	1.675.300 =	4.020.600
6. Gedroogd vleesch (Tasajo)	41.768.000 »	55.089.000 »	4.225.419 =	10.141.000
7. Bevroren runderen ..	734.000 »	1.587.000 »	63.500 =	151.300
8. Idem Vleesch. . .	224.000 »	402.000 »	16.100 =	38.700
9. Geconserveerde tongen	391.000 »	787.300 »	157.500 =	377.900
10. Gezouten tongen ...		9.000 »	1.400 =	3.500
11. Geconserveerd Vleesch	113.000 »	923.000 »	92.300 =	219.300
12. Vleesch extract	53.000 »	148.857 »	208.400 =	500.100
13. Talk en vet	—	40.588.000 »	3.807.800 =	9.138.600

In 1895 dus een waarde vertegenwoordigende aan uitvoer van voortbrengselen der veeteelt, met uitzondering van sub 13, van rond f 35.510.000.

Het vleesch gaat, behalve "Tasajo" bijna geheel naar Europa en wel in de eerste plaats naar Engeland, waarna Frankrijk, België en Spanje volgen.

Ofschoon het aantal inwoners in 1889 3.300.000 en in 1895 4.093.000, of nog slechts 1.40 op den vierkanten Kilometer bedroeg, waren er in 1889 aanwezig 60.000.000 in 1895 reeds 74.379.000 stuks schapen, een getal dat meer gewicht verkrijgt als men weet dat in Rusland 48.000.000 en in het Duitsche Rijk, Engeland en Frankrijk te zamen 67.000.000 schapen, omstreeks 1889, aanwezig waren. De invoer van levende fokdieren, tot veredeling van het bestaande ras landbouwdieren, uit Engeland in Argentinië ingevoerd, bedroeg in 1895 1634 stuks, waaronder 1529 schapen en hiervan 1455 rammen.

Maar niet alleen de veehouder als zoodanig moet op zijn hoede zijn, ook de zuivelbereider dient meer dan ooit uit zijn oogen te zien.

De aanvoer van boter naar Europa, speciaal Engeland, komt gaandeweg meer en meer in handen van de Transatlantische gewesten. Wel is waar, schijnt de concurrentie ons mede aangedaan uit Australie, weder af te nemen, maar daar tegenover staan Kanada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, vanwaar de uitvoer in de laatste jaren in zeer bedenkelijke mate toenam. Het navolgende staatje geeft ons daarvan een overzicht.

Boter, ingevoerd in Engeland in Ctw. = 50.8 K. G.				1894 vergeleken met 1896.
uit	*in 1894.*	*in 1895.*	*in 1896.*	*toename per 100.*
Denemarken . . .	1.102.493	1.162.770	1.228.784	11.5 pCt.
Zweden	266.306	310.809	323.829	25.4 »
Duitschland . . .	137.755	112.338	107.825	Negatief.
Nederland	165.157	191.201	234.469	42 pCt.
Frankrijk	424.645	454.843	467.601	10.1 »
Kanada	20.887	38.949	88.357	323 »
Ver. Staten N.-A.	29.996	66.932	141.553	372.6 »
Australië.	292.097	313.476	221.346	Negatief.
Andere landen .	135.499	174.344	224.183	65.4 pCt.
Sommen . . .	2.574.835	2.825.662	3.037.949	18 pCt.

Naar de »Colonial Consignement and Distributing Company" van Engeland mededeelt, is dit jaar (1897) zelfs een kleine scheepslading Argentijnsche boter aan de Londensche markt gebracht, die 112 sh. per Ctw. opbracht of dezelfde prijs, die voor de beste Deensche boter op denzelfden dag werd bedongen. Wel is waar voert het »Live Stock Journal" daarbij aan, dat zoo lang slechts enkele van de groote veehouders aldaar, tengevolge van de sprinkhanenplaag, zich met de boterbereiding onledig gaan houden, van eene groote toevoer van boter uit genoemd rijk weinig sprake kan zijn. Maar de proef is genomen en met zeer gunstig resultaat.

Het is waar, wij mogen onze zuivelbereiders dankbaar zijn, dat zij een bijna verloren terrein met veel succes trachten te heroveren, daar onze uitvoer van boter naar Engeland, blijkens vorenstaande cijfers, in slechts 2 jaren met 42 pCt. toenam, maar de enorme vermeerderde aanvoeren uit de Vereenigde Staten van N.-A. en Kanada geven reden tot bezorgdheid en zullen zeker niet nalaten, haren invloed op de boterprijzen in sterke mate te doen gevoelen.

Wij willen hopen dat onze veehouders en zuivelbereiders zich zullen spiegelen, in hetgeen onze bouwboeren hebben ondervonden en, behalve steeds verbetering in hun bedrijf te betrachten, mede zullen zorgen dat te hooge bodemprijzen hun het bedrijf niet onmogelijk maken en tot armoede zullen doen vervallen.

Op blz. 812 beloofden wij op de steeds verminderende opbrengst van boekweit terug te komen. Wij deden dit met tweeërlei doel, vooreerst om middelen aan de hand te geven, die dit geheel abnormaal verschijnsel uit de weg kunnen ruimen, maar tevens om onze zandboeren op te wekken, naar meerdere inkomsten uit te zien.

De afnemende opbrengst der boekweit brengen wij in verband met de aanzienlijke afname van de bijenteelt. Deze nijvere dieren belasten zich vrijwillig met de bestuiving, ter vergoeding waarvan zij een deel van het stuifmeel en van de, door de honigkliertjes afgescheiden nektar, mede naar hun woning nemen. Hoe minder de boekweit door de honigzoekende insecten tijdens den bloei bezocht wordt, des te minder kans bestaat

er dat de bestuiving van den stempel der bloemen met gunstig gevolg zal plaats vinden. Daarbij komt dat de bloesems der boekweit op verre na niet alle volmaakte bloemen zijn. Een groot deel der bloemen bevat slechts meeldraden, terwijl de stempel ontbreekt, of althans zoo weinig ontwikkeld is, dat van bevruchting geen sprake kan zijn. Maar ook het omgekeerde komt veelvuldig voor, zoodat hier slechts eene bevruchting door kruisbestuiving kan plaats vinden. 't Is waar, dit onderwerp behoort hier zeker minder te huis en zal met meer kracht en klem besproken worden op de meeting over bijenteelt, te houden op 29 October a. s. te Utrecht op initiatief van het Nederlandsch Landbouw Comité. [1]) Maar het onderwerp is al te verleidelijk, om hier onbesproken te blijven, te meer, omdat grooter opbrengst op de boerderij leidt tot meerder welvaart. Wel nu, door de bijenteelt uit te breiden vermeerdert men de opbrengst van tal van landbouwgewassen, terwijl de bijenteelt zelve een beduidende som kan vertegenwoordigen. Terwijl de bijenteelt in de jaren 1864—70 216000 stuks levende koloniën bedroeg, beliep dit aantal in de jaren 1871—75 215000 en in 1893 nog slechts 92000 stuks. Ofschoon het aantal opgebroken (dus geslachte) koloniën steeds grooter is dan het aantal overhouders — gewoonlijk 2 : 1 — zullen wij aannemen dat dit aantal gelijk is, zoodat in 1871—75 gemiddeld aanwezig zijn geweest 430.000, in 1893 slechts 184.000 korven. Beide berekend tegen den zeker niet hoogen prijs van f 3, per stok of korf, bedroeg de waarde in 1871—75 gemiddeld per jaar f 1.290.000 tegen f 552.000 in 1893, dus een verschil van ruim f 700.000.

Een ander bedrijf, waarmede de inkomsten van den landbouwer in hooge mate bevorderd kunnen worden, is de pluimveeteelt. Volgens eene ruwe begrooting bedroeg het aantal volwassen, dus eierleggende, hoenders in 1893 in Nederland 3.125.000 stuks. Neemt men hiervan nog $\frac{1}{10}$ deel af door deze als hanen te beschouwen, dan blijven ongeveer 2.800.000 hoenders over. Aan eenden bedroeg het aantal 363.000 stuks, hiervan $\frac{1}{5}$ deel voor het mannelijk gedeelte aftrekkende, blijft dus 300.000 stuks, met de hoenders te zamen dus 3.100.000

[1]) Deze meeting is inmiddels gehouden en heeft eene totstandkoming van een bijenhoudersbond ten gevolge gehad.

stuks. Elk dezer, berekend tegen een productie van 60 eieren per/per jaar, geeft een eiertal van 186.000.000, tegen 3 cent per stuk, eene waarde vertegenwoordigende van f 5.580.000. Zegge nagenoeg vijf millioen zes honderd duizend gulden aan eieren.

Het aantal hoenders kan nog oneindig worden uitgebreid, zonder dat deze den landbouwers geldelijk veel zouden kosten, daar op stal en hof anders toch vele zaden nutteloos verloren gaan. Maar ook de, bij het schoonen van granen en andere gewassen uitgevallen onkruidzaden enz., worden door de hoenders niet alleen gaarne genuttigd, maar daarenboven met weinig uitzondering volkomen verteerd, hetgeen bij de andere huisdieren niet in die mate het geval is; zoodat het pluimvee tevens dient om het te welig opschieten van onkruiden, waarvan de zaden anders in den mest en daarmede te velde komen, in hooge mate tegen te gaan. Het spreekt wel van zelf, dat men met dit uitschot alleen niet zal kunnen volstaan; er zal meer of minder bijvoeder verstrekt moeten worden. Eene rationeele pluimveeteelt toch is alleen dan mogelijk, wanneer men bij goede zorg ook voldoend voedsel geeft, zal zij althans eene winstgevende tak van het landbouwbedrijf uitmaken.

Behalve de bovengenoemde hoeveelheid is het getal eieren, dat ingevoerd wordt, hoogst aanzienlijk. Deze invoer is daarenboven toenemende en bedroeg in:

1894	4.245.000	KG.
1895	4.449.000	"
1896	5.019 000	"
gemiddeld dus . .	4.571.000	KG. per jaar of 20

eieren per KG. rekenende 91.420.000 stuks.

Uitgevoerd werden in 1894 . . .	667.000	KG.
1895 . . .	1.128.000	"
1896 . . .	1.190.000	"
gemiddeld dus . .	998.000	KG. of

19.960.000 stuks, zoodat hier te lande aanwezig bleven 71.460.000 stuks tegen 3 cent per stuk een waarde bedragende van f 2.143.800.

Om in eigen behoefte te voorzien, dient dus het aantal stuks pluimvee met ongeveer $\frac{1}{3}$ te vermeerderen. Gaan wij niet verder dan hetgeen tot eigen gebruik noodig is, dan zoude de jaarlijksche productie aan eieren bedragen f 7.724.000. Daarvoor

zouden, zooals boven reeds is aangemerkt, ongeveer 4.000.000 eierleggende hoenders aanwezig behooren te zijn, zoodat dan ongeveer f 1.93 ruwe opbrengst per hoen verkregen wordt.

De productie kan evenwel veel hooger worden opgevoerd en de winst worden vergroot.

Het kleine Denemarken, dat slechts weinig grooter is dan Nederland, doch nog geen 2.500.000 inwoners telt, is ons reeds voorgegaan in de zuivelindustrie, ook ten opzichte van de pluimveeteelt wekt het ons op tot navolging.

Volgens het onlangs verschenen verslag van onzen Vice-Consul te Kopenhagen bedroeg het export van eieren uit het Koninkrijk Denemarken, 20 jaren geleden, ongeveer 10.000.000 stuks per jaar, in 1890 was dit getal reeds tot 134, in 1896 reeds tot 196 millioen stuks gestegen, eene waarde vertegenwoordigende van omstreeks 7 millioen gulden. Uit deze cijfers blijkt dus, dat deze tak van landbouwbedrijf aldaar nog van jongen datum is. Daarbij is de uitvoer sterk toenemende, in 1895 werden 10 millioen eieren meer uitgevoerd dan in 1894, terwijl in 1896 weder 35 millioen meer dan in 1895 geëxporteerd werden.

Deze uitvoer heeft nagenoeg alleen plaats naar Engeland.

Bovengenoemd verslag verdient de volle aandacht van onze landbouwers en komt voor in n° 35 van de Consulaire Verslagen en Berichten over 1897. Een paar daarin voorkomende voorbeelden, tot welke hoogte de hoenderteelt kan worden opgevoerd, kunnen wij echter niet nalaten hier over te nemen:

A. Een park van 50 hoeders.

Verkocht en verbruikt 3857 eieren. .	à 293.35	kronen.
hoenders en kuikens verkocht en verbruikt.	„ 194.00	„
Verhoogde waarde van het hoenderpark door opname van fokdieren . . .	„ 174.00	„
Totaal inkomsten .	661.35	kronen.
Uitgaven: voor voeder en aankoop van fokdieren.	à 217.81	„
Netto winst .	443.54	kronen

geeft winst per hoen 8.70 kronen of bijna 6 gulden.

B. Een park van 26 hoenders.

Verkocht en verbruikt 2982 eieren. .	à 116.88	kronen.
hoenders en kuikens verkocht en verbruikt	" 66.25	"
Verhoogde waarde hoenderpark als voren	" 39.00	"
Totaal inkomsten .	222.14	kronen.
Uitgaven voor voeder enz. als voren .	à 98.99	"
Netto winst .	123.15	kronen.

geeft winst per hoen 4.80 kronen of ongeveer 3.25 gulden.

Het is waar, dat deze resultaten verkregen werden in parken, waar de teelt met zorg gedreven wordt, maar laat de winst teruggaan tot f 2.50 per hoen, dan blijft in de pluimveeteelt nog altijd een aanzienlijk voordeel te behalen.

Willen wij eens zeer sprekende feiten aanhalen om het gewicht van bovengevonden cijfers des te duidelijker te doen uitkomen? Nemen wij dan als voorbeeld de opbrengst van enkele gewassen, die in ons land verbouwd worden en stellen wij daar eens tegenover de waarde der eieren, die door onze hoenders en eenden, ten getale van 3.100.000 stuks, gelegd zijn volgens onze hier vorenstaande berekening, die in geen enkel opzicht te hoog genomen is.

In 1893 dan werden verbouwd:

70804 H.A. met tarwe, opbrengst marktwaarde daarvan was	f 7.979.000
28379 H.A. met suikerbieten, opbrengst naar de waarde door de fabrikanten betaald was . . .	- 7.960.000
Opbrengst aan eieren van ons gevogelte bedroeg, zooals wij hiervoren vonden	- 5.580.000
terwijl daarenboven door ons werden ingevoerd voor een totale waarde van	- 2.144.000

De opbrengst aan marktwaarde bedroeg in 1893

aan wintergerst	26767	H.A.	- 4.310.000
" zomergerst	15137	"	- 1.494.000
" zandboekweit	35237	"	- 2.505.000

Zulke cijfers stemmen tot nadenken.

Volgen onze landbouwers het voorbeeld der Denen, dan zullen ook van hier zeker niet minder eieren kunnen uitgevoerd

worden dan uit genoemd Rijk en worden de inkomsten onzer landbouwers per jaar verhoogd met een geheele oogst tarwe, suikerbiet of zelfs van een jaar oogst van drie gewassen te samen, als wintergerst, zomergerst en zandboekweit.

't Is waar, het laatste gedeelte heeft ons af doen dwalen van ons onderwerp; toch meenden wij, dat het zijn nut kon hebben, tegenover de klachten, ten opzichte van den achteruitgang in het landbouwbedrijf, waarvan de dalende koopprijzen van den bodem het gevolg zijn, iets tot opwekking aan te voeren.

Men schermt gewoonlijk met het groote, met de voor ieder waarneembare feiten, maar verzwijgt, of let althans niet op de macht van het kleine, het onaanzienlijke.

Wij voerden in 1893 uit voor:

13.000.000 Gld. boter,

5.032.000 Gld. bloembollen. plantsoen enz.

13.340.000 Gld aardappelmeel, en zien van elk dezer producten geheele streken welvaart genieten; om de pluimveeteelt met ernst ter hand te nemen, om daarvan evenals Denemarken, na tevens in eigen behoefte te hebben voorzien, nog voor een waarde van 7.000.000 gld. uit te voeren wordt slechts weinig gedacht, althans geen uitvoering gegeven.

Hiermede ben ik aan het einde van mijn opstel, waarvan ik de eerste zal zijn, het als onvolmaakt te beschouwen.

Voor kleine feilen en fouten roep ik de toegevendheid van den belangstellenden lezer in.

Voor zooverre doenlijk, heb ik getracht een zoo nauwkeurig mogelijk overzicht te geven van het geheel, zonder daarbij te treden in al te kleine onderdeelen. Hetgeen van toepassing is op eene bepaalde streek, kan dikwijls in tegenspraak zijn met feiten, die men elders of zelfs in de naaste omgeving daarvan waarneemt.

Mijne berekening van de koopwaarde van den bodem in drie verschillende tijdperken was een proeve, zij blijve dit.

's-Hage. A. Venema.

NASCHRIFT.

Nadat de in achterstaande tabellen opgenomen becijferingen reeds sedert eenigen tijd waren voleindigd, had de Centrale Commissie voor de Statistiek eene berekening van den loop der koop- en pachtprijzen onderhanden genomen en uitgegeven, van welke uitkomsten ik dus eerst toen kon kennis nemen.

Het is nu zeker niet van belang ontbloot beide uitkomsten met elkander te vergelijken.

Bovenbedoelde Commissie ging van het denkbeeld uit, den loop der prijzen te zoeken langs den weg der zuiver statistische methode, d. w. z. uit àl de gehouden publieke verkoopingen, met uitzondering van ± 26.000 H.A. woeste gronden, die tegen slechts 25^{5} en 29^{5} cent per H A. verkocht werden en dus een al te grooten invloed zouden uitoefenen op den prijs. Overigens behield zij bij hare becijferingen alle perceelen, zooals die verkocht werden, dus met inbegrip van woeste- en uitgeveende gronden, veen, bosch, bouw- en grasland, enz.

Deze methode werd echter niet door mij gevolgd. Bij mijne becijferingen werden alle woeste gronden, bosch, water, enz. zooveel mogelijk uitgesloten en bepaalde ik mij er toe de gemiddelde prijzen te berekenen van bouw- en grasland en dus alleen van die perceelen — 't zij dan behuisde of niet behuisde eigendommen —, die geheel of tèn minste nagenoeg geheel uit bouw- of grasland òf een van beide bestonden.

Dat tengevolge van dit uiteenloopend beginsel een groot verschil in de gevonden waarde per H.A. grond moest ontstaan, spreekt wel van zelf.

Bovendien zijn door de bedoelde Commissie slechts de jaren 1882 tot en met 1896 genomen, verdeeld in drie vijfjarige tijdvakken. Door mij is daarentegen de berekening begonnen van af 1872 tot en met 1893, verdeeld in tijdvakken, als op de daarop betrekking hebbende tabellen I tot en met III — zie hierachter — zijn aangewezen. Deze omvatten dus de perioden van hoogen bloei en van verval. Het verschil in uiterste prijzen moest dus bij mijne berekeningen veel meer bedragen, dan het geval kan zijn bij die, welke door de Centrale Commissie voor de Statistiek werden gevonden.

Dit loopt dan ook onmiddelijk in het oog.

Het verschil in gemiddelde koopwaarde van het totaal bouw-

en grasland gedurende het tijdperk 1872—79 — als hoogste stand —, vergeleken met de gemiddelde koopwaarde van bedoelde gronden gedurende 1885—93 — als laagste stand —, bedraagt volgens mijne becijfering het enorme kapitaal van niet minder dan rond 694.000.000 gulden, welk verschil zeker nog belangrijk grooter bevonden zoude worden, indien men het jaargemiddelde, waarin de hoogste prijzen besteed werden, kon vergelijken met dat, waarin de laagste prijzen voor de landerijen bedongen zijn. Zeer vermoedelijk is het eerste het geval geweest in de jaren 1874 tot '76, het tweede in 1892 tot '95. Het zoude mij niet verwonderen, wanneer over voldoende gegevens beschikt kon worden, dat voor het verschil in koopwaarde van de bouw- en graslanden te zamen gevonden werd f 800.000.000, misschien nog wel f 50.000.000 meer.

Een verschil van nagenoeg f 700.000 000, zegge zevenhonderd millioen guldens, in den loop van gemiddeld ongeveer 15 jaren is echter al voldoende om aan te toonen, welk kapitaal als het ware renteloos in den bodem is geborgen; 't is ruim $\frac{1}{5}$ deel van het bedrag, dat de door mij berekende gemiddelde waarde van al de bouw- en graslanden te zamen, gedurende de jaren 1872—79 vertegenwoordigde.

Dat de daling der koopwaarde van de gronden bijna plotseling een grooten omvang aannam, ben ik geneigd op te maken uit de cijfers, door mij gevonden voor de tijdvakken 1872—79 en 1880—84. In laatstgenoemde periode toch was, vergeleken met de voorgaande, een vermindering in totale koopwaarde te constateeren van ruim f 566.000.000, dus in een tijdsverloop van gemiddeld 6 à 7 jaar, nagenoeg $\frac{4}{5}$ deel van het geheele verlies bovengenoemd. Over het geheel genomen was deze enorme achteruitgang, zooals hiervoren nader is omschreven, een gevolg van de steeds dalende marktwaarde van de landbouwproducten, in verband met de veel te hoog opgedreven grondprijzen in de zeventiger jaren.

Volgens de door mij gevonden cijfers bedroeg de daling in het later tijdperk 1885—93 nog ongeveer f 128.000.000, of omstreeks $\frac{1}{5}$ van de totale vermindering.

Het is dan ook niet van belang ontbloot eens te onderzoeken in hoeverre de verhoudingscijfers, gevonden door de Centrale Commissie voor de Statistiek, en die welke in de hierachter staande tabellen

zijn opgenomen, met elkander overeenkomen of verschillen.

Van overeenkomst in de absolute cijfers kan natuurlijk geen sprake zijn, tengevolge van de uiteenloopende wijze van berekening, van daar dat wij deze geheel buiten beschouwing laten.

Daar de tijdvakken, waarover beide berekeningen loopen, eenigszins verschillen, ontstaat natuurlijk ook in de verhoudingscijfers eenig verschil.

In de eerste plaats dienen wij er op te wijzen, dat gedurende de periode 1882—86, — de eerste dus door meergenoemde Commissie berekend —, de prijzen vrij zeker reeds lager waren, dan in het eerste door mij genomen tijdvak 1880—84. In de tweede plaats hadden de prijzen dooreen genomen gedurende 1887—91 vrij waarschijnlijk nog niet dien lagen stand bereikt als in 1885—93.

In de navolgende tabel A nu zijn de verhoudingscijfers opgenomen, waarbij voor de cijfers der Commissie, die voor het tijdperk 1882—86 als uitgangspunt genomen zijn en voor die welke ik vond, de cijfers betreffende 1880 tot en met '84. De gevonden gemiddelde prijzen zijn voor de beide tijdperken als 100 gesteld.

A Provinciën en Landbouwstelsels.	Gevonden door de Centrale Commisssie voor de Statistiek voor bouw- en grasland samen.				Gevonden volgens mijne berekening voor bouw- en grasland samen.	
	Tijdperk.				Tijdperk.	
	1882/86	1887/91	1892/96	1887/96	1880/84	1885/93
Groningen	100	101.7	99.1	100.4	100	95.1
Friesland	100	125.4	95.0	110.2	100	98.0
Drente	100	105.9	95.3	100.6	100	120.5
Overijsel	100	103.0	90.1	96.6	100	103.0
Gelderland	100	75.9	75.9	75.9	100	90.0
Utrecht	100	88.7	98.8	93.8	100	92.7
Noord-Holland	100	90.4	87.2	94.6	100	94.4
Zuid-Holland	100	90.2	92.3	91.3	100	91.4
Zeeland	100	91.1	113.1	102.1	100	95.7
Noord-Brabant	100	149.8	111.8	130.8	100	100.6
Limburg	100	112.3	71.2	91.8	100	89.8
Landbouwstelsels.						
Veehouderij	100	94.4	88.4	91.6	100	94.3
Zandgrond (intensief)	100	84.5	71.5	78.0	100	80.4
Idem (extensief)	100	97.8	79.8	88.8	100	109.0
Zandgrond dooreen	100	95.8	77.8	86.8	100	99.6
Kleigronden	100	94.8	93.5	94.0	100	94.0
Nederland	100	99.1	89.7	94.4	100	95.4

In deze cijfers merken wij bij enkele nog al in het oogloopende verschillen, bij andere eene groote overeenkomst op. Alleen tengevolge van het feit, dat de berekeningen niet over dezelfde tijdvakken loopen — zooals hiervoren reeds is opgemerkt — en daarbij andere oorzaken buiten rekening latende, moeten reeds verschillen in verhouding gevonden worden. Deze moeten kleiner zijn waar de perioden 1882—86 en 1887—91 vergeleken worden, dan waar men de tijdperken 1880—84 en 1885—93 tegenover elkander plaatst.

Om de oorzaak, die deze verschillen in het leven roepen, zooveel mogelijk op te heffen of althans van minder grooten omvang te doen zijn, is door mij een derde periode aangenomen en wel een, die de gemiddelden omvat van de jaren 1887—96. De verhouding in de prijzen gedurende dit tijdperk toch moet meer met die over 1885—93 besteed overeenkomen, dan deze laatste, vergeleken met de jaren 1887—91 en 1892—96, elk afzonderlijk.

Ten opzichte van de provincien Groningen, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Limburg komen wij dan tot eene merkwaardige overeenkomst, doch waarbij het grootste verschil nl. voor Groningen, nog ruim 5 pCt bedraagt. Dit verschil kan gevonden worden in den meer of minder grooten verkoop van woeste gronden, of van daarmede gelijk te stellen bouwland, welke laatsten door de Centrale Commissie bij hare berekeningen zijn behouden. Van het totaal aantal H.A. dat in deze provincie verkocht werd, behoorden ruim $\frac{1}{5}$ onder het Drieslagstelsel, waaronder veel woeste gronden voorkwamen; maar ook onder het stelsel veehouderij kwamen in de eerste vijf jaren speciaal in 1885 en 1886 en later weder in 1889 en 1896 vele gronden voor als uitgebaggerde veenputten, moerasachtige zure gronden enz.

Voor de provincie Friesland is het verschil groot genoeg om te denken aan meer bijkomende omstandigheden, welke vooral gezocht moet worden in de veel minder verkochte woeste gronden in 1887—91 dan in 1882—86. Dit is dan ook hoogst waarschijnlijk het geval geweest. In het tijdperk 1882—86 waren van het aantal geveilde H.A. 50.3 pCt. onder het Drieslagstelsel gelegen, tegen respectievelijk 35.5 en 36.7 pCt. in 1887—91 en 1892—96. Bovendien werden in 1889 ruim 244 H.A. onder het laatstgenoemde stelsel gelegen verkocht

voor gemiddeld f 1089.06[5] per H.A., waardoor het groote verhoudingsverschil tusschen 1882—86 en 1887—91 verklaard wordt.

Voor Drente nemen de woeste gronden, die in de cijfers door de Centrale Commissie voor de Statistiek zijn begrepen, een zoo groot aandeel in, dat de hoogere prijzen voor oud en nieuw bouw- en grasland in hooge mate gedecimeerd werden, zoodat van vergelijking hier moeielijk sprake kan zijn.

Om herhaalde vergelijkingen tusschen de door de Centrale Commissie voor de Statistiek gevondene absolute cijfers met de door mij verkregene gemakkelijk te maken, laat ik die in eene tabel hier volgen.

B Provinciën en Landbouwstelsels.	Gemiddelde bodemprijzen per H.A. volgens de berekeningen door de Centrale Commissie voor de Statistiek. In de perioden.			Gemiddelde prijzen per H.A. voor bouw- en grasland samen door mij gevonden. In de perioden.	
	1882/86	1887/91	1892/96	1880/84	1885/93
Groningen	943.36	959.10	934.63	1236	1175
Friesland.	946.54	1186.74	898.91	1351	1323
Drente.	234.67	248.47	223.62	648	781
Overijsel	444.58	457.83	400.67	949	977
Gelderland	732.04	555.31	555.58	1268	1159
Utrecht	1126.30	999.09	1113.34	1788	1658
Noord-Holland . . .	1308.78	1182.90	1141.20	1987	1855
Zuid-Holland . . .	1491.83	1346.28	1376.87	2048	1872
Zeeland	973.43	887.19	1101.14	1410	1350
Noord-Brabant . . .	444.06	665.22	496.26	1151	1158
Limburg	698.96	784,65	497.02	1236	1110
Nederland	905.05	897.18	811.94	1392	1328
Veehouderij	1473.73	1390.97	1302.91	2074	1955
Zandgrond (intensief).	909.54	768.80	650.81	1364	1097
Idem (extensief).	421.41	412.13	336.38	680	741
Idem (dooreen).	497.84	476.71	387.40	812	809
Kleigronden. . . .	1216.65	1153.04	1137.27	1656	1556

Volgens de door mij gevonden cijfers is in Overijsel eene verhooging van 3 pCt. te constateeren, terwijl de cijfers van meer genoemde Commissie dooreen een daling aanwijzen van 3.4 pCt. (Zie tabel A 5[de] en 7[de] kolom). Ook hier zijn de woeste gronden daarvan oorzaak. In de periode 1882—86 werden nl. verkocht het navolgende aantal H.A. (in ronde cijfers), gelegen

op de zandgronden met extensiven kultuur en wel onder het

In de jaren	Drieslag-stelsel.	Twentsche roggebouw.	Samen.
1882—86	2766 H.A.	931 H.A.	3697 H.A.
1887—91	3439 "	1214 "	4653 "
1892—96	4733 "	1091 "	5824 "

Deze minder waardige gronden kregen in de opvolgende perioden een dusdanig overwicht, dat ook zonder waardevermindering der overige bodemprijzen, een verlaging te constateeren moest zijn.

Bijzondere aandacht echter verdienen de verschillen tusschen beider uitkomsten, wat de verhoudingscijfers aangaat, ten opzichte van de provincien Gelderland, Zeeland en Noord-Brabant.

Van eerstgenoemde provincie bleven de verhoudingscijfers door de meergenoemde Commissie gevonden 14.1 pCt. beneden de door mij berekende.

In deze provincie zijn niet minder dan 130600 H.A. onder het Drieslagstelsel gelegen tegen 135900 H.A. meest vruchtbare kleigronden.

Verkocht werden, in ronde cijfers, onder de Stelsels:

in de jaren:	Drieslag-stelsel.	(1) Koren-bouwerij.	(2) Tarweteelt:	Samen 1 en 2
1882—86	6430 H.A.	780 H.A.	1250 H.A.	2030 H.A.
1887—91	4810 "	360 "	600 "	960 "
1892—96	7040 "	780 "	1627 "	2407 "

Terwijl nu de oppervlakte van de klei- tot de zandgronden in Gelderland zich verhoudt als 100: 96.1, zijn deze ten opzichte van de gehouden verkoopingen als volgt:

in 1882—86 als 100 tot 214
" 1887—91 " 100 " 501 en
" 1892—96 " 100 " 292.5

De berekende prijzen door de Commissie worden derhalve geheel door die van de zandgronden, met de daaronder begrepen woeste gronden beheerscht. Bij het zien dezer verhoudingscijfers moet het nochthans verwondering verwekken dat de gemiddelde prijzen — voor de perioden 1887—91 en 1892—96 — gelijk bleven. Daar de verkoopingen onder het Drieslagstelsel gehouden toch zooveel minder van omvang waren in 1892—96 dan in het voorgaand tijdvak, moest er veeleer eene verhooging hebben plaats gevonden.

Let men echter op het overgroot aantal H.A. gronden, die

in 1892—96 — (7040 H.A.) verkocht werden, en gelegen waren onder het Drieslagstelsel, dan zal men bij het gezamenlijk verschil in prijs daarin gemakkelijk de verklaring vinden. Van eene vergelijking in uitkomsten tusschen die, welke door de Centrale Commissie en mij gevonden zijn kan dus in deze geen sprake zijn.

Voor Zeeland doet zich het zeker niet dikwijls voorkomende geval voor, dat in de jaren 1882—86 en 1887—91 respectievelijk verkocht werden ruim 1400 H.A. en 2200 H.A., waaronder veel woeste of slechte òf zeer bezwaarde bouwgronden; terwijl in 1892—96 meest meer normale boerderijen aan de koop kwamen (Zie tabel B). Dit zal zonder twijfel veroorzaakt zijn, doordien bij het intreden en gedurende de eerste tijden van de crisis, de slechtste gronden het eerst verkocht werden, hetzij uit nooddwang, hetzij om zich vrijwillig van deze uiterst slecht loonende gronden te ontdoen. Ook werd door de Commissie met de prijzen der gronden in de Calamiteuse polders vrij zeker geen afzonderlijke rekening gehouden.

Een en ander was oorzaak dat hier eerst eene daling tot 91.1 pCt. werd waargenomen en in het daarop volgende tijdvak 1891—96 eene rijzing tot 113.1 pCt., een verschil in prijsverhooging dus van 22 pCt. vergeleken met 1887—91, terwijl zoodanig verschil in juist andere richting verwacht kon worden.

Daar door mij rekening is gehouden met de gemiddelde waarde onder elk stelsel, en zooals ik in mijn opstel reeds opmerkte, de al te zeer afwijkende gronden onder het stelsel bracht, waaronder zij feitelijk behoorden, of voor eene bepaalde streek afzonderlijk in rekening bracht, kon het wel niet anders, of de Commissie moest in dezen tot een geheel ander resultaat komen. Terwijl ik eene daling verkreeg van 4.3 pCt. in 1885—93 vergeleken met 1880—84, werd door de Commissie eene rijzing van 13.1 pCt. gevonden in de jaren 1892—96 vergeleken met 1882—86.

Het grootste verschil in de verhoudingscijfers vinden wij in Noord-Brabant. Ook hier is eene vergelijking met de door mij gevondene niet mogelijk.

Het Drieslagstelsel, met zijn woeste gronden, neemt in dit gewest 90700 H.A. in beslag, de overige stelsels 169.700 H.A. De verhouding van de gronden met intensieve kultuur staat dus tegenover de gronden met meer extensieve kultuur als 100 tot 53.4.

Bij de gehouden verkoopingen zijn deze verhoudingsgetallen echter als volgt:

1882—86	als 100	tot	103.5
1887—91	〃 100	〃	52.1
1892—96	〃 100	〃	72.

Hieruit blijkt, dat bij den verkoop van gronden in de periode 1882—86 die, welke gelegen zijn onder het Drieslagstelsel, overwegend zijn en dus de prijzen van de duurdere gronden beheerschen.

In de tweede en derde periode echter zien wij, dat juist het omgekeerde het geval was, waardoor de meer waarde hebbende gronden op den voorgrond treden en dus eene enorme verhooging in de totaalwaarde moest plaats vinden, die dan ook niet minder dan 49.8 pCt. bedroeg (Zie tabel A bladz. 831). In de derde periode hebben de meer waardevolle gronden nog de overhand bij den verkoop, nu echter met 28 pCt. tegen 48 pCt. in 1887—91. De verhouding van den gemiddelden prijs tijdens de periode 1892—96 vergeleken met 1882—86 is dan nu ook gedaald tot 111.8 pCt.

Voor Limburg treffen wij weder een zelfde oorzaak aan, als voor Noord-Brabant, ofschoon daarbij nog een tweede belangrijke factor wijziging aanbrengt. Ook hier komt eene vrij groote stijging der bodemprijzen voor, gevolgd door eene zeer aanzienlijke daling.

De gronden onder het stelsel Korenbouwerij, dus hoofdzakelijk kleigronden, staan hier in uitgestrektheid tot de gronden onder het Drieslagstelsel als 100 tot 108.8.

In de perioden waarover de verkoopingen, door de Centrale Commissie voor de Statistiek loopen, waren de verhoudingen van verkochte klei- tot die der zandgronden als volgt:

1882—86	100	tot	533.3
1887—91	100	〃	429.8
1892—96	100	〃	431.2

Hier drukten dus de lage prijzen van de gronden onder het Drieslagstelsel weder de duurdere gronden onder Korenbouwerij gelegen, en wel in zeer hooge mate en gedurende alle perioden. Deze wanverhouding was in 1882—86 het sterkst, zoodat de daarop volgende periode wel een sterke rijzing in den bodemprijs moest aanwijzen, zelfs al waren de prijzen onder Korenbouwerij ook aanzienlijk gedaald. In de derde periode had echter, vergeleken met 1882—86 of 1887—91, weder een zeer sterke

daling in de prijzen van dien grond plaats, die door de geringe wijziging in de verhouding, (100 : 431.2) boven gevonden, niet gerechtvaardigd kan worden. Hier kwam dan ook een andere factor in het spel.

Onder de gehouden verkoopingen van gronden onder het Drieslagstelsel daalde de gemiddelde prijs volgens de Centrale Commissie voor de Statistiek, in de eerste twee perioden (1882—86 en 1887—91) niet beneden f 306, — de daaropvolgende laagste prijs bedroeg in die jaren zelfs f 368.— per H.A.

In 1887—91 waren er van de 1685 verkochte H.A. zelfs 605 H.A., waarvoor gemiddeld f 1042.— werd betaald, een prijs dus die veel te hoog is om als gemiddelde voor die zandgronden aan te nemen. Nu werden in 1892—96 2587 H.A. verkocht, waarvan 1025 H.A. slechts f 249 per H.A. bedongen, terwijl uit bijna al de overige opgaven blijkt, dat gedurende deze periode juist minder waardige gronden aan den koop kwamen. Dit is dan ook de oorzaak, dat tusschen de koopprijzen van gronden, welke in 1892—96 publiek verkocht werden, door meergemelde Commissie een aanzienlijk verschil werd gevonden en wel, dat er tijdens laatstgenoemd tijdperk 41.1 pCt. minder betaald werd voor den grond, dan voor die welke in 1887—91 werd verkocht.

Ook hier dus kan van eene vergelijking met de door mij gevonden cijfers weinig sprake zijn, ofschoon de verhoudingen van de koopprijzen, gevonden door de Centrale Commissie over de jaren 1882—86 en 1887—96, met de verhoudingen door mij gevonden voor 1880—84 en 1885—93 vrij wel overeenstemmen.

Zijn er dus belangrijke afwijkingen in de cijfers, die op verschillende wijze voor eenzelfde doel zijn verwerkt, toch treft ons ook eene in 't oog vallende overeenkomst.

Deze overeenkomst vinden wij, zoo spoedig wij het meer beperkte terrein van de provincien verlaten en ons tot de meer omvangrijke stelsels wenden, waaronder de gronden gelegen zijn. Zeer zeker verschillen ook hier de absolute cijfers. Die, door de Centrale Commissie verkregen, — ik herhaal het hier ten overvloede — zijn gemiddelden van alle gronden, die onder een stelsel verkocht werden; door mij zijn de grondsoorten daarenboven zooveel mogelijk gescheiden. De absolute

waarde, door genoemde commissie verkregen, moet dus ook hier lager zijn dan de door mij gevondene. Dit is met de bodemprijzen in de streken, waar akkerbouw op den voorgrond staat, door de reeds hiervoren omschreven reden het geval; onder het stelsel veehouderij doordien hieronder begrepen zijn graslanden, die tot het Drieslagstelsel behooren en wel tengevolge van de omstandigheid, dat vele gemeenten onder meer dan een stelsel gelegen zijn.

De kleigronden zijn bij de Commissie lager in prijs, omdat hieronder zand-, zelfs woeste gronden en gronden in noodlijdende polders gelegen begrepen zijn, terwijl onder het Drieslagstelsel de Commissie ook de woeste gronden mederekende.

Maar bij al deze verschillen blijft het feit bestaan, dat door de stelsels afzonderlijk tot groepen te vereenigen overeenkomst in de verhoudingen bestaat, trots verschil in bewerking, en uit het vorenstaande volgt, dat deze overeenkomst het grootst moest zijn daar, waar de woeste gronden het minst aanwezig zijn. Dit is nu het geval onder het stelsel Veehouderij, de gecombineerde stelsels op de kleigronden en bij de zandgronden met intensieve kultuur.

Tabel A, blz. 831 doet ons, volgens mijne meening, dan ook zien, dat de vraag, hoe de loop der prijzen van landerijen in bepaalde perioden zich verhouden, voor bepaalde stelsels te beantwoorden is. Daartoe is de weinig omslachtige en veel minder tijdroovende methode van de Centrale Commissie voor de Statistiek voldoende in staat en daarom wellicht beter dan de mijne. Dit is echter juist, voor zooverre deze berekeningen het stelsel Veehouderij en de combinatie van stelsels op de klei- en zandgronden met intensieve kultuur omvatten. Tot dit besluit meende ik te mogen komen door de groote overeenkomst in de verhoudingscijfers, die onder de Landbouwstelsels in tabel A hiervoren zijn vervat — ofschoon deze uitkomsten verkregen werden bij geheel verschillende opvatting en bewerking der gegevens.

Alleen de gronden, gelegen onder het eeuwenheugende — zij het ook hier en daar gewijzigde — Drieslagstelsel, maken hierop eene uitzondering. Hier treden te veel verschillende factoren op om, zonder schifting te maken in de verkochte perceelen, tot een deugdelijk resultaat te komen. In Drente b.v. zijn het de veengronden, waarvan jaar op jaar vrij belangrijke uitgestrektheden tot de vruchtbaarste landerijen ontgonnen

worden en de gemiddelde prijzen van bouwgrond daardoor aanzienlijk doen stijgen. Deze verhooging gaat evenwel verloren door het overheerschend aantal H.A. woeste gronden, die telken jare afzonderlijk of met andere perceelen verkocht worden; waardoor, zooals ook elders het geval is, onmogelijke verhoudingen te voorschijn worden geroepen.

Wil men de verhouding in den loop der bodemprijzen op de wijze, zooals deze door de Centrale Commissie is geschied, leeren kennen, men late dan de zandgronden met extensieve kultuur buiten rekening en late het bij beschouwingen omtrent die streken, waar de veehouderij of de meer intensieve landbouw ten opzichte van den bodem overheerschend is.

Vijfjarige perioden schijnen, volgens de wijze van berekening door meergenoemde Commissie, echter niet voldoende te zijn, men dient hierbij gaandeweg 10-jarige gemiddelden te voegen. De opgaven in het landbouwverslag voorkomende ten opzichte van de gehouden publieke verkoopingen, gebruikt met het doel om de verhouding in den loop der bodemprijzen na te gaan, verkrijgen daardoor eene niet genoeg te waardeeren bestemming.

Om de absolute waarde van de gronden te berekenen, indien deze althans op eenige juistheid aanspraak mag maken, is de methode door de Centrale Commissie gevolgd evenwel onbruikbaar. Dit is uit het vorenstaande voldoende gebleken.

Ik zoude hiermede kunnen eindigen, ware het niet, dat meergenoemde Commissie haren omvangrijken arbeid niet heeft beperkt tot de koopwaarde, maar ook de berekeningen van de huurprijzen heeft verricht.

Om de door de Centrale Commissie berekende huurprijzen te bezigen tot eene vergelijking, hoe deze zich verhouden tot de door haar gevonden koopprijzen, moet men uiterst voorzichtig zijn; juister gezegd, mogen uit deze verhoudingen in het geheel geen conclusiën getrokken worden.

De huurprijzen toch, door de Centrale Commissie voor de Statistiek berekend, zijn veel meer met de werkelijke huur, die voor bouw- en graslanden betaald worden, in overeenstemming, dan de prijzen welke door dezelfde Commissie voor de koopwaarde werden gevonden.

Bij de gegevens toch van de verhuringen treft men niet die vele nagenoeg waardelooze gronden, uitgeveende plassen

C. Volgens de door de Centrale Commissie voor de Statistiek gevonden koop- en huurprijzen staan deze prijzen tot elkander.

Perioden van vergelijking van koop en huur.	Voor de zandgronden: met extensieve kultuur, koop	huur	met intensieve kultuur, koop	huur	1 en 2 dooreen, koop	huur	Kleigronden. koop	huur	Veehouderij streken. koop	huur	Nederland. koop	huur
1882—86	100	6.92	100	6.00	100	7.13	100	5.32	100	5.22	100	6.85
1887—91	100	6.61	100	6.30	100	6.84	100	5.28	100	5.14	100	6.58
1892—96	100	8.36	100	7.53	100	3.60	100	5.26	100	5.35	100	7.20

Volgens de door mij gevonden koopprijzen der gronden en van de huurprijzen gevonden door de Centrale Commissie voor de Statistiek staan deze prijzen tot elkander.

Perioden van vergelijking. koop	huur	Voor de zandgronden: met extensieve kultuur, koop	huur	met intensieve kultuur, koop	huur	1 en 2 dooreen, koop	huur	Kleigronden. koop	huur	Veehouderij streken. koop	huur	Nederland. koop	huur
1880—84	1882—86	100	4.29	100	4.00	100	4.37	100	4.16	100	3.71	100	4.45
1885—93	1887—91	100	3.68	100	4.42	100	4.03	100	3.91	100	3.66	100	4.45
1885—93	1892—96	100	3.79	100	4.47	100	4.12	100	3.85	100	3.56	100	4.51

en dergelijke aan, zooals dit bij de verkoopingen het geval is. Bij de verhuringen zijn het meer de gesloten boerderijen of bepaalde stukken los land, als weide of bouwland in gebruik. Voor de huurprijzen kwam de Commissie dus bij hare berekening veel meer in overeenstemming met de wijze van becijfering, zooals die voor de koopwaarde van bouw- en grasland door mij werd gevolgd, en komen deze zoodoende met de absolute huurprijzen vrij zeker nagenoeg in overeenstemming.

Bij eene vergelijking van de pachtprijzen, gevonden door de bovenbedoelde Commissie met de koopwaarde der gronden, zooals die door mij verkregen is, zal dit volgens mijn bescheiden meening, voldoende blijken. (Tabel C.)

Alleen dienen wij nog op te merken, dat de huurprijzen voor de zandgronden vermoedelijk nog iets te hoog, die voor de kleigronden iets te laag zullen zijn,

veroorzaakt, doordien de Commissie ook hier geen schifting heeft gehouden, zoodat hier huurprijzen onder de zandgronden voorkomen, die voor kleigronden bestemd zijn, terwijl bij de kleigronden het omgekeerde het geval is. In het begin van mijn opstel, — blz. 804 — is daarover reeds gesproken en heb ik bij mijne becijfering, ten opzichte van de koopwaarde, deze fout zooveel mogelijk trachten te ontgaan. De gevonden huurprijzen voor de veehouderijstreken schijnen mij vrij nauwkeurig te zijn.

Dat de verhouding van koop tot huur bij het grasland het laagst is zal niemand bevreemden, indien men rekening houdt met het feit, dat voor den eigenaar dezer gronden de minste risico bestaat, doordien deze bv. zullen worden uitgemergeld, hetzij door eene verkeerde bewerking, eene niet met zorg gekozen vruchtwisseling enz. De hoogste bruto pachtprijzen werden bedongen op de zandgronden met intensieve kultuur, een gevolg van de groote risico door uitputting van den bodem, die onder deze bouwstelsels in hooge mate bestaat. Hier toch is de grond geheel kunstmatig tot de grootst mogelijke vruchtbaarheid opgedreven, terwijl alleen door groote zorg, die haar grootste waarborg vindt in eigen gebruik, deze vruchtbaarheid behouden kan blijven.

Dat eene betrekkelijk veel kleinere bruto pacht op de zandgronden met extensieve kultuur wordt behaald, beseft een ieder, die de toestanden aldaar meer van nabij kent.

Vooreerst de weinig aaneengesloten ligging der boerderijen, zoodat dikwijls bouwland op een halfuur afstand en meer van de boerderij gelegen is en dus het brengen van den mest, het inhalen van den oogst enz. extra uitgaven en moeiten veroorzaken. Deze toestanden zijn op de zandgronden langzamerhand ontstaan als gevolg van het markerecht en de later daarop volgende verdeelingen van vele dezer markegronden. Doch ook eene andere oorzaak, die waarschijnlijk daartoe in nog grooter mate heeft bijgedragen, bestaat in de min of meer omzichtige wijze, waarop de zandboer zijn oververdiende gelden belegt.

Van effecten en andere handelswaardige papieren gruwt hij; om zijn geld vast te zetten in hypotheek, mits de notaris daarbij betrokken wordt, en het gronden betreft in zijn naaste

omgeving, laat hij zich vinden; maar boven alles is zijn streven voor het geld grond aan te koopen. als het meest zekere. Dit kan hem niet ontnomen worden, dit is zijn steeds zichtbaar eigendom, waarop hij met trots en welgevallen anderen kan wijzen en voor deze zekerheid, voor dat genot offert hij gaarne eenig inkomen en stelt hij zich met minder intrest. dan hij op andere wijze kan trekken, tevreden. Waar nu gronden te koop komen in de gemeente waar hij woont, of zelfs op eenigen afstand daar buiten, treedt de gezeten zandboer als liefhebber kooper op; zoo wordt het eene stuk hier, het andere daar, aangekocht en de verspreiding der gronden, behoorende aan denzelfden eigenaar neemt zoodoende, van jaar tot jaar en van geslacht tot geslacht, in omvang toe. Wel worden hier en daar, tengevolge van vererving of verkoop aan de kinderen, soms ook al meer normaal aaneengesloten boerderijen verkregen, maar de lust van den vader om zijne bezittingen uit te breiden, gaat bij onzen bij uitstek behoudenden zandboer op den zoon over en ook deze heeft dikwijls binnen korten tijd een even verspreid grondbezit als zijn vader. Toch weet de zandboer zeer goed dat de bouwgronden, die het naast aan huis en stal gelegen zijn, voor hem het voordeeligst liggen. Maar ook deze omstandigheid, ook dit voordeel moet wijken voor zijn eenmaal gevestigde meening en zijn van jongs af aan geleerd begrip.

Dat de huurder hierover anders denkt, doordien hij zijn bestaan op deze soms zeer versnipperd gelegen boerderij moet vinden, spreekt wel van zelf. Het gevolg daarvan is lager huur, dan over een aaneengesloten bedrijf betaald zou kunnen worden en bijgevolg een kleiner intrest voor den landeigenaar.

Hoewel de kleine bedrijven op de zandgronden overheerschend groot in aantal en daarvoor steeds huurders te vinden zijn, wordt door de eigenaars hiervan evenmin een in verhouding tot den koopprijs betere huurprijs verkregen, doordien bij verkoop eveneens de concurrentie groot is, zoodat naar evenredigheid van den bodem veelal te hooge prijzen besteed worden, en dit alles in de voornaamste plaats, ten gevolge van de zucht van den meer bemiddelden zandboer om zijn geld in grondbezit te beleggen, om van andere oorzaken mede reeds vroeger genoemd, nog te zwijgen.

Ik was genoodzaakt op het hoogstbelangrijke werk van de Centrale Commissie voor de Statistiek eenige kritiek uit te oefenen doordien ik haren arbeid met den mijne wilde vergelijken. Zoodoende ben ik genoodzaakt geweest te trachten, sommige — voor velen zeker onverklaarbare — uitkomsten op te helderen. Allen zijn per slot van rekening terug te brengen tot het verschil in de wijzen van berekening.

Zeer hoop ik hiermede er toe te hebben bijgedragen, om sommige bedenkingen, die anders bij vergelijking van beide uitkomsten mochten ontstaan, te voorkomen

Zelfs wil noch mag ik verzwijgen, dat de door mij gevonden uitkomsten, juist door de cijfers die genoemde Commissie heeft verkregen, bij mij een grootere mate van vertrouwen hebben opgewekt. De vele overeenkomsten bij verschillende methoden van berekening geven mij tot dit oordeel aanleiding.

Bovenal word ik in mijn vertrouwen versterkt door de cijfers in tabel C opgenomen en ik geloof, dat de verhouding van de koopprijzen door mij gevonden, tot die van de huurprijzen door de Centrale Commissie voor de Statistiek berekend, over het geheel zeker geen gunstiger is, dan in de laatste 12 kolommen van tabel C bladz. 840, is aangewezen.

Indien de verhouding was, zooals in de eerste kolommen vermeld staat, dan zoude zeker geen kapitalist of zelfs geen persoon, die over eenige middelen beschikken kan, nalaten, zijn geld in grond te beleggen, daar tegenwoordig, zelfs van minder soliede waarden dan het grondbezit, ternauwernood 3 à $3\frac{1}{2}$ pCt. kan worden gemaakt.

De vrees, dat door deze of gene eene verkeerde gevolgtrekking zoude gemaakt worden uit de cijfers, die de Centrale Commissie voor de Statistiek ten opzichte van de absolute cijfers van koop en huur heeft openbaar gemaakt, heeft mij ten slotte bewogen, ook ten dezen opzichte, op haren arbeid te wijzen.

's Hage, Oct. 1897. A. Venema.

TABEL I.

GRONDSOORTEN.	Gemiddelde prijzen van bouw- en grasland per HA.												Aantal HA. in duizendtallen.		
	1872 tot en met 1879.			1880 tot en met 1884.			1885 tot en met 1893.			1880 tot en met 1893.					
	Bouw-land	Grasland	Bouw-en grasland	Bouw-land	Grasland	Bouw-en grasland	Bouw-land	Grasland	Bouw-en grasland	Bouw-land	Grasland	Bouw-en grasland	Bouw-land	Grasland	Bouw-en grasland
Veehouderij — Graslanden	2102	2369	2346	1881	2092	2074	1691	1980	1955	1786	2036	2015			
Zandgronden (intensief). .	1481	1785	1613	1198	1582	1364	992	1234	1097	1095	1408	1230			
Zandgronden (extensief). .	801	1003	916	633	721	680	641	824	741	637	773	710			
Zandgronden (totaal). . .	956	1128	1045	761	858	812	721	890	809	741	874	810			
Kleigronden.	1869	2159	1998	1457	1902	1656	1339	1823	1556	1398	1860	1606			
	Totale waarde van bouw- en grasland in millioenen.														
Veehouderij — Grasland .	73.1	863.8	936.9	65.5	762.9	828.4	58.9	722.0	780.9	62.2	742.4	804.6	34.8	364.6	399.4
Zandgronden (intensief). .	132.7	121.9	254.6	107.4	108.0	215.4	88.9	84.3	173.2	98.1	96.2	194.3	89.6	68.3	157.9
Zandgronden (extensief). .	244.0	360.3	604.3	192.7	258.8	451.6	195.3	296.2	491.5	194.0	277.5	471.5	304.5	359.2	663.7
Zandgronden (totaal). . .	376.7	482.2	858.9	300.1	366.9	666.9	284.2	380.5	664.7	292.1	373.7	665.8	394.1	427.5	821.6
Kleigronden.	800.8	750.2	1551.0	624.3	661.3	1285.6	573.5	633 8	1207.4	598.9	647.5	1246.5	428.5	347.6	776.1
	Verhouding der prijzen vergeleken met die in 1872 tot en met 1879.														
Veehouderij — Grasland .	100	100	100	89.5	88.3	88.4	80.4	83.6	83.3	85.0	85.9	85.8			
Zandgronden (intensief). .	100	100	100	80.9	88.6	84.6	67.0	69.2	68.0	73.9	78.9	76.3			
Zandgronden (extensief). .	100	100	100	79.0	71.9	74.2	80.0	82.2	80.9	79.5	77.1	77.5			
Zandgronden (totaal). . .	100	100	100	79.6	76.1	77.7	75.4	78.9	77.4	77.5	77.5	77.5			
Kleigronden.	100	100	100	78.0	88.1	82.9	71.6	84.4	77.9	74.8	86.2	80.4			
Nederland	100	100	100	79.1	85.5	83.1	73.3	82.8	79.2	76.2	84.2	81.1			

e ii

n n

rasl

4 5
'6 6
5.7
'7.2
i9.9
i0.7
3 8
!7.1

i2 8

5.3

6.7

5
i8.9

i9.4

i4 4
!8.7

i3.1

0.(
i3.(
i1.(
i4 3
i6 (
!4.4
2.3
!7.3
i2.!

i2.(

i4.3
i7.4
7.(
i1.3
i1.1
i2.5
7.1

i2.3

i0.1
i5.(
2.1
i8.(

i6.1

i2.(
i5.3
9.1

i7.4

3.3
1.

4.

i1

LANDBOUW-STELSELS.	Verhouding der bodemprijzen vergeleken met die in 1872 tot en met 1879.											
	1872 tot en met 1879 van			1880 tot en met 1884 van			1885 tot en met 1893 van			1880 tot en met 1893 van		
	bouwland.	grasland.	gemiddeld bouw- en grasland.	bouwland.	grasland.	gemiddeld bouw- en grasland.	bouwland.	grasland.	gemiddeld bouw- en grasland.	bouwland.	grasland.	gemiddeld bouw- en grasland.
Veehouderij	100	100	100	89.5	88.3	88.4	80.4	83.6	83.3	85.0	85.9	85.9
Rijenteelt	100	100	100	78.3	97.7	81.6	68.0	83.8	70.7	73.4	90.8	76.2
Twentsche roggebouw	100	100	100	94.0	94.0	94.0	95.9	95.9	95.9	95.0	95.0	95.0
Vlaamsche bouwerij .	100	100	100	80.5	76.4	78.9	67.9	65.1	66.8	74.2	70.8	72.9
Geestbouwerij	100	100	100	85.6	97.6	94.6	61.8	71.1	68.8	73.7	84.3	81.7
Drieslagstelsel	100	100	100	78.1	71.4	74.1	79.2	81.9	80.8	78.6	76.6	77.5
Korenbouwerij	100	100	100	84.2	85.1	84.7	76.5	81.2	78.8	80.4	83.1	81.8
Tarweteelt	100	100	100	82.7	94.2	90.5	79.6	88.8	85.8	81.2	91.5	88.1
Zeeuwsche tarweteelt .	100	100	100	68.8	85.9	74.5	62.8	85.1	70.1	65.8	85.6	72.3
Polderbouw	100	100	100	94.2	94.5	94.4	93.6	92.7	93.2	93.9	93.7	93.8
Nederland	100	100	100	79.1	85.5	83.1	73.3	82.8	79.2	76.2	84.2	81.1

GEWASSEN. VOORNAAMSTE TEELTEN.	Gemiddelde opbrengst per HA in 1871—1880		Gemiddelde prijzen in 1871—80		Op 100 HA. bouwland werd van elk der gewassen verbouwd 1872—1879		Totale opbrengst in guldens 1871—1880	
	op klei	op zand	Gulden	per	op klei	op zand	op klei	op zand
Tarwe HL.	22.9	21 6	10.98	HL.	18.4	2.1	4626.5	498 0
Rogge »	20.6	17.1	8 11	»	8.5	41.6	1420.1	5769.1
Wintergerst »	39.9	33.4	6.78	»	5.9	—	1596.1	—
Zomergerst »	27.4	25.1	6.00	»	3.0	1.6	493.2	241.0
Haver »	38.9	32.7	4.55	»	15.2	10.8	2690.3	1606.9
Zandboekweit »	15.1	17.1	7.51	»	—	12.8	—	1643.7
Boonen »	21.7	20.9	9.23	»	6.9	—	1382.0	—
Erwten »	19.8	16.4	11.02	»	3.9	—	851.0	—
Aardappelen »	123.4	141.2	2 97	»	12 0	19.1	4398.0	8009.8
Suikerbieten (KG.)	28025	24250	11.09	1000 KG.	2.8	—	559.4	—
Winterkoolzaad HL.	21.5	17.1	12.30	HL.	2.2	—	581.8	—
Vlas (lint) KG.	498.6	339.4	777.00	1000 KG.	3.9	1.0	1510 9	263.7
Vlas (lijnzaad) HL.	9.2	7.9	12.68	HL.	—	—	454 9	100.2
Totalen	—	—	—	—	82.7	89.0	20564	18132
Opbrengst per eenheid	—	—	—	—	—	—	248.9	203.7
Verhouding	—	—	—	—	—	—	100.0	100.0
Aantal HA. (bouwland) × 1000	—	—	—	—	432.4	385.1	—	—

Teelten die minder innemen dan 1 pCt. van het bouwland op klei klavers en kunstweiden. (Zie omtrent deze laatste gewassen tabel VIII).

Gemiddelde opbrengst per HA. in 1881—1893		Gemiddelde prijzen in 1881—1893		Op 100 HA. bouwland werd van elk der gewassen verbouwd 1881—1893		Totale opbrengst in guldens 1881—1893		Gemiddelde opbrengst per HA in Nederland in de jaren				
op klei	op zand	Gulden	per	op klei	op zand	op klei	op zand	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1890	1891-1893
23.5	21.4	6.48[2]	HL.	17.1	1.9	2604.8	263.6	19.3	21.0	22.7	23.4	23.9
21.4	18.9	5.45	»	7.7	41.7	898.0	4295.3	18.0	17.2	17.2	19.1	19.9
41.7	34.3	4.47	»	6.2	—	1155.7	—	32.8	36.7	39.1	40.4	43.3
32.2	22.2	4.24	»	2.4	1.1	327.7	103.5	—	—	27.1	29.7	31.9
43.4	28.6	3.53[2]	»	14.1	12.7	2161.4	1282.9	32.4	33.7	35.3	38.4	39.8
13.3	14.4	5.63	»	—	10.2	—	826.9	—	—	17.0	15.4	13.8
24.7	22.6	6.38	»	6.9	1.0	1087.3	144.2	21.3	20.1	21.3	24.1	24.6
23.0	18.7	9.05	»	4.5	—	936.7	—	17.2	22.8	19.6	21.7	20.8
157.0	183.8	2.25	»	12.7	21.0	4486.3	8684.5	120.0	136.0	125.0	153.0	178.0
28280	25000	10.56	1000 KG.	4.7	—	1403.6	—	—	—	—	—	—
26.5	18.0	9.62	HL.	1.6	—	407.9	—	18.5	20.8	21.1	23.6	25.7
510.9	369.6	688.—	1000 KG.	2.8	—	984.2	—	—	—	460.4	486.0	—
9.5	8.6	11.22	HL.	—	—	298.5	—	—	—	8.9	9.4	—
—	—	—	—	80.7	89.6	16752	15600	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	207.6	174.1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	83.4	85.5	—	—	—	—	—
—	—	—	—	428.5	394.1	—	—	—	—	—	—	—

of zand zijn buiten rekening gelaten, zoomede de knol- en groenvoedergewassen,

IN DE JAREN:			GEMIDDELDE PRIJZEN IN GULDENS VAN:									
			Tarwe. H. L.	Rogge. H. L.	Haver. H. L.	Wintergerst. H. L.	Zomergerst. H. L.	Boekweit. H. L.	Veldboonen. H. L.	Velderwten. H. L.	Winter-koolzaad. H. L.	Vlas. Lint.
1841 tot en met 1870			10.21	7.41	—	—	—	—	—	—	—	—
1861	»	1870	10.10	7.60	4.15	6.00		7.35	8.30	10.40	13.25	8.3
1871	»	1875	11.83	8.33	4.40[8]	6.82		8.12[3]	9,02	10 94	12.71	8.3
1876	»	1880	10.13	7.90[4]	4.68[4]	6.70	6.00	6.90	9.44	11.10	11.90	7.9
1871	»	1880	10.98	8.11	4.55	6.78	6.00	7.51	9 23	11.02	12.30	7.7
1881	»	1885	8.41[7]	6.66[6]	3.90	5.41[3]	5.09[9]	6.01[8]	7.21	9.79	11.40[7]	6.3
1886	»	1890	6.50[7]	4.91[8]	3.24[7]	4.43[8]	4.18[6]	5.40[2]	5.97	8.52	9.44[6]	7.0
1881	»	1890	7.46	5.79	3.57	4.92	4.64	5.71	6.59	9.16	10.43	6.9
1886	»	1893	6.01	4.96	3.37	4.23	4.02	5.47	5.87	8.60	9.13	7.2
1881	»	1893	6.48[2]	5.45	3.53[2]	4.47	4.24	5.63	6.38	9.05	9.62	6.8
1891	»	1893	5.50[3]	5.02	3 49[6]	4.02[3]	3.84	5.54[7]	5.70	8,74	8.80[5]	6.7

Verhouding der prijzen vergeleke

1871 tot en met 1880			100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1841	»	1870	93.0	91.4	—	—	—	—	—	—	—	—
1861	»	1870	92,0	93.7	91.2	94.7		97.9	89.9	94.4	107.7	106.8
1871	»	1875	107.7	102 7	96.9	106.7		108.2	97.7	99.3	103.3	107.0
1876	»	1880	92.3	97.5	102.9	98.8	100.0	91.9	102.3	100.7	96.7	93 1
1881	»	1885	76.7	82.1	85.7	80 8	85.0	80.1	87.1	88.4	92.7	81.2
1886	»	1893	54.7	61.2	74.1	63.1	67.0	72.8	63.6	78.0	74.2	92.8
1881	»	1893	59.0	66.7	77.6	66.7	70.7	75.0	69.1	82.1	78.2	88.5
1891	»	1893	50.1	61.9	76.8	59.3	64.0	73.9	61.8	79.3	71.6	87.3

GEMIDDELDE PRIJZEN IN GULDENS VAN:

Lijnzaad. H. L.	Aardappelen. H. L.	Suikerbieten. 1000 K. G.	Boter. Delft. K. G.	Boter. Leeuwarden. K. G.	Boter. Delft en Leeuwarden dooreen; per 50 K. G.	Zoetem: kaas. Edammer. 100 K. G.	Zoetem: kaas. Goudsche. 100 K. G.	Magere Friesche kaas 100 K. G.	te samen. alle producten.	te samen. Landbouwgewassen.	te samen. zuivelproducten.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15.35	2.40	8.75	—	—	62 00	59.50	—	20.00	308.95	107.95	—
13.25	2.58^{5}	10.80	—	—	69.50	67.00	54.00	21.83	326.28	113.95	212.33
12.11	3 16	11.37	1.78	1.41	79.75	60.10	52 40	18 52	319.40	108.63	210.77
12,68	2.97	11.09	1.71	1.34	76.25	63.60	52.67	20.17^{5}	323 69	110.99	212.70
11.50	2.65^{5}	10.55	1.56^{3}	1.32^{8}	72.50	52.87^{5}	49.30	22.24	291 85	94.93	196.92
9.70^{6}	2.21^{6}	10.74	1.62^{4}	1.15^{1}	69.50	48.00	49.70	19 26	269.40	82.94	186.46
10.60	2.44	10.65	1.59^{7}	1.23^{9}	71.00	50.17	49.50	20.78	280 38	88 93	191.45
10.94	2.13	10.57	1.54	1.17	67.50	53.42	48.69	19.68	271.80	82.51	189.29
11.22	2 25	10.56	1.54	1.25	70.00	52.33	49.08	20.60	277.78	85.77	192.01
12.17	2.05^{5}	10.40	1.41^{4}	1.18^{7}	65.00	58.84	47.67	20.10	273.69	82.08	191.61

net die in 1871 tot en met 1880.

100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21.1	80.6	78 9	—	—	81.3	93.6	–	99.1	95.4	97.2	—
04.5	87.0	97.4	—	—	91.1	105.4	102.5	108.2	100.8	102.6	99.8
95.5	106.4	102.6	104.1	105.2	104.6	94.5	99.5	91.8	98.6	98.0	99.1
90.6	89.4	95.1	91.5	99.0	95.1	83.1	93.6	110.2	90.2	85.5	92.6
86.2	72.4	95.3	88.9	87.3	88.5	84 0	92.5	97.5	84.0	74.3	89.0
88.4	75.9	95.2	90.1	93.3	91.8	82 3	93.2	102.1	85.8	77.3	90.3
96.0	69.1	93.8	82.7	88.6	85.2	92.5	90.5	99 6	84.5	74.0	90.1

PROVINCIEN.	Gemiddelde prijzen van bouw- en grasland samen per H. A. in				Totale waarde van bouw- en grasland in millioenen in:				Verhouding der prijzen vergeleken met die in 1872 tot en met 1879 in:				Aantal H. A. in duizendtallen.			Hiervan zandgrond met extensieve kultuur per 100.
	1872 tot en met 1879.	1880 tot en met 1884.	1885 tot en met 1893.	1880 tot en met 1893.	1872 tot en met 1879.	1880 tot en met 1884.	1885 tot en met 1893.	1880 tot en met 1893.	1872 tot en met 1879.	1880 tot en met 1884.	1885 tot en met 1893.	1880 tot en met 1893.	Bouwland.	Grasland.	Bouw- en grasland samen.	
Groningen . . .	1624	1236	1175	1206	292.9	223.0	212.0	217.5	100	76.1	72.4	74.3	122.4	58.0	180.4	18.4
Friesland . .	1743	1351	1323	1337	440.6	341.6	334.4	338.0	100	77.5	75.9	76.7	51.1	201.7	252.8	37.6
Drente	883	648	781	714	88.8	65.2	78.5	71.9	100	73.2	88.4	80.9	34.5	66.1	100.6	96.6
Overijsel	1099	949	977	963	187.0	161.5	166.2	163.8	100	86.4	88.9	87.6	60.1	110.1	170.2	71.5
Gelderland . .	1446	1268	1159	1213	385.4	337.8	308.8	323.3	100	87.7	80.2	83.9	125.5	141.0	266.5	49.0
Utrecht	1807	1788	1658	1722	167.7	165.9	153.9	159.9	100	98.9	91.8	95.3	24.0	68.8	92.8	33.2
Noord-Holland	2226	1987	1855	1920	426.3	380.7	355.1	367.9	100	89.3	83.3	86.3	38.1	153.5	191.6	2.1
Zuid-Holland .	2220	2048	1872	1960	508.1	468.9	428.6	448.7	100	92.2	84.3	88.3	65.6	163.3	228.9	—
Zeeland	2113	1410	1350	1380	293.3	195.7	187.4	191.6	100	66.7	63.9	65.3	102.2	36.6	138.8	—
Noord-Brabant	1522	1151	1158	1154	396.3	299.5	301.1	300.3	100	75.6	76.1	75.8	144.8	115.5	260.3	31.0
Limburg	1406	1236	1110	1173	160.5	141.1	126.8	133.9	100	87.9	78.9	83.4	89.1	25.1	114.2	52.0
Nederland . . .	1676	1392	1328	1360	3346.9	2780.9	2652.9	2716.9	100	83.1	79.2	81.1	857.4	1139.7	1997.1	

Aantal stuks vee op de zandgronden met meer extensieve cultuur.

PROVINCIËN.	De verhouding van het totaal aantal HA. bouw- en grasland was in de jaren				Het aantal stuks vee op de 100 HA. bedroeg in de jaren					
	1872 tot en met 1879 tot die van het		1881 tot en met 1893 tot die van het		1872 tot en met 1879 op			1881 tot en met 1893 op		
	Bouwland.	Grasland.	Bouwland.	Grasland.	Bouwland.	Grasland en bouwland.	Grasland.	Bouwland.	Grasland en bouwland.	Grasland.
Groningen	37.3	62.7	44.4	55.6	185.1	69.2	110.4	147.3	65.4	117.7
Friesland.	22.0	78.0	20.4	79.6	361.1	79.4	101.8	363.6	74.2	93.2
Drente	35.2	64.8	35.3	64.7	192.2	67.7	104.5	192.4	66.1	102.2
Overijsel	44.5	55.5	47.5	52.5	166.3	74.0	132.2	173.2	82.3	126.7
Gelderland	53.8	46.2	53.6	46.4	137.4	73.9	159.7	143.9	77.1	166.2
Utrecht	50.3	49.7	46.4	53.6	140.3	70.5	146.3	153.0	70.5	131.1
Noord-Holland . . .	47.4	52.6	48.8	51.2	165.8	78.6	149.5	153.1	74.7	146.0
Noord-Brabant . . .	57.7	42.3	58.8	41.2	129.8	74.8	176.9	123.2	72.4	175.5
Limburg	71.6	28.4	71.6	28.4	86.1	61.6	216.7	86.6	62.0	218.2
Nederland	45.9	54.1	45.9	54.1	157.7	72.5	134.1	156.9	67.8	125.2

GEWASSEN (Voornaamste teelten).	Verhouding van den verbouw der voornaamste gewassen tot het aantal H. A. bouwland.														
	in Nederland.			Vee-houderij.	Zand-gronden.	Klei-gronden.	Vee-houderij.	Zand-gronden.	Zandgronden.		Klei-gronden.	Op klei- en zandgrond zonder de veehouderijstreken.			
									exten-sief.	inten-sief.		Zand.	Klei.	Zand-grond.	Klei.
	1872/79.	1881/93.	1893.	1872 tot en met 1879.			1881 tot en met 1893.					1872/79.	1872/79.	1881/93.	1881/93.
Bouwland in 1000 H.A.	856.6	857.4	855.2	—	—	—	—	—	—	—	—	385.1	432.4	394.1	428.5
Tarwe	10.5	9.7	8.3	—	—	9.3	—	—	—	—	8.6	2.1	18.4	1.9	17.1
Rogge	23.5	23.5	23.6	—	18.7	4.3	—	19.2	16.1	3.1	3.8	41.6	8.5	41.7	7.7
Wintergerst	3.3	3.3	3.1	—	—	3.0	—	—	—	—	3.1	—	5.9	—	6.2
Zomergerst	3.4	1.9	1.8	—	—	1.5	—	—	—	—	1.2	1.6	3.0	1.1	2.4
Haver	13.7	13.8	14.8	1.1	4.9	7.7	1.0	5.8	4.2	1.6	7.0	10.8	15.2	12.7	14.1
Boekweit	6.2	4.9	4.1	—	5.7	—	—	4.7	4.0	—	—	12.8	—	10.2	—
Boonen	4.0	4.1	4.2	—	—	3.5	—	—	—	—	3.4	—	6.9	1.0	6.9
Erwten	2.3	2.8	2.8	—	—	1.9	—	—	—	—	2.2	—	3.9	—	4.5
Aardappelen	15.8	17.1	17.8	—	9.0	6.1	1.1	9.6	7.1	2.5	6.4	19.1	12.0	21.0	12.7
Suikerbieten	1.6	2.6	3.3	—	—	1.4	—	—	—	—	2.4	—	2.8	—	4.7
Koolzaad	1.4	1.0	0.9	—	—	1.1	—	—	—	—	—	—	2.2	—	1.6
Vlas	2.5	1.7	1.6	—	—	1.9	—	—	—	—	1.4	1.0	3.9	—	2.8
Knolvoedergewassen	2.7	3.0	3.3	—	1.4	1.2	—	1.4	1.1	—	1.3	3.1	2.3	3.0	2.9
Kunstweiden en Klavers	5.4	7.4	6.6	—	1.5	3.7	—	1.4	—	—	4.9	3.3	7.4	3.5	9.7
Braakland	1.8	1.8	1.6	—	—	1.7	—	—	—	—	1.5	—	3.3	—	3.0
Overige gewassen	2.6	1.4	2.2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bouwland	100.-	100	100	4.1	45.2	50.7	4.1	46.0	35.5	10.5	50.0	100	100	100	100
Grasland	129.3	132.3	132.9	40.9	48.7	39.7	42.5	49.9	8.0	41.9	40.5	108.4	78.6	108.0	80.7
Teelten van minder dan 1 pCt. zijn weggelaten.															

NIEUWE UITGAVEN.

«The Labour Gazette» en andere publicatiën van het «Labour Department of the Board of Trade» in Engeland.

In "de Economist" van October 1894 p. 667, was, onder het hoofd: "Wat te doen tegen de werkeloosheid? [1]) sprake van het zoo uiterst belangrijk door het "Labour Department" uitgegeven "Report on Agencies and Methods for dealing with the Unemployed" [2]) en over "The Labour Gazette." Sedert dien tijd mochten wij geregeld de maandelijks verschijnende "Labour Gazette", op het adres steeds: "On her Britannic Majesty's Service," en tal van andere publicatiën van het steeds ijverig werkzaam "Labour Department," telkens "with the compliments of the Commissioner for Labour," ontvangen.

Wij wenschen die beleefdheid te beantwoorden door in dit tijdschrift weder iets te zeggen over de vele, voor ieder die zich voor het arbeidersvraagstuk in zijne verschillende phases interesseert, zoo nuttige en leerzame publicaties van het "Labour Department."

Herinnerd worde dat het sedert 1893 bestaande "Labour Department" is een belangrijk, in vele opzichten zelfstandig onderdeel van het Engelsche handelsministerie of "the Board of Trade," en dat zijn adres is: "Labour Department, Board of Trade, 44 Parliamentstreet, London, S. W." Zijne publicaties

[1]) Zie ook het vervolg op dat stuk in «De Econ.» van November '94, p. 773. Zie ook «Econ.» Jan. '97, p. 86, over «Coöperatie op landbouwgebied.»

[2]) Dat over dat onderwerp reeds een derde verslag werd uitgegeven blijkt uit «the Labour Gazette» van Jan. '96, p. 18.

worden steeds »bij command of her Majesty« aan de beide Huizen van het Parlement aangeboden en zijn voor uiterst geringen prijs in den handel verkrijgbaar, terwijl zij ook door het »Labour Department« aan tal van collegiën en personen, ook buiten Engeland, worden toegezonden.

In de eerste plaats zij weder iets gezegd over »the Labour Gazette,« het sedert Mei 1893 in klein folio formaat verschijnend maandschrift van het »Labour Department.« Daarin worden telkens, voor den uiterst geringen prijs van één stuiver, op 32 bladzijden velerlei op het arbeidersvraagstuk betrekkelijke mededeelingen gedaan. Gewoonlijk wordt (we herhalen, met eenige wijziging en aanvulling, eenige regelen van het een drietal jaren geleden op p. 678 van »de Economist« van 1894 geschrevene), na een »Introductory Note« waarin op den hoofdinhoud van het nummer wordt gewezen, een »State of Employment« over de vorige maand gegeven, waarin, onder tal van hoofden, mededeelingen betreffende velerlei takken van industrie in Engeland worden gedaan; wordt gezegd waar voor-, waar achteruitgang te bespeuren was, waar het aantal werkeloozen en behoeftigen, die ondersteuning genoten, toe-, waar het afnam, hoe de kamers van arbeid (»labour bureaux«) werkten, hoevelen er e- en immigreerden, in welke geschillen tusschen werkgevers en werknemers de rechters of arbiters moesten tusschen beiden komen, waar verhooging, waar vermindering van loonen en werkuren plaats hadden, welke werkstakingen voorkwamen, welke wettelijke maatregelen in het belang van den arbeider werden genomen, enz. Wordt daaromtrent, wat Groot-Brittannie betreft, in vele bijzonderheden getreden, onder de hoofden: »Labour in the Colonies« en »Labour abroad« worden wat tal van andere landen betreft beknoptere mededeelingen gedaan. Wat ons land betreft, is bv. in de nummers van Januari, Februari, Mei, Juli en September 1894 sprake van de in den Amsterdamschen Gemeenteraad gevoerde discussien over het arbeidscontract en de loonen bij het uitvoeren van bouwwerken van gemeentewege toe te kennen, en over het wetsontwerp tot instelling van Kamers van arbeid.

Verder verwijzende naar hetgeen we in 1894 over »the Labour-Gazette" zeiden, en er aan herinnerende dat we in »de Econ."

van Januari '97, p. 86, wezen op het vele dat daarin telkens over coöperatie voorkomt, worde er thans op gewezen dat het maandblad steeds voortgaat met omtrent alles wat met het arbeidersvraagstuk in verband staat uit de beste bronnen geputte mededeelingen te doen [1]). Speciaal omtrent de meer en meer in schier alle landen voorkomende werkstakingen geeft de „Gazette” steeds uitvoerige berichten. Wat ons land betreft, zendt de Britsche Legatie daarover telkens berichten.

Dat in meerdere opzichten omtrent Nederland in de „Gazette” telkens mededeelingen voorkomen, bewijst, om ons slechts tot het laatste jaar te bepalen, o. a. het op p. 9 van het nummer van Januari 1897 gezegde over een „Agreement among Employers in the Diamond Trade of Amsterdam", en het in het Maartnummer, p. 74, voorkomende 1°. over „Regulation of Employment of Women and Young Persons”, zijnde een overzicht van de door den tegenwoordigen gezant Mr. Howard bewerkte vertaling van het Kon. Besluit van 21 Januari,

---

[1]) Zie o. a. in «Labour Gaz.» van Febr. en Mei '95, p. 48: «Foreign Prison Labour,» een onderwerp waarover men o. a. telkens kan lezen in de verslagen van ons Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.

Hoezeer het «Labour Department» er prijs op stelt bekend te worden met alles wat gepubliceerd wordt over de onderwerpen waarmede het zich onledig houdt, blijkt uit het in «The Labour Gazette» van November 1894, p. 337, onder het hoofd «Industrial Literature in the British Museum Library» voorkomende. Daar wordt eene circulaire van den «Principal Librarian» medegedeeld, toezending vragende van stukken over industrieele quaesties. De «Labour Gazette» wijst op het gewicht van zulke inzendingen, welke van groote beteekenis kunnen worden voor den geschiedschrijver en voor den economist, en vraagt inzending van duplicaten voor de bibliotheek van het «Labour Department.»

Zou hier te lande niet gestreefd behooren te worden naar het vormen van dergelijke collectiën èn bij de Koninklijke Bibliotheek èn bij de Centrale Commissie voor Statistiek? De uitgebreide bibliotheek der laatste bevat reeds veel van dien aard, maar eene opwekking tot het publiek tot inzending kon wellicht tot aanvulling der collectie strekken.

Stbl. 46 [1]), 2°. over "Coöperative Societies in Holland and its Colonies" n. aanl. v. h. "Jaarboek van den Ned. Coöperatieven Bond, 7en Jaargang." Het blijkt o. a. ook uit de telken jare met het Januari-nummer gepubliceerde uitvoerige inhoudsopgave van den vorigen jaargang. Zoo zien we in de inhoudsopgave van den jaargang 1896 onder het hoofd "Holland" melding gemaakt van "Amsterdam: 1°. Communal Statistics of the Unemployed", 2°. "Committee for providing work for the Unemployed," 3°. "Museum for Prevention of Industrial Accidents." 4°. "Poor Relief Statistics." "Dock Labourers' Dispute at Rotterdam." "Government Contracts: Wages, Hours and Labour in. —" "Rotterdam: Labour Exchange." Bewijs genoeg, dunkt ons, dat "the Labour Gazette" ook heel wat over ons land bevat.

Ongetwijfeld zal het blad spoedig melding maken van de zoo uiterst belangrijke, onlangs door de "Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek" uitgegeven "Praeadviezen over de verzekering tegen de geldelijke gevolgen der werkloosheid", waarover zie o. a. "Het Vaderland" van 19 en 23 September jl., en die in de op 16 October gehouden vergadering der Vereeniging tot zulke interessante debatten aanleiding hebben gegeven. Herinnert men zich toch het in "de Economist" van October 1894 door ons besproken en thans weder in de "Praeadviezen" telkens ter sprake gebrachte, zoo uiterst belangrijke, in 1893 door het "Labour Department" uitgegeven "Report on Agencies and Methods for dealing with the Unemployed", dan begrijpt men dat het "Department" niet zal nalaten de aandacht der lezers van zijn maandblad te vestigen op stukken, waarin het moeilijk vraagstuk der verzekering tegen werkloosheid zoo degelijk en grondig wordt behandeld als in deze "Praeadviezen" het geval is.

Ten einde nog beter te doen zien wat de, den 15en van elke maand verschijnende "Labour Gazette" inhoudt, achten we het niet ondienstig voor ééne maand de op het titelblad van elk nummer voorkomende vermelding der "Principal Contents" terug te geven. We kiezen daartoe het nummer van Juli van dit jaar, onder opmerking dat die beknopte inhouds-

[1]) Blijkens «The Lab. Gaz.» van Aug. jl., p. 229, bezorgde hij ook eene vertaling der wet van 2 Mei over de Kamers van arbeid.

opgave op de eerste bladzijde van elk nummer nog nader wordt gespecificeerd. "State of Employment in June. Dispute in the Engineering Trade.[1]) Profit-Sharing in 1896—97. [2]) Railway-Accidents in 1896. Prices of coal and Iron. Summary of Industrial Accidents in June. Regulations of Hours of Adult Labour in Russia [3]). Recent Conciliation and Arbitration Cases and collective agreements. Labour Cases. Labour in the Colonies. Labour Abroad: France, Germany, Switserland, Belgium, Austria-Hungary, Denmark, United States. State of Employment in Special Industries: Coal Mining and Iron Mining Industry, Steel and Tinplate Works, Puddling Furnaces and Rolling Mills, Pig Iron Industry, Shipbuilding, Agricultural Labour. Employment of Seamen, London Dock and Wharf Labour, Women in Textile Trades. State of Employment in London and Provinces. Factory Inspection in Wurtemberg. Industrial Accidents. Changes in rates of Wages and in Hours of Labour. Pauperism. Work of Labour Bureaux. Trade Disputes. Recent Progress in Co-operation. [4])

---

[1]) Waarover ook elk volgend nummer heel wat te lezen geeft. Zie er ook over «de Economist» van Juli—Augustus jl. p. 647, September p. 689 en October jl., p. 782 en 784. Vooral op hetgeen over de «Trade-Unions» wordt gezegd, wordt de aandacht gevestigd. Er blijkt dat steeds meerderen de tirannie, door die «Unions» uitgeoefend, moede worden.

[2]) Zie beneden, p. 863.

[3]) Zie beneden en «Dagbl. v. Z.-H. en 's-Grav. v. 21 Juli.

[4]) Zie daarover ook mijn stukje in «de Economist» van Januari '97 p. 86 en aldaar Februari p. 187. In «het Vaderland» van 10 Maart jl. wordt het nieuw weekblad: »Landbouwbelang, orgaan der Coöperatieve Landbouwvereeniging gevestigd te Groningen» besproken. De Redacteur D. R. Mansholt wil bij de landbouwers het besef van de noodzakelijkheid der coöperatie levendiger maken en acht die een der beste zelfhelpmiddelen om aan de landbouw-malaise het hoofd te bieden. Tot onze bevreemding bleef dit nieuwe blad tot heden, n.f., onbesproken in het «Nederlandsch Landbouwweekblad,» ook zelfs na de opname van het stukje van den heer Mansholt in dat weekblad van 15 Mei jl. Onzes inziens kan op het nut der coöperatie, speciaal ook op landbouwgebied, niet genoeg worden gewezen en ligt het op den weg van het «Landbouw-weekblad» geene gelegenheid daartoe te

Employment Registries in Germany in 1896. Diseases of Occupations. Foreign Trade. Miscellaneous Trade Notes. Emigration and Immigration. Industrial Prosecutions and organisations."

In het bovenstaande meenen we genoeg te hebben gezegd om hen die van "the Labour Gazette" nog geen kennis namen te doen zien dat dat maandschrift, dat thans zijn vijfden jaargang beleeft, een rijke mijn van kennis aanbiedt aan hen die van de verschillende phases van het arbeidersvraagstuk, in de eerste plaats in het Britsche Rijk en zijne Koloniën, maar tevens in tal van andere landen, op de hoogte willen blijven. Zij die zich minder voor het arbeidersvraagstuk, maar meer voor den gang van zaken in ondernemingen van landbouw, handel, nijverheid, scheepvaart en scheepsbouw interesseeren, vinden daaromtrent maandelijks tal van bijzonderheden, meer bepaald onder het hoofd: "State of Employment in Special Industries", waaraan telkens tal van bladzijden zijn gewijd.

Bespreken wij thans kortelijk althans een deel der overige belangrijke publicatiën, hoofdzakelijk van statistischen aard, door het "Labour Department of the Board of Trade" in boekvorm in de laatste paar jaren in het licht gegeven.

Voorop ga de opmerking dat van die boeken gewoonlijk terstond na de uitgave eene korte analyse in "the Labour Gazette" wordt gegeven.

Ieder dier boeken vangt steeds aan met een kort schrijven van

---

laten voorbijgaan. Of vergissen wij ons en is van coöperatie voor den landbouw slechts weinig nut te wachten en komt er daarom zoo weinig over voor in dat weekblad, dat tevens heet «Officieel Orgaan v. h. Ned. Landbouwcomité» en bepaalt zich daarom dat Comité in zijn belangrijk Jaarverslag, opgenomen in het Weekblad van 24 April jl. en een paar volgende nummers, tot de korte woorden over coöperatie in den aanhef van § a?

Dat anderen er evenwel anders over oordeelen, bewijst o. a. het medegedeelde in «de Economist» van September j.l., p. 705, over de coöperatieve vereeniging voor fruit- en groentenhandel in de Betuwe, en bewijzen ook de in «de Economist» van Juli—Aug. jl., p. 616 en 619, door den Heer Pierson besproken werken der Heeren de Savornin Lohman en Boissevain over «Samenwerking op maatschappelijk gebied, inzonderheid door volksbanken» en over «Landbouw-coöperatie in Frankrijk.»

den »Commissioner for Labour,« den heer H. Llewellijn Smith, aan den »Controller General of the Commercial, Labour and Statistical Departments of the Board of Trade,« den bekenden statisticus Sir R. Giffin, [1]) waarbij het verslag wordt aangeboden, met enkele woorden op den hoofdinhoud wordt gewezen en gezegd wie de steller was (eene eigenaardigheid van dergelijke engelsche verslagen, waarop we al meermalen als navolgenswaardig wezen en die veel verschilt van de bij ons in officieele stukken gevolgde methode, waarbij er steeds met angstvalligheid naar schijnt te worden gestreefd om toch vooral niet te doen blijken wie het stuk stelde).

Het eerste werk dat wij wenschen te vermelden is het in 1894 in drie deelen verschenen »Report on Wages and Hours of Labour.« »Part I. Changes in Rates of Wages and Hours of Labour in the United Kingdom in 1893. With Statistical Tables.« »Part II. Standard Piece Rates.« »Part III Standard Time Rates.« [2]) In den brief, waarbij dit uitvoerig verslag aan den »Controller General« wordt aangeboden, wordt o. a. gezegd: »The first volume contains a detailed analysis of the changes in wages and hours of labour reported to the Labour Department, which occurred during 1893, and also some preliminary figures for 1894. The second volume deals with standard piecerates and the third with standard time rates recognised in various industries and districts.« In eene breede inleiding tot deel I wordt eerst gesproken over »scope and method of the report« en, na de analyses »of changes of Wages and in hours of labour,« besloten met »concluding observations and short Summary tables.« Die inleiding, 32 bladzijden tellende, moet gelezen worden om te leeren kennen van welke beginselen de steller van het verslag uitging, in welke opzichten het verschilde van vroegere door den »Board of Trade« over loonen en werktijden uitgegeven veel beknoptere verslagen, en welke uitkomsten werden verkregen. Wij vinden geene vrijheid daaruit het een of ander over te nemen, teekenen slechts aan dat op het »General Report and Summary« volgt het »Report on special groups of Trades,« en wel onder de volgende hoofden: »Building

[1]) Die, blijkens mededeeling in «het Vaderland» van 24 Augustus jl., wegens hoogen leeftijd als Controller-General aftreedt.

[2]) Zie er over «The Labour Gaz.» van Oct. '95, pag. 307.

Trades.» »Metal Engineering and Shipbuilding.» »Mining and quarrying.» »Textile Trades.» »Clothing Trades». »Printing and Allied Trades.» »Seamen.» »Railway Servants» en »Agricultural Labour,» om te eindigen met »Employees of Public Authorities.»

Na in bijzonderheden te hebben medegedeeld in welke dezer groepen vermeerdering, in welke vermindering van loonen en werktijden had plaats gehad, waarbij over het geheel op vermindering van werkuren en verhooging van loon kon worden gewezen (z. p. XVI, XXV en XXVIII) en den algemeenen loop van zaken te hebben geschetst, geeft het verslag in »General Summary Tables» en in »Detailed Tables» verder een graot aantal bijzonderheden en cijfers.

De deelen II en III deelen eerst mede wat onder »Piece and Time Work» wordt verstaan en deelen dan daaromtrent velerlei bijzonderheden betreffende tal van industriën mede.

Wordt bedacht dat die drie deelen meerdere honderde bladzijden tellen, dan begrijpt men dat daaruit over de vermeerdering of vermindering van loonen en werkuren en over den gang van zaken in vele takken van industrie in Engeland heel wat te leeren valt.

In volgende verslagen kon voor meerdere pnnten naar dat eerste zeer uitvoerige verslag worden verwezen. Het tweede en derde »Annual Report on Changes in Wages and Hours of Labour» over 1894 en '95, met voorloopige cijfers over 1895 en '96 (het laatste verschenen in Maart jl.) kon dan ook telkens in één deel worden gegeven. Uit de inleiding tot dat over 1895 teekenen wij alleen aan dat de industriën waaromtrent mededeelingen werden gedaan 7 millioen, in 1896 zelfs 8½ millioen menschen, dus een zeer aanmerkelijk deel van Engelands bevolking, gebruiken; voor 1896 kon bepaald eene verhooging van loonen worden geconstateerd, (p. XII) en op nieuw eene vermindering van werkuren. In 1894 was die vermindering belangrijker geweest omdat toen in vele »Government establishments» een werktijd van acht uren was ingevoerd. (p. XIX).

Het zeer uitvoerig »Fourth Annual Report on Changes in Wages and Hours of Labour in the United Kingdom» voor 1896 werd, blijkens de missive waarbij het aan den »Controller General» werd aangeboden, in Juli '97 vastgesteld en in September door ons ontvangen. In de inleidende missive van

den «Commissioner for Labour» wordt gezegd, dat uit de vorige verslagen bleek dat in 1894 en '95 eene daling van loonen plaats greep, voornamelijk bij de mijnindustrie. In 1896 daarentegen had er eene vrij algemeene rijzing van loonen plaats, bedragende ongeveer 27.000 l. s. in de week. Deze rijzing betrof voornamelijk alles wat met het ingenieursvak [1]) en den scheepsbouw in betrekking staat. In het «General Report and Summary», wordt o. a. gezegd, z. p. IX, dat dit verslag zeven maanden vroeger het licht zag dan de vroegere en dat daarom geen voorloopige cijfers over het loopende jaar konden worden medegedeeld. Dit vierde verslag verschilt ook hierin van de vroegere, dat thans telkens opgaven worden gedaan loopende over het viertal jaren 1893—96. Zoo zien wij o. a. op p. XXIII dat in dat viertal jaren 10.722 «Workpeople in private establishments» en 45.421 «Employees of public authorities», waarvan 43.400 alleen in 1894, tot den werkdag van acht uren waren overgegaan, terwijl slechts 986 der eersten en geen enkel der laatsten tot hun vroegeren langeren werktijd waren teruggekeerd. Meerdere cijfers en opgaven uit dat Verslag zijn reeds medegedeeld in de Octoberaflevering van «de Economist», p. 799.

Het trof ons in deze Engelsche verslagen over loonen en werkuren zoo weinig aan te treffen over een punt, dat, zeer terecht onzes inziens, in de verslagen onzer Inspecteurs over den arbeid telkens wordt besproken, namelijk dat bij vermindering van werktijd de hoeveelheid van het geleverd werk in den regel niet vermindert. Men vindt dit op nieuw aangetoond in de zoo belangrijke, onlangs verschenen «Verslagen van de Inspecteurs van den arbeid over 1895 en 96,» waarover zie o. a. «Het Vaderland» van 23 en 25 Juli jl. en «De Economist» van Juli—Aug., p. 657. Wel herinneren we ons meermalen te hebben gelezen dat in Engeland gelijke ondervinding werd opgedaan, doch in de besproken verslagen werd daarover weinig aangetroffen. Zie echter het opgemerkte in «de Economist» van Aug. jl. p. 648.

[1]) Onder «Engineering» verstaan de Engelschen zoowat alles wat op metaalbewerking betrekking heeft. «Engineers» zou wellicht kunnen worden vertaald door: bankwerkers. Zie ook Mr. M. Mees' artikel in «de Economist» van September j.l., p. 689. Er kon dan ook, zie p. XXXIX, van 60.000 «Engineers, patternmakers and machinists» sprake zijn.

Ook wat ons land betreft aldaar p. 657.

Eene tweede serie van drie stukken die we wenschen te vermelden zijn de drie „Annual Reports of the Labour Department of the Board of Trade with Abstract of Labour Statistics" verschenen in 1894, 95 en 96. Het eerste verslag [1]) vangt aan met een brief van den heer Giffin „to the Secretary of the Board of Trade." Daarin wordt o. a. herinnerd wat het doel was met het in het leven roepen van het „Labour Department" en vermeld hoe het werkt. „The general idea is that the Department is to carry out and extend the task entrusted to the Board of Trade in pursuance of the resolution of the House of Commons of March 1886 for the Collection of labour Statistics. The business of the Department might now be more properly described as the collection and publication, in suitable and popular forms, as well as in statistical Bluebooks, of not merely statistics but general information relating to labour, while other duties of an administrative kind relating to the settlement of Trade disputes have also been put upon the Department by the force of circumstances and the fact of its being an Intelligence Department in all matters relating to labour."

Na aldus het doel omschreven te hebben, zegt het rapport verder hoe het „Labour Department" werkt en wat in het eerste jaar van zijn bestaan reeds tot stand werd gebracht, waarbij o. a. over „the Labour Gazette" wordt uitgeweid Ten slotte wijst de heer Giffin op het „Abstract of Labour Statistics", dat verreweg het grootste deel van het boek vult en dat de bekende „Statistical Abstracts", door den „Board of Trade" uitgegeven, op belangrijke wijze aanvult. In eene inleiding tot het „Abstract" zelf wordt medegedeeld hoe het werd bewerkt, welk doel werd beoogd, uit welke bronnen werd geput, enz.

In het tweede verslag, 1894—95, [2]) wijst eerst de heer Giffin o. a. op de onderscheiden publicatiën van het „Labour Department" in dat jaar, op enkele waarvan hieronder wordt teruggekomen, terwijl de „Commissioner for Labour" Llewellyn Smith aangeeft welke wijzigingen in de inrichting van het verslag plaats hadden. In het derde verslag, waarover zie de „Labour

[1]) Waarover Zie «The Labour Gazette» van December 1894, p. 367.

[2]) Waarover zie «Lab. Gaz.» v. Nov. '95, p. 335.

Gazette″ van November 1896, p. 370, geeft hij in eene breede inleiding een overzicht van den inhoud van het lijvig stuk. Op p. 195 vindt men de lange lijst der ″Principal Board of Trade Publications on Labour questions.″

Ten bewijze dat ook dames aan dezen grootendeels statistischen arbeid deelnemen, vermelden we ook het in 1894 verschenen ″Report bij Miss Collet on the Statistics of Employment of Women and girls.″ In den brief waarbij de ″Commissioner for Labour″ het verslag inzendt, noemt hij Miss Collet, ″one of the Labour Correspondents of the Board of Trade″ en zegt dat veel van hetgeen daarin voorkomt thans voor het eerst wordt openbaar gemaakt, er tevens op wijzende dat alles wat op den arbeid der vrouwen betrekking heeft, bij het publiek groote belangstelling vindt.

In 1895 zag het licht ″Report on ″Gain-Sharing″ and certain other systems of bonus on production.″ In de begeleidende missive van den heer Llewellyn Smith zien wij dat dit, door den heer D. F. Schloss bewerkt verslag is een supplement tot een niet door ons ontvangen, kort te voren gepubliceerd ″Report on Profit-Sharing″, waarover zie laatstelijk ″The Labour Gazette″ van Juli jl., p. 195, en ook van Juli '95 en '96, p. 207 en 208, en Sept '96, p. 275. ″It should be explained″, zoo zegt hij verder en wij halen die woorden aan om te doen zien wat eigenlijk in dit verslag wordt gegeven, ″that the methods referred to are systems of remuneration of labour (often confounded with Profit-Sharing) under which the employees are offered a bonus or premium not dependent upon the rate of profit earned by the business, but upon the saving effected upon a specified standard cost of production. It has been thought convenient to treat such schemes separately from Profit-Sharing, and the present report is believed to contain the first systematic account of them which has been published.″ In de inleiding wordt dan verder gezegd waarin ″Gain-Sharing″ van ″Profit-Sharing″ verschilt en worden vervolgens verschillende stelsels, waarin het ″Gain-Sharing″ is toegepast, beschreven.″ [1]) Herinnerd worde dat over ″Profit-

[1]) Zie over dat verslag «The Labour Gaz.» van Sept. '95, p. 273 en, ten vervolge daarop, de «Gazette» van Juni '96, p. 175.

Sharing" en "Co-partnership" ook sprake was op het Internationaal Coöperatief te Delft gehouden Conges. Zie "de Economist" van October j.l., p. 776.

In de tot nu toe besproken verslagen is schier uitsluitend van het Britsche Rijk sprake. Dit is niet het geval met het in de laatste plaats door ons te bespreken, in 1896 verschenen, in ons oog uiterst belangrijk en leerzaam "Report on contracts given out by public authorities to associations of workmen", of gelijk het verkort op den rugtitel luidt: "Report on coöperative contracts." [1]) In zijne begeleidende missive zegt de heer Llewellyn Smith het volgende, dat wij tot recht verstand der zaak geheel meenen te moeten overnemen. "I have the honour to present herewith a Report by Mr. Schloss, one of the special investigators of the Department with regard to the practice of Public Authorities in the United Kingdom and elsewhere in giving contracts to Associations of Workmen. The inquiry was underteken in pursuance of a recommandation in the Report of the late Royal Commission on Labour [2]). While the precise kind of action by Public Authorities alluded to in that Report, has been found by Mr. Schloss to be very rare, he has succeeded in the course of the inquiry in collecting a large amount of valuable information with regard to the general question of Co-operative Contracts for Public Authorities, and the Workmen's Associations by which such Contracts have been carried out, which has not hitherto been available and will, it is hoped, be found of interest."

In de eerste zeven bladzijden geeft de heer Schloss een "Summary of Results of Inquiry", dat te uitvoerig is om hier te worden overgenomen, maar waarop bijzonder de aandacht wordt gevestigd van hen die in het vraagstuk der industrieele co-operatie belang stellen. Zie vooral zijn eindrésumé op p. 7, waar o. a. gewezen wordt op de groote ontwikkeling der coöperatieve productie onder de Italiaansche werklieden. [3])

---

[1]) Waarover zie «The Labour Gazette» van Februari 1897, p. 36.

[2]) Waarover zie «The Labour Gazette» van Juli en Augustus 1894, p. 211 en 243.

[3]) Waarover zie reeds «The Labour Gazette» van Maart 1895, p. 82.

Achtervolgens beschrijft de heer Schloss de werking van deze soort van associaties van werklieden in het Vereenigd Koninkrijk, in Nieuw-Zeeland, in Victoria, in Rusland, in Frankrijk en in Italië, en geeft in de bijlagen tal van officieele stukken en statistische tabellen op het onderwerp betrekkelijk.

Vestigt de heer Schloss in zijne inleiding vooral de aandacht op de in Frankrijk en Italië bestaande regelingen, wij wijzen inzonderheid ook op hetgeen hij omtrent Rusland medegedeelt.[1]) Wat hij omtrent de in dat land reeds sedert de 14e eeuw bestaande associaties van werklieden of „Artels" medegedeelt, was stellig voor de meesten zijner lezers geheel nieuw, even als het voor ons was.

Wat in dit boekdeel in een driehonderdtal bladzijden omtrent eenige landen is medegedeeld, zal waarschijnlijk in volgende deelen ook voor andere landen geschieden. Maar wat in dit deel wordt gegeven verdient ongetwijfeld reeds zeer de aandacht van allen die, gelijk de heer Schloss zegt, belang stellen „in the social and economic questions which centre round the subject of industrial cooperation."

Dat dit aantal groot is, bewijst het op 14 September te Delft bijeengekomen, druk bezocht Internationaal Coöperatief Congres, op welks beteekenis „Het Vaderland" van 14 September zoo terecht wees en over hetwelk in de October-aflevering van dit tijdschrift, p. 736, sprake was.

Herinnerd worde dat over het in het vorig jaar te Parijs gehouden Coöperatief Congres o. a. sprake was in „de Economist" van November 1896, p. 885 en in „the Labour Gazette" dier maand, p. 348. Over het te Delft gehouden Congres leze men de verslagen in onze groote bladen, vooral in „Het Vaderland", dat in zijn nummer van 15 September reeds de geheele, zeer uitvoerige openingsrede van den Voorzitter J. C. van Marken kon teruggeven, terwijl „de Economist", behalve op de behandelde vraagstukken, ook op het openingswoord van den Minister Pierson de aandacht vestigde.

Dit echter in het voorbijgaan. Om nog even tot de meer

[1]) Waarover zie ook reeds «The Labour Gazette» van April 1895, p. 113.

bepaald thans door ons besproken stukken terug te keeren, zeggen wij nog dit:

Achten wij het in de laatste plaats besproken Verslag over coöperatieve overeenkomsten een der belangrijkste en leerzaamste van de door het „Labour Department of the Board of Trade" uitgegeven stukken, wij vertrouwen ook van de overige, ook al moesten wij, teneinde niet te uitvoerig te worden, ons tot weinige woorden bepalen, genoeg te hebben gezegd om te doen zien dat èn die afzonderlijke Verslagen èn de „Labour Gazette" ten volle de aandacht verdienen van hen die zich voor de sociale en economische quaesties, vooral voor alles wat met het arbeidersvraagstuk in verband staat, interesseeren.

J. K. W. Quarles van Ufford.

ECONOMISCHE KRONIEK.

MUNTQUAESTIE. — OOSTENRIJKSCHE FINANCIEN. — FRANSCHE FINANCIEN. — ONGELUKKENVERZEKERING IN FRANKRIJK. — POSTSPAARBANK IN ENGELAND. — DE ENGELSCHE WERKSTAKING. — VRIJE ARBEID.

Muntquaestie. Een engelsch blauwboek stelt ons op de hoogte van de resultaten der onderhandelingen van de amerikaansche gedelegeerden voor de muntquaestie met europeesche regeeringen Daaruit blijkt dat zij tot hoofdtaak hadden zoo nauwkeurig mogelijk na te gaan, in afwachting van een internationale conferentie, zoo die mocht worden bijeengeroepen, wat de regeeringen dachten welke aan die conferentie zouden deelnemen, alsmede in hoeverre zij zouden medewerken om aan zulk een conferentie een gunstigen uitslag te verzekeren. In een samenkomst met Lord Salisbury en andere Ministers verklaarden zij in Frankrijk, waarheen zij 't eerst getrokken waren, tot een volledige overeenstemming te zijn gekomen op den grondslag van de openstelling der fransche munten voor vrije en onbeperkte zilveraanmunting naar een waardeverhouding van 1 : 15½. Echter meenden zij, dat het slagen van eenige poging zou afhangen van de houding door Engeland aan te nemen.

De voorstellen nu, die Senator Wolcott Engeland in overweging gaf, waren de volgende:

„1. De openstelling van de Indische Munten, en de intrekking van het bevel waarbij de sovereign wettig betaalmiddel wordt gemaakt in Indië.

2. Het doen bestaan van het één vijfde van den metaalvoorraad (bullion) bij het Issue-department van de Bank van Engeland uit zilver.

„3. a. De verhooging van de limiet voor het wettig betaalmiddel zijn van zilver tot, bijvoorbeeld 10 pd. st.

„b. De uitgifte van biljetten van 20 shilling, gebaseerd op het zilver dat wettig betaalmiddel zal zijn.

„c. De intrekking, geleidelijk of op andere wijze, van de gouden shillingstukken, en vervanging van deze door papier gebaseerd op zilver.

„4. Eene overeenkomst om jaarlijks .... pd. st. zilver aan te munten.

„De tegenwoordige zilver-aanmunting beloopt voor 5 jaren gemiddeld 1.000.000 pd. st., verminderd met de jaarlijksche intrekking van afgesleten munten voor hermunting ad ongeveer 350.000 pd. st.

„Subsidiair voorstel: 4. Overeenkomst om jaarlijks op te koopen .... pd. st. in zilver tegen de muntwaarde.

„5. De openstelling van de Engelsche Munten voor den aanmaak van roepijen alsmede van een Britschen dollar welke volledig wettig betaalmiddel zal zijn in de Straits Settlements en andere koloniën met den zilveren standaard, alsmede wettig betaalmiddel in het Vereenigde Koninkrijk tot de limiet, hierboven gesteld voor het zilver.

„6. Handelend optreden van de koloniën („action by the colonies") en aanmunting van zilver in Egypte.

„7. Iets soortgelijks als in het algemeen samenvalt met het Huskisson-plan." (Een voorstel tot inkoop van zilver tegen biljetten).

Door den franschen ambassadeur te Londen werd uiteengezet, dat de verhouding $15\frac{1}{2}$: 1 naar 't oordeel zijner regeering te handhaven zou zijn, als algemeen de munten voor zilveraanmunting worden opengesteld. Als conditio sine qua non werd hunnerzijds gevorderd openstelling der Indische munten, maar tevens werd verlangd, dat in Engeland zelf tot zilveraanmunting zou worden overgegaan, of althans maatregelen zouden worden genomen, daarmede gelijkwaardig. Als zoodanig werd in overweging gegeven de jaarlijksche aankoop van een zekere hoeveelheid zilver, die dan ware te gebruiken voor binnenlandsche consumtie of voor remise naar Indië. Op zijn minst zou dat een jaarlijksche hoeveelheid van 10 millioen pd. st. moeten zijn.

De Engelsche kanselier der Schatkist gaf hierop terstond te kennen, dat van openstelling der Engelsche munten geen sprake

kon zijn. Wat Indië betreft verklaarde de Engelsche regeering de Indische te moeten raadplegen.

Het antwoord der Indische regeering was beslist afwijzend, voornamelijk op grond dat Indië bij deze proefneming het kind van de rekening zou worden. Zij vreesde den ondergang van den Indischen uitvoerhandel en alle verdere bezwaren, die een gedeprecieerd ruilmiddel medebrengt. De Minister voor Indië stemde met deze algemeene beschouwingen in, en daarop heeft Lord Salisbury namens de Engelsche regeering aan de amerikaansche en fransche gedelegeerden doen weten, dat de eerste der verlangde voorwaarden niet kon worden ingewilligd. Hij zeide daarbij o. a.:

„Wanneer, tengevolge van den betrekkelijk kleinen omvang van het gebied waarop het bimetallistische stelsel zou worden ingevoerd, tengevolge van het groote verschil tusschen de voorgestelde waardeverhouding en de tegenwoordige prijzen van het goud en het zilver, of tengevolge van eenigerlei andere oorzaak, de wettelijk vastgestelde waardeverhouding niet kon worden gehandhaafd, zou het zilver in een nog zoo veel slechteren toestand kunnen geraken dan te voren, en zouden de financieele moeilijkheden voor de regeering van Indië grooter worden dan waarmede zij tot dusver nog ooit heeft te kampen gehad.

„Dit zijn argumenten tegen de voorstellen zooals zij daar liggen, waarvan de kracht onmogelijk kan worden geloochend. Maar zelfs als zij minder krachtig waren dan zij H. M. regeering voorkomen, of dan zij waarschijnlijk zullen voorkomen aan de vertegenwoordigers van Frankrijk en de Vereenigde Staten, dan zou toch de regeering van Indië bezwaarlijk kunnen worden gedwongen tegen haar eigene besliste opvattingen in, tot het maken van een tweede gewichtige verandering in het Indische muntstelsel binnen een zoo kort tijdsverloop als vier jaren en dat in een tijd van buitengewone moeilijkheden en nood.

„Onder deze omstandigheden acht H. M. regeering het haar plicht, te verklaren dat het eerste voorstel van de vertegenwoordigers der Vereenigde Staten van zoodanigen aard is, dat de regeering het niet kan aanvaarden”. En de Minister besloot als volgt:

„H. M. regeering is intusschen verlangend, te vernemen

in hoeverre de opvattingen van de regeeringen van Frankrijk en de Vereenigde Staten gewijzigd zijn door de thans genomen beslissing, en of zij op het tegenwoordige tijdstip de onderhandelingen wenschen voort te zetten. Het is mogelijk dat de tijd, verloopen sedert de voorstellen werden ingediend in Juli jl.. de vertegenwoordigers van de twee betrokken regeeringen in staat heeft gesteld een nauwkeurigere schatting, dan toen doenlijk was, op te maken van de mate van ondersteuning welke zij mogen verwachten van andere Mogendheden, en van het succes dat hun plan waarschijnlijk hebben zal. H. M regeering zou zich dan in staat gesteld kunnen zien om het onderwerp te onderzoeken met volledigere kennis dan zij thans bezit van de omstandigheden welke van tastbare uitwerking zijn op de nu voor haar liggende voorstellen."

De onderhandelingen werden niet voortgezet en hiermede zijn deze hernieuwde pogingen om een bimetallistische unie te vestigen weder begraven.

Oostenrijksche financiën. Volgens de rede, waarmede Von Bilinski het Oostenrijksch butget indiende, zal het jaar 1898 voor de Oostenrijksche financiën een zeer kritiek jaar zijn. Met dit jaar zal de groote belastinghervorming in uitvoering komen. Daarmede vervallen de oude bedrijfsbelasting, die 12.7 millioen, de oude inkomstenbelasting, die 33.4 millioen opbracht; verder wordt op de belasting op gebouwde eigendommen een afslag van 6.7 millioen, op de grondbelasting een afslag van 2.3 millioen verleend, terwijl bovendien de terugbetalingen, over de grondbelasting van 't loopende jaar toegestaan, voor een groot bedrag op de inkomsten van 't volgend jaar eerst zullen drukken. Hiertegenover worden nu de nieuwe belastingen als volgt geraamd: bedrijfsbelasting 18.237.000 fl., belasting op rondtrekkende kooplieden 164.000 fl , bedrijfsbelasting van vennootschappen en dergelijke 18.275.000, rentebelasting 3.100.000, personeele inkomstenbelasting 15 millioen, belasting van bezoldigingen 310.000 fl. Verder worden hierbij gerekend achterstallen van de tegenwoordige bedrijfs- en inkomstenbelastingen ad 8.600.000. Alles saamgenomen een inkomst van 59 millioen tegen een verlies van 49 millioen. Het saldo van 10 millioen gaat echter nagenoeg geheel weg

aan verplichte uitkeeringen aan de verschillende landen. De Minister berekende, dat wilde hij de gewone uitgaven door de inkomsten dekken een som van 1.846.100 fl., die in het proces over den koopprijs der Südbahn aan den Staat was toegewezen, bij de gewone middelen moest worden gevoegd, welke som hij anders liever gebruikt had voor »Investitionen.«

Bovendien moest echter in verschillende nieuwe uitgaven worden voorzien, speciaal in de verhooging der ambtenaarsbezoldigingen, die eenmaal bij wet was vastgesteld maar waarvan de invoering was verdaagd. Hiervoor was ongeveer 20 millioen noodig en de Minister meende dat het niet aanging deze hervorming nog uit te stellen. Om hierin te voorzien zou worden voorgesteld een debietrecht op suiker van 6 fl. per 100 kilo, waarvan 14 à 15 millioen kon verwacht worden, en een transportbelasting van 't goederenvervoer tot een bedrag van 5 pCt. van de vrachten.

Ook verschillende andere uitgaven waren stijgende. Voor invoering van de nieuwe procesorde in de burgerlijke rechtsvordering is 3 millioen noodig, voor 't departement van binnenlandsche zaken wordt 2 millioen meer gevraagd, voor de Weener verkeersmiddelen 2 millioen, enz. In deze uitgaven meent de Minister echter te kunnen voorzien door de natuurlijke stijging van verschillende middelen. Zoo verwacht hij van de invoerrechten 4 millioen, van de indirecte belastingen 9 millioen, van de spoorwegen 5 millioen en van posterijen en telegrafie 2 millioen meer. Voor investitionen wordt 27.655.730 fl. gevraagd.

Volgens de voorloopige opgave van de rekenkamer zou er over 1896 een overschot zijn van 19.716,000 fl. De inkomsten hadden de ramingen met 40 millioen overtroffen, de uitgaven de ramingen met 22.513.000 fl. Van dit overschot was echter 10 millioen bestemd voor delging van Salinenscheine, 6.900.000 fl. uitgegeven ten behoeve der valuta, zoodat 3 millioen slechts in de schatkist kon vloeien. Over 't loopende jaar zou 't overschot waarschijnlijk niet groot zijn. Tot en met Aug. hadden alle belastingen samen 10.800.000 fl. meer opgebracht dan in 1896, maar over de laatste maanden zou met het oog op de catastrophe der overstroomingen zulk een stijging niet te wachten zijn, terwijl aan den anderen kant uitgaven ter leniging van nood te besteden waren.

Het valt moeielijk uit de ministerieele cijfers een juist overzicht van den financieelen toestand te krijgen. Hij geeft nog voorspiegelingen van eenige langgewenschte financieele hervormingen, zooals afschaffing der Staatsloterij en van het courantenzegel, maar voegt er bij, dat als hij geen nieuwe middelen kan vinden, daaraan voorloopig niet te denken is.

Fransche financiën. Dezen zomer heeft de fransche kamer, alvorens uiteen te gaan, zooals wij in onze Kroniek van September mededeelden, besloten de grondbelasting met 25.800.000 francs te verminderen door kwijtschelding geheel of gedeeltelijk der laagste aanslagen. Voorts had de regeering, die op een dergelijke vermindering, zij 't langs anderen weg, had gerekend, voorstellen ontworpen om de leemte te dekken, zooals in de daaraan voorafgaande Kroniek werd vermeld, neerkomende op een verhooging van de belasting op de inkomsten uit roerende waarden van 4 tot 4½ pCt., verhooging der registratie bij overdrachten van aandeelen op naam van 0.50 tot 1 fr., belasting van niet geabonneerde buitenlandsche waarden.

Hierover nu werd bij het weder bijeenkomen der Kamer tusschen den Minister van financiën en de budgetcommissie onderhandeld. Deze laatste had groot bezwaar tegen de verhooging der belasting op de valeurs mobilières, en het eind is, dat de Minister deze heeft prijsgegeven, om de benoodigde som geheel te vinden uit verhooging van zegel- en registratierechten. Het zegelrecht op vreemde staatsfondsen zou verhoogd worden van ½ pCt. tot 1 pCt. op welke hoogte het ook van 1860 tot 1872 heeft gestaan. Hiervan wordt een vermeerdering van opbrengst met 16 millioen francs verwacht. Deze raming is, op grond van nadere berekeningen, 3 millioen francs hooger gesteld dan aanvankelijk, en op dien grond meende de Minister de eveneens voorgenomen verhooging van het recht op de overdracht van aandeelen op naam te kunnen prijsgeven. De overige 10 millioen francs, die noodig zijn, zouden worden verkregen door de zoogenaamde niet geabonneerde buitenlandsche waarden aan belasting te onderwerpen. De buitenlandsche acties en obligaties waarvan de belasting geheven wordt bij wijze van abonnement, omvatten een bedrag van 3 milliard, die naar 's Ministers berekening een gezamenlijk

bedrag van 18.300.000 francs aan belasting betalen. Naar dien maatstaf rekent hij van de niet geabonneerde waarden, die hij op 1800 millioen begroot, het benoodigde bedrag te verkrijgen.

Nog zijn onafhankelijk van deze quaesties twee voorstellen door de regeering ingediend, het eene om de paarden- en rijtuigbelasting toepasselijk te maken op automobiles, waarvan een bedrag wisselend tusschen 10 en 60 fr. voor rijtuigen met 2 en tusschen 20 en 100 fr. voor die met meer plaatsen, al naar het zielental der gemeente zal worden geheven, — het tweede om de weerbelasting zoodanig te wijzigen, dat kostwinners en eenige andere categorieën vrij zijn.

Ongelukkenverzekering in Frankrijk. Men doet in Frankrijk wel veel aan sociale wetgeving, maar men vordert niet hard. Zoo konden wij in onze Kroniek van April 1896 melding maken van een ontwerp-ongelukkenverzekering, dat in Kamer en Senaat was behandeld en nu, na de in laatstgenoemd lichaam aangebrachte wijzigingen, naar de Kamer moest terugkeeren. Dit nu is eerst thans in behandeling gekomen, en te dezer gelegenheid werd herinnerd, dat de zaak reeds van 1883 af hangende is. De met sociale wetgeving belaste commissie had het ontwerp weer gansch omgewerkt. Het oorspronkelijke ontwerp bepaalde de aansprakelijkheid van den patroon, maar bevatte geen dwang tot verzekering. De commissie nu bracht er dien dwang in, in dier voege, dat de patroons of verplicht zouden zijn een verzekering aan te gaan, of een waarborgsom te storten, of zoo zij 't eerste uit eigen beweging niet deden en tot 't andere onbekwaam waren van staatswege zouden gegroepeerd worden in beroeps- of plaatselijke vereenigingen ter onderlinge verzekering. Hiertegen was eerst groot verzet, doch ten slotte is een daarvan niet ver afwijkende regeling aangenomen.

Recht op schadevergoeding geven nu, zooals ook in 't ontwerp van 1896 was bepaald, alle ongevallen overkomen aan „werklieden of geemploijeerden” van fabrieken, werkplaatsen, werven, staatsmagazijnen, in het transportwezen, bij laden en lossen, in mijnen, groeven en bergwerken en in elke exploitatie waarin ontplofbare stoffen worden vervaardigd of gebruikt of waarin een andere beweegkracht dan van mensch of dier wordt

aangewend en dat wel in alle gevallen, waarin geen opzet van de zijde van het slachtoffer in 't spel is en de onbekwaamheid tot werken langer dan 4 (eerst 3) dagen heeft geduurd. Als het salaris meer dan 2400 fr. bedraagt, wordt toch naar geen hoogeren maatstaf dan 2400 fr. vergoed. De vergoeding zal bedragen bij duurzame algeheele onbekwaamheid een jaarrente van $\frac{2}{3}$ van het salaris; bij duurzame gedeeltelijke onbekwaamheid $\frac{2}{3}$ van de vermindering, die 't salaris tengevolge van het ongeval ondergaat; bij tijdelijke onbekwaamheid de helft van het dagloon. (Bij 't vorig ontwerp waren de vergoedingen over het geheel lager met zekere speling tusschen maximum en minimum). In geval van dood wordt uitgekeerd: **a.** een lijfrente van 20 pCt. van 't loon aan de overlevende niet gescheiden echtgenoote. **b.** aan de wettige of erkende kinderen beneden de 18 jaar een jaarrente van 15 pCt. voor één kind, 25 voor twee, 35 voor drie en 40 voor 4 of meer, en als geen van beide ouders meer leven 20 pCt. voor elk tot een maximum van 60; **c.** als 't slachtoffer ongehuwd was, aan de adscendenten te zijnen laste een lijfrente van 10 pCt. elk tot een maximum van 30 pCt. Ten laste van den patroon komen de begrafeniskosten tot een maximum van 100 fr. en de kosten van arts en apotheker, deze laatste te bepalen door den vrederechter, als het slachtoffer zelf zijn arts en apotheker kiest. De patroons kunnen zich van de verplichting, om medische hulp en tijdelijke schadeloosstelling voor de eerste 30 dagen te betalen, ontslaan, als zij aantoonen, dat zij op hun kosten particuliere hulpkassen hebben ingesteld of hun arbeiders bij kassen van onderling hulpbetoon verzekerd hebben, en dat die kassen verplicht zijn buiten de ziekengelden, minstens de helft van het dagloon gedurende de ziekte of althans gedurende de eerste dertig dagen uit te keeren.

De gelaedeerde behoudt tegenover derden, die voor 't ongeval aansprakelijk zijn, zijn recht van verhaal overeenkomstig het gemeene recht. Tot het bedrag, hem op dien grond toegewezen, wordt de patroon ontlast; deze kan bij stilzitten van 't slachtoffer, zelf de hierbedoelde actie instellen. Bij de regeling der schadeloosstelling kan de werkman eischen, dat een vierde deel van het kapitaal, noodig voor de vestiging der rente, hem in specie worde uitgekeerd, of dat het kapitaal voor

de helft bestemd worde voor een lijfrente voor zijn echtgenoote.

Geschillen, die rijzen over de tijdelijke schadeloosstellingen, de ziekengelden en begrafeniskosten, worden berecht door den vrederechter, en andere door de rechtbank, beide zonder hooger beroep en met voorziening in cassatie alleen in geval van schending der wet of overschrijding van bevoegdheid. Binnen drie jaren kan herziening van het toegewezen bedrag gevraagd worden, in geval van verergering van den toestand of overlijden ten gevolge van 't ongeval. Bij onvergefelijke schuld van den werkman kan de uitkeering verminderd, bij onvergefelijke schuld van den patroon verhoogd worden.

Ter waarborging nu van de verplichtingen der patroons kunnen zij zich individueel of in vereeniging verzekeren. Daartoe moeten zij in de nationale kas voor ongevallenverzekering storten: 1° de kapitalen noodig voor de vestiging der in 't voorafgaande jaar verleende renten en pensioenen; 2° alle dat jaar uit anderen hoofde betaalde kosten; 3° het bedrag der toegewezen verhoogingen bovenbedoeld. De patroons, die van deze bevoegdheid niet gebruik maken, worden ter onderlinge verzekering gegroepeerd in territoriale vereenigingen, die rechtspersoonlijkheid erlangen en nader door een bestuursmaatregel moeten georganiseerd worden. De som, die over de leden moet worden omgeslagen, moet omvatten 1° de kapitalen als boven, 2° de bedragen 't voorafgaande jaar voor begrafeniskosten, tijdelijke schadeloosstellingen, geneeskundige en pharmaceutische hulp na de 30 dagen betaald; 3° de onkosten als boven, 4°. de verhoogingen als boven, 5°. de kapitalen, noodig voor een reservefonds, die niet mogen overschrijden een vierde der 't laatste jaar toegewezen bedragen. De bedragen der schadeloosstellingen en kapitalen worden omgeslagen naar 't bedrag der salarissen, vermenigvuldigd met den gevaarcoëfficient. Een reductie van 30 pCt. wordt verleend aan de patroons, die een certificaat kunnen overleggen, dat zij de noodige maatregelen hebben genomen tot voorkoming van ongevallen. De gevaarcoëfficienten die weder voor de verschillende bedrijven in een zelfden tak verschillend zijn, worden bepaald door een "conseil supérieur" van 17 personen, door den Minister van Koophandel te benoemen. Om de drie jaren wordt de lijst herzien. Ten einde te voorzien in mogelijke insolvabiliteit en

tot waarborging van de betalingen worden geheven 1e 4 opcenten op de hoofdsom der patentbelasting, 2e op de uitgaven een belasting gelegd van 1 francs per 10.000 francs te voorschijn gebrachte waarde, welke sommen strekken tot vorming van een speciaal waarborgfonds. De dienst der uitkeeringen wordt geconcentreerd bij de nationale kas voor ongevallenverzekering, die jaarlijks een door de ministers van financiën en koophandel te bepalen voorschot van de caisse des dépots kan ontvangen tegen vast te stellen interest.

Het wetsontwerp werd nagenoeg eenparig aangenomen.

Postspaarbank in Engeland. In 't jaar eindigende met 31 Dec. 1896 zijn de beleggingen in de Engelsche postspaarbank weer zeer toegenomen. Op dien datum bleef verschuldigd 108.089.641 pd. st. tegen 97.868.975 pd. st. 't vorige jaar, terwijl de beleggingen de terugbetalingen hebben overtroffen met 7.763.021 pd. st. Tengevolge van den lagen rentestand was er op den dienst een klein deficit van 3.791 pd. st. (de beleggers ontvangen, naar men weet, 2½ pCt.), het eerste gedurende 't bestaan der instelling. De terugbetalingen per telegraaf en per keerenden post stegen van 78.810 tot 102.853 pd. st. De statistiek der inleggers rangschikt 50,41 pCt. onder de vrouwen en kinderen, 8,61 pCt. dienstboden, 18,43 pCt. „industrial” beleggers, 8,14 pCt. winkeliers en hun bedienden, 3,88 pCt. kooplieden. Bedragen tot 50 pd. st. stonden ten name van 90,8 pCt. tot een gezamenlijk bedrag van 36,1 pCt. der gansche belegging; 53 pCt. in aantal en 24.4 pCt. in bedrag liepen tusschen 50 en 100 pd. st.; 8,3 pCt. in aantal en 24,4 pCt. in bedrag tusschen 100 en 150 pd.; 1,3 pCt. in aantal en 14.8 pCt. in bedrag tusschen 150 en 200; 4 pCt. in aantal en 7,3 pCt. in bedrag over de 200 pd. st.

In het jaar werden 2208 dadelijk ingaande lijfrenten gekocht tot een bedrag van 60,295 pd. st., tegen een koopprijs van 823.713 pd. st., een vermeerdering van 16,33 pCt. in aantal, 22,38 pCt. in bedrag en 23,79 pCt. in koopsom. Aan uitgestelde renten werd gekocht tot een bedrag van 4.178 pd. st. bij een aantal van 202 of 140 pd. st. en 33 in aantal meer. Levensverzekeringscontracten werden aangegaan tot een aantal van 1223 en tot een bedrag van 65.812 pd. st. of

een vermeerdering van 70 pCt. boven 't buitengewoon kleine getal in 1895.

De Engelsche werkstaking. Gedreven door de openbare meening heeft de president van den Board of Trade een tweede poging gedaan om de strijdende partijen bijeen te brengen. Hun werd gevraagd, of zij genegen waren als grondslag voor een schikking in de volgende 4 punten toe te stemmen; 1°. De vereeniging van patroons, verklarende niet het voornemen te hebben het wettig optreden van de Trade Unions te verhinderen, zal niet toelaten dat de werklieden zich inlaten met het beheer van hun zaken. De Trade Unions van haar kant verklaren, terwijl zij haar recht van vereeniging volhouden, dat zij niet het voornemen hebben zich te bemoeien met het beheer van de zaken der werkgevers. 2°. De eisch van een werkweek van 48 uur door het werklieden-comité gedaan aan de gezamenlijke patroons te Londen zonder een voorafgaand verzoek om een samenkomst, wordt ingetrokken. 3°. Een bijeenkomst tusschen vertegenwoordigers van de patroonsvereeniging en de unions der werklieden, die in den strijd betrokken zijn, zal onmiddellijk gehouden worden om de quaestie der werkuren te behandelen en te beslissen. 4°. De samenstelling der conferentie zal geregeld worden tusschen de Voorzitters of andere aangewezen vertegenwoordigers der partijen.

Bij de werklieden openbaarde zich grooter neiging om op deze voorstellen in te gaan dan bij de patroons. De eersten verlangden slechts zekerheid, dat de eisch sub 1 een overleg betreffende den 8-urigen dag niet in den weg zou staan en verder den waarborg, dat een neutraal persoon de conferentie zou presideeren. De patroons draalden lang met hun antwoord en bleven ten slotte vasthouden aan hun eisch, dat over den 8-urigen werkdag niet gediscussieerd zou worden. Tevens bleek dat zij een organisatie zochten tot stand te brengen, waardoor zij van 't unionisme zich los zouden kunnen maken. Daaromtrent deelde de Manchester Guardian mede dat zij van elken werkman storting verlangen van een zeker bedrag van diens weekloon, waaruit een fonds zal worden gevormd, dat den werklieden alle voordeelen zal verzekeren, die thans hun vakvereeniging hun toezegt. Zij zouden van zins zijn de deel-

neming aan dit fonds voor hun werklieden verplicht te stellen. Op deze wijze hopen zij aan de vakvereeniging leden te onttrekken en enkele patroons moeten zelfs het plan met zich ronddragen om de werklieden alleen weder in dienst te nemen op voorwaarde dat zij zich afscheiden van de Amalgamated Society.

De kans op de vrede is dus nog even slecht als toen wij de vorige Kroniek eindigden.

Vrije arbeid. Een opmerkelijk teeken des tijds is de groote vlucht, die de zoogenaamde "nationale bond voor vrijen arbeid" in Engeland heeft genomen. Deze is te Londen opgericht in het jaar 1893 na de groote strike der dokwerkers met het doel om een tegenwicht te vormen tegen de tirannie, waartoe het trade-unionisme verviel. In dat jaar telde de vereeniging 9000 leden; thans bleek op de vergadering, die 10 October te Londen geopend werd, dat zij 182.000 werklieden omvatte, tegenover de ruim 1 millioen trade-unionisten reeds een imposant cijfer. Onder de brieven, kennis gevende van verhindering om het Congres bij te wonen, was ook een van het parlementslid sir H. Howorth, die verklaarde, dat "het beter zou zijn, indien de voorstanders van den vrijen arbeid (dus de tegenstanders van de dwingelandij der ambachtsvereenigingen) zich samentrokken tot een aanval op het tyranieke en onverdedigbare beleid en gereglementeer der Trade Unions dan op die Vereenigingen zelven."

Dit schijnt trouwens werkelijk de bedoeling. Het feit dat men vereeniging zoekt en verschillende kassen van onderling hulpbetoon bijeenbrengt, toont dat men van "unionisme" niet afkeerig is, maar tyrannie bestrijdt.

De Voorzitter zeide in zijn inleidende rede: noch een redenaar van beroep, noch een betaald werkliedenmenner, maar een gewone bootwerker te zijn op de Theems, en hij maakte daarom aanspraak op eenige practische bekendheid met de arbeiderstoestanden en eenige ervaring aangaande de heillooze gevolgen van werkstakingen. Sedert de opkomst van het trade-unionisme, onder leiding van Burns, Mann en Tillett, waren er duizenden werkstakingen geweest, voor het meerendeel niet te verontschuldigen en aangestookt door socialistische drijvers.

„Deze goed betaalde en onverantwoordelijke redenaars vertelden den arbeiders, dat het kapitaal de natuurlijke vijand was van den arbeid. Dat was een klaarblijkelijke economische leugen. Kapitaal en arbeid waren volstrekt onmisbaar voor elkander en moesten samen „zinken of zwemmen". Was het niet duidelijk, dat de werkman, die weinig of geen kapitaal bezat, de eerste zou zijn om te lijden onder de verlamming der industrie, aangeprezen door deze zoogenaamde volksverlichters? De werklieden snakten er naar, om vrij te zijn in de uitoefening van hun arbeid, zonder lastig gevallen te worden; om hun eigen zaken te regelen en beschermd te worden tegen het geheime gescharrel van het werkstakings-comité en de laffe vreesaanjaging door piketten van de ambachtsvereenigen. Zij wilden van het ambachtsunionisme maken een werktuig des vredes en niet een des oorlogs, en zij zouden den 10 of 12 millioen niet-unionisten vragen zich aan te sluiten bij hun werkliedenbond, voorstaande vrijheid van arbeid; dan, in trouwe, zouden zij werkstakingen voor goed afschaffen en de pioniers worden van weldadiger methoden dan tot nu toe waren toegepast in de wereld der werklieden."

Onder de moties die het Congres aannam was er een de noodzakelijkheid uitsprekende om een verandering te brengen in de „Wet tegen samenspanning en tot bescherming van eigendommen" van 1875, opdat molestaties door de piketten der ambachtsvereenigingen strafbaar werden gesteld. Vóór deze motie met algemeene stemmen werd aangenomen, verklaarde de secretaris, dat het uitvoerend bestuur van den Bond aan de hoofdcommissarissen van politie in de industrieele centra had medegedeeld, dat, tenzij maatregelen werden genomen om de werklieden, die niet bij een ambachtsvereeniging waren aangesloten te beschermen, de Bond een aantal mannen zou wapenen, ten einde de voorstanders van vrijen arbeid te beschermen.

Voorts vereenigde men zich nog met een motie, welke tot strekking had, om personen buiten de arbeiderswereld, die bij stakingen de werklieden opzetten, bij wettelijke bepalingen verantwoordelijk te stellen voor de gevolgen van hun opruiende redevoeringen.

HANDELSKRONIEK.

STAATSBEGROOTING VOOR 1898. BUITENLANDSCHE ZAKEN. — STOOMLOODSDIENST. — ZEEVAARTKUNDIG ONDERWIJS. — SCHEEPVAARTSTATISTIEKEN. — NIEUWE VUURTOREN OP DE KUST VAN BRETAGNE.

Staatsbegrooting voor 1898. Buitenlandsche Zaken. Belangrijke wijzigingen in het consulaire korps worden niet voorgesteld. De meeste veranderingen berusten op reeds vroeger genomen besluiten, als daar zijn die betrekkelijk de bezoldigingen der consuls-generaal te Londen en Singapore en de aanstelling van een beroepsconsul te Shangai. Uit de memorie van toelichting en het voorloopig verslag worde het volgende hier vermeld. Weldra zal te Parijs gesloten worden eene overeenkomst tot herziening der internationale conventie van Bern van den 14n October 1890, betreffende het goederenvervoer per spoorweg en te Brussel wellicht ook eene met Belgie, Duitschland en Frankrijk tot regeling der eenvormige meting van binnenschepen, terwijl misschien de Regeering onder zekere voorwaarden zal toetreden tot eene te Parijs ontworpen internationale overeenkomst ter bescherming van voor den landbouw nuttige vogels.

16 Maart jl. werd eene overeenkomst met Belgie en Luxemburg gesloten tot verlenging van de telegraafconventie van den 17 December 1890 en den 24n d.a.v. eene met Belgie en Frankrijk tot verlenging van die van den 27n December 1890: terwijl verder den 17n Juli met Belgie eene overeenkomst tot stand kwam tot nadere regeling van het telefoonverkeer tusschen beide landen.

In voorbereiding zijn eindelijk nog eene nieuwe telegraafovereenkomst met Engeland en eene consulaire overeenkomst voor de kolonien met Venezuela.

Als gevolg van internationaal overleg zijn met 1 Juli jl.

door de voornaamste zeemogendheden gelijkluidende bepalingen tot voorkoming van aanvaringen op zee ingevoerd, hier te lande bij Koninklijk Besluit van 24 April jl. Staatsblad N° 107.

Voorts wordt medegedeeld dat de reeds verleden jaar te kennen gegeven meening, dat de invoer onzer kaas in Frankrijk en Duitschland niet schijnt te lijden onder de gunstige tariefsbehandeling welke de Gruyere kaas in die landen geniet, bevestiging vindt in de sedert bekend geworden Fransche en Duitsche statistieken.

De invoer van Nederlandsche kaas in Duitschland bedroeg over het geheele jaar 1896 54 pCt. van den totaal invoer, tegen 46 pCt. in 1895 en 43 pCt. in 1891.

In Frankrijk voerden wij gedurende de eerste vijf maanden van 1897 in 2.413.900 K.G., tegen 2.313.100 K.G. over dezelfde maanden van 1896; naar aanleiding hiervan wordt in het voorloopig verslag opgemerkt dat waarschijnlijk de toename aanzienlijker geweest zou zijn, wanneer het lagere tarief voor Gruyere kaas ook op onze kaas werd toegepast. Gelijkstelling van onze kaas met laatstgenoemde is een recht dat ons toekomt en men vertrouwde dat de Minister de Fransche Regeering daarop bij voortduring zou wijzen en er bij deze op zal blijven aandringen dat op dat recht niet langer inbreuk worde gemaakt.

Bij de herziening der Canadeesche tariefwet werd door onze Regeering het mogelijke gedaan om de bepaling, waardoor de uit sommige landen aangevoerde koffie geen en de uit andere landen (waaronder de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Nederland) aangevoerde koffie wel inkomend recht betaalt, te doen wijzigen, en wel in dien zin dat de belemmering, die onze koffiehandel door het gedwongen vervoer over vreemde havens ondervindt, werd opgeheven, zonder dat in andere opzichten die handel werd geschaad. De zaak is nl. deze dat koffie uit Nederland, bij invoer in Canada alleen daarom 10 pCt. betaalt omdat zij niet uit entrepots komt, en omdat men meent daardoor geen zekerheid te hebben dat zij onvervalscht is. De pogingen onzer Regeering hadden niet het gewenschte resultaat; alleen verzending over Britsche entrepots geeft aanspraak op vrijstelling van het invoerrecht, zoodat ook de koffie uit andere niet koffieproduceerende landen dien weg heeft te volgen. Volgens het voorloopig verslag

werd, waar de Engelsche Regeering nieuwe markten tracht te openen voor den afzet van producten van Britsche nijverheid en cultuur, onder meer door het in het leven roepen eener soort van toleenheid met Canada en hare overige koloniën, door die koloniën in staat te stellen differentieele rechten te heffen, de vraag gedaan of het ook voor ons geen aanbeveling zou verdienen op nieuw zoodanige rechten in onze koloniën in te voeren, voor zoover de tractaten van 1824 en 1871 zich daartegen niet verzetten. Van sommige zijden werd op herstel dier rechten als reciprociteits maatregel sterk aangedrongen. Zonderling genoeg vermeldt het voorloopig verslag niet dat dit tegenspraak uitlokte. Ook in deze zou van dien zoogenaamden reciprociteitsmaatregel waarschijnlijk blijken dat het geneesmiddel erger is dan de kwaal. Het stelsel der heffing van differentieele rechten behoort tot een tijdperk van koloniale politiek dat naar wij hopen voor goed is afgesloten.

Onder de bemoeingen der Regeering ten behoeve van Nederlandsche exportartikelen vinden wij melding gemaakt van het gevaar dat den gisthandel op Engeland heeft bedreigd, toen de Britsche douane onze gist scheen te zullen belasten naar den alcohol, dien zij inhoudt. Eerst werd uitstel van dien maatregel verkregen naar aanleiding van het betoog onzer Regeering dat een zeker percentage alcohol onafscheidelijk is van gist, terwijl ten slotte van den Board of Customs de verzekering werd ontvangen dat onze gist bij den invoer niet verder bemoeilijkt zou worden, tenzij zij buitengewone hoeveelheden alcohol mocht blijken te bevatten.

Tot nog toe stelde de wetgeving der Vereenigde Staten vrij van betaling van tonnengeld de schepen van die landen, die geen tonnengeld heffen van Amerikaansche schepen. Zooals bekend is het tonnengeld voor zeeschepen hier te lande afgeschaft bij de wet van 14 Juli 1855 (Stbl. 105), en de vuur-, ton- en bakengelden bij die van 3 Juni 1875 Stbl. 101, zoodat die vrijstelling in de Vereenigde Staten op onze schepen toepasselijk was. Nadat reeds vroeger pogingen in het werk waren gesteld om die vrijstelling ingetrokken te krijgen, werd in het voorjaar een daartoe strekkend wetsontwerp bij den Senaat ingediend. Ook deze zaak is zooals uit de Memorie van

Toelichting blijkt door onze Regeering ter harte genomen.

Omtrent de toepassing der Duitsche verzekeringswetten op vreemdelingen wordt er op gewezen dat het ontwerp tot herziening der Alters- und Invaliditätsversicherung in dier voege gewijzigd bij den Rijksdag is ingediend dat buitenlanders bij de toepassing meer op een lijn zullen komen te staan met Duitsche onderdanen. Terecht merkt het Voorloopig Verslag hierover op, dat het voor onze Rijnvaart in de eerste plaats aankomt op het feit dat die wetten op Nederlandsche bemanningen worden toegepast, en dat de vraag hoe die toepassing geschiedt eerst in de tweede plaats komt.

Sedert de laatste jaren en ook dit jaar wederom, zooals uit bovenstaande blijkt, geeft de Memorie van Toelichting tot de begrooting van Buitenlandsche Zaken niet alleen toelichting tot de begrootingsposten, maar ook een kort overzicht van het meest belangrijke dat in het afgeloopen jaar bij het Departement is voorgekomen. Dit staatsstuk wint daardoor zeer aan belangrijkheid en het zou wel aanbeveling verdienen dat dit voorbeeld door andere departementen gevolgd werd.

Stoomloodsdienst. De verandering van Ministerie schijnt geen wijziging gebracht te hebben in het standpunt door de Regeering ingenomen ten opzichte van de meermalen van verschillende zijden uitgesproken wenschelijkheid van de bediening van den loodsdienst door stoomschepen in plaats van door zeilschepen. Immers op de begrooting van marine voor 1898 vinden wij (Art. 56a) uitgetrokken f 16.500 als eerste helft van de kosten van aanbouw van een loodsschoener. Blijkens de toelichting is die aanbouw noodig tot vervanging van een gelijksoortig vaartuig, dat door ouderdom spoedig aan den dienst zal ontvallen.

Zeevaartkundig onderwijs. Op de Staatsbegrooting voor Binnenlandsche Zaken voor 1898 is de post subsidie voor zeevaartkundig onderwijs f 4400 hooger dan het vorige jaar. Te Terschelling bestaat sedert jaren eene zeevaartschool, die van Rijkswege wordt gesubsidieerd met een bedrag van f 650 en van de provincie eene bijdrage tot hetzelfde bedrag geniet.

In 1896 werd die school door 48 verschillende leerlingen bezocht, en het aantal dat er tegelijk was, wisselde af tusschen 8 en 25. Het onderwijs, dat slechts door één persoon wordt gegeven, eischt echter dringend verbetering. Het bepaalt zich thans tot wis- en zeevaartkunde, en het zal, om het in overeenstemming te brengen met de eischen, die thans aan den zeeman kunnen worden gesteld, moeten aangevuld worden met onderwijs in stoomwerktuigkunde, vreemde talen en praktische zeevaartkunde.

Om de leerkrachten te kunnen uitbreiden wordt vereischt eene jaarlijksche vermeerdering der uitgaven met f 3000, en bovendien een bedrag van f 1400 voor de te maken veranderingen aan de lokalen. De gemeente is niet bij machte die onkosten zelf te bestrijden, en heeft daarom den bijstand van het Rijk ingeroepen. De Regeering heeft dientengevolge op de Staatsbegrooting eene som van f 1400 aangevraagd voor de kosten van inrichting bij de reorganisatie der school, en van f 1500 als verhooging van het jaarlijksch subsidie, terwijl dan ook voor de provinciale subsidie een verhooging met f 1500 door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland zal worden aangevraagd.

En voor de school te Schiermonnikoog wordt ook eene verhooging van het subsidie met f 1500.— aangevraagd. Deze toch heeft te kampen met vele mutatiën in het onderwijzend personeel tengevolge van lage tractementen. Die school leverde tot dusverre voor het zeevaartonderwijs goede vruchten op, en om nu de gemeente in de gelegenheid te stellen de jaarwedden meer in overeenstemming te brengen met die van leeraars aan andere zeevaartscholen en ook om iets meer ten koste te kunnen leggen aan de hulpmiddelen voor het onderwijs wordt bovenvermelde verhooging van het subsidie voorgedragen.

De bevolking onzer noordelijke provinciën en speciaal van de eilanden levert steeds een groot percentage van de officieren onzer koopvaardijvloot en het is billijk dat de Regeering zorg draagt dat de scholen daar te midden van die bevolking, welke zich van nature steeds aangetrokken heeft gevoeld tot het zeemansbedrijf, behoorlijk in staat gesteld worden de jongelieden, die ze bezoeken, de gewenschte gelegenheid te geven zich te bekwamen voor het door hen gekozen vak.

Vergissen wij ons niet dan heeft ook de Commissie tot examineeren van stuurlieden der koopvaardijvloot herhaaldelijk in hare jaarverslagen aangedrongen op verhooging van de subsidiën in den bovenvermelden geest.

Het totaal bedrag dat op de staatsbegrooting voor 1898 is uitgetrokken voor subsidieering van het zeevaartonderwijs is f 39950.—, zeker geen bovenmatig hoog bedrag, wanneer men het groote belang van de zeevaart voor ons land in aanmerking neemt.

Er zijn alhier in het geheel elf zeevaartscholen zooals onderstaande tabel, ontleend aan de statistiek der scheepvaart 1896, Eerste gedeelte, aangeeft.

Gemeenten.	Naam der school.	Aard der school.	Aantal leeraren.
Scheveningen . .	Zeevaartschool.	Openbare school.	1
Rotterdam	idem.	Openbare gesubsidieerde school.	11
Amsterdam. . . .	Kweekschool voor de Zeevaart.	Bijzondere school.	13
	Zeevaartschool in het Zeemanshuis.	Gesubsidieerde bijzondere school.	9
den Helder. . . .	Zeevaartschool.	Openbare gesubsidieerde school.	4
Terschelling . . .	idem.	Openbare school.	1
Vlieland	idem.	idem.	1
Harlingen	idem.	idem.	4
Schiermonnikoog	idem.	Openbare gesubsidieerde school.	5
Groningen	Afd. Zeevaartk. der Acad. Minerva.	Bijzondere gesubsidieerde school.	9
Delfzijl	Zeevaartschool.	Openbare gesubsidieerde school.	9

Gezamenlijk werden die scholen in 1895 bezocht door 938 leerlingen.

De Rijkscommissie tot examineeren van stuurlieden examineerde in 1896 287 candidaten voor een diploma en 95 voor een aanvullings diploma. In het geheel werden uitgereikt voor de groote zeilvaart, 4 diploma's als 1ste stuurman, 21 als tweede en 74 als derde stuurman, en nog 6 aanvullingsdiploma's zeilvaart als derde stuurman. Voor de groote stoomvaart 27 diploma's als eerste stuurman en 1 aanvullings diploma, 8

als tweede stuurman en 1 aanvullings diploma, 27 als derde stuurman en 59 aanvullings diploma's. Daarenboven werden uitgereikt twee diploma's als stuurman voor de kleine zeilvaart.

Door de Commissie voor de machinistenexamens werden uitgereikt 12 diploma's volgens programma A, 25 volgens programma B en 5 volgens programma C.

Scheepvaartstatistieken. Aan de door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid uitgegeven scheepvaartstatistieken zijn onderstaande gegevens ontleend.

De in- en uitklaringen gedurende de laatste 5 jaren bedroegen

Inklaringen.

	Geladen.		Belast.	
Jaren.	Schepen.	M³.	Schepen.	M³.
1892	8.729	16.222.941	638	571.431
1893	8.519	16.990.005	659	714.223
1894	9.048	18.894.958	705	669.512
1895	8.915	18.478.967	685	688.983
1896	10.222	21.497.747	831	832.919

Uitklaringen.

1892	6.364	9.873.449	2.925	6.856.007
1893	6.392	10.385.338	2.678	7.000.977
1894	6.663	10.772.495	3.078	8.578.989
1895	6.569	10.669.821	2.973	8.455.940
1896	7.174	11.851.278	3.592	9.999.760

Het aandeel der Nederlandsche vlag was in het totaal:

	Inklaringen.		Uitklaringen.	
	Schepen.	M³.	Schepen.	M³.
1892	29,28	30,41	29,65	30,61
1893	29,66	29,28	29,65	29,80
1894	28,88	27,35	29,93	27,82
1895	28,56	26,78	29,03	27,41
1896	27,47	25,69	28,30	26,33

Onderstaand staatje geeft een overzicht van het aantal aan- en bijgemonsterde schepelingen over hetzelfde vijfjarig tijdvak. Daarbij worde opgemerkt dat die cijfers geven het totaal der schepelingen, die ten overstaan van de waterschouten zijn aangemonsterd, doch dat vele schepelingen in dit cijfer meer dan eenmaal zijn begrepen, omdat zij gedurende het jaar voor verschillende reizen telkens op nieuw zijn aangemonsterd.

Tevens zijn daaronder niet begrepen, de schepelingen, die in onze havens voor vreemde schepen ten overstaan van de vreemde consuls zijn aangemonsterd.

	Nederlanders.	Vreemdelingen.	Totaal.	Aandeel in het totaal der Nederlanders.	Vreemdelingen.
1892.	17.385	2.799	20.184	86,14 pCt.	13,86 pCt.
1893.	18.355	2.594	20.949	87,62 „	12,38 „
1894.	18.435	2.421	20.856	88,39 „	11,61 „
1895.	16.501	1.896	18.397	89,69 „	10,31 „
1896.	18.295	2.306	20.601	88,81 „	11,19 „

Het aantal zeerampen voorgekomen op de Nederlandsche kust was

1892.	12
1893.	11
1894.	12
1895.	31
1896.	19

Van de 19 vaartuigen, die in 1896 strandden, zijn 10 wrak geworden of vergaan en daarbij zijn in het geheel omgekomen 3 schepelingen; van de 19 vaartuigen waren 5 onder Britsche vlag, 1 onder Belgische, 1 onder Deensche, 3 onder Duitsche, 2 onder Nederlandsche (de houten bark Montrose 13 Maart in het zeegat Stortemelk geheel vergaan en het eikenhouten tjalkschip Helena Theodora 16 November 3 zeemijlen ten N. W. van Ameland eveneens geheel verloren) 3 onder Noordsche, 3 onder Russische en 1 onder Spaansche vlag.

Behalve de 2 bovengenoemde zijn in 1896 nog buiten de kusten van het Koninkrijk aan 22 Nederlandsche schepen zeerampen overkomen. 14 vaartuigen zijn daarbij wrak geworden of vergaan en omgekomen 7 schepelingen, geen passagiers.

Nieuwe vuurtoren op de kust van Bretagne. Bij Penmarc'h op de kust van Bretagne is een nieuwe vuurtoren gebouwd. Tot dit doel was een legaat van 300.000 francs gemaakt door de markiezin de Blocqueville, dochter van den maarschalk Davout en de toren zal den naam vuurtoren van Eckmühl dragen naar den grootvader der testatrice den maarschalk prins d'Eckmühl. De eerste vuurtoren te Penmarc'h werd gebouwd in 1794 en 1795; 18 September 1893 werd een begin gemaakt met den bouw van den nieuwen vuurtoren

welke bouw vier jaren geduurd heeft en nu in September dezes jaars gereed is gekomen. Het licht is 59 meter boven den beganen grond. Bij helder weer bij dag is de toren op 30 kilometer afstand zichtbaar. Gedurende den nacht is het licht op 100 kilometer afstand zichtbaar en bij mist nog op 40 kilometer. Die groote afstand, waarop het licht gezien kan worden, is verkregen door een nieuw systeem elektrisch licht zoogenaamde feux éclairs. De gemiddelde sterkte van het licht van den toren van Eckmühl wordt geschat op 30 millioen kaarsen, of 3 millioen carcel lichten. De vuurtoren op Whight, de sterkste elektrische vuurtoren in Engeland, heeft slechts 600.000 à 700.000 carcel lichten. Behalve het licht is op de toren een buitengewoon krachtig mistsignaal.

VOORTBRENGINGSKOSTEN EN PRIJZEN.

In mijn artikel van de vorige maand over de Waardevastheid van het Ruilmiddel [1]) heb ik erop gewezen, dat vermindering der voortbrengingsmoeite van de goederen zeker op deze een invloed moet oefenen in de richting van prijsverlaging, doch dat bij algemeene prijsverlaging, aangenomen dat die oorzaak van daling aanwezig is geweest, het toch altijd moeilijk blijft te bepalen in welke mate tusschen haar en de prijsbeweging er verband bestond, dan wel er ook te denken zij aan een invloed op de prijzen die betrekking heeft, niet op de goederen zelven, maar op het ruilmiddel.

Verder een overzicht mededeelende betreffende de voortbrenging van de drie voornaamste landbouw-producten der Vereenigde Staten van Amerika van 1875 tot 1895, deed ik opmerken dat uit de daarin opgeteekende bijzonderheden het wel bleek, dat voor de daling van de graanprijzen van den laatsten tijd in de goudlanden de oorzaak, voor een deel althans, niet te vinden is in omstandigheden betrekking hebbende op het artikel zelf, bepaaldelijk in vermindering der voortbrengingsmoeite, en deze dus gelegen moest zijn bij andere, betrekking hebbende op het geld.

Het is allicht niet overbodig de juistheid dezer bewering nader toe te lichten. Ik wensch daartoe thans een poging te doen, mij daarbij echter bepalende tot een der genoemde artikelen t. w. de tarwe.

Ik begin met het genoemde overzicht nog eens uit te schrijven wat aangaat dat onderdeel en het nu volledig gevende.

---

[1]) October-nummer van De Economist, bl. 729 v.

Omvang en waarde van den tarwe-oogst in de Vereenigde Staten van 1873 *tot* 1895. [1])

Jaartal.	Productie in bushels.	Beteelde oppervlakte in Acres.	Waarde van den oogst.	Gemiddelde waarde p. bushel cents.	Gemiddelde opbrengst p. acre Bushels.	Gemiddelde waarde p. acre ds.
1873	281.254.700	22.171.676	323.594.805	115.1	12.7	14.59
1874	308.102.700	24.967.027	291.107.895	94.5	12.3	11.66
1875	292.136.000	26.381.512	294.580.990	100.8	11.1	11.17
1876	289.356.500	27.627.021	300.259.300	103.7	10.5	10.86
1877	364.194.146	26.277.546	394.695.779	108.4	13.9	15.08
1878	420.122.400	32.108.560	326.346.424	77.7	13.1	10.16
1879	448.756.630	32.545.950	497.030.142	110.8	13.8	15.27
1880	498.549.868	37.986.717	474.201.850	95.1	13.1	12.48
1881	383.280.090	37.709.020	456.880.427	119.2	10.2	12.12
1882	504.185.470	37.067.194	444.602.125	88.2	13.6	11.99
1883	421.086.160	36.455.593	383.649.272	91.1	11.6	10.52
1884	512.765.000	39.475.885	330.862.260	64.5	13.0	8.38
1885	357.112.000	34.189.246	275.320.390	77.1	10.4	8.05
1886	457.218.000	36.806.184	314.226.020	68.7	12.4	8.54
1887	456.329.000	37.641.783	310.612.960	68.1	12.1	8.25
1888	415.868.000	37.336.138	385.248.030	92.6	11.1	10.32
1889	490.560.000	38.123.859	342.491.707	69.8	12.9	8.98
1890	399.262.000	36.087.154	334.773.678	83.8	11.1	9.28
1891	611.780.000	39.916.897	513.472.711	83.9	15.3	12.86
1892	515.949.000	38.554.430	322.111.881	62.4	13.4	8.35
1893	396.131.725	34.629.418	213.171.381	53.8	11.4	6.16
1894	460.267.416	34.882.436	225.902.025	49.1	13.2	6.48
1895	467.102.947	34.047.332	237.938.998	50.9	13.7	6.99

Alvorens dit overzicht nader te behandelen is, stellen zich echter twee preliminaire vragen.

Ten eerste, of ook de daling van den tarweprijs kan ontstaan zijn door een wanverhouding tusschen aanbod en vraag; doordat de voortbrenging sterker is toegenomen dan de consumtie; in één woord door overproductie?

Was die toestand aanwezig, zoo ware daarin de verklaring te vinden van eene daling, die overtreffende welke veroorzaakt werd door vermindering der voortbrengingsmoeite. Gedwongen tot verkoopen en voor het totaal der voortbrenging geen koopers vindende op een prijs, die de kosten der productie onder de

[1]) Overgenomen uit het Statistical Abstract of the U. S. 1896 (19[de] nr.) bl. 293.

minst gunstige omstandigheden dekte, hadden de voortbrengers zich moeten tevreden stellen met een lageren prijs, een die niet voor allen de productiekosten dekte; ja, men kan zich het geval denken eener zoodanige daling tot beneden de kosten der voortbrenging zelfs onder de meest gunstige omstandigheden. Intusschen, onder één voorbehoud, t. w. dat er sprake ware van een voorbijgaanden stand van zaken. Eene daling onder dergelijke omstandigheden, die twintig jaar lang aanhoudt en steeds nieuwe vorderingen maakt, is echter iets ondenkbaars; geen producent die zich getroosten zal zijne voortbrenging maar steeds voort te zetten, zonder dat ten minste zijne kosten gedekt worden.

Trouwens het geval is inderdaad ook niet aanwezig.

In het Supplementary Report van H. Chaplin en negen anderen, dat gevoegd is bij het Final Report van de »Commissioners appointed to inquire into the subject of Agricultural Depression" wordt als de vrucht van het onderzoek der commissie — een onderzoek dat bijkans vier jaar lang heeft aangehouden en als voorbeeld genoemd mag worden van nauwgezetten arbeid, waarbij geen moeiten zijn gespaard ter inwinning van alle mogelijke inlichtingen die ter zake konden dienstig zijn — het volgende gezegd: Dat, volgens de meerderheid der ingewonnen getuigenissen, de landbouw-depressie in Engeland zeker in hoofdzaak moet worden toegeschreven aan het in cultuur brengen gedurende de laatste twintig jaar van groote uitgestrektheden grond in verschillende landen en het daardoor veroorzaakte vermeerderde aanbod van landbouw-producten, alsmede aan de met deze vermeerdering der productie samenvallende vergemakkelijking van het transport; dat inderdaad het niet te betwijfelen valt, dat eenigermate, mogelijk zelfs in belangrijke mate, de prijzen der landbouw-producten daarvan den invloed hebben ondervonden; dat echter ook niet over het hoofd moet worden gezien de belangrijke vermeerdering van de bevolking der wereld die daartegenover staat. De onderteekenaars van dit deel van het verslag zeggen uitdrukkelijk, dat het der commissie niet gebleken is, dat de vermeerdering van de voedingsmiddelen over de geheele wereld sedert het begin der prijsdaling grooter zou zijn geweest dan die harer bevolking, en dat, naar hunne meening, dit ook niet het

geval is. Ten opzichte van tarwe in het bijzonder zou, naar de verkregen inlichtingen, zelfs veeleer het tegendeel waar zijn.

De tweede vraag betreft de beteekenis der graanproductie in de Vereenigde Staten ten aanzien van de graanprijzen in het algemeen. Zouden de Amerikaansche granen op de wereldmarkt verdrongen zijn door die van andere groote productielanden, waar de voortbrenging onder gunstiger voorwaarden plaats heeft, dan zou de toestand aldaar niet beschouwd kunnen worden als maatstaf of kenteeken van den algemeenen stand van zaken. Doch ook dit is geenszins het geval.

Aan het hierboven genoemde Final Report ontleen ik het volgende staatje, aangevende de verhouding waarin in de laatste eenentwintig jaar de invoeren van tarwe uit de Vereenigde Staten in Engeland hebben gestaan tot die uit andere landen.

Landen van Uitvoer.	1875/77	1878/80	1881/83	1884/86	1887/89	1890/92	1893/95
Rusland	16.7	10.0	11.5	9.9	20.4	14.4	16.6
And. Eur. landen	20.8	11.5	10.7	9.5	11.2	7.4	4.7
Ver. Staten	41.3	61.1	55.3	53.5	47.3	51.6	50.3
Canada.	5.7	6.4	3.7	4.1	4.3	4.7	5.2
Indie	6.1	2.9	11.4	14.4	10.8	12.9	6.8
Argentinie	—	—	—	—	—	3.3	11.0
Andere landen . .	9.4	8.1	7.4	8.6	6.0	5.7	5.4
	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—

Het blijkt hieruit welke overwegende beteekenis de invoeren uit de Vereenigde Staten aanhoudend gehad hebben en voortdurend zijn blijven innemen.

Keeren wij dan thans terug tot de bijzonderheden betreffende de tarweproductie in de Ver. Staten.

Wij zien daaruit dat in de laatste ruim twintig jaren de productie gestegen is, buitengewone jaren niet in aanmerking nemende, met ruim 50 percent; maar ook, dat dit niet het gevolg is van eene vermeerdering der opbrengst per acre. De met tarwe bebouwde oppervlakte is genoegzaam al evenzeer toegenomen als die van de opbrengst. Toch is de waarde van den oogst niet alleen niet in verhouding gestegen, maar zelfs aanzienlijk achteruit gegaan, bepaaldelijk in de allerlaatste jaren. Trouwens wij kunnen precies nagaan welke de loop van zaken is geweest.

Ik neem het gemiddelde van de jaren 1873 tot 1883 als punt van uitgang, omdat de groote prijsdaling eerst in 1884

een aanvang neemt. Welnu, ziehier de gemiddelden voor genoemde elf jaar, zegge van 1873 tot 1883:

Waarde per bushel cents.	Opbrengst per acre bushels.	Waarde per acre ds.
100.4	12.3	12.35

en hier staat tegenover voor 1895

50.9	13.7	6.99

Zegge: een prijsachteruitgang van bijkans de helft tegenover eene slechts zeer geringe verhooging van opbrengst per acre. En nog was deze laatste meer toevallig dan dat daarin te zien zou zijn een eigenlijke verbetering der cultuur. Nemen we het gemiddelde der laatste tien jaren, zoo vinden we een opbrengst per acre van 12.6 bushels, niettegenstaande daaronder zelfs een geheel op zichzelf staand buitengewoon gunstig jaar voorkomt.

Deze conclusie zal dan ook wel als onbetwistbaar gesteld mogen worden: dat de prijsdaling niet het gevolg is geweest van eene vermindering der voortbrengingsmoeite, veroorzaakt door vermeerdering van de opbrengst per zelfde oppervlakte.

Maar er is meer. Het totaal der met tarwe bebouwde oppervlakte is per saldo van 1873 tot 1895 gestegen van 22 op 34 millioen acres; doch zoowel in 1884 als later nog eens in 1891 was het geklommen op ruim 39 millioen. Juist in 1884 komt echter een prijsdaling voor van 91.1 op 64.5 cents per bushel, en terwijl in 1890 de prijs weder was opgekomen tot 83.9 cents, daalde die in 1892 opnieuw op 62.4 cents. De tot tweemaal toe voorgekomen onttrekking van 5 millioen acres aan de cultuur is dus — het blijkt duidelijk — veroorzaakt doordat tot de destijds bereikte prijzen, de cultuur op een deel der gronden moest worden opgegeven. Voorts is de als slotsom behouden vermeerdering der bebouwde oppervlakte ook niet eenvoudig verkregen door uitbreiding der cultuur; ten eenre heeft de uitbreiding veel grooter omvang gehad, maar hier staat tegenover dat, ten andere, de cultuur elders ingekrompen werd.

Volgens eene opgave, gedaan aan de bovengenoemde commissie, heeft alleen reeds tusschen de jaren 1880 en 1890 — tusschen welke beide jaren de totale oppervlakte met ongeveer twee millioen acres verminderde — in drie groepen van staten de cultuur de navolgende veranderingen ondergaan:

	Acres met tarwe bebouwd in 1880.	in 1890.
in de oostelijke staten .	5.500.000	4.500.000
" " midden staten .	23.250.000	17.000.000
" " westelijke staten .	6.500.000	12.000.000

Aldus, in de oostelijke, en in de midden-staten verminderingen van respectievelijk 1.000.000 en 6.250.000 acres, tegenover in de westelijke staten eene vermeerdering van 5.500.000 acres.

Zoo heeft dus verplaatsing der cultuur in ruime mate er toe moeten bijdragen om haar op de tegenwoordige hoogte te handhaven. En nu zijn er eenige bijzonderheden bekend omtrent de cultuur in die streken waar zij de grootste uitbreiding heeft verkregen, die dit en het daarmee samenhangende opgeven der cultuur elders verklaren.

De zaak is deze, dat de verbetering der landbouwmachines in de westelijke- en in de Pacific-Staten een exploitatie van zeer groote bouwhoeven heeft mogelijk gemaakt onder zoodanige voorwaarden, als waardoor de kosten op een minimum zijn gereduceerd. Zoo zou bv. in 1889 in de twee staten Noord- en Zuid-Dakota een gezamenlijke tarweoogst verkregen zijn van 43 millioen bushels met slechts 35 cents productie-kosten per bushel. [1])

Het behoeft geen betoog, dat indien de algeheele tarwe-oogst der Vereenigde Staten met zoo geringe kosten verkregen werd, er inderdaad een vermindering der voortbrengingsmoeite had plaats gevonden waardoor de prijsdaling wèl volkomen verklaard zou zijn. Doch dit is het geval niet. Alleen ten aanzien van die streken waar de voortbrenging onder de allergunstigste voorwaarden plaats heeft, gelden deze lage productie-kosten. Maar om de voortbrenging op hare tegenwoordige hoogte te handhaven, heeft ook onder veel minder gunstige voorwaarden geproduceerd moeten worden.

Van meer beteekenis dan de productiekosten onder de allergunstigste voorwaarden, is dan ook de mate waarin ten aanzien van die streken de wijziging in het voortbrengings-procédé op die kosten invloed heeft gehad. Ook daaromtrent is eene op-

[1]) Final Report van Commission on Agricultural Depression, bl. 57.

gave gedaan. In Californie — dat aangehaald wordt ten bewijze van de grootte welke de beteekenis dier kosten-vermindering gehad kan hebben — zou de besparing uitgekomen zijn op 22 cents per bushel.

Doch, men lette er wel op, eene dergelijke besparing van kosten is ook weder volstrekt niet algemeen geweest in de Vereenigde Staten. In een memorandum betreffende den landbouw-toestand in de Vereenigde Saten, aan de meergenoemde Engelsche commissie overgelegd [1]), komt eene opgave voor der productiekosten van tarwe in den staat Illinois, volgens welke die kosten aldaar tusschen de jaren 1879 en 1894 slechts afgewisseld zouden hebben van 11.10 dollars tot 9.48 dollars per acre, intusschen bij groot en zeer ongelijkmatig verschil van opbrengst in bushels per acre; — opmerking verdient het daarbij dat het laagste cijfer van de kosten per bushel nog uitkomst op ongeveer 50 cents, het hoogste op ruim een dollar.

Ten aanzien van de kosten der Amerikaansche tarwe in Europa moet intusschen niet alleen rekening gehouden worden met de productiekosten op het veld ter plaatse der voortbrenging, maar eveneens met de vermindering der transportkosten.

Dienaangaande ontleen ik aan het Statistical Abstract of the U. S. [2]) de volgende opgave van de gezamenlijke transportkosten van tarwe per bushel van St. Louis naar Liverpool:

	via New-Orleans	via New-York
	cents.	
1882	22.66	23.66
1883	19.58	27.—
gemiddeld 1882—1883	21.12	25.33
1895	12.13	18 33
verschil.	8.99	7.—
gemiddeld	7.99	

Maken wij thans de rekening op. Ik ga hierbij uit van de veronderstelling, dat de vermindering der transportkosten in doorslag aangenomen kan worden als gelijk te zijn aan de zoo juist vermelde. Welnu, al ware dan de vermindering der productiekosten voor den geheelen oogst gelijk aan die in

[1]) Minutes of Evidence. Deel III bl. 512—21.

[2]) Statistical Abstract of the U. S. 19de Jaargang bl. 328.

Californie, zoo geeft dit nog slechts eene totale verlaging der productiekosten voor de Amerikaansche tarwe, geleverd in Engeland, van 30 cents per bushel. Wij vonden echter dat hiertegenover stond eene prijsverlaging in de Vereenigde Staten van 1873—83 tot 1895 van 50.9 cents. Er kan dus geen sprake van zijn die prijsverlaging uitsluitend aan de vermindering der productiekosten toe te schrijven

En na het hierboven opgemerkte, blijft er voor geen andere conclusie gelegenheid dan deze: dat voor een goed deel daarin slechts te zien is de uitwerking van eene vermeerdering van de koopkracht van het ruilmiddel, om redenen geen betrekking hebbende op de tarwe zelve.

Eene opmerking ten slotte. Zoowel in Engeland als in Amerika is laatstelijk van de zijde der goud-monometallisten tegenover de bimetallisten beweerd, dat nu toch het verband tusschen de daling der granen en die van den goudprijs van het zilver niet langer vol te houden zou zijn. Immers op hetzelfde oogenblik dat de goudprijs van het zilver andermaal omlaag ging, stegen de graanprijzen. Dwazer bewering is echter bezwaarlijk denkbaar. De goudprijs van het zilver heeft eene vernieuwde daling ondergaan. Dit kan beduiden dat, òf wel de koopkracht van het goud weder vermeerderd is, òf wel dat die van het zilver andermaal is afgenomen. Het laatste is thans het waarschijnlijkst. Maar al ware het eerste het geval, zou dan het niet mogelijk wezen dat door speciale oorzaken, namelijk door omstandigheden betrekking hebbende op de granen, hun prijs meer steeg dan dat het goud, door oorzaken daarop betrekking hebbende, in koopkracht toenam? Men zou waarlijk al zeer zonderling moeten redeneeren om zoo iets te willen beweren. En de speciale oorzaak van de rijzing der graanprijzen ligt hier immers voor de hand; gelegen zijnde in den mis-oogst in Europa.

Amsterdam, Oct. 1897. G. M. Boissevain.

PROEVE EENER BEREKENING VAN DE KOOPWAARDE DER GRONDEN IN NEDERLAND BIJ DEN LANDBOUW EN DE VEEHOUDERIJ IN GEBRUIK.

In de vorige aflevering had ik gelegenheid de gemiddelde uitkomsten mijner berekeningen omtrent de koopwaarde der landerijen met die, gevonden door de Centrale Commissie voor de Statistiek, te vergelijken. Er blijft nu nog eene andere vergelijking over, waarnaar de wensch reeds werd uitgesproken bij de opname van mijn eerste opstel over bovengenoemd onderwerp, in de Economist van 1885, blz. 271, vv. De toenmalige Redacteur, nu wijlen den heer Mr. J. L. de Bruijn Kops, schreef toen nl. het navolgende:

„Het zoude niet onbelangrijk zijn, deze berekening, 1880 tot en met 1884, van de kapitaalwaarde der bouw- en graslanden te vergelijken met hunne belastbare opbrengst volgens het Kadaster. Dit is echter voorshands niet doenlijk, dewijl aanwijzigingen, hoe die kadastrale opbrengst zich over de verschillende soorten der ongebouwde eigendommen verdeelt, ontbreken. Trouwens van de menigvuldige veranderingen in de soort van kultuur wordt bij het kadaster slechts aanteekening gehouden bij nieuwe meting van perceelen. Zoowel om die reden, als wegens het thans veranderde schattingscijfer, zal men voor dergelijke vergelijking, de uitkomsten der thans loopende herziening dienen af te wachten."

Deze laatste, hoogstbelangrijke arbeid is sedert afgeloopen en het resultaat daarvan neergelegd in de Verslagen der Hoofdcommissie voor de Herziening der Belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen (1890), zoodat aan den boven uitgesproken wensch als nu gevolg kan worden gegeven. Evenwel slechts ten deele.

Men vindt toch in laatstgenoemde Verslagen wel opgegeven

het aantal HA. der verschillende grondsoorten, met de schaal van schatting, voor elke gemeente afzonderlijk, maar de berekening bleef achterwege, hoe groot voor ieder dezer gronden de belastbare opbrengst was en in totaal bedroeg. Wel werd het totaal bedrag voor iedere schaal afzonderlijk berekend, maar het blijkt niet, hoeveel van dit bedrag door bouw- of grasland, bosch of tuinen, of welke andere gronden dan ook, ieder voor zich daartoe wordt bijgedragen.

Wil men dit weten, dan dient men voor elke schaal van schatting deze te berekenen, een werk van zoo grooten omvang, dat ik gaarne verklaar daarvoor tijd en kracht te kort te komen. Ik heb mij om die reden dan ook moeten bepalen tot eene vergelijking der uitkomsten voor elke provincie verkregen.

De belastbare opbrengst dan bedraagt voor elk der provinciën voor bouw- en grasland samen het navolgende:

Tabel I. Provinciën.	Aantal HA. bouw- en grasland aan de herziening onderworpen.	Totaal der belastbare opbrengst van de bouw- en graslanden aan de herziening onderworpen.	Belastbare opbrengst gemiddeld per HA.
Groningen	178.943	8.249.711	46.10
Friesland	247.458	12.895.234	52.11
Drente	98.657	1.629.697	16.52
Overijsel	183.345	4.913.465	26.80
Gelderland	271.705	10.475.056	38.55
Utrecht.	88.911	4.314.185	48.52
Noord-Holland . .	183 690	11.529.127	62.76
Zuid-Holland. . .	223.324	14.546.560	65.23
Zeeland.	141.274	7.324.991	51.85
Noord-Brabant. .	265.046	9.801.858	36.98
Limburg	113.342	3.322.368	29.31
Nederland	1.995.688	88.833.070	44.51

Bovenstaande cijfers kunnen ons echter niet volkomen tevreden stellen, en wel om tweeërlei redenen. Vooreerst is de bepaling omtrent de belastbare opbrengst gegrond op de werkelijk betaalde huurprijzen in de jaren 1877 tot en met 1881, terwijl mijne berekeningen andere jaren omvatten, waarbij die gedurende het tijdvak 1880 tot en met 1884 nog het naast aan het herzieningstijdperk aansluiten.

In de tweede plaats bleven bij de herziening buiten aan-

merking de gronden, die wegens ontginning enz. vrijdom van belasting genoten, hetgeen inzonderheid van invloed is in die provincien, waar in die laatste 20 jaren belangrijke uitgestrektheden van de beste gronden in kultuur zijn gebracht, zooals dit o. a. het geval was in de provincie Drente met de afgegraven hooge venen

Het aantal HA., die wegens vrijdom van de herziening waren uitgezonderd, bedroeg voor:

TABEL II.

Groningen.	7.745.91	HA.
Friesland	8.123.85	〃
Drente	10.741.02	〃
Overijsel	4.227.27	〃
Gelderland	9.082.30	〃
Utrecht.	3.412.07	〃
Noord-Holland	10.757.94	〃
Zuid-Holland.	6.184.94	〃
Zeeland.	1.767.44	〃
Noord-Brabant	16.970.73	〃
Limburg	6.401.06	〃
Nederland.	85.414.53	HA.

Hierbij komt nog een derde — zij het dan ook minder van invloed zijnde — factor op het totaal der belastbare opbrengst. Dit is het geval met de bouw- en graslanden, die, ofschoon wel in het kadaster als bouw- of grasland voorkomende, in geen geval als zoodanig beschouwd mogen worden en waarvan ongetwijfeld vele reeds weder tot woeste gronden teruggekeerd of met houtgewas zijn beplant. De aanslag in belastbare opbrengst per HA. bouw- en grasland toch loopt tot 25 cent per HA., een schaal van schatting waar beneden zelfs de woeste gronden niet zijn aangeslagen.

Ik heb alle bouw- en graslanden, waarvan de schaal van schatting f 4 of minder per HA. bedroeg, dan ook laten wegvallen, waardoor de in tabel 1 opgenomen cijfers veranderen, zooals in tabel IV staat vermeld.

Het aantal HA., hetwelk daardoor voor elke provincie vervalt, met het bedrag der belastbare opbrengst was, in ronde cijfers, als volgt, voor:

TABEL III.	HA.	Geschatte belastbare opbrengst.
Groningen	2396	7743 gld.
Friesland	3573	10918 "
Drente	7705	25662 "
Overijsel	9011	29097 "
Gelderland	4194	14049 "
Utrecht	513	1545 "
Noord-Holland . . .	2583	5411 "
Zuid-Holland	298	937 "
Zeeland	346	742 "
Noord-Brabant . . .	4548	13443 "
Limburg	3311	10843 "
Nederland	38478	120406 gld.

Wat het aantal HA. en de geschatte belastbare opbrengst aangaat, is dit respectievelijk 1.93 en 0.14 pCt. van het totaal voor bouw- en grasland in tabel 1 opgenomen. Gronden, als de bovengenoemde toch, zijn evenmin in mijne berekening opgenomen, omdat zij in de praktijk — en zelfs nog meer waardige — als woeste gronden beschouwd worden.

Na aftrek dezer gronden heb ik de door mij gevonden gemiddelde prijzen per HA. bouw- en grasland voor elke provincie met het blijvend aantal HA. vermenigvuldigd en daaruit de verhouding per 100 bepaald.

Mij stond in dezen geen anderen weg open.

Doordien de huurprijzen over 1877 tot en met 1881 waren aangewezen als grondslag voor de bepaling der belastbare opbrengst, kon er natuurlijk van eene belasting van eenige vaste percentage van de koopwaarde van den grond geen sprake meer zijn, omdat de huurprijzen zich op verre na niet overal tot de koopprijzen van den grond gelijkelijk verhouden. Op de zandgronden met extensief bedrijf is deze verhouding o. a. veel lager dan elders anders, terwijl plaatselijke omstandigheden in dezen mede van grooten invloed zijn.

De uitkomsten van een en ander heb ik in tabel IV opgenomen en daarin tevens de verhouding uitgedrukt van den koopprijs van de door mij gevonden gemiddelden tot de belastbare opbrengst, zooals deze bij de herziening is bepaald.

Tabel IV.

PROVINCIEN.	Gemiddelde prijs per H.A. bouw- en grasland. (Zie tabel VI blz. 850) gedurende de periode.		Aantal H.A. bouw- en grasland na aftrek van het aantal H.A. met eene belastbare opbrengst van f 4 of minder. (Zie tabel III)	Totale prijs in guldens van het bouw- en grasland, volgens kolommen 2, 3 en 4 in de periode.		Totale belastbare opbrengst van het aantal H.A. in kolom 4.	Verhouding ten 100 van de uitkomsten in de kolommen	
	1880—84	1885—93		1880—84	1885—93		5 en 7	6 en 7
1	2	3	4	5	6	7		
Groningen	1236	1175	176.547	218.212.092	207.442.725	8.241.968	3.78	3.97
Friesland.	1351	1323	243.885	329.488.635	322.659.855	12.886.580	3.91	3.99
Drente	648	781	90.952	58.936.896	71.033.512	1.604.035	2.72	2.26
Overijsel	949	977	174.334	165.442.966	170.324.318	4.884.368	2.95	2.87
Gelderland	1268	1159	267.511	339.203.948	310.045.249	10.461.007	3.08	3.37
Utrecht	1788	1658	88.398	158.055.624	146.563.884	4.312.640	2.73	2.94
Noord-Holland . . .	1987	1855	181.107	359.859.609	339.032.304	11.523.716	3.20	3.40
Zuid-Holland . . .	2048	1872	223.026	456.757.248	417.504.672	14.545.623	3.18	3.48
Zeeland	1410	1350	140.901	198.670.410	190.216.350	7.324.249	3.69	3.85
Noord-Brabant. . .	1511	1158	260.498	299.833.198	301.656.684	9.788.415	3.26	3.25
Limburg	1236	1110	110.031	135.988.316	122.134.410	3.311.525	2.43	2.71
Nederland	1392	1328	1.957.210	2.724.436.320	2.599.174.880	88.712.664	3.25[6]	3.41[3]

Een paar opmerkingen dien ik hierbij te voegen. Vooreerst dat de som der getallen in kolommen 5 en 6 niet overeenstemt met het totaal hetwelk is aangegeven. Dit komt, doordien de gemiddelde prijs voor Nederland uit andere factoren dan de bovenstaande is gevonden. Dit gemiddelde toch berust op de cijfers van de tabel II en tabel IV, op pagina 850, verkregen, waar de totaal gevonden waarden van al de provincien werd gedeeld door het totaal aantal HA , die elk voor zich afwijken van de hierboven opgegeven totalen.

Ik was genoodzaakt den eenmaal verkregen gemiddelden prijs per HA. bouw- en grasland voor Nederland ook hier ter berekening te bezigen. Trouwens dit verschil is zoo gering, dat het van weinig invloed is op de percentage. Dit blijkt uit de navolgende cijfers, die het totaal der kolommen 5 en 6 aangeven, en wel voor:

kolom 5 2.720.448.942 gld.
" 6 2 598.613.963 "

waardoor de percentische verhouding voor Nederland wordt voor de kolommen 8 en 9 respectievelijk $3\,26^{1}$ en 3.41^{4} in plaats van 3.25^{6} en 3.41^{3}.

In de tweede plaats dient gewezen op de uiteenloopende uitkomst in de verhoudingen, die, wat hoogste en laagste — Drente en Friesland — betreft, niet minder dan 1.73 pCt. bedraagt.

Het spreekt wel van zelf, dat de verschillende toestanden, waaronder hier te lande het landbouwbedrijf wordt uitgeoefend, van invloed moet zijn, zoowel op de koop- als op de huurprijzen. Dat deze invloeden zich niet altijd in gelijke reden bij koop en huur openbaren, is mede aan geen twijfel onderhevig. Duurder betaalde, zeer vruchtbare gronden brengen niet altijd eene naar evenredigheid hooger huur op dan de gronden, die lager in prijs of minder vruchtbaar zijn.

Hetgeen voor den eigenaar eener boerderij geen beletsel is, kan — afgescheiden van meer of minder bezwarende bepalingen in het huurcontract — toch voor den huurder een vrij overwegend bezwaar zijn.

Ook zoude het mogelijk zijn, dat ik bij mijne berekeningen voor de eene provincie een te hoog, voor een andere een te laag cijfer als gemiddelden prijs heb gevonden. Maar ook is het denkbaar, dat in de jaren 1877—81, gedurende welke jaren

de werkelijk bedongen huurprijzen als maatstaf moesten gelden, ter bepaling van de belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen, een ongelijk verloop hebben gehad.

De Hoofdcommissie zegt dienaangaande in haar rapport aan den Minister van Financien dd. 21 April 1888 het navolgende:

„Uit de ontworpen schalen van schatting, door de opgaaf „van voorbeelden (volgens art. 16, letter *b* der wet van 1879 „toegelicht), die in 1883 en 1884 aan de Hoofdcommissie „werden aangeboden, bleek, dat ondanks de toewijding der „onderscheiden Commissien en de genomen voorzorgen, niet „overal hetzelfde uitgangspunt genomen was. Niet alleen dat „voormelde vergelijking voor sommige onderdeelen van districten „een niet onbelangrijk verschil tusschen belastbare opbrengst „in pachtprijzen of geldelijke opbrengst aanwees, maar blijkens „het onderzoek was reeds bij de keus der pachtprijzen ver„schillend gehandeld, tengevolge van uiteenloopende opvatting „omtrent hetgeen onder normale pacht moet worden „verstaan.

„Ten deele kon dat worden verklaard uit de omstandigheden „waaronder het ook werd uitgevoerd. Krachtens het derde lid „van Art. 2 der wet van 1879 moest toch de pachtprijs in „aanmerking komen, welke gemiddeld over de laatste, aan de „herziening voorafgaande vijf jaren (1877—1881) onder ge„wone omstandigheden door pachter of huurder kon worden „toegezegd en van hem kon worden bedongen, maar juist in „de laatste jaren van dat tijdperk was in de pachtprijzen in „het algemeen groote verandering en onzekerheid gekomen. „Immers tot 1866 overal geleidelijk langzaam rijzende, stegen „de pachten daarna buitengewoon, terwijl zij in de jaren „1874—1878, vooral in streken waar publieke verpachting „gebruikelijk is, een vroeger ongekend hoog punt bereikten.

„Daarna volgde eene daling, welke hoezeer algemeen, toch „door bijzondere oorzaken van localen aard, in sommige streken „plotseling groote proportien aannam, in andere tijdelijk ge„temperd werd, soms zelfs in dezelfde streek zich niet voor „elke soort van landen gelijk deed gevoelen.

„Maar de lagere stand der pachtwaarde, aanvankelijk nog „onzeker, verkreeg toch door blijvende vermindering van de „prijzen der landbouwproducten reeds gedurende het eerste

„gedeelte van het werk der herziening een algemeen en duurzaam karakter....

„Door een en ander werden de Commissien gesteld voor de „vraag of de prijzen bedongen in de eerste jaren van het tijdvak, „welke in de laatste jaren niet of niet geheel, althans niet „uit de opbrengst van de landerijen werden betaald, wel gezegd „kunnen worden onder gewone omstandigheden bedongen te „zijn; of hetgeen den pachter na betaling van dien prijs van „de opbrengst overblijft, wel toereikend is voor het onderhoud „van zijn gezin...... Dat die vragen, bij de heerschende „onzekerheid omtrent de waarde van het grondbezit in het „algemeen, door de commissien niet overal in gelijken zin „werden beantwoord, is voorzeker niet te verwonderen.„

Verder lezen wij nog:

„Bovendien hadden sommige commissien, ondanks de ge„geven wenken, angstvallig vastgehonden aan elken pachtprijs „individueel, terwijl andere, vooral in streken waar de landerijen „veelal in eigen gebruik zijn, meer geneigd waren om te „letten op prijzen, die volgens haar oordeel bedongen hadden „moeten worden, dan op die, welke werkelijk bedongen zijn.

„De eene commissie had, in overeenstemming met de aan„beveling dezerzijds, in de schaal van schatting gemiddelde „cijfers opgenomen enkel voor groepen van landen van on„geveer gelijke waarde, terwijl andere de schaal hadden aan„gevuld met zooveel bedragen, als noodig is om elk perceel, „ook van bijzondere waarde tot zijn recht te brengen.

„Aan de Hoofdcommissie„ — vervolgt zij haar rapport — „heeft de Wetgever de vereerende taak opgedragen om, bij die „uiteenloopende opvattingen en toestanden, eenheid en gelijk„matigheid in het werk der commissien te bevorderen „

Dit nu is zonder twijfel tot voldoende hoogte bereikt, hoewel zij zelve erkent, dat deze taak niet gemakkelijk te volbrengen was. In geenen deele wil zij gezegd hebben, dat de hoogste graad van gelijkmatigheid daarmede bereikt was, maar zij verwachtte van de openbaarmaking der voorloopige uitkomsten scherpe contrôle van de zijde der grondbezitters zelf, en hunne kritiek zou ook gelijkmatigheid kunnen bevorderen binnen de grenzen van elk district, waarvoor de zorg uit den aard der zaak meer aan de locale commissiën moest worden overgelaten.

Ten opzichte van de bezwaarschriften zegt de Hoofdcommissie nog het navolgende:

„Ruim 8900 bezwaarschriften, tegen de typenschatting in„gediend, zijn niet alle aan te merken als bewijzen van scherpe „beoordeeling der voorloopige uitkomsten.”

In slechts enkele werd de zaak in kwestie behandeld en waar over te hoogen aanslag der typen werd geklaagd, bleef dit niet zelden bij de eenvoudige bewering, zonder daarbij eenigen grond aan te voeren.

Door de Hoofdcommissie en de commissiën en hare voorzitters werd niets verzuimd om de voorloopige uitkomsten zooveel mogelijk openbaar te maken, en tevens voor ieder gelegenheid te geven om, door inlichtingen en opmerkingen, mede te werken tot het doel door den Wetgever op den voorgrond gesteld.

„De gevolgen van die maatregelen”, zegt de Hoofdcommissie verder, „hebben echter niet geheel aan de verwachting beant„woord. Immers de bij de Hoofdcommissie ontvangen adressen „en verslagen leveren het bewijs, dat bij onderlinge vergelijking „van schalen en typen wel was gelet op de vruchtbaarheid, op „het voortbrengend vermogen van den grond, maar veelal niet „op de ook van andere factoren afhankelijke pachtprijzen, „waarvan het gemiddelde volgens de wet tot richtsnoer moet „dienen. De wenken, aldus van verschillende zijden ontvangen, „waren derhalve niet alle geschikt, om de Hoofdcommissie in „het goede spoor te leiden in de moeilijke taak, haar door „den Wetgever opgelegd.”

Waar dus onvermoeid door de Hoofdcommissie, zoowel als door de overige Commissiën en hare voorzitters, met niet genoeg te prijzen ijver naar de volmaaktheid van hun arbeid werd gestreefd, gaven zij, wien de zaak in de eerste plaats aanging òf weinig blijk van belangstelling òf waren zij doordrongen, dat het werk aan goede handen was toevertrouwd. Waren hare typenschattingen te hoog geweest — waar dus de beurs sprak — daar zouden zeker zonder twijfel vele en velerlei met redenen omkleede argumenten aangevoerd zijn. Bovendien hadden de Commissiën over een groot aantal gegevens te beschikken en al zal de eenheid niet volmaakt zijn ten opzichte van sommige perceelen, wij mogen met goeden grond aan-

nemen, dat de herziening over het geheel, of provincie voor provincie genomen, als juist te beschouwen is. De fouten misschien in de onderdeelen begaan, zijn door hunne verschillen in meer en min over het geheel, vrij zeker ter zijde gesteld of opgeheven. Van dat standpunt ga ik dan ook uit, en al bestaat dan ook de mogelijkheid, dat de door mij gevonden koopwaarde voor enkele provinciën te hoog, voor andere te laag is berekend, toch zijn er ook oorzaken aan te wijzen; waardoor de uiteenloopende percentages volkomen kunnen worden verklaard.

Dit is onder anderen het geval met de provinciën Groningen, Friesland en Zeeland, waar in vergelijking met de overige gewesten de verhouding tusschen de door mij berekende koopwaarde te hoog, voor Drente, waar die in de laatste kolom van tabel 2 en voor Limburg, waar die in de op een na laatste kolom te laag schijnt te zijn.

In Groningen, met zijne boerderijen waarop beklemming of vaste huur rusten, zijn dientengevolge de koopprijzen in vergelijking met de pachtprijzen lager, dan onder gewone omstandigheden het geval zoude zijn. De pachter toch heeft met de jaarlijks te betalen vaste huur niets te maken, terwijl de koopprijzen daardoor gedrukt worden.

Voor Friesland en Zeeland is het aantal pachters tegenover dat der eigenaars bovenmatig groot. In 1893 trof men op de 1000 landbouwers en veehouders respectievelijk 609 en 612 pachters aan, waardoor bij verpachtingen een grooter concurrentie dan elders in het leven werd geroepen en de pachtprijzen daardoor meer dan in eenige andere provincie werden opgedreven. In Zeeland zijn bovendien vele polders zoodanig bezwaard, dat de koopprijs daardoor zeer gedrukt wordt, terwijl in Friesland de verbetering der weidelanden door terpaarde, die in de zeventiger jaren een steeds grooteren omvang verkreeg, mede zal hebben bijgedragen dat de pachtprijzen een geruimer tijd staande bleven dan elders wel het geval was.

In Drente zijn onder de ruim 10700 HA., die wegens vrijdom van de herziening waren uitgesloten, een zeer groot aantal HA. van de beste bouwlanden aanwezig; dat daardoor de geschatte belastbare opbrengst niet tot hare waarde kwam zal ieder begrijpen, terwijl deze gronden mede oorzaak waren, dat de door ons gevonden gemiddelde koopwaarde in afwijking

van nagenoeg al de overige provinciën was gestegen. De hierbedoelde zijn gronden, die, tengevolge van de steeds voortgaande vervening, van jaar tot jaar in vrij belangrijke uitgestrektheid worden ontgonnen, en tot de meest vruchtbare landerijen gerekend mogen worden. De verhouding van de koopwaarde tot die van de belastbare opbrengst, moest dus reeds alleen daardoor wel een lagere zijn.

Limburg schijnt het gewest bij uitnemendheid te zijn, waar de daling der huurprijzen, waarop de commissie in haar hierboven aangehaald rapport wees, na 1877 plotseling een veel grooteren omvang heeft aangenomen dan in een der andere provinciën, hoezeer mij hiervoor de bewijzen ontbreken. Vermoedelijk heeft de bijzondere ligging hiertoe wel in hoofdzaak medegewerkt.

Men moet eene dergelijke plotselinge daling wel aannemen, als men nagaat, dat de gemiddelde prijs van de belastbare opbrengst hier slechts f 29.31 bedraagt tegen f 38.55 in Gelderland. Het geringe verschil in verhouding van de oppervlakte der kleigronden tot die van de zandgronden kon althans moeielijk tot een zoo groot verschil aanleiding gegeven hebben.

In Gelderland is deze verhouding als 100 : 96,1, in Limburg 100 : 108,8, terwijl de mergelhoudende klei in Limburg zeker niet in vruchtbaarheid behoeft onder te doen voor de rivierklei in Gelderland. Ook behoeven de bij den landbouw in gebruik zijnde zandgronden in Limburg niet bij die in Gelderland achter te staan. Toch is het verschil in belastbare opbrengst per H.A. in Gelderland vergeleken met die van Limburg in laatstgenoemde provincie nagenoeg 23.97 pCt. lager.

Nog te sterker loopt het lage cijfer voor Limburg in het oog, wanneer men Overijsel met Limburg vergelijkt. De belastbare opbrengst per HA. bedraagt gemiddeld

in Overijsel f 26.80
" Limburg - 29.31, een verschil dus van 8.56 pCt.

In Overijsel treft men echter, ten opzichte van de klei- en veehouderijgronden tot de zandgronden met extensieve kultuur, eene verhouding aan als 100 tot 250.2, in Limburg als 100 tot 108.8, zoodat dan ook volgens mijne berekening de kooprijs in Limburg hooger was dan in Overijsel (Zie tabel IV).

De overige verhoudingscijfers, opgenomen in tabel IV, geven

volgens mijne meening geen aanleiding tot eenige nadere toelichting of opheldering, en men zal mij moeten toegeven, indien ook al mocht worden aangetoond, dat de gemiddelde koopwaarde der gronden, door mij gevonden, hier of daar te hoog of te laag is berekend, dat zij toch in eene merkwaardig evenredige verhouding staat tot de geschatte belastbare opbrengst.

In de zorg evenwel, waarmede door mij de arbeid is verricht, vind ik echter nog steeds — en thans zelfs in verhoogde mate — een waarborg, dat de gevonden koopwaarde der gronden, bij den landbouw en de veeteelt in gebruik, zeer nabij de waarheid komt in de daarvoor aangewezen tijdperken.

Ook doen de verhoudingen, in tabel IV opgenomen, voldoende zien, dat de hoogst omvangrijke arbeid voor de herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen, hier speciaal van de bouw- en graslanden, met nauwgezetheid is verricht.

De klachten hier en daar vernomen, dat deze schattingen te hoog zouden zijn, hebben naar mijne meening en volgens vorenstaande becijferingen, over het geheel genomen, dan ook zeer weinig — zoo niet het minste — recht van bestaan.

's Hage. Nov. 1897. A. Venema.

DE PAKETVAART EN NOG WAT.

Gedurende het vierde eener eeuw, van 1866 tot 1891, was het vervoer van Gouvernementspassagiers en goederen tusschen de verschillende havens van den Oostindischen Archipel opgedragen aan de Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij, die, in weerwil van haar Nederlandschen naam, een door en door Engelsche onderneming was. Zij had haar hoofdzetel te Londen met een bijkantoor te Batavia en begon den dienst op 1 Januari 1866 met 11 stoomschepen, metende te zamen 7004 ton. Nieuwe voor den dienst benoodigde schepen werden natuurlijk op Engelsche werven aangebouwd; belangrijke reparatiën werden te Singapore uitgevoerd, waar tevens gedokt werd; het personeel — gezagvoerders, stuurlieden, machinisten — bestond geheel uit Engelschen.

Gelukkig kwam in dezen toestand de gewenschte verandering door de oprichting van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, die met de Nederlandsche Regeering een contract sloot voor het vervoer van passagiers en goederen. Voor den nieuwen dienst — hier uitgebreid, daar gewijzigd, terwijl nog elders een geheel nieuwe lijn werd geopend — waren verscheidene nieuwe stoomschepen noodig, waarbij onze Regeering bedongen had, dat minstens de helft der nieuw aan te bouwen schepen op Nederlandsche werven moest worden vervaardigd. Een woord van lof mag de directie niet worden onthouden, toen zij het besluit nam al haar nieuwe stoomers — zegge dertien — aan Nederlandsche scheepsbouwmeesters op te dragen. Zoo werden te Vlissingen 4, te Rotterdam 4, te Kinderdijk 1 en te Amsterdam 4 paketstoomers voor Indië afgeleverd, die bijna alle aan het einde van 1890 te Batavia arriveerden. Daarbij had de Paketvaartmaatschappij van

haar voorgangster nog 15 schepen en van de Maatschappij Phoenix nog 1 overgenomen, en met al deze schepen begon de nieuwe onderneming den dienst op 1 Januari 1891. Al spoedig verging de Reynst bij Boeton, 22 Januari 1891, zoodat de vloot aan het einde van het eerste explotatiejaar uit 28 schepen bestond, waaronder 12 nieuwe.

In het volgende jaar, 1892, werden door de Paketvaart nog 2 stoomschepen overgenomen van de Stoomvaartmaatschappij Deli, welke liquideerde; beide schepen, die slechts korten tijd hadden gevaren op de lijn Belawan-Poeloe Pinang, waren eveneens te Amsterdam gebouwd. In 1896 werden nogmaals 2 nieuwe stoomers op Nederlandsche werven vervaardigd, terwijl dit jaar, voor het eerst tijdens het bestaan der Paketvaart, een bestelling van 3 schepen naar het buitenland ging. Heeft dus de Paketvaart in ruime mate den Nederlandschen scheepsbouw begunstigd, tevens heeft ze een groot aantal nieuwe betrekkingen geschapen voor de leerlingen onzer opleidingsscholen voor machinisten en stuurlieden; en — 't is bijna onnoodig het er bij te voegen — de dokgelegenheid te Singapore werd verlaten voor die te Batavia. Meteen moet hier nog op een andere omstandigheid gewezen worden: vóór 1891 werden de meeste goederen, door de oude maatschappij in Indische havens ingenomen met bestemming naar Europa, naar Singapore gebracht en daar overgegeven aan bevriende Engelsche lijnen, terwijl door de oprichting der Paketvaart hierin ook een gewenschte verandering werd gebracht, door een groot gedeelte dier goederen te Batavia over te laden in de stoomschepen der Maatschappij Nederland en die der Rotterdamsche Lloyd.

Eén artikel verdient in dit opzicht bijzondere vermelding, n.l. de Sumatra-tabak Vóór 1891 was het vervoer van deze tabak geheel in handen van de Engelsche Ocean Steamship Company en van den Norddeutschen Lloyd. In 1889 vervoerde de Ocean een hoeveelheid van 121034 pakken en de Norddeutsche Lloyd 54572 pakken, terwijl voor 1890 de cijfers voor beide lijnen zijn respectievelijk 124023 en 52842 pakken. Maar in het volgende jaar vroeg de Paketvaart ook een deel van dat vervoer, en zoo geschiedde het, dat den 6 Februari 1891 voor het eerst een partijtje Deli-tabak te

Batavia werd aangevoerd, en wel 746 pakken per paketstoomer Van Riebeek, die den 11^{n} Februari d.a.v. per Prinses Amalia naar Amsterdam gingen. Den 25^{n} Februari had de Prins Alexander 1281 pakken Deli-tabak aan boord, den 5^{n} Maart de Merapi 1795 pakken, enz., in 't geheel heeft de Paketvaart in het eerste jaar harer explotatie, dus van den 1890 oogst, 17169 pakken verscheept of ongeveer $7\frac{3}{10}$ pCt. van den geheelen oogst. Wel beantwoordde dat eerste jaar niet geheel aan de verwachting, daar men op 20000 pakken had gehoopt, doch het begin was er. Van den eersten Deli-oogst in 1864 tot en met het jaar 1890 was dus het vervoer steeds opgedragen aan 2 vreemde stoomvaartmaatschappijen, die in dat tijdperk ongeveer $1\frac{1}{2}$ millioen pakken hadden verscheept.

In 1892 klom het aandeel der Paketvaart in de verscheping der Sumatra-tabak tot 18,14 pCt., in 1893 reeds tot 24,17 pCt.; in 1894 is er een achteruitgang, n.l. 23,83 pCt., maar daarna volgt weer met ieder jaar een toeneming: in 1895 ongeveer 33 pCt. en in 1896 ruim $38\frac{1}{2}$ pCt. En hoe meer de Paketvaart van dat vervoer tot zich trok, hoe kleiner het aandeel der beide concurreerende lijnen, vooral dat der Duitsche lijn, werd, maar nog steeds was de Ocean de grootste verscheper. Zoo werden in 1895 aangevoerd:

door de Ocean Staemship Company.	85216	
„ „ Norddeutsche Lloyd	42810	
„ „ Paketvaart	62211	pakken,

en in 1896 door de Ocean	94436	
„ „ Norddeutsche Lloyd	29400	
„ „ Paketvaart	78228	pakken.

Was er dus nog steeds een aanzienlijk verschil tusschen Ocean en Paketvaart — in 1896 een verschil van ongeveer 16000 pakken — met genoegen kan er op gewezen worden, dat van den laatsten oogst, aangevoerd in het voorjaar van 1897, door de twee laatstgenoemde maatschappijen ongeveer evenveel is vervoerd, nl.

door de Paketvaart	78965	
„ „ Ocean	76019	
„ „ Norddeutsche Lloyd	30930	pakken.

Waar zoo de Paketvaart den strijd ondernam en haar pogingen met zooveel succes zag bekroond, daar moest het wel eenige verwondering wekken, dat ze tevens geen deel vroeg van het vervoer van een ander artikel, dat nog steeds bij tientallen van ladingen onder vreemde vlag wordt vervoerd. We bedoelen de Javasuiker, maar wil de Paketvaart ook hieraan deelnemen, dan moet ze lijnen oprichten buiten den Archipel, en dus zonder subsidie der Regeering. Een eerste stap in die richting is de oprichting eener stoomvaartlijn naar China, een der grootste afnemers onzer Javasuiker. Zoo gingen in 1895 van den suikeroogst, die toen uit 9.756.482 picols bestond, 2.829.462 p. naar China, en in 1896, toen Java in 't geheel 9.895.184 picols leverde, 2.165.910 p, die alle per stoomschip naar de beide groote raffinaderijen te Hongkong gingen.

Een dergelijke lijn bestond in het tijdvak 1880 tot en met 1888 met de booten van de bovengenoemde Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij, maar bij de oprichting der Paketvaart werd deze lijn ingetrokken. „Sedert „zijn voor het vervoer der Javasuiker naar China stoomschepen „van groot laadvermogen bevracht moeten worden. Onze Kamer „(nl. de Kamer van Koophandel te Batavia) zal niet beweren, „dat dit vervoermiddel verdwijnen zal, nu de Paketvaart naar „het voorbeeld harer voorgangster een vaart op China heeft „geopend en daarin ook Japan heeft opgenomen. De uitvoer „van Javasuiker naar China heeft afmetingen verkregen, in „vergelijking waarmede de door de Paketvaart disponibel ge„stelde scheepsruimte ontoereikend schijnt, maar toch begroeten „wij haar initiatief als een dagteekening in de geschiedenis „van den suikerhandel op China, omdat het al de kleinere „exporteurs, die hun krachten aan den handel willen beproeven, „in de gelegenheid zal stellen de suiker te verschepen zonder „te vervallen in de noodzakelijkheid van inhuur van groote „bodems, dus in den inkoop van partijen suiker boven hunne „krachten.”

Het begin van de uitvoeren naar China dagteekent van een 10 of 12 tal jaren geleden, toen te Hongkong een paar groote raffinaderijen verrezen en sedert is dat vervoer zoo goed als uitsluitend onder vreemde vlag geschied. Het volgende staatje

geeft aan, hoeveel stoomschepen voor elke maand van 1895 en 1896 naar China met suiker zijn gecharterd:

1895:		1896:
Januari	3 ss.	5
Februari	5	2
Maart	3	6 (waaronder Ned. ss. Utrecht.)
April	5	3
Mei verschill. ss. met 3833 ton.		5
Juni	6	1
Juli verschill. ss. met 9889 ton		4
Augutus	3	6
September	4	6
October	2	5
November	5	5
December	8	8

Die dienst op China en Japan, hierboven in het aangehaalde verslag der Kamer van Koophandel te Batavia genoemd en door de Paketvaart opgericht, is al spoedig weer ingetrokken, omdat er met verlies gewerkt werd: wel wat vreemd, als we weten, dat in hetzelfde boekjaar een grooter dividend kon worden uitgekeerd dan eenig jaar te voren, nl. 10 pCt. Maar nog veel grooter hoeveelheden van onze Javasuiker vinden hun weg via het Suezkanaal naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en ook dat vervoer geschiedt uitsluitend onder vreemde, meest Engelsche vlag. Zoo was de opgenomen stoombootruimten van Java naar Port Saïd voor order in 1894 bv. 74992 ton; in 1895 109238 ton, en in 1896 zelfs 146172 ton, tot welk hoog cijfer vooral de toestand op Cuba meewerkte. De Nederlandsche stoomvaart heeft ook wel eens aan dat suikervervoer deelgenomen, doch na 1890 niet meer: zoo ging in dat jaar de Voorwaarts met suiker naar Hamburg, de Bantam naar Greenock, de Noord-Brabant naar Ancona, terwijl er in datzelfde jaar reeds 70477 ton van Java verscheept werd voor Middellandsche Zee en Deleware. Dat groote aantal stoomschepen onder vreemde vlag, die deelnemen aan den suikerexport, is tevens oorzaak, dat telken jare in de handelsoverzichten de onaangename mededeeling voorkomt, dat de Engelsche vlag op Java de eerste plaats bekleedt: in 1895 waren van de 210 op Java bevrachte stoomschepen 94 onder Nederlandsche en 100 onder Engelsche vlag.

Ook ten opzichte van het suikervervoer is er voor de Nederlandsche stoomvaart dus nog heel wat te doen en het zou de Paketvaart niet moeilijk vallen, indien ze over een paar groote stoomers beschikte, ook hiervan een deel te verkrijgen, vooral in den tijd der groote suikerverscheping Juli — Augustus — September. We zullen hier niet voor elke maand opgeven, hoeveel en welke schepen in de verschillende maanden naar Port Saïd of Deleware v.o. gecharterd werden, doch wenschen het alleen te doen voor de maand Augustus. Zoo gingen daarheen:

Augustus	1895	13	Engelsche	ss.	en	1 Fransch;
〃	1896	26	〃	〃	〃	1 Noorsch;
〃	1897	10	〃	〃	〃	1 〃

Tevens moet opgemerkt worden, dat de Vereenigde Staten nog meer artikelen uit onzen Archipel betrekken, die nog steeds met vreemde zeilschepen van niet al te groote afmetingen naar Newyork gaan. Veel koffie, coprah, enz. vindt vooral van Padang daarheen den weg. De volgende zeilschepen gingen in 1895 van Padang naar Newyork:

Zweedsch *Verdandi* .	6008 pic. koffie,	200 pic.	rotting.	
Noorsch *Figaro*. . . .	14856 » »	1276 »	peper,	1805 p. cassia
Zweedsch *Wastfeld* .	9842 » »	606 »	cassia.	
Noorsch *Carte Blanche*	15619 » »	1028 »	»	
Noorsch *Sunniva* . .	9698 » »	325 »	rotting.	

Een maandelijksche dienst van Insulinde naar de Vereenigde Staten met stoomschepen van groot laadvermogen kan o.i. steeds op volle lading rekenen: in den drukken tijd der suikerverschepingen dit artikel als hoofdlading met aanvulling van koffie, rotting, enz., in de andere maanden suiker als aanvulling. Die schepen komen dan ter lossing aan een kust met grooten uitvoer van koren, katoen, enz. naar het vasteland van Europa en van hier gaan ze dan weer met een lading stukgoed of een lading Cardiffkolen naar een Indische haven. Wat dit laatste artikel betreft, trots Ombilin en Koeteikolen gaat jaarlijks nog menig stoomschip — en altijd onder vreemde vlag — met Cardiffkolen naar Java; in 1897:

Pembridge . .	1903	ton	Slingsby . . .	2094	ton
Horsa	2901	〃	Aeolus	1845	〃
Selma	2233	〃	Avala.	2415	〃
Astral	1471	〃	Wennington .	1913	〃
Montgomery .	2222	〃	Calliope . . .	1927	〃
Guildhall . .	1862	〃	Ness	1963	〃

En waar de Paketvaart op dit oogenblik niet in staat is een dergelijken dienst in het leven te roepen, daar zij over geen schepen van dergelijke grootte beschikt — of 't moest alleen de 's Jacob zijn, metende 2176 ton — daar kon zij dan tijdelijk eenige schepen inhuren, zooals zij dat ook met een drietal deed op Chineesche lijn. Tevens zou in deze richting ook nog wel iets kunnen gedaan worden door de Maatschappij Nederland, die weldra over zes gewone vrachtbooten beschikt. Immers, in het laatste verslag van de directie wordt meegedeeld, dat 5 tusschenbooten op de thuisreis Singapore moesten aandoen om daar opvulling van lading te zoeken. Opvulling van lading te Singapore, terwijl Java tientallen van ladingen bevracht onder vreemde vlag: die toestand is ongezond. Java met zijn grooten uitvoer biedt aan onze nationale stoomvaartlijnen nog zoo'n groot arbeidsveld aan, dat de klacht uit het verslag der Maatschappij Nederland wel vreemd moet klinken.

In het jaar der oprichting van de Paketvaart begon tevens de levering van Javadjatihout aan Zuid-Afrika. In 1890 toch liet de Nederlandsche Zuidafrikaansche Spoorwegmaatschappij een lading dwarsliggers en wisselhouten van Java komen, waartoe het Nederlandsche zeilschip Baron Palland van Rozendaal, metende 1244 ton, naar Durban vertrok. Het volgende jaar bracht hetzelfde schip weer een lading aan, maar daarna steeg de aanvoer met ieder jaar verbazend; het volgende staatje toont het aan:

in 1890	1244 ton		in 1894	11953 ton
1891	1244 „		1895	6715 „
1892	4794 „		1896	10976 „
1893	9913 „		(1 ton = 2,83 M³.)	

terwijl het cijfer voor 1897 ook weer aanzienlijk is, hoewel vermoedelijk kleiner dan voor 1896. In dit laatste jaar namen aan dat vervoer deel: in 1897:

Ned. *Nachtegaal*	1015	ton;	Ned. *Mart. Johanna*	1364
» *Geertr. Gerarda*	1364	»	» *Amicitia*	1113
» *Jeann. Francoise*	2230	»	» *Senior*	1088
» *Anna Aleida*	1102	»	Ital. *Repetto*	892
» *Ardjoeno*	1369	»	» *Antoinette O.*	970
» *Tromp*	1670	»	Eng. *Hawkeswater*	838
Noorsch *Signal*	908	»	Zweedsch *Medea*	1066
Eng. *Fifeshire*	1318	»	Noorsch *Heidrun*	1298

Uit dit lijstje blijkt, dat het uitsluitend zeilschepen zijn, die aan dat vervoer van spoorwegliggers deelnemen; die schepen komen aan een kust, waar ze geen nieuwe lading kunnen innemen en vanwaar ze dus naar een ander groot uitvoergebied in ballast moeten verzeilen. Een stoomvaartmaatschappij, die nu b v. haar schepen van Europa via Zuid-Afrika naar Indië zendt, kan op de terugreis telkens rekenen op een hoeveelheid hout voor spoorwegaanleg, desnoods gedeeltelijk nog als deklading. »In het afgeloopen jaar — zoo vermeldt het laatste »verslag van onzen consul te Kaapstad — werd tusschen het »spoorwegdepartement dezer kolonie en de Javasche Bosch- »explotatie een groot contract afgesloten voor de levering van »djatihouten dwarsleggers en door de deugdelijkheid van dit »hout mag men verwachten, dat de door die Maatschappij hier »gevestigde agentuur ook in het vervolg goede resultaten zal »opleveren.»

Uit bovenstaande mededeelingen, alle betrekking hebbende op het vervoer van artikelen uit onze Oost, waaraan de Nederlandsche vlag weinig of soms geheel niet deelneemt, blijkt, dat er voor onze stoomvaart nog een groot arbeidsveld open ligt. En in de gewenschte richting kan reeds heel wat gedaan worden, wanneer de bestaande Nederlandsche lijnen hun vloot slechts een weinig uitbreiden: een zoo goed gevestigde maatschappij als de Paketvaart — dividend 1893 7 pCt., 1894 9 pCt., 1895 7½ pCt., 1896 10 pCt. — met een vloot van meer dan 30 stoomschepen zou door aanbouw of aankoop van een vier- of vijftal groote vrachtbooten van ongeveer 3000 ton een nieuwe lijn van Indië op Amerika kunnen inrichten. De eveneens gunstig werkende Maatschappij Nederland beschikt reeds over een zestal vrachtbooten, die op ongeregelde tijden van Amsterdam vertrekken: ze late die booten op geregelde tijden, b.v. om de maand, via Zuid-Afrika naar Java gaan en legge zich dan toe op het vervoer van een gedeelte der groote hoeveelheden vrachtgoed naar de Kaap, die nog steeds met Engelsche schepen vervoerd worden en op de thuisreis voor het artikel dwarsleggers. Beter dan eenige andere Nederlandsche stoomvaartlijn weet de directie der Maatschappij Nederland den omvang en de soort der artikelen, die van hier naar Zuid-Afria gaan: elke

uitgaande mailboot dezer maatschappij krijgt lading aan boord voor Southampton om daar over te laden in een Unionliner. Gingen haar vrachtbooten alzoo om de Kaap, dan zouden ze tevens de hooge tollen op het Kanaal van Suez vermijden: in een der vorige verslagen van onzen consul te Singapore werd melding gemaakt van het feit, dat de Torr Head, een der grootste Engelsche vrachtbooten, een paar reizen van Barry Dock naar Singapore via de Kaap had gemaakt en dat elke reis een besparing had gegeven van 1700 pd. st.

En als dan de Nederlandsche Regeering ook nog voor een kleine subsidie te vinden was, steeds onder voorwaarde, dat nieuwe, voor den dienst benoodigde schepen op Nederlandsche werven moesten worden aangebouwd, dan zijn alle factoren aanwezig om nieuwe ondernemingen als de bovenbedoelde in 't leven te roepen. In dit opzicht zijn vooral de woorden van den Duitschen Staatssecretaris Von Bötticher, den 9 December 1896 in den Rijksdag gesproken, werkwaardig: „De stoom-„vaartlijnen blijken zeer voordeelig te werken met het oog op „het aanknoopen van handelsbetrekkingen en de bevordering „van de vaderlandsche nijverheid: om deze gewichtige redenen „moeten de subsidieeringen met 1½ millioen mark verhoogd „worden.”

Amsterdam. J. B. R.

WIJZIGING VAN HET TARIEF VAN INVOERRECHTEN.

Nu eene wijziging van het tarief van invoerrechten door de Regeering in het vooruitzicht is gesteld, kan het zijn nut hebben op eenige meer of minder bekende gebreken der bestaande wet de aandacht te vestigen.

1. de belasting naar het gewicht, die nog van sommige goederen geheven wordt, heeft een ongelijkmatigen belastingdruk ten gevolge.

Bijvoorbeeld. Petroleum kost tegenwoordig f 5.60 per 100 K.G., boomolie f 36 per 100 K.G. Van beiden is de belasting f 0.55 de 100 K.G., zoodat de belasting bedraagt voor petroleum 10 pCt. en voor boomolie 1½ pCt. der waarde van het artikel.

Dezelfde verkeerde werking doet zich voelen bij andere specifieke rechten (rechten naar maat, gewicht of tel) zoo b v. bij kaarsen, tabak enz., in het algemeen daar waar er in hetzelfde artikel verschillende kwaliteiten en dientengevolge zeer uiteenloopende prijzen zijn. Middelen van redres zijn: het splitsen van zulke tariefposten in onderdeelen, het vaststellen eener wettelijke waarde door middel eener prijscourant van makelaars of andere deskundigen en eindelijk het vervangen der specifieke rechten door rechten naar de waarde der goederen. Nu de wet van 20 April 1895 Stbl. N°. 54, houdende nadere bepalingen omtrent de heffing van invoerrecht naar de waarde der goederen, zulke goede resultaten oplevert schijnt er geen beter middel te zijn om van de invoerrechten een billijke verteringsbelasting te maken dan uitbreiding van het getal goederen die naar de waarde belast zijn.

2. de belangen der kleine industrie worden niet genoeg in het oog gehouden.

De groote industrie b.v. heeft vrijdom van belasting voor hare machines en stoomwerktuigen, de handwerksman voor

zijne gereedschappen. Tusschen beiden in ligt de groep der werkbazen die betalen moet voor bijna al zijne hulpmiddelen bij den arbeid. Zoo laat men den aannemer betalen voor zijne heiblokken, hijschtoestellen, handlieren, takels enz., den smid voor zijn aanbeeld, zijne boormachine en zijne draaibank, den slachter voor zijn hakblok en zijne machines om vleesch te hakken of worst te stoppen, den boekbinder voor zijne snijmachines en persen, enz. enz. Dit is geene gelijke behandeling: alle hulpmiddelen bij den arbeid dienen vrij te zijn, ook al kunnen zij wel eens een enkele maal door particulieren tot huislijk gebruik worden gebezigd.

3. er ontbreekt eene administratieve rechtsmacht voor geschillen over de rangschikking der goederen.

Koffie b.v. is volgens de wet vrij van belasting, hare surrogaten echter, peekoffie of cichorei en kunstkoffie zijn belast verklaard omdat zij naar aard of bestemming te rangschikken zouden zijn onder „kramerij" en „aardappelmeel-fabrikaten."

Het publiek legt zich bij deze uitspraken neer, naar men mag aannemen meer uit vrees voor een proces dan uit instemming met de zienswijze van den fiscus. Indien kwestiën als deze zonder kosten, of althans zonder noemenswaardige kosten, in eerste en laatste instantie uitgemaakt konden worden door een van den fiscus onafhankelijk college, b.v. door den Raad van beroep voor de invoerrechten, zou het beginsel van draagkracht naar vermogen ook bij de invoerrechten beter tot zijn recht komen.

4. de vrijstelling van invoerrecht voor accijnsvrije goederen, ingevoerd om hier te lande eenige bewerking te ondergaan (art. 6 letter h der wet van 15 Augustus 1862 S. 170) dient eenigszins te worden verduidelijkt en uitgebreid.

Het is n.l. aan twijfel onderhevig of onze voor export werkende fabrikanten op grond van dit artikel vrijstelling kunnen erlangen voor losse onderdeelen van hun fabrikaat of voor halffabrikaten (voor hèn grondstof) die zij uit het buitenland moeten betrekken.

Een fabrikant van spoorwegrijtuigen b.v. levert aan het buitenland, maar moet op zijn beurt sommige onderdeelen van daar betrekken; een fabrikant van electrische lampen, grooten-

deels voor export werkende, ontvangt uit het buitenland de glazen ballons die hij — tot lampen verwerkt — na eenigen tijd weer daarheen zal verzenden. Zal men nu daarvoor belasting heffen en aldus nalaten te doen wat tot eene gezonde ontwikkeling onzer industrie strekken kan? Dat zou geen goede politiek zijn. Maar de wetgever spreke het dan ook duidelijk uit, dat alle grondstoffen voor fabrieken of trafieken vrij zijn van invoerrecht, voor zoover ten genoege van het Bestuur der belastingen worde bewezen dàt, en tot welke hoeveelheid, diezelfde grondstoffen (al of niet bewerkt) weder zijn uitgevoerd.

5. de wettelijke tarra is in vele gevallen onjuist. De werkelijke tarra is b.v. voor Manilla tabak $3\frac{1}{2}$ pCt., voor Sumatra $2\frac{1}{2}$ pCt., voor Braziel $1\frac{1}{4}$ pCt.; de wettelijke tarra 8 pCt., dus veel te hoog. Indien de rechten naar het gewicht in ons tarief nog eene eenigszins beduidende plaats zullen blijven innemen was het raadzaam de tarra voor elke goederensoort afzonderlijk te bepalen in verband met hare verpakking. Regeling bij de wet zou met het oog op de wisselende behoeften van den handel geene aanbeveling verdienen; men zou dit punt gerust kunnen overlaten aan den Minister van Financiën, deze desnoods den Raad van beroep voor de invoerrechten gehoord.

Eindhoven R. VAN DER FEEN.

October 1897.

NIEUWE UITGAVEN.

Mr. H. P. G. Quack. De Socialisten, 4e deel, 3e stuk.

Het boek van Prof. Quack is onlangs voltooid geworden. Met zeldzame toewijding en werkkracht is gedurende een kwart eeuw door den auteur gearbeid, om de ontwikkeling der sociale idee, van Plato's tijd tot op heden, te boek te stellen.

Een arbeid is hier verricht, die oprechte bewondering afdwingt, al ware het slechts wegens zijn in waarheid immensen omvang. Immers zoo ongeveer de geheele socialistische literatuur van alle eeuwen moest worden gelezen en geëxcerpeerd; en daarnevens moest worden verwerkt, alles wat noodig was om de figuren die werden geschetst, te plaatsen in de lijst van hun tijd. Het doel toch van den schrijver was, begrijpelijk te maken, dat die personen toen en daar zoo spraken en handelden, als zij deden.

Welk een liefde voor de eens aanvaarde taak moet er noodig zijn geweest om dezen arbeid mogelijk te maken! Wie ook maar oppervlakkig met de geschriften der socialisten kennis maakte, zal eerbiedig hulde brengen aan den man die geheel alleen dezen reuzenarbeid volbracht.

En bij deze hulde voegt een welgemeende gelukwensch, dat het den auteur gegeven mocht zijn dit werk te voltooien, dat een geheel eenige plaats inneemt in de economische literatuur, niet alleen van ons land, doch van de geheele wereld. Mij althans is geen werk over het socialisme bekend, dat met dat van Prof. Quack op één lijn zou kunnen worden gesteld. Er is reden tot oprechte dankbaarheid dat het bestaat. En zeer gewenscht zou het zijn, — op gronden, niet van egoisme, om te pronken met wat hier werd gewrocht, doch van altruisme tegenover het buitenland — dat eerlang eene vertaling in een wereldtaal mocht worden ondernomen.

Eene uitvoerige kritiek van het werk te leveren, ziedaar een taak waaraan ik mij niet gaarne wagen zou. Alleen hij die met gelijke compleetheid als de schrijver dit deed, de socialistische literatuur zòu hebben in zich opgenomen, zou kunnen beoordeelen of bij de schets der verschillende socialisten geen wezenlijk moment is overgeslagen, de proporties met juistheid werden in acht genomen, licht en donker behoorlijk werden verdeeld.

En eene schets van de algemeene systematiek en beteekenis van dit boek mag, na wat de heer Pierson in den jaargang 1889 van ons tijdschrift daarover schreef, hier ter plaatse overbodig worden geacht. Ik zoude het dus bij dit kort woord van aankondiging kunnen laten, ware het niet dat het laatste hoofdstuk een woord van verweer en protest vordert, dat m.i. in den Economist niet mag ontbreken, . . . ook al had ik het veel liever uit anderer pen zien vloeien.

In dit hoofdstuk werpt de schrijver, aan het eind gekomen van zijn taak „op den drempel der twintigste eeuw" een blik terug op de negentiende. De vraag mag gesteld, of hij daarbij voldoende heeft weten te waken tegen het gevaar, om de zaken te bezien door den bril der socialisten, met wie hij een kwart eeuw, naar zijn eigen getuigenis, heeft „omgegaan als bekenden" en met wie hij zich zelven „allerlei diets gemaakt" heeft. In de geschriften van de socialisten treft men van de ontwikkeling der samenleving in deze eeuw eene voorstelling aan, die als een schablone telkens weder terugkeert, ondanks haren strijd met de feiten. Concentratie van den rijkdom, naast geleidelijke verarming der werklieden; en dit proces begunstigd door de economie, welker individualistische doctrine strekken moest om de maatschappij tot een plutocratie te vervormen. Ziedaar het kort begrip dezer schablone, die in het laatste hoofdstuk van Prof. Quack's boek haar apotheose viert. Enkele citaten, zij zouden gemakkelijk vermeerderd kunnen worden, mogen de juistheid dezer uitspraak staven.

De ontwikkeling der groot-industrie in deze eeuw kwam op geweldige schaal het kapitaal en den ondernemers ten goede. „De ondernemer, die zich slechts liet medevoeren door den loop der industrie, werd de groote kapitalist. De arbeider, op den lageren trap van 't werk staande, had echter geen deel aan

die winsten. Integendeel: zijn arbeid gold hoe langer hoe minder" . . . . . (bladz. 1174) "Wat die arbeiders betrof, zoo waren, volgens die geldmaatschappij, alle menschen overtollig, wier arbeidskracht niet met winst door den kapitalist kon worden gebruikt. . . . . Die niets hadden, hadden toch eigenlijk haast geen recht om te leven. . . . . De beurs gaf den toon aan, en de firma Gauwdief, Gannef en C° bloeide.

Dit vertoonde de éene zijde der negentiende-eeuwsche maatschappij. Op de andere zijde zag en las men de martyrologie der arbeidende standen, het lijden van hen, die de Engelsche economie niet oneigenaardig noemt "the labouring poor"" (bladz. 1176 en 1177).

En "dat beschaafde kringen zich bij zulke toestanden neerlegden, er in gingen berusten, meenende, dat het niet anders kon, en dat eene natuurlijke orde van zaken daartoe dreef, is voor het grootste deel de schuld geweest van den invloed der leer der staathuishoudkunde Deze gaf de "doctrine" aan die de gewetens kon sussen" (bladz. 1179). Geen blaam mag in dit opzicht echter vallen op A. Smith: zijn leerlingen Malthus en Ricardo zijn het, die de economie maakten tot een verdediging der plutocratie. Vooral Malthus heeft hieraan schuld. Na zijn boek "begon het helder te worden, dat de theorie over de volkswelvaart, zich omboog tot een theorie van den rijkdom" (bladz. 1180).

De moderne economie "onderwees den ondernemer de onrijpe arbeidskrachten van kinderen en vrouwen aan het rad der machine te klinken . . . . en vestigde de routine om den werkman niet als mede-arbeider maar louter als werkkracht te beschouwen" (bladz. 1190).

Die doctrine, de staathuishoudkunde, "was van alle kanten bijeengebracht. Een waardeleer door Condillac bedacht, waarbij den lieden werd voorgegoocheld, dat de dingen geen waarde hebben omdat zij arbeid kosten, maar dat arbeid aan de zaken wordt ten koste gelegd, omdat zij waarde hebben — wisselde af met spitsvondige sofistische onderzoekingen over de uitwerking van vraag en aanbod, en de zegenrijke gevolgen der algemeene mededinging" (bladz 1208). Met de resultaten echter van hun onderzoek namen, zoo dikwijls hun eigenbelang dreigde er mede in botsing te komen, "de heeren staathuishoudkun-

digen" het niet al te nauw. Dan, rideant augures; niet waar, il est avec le ciel . . . .

En dan het jammerlijk fiasco hunner profetien van welvaart! Niets er van kwam uit. De toestand der arbeiders was troosteloos. Het kwam zoover dat men Malthus' leer dankbaar als een uitkomst beschouwde; "er mochten in die kringen geen menschen meer geboren worden! Het waren slechts zooveel monden meer, die op de toch reeds karige bete broods van anderen aasden" (bladz. 1210).

Daarbij werd, vooral tegen het einde, onze eeuw voortdurend nog geteisterd door de plaag der werkloosheid. "Het stelsel van den vrijhandel bracht in elk land op zijn beurt die ramp met zich mede" (bladz. 1211).

Op den bodem nu van deze onder den invloed van de liberale staathuishoudkunde misvormde samenleving, begint de sociale idee te woelen. De maatschappij begint in hare voegen te kraken. "In de steden brengt men . . . bouwstof samen voor de barricades der toekomst. Op het veld onderwijst men het alphabet der Jacquerie . . . . De heeren staathuishoudkundigen doen, alsof zij dat alles niet zien, en beramen hoofdstukken voor een nieuwe mathematische waardeleer, of een puntige theorie over prijsvorming." Tot te eeniger tijd hen de revolutie verrast, en hen met hun theorie meesleurt "in den jammer van dood en verderf" (bladz. 1212 en 1213).

Ik heb, bij de keuze der citaten, mij tot enkele hoofdpunten bepaald, en ik wensch dat ook te doen in mijne kritiek. Eene volledige behandeling van den inhoud van dit hoofdstuk, zou veel meer ruimte vereischen, dan in een tijdschriftartikel beschikbaar is. Ter zake dan.

De staathuishoudkunde een theorie van den rijkdom, een verdediging der plutocratie! Ja, er is nu eenmaal niets aan te doen dat deze wetenschap, die, zonder door preliminaire beschouwingen over de zedelijke waarde van 's menschen streven naar stoffelijke welvaart, zich vooraf te begeven op het gebied der ethiek, dit streven als feit zonder meer aanvaardt, zich tot taak heeft gesteld, de wetmatigheid op te sporen in de verschijnselen die daarmede samenhangen.

Van dit, op den drang tot zelf-behoud [1]) rustend, streven naar stoffelijke welvaart is toch een en ander het gevolg, wat de moeite loont van een wetenschappelijk onderzoek. Wie, om haar object, deze wetenschap beneden zijn aandacht acht, late haar met rust De economie kan zich dat laten welgevallen, ook wanneer het geschiedt door een oud-hoogleeraar in de staathuishoudkunde. Maar men dichte haar geen bedoelingen toe, ten eenenmale in strijd met haar eigenlijk wezen.

Een wetenschap heeft geen doel buiten zich zelf. En het zou Prof. Quack moeilijk vallen te bewijzen dat de staathuishoudkunde als zoodanig plutocratische tendenzen heeft of had. Verdediging van eenigen staatsvorm heeft zij nimmer beoogd.

De leer van Malthus zou dit plutocratisch karakter der economie in het licht stellen. Hoe is het mogelijk dit te meenen! Waarom wordt door Malthus en wie zijn denkbeelden verder hebben ontwikkeld, een langzame bevolkingsaanwas wenschelijk geoordeeld? Omdat naar hunne meening snelle uitbreiding der bevolking beteekent: lage loonen en hooge rente. Had Malthus kapitalistische neigingen gekend, zijn theorie had moeten luiden, het is wenschelijk dat de bevoorrechte klasse haar procreatie beperkt, en dat de arbeidersbevolking zich zoo snel mogelijk uitbreidt. Doch is dit ooit door de economie geleerd?

Even onbegrijpelijk is mij de passus over vrijhandel en werkloosheid. Heeft niet de strijd voor protectie altijd en overal een sterk kapitalistisch karakter gedragen? En is het streven der vrijhandelaars er niet steeds op gericht geweest dit karakter, bevoorrechting van enkelen ten koste van het algemeen, scherp te doen uitkomen? De arbeiders-beweging is dan ook, mag men zeggen, algemeen tegen protectie, de socialisten zijn het zeker. Toch niet op plutocratische gronden, of omdat zij bestendiging van de werkloosheid begeerlijk achten?

En wat te zeggen van het beeld dat Prof. Quack schetst van den maatschappelijken vooruitgang en het aandeel daarin van de werklieden? Laat mij mogen volstaan met een verwijzing

[1]) Is het noodig er nog eens opzettelijk aan te herinneren, dat de drang tot zelf-behoud, de conatus suum esse conservandi waarvan Spinoza sprak, geldt een «zelf» dat wordt, niet is? Zelf-behoud en zelf-ontwikkeling zijn begrippen die elkaar dekken, niet uitsluiten.

naar het uitnemende boekje van Webb, Labor in the longest reign, een getuige dien Prof. Quack zeker niet wraken zal. Het laatste hoofdstuk van Prof. Quack's boek zou, naar het mij voorkomt, wat dit punt betreft door de beste woordvoerders der socialistische beweging thans niet meer voor hun rekening genomen worden.

Ja, maar de beloften van algemeene welvaart die de economie in den aanvang dezer eeuw aflegde, zijn dan toch falickant uitgekomen!

Wat eenkele economen mogen hebben gedaan of misdaan blijve voor hunne rekening. De wetenschap der staathuishoudkunde belooft niets en kan niets beloven, dan kennis van causaliteit op het gebied der economische verschijnselen. En die belofte tracht zij eerlijk en ernstig na te komen.

De waardeleer van Menger, Jevons en Walras,[1]) met al hetgeen zich daaromheen reeds thans groepeert, is een hoogst belangrijk a conto op deze schuld. Al te gemakkelijk dunkt mij dan ook de wijze waarop Prof. Quack met deze waardeleer, een goochelspelletje van Condillac,[2]) afrekent. Meent Prof. Quack die waardetheorie, die thans in economische kringen vrij wel algemeen is aanvaard, te kunnen weerleggen, waarlijk hij zal met die wederlegging geen overbodig werk doen. Tot dusver is het niet gelukt.

Prof. Quack is, laat mij het mogen zeggen, in zijn slotwoord niet fair tegenover hen die hij bestrijdt, en niet breed is de schets die hij geeft van hun standpunt. Geen oogenblik blijkbaar heeft

[1]) Hoe zonderling is die opmerking (of dat verwijt?), dat de staathuishoudkunde «van alle kanten bijeengebracht is.» Welke zin is hieraan te hechten? Is er éêne wetenschap te noemen waarvan dit niet geldt? Is ook niet de inhoud van Prof. Quack's boek, dat zoowel Plato als Owen, Bakounin als Proudhon behandelt «van alle kanten bijeengebracht»?

[2]) Dit met het oog op de zinsnede in «le Commerce et le Gouvernement» (editie Guillaumin, Collection des principaux economistes bladz. 253): une chose n'a pas une valeur parce qu'elle coûte comme on le suppose; mais elle coûte, parcequ'elle a une valeur. Deze zinsnede is zeker merkwaardig; doch met welk recht hier de nieuwere waardeleer op naam van Condillac wordt gesteld, moge blijken uit het feit dat von Böhm, die meer dan iemand zich met betrekking tot de dogmen-geschiedenis der waardeleer heeft verdienstelijk gemaakt, deze opmerking van Condillac blijkbaar niet kende, althans haar noch haar auteur vermeldt!

hij gedacht aan de mogelijkheid, dat er een ethisch individualisme kan bestaan, welks ideaal even hoog, en welks beginselen even zuiver zijn als het socialisme waardoor hij zelf is bezield.

Zelf noemt hij zijn arbeid: het uitstooten van een kreet voor de gemeenschap. Het kan een verdienstelijk werk zijn dit te doen; doch het mag nimmer geschieden met den voet op den nek der economie. Immers men kan, ook — of wellicht beter: juist — als wegbereider van den toekomststaat, de voorlichting der economie onmogelijk missen. Vormen niet het streven naar meer stoffelijke welvaart voor de werklieden en de beweerde onrechtvaardigheid der verdeeling van den rijkdom zooals die thans bestaat, den achtergrond der geheele socialistische beweging? Hoe wil men dan over deze beweging en de eischen die zij stelt, oordeelen, zonder voorafgaande grondige studie van de wijze waarop thans productie en distributie plaats hebben, en van de oorzaken die daartoe hebben geleid; m. a. w. van de staathuishoudkunde, die zich met deze onderwerpen bezig houdt?

Hoe dit zij, en aangenomen voor een oogenblik dat, naar de voorstelling van Prof. Quack, economie en socialisme tegenstanders zijn, -- men mag van zijn tegenstanders geen Zerrbild maken, zal discussie mogelijk en vruchtbaar wezen. Door Prof. Quack is dunkt mij bij het schrijven van zijn slotwoord deze gulden regel niet in het oog gehouden. Vandaar dat, lettend op het gezag van den schrijver, en op de macht zijner eloquentie, een woord van protest mij plicht scheen tegen een hoofdstuk dat, naar mijne meening, dit hoogstbelangrijk werk op droevige wijze ontsiert.

Mr. J. A. N. Patijn. Zondagswetgeving.
Akademisch proefschrift. Leiden 1897.

De naam van het proefschrift, dat Mr. Patijn onlangs het licht deed zien, is misschien in zoover niet gelukkig gekozen, dat hij onzekerheid kan doen rijzen omtrent hetgeen den lezer wachten zal. Men zou den schrijver groot onrecht doen met, op grond der woordvoeging in den titel, te meenen in zijn boek beschreven te zullen vinden een wetgeving nu eens zóó volmaakt, dat zij als een Zondags-kind te midden harer zusteren, slechts tot dankbare blijdschap over hare zeldzame verschijning

stof geeft. Eer mag men achter den naam een tegengestelde bedoeling zoeken, en vermoeden dat de auteur, met een herinnering aan objecten van onuitputtelijke duitsche geestigheid, in den titel van het boek heeft willen te kennen geven dat onze Zondagswet, wanneer zij — men denke aan het geval te Haarlem — zich eens flink te weer zal stellen, de gedachte wekt aan den Zondags-ruiter; of aan den Zondags-jager wien het, ondanks zijn eerlijk pogen, niet mag gelukken, te treffen het wild dat hij jaagt.

Hoe dit zij, men blijve bij den titel niet staan, doch leze het boek in zijn geheel door, om het neer te leggen onder den indruk, dat hier een even moeilijk als belangrijk onderwerp op frissche, aantrekkelijke wijze is behandeld, door iemand die, hoe warm ook gestemd voor de zaak der Zondagrust, haar toch over het algemeen met gematigdheid wil dienen, gedachtig aan het feit dat Zondagsrust voor velen, Zondagsarbeid voor anderen onvermijdelijk maakt.

Het proefschrift is in twee deelen, van ongeveer gelijken omvang, geplitst, voorafgegaan door een korte inleiding, en gevolgd door een »Besluit« waarin de schrijver de conclusies trekt uit zijn boek. Het eerste gedeelte geeft een historisch overzicht van het vraagstuk der Zondagsrust, en bespreekt dit in het algemeen; het tweede behandelt de bestaande wetgeving en hare geschiedenis in Duitschland, Zwitserland, Engeland, Oostenrijk en Nederland.

De vraag der Zondagsrust heeft twee aspecten, een religieus en een sociaal, het laatste, als alle sociale vragen, op zich zelf weder veelzijdig. De schrijver heeft gemeend zich tot de sociale zijde van het vraagstuk te moeten bepalen, en men mag hem daarvan zeker geen verwijt maken. Nader nog heeft hij zijn thema beperkt, door het alleen in betrekking tot handel, nijverheid en verkeerswezen te bespreken. De landbouw is er buiten gelaten; wat jammer is in zoover b. v. het hier te lande geldend verbod van Zondagsarbeid voor vrouwen, juist in het landbouwbedrijf tot de bekende bezwaren, en zelfs reeds tot wetswijziging, geleid heeft.

Wat het theoretisch deel betreft, zou ik willen vragen of de schrijver, bij de behandeling van den invloed van Zondagsrust op het productievermogen van den arbeid, niet te veel

gelijk stelt verkorting van werktijd en invoering van Zondagsrust. Zeker bestaat hier analogie, maar toch ook verschil. Verkorting van werktijd, waar deze overmatig is, voorkomt uitputting van den werkman, en komt daardoor aan zijn productievermogen ten goede. Hetzelfde zal, althans voor een deel, het geval zijn, waar Zondagsrust volgt op een week van zeer langdurigen en ingespannen arbeid. Doch waar de arbeidsduur niet overmatig lang is, is het zeer de vraag of invoering van Zondagsrust de productiviteit van het bedrijf geheel onaangetast zal laten; een vraag, die niet met een beroep op de resultaten met de verkorting van werktijd in het algemeen verkregen te beantwoorden valt.

Natuurlijk is mijn bedoeling niet, hiermede te kennen te geven, dat naar mijne meening de zaak van de invoering van Zondagsrust staat en valt met haar invloed op de productiviteit van den arbeid. Ook overwegingen van geheel anderen aard mogen hier een woord mede spreken. Doch de hierbedoelde invloed van de Zondagsrust — van zooveel gewicht, omdat de economische belangen van de werklieden daarmede ten nauwste verbonden zijn — eischt m. i. nog verder onderzoek voor ieder die, anders dan de schrijver (bladz. 218), bij de regeling der Zondagsrust ook met de belangen der productie, althans tot op zekere hoogte, wil zien rekening gehouden.

Het theoretische deel van het proefschrift is trouwens, naar het mij voorkomt, niet het best geslaagde. Zoo ware b. v. over de kwestie of het voorschrijven van Zondagsrust den vraag naar arbeidskrachten bevorderen kan, meer te zeggen dunkt mij, dan »dat dit niet een der geringste lichtzijden daarvan zou zijn.« (bladz. 65).

Intusschen, niet het oefenen van kritiek werd met het schrijven dezer korte aankondiging beoogd. Mijn doel was op te wekken tot kennisneming van het lezenswaardig proefschrift. Nu onze wet van 1815 — die de schrijver noemt: niet volledig uit te voeren, slecht van redactie en techniek in het algemeen, verouderd, van een verkeerde strekking, niet goed vereenigbaar met andere wetten, en, pour la bonne bouche, in strijd met de grondwet (bladz. 200) — eerlang staat te worden vervangen, komt het boek van Mr. Patijn juist op tijd.

Den Haag, November 1897. C. A. Verrijn Stuart.

ECONOMISCHE KRONIEK.

NEDERLANDSCHE BELASTINGEN. — INDISCHE FINANCIEN. — SCHATKISTBILJETTEN. — PERSONEELE BELASTING. — NACHTARBEID DER BAKKERS. — DE ENGELSCHE WERKSTAKING — LANDBOUW-WARRANTS — SPOORWEGEN IN ZWITSERLAND.

Nederlandsche belastingen. In de memorie van antwoord op de algemeene beschouwingen over de staatsbegrooting deelde de Minister van Financiën nader het een en ander mede over zijn voornemens. Ten aanzien van de tariefherziening verklaart hij consequenter toepassing van het stelsel van fiscale rechten tot verbetering van het tarief in zijn geheel te beoogen. Welke versterking van inkomsten daardoor kan verkregen worden, kan nog niet worden uitgemaakt. De verklaring, dat verhooging van directe belastingen uit den aard der zaak niet in aanmerking komt, wordt dus verduidelijkt, dat verhooging is uitgesloten, niet omdat de Rijks directe belastingen zelve te hoog zijn opgevoerd, maar omdat daarnaast plaatselijke belastingen worden geheven, die in de laatste jaren in verschillende gemeenten sterk zijn aangegroeid. „Het Rijk is daardoor in de noodzakelijkheid gebracht om zijn uitkeeringen aan de gemeenten sterk te verhoogen. Verhoogde het thans zijn directe belastingen, dan zou het zijn eigen werk voor een deel te niet doen.” Of de progressie, zooals in het voorloopig verslag was beweerd, niet tot haar recht is gekomen, laat de Minister in het midden. Hoever de progressie reiken moet om tot haar recht te komen, is tot dusver niet aangetoond, en of niet progressie hooger opbrengst zou geven is onzeker. Wat de successierechten betreft, heeft de Minister met belangstelling kennis genomen van wenschen om deze meer te doen opbrengen. Die zaak is in studie genomen. Intusschen kan wel verklaard worden, dat aan den wensch om tegen verhooging dier rechten den vleeschaccijns af te schaffen, niet kan worden voldaan.

Een wetsontwerp tot afschaffing der Rijkstollen wordt in gereedheid gebracht. Tot dekking der leemte zal 't verhoogde zegelrecht bestemd worden, terwijl andere ontwerpen tevens in gereedheid worden gebracht om het tekort op de gewone uitgaven te dekken, dat naar de Minister vreest de geraamde 1½ millioen nog zal overtreffen wegens waarschijnlijke overschrijding der aanvankelijk voor de uitkeeringen aan de gemeenten geraamde som. Volgens een hierbij overgelegde statistiek, echter reeds dateerende van 't jaar 1890, bedroegen de verschillende tollen de volgende sommen geheven door:

	Landtollen.	Watertollen.	Totaal.
provinciën. . . .	69.663	189.031	258.694
gemeenten. . . .	273.202	489.291	762.493
waterschappen . .	27.595	171.229	198.824
particulieren . . .	143.307	178.511	321.818
Rijk.	293.969	245.215	539.184
	f 807.736	1.273.277	2.081.013

Een wetsontwerp zal worden ingediend tot uitvoering van art. 31 der wet op de personeele belasting, waardoor op eenvoudige wijze een rijwielbelasting zal worden ingevoerd. Nog is in behandeling een wetsontwerp, brengende verbetering in de wet op den accijns op het gedistilleerd, ter voorkoming van onregelmatigheden, die jaarlijks aan de schatkist veel inkomsten onttrekken. Ten aanzien van het overgangsrecht op onroerend goed is, in plaats van het ingetrokken wetsontwerp van den vorigen Minister, een ontwerp ingediend, waarbij dit recht, met behoud der opcenten, gesteld wordt op 6 pCt. in rechte en in zijdlinie. Daarmede wordt gerekend op een hoofdsom van f 204.000 tegen f 66.000 tegenwoordig (1 pCt. van f 2600.000 en 5 pCt. van f 800.000), gevende met de 38 opcenten een voordeel van f 190.440. Het voordeel door de buitenlands wonende eigenaren genoten door verlaging van mutatierechten en grondbelasting wordt begroot op f 147.000.

In zijn memorie van antwoord bij de middelenwet deelt de Minister nog mede, dat de afschaffing van den accijns op vruchtenwijnen, al is het onderzoek nog niet geheel afgeloopen, waarschijnlijk komen zal. Tot afschaffing van den accijns op geslacht herhaalt de Minister niet te kunnen medewerken.

Eindelijk wordt in de memorie van antwoord bij Hoofdstuk VII *B* nog het volgende medegedeeld.

Vermogens- en bedrijfsbelasting. Op de vraag: of de Minister bereid is een herziening van deze belastingen ter hand te nemen, kan in zoover toestemmend worden geantwoord, dat het inderdaad in zijn bedoeling ligt voorstellen te doen om enkele gebreken die de ervaring aan het licht heeft gebracht, te verwijderen en enkele leemten aan te vullen.

Vergeleken met de uitkomsten, bij de heffing van soortgelijke belastingen in het buitenland verkregen, zijn de hier te lande verkregene inderdaad gunstig te noemen. Voor de vermogensbelasting bij voorbeeld is er een middel tot contrôle in de beëedigde aangiften voor de successierechten, en verzekerd mag worden, dat in de groote meerderheid der gevallen de opgaven voor de vermogensbelasting, aan die aangiften getoetst, juist blijken te zijn. Doch het mag evenmin worden verzwegen, dat betreurenswaardige afwijkingen worden geconstateerd, talrijk genoeg om reden te geven tot de vraag, of hierin niet voorzien moet worden. De Minister meent, dat dit behoort te geschieden. Eerlang zal een wetsontwerp gereed zijn, dat gebleken onware aangiften door boeten strafbaar stelt.

Een besluit tot vereenvoudiging der beschrijvingsbiljetten wordt ontworpen.

Ten aanzien der beschrijvingsbiljetten voor de bedrijfsbelasting zal bepaald worden dat de ontvanger geen waarschuwing mag uitzenden buiten voorkennis van den inspecteur. Ook zal in het algemeen nog meer voorafgaand onderzoek bij het uitzenden van beschrijvingsbiljetten worden aanbevolen.

Maar de Minister kan niet medegaan met de leden, die de artikelen 13 en 14 der wet op de bedrijfsbelasting willen gewijzigd hebben in dezen zin, dat de tusschenkomst van den ontvanger kome te vervallen en de voorzitter der commissie van aanslag al het werk zal doen.

Aan den wensch naar bespoedigde uitreiking der aanslagbiljetten zal de Minister trachten te voldoen.

Personeele belasting. Het lag voor de hand, dat de toepassing eener nieuwe wet op de personeele belasting niet terstond met die nieuwe juistheid en gelijkmatigheid zou geschieden als wenschelijk was te achten. Gaandeweg zal daarin

echter verbetering komen. De Minister heeft al dadelijk instructiën gegeven, tot oogmerk hebbende om aan billijke klachten te voldoen. De wet draagt de uitspraak op reclames op aan de administratie zelve, terwijl de belanghebbende, die zijn bezwaar aldus niet of niet volkomen ziet weggenomen, in beroep kan komen bij een onafhankelijk college. Zal echter die eerste instantie waarde hebben en zullen niet de raden van beroep — tegen de bedoeling van den wetgever — van het meerendeel der bezwaren kennis moeten nemen, dan is het noodzakelijk, dat de uitspraak der administratie rust op een geheel nieuw, onbevangen onderzoek. Aan de directeuren is dit met nadruk in herinnering gebracht. Hun is voorgehouden, dat de ambtenaren en de door ambtenaren aangewezen deskundigen ernstig werk moeten leveren Geen oogenblik, zoo werd hun aangeschreven, mag er sprake van zijn, dat zonder veel nadere overweging de betwiste schatting wordt gehandhaafd. Ten gevolge van deze aanschrijving hebben vele verlagingen plaats gehad. Men mag hopen, dat reeds op die wijze aan de meeste rechtmatige klachten is of zal worden tegemoet gekomen.

De klachten omtrent ongelijke en overdreven schattingen van het meubilair, met name te 's-Gravenhage, zijn ten deele gegrond. Zijn oordeel over de werking der wet zou de Minister liever opschorten tot later. Toch meent hij te kunnen verzekeren, dat ontheffing van den middenstand wel degelijk is verkregen, en wel op ruime schaal.

Dat in het eerste jaar der werking van de nieuwe wet op de personeele belasting de aanslagbiljetten niet zoo spoedig uitgereikt konden worden als wenschelijk is, laat zich gereedelijk verklaren uit den tijd, die de eerste maal voor het tot stand komen der kohieren gevorderd werd. In volgende jaren zal de uitreiking spoediger kunnen geschieden.

Grondbelasting. Een herziening der wet op de grondbelasting ligt in de bedoeling van den Minister, zoodra hem de tijd daarvoor gegund zal zijn.

Successiebelasting. Afschaffing van het recht van overgang op effecten en rentegevende schuldvorderingen zal te eeniger tijd behooren te geschieden. De Minister doet echter geen toezegging.

Wetgeving op de registratie. Doelbetreffende herziening dezer wetgeving is slechts mogelijk met groote geldelijke opofferingen, waartoe de middelen thans ontbreken. Partieele herziening, waardoor een aantal kleine, maar toch zeer nuttige verbeteringen worden verkregen, behoort tot de wenschen van den Minister.

Indische financiën. Het geraamde tekort op de Indische begrooting van f 11.068.891 (zie *October*-kroniek), is bij memorie van antwoord teruggebracht tot f 9.744.726. De uitgaven in Nederland zijn verhoogd van f 28.559.715 tot f 29.308.934, de uitgaven in Indië van f 117.751.379 tot f 120.158.696. De verhooging is voornamelijk het gevolg van verhooging der raming van de in te koopen hoeveelheid koffie van 385.000 tot 470.000 picol en door vermeerdering van het crediet voor irrigatiewerken met 1 millioen, alsmede door uitzending van meer benoodigdheden voor den tramaanleg op Atjeh Hiertegenover kan de raming der middelen verhoogd worden, nu de koffie-oogst, op 362.000 picol gesteld, gebleken is 471.000 picol te bedragen. Dientengevolge zijn de middelen in Nederland geschat op f 26.042.404 (tegen f 21.558.708) die in Indië op f 113.680.500. Deze cijfers hebben gedurende de mondelinge behandeling geen verandering ondergaan.

Inmiddels zijn drie nog niet behandelde wetsontwerpen ingediend waarvan de aanneming invloed op deze cijfers zal hebben. De eerste moet strekken om, in verband met de afschaffing der gedwongen koffiecultuur in de Minahassa, Menado te schrappen van de lijst der vrijhavens en de noodige voorzieningen te treffen tot opneming van de residentie Menado met uitzondering van Gorontalo in het tolgebied. Met de zelfbesturen van de langs de noordkust van Celebes gelegen landschappen is overeenstemming verkregen over de voorwaarden, waarop het recht tot het heffen van uitvoerrechten aldaar door het gouvernement zal worden verkregen. Het ligt in de bedoeling het algemeen tarief van in- en uitvoerrechten in Menado in te voeren. Hiervan wordt verwacht een stijging der middelen met f 155.000 en wel f 125.000 invoerrecht, f 12.000 uitvoerrecht, f 18.000 accijnzen. Hiertegenover staat een uitgaaf van f 6.200 voor aan de zelfbesturen uit te keeren

schadeloosstelling, f 23.760 voor rechercheperoneel en een uitgaaf van f 258.000 voor eens voor gebouwen, sloepen en andere benoodigdheden. Aan den anderen kant worden de uitgaven voor Europeesch bestuur en voor koffie, met de opheffing der dwangcultuur, verminderd met resp. f 2124 à f 78.000.

Een ander ontwerp strekt tot definitieve afschaffing van het uitvoerrecht op suiker, terwijl als equivalent het voornemen bestaat het tarief van de Oostkust van Sumatra en van Lombok te brengen op de hoogte van 't algemeen tarief. Hierover zie men nader de Handelskroniek.

Schatkistbiljetten. Een wijziging is voorgesteld in de wet van 4 April 1870 (Staatsblad nº 62) houdende bepalingen omtrent de uitgifte van schatkistbiljetten, waarvan de strekking is de uitgifte van schatkistbiljetten ook boven pari toe te laten. De Minister acht deze bepaling wenschelijk in verband met die, welke de vaststelling der rente vooraf bij Kon. besluit beveelt, omdat zoodoende de rente iets hooger kan worden gesteld dan in verband met den oogenblikkelijken toestand der geldmarkt strikt noodig zou zijn. Voor de schatkistbiljetten zal dientengevolge, tenzij de rentestand vòòr den dag der verhooging stijgen mocht, meer dan de nominale waarde door den Staat worden ontvangen en in dezen hoogeren prijs zal worden teruggevonden, wat aan rente te veel mocht worden betaald. In verband hiermede wordt bepaald dat hetgeen de schatkistbiljetten meer dan hun nominale waarde opbrengen, in mindering komt van de rente.

Personeele belasting. Een wetsontwerp is ingediend, om te bepalen dat met afwijking van art. 1 der wet van 18 Sept. 1882 (Stbl. nº 177) de ontheffingen, verminderingen, afschrijvingen, kwijtscheldingen en oninbare posten wegens de oude personeele belasting, waarvoor de ordonnantiën na 31 Dec. 1896 zijn of worden uitgevaardigd, in mindering worden gebracht van de desbetreffende ontvangsten over 't jaar 1897 tot een bedrag, gelijk aan een derde gedeelte van hoofdsom en Rijks opcenten der kohieren van het dienstjaar 1896—97, terwijl het meerdere in mindering wordt gebracht van de ontvangsten over het jaar 1897.

De bedoeling is hoofdzakelijk om te voorkomen, dat de opbrengst der belasting van de nieuwe wet zou worden gedrukt door ontheffingen, teruggaven of afschrijvingen van belasting, die onder een vroegere regeling werd gevorderd. Zelfs zou de opbrengst van 1898, bij 't onveranderd blijven der regeling van 1852, worden gedrukt door non-valeurs van de oude wet, daar door de vele werkzaamheden, die van de administratie worden geëischt, de oninbare posten van den dienst 1896—97 nog niet behandeld zijn en niet alle ordonnantiën te dier zake vóór het einde des jaars kunnen worden uitgevaardigd.

Nachtarbeid der bakkers. Sints eenigen tijd is onder de bakkersgezellen in verschillende plaatsen des lands een beweging gaande om te geraken tot afschaffing van nachtarbeid. Vooral in 's Gravenhage heeft die beweging eenigen omvang gekregen. De aldaar bestaande bakkersgezellenbond, die in Januari 1895 van de patroons de Zondagsrust heeft weten te verwerven, begon in den zomer van 1896 ernstige pogingen in 't werk te stellen om thans ook langs den weg van overleg tot afschaffing van nachtarbeid te geraken. De patroons werden uitgenoodigd in Maart 1897 op een vergadering te verschijnen, waaraan echter slechts twee gevolg gaven. Na lange en ernstige bespreking beloofden deze twee zoo mogelijk pogingen in 't werk te stellen eenige organisatie onder de patroons te verkrijgen. Herhaaldelijk aan deze belofte herinnerd, moesten zij eindigen met te verklaren, dat die organisatie niet tot stand te brengen was. Gelijk later gebleken is, hadden de patroons voornamelijk bezwaar om in overleg te treden, omdat zij bij de vorige gelegenheid, toen het de Zondagsrust gold, in de vergadering der gezellen onbehoorlijk bejegend waren. Ook beweren de patroons, dat de wensch tot afschaffing van nachtarbeid niet van alle gezellen uitgaat, dat de bond, die een 5 à 6 honderd leden telt, lang niet alle eigenlijke bakkers omvat, maar daarentegen magazijnknechts, loopers en dergelijken in zijn midden heeft, die in deze geen recht van spreken hebben.

De gezellen inmiddels, gedachtig aan de bewering van vele patroons, dat de eisch der clienteele om 's ochtends versch brood te hebben, zich tegen vervulling van hun eisch verzet, hebben den afgeloopen zomer een aantal dames uit deftigen

kring aangezocht hen te steunen bij een onderzoek naar de juistheid van dit beweren. Deze dames hebben zich tot een comité gevormd en lijsten laten circuleeren, waarop zij de handteekening verzochten van hen, die niet op 't verkrijgen van versch brood des ochtends gesteld waren. In korten tijd verkregen zij 13.000 handteekeningen. Inmiddels hadden van Juni af drie coöperatieve bakkerijen den nachtarbeid afgeschaft.

Op 22 Augustus vergaderden de bakkersgezellen opnieuw in openbare bijeenkomst en besloten toen een hernieuwde uitnoodiging tot de patroons te richten voor een vergadering op 3 Oct. De patroons verschenen wederom niet, en toen besloot de vergadering der gezellen met 172 tegen 1 stem op 17 Jan 1898 tot een algemeene staking over te gaan.

Als gevolg hiervan verscheen kort daarna een soort van manifest van de patroons, waarin opheffing van nachtarbeid onmogelijk werd verklaard en de beweging aan het drijven van coöperatoren en socialisten werd toegeschreven.

De door een en ander ontstane gisting gaf aanleiding tot een scherp optreden van den directeur van een der fabrieken, die op 6 Nov. overging tot een lock-out van al zijn werkvolk, onder verklaring, dat wie genoegen wilden nemen met de bestaande werkwijze, zich weder konden aanmelden, waarna hij zien zou, op wier aanneming hij prijs stelde. Intusschen had hij zich bij voorbaat elders van werkkrachten voorzien. Ongeveer twee derde van 't personeel weigerde terug te komen en zag zich dus op straat gezet. Toen het op die manier ernst bleek te worden, bood Mr. A. Kerdijk zijn bemiddeling aan. Hij deed daartoe in hoofdzaak het volgende voorstel aan patroons en gezellen.

Drieërlei gaf hij in overweging:

„Vooreerst kunnen vertegenwoordigers van beide partijen, door deze aan te wijzen ter bespreking van de wenschelijkheid en mogelijkheid van geheele of gedeeltelijke afschaffing van nachtarbeid samenkomen, onder voorzitterschap van iemand, die buiten het geschil staat. Deze zou dan slechts tot taak hebben, de bespreking met onpartijdigheid te leiden.

„In de tweede plaats — en dit ware m. i. verkieslijker — kan een commissie worden samengesteld, die de kwestie van bedoelde afschaffing onderzoeke, ook door vertegenwoordigers

der beide partijen, afzonderlijk of te zamen te hooren; en die daarna in het openbaar haar oordeel uitspreke met geen andere dan zedelijke kracht. Zoodanige commissie zou dienen te bestaan uit buiten het geschil staande personen, beiderzijds in gelijken getale aan te wijzen, door elk der partijen een of twee, alsmede uit nog een, door die aangewezenen te zamen gekozen.

„Eindelijk — en dit ware volgens mij het verkieslijkst — kan een commissie, als voren omschreven, de opdracht krijgen. een uitspraak te doen met bindende kracht, bijaldien beide partijen te voren zich verplichten aan die uitspraak zich te onderwerpen."

Hij stelde daarna als voorwaarde, dat de uitsluiting van de werklieden der Brood- en Meelfabriek werd opgeheven.

De gezellen antwoordden hierop:

„Daar in den geheelen loop der beweging van nachtarbeid der bakkersgezellen een streven is uitgekomen naar overleg en samenwerking, meenen wij u te kunnen verzekeren, dat ook thans nog uw bemiddelingsvoorstel gunstig zal worden ontvangen.

„Zonder daarmede uw tusschenkomst te willen bemoeilijken, neigt het comité het meest tot het laatste voorstel, alleen onder voorbehoud, dat dit letterlijk worde toegepast, zoodat niet, als vaak, den voorzitter een beslissende stem worde toegekend.

„Wanneer de loop der onderhandelingen er toe leidt, dat de door u gestelde voorwaarde (de voorwaarde nl. dat de uitsluiting der werklieden van de brood- en meelfabriek worde opgeheven) komt te vervallen, behoudt het comité zich het recht voor een nadere beslissing omtrent deze voorstellen te nemen."

De patroons noodigden in antwoord den heer Kerdijk uit tot een conferentie, waartoe hij zich bereid verklaarde, mits daar alleen besproken werd den inhoud van zijn schrijven. Het bescheid hierop luidde:

„In beleefd antwoord op uw brief, gericht aan heeren patroons en directeuren van broodfabrieken, deelen wij u mede, dat wij om diverse motieven, die wij desverkiezende gaarne mondeling uiteenzetten, uw voorstellen niet in overweging kunnen nemen."

Na dit antwoord beschouwde de heer Kerdijk zijn taak als afgedaan.

Eenige dagen later brak een partieele staking uit bij een der patroons, toen deze een gezel ontsloeg. Het bleek ook

echter weder, dat deze staking geen ander gevolg had dan dat eenige knechts broodeloos werden, maar de patroon in zijn bedrijf nauwelijks belemmerd werd.

Tegenover deze feiten, waaruit bleek van solidariteit der patroons en gebrek aan solidariteit onder de arbeiders, besloot het comité der gezellen van de voorgenomen staking op 17 Jan. af te zien. Het vraagstuk van afschaffing van nachtarbeid is dus geen stap nader tot oplossing gekomen, tenzij men mag aannemen dat de publieke belangstelling is wakker geworden en de publieke opinie langzamerhand de hervorming zal weten door te drijven. Meer en meer wint intusschen de ondervinding veld, dat de tusschenkomst van den wetgever noodig zal zijn.

De Engelsche werkstaking. Eindelijk, op het laatst van November, hebben de bemoeiingen van den President of the Board of Trade of misschien wel de uitingen der publieke opinie ten gevolge gehad, dat in den strike der Engineers, patroons en werklieden beiden, zich tot een conferentie bereid hebben verklaard. Twee vertegenwoordigers van elk der partijen zijn 't nl. zonder officieeele medewerking onder elkander eens geworden over zulk een conferentie, die zou samengesteld zijn uit 14 patroons en 14 werklieden en zonder onafhankelijken voorzitter. Van de 14 werklieden zouden er 8 behooren tot de Amalgamated Engineers, 6 tot de verwante in de staking betrokkene bedrijven. De patroons hebben er in toegestemd dat de quaestie van den werkdag op de agenda zou komen. Deze is trouwens de oorsprong van het heele geschil. Overigens zou de conferentie beslissen over de beste middelen om practische toepassing te verzekeren aan 't besluit van de patroons om zich niet in den werkkring der Trade Unions te mengen maar ook om geen inmenging in de regeling van 't bedrijf toe te laten. En voorts over de middelen, om in 't vervolg geschillen te vermijden en regelingen te treffen, ten einde vraagpunten, bij welker oplossing beide belang hebben, behoorlijk toe te lichten. Was men 't over deze punten in beginsel eens geworden, de practische uitwerking schijnt, nu de conferentie bijeen is, op nog al wat bezwaren te stuiten.

Bij het sluiten van deze Kroniek staat de kans op overeenstemming zeer slecht.

Landbouw-warrants. Een wetsontwerp is voorgesteld in de fransche Kamer om pachters in staat te stellen leeningen te sluiten onder verband van hun oogst door middel van landbouw-warrants. Zij zijn verplicht den grondeigenaar kennis te geven van grootte en waarde van den oogst, die tot onderpand dient, en van 't bedrag der leening, ten einde den eigenaar, die nog pacht te vorderen heeft, in staat te stellen verzet aan te teekenen, wat binnen 10 dagen moet geschieden. Zij zijn verplicht den oogst te verzekeren, met het gevolg dat de geldschieter dezelfde rechten erlangt op de assurantiepenningen als op het product. De leeningen moeten ter griffie worden ingeschreven en de geldschieter heeft recht op een afschrift alsmede op een certificaat, dat op denzelfden oogst nog geen gelden zijn verstrekt. De geldopnemer kan te allen tijde aflossen onder aftrek van rente over den nog loopenden termijn minus tien dagen. De warrants kunnen door bankiers worden gedisconteerd, terwijl de Bank het warrant zelf aanmerkt als in de plaats tredende van een der vereischte handteekeningen. Bij gebreke van betaling krijgt de geldschieter het recht na opzegging over een week beslag te leggen op den oogst en dien publiek te verkoopen. Hij heeft daarop recht van voorrang boven alle schuldeischers, na den fiscus en de kosten van uitwinning Vervreemdt of beschadigt de pachter den oogst ten nadeele van den geldschieter, dan is hij strafbaar.

Spoorwegen in Zwitserland. De Bondsvergadering heeft de wet betreffende de naasting der Zwitsersche spoorwegen aangenomen. Artikel 1 luidt:

De Bond zal die Zwitsersche spoorwegen, die wegens hun staathuishoudkundige of militaire beteekenis de belangen van den staat of van een groot deel daarvan dienen, en die zonder onevenredig groote kosten te naasten zijn, aankoopen en onder den naam Zwitsersche Bondsspoorwegen voor zijne rekening exploiteeren. Met een spoorweg kunnen ook de daarbij behoorende bijbanen, en andere ondernemingen (stoomvaartlijnen, enzoovoort), worden genaast.

Art. 2 luidt:

Het naasten van spoorwegen geschiedt door aankoop, overeenkomstig de bepalingen van de Bondswetgeving en van de

concessies. De Bondsregeering moet op dezen grondslag de naasting binnen den eerstvolgenden naastingstermijn aankondigen aan de besturen van de spoorwegen, die op den datum, waarop deze wet wordt afgekondigd, behooren tot: 1°. de Jura-Simplon-Spoorwegmaatschappij; 2°. de Zwitsersche Centraal Spoorwegmaatschappij, met haar aandeel in andere lijnen, 3°. de Zwitsersche Noord-Ooster-Spoorwegmaatschappij, 4°. de spoorwegonderneming Wohlen-Bremgarten, 5°. de Vereenigde Zwitsersche Spoorwegen, 6°. de Gotthard-Spoorwegmaatschappij.

Voor zooverre de naasting van alle lijnen der Noord-Ooster-Spoorwegmaatschappij op grond van de voor haar centraal net geldende bepalingen onbereikbaar is, kan de Bondsregeering die lijnen, waarvoor een bijzondere concessie is verleend, bij den aankoop uitsluiten, indien deze slechts met onevenredig groote offers te verkrijgen zijn, en haar bezit niet voor een rationeele exploitatie van de Bondsspoorwegen onontbeerlijk is.

De Bondsregeering is gemachtigd, met toestemming der Bondsvergadering, genoemde spoorwegen ook onderhands aan te koopen, waarbij echter voor het bepalen van den koopprijs de bepalingen van de Bondswetgeving en van de concessies moeten worden in acht genomen.

Een Art. 2 bis: De Bondsregeering is bovendien gemachtigd, met toestemming van de Bondsvergadering en onder de in art. 2 genoemde voorwaarden, ook andere Zwitsersche spoorwegen, vooral die met internationale aansluiting, te naasten, als de aankoop van nationaal belang is, — werd verworpen.

De artikelen 3 tot en met 7 werden zonder wijzigingen aangenomen. Zij bepalen in hoofdzaak: dat de Bondsregeering gemachtigd is, met toestemming van de Bondsvergadering, de exploitatie der zijlijnen over te nemen en wijziging te brengen in de dienstregeling tusschen de genoemde hoofdspoorwegen en zijlijnen; dat speciale wetten noodig zijn om andere spoorwegen aan te koopen, of nieuwe aan te leggen; dat het geld voor den aankoop en de exploitatie door de uitgifte van obligatiën wordt verkregen, dat deze leening volgens een vast amortisatieplan binnen hoogstens 60 jaar geamortiseerd moeten zijn; dat de administratie der spoorwegen van de overige staatszaken van den Bond moet zijn gescheiden, en dat de financieele stand daarvan elk oogenblik met zekerheid moet kunnen worden

vastgesteld; dat de opbrengst van de exploitatie der spoorwegen alleerst moet worden gebruikt voor de betaling der rente en de amortisatie van de spoorwegleening, dat wat dan overblijft uitsluitend in het belang der Bondsspoorwegen wordt gebruikt, en wel speciaal tot vereffening der uitgaven, tot het verbeteren en vergemakkelijken van het verkeer, in het bijzonder door verlaging van personen- en goederentarieven, zoowel als tot het uitbreiden van het net; en dat, wanneer de inkomsten niet strekken tot dekking van uitgaven, rentebetaling en amortisatie, het ontbrekende deel uit het reservefonds wordt geput.

Het referendum over de wet is aangevraagd. Zij vindt veel verzet in de Romaansche cantons en bij de belanghebbenden bij andere dan de vijf hoofdlijnen, waarvan de naasting in de lucht hangt.

Volgens de berekening der Bondsregeering zal aan de maatschappijen moeten betaald worden 964.384.769 fr., waarbij komt 42.680.000 fr. als bijdrage in de aanvullingswerken, totaal 1.007.064.769 fr. Berekend wordt dat hierdoor een jaarlijksche rente van fr. 35.753.569 en aan amortisatie fr. 4.846.599 zal moeten betaald worden. De tegenstanders beweren, dat de kosten hooger zullen loopen, zoodat het geraamde jaarlijksche exploitatiesaldo ad fr. 42.468.250 niet voldoende zal zijn het benoodigde te dekken. Bovendien wordt dat exploitatiesaldo te gunstig geacht, waar unificatie en verlaging der tarieven wordt voorgespiegeld.

HANDELSKRONIEK.

AFSCHAFFING VAN HET UITVOERRECHT VAN SUIKER IN NEDERLANDSCH INDIË. — GOEDKEURING VAN EENE OVEREENKOMST BETREFFENDE OVERNEMING VAN DE NEDERLANDSCHE GEDEELTEN VAN EENIGE IN NEDERLAND EN BELGIË GELEGEN SPOORWEGEN. — TELEGRAAFOVEREENKOMSTEN VOOR HET VERKEER MET RUSLAND EN NOORWEGEN. — PERSOONLIJKE ONGELUKKEN OP DE SPOORWEGEN IN GROOT-BRITTANNIË. — HANDELSBETREKKINGEN MET PERZIË. — CONSULAIRE VERSLAGEN. PEKING; PRETORIA

Afschaffing van het uitvoerrecht van suiker in Nederlandsch-Indië. Bij Koninklijke Boodschap van 15 November is bij de Tweede Kamer ingediend een wetsontwerp tot definitieve afschaffing van het uitvoerrecht van suiker in Nederlandsch Indië. Zooals men zich herinneren zal is dit recht herhaaldelijk geschorst geweest om aan de moeilijkheden, waarmede de suikercultuur in Indië te worstelen heeft tegemoet te komen. Bij de wet van 25 December 1886 werd het geschorst voor het tijdvak van 1 Juni 1887 tot 1 Juni 1892. Die termijn werd verlengd eerst tot 1 Juni 1893, en vervolgens tot ultimo December van datzelfde jaar bij de wet van 30 December 1892. Art. 1 dezer laatste wet bevat tevens onder de middelen tot goedmaking van de Indische uitgaven voor 1893 eene nieuwe belasting ter vervanging van het uitvoerrecht op suiker. De Indische begrooting voor 1894 hield eerst eene nieuwe belasting in, genaamd suikerbelasting, doch bij Nota van wijziging werd deze weder vervangen door de in 1893 geheven «tijdelijke belasting ter vervanging van het uitvoerrecht op suiker.» Deze werd echter door de Tweede Kamer verworpen en met 1 Januari 1894 werd het uitvoerrecht weder geheven. Daarna is het op nieuw gedurende één jaar van 1 Juni 1895 tot 1 Juni 1896 geschorst geweest, totdat het nu sedert 1 Juni 1896 weder wordt geheven.

De Minister stelt nu voor het uitvoerrecht voor goed af te schaffen. De suikercultuur op Java voert gedurende de laatste jaren een zwaren strijd om het bestaan, die voornamelijk te wijten is aan de bescherming, die op het vasteland van Europa aan de beetwortelindustrie wordt verleend. Op afschaffing dier bescherming kan niet worden gerekend en de Minister acht daarom het tijdstip gekomen voor eene definitieve regeling, waarbij tevens kan worden uitgezien naar een aequivalent voor de schatkist.

Een bezwaar der telkens wederkeerende schorsing is ook dat deze een toestand van onzekerheid tengevolge heeft, terwijl, daar een dergelijke wet eenigen tijd van voorbereiding noodig heeft, zich soms het verschijnsel voordoet dat, terwijl de prijzen vrij gunstig zijn, het uitvoerrecht geschorst is, en dat het recht geheven wordt, terwijl de meeste fabrieken met verlies werken.

De opbrengst van het uitvoerrecht van suiker is in de begrooting voor 1898 geraamd op f 782.000. De Minister wil hiervoor een aequivalent vinden in eene verhooging van de op de Oostkust van Sumatra en op Lombok geldende tarieven van invoerrechten tot het peil van het algemeene tarief.

Het tarief voor de oostkust van Sumatra is het laatst herzien bij een Indische ordonnantie afgekondigd in het Indisch Staatsblad 1895 N° 273; voor Lombok is een speciaal voorloopig tarief vastgesteld bij eene Indische ordonnantie, die afgekondigd is in het Indisch Staatsblad 1895 N° 188.

De Minister verwacht van herziening dier tarieven eene meerdere bate voor de oostkust van Sumatra van f 370.000 voor Lombok van f 30.000, te zamen f 400.000. Hierdoor komt men dus nog niet aan het zoo even genoemde bedrag, waarop de opbrengst van het uitvoerrecht van suiker geschat werd. Daarbij moet echter in het oog gehouden worden dat al werd in principe tot behoud van het uitvoerrecht besloten, dit voor 1898 toch geschorst zou moeten worden, zoodat de Indische schatkist die som dan, zooals reeds zoovele jaren, ook dit jaar toch feitelijk zou moeten derven.

Goedkeuring van eene overeenkomst betreffende overneming van de Nederlandsche gedeelten van eenige in Nederland en Belgie gelegen spoorwegen. Bij Koninklijke

Boodschap van 1 November j.l. is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden een wetsontwerp tot goedkeuring van eene den 23en April 1897 tusschen Nederland en Belgie gesloten overeenkomst tot overneming van de Nederlandsche gedeelten van eenige in Nederland en Belgie gelegen spoorwegen, en van eene 29 October 1897 met de Maatschappij tot Explotatie van Staatsspoorwegen aangegaan, waarbij deze de exploitatie dier aldus overgenomen lijntjes verkrijgt.

Zooals bekend is wordt in Belgie een uitgebreid spoorwegnet (3332 kilometer) tegenwoordig door den Staat zelven geëxploiteerd. Daarnaast bestaat echter de Grand Central Belge, die, hoofdzakelijk in Belgie, maar mede in Nederland, Frankrijk en Pruissen een net heeft van ruim 600 kilometer. De Belgische Regeering nu is van oordeel dat aan dien tweeslachtigen toestand, waarvan zij ruimschoots de nadeelen ondervond, een einde moet komen en heeft daarom de noodige stappen gedaan om de lijnen van den Grand Central Belge te naasten. Daarvoor moest zij zich echter van te voren wenden tot de Regeeringen van bovengenoemde drie landen om zich te verzekeren of deze eventueel bereid zouden zijn hare medewerking te verleenen tot aankoop der lijnen, voor zoover die over haar grondgebied loopen. Het gaat toch niet aan dat de Belgische Staat zou exploiteeren een spoorweglijn loopende over het grondgebied van een vreemden Staat.

In Nederland nu worden door den Grand Central Belge de volgende lijnen geëxploiteerd:

Van Lanaeken naar Simpelveld (het Nederlandsche deel der lijn Hasselt—Aken) groot . . . . 31.984 Km.

Van Budel naar Vlodrop (het Nederlandsche deel der lijn Antwerpen—Gladbach) groot . . 48.244 "

Van Tilburg naar Baerle Nassau (het Nederlandsche deel der lijn Tilburg—Turnhout) groot 21.133 "

Te zamen. . . 101.361 Km.

Onze Regeering toonde zich in het algemeen niet ongeneigd hare medewerking te verleenen, doch meende deze gelegenheid te mogen en moeten aangrijpen om tegelijkertijd eene andere zaak te regelen.

De Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen is tengevolge van in 1864 en 1867 gesloten contrakten belast

met de exploitatie van de voor een klein deel in Nederland en voor het grootste deel in Belgie gelegen spoorwegen van de Luik-Limburgsche Spoorwegmaatschappij. Die exploitatie levert jaarlijks een belangrijk verlies op, dat de S. S. in eene mededeeling van 15 Juli 1895 gemiddeld op niet minder dan f 350.000, raamde. Reeds in 1876 had de Exploitatiemaatschappij getracht van die overeenkomsten bevrijd te worden, dit werd toen echter verijdeld door een votum der Belgische Kamer.

Wanneer zij niet met wederzijdsch goedvinden ontbonden worden, blijven de Luik—Limburgsche overeenkomsten tot 1956 van kracht en onze Regeering is van oordeel dat daaruit ook voor den Nederlandschen Staat moeilijkheden zouden kunnen geboren worden, ingeval deze tot naasting verplicht wordt of wenscht over te gaan. Immers de Staat moet dan ook die overeenkomsten over nemen, maar de Luik—Limburgsche Spoorwegmaatschappij zou wel eens kunnen weigeren genoegen te nemen met de overneming door den Nederlandschen Staat van de rechten en verplichtingen, die de Exploitatiemaatschappij heeft uit kracht der overeenkomsten van 1864, en ook de Belgische Regeering zou kunnen weigeren den Staat der Nederlanden toe de laten als exploitant op haar grondgebied van bedoelden spoorweg. En al de daaruit voortspruitende moeilijkheden en kosten zouden komen ten laste van den Staat, daar deze zich bij art. 76 2° der overeenkomst van 1890 verbonden heeft de Exploitatiemaatschappij te vrijwaren voor alle schadevergoeding, welke zij wegens het niet verder nakomen van de verplichtingen aangegaan bij door den Staat over te nemen overeenkomsten zal verschuldigd zijn.

En daarbij komt dat bij naasting bij de bepalingen van den naastingprijs geen rekening zou mogen gehouden worden met den uit bedoelde overeenkomst jaarlijks terugkeerenden verliespost. Als die verliespost verdwenen is door het eindigen van de onvoordeelige exploitatiecontracten zal de naastingsprijs niets meer bedragen dan in het geval dat de contracten bleven voortduren en dus dóor den Staat zouden moeten worden overgenomen.

Eindelijk deelt zooals men weet volgens de meergenoemde overeenkomsten van 1890 de Staat in de winsten der maat-

schappijen boven 4 pCt., en heeft dus ook als zoodanig belang er bij dat de Exploitatiemaatschappij ontheven worde van een jaarlijks terugkeerenden verliespost van f 350.000, zijnde 2 pCt. van haar kapitaal.

Onze Regeering nu verklaarde zich bereid tot medewerking ter bereiking van het door Belgie beoogde doel, onder voorwaarde dat de Belgische Regeering op haar beurt zou medewerken tot terugkoop van de aan de Luik—Limburgsche Spoorwegmaatschappij verleende concessien. De Belgische Regeering had hiertegen geen bezwaar, mits zulks gepaard zou gaan met aankoop van de lijn Luik—Maastricht, waarmede onze Regeering zich vereenigde.

België is met den Grand Central en de Luik—Limburgsche tot overeenstemming gekomen omtrent den prijs, waarvoor die lijnen zullen kunnen worden overgenomen. Daarna is te Brussel tusschen Nederland en België eene overeenkomst gesloten, waarbij aan Belgie wordt toegestaan de Nederlandsche gedeelten van de Spoorwegen der Grand Central en Luik—Limburgsche aan te koopen, met de verplichting deze over te dragen aan Nederland tegen betaling van frs 13.000.000 voor de Nederlandsche lijnen van de Grand Central Belge en voor die van de Luik—Limburgsche en Luik—Maastricht Spoorweg-Maatschappij elk frs. 3.000.000.

Al deze lijnen worden aan de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in exploitatie afgegeven tegen betaling van 3 pCt van den door den Staat te betalen koopsom.

De Raad van Administratie der Hollandsche IJzeren Spooweg-maatschappij heeft zich naar aanleiding van het in deze bedoelde wetsontwerp gewend tot de Tweede Kamer der Staten Generaal om zijn bezwaren daartegen kenbaar te maken, te weten, het ontbreken van eenige bepalingen omtrent het vormen van tarieven en de leiding van verkeer over de verschillende Belgische grensstations. De lijnen Lanaeken—Simpelveld en Budel—Vlodrop zijn schakels voor het verkeer van Belgie met Duitschland en de adressant meent dat Belgie deze niet op voordeelige voorwaarden aan Nederland zou afstaan, indien de Belgische Regeering niet op de een of andere wijze zekerheid had verkregen, dat de exploitant van die spoorweggedeelten het doorgaand vervoer naar Antwerpen door hooge tarieven als anderszins niet zal bemoeilijken.

Die exploitant wordt de Exploitatie Maatschappij en de H. IJ. S. M. tracht aan te toonen dat deze tegenover haar medewerking voor het verkeer Belgie—Duitschland, van Belgie heeft weten te verkrijgen dat voor het regelen van de leiding van het verkeer een stelsel wordt aangenomen, waardoor de H. IJ. S. M. geheel of althans grootendeels van dat verkeer wordt uitgesloten.

De adressant ziet hierin eene onbillijkheid en een gevaar voor handel en nijverheid.

Wij meenen dat het voorzichtig is een oordeel thans over deze zaak niet uit te spreken, doch te wachen tot het voorloopig verslag in de Memorie van Antwoord hieromtrent meer licht zal hebben verspreid.

Telegraafovereenkomsten voor het verkeer met Rusland en Noorwegen. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is mededeeling gedaan van telegraafovereenkomsten 13—1 Mei 1897 met Rusland en Duitschland, en op 15 Mei 1897 met Noorwegen en Duitschland gesloten. Ingevolge die overeenkomsten wordt voor gewone telegrammen gewisseld tusschen Nederland en Rusland, in doorzending over Duitschland de taks per woord bepaald als volgt:

Nederland 6 centimes eindtaks.

Duitschland 6 centimes transittaks.

Europeesch Rusland met inbegrip van den Caucasus 25 centimes eindtaks.

Voor gewone telegrammen gewisseld tusschen Nederland en Noorwegen, in doorzending over Duitschland wordt de taks per woord bepaald:

Nederland 5½ centimes eindtaks.

Duitschland (met inbegrip van den transittaks van den Duitsch-Noorweegschen kabel) 12 centimes transittaks.

Noorwegen 8 centimes eindtaks.

Dit wordt dus voor Rusland 32 centimes per woord, voor Noorwegen 25½ centimes per woord:

Deze taksen zullen worden toegepast te rekenen van den datum der in werkingtreding van het Internationaal Reglement herzien te Budapest.

Persoonlijke ongelukken op de Spoorwegen in Groot-Brittannië. Het verslag aan den Board of Trade over de ongelukken op Spoorwegen gedurende 1896 geeft de onderstaande cijfers:

	Gedood.	Gewond.
Passagiers		
tengevolge van spoorwegongelukken enz.	5	388
tengevolge van andere oorzaken, ook eigen onvoorzichtigheid enz.	88	1.198
Personen in dienst der maatschappijen		
tengevolge van spoorwegongelukken enz. .	3	153
tengevolge van andere oorzaken, ook eigen onvoorzichtigheid enz.	444	3.833
Andere personen		
tengevolge van spoorwegongelukken . .	—	8
tengevolge van andere oorzaken als het passeeren van den weg, zelfmoord enz.	468	297
totaal . . .	1.008	5.877

Het totaal passagiers vervoer, niet gerekend de abonnementskaarten, was in 1896 980.339.677, of 50.568.768 meer dan verleden jaar. De verhouding voor passagiers was dus dat gedood werd 1 op 10.541.287, en gewond 1 op 618.121. In 1895 was die verhouding respectievelijk 1 op 11.202.059 en 1 op 838.387.

Handelsbetrekkingen met Perzie. De Consul-Generaal der Nederlanden te Teheran, de heer W. L. Bosschart, heeft een belangrijk schrijven gericht over de handelsbetrekkingen van Perzië met Nederland en Nederlandsch Indie, die zich naar zijne mededeeling gaandeweg uitbreiden. Bedroeg eenige jaren geleden de direkte aanvoer van Nederland bijna niets, in de laatste drie jaren is die ongeveer met f 400.000 waarde toegenomen, hoofdzakelijk tengevolge van den invoer van Nederlandsche prints, shirtings, cambries, Turkey red twills, bont, geweven goederen, dekens, kaarsen, jenever, sigaren, kaas, provisien enz., terwijl Tilburgsch laken, damast, gemaakte kleeren, schoenen, hoeden, parapluies, wollen ondergoed, enz. door Nederland met goed gevolg in Perzie zouden kunnen worden van de hand gedaan. De Consul-generaal

meent dat de direkte aanvoer van Nederland nog veel aanzienlijker kan worden, en dat die van Nederlandsch-Indië voor reusachtige uitbreiding vatbaar is. Daarbij constateert hij echter dat het verkeer met de Nederlandsche kolonien geheel is verwaarloosd, en alleen nog schijnt te worden bewaard voor geheelen ondergang door enkele op Java gevestigde Armeniers.

Als twee machtige factoren, die het verkeer van Nederland en Nederlandsch Indië met Perzie zouden kunnen bevorderen noemt de heer Bosschart eene maandelijksche stoomvaartverbinding tusschen Java en de Perzische golf en een Nederlandsch Indische Bank in Perzie Omtrent het in het leven roepen eener dergelijke stoomvaartlijn wordt verwezen naar de artikelen in dit Maandschrift van den heer Hotz, voorkomende in de afleveringen van October 1896 en Februari 1897. Dat de lijn casu quo „dadelijk” winstgevend zal zijn durft hij niet te verzekeren, en als men er even spoedig mede ophoudt als met de lijn op China is volgens hem de zaak spoedig beslist. Als men zich echter in de eerste jaren eenig verlies wil getroosten kunnen de volgende alles goed maken. Dit mag, zooals de Consul zegt, bij de Hamburgsche lijnen het geval zijn geweest, wanneer de te voorziene verliezen in de eerste jaren al te groot worden, terwijl daartegenover slechts een toch altijd onzekere kans staat dat de zaak later te recht zal komen, dan zal het dunkt ons niet gemakkelijk zijn het noodige kapitaal te vinden.

De groote vraag is naar het oordeel van den consul-generaal of er kans is dat de lijn op den duur voldoende uit- en thuislading zal hebben, en of zij werkelijk dienstbaar zal zijn aan het Nederlandsch-Indisch verkeer met Perzie. Met den heer Hotz gelooft hij dat dit wel het geval zijn.

Wat de door hem gewenschte Nederlandsch-Indische Bank voor Perzie betreft, haar hoofddoel zou z. i. moeten zijn:

1°. Bevordering van het handels- en scheepvaartverkeer van Nederlandsch-Indie en Nederland met Perzie en voor zooveel mogelijk omliggende landen door moreelen steun aan eene geregelde stoomvaartlijn tusschen Nederl. Indie en de Perzische golf en bevordering van den goederen en productenhandel door voorschotten op cognossementen enz.

2°. Bevordering van openbare werken in Perzie en omlig-

gend gebied door Nederlandsche ingenieurs en industrie en het in het leven roepen van daartoe noodige syndicaten. Onder openbare werken zouden dan verstaan worden 1°. spoorwegen en tramlijnen (die men na afloop der Perzisch-Russische conversie in 1900 zal kunnen aanleggen), 2°. zeehaven- en rivierwerken, 3°. irrigatiewerken. De consul-generaal meent dat het gebied voor diverse bankzaken in Perzie groot genoeg is om de zaak rendabel te maken en haar levensvatbaarheid te verzekeren. Zij zou gevestigd moeten zijn te Teheran en filialen moeten hebben op de hoofdplaatsen van Perzie, alsmede een hoofdagent met sub-agenten in Nederlandsch-Indie en Nederland en Londen en correspondenten te Hamburg, Bremen, Triest, Moskou, St. Petersburg, Odessa, Constantinopel, Bagdad, Bassorah, enz. Terecht wordt er ten slotte op gewezen dat veel aankomt op den man, die aan het hoofd der Bank zou komen te staan. De heer Bosschart meent dat daarvoor een in alle opzichten geschikt persoon te vinden is.

Consulaire verslagen. PEKING (N° 46). In zijn verslag over 1896 schrijft de leerling-consul, waarnemend secretaris tolk van harer majesteits gezantschap in China W. J. Oudendijk, dat van geen land de handel op China zoo ten achteren is als van Nederland. Van de 672 vreemde firma's in China zijn slechts 4 Nederlandsche, waaronder nog huizen, die bestierd worden door Nederlandsch Indische Chineezen, terwijl er slechts 69 Nederlandsche onderdanen, waaronder ook Chineezen, in China woonachtig zijn.

Belgie heeft 5 firma's en 72 onderdanen, Duitschland 99 firma's en 870 onderdanen, Japan 87 firma's en 852 onderdanen en Engeland 363 firma's en 4362 onderdanen.

De invoer van Nederlandsche goederen in China is moeilijk in cijfers te geven omdat er geen direkte stoomvaartlijn van Nederland op China is. Misschien zal hierin eenigermate te gemoet gekomen worden daar volgens het verslag de Deutsche Dampfschiffs Rhederei zu Hamburg op aanvraag van vele exporteurs in Rijnland en Westfalen voornemens is de schepen, die den dienst op China onderhouden, voortaan Rotterdam te laten aandoen.

Omtrent den invoer alleen van katoenen goederen geeft het

verslag eenige cijfers over 1895 en 1896, die op eenige verbetering wijzen.

PRETORIA. In N°. 47 is opgenomen een uitvoerig verslag van den Consul-generaal te Pretoria F. A. Domela Nieuwenhuis. Daaruit blijkt dat de handelsbetrekkingen van Nederland met de Zuid Afrikaansche Republiek steeds toenemen. Verschillende Nederlandsche jongelieden uit den handel kwamen in 1896 in de Republiek en vonden over het algemeen in betrekkelijk korten tijd plaatsing op handelskantoren, in winkels, op banken of bij de Zuid Afrikaansche Spoorwegmaatschappij. Naast de reeds in 1895 bestaande, vestigden zich in 1896 7 nieuwe firma's te Pretoria. Het verslag vermeldt eenige bijzonderheden omtrent den invoer uit Nederland van boter, margarine, kaas, gecondenseerde melk, verduurzaamde levensmiddelen, kaarsen, zeep, bier en jenever en andere gedistilleerde dranken. Wat de landverhuizing betreft, kwam in het afgeloopen jaar uit Nederland een groot aantal personen, waaronder vele handwerkslieden. Over het algemeen vonden zij spoedig werk. Door de Directie der Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij werden 415 Nederlanders voor den spoorwegdienst uitgezonden. In het geheel schat de consul dat de Nederlandsche bevolking in de Zuid-Afrikaansche Republiek in 1896 met circa 2000 personen is vermeerderd.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Aan de Engelsche Economist van 16 October l.l. en bijbehoorend Supplement zijn ontleend de navolgende bijzonderheden betreffende de Engelsche Deposito-banken.

In de twaalf maanden, verloopen van 1 Juli 1896 tot 30 Juni 1897, heeft de beweging der amalgamatie van verschillende banken, die in de laatste jaren zeer sterk aan de orde was, nieuwe vorderingen gemaakt. Vijf instellingen hebben weder hun zelfstandig bestaan opgegeven, zich in grootere banken oplossende. Nochtans worden op die wijze de bank-faciliteiten in den lande niet verminderd, want waar aldus kleine bankinstellingen verdwijnen, worden ze vervangen door een bijkantoor der grootere banken, en de vestiging van bijkantoren neemt bovendien ook in groote mate toe.

Het gezamenlijk kapitaal der bank-instellingen op aandeelen (de joint-stock banks) in het Vereenigd Koninkrijk bedroeg op 30 Juni l.l. 75.886.000 pd. st., waarbij nog komt het reserve-kapitaal, dat voor allen te zamen 39.112.000 pd. st. beliep, makende een totaal kapitaal van, in ronde cijfers, 115.000.000 pd. st. Men weet dat volgens het Engelsche systeem het reserve-kapitaal niet een afzonderlijk fonds vormt, maar in de zaak zelve wordt gebruikt; het heeft op die wijze een tweeledig doel t. w. 1°. dat waartoe ook de reservefondsen, op de nederlandsche wijze beheerd, dienen, 2°. om uitbreiding der zaken te bevorderen. Bij gemelde totaal-som voegende het kapitaal en reserve-kapitaal der particuliere banken, komt The Economist tot een gezamenlijk kapitaal van 127 à 128 millioen pd. st. als dat waarmede de banken in het Vereenigd Koninkrijk werken.

De totaalsom der deposito's en rekening-courant-saldo's bij al de banken te samen bedroeg op 30 Juni ll. exclusief die van de Bank of England 730 à 740 millioen pd. st., inclusief deze 780 à 790 millioen pd. st. zegge in Nederlandsch courant ongeveer 9.500 millioen gulden.

Hoogst belangrijk als deze som op zich zelf is, zoo is het niet

minder merkwaardig na te gaan hoe aanzienlijk de vermeerdering in de allerlaatste jaren geweest is. De totaal-sommen waren:

	exclusief Bank of England.	Bank of England.	inclusief Bank of England.
	in millioenen ponden sterling.		
Einde Juni 1886	550 à 560	33	580 à 590
〃 Dec. 1892	650 〃 660	34	680 〃 690
〃 Juni 1897	730 〃 740	57	780 〃 790

Welke zijn nu de activiteiten die tegenover deze obligo's staan? Tengevolge der onvolledige opgave van een aantal banken — zegt The Economist — is het niet mogelijk hiervan een volkomen juiste opgave te doen. Ten aanzien van de banken in Engeland, dus met uitsluiting van die in Schotland en Ierland, maar inbegrepen de Bank of England, heeft het blad echter de volgende samenstelling kunnen vormen:

	Juni 30. 1897.	Juni 30. 1896.
	in duizendtallen pd. st.	
Cassa en „money at call and notice"	124.000	124.736
Beleggingen	118.426	117.930
Disconto's en voorschotten . . .	340.856	332.220
Divers (Gebouwen, enz.)	21.595	25.905
te zamen . . .	604.877	600.791

Het blijkt hieruit, dat terwijl de disconto's en voorschotten eene vermeerdering ondergingen van 8.636.000 pd. st., de cassa en de als dadelijk opvorderbaar of op korten termijn uitgezette gelden met 736.000 pd. st. afnamen.

De verdeeling tusschen disconto's en voorschotten wordt slechts door een betrekkelijk gering aantal banken opgegeven. Als bekend, ook niet door de Bank of England. Voor zooveel die twee posten afzonderlijk worden gemeld, geeft The Economist de navolgende vergelijking:

	Juni. 30. 1897.	Juni. 30. 1896.
	in duizendtallen pd. st.	
Disconto's	40.900	45.600
Voorschotten . . .	137.300	125.700

dus disconto's, vermindering: 4,700.000 pd. st.; voorschotten, vermeerdering: 11.600.000 pd. st.

Het zou belangrijk zijn te weten welke de reëele metallieke dekking is, die bij de banken staat tegenover hunne obligo's. Bij deze, zooals opgegeven door The Economist, komen ook nog de uitstaande bankbilletten, die, inclusief de billetten

van de Bank of England, een totaal vormen van 42 millioen pd. st. En eindelijk zou ook nog in aanmerking genomen moeten worden het bedrag der deposito's bij de Spaarbanken, die ongeveer 150 millioen pd. st. beloopen. Alles te zamen genomen komt men dan op een totaal van ongeveer 975 millioen pd. st. obligo's, zegge 11,700 millioen gulden Ned. Crt.

Houden wij ons echter aan de eigenlijke bank-obligo's, die — deposito's, rekening-courant-saldo's en uitstaande biljetten — een totaal bedragen van 825.000.000 pd. st.

Volgens eene berekening opgemaakt door den heer James Dick, medegedeeld in eene voorlezing in Maart ll. gehouden in het Londensche Institute of Bankers, stonden per einde 1896 hiertegenover en tegenover het eigen kapitaal der banken de volgende activiteiten:

	pd. st.
Voorschotten . . .	381.652.000
Disconto's	128.544 000
Beleggingen . . .	228 526.000
Gebouwen	17.352.000
»Cassa«.	195.602.000
te zamen . . .	951.676.000

Deze opgave is zeer belangrijk omdat zij die van The Economist completeert.

Maar in dezen zoogenaamden cassa-post zijn dan weer begrepen: zoowel eigenlijke kas als de gelden bij andere banken en bij de bill-brokers enz. uitgezet »on call« en op korte termijnen.

Voor een deel — tot een gezamenlijk bedrag van 164.330.000 pd. st. heeft de heer Dick tot de volgende onderscheiding kunnen komen:

Reëele kasmiddelen en saldo's bij de bank of England en bij andere banken . .	92.818.000 pd. st.
Op deposito »at call« en op korte termijnen	71.512.000 » »

Waarbij men indachtig zij, dat onder eerstgenoemd bedrag ook begrepen is de voorraad munt- en muntmetaal van de Bank of England.

Voorts geeft de schrijver de volgende specificatie van de totale zoogenaamde »cassa« van 195.602.000 pd. st zooals die in de staten of jaarverslagen der verschillende banken voorkomt:

	ponden sterling. duizendtallen.
Munt en muntmetaal (inclusief 34.159.000 pd. st. bij de Bank of England)	35.130
Munt, bankbilletten en saldo's bij de Bank of England	48.656
Als voren, plus saldo's bij andere banken . . .	21.934
Als voren, plus bovendien deposito's at call . .	8.755
Als voren, en nog daarenboven inbegrepen deposito's op korte termijnen	18.956
Uitsluitend deposito's at call en op korte termijnen	59.332
Alle vorige items, plus Consols en disconto's . .	2.838
te zamen . . .	195.601

Maar hoeveel munt, of ook slechts munt en bankbilletten te zamen, er begrepen is onder de laatstgenoemde min of meer samengestelde hoofden van rekening, is weder niet na te gaan.

Het antwoord op de vraag, welke de werkelijke totale metaaldekking is van de gezamenlijke bank-obligo's, moet men schuldig blijven.

De totale voorraad gemunt geld in het Ver. Koninkrijk aanwezig zou intusschen, volgens de Foville's jongste Muntverslag, bedragen 90 millioen pd. st. goud en 21 millioen pd. st. zilver. Hier is dan bij te voegen de voorraad muntmetaal der Bank of England. Welk deel dit is van haren totalen voorraad munt en muntmetaal, is echter weder onbekend. G. M. B.

Productie van boter en kaas in Nederland in 1895. Aan eene becijfering van het Nederlandsch Landbouwcomité danken wij onderstaande belangrijke opgaven.

Gemaakt in fabrieken:

11.198.121 KG. roomboter en 16932 KG. weiboter.
9.727.339 „ kaas (vette, half vette en magere kaas).

Gemaakt op de boerderijen:

30.504.362 KG. roomboter en 1.638.130 KG. weiboter.
38 165.655 KG. vette kaas en 7.422.986 KG. half vette en magere kaas.

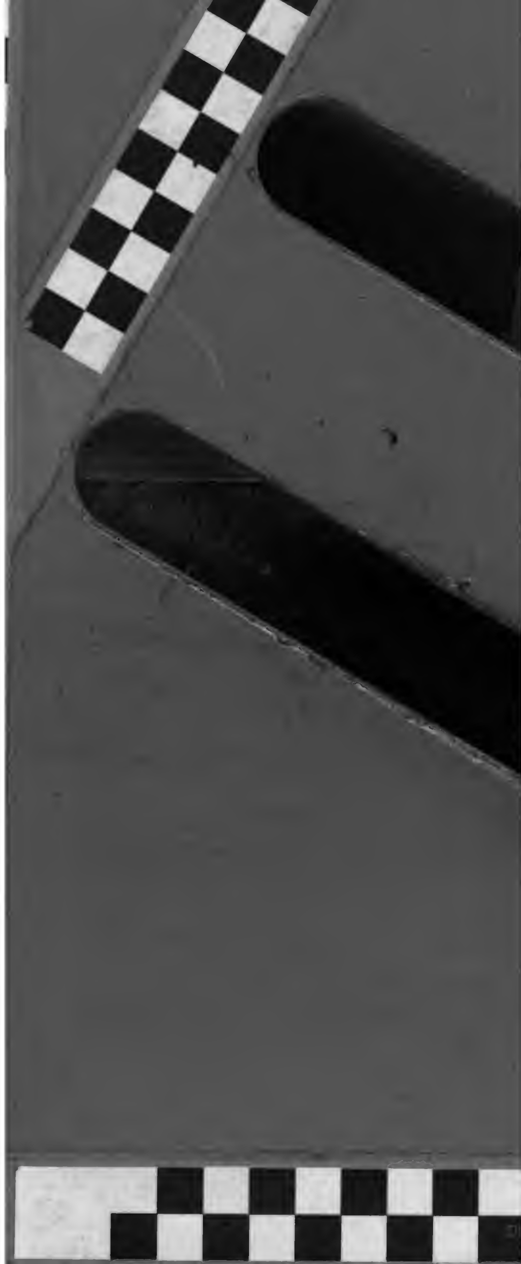
Bij deze cijfers zij opgemerkt dat, naar wordt medegedeeld, de gegevens over 1895 nog niet geheel volledig zijn. Eerst over 1896 zullen de opgaven compleet wezen. Het tekort der thans medegedeelde cijfers wordt echter niet zoo groot geacht, dat het in de millioenen zou loopen.

Kunstboter en -kaas zijn in de cijfers niet begrepen.

UNIVERSITY OF MINNESOTA
3 1951 D00 388 274 H

UNIVERSITY OF MINNESOTA
3 1951 D00 388 274 H

UNIVERSITY OF MINNESOTA
3 1951 D00 388 274 H